

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ, ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ, ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις στην Ευρωπαϊκή Ένωση και δικαιώματα
του ανθρώπου: η περίπτωση της ευρωπαϊκής εντολής έρευνας

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

Δομίνικος Δ. Αρβανίτης

Αθήνα 2019

Τριμελής Επιτροπή

Όλγα Β. Τσόλκα, Επίκουρη Καθηγήτρια Παντείου Παν/μίου (Επιβλέπουσα)

Ηλίας Γ. Αναγνωστόπουλος, Καθηγητής Εθνικού και Καποδιστριακού Παν/μίου Αθηνών

Νέδα Α. Κανελλοπούλου-Μαλούχου, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Παντείου Παν/μίου

Copyright © Δομίνικος Δ. Αρβανίτης, 2019

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διδακτορικής διατριβής, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διδακτορικής διατριβής για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση διδακτορικής διατριβής από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

Η παρούσα διδακτορική διατριβή υλοποιήθηκε με υποτροφία του Ι.Κ.Υ., η οποία χρηματοδοτήθηκε από την Πράξη «Πρόγραμμα χορήγησης υποτροφιών για μεταπτυχιακές σπουδές δεύτερου κύκλου σπουδών» από πόρους του Ε.Π. «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση», 2014-2020, με τη συγχρηματοδότηση του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου (Ε.Κ.Τ.) και του Ελληνικού Δημοσίου.

Στους γονείς μου, Δημήτρη και Madeleine

Στην αδελφή μου, Δανάη

Π ε ρ ί λ η ψ η

Με την Οδηγία 2014/41/ΕΕ θεσπίστηκε η «ευρωπαϊκή εντολή έρευνας» (ΕΕΕ), ως μέσο συνεργασίας μεταξύ των κρατών μελών της ΕΕ. Με αυτή αντικαταστάθηκε σε μεγάλο βαθμό το προϊσχύσαν νομικό πλαίσιο για τη συγκέντρωση και διαβίβαση αποδεικτικών μέσων για την ποινική δίκη –ιδίως μέσω της «μικρής δικαστικής συνδρομής»,–, επειδή ήταν υπερβολικά πολύπλοκο και περιορισμένα αποτελεσματικό. Η ΕΕΕ βασίζεται στην αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης των δικαστικών αποφάσεων και διαταγών (άρθρ. 82§1 ΣΛΕΕ) και εκδίδεται από δικαστική αρχή του «κράτους έκδοσης» με σκοπό ιδίως την εκτέλεση ενός ή περισσότερων ερευνητικών μέτρων στο «κράτος εκτέλεσης». Συνεπεία της εφαρμογής του εν λόγω εργαλείου εύλογα ανακύπτουν διάφορα ζητήματα σε σχέση με την τήρηση των θεμελιωδών δικαιωμάτων του καθ' ου. Στην ανά χείρας διδακτορική διατριβή κατ' αρχάς αναλύονται, για συγκριτικούς λόγους, τα παραδοσιακά μέσα για τη «μικρή δικαστική συνδρομή», που απορρέουν από το πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης για τη «διεθνή συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις». Επιπλέον, παρουσιάζεται η εξέλιξη της ενωσιακής «δικαστικής συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις» και παρατίθεται το ενωσιακό πλαίσιο για την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Περαιτέρω, προσεγγίζεται το κανονιστικό πλαίσιο της ΕΕ για τη «μικρή δικαστική συνδρομή». Στη συνέχεια, ερευνάται εκτεταμένα η ΕΕΕ ως μέσο για την εκτέλεση ερευνητικών μέτρων σχεδόν κάθε είδους και την απόκτηση αποδεικτικών μέσων. Η έρευνα αυτή είναι απαραίτητη για να ελεγχθεί η συμβατότητα του νέου καθεστώτος με τα θεμελιώδη δικαιώματα που εγγυάται ο ΧΘΔΕΕ και, αντίστοιχα, η ΕΣΔΑ. Ειδικότερα, η παρούσα εργασία εστιάζει στην κριτική ανάλυση των ρυθμίσεων της Οδηγίας και του Ν. 4489/2017, με τον οποίο αυτή ενσωματώθηκε στην ελληνική έννομη τάξη. Στο πλαίσιο αυτό, εξετάζονται τα χαρακτηριστικά της ΕΕΕ, οι διαδικασίες έκδοσης, αναγνώρισης και εκτέλεσής της, οι λόγοι για τη μη αναγνώριση ή μη εκτέλεσή της, η λειτουργία της όσον αφορά στα προβλεπόμενα «ορισμένα διερευνητικά μέτρα» και οι ρυθμίσεις που προβλέπονται ή έπρεπε να είχαν θεσπιστεί για τη διασφάλιση των ποινικοοικονομικών δικαιωμάτων των ενδιαφερομένων προσώπων. Προς τούτο, διατυπώνονται προστατευτικές για τον καθ' ου θέσεις, δεδομένου ότι οι εθνικές δικαστικές αρχές έχουν την υποχρέωση, όταν εφαρμόζουν την Οδηγία, να τηρούν απαρέγκλιτα την ενωσιακή δημόσια τάξη και, στο πλαίσιο αυτό, να σέβονται τα θεμελιώδη δικαιώματα. Στο τέλος κάθε κεφαλαίου, διατυπώνονται συμπερασματικές/κριτικές παρατηρήσεις – ιδίως ως προς τα θεμελιώδη

δικαιώματα των θιγομένων υπόπτων, κατηγορουμένων και τρίτων μερών. Επιλογικά, διατυπώνονται διάφορες ίδιες θέσεις ως προς την αναζήτηση της ουσιαστικής αλήθειας μέσω της ΕΕΕ και τα δικαιώματα του καθ' ου.

Λέξεις-κλειδιά: «χώρος ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης», δικαστική συνεργασία, ποινικό δικονομικό δίκαιο

Cooperation in criminal matters in the European Union and human rights: the paradigm of European Investigation Order

Dominikos D. Arvanitis

A b s t r a c t

The necessity for the “European Investigation Order” (EIO), the instrument established by Directive 2014/41/EU, occurred because the preexisting framework for gathering and transferring criminal evidence in other Member States –mostly through mutual legal assistance– was too fragmented and partially effective. It thus needed to be replaced by a single comprehensive instrument. The EIO is based on the principle of mutual recognition of judgements and judicial decisions (article 82§1 TFEU) and is to be issued by judicial authorities of the “issuing State” mainly for the purpose of having one or several specific investigative measures carried out in another EU country, the “executing State”. Unavoidably, many issues concerning human rights and their potential violation are raised by the application of such an instrument. In this PhD thesis, we firstly analyse –for comparative reasons– the traditional instruments of mutual legal assistance in criminal matters deriving from the legal framework of the Council of Europe concerning the “international cooperation in criminal matters”. Furthermore, the evolution of the EU “judicial cooperation on criminal matters” is presented and the EU framework concerning fundamental rights is approached. Moreover, the EU legal framework for the mutual legal assistance in criminal matters is being considered. Then follows an in-depth study of the EIO as a tool to perform a broad scope of investigative measures and to obtain evidence. This study is necessary but also of growing practical importance in order to verify the compatibility of the new regime with the human rights standards guaranteed by the EU Charter of Fundamental Rights and, respectively, the ECHR. More specifically, through this thesis we attempt to critically review and analyse the characteristics of Directive 2014/41/EU as well as Law № 4489/2017, by which it has been transposed in the Greek legislation. Within this context, we examine the following main characteristics of the EIO: the procedures for its issuing, its recognition and execution, the grounds for non-recognition or non-execution of it, its function concerning the “certain investigative measures” and the provisions for safeguarding the procedural rights of the concerned persons. To this end, protective measures are

emphasized, taking into account that national judicial authorities have the obligation, while implementing the Directive, to nonetheless respect the EU public order and, consequently, the fundamental rights. In the end of each chapter, some concluding remarks are given – especially in regard to the affected fundamental rights of the suspects, the defendants or of the third parties. In epilogue, we deal with the searching of truth via the EIO and the rights of the person against whom it is issued.

Keywords: “area of freedom, security and justice”, judicial cooperation, criminal procedural law

Π ρ ό λ ο γ ο ς

Η ανά χείρας μελέτη υποβλήθηκε ως διδακτορική διατριβή στο Τμήμα Διεθνών, Ευρωπαϊκών και Περιφερειακών Σπουδών του Παντείου Πανεπιστημίου και εγκρίθηκε την 24.10.2019, από τα παρόντα μέλη της αρμόδιας Εξεταστικής Επιτροπής, ομόφωνα με τον βαθμό «άριστα». Το θέμα, το οποίο πραγματεύεται, δεν έχει απασχολήσει –τουλάχιστον μέχρι στιγμής– σε επίπεδο μονογραφίας τόσο την ελληνική όσο και την αλλοδαπή θεωρία. Κατά την εκπόνησή της αξιοποίησα τη σχετική βιβλιογραφία και νομολογία, οι οποίες εμπλουτίζονται μέρα με τη μέρα και λήφθηκαν υπόψη μέχρι τα τέλη Αυγούστου 2019. Ευελπιστώ οι αναπτύξεις που ακολουθούν να χρησιμεύσουν στον εφαρμοστή του δικαίου, δεδομένων και των πρακτικών συνεπειών που η εφαρμογή του ερευνώμενου θεσμού ενωσιακής δικαστικής συνεργασίας αναμφισβήτητα μπορεί να επιφέρει σε βάρος του καθ' ου. Μόλις που χρειάζεται να επισημανθεί ότι ο γράφων φέρει, ασφαλώς, την αποκλειστική ευθύνη τυχόν αβλεψιών.

Στο σημείο αυτό, θέλω να ευχαριστήσω *ολόψυχα* τη Δασκάλα και Doktormutter μου, κ. *Όλγα Τσόλκα*, επ. Καθηγήτρια στο Τμήμα Διεθνών, Ευρωπαϊκών και Περιφερειακών Σπουδών του Παντείου Πανεπιστημίου, για τη διαχρονική, επιστημονική και ανθρώπινη, υποστήριξή της. Η συμβολή της ήταν καθοριστική.

Περαιτέρω, ιδιαίτερες ευχαριστίες οφείλω να εκφράσω και προς τους κ. κ. *Ηλία Αναγνωστόπουλο*, Καθηγητή της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών και Πρόεδρο της Ένωσης Ελλήνων Ποινικολόγων, και *Νέδα Κανελλοπούλου-Μαλούχου*, αν. Καθηγήτρια στο Τμήμα Διεθνών, Ευρωπαϊκών και Περιφερειακών Σπουδών του Παντείου Πανεπιστημίου, μέλη της Τριμελούς Συμβουλευτικής Επιτροπής, για τις καίριες υποδείξεις τους και τη γόνιμη συνεργασία τους αναφορικά με κάθε ζήτημα απόμεινο της διατριβής.

Ακόμη, για τις ουσιώδεις παρατηρήσεις τους, ευχαριστώ τα λοιπά μέλη της Εξεταστικής Επιτροπής, κ. κ. *Χαρίσιο Ταγαρά* και *Μαρία Μεργκ-Παπαντώνη* (Καθηγητή και αν. Καθηγήτρια, αντίστοιχα, στο προαναφερθέν Τμήμα), *Νικόλαο Λίβο* και *Γεώργιο Τριανταφύλλου* (επ. Καθηγητές της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών).

Ευχαριστίες οφείλω και στον Maître *Κώστα Κόκκινο*, Πρόεδρο της ελβετικής παροικίας Αθηνών, συνεργάτη και πρωτίστως φίλο, για την πολύπλευρη στήριξή του. Επίσης, στον κ. *Βασίλη Αλεξανδρή*, Δ.Ν. και τ. Πρόεδρο του Δ.Σ.Α., για την εν γένει εμπιστοσύνη του προς το πρόσωπό μου. Και βέβαια, για τη γενικότερη θετική διάθεσή τους και τις πάντοτε γόνιμες συζητήσεις που έχουμε, στους εκλεκτούς φίλους,

συναδέλφους Δικηγόρους *Θανάση Αρμάο, Λάζαρο Γρηγοριάδη, Γιάννη Δημητρίου, Χρυσούλα Παπαδοπούλου, Νεφέλη Ρουπακιά, Ελευθερία Τομπατζόγλου και Αλέξανδρο Τσαγκαλίδη*. Κλείνοντας, δεν μπορώ να μη μνημονεύσω τον συμφοιτητή και φίλο *Γιάννη Καλογριδάκη*, ο οποίος δυστυχώς έφυγε πολύ νωρίς, η θύμησή του όμως με συνοδεύει πάντα.

Εξάρχεια, Οκτώβριος 2019

Δ.Α.

Π ε ρ ι ε χ ό μ ε ν α

ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΚΑΙ ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ.....	5
ABSTRACT AND KEYWORDS.....	7
ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	9
ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ.....	11
ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ.....	19

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

A. Αντικείμενο.....	21
B. Δομή και μεθοδολογικές επισημάνσεις.....	22

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Η ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ «ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ ΣΕ ΠΟΙΝΙΚΕΣ ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ» ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ ΚΑΙ Η ΥΠΟΧΡΕΩΣΗ ΣΕΒΑΣΜΟΥ ΤΩΝ ΘΕΜΕΛΙΩΔΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Η ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΗ ΣΥΛΛΗΨΗ ΤΗΣ «ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ ΣΕ ΠΟΙΝΙΚΕΣ ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ» ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ ΚΑΙ Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΣΥΜΒΑΣΗΣ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΣΤΗΝ ΕΞΕΛΙΚΤΙΚΗ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΗΣ

A. Εισαγωγικές διευκρινίσεις ως προς την έννοια και το ρυθμιστικό πεδίο της «διεθνούς συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις».....	27
B. Επισκόπηση συμβατικών κειμένων του Συμβουλίου της Ευρώπης για τη «διεθνή συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις».....	34
Γ. Αρχές και κανόνες της «διεθνούς συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις».....	42
1. Η κρατική κυριαρχία και συνδεδεμένοι με αυτή κανόνες.....	42
1.1 Η κρατική κυριαρχία.....	42
1.2 Η αρχή της αίτησης.....	44
1.3 Ο όρος του διττού αξιοποιήν.....	45
1.4 Η αρχή της ειδικότητας.....	48
1.5 Η μη έκδοση ημεδαπών και η αρχή “aut dedere aut judicare”.....	48
1.6 Ο όρος της αμοιβαιότητας.....	50
1.7 Η ύπαρξη ασυλιών.....	51
1.8 Η μη δίωξη για στρατιωτικά, πολιτικά και φορολογικά εγκλήματα.....	51
2. Η διττή κανονιστική σημασία της προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων.....	52

2.1 Δικαιώματα του καθ' ου κατά την εκάστοτε διαδικασία «διεθνούς συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις».....	52
2.2 Ρήτρα επιφύλαξης της ευρωπαϊκής δημόσιας τάξης.....	55
2.2.1 Τα θεμελιώδη δικαιώματα ως όριο στη «συνεργασία».....	55
2.2.2 Τα επιμέρους θεμελιώδη δικονομικά δικαιώματα κατά την εκάστοτε διαδικασία.....	62
2.3 Ρήτρα επιφύλαξης της συνταγματικής δημόσιας τάξης.....	69
2.4 Ειδικότερα επί της αρχής “ne bis in idem”.....	71
Δ. Επισκόπηση των ρυθμίσεων της Ευρωπαϊκής Σύμβασης περί αμοιβαίας δικαστικής συνδρομής επί ποινικών υποθέσεων.....	73
1. Ποιοτικά χαρακτηριστικά και πεδίο εφαρμογής της Σύμβασης.....	73
2. Διαδικασία υποβολής της αίτησης μικρής δικαστικής συνδρομής και απόφασης επ' αυτής.....	75
3. Εκτέλεση της αίτησης μικρής δικαστικής συνδρομής.....	77
3.1 Λόγοι μη παροχής της συνδρομής.....	77
3.2 Διαδικασία εκτέλεσης της αίτησης.....	79
3.3 Δικαιώματα των ενδιαφερομένων μερών.....	80
4. Συμπερασματική αξιολόγηση.....	83
Ε. Αναγκαιότητα μεταλλαγών του νομικού πλαισίου του Συμβουλίου της Ευρώπης προς την κατεύθυνση μιας «διεθνικής δικαιοσύνης» που σέβεται τα θεμελιώδη δικαιώματα.....	84

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΟΙ ΚΡΙΣΙΜΕΣ ΜΕΤΑΛΛΑΓΕΣ ΤΗΣ «ΔΙΚΑΣΤΙΚΗΣ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ ΣΕ ΠΟΙΝΙΚΕΣ ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ» ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ

A. Εξελικτική διαμόρφωση της «δικαστικής συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις» εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης ως «χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης».....	91
1. Από τη Συνθήκη της Ρώμης στη Συνθήκη της Νίκαιας.....	91
2. Η Συνθήκη της Λισαβόνας.....	98
B. Η αμοιβαία αναγνώριση των δικαστικών αποφάσεων και διαταγών ως θεμελιακή αρχή.....	105
1. Έννοια και λειτουργία.....	105
2. Αμοιβαία αναγνώριση – αμοιβαία εμπιστοσύνη – θεμελιώδη δικαιώματα.....	109

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

Η ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΘΕΜΕΛΙΩΔΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΩΣ ΚΑΝΟΝΙΣΤΙΚΗ ΔΕΣΜΕΥΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΕΝΩΣΙΑΚΗΣ «ΔΙΚΑΣΤΙΚΗΣ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ ΣΕ ΠΟΙΝΙΚΕΣ ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ»

A. Γενικό κανονιστικό πλαίσιο (:άρθρα 2, 6 ΣΕΕ, 67§1 ΣΛΕΕ και ΧΘΔΕΕ).....	116
B. Σχέση μεταξύ ενωσιακών ρυθμίσεων και εθνικής συνταγματικής ταυτότητας.....	123
Γ. Οι Οδηγίες για τη θέσπιση κοινών ελάχιστων κανόνων στο πεδίο των ποινικοδικονομικών δικαιωμάτων.....	127
1. Προκαταρκτικές επισημάνσεις.....	127
2. Η Οδηγία 2010/64/ΕΕ σχετικά με το δικαίωμα σε διερμηνεία και μετάφραση κατά την ποινική διαδικασία.....	129
3. Η Οδηγία 2012/13/ΕΕ σχετικά με το δικαίωμα ενημέρωσης στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών.....	131
4. Η Οδηγία 2013/48/ΕΕ σχετικά με τα δικαιώματα πρόσβασης σε δικηγόρο, ενημέρωσης τρίτου προσώπου και επικοινωνίας με τρίτα πρόσωπα και με προξενικές αρχές κατά τη στέρηση της ελευθερίας.....	133
5. Η Οδηγία (ΕΕ) 2016/343 για την ενίσχυση ορισμένων πτυχών του τεκμηρίου αθωότητας και του δικαιώματος παράστασης του κατηγορουμένου στη δίκη του.....	135
6. Η Οδηγία (ΕΕ) 2016/800 σχετικά με τις δικονομικές εγγυήσεις παιδιών υπόπτων ή κατηγορουμένων.....	139
7. Η Οδηγία (ΕΕ) 2016/1919 σχετικά με τη δικαστική αρωγή υπόπτων, κατηγορουμένων και εκζητουμένων.....	140

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Η ΜΙΚΡΗ ΔΙΚΑΣΤΙΚΗ ΣΥΝΔΡΟΜΗ ΩΣ ΡΥΘΜΙΣΤΙΚΟ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΤΗΣ ΕΝΩΣΙΑΚΗΣ «ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ ΣΕ ΠΟΙΝΙΚΕΣ ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ»

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΘΕΣΠΙΣΗ ΣΥΜΒΑΤΙΚΩΝ ΚΑΝΟΝΩΝ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΟ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΑΡΧΩΝ ΤΗΣ «ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ ΣΕ ΠΟΙΝΙΚΕΣ ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ»

A. Εισαγωγικές επισημάνσεις.....	143
B. Η Σύμβαση Εφαρμογής της Συμφωνίας του Σένγκεν.....	146
Γ. Η Σύμβαση για την αμοιβαία δικαστική συνδρομή επί ποινικών υποθέσεων μεταξύ των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης.....	148
1. Επισκόπηση των ρυθμίσεων της Σύμβασης.....	148
2. Δικαιώματα των ενδιαφερομένων μερών.....	152

Δ. Η «ενδιάμεση» Απόφαση-Πλαίσιο 2002/465/ΔΕΥ σχετικά με τις κοινές ομάδες έρευνας.....	154
---	-----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΕΚΔΟΣΗ ΑΠΟΦΑΣΕΩΝ-ΠΛΑΙΣΙΟ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΗΝ ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΑΜΟΙΒΑΙΑΣ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗΣ

A. Προκαταρκτικές επισημάνσεις.....	156
B. Η Απόφαση-Πλαίσιο 2003/577/ΔΕΥ σχετικά με την απόφαση δέσμευσης περιουσιακών ή αποδεικτικών στοιχείων.....	157
1. Επισκόπηση των ρυθμίσεων της Απόφασης-Πλαίσιο.....	157
2. Δικαιώματα των ενδιαφερομένων μερών.....	159
Γ. Η Απόφαση-Πλαίσιο 2008/978/ΔΕΥ σχετικά με το ευρωπαϊκό ένταλμα συγκέντρωσης αποδεικτικών στοιχείων.....	161
1. Επισκόπηση των ρυθμίσεων της Απόφασης-Πλαίσιο.....	161
2. Δικαιώματα των ενδιαφερομένων μερών.....	166

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

Η ΠΟΡΕΙΑ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΚΔΟΣΗ ΤΗΣ ΟΔΗΓΙΑΣ 2014/41/ΕΕ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΤΟΛΗ ΕΡΕΥΝΑΣ

A. Η ανάγκη εξέλιξης του νομικού πλαισίου της ΕΕ.....	168
B. Οι διεργασίες που οδήγησαν στην έκδοση της Οδηγίας 2014/41/ΕΕ.....	171

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

Η ΟΔΗΓΙΑ 2014/41/ΕΕ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΤΟΛΗ ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ Η ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗ ΤΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΝΝΟΜΗ ΤΑΞΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΝΟΜΙΚΗ ΒΑΣΗ, ΣΤΟΧΟΙ ΚΑΙ ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗ ΤΗΣ ΟΔΗΓΙΑΣ

A. Η νομική βάση της Οδηγίας 2014/41/ΕΕ.....	180
B. Οι επιδιωκόμενοι στόχοι της Οδηγίας 2014/41/ΕΕ.....	183
Γ. Εισαγωγικές επισημάνσεις ως προς την ενσωμάτωση της Οδηγίας στην εσωτερική έννομη τάξη με τον Ν. 4489/2017.....	187
1. Η σχέση μεταξύ της Οδηγίας και του Ν. 4489/2017.....	187
2. Η ένταξη του Ν. 4489/2017 στην εσωτερική έννομη τάξη.....	189

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΓΕΝΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΤΟΛΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

A. Έννοια της ευρωπαϊκής εντολής έρευνας.....	192
B. Η εκτέλεση ερευνητικών μέτρων ως αντικείμενο της ευρωπαϊκής εντολής έρευνας	197
Γ. Το πεδίο εφαρμογής της Οδηγίας για την ευρωπαϊκή εντολή έρευνας.....	203
Δ. Οι αρχές έκδοσης και εκτέλεσης της ευρωπαϊκής εντολής έρευνας.....	217
1. «Αρχή έκδοσης» της ευρωπαϊκής εντολής έρευνας.....	217
2. «Αρχή εκτέλεσης» της ευρωπαϊκής εντολής έρευνας.....	223
E. Ενδιάμεση αξιολόγηση του νέου θεσμού.....	225

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

Η ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΕΚΔΟΣΗΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΤΟΛΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

A. Οι προϋποθέσεις έκδοσης της ευρωπαϊκής εντολής έρευνας.....	227
1. Απαραίτητη και αναλογική.....	227
2. Υπό τις ίδιες προϋποθέσεις και στο κράτος έκδοσης.....	230
3. Επί του δικαστικού ελέγχου τήρησης των προϋποθέσεων.....	232
B. Η μορφή και το περιεχόμενο της ευρωπαϊκής εντολής έρευνας.....	236
Γ. Η διαβίβαση της ευρωπαϊκής εντολής έρευνας.....	243
Δ. Συμπερασματικές παρατηρήσεις.....	246

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΟΙ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗΣ ΚΑΙ ΕΚΤΕΛΕΣΗΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΤΟΛΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

A. Η παραλαβή της ευρωπαϊκής εντολής έρευνας.....	248
B. Η αναγνώριση της ευρωπαϊκής εντολής έρευνας.....	251
Γ. Η διαδικασία της υπό όρους εκτέλεσης της ευρωπαϊκής εντολής έρευνας.....	253
1. Υποχρέωση εκτέλεσης.....	253
2. Κατ' αρχήν εφαρμογή του κανόνα “forum regit actum”.....	255
3. Συρροή με άλλη ευρωπαϊκή εντολή έρευνας ή με αίτηση μικρής δικαστικής συνδρομής.....	258
Δ. Η δυνατότητα επιλογής από την αρχή εκτέλεσης μέτρου διαφορετικού από το εντελλόμενο.....	260
1. Το σχετικό ρυθμιστικό πλαίσιο.....	260
2. Η εξαίρεση των «πάντοτε διαθέσιμων» ερευνητικών μέτρων.....	264
E. Οι προθεσμίες αναγνώρισης και εκτέλεσης της ευρωπαϊκής εντολής έρευνας.....	266
ΣΤ. Οι προϋποθέσεις αναβολής της αναγνώρισης ή της εκτέλεσης της ευρωπαϊκής εντολής έρευνας.....	270

Z. Η διαβίβαση των αποδεικτικών μέσων.....	273
H. Η δυνατότητα συνδρομής αρχών του κράτους έκδοσης κατά την εκτέλεση της ευρωπαϊκής εντολής έρευνας και το ζήτημα της αστικής και ποινικής ευθύνης τους.....	276
1. Η συμμετοχή των αρχών του κράτους έκδοσης.....	276
2. Η αστική και ποινική ευθύνη των αρχών του κράτους έκδοσης.....	279
Θ. Η υποχρέωση τήρησης της εμπιστευτικότητας των ερευνών.....	281
I. Συμπερασματικές παρατηρήσεις.....	285

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

ΟΙ ΛΟΓΟΙ ΜΗ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗΣ Η΄ ΜΗ ΕΚΤΕΛΕΣΗΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΤΟΛΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

A. Προκαταρκτικές διευκρινίσεις.....	288
B. Ο όρος του διττού αξιοποιίνου και η μερική κατάργησή του.....	293
1. Η βασική ρύθμιση του όρου του διττού αξιοποιίνου και της κάμψης του.....	293
2. Η μη πρόβλεψη στο εσωτερικό δίκαιο του εντελλόμενου μέτρου για το εκάστοτε συγκεκριμένο έγκλημα.....	298
3. Η περαιτέρω κάμψη του όρου του διττού αξιοποιίνου.....	300
Γ. Η επιφύλαξη της εδαφικότητας.....	303
Δ. Το είδος των διαδικασιών σε συνδυασμό με την πρόβλεψη του ερευνητικού μέτρου στο εσωτερικό δίκαιο.....	309
E. Η εθνική ασφάλεια.....	310
ΣΤ. Η ύπαρξη προνομίων και ασυλιών.....	313
Z. Η ρήτρα επιφύλαξης της προστασίας θεμελιωδών δικαιωμάτων.....	317
1. Ζητήματα ερμηνείας και εφαρμογής.....	317
2. Ειδικότερες εκφάνσεις.....	329
2.1 Το δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής.....	329
2.2 Η προστασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα.....	332
2.3 Η αρχή της αναλογικότητας.....	342
H. Η αρχή “ne bis in idem”.....	346
Θ. Η ελευθερία της έκφρασης στα μέσα ενημέρωσης.....	350
I. Συμπερασματικές παρατηρήσεις.....	354

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ

ΤΑ «ΟΡΙΣΜΕΝΑ ΔΙΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΜΕΤΡΑ» ΚΑΙ Η ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΗΣΗ ΤΗΛΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΩΝ ΩΣ ΕΠΙΜΕΡΟΥΣ ΡΥΘΜΙΣΤΙΚΑ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΑ ΤΗΣ ΟΔΗΓΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ Ν. 4489/2017

A. Εισαγωγικές διευκρινίσεις.....	361
-----------------------------------	-----

B. Η προσωρινή μεταγωγή κρατούμενων με σκοπό την εκτέλεση ερευνητικών μέτρων.....	365
Γ. Η εξέταση με εικονοτηλεδιάσκεψη ή άλλου είδους οπτικοακουστική μετάδοση ή με τηλεφωνική διάσκεψη.....	372
1. Προκαταρκτικές επισημάνσεις.....	372
2. Η εξέταση με εικονοτηλεδιάσκεψη ή άλλου είδους οπτικοακουστική μετάδοση.....	374
3. Η εξέταση με τηλεφωνική διάσκεψη.....	380
Δ. Η παροχή πληροφοριών σχετικά με τραπεζικούς και άλλους χρηματοοικονομικούς λογαριασμούς και με τις αντίστοιχες συναλλαγές.....	382
Ε. Τα ερευνητικά μέτρα για τη συγκέντρωση αποδεικτικών μέσων σε πραγματικό χρόνο, συνεχώς και για ορισμένο χρονικό διάστημα.....	391
ΣΤ. Οι μυστικές έρευνες.....	395
Ζ. Η παρακολούθηση των τηλεπικοινωνιών.....	398
1. Γενικές παρατηρήσεις.....	398
2. Παρακολούθηση τηλεπικοινωνιών με την τεχνική βοήθεια άλλου κράτους μέλους.....	399
3. Παρακολούθηση τηλεπικοινωνιών χωρίς την τεχνική βοήθεια άλλου κράτους μέλους.....	402
4. Επιμέρους παρατηρήσεις.....	405
Η. Συμπερασματικές παρατηρήσεις.....	411

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ

ΤΑ ΠΟΙΝΙΚΟΔΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΩΝ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΜΕΝΩΝ ΠΡΟΣΩΠΩΝ ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΗΝ ΟΔΗΓΙΑ ΚΑΙ ΤΟΝ Ν. 4489/2017

A. Γενικές επισημάνσεις.....	420
B. Τα προβλεπόμενα δικαιώματα των καθ' ων η ευρωπαϊκή εντολή έρευνας.....	424
1. Εγγυήσεις διασφάλισης μιας δίκαιης διαδικασίας.....	424
1.1 Η αιτιολόγηση της ευρωπαϊκής εντολής έρευνας.....	424
1.2 Το δικαίωμα υποβολής αίτησης έκδοσης της ευρωπαϊκής εντολής έρευνας.....	427
1.3 Το τεκμήριο αθωότητας.....	432
2. Τα δικαιώματα υπεράσπισης.....	434
2.1 Το δικαίωμα πληροφόρησης.....	434
2.2 Το δικαίωμα διερμηνείας και μετάφρασης.....	442
2.3 Το δικαίωμα σε συνήγορο.....	444
3. Το δικαίωμα άσκησης ενδίκων μέσων.....	450
3.1 Προκαταρκτικές επισημάνσεις.....	450
3.2 Επί των «διαθέσιμων» ενδίκων μέσων στο κράτος έκδοσης και στο κράτος εκτέλεσης.....	451
3.3 Επιμέρους ρυθμίσεις της Οδηγίας και του Ν. 4489/2017.....	460

3.4 Ειδικότερες επισημάνσεις ως προς την εσωτερική έννομη τάξη.....	466
Γ. Η ελλειμματική διασφάλιση των ποινικοδικονομικών δικαιωμάτων των ενδιαφερομένων προσώπων κατά τη διαδικασία της ευρωπαϊκής εντολής έρευνας και τη διενέργεια των ερευνητικών μέτρων.....	468
1. Τα κενά της Οδηγίας και του Ν. 4489/2017.....	468
1.1 Επί των δικαιωμάτων των υπόπτων και των κατηγορουμένων.....	468
1.2 Ειδικότερα επί των δικαιωμάτων των καθ' ων νομικών προσώπων.....	471
1.3 Επί των δικαιωμάτων των τρίτων μερών.....	475
2. Η προβληματική της αποδεικτικής αξιοποίησης των συλλεγόμενων αποδεικτικών μέσων στο κράτος έκδοσης.....	483
Δ. Κριτικές παρατηρήσεις.....	487
ΕΠΙΛΟΓΟΣ: Η αναζήτηση της ουσιαστικής αλήθειας μέσω της ευρωπαϊκής εντολής έρευνας και τα δικαιώματα του καθ' ου.....	491
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	500
ΠΗΓΕΣ	542

Σ υ ν τ ο μ ο γ ρ α φ ί ε ς

Ελληνικές

ΑΔΠΑΣ	απόφαση δέσμευσης περιουσιακών ή αποδεικτικών στοιχείων
ΑΠ	Άρειος Πάγος
άρθρ.	άρθρο
αριθ.	αριθμός
αιτ. σκ.	αιτιολογική σκέψη
Αρμ	Αρμενόπουλος (περιοδικό)
βλ.	βλέπε
ΓΚΠΔ	Γενικός Κανονισμός για την Προστασία Δεδομένων
ΔΕΕ	Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης
ΔΕΚ	Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων
ΔΣΑΠΔ	Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα
εδ.	εδάφιο
ΕΔΔΑ	Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
ΕΕ	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΕΕ	ευρωπαϊκή εντολή έρευνας
ΕΕΕυρΔ	Ελληνική Επιθεώρηση Ευρωπαϊκού Δικαίου (περιοδικό)
ΕΕΠΔ	Ευρωπαϊός Επόπτης Προστασίας Δεδομένων
ΕΕΣ	ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης
ΕΕΣΑΣ	ευρωπαϊκό ένταλμα συγκέντρωσης αποδεικτικών στοιχείων
ΕΚ	Ευρωπαϊκές Κοινοότητες
εκδ.	εκδόσεις
ενδεικτ.	ενδεικτικά
ΕΟΚ	Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα
επ.	επόμενα/-ες
επιμ.	επιμέλεια
ΕΣΑΔΣΠΥ	Ευρωπαϊκή Σύμβαση περί αμοιβαίας δικαστικής συνδρομής επί ποινικών υποθέσεων
ΕΣΔΑ	Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών
ΕΣΕ	Ευρωπαϊκή Σύμβαση Εκδόσεως
ΚΝοΒ	Κώδικας Νομικού Βήματος (περιοδικό)
ΚΟΕ	κοινές ομάδες έρευνας
ΚΠΔ	Κώδικας Ποινικής Δικονομίας
Ν.	Νόμος
Ν.Δ.	Νομοθετικό Διάταγμα
ΝοΒ	Νομικό Βήμα (περιοδικό)
ό.α.π.	όπως ακριβώς παραπάνω
ΟΗΕ	Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
ό.π.	όπως παραπάνω
Π.Δ.	Προεδρικό Διάταγμα
περ.	περίπτωση

ΠΚ	Ποινικός Κώδικας
πλαγ.	πλαγί αριθμος
ΠοινΔικ	Ποινική Δικαιοσύνη (περιοδικό)
ΠοινΧρ	Ποινικά Χρονικά (περιοδικό)
πρβλ.	παράβαλε
προσφ.	προσφυγή
π.χ.	παραδείγματος χάριν
σ.	σελίδα
ΣΑΔΣΠΥ/ΕΕ	Σύμβαση για την αμοιβαία δικαστική συνδρομή επί ποινικών υποθέσεων μεταξύ των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης
ΣΕΕ	Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση
ΣΕΚ	Συνθήκη περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας
ΣΕΣΣ	Σύμβαση Εφαρμογής της Συμφωνίας του Σένγκεν
ΣΛΕΕ	Συνθήκη για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης
σημ.	σημείο
σκ.	σκέψη
στοιχ.	στοιχείο
ΣυμβΑΠ	Συμβούλιο Αρείου Πάγου
ΣυμβΕφ	Συμβούλιο Εφετών
Συντ.	Συντάγματος
σχετ.	σχετικά
συνδ.	συνδυασμός
τ.	τόμος
τεύχ.	τεύχος
ΤΝΠ/ΔΣΑ	Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών Δικηγορικού Συλλόγου Αθηνών
ΤοΣ	Το Σύνταγμα (περιοδικό)
Υπερ	Υπεράσπιση (περιοδικό)
υποσημ.	υποσημείωση
ΦΕΚ	Φύλλο Εφημερίδας της Κυβερνήσεως
ΧΕΑΔ	χώρος ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης
ΧΘΔΕΕ	Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Ξένες

dec.	decision
EIMP	Loi fédérale sur l'entraide internationale en matière pénale
EJCCLCJ	European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice (περιοδικό)
EuCLR	European Criminal Law Review (περιοδικό)
GC	Grand Chamber
NJECL	New Journal of European Criminal Law (περιοδικό)
RIDP	Revue Internationale de Droit Pénal (περιοδικό)
ULR	Utrecht Law Review (περιοδικό)
ZIS	Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik (περιοδικό)

Εισαγωγή

Α. Αντικείμενο

Τα τελευταία χρόνια, η «συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις» μεταξύ των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχει αποκτήσει ιδιαίτερη δυναμική, το δε εντεύθεν παραγόμενο δίκαιο εντάσσεται στο λεγόμενο «ευρωπαϊκό ποινικό δίκαιο»¹. Το γεγονός αυτό οφείλεται πρωτίστως στην εξέλιξη, που έχει σημειωθεί στη διαδικασία της ευρωπαϊκής ενοποίησης στο πλαίσιο της ΕΕ –ιδίως μετά τη θέση σε ισχύ της Συνθήκης της Λισαβόνας. Οι θεσμικές και κανονιστικές ρυθμίσεις της εν λόγω συνεργασίας συνάπτονται με την ανάπτυξη της Ένωσης ως «χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης». Ως καίριο δίπολο συγκρότησης του «χώρου» αυτού αναδεικνύεται αφενός η κατοχύρωση της αμοιβαίας αναγνώρισης ως θεμελιακής αρχής, αφετέρου η υποχρέωση σεβασμού των θεμελιωδών δικαιωμάτων της Ένωσης.

Το ανωτέρω δίπολο σε συνδυασμό με την επιδίωξη της «ασφάλειας» εντός του «χώρου» της Ένωσης, καθώς και οι εντεύθεν προκύπτουσες μεταλλαγές της ενωσιακής «δικαστικής συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις», βρίσκονται στο επίκεντρο μιας ευρείας συζήτησης στη θεωρία και πράξη. Με «παράδειγμα» την Οδηγία 2014/41/ΕΕ «περί της ευρωπαϊκής εντολής έρευνας σε ποινικές υποθέσεις»² επιχειρείται στην παρούσα μελέτη η προσέγγιση βασικών σημείων της σχετικής προβληματικής. Και τούτο, διότι η ευρωπαϊκή εντολή έρευνας (:ΕΕΕ) συνιστά ένα ρηξικέλευθο και μοναδικό νομικό «εργαλείο» σε παγκόσμια κλίμακα, μέχρι δε και σήμερα δεν απαντά ολοκληρωμένη μελέτη επ’ αυτής. Σημειώνω εδώ ότι η Επιτροπή συμπεριλαμβάνει την ΕΕΕ στο «πλαίσιο της ασφάλειας» (“*security framework*”), θεωρώντας ότι η εφαρμογή

¹ Για την έννοια του «ευρωπαϊκού ποινικού δικαίου» βλ. αντί πολλών Α. Klip, *European criminal law: an integrative approach*, εκδ. Intersentia, Cambridge-Antwerp-Portland 2016³, σελ. 1 επ.· Β. Hecker, *The development of individual rights protection in European criminal law after the Lisbon Treaty*, σε: S. Ruggeri (επιμ.), *Human rights in European criminal law: new developments in European legislation and case law after the Lisbon Treaty*, εκδ. Springer, Cham-Heidelberg-New York-Dordrecht-London 2015, σελ. 2. Ακριβέστερο είναι να γίνεται εν προκειμένω λόγος για «ενωσιακό ποινικό δίκαιο» (“EU criminal law”), καθώς στο ευρωπαϊκό ποινικό δίκαιο μπορούν να υπαχθούν και διάφορες άλλες σχετικές –θεσμικές και κανονιστικές– ρυθμίσεις, όπως αυτές του Συμβουλίου της Ευρώπης.

² ΕΕ L 130/1.5.2014, σελ. 1 επ.

της Οδηγίας θα προσθέσει άλλο ένα ουσιαστικό εργαλείο στη «δικαστική συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις»³.

Ειδικότερα, σε ενωσιακό επίπεδο, το «παραδοσιακό» νομικό πλαίσιο της διεθνούς δικαστικής συνδρομής στην ποινική απόδειξη μεταβλήθηκε ριζικά με τη θέσπιση της προαναφερθείσας Οδηγίας 2014/41/ΕΕ. Τη θέση της λεγόμενης «μικρής δικαστικής συνδρομής» σε ποινικές υποθέσεις, της οποίας κύριο χαρακτηριστικό ήταν ο διακρατικός (:interstate) χαρακτήρας, πήρε μία καθ' όλα καινούργια μορφή ενωσιακής «δικαστικής συνεργασίας». Συγκεκριμένα, τα μέχρι τότε υφιστάμενα μέσα συνεργασίας των κρατών μελών στον εν λόγω τομέα αντικαταστάθηκαν σχεδόν εξ ολοκλήρου από την εν λόγω Οδηγία, οι κανόνες της οποίας βασίζονται στην αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης. Τα αποδεικτικά μέσα, που αποκτώνται μέσω της εκτέλεσης της ΕΕΕ, «ταξιδεύουν» μεταξύ των αρμόδιων αρχών των κρατών μελών ασύγκριτα απλούστερα και ταχύτερα. Συγχρόνως, υπό το πρίσμα της προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων του καθ' ου δοκιμάζεται το τεκμήριο της αμοιβαίας εμπιστοσύνης, που δικαιολογεί ή/και θεμελιώνει την αμοιβαία αναγνώριση των εντολών έρευνας για συλλογή αποδείξεων εντός του «χώρου» της Ένωσης.

Η παρούσα μελέτη έχει, λοιπόν, ως βασικό αντικείμενο τη συστηματική προσέγγιση και ερμηνεία της Οδηγίας 2014/41/ΕΕ, καθώς και του Ν. 4489/2017, με τον οποίο αυτή ενσωματώθηκε στην ελληνική έννομη τάξη, ως μερικότερα τμήματα του –ολοένα και ταχύτερα– αναπτυσσόμενου ενωσιακού μηχανισμού καταπολέμησης του εγκλήματος εντός του «χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης» της ΕΕ. Στο πλαίσιο της οικείας «συνεργασίας» των εθνικών δικαστικών αρχών, καίριο ζητούμενο είναι η διασφάλιση της νομικής θέσης του καθ' ου και η προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων του.

Β. Δομή και μεθοδολογικές επισημάνσεις

Κατ' αρχάς, πρέπει να επισημανθεί ότι πρωτύτερα η μεταξύ των κρατών μελών «συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις» δεν αναπτύχθηκε σε νομικό κενό: Για τον λόγο αυτό και ιδίως για να αναδειχθούν οι κρίσιμες μεταλλαγές της εν λόγω «συνεργασίας»

³ Βλ. *Commission, The European Agenda on Security*, COM(2015) 185 final, Στρασβούργο 28.4.2015, σελ. 10 (προσβάσιμο σε https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/e-library/documents/basic-documents/docs/eu_agenda_on_security_en.pdf [τελευταία προσπέλαση του διαδικτυακού τόπου, καθώς και όλων όσοι αναφέρονται παρακάτω: 30.9.2019]).

εντός του χώρου της ΕΕ, το *Μέρος Πρώτο* της μελέτης αφιερώνεται στην ανάπτυξη της «συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις» στην Ένωση και στην υποχρέωση σεβασμού των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Ειδικότερα, στο *Κεφάλαιο Πρώτο* του Μέρους Πρώτου προηγούνται ορισμένες βασικές διευκρινίσεις ως προς την έννοια και το ρυθμιστικό πεδίο της «διεθνούς συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις», καθώς και ως προς τις αρχές που τη διέπουν. Στις τελευταίες περιλαμβάνονται τα θεμελιώδη δικαιώματα του καθ' ου, που κατοχυρώνονται στα συντάγματα των κρατών μελών και στην ΕΣΔΑ. Επίσης, προσεγγίζεται το κανονιστικό πλαίσιο, το οποίο καθορίζει εδώ και δεκαετίες τις σχέσεις μεταξύ των κρατών μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης στον τομέα της μικρής δικαστικής συνδρομής. Περαιτέρω, για την κατανόηση του ευρύτερου πλαισίου, στο οποίο εντάσσεται η Οδηγία για την ΕΕΕ, κρίθηκε σκόπιμη η επισκόπηση της εξέλιξης της ενωσιακής «δικαστικής συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις» από τη Συνθήκη του Μάαστριχτ μέχρι και τη Συνθήκη της Λισαβόνας. Η παρουσίαση αυτή πραγματοποιείται στο *Κεφάλαιο Δεύτερο*. Ιδιαίτερης ενασχόλησης τυγχάνει εδώ μία βασική μεταλλαγή της «συνεργασίας», ήτοι η καθιέρωση της προαναφερθείσας αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης. Καθώς ο μηχανισμός της Οδηγίας βασίζεται επ' αυτής, τίθεται εκ νέου –μετά το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης (ΕΕΣ), που αποτελούσε το «πρώτο μέτρο εφαρμογής» της εν λόγω αρχής– το ζήτημα της προστασίας των δικαιωμάτων του καθ' ου. Έτσι, γίνεται μια –κατ' ανάγκη συνοπτική– αναφορά στην έννοια, τη λειτουργία, καθώς και στα σχετικά ζητήματα που ανακύπτουν από την εφαρμογή της. Ξεχωριστά, στο *Κεφάλαιο Τρίτο* του Μέρους Πρώτου, παρατίθεται το ενωσιακό κανονιστικό πλαίσιο για την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Η (πάντως συνεχής) δικαιική εξέλιξη στο πεδίο αυτό έχει καίρια σημασία για την απόλαυση των δικαιωμάτων εντός ενός «χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης» και επιδρά καθοριστικά στη νομική θέση του καθ' ου η ΕΕΕ. Όθεν, η παρουσίασή του κρίνεται εν προκειμένω απαραίτητη.

Στη συνέχεια, στο *Μέρος Δεύτερο* εξετάζεται η μικρή δικαστική συνδρομή ως ρυθμιστικό αντικείμενο της ενωσιακής «συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις», ώστε να διακριβωθούν οι μεταβολές που συνεπάγεται η εφαρμογή της ΕΕΕ. Προς τούτο, προσεγγίζεται γενικά, μεταξύ άλλων υπό την έποψη των δικαιωμάτων των ενδιαφερομένων μερών, το σχετικό συμβατικό δίκαιο (:*Κεφάλαιο Πρώτο*), καθώς και οι σχετικές ενωσιακές πράξεις που βασίζονται στην αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης (:*Κεφάλαιο Δεύτερο*). Περαιτέρω, παρατίθενται (στο *Κεφάλαιο Τρίτο*) οι λόγοι που

επέβαλαν την εξέλιξη της σχετικής «δικαστικής συνεργασίας» και οι διεργασίες που είχαν ως αποτέλεσμα την έκδοση της Οδηγίας για την ΕΕΕ.

Στο *Μέρος Τρίτο*, που φέρει τον τίτλο «*η πορεία προς την έκδοση της Οδηγίας 2014/41/ΕΕ για την ευρωπαϊκή εντολή έρευνας*», απαντά η ερμηνευτική προσέγγιση αυτής καθεαυτήν της ΕΕΕ, ως μέσου συνεργασίας, με βάση τις ρυθμίσεις της Οδηγίας και του εσωτερικού νόμου ενσωμάτωσης, ήτοι του Ν. 4489/2017. Σχετικώς, διερευνώνται τα ζητήματα που ανακύπτουν αναφορικά με την έκδοση, την αναγνώριση και την εκτέλεση της ΕΕΕ, λαμβάνοντας επίσης υπόψη τόσο τη νομολογία του ΔΕΕ και των εθνικών δικαστηρίων, όσο και τη συναφή νομολογία του ΕΔΔΑ. Ειδικότερα, στο Μέρος αυτό εξετάζονται σε επιμέρους κεφάλαια: α) η νομική βάση, οι στόχοι και η παρ' ημίν ενσωμάτωση της Οδηγίας (*Κεφάλαιο Πρώτο*)· β) τα γενικά χαρακτηριστικά της ΕΕΕ (*Κεφάλαιο Δεύτερο*)· γ) η διαδικασία έκδοσης της ΕΕΕ (*Κεφάλαιο Τρίτο*)· δ) οι διαδικασίες αναγνώρισης και εκτέλεσης της ΕΕΕ (*Κεφάλαιο Τέταρτο*)· ε) οι λόγοι μη αναγνώρισης ή μη εκτέλεσης της ΕΕΕ, στους οποίους συμπεριλαμβάνεται και η αποκαλούμενη «επιφύλαξη της ενωσιακής δημόσιας τάξης» (*Κεφάλαιο Πέμπτο*)· στ) τα «ορισμένα διερευνητικά μέτρα» και η παρακολούθηση των τηλεπικοινωνιών ως αντικείμενα της ΕΕΕ (*Κεφάλαιο Έκτο*)· και ζ) τα ποινικοδικονομικά δικαιώματα των ενδιαφερομένων προσώπων (*Κεφάλαιο Έβδομο*).

Εν προκειμένω, για λόγους συστηματικής συνοχής, επιλέγεται η από κοινού εξέταση των ρυθμίσεων της Οδηγίας και του Ν. 4489/2017. Από τη μία πλευρά, η ανάπτυξη της αποτελεσματικότητας της Οδηγίας στην εσωτερική έννομη τάξη εξαρτάται άμεσα από τις ρυθμίσεις και την εφαρμογή του Νόμου ενσωμάτωσής της, από την άλλη δε πλευρά η βάση του μηχανισμού προδικαστικής παραπομπής νομολογία του ΔΕΕ επί της ερμηνείας της Οδηγίας έχει δεσμευτικό χαρακτήρα για τους εφαρμοστές του εσωτερικού νόμου. Άλλωστε, κατά την οπτική που ακολουθείται στην παρούσα εργασία, το ενωσιακό και το εσωτερικό σύστημα συνδέονται στενά μεταξύ τους, αλληλοσυμπληρώνονται και συναποτελούν, τρόπον τινά, ενιαίο σύστημα. Υπ' αυτό το πρίσμα, ο εθνικός εφαρμοστής του δικαίου εφαρμόζει, πέρα από εθνικό, και ενωσιακό δίκαιο. Κατά τούτο, ο Ν. 4489/2017 δεν μπορεί να ερμηνεύεται με μια «κλειστή» ερμηνευτική μέθοδο, βάσει της εκάστοτε εσωτερικής διάταξης και μόνον. Αντίθετα, πρέπει να εξετάζεται η ενωσιακή διάσταση στη νοηματοδότηση του

ερμηνευόμενου κανόνα, λαμβανομένου υπόψη του ευρύτερου ενωσιακού δικαιοκού συστήματος εντός του οποίου αναπτύσσει τη λειτουργία του ο επίμαχος θεσμός⁴.

Αναμφισβήτητα, στις ευρείες δυνατότητες συνεργασίας που επιτυγχάνονται διά της ΕΕΕ, τα θεμελιώδη δικαιώματα του καθ' ου λειτουργούν ως «αντίβαρο». Ζητούμενο λοιπόν είναι να διαφανεί, μέσω της εξέτασης της Οδηγίας και του Ν. 4489/2017, η λειτουργία αυτών και η συμβατότητά τους με την ενωσιακή δημόσια τάξη, ήτοι κατά πόσο με την εφαρμογή τους τηρούνται τα κατοχυρωμένα στον ΧΘΔΕΕ θεμελιώδη δικαιώματα του ενδιαφερομένου προσώπου (κατηγορουμένου, υπόπτου ή τρίτου μέρους). Προς τούτο, λαμβάνονται υπόψη τα αντίστοιχα προς αυτά δικαιώματα που διασφαλίζονται στην ΕΣΔΑ⁵, πρωτίστως λόγω της επιταγής του άρθρου 52§3 του Χάρτη, αλλά και της σχετικής διάταξης του άρθρου 6§3 ΣΕΕ. Κατ' αντιστοιχία, παρατίθεται η σχετική νομολογία του ΔΕΕ και του ΕΔΔΑ.

Όπως προαναφέρθηκε, στο πλαίσιο της ενωσιακής «δικαστικής συνεργασίας» η μικρή δικαστική συνδρομή αντικαταστάθηκε, ως επί το πλείστον, από τον θεσμό της ΕΕΕ. Αντίστοιχα, είχε προηγηθεί το έτος 2002 –σε ενωσιακό επίπεδο– η αντικατάσταση του θεσμού της έκδοσης από τον θεσμό του ΕΕΣ. Είναι εμφανές ότι ο Ενωσιακός νομοθέτης βασίστηκε, κατά τη θέσπιση των κανόνων της Οδηγίας για την ΕΕΕ, στο σύστημα του ΕΕΣ και στην εμπειρία από την –επί χρόνια– πρακτική εφαρμογή του. Για τον λόγο αυτό, σε πολλές περιπτώσεις παρατίθενται κατωτέρω ρυθμίσεις της οικείας Απόφασης-Πλαίσιο, σχετική θεωρία, καθώς και σχετική με το ΕΕΣ νομολογία του ΔΕΕ και εθνικών δικαστηρίων. Ιδίως η νομολογία αυτή του ΔΕΕ αναμένεται να ακολουθηθεί, σε μεγάλο βαθμό, αντίστοιχα για την ερμηνεία της παρούσας Οδηγίας.

Επιλογικά διατυπώνονται –εν είδει συμπεράσματος– διάφορες ίδιες θέσεις αναφορικά με την ΕΕΕ, ως θεσμό που αποσκοπεί στην αναζήτηση της ουσιαστικής αλήθειας. Στη συνάφεια αυτή, απαντάται καταληκτικά και το ερώτημα, αν και κατά

⁴ Έτσι, αναφορικά με τον Ν. 3251/2004, η *Ο. Τσόλκα*, Ζητήματα εφαρμογής του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης υπό το πρίσμα της δικαστικής προστασίας θεμελιωδών δικαιωμάτων, Εισήγηση στο σεμινάριο της Εθνικής Σχολής Δικαστικών Λειτουργών με θέμα «Ευρωπαϊκή Σύμβαση Έκδοσης, Ευρωπαϊκό Ένταλμα Σύλληψης, Σύμβαση δικαστικής συνδρομής», Θεσσαλονίκη 25-26.10.2011 [αδημοσίευτη].

⁵ Σημειώνεται ότι οι αντίστοιχες του ΧΘΔΕΕ διατάξεις της ΕΣΔΑ προκύπτουν από τις «*Επεξηγήσεις σχετικά με τον Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων*», ΕΕ C 303/02/14.12.2007, σελ. 17 επ., οι οποίες «*λαμβάνο[νται] δεόντως υπόψη*» κατ' άρθρα 6§1 εδ. γ' ΣΕΕ, 52§7 ΧΘΔΕΕ και σύμφωνα με το προοίμιο του Χάρτη. Στην παρούσα μελέτη, επιλέχθηκε να αναφέρονται πάντοτε από κοινού με τις διατάξεις του Χάρτη οι αντίστοιχες τους της ΕΣΔΑ, λόγω της καίριας σημασίας τους για την ερμηνεία των πρώτων.

πόσον επαρκούν τα δικαιώματα του καθ' ου, που προβλέπονται στην Οδηγία και στον Ν. 4489/2017, για τη διασφάλιση της νομικής του θέσης και της δικαστικής του προστασίας.

Τέλος, σημειώνεται ότι η απόδοση στην ελληνική γλώσσα των χωρίων ξενόγλωσσων (στα αγγλικά ή τα γαλλικά) έργων έχει γίνει από τον γράφοντα, εφόσον δεν αναφέρεται διαφορετικά στη παρούσα εργασία. Το ίδιο ισχύει και ως προς την απόδοση σκέψεων αποφάσεων του ΕΔΔΑ, χωρίων νομοθετημάτων τρίτων κρατών, ενωσιακών κειμένων ή κειμένων του Συμβουλίου της Ευρώπης, για τα οποία δεν υπάρχει επίσημη απόδοση στην ελληνική γλώσσα.

Μέρος Πρώτο
Η ανάπτυξη της «συνεργασίας σε ποινικές
υποθέσεις» στην Ευρωπαϊκή Ένωση και η
υποχρέωση σεβασμού των θεμελιωδών
δικαιωμάτων

Κεφάλαιο Πρώτο
Η παραδοσιακή σύλληψη της «διεθνούς
συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις» στο πλαίσιο
του Συμβουλίου της Ευρώπης και η συμβολή της
Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του
Ανθρώπου στην εξελικτική διαμόρφωσή της

Α. Εισαγωγικές διευκρινίσεις ως προς την έννοια και το ρυθμιστικό πεδίο της «διεθνούς συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις»

Ως «διεθνής συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις» (“international cooperation in criminal matters”, «coopération internationale en matière pénale») νοείται κάθε μορφή συνεργασίας μεταξύ των κρατών στο πεδίο του ποινικού δικαίου⁶. Η συνεργασία αυτή διέπεται από συγκεκριμένο νομικό πλαίσιο, το οποίο καθορίζεται μονομερώς στις εθνικές νομοθεσίες⁷ ή διαμορφώνεται συμβατικά μεταξύ των κρατών⁸: Πρόκειται για το δίκαιο της «διεθνούς συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις»⁹.

Ως προς τα συστατικά στοιχεία του εν λόγω δικαίου σημειώνονται τα εξής: Η «συνεργασία» μεταξύ των κρατών από τη φύση της έχει διακρατικό χαρακτήρα

⁶ Βλ. L. Moreillon (επιμ.), *Entraide internationale en matière pénale*, εκδ. Helbing & Lichtenhahn, Βασιλεία-Γενεύη-Μόναχο 2004, σελ. 7.

⁷ Βλ. ενδεικτ. άρθρ. 436 επ. ΚΠΔ, καθώς και τον –ιδιαίτερα αναλυτικό– ελβετικό ομοσπονδιακό νόμο της 20.3.1981 «για τη διεθνή συνδρομή σε ποινικές υποθέσεις» [: «*Loi fédérale sur l'entraide internationale en matière pénale*»] (EIMP), προσβάσιμο σε <http://www.admin.ch/opc/fr/classified-compilation/19810037/index.html>.

⁸ Η «συνεργασία» αυτή, ιδίως παλαιότερα, επιτυγχανόταν με διμερείς συμβάσεις. Βλ. ενδεικτ. ήδη την από 5/17.11.1877 Σύμβαση περί αμοιβαίας εκδόσεως εγκληματιών μεταξύ Ελλάδας και Ιταλίας [: Ν. ΧΙΒ’/1878].

⁹ Πρβλ. Χ. Μυλωνόπουλο, *Διεθνές ποινικό δίκαιο*, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1993², σελ. 45, όπου γίνεται λόγος για «δίκαιο της δικαστικής αρωγής σε ποινικές υποθέσεις».

(πρόκειται για “interstate cooperation”) και αφορά σε ποινικές υποθέσεις. Η συνεργασία αυτή είναι είτε δικαστική είτε διοικητική. Στην πρώτη περίπτωση, οι υποβοηθούμενες από το ένα κράτος διαδικασίες του άλλου κράτους λαμβάνουν χώρα, κατά κανόνα, από δικαστικές αρχές. Οι ποινικές αυτές διαδικασίες μπορεί, μεταξύ άλλων, να αφορούν στην ποινική δίωξη των εγκλημάτων, σε αυτή καθεαυτήν τη διενέργεια της ποινικής δίκης στο ακροατήριο μέχρι την έκδοση αμετάκλητης απόφασης, καθώς και στην εκτέλεση τυχόν επιβληθείσας ποινής.

Στη δεύτερη περίπτωση, η «συνεργασία» στο ποινικό πεδίο λαμβάνει χώρα μεταξύ διοικητικών αρχών (λ.χ. αστυνομικών, φορολογικών ή τελωνειακών αρχών) και αφορά στο ερευνητικό («προ-ποινικό») στάδιο. Στη διοικητική συνεργασία οι δυνατότητες των αρμόδιων αρχών για την παροχή αρωγής αφορούν σε στάδια συνήθως χρονικά πρότερα της ποινικής δίκης¹⁰ (νοούμενης ευρέως, δηλαδή στα ως ευθύς ανωτέρω στάδια). Μάλιστα, οι αρμοδιότητες αυτές συνήθως είναι περιορισμένες, με δεδομένο ότι οι διοικητικές αρχές παρέχουν σαφώς λιγότερα εχέγγυα δικαιοσύνης κατά την εκτέλεση του έργου τους συγκριτικά με τις δικαστικές αρχές και έτσι επιφυλάσσονται σ’ αυτές, σε σχέση με τις προαναφερθείσες αρχές, αρμοδιότητες με μειωμένες δυνατότητες παρεμβατικότητας και –ως εκ τούτου– περιστολής των θεμελιωδών δικαιωμάτων.

Η «διεθνής δικαστική συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις» (“international judicial cooperation in criminal matters”, «coopération judiciaire internationale en matière pénale») υπό στενή έννοια –που συνιστά την παραδοσιακή μορφή της– αφορά στη σύμπραξη των κρατών στο πλαίσιο διεξαγωγής μιας εσωτερικής ποινικής διαδικασίας¹¹. Υπ’ αυτή την έννοια, αναφέρεται και ως «διεθνής [αμοιβαία] δικαστική

¹⁰ Βλ. ενδεικτ. από 15.3.1978 Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την απόκτηση στο εξωτερικό πληροφοριών και αποδεικτικών μέσων σε διοικητικές υποθέσεις (“European Convention on the obtaining abroad of information and evidence in administrative matters”), η οποία έχει κυρωθεί από έξι μόλις κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης (στα οποία δεν συμπεριλαμβάνεται η Ελλάδα). Η Σύμβαση αυτή ρητά (άρθρ. 1§2) δεν αφορά σε φορολογικές και ποινικές υποθέσεις. Πρβλ. από 25.1.1988 Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης και του ΟΟΣΑ περί αμοιβαίας διοικητικής συνδρομής σε φορολογικές υποθέσεις [:N. 4153/2013], η οποία δεν αφορά σε ποινικές υποθέσεις, ωστόσο τα μέτρα που ενδείκνυνται στο πλαίσιο αυτής μπορεί να έχουν ληφθεί και από δικαστικές αρχές (κατ’ άρθρο 1§1).

¹¹ Βλ. Γ. Τριανταφύλλου, Διεθνής δικαστική συνδρομή στην ποινική απόδειξη, εκδ. Δίκαιο & Οικονομία - Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα 2009, σελ. 15.

συνδρομή/αρωγή σε ποινικές υποθέσεις»¹² (“international [mutual] legal assistance in criminal matters”, «entraide judiciaire [internationale] en matière pénale»).

Στη θεωρία υποστηρίζεται κυρίως ότι η διεθνής δικαστική συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις, καθώς αφορά στις σχέσεις μεταξύ κρατών, υπάγεται στο δημόσιο διεθνές δίκαιο και είναι διοικητικής φύσης –έστω και αν ως επιμέρους δικαιοκός κλάδος προσφεύγει σε αρχές του ποινικού δικαίου και υλοποιείται από ποινικοδικτικές αρχές¹³. Στην παρούσα εργασία η εν λόγω «συνεργασία» θεωρείται κλάδος του διεθνούς ποινικού δικαίου, λόγω της ποινικής φύσης των σχετικών διαδικασιών και των συνεπειών τους για τα καθ’ ων άτομα¹⁴. Άλλωστε, βάσει επισκόπησης της διεθνούς και ημεδαπής βιβλιογραφίας διαπιστώνεται ότι οι περισσότεροι συγγραφείς περιλαμβάνουν σε γενικά έργα τους για το διεθνές ποινικό δίκαιο κεφάλαιο «διεθνούς συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις» ή/και κεφάλαια για τις επιμέρους πτυχές αυτής (όπως η έκδοση και η μικρή δικαστική συνδρομή)¹⁵.

Η διεθνής δικαστική συνδρομή σε ποινικές υποθέσεις υπό στενή έννοια περιλαμβάνει κάθε μορφή αρωγής από ένα κυρίαρχο κράτος προς άλλο κυρίαρχο κράτος (διά των αρμοδίων αρχών του) στο πλαίσιο της διεξαγωγής μιας ποινικής διαδικασίας¹⁶. Ειδικότερα, περιλαμβάνει τους θεσμούς της έκδοσης, της «μικρής

¹² Βλ. *Ο. Τσόλκα*, Διεθνής και ενωσιακή συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις, Πανεπιστημιακές σημειώσεις, Πάντειο Πανεπιστήμιο / Τμήμα Διεθνών, Ευρωπαϊκών και Περιφερειακών Σπουδών, [Αθήνα 2019], σελ. 6 (προσβάσιμο σε <https://deps.panteion.gr/images/eksetaste-simiosoes-dieth-sin-poinik-ipoth-2-4-19.pdf>).

¹³ Βλ. ενδεικτ. *R. Zimmermann*, La coopération judiciaire internationale en matière pénale, Βέρνη 2014⁴, σελ. 8 επ.· *Office fédéral de la justice/Unité entraide judiciaire*, L’entraide judiciaire internationale en matière pénale - Directives, Βέρνη 2009⁹, σελ. 5 (προσβάσιμο σε <http://www.rhf.admin.ch/etc/medialib/data/rhf.Par.0086.File.tmp/wegl-str-f-2009.pdf>).

¹⁴ Σημειώνεται ότι η εν λόγω «συνεργασία» για την καταπολέμηση του εγκλήματος απαντά, με διάφορους θεσμούς, γενικώς σε επίπεδο κρατών. Αν και το διεθνές ποινικό δίκαιο συχνά συνδέεται νοηματικά με τα διεθνή εγκλήματα ή με εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας, η διεθνής συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις ως κλάδος που υπάγεται σ’ αυτό δεν προϋποθέτει την τέλεση τέτοιων εγκλημάτων.

¹⁵ Βλ. ενδεικτ. *I. Bantekas / S. Nash*, International criminal law, εκδ. Cavendish, London-Sydney-Portland/Oregon 2003², σελ. 179 επ.· *X. Μυλωνόπουλο*, Διεθνές ποινικό δίκαιο, ό.π., σελ. 45 επ.

¹⁶ Βλ. σχετ. *Γ. Τριανταφύλλου*, Διεθνής δικαστική συνδρομή..., ό.π., σελ. 15.

δικαστικής συνδρομής» και της αναγνώρισης και εκτέλεσης αλλοδαπών ποινικών αποφάσεων¹⁷.

Υπό ευρεία έννοια¹⁸, η διεθνής δικαστική συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις περιλαμβάνει¹⁹ –επιπρόσθετα της ως άνω «συνδρομής»– και περαιτέρω τομείς, οι οποίοι εκτείνονται και πέραν της υποστήριξης ποινικής διαδικασίας που εκκρεμεί στην αλλοδαπή. Τέτοιοι είναι η μεταφορά ποινικών διαδικασιών²⁰, η παροχή πληροφοριών

¹⁷ Γ. Τριανταφύλλου, Διεθνής δικαστική συνδρομή..., ό.α.π. Στον ΕΙΜΡ (άρθρ. 85-93) προβλέπεται επιπρόσθετα η μεταφορά της δίωξης και τιμωρίας εγκλημάτων· βλ. σχετ. τη μελέτη του γράφοντος, Το ελβετικό νομικό πλαίσιο για τη διεθνή δικαστική συνδρομή στην ποινική απόδειξη, σε: Τιμητικός Τόμος Χριστόφορου Δ. Αργυρόπουλου, [Ένωση Ελλήνων Ποινικολόγων / Δικηγορικός Σύλλογος Αθηνών], εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2016, σελ. 366 (και εκεί υποσημ. 9). Ο θεσμός αυτός επιτρέπει σε ένα κράτος, το οποίο υπό κανονικές συνθήκες θα ασκούσε την ποινική δικαιοδοσία του λόγω της τέλεσης συγκεκριμένου εγκλήματος, να επιφορτίσει άλλο κράτος να διεξαγάγει αντ' αυτού τις σχετικές διαδικασίες. Με τον εν λόγω θεσμό επιδιώκεται η πρόληψη της άσκησης πολλαπλών ποινικών διώξεων από διάφορα κράτη για αξιόποινες πράξεις που εμπίπτουν στην αρμοδιότητα καθενός από αυτά, καθώς και η καλύτερη κοινωνική επανένταξη του εγκληματία. Βλ. σχετ. L. Moreillon (επιμ.), *Entraide internationale...*, ό.π., σελ. 11.

¹⁸ Πρβλ. R. Zimmermann, *La coopération judiciaire...*, ό.π., σελ. 7, σύμφωνα με τον οποίο η διάκριση της «διεθνούς δικαστικής συνδρομής σε ποινικές υποθέσεις» υπό στενή και υπό ευρεία έννοια προκαλεί σύγχυση και ότι είναι προτιμότερη εν προκειμένω η γενική χρήση του όρου «διεθνής συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις» (στον οποίο σε κάθε περίπτωση περιλαμβάνονται όλες οι ρητά προβλεπόμενες στον ΕΙΜΡ μορφές συνεργασίας, ήτοι οι τρεις που προαναφέραμε στην υπό στενή έννοια «συνεργασία», καθώς και η προαναφερθείσα [υποσημ. 17] μεταφορά της δίωξης και τιμωρίας εγκλημάτων). Προς αυτή την κατεύθυνση και L. Moreillon (επιμ.), *Entraide internationale...*, ό.π., σελ. 9. Πρβλ. και J. Pradel / G. Corstens / G. Vermeulen, *Droit pénal européen*, εκδ. Dalloz, Παρίσι 2009³, σελ. 51, όπου απαντά η διάκριση μεταξύ «πρωτεύουσας συνδρομής» («*entraide primaire*») –με την οποία ένα κράτος μεταφέρει σε άλλο κράτος τον χειρισμό ολόκληρης ή μέρους της ποινικής διαδικασίας (παραιτούμενο από κυριαρχικό δικαίωμά του)– και «δευτερεύουσας συνδρομής» («*entraide secondaire*») –με την οποία ένα κράτος απλώς υποστηρίζει άλλο κράτος στη διεξαγόμενη από το τελευταίο ποινική διαδικασία. Με βάση τη διάκριση αυτή, η έκδοση και η μικρή δικαστική συνδρομή εντάσσονται στη «δευτερεύουσα συνδρομή».

¹⁹ Βλ. αντί άλλων Γ. Τριανταφύλλου, Διεθνής δικαστική συνδρομή..., ό.π., σελ. 15-16· Ο. Τσόλκα, Διεθνής και ενωσιακή συνεργασία..., ό.π., σελ. 7.

²⁰ Σε αυτή κατ' αρχήν εντάσσεται (και) η προαναφερθείσα μεταφορά της δίωξης και τιμωρίας εγκλημάτων. Σύμφωνα με τους R. Cryer / H. Friman / D. Robinson / E. Wilmschurst, *An introduction to international criminal law and procedure*, εκδ. Cambridge University Press, Cambridge 2007, σελ. 88, η μεταφορά ποινικών διαδικασιών δεν συνιστά κατά κύριο λόγο μηχανισμό για τον καθορισμό της προτεραιότητας συγκεκριμένων δικαιοδοσιών, αλλά οφείλεται στο γεγονός ότι ο κατηγορούμενος

σχετικά με το αλλοδαπό δίκαιο²¹, η αποζημίωση των θυμάτων²², η αποκατάσταση καταδίκων και η κοινωνική επανένταξή τους, η πρόληψη του εγκλήματος και η ποιότητα απονομής της ποινικής δικαιοσύνης²³.

Το δίκαιο της λεγόμενης «διεθνούς συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις» αφορά στη συνεργασία των κρατών στον ποινικό τομέα και, στο πλαίσιο αυτό, ρυθμίζει τις εκάστοτε ανάγκες τους για την ικανοποίηση των ποινικών αξιώσεών τους. Υπ' αυτό το πρίσμα, δεν πρόκειται για «στατικό» δικαιικό κλάδο: Εξελίσσεται ανάλογα με την έξαρση της εγκληματικότητας και τα επιτεύγματα της τεχνολογίας, καθώς κατά καιρούς παρέχονται διαφορετικές δυνατότητες χάριν αποτελεσματικότερης συνεργασίας. Περαιτέρω, το δίκαιο αυτό εξελίσσεται ανάλογα και με την πολιτική βούληση των κρατών να εμβαθύνουν και να επεκτείνουν τα πεδία της συνεργασίας τους²⁴. Πάντως, κατά βάση η «συνεργασία» συνήθως νοείται υπό την προαναφερθείσα στενή έννοια.

συνδέεται (στενότερα) με το αιτούν κράτος ή ότι η διενέργεια των ποινικών διαδικασιών στο τελευταίο θα είναι πιο ευχερής. Ως παράδειγμα σχετικού συμβατικού κειμένου, βλ. από 30.11.1964 Ευρωπαϊκή Σύμβαση σχετικά με την τιμωρία των παραβάσεων οδικής κυκλοφορίας [:κατωτέρω στο ίδιο Κεφάλαιο, Β.], με την οποία, μεταξύ άλλων, το κράτος στο οποίο έλαβε χώρα η οδική παράβαση μπορεί να ζητήσει από το κράτος στο οποίο διαμένει ο υπαίτιος να κινήσει τη (διοικητική ή ποινική) διαδικασία σε βάρος του.

²¹ Βλ. σχετ. από 15.3.1978 πρόσθετο πρωτόκολλο της από 7.6.1968 Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την πληροφόρηση για το αλλοδαπό δίκαιο, το οποίο αφορά στην πληροφόρηση περί το ουσιαστικό και δικονομικό δίκαιο και έχει κυρωθεί από τριάντα οκτώ κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης, μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα [:N. 1709/1987], καθώς και από τρία μη κράτη μέλη του.

²² Βλ. σχετ. από 24.11.1983 Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την αποζημίωση των θυμάτων βίαιων εγκλημάτων, την οποία έχουν κυρώσει είκοσι έξι κράτη μέλη (στα οποία δεν συμπεριλαμβάνεται η Ελλάδα).

²³ Σύμφωνα με τον Γ. Τριανταφύλλου, Διεθνής δικαστική συνδρομή..., ό.π., σελ. 16, η διεθνής δικαστική συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις περιλαμβάνει όλες τις δυνατές μορφές δικονομικής σύμπραξης των κρατών σε ποινικές υποθέσεις, ακόμη και αν αυτές δεν λαμβάνουν τη μορφή υποστήριξης μιας αλλοδαπής ποινικής διαδικασίας. Όπως ο ίδιος, ό.α.π., συμπληρώνει (ήδη προ της θέσης σε ισχύ της Συνθήκης της Λισαβόνας και υπό την ισχύ του άρθρου 31 ΣΕΕ, όπως αυτό κατά τον χρόνο εκείνο ίσχυε), «με ακόμα πιο ευρύ περιεχόμενο χρησιμοποιείται ο όρος “δικαστική συνεργασία” στο ευρωπαϊκό ποινικό δίκαιο». Σχετικά βλ. στο ίδιο Μέρος, Κεφάλαιο Δεύτερο, Α.

²⁴ Για το φαινόμενο του συντονισμού των κατασταλτικών μηχανισμών των κρατών στις μέρες μας βλ., αντί πολλών, Δ. Καλτσώνη, Η κατασταλτική λειτουργία του κράτους στην ΕΕ και η τρομοκρατία, σε: Π. Φουντεδάκη / Ό. Τσόγκα / Α. Χάνος (επιμ.), Ελευθερίες - δικαιώματα - ασφάλεια στην ΕΕ, Πάντειο Πανεπιστήμιο / Γενικό Τμήμα Δικαίου, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2010, σελ. 37 επ.

Η έκδοση (“extradition”)²⁵ έχει ως αντικείμενο την παράδοση του εκζητουμένου ατόμου από το εκζητούμενο κράτος (:το κράτος από το οποίο ζητείται η έκδοση του εκζητουμένου) στο εκζητούν κράτος (:το κράτος το οποίο αιτείται την έκδοση του εκζητουμένου). Και τούτο συμβαίνει ούτως ώστε είτε να δικαστεί ο εκζητούμενος στο εκζητούν κράτος για το έγκλημα, το οποίο κατηγορείται ότι έχει τελέσει (υπό τον όρο να υπάρχει ποινική δικαιοδοσία του εν λόγω κράτους), είτε να εκτίσει σ’ αυτό ποινή για την τέλεση εγκλήματος (για το οποίο έχει ήδη καταδικαστεί από αρμόδιο δικαστήριο). Ο θεσμός αυτός διαμορφώθηκε –σταδιακά–²⁶, διότι κρίθηκε αναγκαίος για την ικανοποίηση της ποινικής εξουσίας κάθε κράτους, στο οποίο τελείται έγκλημα ή υπάρχει ποινική δικαιοδοσία για την εκδίκασή του, όταν ο κατηγορούμενος ή ο ήδη καταδικασθείς βρίσκεται σε άλλο κράτος (χωρίς να έχει δικαστεί ή χωρίς να έχει εκτίσει την επιβληθείσα σε αυτόν ποινή). Όπως λέγεται, «[η] αύξηση της κινητικότητας των υπόπτων είχε ως αποτέλεσμα την αύξηση της προθυμίας των κρατών να χρησιμοποιούν αυτή τη μορφή αμοιβαίας δικαστικής συνδρομής για να επιβάλλουν το εσωτερικό ποινικό δίκαιό τους»²⁷.

Ως μικρή δικαστική συνδρομή (“mutual legal assistance” ή «petite entraide»)²⁸ νοείται το σύνολο των πράξεων, με τις οποίες υποβοηθείται μια ποινική διαδικασία. Τέτοιες πράξεις είναι ιδίως οι πράξεις ανάκρισης και απόδειξης, δηλαδή η επίδοση εγγράφων, η εξέταση μαρτύρων και πραγματογνωμόνων, η διενέργεια ερευνών και

²⁵ Στη βιβλιογραφία αναφέρεται και ως «μείζων συνδρομή» (“entraide majeure”)· βλ. L. Moreillon (επιμ.), *Entraide internationale...*, ό.π., σελ. 9· J. Pradel / G. Corstens / G. Vermeulen, *Droit pénal européen*, ό.π., σελ. 101.

²⁶ Για την ιστορική επισκόπηση του θεσμού της έκδοσης, βλ. Δ. Χρυσικό, *Η έκδοση ως θεσμός του ποινικού δικαίου: ανάλυση και ερμηνεία υπό το πρίσμα της προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου*, εκδ. Δίκαιο & Οικονομία - Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα 2003, σελ. 9 επ.· Α. Μπαλτατζή, *Η διεθνής συνεργασία εις το ποινικόν δίκαιον*, ΠοινΧρ 1953, 116, όπου συνοπτική παράθεση πρακτικών έκδοσης στην αρχαία Ελλάδα (και εφεξής) και αναφορά ότι η πρώτη νομοθετική ρύθμιση του δικαίου της έκδοσης εμφανίζεται με τον σχετικό βελγικό νόμο της 1.10.1833.

²⁷ I. Bantekas / S. Nash, *International criminal law*, ό.π., σελ. 179.

²⁸ Στη βιβλιογραφία αναφέρεται και ως «επικουρική συνδρομή» (“entraide accessoire”) [βλ. L. Moreillon (επιμ.), *Entraide internationale...*, ό.π., σελ. 10] ή «ελάσσων συνδρομή» (“entraide mineure”) [βλ. J. Pradel / G. Corstens / G. Vermeulen, *Droit pénal européen*, ό.π., σελ. 142]. Αν και ως «αμοιβαία δικαστική συνδρομή» (“mutual legal assistance”) νοούνται και οι λοιπές μορφές «διεθνούς συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις» υπό στενή έννοια που προαναφέρθηκαν, πολύ συχνά με τον όρο αυτό, τόσο στην Ελλάδα όσο και διεθνώς, νοείται η μικρή δικαστική συνδρομή.

κατασχέσεων, η άρση του τραπεζικού ή τηλεφωνικού απορρήτου και η χορήγηση κάθε είδους πληροφοριών (π.χ. ποινικού μητρώου ή διευθύνσεων κατοικίας)²⁹. Η μικρή δικαστική συνδρομή περιλαμβάνει τη συλλογή και παράδοση αποδεικτικών μέσων από ένα κράτος σε άλλο κράτος, το οποίο τα αιτείται και στο οποίο χρειάζονται για την ευχερέστερη διάγνωση των συνθηκών, των όρων κ.λπ. τέλεσης συγκεκριμένου εγκλήματος. Προϋποτίθεται, βέβαια, ότι η κίνηση της εν γένει ποινικής διαδικασίας εμπίπτει στην αρμοδιότητα του κράτους που τα αιτείται. Η αμοιβαία ανταλλαγή αποδεικτικών μέσων σε ποινικές υποθέσεις μέσω της μικρής δικαστικής συνδρομής είναι αρκετά πρόσφατο φαινόμενο³⁰ (τουλάχιστον σε σχέση με την –υφιστάμενη προ πολλού³¹– έκδοση).

Με την *αναγνώριση και εκτέλεση αλλοδαπών ποινικών αποφάσεων*, το κράτος αναγνωρίζει στο έδαφός του τον εκτελεστό χαρακτήρα μιας οριστικής και αμετάκλητης απόφασης, που εκδόθηκε από αλλοδαπή αρχή³². Η πρακτική αυτή διαθέτει μια σημαντική ανθρωπιστική πτυχή, καθώς κατ' αυτό τον τρόπο ο καθ' ου εκτίει την επιβληθείσα σ' αυτόν ποινή σε κράτος της αρεσκείας του. Περαιτέρω, με τη διαδικασία αυτή μπορεί να διευκολυνθεί η αποδοχή αιτήσεων έκδοσης, καθώς ένα άλλως «επιφυλακτικό» εκζητούμενο κράτος μπορεί να εκδώσει τον εκζητούμενο υπό την προϋπόθεση ότι μετά την εκδίκαση της υπόθεσής του θα επιστραφεί στο εκζητούμενο κράτος για την έκτιση της ποινής³³ –εφόσον βέβαια καταδικαστεί. Στη θεωρία έχει αμφισβητηθεί κατά πόσον η εν λόγω μορφή δικαστικής συνεργασίας υπάγεται στη διεθνή δικαστική συνδρομή σε ποινικές υποθέσεις³⁴.

²⁹ Βλ. *Office fédéral de la justice/Unité entraide judiciaire*, ό.π., σελ. 5· *Γ. Τριανταφύλλου*, Διεθνής δικαστική συνδρομή..., ό.π., σελ. 15.

³⁰ Βλ. *I. Bantekas / S. Nash*, *International criminal law*, ό.π., σελ. 231 (και εκεί υποσημ. 1).

³¹ Βλ. υποσημ. 26.

³² Βλ. *L. Moreillon* (επιμ.), *Entraide internationale...*, ό.π., σελ. 12.

³³ Βλ. *R. Cryer / H. Friman / D. Robinson / E. Wilmschurst*, *An introduction...*, ό.π., σελ. 88.

³⁴ *Γ. Τριανταφύλλου*, Διεθνής δικαστική συνδρομή..., ό.π., σελ. 15 (εκεί υποσημ. 45).

B. Επισκόπηση συμβατικών κειμένων του Συμβουλίου της Ευρώπης για τη «διεθνή συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις»

Με δεδομένο ότι, ιδίως κατά τις τελευταίες δεκαετίες, η διεθνική εγκληματικότητα έχει λάβει ευρύτατες διαστάσεις³⁵, είναι τουλάχιστον επιτακτική η συνεργασία μεταξύ των κρατών για την αντιμετώπισή της. Σχετικώς, ο ρόλος του Συμβουλίου της Ευρώπης ανέκαθεν ήταν και είναι καθοριστικός για την εξέλιξη της «συνεργασίας» των ευρωπαϊκών κρατών. Έτσι, οι συμβάσεις³⁶ που έχουν συναφθεί στον προκείμενο

³⁵ Για τα δεδομένα στον χώρο της ΕΕ, βλ. ενδεικτ. τη με αριθ. COM(2013) 0173 final πρόταση κανονισμού του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με τον οργανισμό της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη συνεργασία και την κατάρτιση στον τομέα της επιβολής του νόμου (Ευρωπόλ) και για την κατάργηση των Αποφάσεων 2009/371/ΔΕΥ και 2005/681/ΔΕΥ, σημ. 2.2.1 (προσβάσιμη σε <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2013:0173:FIN:EL:PDF>), σύμφωνα με την οποία «[ο]ι εγκληματικές δραστηριότητες είναι σήμερα πιο σύνθετες, πιο διαφοροποιημένες και πιο παγκοσμιοποιημένες από ποτέ άλλοτε. Τα εγκληματικά και τρομοκρατικά δίκτυα μεγάλης κλίμακας αποτελούν σοβαρή απειλή για την εσωτερική ασφάλεια της ΕΕ και των πολιτών της. Η λεία και οι δραστηριότητες των εγκληματικών δικτύων καθίστανται ολοένα πιο διαφοροποιημένες, η δε δράση τους ολοένα πιο διασυννοριακή. Οι εθνικές αρχές επιβολής του νόμου δεν μπορούν να εργάζονται πλέον απομονωμένες από τις υπόλοιπες, αλλά καλούνται να συνεργάζονται μεταξύ τους και με την Ευρωπόλ». Ευρύτερα ως προς το διεθνικό οργανωμένο έγκλημα, σύμφωνα με το United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC) –όπως αναφέρεται ήδη στην αρχική σελίδα της ιστοσελίδας του <http://www.unodc.org/toc/>– κάθε χρόνο η μορφή αυτή εγκληματικότητας αποφέρει εκτιμώμενα κέρδη ύψους 870 δισεκατομμυρίων δολαρίων, απειλώντας την ειρήνη και την ανθρώπινη ασφάλεια, παραβιάζοντας σειρά ανθρωπίνων δικαιωμάτων και υπονομεύοντας την οικονομική, κοινωνική, πολιτιστική και πολιτική ανάπτυξη των κοινωνιών ανά τον κόσμο. Σχετικώς βλ. την έκθεση του UNODC, *The globalization of crime: a transnational organized crime threat assessment*, Βιέννη 2010, *passim* (προσβάσιμη σε https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/tocta/TOCTA_Report_2010_low_res.pdf). Για το (διεθνικό) οργανωμένο έγκλημα γενικά, βλ. ενδεικτ. *Ο. Τσόλκα* σε: Σ. Περράκης / Ο. Τσόλκα, *Ανθρώπινη ασφάλεια: δίκαιο και πολιτικές*, Σημειώσεις από τις πανεπιστημιακές παραδόσεις, εκδ. Ι. Σιδέρης, Αθήνα 2014, σελ. 88 επ. Για την αντιμετώπισή του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος έχει συναφθεί μεγάλος αριθμός διεθνών συμβάσεων· βλ. *Ν. Λίβο*, *Οργανωμένο έγκλημα και ειδικές ανακριτικές πράξεις*, τόμ. Ι τεύχ. α', εκδ. Δίκαιο & Οικονομία - Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα 2007, σελ. 30 επ.

³⁶ Πέραν των συμβάσεων, πηγές του παραδοσιακού δικαίου της «συνεργασίας» συνιστούν οι άγραφοι κανόνες του διεθνούς δικαίου και, σε επίπεδο εσωτερικού δικαίου, οι κυρωτικοί των συμβάσεων νόμοι των συμβαλλόμενων κρατών και οι εθνικές νομοθεσίες τους· βλ. σχετ. *Ο. Τσόλκα*, *Διεθνής και ενωσιακή συνεργασία...*, ό.π., σελ. 30 επ.

ποινικό τομέα χαρακτηρίζονται ενίοτε –ακόμη και από την ΕΕ παλαιότερα³⁷– ως «μητρικές συμβάσεις» (“mother conventions”)³⁸. Οι συμβάσεις αυτές θεωρούνται πρότυπες και συνήθως συνιστούν την (ελάχιστη) κοινή βάση για την εκκίνηση των εργασιών για την επεξεργασία σχετικών συμβατικών (πολυμερών ή και διμερών) κειμένων, με σκοπό την περαιτέρω προώθηση της «συνεργασίας» μεταξύ των (ευρωπαϊκών τουλάχιστον) κρατών. Συγκεκριμένα, οι εν λόγω συμβάσεις έχουν ως εξής³⁹:

- Ως προς την έκδοση ισχύει η –θεμελιακή– από 13.12.1957 Ευρωπαϊκή Σύμβαση Εκδόσεως (ΕΣΕ). Πρόκειται για γενική σύμβαση με αποκλειστικό αντικείμενο τη διαδικασία της έκδοσης εκζητούμενων ατόμων μεταξύ των κρατών μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης. Με τη «μητρική» αυτή Σύμβαση, που χρησίμεψε ως πρότυπο - κοινή βάση για διάφορες άλλες (γενικές) συμβάσεις⁴⁰, προβλέπεται σειρά ρυθμίσεων

³⁷ Βλ. Explanatory report της από 26.5.1997 Σύμβασης για την έκδοση μεταξύ των κρατών μελών της ΕΕ (ΕΕ C 191/23.6.1997, σελ. 13 επ.), όπου απαντούν έξι αναφορές σε «μητρικές συμβάσεις» [εν προκειμένω στην από 13.12.1957 Ευρωπαϊκή Σύμβαση Εκδόσεως και την από 27.6.1962 «Συνθήκη Μπενελούξ» για την έκδοση και τη (μικρή) δικαστική συνδρομή (η οποία δεν τέθηκε σε ισχύ στο πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης, αλλά θεωρείται μητρική στο πλαίσιο της ΕΕ)].

³⁸ W. Schomburg, Role and status of the public prosecution in international co-operation in criminal matters: the public prosecutor’s office – child of the revolution – motor of the international co-operation in criminal matters, σε: Proceedings of the Pan-European conference “What public prosecution in Europe in the 21st century”, Council of Europe, Στρασβούργο 2000, σελ. 133 επ.

³⁹ Για μια γενικότερη ιστορική επισκόπηση του εν λόγω συμβατικού πλαισίου του Συμβουλίου της Ευρώπης, βλ. E. Müller-Rappard, Inter-state cooperation in penal matters within the Council of Europe framework, σε: M. C. Bassiouni (επιμ.), International criminal law, vol. II (procedural and enforcement mechanisms), εκδ. Transnational Publishers, Ardsley/Νέα Υόρκη 1999², σελ. 333 επ.

⁴⁰ Για παράδειγμα, η παραπάνω Σύμβαση λειτούργησε για τον Ενωσιακό νομοθέτη ως βάση (ώστε να εμβαθύνει περαιτέρω τη συνεργασία μεταξύ των κρατών μελών) της από 10.3.1995 Σύμβασης για την απλουστευμένη διαδικασία έκδοσης μεταξύ των κρατών μελών της ΕΕ [:N. 2787/2000] και της από 27.9.1996 Σύμβασης για την απλουστευμένη διαδικασία έκδοσης μεταξύ των κρατών μελών της ΕΕ [:N. 2718/1999] {οι παραπάνω συμβάσεις έπαψαν να ισχύουν με την αντικατάστασή τους από τους εθνικούς νόμους των κρατών μελών, που ενσωμάτωσαν την από 13.6.2002 Απόφαση-Πλαίσιο 2002/584/ΔΕΥ «για το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης και τις διαδικασίες παράδοσης μεταξύ των κρατών μελών», ΕΕ L 190/18.7.2002, σελ. 1 επ. [:N. 3251/2004]}. Σημειωτέον ότι, καίτοι στην από 14.12.1990 Model Treaty on Extradition του ΟΗΕ (που υιοθετήθηκε από τη Γενική Συνέλευση με το ψήφισμα 45/116 –όπως τροποποιήθηκε και ισχύει με το ψήφισμα 52/88 της 12.12.1997–, προσβάσιμη σε https://www.unodc.org/pdf/model_treaty_extradition.pdf) δεν γίνεται ρητή μνεία στην ΕΣΕ, η τελευταία με βεβαιότητα λήφθηκε υπόψη κατά την εκπόνησή της, όπως προκύπτει από το περιεχόμενό της.

σχετικά με την έκδοση. Η εν λόγω Σύμβαση έχει κυρωθεί από όλα τα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης, καθώς και από τρία μη κράτη μέλη (Ισραήλ, Νότια Κορέα, Νότια Αφρική)⁴¹. Η ΕΣΕ έχει συμπληρωθεί με τα από 15.10.1975, 17.3.1978, 10.11.2010 και 20.9.2012 πρόσθετα πρωτόκολλα, τα οποία έχουν τεθεί σε ισχύ ως προς τα κράτη που τα έχουν κυρώσει⁴².

Πέραν της ΕΣΕ, ισχύει και η από 27.1.1977 Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την καταστολή της τρομοκρατίας⁴³, η οποία είναι ειδική, υπό την έννοια ότι αφορά σε εγκλήματα συγκεκριμένης κατηγορίας, δηλαδή σε τρομοκρατικές πράξεις. Οι διατάξεις της παραπάνω Σύμβασης περιέχουν ειδικές ρυθμίσεις περί έκδοσης ατόμων που διώκονται ή έχουν καταδικαστεί για την τέλεση τρομοκρατικών πράξεων, καθώς και περί παροχής δικαστικής συνδρομής ως προς τις εν λόγω πράξεις (άρθρ. 1-7).

- Αναφορικά με τη *μικρή δικαστική συνδρομή*, στο πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης έχει τεθεί σε ισχύ η σημαντική –επίσης «μητρική»⁴⁴ και πρότυπη– από 20.4.1959 Ευρωπαϊκή Σύμβαση περί αμοιβαίας δικαστικής συνδρομής επί ποινικών υποθέσεων (ΕΣΑΔΣΠΥ)⁴⁵. Η εν λόγω Σύμβαση είναι γενική –καθώς κατ’ αρχήν εφαρμόζεται αναφορικά με κάθε είδους εγκλήματα– και έχει χρησιμεύσει ως «βάση» για την περαιτέρω συνεργασία και σύναψη (πιο) προωθημένων συμβάσεων⁴⁶. Η Σύμβαση

⁴¹ Από την Ελλάδα έχει κυρωθεί με το Ν.Δ. 4165/1961.

⁴² Σημειώνεται ότι μέχρι σήμερα η Ελλάδα έχει υπογράψει –χωρίς να έχει κυρώσει– τα τρία πρώτα πρωτόκολλα, όχι όμως και το τέταρτο.

⁴³ Η παραπάνω Σύμβαση έχει υπογραφεί και κυρωθεί από όλα τα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης (από την Ελλάδα με τον Ν. 1789/1988) πλην της Ανδόρας. Η Σύμβαση έχει τροποποιηθεί με το από 15.5.2003 τροποποιητικό πρωτόκολλο, το οποίο έχουν υπογράψει όλα τα κράτη μέλη και το έχουν κυρώσει τριάντα πέντε από αυτά (στα οποία μέχρι σήμερα δεν συμπεριλαμβάνεται η Ελλάδα).

⁴⁴ Βλ. και Γ. Τριανταφύλλου, Διεθνής δικαστική συνδρομή..., ό.π., σελ. 77 (υποσημ. 259 και εκεί παραπομπές).

⁴⁵ Για την ως άνω Σύμβαση βλ. αναλυτικά στο παρόν Κεφάλαιο, Δ.

⁴⁶ Όπως για παράδειγμα η από 29.5.2000 Σύμβαση για την αμοιβαία δικαστική συνδρομή επί ποινικών υποθέσεων μεταξύ των κρατών μελών της ΕΕ (για την οποία βλ. Μέρος Δεύτερο, Κεφάλαιο Πρώτο, Γ.). Βλ. και την από 14.12.1990 Model Treaty on Mutual Assistance in Criminal Matters του ΟΗΕ (που υιοθετήθηκε από τη Γενική Συνέλευση με το ψήφισμα 45/117 –όπως τροποποιήθηκε και ισχύει με το ψήφισμα 53/112 της 20.1.1999–, προσβάσιμη σε https://www.unodc.org/pdf/model_treaty_mutual_assistance_criminal_matters.pdf). Το ευθύς ανωτέρω πρότυπο σχέδιο σύμβασης για την αμοιβαία συνδρομή σε ποινικές υποθέσεις περιέχει κοινές ρυθμίσεις με την ΕΣΑΔΣΠΥ, αλλά και αρκετές εξελιγμένες δυνατότητες συνεργασίας (εύλογα, δεδομένου ότι συντάχθηκε τρεις δεκαετίες αργότερα). Όπως επισημαίνει ο M. Joutsen (International cooperation against

αυτή έχει υπογραφεί μέχρι σήμερα από όλα τα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης, καθώς και από τρία μη κράτη μέλη (:Χιλή, Ισραήλ, Νότια Κορέα). Σ' αυτήν έχουν προστεθεί δύο πρωτόκολλα, ήτοι τα από 17.3.1978 και 8.11.2001 πρωτόκολλα⁴⁷.

Περαιτέρω, στο πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης έχουν συναφθεί και τεθεί σε ισχύ διάφορα συμβατικά κείμενα, τα οποία περιέχουν ειδικότερες ρυθμίσεις σχετικές με τη μικρή δικαστική συνδρομή μεταξύ των κρατών μελών του. Συγκεκριμένα πρόκειται για:

- την –προαναφερθείσα– από 27.1.1977 Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την καταστολή της τρομοκρατίας (άρθρ. 8)•
- την από 8.11.1990 Ευρωπαϊκή Σύμβαση για το ξέπλυμα, την έρευνα, την κατάσχεση και τη δήμευση των προϊόντων που προέρχονται από εγκληματικές δραστηριότητες⁴⁸ (άρθρ. 7-35)•
- την από 27.1.1999 Ευρωπαϊκή Σύμβαση ποινικού δικαίου για τη διαφθορά⁴⁹ (άρθρ. 25-31)•

transnational organized crime: extradition and mutual legal assistance in criminal matters, σε *United Nations Asia and Far East Institute for the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders*, Resource Material Series No 59, Τόκυο 2002, σελ. 379, προσβάσιμο σε http://www.unafei.or.jp/english/pdf/RS_No59/No59_28VE_Joutsen2.pdf), η εν λόγω πρότυπη σύμβαση περιλαμβάνει το «απόσταγμα» (“distillation”) της διεθνούς εμπειρίας από την εφαρμογή γενικών συμβάσεων στο πεδίο της αμοιβαίας δικαστικής συνδρομής, ιδίως μεταξύ κρατών που διέπονται από διαφορετικά νομικά συστήματα (όπως τα ηπειρωτικά ή του κοινοδικαίου [*common law*]). Αξίζει να σημειωθεί ότι στην εν λόγω Model Treaty δεν γίνεται ρητά λόγος για *δικαστική* συνδρομή και αρμοδιότητα κίνησης των σχετικών διαδικασιών από *δικαστικές* αρχές. Έτσι, η συνεργασία στο πλαίσιο αυτό μπορεί να πραγματοποιείται και μέσω διοικητικών αρχών, ανάλογα με τις ιδιαιτερότητες της νομοθεσίας κάθε κράτους μέλους του ΟΗΕ.

⁴⁷ Το ως άνω πρώτο πρωτόκολλο έχει κυρωθεί από σαράντα ένα κράτη μέλη (από την Ελλάδα με τον Ν. 1129/1981), καθώς και από τη Χιλή και τη Νότια Κορέα, ενώ το δεύτερο από αυτά έχει κυρωθεί από τριάντα επτά κράτη μέλη (στα οποία δεν συμπεριλαμβάνεται η Ελλάδα), καθώς και από τη Χιλή και το Ισραήλ.

⁴⁸ Η εν λόγω Σύμβαση έχει υπογραφεί και κυρωθεί από όλα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης (από την Ελλάδα με τον Ν. 2655/1998), καθώς και από την Αυστραλία και το Καζακστάν. Η Σύμβαση έχει αντικατασταθεί, ως προς τα κράτη μέλη που την έχουν κυρώσει, με την –αναφερόμενη ευθύς κατωτέρω– από 16.5.2005 Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τη νομιμοποίηση, ανίχνευση, κατάσχεση και δήμευση εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες και για τη χρηματοδότηση της τρομοκρατίας.

⁴⁹ Η εν λόγω Σύμβαση έχει κυρωθεί από όλα τα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης (από την Ελλάδα με τον Ν. 3560/2007), καθώς και από τη Λευκορωσία. Σ' αυτήν έχει προστεθεί το από 15.5.2003

- την από 23.11.2001 Ευρωπαϊκή Σύμβαση σχετικά με το έγκλημα στον κυβερνοχώρο⁵⁰ (άρθρ. 23-35)•
- την από 16.5.2005 Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την πρόληψη της τρομοκρατίας⁵¹ (άρθρ. 4, 17-19, 22)•
- την από 16.5.2005 Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τη δράση κατά της εμπορίας ανθρώπων⁵², στην οποία περιλαμβάνονται διάφορες διατάξεις «συνεργασίας» σχετικά με την πρόληψη και την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων, την προστασία των θυμάτων και την ανάκριση και ποινική δίωξη των σχετικών εγκλημάτων (άρθρ. 32-34)•
- την από 16.5.2005 Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τη νομιμοποίηση, ανίχνευση, κατάσχεση και δήμευση εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες και για τη χρηματοδότηση της τρομοκρατίας⁵³, στην οποία περιλαμβάνεται εκτεταμένο πλαίσιο ερευνητικής συνδρομής μεταξύ των συμβαλλόμενων κρατών ως προς τα παραπάνω εγκλήματα (άρθρ. 15-22), με ιδιαίτερη έμφαση στα αιτήματα παρακολούθησης και παροχής πληροφοριών σχετικά με τραπεζικούς λογαριασμούς•

πρωτόκολλο (το οποίο έχει κυρωθεί από σαράντα τέσσερα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης – μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα, με τον ως άνω νόμο–, όπως επίσης και από τη Λευκορωσία).

⁵⁰ Η εν λόγω Σύμβαση (γνωστή και ως «Σύμβαση της Βουδαπέστης») έχει κυρωθεί από σαράντα τέσσερα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης (από την Ελλάδα με τον Ν. 4411/2016) και από δεκαεννέα μη κράτη μέλη. Σ' αυτήν έχει προστεθεί το από 28.1.2003 πρωτόκολλο (το οποίο έχει κυρωθεί από τριάντα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης [από την Ελλάδα με τον ως άνω νόμο], καθώς και από τρία μη κράτη μέλη).

⁵¹ Η εν λόγω Σύμβαση έχει κυρωθεί από τριάντα εννέα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης (στα οποία δεν συμπεριλαμβάνεται η Ελλάδα). Αξίζει να σημειωθεί ότι έχει υπογραφεί και κυρωθεί και από την ΕΕ, ως διεθνή οργανισμό. Στη Σύμβαση έχει προστεθεί το από 22.10.2015 πρόσθετο πρωτόκολλο, το οποίο έχει κυρωθεί από δεκαέξι κράτη μέλη, καθώς και από την ΕΕ.

⁵² Η εν λόγω Σύμβαση έχει κυρωθεί από όλα τα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης (από την Ελλάδα με τον Ν. 4216/2013) πλην της Ρωσίας, καθώς και από την Λευκορωσία.

⁵³ Η εν λόγω Σύμβαση (γνωστή και ως «Σύμβαση της Βαρσοβίας») έχει κυρωθεί από τριάντα πέντε κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης (από την Ελλάδα με τον Ν. 4478/2017), ενώ έχει υπογραφεί μεταξύ άλλων και από την ΕΕ.

- την από 25.10.2007 Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την προστασία των παιδιών κατά της γενετήσιας εκμετάλλευσης και κακοποίησης⁵⁴, στην οποία προβλέπονται διάφορες γενικές αρχές συνεργασίας (άρθρ. 38).
 - την από 25.3.2015 Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την αντιμετώπιση της διακίνησης ανθρωπίνων οργάνων⁵⁵ (άρθρ. 17)• και
 - την από 19.5.2017 Ευρωπαϊκή Σύμβαση επί αδικημάτων σχετικών με τα πολιτιστικά αγαθά⁵⁶ (άρθρ. 19).
- Τέλος, ως προς την *αναγνώριση και εκτέλεση αλλοδαπών ποινικών αποφάσεων*

ισχύουν:

- η από 30.11.1964 Ευρωπαϊκή Σύμβαση σχετικά με την επίβλεψη των καταδικασθέντων των οποίων η εκτέλεση της ποινής ανεστάλη υπό όρους⁵⁷. Με την εν λόγω Σύμβαση επιτρέπεται στους καταδικασθέντες να εγκαταλείψουν το έδαφος του συμβαλλόμενου κράτους, στο οποίο εκδόθηκε η καταδικαστική απόφαση ή στο οποίο ανεστάλη υπό όρους η εκτέλεση της ποινής, και να εγκατασταθούν σε άλλο συμβαλλόμενο κράτος υπό την επίβλεψη των αρχών του τελευταίου. Προς τούτο, απαιτείται τα δύο κράτη να συμφωνούν να αλληλοβοηθηθούν χάριν της κοινωνικής επανένταξης του καταδικασθέντος•
- η από 30.11.1964 Ευρωπαϊκή Σύμβαση σχετικά με την τιμωρία των παραβάσεων οδικής κυκλοφορίας⁵⁸, με την οποία, μεταξύ άλλων, το κράτος στο οποίο έλαβε χώρα η οδική παράβαση μπορεί να ζητήσει από το κράτος στο οποίο διαμένει ο

⁵⁴ Η εν λόγω Σύμβαση έχει κυρωθεί από σαράντα τέσσερα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης (από την Ελλάδα με τον Ν. 3727/2008).

⁵⁵ Η εν λόγω Σύμβαση έχει κυρωθεί από εννέα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης (στα οποία δεν συμπεριλαμβάνεται η Ελλάδα, η οποία πάντως την έχει υπογράψει).

⁵⁶ Η εν λόγω Σύμβαση έχει κυρωθεί μόνο από την Κύπρο (και όχι από την Ελλάδα, η οποία πάντως την έχει υπογράψει), καθώς και από το Μεξικό.

⁵⁷ Η εν λόγω Σύμβαση έχει κυρωθεί από είκοσι κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης (στα οποία δεν συμπεριλαμβάνεται η Ελλάδα, η οποία πάντως την έχει υπογράψει).

⁵⁸ Η εν λόγω Σύμβαση έχει κυρωθεί από μόλις πέντε κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης (στα οποία δεν συμπεριλαμβάνεται η Ελλάδα, η οποία πάντως την έχει υπογράψει). Βλ. σχετ. και από 3.6.1976 Ευρωπαϊκή Σύμβαση σχετικά με τις διεθνείς συνέπειες της στέρησης του δικαιώματος οδήγησης μηχανοκίνητου οχήματος (η οποία έχει κυρωθεί από δώδεκα κράτη μέλη, μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα).

υπαίτιος να εκτελέσει την εκδοθείσα σε βάρος του (διοικητική ή ποινική) απόφαση⁵⁹.

- η από 28.5.1970 Ευρωπαϊκή Σύμβαση σχετικά με τη διεθνή ισχύ των ποινικών αποφάσεων⁶⁰. Με την ως άνω Σύμβαση προβλέπεται η δυνατότητα μεταφοράς καταδίκων, υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις, σε άλλο συμβαλλόμενο (και συναινούν) κράτος. Η Σύμβαση αυτή έχει κυρωθεί από μικρό αριθμό κρατών μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης, επειδή προβλέπει πολύπλοκες διαδικασίες και δεν συντελεί στην ταχεία μεταφορά των αλλοδαπών καταδίκων⁶¹.
- η από 15.5.1972 Ευρωπαϊκή Σύμβαση σχετικά με τη μεταφορά διαδικασιών σε ποινικές υποθέσεις⁶². Με την εν λόγω Σύμβαση κάθε συμβαλλόμενο μέρος μπορεί να ζητήσει από άλλο συμβαλλόμενο μέρος να διεξαγάγει αντ' αυτού διαδικασίες αναφορικά με ύποπτα πρόσωπα. Η σχετική αίτηση μπορεί να ικανοποιηθεί αν ο ύποπτος διαμένει στο κράτος στο οποίο απευθύνεται η αίτηση, αν είναι πολίτης του εν λόγω κράτους, αν πρόκειται να εκτίσει ποινή φυλάκισης ή να υποβληθεί σε άλλες διαδικασίες σε αυτό το κράτος, αν η μεταφορά των διαδικασιών δικαιολογείται για τους σκοπούς μιας δίκαιης δίκης ή αν η εκτέλεση της ποινής στο κράτος στο οποίο απευθύνεται η αίτηση είναι πιθανό να βελτιώσει τις προοπτικές της κοινωνικής επανένταξης του καταδίκου. Το κράτος στο οποίο απευθύνεται η αίτηση δεν μπορεί να αρνηθεί την αποδοχή της αίτησης, πλην συγκεκριμένων περιπτώσεων, όπως ιδίως αν κρίνει ότι το αδίκημα έχει πολιτικό χαρακτήρα ή ότι η υποβολή του αιτήματος οφείλεται σε διάκριση λόγω φυλής, θρησκείας ή εθνικότητας· και

⁵⁹ Η εν λόγω Σύμβαση, στο μέτρο που αφορά στην εκτέλεση ήδη εκδοθείσας ποινικής απόφασης από το άλλο κράτος, συνιστά μέσο διεθνούς συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις υπό στενή έννοια. Στο μέτρο, όμως, που με αυτή ζητείται από το άλλο κράτος η κίνηση ποινικών διαδικασιών (οπότε μεταφέρεται μια ποινική διαδικασία), εξυπηρετεί τη συνεργασία αυτή υπό ευρεία έννοια.

⁶⁰ Η εν λόγω Σύμβαση έχει κυρωθεί από είκοσι τρία κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης (στα οποία δεν συμπεριλαμβάνεται η Ελλάδα, η οποία πάντως την έχει υπογράψει).

⁶¹ Βλ. σχετ. από 21.3.1983 Explanatory Report to the Convention on the Transfer of Sentenced Persons, σελ. 2 (προσβάσιμο σε <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016800ca435>).

⁶² Η εν λόγω Σύμβαση έχει κυρωθεί από είκοσι πέντε κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης (στα οποία δεν συμπεριλαμβάνεται η Ελλάδα, η οποία πάντως την έχει υπογράψει).

- η από 21.3.1983 Σύμβαση για τη μεταφορά των καταδίκων⁶³, η οποία εκπονήθηκε συμπληρωματικά προς την ακριβώς παραπάνω. Η Σύμβαση αυτή έχει ως κύριο αντικείμενο τη διευκόλυνση της κοινωνικής επανένταξης των κρατουμένων, παρέχοντας τη δυνατότητα σε όποιον καταδικάζεται για την τέλεση ποινικού αδικήματος να εκτίει την ποινή του στο κράτος, του οποίου είναι υπήκοος⁶⁴. Κατά την επεξεργασία της Σύμβασης λήφθηκαν υπόψη και οι σύγχρονες –κατά τον χρόνο εκείνο– αντιλήψεις περί ποινικής πολιτικής, που χαρακτηρίζονταν από ανθρωπισμό, καθώς οι δυσκολίες των αλλοδαπών καταδίκων στην επικοινωνία λόγω των γλωσσικών φραγμών, η αποξένωσή τους από τις συνήθειες και την εν γένει κουλτούρα του τόπου τους, καθώς και η ανυπαρξία επαφών με συγγενείς τους μπορεί να έχουν επιβλαβείς συνέπειες σε βάρος τους⁶⁵. Εν ολίγοις, η μεταφορά μπορεί να ζητηθεί από το κράτος στο οποίο επιβλήθηκε η ποινή (κράτος καταδίκης) ή από το κράτος του οποίου ο κατάδικος είναι υπήκοος (κράτος εκτέλεσης). Υπόκειται δε στη συμφωνία αμοτέρων των κρατών αυτών και στη συγκατάθεση του καταδίκου. Η προκείμενη Σύμβαση προβλέπει, επίσης, τη διαδικασία εκτέλεσης της ποινής μετά τη μεταφορά: Μεταξύ άλλων, οποιαδήποτε διαδικασία εκτέλεσης της ποινής και αν επιλέξει το κράτος εκτέλεσης, μια στερητική της ελευθερίας ποινή δεν μπορεί να μετατραπεί σε πρόστιμο. Περαιτέρω, το κράτος εκτέλεσης πρέπει να λαμβάνει υπόψη το σχετικό χρονικό διάστημα που ήδη κρατήθηκε ο κατάδικος. Η δε ποινή που εκτίεται στο κράτος εκτέλεσης δεν πρέπει να είναι βαρύτερη ή δυσμενέστερη από εκείνη που επιβλήθηκε στο κράτος καταδίκης.

⁶³ Η παραπάνω Σύμβαση έχει κυρωθεί από σαράντα έξι κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης (μεταξύ των οποίων και από την Ελλάδα με τον Ν. 1708/1987) καθώς και από είκοσι δύο κράτη μη μέλη του. Στη Σύμβαση έχει προστεθεί το από 18.12.1997 πρόσθετο πρωτόκολλο, το οποίο έχει κυρωθεί από τριάντα οκτώ κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης (μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα με τον Ν. 3351/2005), καθώς και το από 22.11.2017 πρωτόκολλο που το τροποποιεί, το οποίο έχει κυρωθεί από το Βατικανό, αλλά από κανένα κράτος μέλος.

⁶⁴ Σύμφωνα με την (επίσημη) ελληνική απόδοση του προοιμίου: «*στους κοινωνικούς χώρους που ανήκουν*» (πρβλ.: “*to their own countries*” στο αγγλικό και «*vers leur propre pays*» στο γαλλικό πρωτότυπο κείμενο, δηλαδή «*στα ίδια τους τα κράτη*»).

⁶⁵ Βλ. από 21.3.1983 Explanatory Report της Σύμβασης (*supra* υποσημ. 61), σελ. 2.

Γ. Αρχές και κανόνες της «διεθνούς συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις»

1. Η κρατική κυριαρχία και συνδεδεμένοι με αυτή κανόνες

1.1 Η κρατική κυριαρχία

Δεδομένου ότι η «διεθνής συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις» αφορά στις σχέσεις κρατών μεταξύ τους, πρωταρχική είναι η σημασία που αποδίδεται από τα κράτη⁶⁶ και από το διεθνές δίκαιο –που διαμορφώνεται συμβατικά– στην έννοια της κρατικής⁶⁷ κυριαρχίας. Η κρατική κυριαρχία συνιστά οργανωτική-ρυθμιστική αρχή τόσο σε εσωτερικό επίπεδο (ως προς τις σχέσεις των ημεδαπών και αλλοδαπών πολιτών μεταξύ τους και έναντι του –κυρίαρχου– κράτους)⁶⁸ όσο και σε εξωτερικό επίπεδο (ως προς τις σχέσεις του –κυρίαρχου– κράτους με τα λοιπά –κυρίαρχα και κατά τούτο ισότιμα μεταξύ τους– κράτη)⁶⁹. Καθώς δε το ποινικό δίκαιο ανήκει στον «*“σκληρό πυρήνα” της*

⁶⁶ Πρβλ. τις ενδιαφέρουσες επιφυλάξεις του *L. Besselink*, *Sovereignty, criminal law and the new European context*, σε: *P. Alldridge / C. Brants* (επιμ.), *Personal autonomy, the private sphere and the criminal law: a comparative study*, εκδ. Hart, Oxford-Portland/Oregon 2001, σελ. 94 επ., με αρχικό παράδειγμα την περίπτωση της Ολλανδίας, στην οποία κατά τον συγγραφέα δεν αποδίδεται ιδιαίτερη σημασία στην έννοια της (κρατικής) κυριαρχίας, καθώς αντιμετωπίζεται ως στερούμενη πρακτικού νοήματος.

⁶⁷ Στην παρούσα μονογραφία προτιμάται ο όρος «κρατική» κυριαρχία αντί του όρου «εθνική» κυριαρχία, με το σκεπτικό ότι το έθνος θεωρείται (και) «έννοια “προ-πολιτική” ή “προ-κρατική”, ένα κοινωνιολογικό ή πολιτισμικό δεδομένο, που μπορεί να νοηθεί ανεξάρτητα από το κράτος» (*Α. Μανιτάκης*, *Συνταγματική οργάνωση του κράτους*, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2001, σελ. 124).

⁶⁸ Η κρατική κυριαρχία περιλαμβάνει, μεταξύ άλλων, το δικαίωμα του κράτους να ασκεί το ίδιο ποινική δικαιοδοσία για αξιόποινες πράξεις που τελούνται στο έδαφός του (βλ. ενδεικτ. άρθρ. 5 ΠΚ). Περαιτέρω, πολλά κράτη επιφυλάσσουν στις αρχές τους το δικαίωμα άσκησης ποινικής δικαιοδοσίας επί εγκλημάτων που τελούνται από ημεδαπό ή κατά ημεδαπού ή που προσβάλλουν την παγκόσμια δικαιοσύνη (βλ. ενδεικτ. άρθρ. 6-8 ΠΚ). Η κρατική κυριαρχία περιλαμβάνει και το δικαίωμα των κρατών να ερευνούν μέσω των αρμόδιων οργάνων τους τις εν λόγω πράξεις, να ασκούν ποινική δίωξη γι' αυτές, να δικάζουν τους φερόμενους εγκληματίες και να επιβάλλουν ποινικές κυρώσεις, εφόσον αποδεικνύεται η τέλεσή τους. Βασικό –και απαραίτητο– χαρακτηριστικό των κρατών ως οργανωμένων νομικών οντοτήτων, τόσο παλαιότερα όσο και στις μέρες μας, είναι η άσκηση πολιτικής εξουσίας –πηγάζουσας από την κυριαρχία τους– εντός της εδαφικής επικράτειάς τους· βλ. αντί πολλών *Α. Μανιτάκη*, *Συνταγματική οργάνωση...*, ό.π., σελ. 95 επ., 140 επ., όπου αναλύονται οι έννοιες του «κράτους» και της «κυριαρχίας».

⁶⁹ Στις μεταξύ τους σχέσεις, τα κράτη κατ' αρχήν θεωρούνται –τουλάχιστον τυπικά– ως κυρίαρχα και ισότιμα· βλ. *G. Lyons / M. Mastanduno*, *Preface and acknowledgments*, σε: ιδίων (επιμ.), *Beyond Westphalia?: state sovereignty and international intervention*, εκδ. Johns Hopkins University Press,

εσωτερικής έννομης τάξης»⁷⁰ και είναι συνδεδεμένο με την άσκηση της κρατικής κυριαρχίας και την πηγάζουσα από αυτήν αρχή της νομιμότητας, η συνεργασία στον εν λόγω τομέα χαρακτηρίζεται από επιφυλακτικότητα –και καχυποψία– μεταξύ των κρατών.

Έτσι, για παράδειγμα, η συλλογή αποδείξεων στο έδαφος κυρίαρχου κράτους από άλλο κράτος και η προς τούτο συνεδρίαση αλλοδαπού δικαστηρίου εντός της επικράτειάς του συνιστά ανεπίτρεπτη επέμβαση, εφόσον το –θιγόμενο– κυρίαρχο κράτος δεν συναινεί *ad hoc*⁷¹. Η επιφυλακτικότητα αυτή έχει, βέβαια, άμεσο αντίκτυπο στη λειτουργία της αρχής της αναζήτησης της ουσιαστικής αλήθειας και στην άσκηση του δικαιώματος απόδειξης των διαδίκων⁷².

Ενδεικτικό είναι ότι στην ΕΣΑΔΣΠΥ –ήτοι συμβατικό κείμενο που υπογράφηκε από τα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης στα τέλη της δεκαετίας του 1950– προβλέπεται η δυνατότητα μη χορήγησης της μικρής δικαστικής συνδρομής, αν η εκτέλεση της σχετικής αίτησης «*δύναται να θίξη την κυριαρχία, την ασφάλειαν, την*

Βαλτιμόρη-Λονδίνο 1995, σελ. 5-6· *Ε. Ρούκουνα*, Διεθνές δίκαιο, τεύχ. Ι, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1997², σελ. 47. Ωστόσο, αν και η κρατική κυριαρχία παραμένει η οργανωτική αρχή της διεθνούς τάξης, δεν είναι στατική, αλλά εξελίσσεται και αμφισβητείται: «[Α]μφισβητείται από διαδικασίες εσωτερικού κατακερματισμού αλλά και από διαδικασίες οικονομικής και κοινωνικής αλληλεξάρτησης», η δε εξέλιξή της «τους τελευταίους αιώνες είναι προϊόν υλικών και τεχνολογικών καινοτομιών και της συνεχώς μεταβαλλόμενης πραγματικότητας της ισχύος, αλλά και της κρίσιμης επιρροής ιδεών όπως η αυτοδιάθεση, τα ανθρώπινα δικαιώματα κ.ά.», σύμφωνα με τους *Μ. Τσινισιζέλη / Κ. Υφαντή*, Προλογικό σημείωμα σε: *ιδίων (επιμ.), Σύγχρονα προβλήματα διεθνών σχέσεων - Κρατική κυριαρχία: απειλές και προκλήσεις*, εκδ. Ι. Σιδέρη, Αθήνα 2000, σελ. 9-10. Η κρατική κυριαρχία προφανώς μεταλλάσσεται με τη συμμετοχή των κρατών σε διεθνείς οργανισμούς για την επίτευξη συνεργασίας μεταξύ τους, καθώς αυτά παράλληλα υπέχουν διάφορες υποχρεώσεις· βλ. τελείως ενδεικτ. άρθρ. 3 Οργανισμού του Συμβουλίου της Ευρώπης (προσβάσιμου σε <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/0900001680306053>)· σε ένα άλλο (προωθημένο κατά πολύ) επίπεδο, βλ. και τις πρωτογενείς Συνθήκες της ΕΕ (όπως ισχύουν), στο πλαίσιο της οποίας μπορεί πλέον να γίνεται τρόπον τινά λόγος για «ευρωπαϊκή κυριαρχία»· πρβλ. –μάλιστα προ της θέσης σε ισχύ της Συνθήκης της Λισαβόνας– *Α. Μανιτάκη*, Το «Σύνταγμα» της Ευρώπης αντιμέτωπο με την εθνική και λαϊκή κυριαρχία, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2004, σελ. 18 και εκεί παραπομπές.

⁷⁰ *Ι. Μανωλεδάκης*, Η νέα διεθνοποίηση του ποινικού δικαίου και ο κίνδυνος υποβάθμισης του νομικού μας πολιτισμού, Αρμ 2000, 4.

⁷¹ Βλ. *Χ. Μυλωνόπουλο*, Διεθνές ποινικό δίκαιο, ό.π., σελ. 92.

⁷² Βλ. *Γ. Τριανταφύλλου*, Διεθνής δικαστική συνδρομή..., ό.π., σελ. 3 επ.

δημόσιαν τάξιν ή άλλα ουσιώδη συμφέροντα» (άρθρ. 2 περ. β')⁷³. Κυρίως στη βάση αυτή, του σεβασμού της κρατικής κυριαρχίας, εδράζονται οι κανόνες που διέπουν τη συνεργασία των κρατών στο προκείμενο ποινικό πεδίο.

1.2 Η αρχή της αίτησης

Στο πλαίσιο που εξετάζουμε, η συνεργασία των κρατών προϋποθέτει την υποβολή αίτησης. Η λεγόμενη «αρχή της αίτησης» συνιστά κατ' ουσίαν κανόνα του δικαίου της «διεθνούς συνεργασίας» και είναι πραγματικά σπάνιες οι –ιδίως πρόσφατες– προβλέψεις, τόσο στις εθνικές νομοθεσίες όσο και στις διμερείς ή πολυμερείς συμβάσεις, για «αυθόρμητη» ή «εθελούσια» διαβίβαση πληροφοριών⁷⁴. Κύριο χαρακτηριστικό της αίτησης συνιστά η μη υποχρεωτικότητα της αποδοχής της⁷⁵ εν είδει εκτελεστέου εντάλματος⁷⁶. Πρακτικά, η αρμόδια (κατά κανόνα δικαστική)⁷⁷ αρχή ενός

⁷³ Πρόκειται για αόριστες νομικές έννοιες, που χρήζουν συγκεκριμενοποίησης από την εκάστοτε αρμόδια αρχή. Συναφείς προβλέψεις απαντούν και στις εθνικές νομοθεσίες, βλ. για παράδειγμα άρθρ. 1α ΕΙΜΡ: Κατά την ερμηνεία της διάταξης αυτής, ως ουσιώδη συμφέροντα νοούνται λόγοι που αφορούν και στην υπόσταση ακόμη του ελβετικού κράτους· βλ. *L. Moreillon, Entraide internationale...*, ό.π., σελ. 149.

⁷⁴ Σχετικές προβλέψεις βλ. στο παρόν Κεφάλαιο, Δ.4, και στο Μέρος Δεύτερο, Κεφάλαιο Δεύτερο, Γ.

⁷⁵ Πρβλ. –εξαιρετικώς– άρθρ. 87§7 Καταστατικού του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου [·N. 3003/2002], σύμφωνα με το οποίο όταν ένα κράτος-μέρος, παρά τις διατάξεις του Καταστατικού, δεν συμμορφώνεται με αίτηση του Δικαστηρίου για συνεργασία «εμποδίζοντας με αυτόν τον τρόπο το Δικαστήριο στην άσκηση των λειτουργιών και εξουσιών του κατά το παρόν Καταστατικό, το Δικαστήριο μπορεί να προβεί σε σχετική διαπίστωση και να παραπέμψει το ζήτημα στη Συνέλευση των Κρατών Μερών ή αν το Συμβούλιο Ασφαλείας έχει παραπέμψει το ζήτημα στο Δικαστήριο, στο Συμβούλιο Ασφαλείας» (το οποίο δύναται να προβεί στην επιβολή κυρώσεων). Βλ. και άρθρ. 93§1 του ως άνω Καταστατικού [·«[τ]α Κράτη Μέρη, κατά τις διατάξεις του παρόντος Κεφαλαίου και κατά την διαδικασία του εθνικού τους δικαίου, συμμορφώνονται με αιτήσεις του Δικαστηρίου να παράσχουν την ακόλουθη συνδρομή σχετικά με ανακρίσεις ή διώξεις [...]»· επίσης άρθρ. 93§4 του ως άνω Καταστατικού (:δυνατότητα άρνησης εκτέλεσης αίτησης μόνο για λόγους εθνικής ασφάλειας).

⁷⁶ Πρβλ. –από το ενωσιακό πλαίσιο– άρθρ. 1§§1, 2 Απόφασης-Πλαίσιο 2002/584/ΔΕΥ, που φέρει τον τίτλο «ορισμός και υποχρέωση εκτέλεσης του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης»· άρθρ. 1§§1, 2 Οδηγίας 2014/41/ΕΕ, που φέρει τίτλο «η ευρωπαϊκή εντολή έρευνας και η υποχρέωση εκτέλεσής της» [για την οποία υποχρέωση βλ. Μέρος Τρίτο, Κεφάλαιο Τέταρτο, Γ.1].

⁷⁷ Σημειώνεται ότι σε ορισμένα κράτη προβλέπεται η υποβολή αίτησης δικαστικής συνδρομής και από μη δικαστικές αρχές: π.χ. στην περίπτωση της Φινλανδίας η αίτηση υποβάλλεται (διαζευκτικά) από τον Υπουργό Δικαιοσύνης, τις τελωνειακές ή τις αστυνομικές αρχές, καθώς και από τους αξιωματικούς της φύλαξης συνόρων κατά την άσκηση προανακριτικών καθηκόντων, σύμφωνα με τη σχετική από 9.3.1994 δήλωσή της Φινλανδίας ως προς την εφαρμογή της ΕΣΑΔΣΠΥ (βλ. σχετ. σε

κράτους υποβάλλει διά της διπλωματικής οδού την αίτησή της στην αρμόδια αρχή του άλλου κράτους, αναφέροντας συγκεκριμένες πληροφορίες⁷⁸.

Ενδεικτικά, με βάση τα προβλεπόμενα στην ελληνική έννομη τάξη κατ' άρθρα 456 και 458 ΚΠΔ⁷⁹, ο αρμόδιος εισαγγελέας εφετών διαβιβάζει την αίτησή του για δικαστική συνδρομή στο Υπουργείο Δικαιοσύνης, το οποίο στη συνέχεια μεριμνά για την εκτέλεσή της μέσω του Υπουργείου Εξωτερικών. Το τελευταίο διαβιβάζει την αίτηση στον αλλοδαπό Υπουργείο Εξωτερικών, το οποίο την προωθεί –ενδεχομένως διά του αλλοδαπού Υπουργείου Δικαιοσύνης– στην αρχή που είναι αρμόδια για την απόφαση επ' αυτής. Πρόκειται για τη λεγόμενη διπλωματική οδό των Υπουργείων Εξωτερικών⁸⁰, μέσω της οποίας πραγματοποιείται παραδοσιακά η διαβίβαση των αιτήσεων έκδοσης, διά χρονοβόρων και εν πολλοίς μη δικαστικής φύσης διαδικασιών. Η αρμόδια αρχή, η οποία παραλαμβάνει εν τέλει την αίτηση, αποφαινεται επ' αυτής κατά κανόνα εξετάζοντας αν συντρέχουν οι νόμιμοι όροι για την ικανοποίησή της. Παρ' ημίν προβλέπεται ότι, εφόσον το αρμόδιο δικαστικό συμβούλιο γνωμοδοτήσει θετικά, η ικανοποίηση της αίτησης επαφίεται στον Υπουργό Δικαιοσύνης (άρθρ. 452§1, 459§3 και 460§1 ΚΠΔ)⁸¹.

1.3 Ο όρος του διττού αξιοποιίνου

Η αρμόδια αρχή εξετάζει κατά κανόνα και τη συνδρομή του όρου του «διττού αξιοποιίνου», δηλαδή αν για την αξιόποινη πράξη, για την τέλεση της οποίας το καθ' ου άτομο κατηγορείται ή έχει ήδη καταδικαστεί (αν πρόκειται για αίτηση έκδοσης) στο αιτούν τη δικαστική συνδρομή κράτος, προβλέπεται ποινική κύρωση (συνήθως

https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/030/declarations?p_auth=b0lgCqsZ).

⁷⁸ Βλ. άρθρ. 12 ΕΣΕ και 14-15 ΕΣΑΔΣΠΥ.

⁷⁹ Πρβλ. άρθρ. 443§2 ΚΠΔ (για τις περιπτώσεις στις οποίες η Ελλάδα είναι το εκζητούμενο κράτος).

⁸⁰ Η άλλως «*βασιλική οδό*» (“*royal route*”) των Υπουργείων Εξωτερικών, κατά την έκφραση του *J. Vervaele*, *The Europeanisation of criminal law and the criminal law dimension of European integration*, σε: *College of Europe / European Legal Studies, Research Papers in Law 3/2005*, σελ. 13 (προσβάσιμο σε <https://www.coleurope.eu/study/european-legal-studies/research-activities/research-papers-law>).

⁸¹ Αναφορικά με αυτή τη –συνήθη– δυνατότητα στον θεσμό της έκδοσης, οι *I. Bantekas / S. Nash*, *International criminal law*, ό.π., σελ. 179, κάνουν λόγο για «*υβριδικό σύστημα*» (“*hybrid system*”), στο οποίο η σύνολη διαδικασία διεξάγεται τόσο από τη δικαστική εξουσία όσο και από την εκτελεστική εξουσία. Οι αποφάσεις περί έκδοσης ή παροχής της μικρής δικαστικής συνδρομής λαμβάνονται στο τυχόν προβλεπόμενο (όπως παρ' ημίν κατά τα ανωτέρω) πολιτικό στάδιο βάσει πολιτικών σκοπιμοτήτων.

μεγαλύτερη ενός ελαχίστου ορίου) στο κράτος προς το οποίο απευθύνεται η αίτηση⁸². Η αρμόδια αυτή αρχή δεν έχει κατ' αρχήν τη δικαιοδοσία να ερευνήσει την ουσία της υπόθεσης, αποφαινόμενη επί της ενοχής του καθ' ου (με απόφαση εν είδει προκρίματος) κ.λπ.⁸³. Το έργο αυτό εναπόκειται, ως κυριαρχικό δικαίωμα⁸⁴, στο κράτος το οποίο έχει τη σχετική ποινική δικαιοδοσία και αιτείται για την ικανοποίησή της τη συνδρομή του άλλου κράτους.

Η αρχή του κράτους προς το οποίο απευθύνεται η αίτηση έκδοσης προβαίνει σε έλεγχο της συνδρομής του διττού αξιοποίνου, ο οποίος διεξάγεται κατ' αρχάς *in abstracto*, δηλαδή για να διαπιστωθεί γενικά το αξιόποινο της πράξης στο δίκαιο τόσο του εκζητούντος όσο και του εκζητουμένου κράτους. Στη συνέχεια, ο εν λόγω έλεγχος διενεργείται *in concreto*, δηλαδή για να διαπιστωθεί ειδικά αν η συγκεκριμένη πράξη είναι αξιόποινη και κατά το δίκαιο του εκζητουμένου κράτους (με διερεύνηση, π.χ., αν συντρέχει κάποιος λόγος άρσης του αξιοποίνου ή αν έχει χωρήσει παραγραφή)⁸⁵. Ειδικά όσον αφορά στο δίκαιο της μικρής δικαστικής συνδρομής, η συνδρομή του διττού αξιοποίνου δεν συνιστά άνευ ετέρου προϋπόθεση για την παροχή της⁸⁶. Στις περιπτώσεις, δε, που προβλέπεται η διενέργεια του σχετικού ελέγχου, αυτός πραγματοποιείται από την αρμόδια αρχή μόνον *in abstracto*, προς διευκόλυνση της

⁸² Βλ. άρθρ. 2 ΕΣΕ, 5§1 περ. α' ΕΣΑΔΣΠΥ, 437 περ. α', β', 438 περ. β', 459§3 ΚΠΔ, 6, 64 ΕΙΜΡ. Σχετικά με τον όρο του διττού αξιοποίνου και τη θεμελίωσή του, βλ. Δ. Χρυσικό, Η έκδοση..., ό.π., σελ. 36 επ.· βλ. και κατωτέρω στο Μέρος Τρίτο, Κεφάλαιο Πέμπτο, Β.1.

⁸³ Εκτός και αν διαπιστωθεί ότι οι δικαστικές αρχές του κράτους προς το οποίο απευθύνεται η αίτηση συνδρομής έχουν εν προκειμένω ποινική δικαιοδοσία. Σε τέτοια περίπτωση, η αίτηση έκδοσης απορρίπτεται και η εκδίκαση της υπόθεσης παραπέμπεται στο αρμόδιο δικαστήριο, κατ' εφαρμογή της – αναφερόμενης παρακάτω – αρχής “aut dedere aut judicare”.

⁸⁴ Σύμφωνα και με τις αρχές της νομιμότητας και της σκοπιμότητας, κατά το μέτρο που ισχύουν στο νομικό σύστημά του.

⁸⁵ Σχετικώς βλ. Ε. Βασιλακάκη, Το αλλοδαπό δίκαιο στην ποινική δίκη, εκδ. Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη 1999, σελ. 287 επ.

⁸⁶ Βλ. σχετ. Γ. Τριανταφύλλου, Διεθνής δικαστική συνδρομή..., ό.π., σελ. 188 επ. Για παράδειγμα, βλ. άρθρ. 5§1 περ. α' ΕΣΑΔΣΠΥ, όπου προβλέπεται η δυνατότητα διατύπωσης σχετικής επιφύλαξης εκ μέρους των συμβαλλόμενων κρατών, μόνον όμως ως προς τις αιτήσεις με τις οποίες ζητείται η διεξαγωγή ερευνών ή κατασχέσεων. Ενδεικτικό είναι ότι, στο πλαίσιο του ΚΠΔ, επίσης η συνδρομή του διττού αξιοποίνου δεν τίθεται ως προϋπόθεση για την εκτέλεση της αίτησης μικρής δικαστικής συνδρομής, παρά κατ' άρθρο 459§3 (σε συνδ. με άρθρ. 437 περ. α' ή β' ή άρθρ. 438 περ. β') ΚΠΔ ο Υπουργός Δικαιοσύνης «μπορεί» να την αρνηθεί ύστερα από σύμφωνη γνώμη του συμβουλίου εφετών.

διαδικασίας⁸⁷. Οι ιδιαιτερότητες αυτές οφείλονται στο γεγονός ότι οι (άμεσες τουλάχιστον) συνέπειες της ικανοποίησης της αίτησης μικρής δικαστικής συνδρομής είναι σαφώς ηπιότερες από αυτές της έκδοσης, καθώς το καθ' ου άτομο δεν εκδίδεται στο αιτούν κράτος. Πάντως, ο εν λόγω έλεγχος είναι πολύ πιθανό να λειτουργεί αντανakλαστικά υπέρ του καθ' ου, στις περιπτώσεις που τελικά απορρίπτεται το αίτημα και συνακόλουθα δυσχεραίνεται το ανακριτικό/διωκτικό/δικαιοδοτικό έργο στο αιτούν κράτος.

Με τη θέσπιση του όρου του διττού αξιοποίνου εξασφαλίζεται από το κράτος, στο οποίο υποβάλλεται η αίτηση έκδοσης ή μικρής δικαστικής συνδρομής, ότι η εκτέλεσή της ως κυριαρχική πράξη του δεν αντιβαίνει σε θεμελιώδεις αξιολογήσεις του ως προς τον αξιοποινό χαρακτήρα μιας πράξης⁸⁸. Στη θεωρία έχουν διατυπωθεί διάφορες απόψεις σε σχέση με τη θεμελίωση του όρου. Ιδίως έχει υποστηριχθεί ότι ο κανόνας του διττού αξιοποίνου πηγάζει από την αρχή της αμοιβαιότητας⁸⁹ (και όθεν ότι απορρέει από την κρατική κυριαρχία) –θέση η οποία θεωρείται πλέον παρωχημένη⁹⁰– ή από την αρχή της νομιμότητας⁹¹. Ειδικά ως προς την τελευταία θέση, ορθότερο είναι να γίνει δεκτό ότι η εν λόγω αρχή δεν παραβιάζεται, στο μέτρο που υποκαθίσταται ο όρος του διττού αξιοποίνου από την επιφύλαξη της δημόσιας τάξης. Και τούτο, επειδή οι εκτελούμενες πράξεις συνδρομής δεν αντιβαίνουν στους συνταγματικούς κανόνες του κράτους στο οποίο υποβάλλεται η αίτηση⁹². Καθ' όσον δε η αρχή της νομιμότητας

⁸⁷ Βλ. *Ε. Βασιλακάκη*, Το αλλοδαπό δίκαιο..., ό.π., σελ. 370 και υποσημ. 311. Πρβλ. τον θεσμό του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης (ΕΕΣ), όπου η πλήρωση του όρου του διττού αξιοποίνου ερευνάται *in abstracto*: σχετ. βλ. αντί πολλών *Δ. Μουζάκη*, Πρακτικά προβλήματα από την εφαρμογή του Ν. 3251/2004 για το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης, ΠοινΔικ 2012, 65 και εκεί παραπομπές.

⁸⁸ *Δ. Μουζάκης*, Το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2009, σελ. 254.

⁸⁹ Βλ. σχετ. *Δ. Χρυσικό*, Η έκδοση..., ό.π., σελ. 39 επ. και εκεί κριτικές παρατηρήσεις.

⁹⁰ *Γ. Τριανταφύλλου*, Διεθνής δικαστική συνδρομή..., ό.π., σελ. 193 (εκεί υποσημ. 677).

⁹¹ Βλ. ενδεικτ. *Δ. Χρυσικό*, Η έκδοση..., ό.π., σελ. 271-272· *Χ. Μυλωνόπουλο*, Η ανάγκη μιας γενικής θεωρίας ποινικού δικαίου..., ό.π., 405· *Ε. Φυτράκη*, Το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης σε εφαρμογή: νέες εξελίξεις, νέες ανησυχίες, ΠοινΔικ 2006, 214 επ.

⁹² Βλ. *Ο. Τσόλκα*, Ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης..., ό.π., 108-109, με ειδικές αναφορές επί του ΕΕΣ, που όμως ισχύουν γενικότερα και στο πλαίσιο της παραδοσιακής δικαστικής συνδρομής.

τηρείται κατά το δίκαιο του αιτούντος κράτους⁹³, η κατάργηση του όρου του διττού αξιολογούνου δεν συνεπάγεται την παραβίασή της.

1.4 Η αρχή της ειδικότητας

Για τη χορήγηση της αιτούμενης συνδρομής απαιτείται, συνήθως, η τήρηση της λεγόμενης «αρχής της ειδικότητας»: Ήτοι ότι το άτομο δεν θα διωχθεί για αξιόποινη πράξη, η οποία είναι διαφορετική από εκείνη στην οποία αφορά η υποβληθείσα αίτηση δικαστικής συνδρομής, όταν η πράξη αυτή τελέστηκε πριν από τη μετάβασή του ως μάρτυρα (οικειοθελή ή μη, προκειμένου για μεταγωγή κρατουμένου) ή την έκδοσή του στο αιτούν/εκζητούν κράτος⁹⁴. Ο εν λόγω κανόνας κατοχυρώνεται, μεταξύ άλλων, στα άρθρα 12 ΕΣΑΔΣΠΥ και 14 ΕΣΕ και, παρ' ημίν, στα άρθρα 438 περ. ε', 440, 457, 459§2 και 460§2 εδ. γ' ΚΠΔ⁹⁵.

1.5 Η μη έκδοση ημεδαπών και η αρχή “aut dedere aut judicare”

Με διαφορετική μεν λογική, η οποία εκκινεί από τον «σύνδεσμο» του πολίτη με το κράτος ιθαγένειάς του και βρίσκει έρεισμα στην κρατική κυριαρχία του τελευταίου, κατά κανόνα προβλέπεται η μη έκδοση ημεδαπών πολιτών⁹⁶. Όμως, ο κανόνας αυτός δεν απαντά σε όλες τις έννομες τάξεις: Στις νομοθεσίες συγκεκριμένων κρατών που

⁹³ Βλ. *Δ. Μουζάκη*, Το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης, ό.π., σελ. 257. Άλλωστε, η αρχή της νομιμότητας κατοχυρώνεται στα συντάγματα των περισσότερων κρατών· βλ. ενδεικτ. *C. Peristeridou*, The principle of legality in European criminal law, εκδ. Intersentia, Cambridge 2015, σελ. 65 επ.

⁹⁴ Βλ. *Γ. Τριανταφύλλου*, Διεθνής δικαστική συνδρομή..., ό.π., σελ. 321 επ., ιδίως σελ. 333, όπου εξηγείται ότι στο ισχύον διεθνές δίκαιο δεν περιέχεται γενικό θεμέλιο του κανόνα της ειδικότητας. Σχετικά με τον εν λόγω κανόνα βλ. και *Χ. Μυλωνόπουλο*, Η αρχή της ειδικότητας στην έκδοση, ΠοινΧρ 1993, 117 επ.

⁹⁵ Ειδικά για το άρθρο 440 ΚΠΔ, όπως και για τη θεμελίωση του εν λόγω κανόνα στην αρχή της κρατικής κυριαρχίας, βλ. *Ν. Ανδρουλάκη / Θ. Δαλακούρα / Ι. Γιαννίδη / Η. Αναγνωστόπουλο*, Κώδικας Ποινικής Δικονομίας: νομολογία κατ' άρθρον, (επιμ. Δ. Βούλγαρης), εκδ. Π.Ν. Σάκουλας, Αθήνα 2019², σελ. 568-569.

⁹⁶ Βλ. άρθρ. 6 ΕΣΕ, 438 περ. α' ΚΠΔ. Γενικά για το θέμα βλ. ήδη *Α. Μπαλτατζή*, Η μη έκδοσις ημεδαπών, ΠοινΧρ 1960, 71 επ., ο οποίος μεταξύ άλλων αναφέρει ως πρωτεύοντα λόγο ύπαρξης της εν λόγω εξαίρεσης «τον υφιστάμενον δεσμόν μεταξύ της πατρίου χώρας και των υπηκόων», επισημαίνοντας ωστόσο ότι δεν βρίσκει κανένα έρεισμα στο διεθνές δίκαιο τόσο η έκδοση ημεδαπών όσο και η μη έκδοσή τους (σελ. 71). Σε διάφορα κράτη (στα οποία δεν συμπεριλαμβάνεται η Ελλάδα) η απαγόρευση έκδοσης ημεδαπών προβλέπεται συνταγματικά· όπως κατ' αρχήν στα άρθρα 47 σλοβενικού Συντ. και 25§1 ελβετικού Συντ.

διέπονται από το λεγόμενο *common law* δεν προβλέπεται τέτοιο κώλυμα έκδοσης⁹⁷. Σε κάποιες δε συμβάσεις έχει προβλεφθεί η δυνατότητα έκδοσης ημεδαπών, εφόσον το συμβαλλόμενο κράτος δεν έχει διατυπώσει σχετική επιφύλαξη⁹⁸.

Από την άλλη μεριά, στη μικρή δικαστική συνδρομή η προϋπόθεση αυτή δεν υπάρχει. Και ορθά, διότι διαφορετικά δεν θα ήταν δυνατή η εξέταση ημεδαπών μαρτύρων και η διαβίβαση στα άλλα κράτη αποδεικτικών μέσων, ενίοτε ουσιωδών για την αλλοδαπή ποινική δίκη (με δεδομένο ότι ο ποινικός δικαστής έχει διαγνωστικό καθήκον και ότι σκοπός της ποινικής δίκης είναι η αναζήτηση της ουσιαστικής αλήθειας)⁹⁹.

Ωστόσο, καθώς σύμφωνα με τα παραπάνω το εκζητούμενο κράτος έχει τη δυνατότητα –ενίοτε δε την υποχρέωση¹⁰⁰– να μην εκδίδει ημεδαπούς, κατ' αποτέλεσμα δεν ικανοποιείται η ποινική αξίωση του εκζητούντος κράτους. Μια τέτοια πρακτική θα μπορούσε να δημιουργήσει προστριβές ή και διπλωματικά επεισόδια ακόμη, όταν έχουν τελεστεί εγκλήματα, ιδίως στις περιπτώσεις που ο εκάστοτε εγκληματίας τελεί

⁹⁷ Βλ. *I. Bantekas / S. Nash*, *International criminal law*, ό.π., σελ. 190, για το παράδειγμα του Ηνωμένου Βασιλείου. Σημειώνεται ότι στον χώρο του αγγλοσαξωνικού δικαίου κυριαρχεί η αρχή της εδαφικότητας (οπότε κατ' αρχήν εκδίδεται ημεδαπός που τέλεσε έγκλημα στην αλλοδαπή).

⁹⁸ Βλ. για παράδειγμα το άρθρο 7 της από 27.9.1996 Σύμβασης για την έκδοση μεταξύ των κρατών μελών της ΕΕ (ΕΕ C 313/23.10.1996, σελ. 12 επ.), καθώς και τη σχετική επιφύλαξη της Ελλάδας [άρθρ. τρίτο περ. γ' Ν. 2718/1999]. Πρβλ. το «εξελιγμένο» σύστημα του ΕΕΣ, που αντικατέστησε τον θεσμό της έκδοσης μεταξύ των κρατών μελών της ΕΕ: Με αυτό, ο Ενωσιακός νομοθέτης θεώρησε ότι δεν είναι σκόπιμη στο πλαίσιο της ενοποιητικής διαδικασίας η συνέχιση της ύπαρξης της εν λόγω προϋπόθεσης (βλ. σχετ. άρθρ. 5§3 άνω Απόφασης-Πλαίσιο). Το γεγονός αυτό ισχύει εύλογα, για «ενοποιητικούς» λόγους και για την ανάπτυξη στενότερης συνεργασίας και εμπιστοσύνης μεταξύ των κρατών μελών, ενώ παράλληλα ισχύει η ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων, εμπορευμάτων, υπηρεσιών και κεφαλαίων (για τις παραπάνω έννοιες στο πλαίσιο της εσωτερικής αγοράς της ΕΕ, βλ. *Χ. Ταγαρά / Μ. Μενγκ-Παπαντώνη*, Η κατ' άρθρο 26.2 ΣΛΕΕ εσωτερική αγορά, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2013³, *passim*). Από μερίδα της θεωρίας επικρίθηκε η επιλογή αυτή του Ενωσιακού νομοθέτη· βλ. ενδεικτ. *Γ. Καλφάλη*, Έκδοση Ελλήνων πολιτών, ΠοινΔικ 2007, 1188 επ. Για το όλο θέμα, βλ. *S. Bot*, *Le mandat d'arrêt européen*, εκδ. *Larcier*, Βρυξέλλες 2009, σελ. 152 επ. Πρβλ., ως προς την ενσωμάτωση της σχετικής ρύθμισης από τον Έλληνα νομοθέτη, *Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου*, Ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης και παράδοση ημεδαπών με σκοπό δίωξης (με αφορμή την ΣυμβΑΠ 591/2005), ΠοινΔικ 2005, 587 επ.

⁹⁹ Βλ. σχετ. *Ν. Ανδρουλάκη*, Θεμελιώδεις έννοιες της ποινικής δίκης, εκδ. Δίκαιο & Οικονομία - Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα 2012⁴, σελ. 181.

¹⁰⁰ Όπως παρ' ημίν κατ' άρθρο 438 περ. α' ΚΠΔ.

αξιοποινες πράξεις και επιστρέφει στο κράτος ιθαγένειάς του, πλην όμως το τελευταίο δεν δύναται να ασκήσει την ποινική εξουσία του σε βάρος του ελλείψει ποινικής δικαιοδοσίας¹⁰¹. Για τον λόγο αυτό, τα περισσότερα κράτη σε τέτοιες περιπτώσεις προβλέπουν την εκδίκαση των υποθέσεων από τις δικές τους αρχές, οι οποίες ορίζονται αρμόδιες προς τούτο¹⁰². Οι ρυθμίσεις τέτοιου είδους συνιστούν εκφάνσεις της αρχής “aut dedere aut judicare”¹⁰³. Απόρροια του εν λόγω κανόνα συνιστά –ενδεικτικά– η πρόβλεψη του άρθρου 6§2 εδ. α΄ ΕΣΕ: «[ε]άν το μέρος παρ’ ού ζητείται η έκδοσις, δεν εκδίδει υπήκοον τούτου, οφείλει, τη αιτήσιν του αιτούντος Μέρους, να υποβάλη την υπόθεσιν εις τας αρμοδίας Αρχάς, επί τω σκοπώ ενασκήσεως δικαστικής διώξεως, εφ’ όσον χωρεί τοιαύτη».

1.6 Ο όρος της αμοιβαιότητας

Κάθε κράτος δικαιούται, στις σχέσεις του με τα άλλα κράτη, να ελέγχει τη συνδρομή του όρου της αμοιβαιότητας (“do ut des”): Δηλαδή ότι το αιτούν κράτος θα ικανοποιούσε το αιτούμενο μέτρο¹⁰⁴ σε αντίστοιχη περίπτωση, κατά την οποία το κράτος προς το οποίο απευθύνεται η αίτηση θα ζητούσε από αυτό τη δικαστική

¹⁰¹ Πολύ περισσότερο ο εκάστοτε εγκληματίας θα μπορούσε ακόμη και να τελεί την αξιοποινη πράξη από το έδαφος του κράτους ιθαγένειάς του. Για παράδειγμα, με την αποστολή από το κράτος αυτό δέματος με εκρηκτικό μηχανισμό σε άλλο κράτος, όπου ο παραλήπτης ανοίγοντάς το βρίσκει ακαριαίο θάνατο (εφόσον βέβαια δεν θεωρείται βάσει της νομοθεσίας του κράτους ιθαγένειας ότι και αυτό έχει ποινική δικαιοδοσία βάσει της αρχής της εδαφικότητας· όπως για παράδειγμα παρ’ ημίν με το άρθρο 5 ΠΚ· πρβλ. άρθρ. 16 ΠΚ).

¹⁰² Σε τέτοιες περιπτώσεις εφαρμόζεται το δίκαιο της ιθαγένειας (*lex patriae*) του ημεδαπού, κατ’ εφαρμογή της αρχής της ενεργητικής προσωπικότητας. Βλ. ενδεικτ. (από τα κράτη που διέπονται από το σύστημα του ηπειρωτικού δικαίου) το άρθρο 6 ΠΚ σχετικά με τα εγκλήματα των ημεδαπών στην αλλοδαπή. Σχετικά βλ. *Ε. Καμπέρου-Ντάλτα*, Εγκλήματα Ελλήνων πολιτών στην αλλοδαπή: άρθρο 6 ΠΚ - η σύγχρονη διάσταση της αρχής της ενεργητικής προσωπικότητας, εκδ. Δίκαιο & Οικονομία - Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα 2005, *passim*, ιδίως σελ. 302 επ.

¹⁰³ Πρβλ. *Δ. Χρυσικό*, Η έκδοσις..., ό.π., σελ. 65, σύμφωνα με τον οποίο ο εν λόγω κανόνας έχει συνδεθεί ιδίως με την άρνηση έκδοσης εκζητούμενων, που κατηγορούνται για την τέλεση πολιτικών εγκλημάτων, και τη συνακόλουθη υποχρέωση εκδίκασης τέτοιων υποθέσεων από τα εκζητούμενα κράτη. Βέβαια, προς τούτο απαιτείται να έχει ποινική δικαιοδοσία το εκζητούμενο κράτος.

¹⁰⁴ Βλ. άρθρ. 2§7 ΕΣΕ, 5§2 και 23§3 ΕΣΑΔΣΠΥ, 460§4 ΚΠΔ. Για τον όρο της αμοιβαιότητας βλ. αντί πολλών, *Ε. Ρούκουνα*, Διεθνές δίκαιο, ό.π., σελ. 162 επ.· *Κ. Ιωάννου* σε: *Κ. Ιωάννου / Κ. Οικονομίδης / Χ. Ροζάκης / Α. Φατούρος* (επιμ.), Δημόσιο διεθνές δίκαιο: σχέσεις διεθνούς και εσωτερικού δικαίου, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1990, σελ. 144 επ.

συνδρομή του (για την έκδοση προσώπου ή την παροχή μικρής δικαστικής συνδρομής). Ο εν λόγω όρος είναι θεμελιώδης για την άσκηση των κυριαρχικών δικαιωμάτων κάθε κράτους.

1.7 Η ύπαρξη ασυλιών

Κατά κανόνα προβλέπεται η ασυλία ορισμένων ατόμων, τα οποία λόγω της (συνήθως σημαντικής πολιτειακής) ιδιότητάς τους δεν επιτρέπεται να διωχθούν ποινικά στο κράτος στο οποίο φέρεται να έχουν τελέσει αξιόποινη πράξη. Η άσκηση ποινικής δίωξης κατά αξιωματούχων άλλου κράτους θα προκαλούσε καχυποψία στις σχέσεις μεταξύ των συμβαλλόμενων κρατών και θα μπορούσε –κατ’ εξοχήν στα ψυχροπολεμικά χρόνια– να εκληφθεί ως αμφισβήτηση του κράτους το οποίο τα πρόσωπα αυτά υπηρετούν, είτε ως προσπάθεια περιορισμού τους και εκμαίευσης κρατικών μυστικών κ.λπ. Έτσι, θεσπίζεται η ετεροδικία των εν λόγω ατόμων, με την άσκηση της σχετικής ποινικής δικαιοδοσίας από το κράτος, του οποίου συνιστούν όργανα.

Πρόκειται για δικονομικό κώλυμα, το οποίο βασίζεται στον όρο της αμοιβαιότητας, και για γενικό κανόνα του δημοσίου διεθνούς δικαίου¹⁰⁵, το οποίο –κατ’ αποτέλεσμα– λειτουργεί προστατευτικά για συγκεκριμένα άτομα, ώστε να δικαστούν στα κράτη ιθαγένειάς τους.

1.8 Η μη δίωξη για στρατιωτικά, πολιτικά και φορολογικά εγκλήματα

Στην προκείμενη διακρατική «συνεργασία» κλασική είναι η πρόβλεψη της μη έκδοσης ατόμων και της μη χορήγησης (μικρής) δικαστικής συνδρομής, όταν τα διωκόμενα εγκλήματα είναι στρατιωτικής ή πολιτικής ή φορολογικής φύσης¹⁰⁶. Τα στρατιωτικά και τα πολιτικά εγκλήματα δεν θεωρούνται εγκλήματα του κοινού ποινικού δικαίου¹⁰⁷.

¹⁰⁵ Βλ. άρθρ. 29 και 31 της από 18.4.1961 Σύμβασης της Βιέννης περί διπλωματικών σχέσεων [:Ν.Δ. 503/1970]. Ειδικότερα για τις ασυλίες βλ. υποσημ. 883.

¹⁰⁶ Βλ. άρθρ. 3-5 ΕΣΕ, 1§2, 2 περ. α’ ΕΣΑΔΣΠΥ.

¹⁰⁷ Βλ. I. Bantekas / S. Nash, International criminal law, ό.π., σελ. 189, ως προς τα στρατιωτικά εγκλήματα. Κατά τους ίδιους, ό.α.π., σελ. 186, οι εξαιρετικές ρυθμίσεις για τα πολιτικά εγκλήματα βασίζονται στην αρχή της κρατικής κυριαρχίας. Η αντιμετώπιση του πολιτικού εγκληματία είναι, εν προκειμένω, «προνομιακή». Το εν λόγω άτομο αυτό μπορεί να θεωρηθεί ότι εμφορείται από ανώτερα ιδανικά, στρεφόμενο κατά μιας δικαιοταξίας, τις θεμελιώδεις επιταγές της οποίας θεωρεί άδικες και απάνθρωπες. Με διάφορες συμβάσεις έχει διευκρινιστεί ότι συγκεκριμένες σοβαρές αξιόποινες πράξεις

Τα δε φορολογικά εγκλήματα συνήθως διαφέρουν ριζικά από έννομη τάξη σε έννομη τάξη, με αποτέλεσμα σε κάποια κράτη να μη διώκονται καν ποινικά (οπότε δεν πληρούται ο όρος του διττού αξιοποιήσιμου) παρά μόνο διοικητικά¹⁰⁸.

2. Η διττή κανονιστική σημασία της προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων

2.1 Δικαιώματα του καθ' ου κατά την εκάστοτε διαδικασία «διεθνούς συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις»

Παραδοσιακά, το νομικό πλαίσιο της «διεθνούς συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις» πηγάζει από αρχές στενά συνδεδεμένες με την κρατική κυριαρχία, σύμφωνα και με την προηγηθείσα ανάλυση. Στα συμβατικά κείμενα, που εκπονήθηκαν στα τέλη της δεκαετίας του 1950 στο πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης, είναι περιορισμένη η κατοχύρωση των δικαιωμάτων του ατόμου σε βάρος του οποίου στρέφονται οι διαδικασίες της «συνεργασίας».

Συγκεκριμένα¹⁰⁹, στην ΕΣΕ κατοχυρώνονται η αρχή “ne bis in idem” (άρθρ. 9), η μη έκδοση του εκζητουμένου σε κράτος στο οποίο προβλέπεται η θανατική ποινή, εφόσον δεν παρέχονται εγγυήσεις περί μη εκτέλεσης τέτοιας ποινής (άρθρ. 11), καθώς και η μη έκδοση του εκζητουμένου όταν υπάρχει σοβαρός λόγος για να πιστεύεται ότι υπάρχει κίνδυνος να υποστεί διακριτική μεταχείριση λόγω των θρησκευτικών,

(π.χ. η γενοκτονία, τρομοκρατικές πράξεις κ.λπ.) δεν εμπίπτουν στην έννοια του πολιτικού εγκλήματος και όθεν, ως προς αυτές, δεν κωλύεται η έκδοση και η παροχή μικρής δικαστικής συνδρομής· βλ., για παράδειγμα, άρθρ. 1, 2 και 8 της προαναφερθείσας από 27.1.1977 Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την καταστολή της τρομοκρατίας. Σημειωτέον ότι τα ελληνικά δικαστήρια, για την κατάφαση ενός εγκλήματος ως πολιτικού, δεν αρκούνται στην ύπαρξη πολιτικών κινήτρων: Κατ' αυτά, το πολιτικό έγκλημα πρέπει να είναι *αμιγές* (δηλαδή να στρέφεται άμεσα και αποκλειστικά κατά της κρατικής υπόστασης – όρος σχεδόν αδύνατον να συντρέχει στην απολυτότητά του) και όχι *σύνθετο* (δηλαδή στρεφόμενο στην πράξη και κατ' άλλων ατομικών ή κοινωνικών εννόμων αγαθών). Βλ. ενδεικτ. ΣυμβΑΠ 890/1976 [«υπόθεση Pohle»], ΠοινΧρ 1977, 317 επ.· ΣυμβΑΠ 1137/1998, ΠοινΧρ 1999, 655. Πρβλ. ΣυμβΕφΑθ 2/1998, Υπερ 1998, 568. Συναφές προς πολιτικό έγκλημα θεωρείται αυτό που παρασκευάζει άμεσα τα μέσα για τη διάπραξη πολιτικού εγκλήματος· βλ. ΣυμβΑΠ 1289/2016, ΤΝΠ/ΔΣΑ.

¹⁰⁸ Πρβλ. τα ισχύοντα στην Ελβετία σε Δ. Αρβανίτη, Το ελβετικό νομικό πλαίσιο..., ό.π., σελ. 367 (εκεί υποσημ. 12), 370.

¹⁰⁹ Εν προκειμένω, επισκοπούνται –συνοπτικά– υπό την έποψη των θεμελιωδών δικαιωμάτων η ΕΣΕ και η ΕΣΑΔΣΠΥ ως οι πλέον χαρακτηριστικές, παλαιότερες αλλά και ακόμη ισχύουσες, συμβάσεις του Συμβουλίου της Ευρώπης όσον αφορά στη «συνεργασία».

πολιτικών ή εθνικών φρονημάτων του (άρθρ. 3§2). Κατά τους *Bantekas / Nash*, η ΕΣΕ περιέχει «*αρκετές ανθρωπιστικές διατάξεις*»¹¹⁰. Το γεγονός αυτό εν προκειμένω ισχύει μεν συγκριτικά με τις μέχρι τότε διμερείς συμβάσεις περί την έκδοση· ωστόσο, λαμβάνοντας ως δεδομένο ότι η ΕΣΔΑ είχε ήδη τεθεί σε ισχύ κατά τον χρόνο που υπογράφηκε η ΕΣΕ, τα θεμελιώδη δικαιώματα του καθ' ου δεν διασφαλίζονται επαρκώς από την εν λόγω Σύμβαση. Διάφορες διατάξεις της ΕΣΕ λειτουργούν κατ' αποτέλεσμα ευνοϊκά για τον εκζητούμενο, ουσιαστικά όμως δεν συνιστούν δικαιώματα παρά έχουν θεσπιστεί χάριν της κρατικής κυριαρχίας.

Στη δε ΕΣΑΔΣΠΥ¹¹¹ δεν κατοχυρώνονται δικαιώματα του υπόπτου ή του κατηγορουμένου (στο πλαίσιο διεξαγόμενης στο αιτούν κράτος ποινικής δίκης), στον οποίο αφορά η υποβαλλόμενη αίτηση δικαστικής συνδρομής, πέρα από τη δυνατότητα –εφόσον συναινεί το κράτος στο οποίο απευθύνεται η αίτηση– να παραστεί κατά την εκτέλεση δικαστικής παραγγελίας (άρθρ. 4 εδ. β'). Εντούτοις, στη Σύμβαση αυτή προβλέπονται: το δικαίωμα των κλητευόμενων μαρτύρων και εμπειρογνομόνων (ανεξαρτήτως ιθαγένειας) να μην προσέλθουν να καταθέσουν στην αρμόδια αρχή, χωρίς να επαπειλείται σε βάρος τους οποιαδήποτε κύρωση (άρθρ. 8)· το δικαίωμα του κρατουμένου, του οποίου ζητείται η μεταγωγή στην αλλοδαπή για να εξεταστεί ως μάρτυρας, να μη συναινέσει και, σε τέτοια περίπτωση, η δυνατότητα του κράτους στο οποίο απευθύνεται η αίτηση συνδρομής να αρνηθεί τη μεταγωγή του (άρθρ. 11§1 περ. α')· η δυνατότητα να μη μεταχθεί ο κρατούμενος στην αλλοδαπή για να καταθέσει ως μάρτυρας, εφόσον έτσι ενδέχεται να παραταθεί η κράτησή του (άρθρ. 11§1 περ. γ'). Κατ' αυτό τον τρόπο, στην ΕΣΑΔΣΠΥ κατοχυρώνονται κάποια δικαιώματα υπέρ των ατόμων που δύνανται να συμβάλουν αποδεικτικά στη διαδικασία της ποινικής δίκης στο αιτούν κράτος.

Στα παραπάνω συμβατικά κείμενα η κατοχύρωση των δικαιωμάτων του καθ' ου, στον οποίο αφορά η αίτηση έκδοσης ή μικρής δικαστικής συνδρομής, ήταν, αντίστοιχα, περιορισμένη είτε ανύπαρκτη, γεγονός που εξηγείται από το ότι κατά τον χρόνο εκείνο (:τέλη της δεκαετίας του 1950) το άτομο εκλαμβάνόταν ως το «αντικείμενο» των σχετικών διαδικασιών, που διεξήγαν μεταξύ τους διμερώς τα

¹¹⁰ *I. Bantekas / S. Nash*, *International criminal law*, ό.π., σελ. 193.

¹¹¹ Αναλυτικά για τα κατοχυρωμένα στην ΕΣΑΔΣΠΥ δικαιώματα βλ. στο ίδιο Κεφάλαιο, Δ.3.3.

συνεργαζόμενα κυρίαρχα κράτη. Η προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων¹¹² εντάχθηκε μεταγενέστερα¹¹³ στο σχετικό «σύστημα» αρχών της «διεθνούς συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις», όταν γενικότερα η προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων απέκτησε δυναμική εντός του ευρωπαϊκού χώρου. Καταλυτικό ρόλο προς τούτο έπαιξε –και παίζει– η ΕΣΔΑ, όπως η τελευταία εξελίσσεται νομολογιακά επί δεκαετίες από το ΕΔΔΑ¹¹⁴. Έτσι, προσδίδεται πλέον σημαντικό βάρος στην προστασία των δικαιωμάτων του καθ' ου, ο οποίος πρέπει να γίνεται αντιληπτός ως «τρίτο μέρος» (πέραν των δύο

¹¹² Διευκρινίζεται ότι στην παρούσα εργασία ο όρος «θεμελιώδη δικαιώματα» χρησιμοποιείται ταυτόσημα με τον όρο «ανθρώπινα δικαιώματα». Για τα σχετικά ζητήματα ορολογίας, βλ. Δ. Τσάτσο, Συνταγματικό δίκαιο, τ. Γ' (θεμελιώδη δικαιώματα: Ι. Γενικό μέρος), [συνδρομή Ν. Κανελλοπούλου], εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1987, σελ. 24 επ.

¹¹³ Εξ όσων τουλάχιστον ο γράφων έχει υπόψη του, η πρώτη αξιακή μεταστροφή των αντιλήψεων ως προς τον καθ' ου, μέσω μιας ποιοτικά αναβαθμισμένης κατοχύρωσης των δικαιωμάτων του σε σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης σχετική με τη «διεθνή συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις», απαντά στην προαναφερθείσα από 28.5.1970 Ευρωπαϊκή Σύμβαση σχετικά με τη διεθνή ισχύ των ποινικών αποφάσεων· και δη στα άρθρα 9, 24, 25§§1 και 3, 26§1, 27, 29, 30, 39, 52-55, καθώς και στο προοίμιο της (στο οποίο αναφέρεται: «[τ]α κράτη μέλη [...] συναισθανόμενα την ανάγκη να σέβονται την ανθρώπινη αξιοπρέπεια και να προωθούν την αποκατάσταση των εγκληματιών»), όπως και στο σχετικό Explanatory Report.

¹¹⁴ Ο ρόλος του ΕΔΔΑ στην ουσιαστική αναγνώριση της σημασίας της προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου ήταν –και είναι– πρακτικά καίριος: Η πρόσδοση δικαιοδοτικών αρμοδιοτήτων σε αυτό, σε συνδυασμό με την αναγνώριση ευθύνης κάθε κράτους μέλους του Συμβουλίου της Ευρώπης προς άρση μιας «άδικα» επιβλαβούς πράξης οργάνου του ή/και προς αποζημίωση των προσφευγόντων που δικαιώνονται, άλλαξε ριζικά το status του καθ' ου στον ευρωπαϊκό περιφερειακό χώρο. Κατά τον Χ. Αργυρόπουλο, ΕΣΔΑ: ιστορικότητα και προσαρμογή - ο ρόλος του ΕυρΔΔΑ, ΝοΒ 2009, 1965, «[η] κατασταλτική δράση του ΕυρΔΔΑ συνιστά “πραγματική” και “αντικειμενική” εγγύηση των θεμελιωδών δικαιωμάτων, τα οποία δεν εκφράζουν πια ένα αφηρημένο και υψιπετή ανθρωπισμό, αλλά διαθέτουν πραγματική και λυσιτελή προστασία, η οποία ανταποκρίνεται στην πρωταρχική υποχρέωση της δημοκρατικής οργανωμένης κοινωνίας να σέβεται ουσιαστικά και έμπρακτα την ανθρώπινη αξιοπρέπεια». Καθώς δε οι διατάξεις της ΕΣΔΑ εξελίσσονται ερμηνευτικά από το ΕΔΔΑ, το κείμενο της Σύμβασης έχει καταστεί ιδιαίτερα «ζωντανό», καθ' υπέρβαση του στενού γράμματός της (που πάντως ανταποκρινόταν στα δεδομένα της εποχής που τέθηκε σε ισχύ, το 1950). Μάλιστα το ΕΔΔΑ, από την απόφασή του «Tytger κατά Ηνωμένου Βασιλείου» (από 25.4.1978, αριθ. προσφ. 5856/72, σκ. 31) και εφεξής, επανειλημμένα έχει τονίσει ότι η ΕΣΔΑ είναι ένα «ζωντανό εργαλείο» (“living instrument”), το οποίο πρέπει να ερμηνεύεται υπό το πρίσμα των εκάστοτε σύγχρονων καταστάσεων. Για τη θεσμική και λειτουργική εικόνα του ΕΔΔΑ συνοπτικά, βλ. Σ. Περράκη / Μ.-Ν. Μαρούδα, Διεθνής δικαιοσύνη: θεσμοί, διαδικασίες, εφαρμογές διεθνούς δικαίου, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2014, σελ. 248 επ.

συνεργαζόμενων κρατών), δηλαδή ως αυτοτελές «υποκείμενο» των σχετικών διαδικασιών¹¹⁵.

2.2 Ρήτρα επιφύλαξης της ευρωπαϊκής δημόσιας τάξης¹¹⁶

2.2.1 Τα θεμελιώδη δικαιώματα ως όριο στη «συνεργασία»

Το «κεκτημένο» της ΕΣΔΑ συνιστά την κυριότερη πηγή της *ευρωπαϊκής δημόσιας τάξης*¹¹⁷ (*ordre public européen*), ήτοι των θεμελιωδών αντιλήψεων περί τα θεμελιώδη

¹¹⁵ Βλ. αντί πολλών S. Gless / J. Vervaele, Law should govern: aspiring general principles for transnational criminal justice, ULR 4/2013, 3 (προσβάσιμο σε <http://doi.org/10.18352/ulr.239>). Κατά την ενδιαφέρουσα, γενικότερη θεώρηση του Π. Κονδύλη, Από τον 20^ο στον 21^ο αιώνα: τομές στην πλανητική πολιτική περί το 2000, εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα 1998, σελ. 61, «“Δικαίωμα” δεν είναι κάτι που απλώς διάγει βίο φαντάσματος μέσα στα κεφάλια των φιλοσόφων ή που ευδοκimei στα χείλη των προπαγανδιστών. Στην ουσία του δικαιώματος αξίζει εξ ορισμού η δυνατότητα να απαιτεί και να επιβάλλεται. Και ως “ανθρώπινο δικαίωμα” επιτρέπεται να θεωρείται μονάχα ένα δικαίωμα το οποίο απολαμβάνουν όλοι οι άνθρωποι μόνο και μόνο επειδή είναι άνθρωποι, δηλαδή χωρίς τη διαμεσολάβηση εξουσιαστικών αρχών και συλλογικών υποκειμένων (π.χ. εθνών και κρατών) που, από εννοιολογική και φυσική άποψη, είναι στενότερα από την ανθρωπότητα ως σύνολο.».

¹¹⁶ Στις κατωτέρω γραμμές, για συστηματικούς λόγους, τα θεμελιώδη δικαιώματα του καθ’ ου διακρίνονται σε αυτά που *καθεαυτά* λειτουργούν ως όριο στη «συνεργασία» και σε (επιμέρους) θεμελιώδη δικονομικά δικαιώματά του, δηλαδή κατά την εκάστοτε διαδικασία.

¹¹⁷ Σύμφωνα με το ΕΔΔΑ, η ΕΣΔΑ αποτελεί «*συνταγματικό κείμενο της ευρωπαϊκής δημόσιας τάξης*»· βλ. από 30.6.2005 απόφαση «Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi κατά Ιρλανδίας» [GC], αριθ. προσφ. 45036/98, σκ. 156. Σε ευρωπαϊκό περιφερειακό επίπεδο θα μπορούσε να υποστηριχθεί –βάσιμα– ότι οι διατάξεις της ΕΣΔΑ (τίτλου I και συγκεκριμένων πρωτοκόλλων της) συνιστούν «*αναγκαστικούς κανόνες του γενικού Διεθνούς Δικαίου*» (“*peremptory norms of general international law (ius cogens)*”) κατ’ άρθρο 53 της από 23.5.1969 Σύμβασης της Βιέννης περί του δικαίου των συνθηκών [:N.Δ. 402/1974]. Τούτο ισχύει στο μέτρο που πρόκειται για κανόνες αναγνωρισμένους από τα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης, ως προς τους οποίους δεν επιτρέπεται καμία παρέκκλιση και οι οποίοι δεν είναι δυνατόν να τροποποιηθούν παρά με νέους αντίστοιχους κανόνες δικαίου. Η διαπίστωση αυτή πάντως ισχύει με την επιφύλαξη σημαντικών εξελίξεων στον ενωσιακό χώρο μέσω της νομολογίας του ΔΕΕ, επί ζητημάτων που άπτονται της εφαρμογής του ΧΘΔΕΕ (βλ. στο ίδιο Μέρος, Κεφάλαιο Τρίτο, Α.). Όπως σημειώνει ο Π. Παραράς, Το ευρωπαϊκό δίκαιο των δικαιωμάτων του ανθρώπου, Δικαιώματα του Ανθρώπου 2012, 1133, «*οι αποφάσεις του ΕΔΔΑ, οι οποίες τείνουν προς την διαμόρφωση μιας ευρωπαϊκής δημόσιας τάξης στον τομέα προστασίας των ΔτΑ, διαθέτουν την λεγόμενη “κανονιστική αυθεντία” (autorité normative) και επιβάλλονται έναντι καταδικασθέντων και μη κρατών μελών, τα οποία και υποχρεούνται να τροποποιήσουν την νομοθεσία τους, ώστε αυτή να τελεί σε αρμονία με την ΕΣΔΑ*». Πρβλ. E. Amodio, The sources of European criminal procedure, σε: M. Pedrazzi / I.

δικαιώματα, οι οποίες διαπερνούν τις έννομες τάξεις των κρατών μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης. Η δημόσια αυτή τάξη επιτελεί σημαντική εγγυητική λειτουργία υπέρ κάθε ατόμου που βρίσκεται στη δικαιοδοσία των συμβαλλόμενων κρατών. Στο προκείμενο πεδίο που μας απασχολεί, η αίτηση για την παροχή συνδρομής σε ποινική υπόθεση πρέπει να απορρίπτεται, εφόσον δεν πληρούνται οι ελάχιστοι όροι που απαιτούνται βάσει της ΕΣΔΑ.

Κατ' αρχάς, για την τήρηση του άρθρου 3 ΕΣΔΑ απαιτείται σε κάθε περίπτωση οι σχετικές με τη «συνεργασία» διαδικασίες να μη συνεπάγονται την υποβολή του καθ' ου σε βασανιστήρια ή σε απάνθρωπες ή εξευτελιστικές ποινές ή σε αντίστοιχη μεταχείριση¹¹⁸. Η απαίτηση αυτή ισχύει όσον αφορά τόσο στο χρονικό διάστημα που πραγματοποιούνται οι εν λόγω διαδικασίες όσο και στις (γενικές ή ειδικές¹¹⁹)

Viarengo / A. Lang (επιμ.), *Individual guarantees in the European judicial area in criminal matters*, εκδ. Bruylant, Βρυξέλλες 2011, σελ. 144, ο οποίος υπολαμβάνει κάθε καταδικαστική απόφαση του ΕΔΔΑ ως “an instance of soft law”. Για την έννοια της δημόσιας τάξης γενικότερα, βλ. L. Moreillon, *Entraide internationale...*, ό.π., σελ. 145, 163 επ. • E. Βασιλακάκη, *Το αλλοδαπό δίκαιο...*, ό.π., σελ. 202 επ., 334 επ.

¹¹⁸ Για την έννοια της απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης κατ' άρθρο 3 ΕΣΔΑ, βλ. αντί πολλών B. Vermeulen, *Freedom from torture and other inhuman or degrading treatment or punishment (article 3)*, σε: P. van Dijk / F. van Hoof / A. Vvan Rijn / L. Zwaak (επιμ.), *Theory and practice of the European Convention on Human Rights*, εκδ. Intersentia, Αμβέρσα-Οξφόρδη 2006⁴, σελ. 406 επ. • και, παρ' ημίν, I. Δημητρακοπούλου, *Κανονιστικό περιεχόμενο του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ, υπό το πρίσμα της νομολογίας του ΕΔΔΑ και ελλείμματα της εθνικής ποινικής νομοθεσίας*, σε: Τιμητικός Τόμος Χριστόφορου Δ. Αργυρόπουλου, [Ενωση Ελλήνων Ποινολόγων / Δικηγορικός Σύλλογος Αθηνών], εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2016, σελ. 292 επ. • A. Τζαννετή (για τα δικονομικά ζητήματα) και M. Γαλανού (για τα ουσιαστικά ζητήματα) σε: Λ. Κοτσαλής (επιμ.), *Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου & ποινικό δίκαιο: ερμηνεία και εφαρμογή των άρθρων 1-10 ΕΣΔΑ*, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2014, σελ. 69 επ. και 75 επ. αντίστοιχα. Ενδεικτ. βλ. σχετικές αποφάσεις του ΕΔΔΑ: από 15.5.2008 απόφαση «Dedovskiy και λοιποί κατά Ρωσίας», αριθ. προσφ. 7178/03, σκ. 71 επ. (σχετ. με την τέλεση βασανιστηρίων) • από 25.9.2012 απόφαση «Ahmade κατά Ελλάδας», αριθ. προσφ. 50520/09, σκ. 93 επ. (ως προς την έννοια των απάνθρωπων συνθηκών κράτησης).

¹¹⁹ Ως ειδικές συνθήκες υπολαμβάνονται εν προκειμένω οι αντικειμενικά αναμενόμενες συνθήκες αντιμετώπισης συγκεκριμένου ατόμου, για το οποίο τελεί σε εξέλιξη διαδικασία «συνεργασίας» μεταξύ των κρατών. Βλ. για παράδειγμα ΣυμβΑΠ 135/2017, ΝοΒ 2017, 1130 επ. (με σημείωση του γράφοντος), ως προς τη σφοδρή πιθανολόγηση απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης ή τέλεσης βασανιστηρίων σε βάρος Τούρκου στρατιωτικού, εκζητουμένου για αξιόποινες πράξεις σχετικές με την απόπειρα πραξικοπήματος στην Τουρκία κατά τις 15-16.7.2016.

συνθήκες¹²⁰ που επικρατούν στο κράτος στο οποίο παρέχεται η δικαστική συνδρομή. Θεμελιακή εν προκειμένω είναι η απόφαση από 7.7.1989 απόφαση του ΕΔΔΑ [Ολομέλειας] επί της υπόθεσης «Soering κατά Ηνωμένου Βασιλείου»¹²¹, με την οποία κρίθηκε ότι, αν ο προσφεύγων εκδιδόταν από το Ηνωμένο Βασίλειο στις ΗΠΑ, θα παραβιαζόταν το άρθρο 3 ΕΣΔΑ λόγω του λεγόμενου “death row phenomenon”, δηλαδή της παρατεταμένης κατάστασης απελπισίας που ο κρατούμενος θα βίωνε εν όψει του ενδεχομένου της εκτέλεσης της θανατικής ποινής στην οποία καταδικάστηκε¹²² (και όχι λόγω της επιβολής αυτής *per se*). Για την κρίση του ΕΔΔΑ – η οποία έχει παγιωθεί στη νομολογία του¹²³ – καθοριστικό ρόλο είχαν οι σοβαρότατες

¹²⁰ Ως συνθήκες τέτοιες, που πρέπει να μην είναι απαγορευτικές σύμφωνα με την ΕΣΔΑ για την ικανοποίηση αιτήματος δικαστικής συνδρομής, κατά βάση νοούνται οι συνθήκες κράτησης και έκτισης της ποινής που επαπειλούνται σε βάρος του καθ’ ου (υπόπτου ή κατηγορουμένου – εκζητουμένου ή μη). Αν οι συνθήκες αυτές είναι προβληματικές, το κράτος προς το οποίο απευθύνεται η αίτηση οφείλει είτε να απορρίψει την αίτηση έκδοσης ή μικρής δικαστικής συνδρομής είτε να ζητήσει διαβεβαιώσεις περί μη προσβολής συγκεκριμένων δικαιωμάτων του καθ’ ου. Βλ. από 16.4.2013 απόφαση του ΕΔΔΑ «Aswat κατά Ηνωμένου Βασιλείου», αριθ. προσφ. 17299/12, σκ. 52 επ., σύμφωνα με την οποία δεν ήταν αρκετά συγκεκριμένες οι διαβεβαιώσεις και πληροφορίες που παρασχέθηκαν από τις ΗΠΑ σχετικά με τις συνθήκες κράτησης, ώστε να επιτραπεί η έκδοση εκζητουμένου που ήταν ψυχασθενής και ύποπτος για τρομοκρατική δράση.

¹²¹ Αριθ. προσφ. 14038/88. Σύμφωνα με την ανωτέρω απόφαση, «η απόλυτη απαγόρευση των βασανιστηρίων και της απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης ή ποινής υπό τους όρους της Σύμβασης φανερώνει ότι το Άρθρο 3 κατοχυρώνει μια από τις θεμελιώδεις αξίες των δημοκρατικών κοινωνιών, που απαρτίζουν το Συμβούλιο της Ευρώπης. [...] [Γ]ενικώς αναγνωρίζεται ως ένα διεθνώς αποδεκτό πρότυπο. [...] Η έκδοση σε τέτοιες περιπτώσεις, αν και δεν αναφέρεται ρητά στη σύντομη και γενική διατύπωση του Αρθρου 3, θα ήταν πρόδηλα αντίθετη προς το πνεύμα και τον σκοπό του Αρθρου και, κατά την άποψη του Δικαστηρίου, αυτή η εγγενής υποχρέωση για τη μη έκδοση επεκτείνεται επίσης σε υποθέσεις στις οποίες ο φυγόδικος θα αντιμετωπίσει στο εκζητούν Κράτος πραγματικό κίνδυνο έκθεσης σε απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση ή ποινή απαγορευμένη βάσει του εν λόγω Αρθρου. [:σκ. 88]. [...] Εν ολίγοις, η απόφαση ενός Συμβαλλόμενου Κράτους να εκδώσει φυγόδικο μπορεί να εγείρει θέμα που εμπίπτει στο Άρθρο 3. [...] [:σκ. 91]».

¹²² Για την έννοια του “death row phenomenon” βλ. P. Hudson, Does the death row phenomenon violate a prisoner’s human rights under international law?, European Journal of International Law 2000, 834 επ. (προσβάσιμο σε <http://www.ejil.org/pdfs/11/4/556.pdf>).

¹²³ Βλ. σχετ. αποφάσεις του ΕΔΔΑ: «Mamatkulov and Askarov κατά Τουρκίας» [GC], 4.2.2005, αριθ. προσφ. 46827/99 και 46951/99, σκ. 90-91· «Al-Saadoon and Mufdhi κατά Ηνωμένου Βασιλείου», 2.3.2010, αριθ. προσφ. 61498/08, σκ. 149· «Ahorugeze κατά Σουηδίας», 27.10.2011, αριθ. προσφ.

συνέπειες που θα συνεπαγόταν η έκδοση εκζητουμένου και δη ακόμη και σε κράτος μη μέλος του Συμβουλίου της Ευρώπης.

Υπό το πρίσμα της παραπάνω απόφασης, η ΕΣΔΑ ισχύει και έναντι των τρίτων κρατών –ήτοι, τρόπον τινά, «τριτενεργεί»–, αναπτύσσοντας εξωεδαφική ισχύ. Τα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης έχουν αυτοδεσμευτεί να τηρούν τις διατάξεις της ΕΣΔΑ σε ολόκληρο το φάσμα της δράσης τους, συμπεριλαμβανομένων και των σχέσεών τους με μη συμβαλλόμενα κράτη¹²⁴. Έτσι, η επίδραση της ΕΣΔΑ επεκτείνεται, κατά τρόπο έμμεσο, και σε τρίτα κράτη. Μολαταύτα, τουλάχιστον με τα μέχρι τώρα ισχύοντα δεδομένα, το κράτος μέλος του Συμβουλίου της Ευρώπης δεν ευθύνεται βάσει της ΕΣΔΑ στις περιπτώσεις εκείνες, στις οποίες παρέχει μικρή δικαστική ή διοικητική συνδρομή σε κράτος μη μέλος του Συμβουλίου της Ευρώπης, στο οποίο κατά συνήθεια τελούνται βασανιστήρια σε βάρος κρατουμένων, με τελικό αποτέλεσμα να συλληφθεί και να βασανιστεί ύποπτος ή κατηγορούμενος. Σχετικώς, έχει υποστηριχθεί από τον Jackson¹²⁵ ότι σε τέτοιες περιπτώσεις «εξωεδαφικής συμμετοχής» (*“extraterritorial complicity”*) πρέπει να αποδίδονται στο κράτος, στο έδαφος του οποίου δεν βρίσκεται

37075/09, σκ. 115· «Othman (Abu Qatada) κατά Ηνωμένου Βασιλείου», 17.1.2012, αριθ. προσφ. 8139/09, σκ. 258· «Mamazhonov κατά Ρωσίας», 23.10.2014, αριθ. προσφ. 17239/13, σκ. 128 επ.

¹²⁴ Βλ. σχετ. σκ. 85-91 απόφασης “Soering”. Σύμφωνα με το ΕΔΔΑ, «η Σύμβαση δεν διέπει τις ενέργειες των Κρατών που δεν είναι μέρη αυτής, ούτε φιλοδοξεί να είναι μέσο που απαιτεί από τα Συμβαλλόμενα Κράτη να επιβάλλουν τους κανόνες της Σύμβασης σε άλλα κράτη μέλη [...]» (σκ. 86). Ωστόσο, τα συμβαλλόμενα κράτη βάσει της ΕΣΔΑ φέρουν ευθύνη, εφόσον υποστηρίζεται βάσιμα ότι η έκδοση εκζητουμένου σε τρίτο κράτος θα έχει ως αποτέλεσμα την υποβολή του σε βασανιστήρια ή ποινές ή μεταχείριση απάνθρωπη ή εξευτελιστική κατά παράβαση του άρθρου 3 ΕΣΔΑ, ενώ συνάμα δεν μπορεί βέβαια να τεθεί θέμα ίδρυσης σχετικής ευθύνης του εκζητούντος –τρίτου– κράτους βάσει της ΕΣΔΑ (βλ. σκ. 91). Βλ. σχετ. F. Sudre, Article 3, σε: L.-E. Pettiti / E. Decaux / P.-H. Imbert (επιμ.), *La Convention Européenne des Droits de l’Homme: commentaire article par article*, εκδ. Economica, Παρίσι 1995, σελ. 172 επ. (με περαιτέρω παραπομπές στη σχετική νομολογία του ΕΔΔΑ)· B. Emmerson / A. Ashworth, *Human rights and criminal justice*, εκδ. Sweet & Maxwell, Λονδίνο 2001, σελ. 8· Σ. Ματθία / Γ. Κτιστάκι / Α. Σταυρίτη / Κ. Στεφανάκη (επιμ.), *Η προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου στην Ευρώπη: με βάση τη νομολογία του Δικαστηρίου του Στρασβούργου*, Δικηγορικός Σύλλογος Αθηνών, Αθήνα 2006, σελ. 43 επ. Για τα ζητήματα αυτά σε σχέση με την απόφαση “Soering” βλ. και M. Milanović, *Extraterritorial application of human rights treaties: law, principles, and policy*, εκδ. Oxford University Press, Νέα Υόρκη 2011, σελ. 243 επ.

¹²⁵ M. Jackson, *Freeing Soering: the ECHR, state complicity in torture, and jurisdiction*, *European Journal of International Law* 2016, 817 επ. (προσβάσιμο σε <https://academic.oup.com/ejil/article/27/3/817/2197250>).

ο καθ' ου και το οποίο συνδράμει έμμεσα το τρίτο κράτος στην τέλεση βασανιστηρίων σ' αυτό, οι προβλεπόμενες για την παράβαση του άρθρου 3 ΕΣΔΑ κυρώσεις. Με την άποψη αυτή προτείνεται μια –ορθή κατά τη γνώμη μου– επέκταση του λεγόμενου “Soering effect” και σε περιπτώσεις πέραν της έκδοσης και της απέλασης. Εύστοχα σημειώνει ο Milanović ότι «η υποχρέωση του κράτους να σέβεται τα ανθρώπινα δικαιώματα δεν περιορίζεται εδαφικά· εντούτοις, η υποχρέωση να εξασφαλίζει ή να εγγυάται τα ανθρώπινα δικαιώματα περιορίζεται στους τομείς εκείνους που υπάγονται στον αποτελεσματικό συνολικό έλεγχο του κράτους»¹²⁶. Σε ένα δικαιοκρατούμενο ευρωπαϊκό χώρο δεν μπορεί να θεωρείται ανεύθυνη και άμοιρη συνεπειών λ.χ. η διαβίβαση αποδεικτικών μέσων από κράτος μέρος της ΕΣΔΑ σε οποιοδήποτε κράτος, όπου εκδηλώνονται συστηματικά πρακτικές με τις οποίες κατ' αποτέλεσμα παραβιάζεται το άρθρο 3 αυτής.

Περαιτέρω, με το από 28.4.1983 Έκτο Πρωτόκολλο της ΕΣΔΑ καταργήθηκε η ποινή του θανάτου, δυνητικά εξαιρουμένης της εκτέλεσής της επί πράξεων που διαπράχθηκαν σε καιρό πολέμου ή επικείμενου κινδύνου πολέμου (άρθρ. 1, 2). Το εν λόγω πρωτόκολλο έχει κυρωθεί από όλα τα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης¹²⁷ πλην της Ρωσίας (η οποία προς το παρόν το έχει μόνον υπογράψει). Επιπλέον, σύμφωνα με το άρθρο 1 του από 3.5.2002 Δεκάτου Τρίτου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ «[η] ποινή του θανάτου έχει καταργηθεί. Κανείς δεν μπορεί να καταδικαστεί σε τέτοια ποινή ή να εκτελεστεί.»¹²⁸. Η κατάργηση της θανατικής ποινής αφορά πλέον και στις πράξεις που κατά τα προλεχθέντα είχαν δυνητικά εξαιρεθεί. Το πρωτόκολλο αυτό έχει κυρωθεί από όλα τα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης, πλην της Ρωσίας, του Αζερμπαϊτζάν και της Αρμενίας (η οποία προς το παρόν το έχει μόνον υπογράψει).

¹²⁶ M. Milanović, Extraterritorial application..., ό.π., σελ. 263.

¹²⁷ Το Έκτο Πρωτόκολλο της ΕΣΔΑ έχει κυρωθεί από την Ελλάδα με τον Ν. 2610/1998 (και έχει τροποποιηθεί εν μέρει με το Ενδέκατο Πρωτόκολλο της ΕΣΔΑ, το οποίο είχε κυρωθεί με τον Ν. 2400/1996). Σημειώνεται ότι είχε προηγηθεί η κατάργηση της θανατικής ποινής σε επίπεδο κοινού δικαίου, με το άρθρο 33§1 Ν. 2172/1993.

¹²⁸ Σύμφωνα με το άρθρο 1 Ν. 3289/2004, με το οποίο κυρώθηκε το εν λόγω πρωτόκολλο, «[η] θανατική ποινή θα καταργηθεί. Κανείς δεν θα καταδικάζεται σε τέτοια ποινή ή θα εκτελείται.». Έτσι όμως όπως έχει αποδοθεί η διάταξη αυτή παρ' ημίν φαίνεται να έχει διαφορετικό περιεχόμενο από το ως άνω (σε απόδοσή μου) πρωτότυπο γαλλικό κείμενο. Ως πρότυπο του Έλληνα νομοθέτη προφανώς λήφθηκε (και παρανοήθηκε) το αγγλικό πρωτότυπο κείμενο, σύμφωνα με το οποίο “[t]he death penalty shall be abolished [...]”.

Έτσι, τα κράτη μέρη της ΕΣΔΑ –πλην των τριών προαναφερθέντων– δεν μπορούν πλέον να εκδίδουν εκζητούμενους σε κράτη, στα οποία προβλέπεται η θανατική ποινή, εκτός και αν εξασφαλίσουν ρητά κι ανεπιφύλακτα τη μη εκτέλεση τέτοιας ποινής. Στο πλαίσιο αυτό, θεωρώ ότι και τα κατ’ αποτέλεσμα αντίστοιχα αιτήματα μικρής δικαστικής συνδρομής πρέπει να απορρίπτονται, στις περιπτώσεις που συντρέχουν οι ίδιες προϋποθέσεις, ειδικά το κράτος που συνδράμει είναι υπόλογο για την παραβίαση της ΕΣΔΑ. Κατ’ εξαίρεση, τέτοια αιτήματα συνδρομής πρέπει να γίνονται δεκτά στις περιπτώσεις που από τα αιτούμενα στοιχεία δύναται να προκύψει η αθωότητα του καθ’ ου¹²⁹ –εφόσον βέβαια το αιτούν κράτος παρέχει τις απαιτούμενες σχετικές διαβεβαιώσεις. Μέχρι σήμερα, πάντως, δεν έχει τεθεί στο ΕΔΔΑ τέτοιο νομικό ζήτημα.

Κατά την εφαρμογή των διαδικασιών της εν λόγω «διεθνούς συνεργασίας» δεν πρέπει να θίγεται και η προσωπική ελευθερία του καθ’ ου, παρά μόνο στο προβλεπόμενο νόμιμο μέτρο σύμφωνα με το άρθρο 5§§1 περ. στ’, 2, 4 ΕΣΔΑ. Οι συγκεκριμένες διατάξεις έχουν ιδιαίτερη σημασία για τον θεσμό της έκδοσης, με τον οποίο κατ’ εξοχήν θίγεται η προσωπική ελευθερία του εκζητουμένου ατόμου. Κατ’ επέκταση, οι διατάξεις αυτές βρίσκουν πεδίο εφαρμογής και στις περιπτώσεις μεταγωγής κρατουμένου ως μάρτυρα σε άλλο κράτος. Για να χορηγηθεί τέτοιου είδους μικρή δικαστική συνδρομή προϋποτίθεται ότι ο μεταγόμενος κρατείται νόμιμα.

Στις περιπτώσεις που υπάρχει σοβαρό ενδεχόμενο να καταστρατηγηθεί η διαδικασία της δικαστικής συνδρομής, η σχετική αίτηση πρέπει να απορρίπτεται. Για παράδειγμα, τέτοια περίπτωση συνιστά η κλήση μάρτυρα/πραγματογνώμονα με σκοπό να συμβάλει στην ποινική δίκη με την κατάθεσή του, ουσιαστικά όμως η αίτηση συνδρομής αποσκοπεί στη σύλληψή του (ή/και στην προσωρινή κράτησή του, στην προσαγωγή του σε ποινικό δικαστήριο ως κατηγορουμένου ή στην έκτιση της ποινής στην οποία έχει ήδη –ενδεχομένως εν αγνοία του– καταδικαστεί). Τέτοια μεθόδευση είναι ιδιαίτερα «χρήσιμη» στις περιπτώσεις που η ικανοποίηση τυχόν αιτήματος προς έκδοση του εν λόγω ατόμου θα ήταν αμφίβολη (π.χ. αν είναι ημεδαπός του κράτους

¹²⁹ Πρβλ. άρθρ. 63§5 (σε συνδ. με άρθρ. 3-5) ΕΙΜΡ, όπου προβλέπεται η παροχή δικαστικής συνδρομής χάριν της απαλλαγής διωκομένου προσώπου ακόμη και στις περιπτώσεις που η σχετική αίτηση είναι απαράδεκτη, επειδή λ.χ. αφορά σε πράξη που είναι «σύμφωνα με τις ελβετικές αντιλήψεις» κυρίως πολιτικής φύσης ή αφορά σε πράξη ήσσονος βαρύτητας ή επειδή ο κατηγορούμενος έχει ήδη αθωωθεί δικαστικά.

όπου βρίσκεται κατά τον χρόνο υποβολής της αίτησης συνδρομής ή αν δεν συντρέχει ο όρος του διττού αξιοποιήσιμου). Κατ' ουσίαν, πρόκειται για μια μορφή «συγκεκριμένης έκδοσης»¹³⁰, με την οποία προκαλείται παράβαση του άρθρου 5§1 περ. στ' ΕΣΔΑ.

Στο προκείμενο πεδίο εμπίπτει και η τήρηση της θεμελιώδους αρχής της νομιμότητας των εγκλημάτων και των ποινών (“nullum crimen, nulla poena sine lege”), η οποία κατοχυρώνεται στο άρθρο 7 ΕΣΔΑ. Βάσει αυτής, η πράξη ως προς την οποία ζητείται η συνδρομή του αλλοδαπού κράτους πρέπει να είναι αξιόποινη τόσο κατά τον χρόνο που φέρεται να τελέστηκε όσο και κατά τον χρόνο που υποβάλλεται η σχετική αίτηση. Η δε επαπειλούμενη για την πράξη ποινή δεν πρέπει να είναι βαρύτερη, κατά τον χρόνο υποβολής της αίτησης, από αυτή που προβλέπεται κατά τον χρόνο τέλεσής της¹³¹. Το δικαίωμα του ατόμου να μην καταδικάζεται για πράξη ως προς την οποία δεν συντρέχουν οι παραπάνω απαιτήσεις συνιστά όριο που εμποδίζει την ικανοποίηση του αιτήματος. Όπως προαναφέρθηκε, η αρμόδια αρχή του κράτους προς το οποίο απευθύνεται η αίτηση συνδρομής κατ' αρχήν δεν έχει τη δικαιοδοσία να ερευνήσει την ουσία της σχετικής υπόθεσης. Εντούτοις, η εν λόγω αρχή οφείλει να απορρίπτει την αίτηση, όταν διαπιστώνει –από μόνη της ή κατόπιν ισχυρισμού του καθ' ου, που κρίνεται βάσιμος– ότι άλλως θα παραβιαστεί η αρχή της νομιμότητας.

Περαιτέρω, βασική είναι η αρχή της ΕΣΔΑ περί απαγόρευσης της διακριτικής μεταχείρισης: Κατ' άρθρο 14 αυτής, τα δικαιώματα και οι ελευθερίες που αναγνωρίζει η Σύμβαση πρέπει να εξασφαλίζονται *«ασχέτως διακρίσεως φύλου, φυλής, χρώματος, γλώσσας, θρησκείας, πολιτικών ή άλλων πεποιθήσεων, εθνικής ή κοινωνικής προελεύσεως, συμμετοχής εις εθνικήν μειονότητα, περιουσίας, γεννήσεως ή άλλης καταστάσεως»*¹³². Η απαγόρευση αυτή σχετίζεται ευθέως με τον τρόπο απόλαυσης των

¹³⁰ Για τη συγκεκριμένη έκδοση (“disguised extradition”) ως μέσο καταστρατήγησης της σχετικής διαδικασίας –με ανάλυση της πρακτικής της *απέλασης* με απώτερο (υποκρυπτόμενο πλην προφανή) σκοπό να «βρεθεί» το άτομο στο κράτος στο οποίο καταζητείται–, βλ. *Δ. Χρυσικό*, Η έκδοση..., ό.π., σελ. 177 επ.

¹³¹ Η περίπτωση αυτή θεωρείται ότι συντρέχει ακόμη και όταν η –βαρύτερη– ποινή επιβάλλεται λόγω δυσμενούς μεταστροφής της νομολογίας περί την εκτέλεσή της· βλ. από 21.10.2013 απόφαση του ΕΔΔΑ [GC] «Del Rio Prada κατά Ισπανίας», αριθ. προσφ. 42750/09, σκ. 77 επ., 117-118.

¹³² Βλ. συμπληρωματικά άρθρ. 1 του από 4.11.2000 Δωδεκάτου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ (*«γενική απαγόρευση των διακρίσεων»*) [το οποίο έχει υπογραφεί, αλλά δεν έχει ακόμη κυρωθεί από την Ελλάδα].

δικαιωμάτων που κατοχυρώνει η ΕΣΔΑ¹³³. Έτσι, για παράδειγμα, το άρθρο 5§1 ΕΣΔΑ (δικαίωμα στην προσωπική ελευθερία και ασφάλεια) παραβιάζεται όταν το άτομο αντιμετωπίζεται διαφορετικά ως προς την άσκηση του δικαιώματός του αυτού από τους λοιπούς πολίτες εξαιτίας του χρώματος του δέρματός του. Σε τέτοιες περιπτώσεις, η προσβολή των θεμελιωδών δικαιωμάτων του ατόμου προκαλείται σε δύο επίπεδα, καθώς αφενός το άτομο θίγεται λόγω διακριτικού γνωρίσματός του και αφετέρου προσβάλλεται αυτή καθεαυτή η άσκηση κατοχυρωμένου θεμελιώδους δικαιώματός του. Όταν, λοιπόν, υποβάλλεται αίτηση δικαστικής συνδρομής και οι αρχές του κράτους προς το οποίο απευθύνεται η αίτηση έχουν σοβαρούς λόγους να πιστεύουν ότι το καθ' ου άτομο θα υποστεί διακριτική μεταχείριση για κάποιον από τους παραπάνω λόγους, η αίτηση αυτή πρέπει να απορρίπτεται¹³⁴.

2.2.2 Τα επιμέρους θεμελιώδη δικονομικά δικαιώματα κατά την εκάστοτε διαδικασία

Όπως γενικότερα ισχύει στο ποινικό δίκαιο¹³⁵, έτσι και στο δίκαιο της διεθνούς συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις, αν δεν πληρούνται τα ελάχιστα πρότυπα (*minimum standards*) δικαιοσύνης των σχετικών διαδικασιών και του σεβασμού του καθ' ου, κατ' αποτέλεσμα πάσχουν *per se* και οι ίδιες αυτές (κατ' ουσίαν ποινικές, όπως εξηγείται παρακάτω) διαδικασίες.

Τα θεμελιώδη ποινικοδικονομικά δικαιώματα του καθ' ου υπόπτου ή κατηγορουμένου πρωτίστως πηγάζουν από την κατοχυρωμένη στο άρθρο 6 ΕΣΔΑ αρχή

¹³³ Βλ. J.-L. Charrier, Code de la Convention européenne de droits de l'homme, εκδ. LexisNexis, Παρίσι 2005, σελ. 212.

¹³⁴ Σχετικά με τη λεγόμενη «ρήτρα διακρίσεως» (“discrimination clause”), βλ. Δ. Χρυσικό, Η έκδοση..., ό.π., σελ. 381 επ. Βλ. και την υποδειγματική ΣυμβΑΠ 310/2015, ΠοινΧρ 2016, 202 επ., με την οποία κρίθηκε ότι η προηγηθείσα αναγνώριση του εκζητουμένου ως πρόσφυγα παράγει τεκμήριο περί βάσιμου φόβου δίωξής του σε περίπτωση επιστροφής στη χώρα καταγωγής του –για πολιτικούς λόγους εν προκειμένω. Όπως μάλλον στερεότυπα δέχεται ο ΑΠ, κατά την έννοια του άρθρου 438 περ. γ' ΚΠΔ πολιτικοί είναι οι λόγοι, όταν η κυβέρνηση του εκζητούντος κράτους επιδιώκει με την έκδοση «να εκδικηθεί ή να καταστείλει την αντίδραση πολιτικού της αντιπάλου, εξ αιτίας της αντιθέσεώς του προς αυτήν»· βλ. ενδεικτ. την ευθύς ανωτέρω απόφαση, καθώς και την ΣυμβΑΠ 920/2016, Ελληνική Δικαιοσύνη 2016, 1509.

¹³⁵ Για την ποινική δίκη ως μηχανισμό επιβολής, απέναντι στον οποίο τα υφιστάμενα δικαιώματα συνιστούν κλασικά ατομικά δικαιώματα, βλ. Ι. Μανωλεδάκη, Σχετικά με τη φύση της ποινικής δίκης, Αρμ 1977, 707 επ.

της δίκαιης δίκης. Επιγραμματικά, πρόκειται για το δικαίωμα του καθ' ου στη δίκαιη εκδίκαση της (ποινικής) υπόθεσης που αφορά στο πρόσωπό του, δημόσια και από ανεξάρτητο και αμερόληπτο δικαστήριο, που λειτουργεί νόμιμα, εντός εύλογης προθεσμίας (§1)¹³⁶. Ο κατηγορούμενος τεκμαίρεται αθώος (§2) και προβλέπονται συγκεκριμένα δικαιώματα για την υπεράσπισή του, όπως η πληροφόρησή του ως προς τη σε βάρος του εκκρεμούσα κατηγορία (§3 περ. α')¹³⁷, η παράστασή του με συνήγορο υπεράσπισης (§3 παρ. γ')¹³⁸, η συνδρομή διερμηνέα ή/και μεταφραστή στις περιπτώσεις που απαιτείται (§3 περ. ε')¹³⁹, η μη αυτοενοχοποίησή του¹⁴⁰ κ.λπ. Περαιτέρω, το ΕΔΔΑ έχει κρίνει ότι οι ομολογίες και οι υλικές αποδείξεις (*real evidence*) που έχουν ληφθεί

¹³⁶ Αναλυτικά για την αρχή της δίκαιης δίκης, βλ. αντί πολλών S. Summers, *Fair trials: the European criminal procedural tradition and the European Court of Human Rights*, εκδ. Hart, Oxford-Portland/Oregon 2007, σελ. 97 επ.· I. Ανδρουλάκη, *Κριτήρια της δίκαιης ποινικής δίκης: κατά το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ*, εκδ. Δίκαιο & Οικονομία - Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα 2000, *passim*.

¹³⁷ Για το εν λόγω δικαίωμα βλ. ενδεικτ. από 23.2.2016 απόφαση του ΕΔΔΑ «Pérez Martínez κατά Ισπανίας», αριθ. προσφ. 26023/10, σκ. 22 επ. Από τη θεωρία βλ. D. Harris / M. O'Boyle / E. Bates / C. Buckley (επιμ.), *Law of the European Convention on Human Rights*, Οξφόρδη-Νέα Υόρκη 2009², σ. 307 επ.· Γ. Τριανταφύλλου, Άρθρο 6 παρ. 3 εδ. α', σε: Λ. Κοτσαλής (επιμ.), *Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου & ποινικό δίκαιο: ερμηνεία και εφαρμογή των άρθρων 1-10 ΕΣΔΑ*, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2014, σελ. 521 επ.

¹³⁸ Για το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο, από την πρόσφατη νομολογία του ΕΔΔΑ βλ. ενδεικτ. τις αποφάσεις: «Dimitar Mitev κατά Βουλγαρίας», 8.3.2018, αριθ. προσφ. 34779/09, σκ. 58 επ.· «Dvorski κατά Κροατίας» [GC], 20.10.2015, αριθ. προσφ. 25703/11, σκ. 76 επ.· «Α.Τ. κατά Λουξεμβούργου», 9.4.2015, αριθ. προσφ. 30460/13, σκ. 62 επ. Όπως έχει κριθεί από το ΕΔΔΑ (από 20.2.2007 απόφαση «Al-Moyad κατά Γερμανίας», αριθ. προσφ. 35865/03, σκ. 101), ο περιορισμός της πρόσβασης σε δικηγόρο, ειδικά όσον αφορά σε άτομο που κρατείται σε αλλοδαπό κράτος, συνιστά «κατάφωρη άρνηση δίκαιης δίκης» (*“flagrant denial of a fair trial”*). Για σχετικές αναφορές στη νομολογία του ΕΔΔΑ, βλ. I. Anagnostopoulos, *The right of access to a lawyer in Europe: a long road ahead?*, *EuCLR* 2014, 3 επ. Για σχετικές διακυμάνσεις της νομολογίας του ΕΔΔΑ, βλ. υποσημ. 1239.

¹³⁹ Για το δικαίωμα σε διερμηνεία και μετάφραση κατά την ποινική διαδικασία σύμφωνα με τη νομολογία του ΕΔΔΑ, βλ. H. Αναγνωστόπουλο, *Δικαιώματα των κατηγορουμένων στην Ευρωπαϊκή Ένωση: οι Οδηγίες 2010/64/ΕΕ και 2012/13/ΕΕ*, εκδ. Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα 2017, σελ. 37 επ.

¹⁴⁰ Για το δικαίωμα στη μη αυτοενοχοποίηση, βλ. ενδεικτ. τις αποφάσεις του ΕΔΔΑ [GC]: «Bykov κατά Ρωσίας», 10.3.2009, αριθ. προσφ. 4378/02, σκ. 92· «O'Halloran and Francis κατά Ηνωμένου Βασιλείου», 29.6.2007, αριθ. προσφ. 15809/02 και 25624/02, σκ. 45 επ. Από τη θεωρία βλ. Ο. Τσόλκα, *Η αρχή «nemo tenetur se ipsum prodere/accusare» στην ποινική δίκη*, εκδ. Δίκαιο & Οικονομία - Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα 2002, *passim*· A. Ashworth, *Self-incrimination in European human rights law - a pregnant pragmatism?*, *Cardozo Law Review* 2008, 751 επ.

μέσω βασανιστηρίων είναι απαράδεκτες –ανεξάρτητα από την όποια αποδεικτική ισχύ τους– λόγω παράβασης του άρθρου 6 ΕΣΔΑ¹⁴¹.

Στο πλαίσιο των διαδικασιών της «διεθνούς συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις», μέχρι και σήμερα ακόμη δεν γίνεται ευθέως δεκτή η άμεση εφαρμογή του άρθρου 6 ΕΣΔΑ¹⁴². Στη νομολογία του ΕΔΔΑ¹⁴³ απαντά ως επιχείρημα ότι το πεδίο εφαρμογής των διατάξεων του παραπάνω άρθρου αφορά σε ποινικές διαδικασίες, ενώ οι διαδικασίες της έκδοσης δεν θεωρούνται ποινικής φύσης: Σύμφωνα με αυτή τη συλλογιστική, οι διαδικασίες της έκδοσης εμπίπτουν μόνο στο άρθρο 5§1 περ. στ', 2, 4 και 5 ΕΣΔΑ, το οποίο τις εντάσσει ρητά στο (πολύ περιορισμένο εγγυητικά) προστατευτικό πεδίο του. Όσον αφορά στις διαδικασίες της μικρής δικαστικής συνδρομής, αυτές αντιμετωπίζονται ως επιμέρους τμήματα της σύνολης ποινικής διαδικασίας, που εκκρεμεί στο αιτούν τη συνδρομή κράτος, και έτσι εφαρμόζονται έμμεσα οι εκάστοτε ενδεικνυόμενες διατάξεις του άρθρου 6 ΕΣΔΑ¹⁴⁴.

¹⁴¹ Βλ. από 1.6.2010 απόφαση του ΕΔΔΑ [GC] «Gäfgen κατά Γερμανίας», αριθ. προσφ. 22978/05, σκ. 166-167. Επιπλέον, στην απόφασή του «Othman (Abu Qatada) κατά Ηνωμένου Βασιλείου», ό.π., σκ. 267, το Δικαστήριο έκρινε ότι «η παραδοχή των αποδεικτικών μέσων που λήφθηκαν μέσω βασανιστηρίων αντίκειται καταφανώς όχι μόνο στις διατάξεις του Άρθρου 6, αλλά και στα πιο βασικά διεθνή πρότυπα δίκαιης δίκης. Θα καθιστούσε τη σύνολη δίκη όχι μόνον ανήθικη και παράνομη, αλλά και παντελώς αναξιόπιστη ως προς το αποτέλεσμά της. Ως εκ τούτου, θα προκαλείτο κατάφωρη άρνηση της δικαιοσύνης αν τέτοια αποδεικτικά μέσα κρίνονταν παραδεκτά σε μια ποινική δίκη. Το Δικαστήριο δεν αποκλείει παρόμοιες σκέψεις να μπορούν να εφαρμοστούν αναφορικά με αποδεικτικά μέσα που λαμβάνονται με άλλες μορφές κακομεταχείρισης που υπολείπονται των βασανιστηρίων. [...]». Στην παραπάνω απόφαση αναγνωρίζεται, περαιτέρω, ότι «[α]ξίζει να σημειωθεί ότι, είκοσι δύο χρόνια μετά την απόφαση Soering, το Δικαστήριο ουδέποτε διαπίστωσε ότι μια απέλαση θα συνιστούσε παράβαση του Άρθρου 6. Το γεγονός αυτό [...] χρησιμεύει στο να υπογραμμίσει τη θέση του Δικαστηρίου ότι η “κατάφωρη αρνησιδικία” συνιστά αυστηρή δοκιμασία της αδικίας [“unfairness”]. Μια κατάφωρη αρνησιδικία υπερβαίνει τις απλές παρατυπίες ή την έλλειψη εγγυήσεων στις δικαστικές διαδικασίες, τις οποίες θα μπορούσε να συνεπάγεται μια παράβαση του Άρθρου 6 που θα τελείτο στο ίδιο συμβαλλόμενο κράτος. Αυτό που απαιτείται είναι μια παραβίαση των αρχών της δίκαιης δίκης που εγγυάται το Άρθρο 6, τόσο θεμελιώδης που να ισοδυναμεί με την ακύρωση ή την καταστροφή της ίδιας της ουσίας του δικαιώματος που κατοχυρώνεται από το Άρθρο αυτό.» (σκ. 260).

¹⁴² Σχετικά με την όλη προβληματική βλ. S. Peers, EU justice and home affairs law, εκδ. Oxford University Press, Οξφόρδη 2006², σελ. 436 επ.· Δ. Χρυσικό, Η έκδοση..., ό.π., σελ. 121 επ.

¹⁴³ Βλ. ενδεικτ. «Mamatkulov and Askarov κατά Τουρκίας», ό.π., σκ. 81-83. Πρβλ., ως προς το ΕΕΣ, την από 7.10.2008 απόφαση (dec.) του ΕΔΔΑ «Monedero Angora κατά Ισπανίας», αριθ. προσφ. 41138/05.

¹⁴⁴ Βλ. Γ. Τριανταφύλλου, Διεθνής δικαστική συνδρομή..., ό.π., σελ. 173 και εκεί υποσημ. 613, όπου σχετ. παραπομπή στην από 13.7.1987 απόφαση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

Όμως, κατ' αυτό τον τρόπο παραγνωρίζεται ο ποινικός χαρακτήρας τόσο της έκδοσης όσο και της μικρής δικαστικής συνδρομής, με τις οποίες υποβοηθείται η εν εξελίξει αλλοδαπή ποινική δίκη με σοβαρές, συνήθως, συνέπειες σε βάρος του καθ' ου υπόπτου ή κατηγορουμένου. Οι προκείμενες διαδικασίες δεν λογίζονται ως ποινικές, μόνον εάν εκληφθούν υπό μια στενή και εξόχως περιοριστική έννοια. Σε κάθε περίπτωση, πρέπει να κατοχυρώνονται υπέρ του καθ' ου, *de jure* και *de facto*, όλα τα – εκάστοτε ενδεικνύόμενα – θεμελιώδη δικαιώματα.

Στην προαναφερθείσα απόφαση “Soering”¹⁴⁵ (όπως και σε μεταγενέστερη – σπάνια – νομολογία του¹⁴⁶) το ΕΔΔΑ δεν απέκλεισε το ενδεχόμενο –εξαιρετικής πάντως– εφαρμογής του άρθρου 6 ΕΣΔΑ, στην περίπτωση που ο εκζητούμενος υπέστη ή κινδυνεύει να υποστεί στο εκζητούν κράτος κατάφωρη παραβίαση του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη. Εν όψει τούτου, σε τέτοιες οριακές περιπτώσεις πρέπει να γίνεται δεκτό ότι το άρθρο 6 ΕΣΔΑ εφαρμόζεται –έστω κατ' εξαίρεση– ως λόγος άρνησης της αίτησης έκδοσης. Βέβαια, η ευθεία υπαγωγή των (τουλάχιστον *lato sensu* ποινικών) διαδικασιών έκδοσης και μικρής δικαστικής συνδρομής στο άρθρο 6 ΕΣΔΑ θα εξασφάλιζε περισσότερο τον καθ' ου και θα ήταν, εξ επόψεως εφαρμογής της Σύμβασης, ορθότερη και σαφώς πιο εξασφαλιστική γι' αυτόν από την καταφυγή στο άρθρο 5 και την έμμεση εφαρμογή του άρθρου 6 ΕΣΔΑ¹⁴⁷.

Η ικανοποίηση αιτήσεων δικαστικής συνδρομής, με τις οποίες θίγεται το δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής κατ' άρθρο 8 ΕΣΔΑ, επίσης δεν πρέπει να γίνονται δεκτές. Στο προστατευτικό πεδίο της διάταξης της §1 του άρθρου 8 εμπίπτει ρητά ο σεβασμός της ιδιωτικής ζωής, της οικογενειακής ζωής, της κατοικίας

«[P.] V. κατά Γερμανίας», αριθ. προσφ. 11853/85. Επίσης βλ. *ιδίου* (ό.α.π., σελ. 173) αναφορά στην ετέρα υποστηριζόμενη στη θεωρία άποψη, ότι η διαδικασία συνδρομής στη συλλογή αποδείξεων εξομοιώνεται με ποινική κατηγορία κατ' άρθρο 6§1 ΕΣΔΑ, οπότε η Σύμβαση εφαρμόζεται *άμεσα*.

¹⁴⁵ Ό.π., σκ. 113.

¹⁴⁶ Βλ. αποφάσεις «Mamatkulov and Askarov κατά Τουρκίας», ό.π., σκ. 88· «Robert Stapleton κατά Ιρλανδίας» (dec.), 4.5.2010, αριθ. προσφ. 56588/07, σκ. 25.

¹⁴⁷ Βλ. σχετ. στο ίδιο Κεφάλαιο, υπό Ε. Όσον αφορά στην έκδοση βλ. P. Garlick, The European arrest warrant and the ECHR, σε: R. Blekxtoon / W. van Ballegooij (επιμ.), Handbook on the European arrest warrant, εκδ. T.M.C. Asser Press, Χάγη 2005, σελ. 167 επ.· N. Keijzer, Extradition and human rights: a Dutch perspective, σε: R. Blekxtoon / W. van Ballegooij (επιμ.), Handbook..., ό.α.π., σελ. 193· Δ. Χρυσικό, Η έκδοση..., ό.π., σελ. 123. Από την ελληνική νομολογία βλ. ΣυμβΑΠ 1322/2016, ΤΝΠ/ΔΣΑ, όπου εφαρμόστηκε σε υπόθεση έκδοσης το άρθρο 6§1 και 3 περ. α' ΕΣΔΑ. Πρβλ. ΣυμβΑΠ 83/2015, ΤΝΠ/ΔΣΑ· ΣυμβΑΠ 920/2016, ό.π., με εύστοχη σχετική σημείωση Η. Αναγνωστόπουλου.

(ως ασύλου) και της αλληλογραφίας¹⁴⁸. Με την §2 του ως άνω άρθρου θεσπίζονται οι λόγοι τής κατ' εξαίρεση (-αναγκαίας σε μια δημοκρατική κοινωνία) επέμβασης των δημόσιων αρχών στην άσκηση του προκειμένου δικαιώματος –τηρουμένου του νόμου και της αρχής της αναλογικότητας¹⁴⁹: ήτοι λόγοι εθνικής ασφάλειας, δημόσιας ασφάλειας, οικονομικής ευημερίας του κράτους, προάσπισης της τάξης και πρόληψης ποινικών παραβάσεων, προστασίας της υγείας ή της ηθικής, και προστασίας των δικαιωμάτων και ελευθεριών τρίτων ατόμων. Το προπαρατεθέν πλαίσιο, με το οποίο παρέχεται η –πάντως εξαιρετική– δυνατότητα κρατικής επέμβασης στην άσκηση του εν λόγω δικαιώματος, είναι ιδιαίτερα ευρύ. Η κρατική επέμβαση μπορεί να αφορά στη διενέργεια ερευνών σε κατοικίες, στην παρακολούθηση τηλεφωνικών συνδιαλέξεων και e-mails, στη λήψη φωτογραφιών ή καταγραφή με βιντεοσκόπηση ιδιωτικών στιγμών κ.λπ. Για την πραγματική απόλαυση του δικαιώματος, *conditio sine qua non* συνιστά η τήρηση της αρχής της αναλογικότητας¹⁵⁰.

Σε κάθε περίπτωση, τόσο οι αρχές του αιτούντος τη δικαστική συνδρομή κράτους όσο και οι αρχές του κράτους προς το οποίο απευθύνεται το σχετικό αίτημα πρέπει να σέβονται την ιδιωτικότητα του καθ' ου. Δηλαδή, το κράτος προς το οποίο απευθύνεται η αίτηση έκδοσης ή μικρής δικαστικής συνδρομής οφείλει κατά την ικανοποίησή της και τη διενέργεια των σχετικών διαδικασιών να τηρεί την ευρωπαϊκή

¹⁴⁸ Το ΕΔΔΑ έχει αναπτύξει πλούσια νομολογία σχετική με την έννοια του ιδιωτικού και του οικογενειακού βίου. Για σχετική περιπτωσιολογία βλ. *Γ. Τσόλια*, Άρθρο 8, σε: *Λ. Κοτσαλής* (επιμ.), *Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου & ποινικό δίκαιο: ερμηνεία και εφαρμογή των άρθρων 1-10 ΕΣΔΑ*, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2014, σελ. 753 επ. Ήδη κατά τους *S. Warren / L. Brandeis*, *The right to privacy*, *Harvard Law Review* 5/1890, 193 (προσβάσιμο σε <http://www.cs.cornell.edu/~shmat/courses/cs5436/warren-brandeis.pdf>), «*το δικαίωμα στη ζωή κατέληξε να σημαίνει το δικαίωμα απόλαυσης της ζωής, το δικαίωμα να σε αφήνουν ήσυχο*». Σε γενικές γραμμές, το δικαίωμα που κατοχυρώνεται στο άρθρο 8 ΕΣΔΑ θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως το δικαίωμα «*να αφήνεται κάποιος στην ησυχία του*».

¹⁴⁹ Κατά το ΕΔΔΑ, το άρθρο 8 ΕΣΔΑ επιτάσσει το παρεμβατικό (στην άσκηση του δικαιώματος) ερευνητικό μέτρο να εκτελείται σύμφωνα με τον νόμο, να είναι αναγκαίο σε μια δημοκρατική κοινωνία και αναλογικό, ανταποκρινόμενο σε μια «πιεστική κοινωνική ανάγκη». Βλ. σχετ. *L. Bachmaier Winter*, *The role of the proportionality principle in cross-border investigations involving fundamental rights*, σε: *S. Ruggeri* (επιμ.), *Transnational inquiries and the protection of fundamental rights in criminal proceedings*, εκδ. Springer, Βερολίνο-Χαϊδελβέργη 2013, σελ. 91, για τη σχετική νομολογία του ΕΔΔΑ και συναφείς διαπιστώσεις.

¹⁵⁰ Για την αρχή της αναλογικότητας βλ. Μέρος Τρίτο, Κεφάλαιο Τρίτο, Α, και Κεφάλαιο Πέμπτο, Ζ.2.3.

δημόσια τάξη, λαμβάνοντας υπόψη τη σχετική νομολογία του ΕΔΔΑ¹⁵¹. Αντίστοιχα, στις περιπτώσεις που το προσκομιζόμενο αποδεικτικό υλικό έχει ληφθεί ή ο εκζητούμενος έχει συλληφθεί και εκδοθεί κατά παραβίαση της ΕΣΔΑ, το αιτούν/εκζητούν κράτος θα πρέπει να θεωρεί τη λαβούσα χώρα διαδικασία απαράδεκτη· και, στη συνέχεια, να ζητεί από το κράτος προς το οποίο απευθυνόταν η αίτηση τη *νόμιμη* επανάληψη της διαδικασίας. Κατ' αυτή τη συλλογιστική, τα παρανόμως κτηθέντα αποδεικτικά μέσα δεν πρέπει να λαμβάνονται υπόψη (αποκλειομένης και της συμπερίληψής τους στην οικεία δικογραφία), ο δε εκζητούμενος πρέπει να απελευθερώνεται. Ειδάλλως, και οι περαιτέρω σχετικές ενέργειες προσβάλλουν θεμελιώδη δικαιώματα του καθ' ου και υπόκεινται (βάσιμα) στον έλεγχο του ΕΔΔΑ¹⁵².

Από τη νομολογία του ΕΔΔΑ¹⁵³, επί της ερμηνείας του άρθρου 8§2 ΕΣΔΑ, απορρέει η απαίτηση της «ποιότητας του νόμου». Για να συντρέχει η απαίτηση αυτή, απαιτείται *in concreto* κρινόμενος ο νόμος να είναι *προσβάσιμος* για τα πρόσωπα στα οποία αφορά και να διατυπώνεται κατά τρόπον επαρκώς ακριβή, ώστε αυτά να δύνανται –με την κατάλληλη νομική συνδρομή– να *προβλέψουν*, σε βαθμό εύλογο αναλόγως των περιστάσεων, τις συνέπειες τις οποίες μπορεί να συνεπάγεται συγκεκριμένη ενέργεια. Η εν λόγω απαίτηση της τήρησης της δικονομικής νομιμότητας σε αμφότερα τα

¹⁵¹ Βλ. ενδεικτ. τις σχετικές αποφάσεις: «McLeod κατά Ηνωμένου Βασιλείου», 23.9.1998, αριθ. προσφ. 24755/94, σκ. 41 επ. (σχετ. με τη λήψη δυσανάλογων μέτρων από τα αστυνομικά όργανα που διενήργησαν τις έρευνες)· «Halford κατά Ηνωμένου Βασιλείου», 25.6.1997, αριθ. προσφ. 20605/92, σκ. 44 επ., 49 επ. (σχετ. με τηλεφωνικές υποκλοπές)· «Vanyan κατά Ρωσίας», 15.12.2005, αριθ. προσφ. 53203/99, σκ. 49-50, 70 (σχετ. με μυστικές έρευνες).

¹⁵² Άλλωστε, κατά πάγια νομολογία του ΕΔΔΑ, «[δ]εν είναι ο ρόλος του Δικαστηρίου να καθορίσει, κατ' αρχήν, αν συγκεκριμένα είδη αποδεικτικών μέσων –για παράδειγμα, παρανόμως κτηθέντα αποδεικτικά μέσα– μπορεί να είναι παραδεκτά ή, ακόμη, αν ο προσφεύγων ήταν ένοχος ή όχι. Το ερώτημα που πρέπει να απαντηθεί είναι αν η διαδικασία στο σύνολό της, συμπεριλαμβανόμενου του τρόπου με τον οποίο ελήφθησαν τα αποδεικτικά μέσα, ήταν δίκαιη. Αυτό περιλαμβάνει την εξέταση της επίμαχης “παρανομίας”, καθώς και, όταν αφορά στην παραβίαση άλλου δικαιώματος της Σύμβασης, τη φύση της διαπιστωθείσας παραβίασης.» (από 5.11.2002 απόφαση του ΕΔΔΑ «Allan κατά Ηνωμένου Βασιλείου», αριθ. προσφ. 48539/99, σκ. 42).

¹⁵³ Βλ. ενδεικτ. από 25.2.1992 απόφαση «Margareta and Roger Andersson κατά Σουηδίας», αριθ. προσφ. 12963/87, σκ. 75· από 4.12.2015 απόφαση «Roman Zakharov κατά Ρωσίας» [GC], αριθ. προσφ. 47143/06, σκ. 228 επ.

συνεργαζόμενα κράτη έχει, όπως γίνεται εύκολα αντιληπτό, πρωταρχικό ρόλο στο πεδίο της δικαστικής συνδρομής.

Περαιτέρω, θεμελιώδες είναι το κατοχυρωμένο στο άρθρο 2 του από 22.11.1984 Εβδόμου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ¹⁵⁴ δικαίωμα σε δεύτερο βαθμό δικαιοδοσίας στις ποινικές υποθέσεις. Η ικανοποίηση του αιτήματος δικαστικής συνδρομής εξαρτάται (και) από την κατοχύρωση του εν λόγω δικαιώματος στο κράτος στο οποίο παρέχεται η συνδρομή¹⁵⁵. Διαφορετικά, αίτημα δικαστικής συνδρομής που δεν πληροί τον αναγκαίο αυτό όρο δεν πρέπει να γίνεται δεκτό. Στον θεσμό της έκδοσης, ιδιαίτερη πρακτική σημασία έχει το ανωτέρω δικαίωμα στην περίπτωση υποβολής αίτησης έκδοσης εκζητουμένου που έχει καταδικαστεί ερήμην –γεγονός που υπό προϋποθέσεις μπορεί να προσβάλλει τον δίκαιο χαρακτήρα της δίκης. Σύμφωνα με το ΕΔΔΑ, «η υποχρέωση εγγύησης υπέρ του κατηγορουμένου του δικαιώματος να είναι παρών στην αίθουσα του ακροατηρίου συνιστά ένα από τα βασικά στοιχεία του άρθρου 6. Ως εκ τούτου, η άρνηση επανάληψης μιας διαδικασίας, που διεξάχθηκε ερήμην με την ανυπαρξία οποιασδήποτε ένδειξης ότι ο κατηγορούμενος είχε παραιτηθεί του δικαιώματός του να παραστεί, θεωρήθηκε “κατάφωρη αρνησιδικία”, η οποία αντιστοιχεί στη θεώρηση της διαδικασίας ως “προδήλως αντιβαίνουσας στις διατάξεις του άρθρου 6 ή στις αρχές που καθιερώνονται σ’ αυτό”»¹⁵⁶.

Η διενέργεια ανακριτικών πράξεων κατ’ εκτέλεση αίτησης μικρής συνδρομής δεν αποκλείεται να θίγει και περιουσιακά δικαιώματα του καθ’ ου. Όπως, για παράδειγμα, στις περιπτώσεις που με τη σχετική αίτηση ζητείται η κατάσχεση

¹⁵⁴ Το Έβδομο Πρωτόκολλο της ΕΣΔΑ έχει κυρωθεί από την Ελλάδα με τον Ν. 1705/1987.

¹⁵⁵ Εκτός και αν η αξιόποινη πράξη έχει κριθεί από τον νομοθέτη μικρής σημασίας ή στις περιπτώσεις που ο καταδικασθείς κρίθηκε από ανώτερο δικαστήριο σε πρώτο βαθμό ή καταδικάστηκε μετά από άσκηση ενδίκου μέσου κατά της απαλλαγής του, κατ’ άρθρο 2§2 Εβδόμου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ. Σημειωτέον ότι μια παράβαση δεν μπορεί να κριθεί ήσων («mineure»), όταν για την τέλεσή της επαπειλείται στερητική της ελευθερίας ποινή· βλ. από 1.10.2009 απόφαση του ΕΔΔΑ «Stanchev κατά Βουλγαρίας», αριθ. προσφ. 8682/02, σκ. 48.

¹⁵⁶ Από 14.1.2010 απόφαση «Poronitsi κατά Ελλάδας», αριθ. προσφ. 53451/07, σκ. 19. Βλ. και προτεινόμενο σχετικό λόγο υποχρεωτικής απόρριψης αίτησης έκδοσης σε άρθρ. 3 (g) Model Treaty on Extradition του ΟΗΕ (*supra* υποσημ. 40). Γενικότερα για το θέμα στη σύγχρονη (ευρωπαϊκή, ενωσιακή και εσωτερική) διάστασή του, βλ. *Ο. Τσόλκα*, «Ερήμην» διεξαγωγή της ποινικής δίκης και ένδικη προστασία του «απόντος» κατηγορουμένου, υπό το πρίσμα της ΕΣΔΑ και της ευρωενωσιακής δικαιοταξίας, σε: Τιμητικός Τόμος Χριστόφορου Δ. Αργυρόπουλου, [Ένωση Ελλήνων Ποινικολόγων / Δικηγορικός Σύλλογος Αθηνών], εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2016, σελ. 229 επ.

εγγράφων ή πραγμάτων¹⁵⁷ –τα οποία έχουν οικονομική αξία– προς αποδεικτική αξιοποίηση στο αιτούν κράτος. Κατ’ άρθρο 1 του από 20.3.1952 Πρώτου Προσθέτου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ, εφόσον τηρείται η προβλεπόμενη νόμιμη διαδικασία και τα αντικείμενα αυτά είναι απαραίτητα για τη δικαστική έρευνα (ως λόγου «δημοσίας ωφελείας») τηρουμένης της αρχής της αναλογικότητας¹⁵⁸, το δικαίωμα σεβασμού της περιουσίας του καθ’ ου δεν προσβάλλεται. Ως εκ τούτου, δεν συντρέχει λόγος μη εκτέλεσης της αίτησης συνδρομής. Κατά το ΕΔΔΑ, πάντως, «παρά τη σιωπή του άρθρου 1 του Πρωτοκόλλου αριθ. 1 όσον αφορά στις δικονομικές απαιτήσεις, οι διαδικασίες που ισχύουν στην προκείμενη περίπτωση πρέπει επίσης να παρέχουν στο ενδιαφερόμενο πρόσωπο επαρκώς τη δυνατότητα να εκθέσει τη θέση του στις αρμόδιες αρχές, ώστε να αμφισβητήσει αποτελεσματικά τα μέτρα που προσβάλλουν τα δικαιώματα που εγγνύται η διάταξη αυτή»¹⁵⁹.

2.3 Ρήτρα επιφύλαξης της συνταγματικής δημόσιας τάξης

Στις θεμελιώδεις αντιλήψεις της δημόσιας τάξης κάθε κράτους περιλαμβάνονται τόσο οι αρχές (και τα πηγάζοντα εξ αυτών δικαιώματα ή υποχρεώσεις του κράτους) που έχουν αμιγώς εθνική προέλευση όσο και αυτές που έχουν διεθνή προέλευση (στις περιπτώσεις που περιλαμβάνονται σε συμβάσεις που κυρώθηκαν με νόμο ή που πρόκειται για «γενικώς παραδεδεδεμένους κανόνες του διεθνούς δικαίου»¹⁶⁰). Ωστόσο, οι αρχές αυτές δεν μπορούν –πια– να οραθούν αυτόνομα. Όπως εύγλωττα σημειώνει ο

¹⁵⁷ Παρ’ ημίν βλ. άρθρ. 260 επ. ΚΠΔ.

¹⁵⁸ Βλ. ενδεικτ. από 7.6.2007 απόφαση του ΕΔΔΑ «Smirnov κατά Ρωσίας», αριθ. προσφ. 71362/01, σκ. 57.

¹⁵⁹ Από 13.7.2010 απόφαση του ΕΔΔΑ «Tendam κατά Ισπανίας», αριθ. προσφ. 25720/05, σκ. 49.

¹⁶⁰ Ο παραπάνω όρος απαντά στο άρθρο 28§1 Συντ. Αντίστοιχοι όροι απαντούν στα συντάγματα και άλλων κρατών του Συμβουλίου της Ευρώπης· βλ. ενδεικτ. άρθρ. 193§4 και 194§2 ελβετικού Συντ. (:«*règles impératives du droit international*»), αιτ. σκ. 14 προοιμίου γαλλικού Συντ. της 27.10.1946 (:«*règles du droit public international*»)· βλ. σχετ. και C. Grewe / H. Ruiz Fabri, *Droits constitutionnels européens*, εκδ. Presses Universitaires de France, Παρίσι 1995, σελ. 104. Παρ’ ημίν, οι κανόνες αυτοί σύμφωνα με την προαναφερθείσα συνταγματική διάταξη «αποτελούν αναπόσπαστο μέρος του εσωτερικού ελληνικού δικαίου και υπερισχύουν από κάθε άλλη αντίθετη διάταξη νόμου» και, όπως έχει κριθεί από το ΑΕΔ (αποφάσεις με αριθ. 49/1991, 6/2002 [·ΦΕΚ τ. ΑΕΔ 1/3.3.2003]), είναι εννοιολογικώς γενικής παραδοχής· βλ. αντί άλλων Δ. Τσάτσο, *Συνταγματικό δίκαιο*, τ. Α’ (θεωρητικό θεμέλιο), [συνδρομή Α. Λοβέρδου], εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1994⁴, σελ. 371 επ.

*Τσάτσος*¹⁶¹, η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση «εκφράζει το δυισμό του ευρωπαϊκού χώρου» και «εμπεριέχει τόσο τη θεσμική εμβάθυνση της Ένωσης, όσο και το σεβασμό της ισοτιμίας των εθνικών θεσμικών πολιτισμών». Ο ίδιος καταλήγει στο συμπέρασμα ότι «[α]υτές οι ερμηνευτικές σταθερές είναι επομένως κοινές και στα δύο συνταγματικά επίπεδα, δηλαδή τόσο στο ενωσιακό όσο και στο κρατικό» και ότι επιτρέπεται η διατύπωση «μιας κοινής ερμηνευτικής αρχής, που οδηγεί κάθε φορά στη λύση εκείνη η οποία βρίσκεται εγγύτερα προς το νόημα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης».

Η ρήτρα της επιφύλαξης της συνταγματικής δημόσιας τάξης έχει σημασία στην πράξη, όταν με αυτή παρέχεται ευρύτερη προστασία απ' ότι κατά την ευρωπαϊκή δημόσια τάξη· λ.χ., όταν καλύπτεται κάποια περίπτωση που δεν προβλέπεται στην τελευταία.

Στο προκείμενο πεδίο που μας απασχολεί, η αίτηση για την παροχή συνδρομής σε ποινική υπόθεση πρέπει να απορρίπτεται, εφόσον δεν πληρούνται οι ελάχιστοι όροι που απαιτούνται βάσει του Συντάγματος του κράτους προς το οποίο αυτή απευθύνεται. Οι ελάχιστοι αυτοί όροι ενδεχομένως να περιλαμβάνονται στη σχετική νομοθεσία τούτου. Έτσι, για τα ελληνικά δεδομένα, η εν λόγω νομοθεσία συνήθως περιλαμβάνει την κύρωση διεθνών συνθηκών, οι οποίες είναι υπερνομοθετικής ισχύος κατ' άρθρο 28§1 Συντ.¹⁶².

Μοναδική παρ' ημίν περίπτωση, η οποία έχει αμιγώς εθνική προέλευση, συνιστά η διάταξη του άρθρου 5§2 εδ. γ' Συντ. Κατ' αυτήν, «[α]παγορεύεται η έκδοση αλλοδαπού που διώκεται για τη δράση του υπέρ της ελευθερίας»¹⁶³. Σε τέτοια λοιπόν περίπτωση, η αίτηση έκδοσης είναι απορριπτέα. Δεν ισχύει, όμως, άνευ ετέρου το ίδιο και για την αίτηση μικρής δικαστικής συνδρομής σε αντίστοιχες περιπτώσεις, καθώς δεν προβλέπεται ρητά κάτι τέτοιο.

¹⁶¹ Δ. Τσάτσος, *Επίμαχες έννοιες της ευρωπαϊκής ενωσιακής τάξης: μεθοδολογική συμβολή στην ερμηνεία της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση*, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1997, σελ. 82-83.

¹⁶² Βλ. σχετ. Δ. Τσάτσος, *Συνταγματικό δίκαιο*, τ. Α', ό.π., σελ. 373.

¹⁶³ Για τη διάταξη βλ. D. Spinellis, *Is the political offence exception to extradition redundant in the view of the international protection of human rights? A Greek perspective*, σε: A. Eser / O. Lagodny (επιμ.), *Principles and procedures for a new transnational criminal law*, εκδ. Max-Planck-Institut für Ausländisches und Internationales Strafrecht, Freiburg i./Br. 1992, σελ. 612 επ.· Δ. Χρυσικό, *Η έκδοση...*, ό.π., σελ. 337 επ.

Από την άλλη μεριά, εφαρμόζονται συμπληρωματικά ή από κοινού –και κατά τούτο αλληλεπιδρούν ενοποιητικά– με τις αντίστοιχες τους –ή έστω καλύπτουσες αντίστοιχο πεδίο– διατάξεις της ΕΣΔΑ αυτές των άρθρων 2§1 και 7§2 Συντ. (:άρθρ. 3 ΕΣΔΑ), 5§1, 9, 9Α και 19 Συντ. (:άρθρ. 8 ΕΣΔΑ), 5§2 (:άρθρ. 14 ΕΣΔΑ), 5§3 Συντ. (:άρθρ. 5§§1 περ. στ', 2, 4 ΕΣΔΑ), 7§1 Συντ. (:άρθρ. 7 ΕΣΔΑ), 17 Συντ. (:άρθρ. 1 του από 20.3.1952 Πρώτου Προσθέτου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ), 20§1 Συντ. (:άρθρ. 13 ΕΣΔΑ), 97§1 εδ. β' Συντ. (:άρθρ. 2 του από 22.11.1984 Εβδόμου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ)¹⁶⁴.

2.4 Ειδικότερα επί της αρχής “ne bis in idem”

Η αρχή “ne bis in idem” υπό την αρχική σύλληψή της δεν τέθηκε με σκοπό τη διασφάλιση θεμελιώδους δικαιώματος του εκζητουμένου –ανεξάρτητα από το γεγονός ότι λειτουργεί προστατευτικά γι' αυτόν–, αλλά ως κανόνας που λειτουργεί χάριν του ήδη αποφανθέντος (κυριαρχικά) εκζητουμένου κράτους¹⁶⁵.

Η «αρχή» αυτή προβλέπεται στην ΕΣΕ (άρθρ. 9), στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση σχετικά με τη διεθνή ισχύ των ποινικών αποφάσεων (άρθρ. 53-55) και στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση σχετικά με τη μεταφορά διαδικασιών σε ποινικές υποθέσεις (άρθρ. 35-37)¹⁶⁶.

¹⁶⁴ Βλ. την ενδιαφέρουσα ΣυμβΑΠ 1737/2016 (προσβάσιμη στην ΤΝΠ/ΔΣΑ), με την οποία απορρίφθηκε αίτηση έκδοσης πακιστανικών αρχών επειδή κατά τον πακιστανικό ΠΚ προβλεπόταν θανατική ποινή για την τέλεση του εγκλήματος (:ανθρωποκτονίας με πρόθεση) για το οποίο διωκόταν ο εκζητούμενος Πακιστανός. Στις σχετικές παραδοχές του προς τούτο, το δικαστικό συμβούλιο επικαλέστηκε ρητά τα άρθρα 2§1 Συντ., 1 και 2§1 Δευτέρου Πρωτοκόλλου του ΔΣΑΠΔ [:N. 2462/1997] –χωρίς να απαντά η οποιαδήποτε αναφορά στην ΕΣΔΑ και στη σχετική νομολογία του ΕΔΔΑ. Σχετικές προβλέψεις απαντούν, πλέον, σε επίπεδο «κοινού» δικαίου: Κατ' άρθρο 438 ΚΠΔ, «[η] έκδοση απαγορεύεται και αν ακόμα συναινεί ο εκζητούμενος: [...] στ) αν πιθανολογείται ότι θα υποβληθεί σε διακρίνουσα μεταχείριση για λόγους φυλετικούς, θρησκευτικούς, πολιτικούς ή εξαιτίας της εθνικότητάς του ή ότι θα υποβληθεί σε μεταχείριση αντίθετη προς την ανθρωπινή αξιοπρέπεια και ότι θα διακυβευτούν τα ανθρώπινα δικαιώματά του, ζ) αν κατά το δίκαιο του εκζητούντος κράτους προβλέπεται για την αξιόποινη πράξη η ποινή του θανάτου και η) αν ο εκζητούμενος καταδικάστηκε ερήμην χωρίς να κλητευθεί.».

¹⁶⁵ Ο Η. Αναγνωστόπουλος, *Ne bis in idem*: ευρωπαϊκές και διεθνείς όψεις, εκδ. Δίκαιο & Οικονομία - Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα 2008, σελ. 2, επισημαίνει ότι η παραδοσιακή σύλληψη περί την αρχή “ne bis in idem” «δεν είναι ατομοκεντρική, δεν έχει δηλαδή ως αφετηρία την προστασία των δικαιωμάτων των εμπλεκόμενων προσώπων, αλλά κρατοκεντρική, προσανατολίζεται δηλαδή προεχόντως στην προστασία της κυριαρχίας των κρατών και στην ρύθμιση των μεταξύ τους σχέσεων, οι οποίες βαρύνονται με ικανή δόση δυσπιστίας».

¹⁶⁶ Για τις οποίες βλ. παραπάνω υπό Β.

Στη δε ΕΣΑΔΣΠΥ (και στα πρωτόκολλά της) δεν υφίσταται σχετική πρόβλεψη. Δηλαδή, τα ευρωπαϊκά κράτη δεν φαίνεται να δέχονται την εφαρμογή της αρχής στο πεδίο της μικρής δικαστικής συνδρομής.

Ήδη κατά το έτος 1999 η *Διεθνής Εταιρεία Ποινικού Δικαίου*, στα πορίσματα του Συνεδρίου της, παρατηρούσε ότι «[η] αρχή *ne bis in idem* πρέπει να θεωρείται ως ένα ανθρώπινο δικαίωμα που εφαρμόζεται και σε διεθνές ή σε υπερ-εθνικό επίπεδο»¹⁶⁷. Όπως όμως διαπιστώνει ο Vervaele, «[ε]κ των πραγμάτων το δημόσιο διεθνές δίκαιο επιβάλλει υποχρεώσεις μόνο στην εσωτερική έννομη τάξη ή ρυθμίζει τη συνεργασία μεταξύ των εθνικών εννόμων τάξεων, χωρίς να εισάγει ένα διακρατικό περιφερειακό ή παγκόσμιο δικαίωμα προστασίας *ne bis in idem*»¹⁶⁸.

Στο πλαίσιο της ΕΣΔΑ έχει διαπλαστεί ένας περιφερειακός χώρος διασφάλισης των θεμελιωδών δικαιωμάτων¹⁶⁹. Πέραν της αρχικής καταβολής της, η αρχή ανανοηματοδοτείται με το άρθρο 4 Εβδόμου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ ως θεμελιώδης¹⁷⁰ και απορρέει από αυτή το δικαίωμα κάθε ατόμου να μη δικάζεται ή τιμωρείται ποινικά δύο (ή περισσότερες) φορές για την αυτή συμπεριφορά. Έχει, δε, προφανή σημασία το εύρος του πεδίου εφαρμογής του εν λόγω δικαιώματος στη «διεθνή συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις».

Σύμφωνα με τη νομολογία του ΕΔΔΑ, «το άρθρο 4 του Εβδόμου Πρωτοκόλλου πρέπει να γίνει αντιληπτό με την έννοια ότι απαγορεύει να διωχθεί ή να δικασθεί οποιοδήποτε πρόσωπο για δεύτερη “παράβαση”, εφόσον αυτή αφορά στα ίδια κατ’ ουσίαν πραγματικά περιστατικά [με αυτά της πρώτης “παράβασης”]» και «[η] εγγύηση που διασφαλίζεται στο άρθρο 4 του Εβδόμου Πρωτοκόλλου ευρίσκει πεδίο εφαρμογής όταν ασκούνται νέες διώξεις και η προγενέστερη αθωωτική ή καταδικαστική απόφαση

¹⁶⁷ *Association Internationale de Droit Pénal*, Το 16^ο διεθνές συνέδριο ποινικού δικαίου (Βουδαπέστη 1999), [απόδοση-επιμ. Δ. Σπινέλλη], ΠouwXp 1999, 877.

¹⁶⁸ J. Vervaele, *Ne bis in idem: towards a transnational constitutional principle in the EU?*, ULR 4/2013, 217 (προσβάσιμο σε <http://doi.org/10.18352/ulr.251>).

¹⁶⁹ Η παραδοσιακή σύλληψη της αρχής “*ne bis in idem*” είναι πια ξεπερασμένη στο πλαίσιο του ενωσιακού ΧΕΑΔ [βλ. ενδεικτ. στο Μέρος Τρίτο, Κεφάλαιο Πέμπτο, Η.] και είναι σκόπιμο, για λόγους «δικαιοσύνης και πολιτικής ηθικής» (κατά την εύστοχη έκφραση του Η. Αναγνωστόπουλου, *Ne bis in idem...*, ό.π., σελ. 7), να ξεπεραστεί πλήρως και στο πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης.

¹⁷⁰ Υπό το πρίσμα αυτό, εύλογα γίνεται λόγος για «αρχή» και όχι για «κανόνα» “*ne bis in idem*”. Πρβλ. όμως J. Lelieur, ‘*Transnationalising’ ne bis in idem: how the rule of ne bis in idem reveals the principle of personal legal certainty*, ULR 4/2013, σελ. 203 (προσβάσιμο σε <http://doi.org/10.18352/ulr.250>), η οποία έχει τη γνώμη ότι με βάση μια κατά R. Dworkin θεώρηση δεν πρόκειται για αρχή αλλά για κανόνα.

έχει ήδη αποκτήσει ισχύ δεδικασμένου. [...] Δεν έχει σημασία ποια μέρη των καινούργιων αυτών κατηγοριών γίνονται δεκτά ή απορρίπτονται στη μεταγενέστερη διαδικασία, δεδομένου ότι το άρθρο 4 του Εβδομού Πρωτοκόλλου διασφαλίζει την εγγύηση έναντι της άσκησης νέων διώξεων ή του κινδύνου άσκησής τους και όχι την απαγόρευση μιας δεύτερης καταδίκης ή μιας δεύτερης αθώωσης»¹⁷¹. Η εξέλιξη αυτή της έννοιας και του προστατευτικού πεδίου της εν λόγω αρχής από το ΕΔΔΑ τη διαφοροποιεί σε μεγάλο βαθμό από την προαναφερθείσα αρχική σύλληψή της.

Έτσι, είναι επιτακτική η τήρηση από τα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης της αρχής “ne bis in idem” ως δικαιώματος του καθ’ ου –και όχι ως λόγου άρνησης της αίτησης δικαστικής συνδρομής. Εφόσον, λοιπόν, από τα στοιχεία της δικογραφίας ή από τους ισχυρισμούς του καθ’ ου προκύπτει ότι η χορήγηση της (κάθε είδους) δικαστικής συνδρομής αφορά στην *αυτή παράβαση* (η οποία δηλαδή έχει επανακριθεί, σύμφωνα με τη νομολογία του ΕΔΔΑ), το κράτος προς το οποίο απευθύνεται η σχετική αίτηση οφείλει να την απορρίψει.

Δ. Επισκόπηση των ρυθμίσεων της Ευρωπαϊκής Σύμβασης περί αμοιβαίας δικαστικής συνδρομής επί ποινικών υποθέσεων

1. Ποιοτικά χαρακτηριστικά και πεδίο εφαρμογής της Σύμβασης

Η ΕΣΑΔΣΠΥ υπογράφηκε στο Στρασβούργο την 20.4.1959, στο πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης. Πρόκειται για την πρώτη πολυμερή σύμβαση στο σχετικό πεδίο της «διεθνούς συνεργασίας» –ήτοι της μικρής δικαστικής συνδρομής–, σε

¹⁷¹ Από 30.4.2015 απόφαση «Karpetanios και λοιποί κατά Ελλάδας», αριθ. προσφ. 3453/12, 42941/12 και 9028/13, σκ. 62 και 63 (βλ. και εκεί παραπομπή στην από 10.2.2009 απόφαση «Sergueï Zolotoukhine κατά Ρωσίας» [GC], αριθ. προσφ. 14939/03, σκ. 82 και 83), ΠοινΧρ 2015, 614 (απόδοση-επιμ. του γράφοντος). Σχετικά βλ. και σκ. 52 της ως άνω απόφασης {όπου παραπομπή στη σημαντική από 8.6.1976 απόφαση του ΕΔΔΑ «Engel και λοιποί κατά Ολλανδίας» [GC], αριθ. προσφ. 5100/71, 5101/71, 5102/71, 5354/72 και 5370/72, σκ. 82} για τα «κριτήρια Engel». Σύμφωνα με αυτά, για να προσδιοριστεί μια «κατηγορία ποινικής φύσεως» είναι αναγκαίο να ληφθούν υπόψη α) ο χαρακτηρισμός του επίδικου μέτρου στο εθνικό δίκαιο, β) η φύση του αυτή καθεαυτήν και γ) η φύση και ο βαθμός της αυστηρότητας της προβλεπόμενης κύρωσης. Για το κανονιστικό περιεχόμενο της αρχής “ne bis in idem” κατά τη νομολογία του ΕΔΔΑ, βλ. *Ο. Τσόλκα*, «Ne bis in idem» και εσωτερικό δυαδικό σύστημα κυρώσεων για την «αυτή παράβαση»: μια σύνθετη προβληματική εν μέσω «διασταυρώσεων» της ΕΣΔΑ με τον Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ε.Ε., ΠοινΧρ 2015, 632 επ.

ευρωπαϊκό περιφερειακό επίπεδο¹⁷² αλλά και παγκοσμίως. Στη λεγόμενη «μητρική» αυτή Σύμβαση προστέθηκαν στη συνέχεια τα από 17.3.1978 και από 8.11.2001 πρωτόκολλα¹⁷³. Η Σύμβαση συνεχίζει, κατ' αρχήν, να ισχύει μεταξύ των κρατών-μερών της. Προκειμένου όμως για τα κράτη μέλη της ΕΕ (:πλην της Ιρλανδίας και της Δανίας¹⁷⁴), έχει παύσει να ισχύει στις μεταξύ τους σχέσεις, στο μέτρο που αυτά δεσμεύονται πλέον από την Οδηγία 2014/41/ΕΕ για την ευρωπαϊκή εντολή έρευνας.

Όπως προβλέπεται ρητά στην εν λόγω Σύμβαση, τα συμβαλλόμενα κράτη υποχρεούνται να παρέχουν αμοιβαία το ένα στο άλλο «*την ευρύτεραν δυνατή δικαστικήν συνδρομήν εν πάση διαδικασία αφορώση παραβάσεις ων η καταστολή τυγχάνει αναγκαία*», από τη στιγμή που ζητείται η βοήθεια των δικαστικών αρχών του αιτούντος κράτους (άρθρ. 1§1). Δηλαδή, υφίσταται α) *υποχρέωση* προς παροχή της αιτούμενης δικαστικής συνδρομής, β) στον *ευρύτερο* δυνατό βαθμό¹⁷⁵, γ) για ποινικές¹⁷⁶

¹⁷² Πρβλ. άρθρ. 20 ΕΣΕ, βάσει του οποίου το εκζητούν κράτος μπορεί να ζητήσει και την κατάσχεση και παράδοση πειστηρίων ή προϊόντων του εγκλήματος, οριστικά ή προσωρινά, με την επιφύλαξη των δικαιωμάτων τρίτων μερών. Πρόκειται για μια πρώιμη μορφή μικρής δικαστικής συνδρομής, η οποία προβλέπεται σε ευρωπαϊκό περιφερειακό επίπεδο και πραγματοποιείται στο πλαίσιο της έκδοσης. Εντούτοις, πρέπει να υπομνησθεί ότι κατά τον χρόνο που ολοκληρωνόταν η επεξεργασία της ΕΣΕ (:Σεπτέμβριο του 1957) είχαν ήδη αρχίσει οι συναντήσεις της αρμόδια επιτροπής για την εκπόνηση της ΕΣΑΔΣΠΥ (και δη ήδη από τον Φεβρουάριο του 1957: βλ. το σχετικό από 20.4.1959 Explanatory report, σελ. 2, προσβάσιμο σε <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/030>). Με την πρόβλεψη αυτή προφανώς εξυπηρετείται η απλοποίηση και επίσπευση της όλης διαδικασίας, με την ενιαία απόφαση και επί του εν λόγω –παρακολουθηματικού εν προκειμένω– αιτήματος, και εξυπηρετούνται αποδεικτικοί ή άλλοι σκοποί.

¹⁷³ Για το ενοποιημένο με τα παραπάνω πρωτόκολλα κείμενο της ΕΣΑΔΣΠΥ βλ. *M. Kubiček*, Consolidated document reflecting the applicable provisions of the European Convention on mutual assistance in criminal matters and its two additional protocols, Council of Europe [European Committee on Crime Problems / Committee of Experts of European Conventions on Co-operation in Criminal Matters], Στρασβούργο 2011, *passim* (προσβάσιμο σε <https://rm.coe.int/1680074bce>). Σημειώνεται ότι η Ελλάδα έχει κυρώσει μεν το από 17.3.1978 πρωτόκολλο [:N. 1129/1981], ωστόσο δεν ισχύει το ίδιο ως προς το από 8.11.2001 πρωτόκολλο.

¹⁷⁴ Σχετικά με το Ηνωμένο Βασίλειο, βλ. Μέρος Τρίτο, Κεφάλαιο Πρώτο, Β. και εκεί υποσημ. 497.

¹⁷⁵ Και μάλιστα όσο το δυνατόν πιο σύντομα, σύμφωνα με το άρθρο 1§1 όπως έχει τροποποιηθεί με το από 8.11.2001 πρωτόκολλο της ΕΣΑΔΣΠΥ – προκειμένου για όσα κράτη (:41 μέχρι σήμερα) το έχουν κυρώσει.

¹⁷⁶ Πρβλ. άρθρο 1§3 του από 8.11.2001 πρωτοκόλλου της ΕΣΑΔΣΠΥ, με το οποίο προβλέπεται η δυνατότητα δικαστικής συνδρομής και για διοικητικές παραβάσεις, εφόσον οι σχετικές αποφάσεις των διοικητικών αρχών προσβάλλονται με ένδικο μέσο ενώπιον δικαστηρίου με ποινική αρμοδιότητα.

παραβάσεις των οποίων η καταστολή είναι *αναγκαία*. Επισημαίνεται ότι η συνδρομή αυτή παρέχεται μετά την υποβολή σχετικού αιτήματος, έχει δε ως στόχο την υποστήριξη των δικαστικών (κατά κανόνα, και όχι των διοικητικών) αρχών του αιτούντος κράτους στο έργο τους.

Η ΕΣΑΔΣΠΥ είναι σύμβαση γενικής ισχύος, υπό την έννοια ότι στο πεδίο εφαρμογής της κατ' αρχήν εμπίπτουν εγκλήματα πάσης φύσεως και όχι αποκλειστικώς συγκεκριμένα εγκλήματα¹⁷⁷. Πάντως, κατ' άρθρο 1§2 ορίζεται ότι η Σύμβαση δεν εφαρμόζεται σε περιπτώσεις εκτέλεσης καταδικαστικών αποφάσεων, εκτέλεσης αποφάσεων περί σύλληψης ή επί (αμιγώς) στρατιωτικών παραβάσεων, όταν οι τελευταίες δεν συνιστούν εγκλήματα του κοινού ποινικού δικαίου.

2. Διαδικασία υποβολής της αίτησης μικρής δικαστικής συνδρομής και απόφασης επ' αυτής

Κάθε αίτηση μικρής δικαστικής συνδρομής πρέπει να περιλαμβάνει την αιτούσα (δικαστική) αρχή, το αντικείμενο και την αιτιολογία της, ενδεχομένως την αρχή στην οποία απευθύνεται και που θα την παραλάβει και, στο μέτρο του δυνατού, τα στοιχεία ταυτότητας και την εθνικότητα του καθ' ου (άρθρ. 14). Περαιτέρω, προκειμένου για «δικαστικές παραγγελίες» (άρθρ. 3-6) –δηλαδή όχι στις περιπτώσεις συνδρομής για τη

Μάλιστα, με το άρθρο 1§4 του παραπάνω πρωτοκόλλου προβλέπεται η υποβολή αίτησης συνδρομής και για την [ποινική] ευθύνη νομικού προσώπου.

¹⁷⁷ Πρβλ., για παράδειγμα, τη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών κατά του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος («Σύμβαση του Παλέρμο» της 12-15.12.2000) [:N. 3875/2010], σύμφωνα με το άρθρο 18§1 της οποίας «[τ]α Κράτη Μέρη παρέχουν αμοιβαίως τον μέγιστο βαθμό δικαστικής συνδρομής για έρευνες, διώξεις και δικαστικές διαδικασίες, σε σχέση με τα αδικήματα που αναφέρονται στη Σύμβαση αυτή, όπως προβλέπεται στο άρθρο 3 [...]». Σημειώνεται ότι το ως άνω άρθρο 18 περιλαμβάνει τριάντα παραγράφους με σειρά σχετικών ρυθμίσεων. Τα συμβαλλόμενα μέρη της ως άνω Σύμβασης είναι μέχρι σήμερα εκατόν ενενήντα, ήτοι ιδιαίτερα πολλά, γεγονός εκ του οποίου καταδεικνύεται η πανθομολογούμενη σημασία του αντικειμένου της. Πάντως, το «τίμημα» της επίτευξης τόσο μεγάλου αριθμού συμβαλλόμενων κρατών αντικατοπτρίζεται στο γεγονός ότι σειρά ρυθμίσεων παραπέμπει στο εσωτερικό δίκαιο κάθε συμβαλλόμενου κράτους-μέρους ή τελεί υπό την επιφύλαξη τούτου ή από τη βούληση του κράτους-μέρους προς το οποίο απευθύνεται το αίτημα δικαστικής συνδρομής. Έτσι, εκ των πραγμάτων περιορίζεται η δεσμευτικότητα των σχετικών διατάξεων, αφού καταλείπονται ευρέα περιθώρια διαφοροποίησης στα συμβαλλόμενα κράτη. Πρβλ. την προαναφερθείσα Σύμβαση της Βαρσοβίας, η οποία περιλαμβάνει αποτελεσματικό πλαίσιο ερευνητικής συνδρομής μεταξύ των συμβαλλόμενων κρατών μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης.

διενέργεια επιδόσεων ή για τη χορήγηση πληροφοριών ποινικού μητρώου—, η αίτηση πρέπει να περιλαμβάνει την κατηγορία που αποδίδεται στον καθ' ου και συνοπτική έκθεση των σχετικών πραγματικών περιστατικών. Σημειωτέον ότι με τη διάταξη του άρθρου 3§1 καθορίζονται οι δικαστικές αρχές ως οι μόνες αρμόδιες, που δύνανται να υποβάλλουν παραδεκτά δικαστικές παραγγελίες με αιτήματα δικαστικής συνδρομής¹⁷⁸.

Οι αιτήσεις των άρθρων 3-5 και 11 κατ' αρχήν διαβιβάζονται, διά της διπλωματικής οδού, από το Υπουργείο Δικαιοσύνης του αιτούντος κράτους προς το αντίστοιχο Υπουργείο του κράτους προς το οποίο απευθύνεται η αίτηση (άρθρ. 15§1). Αν όμως συντρέχει επείγουσα ανάγκη, οι εν λόγω αιτήσεις διαβιβάζονται απευθείας από την αιτούσα δικαστική αρχή στην αρμόδια δικαστική αρχή του κράτους, προς το οποίο απευθύνεται η αίτηση. Η τελευταία τις εκτελεί και διαβιβάζει τα αιτηθέντα αποδεικτικά μέσα διά του Υπουργείου Δικαιοσύνης προς το ομόλογο Υπουργείο του αιτούντος κράτους (§2). Όσον αφορά στη χορήγηση στοιχείων ποινικού μητρώου (άρθρ. 13§1), δυνητικά παρακάμπτεται η διπλωματική οδός και η αρμόδια δικαστική αρχή του αιτούντος κράτους απευθύνει την αίτησή της απευθείας στην αρμόδια δικαστική αρχή του άλλου κράτους, η οποία επίσης μπορεί να απαντήσει σ' αυτήν απευθείας (άρθρ. 15§3). Το ίδιο ισχύει και για τις αιτήσεις προκαταρκτικής εξέτασης, όπως και για τις επιδόσεις δικαστικών αποφάσεων και κλήσεων (§4). Στις περιπτώσεις αυτές, η διαβίβαση μπορεί να γίνει και με τη μεσολάβηση της Interpol (άρθρ. 15§5). Γενικά παρέχεται κάποια ελευθερία ως προς τον τρόπο διαβίβασης των αιτήσεων μικρής δικαστικής συνδρομής, όπως προκύπτει από τις παραπάνω δυνατότητες, αλλά και λόγω της πρόβλεψης της δυνατότητας άλλου τρόπου διαβίβασης των αιτήσεων και της υπερίσχυσης διμερών συμφωνιών για την απευθείας διαβίβαση αυτών διά της δικαστικής οδού (κατ' άρθρο 15§§6 και 7 αντίστοιχα)¹⁷⁹.

Κατά κανόνα, η αίτηση μικρής δικαστικής συνδρομής δεν απαιτείται να είναι μεταφρασμένες στην επίσημη γλώσσα του κράτους προς το οποίο απευθύνεται ή σε

¹⁷⁸ Προς αυτή την κατεύθυνση συνηγορεί και το άρθρο 1§1, στο οποίο ορίζεται ότι «*εξαιτείται η βοήθεια της αρμοδιότητας των δικαστικών αρχών του αιτούντος Μέρους*». Βλ. και Γ. Τριανταφύλλου, Διεθνής δικαστική συνδρομή..., ό.π., σελ. 80, ο οποίος εύστοχα αναφέρει ότι «[ο]ι αρχές αυτές [:του αιτούντος Μέρους] πρέπει να εντάσσονται οργανικά στη δικαστική εξουσία, προϋπόθεση που δεν απαιτείται σε σχέση με τις αρχές που είναι αρμόδιες για την εκτέλεση της αίτησης».

¹⁷⁹ Πρβλ. το εν λόγω άρθρο ως έχει με το από 8.11.2001 πρωτόκολλο της ΕΣΑΔΣΠΥ (άρθρ. 4), με το οποίο προβλέπεται η διαβίβαση των αιτήσεων συνδρομής και απευθείας μέσω των δικαστικών (ακόμη και των διοικητικών, κατά την §3 αυτού) αρχών.

άλλη συγκεκριμένη γλώσσα, εκτός και αν το κράτος έχει επιφυλαχθεί σχετικώς ή έχει οριστεί έτσι σε διμερή σύμβαση (άρθρ. 16). Τα δε διαβιβαζόμενα έγγραφα δεν απαιτείται να είναι επικυρωμένα (άρθρ. 17).

3. Εκτέλεση της αίτησης μικρής δικαστικής συνδρομής

3.1 Λόγοι μη παροχής της συνδρομής

Με το άρθρο 5§1 ορίζονται οι δυνητικές προϋποθέσεις, από τη συνδρομή των οποίων κάθε κράτος-μέρος μπορεί να εξαρτήσει (με ρητή δήλωση) την εκτέλεση αιτημάτων δικαστικής συνδρομής –αποκλειστικά– για τη διεξαγωγή ερευνών ή για την κατάσχεση αντικειμένων. Συγκεκριμένα, πρόκειται για λόγους που σχετίζονται με τη συνδρομή του όρου του διττού αξιοποίνου, την τήρηση της νομοθεσίας του κράτους στο οποίο απευθύνεται η αίτηση κατά την εκτέλεση του μέτρου και τη σύνδεση του εγκλήματος, για το οποίο ζητείται η συνδρομή, με τη δυνατότητα της έκδοσης εκζητουμένου για το ίδιο έγκλημα. Στην τελευταία αυτή περίπτωση, το κράτος προς το οποίο απευθύνεται η αίτηση συνδρομής δύναται να την απορρίψει, αν συντρέχει λόγος ερειδόμενος στο σχετικό άρθρο 2 ΕΣΕ –η οποία έτσι εφαρμόζεται συμπληρωματικά εν προκειμένω¹⁸⁰– ή σε άλλο (συμβατικό ή μη) νομοθέτημα που ισχύει στην έννομη τάξη του. Οι ρυθμίσεις αυτές είναι μάλλον εύλογες, με δεδομένη την εποχή που συνάφθηκε η Σύμβαση (1959), τον μεγάλο αριθμό των κρατών που συμμετέχουν σ’ αυτή και τις –προφανώς υφιστάμενες– διαφορές των (ηπειρωτικών ή κοινοδικαιικών) νομικών συστημάτων τους¹⁸¹.

¹⁸⁰ Κατά το προοίμιο της ΕΣΑΔΣΠΥ, άλλωστε, τα συμβαλλόμενα σε αυτή κράτη-μέρη έλαβαν υπόψη τους ότι «*η αμοιβαία δικαστική συνδρομή αποτελεί θέμα συναφές τω της εκδόσεως, όπερ απετέλεσεν ήδη αντικείμενον συμβάσεως υπό χρονολογίαν 13^{ης} Δεκεμβρίου 1957*». Σημειωτέον ότι αν η εν λόγω διάταξη οραθεί υπό ευρεία έννοια, η συγκεκριμένη πρόβλεψη παρέχει στο κράτος προς το οποίο απευθύνεται η αίτηση συνδρομής τη δυνατότητα να αρνηθεί την εκτέλεσή της και στις περιπτώσεις που συντρέχουν οι όροι των άρθρων 6-11 ΕΣΕ (πράγμα που δεν ισχύει ως προς τις περιπτώσεις των άρθρων 3-5 ΕΣΕ προκειμένου για τα πολιτικά, στρατιωτικά και φορολογικά εγκλήματα, ως προς τα οποία μπορεί να μη χορηγηθεί η μικρή δικαστική συνδρομή κατ’ άρθρα 1§2 και 2 περ. α’ ΕΣΑΔΣΠΥ).

¹⁸¹ Σύμφωνα με τους J. Pradel / G. Corstens / G. Vermeulen, *Droit pénal européen*, ό.π., σελ. 47, «*[η] επιδίωξη της συνεργασίας μεταξύ Κρατών που έχουν διαφορετικά νομικά συστήματα (ηπειρωτικού τύπου ή του common law), διαφορετικές γλώσσες και διαφορετικές κουλτούρες δεν είναι εύκολη [...]*» και (ό.α.π., σελ. 44) η εξέλιξη της συνεργασίας μεταξύ των ευρωπαϊκών κρατών «*δεν πραγματοποιείται κατά τρόπο καρτεσιανό και απλό*».

Στην §2 του ιδίου άρθρου ρητά (και εύλογα) ορίζεται ότι αν κάποιο κράτος-μέρος προβεί στη δήλωση της §1, μπορεί αυτόματα να εφαρμόσει στις σχέσεις του με άλλο κράτος-μέρος τον κανόνα της αμοιβαιότητας όσον αφορά στην εκτέλεση των αιτημάτων του μικρής δικαστικής συνδρομής¹⁸².

Σε συνέχεια της προαναφερθείσας (υπό Δ.1) διάταξης του άρθρου 1§2, στο άρθρο 2 προβλέπονται αρκετοί –και με ιδιαίτερα ευρύ περιεχόμενο– δυνητικοί λόγοι μη παροχής μικρής δικαστικής συνδρομής. Συγκεκριμένα, η συνδρομή είναι δυνατόν να μη χορηγηθεί αν η αίτηση αφορά σε παραβάσεις, που θεωρούνται πολιτικά εγκλήματα ή συναφή προς αυτά εγκλήματα ή φορολογικά εγκλήματα¹⁸³. Η διαφορετική αντιμετώπιση των πολιτικών εγκλημάτων¹⁸⁴ μπορεί να αποδοθεί στην πολιτική –μη κοινή εγκληματικά– φύση τους. Τα δε προβλεπόμενα φορολογικά εγκλήματα είναι πολύ πιθανό να διαφέρουν σε μεγάλο βαθμό από το ένα συμβαλλόμενο κράτος στο άλλο – γεγονός που σχετίζεται και με τη συνδρομή του διττού αξιοποιύνου.

Επιπλέον, η αίτηση δυνητικά δεν εκτελείται και στις περιπτώσεις που το κράτος προς το οποίο απευθύνεται θεωρήσει ότι η εκτέλεσή της «δύνανται» να θίξει την κυριαρχία, την ασφάλεια, τη δημόσια τάξη ή άλλα ουσιώδη συμφέροντά του (άρθρ. 2 περ. β'). Οι έννοιες αυτές (έννομα αγαθά υπό προϋποθέσεις) είναι «νεφελώδεις» και έχουν –εκ των πραγμάτων– υποκειμενική χροιά¹⁸⁵. Η θέσπιση της ρήτρας αυτής ήταν δικαιολογημένη, στο πλαίσιο της εφαρμογής του όρου της αμοιβαιότητας μεταξύ των κρατών-μερών της Σύμβασης. Σχετικώς, θα πρέπει να λάβουμε υπόψη ότι η τελευταία καταρτίστηκε για να ρυθμίσει τη μικρή δικαστική συνδρομή μεταξύ όλων των κρατών μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης (καθώς ακόμη και τρίτων, κατ' άρθρο 28), των

¹⁸² Βλ. και άρθρ. 23§3.

¹⁸³ Σημειωτέον ότι με το άρθρο 1 του από 17.3.1978 πρωτοκόλλου της ΕΣΑΔΣΠΥ προβλέπεται – προκειμένου για όσα (:44 μέχρι σήμερα) κράτη το έχουν κυρώσει– η κατάργηση της δυνατότητας άρνησης εκτέλεσης αιτημάτων μικρής δικαστικής συνδρομής για φορολογικές παραβάσεις. Περαιτέρω, η δυνατότητα αυτή δεν απαντά σε διάφορες μεταγενέστερες της ΕΣΑΔΣΠΥ συμβάσεις, όπως η Σύμβαση Εφαρμογής της Συμφωνίας του Σένγκεν (βλ. Μέρος Δεύτερο, Κεφάλαιο Πρώτο, Β.) και διμερείς συμβάσεις, όπως η από 26.5.1999 Σύμβαση αμοιβαίας δικαστικής συνδρομής σε ποινικές υποθέσεις μεταξύ Ελλάδας και ΗΠΑ (:βλ. άρθρ. 3 Ν. 2804/2000).

¹⁸⁴ Στα εν λόγω εγκλήματα, με την ευρεία του όρου έννοια, μπορούν ενίοτε να υπαχθούν και πράξεις σχετικές με τη «δράση υπέρ της ελευθερίας» (παρ' ημίν κατ' άρθρο 5§2 εδ. γ' Συντ.· βλ. σχετ. στο ίδιο Κεφάλαιο, Γ.2.3).

¹⁸⁵ Τα «ουσιώδη συμφέροντα», πάντως, αφορούν μόνο σε συμφέροντα του κράτους, μπορεί δε να είναι και οικονομικής φύσης· βλ. σχετικό Explanatory report (*supra* υποσημ. 172), σελ. 4.

οποίων η απόλυτη κρατική κυριαρχία ήταν κατά τον χρόνο εκείνο αδιαπραγμάτευτη. Η παραπάνω ρήτρα υποκρύπτει, δε, κάποια εγγενή καχυποψία στις σχέσεις μεταξύ των συμβαλλόμενων κρατών.

Τέλος, κάθε άρνηση παροχής δικαστικής συνδρομής, έστω και μερική (δηλαδή όταν δεν ικανοποιούνται όλα τα επιμέρους αιτήματα), πρέπει να αιτιολογείται (άρθρ. 19). Η πρόβλεψη αυτή είναι εύλογη και στοιχειώδης, στο πλαίσιο μιας –στο μέτρο του δυνατού– καλής συνεργασίας των κρατών στην πράξη και του αμοιτέρωθεν σεβασμού¹⁸⁶.

3.2 Διαδικασία εκτέλεσης της αίτησης μικρής δικαστικής συνδρομής

Με το άρθρο 3§1 προβλέπεται ότι το κράτος οφείλει να εκτελεί, σύμφωνα με τους προβλεπόμενους στη νομοθεσία του τύπους (ήτοι εφαρμοζόμενου του κανόνα “*locus regit actum*”¹⁸⁷), τις δικαστικές παραγγελίες που απευθύνονται σ’ αυτό σχετικά με ποινική υπόθεση και αποσκοπούν στην εκτέλεση ανακριτικών πράξεων ή τη διαβίβαση πειστηρίων, δικογράφων ή εγγράφων. Επίσης, προσδιορίζεται ότι τα εν λόγω αιτήματα αφορούν α) στη διενέργεια ανακριτικών πράξεων ή β) στη διαβίβαση (κάθε είδους) πειστηρίων, δικογράφων και εγγράφων¹⁸⁸. Με το δε άρθρο 3 περ. α’ του από 17.3.1978 πρωτοκόλλου η ΕΣΑΔΣΠΥ εφαρμόζεται και για την κοινοποίηση πράξεων που αποσκοπούν στην εκτέλεση ποινής, στην είσπραξη προστίμου ή στην καταβολή δικαστικών δαπανών.

Το κράτος, προς το οποίο απευθύνεται η αίτηση, μπορεί να αναβάλει την παράδοση των (κατεσχημένων ή μη¹⁸⁹) αντικειμένων, δικογραφιών ή εγγράφων, που συνιστούν το αντικείμενο της αίτησης, εάν είναι αναγκαία η διατήρησή τους σ’ αυτό

¹⁸⁶ Βέβαια, με την ίδια λογική, και οι μη απορριπτικές αποφάσεις πρέπει να είναι αιτιολογημένες, για λόγους σεβασμού του καθ’ ου. Η θέση αυτή εναρμονίζεται με τη θεώρηση και έμπρακτη αντιμετώπιση του καθ’ ου ως υποκειμένου και τρίτου μέρους των διαδικασιών της μικρής δικαστικής συνδρομής· βλ. παραπάνω υπό Γ.2.1.

¹⁸⁷ Για τον κανόνα “*locus regit actum*” βλ. *infra* υποσημ. 298.

¹⁸⁸ Βλ. συναφώς και τις ρυθμίσεις του άρθρου 13§1 για τη χορήγηση αντιγράφων-αποσπασμάτων ποινικού μητρώου· πρβλ. άρθρ. 13§2 (που αναφέρεται σε διοικητική συνδρομή) και 22 (που αναφέρεται στην «αυτόματη» [άνευ *ad hoc* αιτημάτων] ανταλλαγή πληροφοριών ποινικού μητρώου απόμων προς τα κράτη-μέρη, των οποίων έχουν την υπηκοότητα).

¹⁸⁹ Σύμφωνα με το σχετικό Explanatory report, ό.π., σελ. 7.

χάριν εκκρεμούσας ποινικής διαδικασίας (άρθρ. 6§1)¹⁹⁰. Πρόκειται για εύλογη ρύθμιση, πλην όμως εν προκειμένω δεν προβλέπεται ρητά η δυνατότητα εκτέλεσης του αιτήματος με εναλλακτικό τρόπο –όπως για παράδειγμα με αποστολή αντιγράφων αυτών ή φωτογραφιών τους–, που εντούτοις αναφέρεται στο άρθρο 3§3. Δηλαδή, δίνεται η δυνατότητα στο κράτος προς το οποίο απευθύνεται η αίτηση, λόγω συναφούς εκκρεμούς διαδικασίας, να μη την εκτελέσει στην πράξη γι’ αυτό τον λόγο. Στη συνέχεια, προβλέπεται (§2) η ταχύτερη δυνατή επιστροφή των διαβιβασθέντων (κατ’ αρχήν πρωτοτύπων, μιας και αντίγραφα τους κατά το γράμμα της διάταξης δεν φαίνεται να διαβιβάζονται) αντικειμένων –παρ’ εκτός αν το κράτος προς το οποίο απευθύνεται η αίτηση παραιτηθεί της επιστροφής αυτών. Η (τουλάχιστον τύποις προβλεπόμενη) άμεση επιστροφή των εν λόγω αντικειμένων προφανώς ευνοεί τα συμφέροντα τρίτων μερών - ιδιοκτητών τους, όπως και των ιδίων των καθ’ ων η κινούμενη διαδικασία ή και του ιδίου ακόμη του εκτελούντος το αίτημα κράτους.

Το άρθρο 7 πραγματεύεται τα ζητήματα της επίδοσης δικογράφων και δικαστικών αποφάσεων. Σημειώνουμε ότι με το από 8.11.2001 πρωτόκολλο της ΕΣΑΔΣΠΥ προβλέπεται η δυνατότητα ταχυδρομικής επίδοσης (κατ’ άρθρο 16 αυτού), με την οποία προφανώς απλοποιείται κατά πολύ η εν λόγω διαδικασία – πλην όμως σε βάρος της ασφάλειας δικαίου, καθ’ όσον με τον τρόπο αυτό δεν μπορεί να διαπιστωθεί με βεβαιότητα η γενόμενη επίδοση.

Η εκτέλεση αιτήσεων δικαστικής συνδρομής κατ’ αρχήν δεν συνεπάγεται την επιβάρυνση του αιτούντος κράτους με δαπάνες, πλην των περιπτώσεων προσφυγής στις υπηρεσίες πραγματογνωμόνων (στο κράτος προς το οποίο απευθύνεται η αίτηση) ή μεταγωγής κρατουμένων (κατ’ άρθρο 20).

3.3 Δικαιώματα των ενδιαφερομένων μερών

Με το άρθρο 4 εδ. β’ ορίζεται ότι κατά την εκτέλεση της δικαστικής παραγγελίας δύνανται να παραστούν τόσο οι ενδιαφερόμενες αρχές όσο και οι διάδικοι¹⁹¹, εφόσον

¹⁹⁰ Πρβλ. άρθρ. 7§1 του από 8.11.2001 πρωτοκόλλου της ΕΣΑΔΣΠΥ.

¹⁹¹ Ενδεικτικά για την ελληνική έννομη τάξη, κατ’ άρθρα 70 επ. ΚΠΔ, διάδικοι είναι οι κατηγορούμενοι και οι παριστάμενοι για την υποστήριξη της κατηγορίας. Ζήτημα συνιστά αν στα δικαιούμενα παράστασης πρόσωπα συγκαταλέγονται και οι ύποπτοι (ως οιονεί κατηγορούμενοι) – καίτοι μη όντες «διάδικοι», τουλάχιστον κατ’ αυτή τη φάση διενέργειας των ανακριτικών πράξεων. Μια τέτοια εκδοχή είναι σίγουρα εξασφαλιστική για τα δικαιώματα των υπόπτων. Εντούτοις, ιδίως στην περίπτωση που δεν

συναινεί προς τούτο το κράτος στο οποίο απευθύνεται η αίτηση. Η εν λόγω διάταξη είναι σημαντική: Εφόσον η δυνατότητα αυτή δεν επιφυλάσσεται μόνο για τις κρατικές αρχές και μπορούν πράγματι να παρίστανται και οι κατηγορούμενοι, κατ' αρχήν τηρείται εν προκειμένω η αρχή της ισότητας των όπλων. Βέβαια, για να έχει νόημα και να μπορεί να εφαρμοστεί στην πράξη η συγκεκριμένη διάταξη, πρέπει προηγουμένως τα ενδιαφερόμενα μέρη να ενημερώνονται επαρκώς (:ενδεχομένως με την κλήτευσή τους) ως προς την ύπαρξη της δυνατότητας αυτής και να δύνανται να ασκήσουν το δικαίωμά τους αποτελεσματικά (λ.χ. παρουσία συνηγόρου τους)¹⁹².

Η διάταξη του άρθρου 8 παρουσιάζει ενδιαφέρον, καθώς προβλέπει ότι μάρτυρας ή πραγματογνώμονας, στον οποίο επιδόθηκε σχετική κλήση, δεν μπορεί να υποβληθεί –ακόμη και στις περιπτώσεις που η κλήση περιέχει σχετική απειλή– σε οποιαδήποτε κύρωση ή αναγκαστικό μέτρο· εκτός και αν ο ίδιος στη συνέχεια μεταβεί εκούσια στο έδαφος του αιτούντος μέρους και κλητευθεί εκεί πάλι νόμιμα. Πρόκειται για σαφή εκδήλωση προστατευτισμού των πολιτών που διαμένουν στο κράτος προς το οποίο απευθύνεται η αίτηση, συμπεριλαμβανόμενων και των αλλοδαπών. Εξαιρέση φαίνεται να τίθεται με τη διάταξη του άρθρου 10§1, σύμφωνα με την οποία, αν κριθεί από το αιτούν κράτος ότι η προσωπική εμφάνιση του μάρτυρα ή πραγματογνώμονα είναι «ειδικώς αναγκαία»¹⁹³, γίνεται σχετική μνεία στην κλήση. Πλην όμως, και σ' αυτή την περίπτωση η εμφάνιση τούτου δεν είναι υποχρεωτική και, αν δεν πραγματοποιηθεί, δεν επισύρει κυρώσεις¹⁹⁴.

συναινεί το αιτούν κράτος, η αντίστοιχη πρακτική αντιμετώπισής τους μπορεί να θίξει την παρεχόμενη δικαστική συνδρομή – ιδίως στην περίπτωση που αυτή αφορά σε μυστικές έρευνες κ.λπ.

¹⁹² Πρβλ. άρθρ. 92 ΚΠΔ (:άρθρ. 97 προϊσχύσαντος ΚΠΔ), υπέρ της εφαρμογής του οποίου έχει επιφυλαχθεί ρητά η Ελλάδα στην ΕΣΑΔΣΠΥ (βλ. και §1 άρθρου δευτέρου του κυρωτικού Ν.Δ. 4218/1961).

¹⁹³ Πρβλ. άρθρ. 9-10 του από 8.11.2001 πρωτοκόλλου της ΕΣΑΔΣΠΥ, ως προς τις δυνατότητες εικονοτηλεδιάσκεψης και τηλεφωνικής κατάθεσης.

¹⁹⁴ Βλ. και το σχετικό Explanatory report, ό.π., σελ. 8. Ενδιαφέρον έχει ότι, στο εν λόγω κείμενο, ως αιτιολογία για τη μη υποχρέωση της μετάβασης του μάρτυρα ή πραγματογνώμονα αναφέρεται η ύπαρξη σχετικού διεθνούς εθίμου. Σύμφωνα με τον Χ. Μυλωνόπουλο, Διεθνές ποινικό δίκαιο, ό.π., σελ. 132, «[α]φού το forum δε μπορεί να επιβάλει άμεσα (χωρίς διεθνή συνθήκη) κανένα καθήκον δημοσίου δικαίου σε αλλοδαπούς ευρισκόμενους έξω από τα όρια της επικράτειάς του, δε μπορεί να επιβάλει και καθήκον εμφάνισης σε μάρτυρες αλλοδαπούς ή απάτριδες, εφόσον αυτοί βρίσκονται στην αλλοδαπή. Μόνον αν το ξένο κράτος επιβάλλει τέτοια υποχρέωση (πρβλ. α. 460 ελλ. ΚΠΔ [:άρθρ. 461 ισχύοντος ΚΠΔ]) μπορεί να θεμελιωθεί καθήκον εμφάνισης».

Προκειμένου για κρατούμενο, του οποίου ζητείται η προσωπική εμφάνιση ως μάρτυρα, η μεταγωγή μπορεί να πραγματοποιηθεί υποχρεωτικά. Όμως, η δυνατότητα αυτή τελεί (κατ' άρθρο 11) υπό την προϋπόθεση ότι το κράτος προς το οποίο απευθύνεται η αίτηση δεν αρνείται να την εκτελέσει. Τέτοια δυνατότητα έχει το κράτος αν ο κρατούμενος δεν συναινεί στη μεταγωγή του, όπως και στις περιπτώσεις που η παρουσία του είναι αναγκαία για εκκρεμούσα ποινική διαδικασία στο κράτος όπου κρατείται ή η μεταγωγή μπορεί να παρατείνει την κράτησή του ή αν άλλοι (κατ' άρθρο 11§1) επιτακτικοί λόγοι αντίκεινται στη μεταγωγή του στο έδαφος του αιτούντος κράτους¹⁹⁵. Έτσι, προβλέπονται εν προκειμένω ευρέα περιθώρια μη ικανοποίησης τέτοιων αιτημάτων¹⁹⁶.

Ο μάρτυρας ή πραγματογνώμονας, του οποίου ζητείται η εμφάνιση προς κατάθεση, δεν μπορεί να διωχθεί ή κρατηθεί (ή να περιοριστεί κατ' άλλο τρόπο η ατομική ελευθερία του) για αξιόποινη πράξη του προγενέστερη της αναχώρησής του από το κράτος, προς το οποίο απευθύνεται η αίτηση (άρθρ. 12§1): Πρόκειται για έκφανση της αρχής της ειδικότητας, με αυτή δε –καίτοι ούτως ή άλλως το καλούμενο πρόσωπο προσέρχεται αυτοβούλως– αποφεύγεται κατάσταση που θα προσομοίαζε με συγκεκριμένη αίτηση έκδοσης¹⁹⁷. Το ίδιο ισχύει και για οποιοδήποτε πρόσωπο καλείται να καταθέσει σχετικά με πράξεις, για την τέλεση των οποίων διώκεται ή μπορεί να διωχθεί ή να κρατηθεί (ή να περιοριστεί κατ' άλλο τρόπο η ατομική ελευθερία του), εφόσον και πάλι πρόκειται για προγενέστερη της αναχώρησής του αξιόποινη πράξη και αυτή δεν καθορίζεται στην επιδοθείσα κλήση (§2). Ωστόσο, η παραπάνω ασυλία παύει να ισχύει αν το εν λόγω πρόσωπο (μάρτυρας, πραγματογνώμονας ή διωκόμενος) εκούσια δεν εγκαταλείψει το έδαφος του αιτούντος κράτους μετά την άροδο δεκαπέντε συνεχόμενων ημερών από την ημέρα που η παρουσία του δεν απαιτείται πλέον για τις δικαστικές αρχές. Εν προκειμένω έχει μεγάλη σημασία να έχει (αποδεδειγμένα) λάβει γνώση ο καθ' ου η κλήση για τις συνέπειες της παραμονής του κατά τα παραπάνω, ώστε να μην απεμπολήσει –εν αγνοία του– δικαιώματά του.

¹⁹⁵ Πρόκειται για «γενική ρήτρα», σύμφωνα με το σχετικό Explanatory report, ό.π., σελ. 9.

¹⁹⁶ Πρβλ. τη ρύθμιση του άρθρου 18§4 ΕΣΕ, αντίστοιχη της οποίας θα ήταν σκόπιμο –υπέρ του κρατούμενου και του κράτους προς το οποίο απευθύνεται η αίτηση– να είχε προβλεφθεί εν προκειμένω κατ' αναλογία (:στις περιπτώσεις στις οποίες το αιτούν κράτος δεν προβαίνει στις απαιτούμενες ενέργειες για την παραλαβή του κρατούμενου, ως προς τον οποίο κίνησε τη σχετική διαδικασία, μολοντί δύναται να ενεργήσει σχετικά).

¹⁹⁷ Βλ. σχετ. παραπάνω υπό Γ.2.2.1 και υποσημ. 130.

4. Συμπερασματική αξιολόγηση

Με βάση τις παραπάνω αναπτύξεις μπορεί να υποστηριχθεί ότι με την ΕΣΑΔΣΠΥ έγινε ένα πρώτο μεγάλο βήμα για τη διεθνή δικαστική συνδρομή στην ποινική απόδειξη. Το πεδίο εφαρμογής της Σύμβασης είναι γενικό και ευρύ. Ωστόσο, η ευρεία δυνατότητα απόρριψης αιτήσεων δικαστικής συνδρομής από το κράτος προς το οποίο απευθύνεται η εκάστοτε αίτηση περιορίζει σε μεγάλο βαθμό την αποτελεσματικότητα της Σύμβασης. Το γεγονός αυτό επιτείνεται και από την πολυπλοκότητα των επιμέρους σύγχρονων εκφάνσεων και μορφών του εγκλήματος και τις σχετικές δυσχέρειες στους τρόπους συλλογής του αποδεικτικού υλικού.

Το παραπάνω πρόβλημα επιχειρήθηκε να αντιμετωπιστεί ιδίως με το από 8.11.2001 πρωτόκολλο της ΕΣΑΔΣΠΥ. Το τελευταίο προβλέπει ιδιαίτερα προωθημένες μεθόδους δικαστικής συνεργασίας (υιοθετώντας αντίστοιχες ρυθμίσεις¹⁹⁸ της Σύμβασης για την αμοιβαία δικαστική συνδρομή επί ποινικών υποθέσεων μεταξύ των κρατών μελών της ΕΕ και της Σύμβασης Εφαρμογής της Συμφωνίας του Σένγκεν¹⁹⁹), όπως είναι η αυθόρμητη διαβίβαση πληροφοριών (άρθρ. 11), η διασυνοριακή παρακολούθηση (άρθρ. 17), η ελεγχόμενη παράδοση (άρθρ. 18), οι μυστικές έρευνες (άρθρ. 19) και οι κοινές ομάδες έρευνας (άρθρ. 20). Περαιτέρω, θα μπορούσε να είχε προβλεφθεί η δυνατότητα των συμβαλλόμενων κρατών να προβαίνουν σε φιλικό διακανονισμό διαφορών, που τυχόν ανακύπτουν αναφορικά με την ερμηνεία και την εφαρμογή της Σύμβασης²⁰⁰.

Το έλλειμμα της τελευταίας στο επίπεδο της κατοχύρωσης των δικαιωμάτων του καθ' ου είναι, όπως διαπιστώνεται βάσει των παραπάνω αναπτύξεων, σοβαρό. Για τη θεραπεία του, σκόπιμη είναι η προσθήκη σε αυτή πρωτοκόλλου, το οποίο θα περιλαμβάνει διατάξεις κατά τις οποίες ο θιγόμενος από την εν γένει διαδικασία δικαστικής συνδρομής ύποπτος ή κατηγορούμενος *κατ' αρχήν* πληροφορείται ως προς αυτή, έχει πρόσβαση σε συνήγορο, έχει τα δικαιώματα διερμηνείας και μετάφρασης (στις ενδεικνυόμενες περιπτώσεις), παρίσταται κατά την εκτέλεση των ερευνητικών μέτρων (μη απαιτούμενης της συναίνεσης του κράτους στο οποίο απευθύνεται η

¹⁹⁸ Σύμφωνα με τους J. Pradel / G. Corstens / G. Vermeulen, *Droit pénal européen*, ό.π., σελ. 143, εν προκειμένω είναι «σαν το Συμβούλιο της Ευρώπης να προσεγγίζει την Ευρωπαϊκή Ένωση μέσω της μίμησης».

¹⁹⁹ Σχετικά με τις παραπάνω συμβάσεις βλ. Μέρος Δεύτερο, Κεφάλαιο Πρώτο, Β. και Γ. αντίστοιχα.

²⁰⁰ Πρβλ. άρθρ. 8 του από 20.9.2012 πρωτοκόλλου της ΕΣΕ, που προβλέπει τη συνδρομή του “European Committee on Crime Problems” (CDPC) του Συμβουλίου της Ευρώπης.

αίτηση) και διαθέτει σχετικώς τη δυνατότητα άσκησης ενδίκων μέσων. Μια σύγχρονη δικαιοκρατική προσέγγιση επιτάσσει και την προσθήκη διάταξης, με την οποία να κατοχυρώνεται ρητά η επιφύλαξη της ευρωπαϊκής δημόσιας τάξης. Βάσει αυτής, είναι επιβεβλημένη η απόρριψη της αίτησης δικαστικής συνδρομής, στις περιπτώσεις που η εκτέλεσή της πιθανώς θα συνεπαγόταν την τέλεση πράξεων εξαιρετικής σοβαρότητας σε βάρος του καθ' ου, όπως λ.χ. βασανιστηρίων.

Ε. Αναγκαιότητα μεταλλαγών του νομικού πλαισίου του Συμβουλίου της Ευρώπης προς την κατεύθυνση μιας «διεθνικής δικαιοσύνης» που σέβεται τα θεμελιώδη δικαιώματα

Οι σχέσεις των κρατών μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης στη μεταξύ τους «διεθνή συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις» διέπονται επί δεκαετίες από το προαναφερθέν συμβατικό πλαίσιο. Ο χαρακτήρας της «συνεργασίας» είναι κατ' εξοχήν διακρατικός και η παροχή της εκάστοτε αιτούμενης συνδρομής εξαρτάται και από τις (καλές ή μη) σχέσεις μεταξύ των κρατών.

Ανασταλτικό παράγοντα για την εν λόγω «συνεργασία» συνιστά η δυνατότητα διατύπωσης επιφυλάξεων των κρατών-μερών κατά την υπογραφή των σχετικών συμβατικών κειμένων. Επίσης, όχι σπάνια στην πράξη το οικείο πλαίσιο αποδεικνύεται αναποτελεσματικό για τρεις βασικούς λόγους: Πρώτον, λόγω της σύγχυσης ως προς το εφαρμοστέο δίκαιο. Δεύτερον, λόγω της καθυστέρησης των αρχών του κράτους, προς το οποίο απευθύνεται το σχετικό αίτημα, για την αποδοχή και ικανοποίησή του²⁰¹. Τρίτον, επειδή δεν αποκλείεται το αίτημα να εκτελεστεί ενίοτε κατά τρόπο τέτοιον, ώστε το αποδεικτικό υλικό να μην είναι παραδεκτό στο αιτούν κράτος²⁰².

²⁰¹ Ενδεικτικά, σύμφωνα με το *Cybercrime Convention Committee [Council of Europe]*, T-CY assessment report: The mutual legal assistance provisions of the Budapest Convention on Cybercrime, T-CY(2013)17rev, Στρασβούργο 2014, σελ. 123 (προσβάσιμο σε <https://rm.coe.int/16802e726c>), κανόνα συνιστά η ικανοποίηση των αιτήσεων μικρής δικαστικής συνδρομής, που υποβάλλονται στο πλαίσιο της προαναφερθείσας Ευρωπαϊκής Σύμβασης σχετικά με το έγκλημα στον κυβερνοχώρο, έξι μέχρι και είκοσι τέσσερις μήνες αργότερα.

²⁰² Βλ. ενδεικτ. *S. Allegrezza*, Critical remarks on the Green Paper on obtaining evidence in criminal matters from one Member State to another and securing its admissibility, ZIS 2010, 569-570 (προσβάσιμο σε http://www.zis-online.com/dat/artikel/2010_9_489.pdf). Σχετικά με το παραδεκτό των αποδεικτικών μέσων στα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης, βλ. *C. Champod / J. Vuille*, Scientific evidence in Europe: admissibility, evaluation and equality of arms, International Commentary of Evidence 2011 [DOI: <https://doi.org/10.2202/1554-4567.1123>].

Η διατήρηση τέτοιου ή παρεμφερούς νομικού πλαισίου ενδεχομένως θεωρείται από διαφόρους ακόμη σκόπιμη όσον αφορά στις σχέσεις των κρατών μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης με τρίτα κράτη, με τα οποία υπάρχει μεγάλη διαφοροποίηση σε επίπεδο νομικού πολιτισμού ή μικρότερη (τοπική) εγγύτητα ή απλώς έλλειψη πρόθεσης ενισχυμένης συνεργασίας. Ωστόσο, στο περιφερειακό πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης είναι επιβεβλημένη μια αναθεωρημένη και αποτελεσματικότερη «συνεργασία», η οποία να ανταποκρίνεται καλύτερα στις σημερινές συνθήκες.

Η αναγκαιότητα αυτή επισημάνθηκε εμπειριστατωμένα ήδη το έτος 2002²⁰³, με τη σημαντική Έκθεση “New Start: a report” του “Reflection Group on developments in international co-operation in criminal matters” του Συμβουλίου της Ευρώπης²⁰⁴. Με την εν λόγω Έκθεση²⁰⁵ προτείνεται η μετάβαση από το ισχύον διακρατικό σύστημα «συνεργασίας» σε μια «διεθνική δικαιοσύνη» (“*transnational justice*”)²⁰⁶. Προς τούτο, τονίζεται ότι πρέπει να πραγματοποιηθεί ένας «ευρωπαϊκός χώρος συμμετοχικής δικαιοσύνης» (“*European area of shared justice*”) και να καταρτιστεί ένας «ευρωπαϊκός κώδικας διεθνικής δικαιοσύνης»²⁰⁷. Περαιτέρω, πρέπει μεταξύ άλλων να προβλεφθούν απλά στη χρήση τους εργαλεία (ήτοι συγκεκριμένα πρότυπα έντυπα), προς υποβοήθηση των αρχών στην εφαρμογή των ευρωπαϊκών κανόνων για τη μεταξύ τους «συνεργασία». Επίσης, πρέπει να καταρτιστεί πρακτικός οδηγός, ο οποίος θα περιλαμβάνει τους συγκεκριμένους κανόνες που ισχύουν σε κάθε κράτος μέλος στο προκείμενο πεδίο.

²⁰³ Η Έκθεση αυτή συντάχθηκε και δημοσιοποιήθηκε εντός σύντομου χρονικού διαστήματος μετά το τρομοκρατικό χτύπημα της 11.9.2001 στους Δίδυμους Πύργους της Νέας Υόρκης, το οποίο είχε –μεταξύ άλλων– ως αποτέλεσμα την ενίσχυση της συνεργασίας πολλών κρατών (και σε ευρωπαϊκό περιφερειακό επίπεδο) μεταξύ τους για την αντιμετώπιση της τρομοκρατίας, αλλά και γενικότερα για την ενίσχυση της καταστολής πολλών εγκληματικών συμπεριφορών, μέσω του (ουσιαστικού και δικονομικού) ποινικού δικαίου. Βλ. αντί πολλών *H.-J. Albrecht*, Νομοθετικές απαντήσεις στην 11^η Σεπτεμβρίου: συγκριτική ανάλυση της αντιτρομοκρατικής νομοθεσίας, (απόδοση-επιμ. Σ. Καρεκλά), ΠοινΔικ 2004, 981.

²⁰⁴ PC-S-NS (2002) 7, Στρασβούργο 2002, προσβάσιμο σε <https://rm.coe.int/090000168058c391>.

²⁰⁵ Σημειώνεται ότι παρακάτω περιγράφονται ορισμένες βασικές διαπιστώσεις και προτάσεις που προκρίθηκαν, εν προκειμένω, από το *συνολικά* σημαντικό περιεχόμενο της Έκθεσης.

²⁰⁶ Βλ. σελ. 2, 22. Πρβλ. *H. Μπαντέκα*, Διεθνές ποινικό δίκαιο, σε: Κ. Αντωνόπουλος / Κ. Μαγκλιβέρας (επιμ.), Το δίκαιο της διεθνούς κοινωνίας, 2014², σελ. 810, ο οποίος αποδίδει τον όρο “transnational” ως «διακρατικός».

²⁰⁷ Βλ. σελ. 2-4 Έκθεσης.

Στην Έκθεση αναγνωρίζεται ότι, δεδομένης της πληθώρας των σχετικών συμβάσεων και της συνακόλουθης πολυπλοκότητας, *«η κατάσταση μπορεί μόνο να χειροτερέψει μελλοντικά, αν δεν γίνει κάτι»*²⁰⁸. Η λύση δεν είναι η *«παραγωγή»* επιπλέον συμβατικών κειμένων, ασύνδετων μεταξύ τους και χωρίς προσανατολισμένο σκοπό. Προς αποφυγή του *«χάους στη ζούγκλα των κανόνων»*, που επιτείνεται και από τη νομοθέτηση στο προκείμενο πεδίο από την ΕΕ²⁰⁹, προτείνεται ο σεβασμός των συμβάσεων του Συμβουλίου της Ευρώπης ως των μητρικών συμβάσεων. Όπως χαρακτηριστικά σημειώνεται στην Έκθεση, *«δεν μπορεί να υπάρξει ποινική δικαιοσύνη, εθνική είτε υπερεθνική, χωρίς την κατάλληλη καθοδήγηση μιας προηγούμενως καθορισθείσας αντεγκληματικής πολιτικής»*²¹⁰. Η «διεθνική δικαιοσύνη» προϋποθέτει την αμοιβαία εμπιστοσύνη μεταξύ των κρατών μελών, καθώς και μια *«κοινή κουλτούρα δικαιοσύνης»*. Τονίζεται δε ότι η τήρηση της αρχής της νομιμότητας λειτουργεί εγγυητικά για τα άτομα, χωρίς να συνιστά εμπόδιο για τη δικαιοσύνη. Στο πλαίσιο αυτό,

²⁰⁸ Βλ. σελ. 9-12.

²⁰⁹ Οι εκτεταμένες αναφορές της Έκθεσης στην ΕΕ παρουσιάζουν ενδιαφέρον. Στην Έκθεση (σελ. 9-10) τονίζεται ότι οι σκοποί, το πεδίο δράσης, οι μέθοδοι και τα μέσα της ΕΕ είναι διαφορετικά από αυτά του Συμβουλίου της Ευρώπης. Δεν παραγνωρίζεται το γεγονός ότι το διεθνικό έγκλημα μπορεί να αντιμετωπιστεί πιο αποτελεσματικά σε επίπεδο συνεργασίας μικρότερου αριθμού κρατών (όπως στο πλαίσιο της ΕΕ) απ' ότι στο πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης, που περιλαμβάνει πολύ περισσότερα κράτη μέλη. Εν ολίγοις, η Έκθεση εστιάζει στην αναγκαιότητα σεβασμού του συμβατικού πλαισίου του Συμβουλίου της Ευρώπης και στο σκόπιμο της συμβατότητας μεταξύ αυτού και του ενωσιακού πλαισίου στο προκείμενο πεδίο «διεθνικής δικαιοσύνης», χωρίς *«στείρες ανταγωνιστικές»* προθέσεις, καθώς τα δύο νομικά συστήματα πρέπει να *«ταιριάζουν μεταξύ τους»*.

²¹⁰ Σχετ. βλ. από 5.9.1996 Σύσταση R (96) 8 της Επιτροπής Υπουργών Δικαιοσύνης του Συμβουλίου της Ευρώπης για την *«αντεγκληματική πολιτική στην Ευρώπη σε μια εποχή αλλαγής»*, σύμφωνα με την οποία *«[κ]άθε αντίδραση στο έγκλημα πρέπει να είναι προσαρμοσμένη προς τις βασικές αρχές των δημοκρατικών κρατών που διέπονται από την αρχή της νομιμότητας, και να υπάγεται στον υπέρτατο σκοπό της εγγύησης του σεβασμού για τα ανθρώπινα δικαιώματα. [...] Το υλικό και μη-υλικό κόστος για την κοινωνία, του εγκλήματος γενικά, θα πρέπει να σταθμίζεται σε σχέση με το κόστος του ελέγχου του εγκλήματος. Μακροπρόθεσμα, οι υπάρχουσες δομές αμοιβαίας συνδρομής που στηρίζονται στην παραδοσιακή έννοια των χωριστών κρατών θα μπορούσαν να συμπληρωθούν με κατάλληλα μέτρα συνεργασίας και να προωθηθούν με τη δημιουργία νέων υπερ-εθνικών δομών για το δικαστικό σώμα. [...] Αναφορικά με το οικονομικό και το οργανωμένο έγκλημα [...] [θ]α πρέπει να αναλαμβάνονται προσπάθειες με σκοπό να εξευρεθεί η σωστή ισορροπία και η αναγκαία συνεργασία ανάμεσα σε διεθνή διοικητική υποστήριξη και αμοιβαία δικαστική συνδρομή σε ποινικές υποθέσεις.»* (απόδοση Σ. Αλεξιάδη, Κείμενα αντεγκληματικής πολιτικής: ευρωπαϊκή αντεγκληματική πολιτική, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2005⁴, σελ. 346 επ.).

η διατήρηση του κανόνα του διττού αξιοποιούν δεν κρίνεται άστοχη από τους συντάκτες της Έκθεσης· πλην όμως η διατήρηση διάφορων τεχνικών λεπτομερειών, που συχνά δεν πηγάζουν από αποδεκτές αρχές, αλλά από μια «ξεπερασμένη» σύλληψη της κρατικής κυριαρχίας, δεν ανταποκρίνεται στην απαιτούμενη αλληλεγγύη μεταξύ των κρατών μελών.

Η κρατική κυριαρχία θεωρείται κατά τους συντάκτες της Έκθεσης²¹¹ «*απόλυτος φραγμός*»²¹² στην άσκηση ποινικών διώξεων πέραν των κρατικών συνόρων. Οι μόνοι τρόποι υπέρβασης του εμποδίου αυτού για τη «διεθνική δικαιοσύνη» είναι η επίτευξη κατά περίπτωση συμφωνιών –συνήθως υπό τον όρο της αμοιβαιότητας– και η σύναψη διεθνών συμβάσεων. Όπως επίσης τονίζεται, «[η] δικαιοσύνη δεν μπορεί πια να εκλαμβάνεται ως αρμοδιότητα αποκλειστικά κρατική· είναι ευθύνη της διεθνούς κοινότητας να αντιλαμβάνεται ότι απονέμεται η δικαιοσύνη, αντί της μεμονωμένης κρατικής κυριαρχίας είτε ως προέκταση αυτής. Τα κράτη έχουν κοινό συμφέρον να απονέμεται η δικαιοσύνη· [...] Έτσι η δικαιοσύνη είναι θέμα κοινού ενδιαφέροντος καθώς και θέμα συμμετοχικής ευθύνης.». Συναφώς, παρατηρείται και ότι «[ο]ι αιτήσεις συνεργασίας αλλοδαπών αρχών πρέπει να αντιμετωπίζονται κατά τον ίδιο ακριβώς τρόπο, όπως οι αιτήσεις που προέρχονται από ημεδαπές αρχές. Η κρατική κυριαρχία δεν μπορεί να συνιστά πρόσχημα για τη διακριτική μεταχείριση σε βάρος αλλοδαπών ποινικών διαδικασιών. Σε αυτό το παιχνίδι κανείς δεν κερδίζει, εκτός από το έγκλημα».

Περαιτέρω, η συνεργασία των κρατών δεν πρέπει να θεωρείται απλά και μόνο διακρατική υπόθεση: Στον καθ' ου πρέπει να αναγνωρίζεται κεντρικός ρόλος στις σχετικές διαδικασίες, γενόμενων σεβαστών των θεμελιωδών δικαιωμάτων του²¹³. Στην Έκθεση ασκείται κριτική στο γεγονός ότι η προστασία του καθ' ου στρέφονται οι διαδικασίες της έκδοσης ή της μικρής δικαστικής συνδρομής δεν επιτυγχάνεται στον βαθμό που θα έπρεπε, ελλείπει σχετικών ρυθμίσεων της ΕΣΔΑ, καθώς και λόγω του

²¹¹ Βλ. σελ. 14-15.

²¹² Μάλιστα, η κρατική κυριαρχία παρομοιάζεται χαρακτηριστικά σαν “a wall built upon the frontiers of the territory” (σελ. 14).

²¹³ Σελ. 16-18 Έκθεσης. Όπως τονίζεται χαρακτηριστικά στην Έκθεση (σελ. 16), «Η διεθνής συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις δεν πρέπει να λειτουργεί σαν να πρόκειται μόνο περί μηχανισμού διακρατικών σχέσεων. Η διεθνής συνεργασία αφορά σε άτομα, τα οποία πρέπει σε κάθε περίπτωση να βρίσκονται στο επίκεντρο της διαδικασίας, λαμβανομένων δεόντως υπόψη των θεμελιωδών δικαιωμάτων τους και, σε τελική ανάλυση, γενομένων σεβαστών στο πλαίσιο όλων των αποφάσεων που λαμβάνονται.».

τρόπου με τον οποίο αυτή ερμηνεύεται από το ΕΔΔΑ²¹⁴. Μεταξύ άλλων, αναγνωρίζεται ότι στο πλαίσιο της μικρής δικαστικής συνδρομής πρέπει να ισχύει υπέρ του καθ' ου η αρχή της ισότητας των όπλων και η προστασία του από την επιβολή σε βάρος του θανατικής ποινής ή πραγματικά εκτιτέας ποινής ισόβιας κάθειρξης. Τονίζεται²¹⁵ δε ο σύνδεσμος ενός δικαιοκρατούμενου πλαισίου «συνεργασίας» με τις επιταγές για την ποιότητα, τη φύση και τον σκοπό του νόμου, ενώ υποστηρίζεται ότι η υλοποίηση ορισμένων από τις παραπάνω προτάσεις απαιτεί ενδεχομένως και την αναθεώρηση της ΕΣΔΑ²¹⁶.

Όπως σημειώνεται²¹⁷, «[κ]οινοί στόχοι και συμμετοχική ευθύνη για την ικανοποίηση των σκοπών της δικαιοσύνης επίσης σημαίνει ότι τα Κράτη είναι έτοιμα (α) να παραιτούνται της δικαιοδοσίας τους προς όφελος άλλου Κράτους, όταν τέτοια ενέργεια συμβάλλει στους σκοπούς της δικαιοσύνης και (β) αντίστροφα, να αναγνωρίζουν το καθήκον τους να ασκούν δικαιοδοσία στις περιπτώσεις, στις οποίες κανένα άλλο Κράτος δεν είναι σε θέση να το κάνει»²¹⁸. Έτσι, ως προς τις θετικές συγκρούσεις δικαιοδοσίας σε ένα πρώτο στάδιο επίλυσης των διαφορών που ανακύπτουν, θα μπορούσε να προβλεφθεί μια προαιρετική διαδικασία κατά το πρότυπο της προαναφερθείσας από 15.5.1972 Ευρωπαϊκής Σύμβασης σχετικά με τη μεταφορά διαδικασιών σε ποινικές υποθέσεις. Σε ένα δεύτερο στάδιο, θα μπορούσε να θεσπιστεί μια διαδικασία στο πλαίσιο «γραφείου συμψηφισμού» (“clearing house”), η οποία να διεξάγεται σε

²¹⁴ Συγκεκριμένα, τονίζεται ότι αντίθετα με ό,τι θα έπρεπε να ισχύει, οι διατάξεις των §§2-4 του άρθρου 5 ΕΣΔΑ δεν εφαρμόζονται για τους εκζητούμενους και το άρθρο 6 ΕΣΔΑ δεν τυγχάνει εφαρμογής στο πλαίσιο τόσο της έκδοσης όσο και της μικρής δικαστικής συνδρομής. Βλ. σχετ. παραπάνω υπό Γ.2.2.

²¹⁵ Βλ. σελ. 18-20 Έκθεσης.

²¹⁶ Όπως είναι γνωστό, η ΕΣΔΑ υπογράφηκε το έτος 1950. Έκτοτε, η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων απέκτησε δυναμική, καθ' ότι αναγνωρίστηκε η καίρια σημασία της στις ευρωπαϊκές –και όχι μόνο– κοινωνίες. Με δεδομένο ότι μέχρι σήμερα το ΕΔΔΑ δεν έχει εντάξει στο ρυθμιστικό πεδίο του άρθρου 6 ΕΣΔΑ και τη μικρή δικαστική συνδρομή, πράγματι κρίνεται σκόπιμη η υιοθέτηση σχετικού πρωτοκόλλου. Κατ' αυτό τον τρόπο θα επιτευχθεί, κατ' αρχήν, η πληρέστερη προστασία του καθ' ου, σε βάρος του οποίου κινούνται οι εν λόγω –ποινικές– διαδικασίες.

²¹⁷ Σελ. 20 Έκθεσης.

²¹⁸ Πρβλ. την ενδιαφέρουσα με αριθ. 6/2019 εγκύκλιο της Εισαγγελέως ΑΠ [Ξ. Δημητρίου-Βασιλοπούλου], υπό δημοσίευση σε ΝοΒ 7/2019, σύμφωνα με την οποία «[...] η δικαστική συνεργασία με τις αλλοδαπές Αρχές δεν συμβάλλει μόνο στην ανεύρεση της ουσιαστικής αλήθειας εντός των ορίων της ελληνικής επικράτειας αλλά και στην αναβάθμιση της αξιοπιστίας και του κύρους της χώρας μας, και, εν τέλει, στην αποτελεσματικότερη καταπολέμηση της διεθνούς εγκληματικότητας».

διακυβερνητικό επίπεδο (κατά κανόνα στο πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης). Σε περίπτωση αποτυχίας και του δευτέρου αυτού επιπέδου επίλυσης της διαφοράς, θα μπορούσε να προβλεφθεί μια διαδικασία οιονεί διαιτησίας, στην οποία ανεξάρτητο σώμα θα αποφαινεται, κατ' αρχήν υποχρεωτικά, ως προς την αρμοδιότητα του κράτους που θα πρέπει στην εκάστοτε διαφορά να ασκήσει την ποινική δικαιοδοσία του²¹⁹. Ως προς τις αρνητικές συγκρούσεις δικαιοδοσίας²²⁰ (με το προαναφερθέν περιεχόμενο), η λύση βρίσκεται στη συνειδητοποίηση της συμμετοχικής ευθύνης των κρατών για την απονομή δικαιοσύνης και εν τέλει στη νομικά δεσμευτική αναγνώριση αυτής της ευθύνης. Άλλωστε, η δικαιοδοσία συνδέεται με τα δικαιώματα του θύματος και κύριο ζητούμενό της είναι η αποφυγή της ατιμωρησίας²²¹.

Τέλος, σύμφωνα με την Έκθεση²²², ένας «ευρωπαϊκός χώρος συμμετοχικής δικαιοσύνης» πρέπει να βασίζεται σε μια κοινά καθορισμένη διεθνική δικαιοσύνη. Η τελευταία είναι αδιαίρετη και η προσέγγισή της πρέπει να γίνεται ολιστικά, με «πανευρωπαϊκό» πεδίο εφαρμογής. Όρια στη «διεθνική δικαιοσύνη» και στα μέσα, με τα οποία αυτή πραγματώνεται, τίθενται ώστε αυτή να ανταποκρίνεται στις βασικές

²¹⁹ Πρβλ. και Association Internationale de Droit Pénal, Πορίσματα 16^{ου} διεθνούς συνεδρίου..., ό.π., 877: «Κανόνες που επεκτείνουν τη δικαιοδοσία (τόσο εδαφική όσο και εξω-εδαφική) επαυξάνουν τις δυνατότητες συγκρούσεων δικαιοδοσιών. Συνέπεια αυτού είναι ότι μπορούν να δημιουργηθούν προβλήματα συντονισμού. [...] Όταν περισσότερα από ένα κράτη έχουν δικαιοδοσία να διώξουν ποινικά έναν εγκληματία για το ίδιο έγκλημα, η επιλογή του δικαστηρίου πρέπει να γίνεται από ένα διεθνές δικαστικό συμβούλιο».

²²⁰ Βλ. σελ. 21 Έκθεσης.

²²¹ Αναμφίβολα η ποινική δίκη είναι συνυφασμένη με την άσκηση δημόσιας εξουσίας. Εντούτοις, δεν μπορεί να παροραθεί ότι σε τελική ανάλυση η επιβαλλόμενη ποινή έχει, μεταξύ άλλων, και ανταποδοτικό χαρακτήρα· βλ. αντί πολλών Ν. Παρασκευόπουλο σε: Λ. Μαργαρίτης / Ν. Παρασκευόπουλος, Ποινολογία: άρθρα 50-133 ΠΚ, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2000⁶, σελ. 18 επ., 29 επ. Πρβλ., σε ενώσιακό επίπεδο, την Οδηγία 2012/29/ΕΕ «για τη θέσπιση ελάχιστων προτύπων σχετικά με τα δικαιώματα, την υποστήριξη και την προστασία θυμάτων της εγκληματικότητας και για την αντικατάσταση της απόφασης-πλαισίου 2001/220/ΔΕΥ του Συμβουλίου» (ΕΕ L 315/14.11.2012, σελ. 57) [:N. 4478/2017], όπου αναφέρεται ότι «[τ]ο έγκλημα, εκτός από παραβίαση των ατομικών δικαιωμάτων των θυμάτων, συνιστά πλήγμα κατά της κοινωνίας. Επομένως, τα θύματα της εγκληματικότητας θα πρέπει να αναγνωρίζονται και να αντιμετωπίζονται με σεβασμό, ευαισθησία και επαγγελματισμό και χωρίς κανενός είδους διακρίσεις [...]» (αιτ. σκ. 9 προοιμίου)· και ότι «[ε]ίναι επίσης σημαντικό να εξασφαλισθεί ότι τα θύματα αντιμετωπίζονται με σεβασμό και ότι μπορούν να διεκδικήσουν τα δικαιώματά τους» (αιτ. σκ. 34 προοιμίου).

²²² Σελ. 21-22.

αρχές των δημοκρατικών κρατών, στην αρχή της νομιμότητας, στον σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και, ειδικότερα, στη διεξαγωγή της ποινικής δίκης από ανεξάρτητο και αμερόληπτο δικαστήριο.

Με την παραπάνω Έκθεση τεκμηριώνεται εμπεριστατωμένα η αναγκαιότητα της μεταλλαγής –αν όχι πολύ περισσότερο και αντικατάστασης– του πλαισίου της «διεθνούς συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις». Όπως εύστοχα παρατηρεί η Τσόλκα²²³, από τις επισημάνσεις της Έκθεσης προκύπτει ότι η εν λόγω «συνεργασία» «[α]πό ζήτημα διεθνών σχέσεων μεταξύ κυρίαρχων κρατών μεταβάλλεται σε ζήτημα δικαιοσύνης στον κοινό ευρωπαϊκό χώρο» και «[π]ροβάλλεται η αναγκαιότητα μιας συνεκτικής ευρωπαϊκής πολιτικής για την ανάπτυξη ενός “χώρου ποινικής δικαιοσύνης”, προσανατολισμένης στη διαμόρφωση ενός κανονιστικού πλέγματος θεμελιωδών αρχών και δικαιωμάτων, αλλά και ελάχιστων κοινών κανόνων». Αξιοπρόσεκτο είναι ότι, σχεδόν είκοσι χρόνια μετά τη σύνταξη της Έκθεσης, οι θέσεις της παραμένουν απαράλλακτα επίκαιρες. Το γεγονός αυτό οφείλεται στο ότι, σε επίπεδο Συμβουλίου της Ευρώπης, δεν έχει υπάρξει η απαιτούμενη πολιτική βούληση και σύγκλιση των κρατών μελών για την υλοποίηση ενός «ευρωπαϊκού χώρου συμμετοχικής δικαιοσύνης»²²⁴. Η μεταλλαγή αυτή φαίνεται να υλοποιείται πλέον, στην πράξη, στους κόλπους της ΕΕ.

²²³ Ο. Τσόλκα, Διεθνής και ενωσιακή συνεργασία..., ό.π., σελ. 26.

²²⁴ Στο προκείμενο πεδίο, ουσιαστικά από το 2002 και μετά η μόνη εξέλιξη του νομικού πλαισίου του Συμβουλίου της Ευρώπης έγκειται στην υπογραφή δύο πρωτοκόλλων της ΕΣΕ (βλ. παραπάνω υπό Β.), με τα οποία ούτε κατά διάνοια δεν προσεγγίζονται οι δέοντες κατά την Έκθεση στόχοι. Σημειώνεται ότι είναι υπό εξέλιξη η επεξεργασία καινούργιου πρωτοκόλλου στην προαναφερθείσα Σύμβαση της Βουδαπέστης, με το οποίο η ανταλλαγή των αιτούμενων ψηφιακών δεδομένων θα απλοποιηθεί και θα αλλάξει άρδην η «συνεργασία» στον εν λόγω τομέα. Επ’ αυτού, βλ. τους εύλογους προβληματισμούς και τις συστάσεις του *Council of Bars and Law Societies of Europe*, CCBE recommendations on the establishment of international rules for cross-border access to electronic evidence, 28.2.2019, σελ. 4 επ. (προσβάσιμο σε https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/SURVEILLANCE/SVL_Position_papers/EN_SVL_20190228_CCBE-recommendations-on-the-establishment-of-international-rules-for-cross-border-access-to-e-evidence.pdf): Μεταξύ άλλων, τονίζεται από τη CCBE ως απαραίτητη η θέσπιση γενικού ελεγκτικού δικαστικού μηχανισμού, που θα προηγείται της παροχής των εν λόγω δεδομένων.

Κεφάλαιο Δεύτερο
Οι κρίσιμες μεταλλαγές της «δικαστικής
συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις» στην
Ευρωπαϊκή Ένωση

Α. Εξελικτική διαμόρφωση της «δικαστικής συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις» εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης ως «χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης»

1. Από τη Συνθήκη της Ρώμης στη Συνθήκη της Νίκαιας

Με την –ιδρυτική– Συνθήκη της Ρώμης (1957)²²⁵, το Βέλγιο, η Γερμανία, η Γαλλία, η Ιταλία, το Λουξεμβούργο και η Ολλανδία συνενώθηκαν σε μία Κοινότητα (:Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα [ΕΟΚ])²²⁶, που ως κύρια αποστολή είχε την οικονομική ανάπτυξη μέσω της προώθησης των εμπορικών συναλλαγών τους²²⁷. Ήδη από συστάσεώς της, η ΕΟΚ είχε διαφορετικό χαρακτήρα και επιτελούσε διαφορετικούς σκοπούς από το Συμβούλιο της Ευρώπης: Η ΕΟΚ αφορούσε στη στενότερη συνεργασία μικρότερου αριθμού κρατών και είχε ιδίως οικονομικό χαρακτήρα. Έτσι, δεν ταυτιζόνταν και δεν αλληλεπικαλύπτονταν οι σκοποί και οι αρμοδιότητες της Κοινότητας και του Συμβουλίου της Ευρώπης.

Με την πάροδο των χρόνων, άρχισε να αναπτύσσεται νομολογιακά ένα πλέγμα αρχών και δικαιωμάτων σε επίπεδο Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, η δε παρέμβαση στο πεδίο του ποινικού δικαίου αποτέλεσε ένα διαρκές ζητούμενο. Καταλυτικός σταθμός

²²⁵ Η εν λόγω Συνθήκη υπογράφηκε την 25.3.1957 και τέθηκε σε ισχύ την 1.1.1958. Για το κείμενό της βλ. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/FR/TXT/PDF/?uri=CELEX:11957E/TXT&from=EN>.

²²⁶ Παράλληλα, τα παραπάνω κράτη ίδρυσαν την Ευρωπαϊκή Κοινότητα Ατομικής Ενέργειας (ΕΥΡΑΤΟΜ), με την ετέρα Συνθήκη της Ρώμης, που επίσης υπογράφηκε την 25.3.1957 και τέθηκε σε ισχύ την 1.1.1958. Είχε δε προηγηθεί η ίδρυση από τα ως άνω κράτη η ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Άνθρακα και Χάλυβα (ΕΚΑΧ) με τη Συνθήκη των Παρισίων, που υπογράφηκε την 18.4.1951, τέθηκε σε ισχύ την 23.7.1952 και έπαψε να ισχύει την 23.7.2002.

²²⁷ Σύμφωνα με το άρθρο 2 της Συνθήκης αυτής (Συνθήκης ΕΟΚ), «[η] Κοινότητα έχει ως αποστολή, με τη δημιουργία κοινής αγοράς και με τη προοδευτική σύγκλιση των πολιτικών των κρατών μελών, να προάγει την αρμονική ανάπτυξη των οικονομικών δραστηριοτήτων στο σύνολο της Κοινότητας, τη σταθερή και διαρκή ανάπτυξη, την αυξημένη σταθερότητα, την ταχεία άνοδο του βιοτικού επιπέδου και τη σύφιξη των σχέσεων μεταξύ των κρατών μελών της». Βλ. σχετ. J. Boulouis, *Droit institutionnel des communautés européennes*, εκδ. Montchrestien, Παρίσι 1993⁴, σελ. 32, 56 επ.

ήταν η Συνθήκη του Μάαστριχτ (1992)²²⁸ με την οποία δημιουργήθηκε η Ευρωπαϊκή Ένωση, που αποτελείτο από τρεις πυλώνες: τις Ευρωπαϊκές Κοινότητες (:ΕΚ, ΕΚΑΧ και ΕΥΡΑΤΟΜ), την Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφάλειας (ΚΕΠΠΑ) και τη συνεργασία στους τομείς της Δικαιοσύνης και των Εσωτερικών Υποθέσεων (ΔΕΥ). Στο πλαίσιο του τρίτου πυλώνα, δηλαδή της ΔΕΥ (Τίτλος VI ΣΕΕ), τα κράτη μέλη ανέδειξαν τη «δικαστική συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις» ως «*θέμα κοινού ενδιαφέροντος*» για την επίτευξη των στόχων της Ένωσης (άρθρο Κ.1). Σχετικώς, το Συμβούλιο μπορούσε να καθορίζει κοινές θέσεις, να θεσπίζει κοινές δράσεις και να καταρτίζει συμβάσεις κατά το παραδοσιακό σύστημα διακυβερνητικής συνεργασίας (υπό τους όρους του άρθρου Κ.3 §2), με σεβασμό στην ΕΣΔΑ (άρθρ. Κ.2 §1). Από τις οικείες διατάξεις συνάγεται ότι τα περιθώρια δραστηριοποίησης της Ένωσης στον τομέα της δικαστικής συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις ήταν περιορισμένα. Ωστόσο, με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ τέθηκαν οι βάσεις για την ενεργοποίηση της Ένωσης στο πεδίο του ποινικού δικαίου.

Με τη Συνθήκη του Άμστερνταμ (1997)²²⁹ τροποποιήθηκε ουσιωδώς ο τρίτος πυλώνας της Ένωσης, ο οποίος πλέον ρύθμιζε την «Αστυνομική και Δικαστική Συνεργασία σε Ποινικές Υποθέσεις» (ΑΔΣΠΥ). Στο νέο αυτό πλαίσιο, με την επιφύλαξη των αρμοδιοτήτων της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, προβλέφθηκε ότι στόχος της Ένωσης ήταν «*να παρέχει στους πολίτες υψηλό επίπεδο προστασίας εντός ενός χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης, με την ανάπτυξη από κοινού δράσης μεταξύ των κρατών μελών στον τομέα της αστυνομικής και δικαστικής συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις [...]*» (άρθρ. 29 [πρώην Κ.1] ΣΕΕ). Πρόκειται για την πρώτη –και βαρυσήμαντη– θεσμική αναγνώριση της Ένωσης ως «χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης» (ΧΕΑΔ)²³⁰. Οι δυνατότητες που προβλέπονται για τη δραστηριοποίηση

²²⁸ Η Συνθήκη του Μάαστριχτ ίσχυσε από την 1.11.1993 μέχρι την 30.4.1999. Για το κείμενό της βλ. ΕΕ C 191/29.7.1992, σελ. 1 επ.

²²⁹ Η Συνθήκη του Άμστερνταμ ίσχυσε από την 1.5.1999 μέχρι την 31.1.2003. Για το κείμενό της βλ. ΕΕ C 340/10.11.1997, σελ. 1 επ.

²³⁰ Για τον ΧΕΑΔ (και για μια αποτίμηση των Προγραμμάτων του Τάμπερε [1999-2004], της Χάγης [2004-2009] και της Στοκχόλμης [2010-2014]), βλ. Μ. Ανάγνου, Ο Ευρωπαϊκός Χώρος Ελευθερίας Ασφάλειας και Δικαιοσύνης (1999-2013), εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2014, *passim*, ιδίως σελ. 31-45. Για τη «συνταγματοποίηση» του ΧΕΑΔ, βλ. Α. Παπαδοπούλου, Η σταδιακή συνταγματοποίηση του χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης της ΕΕ, σε: Δ. Αναγνωστοπούλου (επιμ.), Εξελίξεις και προκλήσεις στον χώρο ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Πρακτικά

της Ένωσης στον τομέα της δικαστικής συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις διευρύνονται πλέον σε μεγάλο βαθμό²³¹. Μεταξύ άλλων, προβλέπεται η στενότερη συνεργασία των δικαστικών αρχών σε σχέση με τη διεξαγωγή δικών και τη διευκόλυνση της έκδοσης, καθώς και η θέσπιση ελάχιστων κανόνων ως προς τα στοιχεία της αντικειμενικής υπόστασης των αξιόποινων πράξεων και τις ποινές στους τομείς της οργανωμένης εγκληματικότητας, της τρομοκρατίας και της παράνομης διακίνησης ναρκωτικών ουσιών (άρθρο 31 [πρώην Κ.3] ΣΕΕ). Προς τούτο, το Συμβούλιο υιοθετεί κοινές θέσεις, αποφάσεις, αποφάσεις-πλαίσιο με σκοπό την προσέγγιση των κανόνων δικαίου των κρατών μελών και καταρτίζει συμβάσεις (άρθρο 34§2 [πρώην Κ.6] ΣΕΕ). Πρακτικά, οι αποφάσεις-πλαίσιο αποτέλεσαν το κύριο μέσο με το οποίο επιτεύχθηκε η νομοθέτηση στο εν λόγω πεδίο²³².

Κατόπιν της αναδιαμόρφωσης του θεσμικού και κανονιστικού πλαισίου του ΧΕΑΔ, ιδιαίτερα σημαντική για τη δημιουργία και ανάπτυξη του εν λόγω χώρου είναι η συνεδρίαση του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου στο Τάμπερε το έτος 1999²³³, στην οποία λήφθηκαν κρίσιμες αποφάσεις. Μεταξύ άλλων, στη σύνοδο αυτή το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο εισήγαγε την –έκτοτε και μέχρι σήμερα καίριας σημασίας στο ενωσιακό δίκαιο– αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης²³⁴. Επιπλέον, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο ζήτησε να αξιοποιηθεί πλήρως η συνεργασία μεταξύ των αστυνομικών αρχών των

διεθνούς συνεδρίου στη μνήμη Δημητρίου Ευρυγένη, Κέντρο Διεθνούς και Ευρωπαϊκού Οικονομικού Δικαίου / Δικηγορικός Σύλλογος Θεσσαλονίκης, εκδ. Πανεπιστημίου Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη 2015, σελ. 161 επ.

²³¹ Όπως επισημαίνει η *J. I. Turner*, The expressive dimension of EU criminal law, *The American Journal of Comparative Law* 2012, 556, όρο κομβικής σημασίας για την αιτιολόγηση της ποινικής αρμοδιότητας της ΕΕ συνιστούσε η διασυννοριακή διάσταση των εγκλημάτων, αναφορικά με τα οποία επενέβαινε η ΕΕ.

²³² Για μια συλλογή σχετικών αποφάσεων-πλαίσιο βλ. *Δ. Κιούπη / Δ. Μουζάκη*, Οι αποφάσεις-πλαίσια της Ευρωπαϊκής Ένωσης: κείμενα και ελληνική νομοθεσία εναρμόνισης, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2011, *passim*.

²³³ Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Τάμπερε της 15-16 Οκτωβρίου 1999, Συμπεράσματα της Προεδρίας, προσβάσιμο σε http://europa.eu/rapid/press-release_PRES-99-0002_el.htm. Για την αξιολόγηση του Προγράμματος από την Επιτροπή, βλ. από 2.6.2004 Ανακοίνωση προς το Συμβούλιο και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο «Χώρος ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης: απολογισμός του προγράμματος Τάμπερε και μελλοντικές κατευθύνσεις», COM (2004) 401 τελικό, προσβάσιμο σε <http://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2004/EL/1-2004-401-EL-F1-1.Pdf>.

²³⁴ Βλ. πλαγ. 33 επ. Προγράμματος του Τάμπερε. Αναλυτικά για την αρχή αυτή, βλ. παρακάτω στο ίδιο Κεφάλαιο, Β.

κρατών μελών κατά τη διερεύνηση του διασυνοριακού εγκλήματος σε οποιοδήποτε από αυτά²³⁵ και, επίσης, έκρινε αναγκαία την προσέγγιση του (ουσιαστικού και δικονομικού) ποινικού δικαίου όσον αφορά στη νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες²³⁶.

Αξίζει να σημειωθεί ότι, κατά τον χρόνο ισχύος της Συνθήκης του Άμστερνταμ, εκπονήθηκε και δημοσιεύθηκε το σχέδιο “Corpus Juris”²³⁷: Πρόκειται για σημαντική συμβολή της ευρωπαϊκής ποινικής θεωρίας με βασική επιδίωξη την επίτευξη ομοιογενών κανόνων ποινικού δικαίου στον ενωσιακό χώρο. Συγκεκριμένα, με το “Corpus Juris” (σε αμφότερες τις εκδοχές του, των ετών 1997 και 2000) επιχειρήθηκε μια συνεκτική διαμόρφωση ρυθμίσεων σε ουσιαστικό και δικονομικό ποινικό επίπεδο, με στόχο την αποτελεσματικότερη καταπολέμηση ορισμένων εγκλημάτων που τελούνται σε βάρος των οικονομικών συμφερόντων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων. Στο “Corpus Juris” προτείνονται μεταξύ άλλων ρυθμίσεις για τη θέσπιση μιας ευρωπαϊκής εισαγγελικής αρχής, ενός ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης, καθώς και σχετικές με τα δικαιώματα του κατηγορουμένου. Η θεωρητική σημασία του σχεδίου είναι μεγάλη, ιδίως διότι η δημοσίευσή του προκάλεσε πλήθος συζητήσεων –διεθνώς²³⁸ αλλά και στην Ελλάδα²³⁹– σχετικά με την εν γένει εξέλιξη του ευρωπαϊκού ποινικού δικαίου.

²³⁵ Βλ. πλαγ. 43 (και επ.) Προγράμματος του Τάμπερε.

²³⁶ Βλ. πλαγ. 55 Προγράμματος του Τάμπερε.

²³⁷ Για το κείμενο του σχεδίου στην τελική εκδοχή του βλ. *M. Delmas-Marty / J. Vervaele* (επιμ.), *The implementation of the Corpus Juris in the member states*, vol. I-IV, εκδ. Intersentia, Αμβέρσα-Οξφόρδη 2001, *passim*.

²³⁸ Βλ. ενδεικτ. σχετικές παραπομπές σε *M. Καϊάφα-Γκμπάντι*, *Το ποινικό δίκαιο στην Ευρωπαϊκή Ένωση: σημαντικές όψεις και προοπτικές εξέλιξης*, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2003, σελ. 32 (εκεί υποσημ. 109).

²³⁹ Βλ. ενδεικτ. *Δ. Σπινέλλη*, *Το Corpus Juris για την προστασία των οικονομικών συμφερόντων της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, Υπερ 1999, 3 επ.· *Ο. Τσόλκα*, *Η πορεία προς το Corpus Juris: παράγοντας αναδιαμόρφωσης της δικονομικής προστασίας του κατηγορουμένου*, σε: *Τιμητικός Τόμος Διονυσίου Σπινέλλη*, *Οι ποινικές επιστήμες στον 21^ο αιώνα*, (επιμ. Ν. Κουράκη), τ. Β΄, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2001, σελ. 1190 επ.· καθώς και, ιδιαίτερα κριτικά, *Ι. Μανωλεδάκη*, *Προβληματισμοί για τη συγκρότηση ενός ενιαίου ευρωπαϊκού ποινικού δικαστικού χώρου*, Υπερ 1999, 1096 επ.· *M. Καϊάφα-Γκμπάντι*, “Corpus Juris” και τυποποίηση του ποινικού φαινομένου στο χώρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Υπερ 1999, 621 επ.

Το έτος 2001 τα κράτη μέλη προέβησαν στη σύναψη της Συνθήκης της Νίκαιας²⁴⁰. Με την εν λόγω Συνθήκη τροποποιήθηκε το πλαίσιο για την ενισχυμένη συνεργασία των κρατών μελών, μεταξύ άλλων και αναφορικά με τη δικαστική συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις, ώστε η Ένωση «να καταστεί ταχύτερα ένας χώρος ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης» (άρθρ. 40, 40α και 40β ΣΕΕ). Περαιτέρω, προβλέφθηκε μία καινούργια ενωσιακή υπηρεσία, η Eurojust²⁴¹. Η συνεργασία για τη διεξαγωγή δικών και την εκτέλεση αποφάσεων γίνεται πλέον, «όταν ενδείκνυται», «μέσω» της Eurojust (άρθρ. 31§1 περ. α' ΣΕΕ). Η Eurojust έχει συντονιστικό ρόλο στις σχέσεις μεταξύ των διοικητικών αρχών των κρατών μελών, συμμετέχει στις έρευνες σχετικά με θέματα σοβαρής διασυνοριακής εγκληματικότητας και συνεργάζεται με το Ευρωπαϊκό Δικαστικό Δίκτυο, ιδίως χάριν της διευκόλυνσης εκτέλεσης των αιτήσεων μικρής δικαστικής συνδρομής και έκδοσης (άρθρ. 31§2).

Σημείο τομής στη μεταλλαγή της αντίληψης για τη «δικαστική συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις» συνιστά η έκδοση της Απόφασης-Πλαίσιο 2002/584/ΔΕΥ «για το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης και τις διαδικασίες παράδοσης μεταξύ των κρατών μελών»²⁴². Πρόκειται για την πρώτη περίπτωση εφαρμογής της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης στον τομέα του ποινικού δικαίου²⁴³. Με το ΕΕΣ εγκαταλείφθηκε μεταξύ

²⁴⁰ Η Συνθήκη της Νίκαιας ίσχυσε από την 1.2.2003 μέχρι την 30.11.2009. Για το κείμενό της βλ. ΕΕ C 80/10.3.2001, σελ. 1 επ.

²⁴¹ Η μονάδα Eurojust είχε ιδρυθεί και διεπόταν από την Απόφαση 2002/187/ΔΕΥ «σχετικά με τη σύσταση της Eurojust προκειμένου να ενισχυθεί η καταπολέμηση των σοβαρών μορφών εγκλήματος», ΕΕ L 63/6.3.2002, σελ. 1 επ. Για την –προ Συνθήκης της Λισαβόνας– Eurojust βλ. Ν. Thwaites, Eurojust: beacon in EU co-operation, RIDP 2006, 293 επ.· Μ. Καϊάφα-Γκμπάντι, Το ποινικό δίκαιο στην Ευρωπαϊκή Ένωση..., ό.π., σελ. 195 επ. Ήδη η Eurojust, πλέον αναφερόμενη και ως «οργανισμός της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη συνεργασία στον τομέα της ποινικής δικαιοσύνης», επανιδρύθηκε και λειτουργεί σύμφωνα με τα οριζόμενα στον σχετικό Κανονισμό (ΕΕ) 2018/1727, ΕΕ L 295/21.11.2018, σελ. 138 επ.

²⁴² Ό.π. (υποσημ. 40). Η εν λόγω ενωσιακή πράξη τροποποιήθηκε με την Απόφαση-Πλαίσιο 2009/299/ΔΕΥ «για την τροποποίηση των αποφάσεων-πλαισίων 2002/584/ΔΕΥ, 2005/214/ΔΕΥ, 2006/783/ΔΕΥ, 2008/909/ΔΕΥ και 2008/947/ΔΕΥ και την κατοχύρωση, δια του τρόπου αυτού, των δικονομικών δικαιωμάτων των προσώπων και την προώθηση της εφαρμογής της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης αποφάσεων που εκδίδονται ερήμην του ενδιαφερόμενου προσώπου στη δίκη», ΕΕ L 81/27.3.2009, σελ. 24 επ. [N. 4596/2019].

²⁴³ Σύμφωνα με τον I. Anagnostopoulos, Criminal justice cooperation in the European Union after the first few “steps”: a defence view, ERA Forum 2014, 10, «το πρώτο και μέχρι τώρα πιο ισχυρό νομικό

των κρατών μελών το παραδοσιακό σύστημα έκδοσης, που ίσχυε βάσει πολυμερών συμβάσεων (μεταξύ των οποίων η ΕΣΕ κ.λπ.). Το ΕΕΣ συνιστά κρατική πράξη –όπως και η αίτηση έκδοσης²⁴⁴– και συγκεκριμένα δικαστική απόφαση²⁴⁵. Η συνολική διαδικασία είναι ιδιαίτερα ταχεία²⁴⁶ και αποσκοπεί στην αποτελεσματική «παράδοση» του καταζητουμένου (εκζητουμένου) στις δικαστικές αρχές που εξέδωσαν το ΕΕΣ. Πρόκειται για αποκλειστικά δικαστική διαδικασία (αποφασιστικής δικαστικής

μέσο, που σημάδεψε τη νέα εποχή της συνεργασίας στον τομέα της ποινικής δικαιοσύνης στην ΕΕ, είναι το Ευρωπαϊκό Ένταλμα Σύλληψης (ΕΕΣ). Το ΕΕΣ άλλαξε ριζικά το παραδοσιακό σύστημα έκδοσης [...]».

²⁴⁴ Το ΕΕΣ διαφέρει μεν από την «παραδοσιακή» έκδοση, πλην όμως δεν παύει να αποσκοπεί στο ίδιο αποτέλεσμα: την παράδοση του κατηγορουμένου ή φυγοποίνου στο κράτος μέλος που θέλει να ασκήσει την ποινική εξουσία του. Σύμφωνα με τον Γενικό Εισαγγελέα *D. Ruiz-Jarabo Colomer*, στις προτάσεις του για την υπόθεση του ΔΕΚ «Advocaten Voor de Wereld VZW κατά Leden van de Ministerraad», C-303/05, σκ. 38 επ., η έκδοση και το ΕΕΣ συμπίπτουν ως προς τον επιδιωκόμενο σκοπό, στο σημείο αυτό όμως παύουν οι ομοιότητες, ενώ η μετάβαση από την έκδοση στο ΕΕΣ συνιστά «κοπερνίκεια επανάσταση». Μάλιστα, η *Ο. Τσόλκα*, Ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης: ένα «φιλόδοξο» μέσο για την προώθηση της δικαστικής συνεργασίας στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ΠoinXp 2002, 104, θεωρεί ότι «σε ενωσιακό επίπεδο θεσμοθετείται μια ιδιότυπη “δικαστική απόφαση”, η οποία φέρει εν μέρει τα χαρακτηριστικά του εντάλματος σύλληψης του άρθρου 277 του εθνΚΠΔ, με την έννοια της άμεσης εκτελεστότητας, αφετέρου δε εκείνα της παραδοσιακής αίτησης έκδοσης»· επίσης, (δ.α.π.), ότι «ο βασικός στόχος [...] της Απόφασης-Πλαίσιο είναι ταυτόσημος μ’ εκείνον του θεσμού της έκδοσης: η διασφάλιση της διακρατικής συνεργασίας στο χώρο του ποινικού δικαίου». Η *Μ. Καϊάφα-Γκμπάντι*, Ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης: οι ρυθμίσεις του Ν. 3251/2004 και η μετάβαση από την έκδοση στην «παράδοση», ΠoinΔικ 2004, 1296, καταλήγει στο συμπέρασμα ότι «δεν πρόκειται παρά για μια έκδοση κατ’ ουσία». Στην ίδια κατεύθυνση βλ. και *N. Keijzer*, Extradition and human rights..., ό.π., σελ. 192· *M. Plachta*, European arrest warrant: revolution in extradition?, EJCCLCJ 2003, 193· αλλά και *πολωνικό Συνταγματικό Δικαστήριο*, απόφαση P-1/05 της 27.4.2005 περί το ΕΕΣ (βλ. σχετική σύνοψη σε [http://www.asser.nl/upload/eurowarrant-](http://www.asser.nl/upload/eurowarrant-webroot/documents/cms_eaw_74_1_EAWrelease_270405.pdf)

[webroot/documents/cms_eaw_74_1_EAWrelease_270405.pdf](http://www.asser.nl/upload/eurowarrant-webroot/documents/cms_eaw_74_1_EAWrelease_270405.pdf)). Ο δε *Ε. Βασιλακάκης*, Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και έκδοση, ΠoinΔικ 2004, 203, παρατηρεί ότι «με την απόφαση-πλαίσιο δεν προβλέπεται κατ’ ακριβολογία ένα νέο ρυθμιστικό πλαίσιο για την έκδοση», και ότι πάντως «η μεταβολή στην ορολογία μόνο τυχαία δεν είναι: ο όρος “παράδοση” σηματοδοτεί την άμβλυνση των εγγυήσεων που μέχρι τώρα παρέχονταν στα διωκόμενα πρόσωπα, με αντίστοιχη προώθηση της διακρατικής συνεργασίας στον χώρο της ποινικής καταστολής».

²⁴⁵ Άρθρ. 1§1.

²⁴⁶ Βλ. ειδικότερα τις προθεσμίες του άρθρου 17 της Απόφασης-Πλαίσιο [·άρθρ. 21 Ν. 3251/2004]. Κατά τον Ενωσιακό νομοθέτη, οι νέες ρυθμίσεις επιτρέπουν «να αρθούν η πολυπλοκότητα και το ενδεχόμενο καθυστερήσεων που είναι εγγενή στις ισχύουσες διαδικασίες έκδοσης» (αιτ. σκ. 5 εδ. β’ προοιμίου της Απόφασης-Πλαίσιο).

αρμοδιότητας), σε αντίθεση με τις διαδικασίες που προβλέπονται στο πλαίσιο της έκδοσης. Ο θεσμός του ΕΕΣ, από την έκδοση της σχετικής Απόφασης-Πλαίσιο μέχρι και σήμερα, έχει δεχθεί έντονη κριτική²⁴⁷: μεταξύ άλλων λόγω της τρόπου τινά «αυτοματοποιημένης» διαδικασίας που θεσπίζει και της πρόβλεψης περιορισμένων λόγων άρνησης εκτέλεσης των ΕΕΣ (με την παράλληλη κάμψη του κανόνα του διττού αξιοποιούν σε συγκεκριμένες περιπτώσεις, την παράδοση ημεδαπών κ.λπ.).

Ακολούθησε το Πρόγραμμα της Χάγης (2005)²⁴⁸, με το οποίο το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο επιβεβαίωσε την προτεραιότητα που αποδίδει στην ανάπτυξη ενός ΧΕΑΔ. Παρά την –πανηγυρική– θέση ως στόχου του Προγράμματος και τη βελτίωση της διασφάλισης των θεμελιωδών δικαιωμάτων από την ΕΕ από κοινού με τα κράτη μέλη, το σαφές προβάδισμα δόθηκε στην ασφάλεια και την καταστολή²⁴⁹. Με το εν λόγω

²⁴⁷ Βλ. αντί πολλών *Μ. Καϊάφα-Γκμπάντι*, Ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης..., ό.π., 1294 επ.· *Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου*, Ο νόμος για το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης και την αντιμετώπιση της τρομοκρατίας: βασικά χαρακτηριστικά και πρώτη ερμηνευτική προσέγγιση, ΠοινΔικ 2004, 773 επ.· *Γ. Καλφάλη*, Το Ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης (μονοδιάστατη ενοποίηση των ευρωπαϊκών κατασταλτικών μηχανισμών), ΠοινΔικ 2006, 199 επ.· *C. Morgan*, The European Arrest Warrant and defendants' rights: an overview, σε: *R. Blekxtoon / W. van Ballegooij* (επιμ.), *Handbook on the European arrest warrant*, εκδ. T.M.C. Asser Press, Χάγη 2005, σελ. 195 επ. Βλ. και *Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο* (Επιτροπή Πολιτικών Ελευθεριών, Δικαιοσύνης και Εσωτερικών Υποθέσεων), Έκθεση με συστάσεις προς την Επιτροπή για την αναθεώρηση του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης, 2013/2109(INL), 28.1.2014, *passim* (προσβάσιμο σε <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+REPORT+A7-2014-0039+0+DOC+PDF+V0//EL>). Κατά καιρούς έχουν προταθεί διάφορα μέτρα αναθεώρησης του σχετικού πλαισίου· βλ. ενδεικτ.: *Fair Trials International*, New clauses: extradition reform, Λονδίνο 2013, *passim* (προσβάσιμο σε <http://www.fairtrials.org/wp-content/uploads/Briefing-on-Crime-and-Courts-Bill-extradition.pdf>)· *J. Goldsmith* (επιμ.), EAW-Rights: analysis of the implementation and operation of the European Arrest Warrant from the point of view of defence practitioners, Council of Bars and Law Societies of Europe / European Lawyers Foundation, Βρυξέλλες-Χάγη 2016, *passim* (προσβάσιμο σε http://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/CRIMINAL_LAW/CRM_projects/EN_CRM_20161117_Study-on-the-European-Arrest-Warrant.pdf).

²⁴⁸ «Το Πρόγραμμα της Χάγης: ενίσχυση της ελευθερίας, της ασφάλειας και της δικαιοσύνης στην Ευρωπαϊκή Ένωση», ΕΕ C 53/3.3.2005, σελ. 1 επ.

²⁴⁹ Μάλιστα γίνεται λόγος για έναν «χώρο ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης “μετά τη Νέα Υόρκη”», ως εκ των συνεπειών της τρομοκρατικής επίθεσης της 11.9.2001 στους Δίδυμους Πύργους· βλ. *D. Acosta Arcarazo / C.C. Murphy*, Rethinking Europe's freedom, security and justice, σε: ιδίων (επιμ.), *EU security and justice law: after Lisbon and Stockholm*, εκδ. Hart, Oxford-Portland/Oregon 2014, σελ. 5-6 (προσβάσιμο σε https://papers.ssrn.com/sol3/Papers.cfm?abstract_id=2410781).

Πρόγραμμα αποφασίστηκε, μεταξύ άλλων, να δοθεί προτεραιότητα στην καταπολέμηση του οργανωμένου διασυνοριακού εγκλήματος και της τρομοκρατίας, στην επιχειρησιακή αναβάθμιση της Europol και του συντονιστικού ρόλου της Eurojust, καθώς και στην επέκταση της αμοιβαίας αναγνώρισης δικαστικών αποφάσεων σε ποινικά θέματα. Η εφαρμογή της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης θεωρήθηκε σημαντικό μέσο επίτευξης προόδου στον τομέα της δικαστικής συνεργασίας και επιδιώχθηκε η περαιτέρω υλοποίησή της.

Τέλος, αξίζει να αναφερθεί ότι από πλευράς θεωρίας το έτος 2006, με τελείως διαφορετική προσέγγιση σε σχέση με το προαναφερθέν σχέδιο “Corpus Juris”, διατυπώθηκε από ομάδα πανεπιστημιακών υπό τον καθηγητή *Schünemann* πρόταση κανονισμού για τις διεθνικές ποινικές διαδικασίες στην ΕΕ²⁵⁰. Οι εισηγητές θεωρούσαν ότι δεν ήταν ικανοποιητική η κατεύθυνση, την οποία είχε πάρει μέχρι τότε η Ένωση για τη συνεργασία των κρατών μελών στον ποινικό τομέα. Για τον λόγο αυτό, η παραπάνω ομάδα θεωρητικών υποστήριξε ένα καινοτόμο μοντέλο συνεργασίας, προτάσσοντας, μεταξύ άλλων, την κατάργηση της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης, την ισχυροποίηση της αρχής της νομιμότητας, την αναβάθμιση του ρόλου της Eurojust και τη θέσπιση της “Eurodefence” (ήτοι ανεξάρτητης ενωσιακής υπηρεσίας επιφορτισμένης με την προστασία των δικαιωμάτων του καθ’ ου)²⁵¹. Οι διατυπωθείσες θέσεις έχουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον και παραμένουν –ακόμη και σήμερα– επίκαιρες, ως εναλλακτικό μοντέλο συνεργασίας των κρατών μελών, ουσιωδώς διαφορετικό από αυτό που τελικά επιλέχθηκε και ισχύει.

2. Η Συνθήκη της Λισαβόνας

Με τη Συνθήκη της Λισαβόνας (2007)²⁵² αναμορφώθηκε ριζικά το δίκαιο που διέπει την ΕΕ και τα κράτη μέλη της. Στο πλαίσιο αυτό, η αρμοδιότητα της Ένωσης προς

²⁵⁰ B. *Schünemann* (επιμ.), *A programme for European criminal justice*, εκδ. Carl Heymanns, Κολωνία-Βερολίνο-Μόναχο 2006, *passim*.

²⁵¹ Για σχετικές συνοπτικές αναφορές στον “Eurodefensor” (Ευρωπαϊό Συνήγορο) βλ. B. *Schünemann*, *Solution models and principles governing the transnational evidence-gathering in the EU*, σε: Stefano Ruggeri (επιμ.), *Transnational evidence and multicultural in Europe*, εκδ. Springer, Cham-Heidelberg-New York-Dordrecht-London 2014, σελ. 174.

²⁵² Η Συνθήκη της Λισαβόνας τέθηκε σε ισχύ την 1.12.2009 και ισχύει μέχρι σήμερα. Για το κείμενό της βλ. ΕΕ C 306/17.12.2007, σελ. 1 επ. [N. 3671/2008]. Για την ενοποιημένη απόδοση των θεσμικών κειμένων (ΣΕΕ και ΣΛΕΕ) όπως ισχύουν μετά τη θέση της σε ισχύ, βλ. ΕΕ C 326/26.10.2012, σελ. 1 επ.

νομοθέτηση στον τομέα του (ουσιαστικού και δικονομικού) ποινικού δικαίου σαφώς ενισχύθηκε²⁵³, με την κατάργηση του πυλωνικού συστήματος και την «κοινοτικοποίηση» των αρμοδιοτήτων της Ένωσης που ενέπιπταν στον τίτλο VI ΣΕΕ (ΑΔΣΠΥ)²⁵⁴. Ειδικότερα, το ενωσιακό δίκαιο «δικαστικής συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις» αποτελείται από τις σχετικές διατάξεις του πρωτογενούς ενωσιακού δικαίου (:ΣΕΕ, ΣΛΕΕ [αντί της ΣΕΚ], καθώς πλέον και ΧΘΔΕΕ) και από το σχετικό παράγωγο δίκαιο (:κανονισμοί, αποφάσεις, συστάσεις, γνώμες και –ιδίως– οδηγίες). Πηγή του δικαίου της Ένωσης για την εν λόγω «συνεργασία» συνιστά και η νομολογία του ΔΕΕ (ΔΕΚ προ της Συνθήκης της Λισαβόνας), που είναι αρμόδιο για την ερμηνεία του ενωσιακού δικαίου (κατ' άρθρα 19§§1, 3 περ. β' ΣΕΕ, 267 ΣΛΕΕ). Στην πράξη, η εφαρμογή του ενωσιακού δικαίου επηρεάζεται, βέβαια, από τις οικείες συνταγματικές προβλέψεις των κρατών μελών, τους νόμους ενσωμάτωσης του παραγώγου ενωσιακού δικαίου και τη νομολογία των δικαστηρίων τους, καθώς και από τη νομολογία του ΕΔΔΑ, δεδομένου ότι όλα τα κράτη μέλη έχουν κυρώσει την ΕΣΔΑ.

Σε επίπεδο πρωτογενούς δικαίου, υπό την ισχύ της Συνθήκης της Λισαβόνας, σε σχέση με τη δικαστική συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις προβλέπονται συνοπτικά τα εξής: Κατ' αρχάς, με το άρθρο 67§3 ΣΛΕΕ ορίζεται ότι η ΕΕ επιδιώκει την εξασφάλιση υψηλού επιπέδου ασφάλειας με τη θέσπιση, μεταξύ άλλων, «μέτρων συντονισμού και συνεργασίας μεταξύ αστυνομικών και δικαστικών αρχών καθώς και με την αμοιβαία αναγνώριση των δικαστικών αποφάσεων σε ποινικές υποθέσεις». Άλλωστε, η

²⁵³ Βλ. Μ. Καϊάφα-Γκμπάντι, Ευρωπαϊκό ποινικό δίκαιο και Συνθήκη της Λισαβόνας: θεσμικό πλαίσιο ανάπτυξης και αρχές ποινικοποίησης σε ευρωπαϊκό περιβάλλον, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2011, σελ. 15· E. Herlin-Karnell, The Lisbon Treaty: a critical analysis of its impact on EU criminal law, σε: eucrim 2010, 60 επ. (προσβάσιμο σε https://eucrim.eu/media/issue/pdf/eucrim_issue_2010-02.pdf)· A. Serzysco, European criminal justice under the Lisbon Treaty, σε: eucrim 2010, 70 επ. (προσβάσιμο σε https://eucrim.eu/media/issue/pdf/eucrim_issue_2010-02.pdf).

²⁵⁴ Σύμφωνα με την E. Herlin-Karnell, What principles drive (or should drive) European criminal law?, German Law Journal 2010, 1116-1117 (προσβάσιμο σε <http://www.germanlawjournal.com/volume-11-no-10>), «η Συνθήκη της Λισαβόνας “υπερεθνικοποίησε” δραματικά το ποινικό δίκαιο, καταργώντας την πυλωνική δομή και ως εκ τούτου “συνταγματοποίησε” το ποινικό δίκαιο». Υπό την ισχύ της Συνθήκης της Λισαβόνας, η παραδοσιακή δομή του ποινικού δικαίου ανατρέπεται: δεν είναι πια εθνική-μονολιτική, αλλά γίνεται «πρωτεϊκή» (“protéiforme”), κατά τον O. Dubos, Où en est le droit pénal de l’Union européenne? A la recherche de l’espace judiciaire européen, σε: B. Favreau (επιμ.), La Charte des droits fondamentaux de l’Union européenne après le Traité de Lisbonne, Institut des Droits de l’Homme des Avocats Européens, εκδ. Bruylant, Βρυξέλλες 2010, σελ. 78.

συνεργασία στον τομέα της δικαστικής συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις συνιστά βασικό μέλημα για την Ένωση²⁵⁵. Η δε αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης των δικαστικών αποφάσεων και διαταγών απέκτησε οιονεί συνταγματική περιωπή²⁵⁶. Κατ' άρθρο 82§1 εδ. α' ΣΛΕΕ, η δικαστική συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις θεμελιώνεται πλέον ρητά στην εν λόγω αρχή.

Περαιτέρω, αναγνωρίζεται η δυνατότητα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, αποφασίζοντας σύμφωνα με τη συνήθη νομοθετική διαδικασία (:κατ' άρθρο 294 ΣΛΕΕ)²⁵⁷, να λαμβάνουν μέτρα και να θεσπίζουν «ελάχιστους κανόνες»²⁵⁸ αναφορικά με συγκεκριμένους σχετικούς τομείς που υπάγονται στο δικονομικό και το ουσιαστικό ποινικό δίκαιο (κατ' άρθρα 82§§1 εδ. β'²⁵⁹, 2 και 83§§1, 2²⁶⁰ ΣΛΕΕ αντίστοιχα).

²⁵⁵ Σύμφωνα με τη *Μ. Καϊάφα-Γκμπάντι*, Στοιχεία ενωσιακού ποινικού δικαίου και της ενσωμάτωσής του στην ελληνική έννομη τάξη, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2016, σελ. 21, η συνεργασία αυτή συνιστά «το πιο βασικό ζήτημα», στο οποίο στηρίζεται η ΕΕ για την ποινική καταστολή.

²⁵⁶ Για την αρχή βλ. ευθύς κατωτέρω, υπό Β.

²⁵⁷ Όπως είναι γνωστό, στο πλαίσιο της Ένωσης η (συνήθης) νομοθετική λειτουργία ασκείται από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο σύμφωνα με τα άρθρα 14§1, 16§1 ΣΕΕ, 289 και 294 ΣΛΕΕ. Μέχρι τη θέση σε ισχύ της Συνθήκης της Λισαβόνας, γινόταν λόγος για «κοινοτικό νομοθέτη» τρόπον τινά καταχρηστικά – τουλάχιστον υπό την κλασική έννοια του νομοθέτη ως έχει στα σύγχρονα δημοκρατικά κράτη (καθώς δεν [έστω συν-]νομοθετούσαν απευθείας εκλεγέντες εκπρόσωποι των πολιτών). Πλέον, η Ένωση *πράγματι νομοθετεί*, λόγω της συμμετοχής και του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου (γεγονός που περιορίζει σημαντικά το επί μακρόν στηλιτευόμενο δημοκρατικό έλλειμμά της). Έτσι, στις γραμμές που ακολουθούν γίνεται σχετικός λόγος για «Ενωσιακό νομοθέτη».

²⁵⁸ Η άλλως «*απαρέγκλιτους κανόνες*» (“*non-derogable rules*”), κατά την εύστοχη διατύπωση του Γενικού Εισαγγελέα του ΔΕΕ *Υ. Bot* αναφορικά με την έννοια των «*ελάχιστων κανόνων*», στις από 7.5.2015 προτάσεις του επί της υπόθεσης «Ποινική δίκη κατά Gavril Covaci», C-216/14, σκ. 31.

²⁵⁹ Συγκεκριμένα, θεσπίζονται μέτρα που αφορούν στην αναγνώριση εντός ΕΕ όλων των τύπων δικαστικών αποφάσεων και διαταγών, στην πρόληψη και την επίλυση των συγκρούσεων δικαιοδοσίας μεταξύ των κρατών μελών, στην κατάρτιση των λειτουργών και υπαλλήλων του τομέα απονομής της δικαιοσύνης, καθώς και στη διευκόλυνση της συνεργασίας μεταξύ των δικαστικών αρχών των κρατών μελών κατά την άσκηση ποινικών διώξεων και την εκτέλεση των αποφάσεων.

²⁶⁰ Ειδικότερα, θεσπίζονται ελάχιστοι κανόνες για τον ορισμό των ποινικών αδικημάτων και των κυρώσεων στους τομείς της ιδιαίτερας σοβαρής εγκληματικότητας με διασυνοριακή διάσταση: Πρόκειται για συγκεκριμένους τομείς εγκληματικότητας, όπως μεταξύ άλλων η τρομοκρατία και το οργανωμένο έγκλημα. Επιπρόσθετα, όμως, προβλέπεται και η δυνατότητα του Συμβουλίου (με ομόφωνη απόφαση των υπουργών-μελών του, προηγηθείσας σχετικής έγκρισης του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου)

Με τη διάταξη του άρθρου 82§2 ΣΛΕΕ προβλέπεται ότι το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο μπορούν κατά τη συνήθη νομοθετική διαδικασία να θεσπίζουν ελάχιστους κανόνες μέσω οδηγιών· και τούτο, στον βαθμό που είναι «απαραίτητο» –ήτοι τηρητέας της αρχής της επικουρικότητας²⁶¹–, ώστε να διευκολυνθεί η αμοιβαία αναγνώριση των δικαστικών αποφάσεων και διαταγών, όπως και η αστυνομική και δικαστική συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις με διασυνοριακές διαστάσεις. Ειδικότερα, οι κανόνες αυτοί αφορούν α) στο αμοιβαίως παραδεκτό των αποδείξεων μεταξύ των κρατών μελών, β) στα δικαιώματα των προσώπων στην ποινική διαδικασία, γ) στα δικαιώματα των θυμάτων της εγκληματικότητας και δ) σε άλλα ειδικότερα στοιχεία της ποινικής διαδικασίας. Με δεδομένο ότι τα κράτη μέλη ασκούν τις αρμοδιότητές τους στο μέτρο που η Ένωση δεν έχει ασκήσει τη δική της αρμοδιότητα (κατ' άρθρο 2§2 ΣΛΕΕ), σε τέτοια περίπτωση κατ' αρχήν δεν προβλέπεται η άσκηση ιδίας νομοθετικής αρμοδιότητας από τα κράτη μέλη. Καθώς όμως στο προκείμενο πεδίο τίθενται «ελάχιστοι κανόνες», προβλέπεται ρητά ότι τα κράτη μέλη δεν εμποδίζονται να διατηρούν ή να εισάγουν υψηλότερο επίπεδο προστασίας των προσώπων (άρθρ. 82§2 *in fine*).

Η αρμοδιότητα της ΕΕ προς νομοθέτηση στο πεδίο της δικαστικής συνδρομής επιτυγχάνεται βάσει της διάταξης του άρθρου 82§1 εδ. β' περ. α' ΣΛΕΕ. Με αυτή θεσπίζεται ευρύτατη αρμοδιότητα της Ένωσης για την αναγνώριση κάθε είδους δικαστικών αποφάσεων και διαταγών. Μάλιστα, όπως προαναφέρθηκε, η ΕΕ μπορεί με βάση το άρθρο 82§2 εδ. γ' περ. α' ΣΛΕΕ να θεσπίζει ελάχιστους κανόνες για το αμοιβαίως παραδεκτό των αποδεικτικών μέσων μεταξύ των κρατών μελών²⁶².

να εκδίδει αποφάσεις με τις οποίες προσδιορίζονται και άλλοι τομείς ιδιαίτερος σοβαρής εγκληματικότητας με διασυνοριακή διάσταση.

²⁶¹ Εν προκειμένω, καίτοι δεν αναφέρεται ρητά, πρέπει να γίνεται σεβαστή η αρχή της επικουρικότητας (άρθρ. 5§3 ΣΕΕ). Για την έννοια αυτής βλ. *Ε. Σαχπεκίδου*, Ευρωπαϊκό δίκαιο, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2013², σελ. 224 επ.· επίσης, ειδικότερα για το πεδίο του ενωσιακού ποινικού δικαίου, *P. Asp*, The importance of the principles of subsidiarity and coherence in the development of EU criminal law, *EuCLR* 2011, 44 επ.

²⁶² Τέτοια πρωτοβουλία δεν έχει αναληφθεί μέχρι σήμερα, πλην όμως –καθώς υφίσταται αντίστοιχη νομική βάση– όταν ξεπεραστούν τα εμπόδια (που κατά βάση οφείλονται στην ετερότητα των νομικών συστημάτων των κρατών μελών), θα πρέπει να αναμένεται η θέσπιση σχετικών κανόνων.

Περαιτέρω, στη Συνθήκη της Λισαβόνας περιλαμβάνονται ρυθμίσεις για την Eurojust (άρθρ. 85 ΣΛΕΕ)²⁶³. Συγκεκριμένα, προβλέπεται ότι η Eurojust στηρίζει και ενισχύει τον συντονισμό και τη συνεργασία μεταξύ των αρμόδιων εθνικών αρχών για την έρευνα και τη δίωξη σοβαρών εγκλημάτων, που έχουν επιπτώσεις σε περισσότερα κράτη μέλη ή για τα οποία απαιτείται δίωξη σε κοινές βάσεις. Προβλέπεται δε η δυνατότητα, μετά την έκδοση σχετικών κανονισμών, έναρξης ποινικών ερευνών και εισήγησης της άσκησης ποινικών διώξεων από τις αρμόδιες εθνικές αρχές, καθώς και ο συντονισμός τους, ειδικά για εγκλήματα κατά των οικονομικών συμφερόντων της Ένωσης.

Εκ της Eurojust μπορούσε να συσταθεί η Ευρωπαϊκή Εισαγγελία, με σκοπό τη δίωξη και την παραπομπή ενώπιον των αρμόδιων δικαστικών αρχών των δραστών των εγκλημάτων σε βάρος των οικονομικών συμφερόντων της Ένωσης (άρθρ. 86 ΣΛΕΕ). Η σύσταση της Ευρωπαϊκής Εισαγγελίας τελικά επιτεύχθηκε μετά από πολυετείς διαπραγματεύσεις²⁶⁴. Ειδικότερα, είκοσι κράτη μέλη (μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα) κατέληξαν σε πολιτική συμφωνία για τη σύσταση της νέας υπηρεσίας στο πλαίσιο ενισχυμένης συνεργασίας (κατ' άρθρα 20 ΣΕΕ και 329 ΣΛΕΕ)²⁶⁵. Σύμφωνα με τον Κανονισμό (ΕΕ) 2017/1939 «*σχετικά με την εφαρμογή ενισχυμένης συνεργασίας για τη σύσταση της Ευρωπαϊκής Εισαγγελίας*»²⁶⁶, η Ευρωπαϊκή Εισαγγελία είναι αρμόδια «για την έρευνα, τη δίωξη και την παραπομπή ενώπιον της δικαιοσύνης των δραστών αξιόποινων πράξεων καθώς και των συνεργών σε αξιόποινες πράξεις οι οποίες θίγουν τα οικονομικά συμφέροντα της Ένωσης [...]» (άρθρ. 4). Με τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής

²⁶³ Για τη Eurojust βλ. και ευθύς ανωτέρω, Α.1.

²⁶⁴ Σημειώνεται ότι ήδη από 12.12.2001 είχε εκδοθεί (με αριθ. IP/01/1794) Πράσινο Βιβλίο για τη σύσταση Ευρωπαϊκής εισαγγελικής αρχής για την ποινική προστασία των οικονομικών συμφερόντων της Κοινότητας (προσβάσιμο σε http://europa.eu/rapid/press-release_IP-01-1794_el.htm).

²⁶⁵ Σημειωτέον ότι ήδη τα κράτη μέλη που συμμετέχουν στην εν λόγω ενισχυμένη συνεργασία ανέρχονται σε είκοσι δύο.

²⁶⁶ ΕΕ L 283/31.10.2017, σελ. 1 επ. [N. 4596/2019]. Από την –πλούσια– σχετική διεθνή αρθρογραφία, βλ. αντί πολλών P. Csonka / A. Juszczak / E. Sason, The establishment of the European Public Prosecutor's Office: the road from vision to reality, σε: eucrim 2017, 125 επ. (προσβάσιμο σε https://eucrim.eu/media/issue/pdf/eucrim_issue_2017-03.pdf)· F. Giuffrida, Cross-border crimes and the European Public Prosecutor's Office, σε: eucrim 2017, 149 επ. (προσβάσιμο σε https://eucrim.eu/media/issue/pdf/eucrim_issue_2017-03.pdf)· M. Luchtman / J. Vervaele, European agencies for criminal justice and shared enforcement (Eurojust and the European Public Prosecutor's Office), ULR 5/2014, 132 επ. (προσβάσιμο σε <http://doi.org/10.18352/ulr.305>).

Εισαγγελίας –η οποία αναμένεται να αναλάβει τα καθήκοντά της στα τέλη του έτους 2020– αναμένεται η αποτελεσματικότερη (απ’ ό,τι μέχρι τώρα) καταπολέμηση των εγκλημάτων που εμπίπτουν στην αρμοδιότητά της.

Με το περιγραφέν και ισχύον ενωσιακό νομικό πλαίσιο, τα κράτη μέλη αναγνώρισαν στην Ένωση σημαντικές αρμοδιότητές τους και δη τη νομοθέτηση στον τομέα του ποινικού δικαίου. Κατά συνέπεια, οι ποινικές νομοθεσίες των κρατών μελών ρυθμίζονται ήδη, σε μεγάλο βαθμό, από τις ενωσιακές νομοθετικές ρυθμίσεις²⁶⁷ και τα κράτη μέλη έχουν εν μέρει εγκαταλείψει στις μεταξύ τους σχέσεις το κλασικό διακρατικό μοντέλο συνεργασίας²⁶⁸.

Κατόπιν της λήξης του πενταετούς Προγράμματος της Χάγης (καθώς και μετά τη θέση σε ισχύ της Συνθήκης της Λισαβόνας), υιοθετήθηκε από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο το Πρόγραμμα της Στοκχόλμης (2010)²⁶⁹. Με αυτό επανεπιβεβαιώθηκε η

²⁶⁷ Όπως όμως παρατηρείται από τους πανεπιστημιακούς που συνέστησαν την πρωτοβουλία *European Criminal Policy Initiative* (Κείμενο Αρχών για μια ευρωπαϊκή αντεγκληματική πολιτική, ZIS 2009, 748, προσβάσιμο σε http://www.zis-online.com/dat/artikel/2009_12_386.pdf), τα ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα «δεν ακολουθούν μια ενιαία αντεγκληματική πολιτική που να διακρίνεται από ενδοσυστηματική συνέπεια». Σε επίπεδο ποινικοδικονομικού δικαίου, οι ανωτέρω σημειώνουν ότι «ο Ενωσιακός νομοθέτης πρέπει να επιτύχει να ισορροπήσει το –εθνικό ή υπερεθνικό– ενδιαφέρον για την ποινική δίωξη, τα επηρεαζόμενα ατομικά δικαιώματα και τις έννομες τάξεις και παραδόσεις των κρατών μελών. Ειδικότερα, οι νομικές πράξεις της Ένωσης για τις διασυνοριακές ή υπερεθνικές ποινικές διαδικασίες θα πρέπει να αποσκοπούν στην επίτευξη επιπέδου προστασίας για τα άτομα, το οποίο να συνιστά πρότυπο σε διεθνές επίπεδο.» (*European Criminal Policy Initiative, A manifesto on European criminal procedure law*, ZIS 2013, 430, προσβάσιμο σε http://www.zis-online.com/dat/artikel/2013_11_777.pdf).

²⁶⁸ Οι A.-M. Slaughter / W. Burke-White, *The future of international law is domestic (or, the European way of law)*, *Harvard International Law Journal* 2/2006, 329, ήδη το 2006 (δηλαδή προ της Συνθήκης της Λισαβόνας) υποστήριζαν ότι οι καινούργιοι μηχανισμοί, που απαντούν στο δίκαιο της ΕΕ, καθιστούν το σύστημα συνεργασίας μεταξύ των κρατών μελών πολύ πιο αποτελεσματικό απ’ ό,τι είναι στο παραδοσιακό διακρατικό πλαίσιο, και ότι το «ευρωπαϊκό είδος δικαίου» (“*European way of law*”) πρέπει να συνιστά «το μέλλον» για το διεθνές δίκαιο. Ιδίως με τη Συνθήκη της Λισαβόνας, φαίνεται να μην ισχύει –πια– ως προς τα κράτη μέλη της ΕΕ η θέση ότι «οι δυνατότητες και οι εξουσίες μεταξύ των κρατών κατανέμονται σύμφωνα με την αποκαλούμενη αρχή της αναρχίας, που έχει αναδειχθεί σε μοναδική ρυθμιστική αρχή αυτών των σχέσεων και σε θεμελιώδες χαρακτηριστικό των διεθνών σχέσεων» και ότι «ακριβώς η ίδια αναρχία διέπει και τη διεθνοποίηση του ποινικού δικαίου» (Χ. Μυλωνόπουλος, *Η αποστολή του διεθνούς ποινικού δικαίου και οι προκλήσεις της σύγχρονης πραγματικότητας*, ΠοινΔικ 2015, 1052-1053).

²⁶⁹ «Το Πρόγραμμα της Στοκχόλμης – μια ανοικτή και ασφαλής Ευρώπη που εξυπηρετεί και προστατεύει τους πολίτες», ΕΕ C 115/4.5.2010, σελ. 1 επ. Πρβλ. από 3.3.2010 Ανακοίνωση της Επιτροπής «Ευρώπη

προτεραιότητα που το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο αποδίδει στην ανάπτυξη του ΧΕΑΔ. Στο πλαίσιο αυτό, «[η] πρόκληση θα είναι να εξασφαλισθεί ο σεβασμός των θεμελιωδών ελευθεριών και της ακεραιότητας του προσώπου και ταυτοχρόνως να διασφαλισθεί η ασφάλεια στην Ευρώπη. Είναι εξαιρετικά σημαντικό τα μέτρα επιβολής του νόμου, αφενός, και τα μέτρα διαφύλαξης των ατομικών δικαιωμάτων, του κράτους δικαίου και των κανόνων διεθνούς προστασίας, αφετέρου, να ακολουθούν αρμονικά την ίδια κατεύθυνση και να αλληλοενισχύονται.»²⁷⁰.

Το Πρόγραμμα της Στοκχόλμης καθόρισε για την περίοδο 2010-2014, μεταξύ άλλων, το πλαίσιο της αστυνομικής και τελωνειακής συνεργασίας, της δικαστικής συνεργασίας σε αστικές και ποινικές υποθέσεις και έθεσε ως προτεραιότητα την προώθηση των δικαιωμάτων των πολιτών της Ευρώπης και την προστασία τους. Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο κάλεσε την Επιτροπή να υποβάλει πρόταση σχετικά με την επείγουσα προσχώρηση της ΕΕ στην ΕΣΔΑ²⁷¹. Παράλληλα, κάλεσε τους ευρωπαϊκούς θεσμούς να αξιοποιήσουν την πείρα του Οργανισμού Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ (FRA). Όσον αφορά στη δικαστική συνεργασία σε αστικές και ποινικές υποθέσεις, διακηρύχθηκε και πάλι ότι η αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης αποτελεί τον «ακρογωνιαίο λίθο» (“cornerstone”) της δικαστικής συνεργασίας. Επίσης, επισημάνθηκε ότι ο ευρωπαϊκός δικαστικός χώρος πρέπει να επιτρέπει στους πολίτες να διεκδικούν τα δικαιώματά τους σε ολόκληρη την Ένωση με τη διευκόλυνση της πρόσβασής τους στη δικαιοσύνη. Σύμφωνα με το Πρόγραμμα, περαιτέρω επιδίωξη συνιστά η δημιουργία ενός πλήρους συστήματος συγκέντρωσης αποδεικτικών μέσων στις υποθέσεις διασυνοριακού εγκλήματος. Επιπλέον, δόθηκε έμφαση στη βελτίωση του επιπέδου συνεργασίας των αστυνομικών και δικαστικών αρχών των κρατών μελών. Τονίστηκε δε ότι η Europol και η Eurojust πρέπει να συμμετέχουν συστηματικά στις σημαντικές διασυνοριακές επιχειρήσεις, καθώς και ότι πρέπει να αναβαθμίσουν περαιτέρω τη συνεργασία τους.

2020: *Στρατηγική για έξυπνη, διατηρήσιμη και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη*», COM(2010) 2020 τελικό, (προσβάσιμο σε <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52010DC2020&from=en>), στην οποία δεν απαντά καμία απολύτως αναφορά στον ΧΕΑΔ και στα ζητήματα που εμπίπτουν σ’ αυτόν.

²⁷⁰ Πρόγραμμα της Στοκχόλμης, ό.π., σελ. 4.

²⁷¹ Σχετικά βλ. *infra* υποσημ. 334.

Το Πρόγραμμα της Στοκχόλμης δεν διαδέχθηκε αντίστοιχο πενταετές πρόγραμμα²⁷². Εν όψει της λήξης του, το έτος 2014 υιοθετήθηκε από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Υpres [Βέλγιο] το Στρατηγικό Πλάνο για την περίοδο 2015-2020²⁷³. Όπως παρατηρείται²⁷⁴, οι σχετικές με τον ΧΕΑΔ προβλέψεις του ανωτέρω Πλάνου είναι συνοπτικές-γενικές και αφορούν κυρίως στην ενίσχυση των υφιστάμενων νομικών εργαλείων, ενώ ελλείπει η «κινητήρια δύναμη» που χαρακτήριζε τα προηγούμενα πολυετή προγράμματα και οδήγησε στην εναρμόνιση των εγγυήσεων για τα ύποπτα/κατηγορούμενα πρόσωπα σε ενωσιακό επίπεδο.

Β. Η αμοιβαία αναγνώριση των δικαστικών αποφάσεων και διαταγών ως θεμελιακή αρχή

1. Έννοια και λειτουργία

Στον βαθμό που το ποινικό δίκαιο συνιστά ένα από τα τελευταία προπύργια της κυριαρχίας των κρατών μελών, έπρεπε με κάποιον τρόπο να αντιμετωπιστεί η υφιστάμενη έλλειψη αμοιβαίας εμπιστοσύνης μεταξύ τους στο εν λόγω πεδίο, όπως και η απροθυμία τους να εκχωρήσουν στην ΕΕ σχετικές αρμοδιότητές τους²⁷⁵.

Με βάση τα συμπεράσματα της προεδρίας του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου του Τάμπερε της 15-16.10.1999, η αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης δικαστικών αποφάσεων επελέγη ώστε να αποτελέσει τον «ακρογωνιαίο λίθο»²⁷⁶ της δικαστικής

²⁷² Για τις μεταγενέστερες σχετικές –ασθενικές, όσον αφορά στην προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων– πράξεις των οργάνων της ΕΕ, βλ. *Η. Αναγνωστόπουλο*, Δικαιώματα των κατηγορουμένων..., ό.π., σελ. 204-205.

²⁷³ European Council, 26/27 June 2014 Conclusions, EUCO 79/14, προσβάσιμο σε https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/en/ec/143478.pdf.

²⁷⁴ *R. Kostoris*, The protection of fundamental rights, σε: ίδιου (επιμ.), *Handbook of European criminal procedure*, εκδ. Springer, Cham 2018, σελ. 90.

²⁷⁵ Έτσι *Á. Farkas*, Assignment of power, investigations and the transfer of evidence in trans-national criminal proceedings, σε: *B. Schünemann* (επιμ.), *A programme for European criminal justice*, εκδ. Carl Heymanns, Κολωνία-Βερολίνο-Μόναχο 2006, σελ. 368, ο οποίος αναφέρεται γενικότερα στα παραπάνω (και όχι ειδικά στην αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης ως μέσου αντιμετώπισης της παραπάνω απροθυμίας και της έλλειψης εμπιστοσύνης).

²⁷⁶ Πλαγ. 33 Προγράμματος του Τάμπερε (*supra* υποσημ. 233). Πρόκειται για χαρακτηρισμό που χρησιμοποιείται έκτοτε συστηματικά για να καταστήσει σαφή την ουσιώδη σημασία της εν λόγω αρχής στην ενωσιακή ενοποίηση.

συνεργασίας σε αστικά και ποινικά θέματα εντός της Ένωσης. Το εν λόγω μέσο επινοήθηκε και υποστηρίχθηκε με την προοπτική ότι η ενισχυμένη αμοιβαία αναγνώριση και η αναγκαία προσέγγιση των νομοθεσιών θα διευκόλυνε τη συνεργασία μεταξύ των αρμόδιων αρχών και τη δικαστική προστασία των δικαιωμάτων των ιδιωτών²⁷⁷. Σύμφωνα με το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, έπρεπε να εξεταστεί η δυνατότητα θέσπισης διαδικασιών “fast track” έκδοσης, χωρίς να θίγεται η αρχή της δίκαιης δίκης²⁷⁸. Ακόμη, η αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης έπρεπε να εφαρμοστεί στις διατάξεις της προδικασίας, ιδίως σε εκείνες με τις οποίες μπορούν οι αρμόδιες αρχές να εξασφαλίζουν ταχέως αποδεικτικά μέσα (τα οποία υπό προϋποθέσεις θα έπρεπε να γίνονται δεκτά από τα δικαστήρια των άλλων κρατών μελών) και να προβαίνουν στην κατάσχεση περιουσιακών στοιχείων τα οποία μεταφέρονται εύκολα²⁷⁹.

Κατόπιν των παραπάνω συμπερασμάτων, την 29.11.2000 το Συμβούλιο υιοθέτησε πρόγραμμα μέτρων για την εφαρμογή της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης των ποινικών αποφάσεων²⁸⁰. Στην εισαγωγή του εν λόγω προγράμματος αναφέρεται ότι η αμοιβαία αναγνώριση *«πρέπει να επιτρέπει την ενίσχυση της συνεργασίας μεταξύ των κρατών μελών, αλλά και της προστασίας των δικαιωμάτων των προσώπων»*. Περαιτέρω, διακηρύσσεται ότι *«[η] εφαρμογή της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης των ποινικών αποφάσεων μαρτυρεί την εμπιστοσύνη κάθε κράτους μέλους προς τα συστήματα ποινικής δικαιοσύνης των υπολοίπων. Αυτή η εμπιστοσύνη στηρίζεται ειδικότερα στο κοινό υπόβαθρο που αποτελεί η προσήλωσή τους στις αρχές της ελευθερίας, της δημοκρατίας και του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών και στο κράτος δικαίου»*.

Στη συνέχεια, το έτος 2002, όπως προαναφέρθηκε ακολούθησε η έκδοση της πρώτης ενωσιακής πράξης με την οποία υιοθετήθηκε η αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης, ήτοι της Απόφασης-Πλαίσιο για το ΕΕΣ. Ενδεικτικά, κατά το *Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο* στην από 7.5.2009 Σύστασή του προς το Συμβούλιο σχετικά με την ανάπτυξη ενός ενωσιακού χώρου ποινικής δικαιοσύνης, *«όπου εφαρμόστηκε, όπως στην περίπτωση του Ευρωπαϊκού Εντάλματος Σύλληψης, η αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης*

²⁷⁷ Βλ. πλαγ. 33 Προγράμματος. Σχετικώς βλ. ενδεικτ. και σε μεταγενέστερα ενωσιακά νομοθετήματα: αιτ. σκ. 6 προοιμίου Απόφασης-Πλαίσιο 2002/584/ΔΕΥ για το ΕΕΣ, αιτ. σκ.2 προοιμίου Οδηγίας 2014/41/ΕΕ για την ΕΕΕ.

²⁷⁸ Πλαγ. 35 Προγράμματος.

²⁷⁹ Πλαγ. 36 Προγράμματος.

²⁸⁰ ΕΕ C 12/15.1.2001, σελ. 10 επ.

αποδείχθηκε ότι διαθέτει μεγάλη προστιθέμενη αξία για τη δικαστική συνεργασία την Ευρωπαϊκή Ένωση»²⁸¹.

Με τη Συνθήκη της Λισαβόνας, η αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης κατοχυρώνεται για πρώτη φορά ρητά σε επίπεδο πρωτογενούς δικαίου²⁸², αποκτά εξέχουσα θέση και καθίσταται το κυρίαρχο μέσο άσκησης της ποινικής πολιτικής της ΕΕ²⁸³. Σύμφωνα με τον *Αναγνωστόπουλο*, στο άρθρο 82§1 ΣΛΕΕ απαντά η «ευρύτερη και πανηγυρικότερη έως σήμερα διακήρυξη της αμοιβαίας αναγνώρισης ως θεμελίου της δικαστικής συνεργασίας στον κοινό ευρωπαϊκό χώρο»²⁸⁴.

Μολονότι η αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης προβλέπεται σε σειρά, πλέον, ενωσιακών νομοθετημάτων, δεν υφίσταται ορισμός της έννοιάς της στις Συνθήκες²⁸⁵. Με την αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης επιτυγχάνεται με ταχεία διαδικασία και μετά από περιορισμένο έλεγχο (σχεδόν «αυτόματα» θα λέγαμε), η εκτέλεση αποφάσεων και διαταγών (ποινικού χαρακτήρα) που εκδίδονται από την αρμόδια αρχή ενός κράτους μέλους και απευθύνονται στην αρμόδια αρχή άλλου κράτους μέλους. Δηλαδή, κατ' ουσίαν αντικαθίσταται η αρχή της αίτησης, οι δε αρμόδιες αρχές συνεργάζονται μεταξύ τους οριζόντια. Πρόκειται για γεγονός αδιανόητο μέχρι πριν από λίγα χρόνια στο πεδίο της διεθνούς συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις μεταξύ κυρίαρχων κρατών. Μάλιστα

²⁸¹ European Parliament recommendation of 7 May 2009 to the Council on development of an EU criminal justice area (2009/2012(INI)), σελ. 4, προσβάσιμο σε <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+TA+P6-TA-2009-0386+0+DOC+PDF+V0//EN>.

²⁸² Για τις σχετικές διατάξεις βλ. ευθύς ανωτέρω, υπό Α.2.

²⁸³ Βλ. αντί πολλών Δ. Μουζάκη, Το ποινικό δικονομικό δίκαιο μετά τη Συνθήκη της Λισαβόνας, σε: Δ. Κιούπης / Ρ.-Ε. Παπαδοπούλου / Δ. Μουζάκης, Το ποινικό δίκαιο μετά τη Συνθήκη της Λισαβόνας, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2011, σελ. 125.

²⁸⁴ Η. Αναγνωστόπουλος, Στη Βαβέλ της Ευρωπαϊκής Ένωσης: η Οδηγία 2010/64/ΕΕ για το δικαίωμα διερμηνείας και μετάφρασης στην ποινική διαδικασία (Ν. 4236/2014 - ΚΠΔ 233, 236, 236Α, 238Β), σε: Τιμητικός Τόμος Χριστόφορου Δ. Αργυρόπουλου, [Ένωση Ελλήνων Ποινικολόγων / Δικηγορικός Σύλλογος Αθηνών], εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2016, σελ. 168 [=ΠοινΧρ 2016, 243].

²⁸⁵ Αντίθετα, για παράδειγμα, απ' ό,τι ισχύει στις ΗΠΑ με την τρόπον τινά αντίστοιχη, κατοχυρωμένη σε συνταγματικό επίπεδο, “Full Faith and Credit Clause”· βλ. σχετ. J. Albert / J.-B. Merlin, Is the EU ready for automatic mutual recognition... in the fight against crime?, σε: eucrim 2015, 60 και εκεί παραπομπές (προσβάσιμο σε https://eucrim.eu/media/issue/pdf/eucrim_issue_2015-02.pdf). Ο ορισμός της έννοιας της αρχής ασφαλώς διευκολύνει τον ερμηνευτή και τον εφαρμοστή του δικαίου.

κατά τη *Lang*, με την εφαρμογή της αρχής το δικαστικό σύστημα ενός κράτους μέλους τρόπον τινά τίθεται στη διάθεση του δικαστικού συστήματος άλλου κράτους μέλους²⁸⁶.

Ως *πρωτεύουσες λειτουργίες*, τις οποίες η αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης επιτελεί, μπορούν να θεωρηθούν η «νομοθετική» (λαμβανομένου υπόψη του ρόλου της ως «βάσης» στις ενωσιακές πράξεις που διέπονται από αυτή²⁸⁷) και η «ερμηνευτική» (στο μέτρο που οι εθνικές αρχές και βάσει αυτής ερμηνεύουν την ενσωματωθείσα στις έννομες τάξεις τους ενωσιακή νομοθεσία). Περαιτέρω, ως *δευτερεύουσες λειτουργίες* της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης μπορούν να θεωρηθούν η «βελτιωτική» λειτουργία της (χάρης στην «ευελιξία» που επιτυγχάνεται με την εφαρμογή της σε περιπτώσεις, στις οποίες σταθμίζονται αντικρουόμενα συμφέροντα) και η «εξισορροπητική» (στο μέτρο που και βάσει αυτής σταθμίζονται δικαιικές αρχές μεταξύ τους)²⁸⁸.

Οι σχέσεις των κρατών μελών, ιδίως ως προς θέματα που άπτονται του ποινικού δικαίου, χαρακτηρίζονται –όχι σπάνια θα λέγαμε– από κάποια αμοιβαία επιφυλακτικότητα ή και καχυποψία, ιδίως για λόγους κρατικής κυριαρχίας. Έτσι, με την εφαρμογή της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης (που προϋποθέτει την ύπαρξη αμοιβαίας εμπιστοσύνης μεταξύ των κρατών μελών) και με τη *μερική* εναρμόνιση των δικαίων των κρατών μελών (στο μέτρο που έχει επιτευχθεί μέχρι σήμερα), οι σχέσεις μεταξύ των δικαστικών αρχών τους διευκολύνονται ουσιαστικά. Σύμφωνα με τον *Μουζάκη*, πρόκειται για «μοντέλο διακυβέρνησης» και λειτουργεί όπως ένας «κανόνας συμπεριφοράς», που δημιουργήθηκε από τα κράτη μέλη και διαμορφώνει τη συμπεριφορά τους. Επιπλέον, έχει εν τέλει σημαντικές επιπτώσεις στην εθνική κυριαρχία, αν και εμφανίζεται εκ πρώτης όψεως «σαν ένα ήπιο μέσο για την προώθηση της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης μέσω της διατήρησης της πολυμορφίας και της ρυθμιστικής αυτονομίας των κρατών-μελών»²⁸⁹. Είναι πάντως ευνόητο ότι είναι πολύ πιο εύκολο για

²⁸⁶ Βλ. *A. Lang*, Mutual recognition and mutual trust: which comes first?, σε: *M. Pedrazzi / I. Viarengo / A. Lang* (επιμ.), *Individual guarantees in the European judicial area in criminal matters*, εκδ. Bruylant, Βρυξέλλες 2011, σελ. 182.

²⁸⁷ Για παράδειγμα, βλ. άρθρ. 1§2 Απόφασης-Πλαίσιο για το ΕΕΣ, όπου ορίζεται ότι «τα κράτη μέλη εκτελούν κάθε ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης βάσει της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης [...]».

²⁸⁸ Για όλες τις παραπάνω λειτουργίες της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης βλ. *A. Suominen*, *Limits of mutual recognition in cooperation in criminal matters within the EU - especially in light of recent judgements of both European Courts*, *EuCLR* 2014, 212 επ.

²⁸⁹ *Δ. Μουζάκης*, Το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης, ό.π., σελ. 232 επ.

τις δικαστικές αρχές να εμπιστεύονται τις αντίστοιχες αρχές των άλλων κρατών μελών, εφόσον οι τελευταίες τηρούν συγκεκριμένους ελάχιστους κανόνες²⁹⁰. Όσο πιο αποτελεσματικά αναπτύσσονται οι τελευταίοι, τόσο πιο αποτελεσματική αναμένεται να είναι η εφαρμογή της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης.

2. Αμοιβαία αναγνώριση – αμοιβαία εμπιστοσύνη – θεμελιώδη δικαιώματα

Η εφαρμογή της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης, ως μέσου επίτευξης της δικαστικής συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις, παρουσιάζει συνάμα θετικές και αρνητικές πτυχές –οι οποίες αναδείχθηκαν ιδίως κατά την εφαρμογή του θεσμού του ΕΕΣ. Με αυτό τον «μαγικό μηχανισμό», όπως χαρακτηρίζεται η αρχή²⁹¹, αναγνωρίζονται κατ' αρχήν «αυτόματα» οι δικαστικές αποφάσεις και διαταγές που εκδίδουν οι αρχές ενός κράτους μέλους από τις αρχές άλλου κράτους μέλους, όπου απευθύνονται. Τα περιθώρια άρνησης της αναγνώρισης (και της εκτέλεσης) αυτών είναι κατ' αρχήν περιορισμένα και προς τούτο καθορίζονται πολύ συγκεκριμένοι λόγοι. Συνεπεία αυτού, κυρίως, η αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης έχει δεχθεί τα πυρά μεγάλης μερίδας της θεωρίας. Ενδεικτικά, κατά τον *Schünemann*, «[α]ν εφάρμοζε κανείς πλήρως την αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης, δεν θα απέμενε πλέον τίποτα, ούτε από την απαίτηση του διττού αξιοποιίνου ούτε από την αρχή της μέγιστης δυνατής ωφέλειας. Τόσο μακριά δεν έφτασαν, ωστόσο, τα κατ' ιδίαν νομοθετήματα της ΕΕ, αντίθετα συνέθεσαν μία πολύχρωμη “κουρελού”, που διαφέρει ανάλογα με την περίπτωση [...]»²⁹².

Ουσιαστικά, πρόκειται για «αρχή»²⁹³ που προέρχεται από τον χώρο του ευρωπαϊκού οικονομικού δικαίου, στο πλαίσιο του οποίου διευρύνει την ελευθερία των

²⁹⁰ Βλ. *T. Wischmeyer*, Generating trust through law? Judicial cooperation in the European Union and the “principle of mutual trust”, *German Law Journal* 2016, 365 και εκεί υποσημ. 138 (προσβάσιμο σε <http://www.germanlawjournal.com/volume-17-no-03>).

²⁹¹ *I. Anagnostopoulos*, Criminal justice cooperation..., ό.π., 10.

²⁹² *B. Schünemann*, Ελάχιστες προϋποθέσεις μιας αποτελεσματικής υπεράσπισης σε διεθνικές ευρωπαϊκές ποινικές διαδικασίες, (απόδοση *I. Μοροζίνη / Μ. Ρηγοπούλου*), *ΠοινΔικ* 2015, 1061.

²⁹³ Βλ. *Χ. Μυλωνόπουλο*, Το ευρωπαϊκό ποινικό δίκαιο μετά τη Συνθήκη της Λισαβόνας: η ουσιαστική νομιμοποίηση του ευρωπαϊκού ποινικού δικαίου και η σημασία της ποινικής δογματικής για τη διαμόρφωσή του, *ΠοινΧρ* 2011, 88, ο οποίος θεωρεί, βάσει μιας κατά *R. Dworkin* ανάλυσης, ότι η αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης δεν συνιστά «αρχή του δικαίου» –αφού η εφαρμογή της δεν θεραπεύει ή πραγματώνει την ιδέα της δικαιοσύνης–, αλλά επιμέρους «πολιτική» (“policy”).

προσώπων στηρίζοντας την ελεύθερη κυκλοφορία των αγαθών²⁹⁴. Πλην όμως, η μεταφορά και εφαρμογή της στο πεδίο του ποινικού δικαίου παραγνωρίζει τις σύνθετες προϋποθέσεις της νομιμοποίησής του, μπορεί δε ανάλογα με το τί αναγνωρίζεται να έχει θετικά και αρνητικά αποτελέσματα. Για παράδειγμα, με την εφαρμογή της μπορεί να τηρείται η αρχή “ne bis in idem” στις περιπτώσεις που αναγνωρίζεται δικαστική απόφαση, που σεβάστηκε τα δικαιώματα του κατηγορουμένου, και ο ίδιος να μην κατηγορηθεί εκ νέου για την αυτή πράξη²⁹⁵. Ωστόσο, παρατηρείται από την *Καϊάφα-Γκμπάντι* ότι στην πράξη κατά κανόνα ενισχύεται η καταστολή²⁹⁶.

Ως εναλλακτική πρόταση στο ενωσιακό σύστημα ποινικού (ουσιαστικού και δικονομικού) δικαίου, που εν πολλοίς θεμελιώνεται στην αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης, ενδιαφέρον παρουσιάζει το –προαναφερθέν²⁹⁷– πρόγραμμα ομάδας πανεπιστημιακών υπό τον *Schünemann*: Με την περιλαμβανόμενη σ’ αυτό «πρόταση για τη ρύθμιση των διεθνικών ποινικών διαδικασιών στην Ευρωπαϊκή Ένωση», κατ’ αρχάς απορρίπτεται η αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης· τουλάχιστον υπό την τρέχουσα μορφή της, η οποία όπως λέγεται δημιουργεί «υβριδικές» δικονομικές διατάξεις. Η παραπάνω αρχή αντικαθίσταται με ένα μοντέλο «διεθνικής δικονομικής ενότητας» (“transnational procedural unity”). Στο πλαίσιο της ενότητας αυτής το κράτος μέλος – το οποίο ορίζεται σύμφωνα με τους κανόνες που προβλέπονται στην πρόταση (κατά βάση κατόπιν συνεννόησης των ενδιαφερομένων κρατών μεταξύ τους)– διεξάγει τις σχετικές διαδικασίες σύμφωνα με την ουσιαστική και τη δικονομική ποινική νομοθεσία του, κατά τον λιγότερο οχληρό για τον καθ’ ου τρόπο (εφόσον βέβαια είναι αναγκαία η λήψη επαχθών μέτρων). Το κράτος που διεξάγει τις σχετικές διαδικασίες μπορεί να είναι τόσο το κράτος, στο έδαφος του οποίου αυτές διεξάγονται, όσο και άλλο ενδιαφερόμενο –άμεσα σχετιζόμενο με την υπόθεση– κράτος²⁹⁸. Το παραδεκτό, ο

²⁹⁴ Σχετικά με την ενωσιακή ελεύθερη κυκλοφορία εμπορευμάτων, προσώπων, υπηρεσιών και κεφαλαίων, βλ. *Χ. Ταγαρά / Μ. Μενγκ-Παπαντώνη*, Η κατ’ άρθρο..., ό.π., *passim*.

²⁹⁵ Βλ. *Μ. Καϊάφα-Γκμπάντι*, Ευρωπαϊκό ποινικό δίκαιο..., ό.π., σελ. 37-38.

²⁹⁶ *Μ. Καϊάφα-Γκμπάντι*, ό.α.π., σελ. 39.

²⁹⁷ *B. Schünemann* (επίμ.), A programme for European criminal justice, ό.π., σελ. 257 επ. Βλ. και παραπάνω στο ίδιο Κεφάλαιο, υπό Α.1.

²⁹⁸ Στην πράξη, προτείνεται έτσι ένα σύστημα συνδυασμού των κανόνων “locus regit actum” και “forum regit actum” αντίστοιχα. Σημειωτέον ότι, σύμφωνα με τον κανόνα “forum regit actum” (σε αντιδιαστολή με τον κανόνα “locus regit actum”), το δικαστήριο του αιτούντος κράτους επί της ουσίας εφαρμόζει τους δικαιοκούς κανόνες από τους οποίους δεσμεύεται το ίδιο, ιδίως όσον αφορά στο παραδεκτό των

τύπος και το εκκλητό των ερευνητικών πράξεων του κράτους διεξαγωγής των ερευνών διέπονται από τη νομοθεσία του και οι αποφάσεις του αναγνωρίζονται εξ ολοκλήρου. Η δε συνδρομή του όρου του διττού αξιοποιούν συνιστά όρο εκ των ων ουκ άνευ για τη διεξαγωγή των ποινικών διαδικασιών. Το σύστημα που προτάθηκε με το παραπάνω πρόγραμμα εκκινεί από τελείως διαφορετική βάση και διαπνέεται από διαφορετική φιλοσοφία από το τελικά επιλεγέν σύστημα, που βασίζεται στην αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης. *Τουλάχιστον* κατά τούτο δεν στερείται θεωρητικής σημασίας.

Παρά την κριτική της θεωρίας, μετά τη Συνθήκη του Άμστερνταμ και μέχρι την έναρξη της ισχύος της Συνθήκης της Λισαβόνας εκδόθηκε πληθώρα αποφάσεων-πλαίσιο, στις οποίες αξιοποιείται η αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης. Δεδομένων όμως και των σχετικών διαβουλεύσεων μεταξύ των κρατών μελών, αυτά φαίνεται να γίνονται τόσο πιο επιφυλακτικά, όσο πιο φιλόδοξο γίνεται το πρόγραμμα της αμοιβαίας αναγνώρισης και σε όσο περισσότερα διαδικαστικά της ποινικής δικαιοσύνης διαδικασίας εκτείνεται²⁹⁹.

αποδεικτικών μέσων. Δεν αναγνωρίζει άνευ ετέρου αναγκαστικά τους δικαιοκούς κανόνες που ισχύουν στον τόπο στον οποίο διενεργήθηκαν οι ανακριτικές πράξεις, εάν οι κανόνες αυτοί είναι διαφορετικοί. Σε απόλυτη έκφανση του κανόνα “forum regit actum”, οι δικαστικές αρχές αφενός μπορούν να πραγματοποιούν άμεσα εντός του εδάφους άλλου κράτους ανακριτικές πράξεις και αφετέρου εφαρμόζουν το δικό τους δικονομικό δίκαιο. Αντίθετα, κατ’ εφαρμογή του κανόνα “locus regit actum” εφαρμόζεται το δίκαιο του κράτους στο οποίο εκτελούνται τα ερευνητικά μέτρα. Βλ. –προκειμένου για τη δικαστική συνδρομή μεταξύ των ελβετικών καντονιών– C. Siebert, L’*évolution du modele Suisse de l’entraide judiciaire et de la coopération intercantonale en matière pénale*, σε: J. Vervaele (επιμ.), *European evidence warrant: transnational judicial inquiries in the EU*, εκδ. Intersentia, Αμβέρσα-Οξφόρδη 2005, σελ. 195. Συγκριτικά, αυξημένο ενδιαφέρον παρουσιάζει εν προκειμένω το ελβετικό νομικό πλαίσιο, στο μέτρο που η Ελβετική Συνομοσπονδία τρόπον τινά προσομοιάζει με την ΕΕ. Συγκεκριμένα, τα είκοσι έξι ελβετικά καντόνια (ομόσπονδα κράτη) συνιστούν εν μέρει κυρίαρχα κράτη (κατ’ άρθρο 3 ελβετικού Συντ.) και εν πολλοίς διαφέρουν μεταξύ τους ως προς την («εσωτερική») νομοθεσία και την επίσημη γλώσσα, το (πρακτικά «επικρατούν») θρησκευτικό δόγμα, την κουλτούρα που χαρακτηρίζει τους πολίτες καθενός από αυτά κ.λπ. Μάλιστα, μέχρι και το έτος 2010 ίσχυαν είκοσι εννέα καντονιακοί ΚΠΑ και μόλις από την 1.1.2011, κατόπιν συνταγματικής αναθεώρησης, τέθηκε σε ισχύ ο ομοσπονδιακός ελβΚΠΑ.

²⁹⁹ V. Mitsilegas, *The third wave of third pillar law: which direction for EU criminal justice?*, *European Law Review* 2009, 548 (προσβάσιμο σε https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1487664).

Με την από 18.12.2014 με αριθ. 2/13 αρνητική γνωμοδότηση του ΔΕΕ περί προσχώρησης της ΕΕ στην ΕΣΔΑ³⁰⁰, το Δικαστήριο θεώρησε³⁰¹ μεταξύ άλλων ότι η υποχρέωση των κρατών μελών να ελέγχουν, αν τα άλλα κράτη μέλη σέβονται τα θεμελιώδη δικαιώματα σύμφωνα με την ΕΣΔΑ και στις μεταξύ τους σχέσεις, που διέπονται από το δίκαιο της Ένωσης –παρά το γεγονός ότι το τελευταίο επιβάλλει την αμοιβαία εμπιστοσύνη μεταξύ τους–, είναι ικανή να διακυβεύσει την ισορροπία στην οποία στηρίζεται η Ένωση καθώς και την αυτονομία του δικαίου της. Σχετικώς παρατηρεί ο *Μιτσιλέγκας* ότι το ΔΕΕ διατύπωσε τη «*μάλλον ακραία θέση*» περί «*τεκμαιρόμενης αμοιβαίας εμπιστοσύνης*», η οποία άγει σε αυτόματη αμοιβαία αναγνώριση σε βάρος των θεμελιωδών δικαιωμάτων³⁰².

Διαφορετική ήταν η θέση του ΕΔΔΑ, όπως διατυπώθηκε στην τρόπον τινά «απάντησή» του που ακολούθησε την έκδοση της ανωτέρω γνωμοδότησης του ΔΕΕ. Ειδικότερα, στην απόφαση επί της υπόθεσης «*Ανοτιņš κατά Λετονίας*» –ήτοι στην πρώτη υπόθεση όπου κλήθηκε να εξετάσει την τήρηση των εγγυήσεων της δίκαιης δίκης κατά την εφαρμογή της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης–, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι σε κάθε περίπτωση, ως γενική αρχή, «*το δικαστήριο που εξετάζει αίτηση αναγνώρισης και εκτέλεσης αλλοδαπής δικαστικής απόφασης δεν μπορεί να κάνει δεκτή την αίτηση χωρίς πρώτα να διεξαγάγει σε κάποιο βαθμό έλεγχο αυτής της απόφασης υπό το φως των εγγυήσεων της δίκαιης δίκης*»³⁰³. Περαιτέρω, το Δικαστήριο προέβη σε συγκεκριμένες παρατηρήσεις ως προς τη συγκρότηση του ΧΕΑΔ και την αρχή της αμοιβαίας

300

Προσβάσιμη

σε

<http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=160882&pageIndex=0&doclang=EL&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=51517>.

³⁰¹ Σκ. 194.

³⁰² Βλ. τον εύλογο προβληματισμό του V. Mitsilegas, *Judicial concepts of trust in Europe's multi-level security governance: from Melloni to Schrems via Opinion 2/13*, σε: eucrim 2015, 92 (προσβάσιμο σε https://eucrim.eu/media/issue/pdf/eucrim_issue_2015-03.pdf), με βάση τις σκ. 191-192 της γνωμοδότησης.

³⁰³ Από 23.5.2014 απόφαση «*Ανοτιņš κατά Λετονίας*» [GC], αριθ. προσφ. 17502/07, σκ. 98. Σχετικά με τη σημαντική αυτή απόφαση βλ. S. Øby Johansen, *EU law and the ECHR: the Bosporus presumption is still alive and kicking - the case of Anotīņš v. Latvia*, 24.5.2016, (προσβάσιμο σε <http://eulawanalysis.blogspot.gr/2016/05/eu-law-and-echr-bosporus-presumption.html>), σύμφωνα με τον οποίο «[η] απόφαση του ΕΔΔΑ είναι επιφυλακτική ως προς τους κινδύνους της αυτοματοποιημένης εφαρμογής των υποχρεώσεων αμοιβαίας αναγνώρισης και επιβεβαιώνει τις αρχές που καθορίστηκαν στη “*Bosphorus*”».

αναγνώρισης. Αν και η παραπάνω απόφαση αφορά στον ενωσιακό τομέα της δικαστικής συνεργασίας σε αστικές υποθέσεις –στις οποίες η αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης επίσης διαδραματίζει πρωτεύοντα ρόλο (άρθρ. 81§1 ΣΛΕΕ)–, η εμβέλειά της εκτείνεται και στη δικαστική συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις³⁰⁴. Για τον λόγο αυτό, το ΕΔΔΑ επικαλέστηκε τις παραδοχές του περί μη «αυτόματης» και «μηχανικής» εφαρμογής του μηχανισμού της αμοιβαίας αναγνώρισης σε μεταγενέστερη νομολογία του σε σχέση με τον θεσμό του ΕΕΣ³⁰⁵.

Όπως προαναφέρθηκε, η αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης βασίστηκε σε ένα «τεκμήριο» αμοιβαίας εμπιστοσύνης μεταξύ των κρατών μελών και, ως μέσο συνεργασίας, αξιοποιήθηκε εκτεταμένα από τον Ενωσιακό νομοθέτη προς την κατεύθυνση της ποινικής καταστολής. Κατόπιν εξέτασης των θεμελιωδών δικαιωμάτων σε σχέση με την αμοιβαία εμπιστοσύνη και δη α) ως εξαγόμενων από αυτή, β) ως θετόντων όρια σε αυτή, γ) ως πηγών αυτής και δ) ως πηγών αυτής μέσω της ανάπτυξης ενιαίων-αυτόνομων εννοιών, ο *Μιτσιλέγκας* συμπεραίνει ότι η πραγματική διασφάλιση των θεμελιωδών δικαιωμάτων συνιστά ακρογωνιαίο λίθο για τη θεμελίωση ενός συστήματος αμοιβαίας εμπιστοσύνης βασισμένου σε μια δικαιολογημένη –και όχι απλώς τεκμαιρόμενη– εμπιστοσύνη³⁰⁶. Για μια μερική (εξισορροπητική) εξουδετέρωση των συνεπειών της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης, προς όφελος των προσώπων που θίγονται από την εφαρμογή της, πρέπει λοιπόν να δίδεται τουλάχιστον αντίστοιχη πρόνοια προς την κατεύθυνση της κατοχύρωσης των θεμελιωδών δικαιωμάτων τους³⁰⁷.

³⁰⁴ Μάλιστα, στη σκ. 113 γίνεται ρητά αναφορά και στη δικαστική συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις.

³⁰⁵ Βλ. από 17.4.2018 απόφαση «Pirozzi κατά Βελγίου», αριθ. προσφ. 21055/11, σκ. 60-62· από 9.7.2019 απόφαση «Romeo Castaño κατά Βελγίου», αριθ. προσφ. 8351/17, σκ. 84.

³⁰⁶ V. Mitsilegas, The symbiotic relationship between mutual trust and fundamental rights in Europe's Area of Criminal Justice, NJECL 2015, 457 επ. Ο ίδιος, The constitutional implications of mutual recognition in criminal matters in the EU, Common Market Law Review 2006, 1291, είχε παρατηρήσει σχετικά –προ της Συνθήκης της Λισαβόνας– ότι οι αναφορές σε θεμελιώδη δικαιώματα συνιστούν μέσο, που χρησιμοποιήθηκε για να «ανακουφιστούν» (“alleviate”) προβληματισμοί συνταγματικής φύσης, οι οποίοι οφείλονται στα εργαλεία της αμοιβαίας αναγνώρισης.

³⁰⁷ Όπως ορθά παρατηρεί ο E. Amodio, The sources of European criminal procedure, ό.π., σελ. 138, «όσο πιο αποτελεσματικά εργαλεία Ευρωπαϊκής δικαιοσύνης επινοούνται για την αντιμετώπιση των σοβαρότερων μορφών του εγκλήματος, τόσο πιο εύρωστες και άθικτες πρέπει να είναι οι εγγυήσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων». Για τον περιορισμό της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης υπό την έποψη των δικαιωμάτων του καθ' ου, βλ. σχετ. European Criminal Policy Initiative, A manifesto..., ό.π., 430 επ. Με το εν λόγω –πρωτοποριακό– κείμενο προτάθηκαν στον Ενωσιακό νομοθέτη διάφορα μέτρα. Στο

Για τον λόγο αυτό, η έκδοση από την ΕΕ σειράς νομικών πράξεων και δη των Οδηγιών του «Οδικού Χάρτη» για την ενίσχυση των ποινικοδικονομικών δικαιωμάτων³⁰⁸, που ακολούθησε αρκετά χρόνια αργότερα, συνιστούσε απαραίτητη ενέργεια³⁰⁹. Με τις Οδηγίες αυτές –οι οποίες είναι κεφαλαιώδους σημασίας και όθεν αναλύονται κατωτέρω³¹⁰– κατ’ ουσίαν τίθενται τα όρια της αμοιβαίας εμπιστοσύνης και, ακολούθως, της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης. Το ίδιο ισχύει και με τη ρητή πρόβλεψη ρήτρας επιφύλαξης της προστασίας θεμελιωδών δικαιωμάτων στην Οδηγία για την ΕΕΕ³¹¹. Έτσι, πρακτικά ενισχύεται η αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης και, όπου δεν υπάρχει καθορισμένο πεδίο εφαρμογής της, αφήνεται στα κράτη μέλη η σχετική ελευθερία δράσεως.

Σε τελική ανάλυση, για να λειτουργεί ορθά η αμοιβαία αναγνώριση των δικαστικών αποφάσεων μεταξύ των κρατών μελών, είναι απαραίτητο να συντρέχει αμοιβαία εμπιστοσύνη μεταξύ τους³¹². Όμως, η αμοιβαία αυτή εμπιστοσύνη δεν μπορεί να λαμβάνεται ως δεδομένη –προϋπόθεση επί της οποίας πρακτικά βασίζεται η αρχή

πλαίσιο αυτό, προτάθηκε και ο περιορισμός της παραπάνω αρχής μέσω της διενέργειας ελέγχου αναλογικότητας, με τον οποίο να λαμβάνονται υπόψη τόσο τα ατομικά όσο και τα κρατικά συμφέροντα, προς τον σκοπό της ενίσχυσης της αμοιβαίας εμπιστοσύνης μεταξύ των κρατών μελών, καθώς και της εμπιστοσύνης των πολιτών προς την Ένωση.

³⁰⁸ ΕΕ C 295/4.12.2009, σελ. 1 επ.

³⁰⁹ Βλ. I. Anagnostopoulos, *The right of access to a lawyer...*, ό.π., 6, σύμφωνα με τον οποίο «[η] πρόθεση του Οδικού Χάρτη ήταν να επαναφέρει την ισορροπία στον Ευρωπαϊκό χώρο ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης μεταξύ πολυάριθμων και μεγάλου βαθμού παρεμβατικότητας διωκτικών εργαλείων, όπως το Ευρωπαϊκό Ένταλμα Σύλληψης, τα οποία θεσπίστηκαν ταχέως μετά τη Συνθήκη του Άμστερνταμ, και δικονομικών δικαιωμάτων των υπόπτων και κατηγορουμένων, τα οποία σε έντονη αντίθεση παραμελήθηκαν συστηματικά». Βλ. σχετ. και V. Mitsilegas, *The limits of mutual trust in Europe's Area of Freedom, Security and Justice: from automatic inter-state cooperation to the slow emergence of the individual*, *Yearbook of European Law* 2012, 365 επ.

³¹⁰ Βλ. σχετ. στο ίδιο Μέρος, Κεφάλαιο Τρίτο, Γ.

³¹¹ Βλ. Μέρος Τρίτο, Κεφάλαιο Πέμπτο, Ζ.

³¹² Βλ. C. Morgan, *The potential of mutual recognition as a leading policy principle*, σε: C. Fijnaut / J. Ouwerkerk (επιμ.), *The future of police and judicial cooperation in the EU*, εκδ. Martinus Nijhoff, Leiden 2010, σελ. 231 επ. Ως προς τη σχέση μεταξύ της αμοιβαίας εμπιστοσύνης και της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης, βλ. A. Lang, *Mutual recognition and mutual trust...*, ό.π., σελ. 181 επ. Για κάποια προτεινόμενα διορθωτικά μέσα, με τα οποία βελτιώνεται η αποτελεσματικότητα της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης και ενισχύεται η αμοιβαία εμπιστοσύνη μεταξύ των κρατών μελών, βλ. C. Janssens, *The principle of mutual recognition in EU law*, εκδ. Oxford University Press, Οξφόρδη 2013, σελ. 240 επ.

της αμοιβαίας αναγνώρισης³¹³. Τα ελάχιστα εχέγγυα (*minimum standards*) διαφόρων κρατών μελών υστερούν σε σχέση με αυτά που ισχύουν σε άλλα κράτη μέλη. Το γεγονός αυτό διαπιστώνεται ευχερώς μέσω της νομολογίας του ΕΔΔΑ και των εκθέσεων διεθνών οργανισμών (όπως ο ΟΗΕ και το Συμβούλιο της Ευρώπης) ή μη κυβερνητικών οργανώσεων (όπως η Διεθνής Αμνηστία). Για την αντιμετώπιση του χάσματος εμπιστοσύνης που δημιουργείται μεταξύ των κρατών μελών εξαιτίας των παραπάνω, με άμεσο αντίκτυπο και στην εφαρμογή της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης (αλλά και στην περαιτέρω αξιοποίησή της), είναι αναγκαία η διασφάλιση των θεμελιωδών δικαιωμάτων στην πράξη³¹⁴. Όπως παρατηρεί η Τσόλκα, η υποχρέωση διασφάλισης της νομικής θέσης του καθ' ου σταδιακά αναγνωρίζεται ως παράλληλη υποχρέωση τόσο των εθνικών δικαστικών αρχών όσο και του ΔΕΕ –γεγονός που προκύπτει από την πρόσφατη μεταστροφή της νομολογίας του τελευταίου³¹⁵. Έτσι, ενδεικτικά κατά τη νομολογία αυτή³¹⁶, ιδίως όσον αφορά στον ΧΕΑΔ, η αρχή της αμοιβαίας εμπιστοσύνης επιβάλλει σε κάθε κράτος μέλος να δέχεται «πλην εξαιρετικών περιστάσεων» ότι τα λοιπά κράτη μέλη σέβονται τα αναγνωρισμένα από το ενωσιακό δίκαιο θεμελιώδη δικαιώματα. Όποτε, δε, υπάρχουν αμφιβολίες ως προς τη διασφάλισή τους, είναι σκόπιμο να ζητούνται σχετικώς συμπληρωματικές πληροφορίες από τις αρμόδιες αρχές³¹⁷.

³¹³ Έτσι Δ. Μουζάκης, Το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης, ό.π., σελ. 239.

³¹⁴ Βλ. V. Mitsilegas, EU criminal law after Lisbon: rights, trust and the transformation of justice in Europe, εκδ. Hart, Oxford-Portland/Oregon 2016, σελ. 125 επ., ιδίως 151-152. Διαφορετικά, όπως επισημαίνει η R. Garcimartin Montero, The European Investigation Order and the respect for fundamental rights in criminal investigations, σε: eucrim 2017, 47 (προσβάσιμο σε https://eucrim.eu/media/issue/pdf/eucrim_issue_2017-01.pdf), 47, είναι πολύ πιθανό, στις περιπτώσεις που τίθεται δίλημμα μεταξύ της τήρησης της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης και του σεβασμού θεμελιώδους δικαιώματος, τα κράτη [εκτέλεσης της ΕΕΕ, στην προκείμενη μελέτη] να επιλέγουν τη λύση που εγγυάται την πιο εκτεταμένη προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων.

³¹⁵ Ο. Τσόλκα, Αμοιβαία αναγνώριση ποινικών αποφάσεων και προστασία θεμελιωδών δικαιωμάτων εντός του «χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης» της Ευρωπαϊκής Ένωσης: ο «διάλογος» μεταξύ του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, ΠοινΧρ 2018, 432.

³¹⁶ Από 25.7.2018 απόφαση [GC] “LM”, C-216/18 PPU, σκ. 36.

³¹⁷ Επιχείρημα βάσει της απόφασης του ΕΔΔΑ «Romeo Castaño κατά Βελγίου», ό.π., σκ. 89.

Κεφάλαιο Τρίτο

Η προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων ως κανονιστική δέσμευση για την ανάπτυξη της ενωσιακής «δικαστικής συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις»

Α. Γενικό κανονιστικό πλαίσιο (:άρθρα 2, 6 ΣΕΕ, 67§1 ΣΛΕΕ και ΧΘΔΕΕ)

Όπως είναι γνωστό, όλα τα κράτη μέλη της ΕΕ είναι παράλληλα και κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης και συμβαλλόμενα κράτη-μέρη της ΕΣΔΑ. Η Σύμβαση, όπως νομολογιακά ερμηνεύεται από το ΕΔΔΑ, κατοχυρώνει τα θεμελιώδη ατομικά δικαιώματα στον εν γένει ευρωπαϊκό χώρο και, τουλάχιστον κατ' αρχήν, συνιστά τη λεγόμενη *ευρωπαϊκή δημόσια τάξη*³¹⁸. Επί δεκαετίες, η ΕΣΔΑ αποτελούσε στον ευρωπαϊκό χώρο το μοναδικό συμβατικό κείμενο³¹⁹ που κατοχύρωνε τα θεμελιώδη δικαιώματα και το οποίο είχε όχι μόνο θεωρητικά, αλλά και πρακτικά δεσμευτικό χαρακτήρα³²⁰. Το γεγονός αυτό εν πολλοίς συνεχίζει να ισχύει, ιδίως με δεδομένο ότι η ΕΣΔΑ εξασφαλίζει την προσφυγή κρατών μερών και ιδιωτών (φυσικών και νομικών προσώπων, ομάδων ατόμων και μη κυβερνητικών οργανώσεων) για την παραβίαση κατοχυρωμένων από αυτή δικαιωμάτων ενώπιον δικαστηρίου –του ΕΔΔΑ–, με την επιπρόσθετη πρόβλεψη της δυνατότητας επιβολής κυρώσεων.

Κατά την οικοδόμηση του ΧΕΑΔ κατ' άρθρα 2 και 29 ΣΕΕ –όπως ίσχυαν προ της Συνθήκης της Λισαβόνας–, το σαφές προβάδισμα εξαρχής δόθηκε στη θέσπιση ενωσιακών νομικών πράξεων σχετικών με την ασφάλεια, με περιεχόμενο σε μεγάλο

³¹⁸ Για την έννοια της επιφύλαξης της δημόσιας τάξης, βλ. παραπάνω, Κεφάλαιο Πρώτο, Γ.2.2 και υποσημ. 117.

³¹⁹ Σημειωτέον ότι το Συμβούλιο της Ευρώπης έχει περαιτέρω προβεί στην έκδοση σειράς μη δεσμευτικών πράξεων σχετικών με τα ανθρώπινα δικαιώματα· βλ. Σ. Αλεξιάδη, Κείμενα αντεγκληματικής πολιτικής..., ό.π., *passim*, ιδίως σελ. 127 επ.

³²⁰ Αντιθέτως άλλα συμβατικά κείμενα, που είχαν υπογραφεί και δέσμευαν τα κράτη μέλη, όπως π.χ. το ΔΣΑΠΔ που υιοθετήθηκε στο πλαίσιο του ΟΗΕ, δεν διέθεταν τέτοιο χαρακτήρα (δηλαδή δεσμευτικό στην πράξη, αφού δεν προβλεπόταν η επιβολή κυρώσεων από διεθνές δικαστήριο στις περιπτώσεις παραβιάσής τους). Πρβλ., για παράδειγμα, τις αρμοδιότητες του Comité de Droits de l'Homme –το οποίο θεσμοθετήθηκε προκειμένου να ελέγχεται η τήρηση του ΔΣΑΠΔ από τα δεσμευόμενα από αυτό κράτη–, όπως παρατίθενται σε Σ. Περράκη, Διαστάσεις της διεθνούς προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου: προς ένα *jus universalis*, εκδ. Ι. Σιδέρης, Αθήνα 2013, σελ. 109 επ.

βαθμό κατασταλτικό³²¹. Στο πλαίσιο αυτό, γενικώς παραμερίστηκε ο σεβασμός των θεμελιωδών δικαιωμάτων, που μεταξύ άλλων συνιστούσε δεσμευτική υποχρέωση των οργάνων της ΕΕ κατ' άρθρα 6§§1, 2 και 11§1 *in fine* ΣΕΕ³²².

Με τη Συνθήκη της Λισαβόνας τα δεδομένα άλλαξαν ριζικά. Ειδικότερα, προβλέφθηκαν διατάξεις, με τις οποίες κατοχυρώνονται συγκεκριμένα θεμελιώδη δικαιώματα σε πρωτογενές επίπεδο. Κατ' αρχάς, σύμφωνα με το άρθρο 2 ΣΕΕ, η ΕΕ βασίζεται στις αξίες του σεβασμού της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, της ελευθερίας, της δημοκρατίας, της ισότητας, του κράτους δικαίου, καθώς και του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, συμπεριλαμβανόμενων των δικαιωμάτων των προσώπων που ανήκουν σε μειονότητες³²³. Περαιτέρω, βάσει του άρθρου 6§1 ΣΕΕ, ο ΧΘΔΕΕ αποκτά το ίδιο νομικό κύρος με τις (οιονεί «συνταγματικές») ΣΕΕ και ΣΛΕΕ. Με τη θέση σε ισχύ του ΧΘΔΕΕ, που όπως παρατηρεί εύστοχα η *Κανελλοπούλου-Μαλούχου* «εξειδικεύει στην πραγματικότητα το αξιακό σύστημα της Ένωσης»³²⁴, καλύφθηκε ένα

³²¹ Ο V. Mitsilegas, *EU criminal law*, εκδ. Hart, Οξφόρδη 2009, σελ. 323, αναφέρει χαρακτηριστικά ότι «[α]κόμη και μια βιαστική εξέταση του περιεχομένου της νομοθετικής παραγωγής της ΕΕ σε ποινικές υποθέσεις μέχρι τώρα θα οδηγούσε στα ακόλουθα συμπεράσματα: ότι το ποινικό δίκαιο της ΕΕ επικεντρώνεται κυρίως στην καταστολή, αφήνοντας περιορισμένο χώρο για την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων· και ότι ένα μεγάλο τμήμα του ποινικού δικαίου της ΕΕ είναι “δίκαιο έκτακτης ανάγκης” [...]». Για τις σχετικές αποφάσεις-πλαίσιο (που συνιστούσαν το κύριο μέσο άσκησης της ποινικής πολιτικής της Ένωσης), βλ. Δ. Κιούπη / Δ. Μουζάκη, *Οι αποφάσεις-πλαίσια...*, ό.π., *passim* (ιδίως σελ. 193 επ.). Παρά ταύτα, πρέπει να σημειωθεί ότι στις παραπάνω νομικές πράξεις, συνήθως υπάρχει – πανηγυρικά και μόνον– επίκληση στον σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

³²² Πρέπει να επισημανθεί ότι η ΕΕ, μολονότι είχε –και προ της θέσης σε ισχύ της Συνθήκης της Λισαβόνας– τη δυνατότητα, δεν υιοθέτησε καμία νομική πράξη στον τομέα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων – έστω και μη δεσμευτική (:κοινή δράση, σύσταση κ.λπ.). Το σχετικό έλλειμμα είναι πρόδηλο τεράστιο.

³²³ Κατά τον Μ. Κρητικό, Άρθρο 2 ΣΕΕ, σε: Β. Χριστιανός (επιμ.), *Συνθήκη ΕΕ & ΣΛΕΕ: κατ' άρθρο ερμηνεία*, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2012, σελ. 9, «[ο]ι αξίες αυτές επέχουν θέση συνταγματικών αρχών καθώς προσδιορίζουν την ίδια την υφή και τα θεσμικά θεμέλια του υπερεθνικού αυτού οργανισμού και της πολιτειακής λειτουργίας των κρατών μελών» και ο σεβασμός τους «αποτελεί υποχρέωση όχι μόνο των οργάνων της Ένωσης αλλά πρωτίστως των ίδιων των συστατικών κρατών μελών της».

³²⁴ Ν. Κανελλοπούλου-Μαλούχου, *Η Συνθήκη της Λισαβόνας και η εθνική συνταγματική τάξη: η εμφάνιση ενός συνταγματικού δεσμού*, σε: Τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Παναγιώτη Ι. Κανελλόπουλο, Πανεπιστήμιο Πειραιώς, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2015, σελ. 242· βλ. και εκεί παραπομπές.

τεράστιο κενό³²⁵. Πρέπει να επισημανθεί ότι ο Χάρτης, κατ' άρθρο 51§1 αυτού, απευθύνεται στα ενωσιακά όργανα, καθώς και στα κράτη μέλη στις περιπτώσεις (και μόνο) που εφαρμόζουν ενωσιακό δίκαιο. Στις περιπτώσεις αυτές, τα εθνικά όργανα ελέγχονται από το ΔΕΕ ως προς την τήρηση των διατάξεων του Χάρτη³²⁶.

Η θέσπιση του ΧΘΔΕΕ ήταν απαραίτητη ως αντιστάθμισμα στις καινούργιες, κατά πολύ αυξημένες –και κατασταλτικής φύσης– αρμοδιότητες της Ένωσης στον –κοινωνικά και πολιτικά πολύ «ευαίσθητο»³²⁷– χώρο του ποινικού δικαίου, καθώς και για μία, ως εκ τούτου, «νομιμοποίηση» αυτών. Άλλωστε, το (ουσιαστικό και δικονομικό) ποινικό δίκαιο, πέραν της προστατευτικής των εννόμων αγαθών λειτουργίας του, έχει και μια –εξίσου σημαντική– εγγυητική λειτουργία³²⁸, την οποία και πρέπει παράλληλα να επιτελεί. Πέραν του αναμφίβολα σημαντικού συμβολικού χαρακτήρα του Χάρτη³²⁹, η πρακτική σημασία του έγκειται στην αναγνώριση στο ΔΕΕ

³²⁵ Μάλιστα, σύμφωνα με τους *T. Konstadinides / N. O'Meara* (Rebalancing fundamental rights and judicial protection in criminal matters after Lisbon and Stockholm, σε: *D. Acosta Arcarazo / C. Murphy* (επιμ.), *EU Security and Justice Law: after Lisbon and Stockholm*, εκδ. Hart, Oxford-Portland/Oregon 2014, σελ. 3, προσβάσιμο σε http://epubs.surrey.ac.uk/790275/3/Rebalancing_fundamental.pdf), η νομολογία του ΔΕΕ φανερώνει μια πραγματική σύμπλεξη με τον Χάρτη και την ετοιμότητα να αξιοποιηθεί από αυτό στο έπακρο η νομικά δεσμευτική φύση του.

³²⁶ Για τον σχετικό δικαστικό έλεγχο βλ. *V. Scalia*, *Protection of fundamental rights and criminal law: the dialogue between the EU Court of Justice and the national courts*, σε: *eu crim* 2015, 100 επ. (προσβάσιμο σε https://eucrim.eu/media/issue/pdf/eucrim_issue_2015-03.pdf).

³²⁷ Βλ. ενδεικτ. *Γ.-Α. Μαγκάκη*, *Ποινικό δίκαιο: διάγραμμα γενικού μέρους*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1982², σελ. 23, 35 επ.· *Ι. Μανωλεδάκη*, *Ποινικό δίκαιο: διαρκείς επιρροές και διατήρηση του χαρακτήρα του*, *ΠοινΔικ* 2007, 1311 επ.

³²⁸ Βλ. *Γ.-Α. Μαγκάκη*, *Ποινικό δίκαιο...*, ό.π., σελ. 39, όπου –βάσει της αρχής της νομιμότητας– γίνεται λόγος για «εξασφαλιστική του ατόμου από την αυθαιρεσία λειτουργία» του ποινικού δικαίου.

³²⁹ Σύμφωνα με την *Επιτροπή*, Ετήσια έκθεση σχετικά με την εφαρμογή του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ το 2016, COM(2017) 239 final, σελ. 2 (προσβάσιμο σε http://ec.europa.eu/newsroom/document.cfm?doc_id=46017), ο Χάρτης συνιστά πολύτιμο εργαλείο για τα ευρωπαϊκά και εθνικά θεσμικά όργανα, ώστε να ανακτήσουν την εμπιστοσύνη των πολιτών αποδεικνύοντας ότι είναι σε θέση να εγγυηθούν την ελευθερία, την ασφάλεια και την ευημερία –προσπάθεια στην οποία κεντρικό ρόλο θα διαδραματίσει η επιτυχής προστασία και προαγωγή των θεμελιωδών δικαιωμάτων των πολιτών και των κοινών αξιών της ΕΕ. Βλ. όμως *G. Toggenburg*, *The Charter of Fundamental Rights: an Illusionary giant? seven brief points on the relevance of a still new EU instrument*, σε: *A. Crescenzi / R. Forastiero / G. Palmisano* (επιμ.), *Asylum and the EU Charter of Fundamental Rights*, εκδ. editoriale scientifica, Νάπολη 2018, σελ. 13 επ. (προσβάσιμο σε <https://www.editorialescientifica.com/shop/e-book/asylum-and-the-eu-charter-of-fundamental-rights->

της αρμοδιότητας να αποφαινεται, κατ' άρθρα 6§1 εδ. γ', 19§§1 και 3 ΣΕΕ, 263 (και 267) ΣΛΕΕ και 51§1 ΧΘΔΕΕ, αναφορικά με την ερμηνεία και την εφαρμογή των διατάξεων του τελευταίου³³⁰, κατόπιν και ατομικής προσφυγής³³¹ (κατ' αντιστοιχία, τρόπον τινά, προς την αρμοδιότητα του ΕΔΔΑ κατ' άρθρο 32§1 ΕΣΔΑ).

Η ενωσιακή δημόσια τάξη, όπως κατά βάση εκφράζεται με τον Χάρτη, εξ αντικειμένου σχετίζεται με την ΕΣΔΑ. Και τούτο, καθώς οι διατάξεις του Χάρτη αντιστοιχούν εν πολλοίς σε διατάξεις της ΕΣΔΑ, από τις οποίες «πηγάζουν» (άρθρ. 6§1 εδ. γ' ΣΕΕ). Περαιτέρω, κατ' άρθρο 6§3 ΣΕΕ αναγνωρίζεται ότι τα θεμελιώδη δικαιώματα, όπως κατοχυρώνονται στην ΕΣΔΑ και απορρέουν από τις κοινές συνταγματικές παραδόσεις³³² των κρατών μελών, συνιστούν μέρος των γενικών αρχών

detail.html), κατά τον οποίο «πιθανόν πρόκειται για το πιο μοντέρνο και πλήρες νομικά δεσμευτικό κείμενο περί τα ανθρώπινα δικαιώματα σε παγκόσμιο επίπεδο», ωστόσο προς το παρόν τίθενται σοβαρά ζητήματα λόγω του «ομιχλώδους» πεδίου εφαρμογής του, της διάκρισης δικαιωμάτων και αρχών στο πλαίσιο του (βάσει του άρθρου 52§5), της «χαλαρής» δέσμευσης των κρατών μελών από τον Χάρτη στην πράξη μέχρι σήμερα κ.λπ.

³³⁰ Τα άρθρα του ΧΘΔΕΕ (όπως ισχύει με την πιο πρόσφατη από 7.6.2016 κωδικοποίησή του σε ΕΕ 2016/C 202/02, σελ. 389 επ.), τα οποία έχουν καίρια σημασία αναφορικά με τα ζητήματα που άπτονται του ενωσιακού ποινικού δικαίου, είναι ιδίως τα εξής: 1 (ανθρώπινη αξιοπρέπεια), 3 (δικαίωμα στην ακεραιότητα του προσώπου), 4 (απαγόρευση των βασανιστηρίων και των απάνθρωπων ή εξευτελιστικών ποινών ή μεταχείρισης), 6 (δικαίωμα στην ελευθερία και την ασφάλεια), 7 (σεβασμός της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής), 8 (προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα), 17 (δικαίωμα ιδιοκτησίας), 47 (δικαίωμα πραγματικής προσφυγής και αμερόληπτου δικαστηρίου), 48 (τεκμήριο αθωότητας και δικαιώματα της υπεράσπισης) και 50 (αρχή “ne bis in idem” [ισχύουσα στον «κοινό» ενωσιακό χώρο και όχι μόνο σε κρατικό επίπεδο, κατά την αρχική σύλληψή της]).

³³¹ Το ΔΕΕ ερμηνεύει τις Συνθήκες και τις ενωσιακές νομικές πράξεις κατόπιν προσφυγής κάθε φυσικού ή νομικού προσώπου (άρθρ. 263 εδ. α', δ' ΣΛΕΕ) και, αν η προσφυγή είναι βάσιμη, ακυρώνει την προσβαλλόμενη πράξη (άρθρ. 264 εδ. α' ΣΛΕΕ). Ωστόσο, σε περιπτώσεις εξωσυμβατικής (ήτοι αδικοπρακτικής) ευθύνης της Ένωσης, το ΔΕΕ αποφαινεται αναφορικά με την υποχρέωση της Ένωσης προς αποκατάσταση της ζημίας που προξενήθηκε από τα θεσμικά όργανα ή τους υπαλλήλους της κατά την άσκηση των καθηκόντων τους (άρθρ. 268, 340 εδ. β' ΣΛΕΕ). Στο πεδίο που μας απασχολεί τέτοια περίπτωση θα μπορούσε να συνιστά και η τέλεση παράνομων πράξεων εκ μέρους προστεθέντων της OLAF ή της Ευρωπαϊκής Εισαγγελίας.

³³² Γενικότερα η Ένωση σέβεται τα συντάγματα των κρατών μελών της, όπως προκύπτει και ex άρθρ. 4§2 ΣΕΕ. Έτσι, αφενός οι κοινές συνταγματικές παραδόσεις αποτελούν μέρος των γενικών αρχών του δικαίου της, κατ' άρθρο 6§3 ΣΕΕ, αφετέρου δε η Ένωση σέβεται και την πολυμορφία, που την χαρακτηρίζει σε όλες τις πτυχές της. Για τη (νομική) έννοια της «πολυμορφίας», βλ. Ν. Κανελλοπούλου-

του δικαίου της Ένωσης³³³. Έτσι, το κεκτημένο της ΕΣΔΑ περιλαμβάνεται στην ενωσιακή δημόσια τάξη. Πάντως, μολονότι στη Συνθήκη της Λισαβόνας (κατ' άρθρο 6§2 ΣΕΕ) προβλέπεται ότι η Ένωση προσχωρεί στη Σύμβαση, η διακήρυξη αυτή δεν έχει πραγματοποιηθεί μέχρι σήμερα³³⁴.

Σύμφωνα με την επιταγή της ομοιογένειας (άρθρ. 52§3 εδ. α' ΧΘΔΕΕ)³³⁵, το ΔΕΕ (καθώς και τα εθνικά δικαστήρια), όντας αρμόδιο για την ερμηνεία και τον έλεγχο της εφαρμογής του Χάρτη, οφείλει να λαμβάνει υπόψη τη νομολογία του ΕΔΔΑ³³⁶. Σε

Μαλούχου, Η χειραφέτηση της Ευρώπης: συνταγματική θεωρία της ευρωπαϊκής ενοποίησης, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2012, σελ. 100 επ.

³³³ Με την εν λόγω διάταξη τροποποιείται μερικά η διάταξη του άρθρου 6§2 ΣΕΕ, όπως ίσχυε προ της Συνθήκης της Λισαβόνας. Όπως σημείωνε σχετικά με αυτή ο Δ. Τσάτσος (Το αξιακό σύστημα του ενωσιακού ευρωπαϊκού δικαίου: προλεγόμενα στην ερμηνεία των άρθρων 6 και 7 ΣυνθΕΕ, σε: Τιμητικός Τόμος για τον Ιωάννη Μανωλεδάκη, τ. II, εκδ. Σάκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2005, σελ. 444) – και η διαπίστωση αυτή ισχύει ακόμη απαράλλακτη–, «[τ]ο αξιακό δηλαδή σύστημα που εγκαθιδρύει η Σύμβαση της Ρώμης αποτελεί και αυτό σταθερό στοιχείο της έννομης αξιακής τάξης της Ευρωπαϊκής Ένωσης». Με τη δε συμπερίληψη στις γενικές αρχές του δικαίου της Ένωσης των πηγών της προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων, επιδιώκεται η συνέχιση της κατάρτισης από το ΔΕΕ νομολογιακού καταλόγου θεμελιωδών δικαιωμάτων, μέσω της δικαιοδοτικής δραστηριότητάς του (Ε. Σαχπεκίδου, Ευρωπαϊκό δίκαιο, ό.π., σελ. 153).

³³⁴ Η προσχώρηση της Ένωσης στην ΕΣΔΑ συνδέεται με διάφορα προβλήματα. Καθοριστική εν προκειμένω ήταν η με αριθ. 2/13 γνωμοδότηση του ΔΕΕ (ό.π.), με την οποία το Δικαστήριο γνωμοδότησε ότι το υποβληθέν σ' αυτό σχέδιο συμφωνίας προσχώρησης δεν ήταν συμβατό με το άρθρο 6§2 ΣΕΕ και το Όγδοο πρωτόκολλο των ΣΕΕ/ΣΛΕΕ. Σχετικά βλ. S. Douglas-Scott, Opinion 2/13 on EU accession to the ECHR: a Christmas bombshell from the European Court of Justice, [24.12.2014], προσβάσιμο σε <http://verfassungsblog.de/opinion-213-eu-accession-echr-christmas-bombshell-european-court-justice-2/>· Ε. Πρεβεδούρου, Προβλήματα συμβατότητας του σχεδίου συμφωνίας για την προσχώρηση της ΕΕ στην ΕΣΔΑ: γνωμοδότηση ΔΕΕ 2/13 της 18.12.2014, [20.12.2014], προσβάσιμο σε [https://www.prevedourou.gr/προβλήματα-συμβατότητας-του-σχεδίου-πρβλ-την-προαναφερθείσα-«απάντηση»-του-ΕΔΔΑ-\[GC\]-με-την-απόφαση-«Ανοτιήδ-κατά-Λιθουανίας»](https://www.prevedourou.gr/προβλήματα-συμβατότητας-του-σχεδίου-πρβλ-την-προαναφερθείσα-«απάντηση»-του-ΕΔΔΑ-[GC]-με-την-απόφαση-«Ανοτιήδ-κατά-Λιθουανίας»).

³³⁵ Σύμφωνα με την επιταγή ομοιογένειας του άρθρου 52§3 ΧΘΔΕΕ, στο μέτρο που τα δικαιώματα του Χάρτη αντιστοιχούν σε αυτά που κατοχυρώνει η ΕΣΔΑ, η έννοια και η προστατευτική εμβέλειά τους είναι ίδιες με εκείνες που τους αποδίδεται με τη Σύμβαση· βλ. Επεξηγήσεις σχετικά με τον Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων, ό.π., σελ. 33. Για την επιταγή βλ. Ο. Τσόλκα, «Ne bis in idem» και εσωτερικό δυαδικό σύστημα κυρώσεων..., ό.π., 629-630.

³³⁶ Βλ. ενδεικτ. από 15.12.2011 προτάσεις της Γενικής Εισαγγελέως J. Kokott επί της υπόθεσης που εκκρεμούσε ενώπιον του ΔΕΕ «Ποινική δίκη κατά Łukasz Marcin Bonda», C-489/10, σκ. 43. Βλ. και Επιτροπή (Έκθεση του έτους 2014 για την εφαρμογή του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ, COM(2015) 191 final, σελ. 13, προσβάσιμη σε <http://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2015/EL/1->

κάθε περίπτωση, όμως, το ΔΕΕ δεν αποφαινεται «κυριαρχικά» επί της ερμηνείας της Σύμβασης, παρά μόνον επί της ερμηνείας του ενωσιακού δικαίου υπό το πρίσμα αυτής. Το ΕΔΔΑ είναι το μόνο δικαστήριο που έχει την αρμοδιότητα να κρίνει «*εφ' όλων των θεμάτων που αφορούν την ερμηνεία και την εφαρμογή της*» (κατ' άρθρο 32§1 ΕΣΔΑ). Εντούτοις, τα τελευταία χρόνια το ΕΔΔΑ λαμβάνει υπόψη τα ενωσιακά νομοθετήματα και τις αποφάσεις του ΔΕΕ³³⁷, όπως και το ΔΕΕ επικαλείται αποφάσεις του ΕΔΔΑ στις αποφάσεις του³³⁸. Έτσι, μεταξύ του ΔΕΕ και του ΕΔΔΑ αναπτύσσεται –χάριν της συμβατότητας αμοτέρων των συστημάτων– ένας «δια-δικαιοδοτικός διάλογος», ο οποίος έχει στην πράξη ουσιώδη σημασία³³⁹.

Επιπλέον, στο άρθρο 67§1 ΣΛΕΕ αναδεικνύεται η κανονιστική σημασία των (κατοχυρωμένων ενωσιακά) θεμελιωδών δικαιωμάτων για την ανάπτυξη του ΧΕΑΔ.

2015-191-EL-F1-1.PDF), σύμφωνα με την οποία «[α]νεξαρτήτως του χρόνου προσχώρησης, όλα τα θεσμικά όργανα της ΕΕ και τα κράτη μέλη υποχρεούνται να ερμηνεύουν τον Χάρτη με γνώμονα την υφιστάμενη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου». Πριν από τη θέση σε ισχύ της Συνθήκης της Λισαβόνας, ο κοινοτικός δικαστής άλλοτε εφάρμοζε την ΕΣΔΑ με συνέπεια –αν και δεν ήταν τυπικά νομικά υποχρεωμένος προς τούτο–, καλύπτοντας (μάλλον υποτυπωδώς) το υφιστάμενο σχετικό κενό, και άλλοτε απλώς ανέφερε στις αποφάσεις του ότι «εμπνέεται» ή «καθοδηγείται» από τις διατάξεις της (αντιμετωπίζοντάς την έτσι ως απλό εργαλείο για τη διαμόρφωση των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών του κοινοτικού δικαίου)· βλ. Π. Στάγκο, Η δικαστική προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων στην κοινοτική έννομη τάξη, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2004, σελ. 35 επ. Όπως παρατηρούσε –ήδη προ της ισχύος της Συνθήκης της Λισαβόνας– η Ο. Τσόλκα [Ενωσιακοί θεσμοί εξιχνίασης της «ευρωπαϊκής»: παρόν και μέλλον, σε: Σύγχρονες εξελίξεις του ευρωπαϊκού οικονομικού ποινικού δικαίου, Πρακτικά συνεδρίου (2009), Δικηγορικός Σύλλογος Πειραιά / Ένωση Ελλήνων Ποινικολόγων / Κέντρο Διεθνούς και Ευρωπαϊκού Οικονομικού Δικαίου, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2010, σελ. 90-91 (και εκεί παραπομπή)], «τα δύο ευρωπαϊκά δικαιοδοτικά όργανα (ΔΕΚ και ΕΔΔΑ) επιχειρούν πλέον να αντιμετωπίσουν την ταυτόχρονη ισχύ των δύο νομικών συστημάτων στο πεδίο των θεμελιωδών δικαιωμάτων (ΕΣΔΑ και ΕΕ) όχι τόσο ως πρόβλημα “σύγκρουσης” αλλά ως ζήτημα παράλληλης συνύπαρξης αυτόνομων συστημάτων».

³³⁷ Βλ. ενδεικτ. από 9.4.2015 απόφαση «Α.Τ. κατά Λουξεμβούργου» (αριθ. προσφ. 30460/13) [αναφορικά με το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο κατ' άρθρο 6§§1, 3 περ. γ' ΕΣΔΑ], στην οποία το ΕΔΔΑ επικαλέστηκε –για πρώτη φορά– οδηγίες του Οδικού Χάρτη (και δη τις Οδηγίες με αριθ. 2012/13/ΕΕ και 2013/48/ΕΕ, για τις οποίες βλ. σχετ. αμέσως παρακάτω υπό Β.). Το ΕΔΔΑ λαμβάνει δε υπόψη και τη νομολογία του ΔΕΕ· για παράδειγμα βλ. απόφαση «Καπετανίος και λοιποί κατά Ελλάδας», ό.π., σκ. 47, 73.

³³⁸ Βλ. όλως ενδεικτ. από 22.12.2017 απόφαση του ΔΕΕ “Samet Ardic”, C-571/17 PPU, σκ. 74-76.

³³⁹ Γι' αυτόν τον «διάλογο» μεταξύ ΕΔΔΑ και ΔΕΕ και τη σημασία του, βλ. Ο. Τσόλκα, Αμοιβαία αναγνώριση..., ό.π., 426 επ.

Σύμφωνα με την οικεία διάταξη, η ΕΕ συγκροτεί τον ΧΕΑΔ «με σεβασμό των θεμελιωδών δικαιωμάτων και των διαφορετικών νομικών συστημάτων και παραδόσεων των κρατών μελών». Ως προς τις αναφερόμενες στη διάταξη «νομικές παραδόσεις», θεωρώ ότι αυτές περιλαμβάνουν, μεταξύ άλλων, και τα προβλεπόμενα στις εθνικές δικαιοταξίες των κρατών μελών θεμελιώδη δικαιώματα, τα οποία δεν ταυτίζονται άνευ ετέρου στα κράτη μέλη. Η διάταξη του άρθρου 67§1 ΣΛΕΕ, αν και δεν συμπληρώνεται-εξειδικεύεται από άλλες σχετικές διατάξεις στον τίτλο V (περί ΧΕΑΔ), στον οποίο περιλαμβάνεται, δεν στερείται σημασίας: Μολονότι έχει ενίοτε θεωρηθεί ως μάλλον ευχολογιακού χαρακτήρα³⁴⁰, αφορά ειδικά στον ΧΕΑΔ και πρέπει να τηρείται από τα ενωσιακά όργανα³⁴¹, όταν αυτά πραγματεύονται ζητήματα που άπτονται του εν λόγω τίτλου³⁴².

Τέλος, σε επίπεδο παραγωγού ενωσιακού δικαίου, σταθμό στην προστασία των ποινικοδικονομικών δικαιωμάτων συνιστά η λαβούσα χώρα έκδοση σχετικών οδηγιών –οι οποίες εκτίθενται συνοπτικά αμέσως παρακάτω. Σύμφωνα με τα προοίμια των εν λόγω οδηγιών, με αυτές σκοπείται –μεταξύ άλλων– η «διευκόλυνση» της εφαρμογής της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης ή η «βελτίωση» αυτής, ενώ παράλληλα απαντούν σε αυτά πολλές ρητές αναφορές σε διατάξεις του ΧΘΔΕΕ, αλλά και στις αντίστοιχες της ΕΣΔΑ.

Έτσι, τα κράτη μέλη της Ένωσης δεσμεύονται, πλέον, *πολλαπλά* για την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων, ήτοι τόσο σε εθνικό επίπεδο (βάσει των συνταγμάτων τους και εθνικών νόμων τους, της ΕΣΔΑ και λοιπών συμβάσεων) όσο και σε ενωσιακό επίπεδο (βάσει του σχετικού πρωτογενούς και δευτερογενούς ενωσιακού δικαίου)³⁴³. Το γεγονός αυτό έχει ιδιαίτερη σημασία, εν προκειμένω, για τον πρόσθετο

³⁴⁰ Βλ. *Ε. Σαχπεκίδου*, Ευρωπαϊκό δίκαιο, ό.π., σελ. 311, η οποία θεωρεί τις διατυπώσεις της διάταξης γενικές, που έτσι ως έχουν δύσκολα υπερβαίνουν το επίπεδο των διακηρύξεων. Γενικότερα η διάταξη του άρθρου 67§1 ΣΛΕΕ έχει, τρόπον τινά, επισκιαστεί από τις αμέσως επόμενες της (§§2-4), που προσδιορίζουν ειδικότερες ιδιότητες του ΧΕΑΔ. Βλ. ενδεικτ. *Δ. Αναγνωστοπούλου* [ερμηνεία άρθρου 67 ΣΛΕΕ] σε: Β. Χριστιανό (επιμ.), *Συνθήκη ΕΕ & ΣΛΕΕ: κατ' άρθρο ερμηνεία*, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2012, σελ. 412 επ., ιδίως 418, όπου δεν απαντά κάποια ειδικότερη αναφορά στην §1.

³⁴¹ *Ο. Τσόλκα*, Διεθνής και ενωσιακή συνεργασία..., ό.π., σελ. 70.

³⁴² Γενικότερα ως προς τις διατάξεις του άρθρου 67 ΣΛΕΕ (ιδίως §§2-4), βλ. κριτικές παρατηρήσεις *Μ. Καϊάφα-Γκμπάντι*, Ευρωπαϊκό ποινικό δίκαιο..., ό.π., σελ. 6 επ.

³⁴³ Σημειωτέον ότι τα εθνικά συντάγματα πρέπει να ερμηνεύονται λαμβανομένου υπόψη του πρωτογενούς ενωσιακού δικαίου, καθώς και της ΕΣΔΑ. Για τη σχέση του πρωτογενούς ενωσιακού

λόγο ότι η προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων συνιστά *όριο* τόσο στην εφαρμογή της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης³⁴⁴, όσο και στη δικαστική συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις μεταξύ των κρατών μελών. Δηλαδή, δεν είναι ανεκτή η εφαρμογή της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης –λ.χ. με την εκτέλεση ενός ΕΕΣ ή μιας ΕΕΕ– κατά τρόπο που θίγει θεμελιώδη δικαιώματα του καθ' ου• και τούτο, επειδή δεν ανταποκρίνεται στο νόμιμο, σύμφωνα με την ενωσιακή δημόσια τάξη, μέτρο.

Β. Σχέση μεταξύ ενωσιακών ρυθμίσεων και εθνικής συνταγματικής ταυτότητας

Το καθόλα επίκαιρο θέμα της «συνταγματικής ταυτότητας» είναι καθοριστικής σημασίας για το ενωσιακό οικοδόμημα. Κατ' άρθρο 4§2 εδ. α' ΣΕΕ, η Ένωση σέβεται την εθνική ταυτότητα των κρατών μελών, η οποία είναι «*συμφυής*» με τη θεμελιώδη πολιτική και συνταγματική τους δομή. Αναμφίβολα, δε, τα θεμελιώδη δικαιώματα συνιστούν μέρος της εθνικής συνταγματικής ταυτότητας των κρατών μελών – πράγμα που δέχεται και ο Ενωσιακός νομοθέτης, στο μέτρο που αναγνωρίζει ότι τα θεμελιώδη δικαιώματα «*απορρέουν από τις κοινές συνταγματικές παραδόσεις των κρατών μελών*» (άρθρ. 6§3 ΣΕΕ).

Κατά την πάγια νομολογία του ΔΕΕ, οι αρχές των κρατών μελών οφείλουν να διασφαλίζουν, δυνάμει της αρχής της υπεροχής του δικαίου της Ένωσης, την πλήρη

δικαίου με τα συντάγματα των κρατών μελών, βλ. *N. Κανελλοπούλου-Μαλούχου*, Η χειραφέτηση της Ευρώπης..., ό.π., σελ. 248 επ.

³⁴⁴ Βλ. απόφαση του ΕΔΔΑ «Ανοτιήσ κατά Λετονίας», ό.π., σκ. 114, σύμφωνα με την οποία «*οι μέθοδοι που χρησιμοποιούνται για τη δημιουργία αυτού του χώρου [ΧΕΑΔ] δεν πρέπει να παραβιάζουν τα θεμελιώδη δικαιώματα των προσώπων που επηρεάζονται από τους μηχανισμούς που προκύπτουν, όπως μάλιστα επιβεβαιώνεται από το άρθρο 67 παρ. 1 της ΣΛΕΕ. Όμως, είναι προφανές ότι ο στόχος της αποτελεσματικότητας, στον οποίο σκοπούν μερικές από τις χρησιμοποιούμενες μεθόδους, έχει ως αποτέλεσμα ο έλεγχος της τήρησης των θεμελιωδών δικαιωμάτων να ρυθμίζεται αυστηρά ή και να περιορίζεται. [...] Ο περιορισμός της εξουσίας του Κράτους στο οποίο ζητείται η αναγνώριση, να ελέγχει σε εξαιρετικές περιπτώσεις τον σεβασμό των θεμελιωδών δικαιωμάτων από το κράτος προέλευσης της απόφασης μπορεί, στην πράξη, να αντίκειται στην υποχρέωση που επιβάλλει η Σύμβαση, σύμφωνα με την οποία το δικαστήριο του Κράτους στο οποίο απευθύνεται η αίτηση πρέπει να έχει τουλάχιστον την εξουσία να διεξάγει έλεγχο ανάλογο με τη βαρύτητα τυχόν σοβαρών καταγγελιών για παραβίαση των θεμελιωδών δικαιωμάτων στο Κράτος προέλευσης, ούτως ώστε να εξασφαλίσει ότι η προστασία αυτών των δικαιωμάτων δεν είναι προφανώς ανεπαρκής.*».

αποτελεσματικότητα των κανόνων της³⁴⁵. Στη σημαντική απόφασή του “Stefano Melloni” (26.2.2013)³⁴⁶, το Δικαστήριο [GC] έκρινε, ερμηνεύοντας το άρθρο 53 ΧΘΔΕΕ, ότι «[...] το γεγονός ότι ένα κράτος μέλος επικαλείται διατάξεις του εθνικού δικαίου, έστω και συνταγματικής φύσεως, δεν μπορεί να θίγει την αποτελεσματικότητα του δικαίου της Ένωσης στην επικράτεια του εν λόγω κράτους [...]»³⁴⁷. Μάλιστα, στην προκείμενη υπόθεση, το Δικαστήριο απέκλεισε την εφαρμογή του άρθρου 53 του Χάρτη –το οποίο επιτάσσει τη μη υποβάθμιση του επιπέδου προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων– κατά τρόπο που να αποφεύγεται η προσβολή του δικαιώματος για δίκαιη δίκη και συνταγματικά κατοχυρωμένων δικαιωμάτων υπεράσπισης³⁴⁸.

Με την από 15.12.2015 (2 BvR 2735/14) διάταξη (*Beschluss*) του Γερμανικού Ομοσπονδιακού Συνταγματικού Δικαστηρίου³⁴⁹ κρίθηκε ότι το πεδίο της υπεροχής του ενωσιακού δικαίου περιορίζεται κυρίως από τη συνταγματική ταυτότητα του γερμανικού Θεμελιώδους Νόμου, η οποία δεν μπορεί να θιγεί μέσω της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης³⁵⁰. Περαιτέρω³⁵¹, κρίθηκε ότι ο έλεγχος της συνταγματικής ταυτότητας δεν παραβιάζει την αρχή της καλόπιστης συνεργασίας κατ’ άρθρο 4§3 ΣΕΕ, αλλά είναι μάλλον εγγενής στο πλαίσιο του προαναφερθέντος άρθρου 4§2 εδ. α’ ΣΕΕ και

³⁴⁵ Από την πιο πρόσφατη νομολογία του ΔΕΕ, βλ. ενδεικτ. την από 4.12.2018 απόφασή του [GC] «Minister for Justice and Equality, Commissioner of An Garda Síochána κατά Workplace Relations Commission», C-378/17, σκ. 38-39.

³⁴⁶ Επί της υπόθεσης C-399/11. Από την πλούσια κριτική που ασκήθηκε στην απόφαση “Melloni”, βλ. αντί πολλών V. Mitsilegas, *Judicial concepts of trust...*, ό.π., σελ. 90 επ. Πρβλ. και απόφαση του ΕΔΔΑ «Ανοτινς κατά Λετονίας», ό.π., σκ. 98.

³⁴⁷ Σκ. 59.

³⁴⁸ Σκ. 64.

³⁴⁹ Προσβάσιμη σε https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Entscheidungen/EN/2015/12/rs20151215_2bvr273514en.html;jsessionid=40F48310E13E21D8657FC46979CD6529.1_cid393. Αξίζει να αναφερθεί ότι με την απόφαση αυτή κρίθηκε (σκ. 125), ότι δεν συνέτρεχε λόγος υποβολής προδικαστικού ερωτήματος στο ΔΕΕ, με την αιτιολογία ότι εν προκειμένω η ορθή εφαρμογή του ενωσιακού δικαίου ήταν τόσο προφανής –λόγω της μη σύγκρουσης μεταξύ αυτού και της προστασίας της ανθρώπινης αξιοπρέπειας–, που δεν κατέλειπε περιθώρια για οποιαδήποτε εύλογη αμφιβολία. Κατ’ αυτό τον τρόπο, παρακάμπτοντας το άρθρο 267 εδ. γ’ ΣΛΕΕ, το Γερμανικό Ομοσπονδιακό Συνταγματικό Δικαστήριο απέφυγε να επιτρέψει την οποιαδήποτε απόφαση του ΔΕΕ σε σχέση με την εν λόγω υπόθεση.

³⁵⁰ Σκ. 41.

³⁵¹ Σκ. 44.

ανταποκρίνεται στην ιδιαίτερη φύση της Ένωσης. Θεωρήθηκε δε ότι η δομή της ΕΕ βασίζεται σε διεθνείς συνθήκες, που συνάπτονται μεταξύ των κρατών μελών, τα οποία ως «κύριοι των Συνθηκών» (*“Herren der Verträge”*) αποφασίζουν, μέσω εθνικών νομικών πράξεων, αν και σε ποιο βαθμό το ενωσιακό δίκαιο εφαρμόζεται και έχει προτεραιότητα στην εκάστοτε εθνική έννομη τάξη³⁵².

Επιπλέον, σύμφωνα με τη διάταξη (*ordinanza*) 24/2017 του Ιταλικού Συνταγματικού Δικαστηρίου³⁵³, με την οποία τέθηκαν στο ΔΕΕ προδικαστικά ερωτήματα αναφορικά την ερμηνεία της απόφασής του “Taricco” (8.9.2015)³⁵⁴, «*η ίδια η δυναμική της ενότητας εντός μιας έννομης τάξης που χαρακτηρίζεται από τον πλουραλισμό (άρθρ. 2 ΣΕΕ) απορρέει από την ικανότητά της να υιοθετεί το ελάχιστο επίπεδο ποικιλομορφίας, που είναι αναγκαίο για τη διαφύλαξη της εθνικής ταυτότητας που είναι συμφυής με τη θεμελιώδη δομή του κράτους μέλους (άρθρο 4§2 ΣΕΕ). Διαφορετικά, οι ευρωπαϊκές συνθήκες θα επιδίωκαν, αντιφατικά, να υπονομεύσουν το ίδιο το συνταγματικό θεμέλιο από το οποίο γεννήθηκαν με την επιθυμία των κρατών μελών.*».

Επί των εν λόγω προδικαστικών ερωτημάτων εκδόθηκε η απόφαση του ΔΕΕ “M.A.S., M.B.” [ή “Taricco II”] (5.12.2017)³⁵⁵, με την οποία κρίθηκε ότι τα εθνικά δικαστήρια δεν υποχρεούνται να συμμορφώνονται προς υποχρέωση πηγάζουσα από το ενωσιακό δίκαιο (:άρθρ. 325 ΣΛΕΕ), εφόσον αυτή προσκρούει σε θεμελιώδη αρχή (:εν προκειμένω στη “*nullum crimen, nulla poena sine lege*”³⁵⁶), «*ακόμη και αν η τήρησή της*

³⁵² Έτσι, πρακτικά επιβεβαιώνεται η διαπίστωση της Ν. Κανελλοπούλου-Μαλούχου, Η χειραφέτηση της Ευρώπης..., ό.π., σελ. 257, ότι «[ε]νώ [...] για τον κοινοτικό δικαστή οι (άγραφοι) κανόνες λύσης των συγκρούσεων μεταξύ Ενωσιακού και εθνικού Δικαίου ερείδονται στο Ενωσιακό Δίκαιο και στην αυτονομία του, για τον εθνικό δικαστή ερείδονται κατά κανόνα στο εθνικό Σύνταγμα».

³⁵³ Σκ. 6 διάταξης (προσβάσιμη σε https://www.cortecostituzionale.it/documenti/download/doc/recent_judgments/O_24_2017.pdf).

³⁵⁴ Υπόθεση “Ivo Taricco and others” [GC], C-105/14 [ΠοινΧρ 2016, 476 επ., με παρατηρήσεις Ε. Μπίλλη].

³⁵⁵ Απόφαση του ΔΕΕ [GC] “M.A.S., M.B.”, C-42/17 [NoB 2018, 1147, με επιμέλεια του γράφοντος].

³⁵⁶ Σημειωτέον ότι η αρχή της νομιμότητας περιλαμβάνεται στις κοινές συνταγματικές παραδόσεις των κρατών μελών (κατ’ άρθρο 6§3 ΣΕΕ) και κατοχυρώνεται στο άρθρο 49 ΧΘΔΕΕ, το δε απορρέει από αυτό δικαίωμα έχει την ίδια έννοια και εμβέλεια με αυτή του άρθρου 7 ΕΣΔΑ (βλ. Επεξηγήσεις σχετικά με τον Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων, ό.π., σελ. 31). Σχετικώς βλ. ανωτέρω απόφαση “M.A.S., M.B.”, σκ. 52 επ. Από τη θεωρία, βλ. Μ. Περάκη, Η δικαστική προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων στην Ευρωπαϊκή Ένωση, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2015, σελ. 272 επ.

[υποχρέωσης αυτής] θα επέτρεπε να αποφευχθεί κατάσταση εσωτερικού δικαίου μη συνάδουσα προς το δίκαιο της Ένωσης»³⁵⁷. Με τη βασική αυτή παραδοχή, το Δικαστήριο απέφυγε την πρόκληση μείζονος θέματος σε ενωσιακό επίπεδο, το οποίο θα ανέκυπτε αν το ίδιο ενέμενε σε μια –στείρα κατά τη γνώμη μου– θεώρηση της αρχής της υπεροχής του ενωσιακού δικαίου (όπως στην απόφαση “Taricco”) *contra* σε αρχές *a priori* αδιαπραγμάτευτες σε κράτος μέλος³⁵⁸. Και τούτο, διότι θα ήταν μάλλον απίθανο τα ανώτατα δικαστήρια των κρατών μελών να δέχονταν να απεμπολήσουν τις θεμελιώδεις αρχές τους, όπως αυτές νοούνται στις έννομες τάξεις τους και επί των οποίων εδράζεται η δημόσια (-συνταγματική) τάξη καθενός από αυτά. Με την εν λόγω απόφαση, καίτοι δεν αναφέρεται ρητά σ’ αυτή (όπως αντίθετα ισχύει στην προαναφερθείσα *ordinanza*), ουσιαστικά λαμβάνεται υπόψη το άρθρο 4§2 εδ. α’ ΣΕΕ και η απορρέουσα από αυτό υποχρέωση σεβασμού του πυρήνα της συνταγματικής ταυτότητας. Όπως μολαταύτα διαπιστώνεται³⁵⁹, (και) με την απόφαση αυτή το μέτρο προστασίας του καθ’ ου τίθεται με βάση το ενωσιακό και όχι το εθνικό δίκαιο.

Η σχέση μεταξύ της εθνικής συνταγματικής ταυτότητας και των ενωσιακών ρυθμίσεων, όπως και του εύρους της υπεροχής των τελευταίων, συνιστά εξαιρετικά σύνθετο εν εξελίξει ζήτημα³⁶⁰. Η διερεύνησή του συναρτάται πρόδηλα προς τον εκάστοτε –δυναμικό ή ήπιο– «διάλογο» μεταξύ του ΔΕΕ και των εθνικών δικαστηρίων³⁶¹. Σχετικώς, παρατηρείται εύστοχα από τον Τζαννετή³⁶² ότι «οι κοινές συνταγματικές παραδόσεις των Κρατών Μελών –υπό την έννοια της κοινής συνισταμένης των προστατευτικών του ατόμου αρχών– παρέχουν επί του παρόντος μια πιο ασφαλή και γόνιμη βάση για την συνεκτίμηση των θεμελιωδών δικαιωμάτων κατά την εφαρμογή του

³⁵⁷ Σκ. 61.

³⁵⁸ Βλ. παρατηρήσεις του γράφοντος επί της εν λόγω απόφασης, NoB 2018, 1151.

³⁵⁹ Α. Τζαννετής, Η εθνική (συνταγματική) ταυτότητα και η παραβίαση των θεμελιωδών δικαιωμάτων ως λόγοι μη εκτέλεσης του Ευρωπαϊκού Εντάλματος Σύλληψης: ο διάλογος μεταξύ ΔΕΕ και Ανωτάτων Εθνικών Δικαστηρίων για τη σχέση μεταξύ ενωσιακού δικαίου και εθνικών Συνταγμάτων, Εισήγηση στο 8^ο Συνέδριο της Ένωσης Ελλήνων Ποινολόγων με θέμα «Η ποινική δικονομία της Ευρωπαϊκής Ένωσης – τάσεις και προκλήσεις» (Αθήνα, 15-16 Μαρτίου 2019), ΠοινΧρ 2019, 333 [και υπό δημοσίευση στα σχετικά Πρακτικά από τις εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη].

³⁶⁰ Ως εκ τούτου, δεν είναι δυνατή η αναλυτική ενασχόληση με το ζήτημα αυτό στην παρούσα μελέτη.

³⁶¹ Βλ. Ο. Τσόλκα, «Ne bis in idem» και εσωτερικό δυαδικό σύστημα κυρώσεων..., ό.π., 631-632, όπου εξηγείται ότι μέσω της διαδικασίας αλληλεπικοινωνίας μεταξύ των δικαστηρίων επιδιώκεται η ανάπτυξη μιας συνεκτικής νομολογίας και τυπικά διασώζεται η «αυτονομία» κάθε έννομης τάξης.

³⁶² Α. Τζαννετής, Η εθνική (συνταγματική) ταυτότητα..., ό.π., 333.

ενωσιακού δικαίου σε σύγκριση με την εθνοκεντρική συνταγματική ταυτότητα των Κρατών Μελών».

Γ. Οι Οδηγίες για τη θέσπιση κοινών ελάχιστων κανόνων στο πεδίο των ποινικοοικονομικών δικαιωμάτων

1. Προκαταρκτικές επισημάνσεις

Με το από 30.11.2009 Ψήφισμα του Συμβουλίου «για έναν οδικό χάρτη για την ενίσχυση των δικονομικών δικαιωμάτων των υπόπτων ή κατηγορουμένων σε ποινικές διαδικασίες»³⁶³ διαπιστώθηκε³⁶⁴ ότι η αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης «προϋποθέτει ότι οι αρμόδιες αρχές των κρατών μελών εμπιστεύονται τα συστήματα ποινικής δικαιοσύνης των άλλων κρατών μελών» και ότι, προς τούτο, «είναι αναγκαίο να υπάρχουν, παράλληλα με τη Σύμβαση [ΕΣΔΑ], κανόνες της Ευρωπαϊκής Ένωσης όσον αφορά την προστασία των δικονομικών δικαιωμάτων οι οποίοι να τηρούνται και να εφαρμόζονται ορθώς στα κράτη μέλη» (αιτ. σκ. 8 προοιμίου). Έτσι, αναγνωρίστηκε η ανάγκη υιοθέτησης μέτρων για την προστασία των ποινικοοικονομικών δικαιωμάτων³⁶⁵, «ώστε να βελτιωθεί η ισορροπία» με τα –ήδη κατά τον χρόνο εκείνο θεσπισθέντα, κατασταλτικής φύσης– μέτρα «τα οποία διευκολύνουν την άσκηση ποινικής δίωξης» (αιτ. σκ. 10 προοιμίου).

Στο πλαίσιο αυτό³⁶⁶, προτάθηκε η θέσπιση μέτρων υπέρ των υπόπτων και των κατηγορουμένων προσώπων σχετικά: α) με το δικαίωμα σε μετάφραση και διερμηνεία,

³⁶³ ΕΕ C 295/4.12.2009, σελ. 1.

³⁶⁴ Ενωσιακές πράξεις όπως το εν λόγω Ψήφισμα έχουν χαρακτήρα *soft law*. Για την έννοια, βλ. *B. Χριστιανό*, Το ήπιο δίκαιο «*soft law*» στο δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ΕΕΕυρΔ 2014, 123 επ.

³⁶⁵ Βλ. (ενδεικτ.) ήδη *Μ. Καϊάφα-Γκμπάντι*, Κοινές δικονομικές αρχές ως βάση μιας διακρατικής ποινικής καταστολής, σε: Ποινικές επιστήμες - θεωρία και πράξη, Προσφορά τιμής στην Άννα Μπενάκη-Ψαρουδά, εκδ. Αντ. Ν. Σάκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2008, σελ. 1080 [=ΠοινΧρ 2007, 687], σύμφωνα με την οποία «[α]ν εννοεί [...] κανείς ουσιαστικά ότι η Ενωμένη Ευρώπη πρέπει να θέτει στο επίκεντρο του ενδιαφέροντός της τον πολίτη, τότε πρέπει να δώσει άμεση προτεραιότητα σε παρεμβάσεις που θα στηρίζουν τα δικαιώματα των κατηγορουμένων».

³⁶⁶ Σημειώτέον ότι μια πρώτη απόπειρα κατοχύρωσης ορισμένων δικονομικών δικαιωμάτων στις ποινικές διαδικασίες ενώπιον των δικαστικών αρχών των κρατών μελών της ΕΕ είχε λάβει χώρα με την από 28.4.2004 με αριθ. COM(2004)328 τελικό [2004/0113(CNS)] σχετική πρόταση Απόφασης-Πλαίσιο «σχετικά με ορισμένα δικονομικά δικαιώματα στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών σε ολόκληρη την Ευρωπαϊκή Ένωση», με την οποία είχε επιδιωχθεί η θέσπιση «κοινών ελάχιστων προτύπων» («*common*

β) με το δικαίωμα στην ενημέρωση περί τα –υφιστάμενα «βασικά» (*sic*)– δικαιώματα και στην ενημέρωση για τις κατηγορίες, γ) με το δικαίωμα στην παροχή νομικών συμβουλών και στο ευεργέτημα πενίας, δ) με το δικαίωμα στην επικοινωνία με συγγενείς, εργοδότες και προξενικές αρχές, και ε) με ειδικές διασφαλίσεις για ευάλωτους υπόπτους ή κατηγορούμενους.

Στη συνέχεια, ο Ενωσιακός νομοθέτης, αξιοποιώντας ως νομική βάση τη διάταξη του άρθρου 82§2 εδ. β' περ. β' ΣΛΕΕ³⁶⁷, εξέδωσε τις αντίστοιχες οδηγίες, οι οποίες, όπως παρατηρείται εύστοχα, «συγκροτούν ήδη ένα *corpus minimum ενωσιακής ποινικής δικονομίας*»³⁶⁸. Με αυτές, η ΕΕ θεσπίζει ελάχιστους κανόνες³⁶⁹, που αφορούν στα δικαιώματα του υπόπτου, του κατηγορουμένου και του εκζητουμένου βάσει ΕΕΣ³⁷⁰ και καλύπτουν –μερικά– ένα μέχρι τότε υφιστάμενο σημαντικό κενό της ενωσιακής νομοθεσίας³⁷¹. Κοινό χαρακτηριστικό όλων των προκείμενων ενωσιακών πράξεων

minimum standards”), πλην όμως εν τέλει αυτή δεν ευοδώθηκε ελλείψει ομοφωνίας των κρατών μελών. Οι τότε προταθείσες ρυθμίσεις δεν ταυτίζονται, βέβαια, με αυτές που πλέον, μετά το πέρας πολλών ετών και πληθώρας διαβουλεύσεων, υιοθετήθηκαν (και υιοθετούνται) σταδιακά.

³⁶⁷ Βλ. σχετ. στο ίδιο Μέρος, Κεφάλαιο Δεύτερο, Α.2.

³⁶⁸ Η. Αναγνωστόπουλος, Δικαιώματα των κατηγορουμένων..., ό.π., σελ. V.

³⁶⁹ Κατά τον V. Mitsilegas, *EU criminal law after Lisbon*..., ό.π., σελ. 171, παρά τον μετριόφρονα σκοπό θέσπισης απλώς «ελάχιστων προτύπων», στην πράξη είναι σημαντικό το πεδίο εφαρμογής τους –το οποίο καλύπτει και αμιγώς εσωτερικές (και όχι μόνο διασυνοριακές) υποθέσεις–, καθώς και το τιθέμενο με αυτές επίπεδο προστασίας.

³⁷⁰ Στο ρυθμιστικό πεδίο των παρακάτω οδηγιών πρέπει να θεωρηθεί ότι εμπίπτουν και οι καθ' ων, για τους οποίους επαπειλούνται οι λεγόμενες «δυναδικές κυρώσεις», ήτοι οι κυρώσεις που προβλέπονται για την «αυτή παράβαση» και είναι τόσο ποινικής όσο και τύποις διοικητικής, αλλά κατ' ουσίαν ποινικής –σύμφωνα με τη νομολογία του ΕΔΔΑ και του ΔΕΕ– φύσης. Έτσι και Π. Τσιρίδης, Τεκμήριο αθωότητας και η νέα οδηγία της ΕΕ, ΠoinΔικ 2017, 11 επ., αναφορικά με την [κατωτέρω υπό 4.] Οδηγία (ΕΕ) 2016/343. Σε σχέση με τις δυναδικές κυρώσεις βλ. απόφαση του ΕΔΔΑ «Karpitanios και λοιποί κατά Ελλάδας», ό.π., σκ. 73, και από 26.2.2013 απόφαση του ΔΕΕ [GC] «Åklagaren κατά Hans Åkerberg Fransson», C-617/10, σκ. 34 επ. (:ΠoinΧρ 2015, 618, με επιμέλεια δική μου)· και σχετική αρθρογραφία Η. Αναγνωστόπουλου, Το τέλος των δυναδικών κυρώσεων, ΠoinΧρ 2015, 623 επ.· Ο. Τσόλκα, «Ne bis in idem» και εσωτερικό δυναδικό σύστημα κυρώσεων..., ό.π., 632 επ. Από την πιο πρόσφατη νομολογία του ΔΕΕ [GC], βλ. και τις από 20.3.2018 αποφάσεις “Luca Menci”, C-524/15, σκ. 22 επ., 60 επ., “Garlsson Real Estate SA”, C-537/16, σκ. 21 επ., 61 επ., “Enzo Di Puma”, C-596/16 και C-597/16, σκ. 38 επ.

³⁷¹ Πάντως, όπως σημειώνει ορθά η D. Sayers, *Protecting fair trial rights in criminal cases in the European Union: where does the Roadmap take us?*, *Human Rights Law Review* 2014, 759, «όταν η ΕΕ θέτει πρότυπα, οφείλει παράλληλα να εξασφαλίζει και ότι ο νόμος που δημιουργεί μπορεί να εφαρμοστεί και να επιβληθεί στην πράξη και στην κουλτούρα των εσωτερικών δικαστικών συστημάτων».

είναι ότι, στο μέτρο που οι διατάξεις τους αφορούν σε δικαιώματα αντίστοιχα με εκείνα που εγγυάται η ΕΣΔΑ και δεν παρέχουν ευρύτερη προστασία, πρέπει να ερμηνεύονται και να εφαρμόζονται σύμφωνα με τη σχετική νομολογία του ΕΔΔΑ³⁷². Με τις οδηγίες αυτές καλύπτονται, μέχρι στιγμής, όλα τα προταθέντα μέτρα του Οδικού Χάρτη πλην των ειδικών διασφαλίσεων για ενήλικες ευάλωτους υπόπτους/κατηγορούμενους. Ειδικότερα, εκδόθηκαν οι οδηγίες που εκτίθενται αμέσως παρακάτω.

2. Η Οδηγία 2010/64/ΕΕ σχετικά με το δικαίωμα σε διερμηνεία και μετάφραση κατά την ποινική διαδικασία

Η Οδηγία 2010/64/ΕΕ «*σχετικά με το δικαίωμα σε διερμηνεία και μετάφραση κατά την ποινική διαδικασία*»³⁷³ συνιστά το πρώτο ενωσιακό νομοθέτημα στον χώρο του ποινικού δικαίου μετά τη θέση σε ισχύ της Συνθήκης της Λισαβόνας³⁷⁴. Με αυτή ο Ενωσιακός νομοθέτης, έχοντας μεταξύ άλλων υπόψη ότι «*η ενίσχυση της αμοιβαίας εμπιστοσύνης απαιτεί συνεπέστερη εφαρμογή των δικαιωμάτων και των εγγυήσεων που ορίζονται στο άρθρο 6 της ΕΣΔΑ*» (αιτ. σκ. 7 εδ. α' προοιμίου), επιχείρησε να διευκολύνει στην πράξη την εφαρμογή του εν λόγω δικαιώματος που θεσπίζεται στο άρθρο 6 ΕΣΔΑ (αιτ. σκ. 14 εδ. α', β' προοιμίου). Ανώτερος στόχος της Οδηγίας είναι η τόνωση της εμπιστοσύνης των κρατών μελών στα συστήματα ποινικής δικαιοσύνης τους και, κατ' επέκταση, η αύξηση της αποτελεσματικότητας της δικαστικής συνεργασίας μεταξύ τους, σε κλίμα αμοιβαίας εμπιστοσύνης (αιτ. σκ. 9 εδ. α' προοιμίου).

Έτσι, με την Οδηγία μεταξύ άλλων διασφαλίζεται το δικαίωμα της διερμηνείας για τους υπόπτους και τους κατηγορούμενους και ισχύει κατά την προκαταρκτική εξέταση, την αστυνομική προανάκριση (αφ' ης στιγμής οι καθ' ων ενημερώνονται ότι

³⁷² Βλ. άρθρ. 52§3 ΧΘΔΕΕ για την επιταγή ομοιογένειας της ερμηνείας του Χάρτη σε σχέση με την ΕΣΔΑ· και ενδεικτ. αιτ. σκ. 32 και 33 προοιμίου Οδηγίας 2010/64/ΕΕ.

³⁷³ ΕΕ L 280/26.10.2010, σελ. 1 επ. Αναλυτικά για την εν λόγω Οδηγία, βλ. *Η. Αναγνωστόπουλο*, Δικαιώματα των κατηγορουμένων..., ό.π., σελ. 21 επ.· βλ. και τη μελέτη του *γράφοντος*, Το δικαίωμα σε διερμηνεία και μετάφραση κατά την ποινική διαδικασία και η σχετική Οδηγία 2010/64/ΕΕ, ΠοινΔικ 2013, 640 επ.

³⁷⁴ Αντίστοιχα η πρώτη απόφαση του ΔΕΕ, με την οποία το Δικαστήριο ασχολήθηκε με την ερμηνεία οδηγιών που έχουν εκδοθεί βάσει του άρθρου 82§2 ΣΛΕΕ, αφορούσε στις Οδηγίες 2010/64/ΕΕ και 2012/13/ΕΕ: Επρόκειτο για την από 15.10.2015 απόφαση «Ποινική δίκη κατά Gavril Covaci», C-216/14 (:NoB 2016, 381 επ., με σχόλιο του *γράφοντος*).

είναι ύποπτοι/κατηγορούμενοι), την ανάκριση και την ακροαματική διαδικασία, συμπεριλαμβάνει δε και την επικοινωνία των ανωτέρω προσώπων με τους συνηγόρους τους (άρθρ. 1§2, 2§§1 και 2). Ως προς το δικαίωμα μετάφρασης, αυτό αφορά πλέον σε ένα *minimum* εγγράφων, τα οποία πρέπει κατ' αρχήν οπωσδήποτε να μεταφραστούν (άρθρ. 3§§1 και 2). Πρέπει, δε, η διερμηνεία και η μετάφραση να έχουν επαρκή ποιότητα (άρθρ. 2§8, 3§9). Στο προστατευτικό πεδίο των εν λόγω δικαιωμάτων εμπίπτει και ο εκζητούμενος βάσει ΕΕΣ (άρθρ. 1§1, 2§7, 3§6, αιτ. σκ. 15, 25 προοιμίου).

Όπως είχε λεχθεί χαρακτηριστικά³⁷⁵, η σωστή εφαρμογή της Οδηγίας θα μπορούσε να έχει ως αποτέλεσμα μια «*τεράστια διαφορά*» στη δικαιοσύνη των ποινικών διαδικασιών σε ολόκληρη την Ευρώπη³⁷⁶.

³⁷⁵ *Fair Trials International*, Defence rights in the EU, [Λονδίνο] 2012, σελ. 14, πλ. 43 (προσβάσιμο σε https://www.fairtrials.org/wp-content/uploads/2012/10/ADR-Report_FINAL.pdf).

³⁷⁶ Ενδεικτικά, ο ελληνικός Νόμος ενσωμάτωσης της Οδηγίας (Ν. 4236/2014) διαθέτει προστιθέμενη αξία, καθ' όσον α) περιλαμβάνει ρητά στον καθ' ου που έχει το δικαίωμα διερμηνείας –πέραν του κατηγορουμένου– τον ύποπτο και τον εκζητούμενο βάσει ΕΕΣ (άρθρ. 1§1, 2§1 [:233§1 ΚΠΔ] και 7 [:15§5 Ν. 3251/2004]), β) αφορά σε καθ' ου που «δεν ομιλεί ή δεν κατανοεί επαρκώς την ελληνική γλώσσα» (άρθρ. 2§1 [:233§1 ΚΠΔ]· σε αντίθεση με το προϊσχύσαν άρθρ. 233§1 ΚΠΔ που προϋπέθετε ότι «δεν γνωρίζει επαρκώς την ελληνική γλώσσα»), γ) διασφαλίζει (τουλάχιστον θεωρητικά) την παροχή τού εν λόγω δικαιώματος «από το χρόνο κατά τον οποίο ενημερώνεται [ο ύποπτος ή κατηγορούμενος] σχετικά από τις αρμόδιες αρχές, με επίσημη κοινοποίηση ή με άλλον τρόπο, και καθ' όλη τη διάρκεια της ποινικής διαδικασίας» (άρθρ. 1§2), δ) προβλέπει υπέρ του έχοντος δικαίωμα διερμηνείας την παροχή αυτής «χωρίς καθυστέρηση» (άρθρ. 2§1 [:233§1 ΚΠΔ]), ε) προβλέπει το δικαίωμα διερμηνείας κατά την επικοινωνία μεταξύ του καθ' ου και του συνηγόρου του και μάλιστα καθ' όλα τα στάδια της ποινικής διαδικασίας (άρθρ. 2§1 [:233§1 ΚΠΔ]), στ) προβλέπει το δικαίωμα υποβολής αντιρρήσεων όταν έχει κριθεί ότι δεν απαιτείται διερμηνεία ή η ποιότητα αυτής δεν είναι επαρκής (άρθρ. 2§1 [:233§1 ΚΠΔ]), ζ) ορίζει την «εντός εύλογου χρονικού διαστήματος γραπτή μετάφραση όλων των ουσιαστών εγγράφων ή χωρίων εγγράφων της διαδικασίας» (άρθρ. 4 [:237§1 ΚΠΔ]), καθώς και η) προβλέπει τη δυνατότητα υποβολής αντιρρήσεων όταν έχει κριθεί ότι δεν απαιτείται μετάφραση εγγράφων ή όταν η ποιότητα αυτής δεν είναι επαρκής (άρθρ. 4 [:237§3 ΚΠΔ]). Ωστόσο, με τον εν λόγω νόμο συνάμα αποδυναμώνεται το δικαίωμα διερμηνείας και μετάφρασης, στο μέτρο που προβλέπεται α) η δυνατότητα μη προσωπικής παρουσίας του διερμηνέα και η διενέργειά της με τη χρήση τεχνολογίας επικοινωνιών (άρθρ. 2§1 [:233§1 *in fine* ΚΠΔ]), β) η μη επέκταση του δικαιώματος μετάφρασης σε «χωρί[α] ουσιαστών εγγράφων τα οποία δεν συμβάλλουν στην κατανόηση [...] του περιεχομένου της εναντίον τους κατηγορίας» (άρθρ. 4 [:237§1 *in fine* ΚΠΔ]) [:κρίση ιδιαίτερα υποκειμενική], και γ) η δυνατότητα παραίτησης από το δικαίωμα μετάφρασης εγγράφων (καίτοι θεμελιώδες προαπαιτούμενο δίκαιης δίκης), έστω και υπό προϋποθέσεις (άρθρ. 4 [:237§4 ΚΠΔ]). Επί ζητημάτων σχετικών με την εφαρμογή του δικαιώματος σε διερμηνεία και μετάφραση, βλ. *H. Αναγνωστόπουλο*, Το δικαίωμα διερμηνείας και μετάφρασης - Το δικαίωμα

3. Η Οδηγία 2012/13/ΕΕ σχετικά με το δικαίωμα ενημέρωσης στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών

Σύμφωνα με το άρθρο 3§1 της Οδηγίας 2012/13/ΕΕ «*σχετικά με το δικαίωμα ενημέρωσης στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών*»³⁷⁷, τα κράτη μέλη διασφαλίζουν την άμεση ενημέρωση του υπόπτου/κατηγορουμένου όσον αφορά τουλάχιστον στο δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο, στο δικαίωμα δωρεάν παροχής νομικών συμβουλών, στο δικαίωμα ενημέρωσης σχετικά με την ποινική κατηγορία, στο δικαίωμα διερμηνείας και μετάφρασης, καθώς και στο δικαίωμα σιωπής –προκειμένου να διασφαλίζεται η αποτελεσματική άσκησή τους. Η εν λόγω ενημέρωση «*παρέχεται σε απλή και κατανοητή γλώσσα, προφορικώς ή εγγράφως, λαμβανομένων υπόψη των ειδικών αναγκών των υπόπτων ή κατηγορουμένων που είναι ευάλωτα πρόσωπα*» (άρθρ. 3§2)³⁷⁸.

Παράλληλα, προβλέπεται η παροχή στον ύποπτο/κατηγορούμενο, κατά τη σύλληψή του, εγγράφου δικαιωμάτων (άρθρ. 4). Αντίστοιχα, προβλέπεται η παροχή εγγράφου δικαιωμάτων στον εκζητούμενο βάσει ΕΕΣ (άρθρ. 5, αιτ. σκ. 39 προοιμίου), με το οποίο ενημερώνεται για τα δικαιώματά του ενημέρωσης για το ΕΕΣ, συνδρομής δικηγόρου, διερμηνείας και μετάφρασης, ακρόασης και συναίνεσης (κατά το Παράρτημα II της Οδηγίας).

Η ενημέρωση σχετικά με την ποινική κατηγορία πρέπει να είναι «*άμεση και δεόντως λεπτομερής προκειμένου να διασφαλισθούν ο δίκαιος χαρακτήρας της διαδικασίας και η αποτελεσματική άσκηση των δικαιωμάτων υπεράσπισης του κατηγορουμένου*» (άρθρ. 6§1 εδ. β΄)³⁷⁹. Απαραίτητο συμπλήρωμα του ανωτέρω

ενημέρωσης, Εισήγηση στο 8^ο Συνέδριο της Ένωσης Ελλήνων Ποινικολόγων με θέμα «Η ποινική δικονομία της Ευρωπαϊκής Ένωσης – τάσεις και προκλήσεις» (Αθήνα, 15-16 Μαρτίου 2019), ΠοινΧρ 7/2019 [καθώς και υπό δημοσίευση στα σχετικά Πρακτικά από τις εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη].

³⁷⁷ ΕΕ L 142/1.6.2012, σελ. 1 επ.

³⁷⁸ Κατά την αιτ. σκ. 19 προοιμίου, για την πρακτική και αποτελεσματική άσκηση των δικαιωμάτων αυτών, η ενημέρωση πρέπει να παρέχεται εγκαίρως κατά τη διάρκεια της διαδικασίας και το αργότερο πριν από την πρώτη επίσημη εξέταση του υπόπτου/κατηγορουμένου από την αστυνομία ή από άλλη αρμόδια αρχή.

³⁷⁹ Κατά την αιτ. σκ. 28 προοιμίου, η ενημέρωση του υπόπτου/κατηγορουμένου για την αξιόποινη πράξη που του αποδίδεται, πρέπει να παρέχεται άμεσα και το αργότερο πριν από την πρώτη επίσημη εξέτασή του από την αστυνομία ή άλλη αρμόδια αρχή, χωρίς να τίθεται σε κίνδυνο η διενέργεια των ερευνών. Σημειώνεται ότι με την από 13.6.2019 απόφασή του “Gianluca Moro”, C-646/17, σκ. 53, το ΔΕΕ αποφάνθηκε πρόσφατα ότι «[...] ανεξαρτήτως του χρονικού σημείου κατά το οποίο παρέχονται οι

δικαιώματος ενημέρωσης είναι το επίσης προβλεπόμενο δικαίωμα πρόσβασης στο υλικό της δικογραφίας (άρθρ. 7). Κατ' αυτό, τα κράτη μέλη διασφαλίζουν μεταξύ άλλων ότι χορηγούνται στον ύποπτο/κατηγορούμενο, που συλλαμβάνεται και κρατείται σε οποιοδήποτε στάδιο της ποινικής διαδικασίας ή στον συνήγορό του, τα έγγραφα που είναι ουσιώδη για την αποτελεσματική αμφισβήτηση –κατά το εθνικό δίκαιο– της νομιμότητας της σύλληψης και της κράτησης (άρθρ. 7§1). Για την προετοιμασία της υπεράσπισης του υπόπτου/κατηγορουμένου και τη διασφάλιση του δίκαιου χαρακτήρα της διαδικασίας, κατ' αρχήν³⁸⁰ χορηγείται πρόσβαση τουλάχιστον στο σύνολο του αποδεικτικού υλικού (άρθρ. 7§2).

Με την εν λόγω Οδηγία κατ' αρχήν ενοποιείται, σε ενωσιακό επίπεδο, το πλαίσιο πληροφόρησης του (ποινικά) καθ' ου³⁸¹. Μάλιστα, με την εφαρμογή της είναι δυνατή η επίλυση πολυάριθμων προβλημάτων που διαπιστώνουν οι ασκούντες υπερασπιστικά καθήκοντα, δεδομένου ότι σε πολλά άτομα που συλλαμβάνονται εντός

λεπτομερείς πληροφορίες σχετικά με την κατηγορία, ο κατηγορούμενος και ο συνήγορός του πρέπει ιδίως, σύμφωνα με την αρχή της εκατέρωθεν ακροάσεως και της ισότητας των όπλων, να έχουν επαρκή χρόνο για να λάβουν γνώση των πληροφοριών αυτών και να είναι σε θέση να προετοιμάσουν αποτελεσματικά την υπεράσπιση, να υποβάλουν τυχόν παρατηρήσεις και να διατυπώσουν εν ανάγκη κάθε αίτημα, ιδίως σχετικά με την ανάκριση, το οποίο έχουν το δικαίωμα να υποβάλουν δυνάμει του εθνικού δικαίου. Η απαίτηση αυτή επιβάλλει, εφόσον χρειαστεί, να χορηγείται αναβολή της υποθέσεως προς εκδίκασή της σε μεταγενέστερη δικάσιμο [...]».

³⁸⁰ Βλ. άρθρ. 7§4.

³⁸¹ Στην ελληνική έννομη τάξη, η εν λόγω Οδηγία ενσωματώθηκε με τον Ν. 4236/2014. Για τις ρυθμίσεις αυτής και του ως άνω Νόμου βλ. αναλυτικά *Η. Αναγνωστόπουλο*, Δικαιώματα των κατηγορουμένων..., ό.π., σελ. 87 επ. Επιγραμματικά σημειώνουμε ότι με τον Ν. 4236/2014, για πρώτη φορά για τα ελληνικά δεδομένα προβλέπεται ρητά α) ότι ο ύποπτος/κατηγορούμενος ενημερώνεται αμέσως τουλάχιστον ως προς τα προαναφερθέντα δικαιώματα (άρθρ. 10 [:95§1 ΚΠΔ]), β) λαμβάνονται υπόψη οι ειδικές ανάγκες των ευάλωτων προσώπων (άρθρ. 10 [:95§2 ΚΠΔ]), γ) παρέχεται στον ύποπτο/κατηγορούμενο σχετικό έγγραφο συντεταγμένο σε απλή και κατανοητή γλώσσα, στο οποίο αναφέρονται ρητά και τα δικαιώματά του στην ενημέρωση τρίτου προσώπου και προξενικής αρχής για τη σύλληψη/κράτηση, σε επείγουσα ιατρική περίθαλψη, σε πληροφόρηση σχετικά με τη μέγιστη περίοδο στέρησης της ελευθερίας και των δυνατοτήτων προσβολής του νόμιμου χαρακτήρα της σύλληψης/κράτησης [βλ. και υπόδειγμα εγγράφου δικαιωμάτων του Παραρτήματος Ι του ως άνω Νόμου] (άρθρ. 10 [:96 ΚΠΔ]), και δ) η σχετική πρόβλεψη αφορά και στον εκζητούμενο (άρθρ. 11 [:15§1 Ν. 3251/2004]). Ορθά, δε, με τον νυν ισχύοντα ΚΠΔ καταργήθηκαν οι περιορισμοί, που προβλέπονταν στο πλαίσιο του προϊσχύσαντος ΚΠΔ (:άρθρ. 101§3 ΚΠΔ, 12 Ν. 4236/2004)) ως προς τα στάδια της προκαταρκτικής εξέτασης-προανάκρισης-ανάκρισης.

της Ένωσης δεν παρέχεται επαρκής πληροφόρηση αναφορικά με τα δικαιώματά τους ή τις εκκρεμώσεις σε βάρος τους κατηγορίες³⁸².

4. Η Οδηγία 2013/48/ΕΕ σχετικά με τα δικαιώματα πρόσβασης σε δικηγόρο, ενημέρωσης τρίτου προσώπου και επικοινωνίας με τρίτα πρόσωπα και με προξενικές αρχές κατά τη στέρηση της ελευθερίας

Με την Οδηγία 2013/48/ΕΕ «*σχετικά με το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας και διαδικασίας εκτέλεσης του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης, καθώς και σχετικά με το δικαίωμα ενημέρωσης τρίτου προσώπου σε περίπτωση στέρησης της ελευθερίας του και με το δικαίωμα επικοινωνίας με τρίτα πρόσωπα και με προξενικές αρχές κατά τη διάρκεια της στέρησης της ελευθερίας*»³⁸³ ορίζεται κατ' αρχάς ότι «[τ]α κράτη μέλη εξασφαλίζουν το δικαίωμα των υπόπτων και κατηγορουμένων να έχουν πρόσβαση σε δικηγόρο εντός προθεσμίας και κατά τρόπο που να επιτρέπει στους ενδιαφερομένους να ασκούν τα δικαιώματα υπεράσπισής τους πρακτικά και αποτελεσματικά» (άρθρ. 3§1).

Ο ύποπτος/κατηγορούμενος διαθέτει το εν λόγω δικαίωμα χωρίς αδικαιολόγητη καθυστέρηση και προσδιορίζονται τα σχετικά χρονικά σημεία ανάλογα με τα στάδια της ποινικής διαδικασίας. Ειδικότερα, ο ύποπτος/κατηγορούμενος δικαιούται πρόσβασης σε συνήγορο α) προτού εξεταστεί από δικαστική αρχή ή αρχή επιβολής του νόμου, β) *τουλάχιστον* κατά τη διέλευση προσώπων για αναγνώριση, κατά την εξέταση κατ' αντιπαράσταση και την αναπαράσταση του εγκλήματος, γ) χωρίς αδικαιολόγητη καθυστέρηση μετά τη στέρηση της ελευθερίας³⁸⁴ και δ) εγκαίρως προτού παραστεί ενώπιον ποινικού δικαστηρίου μετά από προηγούμενη κλήτευσή του (άρθρ. 3§2).

³⁸² Έτσι *Fair Trials International*, *Defence rights in the EU*, ό.π., σελ. 17, πλαγ. 52. Σχετικά με την Οδηγία βλ. και *European Union Agency for Fundamental Rights*, *Rights of suspected and accused persons across the EU: translation, interpretation and information*, Λουξεμβούργο 2016, σελ. 63 επ. (προσβάσιμο σε http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2016-right-to-information-translation_en.pdf).

³⁸³ ΕΕ L 294/6.11.2013, σελ. 1 επ.

³⁸⁴ Όπως παρατηρεί η *E. Symeonidou-Kastanidou*, *The right of access to a lawyer in criminal proceedings: the transposition of Directive 2013/48/EU of 22 October 2013 on national legislation*, *EuCLR* 2015, 74, στις περιπτώσεις που η πρόσβαση σε συνήγορο δεν εξασφαλίζεται από την πρώτη στιγμή στέρησης της ελευθερίας, η καθυστέρηση αυτή είναι κατά κανόνα αδικαιολόγητη, εκτός και αν συντρέχουν ειδικοί λόγοι που καθιστούν την πρόσβαση αδύνατη για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα.

Κατά την εξέταση του καθ' ου, ο συνήγορος μπορεί να παρίσταται και να «συμμετέχει» ενεργητικά (άρθρ. 3§3 περ. γ', 10§2 περ. γ')³⁸⁵. Κατά το προοίμιο της Οδηγίας (αιτ. σκ. 25), ο ύποπτος/κατηγορούμενος έχει το δικαίωμα η συμμετοχή του συνηγόρου του να είναι «αποτελεσματική». Επιπρόσθετα, ο ύποπτος/κατηγορούμενος έχει το δικαίωμα παράστασης μετά του συνηγόρου του, όταν υποχρεούται να παραστεί κατά την εκτέλεση συγκεκριμένων ανακριτικών πράξεων και δη *τουλάχιστον* κατά τη διέλευση προσώπων για αναγνώριση, κατά την εξέταση κατ' αντιπαράσταση και την αναπαράσταση του εγκλήματος (άρθρ. 3§3 περ. γ').

Περαιτέρω, διασφαλίζεται το απόρρητο της επικοινωνίας του καθ' ου με τον συνήγορό του (άρθρ. 4) και κατοχυρώνεται το δικαίωμα ενημέρωσης τρίτου σε περίπτωση στέρησης της ελευθερίας (άρθρ. 5), το δικαίωμα επικοινωνίας με τρίτα πρόσωπα κατά τη διάρκεια της στέρησης της ελευθερίας (άρθρ. 6), το δικαίωμα επικοινωνίας με τις προξενικές αρχές (άρθρ. 7).

Όλα τα προαναφερθέντα δικαιώματα κατοχυρώνονται, υπό τις διακρίσεις του άρθρου 10 της Οδηγίας, και για τον εκζητούμενο βάσει ΕΕΣ (άρθρ. 1, 2§1, αιτ. σκ. 42, 46 προοιμίου).

Ιδιαίτερα σημαντική είναι η πρόβλεψη της δυνατότητας εφαρμογής «*προσωρινών παρεκκλίσεων*» (άρθρ. 3§§5, 6, 5§3, 8, 10§3), με τις οποίες περιορίζονται τα εν λόγω δικαιώματα του υπόπτου, του κατηγορουμένου και του εκζητούμενου βάσει ΕΕΣ³⁸⁶. Οι αρμόδιες αρχές (δικαστικές ή άλλες, κατά την Οδηγία) πρέπει –εφόσον βέβαια η δυνατότητα αυτή ενσωματωθεί στην εσωτερική νομοθεσία τους– να επιβάλλουν τέτοιους περιορισμούς σε *όλως* εξαιρετικές περιπτώσεις.

Σε γενικές γραμμές, η Οδηγία ανταποκρίνεται στα δικαιώματα που κατοχυρώνονται στην ΕΣΔΑ και μάλιστα επεκτείνει το δικαίωμα της δίκαιης δίκης και σε συγκεκριμένες μη ρητά προβλεπόμενες στη Σύμβαση πτυχές, όπως η επικοινωνία με τις προξενικές αρχές κ.λπ.³⁸⁷. Έτσι, η Οδηγία έχει σημαντική προστιθέμενη αξία για τη

³⁸⁵ I. Anagnostopoulos, The right of access to a lawyer..., ό.π., 10-11. Όπως παρατηρεί χαρακτηριστικά ο B. Αλεξανδρής, Ζητήματα σχετικά με το ακώλυτο δικαίωμα πρόσβασης σε συνήγορο υπεράσπισης ως έκφανση του δικαιώματος πρόσβασης στη Δικαιοσύνη, ΝοΒ 2017, 1269, «ο συνήγορος δεν παρευρίσκεται ως διακοσμητικό στοιχείο της διαδικασίας».

³⁸⁶ Επ' αυτών βλ. ιδίως I. Anagnostopoulos, The right of access to a lawyer..., ό.π., 12 επ.

³⁸⁷ Σημειώνεται ότι η εν λόγω Οδηγία ενσωματώθηκε στην ελληνική έννομη τάξη με τον Ν. 4478/2017. Με αυτόν, εσφαλμένα δεν μεταφέρθηκαν οι ρυθμίσεις περί πρόσβασης του υπόπτου/κατηγορουμένου σε συνήγορο χωρίς αδικαιολόγητη καθυστέρηση κατά τις προαναφερθείσες «*χρονικές στιγμές*». Εντούτοις,

διασφάλιση της προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων³⁸⁸. Σημειώνεται ότι συμπληρωματική προς αυτή είναι η μεταγενέστερα εκδοθείσα (και επισκοπούμενη παρακάτω υπό 7.) Οδηγία (ΕΕ) 2016/1919.

5. Η Οδηγία (ΕΕ) 2016/343 για την ενίσχυση ορισμένων πτυχών του τεκμηρίου αθωότητας και του δικαιώματος παράστασης του κατηγορουμένου στη δίκη του

Η Οδηγία (ΕΕ) 2016/343 «για την ενίσχυση ορισμένων πτυχών του τεκμηρίου αθωότητας και του δικαιώματος παράστασης του κατηγορουμένου στη δίκη του στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας»³⁸⁹ εφαρμόζεται, κατ' άρθρο 2, σε όλα τα στάδια της ποινικής διαδικασίας από τη στιγμή που ένα πρόσωπο θεωρείται ύποπτο ή κατηγορούμενο μέχρι την οριστική απόφαση για τη δικαστική εκτίμηση σχετικά με τη διάπραξη της αποδιδόμενης αξιόποινης πράξης. Ρητά προβλέπεται ότι η εισαγγελική αρχή φέρει το βάρος της απόδειξης της ενοχής του υπόπτου/κατηγορουμένου, καθώς και ότι οποιαδήποτε αμφιβολία ως προς την ενοχή του λειτουργεί προς όφελός του (άρθρ. 6, αιτ. σκ. 22 προοιμίου). Περαιτέρω, προβλέπεται ότι το τεκμήριο αθωότητας παραβιάζεται, όταν διατυπώνονται δημόσια δηλώσεις δημοσίων αρχών ή δικαστικές αποφάσεις (εξαιρουμένων των αποφάσεων περί ενοχής), που αναφέρονται στον ύποπτο/κατηγορούμενο σαν να είναι ένοχος, κατά χρόνο που δεν έχει αποδειχθεί η ενοχή του (άρθρ. 4§1, αιτ. σκ. 16 εδ. α' προοιμίου). Μάλιστα, οι αρμόδιες αρχές θα πρέπει κατ' αρχήν να αποφεύγουν να εμφανίζουν τον ύποπτο/κατηγορούμενο ως ένοχο,

ορθά δεν ενσωματώθηκε η δυνατότητα προσωρινής παρέκκλισης από το δικαίωμα πρόσβασης σε συνήγορο σε εξαιρετικές περιπτώσεις, όπως και δεν εξαιρέθηκαν από το δικαίωμα οι περιπτώσεις, στις οποίες φέρεται να εμπλέκεται ο συνήγορος στην τέλεση ποινικού αδικήματος από κοινού με τον εντολέα του. Εύστοχα, δε, είχε κατοχυρωθεί ρητά το απόρρητο της επικοινωνίας του υπόπτου/κατηγορουμένου με τον συνήγορό του στα άρθρα 31§2 και 100§4 προϊσχύσαντος ΚΠΔ [·ήδη άρθρ. 99§4 ΚΠΔ]. Για περαιτέρω σχετικά με την ενσωμάτωση της Οδηγίας με τον ως άνω νόμο, βλ. την εισήγηση του *γράφοντος*, Τα δικαιώματα πρόσβασης σε συνήγορο και νομικής βοήθειας στην ΕΕ, στο 8^ο Συνέδριο της Ένωσης Ελλήνων Ποινικολόγων με θέμα «Η ποινική δικονομία της Ευρωπαϊκής Ένωσης – τάσεις και προκλήσεις» (Αθήνα, 15-16 Μαρτίου 2019) [προσβάσιμη σε https://theartofcrime.gr/ta-δικαιώματα-πρόσβασης-σε-συνήγορο-κ#_ftnref118, και υπό δημοσίευση στην οριστική μορφή της στα σχετικά Πρακτικά από τις εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη].

³⁸⁸ Μάλιστα, παρατηρείται ότι υπό τα τρέχοντα δεδομένα η Οδηγία επεκτείνει το πεδίο εφαρμογής του δικαιώματος πρόσβασης σε συνήγορο και παρέχει πληρέστερη προστασία από την ΕΣΔΑ, όπως ερμηνεύεται από το ΕΔΔΑ· βλ. *Δ. Αρβανίτη*, ό.α.π.

³⁸⁹ ΕΕ L 65/11.3.2016, σελ. 1 επ.

μέσω της εμφάνισής του ή της εφαρμογής μέτρων σωματικού περιορισμού (όπως αντίστοιχα της ένδυσής του με στολή κρατουμένου ή της χρήσης χειροπεδών), δημόσια ή στο δικαστήριο (άρθρ. 5, αιτ. σκ. 20-21 προοιμίου). Ακόμη, γίνεται ιδιαίτερη μνεία στα δικαιώματα σιωπής και μη αυτοενοχοποίησης και σε σχετικές παραμέτρους (άρθρ. 7, αιτ. σκ. 24-32 προοιμίου).

Με τη βαρυσήμαντη διάταξη του άρθρου 8§1 ορίζεται ότι ο ύποπτος/κατηγορούμενος έχει το δικαίωμα παράστασης στη δίκη του. Μια δίκη για την ενοχή ή την αθωότητα του υπόπτου/κατηγορουμένου μπορεί κατ' εξαίρεση, κατά την εσωτερική νομοθεσία του κράτους μέλους, να διεξαχθεί ερήμην αυτού, μόνον εφόσον ο ύποπτος/κατηγορούμενος έχει ενημερωθεί εγκαίρως για τη δίκη και τις συνέπειες της μη παράστασής του (άρθρ. 8§2 περ. α'). Σχετικώς, κατά το προοίμιο (αιτ. σκ. 36 εδ. γ'), προϋποτίθεται ότι *«το εν λόγω πρόσωπο κλητεύθηκε αυτοπροσώπως ή ότι με άλλα μέσα του παρασχέθηκαν επισήμως πληροφορίες για την προγραμματισμένη ημερομηνία και τον τόπο διεξαγωγής της δίκης κατά τρόπο ώστε να είναι σε θέση να γνωρίζει για την δίκη»*³⁹⁰. Αφού πρώτα ενημερώθηκε για τη δίκη, ο ύποπτος/κατηγορούμενος, εκπροσωπείται από συνήγορο, που διορίζεται από τον ίδιο είτε από το κράτος (άρθρ. 8§2 περ. β'). Στις περιπτώσεις, που δεν έχουν τηρηθεί οι όροι που προβλέπονται στο άρθρο 8§2, ο [κατα]δικασθείς ερήμην έχει δικαίωμα σε νέα δίκη ή σε άλλο ένδικο μέσο, που επιτρέπει την επανεκδίκαση της υπόθεσης στην ουσία της, με την εξέταση και νέων αποδεικτικών μέσων, και με την οποία είναι δυνατή η ανατροπή της αρχικής απόφασης (άρθρ. 9 εδ. α'· πρβλ. αιτ. σκ. 34 προοιμίου³⁹¹).

Περαιτέρω, ορίζεται ότι *«[τ]α κράτη μέλη διασφαλίζουν ότι οι ύποπτοι και οι κατηγορούμενοι διαθέτουν αποτελεσματικό ένδικο μέσο προστασίας εάν παραβιάζονται τα δικαιώματά τους δυνάμει της παρούσας οδηγίας»* (άρθρ. 10§1³⁹²). Στο ίδιο πνεύμα προβλέπεται και ότι, επιφυλασσόμενων των εθνικών κανόνων για το παραδεκτό των αποδείξεων, τα κράτη μέλη μεριμνούν ώστε, κατά την εκτίμηση των καταθέσεων του υπόπτου/κατηγορουμένου ή των αποδεικτικών μέσων, που λαμβάνονται κατά παραβίαση των δικαιωμάτων σιωπής και μη αυτοενοχοποίησης, να τηρούνται τα

³⁹⁰ Για την εν λόγω απαίτηση της προηγούμενης πληροφόρησης του κατηγορουμένου βλ. *Ο. Τσόλκα*, «Ερήμην» διεξαγωγή της ποινικής δίκης..., ό.π., σελ. 234-236.

³⁹¹ Στην αιτ. σκ. 34 προοιμίου δεν γίνεται αναφορά σε ανωτέρα βία ή συναφή λόγο, αλλά σε *«λόγο πέραν του ελέγχου»* του υπόπτου/κατηγορουμένου – πρωτοποριακά και ορθά, *in bonam partem* γι' αυτόν.

³⁹² Βλ. σχετ. και αιτ. σκ. 44 προοιμίου.

δικαιώματα της υπεράσπισης και να διασφαλίζεται η δίκαιη διεξαγωγή της δίκης (άρθρ. 10§2).

Η εν λόγω Οδηγία συνιστά κωδικοποίηση της σχετικής νομολογίας του ΕΔΔΑ³⁹³. Η προστιθέμενη αξία της, λόγω βασικών προβλέψεων για τη διασφάλιση επιμέρους εγγυήσεων της αρχής της δίκαιης δίκης, είναι αυταπόδεικτη. Εντούτοις, απαντούν στην Οδηγία και ρυθμίσεις που θέτουν σειρά ερωτημάτων σχετικά με την αποτελεσματική προστασία των εν λόγω δικαιωμάτων³⁹⁴. Συγκεκριμένα, με την κατ' άρθρο 10§2 επιταγή τήρησης των δικαιωμάτων υπεράσπισης και δίκαιης διεξαγωγής της δίκης, λαμβανομένων όμως υπόψη «των καταθέσεων του υπόπτου ή κατηγορουμένου ή των αποδεικτικών στοιχείων που λαμβάνονται κατά παράβαση του δικαιώματος σιωπής ή του δικαιώματος μη αυτοενοχοποίησης», καταλείπεται περιθώριο διεξαγωγής μη πράγματι δίκαιης δίκης³⁹⁵. Περαιτέρω, η Οδηγία δεν εφαρμόζεται επί νομικών προσώπων (αιτ. σκ. 13-15 προοιμίου, άρθρ. 2), καίτοι στις έννομες τάξεις διαφόρων κρατών μελών προβλέπεται η ποινική ευθύνη και αυτών³⁹⁶.

³⁹³ Π. Τσιρίδης, Τεκμήριο αθωότητας..., ό.π., 10.

³⁹⁴ Βλ. και τις επικρίσεις επί της σχετικής πρότασης οδηγίας (ως είχε με αριθ. COM(2013) 821 τελικό, προσβάσιμο σε <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52013PC0821&from=EN>) από την *European Criminal Bar Association*, ECBA plea to EU politics: follow the rule of law – human rights should not be negotiable – ECBA response to the Commission's Proposal for a Directive on certain aspects of the presumption of innocence and the right to be present at trial, Λονδίνο 2014, *passim* (προσβάσιμο σε http://www.ecba.org/extdocserv/20141106_ECBA_PresumptionOfInnocence.pdf).

³⁹⁵ Βλ. και αιτ. σκ. 28 προοιμίου, όπου αναφέρεται ότι «[η] άσκηση του δικαιώματος σιωπής ή του δικαιώματος μη αυτοενοχοποίησης δεν θα πρέπει να χρησιμοποιείται εναντίον του υπόπτου ή κατηγορουμένου και δεν θα πρέπει να θεωρείται από μόνη της απόδειξη ότι το εν λόγω πρόσωπο έχει διαπράξει τη συγκεκριμένη αξιόποινη πράξη. [...]»: Κατ' αυτό τον τρόπο φαίνεται να αφήνονται διακριτικά περιθώρια ακριβώς για τη λήψη υπόψη της επιλογής από τον ύποπτο/κατηγορούμενο άσκησης του δικαιώματός του σιωπής ή μη αυτοενοχοποίησης, εφόσον υφίστανται και άλλα –ακόμη και μη επαρκή *per se*– αποδεικτικά μέσα. Βλ. σχετ. από 8.2.1996 απόφαση του ΕΔΔΑ [GC] «John Murray κατά Ηνωμένου Βασιλείου», αριθ. προσφ. 18731/91, σκ. 50 και 54 (όπου αναφορά σε «λήψη υπόψη του βάρους των αποδεικτικών μέσων κατά του προσφεύγοντος», στα οποία συμπεριλαμβανόταν και η υπερασπιστική τακτική-στάση –εν προκειμένω και η σιωπή– του κατηγορουμένου).

³⁹⁶ Συγκεκριμένα, ο Ενωσιακός νομοθέτης θεώρησε ότι είναι «πρόωρη» η κατοχύρωση του τεκμηρίου αθωότητας των νομικών προσώπων σε ενωσιακό επίπεδο, επιφυλασσόμενος πάντως για την εφαρμογή του τεκμηρίου αθωότητάς τους με βάση τη νομολογία του ΕΔΔΑ και μη αποκλείοντας την ανάληψη σχετικής δράσης εκ μέρους της Ένωσης μελλοντικά, εφόσον κριθεί ότι υπάρχει σχετική ανάγκη (αιτ. σκ.

Τέλος, στις περιπτώσεις που ο κατηγορούμενος³⁹⁷ δεν παρίστατο στη δίκη του κατά παράβαση του άρθρου 8§2 της Οδηγίας, «έχει δικαίωμα σε νέα δίκη ή άλλο ένδικο μέσο προστασίας που επιτρέπει επαναπροσδιορισμό της ουσίας» (άρθρ. 9), χωρίς να διασφαλίζεται ρητά η επανάληψη της διαδικασίας στον ίδιο βαθμό δικαιοδοσίας που απώλεσε. Η επιλογή αυτή του Ενωσιακού νομοθέτη οφείλεται, προφανώς, στην ανομοιογένεια των βαθμών δικαιοδοσίας που προβλέπονται στις νομοθεσίες των κρατών μελών για την εκάστοτε περίπτωση. Στους εθνικούς νομοθέτες, λοιπόν, εναπόκειται να ενσωματώσουν τη ρύθμιση διασφαλίζοντας αυτή τη δυνατότητα, στο μέτρο βέβαια που δεσμεύονται από το από 22.11.1984 Έβδομο Πρωτόκολλο της ΕΣΔΑ³⁹⁸ (στο άρθρο 2 του οποίου κατοχυρώνεται το δικαίωμα για διπλό βαθμό δικαιοδοσίας σε θέματα ποινικού δικαίου)³⁹⁹.

14-15 προοιμίου). Έτσι, εξυπακούεται ότι ισχύουν οι πιο προστατευτικές νομοθεσίες των κρατών μελών (που επηρεάζονται και από τη νομολογία του ΕΔΔΑ), εφόσον σ' αυτές κατοχυρώνεται το τεκμήριο αθωότητας και για τα νομικά πρόσωπα.

³⁹⁷ Η διάταξη αφορά ρητά και στον *ύποπτο*, παραγνωριζόμενου του γεγονότος ότι όταν ένα πρόσωπο έχει αχθεί σε ποινική δίκη συνιστά *κατηγορούμενο*.

³⁹⁸ Σημειωτέον ότι το εν λόγω Πρωτόκολλο δεν ισχύει σε όλα τα κράτη μέλη· βλ. σχετ. https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/117/signatures?p_auth=cnD3C7Ss. Από την Ελλάδα, πάντως, έχει κυρωθεί με τον Ν.

1705/1987· και, όθεν, πρέπει να εξασφαλίζεται στον κατηγορούμενο (*πραγματικά* και όχι τυπικά) διπλός βαθμός δικαιοδοσίας. Βλ. και άρθρ. 97§1 εδ. β' Συντ.

³⁹⁹ Για τα σοβαρά ελλείμματα του εσωτερικού δικαίου μας ως προς την ερήμην διεξαγωγή της ποινικής δίκης και την ένδικη προστασία του απόντος κατηγορουμένου, καθώς και την υποχρέωση συμμόρφωσης του Έλληνα νομοθέτη και του εφαρμοστή του δικαίου σύμφωνα με τις επιταγές της ΕΣΔΑ και τα οριζόμενα στην εν λόγω Οδηγία, βλ. αναλυτικά *Ο. Τσόλκα*, «Ερήμην» διεξαγωγή της ποινικής δίκης..., ό.π., σελ. 229 επ. Η Οδηγία ενσωματώθηκε παρ' ημίν με τον πρόσφατο Ν. 4596/2019. Για τις (εν πολλοίς ελλειμματικές) ρυθμίσεις του βλ. *Ο. Τσόλκα*, Το τεκμήριο αθωότητας και η συμμετοχή του κατηγορουμένου στην ποινική διαδικασία, Εισήγηση στο 8^ο Συνέδριο της Ένωσης Ελλήνων Ποινικολόγων με θέμα «Η ποινική δικονομία της Ευρωπαϊκής Ένωσης – τάσεις και προκλήσεις» (Αθήνα, 15-16 Μαρτίου 2019), προσβάσιμη σε <https://www.youtube.com/watch?v=d4WmlxTDB7Y> (1:07:28 επ.) [υπό δημοσίευση στα σχετικά Πρακτικά από τις εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη].

6. Η Οδηγία (ΕΕ) 2016/800 σχετικά με τις δικονομικές εγγυήσεις παιδιών υπόπτων ή κατηγορουμένων

Με την Οδηγία (ΕΕ) 2016/800 «*σχετικά με τις δικονομικές εγγυήσεις για τα παιδιά που είναι ύποπτοι ή κατηγορούμενοι στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών*»⁴⁰⁰ τίθεται σειρά ειδικών διασφαλίσεων για τα ανήλικα άτομα («*παιδιά*» κατά την ορολογία της Οδηγίας), τα οποία συνιστούν ειδική κατηγορία ευάλωτων υπόπτων/κατηγορουμένων (σύμφωνα με το μέτρο Ε΄ του Οδικού Χάρτη). Συγκεκριμένα, θεσπίζονται δικονομικές εγγυήσεις, ώστε να εξασφαλίζεται ότι ο ανήλικος ύποπτος/κατηγορούμενος έχει την ικανότητα να κατανοεί και να παρακολουθεί την ποινική διαδικασία και να ασκεί το δικαίωμά του σε δίκαιη δίκη. Επιπρόσθετα, με τις εγγυήσεις αυτές επιδιώκεται η πρόληψη της υποτροπής του ανηλίκου και προωθείται η κοινωνική ένταξή του (αιτ. σκ. 1 προοιμίου). Η Οδηγία αναφέρεται σε πολλά σημεία στην «*πρωταρχική σημασία [που] πρέπει να δίνεται στο υπέρτατο συμφέρον του παιδιού*» κατ' άρθρο 24§2 ΧΘΔΕΕ. Προβλέπεται δε η αναλογική εφαρμογή συγκεκριμένων δικαιωμάτων του ανηλίκου που συλλαμβάνεται βάσει ΕΕΣ (άρθρ. 17). Η Οδηγία εν πολλοίς λειτουργεί συμπληρωματικά προς τις ως άνω Οδηγίες 2012/13/ΕΕ και 2013/48/ΕΕ (αιτ. σκ. 18 προοιμίου).

Συνοπτικά, στα άρθρα 4-19 της Οδηγίας προβλέπεται το δικαίωμα ενημέρωσης του ανηλίκου ότι είναι ύποπτος/κατηγορούμενος και για τα σχετικά δικαιώματά του, ήτοι μεταξύ άλλων: συνδρομής από δικηγόρο (υποχρεωτικά μάλιστα σε συγκεκριμένες διαδικασίες, όπως οι κατ' αντιπαράσταση εξετάσεις), ατομικής αξιολόγησης (με εξατομικευμένη λήψη υπόψη των ειδικών αναγκών του), ιατρικής εξέτασης (όσο το δυνατόν λιγότερο επεμβατικής), περιορισμού της στέρησης της ελευθερίας (ως έσχατου μέτρου, με σκοπό η επιβολή της να έχει τη μικρότερη δυνατή διάρκεια), ειδικής μεταχείρισης στην περίπτωση στέρησης της ελευθερίας (με τον διαχωρισμό του από ενήλικες κρατούμενους), έγκαιρης και επιμελούς εξέτασης της υπόθεσής του (ως επείγουσας), προστασίας της ιδιωτικής ζωής, συνοδείας από τον ασκούντα τη γονική μέριμνα κατά την ακροαματική διαδικασία (και ενδεχομένως και σε λοιπές ποινικές διαδικασίες), αυτοπρόσωπης παράστασης και συμμετοχής στη δίκη του (με την ουσιαστική συμμετοχή του και την έκφραση της γνώμης του), χορήγησης νομικής

⁴⁰⁰ ΕΕ L 132/21.5.2016, σελ. 1 επ. Η εν λόγω Οδηγία δεν έχει ακόμη ενσωματωθεί στην ελληνική έννομη τάξη.

συνδρομής (όταν δικαιούται το ευεργέτημα πενίας), ύπαρξης αποτελεσματικού μέσου ένδικης προστασίας. Η δε ανάκριση του ανηλίκου καταγράφεται οπτικοακουστικά.

Σε κάποιες περιπτώσεις, ήταν σκόπιμο οι ενωσιακές ρυθμίσεις να είναι πιο προστατευτικές, όπως π.χ. με την πρόβλεψη υποχρεωτικής συνδρομής συνηγόρου υπεράσπισης επ' ακροατηρίω πέραν της τυχόν υπαγωγής του ανηλίκου στις ρυθμίσεις περί ευεργετήματος πενίας⁴⁰¹. Πάντως, σε γενικές γραμμές οι παραπάνω ρυθμίσεις της Οδηγίας δεν μπορούν παρά να επικροτηθούν. Καθώς, όμως, η Οδηγία αφορά σε μία κατηγορία ευάλωτων ατόμων, πρέπει μελλοντικά στο πλαίσιο της Ένωσης να θεσπιστούν μέτρα και για τις λοιπές κατηγορίες ευάλωτων ατόμων (όπως οι υπερήλικες, τα άτομα με ειδικές ικανότητες και ανάγκες κ.λπ.).

7. Η Οδηγία (ΕΕ) 2016/1919 σχετικά με τη δικαστική αρωγή υπόπτων, κατηγορουμένων και εκζητουμένων

Η Οδηγία (ΕΕ) 2016/1919 «*σχετικά με τη δικαστική αρωγή για υπόπτους και κατηγορουμένους στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών και για καταζητούμενους σε διαδικασίες εκτέλεσης του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης*»⁴⁰² αντιστοιχεί στο δεύτερο σκέλος τους μέτρου Γ' του Οδικού Χάρτη, σύμφωνα με το οποίο «*το ευεργέτημα πενίας θα πρέπει να εξασφαλίζει την ουσιαστική πρόσβαση στο προαναφερόμενο δικαίωμα παροχής νομικών συμβουλών*». Αντικείμενο της Οδηγίας είναι η θέσπιση κοινών ελάχιστων κανόνων σχετικά με το δικαίωμα σε δικαστική αρωγή (νομική βοήθεια)⁴⁰³ του υπόπτου/κατηγορουμένου στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών και του εκζητουμένου βάσει ΕΕΣ (άρθρ. 1§1). Είναι δε κατ' άρθρο 1§2 εδ. α' συμπληρωματική προς τις προαναφερθείσες Οδηγίες 2013/48/ΕΕ και (ΕΕ) 2016/800.

Σύμφωνα με το άρθρο 3, «*[γ]ια τους σκοπούς της παρούσας οδηγίας, ως “δικαστική αρωγή” νοείται η οικονομική βοήθεια που παρέχει κράτος μέλος για τη συνδρομή δικηγόρου, προκειμένου να καταστεί δυνατή η άσκηση του δικαιώματος*

⁴⁰¹ Κατ' αναλογίαν προς τους καθ' ημάς κατηγορούμενους για κακουργήματα· βλ. άρθρ. 340§1 εδ. β', γ' ΚΠΔ.

⁴⁰² ΕΕ L 297/4.11.2016, σελ. 1 επ. Η εν λόγω Οδηγία δεν έχει ακόμη ενσωματωθεί στην ελληνική έννομη τάξη.

⁴⁰³ Ο όρος «δικαστική αρωγή» αντιστοιχεί καλύτερα στον όρο «aide juridictionnelle» του γαλλικού κειμένου της Οδηγίας, ενώ οι όροι «νομική αρωγή» και «νομική βοήθεια» αντιστοιχούν καλύτερα στον όρο “legal aid” του αγγλικού κειμένου της. Πάντως, όλοι αυτοί οι όροι εννοιολογικά έχουν το ίδιο περιεχόμενο.

πρόσβασης σε δικηγόρο». Η παροχή της νομικής βοήθειας που προβλέπει η Οδηγία αφορά σε υπόπτους/κατηγορούμενους που (διαζευκτικά) α) στερούνται την ελευθερία τους, β) απαιτείται να επικουρούνται από δικηγόρο βάσει του ενωσιακού ή του εθνικού δικαίου⁴⁰⁴, γ) υποχρεούνται ή επιτρέπεται να παρίστανται σε ανακριτική πράξη ή πράξη συλλογής αποδεικτικών στοιχείων, η οποία περιλαμβάνει τουλάχιστον τη διέλευση προσώπων για αναγνώριση, εξετάσεις κατ' αντιπαράσταση ή αναπαραστάσεις του εγκλήματος (άρθρ. 2§1). Στο άρθρο 2§3 της Οδηγίας ορίζεται ότι η Οδηγία εφαρμόζεται, επίσης, στα πρόσωπα που δεν ήταν αρχικά ύποπτοι/κατηγορούμενοι, αλλά καθίστανται τέτοιοι κατά τη διάρκεια εξέτασης από την αστυνομία ή από άλλη αρχή επιβολής του νόμου⁴⁰⁵.

Επιπρόσθετα, η Οδηγία εφαρμόζεται από τη στιγμή της σύλληψης των εκζητούμενων στο κράτος εκτέλεσης και έως ότου αυτοί παραδοθούν ή η απόφαση για τη μη παράδοσή τους καταστεί τελεσίδικη (άρθρ. 2§2, 5§1). Μάλιστα, πέραν του διορισμού δικηγόρου στο κράτος εκτέλεσης του ΕΕΣ, περιλαμβάνει δυνητικά τον διορισμό δικηγόρου και στο κράτος έκδοσής του (άρθρ. 5§2).

Κατά την Οδηγία, τα κράτη μέλη επιλέγουν αν για την παροχή της νομικής βοήθειας προβαίνουν σε έλεγχο επάρκειας των πόρων του ενδιαφερομένου υπόπτου/κατηγορουμένου/εκζητούμενου (λαμβανομένης υπόψη της περιουσίας, της οικογενειακής κατάστασής του κ.λπ.) ή σε έλεγχο της βασιμότητας της αίτησής του (ανάλογα με τη σοβαρότητα του εγκλήματος, την περιπλοκότητα της υπόθεσης κ.λπ. χάριν του «συμφέροντος της απονομής της δικαιοσύνης»⁴⁰⁶) ή σε έλεγχο για αμφότερα (άρθρ. 4§§2, 3, 4 εδ. α').

⁴⁰⁴ Πρβλ. άρθρ. 340§1 εδ. β', γ' ΚΠΔ.

⁴⁰⁵ Βλ. ενδεικτ. τις σχετικές αρχές που αναφέρονται στο άρθρο 2 περ. α' της Απόφασης-Πλαίσιο 2006/960/ΔΕΥ «για την απλούστευση της ανταλλαγής πληροφοριών και στοιχείων μεταξύ των αρχών επιβολής του νόμου των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης» [γνωστής και ως «σουηδικής πρωτοβουλίας»], ΕΕ L 386/29.12.2006, σελ. 91 (και παρ' ημίν την ενσωμάτωσή της με το άρθρο 2 περ. α' Π.Δ. 135/2013).

⁴⁰⁶ Ο όρος «συμφέρον της απονομής της δικαιοσύνης» απαντά στο άρθρο 4§§1, 4 και στην αιτ. σκ. 17 προοιμίου. Το συμφέρον αυτό φαίνεται να ανάγεται σε σκοπό της Οδηγίας. Γι' αυτή την αόριστη νομική έννοια, που απαντά και στο άρθρο 6§3 περ. γ' ΕΣΔΑ, βλ. Μ. Κατσόγιαννου, Άρθρο 6 παρ. 3 εδ. γ', σε: Λ. Κοτσαλής (επιμ.), Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου & ποινικό δίκαιο: ερμηνεία και εφαρμογή των άρθρων 1-10 ΕΣΔΑ, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2014, σελ. 616 επ.

Λαμβάνεται δε ως δεδομένο ότι πληρούνται οι προϋποθέσεις του βασίμου της αίτησης χορήγησης νομικής βοήθειας, όταν ο ύποπτος/κατηγορούμενος προσάγεται ενώπιον δικαστικής αρχής προκειμένου να ληφθεί απόφαση σχετικά με την κράτησή του, καθώς και κατά τη διάρκεια της κράτησης (άρθρ. 4§4). Είναι σημαντική η πρόβλεψη ότι η νομική βοήθεια παρέχεται αμελλητί και το αργότερο πριν την εξέταση από την αρχή επιβολής του νόμου ή από δικαστική αρχή ή πριν τη διεξαγωγή των ανακριτικών πράξεων ή των πράξεων συλλογής αποδεικτικών στοιχείων που προβλέπονται στο προαναφερθέν άρθρο 2§1 περ. γ' (άρθρ. 4§5).

Η απόφαση επί της αίτησης χορήγησης δικαστικής αρωγής λαμβάνεται αμελλητί και, στις περιπτώσεις που είναι αρνητική, πρέπει να αιτιολογείται γραπτά (άρθρ. 6). Το σύστημα παροχής της δικαστικής αρωγής πρέπει να είναι αποτελεσματικό και να διαθέτει επαρκή ποιότητα, ώστε να διασφαλίζεται ο δίκαιος χαρακτήρας της διαδικασίας (άρθρ. 7§1). Τέλος, επιτάσσεται η θέσπιση από τα κράτη μέλη αποτελεσματικών ενδίκων μέσων για κάθε περίπτωση παραβίασης των δικαιωμάτων του υπόπτου/κατηγορουμένου/εκζητουμένου, που κατοχυρώνονται στην Οδηγία (άρθρ. 8)⁴⁰⁷.

Η προστιθέμενη αξία της Οδηγίας έγκειται, ιδίως, στην παροχή νομικής βοήθειας ήδη από τα αρχικά στάδια της ποινικής διαδικασίας, σε κάθε περίπτωση που επαπειλείται η κράτηση του υπόπτου/κατηγορουμένου και κατά τη διάρκεια αυτής. Μάλιστα, η Οδηγία είναι συμβατή με τη νομολογία του ΕΔΔΑ, το οποίο έχει –προ πολλού– κρίνει ότι η παροχή νομικής βοήθειας επιβάλλεται ακόμη και για επαπειλούμενη μέγιστη ποινή φυλάκισης τριών ετών⁴⁰⁸.

⁴⁰⁷ Σχετ. με την Οδηγία ενόσω τελούσε ακόμη υπό επεξεργασία, βλ. *Legal Experts Advisory Panel* [Fair Trials Europe], *Defence Rights in Europe: a long road ahead*, Λονδίνο-Βρυξέλλες 2016, σελ. 17 επ. (προσβάσιμο σε <https://www.fairtrials.org/wp-content/uploads/Defence-Rights-in-the-EU-full-report.pdf?platform=hootsuite>).

⁴⁰⁸ Βλ. από 24.5.1991 απόφαση του ΕΔΔΑ «Quaranta κατά Ελβετίας», αριθ. προσφ. 12744/87, σκ. 33. Σημειώνεται ότι με την Οδηγία διευρύνονταν παρ' ημίν οι δικαιούχοι νομικής βοήθειας σε σχέση με το προϊσχύσαν νομικό καθεστώς· βλ. –σε σχέση και με το λεγόμενο «ευεργέτημα πενίας» του Ν. 3226/2004– την εισήγηση του *γράφοντος*, Τα δικαιώματα πρόσβασης..., ό.π. Στο πλαίσιο πλέον του νυν ισχύοντος ΚΠΔ, η σύμπραξη συνηγόρου υπεράσπισης είναι υποχρεωτική επί διωκόμενου κακουργηματικά (άρθρ. 99§3 εδ. α', 200§1 εδ. β', 301§2 εδ. β', 303§§2 εδ. γ', 6 εδ. β', 7 εδ. γ', 340§§1, 2 και 5, 376, 402 ΚΠΔ), ενώ επί κατηγορουμένου πλημμεληματικά (άρθρ. 99§3 εδ. β', 423 ΚΠΔ) ή επί εκζητουμένου (άρθρ. 449§1 ΚΠΔ) είναι υποχρεωτική μόνον εάν αυτός ζητήσει ρητά τον διορισμό συνηγόρου.

Μέρος Δεύτερο
Η μικρή δικαστική συνδρομή ως ρυθμιστικό
αντικείμενο της ενωσιακής «συνεργασίας σε
ποινικές υποθέσεις»

Κεφάλαιο Πρώτο
Θέσπιση συμβατικών κανόνων με βάση το
παραδοσιακό σύστημα αρχών της «διεθνούς
συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις»

A. Εισαγωγικές επισημάνσεις

Η σημασία του θεσμού της αμοιβαίας δικαστικής συνδρομής είναι αναμφίλεκτη, στο μέτρο που συχνότατα πλέον, όπως προεκτέθηκε, η εγκληματικότητα εκδηλώνεται σε διεθνές επίπεδο (π.χ. υπό τη μορφή του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος) και ένα βασικό μέσο αντιμετώπισής της είναι η συνεργασία μεταξύ των κρατών για τη συγκέντρωση και την αξιοποίηση αποδεικτικών μέσων. Επομένως, ήταν φυσιολογικό να επιδιωχθεί η στενότερη συνεργασία των κρατών μελών της ΕΕ (και των ΕΚ παλαιότερα), για τη θέσπιση πιο προωθημένων –και ως εκ τούτου αποτελεσματικότερων– ρυθμίσεων σε σχέση με τις προβλεπόμενες για τη σχετική «συνεργασία» στο πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης.

Ήδη όμως προτού θεσπιστούν σχετικά μέτρα σε κοινοτικό επίπεδο, την 14.6.1985 έλαβε χώρα η σύναψη της Συμφωνίας του Σένγκεν μεταξύ του Βελγίου, της Γερμανίας, της Γαλλίας, του Λουξεμβούργου και της Ολλανδίας (ήτοι κρατών μελών των τότε ΕΚ), με την οποία τέθηκαν οι βάσεις για την κατάργηση των ελέγχων στα κοινά σύνορά τους⁴⁰⁹. Στη συνέχεια, για την υλοποίηση της Συμφωνίας του Σένγκεν, τα παραπάνω πέντε κράτη συνήψαν την από 19.6.1990 Σύμβαση Εφαρμογής της Συμφωνίας του Σένγκεν (ΣΕΣΣ). Στην τελευταία περιλαμβάνονται, μεταξύ άλλων, διάφορες ρυθμίσεις για τη μικρή δικαστική συνδρομή.

⁴⁰⁹ Σημειωτέον ότι σχεδόν παράλληλα, με την Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη του 1986 [ΕΕ (ΕΚ) L 169/29.6.1987, σελ. 1 επ.], προστέθηκε (άρθρ. 13) στη ΣΕΚ το άρθρο 8Α για την ίδρυση εσωτερικής αγοράς μεταξύ των κρατών μελών των ΕΚ, η οποία θα περιελάμβανε ένα χώρο χωρίς εσωτερικά σύνορα, εντός του οποίου θα εξασφαλιζόταν η ελεύθερη κυκλοφορία προσώπων, εμπορευμάτων, υπηρεσιών και κεφαλαίων, σύμφωνα με τις προβλέψεις της Συνθήκης.

Από τις αρχές της δεκαετίας του 1990 και εφεξής προσχώρησαν στη Συμφωνία του Σένγκεν και στη ΣΕΣΣ τα περισσότερα κράτη μέλη της ΕΕ⁴¹⁰, αλλά και ευρωπαϊκά κράτη που δεν είναι μέλη της Ένωσης⁴¹¹. Με την ίδρυση της ζώνης Σένγκεν καταργήθηκαν οι έλεγχοι στα εσωτερικά σύνορα των συμβαλλόμενων ευρωπαϊκών κρατών, για την ενίσχυση της ευρωπαϊκής οικονομικής ολοκλήρωσης και αλληλεξάρτησης. Κατ' αυτό τον τρόπο επιχειρήθηκε η δημιουργία μιας «κοσμοπολίτικης» Ευρώπης «διεθνών» πολιτών. Σήμερα, η ελεύθερη κυκλοφορία εντός του χώρου Σένγκεν είναι μια πραγματικότητα⁴¹² για τους πολίτες της Ένωσης. Τα παραπάνω συμβατικά κείμενα –με τα πρωτόκολλα και τις συμφωνίες προσχώρησης νέων κρατών– ισχύουν ακόμη και συνιστούν το «κεκτημένο του Σένγκεν» (“Schengen acquis”), ήτοι ολοκληρωμένο σύστημα διατάξεων, που βασίζεται στην αρχή της εμπιστοσύνης ως προς τους ελέγχους που διενεργούνται από τις αρχές των κρατών μελών. Με την προσάρτηση στη Συνθήκη του Άμστερνταμ του Πρωτοκόλλου «για την ενσωμάτωση του κεκτημένου του Σένγκεν στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης»⁴¹³, το εν λόγω κεκτημένο τέθηκε σε ισχύ την 1.5.1999 και τα κράτη μέλη προχώρησαν στη θέσπιση στενότερης συνεργασίας μεταξύ τους στο πλαίσιο των εν λόγω συμβάσεων, μεταξύ άλλων ως προς τον αστυνομικό και τον δικαστικό τομέα. Σημειωτέον πάντως

⁴¹⁰ Ενδεικτικά, η Ελλάδα προσχώρησε σ' αυτές το 1992 και τις κύρωσε με τον Ν. 2514/1997. Για τα εν λόγω συμβατικά κείμενα, βλ. τον ως άνω κυρωτικό Νόμο.

⁴¹¹ Όπως, για παράδειγμα, η Ελβετία, ως συνδεδεμένο μέλος: Η Ελβετία συμπεριλαμβάνεται στον χώρο Σένγκεν από την 1.3.2008 βάσει της από 26.10.2004 Συμφωνίας μεταξύ της ΕΕ, της ΕΚ και της Ελβετικής Συνομοσπονδίας σχετικά με τη σύνδεση της τελευταίας προς την υλοποίηση, την εφαρμογή και την ανάπτυξη του κεκτημένου του Σένγκεν· βλ. Απόφαση 2008/146/ΕΚ, ΕΕ L 53/27.2.2008, σελ. 1 επ., και (ελβετικό) Recueil officiel du droit fédéral 2008, 481.

⁴¹² Το γεγονός αυτό οφείλεται, μεταξύ άλλων, στην κατοχύρωση της αρχής “ne bis in idem” μεταξύ των συμβαλλόμενων κρατών (άρθρ. 54 επ. ΣΕΣΣ), η οποία στο πλαίσιο αυτό για πρώτη φορά απέκτησε διεθνική ισχύ και εφαρμόστηκε σε υπερεθνικό επίπεδο. Βλ. S. de Biolley, Le développement historique du droit pénal de l'Union européenne - Les débuts: l'acquis Schengen, RIDP 2006, 30. Σημειώνεται, πάντως, ότι προβλέπεται η δυνατότητα διενέργειας συνοριακών ελέγχων στα εσωτερικά σύνορα, προσωρινά και σε εξαιρετικές περιπτώσεις· βλ. άρθρα 25 επ. Κανονισμού (ΕΕ) 2016/399 «περί κώδικα της Ένωσης σχετικά με το καθεστώς διέλευσης προσώπων από τα σύνορα (κώδικας συνόρων του Σένγκεν)», ΕΕ L 77/23.3.2016, σελ. 1 επ.

⁴¹³ ΕΕ (ΕΚ) C 340/10.11.1997, σελ. 93 επ. Για το «κεκτημένο του Σένγκεν» στο πλαίσιο της ΕΕ, βλ. και ΕΕ L 239/22.9.2000, σελ. 1 επ.

ότι ήδη αρκετές διατάξεις της ΣΕΣΣ έχουν καταργηθεί, όσον αφορά στις σχέσεις μεταξύ των κρατών μελών⁴¹⁴.

Όπως προαναφέρθηκε, τα εν λόγω συμβατικά κείμενα προηγήθηκαν των ρυθμίσεων που υιοθέτησε, στη συνέχεια, η ΕΕ στους τομείς της αστυνομικής, της τελωνειακής και της δικαστικής συνεργασίας του τίτλου VI της ΣΕΕ. Ειδικότερα, την 29.5.2000 τα κράτη μέλη συνήψαν τη Σύμβαση για την αμοιβαία δικαστική συνδρομή επί ποινικών υποθέσεων μεταξύ των κρατών μελών της ΕΕ (ΣΑΔΣΠΥ/ΕΕ). Η ΣΑΔΣΠΥ/ΕΕ συνεχίζει να ισχύει, έστω και αν έχει πιο περιορισμένο πεδίο εφαρμογής μετά την ενσωμάτωση της Οδηγίας για την ΕΕΕ, καθώς η τελευταία αντικατέστησε (μόνο) τις αντίστοιχες ρυθμίσεις της⁴¹⁵. Ακόμη, το Συμβούλιο εξέδωσε την 13.6.2002 την «ενδιάμεση», όπως εξηγείται κατωτέρω– Απόφαση-Πλαίσιο 2002/465/ΔΕΥ «*σχετικά με τις κοινές ομάδες έρευνας*». Πρόκειται για μία ενωσιακή πράξη που, μολονότι θεσπίστηκε προσωρινά, ισχύει ακόμη. Στα υποκεφάλαια που ακολουθούν περιγράφονται οι ρυθμίσεις των εν λόγω νομικών πράξεων, μεταξύ των οποίων και όσες αφορούν στα δικαιώματα των ενδιαφερομένων προσώπων.

Σημειώνεται ότι σε ορισμένες περιπτώσεις –που δεν άπτονται του αντικειμένου της παρούσας εργασίας–, η ίδια η ΕΕ συμβλήθηκε για τη θέσπιση πλαισίου μικρής δικαστικής συνδρομής μεταξύ των κρατών μελών της και τρίτων κρατών⁴¹⁶. Επιπλέον, επισημαίνεται ότι εν προκειμένω δεν μας απασχολούν ενωσιακές πράξεις και συμβάσεις, που αφορούν πρωτίστως σε διοικητική (και όχι σε δικαστική) συνδρομή, όπως η από 18.12.1997 Σύμβαση περί αμοιβαίας συνδρομής μεταξύ των τελωνειακών διοικήσεων της ΕΕ («Σύμβαση της Νάπολης II»)⁴¹⁷ και η Απόφαση 2005/671/ΔΕΥ

⁴¹⁴ Βλ. π.χ. άρθρ. 2§2 ΣΑΔΣΠΥ/ΕΕ, άρθρ. 34§1 περ. β' Οδηγίας για την ΕΕΕ. Βλ. και Μέρος Τρίτο, Κεφάλαιο Δεύτερο, Γ.

⁴¹⁵ Βλ. άρθρ. 34§1 περ. β' Οδηγίας για την ΕΕΕ. Βλ. και Μέρος Τρίτο, Κεφάλαιο Δεύτερο, Γ.

⁴¹⁶ Βλ. από 25.6.2003 Συμφωνία μεταξύ της ΕΕ και των ΗΠΑ σχετικά με την αμοιβαία δικαστική συνδρομή (ΕΕ L 181/19.7.2003, σελ. 34 επ.) [βλ. σχετ. Απόφαση 2009/820/ΚΕΠΠΑ (ΕΕ L 291/7.11.2009, σελ. 40 επ.· επίσης βλ. Ν. 3771/2009], καθώς και από 30.11/15.12.2009 Συμφωνία μεταξύ της ΕΕ και της Ιαπωνίας για την αμοιβαία δικαστική συνδρομή επί ποινικών υποθέσεων [βλ. Απόφαση 2010/88/ΚΕΠΠΑ/ΔΕΥ, ΕΕ L 39/12.2.2010, σελ. 20 επ.· Ενημέρωση περί θέσης της Συμφωνίας σε ισχύ την 2.1.2011, ΕΕ L 343/29.12.2010, σελ. 1].

⁴¹⁷ ΕΕ C 24/23.1.1998, σελ. 1 επ. [N. 2772/1999]. Βλ. σχετ. άρθρ. 1§2 Σύμβασης.

«σχετικά με την ανταλλαγή πληροφοριών και τη συνεργασία όσον αφορά τα τρομοκρατικά αδικήματα»⁴¹⁸.

Β. Η Σύμβαση Εφαρμογής της Συμφωνίας του Σένγκεν

Κατ' άρθρο 48§1 εδ. α' ΣΕΣΣ, οι ρυθμίσεις της για τη μικρή δικαστική συνδρομή είναι συμπληρωματικού χαρακτήρα προς την ΕΣΑΔΣΠΥ. Συγκεκριμένα, με τη ΣΕΣΣ ορίζεται (άρθρ. 49) ότι η δικαστική συνδρομή επιτρέπεται επιπρόσθετα και σε συγκεκριμένες άλλες περιπτώσεις και δη προκειμένου: για πράξεις που συνιστούν παραβάσεις τάξεως (και τιμωρούνται από διοικητικά όργανα, οι αποφάσεις των οποίων ωστόσο μπορούν να προσβληθούν με ένδικο μέσο ενώπιον ποινικού δικαστηρίου), για διαδικασίες αποζημίωσης εξαιτίας μέτρων ποινικής δίωξης ή αβάσιμης καταδίκης, για απονομή χάριτος, για αστικές υποθέσεις ως προς τις οποίες εκκρεμεί συναφώς ποινική δίωξη ενώπιον ποινικού δικαστηρίου, για την επίδοση διαδικαστικών εγγράφων (εκτέλεσης ποινής ή μέτρου ασφαλείας, είσπραξης προστίμου ή καταβολής δικαστικών εξόδων), καθώς και σχετικά με μέτρα που αφορούν σε αναστολή επιβολής ή εκτέλεσης ποινής ή μέτρου ασφαλείας, σε υφ' όρον απόλυση, σε προσωρινή αναστολή ή διακοπή έκτισης ποινής ή μέτρου ασφαλείας.

Περαιτέρω, με το άρθρο 50§1 ΣΕΣΣ προβλέπεται η γενική υποχρέωση παροχής δικαστικής συνδρομής όσον αφορά σε φορολογικές και τελωνειακές (ποινικές) παραβάσεις. Εν προκειμένω, ενδιαφέρον παρουσιάζει η ρύθμιση της §2, κατά την οποία αίτηση δικαστικής συνδρομής, που αφορά σε απάτη περί τους φόρους κατανάλωσης, δεν επιτρέπεται να απορρίπτεται με την αιτιολογία ότι το κράτος στο οποίο υποβάλλεται δεν επιβάλλει φόρους κατανάλωσης επί των εμπορευμάτων που αναφέρονται σ' αυτή. Η εν λόγω κάμψη του όρου του διττού αξιοποιήναι είναι εύλογη, καθ' όσον είναι σχεδόν

⁴¹⁸ EE L 253/29.9.2005, σελ. 22 επ. Βλ. σχετ. άρθρ. 2§1 Απόφασης. Για τα υφιστάμενα μέσα συνεργασίας για την ανταλλαγή πληροφοριών μεταξύ των κρατών μελών στο πλαίσιο μιας διοικητικής προσέγγισης του εγκλήματος, βλ. *M. Peters / A. Spapens*, The potential for information exchange in Europe for the purpose of an administrative approach to crime, σε: *A. Spapens / M. Peters / D. Van Daele* (επιμ.), *Administrative approaches to crime: administrative measures based on regulatory legislation to prevent and tackle (serious and organized) crime - legal possibilities and practical applications in 10 EU Member States*, εκδ. Eleven International Publishing, [Χάγη] 2015, σελ. 509 επ. (προσβάσιμο σε https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/e-library/documents/policies/organized-crime-and-human-trafficking/crime-prevention/docs/final_report_eu_study_administrative_approaches_to_crime_en.pdf).

αδύνατο οι έννομες τάξεις να προβλέπουν τους ίδιους ακριβώς φόρους. Επίσης, αξιοπρόσεκτη είναι και η διάταξη της §4, βάσει της οποίας η αίτηση δικαστικής συνδρομής είναι δυνατόν κατά διακριτική ευχέρεια να απορριφθεί λόγω ποσού· και δη εφόσον αυτό δεν υπερβαίνει τα 25.000 ECU σε περίπτωση μη καταβολής ή εξαπάτησης και τα 100.000 ECU⁴¹⁹, επί εμπορευμάτων που εισάχθηκαν ή εξάχθηκαν. Σχετικώς πάντως προβλέπεται εξαίρεση, στην περίπτωση που η πράξη λόγω του είδους της ή του προσώπου του δράστη χαρακτηρίζεται ως πολύ σοβαρή από το αιτούν κράτος⁴²⁰. Το ανωτέρω κριτήριο είναι όλως αόριστο και προκαλεί ανασφάλεια δικαίου, τόσο για τον καθ' ου όσο ακόμη για τους όρους της συνεργασίας μεταξύ των συμβαλλόμενων κρατών.

Με το άρθρο 51 ορίζονται ως μοναδικοί λόγοι απόρριψης της αίτησης δικαστικής συνδρομής που αφορά –ειδικά– στη διενέργεια έρευνας ή κατάσχεσης, η μη συνδρομή του διττού αξιοποιίνου και η αντίθεση της εκτέλεσής της στη *legem loci*.

Στη Σύμβαση κατ' αρχήν προβλέπεται η δυνατότητα διαβίβασης των αιτήσεων συνδρομής απευθείας μέσω των δικαστικών αρχών (άρθρ. 53§1), χωρίς ωστόσο να καταργείται η δυνατότητα υποβολής τους μέσω των Υπουργείων Δικαιοσύνης ή της Interpol (άρθρ. 53§2), ενώ με αυτή αναγνωρίζεται –για πρώτη φορά σε ευρωπαϊκό περιφερειακό πλαίσιο– η δυνατότητα διαβίβασης των διαδικαστικών εγγράφων απευθείας μέσω ταχυδρομείου (άρθρ. 52§1). Δεν επαπειλείται δε ποινική κύρωση για τη μη συμμόρφωση πραγματογνώμονα ή μάρτυρα που καλείται κατ' αυτό τον τρόπο (άρθρ. 52§3). Τέλος, προβλέπεται η υπό προϋποθέσεις (δηλαδή όχι σε κάθε περίπτωση) μετάφραση του επιδοτέου εγγράφου της διαδικασίας (άρθρ. 52§2).

Με τη ΣΕΣΣ εξελίχθηκε μερικά το –ήδη κατά τον χρόνο σύναψης αυτής παρωχημένο– πλαίσιο της ΕΣΑΔΣΠΥ (1959), με δεδομένο ότι κάποιες ρυθμίσεις της ΣΕΣΣ απηχούν ιδιαίτερα προωθημένες θέσεις για το πεδίο της μικρής δικαστικής συνδρομής. Ενδεικτική είναι η προαναφερθείσα πρόβλεψη της διαβίβασης κλήσεων

⁴¹⁹ Δηλαδή 25.000 ευρώ και 100.000 ευρώ αντίστοιχα, μετά την αντικατάσταση του European currency unit (ECU) από το ευρώ την 1.1.1999.

⁴²⁰ Σημειώνεται ότι στον ελληνικό κυρωτικό της ΣΕΣΣ Νόμο γίνεται σε διάφορα σημεία λόγος για «εκζητούν» και «εκζητούμενο» κράτος. Στον ΚΠΔ δεν χρησιμοποιούνται αντίστοιχα οι παραπάνω όροι. Για λόγους συστηματικούς –δεδομένων και των διαφορετικών σκοπών που επιτελούν– είναι σκόπιμη η διάκριση της έκδοσης και της μικρής δικαστικής συνδρομής, μεταξύ άλλων ως προς την ορολογία: Στο πλαίσιο της μικρής δικαστικής συνδρομής, οι όροι «αιτούν κράτος» και «κράτος προς το οποίο απευθύνεται η αίτηση» παρίστανται ως πιο δόκιμοι.

μέσω ταχυδρομείου, χωρίς τη μεσολάβηση των δικαστικών αρχών αλλά και εν γένει του κράτους στο οποίο λαμβάνουν αυτές χώρα –το οποίο εν προκειμένω έχει το *status* του «προς ό η αίτηση κράτους». Αξίζει να σημειωθεί ότι στη ΣΕΣΣ δεν προβλέφθηκε εν προκειμένω ρύθμιση περί εφαρμογής της ΕΣΑΔΣΠΥ, αντίστοιχη με αυτή του άρθρου 60 ΣΕΣΣ, με την οποία προσδίδεται ισχύς στην ΕΣΕ ακόμη και στις σχέσεις μεταξύ κρατών εκ των οποίων το ένα δεν την έχει υπογράψει. Τέλος, βάσει του άρθρου 137 ΣΕΣΣ δεν επιτρέπεται η διατύπωση επιφυλάξεων επί των διατάξεων της που προαναφέρθηκαν.

Διαπιστώνεται ότι η μικρή δικαστική συνδρομή, όπως ρυθμίζεται με βάση τη ΣΕΣΣ, δεν περιέχει καμία διάταξη σχετική με την κατοχύρωση των θεμελιωδών δικαιωμάτων του καθ' ου. Η τήρηση των δικαιωμάτων τούτου επαφίεται στο κράτος προς το οποίο απευθύνεται η αίτηση συνδρομής. Το τελευταίο δύναται βάσει της ΣΕΣΣ (άρθρ. 51) να την απορρίψει, εφόσον έχει ως αντικείμενο τη διενέργεια έρευνας ή κατάσχεσης και η εκτέλεσή της αντιβαίνει στη νομοθεσία του. Σε αυτή, βέβαια, περιλαμβάνονται οι προστατευτικές για τον καθ' ου εσωτερικές ρυθμίσεις, ο ΧΘΔΕΕ και η ΕΣΔΑ – για τη μη παραβίαση των οποίων, όπως προαναφέρθηκε, το κράτος σε συγκεκριμένες περιπτώσεις υποχρεούται να απορρίψει την αίτηση.

Γ. Η Σύμβαση για την αμοιβαία δικαστική συνδρομή επί ποινικών υποθέσεων μεταξύ των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης

1. Επισκόπηση των ρυθμίσεων της Σύμβασης

Με την από 29.5.2000 ΣΑΔΣΠΥ/ΕΕ⁴²¹ επιδιώχθηκε να προωθηθεί περαιτέρω (από το κερτιμένο της ΕΣΑΔΣΠΥ και της ΣΕΣΣ) η δικαστική συνεργασία των κρατών μελών στο πεδίο της μικρής δικαστικής συνδρομής. Σύμφωνα με τον *Vervaele*, η ΣΑΔΣΠΥ/ΕΕ είναι το «πετράδι στο στέμμα» (*“the jewel in the crown”*) ή άλλως ο καρπός των εξελίξεων στο δίκαιο της ΕΕ στον τομέα της δικαστικής συνδρομής κατά το χρονικό διάστημα 1992-1998⁴²². Αξίζει να σημειωθεί ότι πολλές καινοτόμες ρυθμίσεις της ΣΑΔΣΠΥ/ΕΕ, με τις οποίες απλουστεύεται η εν λόγω διαδικασία και διευρύνονται οι δυνατότητες συνεργασίας, επαναλαμβάνονται σε διατάξεις του από 8.11.2001 πρωτοκόλλου της ΕΣΑΔΣΠΥ. Καθώς η Οδηγία για την ΕΕΕ αντικατέστησε μόνο τις

⁴²¹ ΕΕ C 197/12.7.2000, σελ. 1 επ.

⁴²² J. Vervaele, *The Europeanisation...*, ό.π., σελ. 13.

αντίστοιχες ρυθμίσεις της ΣΑΔΣΠΥ/ΕΕ, η κύρωσή της από όλα τα κράτη μέλη συνεχίζει να είναι σκόπιμη⁴²³.

Κατ' άρθρο 1 ΣΑΔΣΠΥ/ΕΕ, οι ρυθμίσεις της έχουν συμπληρωματικό χαρακτήρα στο ήδη υφιστάμενο συμβατικό νομικό πλαίσιο, ήτοι κατά βάση στις ΕΣΑΔΣΠΥ και ΣΕΣΣ⁴²⁴. Το κράτος προς το οποίο απευθύνεται η αίτηση «*συμμορφώνεται προς τις διατυπώσεις και διαδικασίες που υπέδειξε ρητά το αιτούν κράτος μέλος*», εκτός και αν προβλέπεται διαφορετική ρύθμιση στη Σύμβαση ή αν η αιτούμενη διαδικασία αντιβαίνει στις θεμελιώδεις αρχές του δικαίου του (άρθρ. 4§1). Έτσι, για πρώτη φορά στον ευρωπαϊκό περιφερειακό χώρο αναγνωρίζεται η –κατ' αρχήν– εφαρμογή του κανόνα “*forum regit actum*”⁴²⁵. Η αίτηση συνδρομής εκτελείται από το κράτος μέλος, προς το οποίο απευθύνεται, «*το ταχύτερο δυνατόν*» (άρθρ. 4§2).

Περαιτέρω, η διαβίβαση των αιτήσεων δικαστικής συνδρομής λαμβάνει χώρα απευθείας μέσω των δικαστικών αρχών του αιτούντος και του κράτους προς το οποίο απευθύνεται η αίτηση (άρθρ. 6§1). Κατ' εξαίρεση, στην περίπτωση παραβάσεων, που τιμωρούνται από διοικητικές αρχές και κατά των αποφάσεων των οποίων μπορεί να ασκηθεί έφεση ενώπιον δικαστηρίων που ασκούν ιδίως ποινική δικαιοδοσία (κατ' άρθρο 3)⁴²⁶, είναι δυνατόν η αίτηση να διαβιβαστεί από δικαστική ή κεντρική αρχή προς διοικητική ή αντίστροφα (άρθρ. 6§6). Κάθε κράτος μέλος μπορεί να επιφυλαχθεί κατά την «*έγκριση*» της Σύμβασης (που κοινοποιείται στο Συμβούλιο), δηλώνοντας ότι δεν δεσμεύεται από την εν λόγω ρύθμιση (άρθρ. 6§7). Η δε επίδοση διαδικαστικών εγγράφων σε πρόσωπα που βρίσκονται στο έδαφος άλλου κράτους μέλους γίνεται κατ' αρχήν ταχυδρομικά (άρθρ. 5§1).

⁴²³ Σημειώνεται ότι η ΣΑΔΣΠΥ/ΕΕ δεν έχει ακόμη κυρωθεί από τρία κράτη μέλη, μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα· βλ. https://www.ejn-crimjust.europa.eu/ejn/EJN_Library_RatificationsByCou.aspx.

⁴²⁴ Ο συμπληρωματικός αυτός χαρακτήρας οφείλεται αφενός σε σχετική διάταξη της ΕΣΑΔΣΠΥ (άρθρ. 26§3), αφετέρου στο γεγονός ότι «*η αμοιβαία δικαστική συνδρομή μεταξύ των κρατών μελών στηρίζεται ήδη σε γερές βάσεις, των οποίων η αποτελεσματικότητα έχει αποδειχθεί*» (εισηγητική έκθεση της ΣΑΔΣΠΥ/ΕΕ, ΕΕ C 379/29.12.2000, σελ. 8). Βλ. σχετ. D. Flore, *Droit pénal européen: les enjeux d'une justice pénale Européenne*, εκδ. Larcier, Βρυξέλλες 2009, σελ. 338. Σημειώνεται ότι, κατ' άρθρο 2§2 ΣΑΔΣΠΥ/ΕΕ, καταργούνται τα άρθρα 49 περ. α', 52, 53 και 73 ΣΕΣΣ (ως προς τις σχέσεις των κρατών μελών μεταξύ τους).

⁴²⁵ Βλ. σχετ. G. Vermeulen, *EU conventions enhancing and updating traditional mechanisms for judicial cooperation in criminal matters*, RIDP 2006, 82 επ. Για το περιεχόμενο του εν λόγω κανόνα, βλ. υποσημ. 298.

⁴²⁶ Πρβλ. άρθρ. 1§3 του από 8.11.2001 πρωτοκόλλου της ΕΣΑΔΣΠΥ· άρθρ. 49 ΣΕΣΣ.

Στη ΣΑΔΣΠΥ/ΕΕ προβλέπεται η «εθελούσια» (ήτοι αυθόρμητη) αποστολή πληροφοριών σχετικών με την τέλεση ποινικών αδικημάτων προς την αρμόδια αρχή του –έχοντος ποινική αρμοδιότητα– κράτους (άρθρ. 7)⁴²⁷. Επιπλέον, κατόπιν αίτησης του αιτούντος κράτους, παρέχεται η δυνατότητα παράδοσης σε αυτό παρανόμως κτηθέντων αντικειμένων από το κράτος προς το οποίο απευθύνεται η αίτηση, προς τον σκοπό όπως αποδοθούν στον νόμιμο κύριό τους, εφόσον δεν θίγονται τα δικαιώματα καλόπιστων τρίτων (άρθρ. 8)⁴²⁸.

Συμπληρωματικά προς την ΕΣΑΔΣΠΥ, ρυθμίζεται η μεταγωγή κρατουμένων για τη διενέργεια ανακριτικών πράξεων (άρθρ. 9). Ειδικότερα, κάθε κράτος μέλος μπορεί να έχει επιφυλαχθεί, απαιτώντας προς τούτο τη συναίνεση του κρατουμένου (άρθρ. 9§6). Υπό προϋποθέσεις, προβλέπεται και η εξέταση μάρτυρα ή πραγματογνώμονα με εικονοτηλεδιάσκεψη (άρθρ. 10) ή με τηλεφωνική συνδιάσκεψη (άρθρ. 11)⁴²⁹. Είναι δυνατή και η εξέταση κατηγορουμένου μέσω εικονοτηλεδιάσκεψης, εφόσον ο ίδιος συναινεί σχετικώς (άρθρ. 10§9).

Για τη διεξαγωγή ποινικών ερευνών από κοινού, οι αρμόδιες αρχές δύο ή περισσότερων κρατών μελών μπορούν με αμοιβαία συμφωνία να συστήσουν «κοινές ομάδες έρευνας» (άρθρ. 13). Η πρόβλεψη αυτής της θεσμικής δυνατότητας αποτελεί στοιχείο που διαφοροποιεί τη ΣΑΔΣΠΥ/ΕΕ από το μέχρι τότε υφιστάμενο σχετικό συμβατικό πλαίσιο. Στην οικεία διάταξη απαντούν βασικές ρυθμίσεις, οι οποίες συμπληρώνονται με την Απόφαση-Πλαίσιο 2002/465/ΔΕΥ «*σχετικά με τις κοινές ομάδες έρευνας*»⁴³⁰. Οι δυνατότητες που διανοίγονται με αυτό το σχήμα συνεργασίας⁴³¹ είναι ευρείες και σημαντικές. Κατ' ουσία, δε, περιορίζεται η εμβέλεια της αρχής της κρατικής κυριαρχίας.

Ακόμη, στη ΣΑΔΣΠΥ/ΕΕ προβλέπεται η «*διεξαγωγή ποινικών ερευνών από αξιωματικούς που ενεργούν υπό μυστική ιδιότητα ή ψευδή ταυτότητα (μυστικές έρευνες)*» (άρθρ. 14)⁴³². Και στην περίπτωση αυτή δρουν υπάλληλοι κράτους μέλους στο έδαφος

⁴²⁷ Πρβλ. άρθρ. 11 του από 8.11.2001 πρωτοκόλλου της ΕΣΑΔΣΠΥ.

⁴²⁸ Πρβλ. άρθρ. 12 του από 8.11.2001 πρωτοκόλλου της ΕΣΑΔΣΠΥ.

⁴²⁹ Πρβλ. άρθρ. 9-10 του από 8.11.2001 πρωτοκόλλου της ΕΣΑΔΣΠΥ.

⁴³⁰ Για τις κοινές ομάδες έρευνας βλ. αμέσως παρακάτω υπό Δ.

⁴³¹ Βλ. την παρεμφερή δυνατότητα που προβλέπεται στο άρθρο 20 του από 8.11.2001 της πρωτοκόλλου ΕΣΑΔΣΠΥ.

⁴³² Παρεμφερής δυνατότητα προβλέπεται, όπως προαναφέρθηκε, και στο από 8.11.2001 πρωτόκολλο της ΕΣΑΔΣΠΥ (άρθρ. 19).

άλλου. Οποιοδήποτε κράτος μέλος μπορεί να διατυπώσει επιφύλαξη ως προς την εφαρμογή του εν λόγω μέτρου.

Σημαντική είναι και η δυνατότητα υποβολής αίτησης παρακολούθησης τηλεπικοινωνιών (άρθρ. 18). Μάλιστα, προβλέπεται και η παρακολούθηση τηλεπικοινωνιών χωρίς την τεχνική συνδρομή του άλλου κράτους μέλους, για την οποία απαιτείται απλώς σχετική «γνωστοποίηση» (άρθρ. 20). Κατά μείζονα λόγο, ρηξικέλευθη (καίτοι αμφίβολης νομιμότητας στην πράξη) είναι η βάση του άρθρου 19 δυνατότητα παρακολούθησης των τηλεπικοινωνιών από το έδαφος του ενδιαφερομένου κράτους μέσω φορέων παροχής σχετικών υπηρεσιών –για την οποία μάλιστα δεν φαίνεται να απαιτείται σχετική αίτηση.

Η ΣΑΔΣΠΥ/ΕΕ συμπληρώθηκε με το από 16.10.2001 πρωτόκολλο⁴³³, ιδίως *«για την ανάγκη να προβλεφθούν πρόσθετα μέτρα στον τομέα της αμοιβαίας δικαστικής συνδρομής επί ποινικών υποθέσεων με σκοπό την καταπολέμηση του εγκλήματος, περιλαμβανομένου κυρίως του οργανωμένου εγκλήματος, της νομιμοποίησης προσόδων από παράνομες δραστηριότητες και του οικονομικού εγκλήματος»* (κατά το προοίμιο του πρωτοκόλλου). Το παραπάνω πρωτόκολλο περιέχει ιδιαίτερα προωθημένες ρυθμίσεις. Συγκεκριμένα, με το άρθρο 1 αυτού προβλέπεται η παροχή πληροφοριών σχετικά με τραπεζικούς λογαριασμούς, μεταξύ άλλων εφόσον η έρευνα αφορά σε αδίκημα που τιμωρείται με στερητική της ελευθερίας ποινή ή με περιοριστικό της ελευθερίας μέτρο ασφαλείας μέγιστης διάρκειας τουλάχιστον τεσσάρων ετών στο αιτούν κράτος και τουλάχιστον δύο ετών στο κράτος προς το οποίο απευθύνεται η αίτηση. Ρητή προϋπόθεση προς τούτο είναι η αίτηση της αρμόδιας αρχής, στην οποία η τελευταία δηλώνει μεταξύ άλλων τους λόγους για τους οποίους θεωρεί ότι οι αιτούμενες πληροφορίες είναι πιθανόν να έχουν ουσιαστική σημασία για τους σκοπούς της ποινικής έρευνας. Συναφώς, προβλέπονται η παροχή πληροφοριών επί τραπεζικών συναλλαγών (άρθρ. 2), η παρακολούθηση τραπεζικών συναλλαγών (άρθρ. 3), η διασφάλιση του απορρήτου των ερευνών (άρθρ. 4). Περαιτέρω, σημαντική είναι η πρόβλεψη ότι τα κράτη μέλη δεν επικαλούνται το τραπεζικό απόρρητο ως λόγο μη συνεργασίας (άρθρ. 7), όπως και η επέκταση της δικαστικής συνδρομής και επί φορολογικών αδικημάτων (άρθρ. 8). Τέλος, καταργείται η δυνατότητα μη ικανοποίησης

⁴³³ ΕΕ C 326/21.11.2001, σελ. 2 επ. Το εν λόγω πρωτόκολλο έχει κυρωθεί από είκοσι τρία κράτη μέλη· βλ. σχετ. <https://www.consilium.europa.eu/en/documents-publications/treaties-agreements/agreement/?id=2001090>.

αιτημάτων συνδρομής μεταξύ των κρατών μελών για πολιτικά εγκλήματα και συναφή προς αυτά, εφόσον δεν έχει διατυπωθεί σχετική επιφύλαξη (άρθρ. 9).

2. Δικαιώματα των ενδιαφερομένων μερών

Ως προς τα δικαιώματα των προσώπων κατά των οποίων στρέφεται η δικαστική συνδρομή, αναφέρεται πανηγυρικά στο προοίμιο της Σύμβασης ότι τα συμβαλλόμενα κράτη ενεργούν «[ε]πιθυμώντας τη βελτίωση της δικαστικής συνεργασίας επί ποινικών υποθέσεων μεταξύ των κρατών μελών της Ένωσης, χωρίς να θίγονται οι κανόνες για την προστασία της ατομικής ελευθερίας». Περαιτέρω, επισημαίνεται το κοινό συμφέρον των κρατών μελών προς εξασφάλιση γρήγορης και αποτελεσματικής αμοιβαίας δικαστικής συνδρομής «κατά τρόπο σύμφωνο με τις θεμελιώδεις αρχές του εθνικού τους δικαίου και σύμφωνα με τα ατομικά δικαιώματα και τις αρχές της ευρωπαϊκής σύμβασης για την προάσπιση των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών», ενώ εκφράζεται η εμπιστοσύνη τους «στην ικανότητα όλων των κρατών μελών να εγγυηθούν μια δίκαιη δίκη». Ειδικότερα η τήρηση των θεμελιωδών αρχών των εσωτερικών νομοθεσιών τίθεται ως προϋπόθεση για την εφαρμογή των άρθρων 10§§2, 5 περ. α' (εξέταση με εικονοτηλεδιάσκεψη) και 11§3 (εξέταση μαρτύρων και πραγματογνωμόνων με τηλεφωνική συνδιάλεξη).

Κατά τη Σύμβαση (άρθρ. 5§5), δεν θίγεται η διάταξη της ΕΣΑΔΣΠΥ (:άρθρ. 8· πρβλ. συναφώς και άρθρ. 10§1 εδ. α') που αποβλέπει στη μη δίωξη των καλουμένων μαρτύρων και πραγματογνωμόνων, οι οποίοι δεν προσέρχονται στο αιτούν κράτος για να καταθέσουν.

Περαιτέρω, με το άρθρο 9§3 διατηρείται η δυνατότητα να απαιτείται η συναίνεση του κρατουμένου, ως προϋπόθεσης για τη μεταγωγή του στο αιτούν κράτος μέλος (σύμφωνα και με το εσωτερικό δίκαιο του κράτους προς το οποίο απευθύνεται η αίτηση). Σε κάθε όμως περίπτωση απαιτείται η συναίνεση του κατηγορουμένου, τηρητέας ρητά και της ΕΣΔΑ, όταν επιδιώκεται η εξέτασή του με εικονοτηλεδιάσκεψη (άρθρ. 10§9).

Ειδικές διατάξεις απαντούν για τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα, σχετικά με τις διαδικασίες και τον τρόπο που αυτά χρησιμοποιούνται. Στο πλαίσιο αυτό, η χρήση των δεδομένων που διαβιβάζονται προϋποθέτει κατ' αρχήν την τήρηση της αρχής της ειδικότητας (άρθρ. 23§1). Όμως, είναι δυνατόν τα προσωπικά αυτά δεδομένα να χρησιμοποιούνται για οποιονδήποτε σκοπό, με την προηγούμενη συγκατάθεση του κράτους μέλους προς το οποίο απευθύνεται η αίτηση, η οποία πάντως δεν απαιτείται αν

συναινεί προς τούτο το υποκείμενο των εν λόγω δεδομένων (άρθρ. 23§1 περ. δ'). Καίτοι η «προστασία» των προσωπικών δεδομένων αναφέρεται ρητά στον τίτλο του εν λόγω άρθρου, στην §1 αυτού προβλέπεται ότι αυτά διαβιβάζονται και για διοικητικές (και όχι μόνο για δικαστικές) διαδικασίες, όπως και «για την πρόληψη άμεσης και σοβαρής απειλής κατά της δημόσιας ασφάλειας» ή για «οποιοδήποτε άλλο σκοπό», με μοναδικό κατ' αρχήν προαπαιτούμενο τη συγκατάθεση του κράτους μέλους προς το οποίο απευθύνεται η αίτηση. Μάλιστα, δεν προβλέπεται καμία δυνατότητα άμυνας (π.χ. με την πρόβλεψη ύπαρξης σχετικού ενδίκου μέσου/βοηθήματος) του καθ' ου σε περίπτωση διαβίβασης των δεδομένων του.

Τέλος, ορίζεται ότι τα δικαιώματα των καλόπιστων τρίτων δεν θίγονται από την απόδοση παρανόμως κτηθέντων πραγμάτων στον νόμιμο κύριό τους (άρθρ. 8§§1, 2).

Από την παράθεση των παραπάνω, διαπιστώνεται σαφώς το έλλειμμα της ΣΑΔΣΠΥ/ΕΕ –ήτοι αρκετά πρόσφατης σύμβασης⁴³⁴– στο πεδίο των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Ειδικότερα, με αυτή δεν θεσπίζονται επαρκείς και πρακτικά εφαρμόσιμες διατάξεις για την τήρηση των εν λόγω δικαιωμάτων. Όπως, για παράδειγμα, θα ήταν η παροχή στον κατηγορούμενο της δυνατότητας να υποβάλλει ερωτήσεις προς τον εξεταζόμενο μέσω εικονοτηλεδιάσκεψης μάρτυρα, τηρουμένου του άρθρου 6§3 περ. δ' ΕΣΔΑ. Η εικόνα αυτή δεν αλλάζει –αλλά μάλλον επιδεινώνεται– με την υιοθέτηση του από 16.10.2001 πρωτοκόλλου της Σύμβασης, με το οποίο θεσπίζονται ιδιαίτερα παρεμβατικά μέτρα, χωρίς ωστόσο να αντισταθμίζεται η χρήση τους με την πρόβλεψη της δυνατότητας άσκησης δικαιωμάτων εκ μέρους του καθ' ου. Λόγου χάρη, η άρση του τραπεζικού απορρήτου και η παρακολούθηση των τραπεζικών συναλλαγών του καθ' ου πρέπει να επιβάλλονται τηρουμένης της αρχής της αναλογικότητας. Είναι δε απαραίτητο να πληροφορείται σχετικώς ο καθ' ου, τουλάχιστον κατά χρόνο που δεν μπορεί πλέον να επηρεάσει τα αποτελέσματα των σε βάρος του ερευνών –και γενικότερα της δικαστικής συνδρομής–, και να δύναται να ασκήσει σχετικώς ένδικα μέσα.

⁴³⁴ Σε αντίθεση με την –προηγηθείσα κατά σαράντα χρόνια– ΕΣΑΔΣΠΥ, η οποία τέθηκε σε ισχύ σε χρόνο κατά τον οποίο ήταν κυρίως θεωρητικής υφής (και όχι πρακτικά εφαρμόσιμη) η προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων με την ΕΣΔΑ.

Δ. Η «ενδιάμεση» Απόφαση-Πλαίσιο 2002/465/ΔΕΥ σχετικά με τις κοινές ομάδες έρευνας

Δύο χρόνια μετά τη σύναψη της ΣΑΔΣΠΥ/ΕΕ εκδόθηκε η Απόφαση-Πλαίσιο 2002/465/ΔΕΥ «σχετικά με τις κοινές ομάδες έρευνας»⁴³⁵. Δεδομένου ότι με την Απόφαση-Πλαίσιο ρυθμίζεται επιμέρους αντικείμενο της ΣΑΔΣΠΥ/ΕΕ (:άρθρ. 13)⁴³⁶, παρατηρείται ότι η έκδοσή της σκοπούσε στην επίσπευση της σύστασης κοινών ομάδων έρευνας (ΚΟΕ) με μία *ad hoc* «ειδική δεσμευτική πράξη» (όπως επί λέξει αναφέρεται στην αιτιολογική σκέψη 6 του προοιμίου). Η εξέλιξη αυτή οφειλόταν στο γεγονός ότι η κύρωση της ΣΑΔΣΠΥ/ΕΕ από τα κράτη μέλη καθυστέρησε ή ότι η σχετική δυνατότητα δεν είχε αξιοποιηθεί στην πράξη (όπως συνάγεται από τις αιτιολογικές σκέψεις 4-5 του προοιμίου, αλλά και από το άρθρο 5 εδ. β' της Απόφασης-Πλαίσιο, κατά το οποίο αυτή θα παύσει να παράγει τα αποτελέσματά της όταν η ΣΑΔΣΠΥ/ΕΕ τεθεί πλήρως σε ισχύ σε όλα τα κράτη μέλη). Πράγματι, η «ευέλικτη» αυτή πράξη –που εκδόθηκε ομόφωνα από το Συμβούλιο κατ' άρθρο 34§2 περ. β' ΣΕΕ (όπως ίσχυε προ της Συνθήκης της Λισαβόνας)– δεν συνιστά βέβαια «σύμβαση», η δε συνεργασία των κρατών μελών εν προκειμένω δεν βασίζεται στην αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης (αντίθετα με τις αποφάσεις-πλαίσιο που εκτίθενται στο αμέσως επόμενο Κεφάλαιο).

Με την εν λόγω Απόφαση-Πλαίσιο ρυθμίζεται το νομικό πλαίσιο για τη σύσταση των ΚΟΕ, με αμοιβαία συμφωνία μεταξύ των αρμόδιων αρχών δύο ή περισσότερων κρατών μελών, με συγκεκριμένο σκοπό και για ορισμένη διάρκεια. Συγκεκριμένα, μία ΚΟΕ συστήνεται για να διεξαγάγει ποινικές έρευνες στην επικράτεια

⁴³⁵ ΕΕ L 162/20.6.2002, σελ. 1 επ. [:άρθρ. 13 επ. Ν. 3663/2008]. Για τις ΚΟΕ, από την –περιορισμένη– ελληνική βιβλιογραφία βλ. *Α. Διονυσοπούλου*, Κοινές ομάδες έρευνας: προκλήσεις-προοπτικές, Εισήγηση σε εκδήλωση του Ελληνικού Ινστιτούτου Διεθνούς και Αλλοδαπού Δικαίου, 28.2.2011, (προσβάσιμη σε <http://www.hiifl.gr/wp-content/uploads/Dionusopoulou-Final.pdf>). *Α. Πατσαβέλλα*, Κοινές ομάδες έρευνας: ένα νέο εργαλείο για την αντιμετώπιση του οργανωμένου εγκλήματος στην Ευρωπαϊκή Ένωση, στον συλλογικό τόμο «Ποινικό δίκαιο σήμερα: μέσο προστασίας ή μέτρο ελευθερίας;», Εθνική Σχολή Δικαστικών Λειτουργών, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2010, σελ. 214 επ. Βλ. και *Joint Investigation Teams Network*, Πρακτικός οδηγός για τις κοινές ομάδες έρευνας, [Βρυξέλλες 2017], προσβάσιμο σε <http://www.eurojust.europa.eu/doclibrary/JITs/JITs%20framework/JITs%20Practical%20Guide/JIT-GUIDE-2017-EL.pdf>.

⁴³⁶ Επισημαίνεται ότι το άρθρο 1 της εν λόγω Απόφασης-Πλαίσιο –ήτοι το κύριο άρθρο της– έχει το αυτό περιεχόμενο με το άρθρο 13 ΣΑΔΣΠΥ/ΕΕ, με τα δε άρθρα 2 και 3 αυτής δεν εμπλουτίστηκε ουσιαστικά το νομικό πλαίσιο για τις ΚΟΕ.

ενός ή περισσότερων από τα κράτη μέλη που τη συνέστησαν, ιδίως όταν απαιτούνται δύσκολες και απαιτητικές έρευνες που συνδέονται με άλλα κράτη μέλη, ή όταν απαιτείται συντονισμένη και εναρμονισμένη δράση στα ενδιαφερόμενα κράτη μέλη (άρθρ. 1§1).

Σύμφωνα με την αιτιολογική σκέψη 7 του προοιμίου, «οι εν λόγω ομάδες θα πρέπει να συσταθούν, κατά προτεραιότητα, για να καταπολεμηθούν τα εγκλήματα που διαπράττονται από τρομοκράτες»⁴³⁷. Είναι σημαντικό να επισημανθεί ότι οι ΚΟΕ διεξάγουν τις εργασίες τους σύμφωνα με τη νομοθεσία των κρατών μελών στα οποία λειτουργούν (άρθρ. 1§2 περ. β'), ήτοι κατ' εφαρμογή του κανόνα "Iocus regit actum".

Για να ευοδωθούν οι σκοποί της Απόφασης-Πλαίσιο απαιτείται, βέβαια, στενή συνεργασία των εθνικών αρχών που συμμετέχουν σε ΚΟΕ⁴³⁸. Συγκεκριμένα, οι αρμόδιες αρχές συνάπτουν *ad hoc* συμφωνία, αναφορικά με τη διαδικασία και τις λεπτομέρειες της συνεργασίας τους για τη διεξαγωγή των επιδιωκόμενων ερευνητικών μέτρων. Υπ' αυτή την έννοια, πρόκειται για ιδιαίτερα προωθημένο θεσμό, ο οποίος προϋποθέτει τη δραστηριοποίηση αλλοδαπών υπαλλήλων σε τομέα που πρόδηλα άπτεται της κρατικής κυριαρχίας. Εντούτοις, διαπιστώνεται ότι στην Απόφαση-Πλαίσιο δεν απαντά καμία διάταξη ή έστω αναφορά στο προοίμιο, με την οποία να διασφαλίζονται τα θεμελιώδη δικαιώματα του καθ' ου.

Αξίζει να σημειωθεί ότι, αν και ορισμένες από τις διαδικασίες που ρυθμίζονται από την Απόφαση-Πλαίσιο 2002/465/ΔΕΥ θα μπορούσαν να εμπίπτουν πλέον στο ρυθμιστικό πεδίο της Οδηγίας για την ΕΕΕ⁴³⁹, εντούτοις αυτή συνεχίζει να τελεί σε ισχύ –ακόμη και μεταξύ των κρατών μελών που δεσμεύονται από την ως άνω Οδηγία.

⁴³⁷ Η εν λόγω αναφορά (ενδεχομένως και η *ratio* της επίμαχης Απόφασης-Πλαίσιο) οφείλεται, προφανώς, στη μεγάλη χρονική εγγύτητα της έκδοσης της προκείμενης Απόφασης-Πλαίσιο με το τρομοκρατικό χτύπημα των διδύμων πύργων στις ΗΠΑ, την 11.9.2001. Στη συνέχεια, μεταξύ της ΕΕ και των ΗΠΑ υπογράφηκαν σχετικώς η από 25.6.2003 Συμφωνία σχετικά με την αμοιβαία δικαστική συνδρομή (*supra* υποσημ. 416), καθώς και η από 25.6.2003 Συμφωνία σχετικά με την έκδοση (ΕΕ L 181/19.7.2003, σελ. 27 επ.).

⁴³⁸ Για τη συνεργασία αυτή είναι σημαντική η συμβολή της Eurojust: Κατά το έτος 2018 υποστηρίχθηκαν από αυτή επιχειρησιακά 235 ΚΟΕ (εκ των οποίων για 121 ΚΟΕ προσέφερε και οικονομική στήριξη)· βλ. *Eurojust, Annual report 2018*, [Χάγη 2019], σελ. 16 (προσβάσιμο σε http://www.eurojust.europa.eu/doclibrary/corporate/eurojust%20Annual%20Reports/Annual%20Report%202018/AR2018_EN.pdf).

⁴³⁹ Σχετικά, βλ. Μέρος Τρίτο, Κεφάλαιο Δεύτερο, Γ.

Κεφάλαιο Δεύτερο

Έκδοση Αποφάσεων-Πλαίσιο με βάση την αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης

Α. Προκαταρκτικές επισημάνσεις

Μετά την υιοθέτηση το έτος 2002 της Απόφασης-Πλαίσιο για το ΕΕΣ⁴⁴⁰, που βασίζεται στην αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης, εκδόθηκαν η Απόφαση-Πλαίσιο 2003/577/ΔΕΥ για την απόφαση δέσμευσης περιουσιακών ή αποδεικτικών στοιχείων (ΑΔΠΑΣ) και η Απόφαση-Πλαίσιο 2008/978/ΔΕΥ για το ευρωπαϊκό ένταλμα συγκέντρωσης αποδεικτικών στοιχείων (ΕΕΣΑΣ). Οι ενωσιακές αυτές πράξεις βασίζονταν στην αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης.

Τα μέσα αυτά είχαν περιορισμένο εύρος εφαρμογής και περιέπλεκαν ακόμη περισσότερο τη δικαστική συνεργασία στο προκείμενο πεδίο, δεδομένου μάλιστα ότι συνέχιζε να ισχύει συγχρόνως και το προαναφερθέν παραδοσιακό πλαίσιο μικρής δικαστικής συνδρομής. Από αυτά, σήμερα συνεχίζει να ισχύει μόνο –και δη εν μέρει– η Απόφαση-Πλαίσιο για την ΑΔΠΑΣ.

Στα υποκεφάλαια που ακολουθούν περιγράφονται οι ρυθμίσεις των εν λόγω ενωσιακών πράξεων, με ειδικές αναφορές στα δικαιώματα των ενδιαφερομένων προσώπων.

⁴⁴⁰ Σημειωτέον ότι η Απόφαση-Πλαίσιο για το ΕΕΣ περιλαμβάνει διατάξεις για την παράδοση αντικειμένων: Με το άρθρο 29§1 αυτής [το οποίο ενσωματώθηκε στην ελληνική νομοθεσία με το άρθρο 29 Ν. 3251/2004, το οποίο παραπέμπει ρητά σε ανακριτικές πράξεις (έρευνες και κατασχέσεις) του ΚΠΔ], προβλέπεται ότι η αρχή εκτέλεσης, με πρωτοβουλία της ή κατόπιν αιτήματος της αρχής έκδοσης, προβαίνει σε κατάσχεση και παράδοση στην τελευταία των αντικειμένων που δύνανται να χρησιμεύσουν ως πειστήρια και των προϊόντων του εγκλήματος, για το οποίο ζητείται η παράδοση του εκζητουμένου και τα οποία βρίσκονται στην κατοχή τούτου. Αν και δεν έχει επισημανθεί ιδιαίτερα στη θεωρία, το άρθρο 29 –το οποίο φέρει τίτλο «παράδοση αντικειμένων»– προβλέπει διαδικασία μικρής δικαστικής συνδρομής (πρβλ. σχετ. άρθρ. 20 ΕΣΕ). Στον καθ' ου (συμπεριλαμβανομένου του έχοντος έννομο συμφέρον τρίτου) δεν εξασφαλίζεται ρητά δικαίωμα ακρόασης, δηλαδή είναι δυνατόν να μην πληροφορηθεί καν την διενεργηθείσα κατάσχεση και παράδοση των παραπάνω αντικειμένων στην αλλοδαπή αρχή. Εν προκειμένω, δεν υπάρχει καμία πρόβλεψη περί δικαιωμάτων των θιγόμενων προσώπων και στάθμισης των τιθέμενων περιορισμών στην άσκησή τους σύμφωνα με την αρχή της αναλογικότητας.

Β. Η Απόφαση-Πλαίσιο 2003/577/ΔΕΥ σχετικά με την απόφαση δέσμευσης περιουσιακών ή αποδεικτικών στοιχείων

1. Επισκόπηση των ρυθμίσεων της Απόφασης-Πλαίσιο

Η Απόφαση-Πλαίσιο 2003/577/ΔΕΥ «*σχετικά με την εκτέλεση των αποφάσεων δέσμευσης περιουσιακών ή αποδεικτικών στοιχείων στην Ευρωπαϊκή Ένωση*»⁴⁴¹, κατ' άρθρο 1 εδ. α', έχει ως στόχο τη θέσπιση κανόνων, σύμφωνα με τους οποίους τα κράτη μέλη «*αναγνωρίζουν και εκτελούν*» στο έδαφός τους αποφάσεις δέσμευσης, που εκδίδονται από τις δικαστικές αρχές άλλων κρατών μελών στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας. Όπως ήδη διαφαίνεται από την εισαγωγική αυτή διάταξη, εγκαταλείπεται –με βάση την αναφερόμενη στις αιτιολογικές σκέψεις 1-4 του προοιμίου αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης– η αρχή της αίτησης. Η ΑΔΠΑΣ είναι *δικαστική*, αναγνωρίζεται «*χωρίς άλλη διατύπωση*» και εκτελείται «*άμεσα*» (άρθρ. 5) στο κράτος μέλος εκτέλεσης, εφόσον πληρούνται οι προϋποθέσεις που τίθενται στην Απόφαση-Πλαίσιο. Έχει δε ως σκοπό την «*εξασφάλιση αποδεικτικών στοιχείων*» ή την «*εν συνεχεία δήμευση περιουσιακών στοιχείων*» (άρθρ. 3§1).

Κατ' άρθρο 2, ως «*απόφαση δέσμευσης*» νοείται κάθε μέτρο, που λαμβάνει αρμόδια δικαστική αρχή του κράτους έκδοσης, προκειμένου να εμποδίσει προσωρινά κάθε πράξη καταστροφής, μετατροπής, μετατόπισης, μεταφοράς ή διάθεσης περιουσιακών στοιχείων που θα μπορούσαν να δημευθούν ή να αποτελέσουν αποδεικτικό στοιχείο. Στα «*περιουσιακά στοιχεία*» περιλαμβάνονται κάθε είδους περιουσιακά στοιχεία που αποτελούν προϊόντα των αδικημάτων που αναφέρονται στο άρθρο 3 ή μέσα ή αντικείμενα αυτών. Περαιτέρω, ως «*αποδεικτικά στοιχεία*»⁴⁴² νοούνται αντικείμενα, έγγραφα ή δεδομένα, τα οποία θα μπορούσαν να προσκομιστούν ως αποδεικτικά μέσα σε ποινική διαδικασία σχετικά με αδίκημα από αυτά που αναφέρονται στο άρθρο 3.

Σύμφωνα με την Απόφαση-Πλαίσιο, η δέσμευση των αποδεικτικών μέσων εφαρμόζεται κατ' αρχήν χωρίς έλεγχο του όρου του διττού αξιοποιήσιμου όσον αφορά στις τριάντα δύο κατηγορίες εγκλημάτων που περιλαμβάνονται στο άρθρο 3§2, εφόσον τα

⁴⁴¹ ΕΕ L 196/2.8.2003, σελ. 45 επ. Η Απόφαση-Πλαίσιο ενσωματώθηκε στην ελληνική νομοθεσία με τον Ν. 4478/2017.

⁴⁴² Εφεξής, προτιμάται ο όρος «αποδεικτικά μέσα» (κατά την ορολογία που χρησιμοποιεί ο Έλληνας νομοθέτης –μεταξύ άλλων– στα άρθρα 177 και 178 ΚΠΔ) αντί του όρου «αποδεικτικά στοιχεία» (που απαντά στις ενωσιακές πράξεις περί ΑΔΠΑΣ, ΕΕΣΑΣ και ΕΕΕ, αλλά ενίοτε και στον ΚΠΔ).

εγκλήματα αυτά τιμωρούνται στο κράτος έκδοσης με ποινή φυλάκισης τουλάχιστον τριών ετών. Πρόκειται για τις ίδιες κατηγορίες ποινικών αδικημάτων, που στερεότυπα πλέον⁴⁴³ δεν υπάγονται στον έλεγχο αυτό. Πάντως, η ΑΔΠΑΣ μπορεί να εκτελεστεί ακόμη και στις περιπτώσεις που δεν συντρέχει ο όρος του διττού αξιοποιίνου, εφόσον το κράτος μέλος δεν περιλάβει κατά την ενσωμάτωση της Απόφασης-Πλαίσιο σε διαφορετική ρύθμιση (άρθρ. 3§4).

Αφού αναγνωριστεί η απόφαση δέσμευσης (*«χωρίς άλλη διατύπωση»*), λαμβάνονται *«τα αναγκαία μέτρα για την άμεση εκτέλεσή της»* (άρθρ. 5§1). Η απόφαση αναφορικά με την αναγνώριση-εκτέλεση ή μη της ΑΔΠΑΣ λαμβάνει χώρα το συντομότερο δυνατόν και, *«ει δυνατόν»*, εντός είκοσι τεσσάρων ωρών από την παραλαβή της (άρθρ. 5§3)⁴⁴⁴. Πρακτικά, η αρχή εκτέλεσης δεσμεύει κατ' άρθρο 6§1 προληπτικά (για αόριστο χρονικό διάστημα) τα αποδεικτικά μέσα και αποφαινεται στη συνέχεια επί της ΑΔΠΑΣ.

Περαιτέρω, προβλέπονται (άρθρ. 7§1) διάφοροι δυνητικοί λόγοι μη αναγνώρισης ή μη εκτέλεσης της απόφασης δέσμευσης, τόσο για λόγους τυπικούς (και δη λόγω ύπαρξης προνομίου ή ασυλίας ή μη προσκόμισης του πιστοποιητικού του άρθρου 9) όσο και για λόγους ουσιαστικούς (και δη λόγω παραβίασης της αρχής *“ne bis in idem”* –αν εκτελεστεί η ΑΔΠΑΣ– ή μη συνδρομής του όρου του διττού αξιοποιίνου). Ακόμη, είναι δυνατή η αναβολή της εκτέλεσης της ΑΔΠΑΣ, π.χ. λόγω ήδη διεξαγόμενης ποινικής έρευνας και για να μην παραβλαφθεί η τελευταία (άρθρ. 8§1 περ. α').

Όπως διαφαίνεται από τα παραπάνω, με την εν λόγω Απόφαση-Πλαίσιο επιχειρήθηκε να θεσπιστεί –με την αξιοποίηση της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης– ένα ιδιαίτερα προωθημένο μέσο δικαστικής συνεργασίας. Πρότυπο της Απόφασης-Πλαίσιο, όπως προκύπτει από τον τρόπο που έχουν καταστρωθεί οι ρυθμίσεις της, υπήρξε η Απόφαση-Πλαίσιο για το ΕΕΣ, η οποία είχε εκδοθεί το προηγούμενο έτος. Ωστόσο, ακριβώς αυτός ο προωθημένος χαρακτήρας της Απόφασης-Πλαίσιο, δεδομένου και του ρυθμιστικού αντικειμένου της, ενδεχομένως να συνέτεινε στη μη

⁴⁴³ Οι εν λόγω κατηγορίες αδικημάτων, από την υιοθέτηση της Απόφασης-Πλαίσιο για το ΕΕΣ (άρθρ. 2) και εφεξής, περιλαμβάνονται σε διάφορες νομικές πράξεις (όπως η Οδηγία για την ΕΕΕ) και δεν υπάγονται στον έλεγχο του διττού αξιοποιίνου. Για τη σχετική προβληματική βλ. αναλυτικά Μέρος Τρίτο, Κεφάλαιο Πέμπτο, Β.1.3.

⁴⁴⁴ Σημειωτέον ότι το παραπάνω χρονικό διάστημα είναι υπερβολικά σύντομο και κατ' αποτέλεσμα μη εφαρμόσιμο στην πράξη.

εφαρμογή της (τουλάχιστον ευρέως) στην πράξη, καίτοι έχει ενσωματωθεί σε όλα πλέον τα κράτη μέλη (σε αρκετά δε από αυτά σχεδόν από δεκαπενταετίας⁴⁴⁵). Το γεγονός αυτό πιθανώς οφείλεται και στη μικρή πρακτική χρησιμότητα της Απόφασης-Πλαίσιο, καθ' όσον με αυτή δεσμεύονται μεν ταχέως (κατ' αρχήν εντός είκοσι τεσσάρων ωρών) τα αποδεικτικά μέσα, πλην όμως για τη διαβίβασή τους στο κράτος έκδοσης πρέπει να ακολουθηθεί η παραδοσιακή διαδικασία της δικαστικής συνδρομής (κατ' εφαρμογή κατ' αρχήν της ΕΣΑΔΣΠΥ και, ενδεχομένως, της ΣΑΔΣΠΥ/ΕΕ, για όσα κράτη μέλη την έχουν κυρώσει).

Υπό το πρίσμα όλων των παραπάνω, δεν μπορεί παρά να θεωρηθεί εύλογη η μερική κατάργηση της εν λόγω Απόφασης-Πλαίσιο από την Οδηγία για την ΕΕΕ (άρθρ. 34§2), όσον αφορά στη δέσμευση αποδεικτικών μέσων⁴⁴⁶. Με την εν λόγω Οδηγία θεσπίζεται πολύ ευρύτερο πλαίσιο, το οποίο ουσιαστικά καλύπτει το αντικείμενο και το πεδίο εφαρμογής της ανωτέρω Απόφασης-Πλαίσιο⁴⁴⁷. Ήδη δε με τον Κανονισμό (ΕΕ) 2018/1805 «*σχετικά με την αμοιβαία αναγνώριση των αποφάσεων δέσμευσης και δήμευσης*»⁴⁴⁸ (άρθρ. 39), από την 19.12.2020 αντικαθίστανται στα κράτη μέλη (πλην της Ιρλανδίας και της Δανίας) οι διατάξεις της Απόφασης-Πλαίσιο, που αφορούν στη δέσμευση περιουσιακών στοιχείων.

2. Δικαιώματα των ενδιαφερομένων μερών

Ως προς τα δικαιώματα των καθ' ων η ΑΔΠΑΣ, κατ' αρχάς στο προοίμιο της Απόφασης-Πλαίσιο απαντούν κάποιες –γενικές– σχετικές αναφορές. Συγκεκριμένα, διακηρύσσεται ότι για την προκείμενη συνεργασία προϋποτίθεται ότι οι αποφάσεις δέσμευσης «*θα λαμβάνονται πάντα σύμφωνα με τις αρχές της νομιμότητας, της*

⁴⁴⁵ Βλ. σχετικά στοιχεία του Ευρωπαϊκού Δικαστικού Δικτύου σε https://www.ejn-crimjust.europa.eu/ejn/EJN_Library_StatusOfImpByCat.aspx?CategoryId=24.

⁴⁴⁶ Σημειώνεται ότι η Απόφαση-Πλαίσιο δεν καταργήθηκε από τη Δανία και την Ιρλανδία (οι οποίες δεν δεσμεύονται από την Οδηγία για την ΕΕΕ), και όθεν ισχύει ως προς τις μεταξύ τους σχέσεις για τη δέσμευση αποδεικτικών μέσων. Περαιτέρω, ενώ ήδη από το έτος 2014 προβλέφθηκε η κατάργηση των διατάξεων της Απόφασης-Πλαίσιο που αφορούν στη δέσμευση αποδεικτικών μέσων, επικείμενης της ενσωμάτωσης της Οδηγίας 2014/41/ΕΕ, κατά προφανή νομοτεχνική κακοτεχνία ο Έλληνας νομοθέτης κατά την ενσωμάτωση της Απόφασης-Πλαίσιο με τον Ν. 4478/2017 (άρθρ. 10 επ.) συμπεριέλαβε και τις εν λόγω διατάξεις. Κατά τούτο, ο Έλληνας νομοθέτης φαίνεται να μην έλαβε υπόψη τις εξελίξεις στο πλαίσιο του ενωσιακού δικαίου.

⁴⁴⁷ Βλ. Μέρος Τρίτο, Κεφάλαιο Δεύτερο, Β και Γ.

⁴⁴⁸ ΕΕ L 303/28.11.2018, σελ. 1 επ.

επικουρικότητας και της αναλογικότητας» (αιτ. σκ. 4). Περαιτέρω, αναγνωρίζεται ότι πρέπει να διαφυλάσσονται τα δικαιώματα των μερών και των ενδιαφερομένων καλόπιστων τρίτων (αιτ. σκ. 5). Κατά τον Ενωσιακό νομοθέτη, στην Απόφαση-Πλαίσιο γίνονται σεβαστά τα θεμελιώδη δικαιώματα και οι αρχές του άρθρου 6 ΣΕΕ και του ΧΘΔΕΕ (αιτ. σκ. 6). Ακολούθως, δεν απαγορεύεται η άρνηση δέσμευσης περιουσιακών στοιχείων για τα οποία έχει εκδοθεί η ΑΔΠΑΣ εφόσον, «βάσει αντικειμενικών στοιχείων, πιστεύεται ότι η απόφαση δέσμευσης εκδίδεται προς τον σκοπό της δίωξης ή τιμωρίας προσώπου λόγω του φύλου, της φυλής, της θρησκείας, της εθνοτικής καταγωγής, της ιθαγένειας, της γλώσσας, των πολιτικών φρονημάτων ή του γενετήσιου προσανατολισμού του ή ότι η θέση του προσώπου αυτού μπορεί να επιδεινωθεί για οποιονδήποτε από τους προαναφερόμενους λόγους». Εντούτοις, σε τέτοιες περιπτώσεις θα έπρεπε να προβλέπεται κατηγορηματικά η υποχρέωση άρνησης εκτέλεσης της ΑΔΠΑΣ.

Κατ' άρθρο 1 εδ. β', η Απόφαση-Πλαίσιο δεν μεταβάλλει την υποχρέωση σεβασμού των θεμελιωδών δικαιωμάτων και των θεμελιωδών νομικών αρχών, όπως αυτές καθιερώνονται στο άρθρο 6 ΣΕΕ (όπως ίσχυε προ της Συνθήκης της Λισαβόνας), όπου μεταξύ άλλων διακηρύσσεται ο σεβασμός στην ΕΣΔΑ.

Στο άρθρο 11 κατοχυρώνεται το δικαίωμα άσκησης ενδίκων μέσων κατά της ΑΔΠΑΣ από τον ενδιαφερόμενο που θίγεται –ο οποίος μπορεί να είναι και καλόπιστος τρίτος. Η άσκηση των ενδίκων αυτών μέσων βασίζεται σε λόγους ουσιαστικούς (οπότε το ένδικο μέσο ασκείται μόνον ενώπιον δικαστηρίου του κράτους έκδοσης) είτε δικονομικούς (οπότε το ένδικο μέσο ασκείται ενώπιον δικαστηρίου του κράτους έκδοσης ή/και του κράτους εκτέλεσης). Συνεπώς, ο θιγόμενος από την ΑΔΠΑΣ έχει κάποια ευχέρεια ως προς τις επιλογές άσκησης ενδίκων μέσων –τα οποία σε κάθε περίπτωση κρίνονται από δικαστικές αρχές. Ωστόσο, η άσκησή τους δεν έχει ανασταλτικό αποτέλεσμα –πράγμα που ισχύει ακόμη και στις περιπτώσεις που η αναστολή της εκτέλεσης της ΑΔΠΑΣ είναι απόλυτα ενδεδειγμένη.

Περαιτέρω, προβλέπεται η άρνηση της αναγνώρισης ή της εκτέλεσης της ΑΔΠΑΣ στις περιπτώσεις που η παροχή αμοιβαίας δικαστικής συνδρομής για το έγκλημα, σε σχέση με το οποίο εκδόθηκε η απόφαση δέσμευσης, θα παραβίαζε την αρχή “ne bis in idem” (άρθρ. 7§1 περ. γ'). Όμως, ο προκείμενος λόγος άρνησης εφαρμόζεται δυνητικά και μόνον εφόσον καθίσταται «αμέσως σαφές» ότι συντρέχει. Δηλαδή, δεν φαίνεται να καλύπτονται οι περιπτώσεις, στις οποίες η αρχή εκτέλεσης πληροφορείται και έτσι διαπιστώνει τη συνδρομή του σε μεταγενέστερο στάδιο.

Σε επίπεδο παραγωγού ενωσιακού δικαίου θα ήταν σκόπιμο να είχαν κατοχυρωθεί ρητά, μεταξύ άλλων, η υποχρέωση αιτιολόγησης της ΑΔΠΑΣ, η αναλογικότητά της και το δικαίωμα πληροφόρησης του καθ' ου ως προς την ύπαρξή της⁴⁴⁹.

Γ. Η Απόφαση-Πλαίσιο 2008/978/ΔΕΥ σχετικά με το ευρωπαϊκό ένταλμα συγκέντρωσης αποδεικτικών στοιχείων

1. Επισκόπηση των ρυθμίσεων της Απόφασης-Πλαίσιο

Με την Απόφαση-Πλαίσιο 2008/978/ΔΕΥ «σχετικά με το ευρωπαϊκό ένταλμα συγκέντρωσης αποδεικτικών στοιχείων προς λήψη αντικειμένων, εγγράφων και δεδομένων για χρήση σε ποινικές διαδικασίες»⁴⁵⁰ θεσπίστηκε ένα καινούργιο νομικό μέσο για τη δικαστική συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις μεταξύ των κρατών μελών της ΕΕ. Οι σχετικές διατάξεις λειτουργούσαν συμπληρωματικά προς την προαναφερθείσα Απόφαση-Πλαίσιο για την ΑΔΠΑΣ, στο μέτρο που η τελευταία αφορούσε μόνο στη δέσμευση περιουσιακών ή αποδεικτικών στοιχείων και όχι στην παράδοσή τους, για την οποία θα έπρεπε να ακολουθηθεί η παραδοσιακή διαδικασία της δικαστικής συνδρομής.

Η Απόφαση-Πλαίσιο 2008/978/ΔΕΥ υπήρξε καρπός πολύχρονων διαπραγματεύσεων: Μολονότι η Επιτροπή ήδη από το έτος 2003 είχε εισηγηθεί⁴⁵¹ την

⁴⁴⁹ Σημειώνεται ότι ο Έλληνας νομοθέτης στον Ν. 4478/2017, με τον οποίο ενσωμάτωσε την Απόφαση-Πλαίσιο, δεν συμπεριέλαβε κάποια τέτοια διάταξη ούτε φαίνεται να έλαβε υπόψη τις προαναφερθείσες αιτιολογικές σκέψεις 4-6 του προοιμίου της. Εντούτοις, στο άρθρο 18 του ως άνω Νόμου καθορίζεται επαρκώς η διαδικασία άσκησης αντιρρήσεων κατά της διάταξης δέσμευσης (με την οποία «εσωτερικεύεται» η ΑΔΠΑΣ από τον αρμόδιο ανακριτή). Μεταξύ άλλων, ορίζεται ότι αυτή επιδίδεται το συντομότερο δυνατό σε εκείνον, σε βάρος του οποίου εκτελείται η ΑΔΠΑΣ, αλλά και στους τρίτους, των οποίων δεσμεύονται κοινά περιουσιακά ή αποδεικτικά μέσα. Όλοι αυτοί έχουν το δικαίωμα λήψης αντιγράφων της δικογραφίας και άσκησης αντιρρήσεων –χωρίς ανασταλτικό αποτέλεσμα– εντός είκοσι ημερών από την επίδοση της απόφασης, στις περιπτώσεις που η Ελλάδα είναι το κράτος εκτέλεσης. Τα εν λόγω πρόσωπα έχουν κατ' εξαίρεση το δικαίωμα ακρόασης ενώπιον του δικαστικού συμβουλίου, που είναι αρμόδιο να κρίνει επί των αντιρρήσεων που ασκήθηκαν.

⁴⁵⁰ ΕΕ L 350/30.12.2008, σελ. 72 επ.

⁴⁵¹ Βλ. από 14.11.2003 πρόταση απόφασης-πλαίσιο «σχετικά με το ευρωπαϊκό ένταλμα συγκέντρωσης αποδεικτικών στοιχείων για τη συγκέντρωση αντικειμένων, εγγράφων και δεδομένων με σκοπό τη

υιοθέτηση του ΕΕΣΑΣ, εντούτοις, λόγω του προωθημένου χαρακτήρα των ρυθμίσεων, μόλις στα τέλη του 2008 επιτεύχθηκε η έκδοση της σχετικής Απόφασης-Πλαίσιο. Ήδη στο προοίμιο αυτής (αιτ. σκ. 25), διακηρύσσεται επί λέξει ότι «[τ]ο ΕΕΣΑΣ θα πρέπει να συνυπάρχει με τις υφιστάμενες διαδικασίες αμοιβαίας δικαστικής συνδρομής, η συνύπαρξη όμως αυτή θα πρέπει να θεωρείται μεταβατική έως ότου, σύμφωνα με το πρόγραμμα της Χάγης, οι διάφορες μορφές συγκέντρωσης αποδεικτικών στοιχείων που εξαιρούνται του πεδίου εφαρμογής της παρούσας απόφασης-πλαίσιο ρυθμισθούν και αυτές με πράξη περί αμοιβαίας αναγνώρισης, η θέσπιση της οποίας θα συμπληρώσει το καθεστώς αμοιβαίας αναγνώρισης το οποίο θα αντικαταστήσει τις διαδικασίες αμοιβαίας δικαστικής συνδρομής». Δηλαδή, επρόκειτο εξαρχής για τρόπον τινά προσωρινό μέσο συνεργασίας. Το γεγονός αυτό –μεταξύ άλλων– προφανώς συνιστά βασικό λόγο για τον οποίο τελικά ο θεσμός του ΕΕΣΑΣ δεν λειτούργησε στην πράξη⁴⁵². Ήδη το έτος 2009 εκδόθηκε Πράσινη Βίβλος⁴⁵³, με την οποία τα κράτη μέλη ερωτήθηκαν, πέραν άλλων, αν θεωρούσαν επιθυμητή την αντικατάσταση του ισχύοντος κατά τον χρόνο εκείνο νομικού καθεστώτος για τη συγκέντρωση αποδεικτικών μέσων σε ποινικές υποθέσεις. Σημειώνεται ότι, μέχρι τα τέλη του έτους 2015, η Απόφαση-Πλαίσιο για το ΕΕΣΑΣ είχε ενσωματωθεί στις εσωτερικές έννομες τάξεις ελάχιστων κρατών μελών⁴⁵⁴.

Τελικά, η εν λόγω Απόφαση-Πλαίσιο αντικαταστάθηκε από την Οδηγία για την ΕΕΕ (κατ' άρθρο 34§2 αυτής), ως προς τις σχέσεις μεταξύ όλων των κρατών μελών πλην της Ιρλανδίας και της Δανίας. Ήδη δε με τον Κανονισμό (ΕΕ) 2016/95 «για την

χρησιμοποίησή τους στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών», COM(2003) 688 τελικό, 2003/0270 (CNS), προσβάσιμο σε <http://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2003/EL/1-2003-688-EL-F1-1.Pdf>.

⁴⁵² Όχι άδικα ο I. Anagnostopoulos, Criminal justice cooperation..., ό.π., 20, χαρακτηρίζει το ΕΕΣΑΣ ως «τελικά ανεπιτυχές». Σχετικώς επισημαίνεται από τους G. Vernimmen-Van Tiggelen / L. Surano, Analysis of the future of mutual recognition in criminal matters in the European Union, Institut d'Etudes Européennes / Université Libre de Bruxelles / European Criminal Law Academic Network, Βρυξέλλες 2008, σελ. 17 (προσβάσιμο σε https://www.advokatsamfundet.se/globalassets/advokatsamfundet_sv/nyheter/slutrapport_mutual_recognition_eng.pdf), ότι η Απόφαση-Πλαίσιο για το ΕΕΣΑΣ αναφέρεται συχνά ως «παράδειγμα προς αποφυγή».

⁴⁵³ Ήτοι η Πράσινη Βίβλος «για τη συγκέντρωση αποδεικτικών στοιχείων σε ποινικές υποθέσεις μεταξύ κρατών μελών και την εξασφάλιση του παραδεκτού τους», COM (2009) 624 τελικό. Βλ. σχετ. στο ίδιο Μέρος, Κεφάλαιο Τρίτο, Β.

⁴⁵⁴ Βλ. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/NIM/?uri=CELEX:32008F0978>, όπου καταγράφεται ότι μόνον έξι κράτη μέλη είχαν ενσωματώσει μέχρι τότε την εν λόγω Απόφαση-Πλαίσιο.

κατάργηση ορισμένων πράξεων στον τομέα της αστυνομικής συνεργασίας και της δικαστικής συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις»⁴⁵⁵ η Απόφαση-Πλαίσιο για το ΕΕΣΑΣ καταργήθηκε συνολικά ως πράξη «άνευ αντικειμένου» (κατ' άρθρο 1)⁴⁵⁶.

Το ΕΕΣΑΣ συνιστά τον άμεσο πρόδρομο της ΕΕΕ και, για τον λόγο αυτό, κρίνεται ενδεδειγμένη στο σημείο αυτό μια συνοπτική αναφορά των διατάξεων της Απόφασης-Πλαίσιο. Το ΕΕΣΑΣ συνιστούσε δικαστική απόφαση εκδιδόμενη από αρμόδια δικαστική αρχή κράτους μέλους με σκοπό τη συγκέντρωση αντικειμένων, εγγράφων και δεδομένων από άλλο κράτος μέλος για να χρησιμοποιηθούν στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών (άρθρ. 1§1, 4§1 και 5). Στα μέτρα για τα οποία μπορούσε να εκδοθεί το ΕΕΣΑΣ δεν συμπεριλαμβάνονταν κατ' άρθρο 4§2: η διεξαγωγή ανακρίσεων, η λήψη καταθέσεων ή η έναρξη άλλου είδους εξέτασης υπόπτων, μαρτύρων, εμπειρογνομόνων ή οποιουδήποτε άλλου μέρους· η διεξαγωγή σωματικής έρευνας ή η συγκέντρωση σωματικού υλικού ή βιομετρικών δεδομένων απευθείας από το σώμα ατόμου, περιλαμβανόμενων δειγμάτων DNA ή δακτυλικών αποτυπωμάτων· η λήψη πληροφοριών σε πραγματικό χρόνο, όπως, για παράδειγμα, μέσω παρακολούθησης επικοινωνιών, συγκεκαλυμμένης παρακολούθησης ή ελέγχου τραπεζικών λογαριασμών· η ανάλυση υφιστάμενων αντικείμενων, έγγραφων ή δεδομένων· και, τέλος, η λήψη δεδομένων επικοινωνίας τα οποία φυλάσσονταν από παρόχους υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών διαθέσιμων στο κοινό ή δημόσιων δικτύων επικοινωνιών. Δηλαδή, το ΕΕΣΑΣ δεν μπορούσε να εκτελεστεί επί σειράς σημαντικών αποδεικτικών μέσων (όπως η εξέταση υπόπτων ή μαρτύρων ή η συλλογή πληροφοριών σε πραγματικό χρόνο, η παρακολούθηση των επικοινωνιών ή ο έλεγχος τραπεζικών λογαριασμών), τα οποία, αν και ήταν άμεσα διαθέσιμα, δεν υφίσταντο πριν από την έκδοσή του.

Επιπλέον, το ΕΕΣΑΣ εκδιδόταν με σκοπό τη συγκέντρωση αντικειμένων, εγγράφων ή δεδομένων που βρίσκονταν ήδη στην κατοχή της αρχής εκτέλεσης πριν από

⁴⁵⁵ ΕΕ L 26/2.2.2016, σελ. 9 επ.

⁴⁵⁶ Σύμφωνα με την αιτ. σκ. 11 του προοιμίου του Κανονισμού, «[δ]εδομένου ότι η ΕΕΕ θα εφαρμόζεται μεταξύ 26 κρατών μελών και το ΕΕΣΑΣ θα εξακολουθεί να εφαρμόζεται μεταξύ των δύο μόνο κρατών μελών που δεν συμμετέχουν στην ΕΕΕ, το ΕΕΣΑΣ έχει επομένως χάσει τη χρησιμότητά του ως πράξη συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις και θα πρέπει να καταργηθεί». Η Δανία δεν δεσμεύεται από τον εν λόγω Κανονισμό, εντούτοις η Απόφαση-Πλαίσιο καταργήθηκε σε όλα τα λοιπά κράτη μέλη (συμπεριλαμβανόμενης της Ιρλανδίας) και έτσι το ΕΕΣΑΣ πλέον έχει πάψει να υπάρχει ως θεσμός συνεργασίας.

την έκδοσή του (άρθρ. 4§4). Έτσι, το ένταλμα δεν μπορούσε να αφορά σε αποδεικτικά μέσα (όπως η διεξαγωγή αναλύσεων σε υπάρχοντα αντικείμενα, έγγραφα ή δεδομένα ή η συγκέντρωση σωματικού υλικού), τα οποία, καίτοι ήδη υφίσταντο, δεν ήταν άμεσα διαθέσιμα χωρίς περαιτέρω έρευνα ή εξέταση⁴⁵⁷.

Η απόφαση περί αναγνώρισης ή εκτέλεσης του ΕΕΣΑΣ έπρεπε κατ' αρχήν να λαμβάνεται εντός τριάντα ημερών από την παραλαβή του⁴⁵⁸ (άρθρ. 15§2). Σύμφωνα με το άρθρο 11§2, το κράτος εκτέλεσης ήταν αρμόδιο να επιλέγει τα μέτρα, με τα οποία παρέχονταν δυνάμει του εθνικού του δικαίου τα αντικείμενα, έγγραφα ή δεδομένα που ζητούντο με το ΕΕΣΑΣ. Στο πλαίσιο αυτό το κράτος εκτέλεσης αποφάσιζε αν απαιτείτο η χρήση μέτρων αναγκαστικού χαρακτήρα για την παροχή της συνδρομής. Επισημαίνεται ότι οποιοδήποτε τέτοιο μέτρο θεωρείτο αναγκαίο για την εκτέλεση του ΕΕΣΑΣ, λαμβανόταν σύμφωνα με τους δικονομικούς κανόνες που ίσχυαν στο κράτος εκτέλεσης (ήτοι κατ' εφαρμογή του κανόνα "locus regit actum"). Παράλληλα όμως – προς εξασφάλιση του παραδεκτού των αποδεικτικών μέσων –, οι αρχές του κράτους εκτέλεσης όφειλαν να συμμορφώνονται προς τις διατυπώσεις και τις διαδικασίες, που είχαν ορίσει οι αρχές του κράτους έκδοσης, υπό τον όρο ότι αυτές δεν αντίκειντο σε θεμελιώδεις αρχές του δικαίου του κράτους εκτέλεσης (άρθρ. 12).

Κατ' άρθρο 13§1, το ένταλμα δυνητικά δεν αναγνωριζόταν ή δεν εκτελείτο, αν η εκτέλεσή του αντέβαινε στην αρχή "ne bis in idem", αν ήταν αδύνατη με τα μέτρα που είχε στη διάθεσή της η αρχή εκτέλεσης σε συγκεκριμένη περίπτωση, αν σε συγκεκριμένη υπόθεση θα έβλαπτε ουσιώδη συμφέροντα εθνικής ασφάλειας, αν συνέτρεχε προνόμιο ή ασυλία του καθ' ου κ.λπ. Το ΕΕΣΑΣ κατ' αρχήν αναγνωριζόταν και εκτελείτο ακόμη και στις περιπτώσεις που δεν πληρούτο ο όρος του διττού

⁴⁵⁷ Η Επιτροπή, στην από 14.11.2003 αιτιολογική έκθεση επί της προαναφερθείσας πρότασης της Απόφασης-Πλαίσιο (σελ. 2), αναγνώριζε μεν ότι το ΕΕΣΑΣ δεν κάλυπτε διάφορα αποδεικτικά μέσα, εντούτοις «θεωρεί ότι αποτελεί ένα πρώτο στάδιο προς την αντικατάσταση του ισχύοντος συστήματος αμοιβαίας συνδρομής με την Ευρωπαϊκή Ένωση [sic] από ένα ενιαίο ευρωπαϊκό νομοθετικό σύνολο βασισμένο στην αμοιβαία αναγνώριση και υποκείμενο σε ελάχιστες εγγυήσεις». Βλ. και C. Williams, Overview of the Commission's proposal for a Framework Decision on the European evidence warrant, σε: J. Vervaele (επιμ.), European evidence warrant: transnational judicial inquiries in the EU, εκδ. Intersentia, Αμβέρσα-Οξφόρδη 2005, σελ. 71, ο οποίος ήδη αναφορικά με την εν λόγω πρόταση διαπίστωνε ότι δεν υπήρχε σ' αυτή αναφορά στις αποδείξεις ("evidence"), πέραν του τίτλου της ("European evidence warrant"), παρά μόνον αναφορά σε «αντικείμενα, έγγραφα, δεδομένα».

⁴⁵⁸ Συγκριτικά, στο πλαίσιο του ΕΕΣ το αντίστοιχο χρονικό διάστημα ανέρχεται σε εξήντα ημέρες· βλ. άρθρ. 17§3 της σχετικής Απόφασης-Πλαίσιο.

αξιοποιούν⁴⁵⁹, εκτός εάν για την εκτέλεσή του απαιτείτο διεξαγωγή έρευνας ή κατάσχεσης (κατ' άρθρο 14§§1, 3). Προκειμένου δε για ΕΕΣΑΣ, το οποίο περιελάμβανε αίτημα για έρευνα ή κατάσχεση και που αφορούσε σε έγκλημα που περιλαμβανόταν σε κάποια από τις τριάντα δύο κατηγορίες εγκλημάτων του άρθρου 14§2⁴⁶⁰, αυτό εκτελείτο και άνευ της συνδρομής του διττού αξιοποιούν. Όμως, στην τελευταία αυτή περίπτωση προϋποτίθετο ότι, για την τέλεση του συγκεκριμένου εγκλήματος, επαπειλείτο από το δίκαιο του κράτους έκδοσης τουλάχιστον τριετής ποινή στερητική της ελευθερίας ή μέτρο ασφαλείας στερητικό της ελευθερίας μέγιστης διάρκειας τουλάχιστον τριών ετών (άρθρ. 14§2).

Πέραν του προαναφερθέντος περιορισμένου πεδίου εφαρμογής του ΕΕΣΑΣ, βασικό του «μειονέκτημα» ως προς την αποτελεσματικότητά του θεωρείται η εφαρμογή του κανόνα “*locus regit actum*”. Μολονότι, δε, προβλεπόταν η λήψη υπόψη των όρων του παραδεκτού των αποδεικτικών μέσων που έθετε το κράτος έκδοσης, δεν προβλεπόταν η δυνατότητα διαβούλευσης-συνεννόησης των αρχών έκδοσης και εκτέλεσης προς τον σκοπό αυτό, στις περιπτώσεις που οι τιθέμενοι όροι δεν ήταν συμβατοί με το δίκαιο του κράτους εκτέλεσης. Κατ' αποτέλεσμα, ήταν πολύ πιθανό να εκτελεστεί μεν το ΕΕΣΑΣ, χωρίς όμως τα αποδεικτικά μέσα, που παραδίδονταν βάσει τούτου, να ήταν εν τέλει παραδεκτά στην εκκρεμούσα στο κράτος έκδοσης διαδικασία⁴⁶¹.

⁴⁵⁹ Σύμφωνα με τον Γ. Καλφάλη, Έκδοση Ελλήνων πολιτών, ό.π., 1189, κατά το διαπραγματευτικό στάδιο η Γερμανία απαίτησε να μην προωθεί σε άλλα κράτη μέλη αποδεικτικό υλικό για πράξεις μη αξιόποινες κατά το γερμανικό δίκαιο, ενδεχομένως για να αποφευχθεί τυχόν απόφαση του γερμανικού Ομοσπονδιακού Συνταγματικού Δικαστηρίου ανάλογη με εκείνη που είχε κρίνει αντισυνταγματικό τον εκτελεστικό νόμο για το ΕΕΣ [απόφαση της 18.7.2005 επί της υπόθεσης “Darkanzli”, 2 BvR 2236/2004, ΠοινΧρ 2005, 850 επ. (επιμ. Π. Χριστόπουλου)]. Για τη δήλωση στην οποία εν τέλει προέβη η Γερμανία, περί επιφύλαξης εκτέλεσης του ΕΕΣΑΣ μετά από έλεγχο του διττού αξιοποιούν αναφορικά με συγκεκριμένα εγκλήματα των τριάντα δύο κατηγοριών εγκλημάτων του άρθρου 14§2 της σχετικής Απόφασης-Πλαίσιο, βλ. άρθρ. 23§4 και δήλωση σε ΕΕ L 350/30.12.2008, σελ. 92.

⁴⁶⁰ Πρόκειται για τις ίδιες κατηγορίες ποινικών αδικημάτων, που προβλέπονται στις Αποφάσεις-Πλαίσιο για το ΕΕΣ και την ΑΔΠΑΣ, καθώς και στην Οδηγία για την ΕΕΕ.

⁴⁶¹ Βλ. B. Hecker, Mutual recognition and transfer of evidence: the European Evidence Warrant, σε: S. Ruggeri (επιμ.), Transnational inquiries and the protection of fundamental rights in criminal proceedings, εκδ. Springer, Βερολίνο-Χαϊδελβέργη 2013, σελ. 277, ο οποίος θεωρεί ότι το «ελεύθερα» παραδεκτό των ποινικοοικονομικών μέτρων σε τέτοιες περιπτώσεις θα νόθευε τα θεμέλια των ποινικών και συνταγματικών συστημάτων των κρατών μελών και ότι, αν είναι να δοθεί κάποια αξία στην αρχή του

2. Δικαιώματα των ενδιαφερομένων μερών

Το προοίμιο της εν θέματι Απόφασης-Πλαίσιο είναι πλούσιο σε αναφορές σχετικές με τα θεμελιώδη δικαιώματα. Συγκεκριμένα, η Απόφαση-Πλαίσιο *«θα πρέπει να περιλαμβάνει σημαντικές εγγυήσεις για την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Το ΕΕΣΑΣ θα πρέπει κατά συνέπεια να εκδίδεται μόνον από δικαστές, δικαστήρια, ανακριτές, εισαγγελείς και ορισμένες άλλες δικαστικές αρχές»* (αιτ. σκ. 8, εδ. β', γ'). Είχε οριστεί ότι η αρχή εκτέλεσης *«χρησιμοποιεί τα λιγότερο επαχθή μέσα για τη συγκέντρωση των αιτουμένων αντικειμένων, εγγράφων ή δεδομένων»* (αιτ. σκ. 12) και ότι η εκτέλεση του ΕΕΣΑΣ *«θα πρέπει, στον ευρύτερο δυνατό βαθμό, και χωρίς να τίγονται οι θεμελιώδεις εγγυήσεις που προβλέπει το εθνικό δίκαιο, να διενεργείται σύμφωνα με τις διατυπώσεις και διαδικασίες που ορίζει το κράτος έκδοσης»* (αιτ. σκ. 15). Περαιτέρω, έπρεπε να προβλέπονται στις εσωτερικές νομοθεσίες ένδικα μέσα για την προσφυγή κατά των ουσιαστικών λόγων έκδοσης του ΕΕΣΑΣ, μεταξύ άλλων αναφορικά με το αναγκαίο και την αναλογικότητά του (αιτ. σκ. 21). Τα προσωπικά δεδομένα προστατεύονταν μεταξύ άλλων σύμφωνα με το άρθρο 23 ΣΑΔΣΠΥ/ΕΕ και τις αρχές της σχετικής από 28.1.1981 Ευρωπαϊκής Σύμβασης (αιτ. σκ. 24). Όπως στο προοίμιο της Απόφασης-Πλαίσιο για την ΑΔΠΑΣ, εν προκειμένω διακηρυσσόταν ο σεβασμός των θεμελιωδών δικαιωμάτων και των αρχών του άρθρου 6 ΣΕΕ και του ΧΘΔΕΕ, ενώ δεν απαγορευόταν η άρνηση εκτέλεσης του ΕΕΣΑΣ εφόσον συμπεριainόταν βάσει αντικειμενικών στοιχείων ότι αυτό εκδόθηκε για τους αντίστοιχους λόγους διακριτικής μεταχείρισης (αιτ. σκ. 27). Τέλος, η Απόφαση-Πλαίσιο *«δεν εμποδίζει τα κράτη μέλη να εφαρμόζουν τους συνταγματικούς τους κανόνες όσον αφορά τη δίκαιη δίκη, την ελευθερία του συνεταιρίζεσθαι, την ελευθερία του τύπου και την ελευθερία έκφρασης σε άλλα μέσα μαζικής ενημέρωσης»* (αιτ. σκ. 28).

Κατά το κυρίως *corpus* της Απόφασης-Πλαίσιο, με αυτή δεν μεταβαλλόταν η υποχρέωση σεβασμού των θεμελιωδών δικαιωμάτων και των θεμελιωδών νομικών αρχών, όπως διατυπώνονται στο άρθρο 6 ΣΕΕ, ενώ οι συναφείς υποχρεώσεις που τυχόν βάρυναν τις δικαστικές αρχές παρέμεναν άθικτες (άρθρ. 1§3). Η εν λόγω θετική ρύθμιση μπορούσε ευχερώς να αξιοποιηθεί προς την κατεύθυνση της διασφάλισης των δικαιωμάτων του καθ' ου το ΕΕΣΑΣ. Επικουρικά, μπορούσε να εφαρμοστεί συναφώς και το άρθρο 12 εδ. α', κατά το οποίο η αρχή εκτέλεσης δεν ήταν υποχρεωμένη να τηρεί

κράτους δικαίου, ένα τέτοιο νομικό εργαλείο δεν μπορεί να εκληφθεί ως κατάλληλο για ένα ευρωπαϊκό ποινικοδικονομικό δίκαιο.

τη *legem fori*, στις περιπτώσεις που οι τιθέμενες από την αρχή έκδοσης διατυπώσεις και διαδικασίες ήταν αντίθετες προς τις θεμελιώδεις αρχές του δικαίου του κράτους εκτέλεσης.

Επιπλέον, η παραβίαση της αρχής “*ne bis in idem*” προβλεπόταν στην Απόφαση-Πλαίσιο ως δυνητικός λόγος άρνησης της αναγνώρισης ή εκτέλεσης του ΕΕΣΑΣ (άρθρ. 13§1 περ. α’). Εντούτοις, η δυνατότητα μη εφαρμογής του λόγου αυτού πρέπει να θεωρηθεί μη ισχύουσα από την 1.12.2009 και εφεξής, οπότε με τη θέση σε ισχύ του Χάρτη η παραπάνω αρχή απέκτησε υποχρεωτικό χαρακτήρα.

Σημαντική είναι η κατοχύρωση υπέρ οποιουδήποτε καθ’ ου (μεταξύ των οποίων και οι καλόπιστοι τρίτοι) του δικαιώματος άσκησης ενδίκων μέσων κατά του ΕΕΣΑΣ (άρθρ. 18), τόσο ενώπιον δικαστηρίου του κράτους εκτέλεσης όσο και ενώπιον δικαστηρίου του κράτους έκδοσης. Η άσκησή του, όμως, δεν επιτρεπόταν να γίνεται ενώπιον των αρχών του κράτους εκτέλεσης για ουσιαστικούς λόγους, οι οποίοι προβάλλονταν μόνο στο κράτος έκδοσης. Μεταξύ άλλων επιμέρους ρυθμίσεων, το δικαίωμα αυτό προβλεπόταν *τουλάχιστον* στις περιπτώσεις εκτέλεσης του ΕΕΣΑΣ με τη χρήση μέτρων αναγκαστικού χαρακτήρα, ο δε καθ’ ου έπρεπε να ενημερώνεται επαρκώς επ’ αυτού, ώστε να δύναται να το ασκήσει. Εφόσον το ένδικο μέσο ασκείται στο κράτος εκτέλεσης, ενημερωνόταν σχετικά το κράτος έκδοσης, ώστε να μπορέσει να προβάλει τους –προφανώς στην πλειονότητα των περιπτώσεων αντίθετους– ισχυρισμούς του, εν είδει αντιδίκου (!) του ασκούντος το ένδικο μέσο.

Κατόπιν των ανωτέρω, μπορεί να διαπιστωθεί ότι η Απόφαση-Πλαίσιο για το ΕΕΣΑΣ περιλάμβανε διάφορες εφαρμοστέες ρυθμίσεις για την τήρηση των θεμελιωδών δικαιωμάτων του καθ’ ου⁴⁶². Το γεγονός αυτό οφείλεται, ενδεχομένως, στη

⁴⁶² Κατά τον Δ. Σπινέλλη, Το ευρωπαϊκό ένταλμα συγκέντρωσης αποδεικτικών στοιχείων και το προτεινόμενο ευρωπαϊκό ένταλμα διεξαγωγής ανακρίσεων, σε: Τιμητικός Τόμος εις μνήμην καθηγητή Χρίστου Δέδε, (επιμ. Ν. Κουράκη), εκδ. Αντ. Ν. Σάκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2013, σελ. 500 επ., στην εν λόγω Απόφαση-Πλαίσιο περιέχεται «σειρά ειδικών εγγυήσεων» σχετικών με την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων, στις οποίες ο συγγραφέας μεταξύ άλλων εντάσσει την έκδοση –ή άλλως, δυνητικά, την επικύρωση– του ΕΕΣΑΣ από δικαστική αρχή, την αναλογικότητα των αναζητούμενων αποδεικτικών μέσων, την τήρηση της αρχής “*ne bis in idem*” και του κανόνα του διττού αξιοποιήσιμου, την προστασία των προσωπικών δεδομένων και τη δυνατότητα αναβολής της εκτέλεσης του ΕΕΣΑΣ (όταν άλλως επίκειται κίνδυνος για μια εκκρεμή διαδικασία ή τα αποδεικτικά μέσα ήδη χρησιμοποιούνται σε άλλη διαδικασία).

διστακτικότητα των κρατών μελών για τη θέσπισή της⁴⁶³ –δεδομένου ότι οι σχετικές διαβουλεύσεις ανάγονται ήδη στο έτος 2003. Εντούτοις, πρέπει να παρατηρηθεί ότι στην Απόφαση-Πλαίσιο δεν έχουν συμπεριληφθεί διατάξεις εξασφαλιστικές των δικονομικών δικαιωμάτων του καθ' ου (υπόπτου ή κατηγορουμένου), όπως το δικαίωμα πληροφόρησης ως προς το εκδοθέν και υπό εκτέλεση ή ήδη εκτελεσθέν ΕΕΣΑΣ, το δικαίωμα σε συνήγορο, το δικαίωμα μετάφρασης του ΕΕΣΑΣ κ.λπ.

Κεφάλαιο Τρίτο

Η πορεία προς την έκδοση της Οδηγίας 2014/41/ΕΕ

Α. Η ανάγκη εξέλιξης του νομικού πλαισίου της ΕΕ

Οι προαναφερθείσες μορφές δικαστικής συνδρομής δεν στερούνται μειονεκτημάτων⁴⁶⁴. Στην πράξη, το «παραδοσιακό» νομικό πλαίσιο της μικρής δικαστικής συνδρομής είναι ως ένα σημαντικό βαθμό αναποτελεσματικό. Το γεγονός αυτό ισχύει κυρίως εξαιτίας της σύγχυσης ως προς το εφαρμοστέο δίκαιο (εξαιτίας του πλήθους των σχετικών νομικών ρυθμίσεων)⁴⁶⁵ και της καθυστέρησης των αρχών του κράτους στις οποίες απευθύνονται οι σχετικές αιτήσεις⁴⁶⁶. Η κατάσταση επιτείνεται λόγω της διατύπωσης επιφυλάξεων ως προς την εφαρμογή πολλών ρυθμίσεων, της ύπαρξης αρκετών

⁴⁶³ Για το έλλειμμα της πρότασης της εν λόγω Απόφασης-Πλαίσιο ως προς την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων, βλ. S. Gless, Mutual recognition, judicial inquiries, due process and fundamental rights, σε: J. Vervaele (επιμ.), European evidence warrant: transnational judicial inquiries in the EU, εκδ. Intersentia, Αμβέρσα-Οξφόρδη 2005, σελ. 127 επ. Το έλλειμμα αυτό ως ένα βαθμό περιορίστηκε στο τελικώς υιοθετηθέν κείμενο της Απόφασης-Πλαίσιο. Έτσι, ενδεικτικά, στην Απόφαση-Πλαίσιο υπάρχει η διάταξη του άρθρου 1§3 (η οποία είναι αντίστοιχη και μάλιστα βελτιωμένη αυτής του άρθρου 1§3 της Απόφασης-Πλαίσιο για το ΕΕΣ, αφού πλέον αναγνωρίζεται ότι από το άρθρο 6 ΣΕΕ πηγάζουν «υποχρεώσεις» που βαρύνουν τις δικαστικές αρχές), χωρίς όμως να κατοχυρώνονται επαρκώς τα δικονομικά δικαιώματα των καθ' ων.

⁴⁶⁴ Βλ. ιδίως Μέρος Πρώτο, Κεφάλαιο Πρώτο, Ε.

⁴⁶⁵ Όπως λέγεται χαρακτηριστικά, το σχετικό νομικό πλαίσιο είναι «υπερβολικά κατακερματισμένο και πολύπλοκο» (αιτ. σκ. 5 προοιμίου Οδηγίας για την ΕΕΕ).

⁴⁶⁶ Γίνεται μάλιστα λόγος για την «εξαφάνιση» ενίοτε αιτήσεων συνδρομής, χωρίς καμία απάντηση εκ μέρους των κρατών, προς τα οποία αυτές απευθύνονται, επί μήνες ή ακόμη και μόνιμα· βλ. A. Lach, Transnational gathering of evidence in criminal cases in the EU de lege lata and de lege ferenda, σε: eucrim 2009, 107 (προσβάσιμο σε https://eucrim.eu/media/issue/pdf/eucrim_issue_2009-03.pdf).

(δυνητικών μεν, πλην όμως εφαρμοζόμενων στην πράξη) λόγων άρνησης εκτέλεσης των αιτήσεων και της μη τήρησης διαφόρων όρων απαραίτητων για το παραδεκτό των αποδεικτικών μέσων (ώστε να είναι δυνατόν αυτά να αξιοποιηθούν στο αιτούν κράτος μέλος). Οι τρεις τελευταίοι λόγοι ασφαλώς σχετίζονται στενά με την αρχή της κρατικής κυριαρχίας.

Περαιτέρω, οι ως άνω Αποφάσεις-Πλαίσιο 2003/577/ΔΕΥ και 2008/978/ΔΕΥ – που βασίζονταν στην αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης– είχαν αντίστοιχα μειωμένη αποδοτικότητα και περιορισμένο πεδίο εφαρμογής⁴⁶⁷: Αφορούσαν σε συγκεκριμένα μέτρα, προϋποτίθετο η προηγούμενη ύπαρξη του αιτούμενου αποδεικτικού μέσου και η αμεσότητα της πρόσβασης σ’ αυτό κ.λπ. Ειδικά όσον αφορά στα δεσμευόμενα βάσει της ΑΔΠΑΣ αποδεικτικά μέσα, για τη διαβίβασή τους στο ενδιαφερόμενο κράτος μέλος έπρεπε να υποβληθεί αίτηση δικαστικής συνδρομής, κατά κανόνα βάσει της ΕΣΑΔΣΠΥ ή και της ΣΑΔΣΠΥ/ΕΕ. Θεσπιζόταν δηλαδή μικτό σύστημα, με αποτέλεσμα να απαντούν τα μειονεκτήματα και των δύο μορφών δικαστικής συνδρομής. Συναφώς, προβληματική κατάσταση παρατηρείτο και όσον αφορά στο ΕΕΣΑΣ, στο μέτρο που ως μέσο συνεργασίας είχε περιορισμένο πεδίο εφαρμογής και, ως εκ τούτου, ως προς τα λοιπά (μη παραδιδόμενα βάσει του ΕΕΣΑΣ) αποδεικτικά μέσα, που απαιτούνταν για τις διεξαγόμενες στο κράτος έκδοσης ποινικές διαδικασίες, έπρεπε να ακολουθηθεί η διαδικασία της παραδοσιακής δικαστικής συνδρομής (με όλα τα συνακόλουθα μειονεκτήματά της).

Κατά την άποψη του Συμβουλίου⁴⁶⁸, με την εφαρμογή της Απόφασης-Πλαίσιο για το ΕΕΣΑΣ θα επεκτεινόταν ο κατακερματισμός του νομικού πλαισίου για τη συγκέντρωση αποδεικτικών μέσων και, *«[δ]εδομένου ότι η εφαρμογή των πράξεων που προβλέπουν αμοιβαία αναγνώριση δεν είναι υποχρεωτική, δεν είναι απίθανο το*

⁴⁶⁷ Βλ. αιτ. σκ. 3 και 4 προοιμίου Οδηγίας για την ΕΕΕ· επίσης βλ. αιτ. σκ. 11 προοιμίου του Κανονισμού (ΕΕ) 2016/95 (*supra* υποσημ. 455), σύμφωνα με την οποία η Απόφαση-Πλαίσιο για το ΕΕΣΑΣ αντικαταστάθηκε από την Οδηγία 2014/41/ΕΕ επειδή το πεδίο εφαρμογής του ΕΕΣΑΣ ήταν πολύ περιορισμένο.

⁴⁶⁸ *Συμβούλιο*, Πρωτοβουλία [...] σχετικά με την Ευρωπαϊκή Εντολή Έρευνας σε ποινικές υποθέσεις - Εμπεριστατωμένη έκθεση, 9288/10 ADD 2, 23.6.2010, σελ. 7 (προσβάσιμο σε <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=El&f=ST%209288%202010%20ADD%202>) [εφεξής: Εμπεριστατωμένη Έκθεση].

ενδεχόμενο οι λειτουργοί να κάνουν χρήση μόνο των πράξεων που προβλέπουν ΑΔΣ [αμοιβαία δικαστική συνδρομή]»⁴⁶⁹.

Έτσι, με δεδομένα τα παραπάνω προβλήματα, οι δυνητικές εναλλακτικές πολιτικές της ΕΕ ήταν⁴⁷⁰ α) η κατάργηση της Απόφασης-Πλαίσιο για το ΕΕΣΑΣ (και συνακόλουθα η πλήρης εφαρμογή της αμοιβαίας δικαστικής συνδρομής), β) η θέσπιση μη νομοθετικών μέτρων (και όθεν η διατήρηση του τότε υφιστάμενου καθεστώτος), γ) η μη ανάληψη νέας δράσης (με αποτέλεσμα –επίσης– τη διατήρηση του τότε υφιστάμενου καθεστώτος) και δ) η ανάληψη νέας νομοθετικής δράσης. Η τελευταία αυτή εναλλακτική πολιτική προϋπέθετε την περαιτέρω αξιοποίηση της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης, είτε με την τροποποίηση της Απόφασης-Πλαίσιο για το ΕΕΣΑΣ (για τη διαμόρφωση ενός «ΕΕΣΑΣ-II») είτε με την αντικατάσταση όλων των υφιστάμενων ρυθμίσεων⁴⁷¹ με την έκδοση μιας πράξης για την «ευρωπαϊκή εντολή έρευνας».

Σημειώνεται ότι στο επίπεδο των διαπραγματεύσεων μεταξύ των κρατών μελών, η αποδοχή ενός «ΕΕΣΑΣ-II» θα ήταν με βεβαιότητα ευκολότερη από τη θέσπιση ενός εξ ολοκλήρου καινούργιου εργαλείου. Ωστόσο, καταλληλότερη για τη βελτίωση της μεταξύ τους συνεργασίας ήταν η επεξεργασία καινούργιου νομικού πλαισίου, το οποίο θα έπρεπε να είναι εύχρηστο, λειτουργικό και με το οποίο να εξαλείφονται ή έστω να

⁴⁶⁹ Η θέση ότι «η εφαρμογή των πράξεων που προβλέπουν αμοιβαία αναγνώριση δεν είναι υποχρεωτική» δεν είναι ακριβής. Άπαξ και ενσωματώνονταν στις νομοθεσίες των κρατών μελών οι εν λόγω Αποφάσεις-Πλαίσιο, θα ήταν υποχρεωτικές ως προς τα ρυθμιστικά αντικείμενά τους. Το ΕΕΣΑΣ και η ΑΔΠΑΣ είναι δικαστικές αποφάσεις και οι αρχές εκτέλεσης κατ' αρχήν θα είχαν την υποχρέωση να τις εκτελούν (βλ. άρθρ. 1§1, 2 Απόφασης-Πλαίσιο για το ΕΕΣΑΣ, 5§1 Απόφασης-Πλαίσιο για την ΑΔΠΑΣ). Ωστόσο, ειδικά ως προς το ΕΕΣΑΣ η σχετική Απόφαση-Πλαίσιο «συνυπάρχει με τις ισχύουσες νομικές πράξεις στις σχέσεις μεταξύ των κρατών μελών, στο μέτρο που αυτά τα κείμενα αφορούν αιτήσεις αμοιβαίας δικαστικής συνδρομής σχετικές με τη συγκέντρωση αποδεικτικών στοιχείων που υπάγονται στο πεδίο εφαρμογής της παρούσας Απόφασης-Πλαίσιο» (άρθρ. 21§1 Απόφασης-Πλαίσιο· βλ. και §§3-4 ιδίου άρθρου).

⁴⁷⁰ Βλ. Εμπειριστατωμένη Έκθεση, ό.π., σελ. 7-8.

⁴⁷¹ Βλ. R. Belfiore, Movement of evidence in the EU: the present scenario and possible future developments, EJCLCJ 2009, 16, σύμφωνα με την οποία η αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης αποδείχθηκε αποτελεσματικό μέσο για τη διαχείριση της ενωσιακής συνεργασίας και θα είχε αποφασιστικό ρόλο μόνον εφόσον η δικαστική συνδρομή διεπόταν από ένα μόνον εργαλείο –όπως αντίστοιχα το ΕΕΣ αντικατέστησε την έκδοση–, ενώ το περιορισμένο πεδίο εφαρμογής του ΕΕΣΑΣ πιθανώς αποστερούσε από την αρχή την καινοτόμο σημασία της.

περιορίζονται τα υφιστάμενα προβλήματα. Με ένα τέτοιο πλαίσιο, θα ενισχυόταν και η «εμπιστοσύνη των πολιτών στην ικανότητα των κρατών μελών τους αλλά και των ευρωπαϊκών θεσμικών οργάνων να λαμβάνουν μέτρα για την ενίσχυση της ασφάλειάς τους»⁴⁷².

B. Οι διεργασίες που οδήγησαν στην έκδοση της Οδηγίας 2014/41/ΕΕ

Με την από 10.6.2009 ανακοίνωσή της προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο με τίτλο «Ένας χώρος ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης στην υπηρεσία των πολιτών»⁴⁷³, η Επιτροπή είχε επισημάνει (υπό τον τίτλο «διευκόλυνση της ζωής των πολιτών: μια Ευρώπη του δικαίου και της δικαιοσύνης») ότι «[σ]τις ποινικές υποθέσεις, η αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης πρέπει να εφαρμόζεται σε όλα τα στάδια της διαδικασίας»⁴⁷⁴. Επιπλέον, η Επιτροπή οραματιζόμενη «μια Ευρώπη που προστατεύει» και «μια ποινική δικαιοσύνη στην υπηρεσία της προστασίας των πολιτών», διαπίστωνε ότι «[γ]ια να αντιμετωπιστεί το διασυνοριακό έγκλημα, η δράση της δικαιοσύνης δεν πρέπει να παρεμποδίζεται από τις υπάρχουσες διαφορές μεταξύ των δικαστικών συστημάτων των κρατών μελών. Η Ένωση πρέπει να αποκτήσει ένα πλήρες σύστημα συγκέντρωσης αποδεικτικών στοιχείων στις διακρατικές υποθέσεις. Το σύστημα αυτό θα πρέπει να περιλαμβάνει ένα πραγματικό ευρωπαϊκό ένταλμα συγκέντρωσης αποδεικτικών στοιχείων που θα υποκαθιστά όλα τα υφιστάμενα νομικά μέσα. Το μέσο αυτό που θα αναγνωρίζεται αυτομάτως και θα εφαρμόζεται σε όλη την Ένωση θα ευνοήσει την ευέλικτη και ταχεία συνεργασία μεταξύ των κρατών μελών. Θα καθορίζει προθεσμίες εκτέλεσης και θα περιορίζει στο έπακρο τους λόγους άρνησης.»⁴⁷⁵.

Κατόπιν των παραπάνω εξελίξεων, δεδομένης της υφιστάμενης προβληματικής κατάστασης στο πεδίο της «παραδοσιακής» δικαστικής συνδρομής και προς υλοποίηση της δυνατότητας που παρείχε το άρθρο 82§§1 και 2 ΣΛΕΕ, η Επιτροπή εξέδωσε στα τέλη του έτους 2009 σχετική Πράσινη Βίβλο «για τη συγκέντρωση αποδεικτικών στοιχείων σε ποινικές υποθέσεις μεταξύ κρατών μελών και την εξασφάλιση του

⁴⁷² Η εμπιστοσύνη αυτή των πολιτών θα αποδυναμωνόταν με τη μη ανάληψη νέας δράσης από την ΕΕ, σύμφωνα με την Εμπεριστατωμένη Έκθεση, ό.π., σελ. 7.

⁴⁷³ COM(2009) 262 τελικό (προσβάσιμο σε <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52009DC0262&from=EL>).

⁴⁷⁴ Ό.π., σελ. 13.

⁴⁷⁵ Ό.π., σελ. 12, 16, 19-20. Πρβλ. αιτ. σκ. 6 προοιμίου Οδηγίας για την ΕΕΕ· βλ. σχετ. Μέρος Τρίτο, Κεφάλαιο Πρώτο, Β.

παραδεκτού τους»⁴⁷⁶. Με την Πράσινη Βίβλο η Επιτροπή έθεσε το εν λόγω ζήτημα υπό συζήτηση, θέτοντας συγκεκριμένα ερωτήματα. Ειδικότερα, η Επιτροπή απηύθυνε στα κράτη μέλη, μεταξύ άλλων το ερώτημα αν θα επιθυμούσαν «καταρχήν, την αντικατάσταση του ισχύοντος νομικού καθεστώτος για τη συγκέντρωση αποδεικτικών στοιχείων σε ποινικές υποθέσεις από ένα ενιαίο μέσο που θα βασίζεται στην αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης και θα καλύπτει όλα τα είδη αποδεικτικών στοιχείων, περιλαμβανομένων και των αποδεικτικών στοιχείων που δεν υφίστανται ήδη ή δεν είναι άμεσα διαθέσιμα χωρίς περαιτέρω έρευνα ή εξέταση», ζητώντας και τους λόγους στους οποίους θα βάσιζαν τις απαντήσεις τους. Επιπλέον, η Επιτροπή ρώτησε τα κράτη μέλη αν θα επιθυμούσαν «καταρχήν, την εισαγωγή κοινών προτύπων για τη συγκέντρωση αποδεικτικών στοιχείων», γενικών ή άλλως ειδικών τέτοιων προτύπων, αναλόγως των διαφόρων ειδών αποδεικτικών μέσων, ζητώντας και πάλι τους λόγους στους οποίους θα βάσιζαν τις απαντήσεις τους⁴⁷⁷.

Πλην όμως, προτού απαντηθούν τα ερωτήματα αυτά από τα περισσότερα κράτη μέλη⁴⁷⁸, μόλις λίγους μήνες μετά την έκδοση της Πράσινης Βίβλου, επακολούθησε η

⁴⁷⁶ COM (2009) 624 τελικό (προσβάσιμο σε <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX%3A52009DC0624>).

⁴⁷⁷ Σύμφωνα με την *S. Allegrezza*, *Critical remarks on the Green Paper...*, ό.π., 571, όσον αφορά στην επίμαχη Πράσινη Βίβλο, η Επιτροπή έσφαλε κατά το ότι επεσήμανε μεν τα υφιστάμενα στο πλαίσιο της παραδοσιακής συνδρομής προβλήματα, επιδιώκοντας την πλήρη αξιοποίηση του συλλεγέντος σε άλλα κράτη μέλη αποδεικτικού υλικού, χωρίς εντούτοις να ασχοληθεί με την ουσία του προβλήματος, που κατά βάση οφείλεται στις υφιστάμενες διαφορές των νομοθεσιών των κρατών μελών. Σημειώνουμε ότι η Επιτροπή δεν πρότεινε στην Πράσινη Βίβλο την εφαρμογή της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης όσον αφορά στο παραδεκτό των αποδεικτικών μέσων. Μια τέτοια προσέγγιση, δεδομένων των διαφορών των ποινικοδικονομικών συστημάτων των κρατών μελών, θα ήταν σχεδόν απίθανο να γίνει δεκτή από αυτά, καθ' όσον η μη διενέργεια ελέγχου των αποδεικτικών μέσων από τις δικαστικές αρχές του αποκτούντος αυτά κράτους θα συνεπαγόταν το παραδεκτό τους, ακόμη και αν αυτά αποκτήθηκαν βάσει κανόνων που μπορεί να αντιβαίνουν στους εθνικούς κανόνες του. Βλ. *C. Claverie-Rousset*, *The admissibility of evidence in criminal proceedings between European Union Member States*, *EuCLR* 2013, 163.

⁴⁷⁸ Εξ όσων γνωρίζουμε, τις απόψεις τους εξέφρασαν τουλάχιστον οι γαλλικές αρχές. Επιπλέον, τις (κριτικές) θέσεις τους εξέφρασαν η *European Criminal Bar Association* (*Statement on the Green Paper on obtaining evidence in criminal matters from one Member State to another and securing its admissibility*, Λονδίνο 2010, προσβάσιμο σε <http://www.ecba.org/extdocserv/ECBA2010onGreenPaperonEvidence.pdf>), η *Justice* (*Response to the Commission Green Paper on obtaining evidence in criminal matters from one Member State to another and securing its admissibility*, Λονδίνο 2010, προσβάσιμο σε <https://2bquk8cdew6192tsu41lay8t->

από 29.4.2010 πρωτοβουλία επτά κρατών μελών για μια οδηγία «σχετικά με την Ευρωπαϊκή Εντολή Έρευνας σε ποινικές υποθέσεις»⁴⁷⁹ (εφεξής: «πρωτοβουλία για την ΕΕΕ»). Ουσιαστικά, η κοινή αυτή πρωτοβουλία του Βελγίου, της Βουλγαρίας, της Εσθονίας, της Ισπανίας, της Αυστρίας, της Σλοβενίας και της Σουηδίας προκατέλαβε την Επιτροπή⁴⁸⁰, που σκόπευε να προτείνει σχετικές ρυθμίσεις έχοντας προς τούτο εκδώσει την ως άνω Πράσινη Βίβλο.

Σχεδόν παράλληλα, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο⁴⁸¹ με το Πρόγραμμα της Στοκχόλμης⁴⁸² επισήμαινε «ότι θα πρέπει να επιδιωχθεί περαιτέρω η δημιουργία ενός πλήρους συστήματος συγκέντρωσης αποδεικτικών στοιχείων στις υποθέσεις με

wpengine.netdna-ssl.com/wp-

content/uploads/2015/03/Obtaining_evidence_in_cross_border_criminal_matters_EC_Green_Paper_JUSTICE_response_jan11.pdf) και η *Amnesty International* (*Amnesty International's Response to the Green Paper from the European Commission on obtaining evidence in criminal matters from one Member State to another and securing its admissibility*, 2010, προσβάσιμο σε <https://amnestyeu.azureedge.net/wp-content/uploads/2018/10/RespGPaper220110.pdf>). Από τη θεωρία βλ., μεταξύ άλλων, *B. Schünemann*, *Observations on the Green Paper on obtaining evidence in criminal matters from one Member State to another and securing its admissibility*, *Eurodefensor*, 2009 (προσβάσιμο σε http://ec.europa.eu/justice/news/consulting_public/0004/civil_society/eurodefensor_en.pdf)· *S. Allegranza*, *Critical remarks on the Green Paper...*, ό.π., 569 επ· *J. Spencer*, *The Green Paper on obtaining evidence from one Member State to another and securing its admissibility: the reaction of one British lawyer*, *ZIS* 2010, 602 επ. (προσβάσιμο σε http://www.zis-online.com/dat/artikel/2010_9_492.pdf).

⁴⁷⁹ ΕΕ C 165/02/24.6.2010, σελ. 22 επ.

⁴⁸⁰ Σύμφωνα με τους *F. Zimmermann / S. Glaser / A. Motz*, *Mutual recognition and its implications for the gathering of evidence in criminal proceedings: a critical analysis of the initiative for a European Investigation Order*, *EuCLR* 2011, 70, δεδομένης της προβληματικής κατάστασης που κατά τα παραπάνω επικρατούσε εν προκειμένω, η πρωτοβουλία των κρατών μελών συνιστούσε εύλογη μεν ενέργεια, ωστόσο παρουσιάστηκε πολύ νωρίς – προτού καν εφαρμοστεί το (ήδη ως ένα βαθμό πρωτοποριακό) ΕΕΣΑΣ, του οποίου η προθεσμία για την ενσωμάτωση στις νομοθεσίες των κρατών μελών έληγε επτά μήνες αργότερα (ήτοι την 19.1.2011, κατ' άρθρο 23§1 της σχετικής Απόφασης-Πλαίσιο).

⁴⁸¹ Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, άλλωστε, είναι κατ' άρθρο 15§1 εδ. α' ΣΛΕΕ επιφορτισμένο να παρέχει στην ΕΕ «την αναγκαία για την ανάπτυξη της ώθηση και καθορίζει τους γενικούς της πολιτικούς προσανατολισμούς και προτεραιότητες». Δηλαδή, μόνο το ίδιο θα μπορούσε να αναλάβει την πολιτική ευθύνη για την υιοθέτηση τέτοιου είδους μέτρων, ήτοι ιδιαιτέρως παρεμβατικών για τις εθνικές δικαιιοταξίες των κρατών μελών για τα μέχρι τότε ισχύοντα δεδομένα (για λόγους διασφάλισης της κρατικής κυριαρχίας τους).

⁴⁸² Ό.π. (υποσημ. 269), σελ. 12.

διασυννοριακή διάσταση, βάσει της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης». Σχετικώς, το ίδιο διαπίστωνε ότι «[ο]ι ισχύουσες πράξεις στον τομέα αυτό συνιστούν ένα αποσπασματικό καθεστώς» και συμπέραινε ότι «[α]παιτείται μια νέα προσέγγιση που θα βασίζεται στην αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης, λαμβάνοντας ταυτοχρόνως υπόψη την ευελιξία του παραδοσιακού συστήματος αμοιβαίας δικαστικής συνδρομής. Το νέο αυτό πρότυπο θα μπορούσε να έχει ευρύτερο πεδίο εφαρμογής και θα πρέπει να καλύπτει όσο το δυνατόν περισσότερα είδη αποδεικτικών στοιχείων [...]». Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο καλούσε, εν τέλει, την Επιτροπή μεταξύ άλλων να προτείνει ένα «συνολικό σύστημα», το οποίο θα κάλυπτε στο μέτρο του δυνατού όλα τα είδη αποδεικτικών μέσων και θα περιόριζε τους λόγους άρνησης, θα περιείχε προθεσμίες για την εκτέλεση των σχετικών αιτημάτων, καθώς και να διερευνήσει την ύπαρξη άλλων μέσων, τα οποία θα διευκόλυναν το παραδεκτό των αποδεικτικών μέσων στον ποινικό τομέα.

Η προαναφερθείσα πρωτοβουλία για την ΕΕΕ λειτούργησε καταλυτικά για την επίσπευση της έκδοσης της Οδηγίας 2014/41/ΕΕ –τουλάχιστον υπό τη συγκεκριμένη μορφή που έχει το τελικώς υιοθετηθέν κείμενό της. Υπό το πρίσμα της προταθείσας οδηγίας, η ΕΕΕ είναι «δικαστική απόφαση εκδιδόμενη από αρμόδια αρχή κράτους μέλους [...] με σκοπό την εκτέλεση ενός ή περισσότερων συγκεκριμένων ερευνητικών μέτρων σε άλλο κράτος μέλος [...] για τη συγκέντρωση αποδεικτικών στοιχείων στο πλαίσιο των [ποινικών] διαδικασιών [...]» (κατ' άρθρο 1§1 πρωτοβουλίας για την ΕΕΕ). Στην πρωτοβουλία επιλέχθηκε ο μηχανισμός της αμοιβαίας αναγνώρισης δικαστικών αποφάσεων/διαταγών για την εκτέλεση ερευνητικών μέτρων στα κράτη μέλη, χωρίς να δοθεί κάποια συνέχεια στη θέσπιση ελάχιστων κοινών κανόνων σε αυτά για την εξασφάλιση του παραδεκτού των αποδεικτικών μέσων. Σημειώνεται ότι το κείμενο της πρωτοβουλίας δεν διαφέρει ριζικά από την τελικά υιοθετηθείσα Οδηγία 2014/41/ΕΕ⁴⁸³.

Αναφορικά με την εν λόγω πρωτοβουλία (καθώς και επί αναθεωρημένων εκδοχών της υπό επεξεργασία οδηγίας, που συντάχθηκαν στη συνέχεια από τα αρμόδια ενωσιακά όργανα) διατυπώθηκε σειρά παρατηρήσεων και υποβλήθηκε πλήθος

⁴⁸³ Διάφορες επιμέρους ρυθμίσεις (ή παραλείψεις) της πρωτοβουλίας αναφέρονται παρακάτω, στα οικεία κεφάλαια, προς σύγκριση με τις αντίστοιχες ισχύουσες. Σημειώνεται ότι η προταθείσα με την πρωτοβουλία οδηγία αποτελείται από τριάντα τέσσερα άρθρα και δεκαεννέα αιτιολογικές σκέψεις προοιμίου, αντί τριάντα εννέα άρθρων και σαράντα μιας αιτιολογικών σκέψεων προοιμίου της τελικά υιοθετηθείσας Οδηγίας.

προτεινόμενων τροποποιήσεων* και δη από την Επιτροπή⁴⁸⁴, τον Ευρωπαϊκό Επόπτη Προστασίας Δεδομένων⁴⁸⁵, την Eurojust⁴⁸⁶, την European Union Agency for Fundamental Rights (FRA)⁴⁸⁷, διάφορα εθνικά κοινοβούλια⁴⁸⁸, καθώς και διάφορες μη

⁴⁸⁴ Βλ. *Commission*, Comments on the European Investigation Order, C(2010) 5789 final, 24.8.2010 (προσβάσιμο σε <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2013446%202010%20INIT>). Συναφώς προς τις παραπάνω παρατηρήσεις η V. Reding (Επίτροπος αρμόδια για θέματα δικαιοσύνης) δήλωσε χαρακτηριστικά στο σχετικό από 24.8.2010 δελτίο τύπου «*Διασυννοριακό εγκλημα: η Επιτροπή εκδίδει γνώμη σχετικά με τις προτάσεις των κρατών μελών για τη διαβίβαση αποδεικτικών στοιχείων*» (προσβάσιμο σε http://europa.eu/rapid/press-release_IP-10-1067_el.htm), ότι «[γ]ια την αποτελεσματική αντιμετώπιση του διασυννοριακού εγκλήματος, οι εθνικές αρχές χρειάζονται σαφείς και μη γραφειοκρατικούς κανόνες συνεργασίας. Ένας ανακριτής που προσπαθεί να εντοπίσει ένα διεθνές εγκληματικό κύκλωμα ή ένα δράστη βιασμών σε περισσότερες χώρες δεν πρέπει να σπαταλά το χρόνο του συμπληρώνοντας πολλαπλά έντυπα. Ταυτόχρονα, πρέπει να υπάρχει μέριμνα για τη θέσπιση ορθών δικονομικών εγγυήσεων ώστε να τηρούνται τα θεμελιώδη δικαιώματα των ανθρώπων που εμπλέκονται στις έρευνες, ιδίως των υπόπτων των οποίων η ενοχή δεν έχει αποδειχθεί. Η επίτευξη της συνεργασίας των δικαστικών αρχών με πνεύμα αμοιβαίας εμπιστοσύνης αποτελεί λεπτό και παράλληλα κρίσιμο ζήτημα. [...] Θα συνεχίσουμε τις συζητήσεις σχετικά με την ευρωπαϊκή εντολή έρευνας. [...]».

⁴⁸⁵ Βλ. Γνωμοδότηση του Ευρωπαϊκού Επόπτη Προστασίας Δεδομένων [...] σχετικά με την πρωτοβουλία [...] σχετικά με την ευρωπαϊκή εντολή έρευνας σε ποινικές υποθέσεις, EE C 355/29.12.2010, σελ. 1 επ.

⁴⁸⁶ Βλ. *Eurojust*, Opinion on the Proposal for a Directive on the European Investigation Order (EIO), 4.3.2011 (προσβάσιμο σε <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%206814%202011%20INIT>).

⁴⁸⁷ Βλ. *European Union Agency for Fundamental Rights*, Opinion of the European Union Agency for Fundamental Rights on the draft Directive regarding the European Investigation Order, 14.2.2011 (προσβάσιμο σε <http://194.30.12.221/fraWebsite/attachments/FRA-Opinion-EIO-Directive-15022011.pdf>).

⁴⁸⁸ Στο πλαίσιο αυτό, η Γερμανική Βουλή (Recommendation for a decision and report of the Committee on legal affairs, 6.10.2010, προσβάσιμο σε <http://www.ipex.eu/IPEXL-WEB/dossier/document/PE-CONS20100003.do>) παρατήρησε ότι η υιοθέτηση της ΕΕΕ ήταν πρόωρη κατά το χρονικό εκείνο διάστημα. Η Ιταλική Γερουσία (Resolution of the 2nd Standing Committee on the initiative [...] regarding the European Investigation Order in criminal matters, 2011, προσβάσιμο σε <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%208055%202011%20INIT>) ήταν θετικά διακείμενη προς την πρωτοβουλία, προτείνοντας μάλιστα την επέκταση του πεδίου εφαρμογής της ΕΕΕ σε αστικές και διοικητικές υποθέσεις. Η Αυστριακή Βουλή (από 12.10.2010 και 4.11.2010 Statements to the European Commission, αμφότερα προσβάσιμα σε <http://www.ipex.eu/IPEXL-WEB/dossier/document/PE-CONS20100003.do>) ήταν κατ' αρχήν θετικά διακείμενη προς την πρωτοβουλία. Η Τσεχική Βουλή (από 2.9.2010 έγγραφο, προσβάσιμο σε <http://www.ipex.eu/IPEXL-WEB/dossier/document/PE-CONS20100003.do>) θεώρησε ότι δεν είχε επαρκώς πληροφορηθεί ελλείψει λεπτομερούς ανάλυσης της τρέχουσας κατάστασης στα κράτη μέλη και μελέτης σχετικά με την

κυβερνητικές οργανώσεις κ.λπ., όπως και από μερίδα της θεωρίας. Έτσι, ενδεικτικά, υποστηρίχθηκε ότι η μη πρόβλεψη της άρνησης εκτέλεσης της ΕΕΕ λόγω της μη συνδρομής του όρου του διττού αξιοποιούν, σε συνδυασμό με τη μη απόρριψή της βάσει της αρχής της εδαφικότητας, θα απέκδυε τα κράτη μέλη από το κυριαρχικό δικαίωμά τους να ορίζουν ποιες πράξεις θα ήταν αξιόποινες, αν τελούντο στην επικράτειά τους, και θα έθιγε την αρχή της νομιμότητας⁴⁸⁹. Ακόμη, εκφράστηκε η θέση ότι η πρωτοβουλία για την ΕΕΕ υστερούσε ως προς τη διασφάλιση ουσιωδών εγγυήσεων για την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων και ότι η αξιοποίηση της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης δεν ήταν, εν προκειμένω, ενδεδειγμένη⁴⁹⁰. Όπως υποστηρίχθηκε και ότι θα έπρεπε να προβλέπεται η δυνατότητα του κράτους εκτέλεσης να απορρίπτει την ΕΕΕ, στις περιπτώσεις που η εκτέλεσή της θα συνιστούσε δυσανάλογο μέτρο ή θα παραβίαζε την αρχή της επικουρικότητας⁴⁹¹.

προστιθέμενη αξία του προτεινόμενου μέσου συνεργασίας. Η αρμόδια κοινοβουλευτική επιτροπή του Ηνωμένου Βασιλείου (United Kingdom House of Commons, European Scrutiny Committee on the European Investigation Order / United Kingdom Parliament Publications, 6.11.2013, προσβάσιμο σε <http://www.publications.parliament.uk/pa/cm201314/cmselect/cmeuleg/83-xx/8310.htm>) προέβη σε συγκεκριμένες παρατηρήσεις ως προς το πεδίο εφαρμογής της υπό επεξεργασία οδηγίας σε σχέση με την εσωτερική νομοθεσία του.

⁴⁸⁹ S. Peers, Statewatch analysis - the proposed European Investigation Order: assault on human rights and national sovereignty, Μάιος 2010, σελ. 7-8 (προσβάσιμο σε <http://www.statewatch.org/analyses/no-96-european-investigation-order.pdf>).

⁴⁹⁰ Fair Trials International, Fair Trials International's response to a European Member States' legislative initiative for a Directive on a EIO, 26.10.2010, σελ. 3 (προσβάσιμο σε https://www.fairtrials.org/documents/FTI_Submission_on_the_European_Investigation_Order_1.pdf).

Επ' αυτού, πρβλ. (μεταγενέστερα) S. Allegrezza, Collecting criminal evidence across the EU: the EIO between flexibility and proportionality, σε: S. Ruggeri (επιμ.), Transnational evidence and multicultural in Europe, εκδ. Springer, Cham-Heidelberg-New York-Dordrecht-London 2014, σελ. 51, σύμφωνα με την οποία όσοι συνηγορούν κατά της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης φαίνεται να ξεχνούν πόσο δύσκολη είναι η θέση της υπεράσπισης στις διασυνοριακές υποθέσεις που διέπονται από την παραδοσιακή μικρή δικαστική συνδρομή. Κατά την ίδια, ό.α.π., σελ. 55-56, η αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης δεν συνιστά δόγμα και «εχθρό» των θεμελιωδών δικαιωμάτων στις ποινικές υποθέσεις, αλλά «ουδέτερη μέθοδο», οι συνέπειες από την εφαρμογή της οποίας εξαρτώνται από τον τρόπο που αυτή εφαρμόζεται.

⁴⁹¹ Βλ. Council of Bars and Law Societies of Europe, Comments from the CCBE on the proposal for a European Investigation Order, 22.10.2010, σελ. 5 (προσβάσιμο σε http://www.ccbe.eu/fileadmin/user_upload/NTCdocument/EN_221010_Comments_f1_1288172534.pdf).

Ο σχετικός διάλογος για την έκδοση οδηγίας για την ΕΕΕ σίγουρα χαρακτηρίστηκε από επιφυλακτικότητα εκ μέρους των κρατών μελών, λόγω της υιοθέτησης ενός μέσου συνεργασίας αποτελεσματικού σε βαθμό τέτοιο, που θα προσομοίαζε με το ΕΕΣ και θα «έθιγε» το κυριαρχικό προνόμιο καθενός από αυτά στους παραδοσιακά διακρατικούς τομείς της διαβίβασης αποδεικτικών μέσων και της διενέργειας ανακριτικών πράξεων⁴⁹². Έτσι, δεν είναι τυχαίο ότι χρειάστηκαν εν τέλει τέσσερα έτη⁴⁹³ επεξεργασίας και διαβουλεύσεων⁴⁹⁴ έως ότου υιοθετηθεί η Οδηγία

⁴⁹² Σύμφωνα με τη S. Allegrezza, *Collecting criminal evidence...*, ό.π., σελ. 53, η νέα τάση στην ΕΕ φαίνεται να είναι η «επανεθνικοποίηση» στον τομέα της συνεργασίας στην ποινική δικαιοσύνη και, κατά συνέπεια, ο πολιτικός διάλογος για την ΕΕΕ πρακτικά παρεμποδίστηκε από τις διαφωνίες μεταξύ Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και Συμβουλίου.

⁴⁹³ Μάλιστα, χρειάστηκε χρονικό διάστημα πλέον των τεσσάρων ετών, αν ληφθεί ως τυπικό σημείο έναρξης της σχετικής συζήτησης η έκδοση από την Επιτροπή της ως άνω Πράσινης Βίβλου. Ουσιαστικά, όμως, η πρώτη σχετική ενέργεια ήταν η έκδοση της Απόφασης-Πλαίσιο 2008/978/ΔΕΥ για το ΕΕΣΑΣ, η οποία μάλιστα, όπως προαναφέρθηκε, συνιστούσε εξ αρχής τρόπον τινά προσωρινό μέσο συνεργασίας.

⁴⁹⁴ Πέραν του πλήθους κριτικών παρατηρήσεων [βλ. υποσημ. 484-491], υπήρξε και πλήθος προταθεισών τροποποιήσεων των σχεδίων του κειμένου της Οδηγίας, καθώς και πλήθος σχετικών εγγράφων ενωσιακών φορέων· βλ. ενδεικτ.: από 3.6.2010 με αριθ. 9288/10 έγγραφο του Συμβουλίου με την αιτιολογική έκθεση (“explanatory memorandum”) των επτά κρατών μελών που πρότειναν την οδηγία για την ΕΕΕ (προσβάσιμο σε <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=El&f=ST%209288%202010%20ADD%201>) [εφεξής: αιτιολογική έκθεση των επτά κρατών μελών]· από 8.7.2010 με αριθ. 11842/10 Discussion paper on the European Investigation Order του Συμβουλίου (προσβάσιμο σε <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2011842%202010%20INIT>)· από 30.8.2010 με αριθ. 12862/10 Follow-up document of the meeting on 27-28 July 2010 του Συμβουλίου (προσβάσιμο σε <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2012862%202010%20INIT>)· από 31.8.2010 με αριθ. 13050/10 Answers to the questionnaire related to the types of procedure to be covered by the application of the initiative for a Council Framework Decision on the European Investigation Order του Συμβουλίου (προσβάσιμο σε <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2013050%202010%20INIT>)· από 26.11.2010 με αριθ. 16868/10 έκθεση προόδου (“progress report”) του Συμβουλίου προς την επιτροπή Coreper (προσβάσιμη σε <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2016868%202010%20INIT>)· από 31.1.2011 με αριθ. 5591/11 Follow-up document του Συμβουλίου (προσβάσιμο σε <http://www.statewatch.org/news/2011/feb/eu-council-eio-5591-11.pdf>)· από 21.12.2011 με αριθ. 18918/11 έγγραφο του Συμβουλίου, Πρωτοβουλία [...] - Κείμενο που εγκρίθηκε ως γενική προσέγγιση (προσβάσιμο σε <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=El&f=ST%2018918%202011%20INIT>)· από 29.2.2012 με αριθ. 7014/12 preamble, forms and annex του Συμβουλίου (προσβάσιμα σε <http://www.statewatch.org/news/2012/mar/eu-council-eio-7014-12.pdf>)· από 4.4.2012 με αριθ. 8182/12

2014/41/EE της 3.4.2014 «περί της ευρωπαϊκής εντολής έρευνας σε ποινικές υποθέσεις»⁴⁹⁵, η οποία κατά τούτο συνιστά προϊόν συμβιβασμού.

Με την εν λόγω Οδηγία προβλέπονται καινοφανείς δυνατότητες ιδιαίτερα προωθημένης δικαστικής συνεργασίας των κρατών μελών της Ένωσης. Μάλιστα, από αυτή δεσμεύονται κράτη που διέπονται από νομοθετικά συστήματα τόσο του ηπειρωτικού δικαίου όσο και του κοινοδικαίου και, ως εκ τούτου, περιλαμβάνονται σε αυτή διάφορες ρυθμίσεις με τις αντίστοιχες καταβολές⁴⁹⁶. Οι διαφορετικές αυτές ρυθμίσεις τρόπον τινά αντανakλούν τις διαπραγματεύσεις των κρατών μελών για την υιοθέτηση της Οδηγίας και συγκεράζονται –κατ’ αρχήν– αρμονικά.

έγγραφο των επτά κρατών μελών που είχαν καταθέσει την πρόταση για την ΕΕΕ με θέμα “Frequently Asked Questions” (προσβάσιμο σε <http://db.euocrim.org/db/en/doc/1733.pdf>)· από 8.5.2012 Press Release του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου με τίτλο “Making it easier for the police to seek evidence in other EU countries” (προσβάσιμο σε <http://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20120507IPR44566/making-it-easier-for-the-police-to-look-for-evidence-in-other-eu-countries>)· από 8.5.2012 Orientation vote result on the adoption of Directive EIO του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου (προσβάσιμο σε <http://www.europarl.europa.eu/document/activities/cont/201205/20120523ATT45657/20120523ATT45657EN.pdf>)· από 25.10.2013 με αριθ. 15196/13 approval of a package of the main elements του Συμβουλίου (προσβάσιμο σε <http://www.statewatch.org/news/2013/oct/eu-council-eio-comprise-15196-13.pdf>)· από 20.12.2013 με αριθ. A7 0477/2013 έκθεση του ευρωκοινοβουλευτικού Committee on Civil Liberties, Justice and Home Affairs [Επιτροπής LIBE] σχετικά με το σχέδιο οδηγίας για την ΕΕΕ (προσβάσιμη σε <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+REPORT+A7-2013-0477+0+DOC+PDF+V0//EL>)· από 27.2.2014 με αριθ. EP-PE_TC1COD(2010)0817 θέση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου που καθορίστηκε εν όψει της έγκρισης της Οδηγίας για την ΕΕΕ (προσβάσιμη σε <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+TC+P7-TC1-COD-2010-0817+0+DOC+PDF+V0//EL>). Για μια καταγραφή της διαδρομής από την πρωτοβουλία για την ΕΕΕ μέχρι την έκδοση της σχετικής Οδηγίας, βλ. Α. Παπαδοπούλου, Ευρωπαϊκή εντολή έρευνας: η διασυννοριακή συλλογή αποδείξεων σε νέες βάσεις, Εθνικών και Καποδιστριακών Πανεπιστημίων Αθηνών (Νομική Σχολή), Αθήνα 2016, σελ. 21 επ. (μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία προσβάσιμη σε <https://pergamon.lib.uoa.gr/uoa/dl/frontend/file/lib/default/data/1450059/theFile>).

⁴⁹⁵ ΕΕ L 130/1.5.2014, σελ. 1 επ. Η ΕΕΕ αποδόθηκε στην αγγλική και τη γαλλική γλώσσα, αντίστοιχα, ως “European Investigation Order” (“EIO”) και «*décision d'enquête européenne*».

⁴⁹⁶ Για παράδειγμα, το μέτρο των μυστικών ερευνών του άρθρου 29 της Οδηγίας έχει καταβολές από το κοινοδικαίο· ενώ από την άλλη μεριά, καταβολές από το ηπειρωτικό δίκαιο έχει ο δυνητικός λόγος απόρριψης της εκτέλεσης της ΕΕΕ κατ’ άρθρο 11§1 περ. ε’ της Οδηγίας (που απορρέει από την αρχή της εδαφικότητας).

Η Οδηγία έχει πλέον ενσωματωθεί από όλα τα κράτη μέλη, συμπεριλαμβανομένου του Ηνωμένου Βασιλείου. Το τελευταίο, παρά το “Brexit”, είχε επιλέξει να κάνει “opt-in” και να συμμετάσχει στην έκδοση και την εφαρμογή της⁴⁹⁷. Έως ότου λοιπόν αποχωρήσει από την ΕΕ, η Οδηγία 2014/41/ΕΕ ισχύει κανονικά και σε αυτό και οι αρμόδιες αρχές του δύνανται να εκδίδουν ΕΕΕ, όπως και οφείλουν αντίστοιχα να τις εκτελούν⁴⁹⁸. Σημειώνεται, πάντως, ότι η Ιρλανδία και η Δανία δεν δεσμεύονται από την Οδηγία (αιτ. σκ. 44-45 προοιμίου) και, συνεπώς, ως προς τα κράτη μέλη αυτά και τις σχέσεις τους με τα λοιπά κράτη μέλη, συνεχίζει να εφαρμόζεται το πρότερο καθεστώς (ΕΣΑΔΣΠΥ, ΣΑΔΣΠΥ/ΕΕ, ΣΕΣΣ).

⁴⁹⁷ Βλ. αιτ. σκ. 43 προοιμίου. Σημειώνεται ότι σχετικά με το “opt-in” του Ηνωμένου Βασιλείου είχαν διατυπωθεί ενστάσεις σε εθνικό επίπεδο· βλ. ενδεικτ. το από 27.7.2010 Briefing Paper του ευρωβουλευτή G. Batten (προσβάσιμο σε <http://www.williamdartmouth.com/docs/EIO%20Briefing%20Paper.pdf>). Με το δημοψήφισμα της 23.6.2016 αποφασίστηκε από τον βρετανικό λαό η αποχώρηση του κράτους μέλους από την ΕΕ (κατ’ άρθρο 50 ΣΕΕ). Εντούτοις, το Ηνωμένο Βασίλειο επέλεξε να ενσωματώσει (και συνακόλουθα να εφαρμόσει) την Οδηγία· βλ. Her Majesty's Stationery Office (HMSO), SI 2017 No. 730 (προσβάσιμο σε http://www.legislation.gov.uk/ukxi/2017/730/pdfs/ukxi_20170730_en.pdf), και Gibraltar Gazette, No. 4386. Σύμφωνα με την από Δεκεμβρίου 2016 έκθεση του *House of Lords / European Union Committee*, Brexit: future UK-EU security and police cooperation, 7th Report of Session 2016–17, HL Paper 77 (προσβάσιμη σε <https://www.publications.parliament.uk/pa/ld201617/ldselect/ldcom/77/77.pdf>), υπάρχει ομοφωνία μεταξύ των βρετανικών αρχών επιβολής του νόμου ως προς τα ενωσιακά εργαλεία και τις δυνατότητες που θα ήθελαν να διατηρηθούν ή να αντικατασταθούν επαρκώς και μετά το Brexit (σελ. 2). Περαιτέρω, στην έκθεση αναφέρεται (σελ. 40) ότι σύμφωνα με τον D. Armond (αναπληρωτή γενικό διευθυντή της National Crime Agency), η ΕΕΕ «θα διευκόλυνε τη χώρα μας να συνεργάζεται με τους Ευρωπαίους γείτονες σε έρευνες [που διενεργούνται] σε πραγματικό χρόνο και στην ανάπτυξη διασυνοριακών διώξεων», ενώ σύμφωνα με τον καθηγητή S. Peers πρόκειται για ένα από τα αρκετά μέτρα που λήφθηκαν μετά τη Συνθήκη της Λισαβόνας, στα οποία το Ηνωμένο Βασίλειο θα έπρεπε να εξετάσει αν θα συνέχιζε να μετέχει, ενδεχομένως σε κάποια τροποποιημένη μορφή τους. Περαιτέρω, σύμφωνα με τον S. Peers (ό.α.π.), η εφαρμογή της Οδηγίας για την ΕΕΕ θα έχει σημαντική προστιθέμενη αξία και τα κράτη που δεν συμμετέχουν σε αυτή θα τεθούν σε δεύτερη μοίρα, καθώς οι αιτήσεις τους μικρής δικαστικής συνδρομής “will go to the back of the queue” (sic). Σχετ. βλ. και V. Mitsilegas, European criminal law after Brexit, Criminal Law Forum 2017, 219 επ., 243.

⁴⁹⁸ Έτσι αντίστοιχα, ως προς την Απόφαση-Πλαίσιο για το ΕΕΣ, η από 19.9.2018 απόφαση του ΔΕΕ “RO”, C-327/18 PPU, σκ. 62.

Μέρος Τρίτο
Η Οδηγία 2014/41/ΕΕ για την ευρωπαϊκή εντολή
έρευνας και η ενσωμάτωσή της στην ελληνική
έννομη τάξη

Κεφάλαιο Πρώτο
Νομική βάση, στόχοι και ενσωμάτωση της
Οδηγίας

Α. Η νομική βάση της Οδηγίας 2014/41/ΕΕ

Για την παραγωγή του δευτερογενούς δικαίου της Ένωσης, ο Ενωσιακός νομοθέτης οφείλει –κατ’ αρχάς– να σέβεται τις αρχές της κατ’ ανάθεση αρμοδιότητας και της επικουρικότητας, σύμφωνα με τις προβλέψεις της ΣΕΕ και της ΣΛΕΕ. Στο πλαίσιο αυτό, όπως επισημαίνει η Σαχπεκίδου, «αποκτά “σπουδαιότητα συνταγματικού χαρακτήρα” η επιλογή της προσήκουσας νομικής βάσης»⁴⁹⁹.

Εν προκειμένω, κατά την Εμπεριστατωμένη Έκθεση του Συμβουλίου⁵⁰⁰, «[η] συγκέντρωση αποδεικτικών στοιχείων έχει εκ φύσεως διασυννοριακή διάσταση, γεγονός που δικαιολογεί την ανάληψη δράσης από την ΕΕ». Στην ως άνω Έκθεση⁵⁰¹ αναφέρεται ως νομική βάση της τότε προτεινόμενης οδηγίας η περίπτωση δ’ του άρθρου 82§1 ΣΛΕΕ, που αφορά στη λήψη μέτρων για «τη διευκόλυνση της συνεργασίας μεταξύ των δικαστικών ή άλλων ισοδύναμων αρχών των κρατών μελών κατά την άσκηση ποινικών διώξεων και την εκτέλεση των αποφάσεων»⁵⁰². Η θέση αυτή παραγνώριζε το γεγονός ότι η ΕΕΕ δεν σχετίζεται –τουλάχιστον άμεσα– με την άσκηση ποινικών διώξεων ούτε

⁴⁹⁹ Ε. Σαχπεκίδου, Ευρωπαϊκό δίκαιο, ό.π., σελ. 453 (και εκεί υποσημ. 67 με παραπομπή στην από 1.10.2009 απόφαση του ΔΕΚ «Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων κατά Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης», C-370/07, σκ. 47).

⁵⁰⁰ Ό.π., σελ. 40.

⁵⁰¹ Ό.α.π.

⁵⁰² Κατά τον Δ. Μουζάκη, Το ποινικό δικονομικό δίκαιο..., ό.π., σελ. 128, η εν λόγω ρύθμιση της περ. δ’ «δεν αφορά στην ουσία του εθνικού ποινικού δικονομικού δικαίου, η οποία εντάσσεται στην ρυθμιστική εμβέλεια της παρ. 2 του άρθρου 82 ΣΛΕΕ». Για τη διάταξη και τη σχετιζόμενη «επιδιωκόμενη υπηρετήρηση της αρχής της διαθεσιμότητας των πληροφοριών», βλ. Μ. Καϊάφα-Γκμπάντι, Ευρωπαϊκό ποινικό δίκαιο..., ό.π., σελ. 41.

βέβαια εκδίδεται για τη διευκόλυνση της εκτέλεσης αποφάσεων. Κατά τούτο, λοιπόν, η θέση αυτή είναι εσφαλμένη και –προφανώς– για τον λόγο αυτό δεν ακολουθήθηκε.

Ήδη εξ αρχής, στην πρωτοβουλία για την ΕΕΕ, είχε προταθεί ως νομική βάση της προτεινόμενης οδηγίας η περίπτωση α' του προαναφερθέντος άρθρου. Μάλιστα, η Επιτροπή στις παρατηρήσεις της επί της πρωτοβουλίας θεώρησε την εν λόγω νομική βάση ορθή και επισήμανε ότι «η πρόταση δεν περιέχει μέτρα, τα οποία θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως αφορώντα σε αστυνομική συνεργασία και τα οποία κατά συνέπεια θα απαιτούσαν διαφορετική νομική βάση»⁵⁰³.

Νομική βάση της Οδηγίας 2014/41/ΕΕ⁵⁰⁴, όπως αναφέρεται ρητά στο εδάφιο α' του προοιμίου της, είναι η διάταξη του άρθρου 82§1 περ. α' ΣΛΕΕ⁵⁰⁵. Η επιλογή αυτή δεν είναι, ασφαλώς, τυχαία. Με την εν λόγω διάταξη δεν μπορεί να ανασταλεί η συνήθης νομοθετική διαδικασία (άρθρ. 294 ΣΛΕΕ) από κάποιο μέλος του Συμβουλίου μέσω της προβλεπόμενης στο άρθρο 82§3 ΣΛΕΕ «ρήτρας συγκράτησης» (“break clause”)⁵⁰⁶ –δυνατότητα που θα υπήρχε αν ως νομική βάση είχε οριστεί το άρθρο 82§2 ΣΛΕΕ. Η διάταξη της §1 λειτουργεί σαφώς προς την κατεύθυνση της ευρωενωσιακής ενοποιητικής διαδικασίας, με την αναγνώριση καίριου ρόλου στην αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης για την ανάπτυξη της δικαστικής συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις, καθώς και με την πρόβλεψη της λήψης σχετικών μέτρων από τα αρμόδια όργανα της ΕΕ σε «όλ[ους] τ[ους] τύπ[ους] δικαστικών αποφάσεων και διαταγών»⁵⁰⁷. Άλλωστε, κατ'

⁵⁰³ Ό.π. (υποσημ. 484), σελ. 3. Σημειωτέον ότι η αστυνομική συνεργασία διέπεται από το άρθρο 87 ΣΛΕΕ, στο πλαίσιο του οποίου η λήψη μέτρων για τη συλλογή (κ.λπ.) πληροφοριών μεταξύ των αστυνομικών αρχών αποφασίζεται σύμφωνα με τη συνήθη νομοθετική διαδικασία (§2), ενώ η λήψη μέτρων για τη διασυννοριακή συνεργασία τους αποφασίζεται σύμφωνα με ειδική νομοθετική διαδικασία (§3).

⁵⁰⁴ Επισημαίνεται ότι εφεξής, όπου αναφέρεται Οδηγία χωρίς ειδικότερο προσδιορισμό, πρόκειται για την Οδηγία 2014/41/ΕΕ.

⁵⁰⁵ Βλ. και αιτ. σκ. 2 προοιμίου αυτής. Σημειωτέον ότι η εν λόγω Οδηγία είναι η δεύτερη που έχει εκδοθεί από την ΕΕ σχετικά με την αμοιβαία αναγνώριση σε ποινικές υποθέσεις μετά τη Συνθήκη της Λισαβόνας: η πρώτη Οδηγία είναι η με αριθ. 2011/99/ΕΕ περί της ευρωπαϊκής εντολής προστασίας (ΕΕ L 338/21.12.2011, σελ. 2 επ.), νομική βάση της οποίας είναι το άρθρο 82§1 περ. α' και δ' (βλ. εδ. α' προοιμίου αυτής).

⁵⁰⁶ Κατά την ορολογία που χρησιμοποιείται στην ενωσιακή βάση δεδομένων “EUR-Lex” σε <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=LEGISSUM%3Aai0019> και, αντίστοιχα, σε <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:ai0019&from=EL>.

⁵⁰⁷ Επί της διάταξης του άρθρου 82§1 περ. α' ΣΛΕΕ, βλ. δριμεία κριτική Μ. Καϊάφα-Γκμπάντι, Ευρωπαϊκό ποινικό δίκαιο..., ό.π., σελ. 35 επ.

άρθρο 1§2 της Οδηγίας τα κράτη μέλη εκτελούν την ΕΕΕ με βάση την αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης. Η νομική αυτή βάση είναι, υπό το ισχύον νομικό πλαίσιο⁵⁰⁸, η μόνη που θα μπορούσε να είχε επιλεγεί για τους σκοπούς της ΕΕΕ, με δεδομένα τα χαρακτηριστικά που έχουν προβλεφθεί γι' αυτή στη σχετική Οδηγία.

Σχετικώς, αξίζει να σημειωθεί ότι με την εν λόγω διάταξη αφήνεται στη διακριτική ευχέρεια του Ενωσιακού νομοθέτη η επιλογή της νομικής πράξης. Δηλαδή, για τη θέσπιση της ΕΕΕ θα μπορούσε να είχε επιλεγεί η έκδοση κανονισμού αντί οδηγίας. Ωστόσο, με δεδομένο ότι ο κανονισμός συνιστά πράξη γενικής ισχύος, δεσμευτική και με άμεση ισχύ για όλα τα κράτη μέλη (άρθρ. 288 εδ. β' ΣΛΕΕ), κάτι τέτοιο θα αντέβαινε στην αρχή της αναλογικότητας (άρθρ. 5§§1, 4 ΣΕΕ). Σύμφωνα με το άρθρο 5§4 εδ. α' ΣΕΕ, η παρέμβαση της ΕΕ είναι επιτρεπτή στο μέτρο που η μορφή και το περιεχόμενο της θεσπιζόμενης πράξης δεν υπερβαίνουν τα απαιτούμενα για την επίτευξη των στόχων των Συνθηκών. Η θέσπιση κανονισμού θα ήταν δυσανάλογη, αφού θα στερούσε από τα κράτη μέλη κάθε δυνατότητα διαφοροποίησης, ακόμη και σε περιπτώσεις επιβεβλημένες κατά τις εσωτερικές έννομες τάξεις τους⁵⁰⁹. Και ασφαλώς

⁵⁰⁸ Συγκριτικά, νομική βάση της Απόφασης-Πλαίσιο για το ΕΕΣΑΣ ήταν η διάταξη του άρθρου 31 περ. α' της ΣΕΕ (όπως ίσχυε προ της Συνθήκης της Λισαβόνας), σύμφωνα με την οποία η δικαστική συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις περιελάμβανε τη διευκόλυνση και επιτάχυνση της συνεργασίας μεταξύ των δικαστικών αρχών σε σχέση με τη διεξαγωγή δικών και την εκτέλεση αποφάσεων. Είναι σαφές ότι και υπό το καθεστώς αυτό (δηλαδή προ της σύναψης της Συνθήκης της Λισαβόνας) θα μπορούσε, με την αξιοποίηση της εν λόγω νομικής βάσης, να είχε εκδοθεί κάποια ενωσιακή νομική πράξη σε σχέση με την ΕΕΕ. Εμπόδιο προς τούτο δεν συνιστούσε η έλλειψη κατά τον χρόνο εκείνο κατάλληλης για την ΕΕΕ νομικής βάσης, αλλά η δυσκολία επίτευξης ομοφωνίας των κρατών μελών και η μη ωρίμανση τότε ακόμη της ανάγκης λήψης μέτρου συνεργασίας προωθημένου σε τέτοιο βαθμό.

⁵⁰⁹ Πρβλ. *S. Navickaitė*, *The European Investigation Order: achievements and challenges*, *Social Transformations in Contemporary Society* 2016, 117 (προσβάσιμο σε http://stics.mruni.eu/wp-content/uploads/2016/07/STICS_2016_4_109-120.pdf), κατά την οποία η Οδηγία περιέχει επαρκώς ευέλικτες ρυθμίσεις, οι οποίες δυστυχώς μπορεί να ερμηνευτούν και να ενσωματωθούν κατά τρόπο διαφορετικό από τα κράτη μέλη. Έτσι, όμως, η συγγραφέας φαίνεται να παραβλέπει ότι –έστω εν μέρει– αυτός ακριβώς ήταν ο λόγος για τον οποίο εν προκειμένω επιδιώχθηκε η έκδοση οδηγίας και όχι κανονισμού. Εξάλλου, κατά πάγια νομολογία του ΔΕΕ, «σε κάθε περίπτωση κατά την οποία οι διατάξεις οδηγίας είναι, από απόψεως του περιεχομένου τους, απαλλαγμένες αιρέσεων και αρκούντως ακριβείς, οι ιδιώτες μπορούν να τις επικαλούνται έναντι του κράτους μέλους ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων, είτε σε περίπτωση κατά την οποία το κράτος μέλος αυτό παρέλειψε να τις μεταφέρει εμπροθέσμως στην εσωτερική έννομη τάξη είτε σε περίπτωση κατά την οποία τις μετέφερε στην εσωτερική έννομη τάξη πλημμελώς» (από 21.11.2018 απόφαση “Ahmad Shah Ayubi”, C-713/17, σκ. 37).

δεν θα γινόταν δεκτή, με δεδομένη την ετερότητα των δικαιικών συστημάτων των κρατών μελών και την (ποινικοδικονομική - απτόμενη της κρατικής κυριαρχίας τους) φύση των σκοπούμενων ρυθμίσεων. Άλλωστε, σε περιπτώσεις όπως η προκειμένη, στις οποίες οι Συνθήκες δεν προσδιορίζουν τον τύπο της προς έκδοση ενωσιακής νομικής πράξης, κατ' άρθρο 296 εδ. α' ΣΛΕΕ τα θεσμικά όργανα επιλέγουν αυτόν κατά περίπτωση, τηρώντας τις εφαρμοστέες διαδικασίες (:εν προκειμένω τη συνήθη νομοθετική διαδικασία) και την αρχή της αναλογικότητας.

B. Οι επιδιωκόμενοι στόχοι της Οδηγίας 2014/41/ΕΕ

Με διακηρυγμένο τον στόχο της ΕΕ για τη διατήρηση και ανάπτυξη ενός «χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης»⁵¹⁰, η Οδηγία για την ΕΕΕ αποσκοπεί – ευρύτερα– στην καταπολέμηση του εγκλήματος, με την απλοποίηση της δικαστικής συνεργασίας μεταξύ των κρατών μελών και την προώθηση μιας διεθνικής ποινικής δικαιοσύνης. Προς τούτο, ρυθμιστικό αντικείμενό της είναι η θέσπιση κανόνων αμοιβαίας αναγνώρισης των ερευνητικών μέτρων εντός του χώρου της Ένωσης⁵¹¹.

Κατά το προοίμιο της Οδηγίας (αιτ. σκ. 6), «[β]άσει του προγράμματος της Στοκχόλμης, [...] θα πρέπει να δοθεί συνέχεια στη θέσπιση συνολικού συστήματος για τη συγκέντρωση αποδεικτικών στοιχείων σε υποθέσεις με διασυνοριακή διάσταση, βάσει της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης. [...] [Τ]α υπάρχοντα μέσα σε αυτόν τον τομέα συνιστούν ένα κατακερματισμένο καθεστώς και [...] απαιτείται νέα προσέγγιση, που θα βασίζεται στην αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης, αλλά θα λαμβάνει επίσης υπόψη την ευελιξία του παραδοσιακού συστήματος της αμοιβαίας δικαστικής συνδρομής. Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο ζήτησε συνεπώς ένα συνεκτικό σύστημα που θα αντικαταστήσει όλα τα υπάρχοντα νομοθετήματα στον συγκεκριμένο τομέα [...] το οποίο θα καλύπτει κατά το δυνατόν όλα τα είδη αποδεικτικών στοιχείων και θα ορίζει προθεσμίες εκτέλεσης, θα περιορίζει δε όσο το δυνατόν περισσότερο τους λόγους άρνησης.»⁵¹².

⁵¹⁰ Βλ. άρθρ. 3§2 ΣΕΕ, 4§2 περ. ι', 67 ΣΛΕΕ, αλλά και αιτ. σκ. 1, 19 προοιμίου Οδηγίας. Αναλυτικά για τον ΧΕΑΔ, βλ. υποσημ. 230.

⁵¹¹ Κατά την αιτ. σκ. 25 εδ. α' του προοιμίου της, «[η] παρούσα οδηγία θεσπίζει κανόνες για την εκτέλεση του ερευνητικού μέτρου [...] προς το σκοπό της συλλογής αποδείξεων».

⁵¹² Πρβλ. Εμπεριστατωμένη Έκθεση, ό.π., σελ. 21-22, σύμφωνα με την οποία «[ο] γενικός στόχος είναι η βελτίωση της αναζήτησης της αλήθειας στις ποινικές διαδικασίες με διακρατική διάσταση. Ο γενικός αυτός στόχος θα συμβάλει στην επιδιωκόμενη δημιουργία ενός χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης. Η ανάγκη βελτίωσης της αναζήτησης της αλήθειας στις ποινικές υποθέσεις θέτει διαρκώς υπό δοκιμή την

Υπό την ανωτέρω θεώρηση, «ενιαιοποιείται» πλέον το καθεστώς για τη συγκέντρωση αποδεικτικών μέσων⁵¹³ (αιτ. σκ. 24 εδ. α' προοιμίου). Σύμφωνα δε με την αιτιολογική σκέψη 7 εδ. β' του προοιμίου της Οδηγίας, «η έκδοση μιας ΕΕΕ αποσκοπεί στην εκτέλεση ενός ή περισσότερων συγκεκριμένων ερευνητικών μέτρων στο κράτος εκτέλεσης του ευρωπαϊκού εντάλματος [...] με σκοπό τη συγκέντρωση αποδεικτικών στοιχείων [...]». Περαιτέρω, σύμφωνα με την αιτιολογική σκέψη 8 εδ. α' του προοιμίου, η ΕΕΕ «θα πρέπει να έχει οριζόντιο πεδίο εφαρμογής και επομένως θα πρέπει να εφαρμόζεται σε όλα τα ερευνητικά μέτρα που στοχεύουν στη συγκέντρωση αποδεικτικών στοιχείων [...]»⁵¹⁴. Με την αιτιολογική σκέψη 38 του προοιμίου⁵¹⁵

αποτελεσματικότητα και την ποιότητα των συστημάτων ποινικής δικαιοσύνης. Είναι παράγοντας ζωτικός για την πρόληψη και την καταστολή του εγκλήματος, καθώς και για την προστασία του κατηγορουμένου. Γενικότερα, αποτελεί σημαντικό στοιχείο για την ενίσχυση της εμπιστοσύνης των πολιτών στα εθνικά τους συστήματα και στο πλαίσιο της ΕΕ: εμπιστοσύνης, μεταξύ άλλων, στην ικανότητα του συστήματος να αποτρέπει το έγκλημα και να τιμωρεί τους παραβάτες, καθώς και να εγγυάται την απαλλαγή όσων κατηγορούνται αδίκως από κάθε κατηγορία.». Το Συμβούλιο θεωρεί, στη συνέχεια, ότι «[ο] γενικός στόχος αποτελεί συνιστώσα ειδικότερων στόχων των οποίων η επίτευξη επιδιώκεται με την υπό εξέταση πράξη: 1. Επιτάχυνση της διαδικασίας [...]. 2. Διασφάλιση του παραδεκτού των αποδεικτικών στοιχείων [...]. 3. Απλούστευση της διαδικασίας [...]. 4. Διατήρηση υψηλού επιπέδου προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων, ιδίως των δικονομικών [...]. 5. Μείωση του οικονομικού κόστους. 6. Ενδυνάμωση της αμοιβαίας εμπιστοσύνης και συνεργασίας μεταξύ των κρατών μελών. 7. Διαφύλαξη των ιδιαιτεροτήτων των εθνικών συστημάτων και των νομικών τους παραδόσεων [...]». Κατά την αιτιολογική έκθεση των επτά κρατών μελών (ό.π.), «[σ]τόχος της προτεινόμενης οδηγίας είναι η δημιουργία ενιαίας, αποτελεσματικής και ευέλικτης πράξης για τη συγκέντρωση αποδεικτικών στοιχείων που βρίσκονται σε άλλο κράτος μέλος στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας» (σελ. 2) και «ένας από τους κύριους στόχους της πρότασης είναι να ισχύει ενιαίο καθεστώς για τη συγκέντρωση αποδείξεων σε άλλο κράτος μέλος. Η παρούσα πρόταση πρέπει επομένως να αντικαταστήσει τα καθεστώτα που ισχύουν σήμερα.» (σελ. 31).

⁵¹³ Αντί του όρου «αποδεικτικά στοιχεία» που αναφέρεται στην ελληνική απόδοση της Οδηγίας, ορθότερη θεωρώ τη χρήση του σύνθετου όρου «αποδεικτικά μέσα», ως πλέον συμβατή με τη σχετική ορολογία του ΚΠΔ (ενδεικτ.: άρθρ. 177§2, 178, 358), αλλά και με τους αντίστοιχους όρους στην αγγλική (“evidence”) και τη γαλλική γλώσσα («preuves»). Βλ. και υποσημ. 442. Για τον λόγο αυτό στην παρούσα μελέτη προκρίνεται ο όρος αυτός.

⁵¹⁴ Σημειώνεται, πάντως, ότι η ΕΕΕ δεν εφαρμόζεται «σε όλα τα ερευνητικά μέτρα». Βλ. σχετ. στο ίδιο Μέρος, Κεφάλαιο Δεύτερο, Β.

⁵¹⁵ Κατά τον L. Klimek, Mutual recognition of judicial decisions in European criminal law, εκδ. Springer, Cham 2017, σελ. 427, στο κυρίως κείμενο της Οδηγίας δεν ορίζεται ο σκοπός αυτής, ο οποίος ωστόσο προκύπτει από τις αιτ. σκ. 24 και 38 του προοιμίου της.

επαναλαμβάνεται emphaticά ότι στόχος της Οδηγίας είναι «η αμοιβαία αναγνώριση αποφάσεων που εκδίδονται για την απόκτηση αποδεικτικών στοιχείων».

Έτσι, ο Ενωσιακός νομοθέτης θέσπισε ένα μέσο, με το οποίο αναγνωρίζονται αμοιβαία οι αποφάσεις που εκδίδονται για την απόκτηση αποδεικτικών μέσων, τόσο υφιστάμενων κατά τον χρόνο που εκδίδεται η ΕΕΕ, όσο και μελλοντικών, που προκύπτουν από την εκτέλεσή της. Το μέσο αυτό αντικαθιστά το προϋφιστάμενο «κατακερματισμένο καθεστώς», στο πλαίσιο του οποίου συνυπήρχαν, κατ' ένα πολύπλοκο τρόπο, αφενός οι διακρατικές διαδικασίες της παραδοσιακής δικαστικής συνδρομής (:βάσει της ΕΣΑΔΣΠΥ, της ΣΑΔΣΠΥ/ΕΕ, των πρωτοκόλλων τους, της ΣΕΣΣ και τυχόν διμερών συμβάσεων)⁵¹⁶ και αφετέρου η δυνατότητα δέσμευσης αποδεικτικών μέσων με την έκδοση της ΑΔΠΑΣ και συγκέντρωσης-διαβίβασης αποδεικτικών μέσων με την έκδοση του ΕΕΣΑΣ.

Είναι προφανές ότι με τη θεσμοθέτηση της ΕΕΕ αναμορφώνεται σε πρωτοφανή βαθμό –προκειμένου για κυρίαρχα κράτη– η συνεργασία μεταξύ των κρατών μελών, καθώς τροποποιείται ουσιωδώς η όλη διαδικασία της δικαστικής συνδρομής στην ποινική απόδειξη. Ειδικότερα, απλοποιείται το νομικό πλαίσιο, με σημαντικά πρακτικά αποτελέσματα. Περαιτέρω, περιορίζεται σημαντικά το –κατά κανόνα απαράδεκτα μεγάλο– απαιτούμενο χρονικό διάστημα απόκτησης των αποδεικτικών μέσων (μετά και την τυχόν διενέργεια ερευνητικών μέτρων) από την αρμόδια (κατ' αρχήν δικαστική) αρχή του κράτους μέλους.

Αναμφισβήτητα, με την ΕΕΕ εξοικονομείται χρόνος και εξυπηρετούνται οι ανάγκες της εν γένει ποινικής δίκης, η οποία διεξάγεται σε οποιοδήποτε κράτος μέλος (εξ όσων βέβαια δεσμεύονται από την Οδηγία). Αξίζει εδώ να σημειωθεί ότι, υπό το προϊσχύσαν καθεστώς⁵¹⁷, δεν υπήρχε μέγιστο χρονικό διάστημα εντός του οποίου

⁵¹⁶ Πάντως, δεν έχουν θιγεί οι διατάξεις της ΕΣΑΔΣΠΥ, της ΣΑΔΣΠΥ/ΕΕ και της ΣΕΣΣ που δεν έχουν αντικατασταθεί με αντίστοιχες της Οδηγίας. Τέτοιες, λ.χ., είναι οι ρυθμίσεις περί ανταλλαγής αποσπασμάτων ποινικού μητρώου και επιδόσεων.

⁵¹⁷ Στο πλαίσιο της ΕΣΑΔΣΠΥ, της ΣΑΔΣΠΥ/ΕΕ, των πρωτοκόλλων τους, της ΣΕΣΣ, αλλά κατά κανόνα και στις τυχόν διμερείς συμβάσεις, δεν προβλέπονται (μέγιστες) προθεσμίες εκτέλεσης των αιτήσεων δικαστικής συνδρομής, από τον χρόνο κατά τον οποίο αυτές διαβιβάζονται στα κράτη στα οποία απευθύνονται. Έτσι, δεν είναι σπάνια η ικανοποίηση των σχετικών αιτήσεων μετά την πάροδο όχι μόνο μηνών αλλά και πολλών ακόμη ετών· βλ. υποσημ. 466. Περαιτέρω, στο πλαίσιο της ΑΔΠΑΣ και του ΕΕΣΑΣ, προβλέπονται μεν, κατά τα ανωτέρω, σχετικές προθεσμίες, εντούτοις αυτά τα μέσα συνεργασίας

έπρεπε να ικανοποιηθεί το αίτημα δικαστικής συνδρομής για την παροχή αποδεικτικών μέσων. Το γεγονός αυτό είχε προφανείς αρνητικές συνέπειες, σχετιζόμενες με τη διαθεσιμότητα των απαιτούμενων αποδεικτικών μέσων για την άσκηση ποινικών διώξεων, με τον χρόνο εκδίκασης των υποθέσεων και παραγραφής των εγκλημάτων στο αιτούν τη συνδρομή κράτος, αλλά και με την ταλαιπωρία των διαδίκων (και ενδεχομένως και τρίτων μερών, όπως για παράδειγμα αν είχε προηγηθεί κατάσχεση πράγματος ιδιοκτησίας τρίτου, που θα πρέπει να του αποδοθεί με δικαστική απόφαση ή βούλευμα⁵¹⁸).

Ενδιαφέρον παρουσιάζει ότι η Επιτροπή, την ημέρα που έληγε η προθεσμία ενσωμάτωσης της Οδηγίας (:22.5.2017), εξέδωσε Δελτίο Τύπου με τίτλο *«Από σήμερα η “ευρωπαϊκή εντολή έρευνας” θα βοηθά τις δημόσιες αρχές στην καταπολέμηση του εγκλήματος και της τρομοκρατίας»*⁵¹⁹. Σύμφωνα με το δελτίο αυτό, η ΕΕΕ έχει τα εξής πλεονεκτήματα: *«Δημιουργεί ένα ενιαίο, ολοκληρωμένο νομικό μέσο με ευρύ πεδίο εφαρμογής [...]. Ορίζει αυστηρές προθεσμίες για τη συγκέντρωση των αποδεικτικών στοιχείων που ζητούνται [...]. Περιορίζει τους λόγους για την απόρριψη αυτών των αιτημάτων [...]. Μειώνει τη γραφειοκρατία μέσω της θέσπισης ενιαίου τυποποιημένου εντύπου [...]. Προστατεύει τα θεμελιώδη δικαιώματα υπεράσπισης [...].»*.

Κατά το προοίμιο της Οδηγίας, η δημιουργία ενός ΧΕΑΔ βασίζεται –μεταξύ άλλων– στο μαχητό τεκμήριο συμμόρφωσης των κρατών μελών με τα θεμελιώδη δικαιώματα και η εκτέλεση της ΕΕΕ πρέπει να απορρίπτεται, όταν υπάρχουν σοβαροί λόγοι να θεωρηθεί ότι θα συνεπαγόταν την παραβίαση θεμελιώδους δικαιώματος του ενδιαφερομένου⁵²⁰ (αιτ. σκ. 19). Κατά την εφαρμογή της Οδηγίας, λοιπόν, πέρα από την εξυπηρέτηση των ποινικοδικτικών στοχεύσεων, είναι απαραίτητο να τηρούνται τα θεμελιώδη δικαιώματα του καθ' ου⁵²¹.

είτε δεν ενσωματώθηκαν στις εθνικές νομοθεσίες των κρατών μελών, είτε ενσωματώθηκαν αλλά δεν εφαρμόστηκαν, είτε εφαρμόστηκαν σε ελάχιστες περιπτώσεις.

⁵¹⁸ Βλ. ενδεικτ. άρθρ. 280, 311§2, 373 ΚΠΔ.

⁵¹⁹ Προσβάσιμο σε http://europa.eu/rapid/press-release_IP-17-1388_el.htm.

⁵²⁰ Εκτενέστερα για την έννοια του «ενδιαφερομένου», καθ' ου (υπόπτου/κατηγορουμένου/τρίτου) στρέφεται η ΕΕΕ, βλ. στο ίδιο Μέρος, Κεφάλαιο Έβδομο, Α.

⁵²¹ Η θέση, που απαντά στο ευθύς ανωτέρω Δελτίο Τύπου, ότι η ΕΕΕ *«[π]ροστατεύει τα θεμελιώδη δικαιώματα υπεράσπισης»*, δεν μπορεί να υποστηριχθεί σοβαρά: Με την Οδηγία θεσπίζεται σύστημα συνεργασίας, η εφαρμογή του οποίου, κατά κανόνα, εξ αντικειμένου περιορίζει (δεν προστατεύει)

Γ. Εισαγωγικές επισημάνσεις ως προς την ενσωμάτωση της Οδηγίας στην εσωτερική έννομη τάξη με τον Ν. 4489/2017

1. Η σχέση μεταξύ της Οδηγίας και του Ν. 4489/2017

Ο εθνικός νομοθέτης έχει την αρμοδιότητα να επιλέγει τον τύπο και τα μέσα ενσωμάτωσης των οδηγιών⁵²², οι οποίες πάντως είναι δεσμευτικές ως προς τα επιδιωκόμενα με αυτές αποτελέσματα (άρθρ. 288 ΣΛΕΕ). Έτσι, οι διατάξεις των νόμων, με τις οποίες ενσωματώνονται οι οδηγίες, δεν επιτρέπεται να διαφέρουν ουσιωδώς από αυτές και να θίγουν τα αποτελέσματα που επιδιώκονται με τη θέσπισή τους.

Περαιτέρω, ως προς τα σημεία κατά τα οποία οι ρυθμίσεις της εκάστοτε οδηγίας αντιφάσκουν προς τις αντίστοιχες ρυθμίσεις του νόμου ενσωμάτωσής της, η ερμηνεία των τελευταίων χωρεί λαμβανομένης υπόψη της αρχής της υπεροχής του ενωσιακού δικαίου. Όπως πάγια νομολογείται από το ΔΕΕ, *«κατά την εφαρμογή του εσωτερικού δικαίου, τα εθνικά δικαστήρια οφείλουν να το ερμηνεύουν κατά το μέτρο του δυνατού με γνώμονα το γράμμα και τον σκοπό της επίμαχης οδηγίας, προκειμένου να επιτυγχάνεται το αποτέλεσμα που επιδιώκεται με την οδηγία αυτή και, κατά συνέπεια, να συμμορφώνονται προς το άρθρο 288, τρίτο εδάφιο, ΣΛΕΕ. Η υποχρέωση αυτή σύμφωνης προς το δίκαιο της Ενώσεως ερμηνείας του εθνικού δικαίου είναι πράγματι συμφυής προς το σύστημα της ΣΛΕΕ, καθόσον παρέχει στα εθνικά δικαστήρια τη δυνατότητα να διασφαλίζουν, στο πλαίσιο της δικαιοδοσίας τους, την πλήρη αποτελεσματικότητα του*

θεμελιώδη δικαιώματα του καθ' ου. Ζητούμενο, λοιπόν, είναι τα δικαιώματα αυτά κατά την εφαρμογή της Οδηγίας να είναι τουλάχιστον σεβαστά, σύμφωνα και με την αρχή της αναλογικότητας.

⁵²² Σημειωτέον ότι κατά το προπαρασκευαστικό στάδιο της έκδοσης μιας ενωσιακής νομοθετικής πράξης, τα εθνικά κοινοβούλια μπορούν να απευθύνουν αρμοδίως τη γνώμη τους κατ' άρθρο 12 ΣΕΕ και σύμφωνα με το Πρωτόκολλο (αριθ. 1) σχετικά με το ρόλο των εθνικών κοινοβουλίων στην Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ C 326/26.10.2012, σελ. 203 επ.). Εν προκειμένω, το ελληνικό Κοινοβούλιο δεν προέβη σε κάποια σχετική ενέργεια. Περαιτέρω, το ελληνικό Κοινοβούλιο είχε –αλλά δεν αξιοποίησε– τη δυνατότητα να υποβάλει παρατηρήσεις σχετικές με την Πράσινη Βίβλο *«για τη συγκέντρωση αποδεικτικών στοιχείων σε ποινικές υποθέσεις μεταξύ κρατών μελών και την εξασφάλιση του παραδεκτού τους»* (supra υποσημ. 476). Γενικότερα για τον ρόλο και τις αρμοδιότητες των εθνικών κοινοβουλίων στο ενωσιακό πλαίσιο, βλ. *Α. Παπαδοπούλου*, Οι τρεις πυλώνες της ευρωπαϊκής δημοκρατίας, κράτη, πολίτες και λαοί: Θεσμικές καινοτομίες της Συνθήκης της Λισαβόνας, Εισήγηση στο Συνέδριο της Έδρας Jean Monnet Πανεπιστημίου Μακεδονίας «Δημοκρατία και Ισότητα στην ΕΕ», 7.4.2014, σελ. 15 επ. (προσβάσιμο σε <https://auth.academia.edu/LinaPapadopoulou>).

δικαίου της Ενώσεως οσάκις αποφαινόνται επί των διαφορών των οποίων έχουν επιληφθεί [...]»⁵²³.

Υπ’ αυτό το πρίσμα, η Οδηγία δεν μας ενδιαφέρει, αυτή καθαυτήν, ως «στατικό» κείμενο. Η αποτελεσματικότητά της εξαρτάται, προφανώς, από τον τρόπο με τον οποίο αυτή ενσωματώθηκε από τα κράτη μέλη⁵²⁴. Η δε σημασία της είναι καίρια για την εξέτασή του τρόπου ενσωμάτωσής της στην εσωτερική έννομη τάξη με τον Ν. 4489/2017⁵²⁵. Για παράδειγμα, κατά πόσο λήφθηκαν υπόψη οι αιτιολογικές σκέψεις του προοιμίου της⁵²⁶ ή μεταβλήθηκε –επιτρεπτά ή μη– το περιεχόμενό της· όπως λ.χ. με την ενσωμάτωση όλων των λόγων άρνησης εκτέλεσης της ΕΕΕ ως υποχρεωτικών, καίτοι κατά την Οδηγία είναι (όλοι) δυνητικοί⁵²⁷.

Επιπρόσθετα, όμως, η σημασία της Οδηγίας έγκειται και στο γεγονός ότι αποτελεί αντικείμενο ερμηνείας τόσο από το ΔΕΕ –και όθεν παράγεται «ερμηνευτικό

⁵²³ Από 24.1.2012 απόφαση [GC] “Maribel Dominguez”, C-282/10, σκ. 24.

⁵²⁴ Βλ. S. Navickaitė, The European Investigation Order..., ό.π., 118.

⁵²⁵ Μάλιστα, κατ’ άρθρο 37 της Οδηγίας προβλέπεται η υποβολή από την Επιτροπή στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και στο Συμβούλιο «έκθεσης περί εφαρμογής» της, σε σχέση με την αξιολόγηση των επιπτώσεών της στη δικαστική συνεργασία και την προστασία των προσώπων. Στο πλαίσιο αυτό, αναμένεται να αξιολογούνται σε ενωσιακό επίπεδο και οι νόμοι ενσωμάτωσής της –μεταξύ των οποίων και ο Ν. 4489/2017. Εξ όσων πάντως γνωρίζω, μέχρι στιγμής, καίτοι έχει παρέλθει πενταετία από την έναρξη ισχύος της Οδηγίας, δεν έχει δημοσιευθεί η εν λόγω έκθεση.

⁵²⁶ Τα προοίμια των ενωσιακών νομικών πράξεων συνιστούν, τρόπον τινά, τις αιτιολογικές εκθέσεις τους και απηχούν την ιστορική βούληση του Ενωσιακού νομοθέτη. Το να αναφέρεται γενικά σε ένα προοίμιο ο σεβασμός στα θεμελιώδη δικαιώματα δεν αρκεί για την αποτελεσματική προστασία τους. Όμως, δεν παύει μια τέτοια αναφορά να πρέπει να λαμβάνεται υπόψη για την ερμηνεία της εκάστοτε νομικής πράξης, αφού γενικώς τα θεμελιώδη δικαιώματα αποτελούν –όπως ίσχυε και προ της Συνθήκης της Λισαβόνας– γενικές αρχές του δικαίου της Ένωσης (άρθρ. 6§3 ΣΕΕ) που δεσμεύουν τα ενωσιακά και τα εθνικά όργανα. Η σημασία των αιτιολογικών σκέψεων των προοιμίων είναι προφανής, δεδομένου και ότι αυτές αξιοποιούνται ερμηνευτικά από το ΔΕΕ· βλ., όμως ενδεικτ., την από 12.2.2019 διάταξη “RH”, C-8/19 PPU, σκ. 5, 53 επ., καθώς και το διατακτικό της. Έτσι, οι αναφορές αυτές πρέπει να λαμβάνονται υπόψη κατά την ενσωμάτωση των ενωσιακών πράξεων –των οποίων συνιστούν αναπόσπαστο μέρος– στις εσωτερικές έννομες τάξεις των κρατών μελών· βλ. σχετ. R. Baratta, Complexity of EU law in the domestic implementing process, 19th Quality of Legislation Seminar “EU legislative drafting: views from those applying EU law in the Member States”, European Commission (Legal Service, Quality of Legislation Team), Βρυξέλλες 2014, σελ. 5 (προσβάσιμο σε http://ec.europa.eu/dgs/legal_service/seminars/20140703_baratta_speech.pdf).

⁵²⁷ Για τη σημαντική αυτή διαφορά του Ν. 4489/2017 από την Οδηγία γίνεται λόγος στο ίδιο Μέρος, Κεφάλαιο Πέμπτο, Α. και Ι.

δεδικασμένο»–, όσο και από τα ελληνικά δικαστήρια κατά την εφαρμογή του ενωσιακού δικαίου. Τα τελευταία έχουν την υποχρέωση να ερμηνεύουν τον Ν. 4489/2017 σύμφωνα προς την Οδηγία⁵²⁸ – σταθμίζοντας πάντως την αρχή της υπεροχής του ενωσιακού δικαίου με την εσωτερική δημόσια τάξη (ιδίως με τα κατοχυρωμένα στην ελληνική-ευρωπαϊκή-ενωσιακή έννομη τάξη θεμελιώδη δικαιώματα)⁵²⁹.

Η ερμηνεία του Ν. 4489/2017 από τα εθνικά δικαστήρια μπορεί –και πρέπει– να καταστεί γόνιμη, μέσω της ανάπτυξης ενός θεσμικού «διαλόγου» με το ΔΕΕ⁵³⁰. Ειδικότερα, ενδείκνυται η υποβολή προδικαστικών ερωτημάτων στο ΔΕΕ κατ' άρθρο 267 ΣΛΕΕ, αναφορικά με αυτοτελείς έννοιες του ενωσιακού δικαίου που περιλαμβάνονται στην Οδηγία, οι οποίες μεταφέρθηκαν (ή έπρεπε να μεταφερθούν) στον Ν. 4489/2017, καθώς και για οποιοδήποτε άλλο ζήτημα ερμηνείας της. Μάλιστα, η προσφυγή στην προδικαστική παραπομπή συνιστά υποχρέωση του εθνικού δικαστηρίου, όταν η απόφασή του δεν υπόκειται σε ένδικα μέσα του εσωτερικού δικαίου (άρθρ. 267 εδ. γ' ΣΛΕΕ).

2. Η ένταξη του Ν. 4489/2017 στην εσωτερική έννομη τάξη

Η Οδηγία για την ΕΕΕ ενσωματώθηκε με τον Ν. 4489/2017 (ΦΕΚ τεύχ. Α' 140/21.9.2017), με καθυστέρηση τεσσάρων μηνών από την προβλεπόμενη μέγιστη προθεσμία μεταφοράς της στην εθνική νομοθεσία (κατ' άρθρο 36 αυτής)⁵³¹. Το σχετικό

⁵²⁸ Πρβλ. τον προβληματισμό του *D. Marcelllo*, Evidence gathering in the realm of the European Investigation Order: from national rules to global principles, NJECL 2015, 185, ότι εξαιτίας της άμεσης εφαρμογής όλων των οδηγιών, είναι δυνατόν οι εθνικές ρυθμίσεις ενσωμάτωσης της Οδηγίας για την ΕΕΕ να μην εφαρμοστούν και να παραμεριστούν από τα δικαστήρια, στο μέτρο που σε αυτά εναπόκειται μονοπωλιακά ποιες αποδεικτικές αρχές (:προβλεπόμενες στην Οδηγία ή άλλες) θα τηρήσουν.

⁵²⁹ Σχετικά με την εν λόγω προβληματική βλ. την απόφαση του ΔΕΕ “*M.A.S., M.B.*”, ό.π., σκ. 47 επ., 61 επ. [:NoB 2018, 1147] και, στο Πρώτο Μέρος, Κεφάλαιο Τρίτο, Β· *A. Lucifora*, The role of national courts between EU obligations and national standards of protection of fundamental rights, NJECL 2018, 216 επ.

⁵³⁰ Για τη σχετική «διαδικασία διαλόγου» βλ. *Ο. Τσόλκα*, «*Ne bis in idem*» και εσωτερικό δυαδικό σύστημα κυρώσεων..., ό.π., 631-632.

⁵³¹ Σημειωτέον ότι τα κράτη μέλη δεσμεύονται από τις οδηγίες και πριν από την ενσωμάτωσή τους στα εσωτερικά δικάιά τους· βλ. αντί πολλών *W. Czapliński*, European Union law and the laws of the Member States: sources of EU law, σε: *D. Milczarek / A. Adamczyk / K. Zajączkowski* (επιμ.), Introduction to European studies: a new approach to uniting Europe, Centre for Europe / University of Warsaw, Βαρσοβία 2003, σελ. 141 επ. (προσβάσιμο σε <http://www.ce.uw.edu.pl/wp->

νομοσχέδιο έγινε κατά πλειοψηφία δεκτό επί της αρχής, των άρθρων και του συνόλου και θεσπίστηκε με ευρεία πλειοψηφία⁵³². Σημειώνεται ότι το κείμενο του Νόμου δεν διαφέρει σε κανένα σημείο από αυτό του νομοσχεδίου, που είχε κατατεθεί στη Βουλή προς επεξεργασία και ψήφιση⁵³³. Έτσι, η λαβούσα χώρα νομοθετική διαδικασία για τη συζήτηση⁵³⁴ και την ψήφιση του Ν. 4489/2017 είχε, απολογιστικά, μάλλον τυπική παρά ουσιαστική σημασία.

content/uploads/2017/11/introduction.pdf). Εφόσον δε τα κράτη μέλη παραβούν την υποχρέωση προς ενσωμάτωση οποιασδήποτε οδηγίας, η Επιτροπή δύναται να προσφύγει κατ' αυτών ενώπιον του ΔΕΕ κατ' άρθρο 258 ΣΛΕΕ.

⁵³² Συγκεκριμένα, οι βουλευτές έξι εκ των οκτώ κοινοβουλευτικών κομμάτων (μεταξύ των οποίων αυτά της συμπολίτευσης και της αξιωματικής αντιπολίτευσης) υπερψήφισαν το νομοσχέδιο.

⁵³³ Το σχετικό κείμενο είναι προσβάσιμο σε <https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/c8827c35-4399-4fbb-8ea6-aebdc768f4f7/10189226.pdf>. Πάντως, αυτό διέφερε από το τεθέν σε δημόσια διαβούλευση νομοσχέδιο (:προσβάσιμο σε <http://www.opengov.gr/ministryofjustice/?p=8141>). Το τελευταίο τέθηκε σε δημόσια διαβούλευση μόλις για πέντε ημέρες (:05-10.5.2017). Το γεγονός αυτό δεν συνάδει με τις αρχές και τα μέσα της καλής νομοθέτησης κατ' άρθρα 2§1 περ. στ', ι', 5, 6§§1, 2 Ν. 4048/2012 (*«φυθμιστική διακυβέρνηση: αρχές, διαδικασίες και μέσα καλής νομοθέτησης»*), που ίσχυε κατά τον χρόνο θέσπισης του Ν. 4489/2017. Ειδικότερα, κατ' άρθρο 6§2 Ν. 4048/2012 η σχετική διαβούλευση θα έπρεπε να είχε διαρκέσει τουλάχιστον τέσσερις εβδομάδες. Κατ' αποτέλεσμα, σύμφωνα με τη σχετική έκθεση δημόσιας διαβούλευσης (προσβάσιμη σε <https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/c8827c35-4399-4fbb-8ea6-aebdc768f4f7/10189234.pdf>) υποβλήθηκαν μόλις δύο σχόλια. Σημειωτέον δε ότι στην αιτιολογική έκθεση της ειδικής νομοπαρασκευαστικής επιτροπής του Υπουργείου Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ΚΝοΒ 2017, 1764 επ., προσβάσιμη και σε <https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/c8827c35-4399-4fbb-8ea6-aebdc768f4f7/10189221.pdf>), δεν υποστηρίζεται ρητά το σκόπιμο της μετάβασης στο σύστημα της ΕΕΕ, παρά περιγράφεται το σχετικό νομικό πλαίσιο (και δη σε πολύ γενικές γραμμές στο «γενικό μέρος» της και ειδικότερα ως προς κάθε άρθρο του νομοσχεδίου στο «ειδικό μέρος» της). Αναφέρεται δε ότι η «*πρόταση Οδηγίας*» (καίτοι πρόκειται για υπό ενσωμάτωση ήδη εκδοθείσα και ισχύουσα οδηγία) έχει ως νομική βάση το άρθρο 82§2 ΣΛΕΕ, πράγμα που δεν ισχύει.

⁵³⁴ Ενδεικτικά, είχε υποστηριχθεί ότι «*η συγκεκριμένη Ευρωπαϊκή Οδηγία [...] προτάσσοντας το υπαρκτό ζήτημα της εγκληματικότητας και των διεθνών διαστάσεων της, στην πραγματικότητα επιχειρεί να ενδυναμώσει ακόμα περισσότερο τον κατασταλτικό μηχανισμό της Ε.Ε. [...] Είναι φανερό [...] ότι με την παρούσα οδηγία αντιδραστικοποιείται ακόμα περισσότερο το νομοθετικό πλαίσιο της Ε.Ε.[...]*» (Ε. Συντυχάκης σε: Πρακτικά της Διαρκούς Επιτροπής Δημόσιας Διοίκησης, Δημόσιας Τάξης και Δικαιοσύνης της 13.9.2017, προσβάσιμα σε https://www.hellenicparliament.gr/Koinovouleftikes-Epitropes/Synedriaseis?met_id=e7225af7-59a3-408b-a837-a7e8010bd979). Όπως και ότι είναι «*[σ]ημαντικότερη η ενσωμάτωση της Οδηγίας, καθοριστική για τη μάχη της Ευρώπης εναντίον της*

Δηλωμένος σκοπός του Ν. 4489/2017, κατ' άρθρο 1 αυτού, είναι η ενσωμάτωση της Οδηγίας στην εσωτερική έννομη τάξη. Πέραν όμως τούτου, δεν θα ήταν άστοχο ο Έλληνας νομοθέτης να είχε αναφερθεί και στον λειτουργικό σκοπό της Οδηγίας⁵³⁵. Κατά τη μάλλον συνήθη πρακτική του, ο νομοθέτης ενσωμάτωσε την Οδηγία κατά βάση ως έχει, συμπεριλαμβάνοντας πάντως διάφορους απαραίτητους προσδιορισμούς (όπως π.χ. ορίζοντας ποιες είναι οι αρμόδιες αρχές έκδοσης και εκτέλεσης). Περαιτέρω, ο ίδιος επέλεξε να διαφοροποιηθεί από το γράμμα της σε συγκεκριμένα σημεία (λ.χ. ορίζοντας ως υποχρεωτικούς τους –δυννητικούς κατά την Οδηγία– λόγους άρνησης της αναγνώρισης/εκτέλεσης της ΕΕΕ). Οι εν λόγω διαφορές του Ν. 4489/2017 από την Οδηγία εκτίθενται παρακάτω, ενώ παράλληλα διατυπώνονται –όπου κρίθηκε ότι χρειάζεται– ορισμένες επισημάνσεις που αφορούν στην ημέτερη έννομη τάξη.

Η ένταξη της Οδηγίας στην ελληνική έννομη τάξη συναρτάται βέβαια απαραίτητα προς τις ρυθμίσεις του ΚΠΔ. Η Οδηγία ενσωματώθηκε «αυτοτελώς», χωρίς να τροποποιηθούν διατάξεις του προϊσχύσαντος (ισχύοντος κατά τον χρόνο ενσωμάτωσής της) ΚΠΔ και χωρίς να συμπεριληφθούν σχετικές με την ΕΕΕ ρυθμίσεις στον ισχύοντα ΚΠΔ⁵³⁶. Έτσι, παρ' ημίν απαιτείται η συμπληρωματική εφαρμογή

τρομοκρατίας» (Μ. Βορίδης σε: Πρακτικά της συνεδρίασης της Ολομέλειας της 19.9.2017, προσβάσιμα σε https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/a08fc2dd-61a9-4a83-b09a-09f4c564609d/es20170919_1.pdf).

⁵³⁵ Στην έκθεση αξιολόγησης συνεπειών ρυθμίσεων (προσβάσιμη σε <https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/c8827c35-4399-4fbb-8ea6-aebdc768f4f7/10189232.pdf>), που συνέταξε η νομοπαρασκευαστική επιτροπή, αναφέρεται, μεταξύ των συνεπειών του νομοσχεδίου στην κοινωνία και στους πολίτες, ότι «[θ]α εμπεδώσει και θα διευρύνει την ιδέα της δικαιοσύνης στους πολίτες, καθόσον εφεξής με το εν λόγω σχέδιο νόμου η συγκέντρωση των αποδεικτικών στοιχείων για υποθέσεις διασυνοριακού χαρακτήρα θα είναι ευχερέστερη λόγω της εξάλειψης της διαφοράς των νομικών συστημάτων των κρατών μελών». Εν προκειμένω, παρατηρείται ότι άστοχα δεν έχει συμπεριληφθεί, τόσο στην εν λόγω έκθεση όσο και στην προαναφερθείσα αιτιολογική έκθεση, καμία απολύτως αναφορά στον αντίκτυπο που έχει ο σχετικός Νόμος στα θεμελιώδη δικαιώματα των καθ' ων η ΕΕΕ και των τρίτων μερών. Στον Τύπο είχε δε παρατηρηθεί ότι «[δ]εδομένου όμως ότι όλα τα πράγματα έχουν δύο όψεις, έτσι και η συγκεκριμένη δεσμευτική οδηγία που ενσωματώνεται στο νομοσχέδιο, αν και διαθέτει πολλές ασφαλιστικές δικλίδες, εντούτοις πάντα θα ενέχει τον κίνδυνο κακής χρήσης αυτής της δικαστικής υποβοήθησης» (Α. Ψαρρά, Ευρωπαϊκή εντολή έρευνας σε ποινικές υποθέσεις, «Εφημερίδα των Συντακτών», 10.5.2017, προσβάσιμο σε <http://www.efsyn.gr/arthro/eyropaiki-entoli-ereynas-se-poinikes-ypotheseis>).

⁵³⁶ Για τα μέσα ενσωμάτωσης της Οδηγίας από τα λοιπά κράτη μέλη βλ. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/NIM/?uri=celex:32014L0041>. Ενδεικτικά, ως προς την Τσεχία αναφέρονται ως σχετικά με

διατάξεων του τελευταίου για την εφαρμογή του Ν. 4489/2017. Κατά βάση, πρόκειται για τις διατάξεις με τις οποίες ορίζεται η διαδικασία εκτέλεσης των ερευνητικών μέτρων, κατοχυρώνονται τα δικαιώματα του υπόπτου/κατηγορουμένου κ.λπ. Εν προκειμένω, πρέπει να επισημανθεί ότι δεν εφαρμόζονται οι ρυθμίσεις του ΚΠΔ για την «παραδοσιακή» δικαστική συνδρομή (οι οποίες περιέχονται στα άρθρα 458-461 ΚΠΔ⁵³⁷).

Κ ε φ α λ α ι ο Δ ε ύ τ ε ρ ο

Γ ε ν ι κ ά χ α ρ α κ τ η ρ ι σ τ ι κ ά τ η ς ε υ ρ ω π α ĩ κ ή ς ε ν τ ο λ ή ς έ ρ ε υ ν α ς

Α. Έννοια της ευρωπαϊκής εντολής έρευνας

Η ΕΕΕ συνιστά ένα καθ' όλα καινούργιο νομικό μέσο και, με βεβαιότητα, το πιο προωθημένο μετά το ΕΕΣ στο πεδίο της δικαστικής συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις

την Οδηγία για την ΕΕΕ (τροποποιηθέντα ή καινούργια) τριάντα εννέα νομοθετήματα, μεταξύ των οποίων και ο τσεχικός ΚΠΔ. Περαιτέρω για την ενσωμάτωσή της στις νομοθεσίες των κρατών μελών βλ. *Council, Directive 2014/41/EU on the European Investigation Order - Transposition*, 5908/1/18, 14.2.2018, *passim* (προσβάσιμο σε <http://www.statewatch.org/news/2018/feb/eu-council-eio-transposition-5908-REV-18.pdf>).

⁵³⁷ Οι ως άνω διατάξεις δεν διαφέρουν ουσιαστικά από αυτές των άρθρων 457-461 του προϊσχύσαντος ΚΠΔ, που ίσχυσαν από την 1.1.1951 μέχρι την 30.6.2019. Στις ανωτέρω ισχύουσες διατάξεις προβλέπεται η διενέργεια συγκεκριμένων ενδεικτικών ανακριτικών πράξεων, ήτοι της αυτοψίας, της πραγματογνωμοσύνης, της κατάσχεσης πειστηρίων και της εξέτασης μαρτύρων και κατηγορουμένων. Περαιτέρω, βάσει αυτών συνδέεται η εκτέλεση αιτήματος εκ μέρους της ελληνικής αρχής με τη συνδρομή λόγων άρνησης της έκδοσης (κατά παραπομπή στις σχετικές διατάξεις), ενώ η μεταγωγή κρατουμένων και η διαβίβαση πειστηρίων τελούν υπό τον όρο της αμοιβαιότητας. Το εν λόγω νομικό πλαίσιο είναι ελλειπές: Δεν ρυθμίζονται σ' αυτό συνήθεις ερευνητικές πράξεις, όπως η κατ' οίκον έρευνα, η άρση του τηλεπικοινωνιακού απορρήτου κ.λπ. Επιπλέον, δεν υπάρχει καμία πρόβλεψη δικαιωμάτων του καθ' ου η διεξαγόμενη διαδικασία, πλην της υποβολής αντιρρήσεων και της άσκησης αναίρεσης κατ' άρθρο 459§4 ΚΠΔ κατά της εκτέλεσης της αίτησης μικρής δικαστικής συνδρομής αλλοδαπής δικαστικής αρχής.

μεταξύ των κρατών μελών⁵³⁸. Συγκεκριμένα, η εντολή συνιστά δικαστική απόφαση⁵³⁹, την οποία εκδίδει ή επικυρώνει (ώστε να καταστεί *δικαστική*) η αρμόδια δικαστική αρχή ενός κράτους μέλους (:του «κράτους έκδοσης»), και την οποία η ίδια διαβιβάζει στην αρμόδια αρχή άλλου κράτους μέλους (:του «κράτους εκτέλεσης»)⁵⁴⁰. Συνεπώς, η ΕΕΕ διαβιβάζεται απευθείας μεταξύ των αρμόδιων αρχών χωρίς να ακολουθείται πια η παραδοσιακή «βασιλική οδός» (*“royal route”*) των Υπουργείων Εξωτερικών⁵⁴¹ και λοιπές χρονοβόρες και εν πολλοίς μη δικαστικής φύσης διαδικασίες.

Η ΕΕΕ εκτελείται βάσει της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης, σύμφωνα με τις ειδικότερες προβλέψεις της Οδηγίας. Έτσι, εγκαταλείπεται πλήρως η –κρατούσα στη μικρή δικαστική συνδρομή– αρχή της αίτησης⁵⁴². Η προκείμενη δικαστική απόφαση-

⁵³⁸ Η συνεργασία των κρατών μελών στον ποινικό τομέα εκφράζεται τόσο σε διοικητικό επίπεδο (π.χ. μεταξύ αστυνομικών ή τελωνειακών αρχών) όσο και σε δικαστικό επίπεδο. Εν προκειμένω, μας απασχολεί *πρωτίστως* η δικαστική συνεργασία (και μόνο κατ' εξαίρεση η διοικητική συνεργασία), στο μέτρο που η ΕΕΕ συνιστά κατά κύριο λόγο μέσο συνεργασίας μεταξύ δικαστικών αρχών. Οι αστυνομικές αρχές έχουν κάποιο *επικουρικό* ρόλο, στον βαθμό που εκτελούν τα οριζόμενα στην ΕΕΕ μέτρα ή που τους ανατίθεται η αρμοδιότητα έκδοσης της ΕΕΕ κατ' άρθρο 2 της Οδηγίας. Πάντως στην περίπτωση αυτή η εκδιδόμενη από αστυνομικές αρχές ΕΕΕ επικυρώνεται στη συνέχεια από δικαστική αρχή· βλ. ευθύς κατωτέρω υπό Β.

⁵³⁹ Σημειωτέον ότι ήδη στην πρωτοβουλία για την ΕΕΕ προβλεπόταν ότι η εντολή είναι δικαστική απόφαση (άρθρ. 1§1 πρότασης οδηγίας). Πρβλ. άρθρ. 1§1 Απόφασης-Πλαίσιο 2002/584/ΔΕΥ, στην οποία επίσης ορίζεται ότι το ΕΕΣ είναι δικαστική απόφαση· πρβλ. ομοίως και άρθρ. 1§1 Απόφασης-Πλαίσιο 2008/978/ΔΕΥ για το ΕΕΣΑΣ· πρβλ. και άρθρ. 2 Απόφασης-Πλαίσιο 2003/577/ΔΕΥ για την ΑΔΠΑΣ, όπου ορίζεται ότι «ως “απόφαση δέσμευσης” νοείται κάθε μέτρο που λαμβάνει αρμόδια δικαστική αρχή».

⁵⁴⁰ Κατά τον Γ. Φουσκαρίνη, Ευρωπαϊκή εντολή έρευνας στις ποινικές υποθέσεις: παρουσίαση των βασικών ρυθμίσεων του Ν. 4489/2017, *The Art of Crime* 3/2017, προσβάσιμο σε <http://theartofcrime.gr/ευρωπαϊκή-εντολή-έρευνας-στις-ποινικ/>, τα δύο μέρη-υποκείμενα που συμμετέχουν στη διαδικασία έκδοσης, διαβίβασης και εκτέλεσης της ΕΕΕ είναι το κράτος έκδοσης και το κράτος εκτέλεσης. Η εν λόγω θεώρηση μπορεί –άστοχα– να προκύψει από το ίδιο το γράμμα της Οδηγίας στα άρθρα 13§1, 22§§3, 6, 30§§5, 6, όπου γίνεται λόγος για κράτη έκδοσης και εκτέλεσης (και όχι, όπως θα έπρεπε, για αρχές έκδοσης και εκτέλεσης), πρέπει όμως να αποκλειστεί, δεδομένου του συστήματος που εγκαθιδρύεται με την Οδηγία βάσει της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης.

⁵⁴¹ Έκφραση του J. Vervaele, *The Europeanisation...*, ό.π., σελ. 13.

⁵⁴² Για τον λόγο αυτό δεν απαντούν στην Οδηγία οι αντίστοιχοι –καθιερωμένοι στη μικρή δικαστική συνδρομή– όροι «αιτούν μέρος» και «προς ό η αίτηση μέρος». Οι E. De Capitani / S. Peers, *The European Investigation Order: a new approach to mutual recognition in criminal matters*, 2014 (προσβάσιμο σε <http://eulawanalysis.blogspot.com/2014/05/the-european-investigation-order-new.html>), παρατηρούν ότι

εντολή περιλαμβάνει αιτιολογικό μέρος (:τις απαιτούμενες για την αναγνώριση και την εκτέλεσή της πληροφορίες) και διατακτικό μέρος (:αυτό καθεαυτό το εντελλόμενο μέτρο). Βάσει της Οδηγίας, η εντολή είναι κατ' αρχήν εκτελεστή⁵⁴³ (και, κατά τούτο, προσομοιάζει με λοιπά εργαλεία που βασίζονται στην αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης, ήτοι με το ΕΕΣ, την ΑΔΠΑΣ και το ΕΕΣΑΣ). Ως εκ τούτου, η ΕΕΕ αναπτύσσει «εξωεδαφική εκτελεστότητα» (“extraterritorial enforceability”) σε άλλο κράτος μέλος από αυτό στο οποίο εκδόθηκε. Τα εν λόγω χαρακτηριστικά της εντολής διευκολύνουν κατά πολύ την όλη σχετική διαδικασία, προς όφελος βέβαια της αποτελεσματικότητάς της και, σε τελική ανάλυση, της απόκτησης των αποδεικτικών μέσων από την αρμόδια δικαστική αρχή, ώστε η τελευταία να δύναται να επιτελέσει το ανακριτικό, διωκτικό ή δικαιοδοτικό έργο της.

Στο πλαίσιο του Ν. 4489/2017 (άρθρ. 2§1), η ΕΕΕ νοείται ως «δικαστική απόφαση ή απόφαση την οποία εκδίδει ή επικυρώνει δικαστική αρχή κράτους-μέλους της ΕΕ». Έτσι, σε αντίθεση με το γράμμα της Οδηγίας (άρθρ. 1§1) κατά το οποίο η ΕΕΕ μπορεί να είναι (μόνο) δικαστική απόφαση, κατά τον ημεδαπό Νόμο ενσωμάτωσής της η εντολή εκδίδεται ή έστω επικυρώνεται μεν από δικαστική αρχή, χωρίς όμως να συνιστά άνευ ετέρου δικαστική απόφαση. Η διαφοροποίηση αυτή είναι αναίτια. Μάλιστα, με την προσθήκη του εν λόγω επιπλέον όρου αναφορικά με αυτοτελή έννοια του δικαίου της Ένωσης (:«δικαστική απόφαση»)⁵⁴⁴ θα μπορούσε να τεθεί, εν

με αυτή τη μεταβολή της ορολογίας ο Ενωσιακός νομοθέτης φανερώνει με σαφήνεια πώς το σύστημα συνεργασίας άλλαξε με τη μετάβαση από την αμοιβαία δικαστική συνδρομή στην αμοιβαία αναγνώριση. Πρβλ. *L. Bachmaier Winter*, European Investigation Order for obtaining evidence in the criminal proceedings: study of the proposal for a European directive, ZIS 2010, 582 (προσβάσιμο σε http://www.zis-online.com/dat/artikel/2010_9_490.pdf), η οποία θεωρεί το θέμα της ορολογίας «τυπικό», σε σχέση με τη διαφοροποίηση προς το προηγούμενο καθεστώς. Πρέπει να επισημανθεί ότι η προστιθέμενη αξία της Οδηγίας εν προκειμένω είναι μεγάλη, ιδίως αν κάποιος αναλογιστεί ότι σε ορισμένα κράτη μέλη –όπως τουλάχιστον μέχρι πρότινος το Ηνωμένο Βασίλειο– δεν απαιτείται δικαστική απόφαση για την εκτέλεση ερευνητικών μέτρων (καθώς αρκεί σχετική παραγγελία αστυνομικού υπαλλήλου). Στις περιπτώσεις αυτές, λοιπόν, συνιστά θετική εξέλιξη για τη δικαιοσύνη της διαδικασίας η απαίτηση να είναι η αρχή έκδοσης (ή έστω επικύρωσης) της ΕΕΕ δικαστική και να εκδίδεται δικαστική απόφαση.

⁵⁴³ Βλ. στο ίδιο Μέρος, Κεφάλαιο Τέταρτο, Γ.1.

⁵⁴⁴ Βλ. έτσι στην από 10.11.2016 απόφαση “Halil Ibrahim Özcelik”, C-453/16 PPU, σκ. 33, όπου ερμηνεύτηκε από το ΔΕΕ ότι στην έννοια της «δικαστικής απόφασης» του άρθρου 8§1 περ. γ' της

προκειμένω, ζήτημα συμπόρευσης του Νόμου με την Οδηγία. Όμως, η διαφοροποίηση αυτή δεν φαίνεται –τουλάχιστον *prima facie*– να συνεπάγεται πρακτικές συνέπειες.

Η ΕΕΕ συνιστά σε μεγάλο βαθμό καινούργια μορφή δικαστικής συνεργασίας, με αποτέλεσμα να μη μπορεί ενταχθεί στο πλαίσιο της μικρής δικαστικής συνδρομής ως υποκατηγορία της⁵⁴⁵. Με την Οδηγία θεσπίζονται ρυθμίσεις που συγκροτούν *δικαστικό σύστημα οριζοντίου χαρακτήρα*⁵⁴⁶, στο πλαίσιο πλέον μιας διεθνικής (αντί διακρατικής) συνεργασίας στον τομέα της ποινικής δικαιοσύνης⁵⁴⁷ στον ενωσιακό χώρο. Οι κανόνες, που διέπουν την εν γένει διαδικασία της έκδοσης, της αναγνώρισης και της εκτέλεσης της ΕΕΕ, διαφέρουν *ποιοτικά*, πλέον, από το προϊσχύσαν καθεστώς⁵⁴⁸. Μέσω της προβλεπόμενης στην Οδηγία διαδικασίας, οι (ευνοούσες την ποινική καταστολή) δυνατότητες συνεργασίας μεταξύ των αρμόδιων αρχών των κρατών μελών είναι ευρύτερες, ταυτόχρονα όμως προβλέπονται –έστω ως ένα βαθμό– ρητώς δικαιώματα, τόσο σε πανηγυρικό επίπεδο όσο και σε πρακτικά εφαρμόσιμο

Απόφασης-Πλαίσιο για το ΕΕΣ «εμπίπτουν οι αποφάσεις των αρχών που μετέχουν στην απονομή της ποινικής δικαιοσύνης στα κράτη μέλη, με την εξαίρεση των αστυνομικών υπηρεσιών».

⁵⁴⁵ Πρβλ. *Οργανισμό Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης*, Αμοιβαία δικαστική συνδρομή: κατευθυντήριες γραμμές για την προώθηση της αποτελεσματικής εφαρμογής της διεθνούς συνεργασίας, 2018, σελ. 12 (προσβάσιμο σε <https://www.oecd.org/corruption/anti-bribery/OECD-Guidelines-on-Mutual-Legal-Assistance-for-Practitioners-in-Greece-EL.pdf>), όπου η Οδηγία συγκαταλέγεται στο νομικό πλαίσιο της μικρής δικαστικής συνδρομής.

⁵⁴⁶ Ενδιαφέρον έχει η άποψη του *M. Daniele*, *Evidence gathering in the realm of the European Investigation Order: from national rules to global principles*, NJECL 2015, 185, ότι με την Οδηγία δεν υπαγορεύονται άκαμπτοι κανόνες, αλλά «αρχές», τις οποίες καλούνται να εφαρμόσουν τα δικαστήρια ανάλογα με την εκάστοτε περίπτωση, επιτυγχάνοντας μια ισορροπία μεταξύ των διακυβευόμενων συμφερόντων. Ωστόσο, βάσει της Οδηγίας δεν φαίνεται να δικαιολογείται η θέση του συγγραφέα περί μετάβασης από ένα σύστημα κανόνων (στο πλαίσιο της μικρής δικαστικής συνδρομής) σε ένα σύστημα αρχών, ούτε προκύπτει από αυτή ότι υπάρχουν διακυβευόμενα συμφέροντα. Για την ακρίβεια, η μετάβαση σε ένα πράγματι δικαστικό σύστημα συνεργασίας δεν φαίνεται συμβατή με την έννοια των «διακυβευόμενων συμφερόντων», εκτός και αν ως τέτοια εννοούνται τα δικαιώματα του προσώπου που θίγεται από την εκδιδόμενη ΕΕΕ.

⁵⁴⁷ Για το εν γένει σκόπιμο της μετάβασης από τη –διακρατικής φύσης– «διεθνή συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις» στη «διεθνική δικαιοσύνη», βλ. τη σημαντική –και πρωτοπόρα– έκθεση του *Συμβουλίου της Ευρώπης* “New Start: a report” (:στο Μέρος Πρώτο, Κεφάλαιο Πρώτο, Ε.).

⁵⁴⁸ Πρβλ. *Γ. Τριανταφύλλου*, *Διεθνής δικαστική συνδρομή...*, ό.π., σελ. 17, υποσημ. 52, ο οποίος εύστοχα (και ήδη προ της «σύλληψης» της ΕΕΕ) κάνει λόγο για «μεταλλαγή» των μορφών της δικαστικής συνδρομής στην ποινική απόδειξη λόγω των εξελίξεων γενικότερα στη δικαστική συνεργασία, αναφερόμενος σε παραδοσιακές και σε νεότερες μορφές της.

επίπεδο. Περαιτέρω, ο Ενωσιακός νομοθέτης χρησιμοποιεί διαφορετική ορολογία από αυτή της παραδοσιακής δικαστικής συνδρομής (όπως έπραξε αντίστοιχα με την Απόφαση-Πλαίσιο για το ΕΕΣ, σε σχέση με την παραδοσιακή ορολογία για την έκδοση)⁵⁴⁹. Σημειώνουμε ότι στην παρούσα μελέτη προτιμάται η χρήση του ρήματος «εντέλλονται» ως προς τα εκτελεστέα - «εντελλόμενα» με βάση την εκδιδόμενη ΕΕΕ ερευνητικά μέτρα (δηλαδή αυτά για την εκτέλεση των οποίων δίνεται εντολή), καίτοι αυτά κατά την Οδηγία και τον Ν. 4489/2017 «*ζητούνται*»⁵⁵⁰: Ο όρος αυτός παραπέμπει στην αρχή της αίτησης, πράγμα εξ ορισμού ασύμβατο με τη φύση της ΕΕΕ ως εντολής (*order, décision*)⁵⁵¹.

Εντούτοις, παρά την –κατά βάση ριζική– διαφοροποίηση του καινούργιου θεσμού δικαστικής συνεργασίας από τον παραδοσιακό θεσμό δικαστικής συνδρομής, δεν μπορεί να παραβλεφθεί ότι με την ΕΕΕ, σε αρκετές περιπτώσεις, παρέχεται τελικά η αυτή συνδρομή για την υποβοήθηση της ποινικής διαδικασίας, με την εκτέλεση ερευνητικών μέτρων και τη διαβίβαση αποδεικτικών μέσων. Εξάλλου, η ΕΕΕ προέκυψε ιστορικά από την κλασική διακρατική συνεργασία στο πεδίο της μικρής δικαστικής συνδρομής. Με την Οδηγία, όπως προαναφέρθηκε, επιδιώχθηκε μια νέα προσέγγιση στη συνεργασία των κρατών μελών, «*που θα βασίζεται στην αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης, αλλά θα λαμβάνει επίσης υπόψη την ευελιξία του παραδοσιακού συστήματος της αμοιβαίας δικαστικής συνδρομής*» (αιτ. σκ. 6 προοιμίου)⁵⁵². Πράγματι,

⁵⁴⁹ Πρβλ. Χ. Δημόπουλο, Έκδοση εγκληματιών: Ευρωπαϊκή Εντολή Έρευνας, ΠοινΔικ 2018, 461, ο οποίος φαίνεται να υπολαμβάνει ότι σε «υποκειμενικό επίπεδο» η Οδηγία για την ΕΕΕ διέπει πλέον τον θεσμό της έκδοσης –πράγμα που δεν ισχύει.

⁵⁵⁰ Στην αγγλική και τη γαλλική εκδοχή της Οδηγίας χρησιμοποιούνται οι αντίστοιχοι –ταυτόσημοι– όροι “*requested*” και “*demandées*”.

⁵⁵¹ Λόγω της επιλογής αυτής του Ενωσιακού νομοθέτη, η ΕΕΕ δεν εκδίδεται από *αιτούν* κράτος και δεν συνιστά *αίτηση* για το *προς ό η αίτηση* κράτος. Στο πλαίσιο αυτό, η ΕΕΕ και τα ερευνητικά μέτρα που ορίζονται σ’ αυτή *εκτελούνται* επειδή το διέταξε η αρχή έκδοσης, μετά από περιορισμένο έλεγχο της ΕΕΕ από την αρχή εκτέλεσης.

⁵⁵² Βλ. S. Ruggeri, Introduction to the proposal of a European Investigation Order: due process concerns and open issues, σε: S. Ruggeri (επιμ.), Transnational evidence and multicultural in Europe, εκδ. Springer, Cham-Heidelberg-New York-Dordrecht-London 2014, σελ. 9-10. Βλ. σχετ. και την αιτιολογική έκθεση των επτά κρατών μελών, ό.π., σελ. 2-3, από την οποία προκύπτει ότι κατά την κατάρτιση της οικείας πρότασης οδηγίας λήφθηκε υπόψη η διαπίστωση του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου στο Πρόγραμμα της Στοκχόλμης [βλ. Μέρος Δεύτερο, Κεφάλαιο Τρίτο, Β.] ότι χρειάζεται «*νέα προσέγγιση*», ενώ πρέπει να ληφθεί υπόψη η «*ευελιξία*» του συστήματος της αμοιβαίας δικαστικής συνδρομής.

το λειτουργικό πλαίσιο της ΕΕΕ βασίζεται μεν στην αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης, διατηρεί ωστόσο διάφορες ρυθμίσεις εμπνευσμένες από τη διακρατική συνεργασία – όπως θα φανεί παρακάτω. Ακριβώς λόγω του συνδυασμού αυτού διαφορετικών ρυθμίσεων μπορεί, κατά συνέπεια, να υποστηριχθεί ότι η Οδηγία πραγματώνει ένα μικτό σύστημα⁵⁵³ και ότι η εντολή συνιστά, ως μετεξέλιξη της μικρής δικαστικής συνδρομής, *sui generis* (ιδιότυπο) θεσμό συνεργασίας. Αναμφίβολα δε, για τα μέχρι σήμερα ισχύοντα δεδομένα, η ΕΕΕ συνιστά θεσμό μοναδικό σε παγκόσμια κλίμακα.

Β. Η εκτέλεση ερευνητικών μέτρων ως αντικείμενο της ευρωπαϊκής εντολής έρευνας

Με την Οδηγία 2014/41/ΕΕ θεσπίζονται κανόνες αμοιβαίας αναγνώρισης των ερευνητικών μέτρων εντός του χώρου της Ένωσης. Στο πλαίσιο αυτό, ρυθμίζονται οι διαδικασίες της έκδοσης, της διαβίβασης, της αναγνώρισης, της εκτέλεσης της ΕΕΕ και της διαβίβασης των αποδεικτικών μέσων –στην απόκτηση των οποίων προσβλέπει η αρχή έκδοσης. Η εκτέλεση των ερευνητικών μέτρων, την οποία εντέλλεται η αρχή έκδοσης με βάση την ΕΕΕ, συνιστά το ρυθμιζόμενο από αυτή αντικείμενο διά του οποίου αποκτώνται τα αποδεικτικά μέσα. Βέβαια, η εκτέλεση των ερευνητικών μέτρων απαιτείται μόνο στις περιπτώσεις που αυτά είναι απαραίτητα για τη συγκέντρωση των αποδεικτικών μέσων – εφόσον δηλαδή τα τελευταία δεν βρίσκονται ήδη στην κατοχή των αρμόδιων αρχών του κράτους εκτέλεσης (σύμφωνα με το άρθρο 1§1 εδ. β'). Κατ' αυθεντική δε –παρεμπόμπουσα πάντως– αναφορά του Ενωσιακού νομοθέτη στο προοίμιο της Οδηγίας (αιτ. σκ. 34 *in fine*), αντικείμενο της ΕΕΕ συνιστούν τα αποδεικτικά μέσα⁵⁵⁴.

⁵⁵³ Αντίθετος ο *T. Rafaraci*, General considerations on the European Investigation Order, σε: S. Ruggeri (επιμ.), Transnational evidence and multicultural in Europe, εκδ. Springer, Cham-Heidelberg-New York-Dordrecht-London 2014, σελ. 38, ο οποίος υποστηρίζει ότι στην Οδηγία απαντούν όλα τα χαρακτηριστικά της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης. Η θέση αυτή, κατά τη γνώμη μου, υποτιμά το γεγονός της συνύπαρξης στην Οδηγία δύο ειδών ρυθμίσεων τελείως διαφορετικής φύσης.

⁵⁵⁴ Στα αποδεικτικά μέσα, τα οποία παρέχονται κατ' εκτέλεση της ΕΕΕ, δεν αποκλείεται να συμπεριλαμβάνονται τουλάχιστον κατ' αρχήν τα «όργανα» και προϊόντα εγκλήματος, υπό την έννοια του άρθρου 2 περ. 1-3 της Οδηγίας 2014/42/ΕΕ «*σχετικά με τη δέσμευση και τη δήμευση οργάνων και προϊόντων εγκλήματος στην Ευρωπαϊκή Ένωση*» (ΕΕ L 127/29.4.2014, σελ. 39 επ.) [N. 4478/2017]. Τα αντικείμενα αυτά κατάσχονται και παραδίδονται (έστω προσωρινά, κατ' άρθρο 13§§3 και 4 Οδηγίας για την ΕΕΕ) στην αρχή έκδοσης είτε δεσμεύονται σύμφωνα με την άνω Οδηγία 2014/42/ΕΕ και στη συνέχεια δυνητικά διαβιβάζονται στην αρχή έκδοσης της ΕΕΕ. Σχετικώς, διαφωτιστική είναι η αναφορά

Καίριο χαρακτηριστικό της ΕΕΕ είναι η ευρύτητα των ερευνητικών μέτρων⁵⁵⁵, των οποίων η εκτέλεση καλύπτεται από τον εν λόγω θεσμό⁵⁵⁶. Στην αιτιολογική σκέψη 8 του προοιμίου της Οδηγίας αναφέρεται ότι η εντολή θα πρέπει να έχει *οριζόντιο* πεδίο εφαρμογής και να εφαρμόζεται σε *όλα* τα ερευνητικά μέτρα, που αποσκοπούν στη συγκέντρωση αποδεικτικών μέσων⁵⁵⁷. Έτσι, στο άρθρο 3 της Οδηγίας (:άρθρ. 4 εδ. α') ορίζεται ότι η ΕΕΕ κατ' αρχήν καλύπτει «*κάθε*» ερευνητικό μέτρο⁵⁵⁸. Τα δε ερευνητικά

στην αιτ. σκ. 34 προοιμίου της Οδηγίας 2014/41/ΕΕ, ότι «*οποιοδήποτε στοιχείο, περιλαμβανομένων των χρηματοοικονομικών περιουσιακών στοιχείων, μπορεί να υπαχθεί σε διάφορα προσωρινά μέτρα κατά τη διάρκεια της ποινικής διαδικασίας, όχι μόνο με σκοπό τη συγκέντρωση αποδεικτικών στοιχείων αλλά και τη δήμευση. Η διάκριση μεταξύ των δύο στόχων που επιδιώκονται με τα προσωρινά μέτρα δεν είναι πάντα προφανής και ο στόχος του προσωρινού μέτρου ενδέχεται να μεταβληθεί κατά τη διάρκεια της διαδικασίας. Για τον λόγο αυτό είναι σημαντικό να διατηρηθεί μια ομαλή σχέση μεταξύ των διαφόρων πράξεων που θα ισχύσουν σε αυτό το πεδίο. Ακόμη, για τον ίδιο λόγο, η εκτίμηση του κατά πόσον ένα στοιχείο πρέπει να χρησιμεύσει ως αποδεικτικό στοιχείο, άρα ως αντικείμενο μιας ΕΕΕ, θα πρέπει να ανατίθεται στην αρχή έκδοσης.*».

⁵⁵⁵ Το γεγονός αυτό οφείλεται, μεταξύ άλλων, στις διαφορές των ποινικοοικονομικών συστημάτων των κρατών μελών. Για την ποινική απόδειξη στα ηπειρωτικά και τα κοινοδικαιικά νομικά συστήματα, βλ. *J. Jackson / S. Summers, The internationalisation of criminal evidence: beyond the common law and civil law traditions*, εκδ. Cambridge University Press, Νέα Υόρκη 2012, σελ. 3 επ. Για τα σχετικά με την ποινική απόδειξη ζητήματα στο ηπειρωτικό δίκαιο, βλ. *P. Gully-Hart, How to obtain evidence in the civil law system (continental Europe)*, σε: R. Atkins (επιμ.), *The alleged transnational criminal: The second biennial international criminal law seminar*, εκδ. Martinus Nijhoff Publishers, Χάγη 1995, σελ. 277 επ. Ειδικότερα για την έννοια των ερευνών στην ελληνική ποινική νομοθεσία, τη νομική φύση, τα αντικείμενα και τη διάκρισή τους από άλλες διαδικαστικές πράξεις, βλ. *Γ. Τριανταφύλλου, Η ρύθμιση και η λειτουργία των ερευνών κατά τον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας*, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1993, σελ. 27 επ.

⁵⁵⁶ Σημειώνεται ότι, εν προκειμένω, δεν μας απασχολεί η εξαίρεση των ΚΟΕ από τα καλυπτόμενα από την ΕΕΕ ερευνητικά μέτρα (:άρθρ. 3 Οδηγίας, 4 εδ. β', γ' Ν. 4489/2017), η οποία ερευνάται στο αμέσως επόμενο Υποκεφάλαιο.

⁵⁵⁷ Βλ. και αιτ. σκ. 7 προοιμίου, στην οποία αναφέρεται ότι «*[η] έκδοση μιας ΕΕΕ αποσκοπεί στην εκτέλεση ενός ή περισσότερων συγκεκριμένων ερευνητικών μέτρων στο κράτος εκτέλεσης [...] με σκοπό τη συγκέντρωση αποδεικτικών στοιχείων*», καθώς και ότι η ΕΕΕ πρέπει να περιλαμβάνει [και] τη λήψη ήδη ευρισκόμενων στην κατοχή της αρχής εκτέλεσης αποδεικτικών μέσων. Κατ' ακριβολογία, βέβαια, είναι άλλο πράγμα η έρευνα για τη συγκέντρωση αποδεικτικών μέσων και άλλο η συγκέντρωσή τους *άνευ έρευνας* (τουλάχιστον από την παραλαβή της ΕΕΕ και μετά) λόγω της εκ των προτέρων κατοχής τους.

⁵⁵⁸ Βλ. ήδη την αιτιολογική έκθεση των επτά κρατών μελών, ό.π., σελ. 5, κατά την οποία, καθώς ένας από τους κύριους σκοπούς της ΕΕΕ είναι η διευκόλυνση της δικαστικής συνδρομής στην ποινική απόδειξη με την αντικατάσταση όλων των υφιστάμενων κατά τον χρόνο εκείνο σχετικών μέσων με ένα

μέτρα, για την εκτέλεση των οποίων εκδίδεται η ΕΕΕ, μπορεί να αφορούν στη συγκέντρωση αποδεικτικών μέσων⁵⁵⁹ τα οποία ήδη υπάρχουν –είτε είναι άμεσα διαθέσιμα είτε όχι– ή τα οποία, αν και δεν υπάρχουν, είναι άμεσα διαθέσιμα κ.λπ.

Το γεγονός ότι η ΕΕΕ καλύπτει (κατ' αρχήν) όλα τα αποδεικτικά μέτρα, επικρίθηκε από τη θεωρία. Συγκεκριμένα, θεωρήθηκε υπερβολικά ευρεία και αόριστη η γενική αναφορά σε «κάθε» ερευνητικό μέτρο, χωρίς αυτά να εξειδικεύονται ή να προβλέπεται ορισμός της έννοιάς τους⁵⁶⁰. Η πρόβλεψη συγκεκριμένων ερευνητικών

μοναδικό νομικό πλαίσιο, η ΕΕΕ θα έπρεπε κατ' αρχήν να καλύπτει όλα τα ερευνητικά μέτρα που σκοπούν στη συγκέντρωση αποδεικτικών μέσων.

⁵⁵⁹ Κατά τον Α. Girginov, Εκτέλεση της Ευρωπαϊκής Εντολής Έρευνας στη Βουλγαρία, (απόδοση Π. Ανδρεάδη-Παπαδημητρίου / Γ. Ναζίρη), ΠοινΔικ 2018, 1220, μπορεί να διαστρεβλωθεί πλήρως η «έννοια της διεθνούς δικαστικής συνεργασίας», αν η ΕΕΕ «αναφέρει όχι μόνο τις ανακριτικές πράξεις που πρέπει να διεξαχθούν, αλλά και το αποδεικτικό υλικό που πρέπει να συγκεντρωθεί». Ο ίδιος πάντως αναγνωρίζει ότι «η περιγραφή των αποδεικτικών στοιχείων των οποίων η απόκτηση επιδιώκεται, θα ήταν χρήσιμη για να βοηθήσει τις αρχές του κράτους εκτέλεσης να επιλέξουν την κατάλληλη ανακριτική πράξη, όταν η αρχικώς αιτηθείσα δεν μπορεί να εκτελεστεί» επειδή οι εντελλόμενες ανακριτικές πράξεις δεν μπορούν να εκτελεστούν, καθώς δεν προβλέπονται από το δίκαιο του κράτους εκτέλεσης ή δεν θα ήταν διαθέσιμες σε αντίστοιχες εθνικές υποθέσεις.

⁵⁶⁰ Βλ. Α. Τζαννετή, Η Ευρωπαϊκή Εντολή Έρευνας (ενσωμάτωση της Οδηγίας 2014/41/ΕΕ με το Ν. 4489/2017), ΠοινΧρ 2018, 84, όπου επισημαίνεται ότι το εννοιολογικό περιεχόμενο του όρου «ερευνητικά μέτρα» δεν εξειδικεύεται στην Οδηγία, «με συνέπεια να παραμένει ασαφές αν υπάρχουν και άλλα ερευνητικά μέτρα –πέρα από τα αναφερόμενα στα άρθρα 10 παρ. 2 και 23 επ. της Οδηγίας– που μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο της ΕΕΕ». Βλ. και G. Vermeulen / W. De Bondt / C. Ryckman, Enhanced stringency in cooperation, σε: G. Vermeulen / W. De Bondt / C. Ryckman (επιμ.), Rethinking international cooperation in criminal matters in the EU: moving beyond actors, bringing logic back, footed in reality, Institute for International Research on Criminal Policy research series vol. 42, εκδ. Maklu, Antwerpen-Apeldoorn-Portland 2012, σελ. 318, σύμφωνα με τους οποίους η εν λόγω πρόβλεψη είναι μη ρεαλιστική και μη επεξεργασμένη και για τον λόγο αυτό θα έπρεπε να τροποποιηθεί. Ο Δ. Σπινέλλης, Η δικαστική συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις στην Ευρώπη και ειδικότερα η ευρωπαϊκή εντολή έρευνας, σε: Τιμητικός Τόμος για τον Καθηγητή Νέστορα Κουράκη: έγκλημα και ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης, (επιμ. Μ. Γασπαρινάτου), εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα 2016, σελ. 374 (προσβάσιμο σε <http://www.ant-sakkoulas.gr/periexomena/15-2764-2.pdf>), υποστηρίζει ότι, καθώς ο όρος «ανακριτικό» ή «ερευνητικό» μέτρο δεν ορίζεται ειδικά, είναι πιθανό να τεθεί ζήτημα ως προς τα επιμέρους μέτρα που περιλαμβάνονται στην έννοια αυτή. Κατά την Commission, Comments..., ό.π., σελ. 12, λόγω των ενδεχόμενων επιπτώσεων της ΕΕΕ για τα άτομα, ήταν απαραίτητη η συμπερίληψη ορισμού των ερευνητικών μέτρων, συμβατού με τις απαιτήσεις της σαφήνειας του νόμου και της ασφάλειας δικαίου. Σημειώνουμε ότι ο ορισμός της έννοιας των ερευνητικών μέτρων θα μπορούσε να είχε συμπεριληφθεί στο άρθρο 2.

μέτρων, για τα οποία και μόνο θα μπορούσε να εκδίδεται η ΕΕΕ, θα συμβιβαζόταν ασφαλώς καλύτερα με τις απαιτήσεις της ασφάλειας δικαίου⁵⁶¹ και της ποιότητας της νομοθεσίας⁵⁶² κάθε κράτους μέλους. Στο σημείο αυτό πρέπει βέβαια να ληφθεί υπόψη και ο μεγάλος αριθμός των κρατών μελών της Ένωσης σε συνδυασμό με τις διαφοροποιήσεις που απαντούν όσον αφορά στις επιμέρους εθνικές ρυθμίσεις για τα προβλεπόμενα ερευνητικά μέτρα. Αν η Οδηγία περιελάμβανε αποκλειστικώς συγκεκριμένα εκτελεστέα μέτρα, είναι πιθανό προς τούτο να είχαν επιλεγεί τα ερευνητικά μέτρα που προβλέπονται κοινώς, επί συγκεκριμένων εγκλημάτων, στις νομοθεσίες όλων των κρατών μελών. Έτσι, όμως, το πεδίο εφαρμογής της Οδηγίας θα περιοριζόταν σε μεγάλο βαθμό. Ένας τέτοιος περιορισμός θα υποδήλωνε κάποια αμοιβαία επιφυλακτικότητα και έλλειψη εμπιστοσύνης των κρατών μελών προς τα ποινικοοικονομικά συστήματα και τις δικαστικές αρχές των άλλων κρατών μελών.

Ενώ βέβαια πρέπει κατά την εκτέλεση της ΕΕΕ να υφίστανται «δικλείδες ασφαλείας» για την τήρηση της εθνικής και ενωσιακής δημόσιας τάξης, μια τέτοια προσέγγιση θα μπορούσε εν προκειμένω να θίξει το ενωσιακό εγχείρημα. Και τούτο θα συνέβαινε, χωρίς πάντως να διασφαλίζεται περισσότερο το θιγόμενο από την ΕΕΕ πρόσωπο. Η προστασία του τελευταίου επιτυγχάνεται, όταν τα ερευνητικά μέτρα *per se*, αλλά και η σκοπιμότητα και η νομιμότητα της εκτέλεσής τους, ελέγχονται *in concreto*, σύμφωνα με τις προβλεπόμενες δικαιιοκρατικές εγγυήσεις. Την τήρηση των τελευταίων, άλλωστε, επιβάλλει η ενωσιακή δημόσια τάξη και συνεπώς πρέπει αυτές να ισχύουν σε κάθε κράτος μέλος. Η –υποθετική– πρόβλεψη ενός *numerus clausus* συγκεκριμένων ερευνητικών μέτρων, τα οποία και μόνο θα μπορούσαν να συνιστούν αντικείμενο της ΕΕΕ, θα συνεπαγόταν τη μη συμπερίληψη όλων των λοιπών μέτρων, που αναλόγως των περιστάσεων μπορεί να κρίνονταν ζωτικής σημασίας για την ποινική έρευνα. Έτσι, όμως, σε τελική ανάλυση θα παρεμποδιζόταν η απονομή της ποινικής δικαιοσύνης και η καταστολή του εγκλήματος.

Η εξειδίκευση στην Οδηγία των εκτελούμενων μέτρων προϋποθέτει την εναρμόνιση των εθνικών διατάξεων περί ερευνητικών μέτρων, δηλαδή τη θέσπιση

⁵⁶¹ Βλ. A. Mangiaracina, A new and controversial scenario in the gathering of evidence at the European level: the proposal for a Directive on the European Investigation Order, ULR 1/2014, 120 (προσβάσιμο σε <http://doi.org/10.18352/ulr.260>).

⁵⁶² Σχετικά με τη λεγόμενη «ποιότητα του νόμου», η οποία απαιτείται κατά το ΕΔΔΑ να συντρέχει, βλ. Μέρος Πρώτο, Κεφάλαιο Πρώτο, Γ.2.2.2.

κοινών ελάχιστων κανόνων σε ενωσιακό επίπεδο. Τούτο όμως δεν είναι το αντικείμενό της, καθώς αυτή περιορίζεται στη θέσπιση κανόνων αμοιβαίας αναγνώρισης και δεν προβαίνει σε προσέγγιση των οικείων εθνικών νομοθεσιών. Σκόπιμο θα ήταν να είχε προηγηθεί της έκδοσης της Οδηγίας η θέσπιση ελάχιστων-κοινών ουσιαστών κανόνων και αρχών, που να διέπουν την εκτέλεση όλων των ερευνητικών μέτρων σε όλα τα κράτη μέλη. Κατ' αυτό τον τρόπο, θα επιτυγχανόταν καλύτερα η προβλεψιμότητα των ερευνητικών μέτρων, το παραδεκτό τους, η ασφάλεια δικαίου και ο σεβασμός των θεμελιωδών ποινικοδικονομικών δικαιωμάτων⁵⁶³.

Περαιτέρω, εκτός από την ένταξη στο ρυθμιστικό πεδίο της Οδηγίας οποιουδήποτε δυνατού ερευνητικού μέτρου, ο Ενωσιακός νομοθέτης συμπεριέλαβε ρητά σε αυτό και συγκεκριμένα ερευνητικά μέτρα. Ειδικότερα, πρόκειται για τα «*ορισμένα διερευνητικά μέτρα*» των άρθρων 22-29 και για την «*παρακολούθηση τηλεπικοινωνιών*» των άρθρων 30-31 (:αντίστοιχα άρθρ. 24-31, 32-33 Ν. 4489/2017), ως προς τα οποία προβλέπονται σχετικά αναλυτικές ρυθμίσεις. Οι εν λόγω διατάξεις τρόπον τινά συνιστούν το «*ειδικό μέρος*»⁵⁶⁴ της Οδηγίας και αναλύονται παρακάτω⁵⁶⁵. Επίσης, στο άρθρο 10§2 (:άρθρ. 12§2 Ν. 4489/2017) αναφέρονται συγκεκριμένα ερευνητικά μέτρα, τα οποία «*πρέπει πάντοτε να είναι διαθέσιμα στο πλαίσιο του εθνικού δικαίου του κράτους εκτέλεσης*». Στην Οδηγία δεν συμπεριλαμβάνονται ειδικότερες ρυθμίσεις για τα μέτρα αυτά⁵⁶⁶. Επιπλέον, στο άρθρο 32 (:άρθρ. 34 Ν. 4489/2017) απαντούν ειδικές προβλέψεις για τα «*προσωρινά μέτρα*»⁵⁶⁷. Εν προκειμένω, δεν πρόκειται για συγκεκριμένα κατ' είδος ερευνητικά μέτρα, αλλά τρόπον τινά για ασφαλιστικά μέτρα. Με αυτά επιδιώκεται η προσωρινή πρόληψη της καταστροφής, της μετατροπής, της απομάκρυνσης, της μεταφοράς ή της διάθεσης «*ενός στοιχείου το οποίο μπορεί να χρησιμεύσει ως απόδειξη*». Η θέσπιση των εν λόγω μέτρων στην Οδηγία είναι εύλογη, αφού κατ' αυτό τον τρόπο μπορεί να αποφευχθεί η δυσχέραση ή η αποτυχία της απόκτησης συγκεκριμένων αποδεικτικών μέσων⁵⁶⁸.

⁵⁶³ L. Bachmaier Winter, Transnational criminal proceedings, witness evidence and confrontation: lessons from the ECtHR's case law, ULR 4/2013, 145 (προσβάσιμο σε <http://doi.org/10.18352/ulr.246>).

⁵⁶⁴ Βλ. Α. Τζαννετή, Η Ευρωπαϊκή Εντολή Έρευνας..., ό.π., 85.

⁵⁶⁵ Στο ίδιο Μέρος, Κεφάλαιο Έκτο.

⁵⁶⁶ Για τα εν λόγω μέτρα βλ. στο ίδιο Μέρος, Κεφάλαιο Τέταρτο, Δ.2.

⁵⁶⁷ Το παραπάνω άρθρο είναι το μοναδικό που περιέχεται στο –ομώνυμο– Κεφάλαιο VI «*προσωρινά μέτρα*».

⁵⁶⁸ Για τα εν λόγω μέτρα βλ. και *infra* υποσημ. 1326.

Υπό άλλο πρίσμα, η ΕΕΕ δεν μπορεί να εκδοθεί για τη διαβίβαση δεδομένων ποινικού μητρώου, όπως και για την επίδοση δικογράφων και διαδικαστικών εγγράφων. Οι περιπτώσεις αυτές δεν σχετίζονται με αποδεικτικά μέσα⁵⁶⁹, για τη λήψη των οποίων εκδίδεται η εντολή κατ' άρθρο 1§1 εδ. α' της Οδηγίας (:άρθρ. 2§1 Ν. 4489/2017). Έτσι, στις παραπάνω περιπτώσεις συνεχίζουν να ισχύουν όσα ρυθμίζονται σχετικώς από την ΕΣΑΔΣΠΥ, τη ΣΕΣΣ και τη ΣΑΔΣΠΥ/ΕΕ⁵⁷⁰.

Στην ελληνική έννομη τάξη, ως ερευνητικά μέτρα νοούνται αναμφίβολα όλες οι ανακριτικές πράξεις που προβλέπονται στον ΚΠΔ (άρθρ. 251 επ.), καθώς και σε άλλους δικονομικούς νόμους⁵⁷¹. Στη διεξαγόμενη στην Ελλάδα ποινική διαδικασία κατ' αρχήν επιτρέπεται κάθε είδος αποδεικτικών μέσων (κατ' άρθρο 178 ΚΠΔ). Η αρχή αυτή καλύπτει και τα αποδεικτικά μέσα που παραδίδονται στην αρχή άλλου κράτους μέλους, κατ' εκτέλεση της ΕΕΕ. Τα κυριότερα κατά τον ΚΠΔ αποδεικτικά μέσα⁵⁷² είναι οι

⁵⁶⁹ Ενδεικτικά, στην ημέτερη έννομη τάξη το ποινικό μητρώο μεταξύ άλλων χρησιμοποιείται για τη διάγνωση της συνδρομής ή μη των ελαφρυντικών περιστάσεων του άρθρου 84§2 περ. α' ΠΚ. Σχετικά βλ. και άρθρ. 572§2 ΚΠΔ.

⁵⁷⁰ Βλ. Μέρος Πρώτο, Κεφάλαιο Πρώτο, Δ.2 και Δ.3.2· Μέρος Δεύτερο, Κεφάλαιο Πρώτο, Β. και Γ.1. Η ανταλλαγή πληροφοριών ποινικών μητρώων πραγματοποιείται σύμφωνα και με την Απόφαση-Πλαίσιο 2009/315/ΔΕΥ «σχετικά με τη διοργάνωση και το περιεχόμενο της ανταλλαγής πληροφοριών που προέρχονται από το ποινικό μητρώο μεταξύ των κρατών μελών» [ΕΕ L 93/7.4.2009, σελ. 23· βλ. σχετ. και Απόφαση του Συμβουλίου της 6.4.2009 με αριθ. 2009/316/ΔΕΥ «σχετικά με τη δημιουργία του Ευρωπαϊκού Συστήματος Πληροφοριών Ποινικού Μητρώου (ECRIS) κατ' εφαρμογή του άρθρου 11 της απόφασης-πλαισίου 2009/315/ΔΕΥ», ΕΕ L 93/7.4.2009, σελ. 33.]. Βλ. σχετ. Δ. Σπινέλλη, Το ευρωπαϊκό ένταλμα..., ό.π., σελ. 499.

⁵⁷¹ Α. Τζαννετής, Η Ευρωπαϊκή Εντολή Έρευνας..., ό.π., 84.

⁵⁷² Σημειωτέον ότι ο ημεδαπός νομοθέτης δεν όρισε τί νοείται ως «αποδεικτικό στοιχείο», κατά την ορολογία που απαντά στον Ν. 4489/2017 (αλλά και στην Οδηγία). Κατά τον Χ. Δημόπουλο, Έκδοση εγκληματιών..., ό.π., 583, στον παραπάνω Νόμο «πλειστάκις αναφέρεται αδιευκρίνιστα ο όρος “αποδεικτικά στοιχεία”, ο οποίος κατόπιν των ανωτέρω [ήτοι την αναφορά του άρθρου 2 περ. ε' της Απόφασης-Πλαίσιο 2003/577/ΔΕΥ σε αντικείμενα, έγγραφα ή δεδομένα τα οποία θα μπορούσαν να προσκομιστούν ως αποδεικτικά στοιχεία σε ποινική διαδικασία σε σχέση με αδίκημα αναφερόμενο στο άρθρο 3 της Απόφασης-Πλαίσιο], δεν συμπίπτει με τα αποδεικτικά μέσα του άρθρου 178 ΚΠΔ, αλλά με τα πειστήρια, τα προσωπικά δεδομένα λ.χ. DNA και φυσικά, τα έγγραφα». Κατά τον ίδιο, ό.α.π., 595, «η ΕΕΕ διευρύνει υπέρμετρα το καθιερωμένο θεσμικό οπλοστάσιο των ανακριτικών ερευνών, με πρόσθετες ερευνητικές πράξεις όπως ίχνη, διαγνωστικά σημεία κ.ά., που συνιστούν προβαθμίδα των αποδείξεων και πάντως, επισφαλείς και επαμφοτερίζουσες ενδείξεις». Εντούτοις, με δεδομένο ότι το άρθρο 178 ΚΠΔ αναφέρεται στα «κυριότερα» αποδεικτικά μέσα, μη αποκλείοντας τα πειστήρια (όπως νοούνται κατ' άρθρο 280 ΚΠΔ) και λοιπά μέσα (στα οποία πάντως περιλαμβάνονται ρητά οι ενδείξεις, τα έγγραφα και

ενδείξεις, η αυτοψία, η πραγματογνωμοσύνη, η ομολογία του κατηγορουμένου, οι μάρτυρες και τα έγγραφα (άρθρ. 178 επ.)⁵⁷³. Όλα τα παραπάνω μέσα μπορούν να συνιστούν αντικείμενο της ΕΕΕ· χωρίς, ωστόσο, να ταυτίζονται με τα ευρέως νοούμενα στο πλαίσιο της Οδηγίας ερευνητικά μέτρα.

Γ. Το πεδίο εφαρμογής της Οδηγίας για την ευρωπαϊκή εντολή έρευνας

Κατ' άρθρο 34§1 της Οδηγίας, σειρά διατάξεων της ΣΕΣΣ⁵⁷⁴, της ΕΣΑΔΣΠΥ και της ΣΑΔΣΠΥ/ΕΕ αντικαταστάθηκε από τις «αντίστοιχες διατάξεις» της Οδηγίας. Σε συνάντηση που διοργάνωσε πρόσφατα η *Eurojust* με θέμα την ΕΕΕ, τα εθνικά μέλη της, οι εκπρόσωποι του Συμβουλίου, της Επιτροπής και λοιποί συμμετέχοντες, υπέδειξαν ότι σε κάποιες περιπτώσεις η ερμηνεία του εν λόγω όρου «αντίστοιχες διατάξεις» παραμένει σημείο προβληματισμού. Παράλληλα, οι ανωτέρω διαπίστωσαν ότι σε πολλές περιπτώσεις οι δικαστικές αρχές, λειτουργώντας «πραγματιστικά», εκτέλεσαν την ΕΕΕ σαν να επρόκειτο για αίτηση μικρής δικαστικής συνδρομής είτε εκτέλεσαν την τελευταία σαν να επρόκειτο για ΕΕΕ⁵⁷⁵.

Οι παραπάνω συμβάσεις δεν αντικαθίστανται πλήρως (ούτε βέβαια καταργούνται)⁵⁷⁶, καθώς περιέχουν και άλλες διατάξεις συνδρομής, πέρα από αυτές που

οι πραγματογνωμοσύνες –μεταξύ των οποίων και η ανάλυση DNA κατ' άρθρο 201 ΚΠΔ–), κατά τη γνώμη μου καλύπτει επαρκώς τα διαβιβαστέα στην αρχή έκδοσης «αποδεικτικά στοιχεία». Βλ. σχετ. και υποσημ. 513 (όπου εξηγείται ο λόγος για τον οποίο επιλέχθηκε στην παρούσα εργασία η χρήση του όρου «αποδεικτικά μέσα» αντί του όρου «αποδεικτικά στοιχεία»).

⁵⁷³ Αναλυτικά για τα κυριότερα αποδεικτικά μέσα κατά το σύστημα του ΚΠΔ βλ. *Α. Κωνσταντινίδη*, Η απόδειξη στην ποινική δίκη, εκδ. Σάκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2012, σελ. 77 επ.

⁵⁷⁴ Πρόκειται για τις διατάξεις των άρθρων 48-58 ΣΕΣΣ. Πρβλ. άρθρ. 40 ΣΕΣΣ, το οποίο αναφέρεται σε μία ειδική περίπτωση συνδυασμού αστυνομικής και δικαστικής συνδρομής και υπάγεται στο κεφάλαιο για την αστυνομική συνεργασία. Ορθό είναι να θεωρηθεί ότι αυτή η *sui generis* μορφή συνεργασίας συνεχίζει να ισχύει ακόμη και μετά τη θέση σε ισχύ της Οδηγίας.

⁵⁷⁵ *Eurojust*, Eurojust meeting on the European investigation order, 19-20 September 2018, Outcome Report, [Χάγη] 2018, σελ. 6 (προσβάσιμο σε [http://www.eurojust.europa.eu/doclibrary/Eurojust-framework/ejstrategicmeetings/Outcome%20report%20of%20the%20Eurojust%20meeting%20on%20the%20European%20investigation%20order%20\(19-20%20September%202018\)/2018-12_Outcome-Report_Eurojust-meeting-on-EIO-Sept2018_EN.pdf](http://www.eurojust.europa.eu/doclibrary/Eurojust-framework/ejstrategicmeetings/Outcome%20report%20of%20the%20Eurojust%20meeting%20on%20the%20European%20investigation%20order%20(19-20%20September%202018)/2018-12_Outcome-Report_Eurojust-meeting-on-EIO-Sept2018_EN.pdf)), σελ. 4-5.

⁵⁷⁶ Πρβλ. *Χ. Δημόπουλο*, Έκδοση εγκληματιών..., ό.π., 461, ο οποίος υπολαμβάνει ότι η ΕΣΑΔΣΠΥ έχει «ήδη καταστεί ανίσχυρη», πράγμα που βέβαια δεν ισχύει· βλ. αντίστοιχη επισήμανση ως προς την ΕΣΕ, η οποία κατά τον *ίδιο* (ό.α.π.) έχει καταργηθεί με το άρθρο 38 Ν. 3251/2004, πράγμα που επίσης δεν είναι ακριβές.

εμπίπτουν στο ρυθμιστικό πεδίο της Οδηγίας, όπως η παροχή πληροφοριών ποινικού μητρώου και η επίδοση διαδικαστικών εγγράφων⁵⁷⁷. Εντούτοις, η επίδοση εγγράφων εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της Οδηγίας⁵⁷⁸ στις περιπτώσεις που συνιστά μέρος της διαδικασίας για την εκτέλεση της ΕΕΕ. Οι προαναφερθείσες συμβάσεις συνεχίζουν, ασφαλώς, να ισχύουν πλήρως ως προς τις σχέσεις των κρατών μελών που δεσμεύονται από την Οδηγία με τα κράτη μέλη που δεν δεσμεύονται από αυτή, δηλαδή την Ιρλανδία και τη Δανία. Επιπλέον, με το άρθρο 34§2 προβλέπεται η πλήρης αντικατάσταση της Απόφασης-Πλαίσιο 2008/978/ΔΕΥ και η μερική (:μόνον ως προς τη δέσμευση αποδεικτικών μέσων) αντικατάσταση της Απόφασης-Πλαίσιο 2003/577/ΔΕΥ από την Οδηγία⁵⁷⁹.

Η Οδηγία υπερισχύει των υφιστάμενων και μελλοντικών διεθνών συμβάσεων δικαστικής συνδρομής, που συνάπτονται στο πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης κ.λπ. (αιτ. σκ. 35 προοιμίου). Ωστόσο, κατ' άρθρο 34§3 αυτής επιφυλάσσεται στα κράτη μέλη η εφαρμογή τέτοιων συμβάσεων (ή η σύναψη καινούργιων), εφόσον ενισχύουν τους στόχους της Οδηγίας και απλουστεύονται ή διευκολύνονται περαιτέρω οι διαδικασίες συγκέντρωσης αποδεικτικών μέσων, υπό τον όρο ότι τηρούνται οι διασφαλίσεις που προβλέπονται με αυτή. Η ρύθμιση αυτή συνιστά έκφανση της αρχής της επικουρικότητας (άρθρ. 5§3 ΣΕΕ).

Αξίζει να αναφερθεί ότι πρόσφατα εκδόθηκε η Οδηγία (ΕΕ) 2017/541⁵⁸⁰ «για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας και την αντικατάσταση της απόφασης-πλαίσιου 2002/475/ΔΕΥ του Συμβουλίου και για την τροποποίηση της απόφασης 2005/671/ΔΕΥ του Συμβουλίου» –η ενσωμάτωση της οποίας στις εθνικές νομοθεσίες κατ' άρθρο 28§1 έπρεπε να πραγματοποιηθεί μέχρι την 8.9.2018⁵⁸¹. Με την Οδηγία αυτή επιδιώκεται

⁵⁷⁷ Βλ. αναλυτικό κατάλογο των μέτρων που δεν εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της ΕΕΕ σε *Eurojust / European Judicial Network*, Note on the meaning of “corresponding provisions” and the applicable legal regime in case of delayed transposition of the EIO Directive, σε: Council, Directive 2014/41/EU [...] - State of play of the implementation process, information by Eurojust and the EJN, 9936/17 LIMITE, 13.6.2017, σελ. 21-22 (προσβάσιμο σε https://escert.upc.edu/sites/escert/files/documents/9936_17.pdf).

⁵⁷⁸ Βλ. από 8.12.2017 έγγραφο του *Council*, Extracts from Conclusions of Plenary meetings of the EJN concerning the practical application of the EIO, 15210/17 LIMITE, σελ. 8 (προσβάσιμο σε <https://www.ejnforum.eu/cp/registry-files/3373/ST-15210-2017-INIT-EN-COR-1.pdf>).

⁵⁷⁹ Βλ. Μέρος Δεύτερο, Κεφάλαιο Δεύτερο, Β.1 και Γ.1 (όπου και ειδικότερες επισημάνσεις ως προς την Ιρλανδία και τη Δανία).

⁵⁸⁰ ΕΕ L 88/31.3.2017, σελ. 6 επ.

⁵⁸¹ Πράγμα που παρ' ημίν δεν έγινε ακόμη.

(αιτ. σκ. 25 προοιμίου), «προκειμένου να ενισχυθεί το ισχύον πλαίσιο της ανταλλαγής πληροφοριών για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας», να καθίστανται προσιτές στις αντίστοιχες αρμόδιες αρχές άλλων κρατών μελών πληροφορίες χρήσιμες για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας και να περιλαμβάνουν κατ' ελάχιστο τις πληροφορίες που διαβιβάζονται στην Europol ή στην Eurojust σύμφωνα με την Απόφαση 2005/671/ΔΕΥ «σχετικά με την ανταλλαγή πληροφοριών και τη συνεργασία όσον αφορά τα τρομοκρατικά αδικήματα»⁵⁸². Προφανώς συνεπεία τούτου, στην εν λόγω Οδηγία⁵⁸³ τίθεται επιφύλαξη –πέραν άλλων– υπέρ της εφαρμογής των κανόνων που θεσπίζονται με την Οδηγία 2014/41/ΕΕ.

Η Οδηγία για την ΕΕΕ είναι ενωσιακή πράξη «γενικής» ισχύος, υπό την έννοια ότι εφαρμόζεται για κάθε είδους εγκλήματα⁵⁸⁴, εφόσον αυτά διαθέτουν κάποια διασυνοριακή διάσταση⁵⁸⁵. Η ίδια διαπίστωση ισχύει και για τον Ν. 4489/2017. Η διασυνοριακή διάσταση συντρέχει όταν τα απαιτούμενα (για την ποινική διαδικασία στο κράτος έκδοσης) αποδεικτικά μέσα είτε βρίσκονται στο κράτος εκτέλεσης είτε πρέπει να εκτελεστούν σε αυτό τα οικεία ερευνητικά μέτρα για την απόκτησή τους. Όμως, στην Οδηγία –όπως και στον Ν. 4489/2017– δεν απαντά ορισμός των αποδεικτικών μέσων, για την απόκτηση των οποίων εκδίδεται η ΕΕΕ, ούτε απαιτείται βάσει αυτής τα μέσα αυτά να έχουν αποκτηθεί νόμιμα (κατά την εσωτερική νομοθεσία του κράτους έκδοσης ή/και του κράτους εκτέλεσης). Στα αποδεικτικά μέσα γίνεται δεκτό ότι συμπεριλαμβάνονται και τα ηλεκτρονικά αποδεικτικά μέσα (“e-evidence”)⁵⁸⁶.

⁵⁸² ΕΕ L 253/29.9.2005, σελ. 22 επ.

⁵⁸³ Αιτ. σκ. 25 προοιμίου.

⁵⁸⁴ Πρβλ. αντίστοιχα την ΕΣΑΔΣΠΥ, η οποία όπως προαναφέρθηκε συνιστά γενική σύμβαση. Επίσης πρβλ., υπό άλλη έποψη, την προαναφερθείσα Οδηγία 2014/42/ΕΕ, η οποία αφορά στη δέσμευση και τη δήμευση περιουσιακών στοιχείων σε ποινικές υποθέσεις αναφορικά με συγκεκριμένα εγκλήματα (σύμφωνα με τις προβλέψεις του άρθρου 3 αυτής).

⁵⁸⁵ Εύλογα η Οδηγία δεν εφαρμόζεται στους διενεργούμενους βάσει της ΣΕΣΣ διασυνοριακούς ελέγχους (αιτ. σκ. 9 προοιμίου), καθώς αυτοί είναι διοικητικού χαρακτήρα και δεν έχουν ως αντικείμενο συγκεκριμένο τελεσθέν έγκλημα. Ωστόσο, κάποια κράτη μέλη θεωρούν ότι η αιτ. σκ. 9 δεν είναι δεσμευτική και, όθεν, ότι οι σχετικοί διασυνοριακοί έλεγχοι είναι δυνατόν να συνιστούν αντικείμενο δικαστικής συνεργασίας και άρα να εκδίδεται και γι' αυτούς ΕΕΕ: βλ. *European Judicial Network*, EJN Conclusions 2018 on the European Investigation Order, 1.12.2018, σελ. 2 (προσβάσιμο σε <https://www.ejnforum.eu/cp/registry-files/3456/ST-14755-2018-INIT-EN.pdf>).

⁵⁸⁶ Βλ. το από 23.11.2015 με αριθ. 14369/15 έγγραφο του Συμβουλίου, Αποτελεσματικό σύστημα ποινικής δικαιοσύνης στην ψηφιακή εποχή - ποιες είναι οι ανάγκες - πορεία των εργασιών, σελ. 6

Δεδομένου ότι νομική βάση της Οδηγίας για την ΕΕΕ είναι το άρθρο 82§1 (περ. α') ΣΛΕΕ για τη δικαστική συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις, έπεται λογικά ότι οι διαδικασίες, στις οποίες η εντολή αφορά, είναι ποινικής φύσης. Το γεγονός κατά πόσο μια διαδικασία είναι ουσιαστικά ποινική έχει εν προκειμένω καίρια σημασία. Σημειωτέον ότι ως υποθέσεις ποινικής φύσης, πέραν όσων χαρακτηρίζονται ρητά ή προκύπτει ευθέως ότι έχουν τον χαρακτήρα αυτό, θεωρούνται από το ΕΔΔΑ και οι υποθέσεις, στις οποίες επιβάλλονται διοικητικές κυρώσεις (·χρηματικές κ.λπ.) και οι

(προσβάσιμο σε <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-14369-2015-INIT/el/pdf>), σύμφωνα με το οποίο η ΕΕΕ πρέπει να αξιοποιηθεί πλήρως και σε σχέση με τα ηλεκτρονικά αποδεικτικά μέσα. Σύμφωνα με το Explanatory memorandum της *Commission* σε: Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on European Production and Preservation Orders for electronic evidence in criminal matters, COM(2018) 225 final, 2018/0108 (COD), 17.4.2018, σελ. 3 (προσβάσιμο σε <https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/placeholder.pdf>), η ΕΕΕ εκδίδεται μεν και για την απόκτηση ηλεκτρονικών αποδεικτικών μέσων, αλλά, καθώς η Οδηγία δεν περιλαμβάνει ειδικές ρυθμίσεις, προτείνεται η θέσπιση καινούργιου *ad hoc* μέσου συνεργασίας, το οποίο θα μπορεί να επιλέγεται από τις αρμόδιες αρχές σε τέτοιες περιπτώσεις. Πρβλ. και Explanatory Memorandum της *Commission* σε: Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council laying down harmonised rules on the appointment of legal representatives for the purpose of gathering evidence in criminal proceedings, COM(2018) 226 final, 2018/0107 (COD), 17.4.2018, σελ. 10 (προσβάσιμο σε <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018PC0226&from=EN>). Σχετικά βλ. και *Council of Bars and Law Societies of Europe*, CCBE position on the Commission proposal for a Regulation on European Production and Preservation Orders for electronic evidence in criminal matters, 19.10.2018, σελ. 2 (προσβάσιμο σε https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/SURVEILLANCE/SVL_Position_papers/EN_SVL_20181019_CCBE-position-on-Commission-proposal-Regulation-on-European-Production-and-Preservation-Orders-for-e-evidence.pdf), όπου εξετάζεται κατά πόσον η παραπάνω πρόταση διαθέτει προστιθέμενη αξία σε σχέση με το υφιστάμενο πλαίσιο της ΕΕΕ και της μικρής δικαστικής συνδρομής. Σύμφωνα πάντως με τον *M. Böse*, An assessment of the Commission's proposals on electronic evidence, European Parliament's Policy Department for Citizens' Rights and Constitutional Affairs, Βρυξέλλες 2018, σελ. 17 (προσβάσιμο σε [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/604989/IPOL_STU\(2018\)604989_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/604989/IPOL_STU(2018)604989_EN.pdf)), με την ΕΕΕ διευκολύνεται σημαντικά η συγκέντρωση των e-evidence στον ενωσιακό χώρο σε σχέση με την παραδοσιακή «συνεργασία». Κατά το δε *European Data Protection Board*, Opinion 23/2018 on Commission proposals on European Production and Preservation Orders for electronic evidence in criminal matters (Art. 70.1.b), 26.9.2018, σελ. 5 (προσβάσιμο σε https://edpb.europa.eu/sites/edpb/files/files/file1/eevidence_opinion_final_en.pdf), αντί της θέσπισης καινούργιου εργαλείου, θα μπορούσε να είχε εξεταστεί σχετικώς η τροποποίηση-βελτίωση της Οδηγίας για την ΕΕΕ.

οποίες πληρούν τα σχετικά κριτήρια που το ίδιο έχει θέσει⁵⁸⁷ –τα οποία υιοθετεί και το ΔΕΕ⁵⁸⁸. Παρ’ ημίν, έχει τεθεί σχετικώς ζήτημα εφαρμογής της αρχής “ne bis in idem” αρκετές φορές τα τελευταία χρόνια· λ.χ. επί τελωνειακών παραβάσεων, για τις οποίες επιβάλλονται οι αναλογούσες δασμοφορολογικές επιβαρύνσεις καθώς και πολλαπλά τέλη⁵⁸⁹. Τα ελληνικά δικαστήρια φαίνεται εν πολλοίς να ακολουθούν, πλέον, τη νομολογία του ΔΕΕ και του ΕΔΔΑ⁵⁹⁰.

Κατά πρώτον, σύμφωνα με το άρθρο 4 παρ. α’ της Οδηγίας (:άρθρ. 5 περ. α’ Ν. 4489/2017), η ΕΕΕ μπορεί να εκδοθεί επί (αμιγώς) ποινικής διαδικασίας, που διεξάγεται από δικαστική αρχή ή μπορεί να διεξαχθεί ενώπιον αυτής, για ποινικό αδίκημα βάσει της νομοθεσίας του κράτους έκδοσης. Κατά την αιτιολογική σκέψη 25 του προοιμίου της, η Οδηγία θεσπίζει κανόνες για την εκτέλεση του ερευνητικού μέτρου «σε όλα τα στάδια της ποινικής διαδικασίας, περιλαμβανομένης της δίκης [...] προς το σκοπό της συλλογής αποδείξεων»⁵⁹¹. Σημειώνεται ότι το ΔΕΕ έχει κρίνει, ερμηνεύοντας τον όρο «δικαστήριο που έχει δικαιοδοσία ειδικά σε ποινικές υποθέσεις» της Απόφασης-Πλαίσιο 2005/214/ΔΕΥ «σχετικά με την εφαρμογή της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης επί χρηματικών ποινών»⁵⁹², ότι «συνιστά αυτοτελή έννοια του δικαίου της Ένωσης και έχει την έννοια ότι σε αυτήν εμπίπτει κάθε δικαστήριο που εφαρμόζει διαδικασία η οποία

⁵⁸⁷ Για τη συγκεκριμένη πάγια νομολογία του Δικαστηρίου (με τα «κριτήρια Engel»), βλ. υποσημ. 171.

⁵⁸⁸ Βλ. *Ο. Τσόλκα*, «Ne bis in idem» και εσωτερικό δυαδικό σύστημα κυρώσεων..., ό.π., 635.

⁵⁸⁹ Βλ. ενδεικτ. ΣτΕ 951/2018, ΝοΒ 2018, 1090 επ.

⁵⁹⁰ Για τις φάσεις της εξέλιξης της σχετικής νομολογίας του ΣτΕ βλ. *Ι. Δημητρακόπουλο*, Πρόσφατες νομολογιακές εξελίξεις για την εφαρμογή του ne bis in idem στο πεδίο των φορολογικών παραβάσεων, Εισήγηση στο επιμορφωτικό σεμινάριο της στο σεμινάριο της Εθνικής Σχολής Δικαστικών Λειτουργιών με θέμα τη σχέση της διοικητικής με την ποινική και την πολιτική δίκη, 14.6.2018, προσβάσιμο σε http://www.humanrightscaselaw.gr/uploads/4/8/0/3/48039377/%CE%9De_bis_in_idem_-_june_2018_.pdf.

⁵⁹¹ Αναφορικά με την ως άνω αιτ. σκ. 25, σύμφωνα με την *Eurojust*, Eurojust meeting..., ό.π., σελ. 6, η χρήση της ΕΕΕ και πέραν του σταδίου της δίκης είναι δυνατή στα κράτη μέλη, τα οποία περιλαμβάνουν στις ποινικές διαδικασίες το στάδιο της εκτέλεσης των ποινών, εφόσον δεν εφαρμόζεται η Απόφαση-Πλαίσιο 2008/947/ΔΕΥ «σχετικά με την εφαρμογή της αρχής της αναγνώρισης δικαστικών αποφάσεων και αποφάσεων αναστολής εκτέλεσης της ποινής ή απόλυσης υπό όρους με σκοπό την εποπτεία των μέτρων αναστολής και των εναλλακτικών κυρώσεων» (ΕΕ L 337/16.12.2008, σελ. 102 επ.).

⁵⁹² ΕΕ L 76/22.3.2005, σελ. 16 επ.· όπως η ως άνω ενωσιακή πράξη ισχύει με την Απόφαση-Πλαίσιο 2009/299/ΔΕΥ, ό.π.

συγκεντρώνει τα ουσιώδη χαρακτηριστικά ποινικής διαδικασίας»⁵⁹³. Υπ' αυτή τη θεώρηση, μπορεί ασφαλώς να θεωρηθεί στα καθ' ημάς ως δικαστήριο με δικαιοδοσία ειδικά σε ποινικές υποθέσεις και μη ποινικό, αλλά διοικητικό (ακόμη και αστικό), δικαστήριο, αναλόγως της διαδικασίας που εφαρμόζει· λ.χ., αν αυτή έχει ανακριτικό ή (ποινικό) κυρωτικό χαρακτήρα.

Η συμπερίληψη στις διαδικασίες, για τις οποίες εκδίδεται η ΕΕΕ, και των περιπτώσεων στις οποίες «μπορεί» να κινηθεί η ποινική διαδικασία αφορά βέβαια σε προκαταρκτικό-προερευνητικό στάδιο της εκάστοτε ποινικής διαδικασίας (ήτοι προτού αυτή κινηθεί). Παρ' ημίν, η ΕΕΕ μπορεί να εκδίδεται και κατά το στάδιο της προκαταρκτικής εξέτασης (ήτοι χωρίς να προϋποτίθεται η προηγούμενη άσκηση ποινικής δίωξης), δεδομένου ότι αφορά και σε ύποπτο (και όχι μόνο σε κατηγορούμενο)⁵⁹⁴. Ήδη στο πλαίσιο της μικρής δικαστικής συνδρομής κατά τον προϊσχύσαντα ΚΠΔ (άρθρ. 458) γινόταν δεκτό ότι οι «αιτήσεις για ανακριτικές πράξεις» υποβάλλονται και στο πλαίσιο διενεργούμενης προκαταρκτικής εξέτασης⁵⁹⁵. Πολύ περισσότερο στο πλαίσιο του ισχύοντος ΚΠΔ, στον οποίο η δικονομική θέση του υπόπτου είναι «αναβαθμισμένη»⁵⁹⁶, η δυνατότητα αυτή δεν προσκρούει, κατ' αρχήν, στα δικαιώματά του.

Στο πεδίο εφαρμογής της Οδηγίας και του Ν. 4489/2017 δεν εντάσσονται μέτρα χρονικά προηγούμενα του εγκλήματος (του οποίου επίκειται η τέλεση ή για το οποίο θα πραγματοποιηθεί απόπειρα ή αξιόποινες προπαρασκευαστικές πράξεις). Δηλαδή, η ΕΕΕ αφορά στη συγκέντρωση αποδεικτικών μέσων για τελεσθείσα αξιόποινη πράξη και όχι σε προληπτικά του εγκλήματος ερευνητικά μέτρα. Η επέκταση του πεδίου εφαρμογής της Οδηγίας και σε προληπτικές ενέργειες θα ανταποκρινόταν ίσως στο «δόγμα» της ασφάλειας, το οποίο φαίνεται –δυστυχώς– να βαίνει σταδιακά κυρίαρχο

⁵⁹³ Από 14.11.2013 απόφαση “Marián Baláž”, C-60/12, σκ. 42. Στην ίδια σκέψη το ΔΕΕ έκρινε περαιτέρω ότι «[τ]ο *Unabhängiger Verwaltungssenat* [·ήτοι αυστριακή ανεξάρτητη διοικητική αρχή] ικανοποιεί τα κριτήρια αυτά, οπότε πρέπει να θεωρηθεί ότι εμπίπτει στην εν λόγω έννοια».

⁵⁹⁴ Βλ. σχετ. Σ. Δασκαλόπουλο, Ευρωπαϊκή Εντολή Έρευνας (Ε.Ε.Ε.): ο νέος θεσμός δικαστικής συνεργασίας επί ποινικών υποθέσεων εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ΠοινΧρ 2018, 175.

⁵⁹⁵ Βλ. ΕγκΕισΑΠ 1/2009 [Γ. Σανιδά], ΠοινΔικ 2010, 438 επ.· Σ. Δασκαλόπουλο, Ζητήματα δικαστικής συνδρομής υπό το σύγχρονο θεσμικό της πλαίσιο, ΠοινΧρ 2012, 175.

⁵⁹⁶ Βλ. ιδίως άρθρ. 70 επ., 89 επ., 171§1 περ. δ' ΚΠΔ.

έναντι της ελευθερίας⁵⁹⁷. Όμως, δεν πρέπει να παραγνωρίζεται ότι τέτοιες περιπτώσεις κατ' αρχήν εμπίπτουν στο πεδίο της αστυνομικής συνεργασίας και (πρέπει να) μπορούν να αντιμετωπιστούν στο πλαίσιο αυτής⁵⁹⁸. Η δικαστική συνεργασία προϋποθέτει αυστηρότερους όρους για να επιτευχθεί και, ως εκ τούτου, είναι ορθή η διάκριση των σχετικών μέσων συνεργασίας στο ενωσιακό πλαίσιο. Έτσι, το δίπολο αστυνομικής [:κατ' αρχήν χρονικά προηγούμενης] και δικαστικής [:κατ' αρχήν χρονικά μεταγενέστερης] συνεργασίας χαρακτηρίζεται από τη διακριτότητα των επιμέρους τομέων, ώστε αυτοί να επιτελούν δικαιοκρατικά ορθότερα την προληπτική, την κατασταλτική και την εγγυητική λειτουργία τους. Σε τελική ανάλυση, η ασφάλεια δεν συνιστά, ρητά ή άρρητα, αυτοσκοπό της ΕΕΕ. Ούτε βέβαια συνιστά αυτοσκοπό της Ένωσης, παρά μέσο για την κατά το δυνατόν πληρέστερη εμπέδωση της ελευθερίας για τους πολίτες της στο πλαίσιο ενός «χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης».

Κατά δεύτερον, κατ' άρθρα 4 περ. β' της Οδηγίας και 5 περ. β' Ν. 4489/2017, η εντολή εκδίδεται και επί διαδικασιών που κινούν διοικητικές αρχές, όταν αυτές αφορούν σε *«πράξεις που τιμωρούνται βάσει της νομοθεσίας του κράτους έκδοσης ως παραβάσεις των κανόνων δικαίου και όταν η απόφαση της διοικητικής ή δικαστικής αρχής μπορεί να οδηγήσει σε δίκη ενώπιον δικαστηρίου που έχει δικαιοδοσία σε ποινικές*

⁵⁹⁷ Για τη σχετική προβληματική βλ. την –εξαιρετική– ανάλυση του U. Sieber, Η αλλαγή παραδείγματος από το ποινικό δίκαιο στο δίκαιο της ασφάλειας: περί της νέας αρχιτεκτονικής της ασφάλειας στην παγκόσμια κοινωνία κινδύνων, (απόδοση Μ. Σαμαριτάκη / Μ. Τσιλιμπάρη, επιμ. απόδοσης Ε. Μπίλλης), σε: Χ. Μυλωνόπουλος (επιμ.), Διεθνές ποινικό δίκαιο και σύγχρονη πραγματικότητα: προκλήσεις και προοπτικές, [Πρακτικά του 1^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου του Ινστιτούτου Ευρωπαϊκού και Διεθνούς Ποινικού Δικαίου (2016)], εκδ. Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα 2017, σελ. 19 επ., ιδίως 33 επ. Για τη –σχεδόν εξ ορισμού ανταγωνιστική-αλληλοαποκλειόμενη– σχέση μεταξύ των αξιών της ελευθερίας και της ασφάλειας, βλ. I. Μανωλεδάκη, Η απονομή δικαιοσύνης σε περίοδο κρίσης, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2006, σελ. 23 επ. Για τα ζητήματα περί την ασφάλεια, βλ. Ν. Λίβο, Το πρόβλημα της ασφάλειας και η ασφάλεια ως πρόβλημα: το παράδειγμα του ποινικού δικαίου, σε: Τιμητικός Τόμος για τον Ιωάννη Μανωλεδάκη: Δημοκρατία-Ελευθερία-Ασφάλεια, τ. Ι, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2005, σελ. 185 επ.

⁵⁹⁸ Σημειώνεται ότι, αν η Οδηγία αφορούσε στην εκτέλεση των ερευνητικών μέτρων από αστυνομικές αρχές, με σκοπό την πρόληψη αξιόποινων πράξεων ή τη διερεύνηση ή την εξακρίβωσή τους, για τη θέσπισή της θα απαιτείτο άλλη νομική βάση και δη αυτή του άρθρου 87 ΣΛΕΕ· βλ. J. Blackstock, The European Investigation Order, NJECL 2010, 486. Στη δε §2 περ. α' και γ' του ως άνω άρθρου γίνεται λόγος για τη λήψη μέτρων που αφορούν στις κοινές τεχνικές έρευνας για την εξακρίβωση σοβαρών μορφών οργανωμένου εγκλήματος, καθώς και στη συλλογή, την ανταλλαγή (κ.λπ.) πληροφοριών (και όχι αποδεικτικών μέσων).

υποθέσεις»⁵⁹⁹. Στο ελληνικό κείμενο της Οδηγίας –από προφανή παραδρομή–, αλλά και στον Ν. 4489/2017, έχει παραλειφθεί ο όρος “*in particular*”/«*notamment*», που απαντά στο αγγλικό και το γαλλικό κείμενο αντίστοιχα. Δηλαδή, κατά το «πλήρες» γράμμα της διάταξης, όπως έχει στα αλλόγλωσσα κείμενά της, γίνεται λόγος για «δικαστήριο που έχει *ιδίως* δικαιοδοσία σε ποινικές υποθέσεις». Πρέπει, λοιπόν, για την ορθή ερμηνεία της η διάταξη να εφαρμόζεται με αυτό το περιεχόμενο. Διαφορετικά, η ΕΕΕ που αρμοδίως –κατά την Οδηγία– εκδίδεται από αλλοδαπή διοικητική αρχή μπορεί να μην αναγνωριστεί/εκτελεστεί από την ελληνική αρχή εκτέλεσης, εφόσον κριθεί από αυτή ότι η σχετική υπόθεση μπορεί να εισαχθεί σε δίκη, με απόφαση της διοικητικής ή δικαστικής αρχής επί παράβασης κανόνα δικαίου, ενώπιον δικαστηρίου που δεν έχει αμιγώς δικαιοδοσία σε ποινικές υποθέσεις. Αντίστοιχα, δε, αν η διάταξη δεν ερμηνευθεί με το πλήρες περιεχόμενό της, είναι ανεπίτρεπτη η έκδοση της ΕΕΕ από ελληνική αρχή έκδοσης υπό συνθήκες όπως οι ανωτέρω. Δηλαδή, αν η ελληνική αρχή έκδοσης ή εκτέλεσης σταθεί στο ελληνικό γράμμα της διάταξης και μόνο, θα περιορίσει ανεπίτρεπτα –χωρίς μάλιστα να προκύπτει από την αιτιολογική έκθεση του Ν. 4489/2017 και από τη συζήτηση στη Βουλή τέτοια βούληση του εσωτερικού νομοθέτη– το πεδίο εφαρμογής της Οδηγίας και συνακόλουθα του Νόμου ενσωμάτωσης.

Από τον εν λόγω επίμαχο όρο προκύπτει ότι το επιλαμβανόμενο εν προκειμένω δικαστήριο είναι δυνατόν, πέραν της δικαιοδοσίας του «*ιδίως*» σε ποινικές υποθέσεις, να έχει δικαιοδοσία –έστω και δευτερευόντως– και σε άλλης φύσης υποθέσεις (π.χ. διοικητικές)⁶⁰⁰. Έτσι, όμως, προκαλείται αοριστία και σύγχυση ως προς τη διαδικασία επί της οποίας μπορεί να εκδοθεί η ΕΕΕ, καθώς δεν είναι άνευ ετέρου σαφές ποια δικαστήρια [διοικητικά ή ποινικά:] έχουν δικαιοδοσία «*ιδίως*» (και όχι αποκλειστικά) σε ποινικές υποθέσεις⁶⁰¹.

⁵⁹⁹ Μολονότι η διάταξη προϋποθέτει τη συνδρομή αμφοτέρων των παραπάνω προϋποθέσεων, τούτο δεν είναι ξεκάθαρο με βάση την ελληνική διατύπωσή της (αλλά προκύπτει ευθέως από την αγγλική και τη γαλλική διατύπωσή της). Η ελληνική εκδοχή θα ήταν ορθότερη αν αντί της δεύτερης αναφοράς του συνδέσμου «όταν» είχε επιλεγεί η χρήση του συνδέσμου «εφόσον».

⁶⁰⁰ Η αυτή –προβληματική– διατύπωση απαντά στην εν πολλοίς παρόμοια διάταξη του άρθρου 3§1 ΣΑΔΣΠΥ/ΕΕ. Πρβλ. άρθρ. 1§3 του από 8.11.2001 πρωτοκόλλου της ΕΣΑΔΣΠΥ.

⁶⁰¹ Βλ. το εύστοχο παράδειγμα του *Council of Bars and Law Societies of Europe*, *Comments...*, ό.π., σελ. 4, με το οποίο διερωτάται αν μπορεί να εκδοθεί μια ΕΕΕ στο πλαίσιο μιας διαδικασίας, την οποία κινεί κάποιος δήμαρχος με σκοπό την παύση λειτουργίας μιας “pub”, επειδή ο ιδιοκτήτης της δεν διαθέτει την

Γενικότερα η εν λόγω διάταξη είναι κάπως ασαφής. Τούτο προφανώς οφείλεται στη δυσκολία να συμπεριληφθούν, με γενική περιγραφή, τα είδη των διαδικασιών που απαντούν στις νομοθεσίες όλων των κρατών μελών για την επιβολή ποινικών κυρώσεων⁶⁰². Όπως γίνεται εύκολα αντιληπτό, στο πλαίσιο αυτό η ΕΕΕ μπορεί να εκδίδεται και για την υποβολή ή τη διεξαγωγή διαδικασιών⁶⁰³, που κινεί διοικητική αρχή με ελεγκτικές αρμοδιότητες⁶⁰⁴ (όπως παρ' ημίν το ΣΔΟΕ⁶⁰⁵). Η δυνατότητα αυτή εγκυμονεί κινδύνους παραβίασης θεμελιωδών δικαιωμάτων, στο μέτρο που άπτεται της προβληματικής της άσκησης ανακριτικών αρμοδιοτήτων από αρχές ή υπηρεσίες

κατάλληλη άδεια για τη λειτουργία της ή του οποίου η άδεια πρέπει να ανακληθεί επειδή πώλησε οινόπνευματούχο ποτό σε ανήλικο.

⁶⁰² Βλ. *L. Bachmaier Winter*, Cross-border investigation of tax offences in the EU: scope of application and grounds for refusal of the European Investigation Order, *EuCLR* 2017, 49.

⁶⁰³ Σύμφωνα με τον *Χ. Μυλωνόπουλο*, Η ανάγκη μιας γενικής θεωρίας ποινικού δικαίου για την διαμόρφωση αποτελεσματικών και δίκαιων διεθνών ποινικών κανόνων, σε: *Χ. Μυλωνόπουλος* (επιμ.), *Διεθνές ποινικό δίκαιο και σύγχρονη πραγματικότητα: προκλήσεις και προοπτικές*, [Πρακτικά του 1^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου του Ινστιτούτου Ευρωπαϊκού και Διεθνούς Ποινικού Δικαίου (2016)], εκδ. Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα 2017, σελ. 70 [=ΠοινΧρ 2017, 409], υφίσταται μια «αβεβαιότητα» ως προς το ποινικό και το διοικητικό άδικο στον χώρο της ΕΕ, λόγω και της διάστασης της σχετικής νομολογίας του ΔΕΚ/ΔΕΕ και του ΕΔΔΑ. Πρβλ. όμως τα αναφερόμενα στην άνω υποσημ. 370.

⁶⁰⁴ Προς τούτο πρέπει βέβαια η ΕΕΕ να επικυρωθεί από αρμόδια δικαστική αρχή κατ' άρθρο 2 περ. γ' στοιχ. ii). Σε τέτοιες περιπτώσεις, πάντως, η αρχή εκτέλεσης μπορεί να αρνηθεί την εκτέλεση της ΕΕΕ κατ' άρθρο 11 περ. γ', εφόσον το ερευνητικό μέτρο δεν θα επιτρεπόταν στο κράτος εκτέλεσης σε παρόμοια εγχώρια υπόθεση· βλ. σχετ. στο ίδιο Μέρος, Κεφάλαιο Πέμπτο, Δ. Οι διοικητικές αυτές αρχές μπορούν κάλλιστα, χωρίς την έκδοση της ΕΕΕ και την απαίτηση επικύρωσής της, να συνεργάζονται αξιοποιώντας άλλα μέσα, όπως είναι λ.χ. οι δυνατότητες που προβλέπονται στην Απόφαση-Πλαίσιο 2006/960/ΔΕΥ (*supra* υποσημ. 405) –εφόσον βέβαια πρόκειται για «αρμόδιες αρχές επιβολής του νόμου» κατ' άρθρο 2 περ. α' αυτής. Επίσης βλ. σχετικώς Σύμβαση της Νάπολης II (*supra* υποσημ. 417) αναφορικά με ζητήματα τελωνειακής φύσης, άρθρ. 39-47 ΣΕΣΣ («αστυνομική συνεργασία») και, βέβαια, τις δυνατότητες που διανοίγονται στο εν λόγω πεδίο με τα άρθρα 87-89 ΣΛΕΕ («αστυνομική συνεργασία»).

⁶⁰⁵ Για τις –εκτεταμένες– αρμοδιότητες του Σώματος Δίωξης Οικονομικού Εγκλήματος βλ. άρθρ. 30 Ν. 3296/2004 όπως ισχύει με τον Ν. 4557/2018. Για τις αρμοδιότητες των ελεγκτικών διοικητικών οργάνων (ειδικότερα ως προς την οικονομική εγκληματικότητα σε βάρος του Δημοσίου και τη διαφθορά), βλ. *Ι. Ναζίρη*, Η προστασία της περιουσίας του Ελληνικού Δημοσίου και η αντιμετώπιση της διαφθοράς στον δημόσιο τομέα με μέσα του διοικητικού δικαίου, καθώς και η εν γένει σχέση της διοικητικής και της ποινικής διαδικασίας στα πεδία των ερευνών, των κυρώσεων και των δικαιωμάτων, σε: *Μ. Καϊάφα-Γκμπάντι* (επιστ. εποπτεία), *Οικονομικό έγκλημα και διαφθορά στο δημόσιο τομέα*, τ. 1, εκδ. Δίκαιο & Οικονομία - Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα 2014, σελ. 1015 επ.

διοικητικού χαρακτήρα⁶⁰⁶. Επιπρόσθετα, όμως, μέσω αυτής είναι δυνατή η χρησιμοποίηση των αποδεικτικών μέσων, που εισφέρονται στο κράτος έκδοσης με την εκτέλεση της ΕΕΕ, και σε διοικητικές διαδικασίες⁶⁰⁷. Κατά τη *Bachmaier Winter*⁶⁰⁸, βάσει του γράμματος της εν λόγω διάταξης σε συνδυασμό με το προοίμιο της Οδηγίας, η εντολή μπορεί να εκδίδεται μόνον αναφορικά με ποινικές διαδικασίες ή με διαδικασίες που είναι αμιγώς ποινικής φύσης, ακόμη και αν πρωτοδίκως υπάγονται στην αρμοδιότητα μη δικαστικής αρχής. Σε κάθε περίπτωση, το ΔΕΕ είναι αυτό που θα ορίσει την έννοια της προκείμενης διάταξης και τί σημαίνει ότι ένα δικαστήριο έχει «ιδίως» δικαιοδοσία σε ποινικές υποθέσεις⁶⁰⁹. Πάντως, η ΕΕΕ δεν καλύπτει τη συνεργασία των κρατών μελών σε επίπεδο υποθέσεων *καθαρά* διοικητικής (και άρα μη ποινικής) φύσης⁶¹⁰.

⁶⁰⁶ Βλ. *N. Λίβο*, Η διεξαγωγή διοικητικών και ανακριτικών ερευνών από το Σ.Δ.Ο.Ε., σε: Φορολογικές κυρώσεις, Πρακτικά ημερίδας Ελληνικής Εταιρείας Φορολογικού Δικαίου και Δημοσιονομικών Μελετών / Τομέα Δημοσίου Δικαίου Νομικής ΕΚΠΑ, (επιμ. Ι. Φωτόπουλος), εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2002, σελ. 119 επ.· *ιδίου*, «Πολύ κακό για το τίποτα»; Οι ανακριτικές αρμοδιότητες της Εθνικής Αρχής Καταπολέμησης της Νομιμοποίησης Εσόδων από Εγκληματικές Δραστηριότητες, ΠοινΧρ 2006, 380 επ.

⁶⁰⁷ Βλ. *V. Covo*, L'échange d'informations entre autorités administratives et judiciaires: premiers éclaircissements tirés de l'arrêt WebMindLicences, C-419/14, σε: eucrim 2016, 147 επ. (προσβάσιμο σε https://eucrim.eu/media/issue/pdf/eucrim_issue_2016-03.pdf). Παρ' ημίν, πρβλ. γνωμοδότηση ΕισΑΠ 2/2017 [*X. Βουρλιώτη*], ΝοΒ 2017, 1396 (με την οποία θεωρήθηκε νόμιμη η χρήση και αποδεικτική αξιοποίηση αποδεικτικού υλικού, που προέρχεται από την άρση του απορρήτου των επικοινωνιών, στο πλαίσιο πειθαρχικής διαδικασίας). Σε τέτοιες περιπτώσεις, είναι ουσιώδες για την τήρηση των δικαιωμάτων του καθ' ου και για το παραδεκτό του συλλεγέντος κατ' εκτέλεση της ΕΕΕ αποδεικτικού υλικού να τηρείται πάντοτε η διαδικασία, που προβλέπεται στη νομοθεσία του εκάστοτε κράτους μέλους όσον αφορά τόσο στη διοικητική πτυχή της υπόθεσης όσο και στην ποινική πτυχή της (τηρουμένων του ΧΘΔΕΕ και της ΕΣΔΑ και, ασφαλώς, υπό την επιφύλαξη της εφαρμογής της αρχής "ne bis in idem").

⁶⁰⁸ Βλ. *L. Bachmaier Winter*, Cross-border investigation..., ό.π., 50. Σύμφωνα με την *ίδια* (ό.α.π.), δεν είναι παράλογο να συμπεράνει κάποιος ότι η Οδηγία προορίζεται να διευκολύνει τη δικαστική συνεργασία για τη συγκέντρωση των αποδεικτικών μέσων στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών ή διοικητικών διαδικασιών ποινικής φύσης, που έτσι συνδέονται με την ποινική δικαιοδοσία.

⁶⁰⁹ Βλ. *L. Bachmaier Winter*, Cross-border investigation..., ό.π., 50.

⁶¹⁰ Σχετική είναι εν προκειμένω η περίπτωση των διοικητικών παραβάσεων που τιμωρούνται από διοικητικές αρχές ως τέτοιες («διοικητικές παραβάσεις»), κατά δε των σχετικών (διοικητικών) αποφάσεων μπορεί να ασκηθεί έφεση ενώπιον δικαστηρίων, τα οποία ιδίως ασκούν ποινική δικαιοδοσία. Στην ελληνική θεωρία έχει διατυπωθεί η άποψη ότι «πρέπει να εξεταστεί η δημιουργία ενός ενδιάμεσου χώρου επικοινωνίας των δύο περιοχών [των διοικητικών και των ποινικών κυρώσεων], η εντός του

Κατά τρίτον, προβλέπεται στα άρθρα 4 περ. γ' της Οδηγίας και 5 περ. γ' Ν. 4489/2017 ότι η ΕΕΕ μπορεί να αφορά και σε διαδικασίες που κινούν δικαστικές αρχές, σε σχέση με πράξεις που τιμωρούνται ως «*παραβάσεις των κανόνων δικαίου*», εφόσον η σχετική απόφαση της *διοικητικής ή δικαστικής* αρχής μπορεί να οδηγήσει σε δίκη ενώπιον δικαστηρίου που έχει δικαιοδοσία σε ποινικές υποθέσεις⁶¹¹. Και εν προκειμένω (όπως ισχύει ως προς την προαναφερθείσα περ. β') τόσο στο ελληνικό κείμενο της Οδηγίας όσο και στον Ν. 4489/2017 έχει παραλειφθεί ο όρος “*in particular*” - «*notamment*», που απαντά στο αγγλικό και το γαλλικό κείμενο αντίστοιχα και θα αποδιδόταν παρ' ημίν ως «ιδίως». Έτσι, πρέπει να νοηθεί ότι κάθε υπόθεση που εμπίπτει στην προκειμένη διάταξη μπορεί να οδηγηθεί και ενώπιον δικαστηρίου που έχει δικαιοδοσία «ιδίως» σε ποινικές υποθέσεις. Κατά τα λοιπά, η διάταξη είναι αντίστοιχη της προαναφερθείσας, με τη διαφορά ότι τις σχετικές (μη ποινικές) διαδικασίες κινούν εν προκειμένω (μη ποινικές) δικαστικές (και όχι διοικητικές) αρχές.

Η φράση «*πράξεις που τιμωρούνται βάσει της νομοθεσίας του κράτους έκδοσης ως παραβάσεις των κανόνων δικαίου*», που απαντά στις παραπάνω περ. β' και γ', αποδίδεται ορθότερα κατά τη γνώμη μου ως «*αξιόποινες πράξεις βάσει της νομοθεσίας του κράτους έκδοσης*», λαμβανομένων υπόψη των αντίστοιχων φράσεων στα αγγλικά και τα γαλλικά (“*acts which are punishable under the national law of the issuing State*”, «*faits qui sont punissables selon le droit de l'État d'émission au titre d'infractions aux règles de droit*»). Σε κάθε περίπτωση, η εν λόγω φράση πάσχει από πρόδηλη αοριστία και θα έπρεπε, χάριν της ικανοποίησης της απαίτησης της ποιότητάς της, να διευκρινίζεται η φύση (ποινική, διοικητική κ.λπ.) των εν λόγω δικαιικών κανόνων. Γενικότερα, πάντως, παρατηρείται μια σύγχυση ως προς τη φύση των (μη αμιγώς ποινικών) διοικητικών - οιονεί ποινικών διαδικασιών, επί των οποίων είναι δυνατόν να εκδοθεί η ΕΕΕ. Τούτο προφανώς οφείλεται στην πρόθεση επίτευξης ευρείας εφαρμογής

οποίου εφαρμογή αποτελεσματικών διοικητικών κυρώσεων για ήσσονος αξίας συμπεριφορές (π.χ. φοροδιαφυγή μικρής αξίας, παράνομη παροχή κοινωνικών παροχών μικρής αξίας κ.λπ.) θα μπορούσε δυνητικά να λειτουργεί ως υποκατάστατο της ποινικής ευθύνης, με την παράλληλη κάμψη της αρχής της νομιμότητας» (Α. Ζαχαριάδης / Α.-Τ. Καζανάς / Μ. Καϊάφα-Γκμπάντι / Ι. Ναζίρης / Θ. Παπακυριάκου / Κ. Χατζηκώστας / Ν. Χατζηνικολάου, σε: Μ. Καϊάφα-Γκμπάντι (επιστ. εποπτεία), Οικονομικό έγκλημα και διαφθορά στο δημόσιο τομέα, τ. 3, εκδ. Δίκαιο & Οικονομία - Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα 2015, σελ. 19). Το εν λόγω θέμα συναρτάται ευθέως και προς το ρυθμιστικό πεδίο της αρχής “*ne bis in idem*”, για το οποίο βλ. ενδεικτ. και υποσημ. 171, 330.

⁶¹¹ Εν προκειμένω ισχύουν τα προαναφερθέντα στην υποσημ. 599.

της Οδηγίας, λαμβανομένης υπόψη και της ποικιλομορφίας των σχετικών διαδικασιών που προβλέπονται στις νομοθεσίες των κρατών μελών. Πέραν αυτού, σημειώνεται ότι είναι δυνατή η έκδοση της εντολής και για τις (*sui generis*) «συννοπτικές διαδικασίες», ποινικού χαρακτήρα, οι οποίες ως χαρακτηριστικό γνώρισμά τους συνήθως έχουν την –κατ’ αρχήν πλήρη, άλλως έστω μερική– παράλειψη της αποδεικτικής διαδικασίας σε μικρής βαρύτητας υποθέσεις και σε ομοιόμορφα εγκλήματα, όπως οι παραβάσεις της οδικής κυκλοφορίας⁶¹². Καθ’ ημάς, στο πλαίσιο αυτό μπορούν να ενταχθούν τα πλημμελήματα επί των οποίων εφαρμόζεται ο θεσμός της ποινικής διαταγής (άρθρ. 409 επ. ΚΠΔ).

Κατά τέταρτον, προβλέπεται (άρθρ. 4 περ. δ’ Οδηγίας, 5 περ. δ’ Ν. 4489/2017) ότι η ΕΕΕ μπορεί να εκδοθεί στις περιπτώσεις όλων των παραπάνω (υπό περ. α’, β’ και γ’) διαδικασιών, αναφορικά με αδικήματα ή παραβάσεις νομικών προσώπων. Κατ’ αρχάς, πρέπει να επισημανθεί ότι η ποινική ευθύνη των νομικών προσώπων προβλέπεται πλέον στις νομοθεσίες πολλών κρατών μελών, απαντά δε και σε σειρά ενωσιακών πράξεων⁶¹³. Ανάλογη δε πρόβλεψη εύλογα υπήρχε ήδη στο πλαίσιο της ΣΑΔΣΠΥ/ΕΕ, αλλά και σε πρωτόκολλο της ΕΣΑΔΣΠΥ⁶¹⁴. Με γνώμονα την αποτελεσματικότητα της συνεργασίας που θεσμοθετείται με την Οδηγία, δεν θα ήταν ρεαλιστική η μη συμπερίληψη σε αυτή τέτοιας ρύθμισης. Έτσι, σύμφωνα με την παραπάνω διάταξη, η ΕΕΕ εκδίδεται αναφορικά με τις ίδιες διαδικασίες για τις οποίες εκδίδεται όταν καθ’ ων είναι φυσικά πρόσωπα⁶¹⁵, εφόσον αυτές σχετίζονται με αδικήματα ή παραβάσεις για την τέλεση των οποίων μπορεί να στοιχειοθετηθεί η (κατ’

⁶¹² Για την έννοια των «συννοπτικών διαδικασιών» βλ. Δ. Σπινέλλη, Μερικές σκέψεις *de lege ferenda* για την κύρια διαδικασία και τις συνοπτικές διαδικασίες, ΠοινΧρ 1996, 1000 επ.

⁶¹³ Βλ. Κ. Tiedemann, Το οικονομικό ποινικό δίκαιο στην Ευρώπη: μια αξιολογική προσέγγιση, (απόδοση Ό. Τσόλκα), ΠοινΧρ 2011, 644· Β. Τζούφη, Σκέψεις για την ανανοηματοδότηση της προβληματικής περί ποινικής ευθύνης νομικών προσώπων υπό το φως της ευρωπαϊκής δικαιοταξίας, ΝοΒ 2017, 294 επ.

⁶¹⁴ Βλ. άρθρ. 3§2 ΣΑΔΣΠΥ/ΕΕ· 1§4 του από 8.11.2001 πρωτοκόλλου της ΕΣΑΔΣΠΥ. Σχετικά βλ. και W. De Bondt / C. Ryckman / G. Vermeulen, Liability of legal persons for offences: ensuring consistent cooperation, σε: G. Vermeulen / W. De Bondt / C. Ryckman (επιμ.), Rethinking international cooperation in criminal matters in the EU: moving beyond actors, bringing logic back, footed in reality, Institute for International Research on Criminal Policy research series vol. 42, εκδ. Maklu, Antwerpen-Apeldoorn-Portland 2012, σελ. 361 επ.

⁶¹⁵ Για παράδειγμα βλ. άρθρ. 26§§1, 6, όπου προβλέπονται ειδικότερες ρυθμίσεις για την παροχή πληροφοριών σχετικά με τραπεζικούς ή άλλους χρηματοοικονομικούς λογαριασμούς, που τηρούνται επ’ ονόματι φυσικών ή νομικών προσώπων.

αρχήν ποινική) ευθύνη των νομικών προσώπων ή να επιβληθεί σε αυτά τιμωρία ουσιαστικά ποινικής φύσης⁶¹⁶. Όπως προκύπτει από το γράμμα της διάταξης, δεν απαιτείται η εν λόγω (ποινική) ευθύνη του νομικού προσώπου να προβλέπεται και στο κράτος εκτέλεσης. Το εν λόγω γεγονός έχει παρ' ημίν ιδιαίτερο ενδιαφέρον, καθώς η ελληνική αρχή εκτέλεσης υποχρεούται να εκτελεί την ΕΕΕ που εκδίδεται σε βάρος νομικού προσώπου, καίτοι στην ελληνική έννομη τάξη δεν αναγνωρίζεται η ποινική ευθύνη των νομικών προσώπων.

Αναφορικά με τα ερευνητικά μέτρα που καλύπτει η ΕΕΕ, ρητή εξαίρεση προβλέπεται (άρθρ. 3 Οδηγίας, 4 εδ. β' Ν. 4489/2017⁶¹⁷) ως προς τη συγκέντρωση αποδεικτικών μέσων στο πλαίσιο κοινών ομάδων έρευνας, όπως η σχετική διαδικασία προβλέπεται στο άρθρο 13 ΣΑΔΣΠΥ/ΕΕ και στην Απόφαση-Πλαίσιο 2002/465/ΔΕΥ⁶¹⁸. Η παραπάνω πρόβλεψη περί μη εφαρμογής της Οδηγίας συνιστά «ρωγμή» στο πεδίο εφαρμογής της. Ρητή εξαίρεση πάντως επ' αυτής προβλέπεται στις περιπτώσεις εφαρμογής του άρθρου 13§8 ΣΑΔΣΠΥ/ΕΕ και του άρθρου 1§8 της ως άνω Απόφασης-Πλαίσιο, με τη συνακόλουθη δυνατότητα αξιοποίησης της ΕΕΕ στις περιπτώσεις που χρειάζεται η συνδρομή άλλου ή άλλων –πλην του κράτους έκδοσης και του κράτους εκτέλεσής της– κρατών μελών⁶¹⁹.

⁶¹⁶ Η Οδηγία στο σημείο αυτό δεν είναι αρκούντως σαφής. Κατά τη γνώμη μου, δεδομένης και της διαφορετικότητας των νομοθεσιών των κρατών μελών, η αναφερόμενη στη διάταξη «ευθύνη» (*“liable”* και *«responsabilité»*, αντίστοιχα στο αγγλικό και το γαλλικό κείμενο) των νομικών προσώπων πρέπει να θεωρηθεί ότι μπορεί να είναι ποινική ή διοικητική. Η δε επίσης αναφερόμενη στη διάταξη «τιμωρία» (*“punished”* και *«peine»*, αντίστοιχα στο αγγλικό και το γαλλικό κείμενο) των νομικών προσώπων πρέπει να θεωρηθεί κατ' ουσίαν ποινικής φύσης. Σ' αυτή την ερμηνευτική προσέγγιση οδηγεί η χρήση του ανωτέρω όρου ακόμη και επί περιπτώσεων στις οποίες επαπειλείται τύποις διοικητική κύρωση, εφόσον η τελευταία προσομοιάζει λόγω βαρύτητας με ποινική κύρωση σύμφωνα με τα «κριτήρια Engel» (για τα οποία βλ. υποσημ. 171).

⁶¹⁷ Ο Ενωσιακός νομοθέτης επέλεξε τον τίτλο «*πεδίο εφαρμογής της ΕΕΕ*» για το άρθρο 3. Ωστόσο, είναι προφανές ότι άμεσα σχετιζόμενα με το πεδίο εφαρμογής της Οδηγίας είναι και τα άρθρα 4 «*είδη διαδικασιών επιδεχόμενων ΕΕΕ*» (άρθρ. 5 Ν. 4489/2017) και 34 «*σχέσεις με άλλες νομικές πράξεις, συμφωνίες και ρυθμίσεις*» (το οποίο δεν ενσωματώθηκε στον Ν. 4489/2017).

⁶¹⁸ Βλ. σχετ. Μέρος Δεύτερο, Κεφάλαιο Πρώτο, Γ.1 και Δ.

⁶¹⁹ Η πρόβλεψη της μη εφαρμογής της Οδηγίας για την ΕΕΕ σε περιπτώσεις, για τις οποίες συστήνονται ΚΟΕ, υπήρχε ήδη στην πρωτοβουλία των επτά κρατών μελών για μια οδηγία σχετικά με την ΕΕΕ· βλ. άρθρ. 3§2 περ. α' της προταθείσας οδηγίας, στο οποίο πάντως δεν υπήρχε η παραπάνω τελικώς υιοθετηθείσα εξαίρεση στην εξαίρεση. Έκτοτε, η σχετική εξαίρεση περιλαμβανόταν σε κάθε μεταγενέστερη εκδοχή της προτεινόμενης οδηγίας, μέχρι και το τελικά υιοθετηθέν κείμενό της.

Αν και η σύσταση της ΚΟΕ μπορεί να επιφέρει το ίδιο αποτέλεσμα με την εκτέλεση της ΕΕΕ, δεν βασίζεται στην αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης αλλά στο διακρατικό μοντέλο συνδρομής, με τη σύναψη *ad hoc* συμφωνίας μεταξύ των συνεργαζόμενων κρατών μελών⁶²⁰. Σύμφωνα δε με το προοίμιο της Οδηγίας, η σύσταση των ΚΟΕ και η συγκέντρωση αποδεικτικών μέσων στο πλαίσιο αυτών «*απαιτούν συγκεκριμένους κανόνες που θα αποτελέσουν αντικείμενο ξεχωριστής επεξεργασίας*» (αιτ. σκ. 8). Στην πράξη, η εκτέλεση διαφόρων ερευνητικών μέτρων με βάση την Απόφαση-Πλαίσιο 2002/465/ΔΕΥ (άρθρ. 1§1) μπορεί πλέον να πραγματοποιείται εναλλακτικά με βάση την Οδηγία, μέσω της έκδοσης της ΕΕΕ. Πάντως, δεν αποκλείεται ο συνδυασμός σύστασης ΚΟΕ και έκδοσης ΕΕΕ, σε περιπτώσεις που ενδείκνυται η συμπληρωματική εφαρμογή τους.

Η μη κατάργηση από τον Ενωσιακό νομοθέτη της δυνατότητας σύστασης ΚΟΕ μπορεί να αιτιολογηθεί με το σκεπτικό ότι πρόκειται για θεσμό που ενίοτε, ανάλογα με τη φύση των διεξακτέων ερευνών, μπορεί να εξυπηρετήσει καλύτερα απ' ό,τι η ΕΕΕ τη συνεργασία μεταξύ των κρατών μελών. Και τούτο συμβαίνει λόγω της ευελιξίας που έχουν τα κράτη μέλη κατά τη μεταξύ τους συνεργασία μέσω των ΚΟΕ. Στο πλαίσιο αυτών, το αποδεικτικό υλικό κυκλοφορεί κατ' αρχήν ελεύθερα⁶²¹, χωρίς να είναι άνευ ετέρου αναγκαία η υποχρέωση περαιτέρω διαβίβασης εγγράφων, αποφάσεων κ.λπ. Επιπλέον, μέσω της ΚΟΕ μπορούν να διεξαχθούν σύνθετες διασυνοριακές έρευνες, με τη συμμετοχή σε αυτή και υπαλλήλων άλλων κρατών (ακόμη και μη μελών της ΕΕ) στο έδαφος του κράτους μέλους όπου αυτή λειτουργεί. Κατ' αρχήν, μάλιστα, δεν είναι υποχρεωτική η συνδρομή δικαστικών αρχών.

Το σχετικό νομικό πλαίσιο παρέχει ευρείες δυνατότητες συνεργασίας, επειδή είναι σε μεγάλο βαθμό γενικό και «ευέλικτο» – αντίθετα με τις εν πολλοίς λεπτομερείς ρυθμίσεις της Οδηγίας (περί της προβλεπόμενης διαδικασίας, των προθεσμιών, των λόγων απόρριψης της ΕΕΕ κ.λπ.). Είναι, όμως, το πλαίσιο αυτό και υπερβολικά αόριστο και, ως εκ τούτου, συνεπάγεται ανασφάλεια δικαίου και ενδεχομένως επαχθείς συνέπειες σε βάρος του καθ' ου. Ανάλογα δε με τη φύση της εκάστοτε διασυνοριακής υπόθεσης, μπορεί η λειτουργία μιας ΚΟΕ να κρίνεται πιο ευέλικτη και συνακόλουθα

⁶²⁰ Βλ. *L. Bachmaier*, Transnational evidence: towards the transposition of Directive 2014/41 regarding the European Investigation Order in criminal matters, σε: *eu crim* 2015, 47-48 (προσβάσιμο σε https://eu crim.eu/media/issue/pdf/eu crim_issue_2015-02.pdf).

⁶²¹ Βλ. αιτιολογική έκθεση των επτά κρατών μελών, ό.π., σελ. 5.

ενδεδειγμένη σε συγκεκριμένη υπόθεση από την έκδοση-εκτέλεση μιας ΕΕΕ⁶²². Μολονότι η σύσταση της ΚΟΕ μπορεί να προκρίνεται για λόγους σκοπιμότητας, τούτο δεν σημαίνει άνευ ετέρου ότι αυτή ενδείκνυται και από δικαιοκρατική άποψη. Ειδικότερα, η σύσταση και η λειτουργία της πρέπει να διέπεται από προβλεπόμενη στον νόμο διαδικασία, να διενεργείται –άλλως εποπτεύεται– από δικαστικό λειτουργό και να μην παραβιάζει τα θεμελιώδη δικαιώματά του καθ' ου.

Δ. Οι αρχές έκδοσης και εκτέλεσης της ευρωπαϊκής εντολής έρευνας

1. «Αρχή έκδοσης» της ευρωπαϊκής εντολής έρευνας

Οι αρμόδιες «αρχές έκδοσης» της ΕΕΕ ορίζονται κατά τρόπον ευρύ στην Οδηγία. Συγκεκριμένα, κατ' άρθρο 2 περ. γ' Οδηγίας (και αντίστοιχα κατ' άρθρο 3 περ. γ' Ν. 4489/2017) πρόκειται α) για δικαστές, δικαστήρια, ανακριτές ή εισαγγελείς με αρμοδιότητα σε συγκεκριμένη υπόθεση⁶²³ και β) για οποιαδήποτε άλλη αρχή, που ορίστηκε από το κράτος μέλος και η οποία, σε συγκεκριμένη περίπτωση, ενεργεί ως ανακριτική αρχή, έχουσα την αρμοδιότητα να διατάσσει τη συγκέντρωση αποδεικτικών μέσων σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο. Δηλαδή, πρόκειται τόσο για δικαστικές αρχές όσο και για άλλες αρχές, λ.χ. αστυνομικές⁶²⁴, τελωνειακές και λιμενικές.

⁶²² Βλ. R. Zaharieva, The European Investigation Order and the Joint Investigation Team - which road to take: a practitioner's perspective, ERA Forum 2017, 397 επ., η οποία κατόπιν σύγκρισης των δύο θεσμών φαίνεται να παίρνει ξεκάθαρη θέση υπέρ της σύστασης ΚΟΕ, σε σχέση με την έκδοση-εκτέλεση ΕΕΕ.

⁶²³ Ως προς αυτό το σκέλος –και μόνον–, η προκείμενη αυτόνομη έννοια του ενωσιακού δικαίου «αρχή έκδοσης» μπορεί να θεωρηθεί ότι έχει το ίδιο περιεχόμενο με την έννοια της «δικαστικής αρχής έκδοσης» του ΕΕΣ (άρθρ. 6§1 Απόφασης-Πλαίσιο 2002/584/ΔΕΥ). Υπό την προϋπόθεση, βέβαια, ότι ο ανακριτής είναι δικαστικός λειτουργός (όπως ισχύει παρ' ημίν, κατ' άρθρα 3§2 περ. β' ΚΠΔ, 26 Ν. 1756/1988 [Κώδικας Οργανισμού Δικαστηρίων και Κατάστασης Δικαστικών Λειτουργιών]).

⁶²⁴ Η J. Blackstock, The European Investigation Order, ό.π., 487, θεωρεί ότι οι αστυνομικές αρχές μπορεί να μην είναι αρκετά αντικειμενικές, ανεξάρτητες ή νομικά καταρτισμένες, ώστε να δύνανται να αποφασίζουν αν ενδείκνυται η έκδοση ΕΕΕ. Σχετικώς, ενδιαφέρον παρουσιάζει ο προβληματισμός του N. Παρασκευόπουλου που εκφράστηκε κατά την κοινοβουλευτική συζήτηση του νομοσχεδίου για την ενσωμάτωση της Οδηγίας (σε: Πρακτικά της συνεδρίασης της 19.9.2017, ό.π., υποσημ. 534), κατά τον οποίο: «Μπορεί ως δικαστική αρχή έκδοσης να λογιστεί μια διοικητική αρχή, μια αστυνομική αρχή; Σ' ό,τι αφορά τη χώρα μας όταν εκδίδει ευρωπαϊκό ένταλμα έρευνας, όχι. Σ' ό,τι αφορά άλλες χώρες, όμως, ναι, διότι προβλέπεται η δυνατότητα έκδοσης ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης από άλλες χώρες και χωρίς αυτές να αποτελούν δικαστική αρχή. Αυτό είναι μείζον θέμα. Διότι ή έχουμε διάκριση των εξουσιών, και η δικαστική αρχή διακρίνεται από την αστυνομική αρχή, ή έχουμε ώσμωση. Στο πλαίσιο του Συμβουλίου της

Σημειωτέον ότι σε κάποιες έννομες τάξεις οι εισαγγελείς⁶²⁵ και οι ανακριτές δεν θεωρούνται δικαστικοί λειτουργοί. Γι' αυτό και η *European Union Agency for Fundamental Rights* είχε παρατηρήσει ότι για την εκτέλεση κατασταλτικών μέτρων θα έπρεπε να απαιτείται η επικύρωση της ΕΕΕ από δικαστή του κράτους έκδοσης, παρά από εισαγγελέα ή ανακριτή⁶²⁶. Πρόσφατα το ΔΕΕ έκρινε, με την από 27.5.2019 απόφασή του στην υπόθεση “PF”, ότι «μια αρχή όπως ένας εισαγγελέας ο οποίος έχει αρμοδιότητα, στο πλαίσιο της ποινικής διαδικασίας, να ασκήσει δίωξη κατά προσώπου για το οποίο υπάρχουν υπόνοιες ότι έχει τελέσει ποινικό αδίκημα, προκειμένου αυτό να δικαστεί ενώπιον δικαστηρίου, πρέπει να θεωρηθεί ότι μετέχει στην απονομή της δικαιοσύνης στο συγκεκριμένο κράτος μέλος»· καθώς και ότι «ο όρος “δικαστική αρχή έκδοσης”, κατά το άρθρο 6, παράγραφος 1, της αποφάσεως-πλασίου 2002/584, έχει την έννοια ότι περιλαμβάνει τον γενικό εισαγγελέα κράτους μέλους ο οποίος, ενώ είναι θεσμικά ανεξάρτητος από τη δικαστική εξουσία, είναι αρμόδιος για την άσκηση ποινικών διώξεων και τελεί υπό νομικό καθεστώς, εντός του συγκεκριμένου κράτους μέλος, το οποίο του παρέχει εγγυήσεις ανεξαρτησίας από την εκτελεστική εξουσία στο πλαίσιο της εκδόσεως ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης»⁶²⁷. Κατ' αναλογία, στο πλαίσιο του θεσμού της ΕΕΕ, οι ελληνικές εισαγγελικές αρχές φαίνεται να συνιστούν –και υπ' αυτό

Ευρώπης, προχωρούμε προς την ώσμωση. Στον χώρο των δικαίων της Ευρώπης, των παραδοσιακών, έχουμε διάκριση των εξουσιών. Και τα δύο συστήματα είναι ασύμβατα. Πιθανόν να σας φαίνονται ότι αυτά από νομοθετική άποψη είναι ψιλά γράμματα. Πιστεύω, όμως, ότι στον ευρωπαϊκό ορίζοντα έχει μεγάλη σημασία η έννοια της δικαστικής αρχής, η οποία άλλωστε με τη λειτουργία της οδηγεί σε έννομες συνέπειες.».

⁶²⁵ Όπως, για παράδειγμα, ισχύει στο Ηνωμένο Βασίλειο· βλ. σχετ. Διαδικτυακή πύλη της ευρωπαϊκής ηλεκτρονικής δικαιοσύνης: νομικά επαγγέλματα και δικαστικά δίκτυα: νομικά επαγγέλματα: Αγγλία και Ουαλία, προσβάσιμο σε https://e-justice.europa.eu/content_legal_professions-29-ew-restore-el.do?member=1.

⁶²⁶ *European Union Agency for Fundamental Rights, Opinion...*, ό.π., σελ. 13.

⁶²⁷ ΔΕΕ [GC], C-509/18, σκ. 39 και 57 αντίστοιχα. Πρβλ. από 27.5.2019 απόφαση του ΔΕΕ [GC] “OG” και “PI”, C-508/18 και C-82/19 PPU, σκ. 90, κατά την οποία «ο όρος “δικαστική αρχή έκδοσης”, κατά το άρθρο 6, παράγραφος 1, της αποφάσεως-πλασίου 2002/584, έχει την έννοια ότι δεν περιλαμβάνει τις εισαγγελίες κράτους μέλους οι οποίες είναι εκτεθειμένες στον κίνδυνο να υπόκεινται, άμεσα ή έμμεσα, σε εντολές ή οδηγίες σε συγκεκριμένη υπόθεση εκ μέρους της εκτελεστικής εξουσίας, όπως εκ μέρους του Υπουργού Δικαιοσύνης, στο πλαίσιο λήψεως αποφάσεως σχετικής με την έκδοση ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης».

το πρίσμα, λαμβανομένων υπόψη πρωτίστως των διατάξεων των άρθρων 87-91 Συντ., καθώς και των ρυθμίσεων του νέου ΚΠΔ⁶²⁸— «δικαστικές αρχές έκδοσης».

Αρμοδιότητα προς έκδοση της ΕΕΕ πρέπει να γίνει δεκτό ότι έχουν και οι Ευρωπαίοι εντεταλμένοι εισαγγελείς. Οι τελευταίοι, κατ' άρθρο 30§§1, 4 του Κανονισμού (ΕΕ) 2017/1939⁶²⁹, δικαιούνται «να ζητούν ή να διατάσσουν οποιαδήποτε άλλα μέτρα στο κράτος μέλος τους τα οποία είναι διαθέσιμα στους (στις) εισαγγελείς βάσει του εθνικού δικαίου σε αντίστοιχες εθνικές υποθέσεις». Απαιτείται, όμως, τα μέτρα αυτά να αφορούν σε αξιόποινες πράξεις που προβλέπονται στην Οδηγία (ΕΕ) 2017/1371 «σχετικά με την καταπολέμηση, μέσω του ποινικού δικαίου, της απάτης εις βάρος των οικονομικών συμφερόντων της Ένωσης»⁶³⁰, επί των οποίων η Ευρωπαϊκή Εισαγγελία έχει αρμοδιότητα (κατ' άρθρο 4 του ως άνω Κανονισμού)⁶³¹.

Περαιτέρω, με το άρθρο 2 περ. γ) στοιχ. ii) της Οδηγίας (:άρθρ. 3 περ. γβ' Ν. 4489/2017) ορίζεται ότι όταν η ΕΕΕ εκδίδεται κατά τα παραπάνω από αρχή, η οποία δεν είναι δικαστική, πρέπει να επικυρωθεί από τέτοια, μετά από έλεγχο των

⁶²⁸ Βλ. *I. Μυλωνά*, Προβληματισμοί για τη θέση του εισαγγελέα στην ποινική δίκη, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2003, σελ. 45 επ., σχετικά με το βάσει του Συντάγματος *status* του εισαγγελέα ως δικαστικού λειτουργού (και όχι ως δικαστή)· πρβλ. όμως την άποψη του *ιδίου*, ό.α.π., σελ. 608 επ. Εν προκειμένω, ήσαν προβληματικές ιδίως οι ρυθμίσεις του άρθρου 30 του προϊσχύσαντος ΚΠΔ, κατά τις οποίες ο Υπουργός Δικαιοσύνης είχε «δικαίωμα να παραγγέλλει στον εισαγγελέα πλημμελειοδικών τη διενέργεια προκαταρκτικής εξέτασης για κάθε αξιόποινη πράξη» (§1), ενώ μπορούσε «[σ]ε υποθέσεις εξαιρετικής φύσης [...] να ζητήσει από τον Εισαγγελέα του Αρείου Πάγου να παραγγείλει τη διενέργεια της ανάκρισης και την εισαγωγή της υπόθεσης στο ακροατήριο κατ' απόλυτη προτεραιότητα» (§3).

⁶²⁹ *Supra* υποσημ. 266.

⁶³⁰ ΕΕ L 198/28.7.2017, σελ. 29 επ.

⁶³¹ Κατά τον *A. Csúri*, Towards an inconsistent European regime of cross-border evidence: the EPPO and the European Investigation Order, σε: *W. Geelhoed / L. H. Erkelens / A. Meij* (επιμ.), *Shifting perspectives on the European Public Prosecutor's Office*, T.M.C. Asser Press, εκδ. Springer, Χάγη [-Βερολίνο-Χαϊδελβέργη] 2018, σελ. 141 επ., η έκδοση της ΕΕΕ για τις έρευνες που διεξάγει η Ευρωπαϊκή Εισαγγελία μπορεί να έχει ευεργετικά αποτελέσματα, καθώς ενδέχεται να συμβάλει στην αποδοχή του θεσμού της ΕΕΕ στην πράξη, στην απόκτηση εμπιστοσύνης στα εκτελούμενα από την Ευρωπαϊκή Εισαγγελία ερευνητικά μέτρα, στην αναγνώριση του παραδεκτού των αποκτώμενων αποδεικτικών μέσων και γενικότερα στη συνοχή των διασυννοριακών ερευνών στην ΕΕ. Πρβλ. *N. Franssen*, The future judicial cooperation between the EPPO and non-participating Member States, *NJECL* 2018, 295-296, ο οποίος θεωρεί ότι η Ευρωπαϊκή Εισαγγελία δεν διαθέτει τα χαρακτηριστικά αρχής έκδοσης ή εκτέλεσης.

απαιτούμενων προϋποθέσεων⁶³². Σε τέτοια περίπτωση, ως αρχή έκδοσης θεωρείται η δικαστική αρχή που επικυρώνει την ΕΕΕ. Η επιλογή αυτή του Ενωσιακού νομοθέτη

⁶³² Αξίζει να σημειωθεί ότι στην πρωτοβουλία για την ΕΕΕ προβλεπόταν, ότι αρχή έκδοσης μπορούσε να είναι και «οιαδήποτε άλλη δικαστική αρχή όπως ορίζεται από το κράτος έκδοσης η οποία ενεργεί εν προκειμένω ως ανακριτική αρχή σε ποινικές διαδικασίες με αρμοδιότητα να εντέλλεται τη συγκέντρωση αποδεικτικών στοιχείων σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο» (άρθρ. 2 περ. α' στοιχ. ii). Αυτή η «οιαδήποτε άλλη δικαστική αρχή» –δηλαδή αρχή διαφορετική από δικαστή, δικαστήριο, ανακριτή ή εισαγγελέα με αρμοδιότητα σε συγκεκριμένη υπόθεση– προφανώς θα μπορούσε να είναι και η δικαστική αστυνομία, εντεταλμένοι δικαστικοί υπάλληλοι (γραμματείς, επιμελητές κ.λπ.) και λοιποί σχετικοί (μη πληρούντες τα χεγγύρα των δικαστικών λειτουργών) διοικητικοί υπάλληλοι των δικαστηρίων, που ασκούν δημόσια εξουσία. Όμως, στην εν λόγω πρόταση δεν προβλεπόταν η υποχρέωση επικύρωσης των ΕΕΕ, που θα εκδίδονταν από τέτοιες «δικαστικές» αρχές. Συνεπώς, η έκδοση αυτών των ΕΕΕ δεν θα υπόκειτο σε έλεγχο νομιμότητας ή σκοπιμότητας (ανάλογα με τις νομοθεσίες των κρατών μελών) από τα κατ' εξοχήν αρμόδια όργανα, τα οποία ασκούν άμεσα δικαστική εξουσία. Εύλογα, λοιπόν, η προταθείσα αυτή πρόβλεψη αποκρούστηκε από το Συμβούλιο και, εν τέλει, δεν συμπεριλήφθηκε στο τελικό κείμενο της Οδηγίας. Σε αυτή την κατεύθυνση από τη θεωρία βλ. B. Schünemann, The European Investigation Order: a rush into the wrong direction, σε: S. Ruggeri (επιμ.), Transnational evidence and multicultural in Europe, εκδ. Springer, Cham-Heidelberg-New York-Dordrecht-London 2014, σελ. 32· D. Sayers, The European Investigation Order: travelling without a 'roadmap', Centre for European Policy Studies (CEPS) / Liberty and Security in Europe, 2011, σελ. 9 (προσβάσιμο σε <http://www.ceps.eu/book/european-investigation-order-travelling-without-%E2%80%98roadmap%E2%80%99%E2%80%99>).

είναι ορθή⁶³³: Οι δικαστικές αρχές πρέπει να έχουν την ευθύνη της έκδοσης της ΕΕΕ⁶³⁴, με δεδομένο ιδίως ότι παρέχουν εγγυήσεις ανεξαρτησίας και ουδετερότητας για τη διενέργεια μιας ορθής και δίκαιης διαδικασίας⁶³⁵. Άλλωστε, η εντολή συνιστά ρητά, όπως προαναφέρθηκε, «δικαστική απόφαση» και έχει και ένα δικαιοδοτικό

⁶³³ Σύμφωνα με τον Δ. Σπινέλλη, Η δικαστική συνεργασία..., ό.π., σελ. 377, «[α]υτή η δικαστική εγγύηση είναι αξιοσημείωτη επειδή ενίοτε υπερβαίνει τους όρους που απαιτούνται για μια συλλογή αποδείξεων στο εσωτερικό» (με παραπομπή, στην εκεί υποσημ. 36, στις αρμοδιότητες των ανακριτικών υπαλλήλων κατ' άρθρα 33, 34 και 251 προϊσχύσαντος ΚΠΔ [άρθρ. 31, 251 ΚΠΔ]). Πρβλ. G. Vermeulen / W. De Bondt / C. Ryckman, Enhanced stringency in cooperation, ό.π., σελ. 311, σύμφωνα με τους οποίους όχι μόνον είναι περιττή η απαίτηση έκδοσης της ΕΕΕ από δικαστική αρχή ή η επικύρωσή της από τέτοια, αλλά μπορεί και να βλάψει τη «συνεργασία», καθώς προκαλεί αύξηση των εξόδων και χάσιμο χρόνου, ενώ τροφοδοτεί τη δυσπιστία μεταξύ των κρατών μελών. Κατά τη γνώμη μου, η θέση αυτή είναι υπερβολική και παραβλέπει τα πλεονεκτήματα της ρύθμισης. Πρβλ. και L. Bachmaier, Transnational evidence..., ό.π., 49, σύμφωνα με την οποία, στην περίπτωση που η ΕΕΕ δεν έχει εκδοθεί ούτε έχει επικυρωθεί από δικαστική αρχή, θα ήταν σκόπιμο χάριν της αποφυγής απόρριψης της εκτέλεσής της να προβλεφθεί στους νόμους ενσωμάτωσης της Οδηγίας η δυνατότητα επικύρωσης της ΕΕΕ από δικαστική αρχή του κράτους εκτέλεσης. Επ' αυτού, όμως, βλ. άρθρ. 9§3 (επιστροφή της ΕΕΕ στο κράτος έκδοσης, όταν δεν έχει εκδοθεί ή επικυρωθεί από δικαστική αρχή). Περαιτέρω, άξιο απορίας είναι πώς θα γνωρίζει η δικαστική αρχή του κράτους εκτέλεσης τα απαιτούμενα στοιχεία για την επικύρωσή της. Η τελευταία δεν μπορεί, βέβαια, να γίνεται αυτόματα.

⁶³⁴ Πρβλ. ενδεικτ. τον αυστριακό Νόμο ενσωμάτωσης της Οδηγίας, κατά τον οποίο σε φορολογικές υποθέσεις, που βρίσκονται κάτω από το κατώτατο όριο των αξιόποινων πράξεων που υπάγονται στην αρμοδιότητα δικαστηρίων, ως αρμόδια αρχή επικύρωσης έχει οριστεί ο επικεφαλής της οικείας εξεταστικής επιτροπής· στις δε λοιπές διοικητικές υποθέσεις, το αρμόδιο διοικητικό δικαστήριο. Βλ. σχετ. *European Judicial Network*, Competent authorities, languages accepted, urgent matters and scope of the EIO Directive of the instrument in the EU Member States - as notified by the Member States which have transposed the Directive 2014/41/EU or on the grounds of the information provided by the EJN Tool Correspondents or National Correspondents, 29.4.2019, σελ. 1 (προσβάσιμο σε <https://www.ejnforum.eu/cp/registry-files/3339/Competent-authorities-languages-accepted-scope-290419f.pdf>). Έτσι, όμως, φαίνεται στο πλαίσιο του παραπάνω Νόμου να επιλαμβάνονται, επικυρώνοντας την ΕΕΕ, διοικητικές αρχές ή διοικητικά δικαστήρια και δη επί υποθέσεων διοικητικού (τουλάχιστον όχι αμιγώς ποινικού) χαρακτήρα.

⁶³⁵ Βλ. ενδεικτ. από 6.9.1978 απόφαση του ΕΔΔΑ (Ολομέλειας) «Klass και λοιποί κατά Γερμανίας», αριθ. προσφ. 5029/71, σκ. 55 *in fine*. Πρβλ. M. Daniele, Evidence gathering..., ό.π., 194, ο οποίος υποστηρίζει ότι λόγω των τεράστιων δυνατοτήτων (“huge powers”), που κατά τη γνώμη του παρέχονται με την Οδηγία στη δικαστική εξουσία, δεν αποκλείεται να παραβιάζονται θεμελιώδη δικαιώματα ή να διακινδυνεύεται η αποτελεσματικότητα του ενωσιακού δικαίου.

χαρακτήρα⁶³⁶. Παρ' ημίν, την αρμοδιότητα επικύρωσης της ΕΕΕ έχει κατ' άρθρα 3 περ. γβ' και 6 περ. β' Ν. 4489/2017 ο αρμόδιος για την εκάστοτε συγκεκριμένη υπόθεση εισαγγελέας⁶³⁷.

Η έννοια της «αρχής έκδοσης» της ΕΕΕ συνιστά αυτοτελή έννοια του δικαίου της Ένωσης. Αντίστοιχα έχει κρίνει το ΔΕΕ σε σχέση με την ερμηνεία της «δικαστικής αρχής έκδοσης» στην Απόφαση-Πλαίσιο 2002/584/ΔΕΥ. Κατά το Δικαστήριο, οι αστυνομικές υπηρεσίες, καθώς και όργανα της εκτελεστικής εξουσίας όπως τα Υπουργεία Δικαιοσύνης, δεν συνιστούν «δικαστικές αρχές έκδοσης» και, ως εκ τούτου, τα ΕΕΣ που οι αρχές αυτές εκδίδουν για την εκτέλεση αποφάσεων με τις οποίες επιβάλλονται στερητικές της ελευθερίας ποινές δεν μπορούν να θεωρηθούν «δικαστικές αποφάσεις»⁶³⁸. Το ίδιο, κατ' αναλογία, πρέπει να γίνει δεκτό ως προς τις ΕΕΕ που τα όργανα αυτά εκδίδουν, εφόσον δεν έχουν επικυρωθεί από δικαστική αρχή. Σχετικώς, δε, το ΔΕΕ έχει κρίνει ότι συνιστά «δικαστική απόφαση», κατά την έννοια της ανωτέρω Απόφασης-Πλαίσιο, η επικύρωση από την εισαγγελική αρχή εθνικού εντάλματος σύλληψης εκδοθέντος σε προγενέστερο χρόνο από αστυνομική υπηρεσία, με σκοπό την άσκηση ποινικών διώξεων⁶³⁹.

⁶³⁶ Μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις μπορεί να προβλέπεται η δυνατότητα να αναλαμβάνουν ενεργό ρόλο (με την έννοια της ανάληψης ίδιας πρωτοβουλίας) αναφορικά με τέτοιες ενέργειες διοικητικές αρχές, που έχουν αρμοδιότητα επί θεμάτων ποινικής φύσης (όπως π.χ. αστυνομικές και τελωνειακές αρχές). Σε περιπτώσεις τέτοιες, εφόσον δηλαδή οι διοικητικές αρχές έχουν ενεργό ρόλο, με την *πραγματική* εξουσία λήψης αποφάσεων και όχι απλώς μιας διαπίστωσης, *ουσιαστικά* (όχι όμως τυπικά) εμπίπτουν στην έννοια του δικαστηρίου· βλ. ενδεικτ. από 2.3.1987 απόφαση του ΕΔΔΑ «Weeks κατά Ηνωμένου Βασιλείου», αριθ. προσφ. 9787/82, σκ. 61.

⁶³⁷ Βλ. Σ. Δασκαλόπουλο, Ευρωπαϊκή Εντολή Έρευνας (Ε.Ε.Ε.): ο νέος θεσμός δικαστικής συνεργασίας επί ποινικών υποθέσεων εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ΠoinXp 2018, 174, κατά τον οποίο, εν όψει των άρθρων 31§1 και 34 του προϊσχύσαντος ΚΠΔ (:νυν άρθρ. 30§1 και 31 ΚΠΔ), νοείται ως αρμόδιος για την επικύρωση αυτή ο εισαγγελέας πλημμελειοδικών. Συγκριτικά, παρουσιάζει ενδιαφέρον το γεγονός ότι στα μισά από τα λοιπά κράτη μέλη [:Βουλγαρία, Τσεχία, Κροατία, Εσθονία, Γαλλία, Ιταλία, Λιθουανία, Μάλτα, Ολλανδία, Ρουμανία, Σλοβακία, Σλοβενία, Ισπανία, Σουηδία] η ΕΕΕ μπορεί να εκδοθεί μόνον από δικαστική αρχή (και έτσι, βέβαια, δεν προβλέπεται αρχή επικύρωσης)· βλ. *European Judicial Network, Competent authorities...*, ό.π., *passim*.

⁶³⁸ Βλ. από 10.11.2016 αποφάσεις “Krzysztof Marek Poltorak”, C-452/16 PPU, σκ. 53, και “Ruslanas Kovalkovas”, C-477/16 PPU, σκ. 48.

⁶³⁹ Βλ. απόφαση “Halil Ibrahim Özcelik”, ό.π., σκ. 38.

2. «Αρχή εκτέλεσης» της ευρωπαϊκής εντολής έρευνας

Η «αρχή εκτέλεσης» της ΕΕΕ επίσης ορίζεται στην Οδηγία κατά τρόπον ευρύ: Κατ' άρθρο 2 περ. δ' πρόκειται για την αρχή που έχει την αρμοδιότητα να αναγνωρίζει την ΕΕΕ και να εξασφαλίζει την εκτέλεσή της, κατά τα προβλεπόμενα στην Οδηγία και στις ισχύουσες διαδικασίες σε παρόμοια εγχώρια υπόθεση⁶⁴⁰. Έτσι, κάθε κράτος μέλος είναι απόλυτα ελεύθερο να καθορίζει ποιες είναι οι αρμόδιες αρχές εκτέλεσης της ΕΕΕ σε αυτό⁶⁴¹, ήτοι δικαστικές, εισαγγελικές ή/και διοικητικές αρχές. Κατά τούτο, παρατηρείται ότι η προκειμένη αυτοτελής έννοια του ενωσιακού δικαίου είναι τελείως διαφορετική από τη «δικαστική αρχή εκτέλεσης» του ΕΕΣ κατ' άρθρο 6§2 Απόφασης-Πλαίσιο για το ΕΕΣ (και αντίστοιχα άρθρ. 9 Ν. 3251/2004).

Παρ' ημίν δεν συντρέχει τέτοια περίπτωση, δεδομένου ότι με βάση τα άρθρα 3 περ. δ' και 11§1 Ν. 4489/2017 ορίζεται ότι αρχή αρμόδια για την αναγνώριση και εκτέλεση της ΕΕΕ είναι ο εισαγγελέας εφετών, ο οποίος μεριμνά για την εκτέλεσή της σύμφωνα με τον ανωτέρω Νόμο και τις διαδικασίες που ισχύουν σε παρόμοια εσωτερική υπόθεση. Η ρύθμιση αυτή είναι συμβατή με αυτές του ΚΠΔ (άρθρ. 245§1, 246§1), κατά τις οποίες η προανάκριση και η ανάκριση διενεργούνται, αντίστοιχα, από τον ανακριτικό υπάλληλο και τον ανακριτή, κατόπιν γραπτής παραγγελίας του εισαγγελέα.

Για τη δυνατότητα εκτέλεσης της ΕΕΕ από μη δικαστική αρχή έχει ασκηθεί κριτική από τη θεωρία, καθώς, όπως μεταξύ άλλων επισημαίνεται⁶⁴², κατ' αυτό τον τρόπο επιταχύνεται μεν η διαδικασία, αλλά δημιουργούνται σοβαρές αμφιβολίες κατά

⁶⁴⁰ Πρβλ. *European Parliament, Orientation vote result...*, ό.π., σελ. 22, το οποίο στις τροποποιήσεις που είχε προτείνει επί της πρωτοβουλίας για την ΕΕΕ, είχε συμπεριλάβει προσθήκη κατά την οποία η αρχή εκτέλεσης έπρεπε να είναι *δικαστική αρχή*.

⁶⁴¹ Μολονότι ο ορισμός κεντρικής αρχής ως αρχής εκτέλεσης δεν αποκλείεται ρητά από το άρθρο 2 περ. δ', η δυνατότητα αυτή πρέπει να αποκλειστεί βάσει του άρθρου 7 (όπου μεταξύ άλλων γίνεται λόγος για τη δυνατότητα ορισμού κεντρικής αρχής προς επικουρία των αρμόδιων αρχών), αλλά και γενικότερα λόγω του «αποκεντρωμένου» συστήματος συνεργασίας που θεσπίζει η Οδηγία. Ο Α. Girginov, Εκτέλεση της Ευρωπαϊκής Εντολής Έρευνας..., ό.π., 1219, αναφερόμενος στο προϊσχύσαν στη Βουλγαρία [«συγκεντρωτικό»] σοβιετικό μοντέλο, υπολαμβάνει εν προκειμένω ότι πιο πιθανό είναι, «[ε]άν κάποια αρμοδιότητα αφαιρεθεί από εξειδικευμένα όργανα στη Σόφια [:δηλαδή την αρμόδια για τα εισερχόμενα αιτήματα δικαστικής συνδρομής Γενική Εισαγγελία] και δοθεί σε όργανα της βουλγαρικής επαρχίας, μη εξειδικευμένα σε τέτοια ζητήματα», να μην υπάρξει βελτίωση ως προς την επιτάχυνση της διαδικασίας και την ποιότητα του δικαιοδοτικού έργου.

⁶⁴² S. Navickaitė, *The European Investigation Order...*, ό.π., 115.

πόσο διασφαλίζεται η τήρηση των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Θεωρώ ότι στις περιπτώσεις που οι εισαγγελείς έχουν το *status* δικαστικού λειτουργού –όπως ισχύει παρ’ ημίν– δεν εγείρονται οι εν λόγω αμφιβολίες. Αναμφισβήτητα όμως υφίσταται πρόβλημα, όταν ως αρχές αρμόδιες για την εκτέλεση της ΕΕΕ έχουν οριστεί διοικητικές υπηρεσίες⁶⁴³, χωρίς μάλιστα να τελούν υπό την άμεση εποπτεία δικαστικού λειτουργού. Ένα επιπλέον σοβαρό ζήτημα, που τίθεται σχετικώς, αφορά στο κατά πόσον οι αρχές αυτές είναι ανεξάρτητες από την εκτελεστική εξουσία. Ανακύπτει δε και το καίριο ζήτημα, κατά πόσο τυπικά μη δικαστική αρχή δύναται να υποβάλει προδικαστικό ερώτημα στο ΔΕΕ σε σχέση με την ερμηνεία της Οδηγίας κατ’ άρθρο 267 ΣΛΕΕ⁶⁴⁴.

Προφανώς την άμβλυνση της εν λόγω προβληματικής επιδιώκει η περαιτέρω ρύθμιση, που απαντά στο εδάφιο β’ της εν λόγω διάταξης του άρθρου 2 περ. δ’ της Οδηγίας, σχετικά με τη δυνατότητα να ορίζεται ως προϋπόθεση σε τέτοιες περιπτώσεις, κατά την εσωτερική νομοθεσία, η χορήγηση άδειας⁶⁴⁵ από δικαστήριο του κράτους εκτέλεσης. Η ρύθμιση αυτή είναι αντίστοιχη προς τη *δικαστική επικύρωση* για την έκδοση της ΕΕΕ. Στις περιπτώσεις που τα ερευνητικά μέτρα συνεπάγονται τον περιορισμό θεμελιώδους δικαιώματος του καθ’ ου, η απαίτηση προηγούμενης δικαστικής άδειας για τη διενέργειά τους είναι απαραίτητη⁶⁴⁶. Η άδεια όμως αυτή δεν

⁶⁴³ Γενικότερα για τη σχετικοποίηση της διάκρισης μεταξύ δικαστικής και διοικητικής συνεργασίας στο πλαίσιο του ενωσιακού δικαίου, βλ. Γ. Τριανταφύλλου, Διεθνής δικαστική συνδρομή..., ό.π., σελ. 48 επ.

⁶⁴⁴ Για τη σχετική προβληματική βλ. I. Armada, The European Investigation Order and the lack of European standards for gathering evidence: is a fundamental rights-based refusal the solution?, NJECL 2015, 13 επ.

⁶⁴⁵ Το άρθρο 2 περ. δ’ του ελληνικού κειμένου της Οδηγίας αναφέρεται σε «έγκριση» δικαστηρίου. Καθώς όμως η «έγκριση» ως διαδικαστική πράξη νοείται μόνο μετά την εκτέλεση των ερευνητικών μέτρων, ορθός είναι ο *a priori* δικαστικός έλεγχος όλων των σχετικών ζητημάτων και η χορήγηση σχετικής άδειας προς τούτο. Η ερμηνεία αυτή είναι σύμφωνη με την έννοια που έχει ο αντίστοιχος όρος του αγγλικού και του γαλλικού –τουλάχιστον– κειμένου της Οδηγίας (“authorisation”, «autorisation»: άδεια). Η εν λόγω διαπίστωση στερείται, πάντως, πρακτικής σημασίας, με δεδομένο ότι ο Έλληνας νομοθέτης με το άρθρο 3 περ. δ’ Ν. 4489/2017 όρισε ότι σε κάθε περίπτωση η αρμόδια αρχή εκτέλεσης είναι δικαστική και δη ο αρμόδιος εισαγγελέας εφετών (άρθρ. 11§1 Ν. 4489/2017).

⁶⁴⁶ Πρβλ. ενδεικτ. από 10.2.2009 απόφαση του ΕΔΔΑ «Iordachi και λοιποί κατά Μολδαβίας», αριθ. προσφ. 25198/02, σκ. 40, κατά την οποία η αρχή που χορηγεί την άδεια παρακολούθησης τηλεφώνου απαιτείται να είναι ανεξάρτητη και πρέπει να προβλέπεται ο έλεγχος της δραστηριότητάς της από δικαστική αρχή είτε από ανεξάρτητη αρχή.

επαρκεί, κατά τη γνώμη μου, για να νομιμοποιηθεί μη δικαστική αρχή να υποβάλει στο ΔΕΕ προδικαστικό ερώτημα σε σχέση με την ερμηνεία της Οδηγίας.

Ε. Ενδιάμεση αξιολόγηση του νέου θεσμού

Η ΕΕΕ, ως νομικό εργαλείο, χαρακτηρίζεται από διάφορα στοιχεία που της προσδίδουν ιδιαίτερη πρακτική χρησιμότητα για την επίτευξη μιας αποτελεσματικής συνεργασίας για τη δίωξη του εγκλήματος σε ενωσιακό επίπεδο. Πάντως, η προκείμενη συνεργασία είναι διμερής, μεταξύ του κράτους έκδοσης και του κράτους εκτέλεσης, και όχι πολυμερής, όπως μπορεί λ.χ. να είναι στο πλαίσιο των ΚΟΕ.

Η ΕΕΕ εκδίδεται και εκτελείται τόσο για ποινικές όσο και για οιονεί ποινικές διαδικασίες και καλύπτει κατ' αρχήν κάθε ερευνητικό μέτρο. Απαιτείται δε η αρχή έκδοσης της εντολής να είναι δικαστική, άλλως η εντολή να επικυρώνεται από δικαστική αρχή. Η εν λόγω επιλογή του Ενωσιακού νομοθέτη ήταν απολύτως επιβεβλημένη από την αρχή του κράτους δικαίου, με δεδομένο ότι τα εκτελεστέα βάσει της ΕΕΕ ερευνητικά μέτρα σε πολλές περιπτώσεις είναι εξόχως παρεμβατικά για σειρά θεμελιωδών δικαιωμάτων του καθ' ου, οπότε θα ήταν ανεπίτρεπτο να εντέλλεται την εκτέλεσή τους μια διοικητική αρχή⁶⁴⁷. Όπως μάλιστα παρατηρείται ορθά από τους *Heard / Mansell*, η διαδικασία επικύρωσης της ΕΕΕ από δικαστική αρχή πρέπει να συνίσταται στον πραγματικό έλεγχο του απαραίτητου, της αναλογικότητας και της νομιμότητας των εντελλόμενων μέτρων και να μην πρόκειται απλά για πρακτική πρόχειρης έγκρισης (“*rubber-stamping*”)⁶⁴⁸.

Με την Οδηγία, πάντως, δεν επιτυγχάνεται η διαμόρφωση μιας αμιγώς δικαστικής συνεργασίας. Το γεγονός ότι η αρχή εκτέλεσης της ΕΕΕ μπορεί να μην είναι δικαστική αλλοιώνει εν μέρει τον δικαστικό χαρακτήρα της διαδικασίας: Στις περιπτώσεις που δεν προβλέπεται η έγκριση δικαστηρίου του κράτους εκτέλεσης στη νομοθεσία ενσωμάτωσης της Οδηγίας (κατ' άρθρο 2 περ. δ' εδ. β'), η μη δικαστική

⁶⁴⁷ Για παράδειγμα, το ΕΔΔΑ στην από 24.4.2018 απόφασή του «*Benedik κατά Σλοβενίας*», αριθ. προσφ. 62357/15, ιδίως σκ. 127 επ. [βλ. και ενδιαφέρουσα συγκλίνουσα γνώμη των δικαστών *G. Yudkivska* και *M. Bošnjak*], έκρινε ότι επήλθε παράβαση του άρθρου 8 ΕΣΔΑ με την απόκτηση από την αστυνομία, στο πλαίσιο ποινικής έρευνας, προσωπικών δεδομένων και δη πληροφοριών σχετικών με συνδρομητή διεύθυνσης Internet Protocol (IP), χωρίς την ύπαρξη προηγούμενης δικαστικής απόφασης (που συνιστούσε αναγκαία προϋπόθεση προς τούτο σύμφωνα με τη σλοβενική νομοθεσία).

⁶⁴⁸ *C. Heard / D. Mansell*, *The European Investigation Order: changing the face of evidence-gathering in EU cross-border cases*, NJECL 2011, 357.

αρχή εκτέλεσης έχει την –ουδόλως αμελητέα– εξουσία να αναγνωρίζει και να εκτελεί την ΕΕΕ. Εδώ μπορεί να παρατηρηθεί και μια ανομοιομορφία, στον βαθμό που κάθε κράτος μέλος, αξιοποιώντας τη σχετική διακριτική του ευχέρεια, δεν συμπεριλαμβάνει στην εσωτερική νομοθεσία του ως προϋπόθεση την ύπαρξη δικαστικής άδειας. Στο μέτρο που με την εκτέλεση της εντολής δεν αποκλείεται να παραβιάζονται θεμελιώδη δικαιώματα, ορθότερο θα ήταν η αρμοδιότητα αυτή να ανήκε σε κάθε περίπτωση σε δικαστικό λειτουργό. Ο χαρακτήρας πολλών διατάξεων της Οδηγίας (όπως π.χ. του άρθρου 11§1 περ. δ', ε' και, αντίστοιχα, του άρθρου 13§1 περ. δ', ε' Ν. 4489/2017 για τον έλεγχο της ΕΕΕ υπό την έποψη της μη παραβίασης της αρχής “ne bis in idem” ή της μη παραβίασης των υποχρεώσεων του κράτους εκτέλεσης που πηγάζουν από το άρθρο 6 ΣΕΕ και τον ΧΘΔΕΕ) είναι τέτοιος που, εν προκειμένω, επιβάλλεται η απόφαση δικαστικού λειτουργού.

Περαιτέρω, όπως προαναφέρθηκε, προκαλείται κάποια σύγχυση ως προς τη φύση των (μη αμιγώς ποινικών) διοικητικών - οιονεί ποινικών διαδικασιών, για τις οποίες είναι δυνατόν να εκδοθεί η ΕΕΕ. Κατ' αυτό τον τρόπο, προκαλείται ανασφάλεια δικαίου ως προς τις συγκεκριμένες διαδικασίες για τις οποίες είναι παραδεκτή η έκδοση της εντολής. Το εν λόγω έλλειμμα, πέραν των αρχών έκδοσης και εκτέλεσης της εντολής, ασφαλώς επηρεάζει τον καθ' ου, στο μέτρο που τίθεται ζήτημα νομιμότητας της διαδικασίας, αλλά και τον ύποπτο ή κατηγορούμενο που αιτείται την έκδοση της ΕΕΕ⁶⁴⁹.

Οι δυνατότητες συνεργασίας μεταξύ των αρμόδιων δικαστικών αρχών βάσει της Οδηγίας είναι πολύ ευρείες και, κατ' αποτέλεσμα, ιδιαίτερα κατασταλτικές. Ως εκ τούτου, είναι αναγκαία η κατοχύρωση των θεμελιωδών δικαιωμάτων του καθ' ου⁶⁵⁰. Κατά κανόνα, η ΕΕΕ εκδίδεται για την εκτέλεση συγκεκριμένων ερευνητικών μέτρων και όθεν, εκ των πραγμάτων, στρέφεται ουσιαστικά κατά συγκεκριμένου προσώπου: υπόπτου, κατηγορουμένου ή τρίτου (π.χ. προσώπου που έχει την ιδιοκτησία αντικειμένων διαβιβαστέων στην αρχή εκτέλεσης για τις ανάγκες της ποινικής έρευνας). Σε κάθε περίπτωση, πρέπει ο καθ' ου να αντιμετωπίζεται ως υποκείμενο της

⁶⁴⁹ Για τη δυνατότητα αυτή βλ. στο ίδιο Μέρος, Κεφάλαιο Έβδομο, Β.1.2.

⁶⁵⁰ Εκτενώς για τα σχετικά ζητήματα βλ. στο ίδιο Μέρος, Κεφάλαιο Πέμπτο, Ζ.-Θ., και Κεφάλαιο Έβδομο, *passim*.

σχετικής διαδικασίας, σύμφωνα με τις επιταγές των άρθρων 1⁶⁵¹, 6-8 ΧΘΔΕΕ, 8 ΕΣΔΑ, 17 ΔΣΑΠΔ κ.λπ., καθώς και παρ' ημίν ειδικά του άρθρου 2§1 Συντ. Αναλόγως πρέπει να αντιμετωπίζεται και το νομικό πρόσωπο, στο οποίο μπορεί κατά τα προαναφερθέντα να αφορά η ΕΕΕ⁶⁵². Το αν ο καθ' ου συνιστά διάδικο μέρος πράγματι ισότιμο με τις αρχές έκδοσης και εκτέλεσης και αν πράγματι απολαύει δικαστικής προστασίας, θα μας απασχολήσει ως επιμέρους ζήτημα σε επόμενο κεφάλαιο⁶⁵³.

Κεφάλαιο Τρίτο

Η διαδικασία έκδοσης της ευρωπαϊκής εντολής έρευνας

Α. Οι προϋποθέσεις έκδοσης της ευρωπαϊκής εντολής έρευνας

1. Απαραίτητη και αναλογική

Κατ' άρθρα 6§1 της Οδηγίας και 7§2 Ν. 4489/2017, για να εκδοθεί η ΕΕΕ πρέπει οπωσδήποτε να είναι «απαραίτητη» ή «αναγκαία» και «αναλογική». Ρητά, δε, συνδέονται οι όροι αυτοί με τους σκοπούς των διαδικασιών⁶⁵⁴ των άρθρων 4 της Οδηγίας και 5 του Νόμου και λαμβάνονται υπόψη τα δικαιώματα του υπόπτου/κατηγορουμένου.

Η αρχή της αναλογικότητας συνιστά αρχή του δικαίου της Ένωσης, αφενός διότι απορρέει από κοινή συνταγματική παράδοση των κρατών μελών (και συνακόλουθα αποτελεί μέρος της ενωσιακής δημόσιας τάξης) κατ' άρθρο 6§3 ΣΕΕ⁶⁵⁵ και αφετέρου

⁶⁵¹ Σημειωτέον ότι κατά τις Επεξηγήσεις σχετικά με τον Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων, ό.π., σελ. 17, «[η] ανθρώπινη αξιοπρέπεια δεν είναι μόνο θεμελιώδες δικαίωμα αυτή καθεαυτή, αλλά αποτελεί την ίδια τη βάση των θεμελιωδών δικαιωμάτων».

⁶⁵² Βλ. περαιτέρω στο ίδιο Μέρος, Κεφάλαιο Έβδομο, Γ.1.2.

⁶⁵³ Και δη στο ίδιο Μέρος, Κεφάλαιο Έβδομο, Γ.1.1 και Δ.

⁶⁵⁴ Λαμβανομένου υπόψη και του άρθρου 4, ο όρος “*proceedings*” του αγγλικού κειμένου της Οδηγίας εσφαλμένα αποδόθηκε ως «*διαδικασίας*» στο ελληνικό κείμενο. Το λάθος μεταφέρθηκε και στον Ν. 4489/2017 (άρθρ. 7§2 περ. α').

⁶⁵⁵ Ενδεικτ. βλ. Δ. Μουζάκη, Το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης, ό.π., σελ. 546 και εκεί παραπομπές. Για τη διάταξη βλ. Μέρος Πρώτο, Κεφάλαιο Τρίτο, Α.

διότι κατοχυρώνεται στο άρθρο 52§1 ΧΘΔΕΕ⁶⁵⁶. Έτσι, ακόμη και αν η προϋπόθεση της αναλογικότητας της έκδοσης της ΕΕΕ δεν είχε προβλεφθεί ρητά, θα έπρεπε σε κάθε περίπτωση να τηρείται από την αρχή έκδοσης⁶⁵⁷. Αναμφίβολα, όμως, είναι θετική⁶⁵⁸ η ρητή⁶⁵⁹ συμπερίληψη αυτής ως προϋπόθεσης, καθώς λειτουργεί προτρεπτικά για την τήρησή της από τις αρμόδιες αρχές έκδοσης, λ.χ. σε περιπτώσεις που το ερευνητικό μέτρο είναι ιδιαίτερα παρεμβατικό και αφορά στη διερεύνηση εγκλήματος ήσσονος ποινικής απαξίας⁶⁶⁰. Υπό το πρίσμα της αρχής, οι περιορισμοί στην άσκηση των ατομικών δικαιωμάτων που οφείλονται στην εκτέλεση της ΕΕΕ πρέπει α) να εξυπηρετούν σκοπό γενικού συμφέροντος αναγνωρισμένου από την Ένωση ή να προστατεύουν τα δικαιώματα ή τις ελευθερίες τρίτων, β) να ανταποκρίνονται πράγματι στον σκοπό αυτό και γ) ο σχετικός περιορισμός να είναι αναγκαίος, ως ο λιγότερο επαχθής για το περιοριζόμενο θεμελιώδες δικαίωμα. Σημειωτέον ότι, καθώς εφαρμόζεται το ενωσιακό δίκαιο, το ΔΕΕ έχει την αρμοδιότητα να ελέγχει την αναλογικότητα της σύνολης διαδικασίας έκδοσης και εκτέλεσης της ΕΕΕ.

⁶⁵⁶ Για τη διάταξη βλ. αντί πολλών Β. Τζέμο, Άρθρο 52, σε: ιδίου (επιμ.), Ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ: ερμηνεία κατ' άρθρο, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2015, σελ. 617 επ.

⁶⁵⁷ Η υποχρέωση αυτή πηγάζει και από τη νομολογία του ΕΔΔΑ, λαμβανομένων υπόψη και των δεσμεύσεων των κρατών μελών από την ΕΣΔΑ. Βλ. σχετ. L. Bachmaier Winter, The role of the proportionality..., ό.π., σελ. 98.

⁶⁵⁸ Contra οι G. Vermeulen / W. De Bondt / C. Ryckman, Enhanced stringency in cooperation, ό.π., σελ. 215, οι οποίοι μεταξύ άλλων θεωρούν ότι με αυτή παρέχεται ευρεία δυνατότητα άσκησης ελέγχου της ΕΕΕ από την αρχή εκτέλεσης και υπονομεύεται η καλόπιστη συνεργασία. Σημειωτέον ότι στην πρωτοβουλία των επτά κρατών μελών για την ΕΕΕ δεν είχε ταχθεί προϋπόθεση για την έκδοσή της. Ως εκ τούτου, κατά τους C. Heard / D. Mansell, The European Investigation Order..., ό.π., 355, πολλοί είχαν εκφράσει τον φόβο ότι οι πολυάσχολες αστυνομικές υπηρεσίες θα κατακλύζονταν με εντολές με σκοπό τη διενέργεια ερευνών για ασήμαντα αδικήματα, όπως π.χ. η κλοπή ποδηλάτων.

⁶⁵⁹ Πρβλ., όμως, αιτ. σκ. 11 εδ. α' προοιμίου, στην οποία αναφέρεται ότι «[η] ΕΕΕ θα πρέπει να επιλέγεται όταν η εκτέλεση ενός ερευνητικού μέτρου δείχνει αναλογική, ενδεδειγμένη και εφαρμόσιμη σε μια υπόθεση». Η προκειμένη λέξη «δείχνει» απαντά και στην αγγλική («seem») και τη γαλλική («sembler») εκδοχή της Οδηγίας. Θα ήταν συνεπέστερο προς τις επιταγές της ενωσιακής δημόσιας τάξης να είχε επιλεγεί αντ' αυτής το ρήμα «είναι».

⁶⁶⁰ Βλ. European Judicial Network, EJM Conclusions..., ό.π., σελ. 6, όπου λαμβάνεται ως δεδομένο ότι η ΕΕΕ δεν πρέπει να εκδίδεται για αξιόποινες πράξεις ήσσονος σημασίας· ωστόσο, παρατηρείται ότι το πρόβλημα είναι η επίτευξη συναντίληψης μεταξύ των αρχών των κρατών μελών, ως προς το ποιες πράξεις πρέπει να θεωρούνται ως τέτοιες.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η αιτιολογική σκέψη 26 του προοιμίου, όπου αναφέρεται ότι σε κάποιες περιπτώσεις το κράτος μέλος έκδοσης θα πρέπει να εκτιμά αν, αντί της έκδοσης του ΕΕΣ, θα ήταν προτιμότερη, από τη σκοπιά της αποτελεσματικότητας και της αναλογικότητας, η έκδοση της ΕΕΕ⁶⁶¹. Σημειώνεται ότι στην οικεία Απόφαση-Πλαίσιο ακόμη και μέχρι σήμερα δεν προβλέπεται ρητά ως προϋπόθεση η αναλογικότητα του ΕΕΣ – καίτοι θα έπρεπε, με δεδομένο ότι πρόκειται για μέτρο με κατά κανόνα πολύ επαχθέστερες συνέπειες για τον καθ' ου απ' ότι η ΕΕΕ⁶⁶². Ειδικότερα, ο Ενωσιακός νομοθέτης θεωρεί εν προκειμένω ότι πρέπει να ερευνάται από την αρχή έκδοσης αν για την εξυπηρέτηση των σκοπών της ποινικής δίωξης αρκεί η εξέταση του κατηγορουμένου μέσω εικονοτηλεδιάσκεψης (κατ' άρθρα 24 Οδηγίας, 26 Ν. 4489/2017). Οπότε, η εκτέλεση αντίστοιχης ΕΕΕ πρέπει να προτιμάται ως σαφώς πιο αναλογική από την παράδοση τούτου ως εκζητούμενου βάσει εκδοθέντος ΕΕΣ. Η καταφυγή στην έκδοση του ΕΕΣ πρέπει να επιλέγεται ως *ultimum*

⁶⁶¹ Βλ. σχετ. και αιτ. σκ. 10-11, 25 προοιμίου. Βλ. και Eurojust, Eurojust and cooperation partners, Eurojust News 12/2014, 7 (προσβάσιμο σε [http://www.eurojust.europa.eu/doclibrary/corporate/newsletter/Eurojust%20News%20Issue%2012%20\(September%202014\)%20on%20the%20European%20Arrest%20Warrant/EurojustNews_Issue12_2014-09-EN.pdf](http://www.eurojust.europa.eu/doclibrary/corporate/newsletter/Eurojust%20News%20Issue%2012%20(September%202014)%20on%20the%20European%20Arrest%20Warrant/EurojustNews_Issue12_2014-09-EN.pdf)), όπου αναφέρεται ότι η ΕΕΕ είναι «συμπληρωματική» προς το ΕΕΣ και ότι θα «εκτονώσει την πίεση που δέχεται το ΕΕΣ». Επίσης βλ. από 28.1.2014 έκθεση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου (Plenary sitting), Report with recommendations to the Commission on the review of the European arrest warrant (προσβάσιμο σε <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A7-2014-0039+0+DOC+XML+V0//EL>), με την οποία προτάθηκε στα κράτη μέλη «να εφαρμόσουν εγκαίρως και αποτελεσματικά ολόκληρο το σώμα των μέτρων ποινικής δικαιοσύνης της Ένωσης, καθώς είναι συμπληρωματικά, περιλαμβανομένων της Ευρωπαϊκής Εντολής Έρευνας, του Ευρωπαϊκού Εντάλματος Επιτήρησης και των μέτρων για τα δικονομικά δικαιώματα, παρέχοντας έτσι στις δικαστικές αρχές εναλλακτικά και λιγότερο δυσμενή νομικά μέσα αμοιβαίας αναγνώρισης και διασφαλίζοντας ταυτόχρονα τον σεβασμό των δικαιωμάτων των υπόπτων και των κατηγορουμένων στις ποινικές διαδικασίες· καλεί την Επιτροπή να παρακολουθεί προσεκτικά την ορθή εφαρμογή τους, καθώς και τον αντίκτυπο που έχουν στη λειτουργία του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης και του τομέα της ποινικής δικαιοσύνης της Ένωσης» (πλ. 2), καθώς παρατηρούνταν «δυσανάλογες παρεμβάσεις στα θεμελιώδη δικαιώματα των υπόπτων και των κατηγορουμένων, καθώς και επιβάρυνση των πόρων των κρατών μελών» (σημ. ΣΤ (v)).

⁶⁶² Ως προς την έκδοση «δυσανάλογων» ΕΕΣ βλ. A. Weyembergh (/ I. Armada / C. Brière), European added value assessment: the EU arrest warrant, Annex I (critical assessment of the existing European arrest warrant Framework Decision), Βρυξέλλες 2014, σελ. 32 επ. (προσβάσιμο σε [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2013/510979/IPOL-JOIN_ET\(2013\)510979\(ANN01\)_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2013/510979/IPOL-JOIN_ET(2013)510979(ANN01)_EN.pdf)).

refugium, ώστε να μην περιορίζεται το δικαίωμα του κατηγορουμένου στην προσωπική ελευθερία του (κατ' άρθρα 6 ΧΘΔΕΕ και, αντίστοιχα, 5§1 ΕΣΔΑ). Άλλωστε, τα κράτη έκδοσης και εκτέλεσης μπορεί *de facto* να προτιμήσουν αυτή την εναλλακτική, καθ' ότι συνεπάγεται προφανώς μικρότερα διαδικαστικά έξοδα και ενδεχομένως μεγαλύτερη ταχύτητα εκτέλεσης της απόφασης. Το ίδιο ισχύει και στις περιπτώσεις που το διωκόμενο αδίκημα είναι ήσσονος σημασίας ή ο καθ' ου έχει προβλήματα υγείας κ.λπ. Έτσι, ενισχύεται το κύρος του θεσμού του ΕΕΣ –πράγμα που δεν επιτεύχθηκε πάντοτε στην πράξη. Και επιπλέον, η Ένωση και τα κράτη μέλη της δείχνουν κατά τούτο στους πολίτες τους ένα πρόσωπο πιο κοινωνικά φιλελεύθερο.

Η –συμπληρωματική αυτής– προϋπόθεση περί του «απαραιτήτου» (αντίστοιχα «αναγκαίου» κατ' άρθρο 7§2 περ. α' Ν. 4489/2017) της έκδοσης της ΕΕΕ δεν είναι περιττή. Και δη, στο μέτρο που το αναγκαίο της έκδοσης της εντολής δεν ταυτίζεται άνευ ετέρου με τους σταθμιζόμενους ως αναγκαίους –σύμφωνα με την αρχή της αναλογικότητας– περιορισμούς των ατομικών δικαιωμάτων, που συνεπάγεται η εκτέλεσή της. Φερ' ειπείν, η έκδοση μιας ΕΕΕ μπορεί να κριθεί *απαραίτητη* για τον σχηματισμό δικογραφίας με σκοπό την άσκηση ποινικής δίωξης για συγκεκριμένο σοβαρό ποινικό αδίκημα. Θα ήταν πάντως σκόπιμο, κατά τη γνώμη μου, να απαιτείτο ρητά ειδική αιτιολογία για την πλήρωση της εν λόγω προϋπόθεσης και να αναγραφόταν στο πρότυπο του παραρτήματος Α' για την ΕΕΕ σε αυτοτελές πεδίο (στο οποίο θα συμπληρωνόταν συνοπτικά ο λόγος για τον οποίο η εκτέλεση του εντελλόμενου ερευνητικού μέτρου είναι απαραίτητη). Οι πληροφορίες που θα παρέχονταν κατ' αυτό τον τρόπο στο σώμα της εντολής θα συνιστούσαν, μεταξύ άλλων, την αιτιολογία της έκδοσής της.

2. Υπό τις ίδιες προϋποθέσεις και στο κράτος έκδοσης

Η ετέρα προϋπόθεση έκδοσης της ΕΕΕ είναι να υφίσταται η δυνατότητα εκτέλεσης των εντελλόμενων ερευνητικών μέτρων και στο κράτος έκδοσης της εντολής. Η προϋπόθεση αυτή προφανώς έχει ως στόχο την αποφυγή καταχρήσεων⁶⁶³. Αν η αρχή

⁶⁶³ Κατά την *I. Armada*, *The European Investigation Order...*, ό.π., 18, η διάταξη αυτή είναι καλοδεχούμενη, στο μέτρο που αποτρέπει το *forum shopping* εκ μέρους των ανακριτικών και εισαγγελικών αρχών, ωστόσο δεν ανταποκρίνεται επαρκώς στις επιταγές του άρθρου 8 ΕΣΔΑ. Πρβλ. *G. Vermeulen / W. De Bondt / Y. Van Damme*, *EU cross-border gathering and use of evidence in criminal matters: towards mutual recognition of investigative measures and free movement of evidence?*, Institute of international Research on Criminal Policy, εκδ. Maklu, Antwerpen-Apeldoorn-Portland 2010, σελ.

έκδοσης είχε τη δυνατότητα να εκδίδει την εντολή ζητώντας την εκτέλεση ερευνητικών μέτρων, που δεν προβλέπονται στην έννομη τάξη του κράτους έκδοσης, αφενός θα καταστρατηγείτο η απαίτηση της προβλεψιμότητάς τους⁶⁶⁴ και αφετέρου θα ετίθετο θέμα παραδεκτού τού έτσι εισφερόμενου αποδεικτικού υλικού⁶⁶⁵ (γεγονός που θα καθιστούσε αλυσιτελή την όλη διενεργηθείσα διαδικασία και μάλιστα κατ' αρχήν με έξοδα του κράτους εκτέλεσης⁶⁶⁶). Όμως, ακόμη και στην περίπτωση που δεν συνέτρεχε η συνέπεια του απαραδέκτου⁶⁶⁷, μια τέτοια πρακτική θα ήταν κατ' ουσίαν καταχρηστική σε βάρος του κράτους εκτέλεσης, όπως και σε βάρος του καθ' ου, αφού η αρχή έκδοσης θα εντελλόταν την εκτέλεση διαφορετικών μέτρων από όσα θα μπορούσε η ίδια να διατάσσει (νόμιμα) εντός της επικράτειάς της⁶⁶⁸. Η εν λόγω

137, κατά τους οποίους, αν δεν προβλεπόταν αντίστοιχη διάταξη για την έκδοση του ΕΕΣΑΣ (:άρθρ. 7 περ. β' σχετικής Απόφασης-Πλαίσιο), θα κινδύνευε το μέλλον της αμοιβαίας αναγνώρισης. Πρβλ. το πλαίσιο της ΕΣΑΔΣΠΥ, στο οποίο δεν προβλέπεται τέτοια υποχρέωση παράλληλης πρόβλεψης του αιτούμενου ερευνητικού μέτρου και στα δύο κράτη και έτσι μπορεί εύκολα να προκληθεί κατάχρηση της διαδικασίας. Πάντως, κατά την υπογραφή της ΕΣΑΔΣΠΥ (άρθρ. 23) υπήρχε η δυνατότητα διατύπωσης επιφύλαξης ως προς την πραγματοποίηση κατασχέσεων και ερευνών, ώστε αυτές να μην εκτελούνται αν δεν προβλέπονται στο εσωτερικό δίκαιο. Σε κάθε δε περίπτωση, το κράτος προς το οποίο απευθύνεται η αίτηση μεριμνά για την εκτέλεση των μέτρων αυτών «κατά τους υπό της νομοθεσίας αυτού τύπους» (άρθρ. 3 ΕΣΑΔΣΠΥ). Ουδόλως όμως αποκλείεται, στο πλαίσιο αυτό, το αιτούν κράτος να υποβάλει αιτήματα δικαστικής συνδρομής για τη διεξαγωγή ερευνητικών μέτρων, που προβλέπονται μεν στην έννομη τάξη του κράτους προς το οποίο απευθύνεται η αίτηση, όχι όμως και στη δική του.

⁶⁶⁴ Για παράδειγμα, με δεδομένο ότι παρ' ημίν η άρση του τραπεζικού απορρήτου κατ' αρχήν προβλέπεται για εγκλήματα τα οποία χαρακτηρίζονται ως κακουργήματα (κατ' άρθρο 3 Ν.Δ. 1059/1971, όπως ισχύει και με τον Ν. 3994/2011), η Ελλάδα δεν θα μπορούσε να ζητήσει την εκτέλεση του εν λόγω μέτρου από άλλο κράτος αναφορικά με πλημμεληματικές πράξεις.

⁶⁶⁵ Δηλαδή, είναι πολύ πιθανό να απαγορεύεται στο κράτος έκδοσης η απόκτηση και η αξιοποίηση του εντελλόμενου αποδεικτικού μέσου, με συνέπεια την ακυρότητα της διαδικασίας. Για τα σχετικά ζητήματα παρ' ημίν, βλ. *Χ. Νάντο*, Αποδεικτικές απαγορεύσεις στην ποινική δίκη, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2010, *passim*, ιδίως σελ. 603 επ.· βλ. και *infra* υποσημ. 1345.

⁶⁶⁶ Κατ' άρθρο 21§§1 και 2 της Οδηγίας.

⁶⁶⁷ Κάτι τέτοιο θα μπορούσε ενδεχομένως να ισχύει όταν το κράτος έκδοσης διέπεται από νομικό σύστημα κοινοδικαιικού τύπου. Σε αντίθεση με τα ηπειρωτικά νομικά συστήματα, οι νομοθεσίες του *common law* κατά κανόνα είναι πιο ελαστικές ως προς τέτοιου είδους απαιτήσεις αναφορικά με το παραδεκτό του αποδεικτικού υλικού. Βλ. όμως ενδεικτ. *R. Glover / P. Murphy*, *Murphy on evidence*, εκδ. Oxford University Press, Οξφόρδη 2013¹³, σελ. 1 επ.

⁶⁶⁸ Εξάιρεση στα παραπάνω εισάγεται με το άρθρο 10§2 της Οδηγίας, το οποίο ορίζει σειρά ερευνητικών μέτρων που πρέπει να είναι πάντοτε διαθέσιμα στο νομικό πλαίσιο του κράτους εκτέλεσης, ακόμη και αν

προϋπόθεση ισχύει και στις περιπτώσεις που η αρχή έκδοσης εκδίδει μια ΕΕΕ, η εκτέλεση της οποίας θα είχε ως αποτέλεσμα την παραβίαση θεμελιωδών δικαιωμάτων του καθ' ου σύμφωνα (και) με την έννομη τάξη της: Εν προκειμένω, δεν θα μπορούσε να είχε διαταχθεί νόμιμα, *«υπό τις ίδιες προϋποθέσεις σε παρόμοια εγχώρια υπόθεση»*, η διεξαγωγή των σχετικών ερευνητικών μέτρων. Είναι προφανές ότι αν μπορούσαν να γίνουν δεκτές τέτοιες μεθοδεύσεις, θα λειτουργούσαν σε βάρος του καθ' ου η ΕΕΕ.

Υπό άλλο πρίσμα, από το γράμμα του άρθρου 6§1 της Οδηγίας προκύπτει ότι η αρχή έκδοσης δύναται να ζητήσει την εκτέλεση ερευνητικών μέτρων που θα μπορούσαν να διαταχθούν σε παρόμοια εγχώρια υπόθεση, τα οποία εντούτοις δεν προβλέπονται αντιστοίχως στο κράτος εκτέλεσης. Είναι λογικό, άλλωστε, η αρχή έκδοσης να μην είναι σε θέση να γνωρίζει τα ερευνητικά μέτρα που προβλέπονται –και μάλιστα αναλόγως των ερευνώμενων αξιόποινων πράξεων– σε κάθε άλλο κράτος μέλος. Εν προκειμένω, μπορεί να αποβεί χρήσιμη η προσφυγή στην Eurojust ή στο Ευρωπαϊκό Δικαστικό Δίκτυο για την παροχή σχετικής πληροφόρησης. Στις περιπτώσεις, δε, που η υποβαλλόμενη ΕΕΕ αφορά στην εκτέλεση μη υφιστάμενου μέτρου, η αρχή εκτέλεσης θα κρίνει ποιο ερευνητικό μέτρο θα διεξαχθεί προς εκτέλεση της ΕΕΕ σύμφωνα με τα άρθρα 10 της Οδηγίας και 12 Ν. 4489/2017⁶⁶⁹. Άλλωστε, οι ως άνω ρυθμίσεις αποσκοπούν στην επίλυση τέτοιων προβλημάτων, ώστε να αποφεύγεται η απόρριψη της εντολής.

3. Επί του δικαστικού ελέγχου τήρησης των προϋποθέσεων

Στο άρθρο 6§2 της Οδηγίας διευκρινίζεται ότι οι προαναφερθείσες προϋποθέσεις έκδοσης της ΕΕΕ ελέγχονται (επί λέξει: *«αξιολογούνται»*), σε κάθε περίπτωση, από την αρχή έκδοσης. Κατά την αιτιολογική σκέψη 11 εδ. β' προοιμίου, *«[η] αρχή έκδοσης θα πρέπει συνεπώς να επαληθεύσει εάν τα απαιτούμενα αποδεικτικά στοιχεία είναι αναγκαία και αναλογικά για τους σκοπούς της διαδικασίας, εάν το επιλεγθέν ερευνητικό μέτρο είναι αναγκαίο και αναλογικό για τη συλλογή των στοιχείων [...]»*.

Στο σημείο αυτό ο Ν. 4489/2017 διαφοροποιείται σημαντικά από την Οδηγία, στο μέτρο που στο άρθρο 7§3 αυτού ορίζεται ότι η αρχή έκδοσης απορρίπτει την αίτηση του υπόπτου/κατηγορουμένου, εφόσον δεν συντρέχουν οι εν λόγω προϋποθέσεις για

δεν θα ήταν διαθέσιμα σε παρόμοια εγχώρια υπόθεση· βλ. παρακάτω στο ίδιο Μέρος, Κεφάλαιο Τέταρτο, Δ.2.

⁶⁶⁹ Βλ. στο ίδιο Μέρος, Κεφάλαιο Τέταρτο, Δ.1.

την έκδοσή της. Έτσι, όμως, κατ' ουσίαν ο Έλληνας νομοθέτης δεν ενσωμάτωσε την ανωτέρω περίπτωση β'. Το εν λόγω κενό μπορεί, πάντως, και πρέπει να καλύπτεται κατ' εφαρμογή του εδαφίου α' της §1 (που απαντά και στην Οδηγία), κατά το οποίο απαιτείται η ΕΕΕ να εκδίδεται από την αρχή έκδοσης «μόνο όταν κρίνει ότι πληρούνται οι [...] προϋποθέσεις». Περαιτέρω, η ρύθμιση του άρθρου 7§3 του Νόμου είναι περιττή⁶⁷⁰, δεδομένου ότι για να εκδοθεί η ΕΕΕ αυτονόητα πρέπει να συντρέχουν οι προϋποθέσεις του άρθρου 7§2.

Καθώς ο έλεγχος της αναλογικότητας και της διαθεσιμότητας των ερευνητικών μέτρων διενεργείται από την αρχή έκδοσης, η αρχή εκτέλεσης υποχρεούται εν προκειμένω να την εμπιστευτεί⁶⁷¹. Κατ' αυτό τον τρόπο, όμως, καθώς δεν προβλέπονται κυρώσεις στις περιπτώσεις μη συνδρομής των απαιτούμενων όρων (όπως λ.χ. η μη αποδεικτική αξιοποίηση των αποκτώμενων αποδεικτικών μέσων, η αποζημίωση του καθ' ου κ.λπ.), η διάταξη της §1 φαίνεται κατ' αποτέλεσμα να είναι, τρόπον τινά, *lex imperfecta*. Ο δε καθ' ου δύναται να προσφύγει με σκοπό την ακύρωση της ΕΕΕ, εφόσον βέβαια γνωρίζει την ύπαρξή της, όπως εκτίθεται κατωτέρω⁶⁷². Αφ' ης στιγμής, δε, η αρχή έκδοσης ελέγχει τη συνδρομή της αναλογικότητας και της αναγκαιότητας της ΕΕΕ, η εν λόγω διαδικασία δεν αποκλείεται να εκπέσει σε τυποποιημένο στάδιο «αυτό-επικύρωσης»⁶⁷³. Εφόσον πράγματι συντρέχει τέτοια περίπτωση, ελαχιστοποιούνται οι εγγυήσεις πραγματικής τήρησης της τιθέμενης εγγύησης υπέρ του καθ' ου. Παράλληλα, μια τέτοια πρακτική θα προκαλούσε –όχι άδικα– την απροθυμία των αρχών εκτέλεσης να εκτελούν την ΕΕΕ και ως εκ τούτου, πιθανώς, την εύρεση λόγων για την απόρριψή της (ακόμη και σε περιπτώσεις που αυτοί –τουλάχιστον *prima facie*– δεν θα συνέτρεχαν).

⁶⁷⁰ Μάλιστα, μπορεί να θεωρηθεί ότι η εν λόγω ρύθμιση παραβιάζει την αρχή της ισότητας των όπλων· βλ. σχετ. στο ίδιο Μέρος, Κεφάλαιο Έβδομο, Β.1.2.

⁶⁷¹ R. Garcimartin Montero, *The European Investigation Order...*, ό.π., 47.

⁶⁷² Στο ίδιο Μέρος, Κεφάλαιο Έβδομο, Β.3.

⁶⁷³ Κατά τη D. Sayers, *The European Investigation Order...*, ό.π., σελ. 9, αφ' ης στιγμής το κράτος έκδοσης ελέγχει τη συνδρομή της αναλογικότητας και της αναγκαιότητας της ΕΕΕ «[α]ντή η προϋπόθεση μπορεί να καταλήξει μια σφραγίδα αυτοεπικύρωσης» (“a self-validating stamp”). Σημειώνουμε ότι ήδη κατά το εδ. β' του εισαγωγικού κειμένου του προτύπου της ΕΕΕ (κατά το παράρτημα Α'), «[η] αρχή έκδοσης βεβαιώνει ότι η έκδοση της παρούσας ΕΕΕ είναι απαραίτητη και αναλογική για τους σκοπούς της διαδικασίας που προσδιορίζεται σε αυτήν, λαμβανομένων υπόψη των δικαιωμάτων του υπόπτου ή κατηγορουμένου, και ότι τα ζητούμενα ερευνητικά μέτρα θα μπορούσαν να είχαν διαταχθεί υπό τις ίδιες προϋποθέσεις σε παρόμοια εγχώρια υπόθεση».

Στο άρθρο 6§3 της Οδηγίας, καθώς και στα άρθρα 7§4 αλλά και 11§8 Ν. 4489/2017, προβλέπεται –ενδεχομένως προς αποφυγή αποτελεσμάτων όπως τα παραπάνω–, ότι η αρχή εκτέλεσης μπορεί να συμβουλευθεί την αρχή έκδοσης όσον αφορά στη σημασία της εκτέλεσης της ΕΕΕ, όταν θεωρεί ότι δεν πληρούνται οι προϋποθέσεις της §1⁶⁷⁴, και ότι μετά τη λαβούσα χώρα σχετική διαβούλευση η τελευταία δύναται να ανακαλέσει την εντολή. Εν προκειμένω, ιδίως ως προς τη συνδρομή της προϋπόθεσης της αναλογικότητας είναι δυνατόν να αμφιβάλλει η αρχή εκτέλεσης⁶⁷⁵. Η ίδια εκ των πραγμάτων δεν είναι σε θέση να γνωρίζει κατά πόσο συντρέχει η προϋπόθεση της περ. β' της §1 και τα εντελλόμενα μέτρα θα μπορούσαν να είχαν διαταχθεί σε παρόμοια υπόθεση στο κράτος έκδοσης. Επιπλέον, σχετική αμφισβήτηση θα ήταν ανεπίτρεπτη στο πλαίσιο μιας καλώς νοούμενης δικαστικής συνεργασίας, που διέπεται από την αμοιβαία εμπιστοσύνη μεταξύ των δικαστικών αρχών. Κατ' εξαίρεση, πρέπει να γίνει δεκτό ότι η αρχή εκτέλεσης οφείλει να συμβουλευθεί σχετικώς την αρχή εκτέλεσης, όταν πληροφορείται από τον καθ' ου (λ.χ. μέσω της άσκησης εκ μέρους του ενδίκου μέσου) ότι δεν συντρέχει η εν λόγω προϋπόθεση.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει εν προκειμένω η έννοια των όρων «διαβούλευση» και «διαβουλεύεται» (ο οποίος ενίοτε αποδίδεται στην ελληνική γλώσσα και ως «συμβουλεύεται»). Οι αντίστοιχοι όροι στο αγγλικό και το γαλλικό κείμενο της Οδηγίας είναι “consult” και “consultation”, «consulter» και «consultation». Οι συγκεκριμένοι όροι, τόσο εν προκειμένω όσο και στις διάφορες άλλες διατάξεις όπου χρησιμοποιούνται, εμπεριέχουν εννοιολογικά το στοιχείο της διαπραγμάτευσης⁶⁷⁶. Ωστόσο, κατά τη γνώμη μου, το προκείμενο στάδιο διαβούλευσης δεν φαίνεται να σκοπεί στον «συμβιβασμό» των δικαστικών αρχών. Ο Ενωσιακός νομοθέτης φαίνεται να έχει κατά νου τη διενέργεια διαβούλευσης, με την οποία να καθίσταται τελικά εφικτή η εκτέλεση της ΕΕΕ, μόνο στις περιπτώσεις που δεν συντρέχουν πράγματι οι όροι για

⁶⁷⁴ Μάλιστα, στο σημείο αυτό ξενίζει το γεγονός ότι ο ίδιος ο Ενωσιακός νομοθέτης φαίνεται να θεωρεί *a priori* δεδομένο (και μάλιστα διατυπώνοντάς το κατ' αυτό τον μάλλον «άκομψο» τρόπο), ότι θα υπάρξουν περιπτώσεις στις οποίες κάποια αρχή εκτέλεσης θα «έχει λόγους να πιστεύει» ότι δεν πληρούνται οι απαιτούμενες προϋποθέσεις για την έκδοση μιας ΕΕΕ.

⁶⁷⁵ Σχετικώς, η αρχή εκτέλεσης μπορεί να προβεί στην εκτέλεση εναλλακτικού ερευνητικού μέτρου, λιγότερο οχληρού· βλ. στο ίδιο Μέρος, Κεφάλαιο Τέταρτο, Δ.1.

⁶⁷⁶ Πρβλ. L. Bachmaier, Transnational evidence..., ό.π., 52, ως προς το ενδεχόμενο η διάταξη αυτή να αποσκοπεί στην επίλυση ζητημάτων που προκύπτουν λόγω των εξόδων εκτέλεσης της ΕΕΕ.

τη μη αναγνώριση/εκτέλεσή της. Καθώς δε το αντικείμενο της εν λόγω πληροφόρησης δεν προσδιορίζεται, μπορεί να συνίσταται στην παροχή συμπληρωματικών πληροφοριών με σκοπό να «πειστεί» η αρχή εκτέλεσης, η αρμοδιότητα της οποίας έχει εν προκειμένω και ένα δικαιοδοτικό χαρακτήρα⁶⁷⁷.

Προφανώς, ο Ενωσιακός νομοθέτης δεν ήθελε να συμπεριλάβει δυνητικό λόγο άρνησης εκτέλεσης με το παραπάνω περιεχόμενο. Η διαπίστωση αυτή ενισχύεται και από την αιτιολογική σκέψη 11 εδ. δ' του προοιμίου της Οδηγίας, κατά την οποία «[η] εκτέλεση της ΕΕΕ δεν θα πρέπει να απορρίπτεται για άλλους λόγους πέραν όσων αναφέρονται στην παρούσα οδηγία». Ορθό είναι να θεωρηθεί ότι ο μηχανισμός των διαβουλεύσεων σκοπό έχει να αποφευχθεί η άρνηση εκτέλεσης της εντολής⁶⁷⁸. Παρά ταύτα, δεν αποκλείεται στην πράξη να εκληφθεί η διάταξη της §3 ως μη ρητός λόγος άρνησης εκτέλεσης της ΕΕΕ. Ειδικότερα, δεν αποκλείεται η αρχή εκτέλεσης να απορρίψει την εκτέλεση της εντολής, αν δεν πειστεί σχετικά με τη σημασία αυτής κατά τη «διαβούλευση» και παράλληλα η αρχή έκδοσης δεν την ανακαλέσει⁶⁷⁹. Σε τέτοια περίπτωση, η αρχή εκτέλεσης θα ενεργήσει κατ' αυτό τον τρόπο *de facto*, ενδεχομένως επικαλούμενη την εν λόγω διάταξη. Μια τέτοια ερμηνεία πρέπει πάντως να αποκρουστεί, καθώς αντιβαίνει στην αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης⁶⁸⁰ και την αχρηστεύει στην πράξη. Η απόρριψη της ΕΕΕ μπορεί να λάβει χώρα, εν προκειμένω, ειδικά λόγω της μη συνδρομής της προϋπόθεσης της αναλογικότητας· και δη βάσει των άρθρων 11§1 περ. στ' της Οδηγίας και 13§1 περ. στ' Ν. 4489/2017, εφόσον, όπως θα εξηγηθεί κατωτέρω⁶⁸¹, θεωρηθεί ότι παραβιάζεται η ενωσιακή δημόσια τάξη.

Σε συνέχεια των παραπάνω παρατηρήσεων, φαίνεται άστοχο ότι δεν προβλέπεται στην Οδηγία και συνακόλουθα στον Ν. 4489/2017 το έλασσον: ήτοι η τροποποίηση της ΕΕΕ, μετά τη λαβούσα χώρα διαβούλευση, με τον ορισμό ερευνητικού μέτρου προβλεπόμενου στο κράτος έκδοσης. Κατά συνέπεια, είναι

⁶⁷⁷ Όπως ορθά παρατηρεί ο Δ. Σπινέλλης, Η δικαστική συνεργασία..., ό.π., σελ. 376, με βάση το άρθρο 6§3 η αρχή εκτέλεσης έχει αρμοδιότητα για μια στοιχειώδη εξέταση της υποψίας περί μη συνδρομής της προϋπόθεσης της αναλογικότητας της ΕΕΕ, καθώς και του επιδιωκόμενου με αυτή σκοπού.

⁶⁷⁸ Βλ. *Eurojust*, *Eurojust meeting*..., ό.π., σελ. 8.

⁶⁷⁹ Βλ. *Council*, *Extracts from Conclusions*..., ό.π., σελ. 11, όπου αναφέρεται, μεταξύ των συμπερασμάτων που προέκυψαν από την 49^η Ολομέλεια του Ευρωπαϊκού Δικαστικού Δικτύου, ότι η εκτέλεση της ΕΕΕ θα μπορούσε να απορριφθεί σε «εξαιρετικές περιπτώσεις».

⁶⁸⁰ Βλ. *L. Bachmaier Winter*, *The role of the proportionality*..., ό.π., σελ. 100.

⁶⁸¹ Στο ίδιο Μέρος, Κεφάλαιο Πέμπτο, Ζ.2.3.

ενδεδειγμένη στο σημείο αυτό η συμπερίληψη και αυτής της δυνατότητας τροποποίησης της ΕΕΕ, τουλάχιστον για την εξοικονόμηση χρόνου και εξόδων (επανυποβολής καινούργιας ή «συμπληρωματικής» εντολής κατ' άρθρο 8§1 της Οδηγίας [άρθρ. 10§1 Ν. 4489/2017], σε περίπτωση εν τέλει άρνησης εκτέλεσής της). Η σχετική δυνατότητα προβλέπεται στα άρθρα 10§4 της Οδηγίας και 12§4 Ν. 4489/2017 για την προσφυγή σε εναλλακτικά μέτρα. Όταν και η δυνατότητα αυτή αποβεί άκαρπη, η ΕΕΕ εν τέλει δεν εκτελείται (κατ' άρθρα 10§5 Οδηγίας, 12§5 Ν. 4489/2017).

Σύμφωνα με την αιτιολογική σκέψη 10 εδ. ε' του προοιμίου, «[η] αρχή εκτέλεσης θα πρέπει επίσης να μπορεί να προσφύγει σε άλλο είδος ερευνητικού μέτρου αν αυτό δίνει το ίδιο αποτέλεσμα με το μέτρο της ΕΕΕ με τρόπο ενέχοντα μικρότερη παραβίαση των θεμελιωδών δικαιωμάτων του εν λόγω προσώπου». Η διευκρίνιση αυτή –έστω περιεχόμενη στο προοίμιο– είναι θετική, στον βαθμό που έτσι φαίνεται να συνδέεται άμεσα η αρχή της αναλογικότητας με τα θεμελιώδη δικαιώματα του καθ' ου. Ωστόσο, υπολαμβάνεται ως δεδομένη, σε κάθε περίπτωση, η «παραβίαση των θεμελιωδών δικαιωμάτων» του καθ' ου, εκτός και αν ο Ενωσιακός νομοθέτης εννοούσε «επέμβαση» σε θεμελιώδη δικαιώματα και όχι «παραβίαση» αυτών⁶⁸². Τέλος, σύμφωνα με την αιτιολογική σκέψη 11 *in fine* του προοιμίου, «[η] αρχή εκτέλεσης όμως δικαιούται να επιλέξει ένα ερευνητικό μέτρο λιγότερο οχληρό από εκείνο που αναφέρεται στην ΕΕΕ αν δίνει ισοδύναμο αποτέλεσμα». Η αναφορά αυτή πρέπει να οραθεί συμπληρωματικά προς την ευθύς παραπάνω. Ωστόσο, κατ' ορθή προσέγγισή της (σύμφωνα με την ενωσιακή δημόσια τάξη), σε τέτοιες περιπτώσεις η αρχή εκτέλεσης όχι απλώς «δικαιούται», αλλά «οφείλει» να επιλέξει ερευνητικό μέτρο λιγότερο επαχθές.

Β. Η μορφή και το περιεχόμενο της ευρωπαϊκής εντολής έρευνας

Η ΕΕΕ πρέπει να περιλαμβάνει συγκεκριμένες πληροφορίες, ώστε να μην είναι αόριστη και να μπορεί συνακόλουθα να αναγνωριστεί και να εκτελεστεί από την αρχή εκτέλεσης. Προς τούτο, η εντολή έχει αποκλειστικό τύπο: Σύμφωνα με τα άρθρα 5§1 εδ. α' της Οδηγίας και 8§1 εδ. α' Ν. 4489/2017, η αρχή έκδοσης συμπληρώνει και υπογράφει το σχετικό έντυπο του παραρτήματος Α'. Έτσι, το τελευταίο καθίσταται αναπόσπαστο και ουσιώδες μέρος της Οδηγίας. Η επιλογή αυτή του Ενωσιακού

⁶⁸² Αντίστοιχο πάντως περιεχόμενο έχει ο όρος στο αγγλικό (“interference”: παρέμβαση) και το γαλλικό («atteinte»: προσβολή) κείμενο της Οδηγίας.

νομοθέτη για την ύπαρξη κοινού προτύπου για την ΕΕΕ, στερεί από τα κράτη μέλη τη δυνατότητα διαφοροποίησης ως προς τη μορφή αυτής. Κατ' αυτό τον τρόπο, όμως, εξυπηρετείται η επίτευξη ομοιογένειας και το κατ' αρχήν παραδεκτό της εντολής στα κράτη μέλη και επιπλέον διευκολύνονται σημαντικά οι αρχές έκδοσης και εκτέλεσης, αλλά και οι συνήγοροι των καθ' ων (κυρίως όσοι είναι εξοικειωμένοι με τον θεσμό της εντολής).

Ειδικότερα, κατ' άρθρο 5§1 εδ. β' της Οδηγίας, η ΕΕΕ περιλαμβάνει «τουλάχιστον»:

α) Τα στοιχεία της αρχής έκδοσης, καθώς και της αρχής επικύρωσης, εφόσον συντρέχει περίπτωση επικύρωσης της εντολής κατ' άρθρο 2 περ. γ' στοιχ. ii)⁶⁸³. Τα δεδομένα αυτά αναγράφονται στις ενότητες Κ' και Λ' (του προτύπου) του παραρτήματος Α' και είναι ασφαλώς απαραίτητα, πέραν άλλων λόγων, για την εγκυρότητα της εντολής.

β) Το αντικείμενο και τους λόγους έκδοσης της ΕΕΕ. Οι λόγοι έκδοσης αναγράφονται στην ενότητα Ζ' του παραρτήματος Α': Πρόκειται για τα πραγματικά περιστατικά συνεπεία των οποίων εκδίδεται η εντολή, για την περιγραφή των αξιόποινων πράξεων στα οποία αυτή αφορά, το στάδιο στο οποίο έχει φτάσει η έρευνα, τους λόγους ενδεχόμενων παραγόντων κινδύνου και άλλες σχετικές πληροφορίες. Στους λόγους έκδοσης της ΕΕΕ περιλαμβάνονται επιπρόσθετα η φύση και ο νομικός χαρακτηρισμός των αξιόποινων πράξεων στις οποίες αυτή αφορά, η εφαρμοστέα νομική διάταξη του κράτους έκδοσης, καθώς και η καταχώρηση των πληροφοριών που σχετίζονται με τη συνδρομή του όρου του διττού αξιοποίνου (κατ' άρθρα 11§1 περ. ζ' Οδηγίας, 13§1 περ. ζ' Ν. 4489/2017).

γ) Τις «απαραίτητες» διαθέσιμες πληροφορίες για τα πρόσωπα, στα οποία αφορά η ΕΕΕ. Πρόκειται, σύμφωνα με την ενότητα Ε' του παραρτήματος Α', για υπόπτους ή κατηγορούμενους, θύματα, μάρτυρες, πραγματογνώμονες, τρίτους ή πρόσωπα με άλλη (προσδιοριστέα) ιδιότητα. Οι δε πληροφορίες του εντύπου είναι πράγματι απαραίτητες για τον προσδιορισμό του προσώπου στο οποίο αφορά το εντελλόμενο μέτρο (εθνικότητα, ημερομηνία γέννησης, ψευδώνυμο κ.λπ.). Στις περιπτώσεις που η εκτέλεση του μέτρου αφορά «άμεσα» σε τρίτο πρόσωπο, λ.χ. σε μάρτυρα του οποίου επιδιώκεται η κατάθεση, στις πληροφορίες αυτές πρέπει κατά τη γνώμη μου να περιλαμβάνονται και τα στοιχεία του υπόπτου/κατηγορουμένου, για τον έλεγχο της

⁶⁸³ Βλ. και άρθρ. 9§3 Οδηγίας (:11§4 Ν. 4489/2017).

τήρησης της αρχής “ne bis in idem”⁶⁸⁴. Αμφίβολης όμως νομιμότητας είναι η τυχόν συμπερίληψη στην ΕΕΕ μη απαραίτητων πληροφοριών (και δη στο σημ. 3 της ενότητας Ε⁶⁸⁵), όταν αυτές συνιστούν προσωπικά δεδομένα των ενδιαφερομένων προσώπων.

δ) Την περιγραφή των αξιόποινων πράξεων, που συνιστούν αντικείμενο έρευνας ή διαδικασίας, καθώς και των σχετικών ποινικών διατάξεων, που ισχύουν στο κράτος έκδοσης. Οι σχετικές πληροφορίες περιλαμβάνονται στην ενότητα Ζ΄ του παραρτήματος Α΄ (η οποία φέρει τίτλο «*λόγοι έκδοσης της ΕΕΕ*»). Η σκοπιμότητα της συμπερίληψης των εν λόγω πληροφοριών στην ΕΕΕ είναι προφανής. Διαφορετικά, η εντολή θα ήταν αόριστη, η δε αρχή εκτέλεσης θα υποχρεούτο να εκτελέσει τα οριζόμενα σ’ αυτή μέτρα χωρίς να μπορεί να ελέγξει τη συνδρομή του όρου του διττού αξιοποιήσιμου ή άλλων (δυννητικών, πάντως, κατ’ άρθρο 11 της Οδηγίας) λόγων απόρριψης της ΕΕΕ. Μόλις που χρειάζεται να αναφερθεί ότι είναι απαράδεκτη (κατά παράβαση και των άρθρων 6§1 περ. β΄ Οδηγίας, 7§2 περ. β΄ Ν. 4489/2017) η διεξαγωγή ερευνητικών μέτρων εν είδει “fishing-expeditions”, με σκοπό την ενοχοποίηση του καθ’ ου για ακόμη άγνωστες ή ανύπαρκτες αξιόποινες πράξεις, κατά κατάχρηση των προβλεπόμενων στο κράτος έκδοσης ή στο κράτος εκτέλεσης διαδικασιών.

ε) Την περιγραφή των εντελλόμενων ερευνητικών μέτρων, καθώς και των αποδεικτικών μέσων που πρέπει να συγκεντρωθούν. Τα στοιχεία αυτά περιλαμβάνονται στην ενότητα Γ΄ του παραρτήματος Α΄ και συνιστούν, κατ’ ουσίαν, το αντικείμενο της ΕΕΕ. Ως εκ τούτου, νομοτεχνικά άστοχα αναφέρεται στο άρθρο 5§1 εδ. β΄ περ. β) της Οδηγίας, κατά τα παραπάνω [υπό σημ. β)], άλλο ή εν πάση περιπτώσει μη προσδιοριζόμενο «αντικείμενο» της εντολής. Η ακριβής περιγραφή του είδους των εντελλόμενων ερευνητικών μέτρων και των διαβιβαστέων αποδεικτικών μέσων συνδέεται με το παραδεκτό αυτών στο κράτος έκδοσης⁶⁸⁶, όπως και με το παραδεκτό της εντολής στο

⁶⁸⁴ Βλ. Eurojust, Eurojust meeting..., ό.π., σελ. 7, όπου η εν λόγω απαίτηση χαρακτηρίζεται ως “best practice”.

⁶⁸⁵ Επισημαίνεται ότι στο σημείο αυτό η αρχή έκδοσης έχει τη δυνατότητα να αναγράψει οποιεσδήποτε άλλες πληροφορίες θεωρεί ότι διευκολύνουν την εκτέλεση της ΕΕΕ.

⁶⁸⁶ Πρόκειται για ζήτημα ως προς το οποίο, σύμφωνα με το ΕΔΔΑ, κατ’ εξοχήν αρμόδια είναι τα δικαστήρια των κρατών μερών της ΕΣΔΑ· βλ. απόφαση «Robert Stapleton κατά Ιρλανδίας», ό.π., σκ. 29, στην οποία «[τ]ο Δικαστήριο επισημαίνει ότι, κατά κανόνα, τα εθνικά δικαστήρια θεωρούνται περισσότερο κατάλληλα από το Δικαστήριο για την εκτίμηση των πραγματικών περιστατικών και του παραδεκτού των αποδεικτικών μέσων»· βλ. και τη –σημαντική– από 12.7.1988 απόφαση του ΕΔΔΑ (Ολομέλειας) «Schenk κατά Ελβετίας», αριθ. προσφ. 10862/84, σκ. 46.

κράτος εκτέλεσης. Σε πολύπλοκες υποθέσεις, όταν εντέλλεται η εκτέλεση διαφόρων ερευνητικών μέτρων, που αφορούν σε διαφορετικά πρόσωπα, ενδέχεται να ενδεικνύεται η έκδοση περισσότερων από μία ΕΕΕ⁶⁸⁷.

Περαιτέρω, στην ενότητα Ι΄ του εντύπου της ΕΕΕ αναφέρεται κατά πόσον έχει ασκηθεί ένδικο μέσο κατά της έκδοσής της και, σε τέτοια περίπτωση, η περιγραφή του, οι απαιτούμενες ενέργειες και προθεσμίες κ.λπ. Κατά τον Γενικό Εισαγγελέα Bot, στις προτάσεις του επί της πρώτης υπόθεσης ενώπιον του ΔΕΕ με αντικείμενο την ΕΕΕ, «[α]ν όμως δεν προβλέπονται ένδικα μέσα στο κράτος έκδοσης, δεν μπορεί να συμπληρωθεί το έντυπο που παρατίθεται στο παράρτημα Α της εν λόγω οδηγίας, δεν μπορεί να γνωστοποιηθεί το πλήρες πλαίσιο της ευρωπαϊκής εντολής έρευνας και η εντολή αυτή δεν μπορεί ούτε να εκδοθεί ούτε, πολύ περισσότερο, να ευδοκιμήσει»⁶⁸⁸. Δηλαδή, υποστηρίζεται ότι η ύπαρξη ενδίκων μέσων και η αναφορά τους επίσης συνιστά αναγκαίο όρο για την έκδοση/αναγνώριση/εκτέλεση της ΕΕΕ, καίτοι δεν αναφέρεται ρητά στο άρθρο 5. Έτσι, όμως, διαφαίνεται επιπρόσθετα ο υποχρεωτικός χαρακτήρας του εντύπου του παραρτήματος Α⁶⁸⁹.

Πέρα από την επίσημη γλώσσα του κράτους έκδοσης, η αρχή έκδοσης αναφέρει στην ΕΕΕ τις γλώσσες με τις οποίες επίσης είναι δυνατή η επικοινωνία της αρχής εκτέλεσης με την ίδια (:ενότητα Κ΄ παραρτήματος Α΄). Παράλληλα, προβλέπεται ότι κάθε κράτος μέλος αναφέρει ποια ή ποιες επίσημες γλώσσες των θεσμικών οργάνων της ΕΕ, πέραν της δικής του επίσημης γλώσσας, μπορεί να χρησιμοποιηθεί για τη συμπλήρωση ή τη μετάφραση της ΕΕΕ που απευθύνεται σ' αυτό (άρθρ. 5§2 Οδηγίας, 8§3 Ν. 4489/2017)⁶⁹⁰. Προφανώς, η σχετική πληροφόρηση μπορεί να είναι διαθέσιμη

⁶⁸⁷ Βλ. σχετ. Eurojust, Eurojust meeting..., ό.π., σελ. 7.

⁶⁸⁸ Από 11.4.2019 προτάσεις επί της υπόθεσης «Ποινική διαδικασία ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου κατά Ivan Gavanozon» (C-324/17), σκ. 77.

⁶⁸⁹ Μάλιστα, στις ευθύς ανωτέρω προτάσεις (σκ. 71) γίνεται λόγος για «ερμηνεία» του προτύπου της ΕΕΕ και δη ενότητάς της (:I), η οποία στη συνέχεια αξιοποιείται για τη συναγωγή ερμηνευτικών θέσεων και συμπερασμάτων.

⁶⁹⁰ Σχετικά, σημειώνεται στην αιτ. σκ. 14 προοιμίου ότι «τα κράτη μέλη ενθαρρύνονται να περιλαμβάνουν τουλάχιστον μία ευρέως διαδεδομένη στην Ένωση γλώσσα, πέραν της ή των επίσημων γλωσσών τους». Με δεδομένο ότι «ευρέως διαδεδομένες» γλώσσες στην ΕΕ είναι κυρίως η αγγλική, η γαλλική και η γερμανική γλώσσα, η εν λόγω αναφορά ουσιαστικά ενθαρρύνει τη χρήση των εν λόγω γλωσσών. Η προτροπή αυτή εξυπηρετεί τον σκοπό της κατά το δυνατόν άμεσης εκτέλεσης της ΕΕΕ, μπορεί όμως να αποβεί σε βάρος των λοιπών επίσημων γλωσσών της Ένωσης. Καθ' ότι λοιπόν πρόκειται για ευχολογιακή αναφορά, η συμμόρφωση με αυτή εναπόκειται στη διακριτική ευχέρεια των αρχών έκδοσης της ΕΕΕ και,

μέσω σχετικού διαδικτυακού τόπου του κράτους μέλους ή κατόπιν σχετικής *ad hoc* συνεννόησης (τηλεφωνικά, μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου ή μέσω τηλεομοιοτύπου) ή με δήλωση στο Ευρωπαϊκό Δικαστικό Δίκτυο⁶⁹¹, διά του οποίου είναι (επίσης) δυνατή η διαβίβαση της ΕΕΕ κατ' άρθρο 7§4 της Οδηγίας. Έτσι, η αρχή έκδοσης μεταφράζει την ΕΕΕ στη γλώσσα που υποδεικνύεται ή στην επίσημη γλώσσα του κράτους εκτέλεσης (κατ' άρθρο 5§3). Η ρύθμιση είναι εύλογη, για τον περιορισμό των εξόδων εκτέλεσης της ΕΕΕ, που κατ' αρχήν βαρύνουν το κράτος εκτέλεσης, αλλά και για τη διευκόλυνση και την επίσπευση της σύνολης διαδικασίας. Ως προς τα πρόσωπα στα οποία αφορά η ΕΕΕ *in concreto*, δεν υπάρχει συγκεκριμένη πρόβλεψη στην Οδηγία. Ωστόσο, στις περιπτώσεις των υπόπτων ή κατηγορουμένων, εφόσον δεν τίθεται θέμα μυστικότητας των εκτελεστέων ερευνητικών μέτρων, θα πρέπει η ΕΕΕ να μεταφράζεται άμεσα και στη γλώσσα που κατανοούν τα πρόσωπα αυτά – αν όχι προτού διαβιβαστεί από την αρχή έκδοσης, τουλάχιστον στο κράτος εκτέλεσης⁶⁹².

Παρατηρείται ότι στο περιεχόμενο της ΕΕΕ δεν συμπεριλαμβάνεται η αναφορά σε άλλη (δικαστική) απόφαση –όπως για παράδειγμα σε ένταλμα σύλληψης ή σε οποιαδήποτε άλλη εκτελεστή απόφαση–⁶⁹³, σε αντίθεση με ό,τι ισχύει στο πλαίσιο του ΕΕΣ (άρθρ. 8§1 περ. γ', σημ. β' εντύπου του ΕΕΣ κατά το παράρτημα της Απόφασης-Πλαίσιο 2002/584/ΔΕΥ). Τούτο ασφαλώς οφείλεται στο γεγονός ότι η ΕΕΕ αφορά στην εκτέλεση ερευνητικού μέτρου –και όχι στη σύλληψη και παράδοση ατόμου–, για την οποία δεν απαιτείται άνευ ετέρου, στην έννομη τάξη κάθε κράτους μέλους, να έχει εκδοθεί δικαστική απόφαση. Η διαφοροποίηση αυτή καλύπτεται, πάντως, από την έκδοση ή έστω την επικύρωση της ΕΕΕ από δικαστική αρχή.

χάριν του πολυπολιτισμικού και πολυγλωσσικού χαρακτήρα της Ένωσης (κατ' άρθρο 3§3 *in fine* ΣΕΕ), δεν απαιτείται βέβαια να τηρείται.

⁶⁹¹ Βλ. στον από 29.4.2019 πίνακα του Ευρωπαϊκού Δικαστικού Δικτύου (*supra* υποσημ. 634) τις αποδεκτές γλώσσες εκ μέρους κάθε κράτους μέλους για την ΕΕΕ.

⁶⁹² Βλ. σχετ. στο ίδιο Μέρος, Κεφάλαιο Έβδομο, Β.2.2.

⁶⁹³ Για τη σχετική προβληματική βλ. *Eurojust*, Eurojust meeting..., ό.π., σελ. 8. Επίσης, βλ. *Eurojust / European Judicial Network*, Joint note of Eurojust and the European Judicial Network on the practical application of the European Investigation Order, 2019, σελ. 5-6 (προσβάσιμο σε https://www.ejn-crimjust.europa.eu/ejnuupload/news/2019-06-Joint_Note_EJ-EJN_practical_application_EIO_last.pdf), όπου αναφέρεται ότι, ακόμη και αν δεν απαιτείται, η επισύναψη στην ΕΕΕ τέτοιας εκτελεστής απόφασης μπορεί να αποβεί χρήσιμη για την πληροφόρηση της αρχής εκτέλεσης· λ.χ., ως προς τη νομική βάση των εντελλόμενων μέτρων, ιδίως όταν για την εκτέλεσή τους απαιτείται η έκδοση δικαστικής απόφασης και στο κράτος εκτέλεσης.

Κατ' άρθρα 8 της Οδηγίας και 10§§1-3 Ν. 4489/2017 προβλέπεται η δυνατότητα έκδοσης «συμπληρωματικής» ΕΕΕ, σε συνέχεια προγενέστερης ΕΕΕ. Σε τέτοια περίπτωση, κατά κανόνα τηρούνται οι διατυπώσεις που προβλέπονται γενικά για την έκδοση της εντολής (υπογραφή από αρμόδια αρχή και, εάν συντρέχει περίπτωση, επικύρωσή της κ.λπ.). Εν προκειμένω, θα μπορούσε να είχε προτιμηθεί η πρόβλεψη της έκδοσης της εντολής με απλοποιημένο τρόπο και με πιο περιορισμένο περιεχόμενο. Με βάση, πάντως, την προβλεπόμενη στην Οδηγία διαδικασία, η αρχή έκδοσης επεξεργάζεται ενδεχομένως καλύτερα τα δεδομένα της εκάστοτε υπόθεσης, αναφορικά με την οποία εκδίδει τη συμπληρωματική ΕΕΕ. Η δε αρχή εκτέλεσης παραλαμβάνει μια εντολή που είναι πληρέστερη ως προς τα στοιχεία της⁶⁹⁴, οπότε είναι ευχερέστερα κατανοητό το περιεχόμενο αυτής και δύναται να ελέγξει καλύτερα τη συνδρομή των απαιτούμενων για την εκτέλεσή της όρων. Επιπρόσθετα, εφόσον ο καθ' ου πληροφορηθεί την ύπαρξη και το περιεχόμενο της ΕΕΕ, μπορεί ευχερέστερα να ασκήσει ένδικο μέσο κατά της πρώτης (έστω «κύριας») και της συμπληρωματικής εντολής.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η προσθήκη από τον Έλληνα νομοθέτη της ρύθμισης του άρθρου 10§4 Ν. 4489/2017, η οποία δεν απαντά στην Οδηγία. Με αυτή, ο Έλληνας νομοθέτης συμπεριέλαβε ρητά –διευκολύνοντας κατά τούτο τις ελληνικές αρχές έκδοσης– τη δυνατότητα υποβολής αιτήματος συνδρομής ελληνικών αρχών κατά την εκτέλεση ερευνητικών μέτρων, εφόσον θα είχαν τέτοια αρμοδιότητα σε παρόμοια εσωτερική υπόθεση. Στον τίτλο του άρθρου 10 Ν. 4489/2017, που κατά τον τίτλο του αφορά στην «*αρμοδιότητα για τη συμπλήρωση της ΕΕΕ*», αναφέρεται ότι με αυτό ενσωματώνεται και το άρθρο 9§4 της Οδηγίας. Όμως, το άρθρο 9§4 της Οδηγίας αφορά στην «*αναγνώριση και εκτέλεση*» της ΕΕΕ, στην οποία περιλαμβάνεται αίτημα όπως το ανωτέρω. Κατ' ουσία, νομοτεχνικά άστοχα αναφέρεται εν προκειμένω στον Νόμο ότι ενσωματώνεται η ανωτέρω διάταξη, η οποία εντούτοις ενσωματώθηκε στο οικείο σημείο, δηλαδή στο άρθρο 11§5 Ν. 4489/2017. Έτσι, δεν τίθεται θέμα προβληματικής ενσωμάτωσης της διάταξης. Μάλιστα, ο Έλληνας νομοθέτης θέσπισε μια ρύθμιση –που

⁶⁹⁴ Η δεύτερη αυτή ΕΕΕ πρέπει να είναι όντως συμπληρωματική και να μη συνιστά απλή επανυποβολή της προηγούμενης ΕΕΕ, της οποίας απορρίφθηκε η αναγνώριση/εκτέλεση. Διαφορετικά, με δεδομένο ότι έχει ήδη κριθεί ότι δεν συντρέχουν οι απαιτούμενοι για την αναγνώριση και την εκτέλεσή της όροι, το πιθανότερο (και συνεπέστερο, αν θεωρηθεί ότι υπάρχει ένα οιονεί δεδικασμένο) είναι να απορριφθεί και η συμπληρωματική ΕΕΕ.

θα έπρεπε να είχε τεθεί στα άρθρα 7 ή 8 του Νόμου—, η οποία θα ήταν σκόπιμο να είχε συμπεριληφθεί ρητά και στην Οδηγία.

Ειδικότερα όσον αφορά στις ρυθμίσεις του Ν. 4489/2017 για τη μορφή και το περιεχόμενο της ΕΕΕ, παρατηρείται ότι ο Νόμος διαφοροποιείται από την Οδηγία σε κάποια σημεία. Ειδικότερα, στο άρθρο 8§1 περ. α' του Νόμου εξειδικεύονται τα στοιχεία της αρχής έκδοσης ή της τυχόν αρχής επικύρωσης (:όνομα, διεύθυνση, τηλέφωνο κ.λπ.), που απαιτείται να αναγραφούν στο έντυπο της ΕΕΕ. Στην περίπτωση επικύρωσης της εντολής, πρέπει να αναγραφούν σωρευτικά τα στοιχεία αυτά αμφοτέρων των επιλαμβανόμενων αρχών. Καίτοι –από προφανή παραδρομή– στον Νόμο ορίζεται διαζευκτικά η αναγραφή των στοιχείων της αρχής έκδοσης ή της αρχής επικύρωσης, μια τέτοια πρακτική θα συνεπαγόταν τη μη συμπλήρωση της ενότητας Κ' ή Λ' του εντύπου της ΕΕΕ, πράγμα που δεν μπορεί να γίνει δεκτό.

Περαιτέρω, ενώ κατά την Οδηγία πρέπει να συμπληρώνονται οι απαραίτητες διαθέσιμες πληροφορίες για τα ενδιαφερόμενα πρόσωπα, κατά τον Νόμο απαιτείται η συμπλήρωση των στοιχείων ταυτότητας και ιθαγένειας του υπόπτου ή κατηγορουμένου (ή του νομίμου αντιπροσώπου/επιτρόπου αυτού, αν είναι ανήλικος ή ανίκανος προς δικαιοπραξία). Έτσι, όμως, αγνοείται η ύπαρξη και ο ρόλος κάθε τρίτου προσώπου, το οποίο μπορεί να επηρεάζεται από την εκτέλεση της ΕΕΕ (π.χ. μάρτυρας του οποίου εντέλλεται η κατάθεση, συνδικαιούχος τραπεζικού λογαριασμού του οποίου αίρεται το απόρρητο). Με δεδομένο το γράμμα του εντύπου της ΕΕΕ (και δη της ενότητας Ε' «*ταυτότητα του προσώπου που αφορά το μέτρο*»), αλλά και τις πρακτικά απαιτούμενες πληροφορίες για την εκτέλεση των ερευνητικών μέτρων, η ρύθμιση αυτή του Νόμου είναι πρόδηλα ελλειμματική. Συνακόλουθα, πρέπει να αναγράφονται στην ΕΕΕ τα στοιχεία όλων των ενδιαφερόμενων προσώπων.

Τέλος, παρατηρείται ότι στον Ν. 4489/2017 έχει συμπεριληφθεί, ως παράρτημα Α', αυτούσιο το έντυπο της Οδηγίας για την ΕΕΕ. Η επιλογή αυτή είναι ορθή, λαμβανομένου υπόψη, κατά τα προαναφερθέντα, του υποχρεωτικού χαρακτήρα του, αλλά και ότι κάθε διαφοροποίησή του θα δυσχέραινε τη συνεργασία των αρχών έκδοσης και εκτέλεσης⁶⁹⁵. Εντούτοις, θα ήταν σκόπιμο να συμπεριλαμβάνονται στο εν λόγω έντυπο οι –πάντως ήσσονος σημασίας– διορθώσεις του, οι οποίες δημοσιεύθηκαν

⁶⁹⁵ Βλ. *Eurojust / European Judicial Network, Joint note...*, ό.π., σελ. 4, όπου αναφέρεται ότι κάποια κράτη μέλη ενσωμάτωσαν την Οδηγία τροποποιώντας το πρότυπο έντυπο της ΕΕΕ και ότι, χάριν της αποφυγής περιπλοκών και καθυστερήσεων, πρέπει να χρησιμοποιείται πάντοτε το πρότυπο της Οδηγίας.

στο σχετικό «διορθωτικό» που δημοσιεύθηκε στην Επίσημη Εφημερίδα της ΕΕ⁶⁹⁶, καθώς και να είχαν διορθωθεί κάποια πρόδηλα ορθογραφικά σφάλματά του στο ελληνικό κείμενο της Οδηγίας (λ.χ. οι αναφορές στις ενότητες Ε΄ και ΣΤ΄ σε «το ΕΕΕ»).

Γ. Η διαβίβαση της ευρωπαϊκής εντολής έρευνας

Βασικό χαρακτηριστικό της ΕΕΕ, όπως επισημάνθηκε και παραπάνω, είναι το άμεσο της επικοινωνίας μεταξύ των δικαστικών αρχών έκδοσης και εκτέλεσης. Η αμεσότητα αυτή ισχύει εξ αρχής, δηλαδή με την απευθείας διαβίβαση της ΕΕΕ από την αρχή έκδοσης στην αρχή εκτέλεσης (κατ' άρθρα 7§1 Οδηγίας⁶⁹⁷, 9§1 Ν. 4489/2017). Εναλλακτικά, η διαβίβαση της ΕΕΕ και της εν γένει σχετικής επίσημης αλληλογραφίας μπορεί (τρόπον τινά διοικητικά) να γίνεται μέσω κεντρικής αρχής, εφόσον το κράτος μέλος έκδοσης ή εκτέλεσης ορίσει τέτοια ως αρμόδια για τη διαβίβαση ή την παραλαβή της (άρθρ. 7§3 εδ. β΄ Οδηγίας, 9§2 εδ. β΄ Ν. 4489/2017)⁶⁹⁸. Επιπρόσθετα, η διαβίβαση της ΕΕΕ μπορεί να λάβει χώρα και μέσω του Ευρωπαϊκού Δικαστικού Δικτύου (άρθρ. 7§4 Οδηγίας, 9§1 Ν. 4489/2017)⁶⁹⁹, αλλά και μέσω των άλλων διαύλων που χρησιμοποιούν οι δικαστικές αρχές ή οι αρχές επιβολής του νόμου (αιτ. σκ. 13 προοιμίου).

Πέρα από τον προαναφερθέντα πρώτο «βασικό» τρόπο διαβίβασης της ΕΕΕ, είναι σίγουρα θετικό ότι προβλέπονται και άλλοι τρόποι, προς εξυπηρέτηση των κρατών μελών και χάριν της σύνολης διαδικασίας. Δεδομένου ότι κατ' άρθρο 8§1 περ. α΄ του Κανονισμού (ΕΕ) 2018/1727⁷⁰⁰ τα εθνικά μέλη που συμμετέχουν στην Eurojust δύνανται «να διευκολύνουν ή να υποστηρίζουν με άλλον τρόπο την έκδοση ή εκτέλεση τυχόν αιτήσεων αμοιβαίας δικαστικής συνδρομής ή αμοιβαίας αναγνώρισης», εύλογα

⁶⁹⁶ «Διορθωτικό στην οδηγία 2014/41/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 3ης Απριλίου 2014, περί της ευρωπαϊκής εντολής έρευνας σε ποινικές υποθέσεις», ΕΕ L 143/9.6.2015, σελ. 16.

⁶⁹⁷ Βλ. και άρθρ. 7§2 της Οδηγίας.

⁶⁹⁸ Κατά τη L. Bachmaier, Transnational evidence..., ό.π., 49, θα ήταν πρακτικά εύστοχο να προβλεφθεί στους νόμους ενσωμάτωσης της ΕΕΕ στα κράτη μέλη ο ορισμός κεντρικής αρχής σε καθένα από αυτά, η οποία θα διαβιβάζει την ΕΕΕ στην τοπικά αρμόδια αρχή εκτέλεσης. Περαιτέρω, σύμφωνα με την Eurojust, Eurojust meeting..., ό.π., σελ. 6, οι συμμετέχοντες στη συνάντηση που διοργανώθηκε με θέμα την ΕΕΕ θεωρούν ότι ο ορισμός κεντρικής αρχής παραλαβής της ΕΕΕ από τα κράτη μέλη μπορεί να είναι ωφέλιμη για την αποτελεσματική εκτέλεσή της και την ενιαία εφαρμογή του θεσμού σε κάθε κράτος μέλος.

⁶⁹⁹ Πρβλ. άρθρο 10§2 Απόφασης-Πλαίσιο 2002/584/ΔΕΥ για το ΕΕΣ.

⁷⁰⁰ Ό.π. (υποσημ. 241).

μπορεί να γίνει δεκτή η διαβίβαση της ΕΕΕ και μέσω του εν λόγω οργανισμού. Η δυνατότητα αυτή πάντως ισχύει, παρ' ημίν, με το άρθρο 9§3 Ν. 4489/2017. Προϋποτίθεται, δε, η εντολή να διαβιβάζεται «με οποιοδήποτε μέσο δυνάμενο να τεκμηριωθεί εγγράφως και κατά τρόπον ώστε το κράτος εκτέλεσης να μπορεί να πιστοποιήσει τη γνησιότητα»⁷⁰¹ (άρθρ. 7§1 Οδηγίας και, αντίστοιχα, άρθρ. 9§1 Ν. 4489/2017). Έτσι, για παράδειγμα, πρέπει να θεωρηθεί κατ' αρχήν επιτρεπτή η διαβίβαση της ΕΕΕ μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου⁷⁰².

Αν η αρχή, στην οποία διαβιβάστηκε η εντολή, δεν είναι αρμόδια για την εκτέλεσή της, τη διαβιβάζει αυτεπάγγελα στην πράγματι αρμόδια αρχή εκτέλεσης, ενημερώνοντας συνάμα και την αρχή έκδοσης (άρθρ. 7§6 Οδηγίας, 18§1 εδ. γ' Ν. 4489/2017)⁷⁰³. Έτσι, διευκολύνεται η διαδικασία της διαβίβασης, με την αποφυγή περιττών γραφειοκρατικών διαδικασιών και την εξοικονόμηση χρόνου. Το ίδιο επιτυγχάνεται και με την απευθείας επικοινωνία των αρχών έκδοσης και εκτέλεσης μεταξύ τους, όπως και με τις κεντρικές αρχές, στις περιπτώσεις που αυτό απαιτείται για την επίλυση τυχόν προβλημάτων σχετικών με τις διαβιβαζόμενες ΕΕΕ (άρθρ. 7§7 Οδηγίας, 9§2 Ν. 4489/2017). Τέτοια προβλήματα μπορεί να σχετίζονται με τη γνησιότητα των διαβιβαζόμενων ΕΕΕ κ.λπ. Βέβαια, τα προβλήματα αυτά είναι πρωτίστως τυπικά: Ναι μεν οι αρμόδιες αρχές έκδοσης και εκτέλεσης σε ορισμένες περιπτώσεις διαβουλεύονται ως προς τα ουσιαστικά ζητήματα που τίθενται σχετικά με την ΕΕΕ (π.χ. κατ' άρθρα 11§4 της Οδηγίας και 13§4 Ν. 4489/2017), εν προκειμένω όμως η προβλεπόμενη επικοινωνία αφορά ιδίως σε θέματα σχετικά με αυτή καθεαυτήν τη διαβίβαση της εντολής. Σημειώνεται ότι, για την εύρεση της αρμόδιας αρχής εκτέλεσης, μπορεί να αποβεί χρήσιμη η αξιοποίηση της εφαρμογής “Judicial Atlas” του Ευρωπαϊκού Δικαστικού Δικτύου⁷⁰⁴.

⁷⁰¹ Σημειωτέον ότι η αρχή εκτέλεσης δεν «πιστοποιεί», αλλά «εξακριβώνει»/«διαπιστώνει» τη γνησιότητα της ΕΕΕ (“*establish authenticity*” και “*établir l'authenticité*» κατά το αγγλικό και το γαλλικό κείμενο της Οδηγίας).

⁷⁰² Κατά το *European Judicial Network*, EJM Conclusions..., ό.π., σελ. 4, συνιστά «βέλτιστη πρακτική» η αποδοχή από τις αρχές κάποιων κρατών μελών της παραλαβής της ΕΕΕ μέσω e-mail ή fax σε επείγουσες περιπτώσεις.

⁷⁰³ Πρβλ. άρθρ. 10§6 Απόφασης-Πλαίσιο για το ΕΕΣ.

⁷⁰⁴ Βλ. <https://www.ejn-crimjust.europa.eu/ejn/AtlasChooseCountry.aspx>. Μάλιστα, η χρήση του συγκεκριμένου διαδικτυακού ιστότοπου προτείνεται από τους συμμετέχοντες στη συνάντηση της Eurojust με θέμα την ΕΕΕ· βλ. *Eurojust*, *Eurojust meeting*..., ό.π., σελ. 16.

Ειδικά όσον αφορά στην εσωτερική μας έννομη τάξη, με το άρθρο 9§2-3 Ν. 4489/2017 προβλέπεται η συνδρομή της Κεντρικής Υπηρεσίας του Υπουργείου Δικαιοσύνης κατά τη διαδικασία διαβίβασης της ΕΕΕ. Η συνδρομή αυτή είναι δυνητική, όταν η απευθείας επικοινωνία με την αρχή εκτέλεσης αποβαίνει άκαρπη (εξ αιτίας προβλήματος σε σχέση με τη διαβίβαση ή τη γνησιότητα της εντολής), και υποχρεωτική, όταν υπάρχει αμφιβολία ως προς το ποια είναι η αρμόδια αρχή εκτέλεσης. Έτσι, εξειδικεύεται η δυνατότητα που προβλέπεται στην Οδηγία περί επικουρίας της αρχής έκδοσης από κεντρική αρχή. Περαιτέρω, κατ' άρθρο 9§3 του Νόμου η διαβίβαση της ΕΕΕ μπορεί να πραγματοποιείται και μέσω του εθνικού μέλους της Eurojust. Η διαφοροποίηση αυτή από την Οδηγία διευκολύνει εν προκειμένω τη δικαστική συνεργασία, είναι δε –όπως προαναφέρθηκε– καθόλα συμβατή με το άρθρο 8§1 περ. α' του Κανονισμού (ΕΕ) 2018/1727.

Παρ' ημίν έχει νομολογηθεί ότι η διαβίβαση της ΕΕΕ μπορεί να πραγματοποιείται και μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου⁷⁰⁵. Στο μέτρο που το εν λόγω μέσο τεκμηριώνεται εγγράφως και διαπιστώνεται⁷⁰⁶ η γνησιότητα της εντολής, η αξιοποίησή του είναι συμβατή με το άρθρο 9§1 Ν. 4489/2017.

Τέλος, ενδιαφέρον παρουσιάζει η αναφερόμενη από τον *Ζημιανίτη*⁷⁰⁷ πρακτική των ελληνικών αρχών έκδοσης, κατά την οποία αυτές διαβιβάζουν τις ΕΕΕ στις εισαγγελίες εφετών, τρόπον τινά ως «κεντρικών αρχών», ώστε οι τελευταίες να τις διαβιβάζουν στις αρμόδιες αρχές εκτέλεσης. Όπως ορθά διαπιστώνει ο *ίδιος*⁷⁰⁸, η πρακτική αυτή δεν βρίσκει έρεισμα στον Νόμο. Και πάντως δυσχεραίνει την προκειμένη συνεργασία, προσθέτοντας αδικαιολόγητα ένα επιπλέον στάδιο.

⁷⁰⁵ Βλ. ΣυμβΠλημΗλείας 31/2018, ΠοινΔικ 2018, 677, όπου αναφέρεται η παραλαβή και αναγνώριση από την ελληνική αρχή εκτέλεσης ΕΕΕ, που διαβιβάστηκε από τη γερμανική αρχή έκδοσης μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου.

⁷⁰⁶ Εν προκειμένω, ορθή είναι η μεταφορά στον Νόμο του όρου «πιστοποιεί», του άρθρου 7§1 του ελληνικού κειμένου της Οδηγίας, ως «διαπιστώνει».

⁷⁰⁷ Δ. Ζημιανίτης, Το τρέχον πλαίσιο δικαστικής συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις στην ΕΕ: δυναμική και τάσεις, Εισήγηση στο 8^ο Συνέδριο της Ένωσης Ελλήνων Ποινικολόγων με θέμα «Η ποινική δικονομία της Ευρωπαϊκής Ένωσης – τάσεις και προκλήσεις» (Αθήνα, 15-16 Μαρτίου 2019), προσβάσιμη σε <https://www.youtube.com/watch?v=0gUcGM3cYUk> (13:25) [υπό δημοσίευση στα σχετικά Πρακτικά από τις εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη].

⁷⁰⁸ Ο.α.π.

Δ. Συμπερασματικές παρατηρήσεις

Οι ρυθμίσεις της Οδηγίας –και συνακόλουθα του Ν. 4489/2017–, που αφορούν στη διαδικασία έκδοσης της ΕΕΕ, είναι ιδιαίτερα απλουστευμένες. Η σχετική διαδικασία είναι πρωτοποριακή και διαφέρει από εκείνη του προϊσχύσαντος καθεστώτος. Το γεγονός αυτό μπορεί να οραθεί θετικά, υπό τον όρο όμως ότι δεν θίγονται, με την έκδοση και εκτέλεση της εντολής, τα θεμελιώδη δικαιώματα του καθ' ου. Ειδικότερα, καθώς η διαδικασία κατά κανόνα διεξάγεται μεταξύ των αρμόδιων δικαστικών αρχών, το σύστημα συνεργασίας εν προκειμένω «δικαστικοποιείται»· σε αντίθεση με την παραδοσιακή σύλληψη της μικρής δικαστικής συνδρομής, στην οποία η διαβίβαση των αιτήσεων γίνεται διά της διπλωματικής οδού και τον τελευταίο λόγο επί της αποδοχής της σχετικής αίτησης συνήθως έχει η εκτελεστική εξουσία⁷⁰⁹. Η δικαστικοποίηση της διαδικασίας έκδοσης της ΕΕΕ ασφαλώς παρέχει περισσότερα εγγύα για την προστασία του προσώπου σε βάρος του οποίου αυτή εκδίδεται.

Οι τιθέμενες στην Οδηγία προϋποθέσεις για την έκδοση της εντολής συνιστούν μια ορθή επιλογή του Ενωσιακού νομοθέτη. Και τούτο διότι, δεδομένων των επεμβάσεων που συνεπάγεται η εκτέλεση της ΕΕΕ στα θεμελιώδη δικαιώματα των υπόπτων/κατηγορουμένων/τρίτων, είναι απαραίτητο να περιορίζεται η έκδοσή της σε ένα δικαιοκρατικά ανεκτό μέτρο, ώστε να μην καθίσταται ανέλεγκτη και κατά συνέπεια τα κτηθέντα αποδεικτικά μέσα αξιοποιήσιμα σε κάθε είδους περιπτώσεις. Με τις εν λόγω προϋποθέσεις αφενός εξασφαλίζεται η μη κατάχρηση της διαδικασίας με τη διαταγή εκτέλεσης ερευνητικού μέτρου, το οποίο δεν προβλέπεται στην εσωτερική νομοθεσία του κράτους έκδοσης· αφετέρου η εκδοθείσα ΕΕΕ δεν έχει –τουλάχιστον κατ' αρχήν– ως αντικείμενο την εκτέλεση ερευνητικών μέτρων δυσανάλογων κατά την έννομη τάξη του κράτους έκδοσης σε σχέση με τη βαρύτητα της διωκόμενης αξιόποινης πράξης ή λόγω των *in concreto* συντρεχόντων πραγματικών περιστατικών.

Η πρόβλεψη των προϋποθέσεων αυτών ήταν επίσης αναγκαία λόγω της υποχρέωσης της αρχής εκτέλεσης να αναγνωρίζει και να εκτελεί κατ' αρχήν κάθε ΕΕΕ⁷¹⁰. Αντίθετα, στο πλαίσιο της παραδοσιακής διεθνούς συνεργασίας μεταξύ των

⁷⁰⁹ Σημειωτέον ότι, όπως είχε παρατηρηθεί στην έκθεση του *Council of Europe*, “New Start: a report”, ό.π., σελ. 23, θα ήταν προτιμότερο στον χώρο της διεθνικής δικαιοσύνης τα δικαστήρια, παρά οι κυβερνήσεις, να έχουν την κύρια αποφασιστική αρμοδιότητα.

⁷¹⁰ Βλ. στο ίδιο Μέρος, Κεφάλαιο Τέταρτο, Γ.1.

κρατών μελών δεν απαντούσαν οι προϋποθέσεις αυτές ή αντίστοιχες τους⁷¹¹, γεγονός που οφειλόταν στο ότι η συνεργασία αυτή βασιζόταν στην αρχή της αίτησης (και ως εκ τούτου δεν υπήρχε άνευ ετέρου υποχρέωση εκτέλεσης των υποβαλλόμενων αιτήσεων δικαστικής συνδρομής). Με δεδομένο, όμως, ότι η συνδρομή των εν λόγω προϋποθέσεων ελέγχεται μόνον από την αρχή έκδοσης της ΕΕΕ, είναι σημαντικό για την επιτυχία του θεσμού ο έλεγχος αυτός να είναι ουσιαστικός και να μην καταστεί γράμμα κενό. Διαφορετικά, δεν αποκλείεται στην πράξη η αρχή εκτέλεσης να προβαίνει κατά κανόνα στον εν λόγω έλεγχο, αξιοποιώντας τη σχετική δυνατότητα που της παρέχεται (κατ' άρθρα 6§3 Οδηγίας, 7§4 Ν. 4489/2017). Μια τέτοια πρακτική θα μπορούσε μιν να εκληφθεί ως προσθήκη ενός επιπλέον υποσταδίου στο πλαίσιο της αναγνώρισης της ΕΕΕ και θα δυσχέραινε την εφαρμογή της Οδηγίας. Εντούτοις, στις περιπτώσεις στις οποίες υπάρχουν ενδείξεις ή υποβάλλεται σχετικός ισχυρισμός του καθ' ου⁷¹², ότι η αρχή έκδοσης δεν τήρησε τις προϋποθέσεις έκδοσης της ΕΕΕ, η αρχή εκτέλεσης είναι υποχρεωμένη να ελέγξει σχετικά την εντολή και να «συμβουλευθεί» την αρχή έκδοσης. Ο έλεγχος αυτός πρωτίστως πηγάζει από την υποχρέωση της τήρησης της αρχής της αναλογικότητας προς όφελος του καθ' ου. Η δε μη τήρησή της –όπως θα αναλυθεί κατωτέρω⁷¹³– συνιστά λόγο άρνησης εκτέλεσης της εντολής.

Ιδιαίτερα αξιοπρόσεκτη είναι η «σύσταση» του Ενωσιακού νομοθέτη –με σχετική αναφορά στο προοίμιο– για την έκδοση ΕΕΕ αντί της έκδοσης ΕΕΣ, στις περιπτώσεις που κάτι τέτοιο ενδείκνυται για την αναλογική χρήση των ενταλμάτων. Η υλοποίηση μιας τέτοιας πρακτικής μπορεί, βέβαια, να περιορίσει τον θεσμό του ΕΕΣ στις πράγματι απαραίτητες περιπτώσεις. Και, κατά συνέπεια, να ισχυροποιήσει την αμοιβαία εμπιστοσύνη μεταξύ των κρατών μελών προς όφελος της «δικαστικής συνεργασίας» τους στο πλαίσιο ενός ΧΕΑΔ –εν προκειμένω κατά την εφαρμογή της Οδηγίας για την ΕΕΕ και της Απόφασης-Πλαίσιο για το ΕΕΣ.

Ως προς τον τύπο της ΕΕΕ, η υποχρέωση της χρήσης καθορισμένου εντύπου (σύμφωνα με το παράρτημα Α' της Οδηγίας και, αντίστοιχα, του Ν. 4489/2017) διευκολύνει το έργο των αρμόδιων δικαστικών αρχών, τόσο στο πλαίσιο της έκδοσης

⁷¹¹ Το ίδιο ισχύει και ως προς την Απόφαση-Πλαίσιο για την ΑΔΠΑΣ. Αντίθετα, στην Απόφαση-Πλαίσιο για το ΕΕΣΑΣ (άρθρ. 7) απαντούσε ρύθμιση αντίστοιχη με την προκειμένη της Οδηγίας.

⁷¹² Για παράδειγμα, στο πλαίσιο άσκησης ενδίκου μέσου από τον καθ' ου κατά της ΕΕΕ (άρθρ. 14§2) είτε άσκησης του δικαιώματος ακρόασής του (παρ' ημίν κατ' άρθρο 20 Συντ.).

⁷¹³ Βλ. στο ίδιο Μέρος, Κεφάλαιο Πέμπτο, Ζ.2.3.

της ΕΕΕ όσο και για την κατανόηση των διαλαμβανόμενων σε αυτή. Παράλληλα, ο εν λόγω τύπος διασφαλίζει καλύτερα αφενός την προσβασιμότητα του καθ' ου στο περιεχόμενο της εντολής, αφετέρου τον έλεγχο της τυπικής της νομιμότητας.

Το περιεχόμενο της ΕΕΕ κατ' άρθρο 5 της Οδηγίας και 8 Ν. 4489/2017 είναι το ελάχιστο απαραίτητο, ώστε να μπορεί να διενεργηθεί ο έλεγχός της από την αρχή εκτέλεσης (βάσει των άρθρων 10 και 11, αλλά κατ' ουσίαν και βάσει του άρθρου 6§3 Οδηγίας, κι αντίστοιχα βάσει των άρθρων 12, 13, 7§4 Ν. 4489/2017) και να εκτελεστούν τα οριζόμενα σε αυτή μέτρα ή άλλα εναλλακτικά μέτρα. Το περιεχόμενο αυτό εξυπηρετεί, όπως θα εξηγηθεί παρακάτω⁷¹⁴, την αιτιολόγηση της εντολής –ήτοι ουσιώδες προαπαιτούμενο για τη διασφάλιση της δικαιοσύνης της διεξαγόμενης ποινικής διαδικασίας.

Τέλος, οι προαναφερθείσες σχετικά ευρείες δυνατότητες διαβίβασης της ΕΕΕ διευκολύνουν τις αρχές έκδοσης (ιδίως) και διασφαλίζουν, σε ένα πρώτο βέβαια επίπεδο, την ταχεία διεξαγωγή της όλης διαδικασίας της εκτέλεσής της. Ο καθ' ου επηρεάζεται στο επιμέρους αυτό διαδικαστικό στάδιο στο μέτρο που, αναγνωριζόμενης και εκτελούμενης της ΕΕΕ ταχύτερα, θα εκτελεστεί επίσης ταχύτερα το (επαχθές ή όχι) ερευνητικό μέτρο. Ωστόσο, μόνο το γεγονός αυτό δεν συνεπάγεται την προσβολή δικαιωμάτων του, σχετίζεται δε με την αποτελεσματικότητα της λειτουργίας της δικαιοσύνης.

Κεφάλαιο Τέταρτο

Οι διαδικασίες αναγνώρισης και εκτέλεσης της ευρωπαϊκής εντολής έρευνας

Α. Η παραλαβή της ευρωπαϊκής εντολής έρευνας

Με βάση τα άρθρα 16§1 της Οδηγίας και 18§1 Ν. 4489/2017 προβλέπεται η ταχεία –το μέγιστο εντός εβδομάδας– επιβεβαίωση της παραλαβής της ΕΕΕ από την αρχή εκτέλεσης ή από την κεντρική αρχή του κράτους εκτέλεσης, στην περίπτωση που η τελευταία είναι αρμόδια κατ' άρθρα 7§3 εδ. β' της Οδηγίας και 9§§2 εδ. β', 3 Ν. 4489/2017. Προς τούτο, χρησιμοποιείται συγκεκριμένο έντυπο, κατ' αντιστοιχία προς αυτό του παραρτήματος Α' για την ΕΕΕ. Εν προκειμένω, πρόκειται για το πρότυπο του

⁷¹⁴ Βλ. στο ίδιο Μέρος, Κεφάλαιο Έβδομο, Β.1.1.

παραρτήματος Β' με τίτλο «επιβεβαίωση παραλαβής ΕΕΕ», το οποίο διαβιβάζεται στην αρχή έκδοσης. Τούτο περιλαμβάνει: α) τα στοιχεία της αρχής έκδοσης (προφανώς για να είναι δυνατόν να συσχετιστεί ευχερώς με τη διαβιβασθείσα ΕΕΕ)· β) σημαντικές πληροφορίες ως προς την αρχή του κράτους εκτέλεσης που παρέλαβε την ΕΕΕ (όπως το ονοματεπώνυμο και το αξίωμα του παραλαβόντος την ΕΕΕ αρμόδιου υπαλλήλου, τα στοιχεία επικοινωνίας και τις γλώσσες, στις οποίες είναι δυνατή η επικοινωνία μεταξύ των αρχών κ.λπ.)· γ) την αρμόδια αρχή στην οποία τυχόν διαβιβάστηκε η ΕΕΕ, αν αρχικά είχε παραληφθεί από κεντρική αρχή ή από αναρμόδια αρχή, καθώς και τα στοιχεία και τις γλώσσες επικοινωνίας με αυτή κ.λπ.· δ) οποιεσδήποτε πληροφορίες μπορεί να έχουν σημασία για την αρχή έκδοσης· ε) την υπογραφή, την ημερομηνία και τυχόν επίσημη σφραγίδα της αρχής εκτέλεσης. Σημειώνεται ότι τόσο η κεντρική αρχή, στην οποία διαβιβάζεται αρχικά η ΕΕΕ, όσο και η τελικά παραλαμβάνουσα αρμόδια αρχή υποχρεούνται να αποστείλουν το παραπάνω έντυπο παραλαβής της εντολής συμπληρωμένο στην αρχή έκδοσης (άρθρ. 16§1 εδ. γ' Οδηγίας, 18§1 εδ. β' Ν. 4489/2017).

Όπως ισχύει και για το πρότυπο της ΕΕΕ, η επιλογή κοινού εντύπου για την παραλαβή της σίγουρα διευκολύνει τις αρχές έκδοσης και εκτέλεσης. Οι τελευταίες δεν χρειάζεται να αναλώσουν χρόνο για τη σύνταξη σχετικού εγγράφου, καθώς προβλέπεται η χρήση ομοιόμορφου σε κάθε περίπτωση. Με δεδομένη την εξέλιξη της τεχνολογίας τα τελευταία χρόνια, η επιβεβαίωση της παραλαβής μπορεί να γίνει και μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου ή τηλεομοιοτύπου [:δηλαδή πληροφοριών που αναγράφονται στο πρότυπο της ΕΕΕ] και, έτσι, το οριζόμενο χρονικό διάστημα της εβδομαδιαίας προθεσμίας για την παραπάνω ενέργεια επαρκεί. Κατ' αυτό τον τρόπο, η αρχή έκδοσης γνωρίζει σχετικά άμεσα πού βρίσκεται η ΕΕΕ, ποιος είναι ο κρατικός λειτουργός/υπάλληλος που τη χειρίζεται και συνακόλουθα μπορεί να επικοινωνήσει απευθείας μαζί του. Η δυνατότητα αυτή είναι –για γραφειοκρατικούς λόγους– αδιανόητη στο πλαίσιο της παραδοσιακής διαδικασίας της υποβολής αίτησης για δικαστική συνδρομή.

Περαιτέρω, προβλέπεται στα άρθρα 16§2 περ. α' της Οδηγίας και 18§2 περ. α' Ν. 4489/2017 ότι η αρχή εκτέλεσης ενημερώνει αμέσως την αρχή έκδοσης, με οποιοδήποτε μέσο, στην περίπτωση που αδυνατεί να αποφανθεί για την αναγνώριση ή την εκτέλεση της ΕΕΕ επειδή το διαβιβασθέν έντυπό της είναι ελλιπές ή πρόδηλα εσφαλμένο· για παράδειγμα, αν η ΕΕΕ δεν έχει συνταχθεί σε γλώσσα αποδεκτή στο

κράτος εκτέλεσης⁷¹⁵ ή αν δεν έχουν συμπληρωθεί απαιτούμενα στοιχεία⁷¹⁶. Παράλληλα, κατ' άρθρα 9§6 της Οδηγίας και 11§7 εδ. α' Ν. 4489/2017 οι αρχές έκδοσης και εκτέλεσης μπορούν να συνεννοούνται (και δη «απευθείας» κατά τον Νόμο) με οποιοδήποτε μέσο κρίνουν πρόσφορο για να διευκολύνουν την αποτελεσματικότερη εκτέλεση (και αναγνώριση κατά την Οδηγία) της ΕΕΕ. Έτσι, και πάλι αποφεύγεται η απώλεια ενδεχομένως πολύτιμου χρόνου, χάριν –σε τελική ανάλυση– της εν γένει ποινικής διαδικασίας. Η σχετική ενημέρωση μπορεί να είναι ακόμη και τηλεφωνική και, αν στη συνέχεια η αρχή εκτέλεσης το ζητήσει, επιβεβαιώνεται με μέσο που μπορεί να τεκμηριωθεί εγγράφως (άρθρ. 16§2 *in fine* Οδηγίας, 18§2 *in fine* Ν. 4489/2017). Η ρύθμιση είναι ορθή, καθώς η αναγνώριση και εκτέλεση της ΕΕΕ καθίσταται προβληματική ή και αδύνατη, αν αυτή είναι κατά περιεχόμενο αόριστη ή ελλιπής ή και αναιτιολόγητη, δεδομένου ότι πρόκειται για δικαστική απόφαση και πρέπει να είναι επαρκώς αιτιολογημένη. Τούτο μπορεί να οφείλεται σε λόγους αντικειμενικούς (όπως για παράδειγμα όταν δεν αναφέρεται το εκτελεστέο ερευνητικό μέτρο) ή δικαιοκρατικής φύσης (λ.χ. αν δεν περιγράφεται η ερευνώμενη-διωκόμενη αξιόποινη πράξη, καθώς δεν θα μπορεί να ερευνηθεί –έστω στοιχειωδώς– η τυχόν συνδρομή λόγου άρνησης εκτέλεσης της ΕΕΕ).

Αξιίζει να παρατηρηθεί ότι στην Οδηγία δεν προβλέπεται δυνατότητα όπως αυτή του άρθρου 15§2 της Απόφασης-Πλαίσιο για το ΕΕΣ, βάσει του οποίου η αρχή εκτέλεσης ζητεί την κατεπείγουσα προσκόμιση των συμπληρωματικών πληροφοριακών στοιχείων που είναι απαραίτητα. Βέβαια, στην πράξη η εφαρμογή αυτής της δυνατότητας στο πλαίσιο της ΕΕΕ δεν μπορεί να αποκλειστεί, εν όψει και των προβλέψεων των ως άνω άρθρων 9§6 της Οδηγίας και 11§7 εδ. α' Ν. 4489/2017. Άλλωστε, κατ' αυτό τον τρόπο εξυπηρετείται η αποτελεσματική εφαρμογή της Οδηγίας χάριν της ακώλυτης εκτέλεσης των ΕΕΕ. Σημειώνεται, πάντως, ότι το ΔΕΕ με την απόφασή του επί της υπόθεσης “Dawid Piotrowski” (σε σχέση με τον θεσμό του ΕΕΣ) έκρινε ότι «[...] επιβάλλεται η διαπίστωση ότι η δυνατότητα αυτή [:υποβολής αιτήματος κατεπείγουσας προσκόμισης των απαραίτητων συμπληρωματικών πληροφοριακών στοιχείων] εξακολουθεί να αποτελεί έσχατη λύση, μόνο για τις εξαιρετικές περιπτώσεις

⁷¹⁵ Βλ. Eurojust / European Judicial Network, Joint note..., ό.π., σελ. 6.

⁷¹⁶ Πρβλ. πάντως την περίπτωση που η ΕΕΕ δεν έχει εκδοθεί ή επικυρωθεί από δικαστική αρχή, οπότε, κατ' άρθρα 9§3 Οδηγίας και 11§4 Ν. 4489/2017, η αρχή εκτέλεσης επιστρέφει την εντολή στο κράτος έκδοσης.

στις οποίες η δικαστική αρχή εκτελέσεως κρίνει ότι δεν διαθέτει όλα τα αναγκαία τυπικά στοιχεία προκειμένου να εκδώσει επειγόντως την απόφασή της σχετικά με την παράδοση»⁷¹⁷.

B. Η αναγνώριση της ευρωπαϊκής εντολής έρευνας

Η αρχή εκτέλεσης, αφού παραλάβει κατά τα προαναφερθέντα την ΕΕΕ, την «αναγνωρίζει άνευ ετέρου [...] και μεριμνά για την εκτέλεσή της κατά τον ίδιο τρόπο και διαδικασία ως εάν επρόκειτο για ερευνητικό μέτρο διαταχθέν από αρχή του κράτους εκτέλεσης» (άρθρ. 9§1 Οδηγίας και, αντίστοιχα, άρθρ. 11§3 Ν. 4489/2017). Από τη διατύπωση αυτή προκύπτει, κατά τη γνώμη μου, ότι τα επιμέρους –διακριτά– στάδια που έπονται της παραλαβής της ΕΕΕ είναι η αναγνώριση και η εκτέλεσή της. Ωστόσο, η εν λόγω διάκριση δεν προκύπτει με σαφήνεια από την Οδηγία, αλλά και από τον Νόμο.

Η αναγνώριση της ΕΕΕ φρονώ ότι αφορά στον τυπικό έλεγχο του παραδεκτού της, ως προς τα εξωτερικά στοιχεία που πρέπει αυτή να φέρει, δηλαδή τη χρήση, τη συμπλήρωση και την υπογραφή του εντύπου του παραρτήματος Α΄ της Οδηγίας και του Ν. 4489/2017, και, κατ' άρθρα 9§3 της Οδηγίας και 11§4 Ν. 4489/2017, ως προς την έκδοση ή επικύρωσή της από δικαστική αρχή⁷¹⁸. Στις περιπτώσεις που η εντολή δεν φέρει υπογραφή ή έχει υπογραφεί από πρόσωπο πρόδηλα αναρμόδιο βάσει της Οδηγίας και του Νόμου ενσωμάτωσής της, πρέπει να θεωρηθεί άκυρη –μάλιστα εν προκειμένω μπορεί να γίνει λόγος και για *ανυπόστατη* ΕΕΕ. Η εντολή είναι δυνατόν να αναγνωριστεί κατ' αρχήν, όταν συντρέχουν οι παραπάνω όροι, ωστόσο μπορεί στη συνέχεια να μην αναγνωριστεί/εκτελεστεί κατ' άρθρα 11 της Οδηγίας και 13 Ν. 4489/2017 ή να αναβληθεί η εκτέλεσή της βάσει των άρθρων 15 της Οδηγίας και 17 Ν. 4489/2017.

Σύμφωνα με το άρθρο 9§1 της Οδηγίας, η αναγνώριση της ΕΕΕ πρέπει να γίνεται «*άνευ ετέρου*». Το ελληνικό κείμενο της Οδηγίας διαφοροποιείται κάπως από τη διατύπωση της αντίστοιχης φράσης στην αγγλική και τη γαλλική γλώσσα. Συγκεκριμένα, κατά την ελληνική εκδοχή, η ΕΕΕ φαίνεται να αναγνωρίζεται χωρίς κανένα περαιτέρω έλεγχο, δηλαδή τρόπον τινά «αυτόματα»· ενώ υπό την αγγλική και

⁷¹⁷ Από 23.1.2018 απόφαση του τμήματος μείζονος συνθέσεως, C-367/16, σκ. 61.

⁷¹⁸ Κατά τους περισσότερους συμμετέχοντες σε συνάντηση της Eurojust με θέμα την ΕΕΕ, ο προκαταρκτικός έλεγχος της δικαστικής φύσης της αρχής έκδοσης είναι συμβατός με το άρθρο 9§3· βλ. Eurojust, Eurojust meeting..., ό.π., σελ. 6.

γαλλική διατύπωση, η εντολή πρέπει να αναγνωρίζεται «χωρίς να απαιτηθεί οποιαδήποτε άλλη διατύπωση»⁷¹⁹. Πάντως, ως διαδικαστικές ενέργειες της αρχής εκτέλεσης, η αναγνώριση και η εκτέλεση της ΕΕΕ προϋποθέτουν τη λήψη σχετικής απόφασης⁷²⁰, με την οποία τρόπον τινά «εσωτερικοποιείται» –και συνακόλουθα εκτελείται νόμιμα– η αλλοδαπή δικαστική απόφαση (ήτοι η ΕΕΕ). Κατά τούτο, δεν είναι προβληματική η μη συμπερίληψη του εν λόγω προσδιορισμού («*άνευ ετέρου*» ή αντίστοιχου) στο σχετικό άρθρο 11§2 Ν. 4489/2017.

Όπως προαναφέρθηκε, η αρχή εκτέλεσης οφείλει να ενημερώνει αμέσως την αρχή έκδοσης, όταν η διαβιβασθείσα εντολή είναι ελλιπής. Πράγματι, σε τέτοια περίπτωση το πιο πιθανό είναι να μη μπορεί καν να αναγνωριστεί η ΕΕΕ, γεγονός που το αντιλαμβάνεται και ο Ενωσιακός νομοθέτης στο άρθρο 16§2 περ. α' (:και αντίστοιχα άρθρ. 18§2 περ. α' Ν. 4489/2017). Ως ελλιπής εντολή πρέπει, κατά τη γνώμη μου, να θεωρηθεί (και) αυτή στην οποία δεν εκτίθενται συνοπτικά τα πραγματικά περιστατικά και δεν αναφέρεται η φύση των αξιόποινων πράξεων (στην ενότητα Ζ' του προβλεπόμενου εντύπου της ΕΕΕ), σε σχέση με τις οποίες αυτή εκδίδεται. Ελλείψει τόσο ουσιωδών πληροφοριών, δεν μπορεί πρακτικά να χωρήσει ο έλεγχος των λόγων άρνησης της αναγνώρισης/εκτέλεσης της ΕΕΕ δυνάμει των άρθρων 11 της Οδηγίας και 13 Ν. 4489/2017, καθώς και τυχόν έλεγχος περί συνδρομής των προϋποθέσεων έκδοσης της κατ' άρθρα 6§3 της Οδηγίας και 7§4 Ν. 4489/2017. Πέραν τούτων, όμως, τα στοιχεία αυτά τρόπον τινά συνιστούν την «αιτιολογία» της εντολής⁷²¹. ή, άλλως, πρόκειται για όρους του παραδεκτού της. Μολονότι σε κανένα σημείο της Οδηγίας –όπως και του Ν. 4489/2017– δεν γίνεται λόγος για «παραδεκτό» της ΕΕΕ, η αναφορά των σημαντικών αυτών πληροφοριών πρέπει να ερευνάται από την αρχή εκτέλεσης και δη ήδη κατά το στάδιο της αναγνώρισης της εντολής.

Από τις διατάξεις των άρθρων 2 περ. δ' εδ. α' της Οδηγίας και 3 περ. δ' Ν. 4489/2017, αλλά και από το συνολικό πνεύμα της Οδηγίας, συνάγεται ότι, ακόμη και όταν η διαβίβαση της ΕΕΕ γίνεται μέσω κεντρικών αρχών, αυτές απλώς διαγιγνώσκουν

⁷¹⁹ Στα αγγλικά “without any further formality being required” και –ταυτόσημα– στα γαλλικά «*sans qu'aucune autre formalité ne soit requise*». Πρβλ. άρθρ. 11§1 Απόφασης-Πλαίσιο για το ΕΕΣΑΣ, σύμφωνα με το οποίο «[η] αρχή εκτέλεσης αναγνωρίζει άνευ περαιτέρω διατυπώσεων ένα ΕΕΣΑΣ».

⁷²⁰ Η λήψη απόφασης περί αναγνώρισης και εκτέλεσης της ΕΕΕ αναφέρεται στις διατάξεις των άρθρων 12§§1, 3-5, 16§2 περ. α', 29§2 εδ. β', καθώς και στην αιτ. σκ. 21 προοιμίου. Πρβλ., επί του ΕΕΣ, την από 25.7.2018 απόφαση του ΔΕΕ “ΑΥ”, C-268/17, σκ. 36.

⁷²¹ Ειδικότερα για την αιτιολόγηση της ΕΕΕ, βλ. στο ίδιο Μέρος, Κεφάλαιο Έβδομο, Β.1.1.

ποια είναι η αρμόδια αρχή εκτέλεσης και τη διαβιβάζουν σε αυτή. Δηλαδή, δεν έχουν την αρμοδιότητα να αποφανθούν ως προς οποιοδήποτε άλλο θέμα σε σχέση με την εντολή. Περαιτέρω, αν αυτή διαβιβαστεί σε αναρμόδια αρχή, η τελευταία οφείλει να τη διαβιβάσει στην αρμόδια αρχή εκτέλεσης. Έτσι, αρμόδια τόσο για την αναγνώριση όσο και για την εκτέλεση της ΕΕΕ είναι, σε κάθε περίπτωση, μία μόνον αρχή: η αρχή εκτέλεσης. Ωστόσο, καθώς η τελευταία μπορεί να μην είναι δικαστική αρχή, δεν αποκλείεται να προβλέπεται στους νόμους ενσωμάτωσης της Οδηγίας η απαίτηση δικαστικής έγκρισης της αναγνώρισης (όπως και της εκτέλεσης) της ΕΕΕ κατ' άρθρο 2 περ. δ' εδ. β' της Οδηγίας. Στον Ν. 4489/2017 δεν προβλέπεται τέτοια περίπτωση, καθώς η αρχή εκτέλεσης είναι δικαστική και δη ο αρμόδιος κατ' άρθρο 11§1 εισαγγελέας εφετών.

Όσον αφορά στον ανωτέρω Νόμο, ενδιαφέρον παρουσιάζει ότι έχει προστεθεί στο άρθρο 11§8 αυτού, η ρύθμιση του άρθρου 6§3 της Οδηγίας –η οποία έχει κατ' ουσία μεταφερθεί και στο άρθρο 7§4 Ν. 4489/2017. Κατ' αυτό τον τρόπο, πέρα από τους προαναφερθέντες όρους του παραδεκτού της εντολής φαίνεται να συνιστά τέτοιοι και η πλήρωση των προϋποθέσεων του άρθρου 7§2 του Νόμου. Ωστόσο, μια τέτοια ερμηνευτική προσέγγιση δεν φαίνεται ορθή με βάση το γράμμα του άρθρου 6§3 της Οδηγίας, το οποίο συνδέει τη συνδρομή των προϋποθέσεων έκδοσης της ΕΕΕ με τη σημασία της εκτέλεσής της και περαιτέρω ορίζει ότι επί τούτου χωρεί διαβούλευση. Οι όροι παραδεκτού δεν μπορεί να συνιστούν αντικείμενο διαβούλευσης και αναλόγως της σημασίας της ΕΕΕ να θεωρείται ότι συντρέχουν ή όχι. Ούτε προκρίνεται η θεώρηση των εν λόγω προϋποθέσεων ως μη ρητών λόγων άρνησης εκτέλεσης της ΕΕΕ⁷²².

Γ. Η διαδικασία της υπό όρους εκτέλεσης της ευρωπαϊκής εντολής έρευνας

1. Υποχρέωση εκτέλεσης

Σε συνέχεια της «άνευ ετέρου» αναγνώρισης της ΕΕΕ από την αρχή εκτέλεσης, η τελευταία κατ' άρθρο 9§1 της Οδηγίας *«μεριμνά για την εκτέλεσή της κατά τον ίδιο τρόπο και διαδικασία ως εάν επρόκειτο για ερευνητικό μέτρο διαταχθέν από αρχή του κράτους εκτέλεσης»*. Αντίστοιχο είναι το περιεχόμενο του άρθρου 11§2 Ν. 4489/2017.

⁷²² Βλ. σχετ. στο ίδιο Μέρος, Κεφάλαιο Τρίτο, Α.3, και Κεφάλαιο Πέμπτο, Ζ.2.3.

Η εξωεδαφική εκτελεστότητα της ΕΕΕ⁷²³ –τρόπον τινά ως (ημεδαπής) δικαστικής απόφασης του κράτους εκτέλεσης⁷²⁴– βασίζεται στην αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης (άρθρ. 1§2 Οδηγίας, 2§2 Ν. 4489/2017)⁷²⁵. Η αρχή εκτέλεσης οφείλει να εκτελέσει την ΕΕΕ σε κάθε περίπτωση, εκτός και αν δεν πληρούνται οι προϋποθέσεις έκδοσής της ή συντρέχει λόγος μη αναγνώρισής της ή λόγος μη εκτέλεσής της ή λόγος αναβολής της εκτέλεσής της (κατ' άρθρα 6§3, 9§1, 11, 15 Οδηγίας και 7§4, 11§§2, 8, 13, 15 Ν. 4489/2017)⁷²⁶. Στην τελευταία αυτή περίπτωση, η εκτέλεση της εντολής «μπορεί» να αναβληθεί για το χρονικό διάστημα κατά το οποίο συντρέχει ο λόγος αυτός⁷²⁷.

Η υποχρέωση εκτέλεσης της ΕΕΕ ισχύει χωρίς να ερευνάται η συνδρομή του όρου της αμοιβαιότητας ή/και άλλων κλασικών προϋποθέσεων των διακρατικών

⁷²³ Λόγω της υποχρεωτικότητας της εκτέλεσης της ΕΕΕ, όπως προαναφέρθηκε εν προκειμένω προτιμούμε ως όρο ότι η αρχή έκδοσης «εντέλλεται» (ή εναλλακτικά «διατάσσει») –μέσω της έκδοσης της ΕΕΕ–, αντί για τον χρησιμοποιούμενο στην Οδηγία όρο «ζητεί».

⁷²⁴ Ο Γ. Τριανταφύλλου, Εισήγηση στην εκδήλωση της Ένωσης Ελλήνων Ποινικολόγων και του Ινστιτούτου Ευρωπαϊκού & Διεθνούς Ποινικού Δικαίου με θέμα «Η διακρατική συνεργασία στις ποινικές υποθέσεις (έκδοση, Ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης, δικαστική συνδρομή)», που πραγματοποιήθηκε στον Δικηγορικό Σύλλογο Αθηνών, 5.4.2017, προσβάσιμη σε <https://www.youtube.com/watch?v=nmDv05ZYdxk> (33:13), εν προκειμένω κάνει εύστοχα λόγο για «ισότητα στη μεταχείριση των ημεδαπών και των αλλοδαπών διώξεων».

⁷²⁵ Το ίδιο ισχύει και στον θεσμό του ΕΕΣ· βλ. άρθρ. 1§2 της σχετικής Απόφασης-Πλαίσιο, το οποίο έχει το ίδιο περιεχόμενο, και την από 16.7.2015 απόφαση του ΔΕΕ [GC] «Minister for Justice and Equality κατά Francis Lanigan», C-237/15 PPU, σκ. 36, όπου γίνεται λόγος για την «καταρχήν» υποχρέωση εκτέλεσης «κάθε» ΕΕΣ βάσει της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης. Σημειωτέον πάντως ότι η έκδοση της ΕΕΕ δεν βασίζεται σε προηγούμενη εκτελεστή απόφαση –και συνακόλουθα δεν προϋποθέτει τέτοια–, όπως αντίθετα ισχύει στο πλαίσιο του ΕΕΣ κατ' άρθρο 8§1 περ. γ' της Απόφασης-Πλαίσιο (και σημ. β' εντύπου του ΕΕΣ κατά το παράρτημα αυτής).

⁷²⁶ Σε κάθε περίπτωση, κατ' άρθρο 16§3 της Οδηγίας (και αντίστοιχα κατ' άρθρο 18§3 Ν. 4489/2017), «η αρχή εκτέλεσης πληροφορεί την αρχή έκδοσης χωρίς καθυστέρηση με κάθε μέσο που μπορεί να τεκμηριωθεί εγγράφως: α) για οποιαδήποτε απόφαση λαμβάνεται σύμφωνα με το άρθρο 10 ή 11· β) για κάθε απόφαση σχετική με την αναβολή της εκτέλεσης ή της αναγνώρισης της ΕΕΕ, τους λόγους της αναβολής, και ει δυνατόν, την αναμενόμενη διάρκεια της αναβολής».

⁷²⁷ Πρβλ. άρθρ. 13§4 Οδηγίας (:άρθρ. 15§4 Ν. 4489/2017), από το οποίο προκύπτει η δυνατότητα αναστολής της διαβίβασης των αποδεικτικών μέσων (δηλαδή μια μορφή αναστολής της εκτέλεσης της ΕΕΕ), στις περιπτώσεις που τα διαβιβαστέα αντικείμενα/έγγραφα/δεδομένα είναι «ήδη χρήσιμα για άλλη διαδικασία».

σχέσεων⁷²⁸. Επιπλέον, δεν ερευνάται –τουλάχιστον κατ’ αρχήν– η ουσία της υπόθεσης, σχετικά με την οποία εκδόθηκε η εντολή και εκκρεμεί στο κράτος έκδοσης ποινική διαδικασία. Η υποχρέωση εκτέλεσης της ΕΕΕ ισχύει ανεξάρτητα από την ύπαρξη παρόμοιων κανόνων συγκέντρωσης του αποδεικτικού υλικού. Άλλωστε, με την Οδηγία δεν θεσπίζονται συγκεκριμένες κοινές ρυθμίσεις διεξαγωγής των ερευνητικών μέτρων (οπότε το παραδεκτό των αποδεικτικών μέσων στο κράτος έκδοσης θα ήταν άνευ ετέρου διασφαλισμένο), παρά τίθεται ως γενικός κανόνας η αναγνώριση και εκτέλεση της ΕΕΕ⁷²⁹.

Όπως και στην περίπτωση της αναγνώρισης της ΕΕΕ (κατ’ άρθρα 16§2 περ. α’ Οδηγίας, 18§2 περ. α’ Ν. 4489/2017), έτσι και εν προκειμένω δεν μπορεί να αποκλειστεί το ενδεχόμενο να μη δύναται η αρχή εκτέλεσης *εκ των πραγμάτων* να εκτελέσει την εντολή. Τέτοια περίπτωση υφίσταται όταν η διαβιβασθείσα ΕΕΕ είναι ελλιπής ή πρόδηλα εσφαλμένη, π.χ. όταν δεν περιλαμβάνει τα προς εκτέλεση ερευνητικά μέτρα της ενότητας Γ’ ή ορίζει ερευνητικό μέτρο που δεν μπορεί να εκτελεστεί, όπως είναι η εξέταση ατόμου που έχει αποβιώσει πριν από την έκδοσή της.

2. Κατ’ αρχήν εφαρμογή του κανόνα “forum regit actum”

Κατ’ άρθρο 9§2 της Οδηγίας, η αρχή εκτέλεσης οφείλει να εκτελέσει την εντολή τηρώντας τις διατυπώσεις και τις διαδικασίες, όπως αυτές έχουν οριστεί ρητά από την αρχή έκδοσης (ακόμη και αν δεν προβλέπονται οι ίδιες στο κράτος εκτέλεσης). Δηλαδή, στη διαδικασία εκτέλεσης της ΕΕΕ εφαρμόζεται ο κανόνας “forum regit actum”⁷³⁰. Βέβαια, αυτό ισχύει κατ’ αρχήν, ήτοι στο μέτρο που δεν ορίζεται διαφορετικά στην Οδηγία⁷³¹ και οι εν λόγω διαδικασίες και διατυπώσεις δεν αντίκεινται προς τις

⁷²⁸ Πρβλ. Σ. Δασκαλόπουλο, Ευρωπαϊκή Εντολή Έρευνας..., ό.π., 174, όπου αναφορικά με τη φύση της ΕΕΕ υποστηρίζεται ότι «[π]ρόκειται δηλαδή στην ουσία για εντολές ενέργειας ανακριτικών πράξεων με έντονο το στοιχείο της αμοιβαιότητας μεταξύ των κρατών-μελών».

⁷²⁹ H R. Zaharieva, The European Investigation Order..., ό.π., 398, υπολαμβάνει ότι το κράτος εκτέλεσης είναι «ο Καλός Σαμαρείτης», με αποκλειστικό όφελός του την «ελπίδα για αμοιβαιότητα κάποια ημέρα, με κάποιον τρόπο» για την παρασχεθείσα συνδρομή του (με την εκτέλεση της ΕΕΕ).

⁷³⁰ Για το περιεχόμενο του κανόνα βλ. υποσημ. 298.

⁷³¹ Κατά τον Δ. Σπινέλλη, Η δικαστική συνεργασία..., ό.π., σελ. 375, «το δημόσιο συμφέρον υποστήριξης μιας αλλοδαπής διαδικασίας δεν μπορεί να δικαιολογήσει εντονότερες επεμβάσεις στα θεμελιώδη δικαιώματα από εκείνες που δικαιολογεί το εθνικό του δίκαιο στις διαδικασίες εσωτερικού». Η θέση αυτή είναι ορθή. Ο ίδιος (ό.α.π.) προκρίνει μια σύνθεση των δύο κανόνων (“forum regit actum” και “locus regit actum”). Σημειωτέον, πάντως, ότι κατά το σύστημα που θεσπίζει η Οδηγία δίδεται προτεραιότητα

«θεμελιώδεις αρχές του δικαίου του κράτους εκτέλεσης» (ήτοι προς την εθνική – συμπεριλαμβανομένης της ευρωπαϊκής, ως μέρους της– δημόσια τάξη του).

Εν προκειμένω, ορθά ο Ενωσιακός νομοθέτης δεν διευκρίνισε τί μπορεί να νοείται από κάθε αρχή εκτέλεσης ως «θεμελιώδης αρχή» του εσωτερικού δικαίου της, διαφορετικά θα δέσμευε τις εθνικές αρχές για ζητήματα που κατά βάση άπτονται των ιδιαιτεροτήτων των εθνικών νομοθεσιών τους. Για παράδειγμα, θεμελιώδης αρχή είναι η κατ' άρθρο 9§1 εδ. γ' Συντ. υποχρεωτική παρουσία δικαστικού λειτουργού κατά τη διενέργεια έρευνας σε κατοικία. Έτσι, αν η αρχή έκδοσης διατάζει τη διενέργεια έρευνας σε κατοικία χωρίς την παρουσία δικαστικού λειτουργού, η ελληνική αρχή εκτέλεσης οφείλει να αγνοήσει την εν λόγω υπόδειξη και να εκτελέσει την ΕΕΕ σύμφωνα με την προαναφερθείσα συνταγματική διάταξη⁷³². Κατά την *Association Internationale de Droit Pénal*, «[γ]ια να καταστεί αποτελεσματική η δικαστική συνδρομή, η απόκτηση των αποδείξεων στο κράτος που παρέχει τη συνδρομή πρέπει να ικανοποιεί τις απαιτήσεις του κράτους που τη ζητεί, εφόσον αυτό δεν είναι ασυμβίβαστο με τις θεμελιώδεις αρχές που αναγνωρίζονται στο κράτος που παρέχει τη συνδρομή και με τα βασικά δικαιώματα των κατηγορουμένων»⁷³³. Εν προκειμένω, πάντως, καθ' όσον κατά περιεχόμενο ο εν λόγω όρος δεν συνιστά αυτοτελή έννοια του ενωσιακού δικαίου, είναι σκόπιμο οι εθνικοί νομοθέτες να εξειδικεύουν τί μπορεί να θεωρηθεί από τις (ημεδαπές τους) αρχές εκτέλεσης ως «θεμελιώδης αρχή» του εσωτερικού δικαίου τους. Η έλλειψη ορισμού ή έστω ερμηνευτικής διάταξης δεν αποκλείεται να προκαλέσει σοβαρά ζητήματα ως προς την ερμηνεία του παραπάνω (νεφελώδους) όρου της Οδηγίας.

Τουναντίον, βάσει του άρθρου 11§3 Ν. 4489/2017, οι διατυπώσεις και διαδικασίες που ορίζονται από την αρχή έκδοσης δεν πρέπει να αντιβαίνουν στο

στην εφαρμογή του κανόνα “forum regit actum”, η δε εφαρμογή του κανόνα “locus regit actum” επιφυλάσσεται σε εξαιρετικές –ρητά οριζόμενες– περιπτώσεις. Τέτοιες είναι αυτές των «ορισμένων διερευνητικών μέτρων» κατ' άρθρα 22§5, 23§2, 28§§2, 4 (στα οποία προβλέπονται *ad hoc* συμφωνίες μεταξύ των κρατών –και όχι αρχών– έκδοσης και εκτέλεσης) και άρθρα 24§7, 25§2, 29§4 (στα οποία εφαρμόζεται ο κανόνας “locus regit actum”). Σημειωτέον ότι η Οδηγία δεν ρυθμίζει τις διαδικασίες που πρέπει να ακολουθηθούν στο κράτος εκτέλεσης, στις περιπτώσεις που αυτές δεν προσδιορίζονται στην ΕΕΕ. Σύμφωνα με την *I. Armada*, *The European Investigation Order...*, ό.π., 20, τέτοια περίπτωση συνέτρεχε υπό το καθεστώς της ΣΑΔΣΠΥ/ΕΕ σε ποσοστό 50%-80% των αιτήσεων δικαστικής συνδρομής.

⁷³² Βλ. *Α. Τζαννετή*, *Η Ευρωπαϊκή Εντολή Έρευνας...*, ό.π., 87.

⁷³³ *Association Internationale de Droit Pénal*, *Πορίσματα 16^{ου} διεθνούς συνεδρίου...*, ό.π., 878.

ελληνικό δίκαιο –και όχι μόνο στις θεμελιώδεις αρχές του⁷³⁴. Έτσι όμως, όπως ορθά παρατηρεί ο Τζαννετής⁷³⁵, η εκτέλεση των ερευνητικών μέτρων επί ελληνικού εδάφους διενεργείται πάντοτε υπό τους όρους του ελληνικού δικονομικού δικαίου, ακόμη και προκειμένου για διατυπώσεις επουσιώδεις ή δευτερεύουσας σημασίας. Πράγματι, η ημεδαπή δικαστική αρχή δεν υποχρεούται να ερμηνεύσει το εθνικό δίκαιο *contra legem* με σκοπό να επιφέρει το επιδιωκόμενο με την Οδηγία αποτέλεσμα⁷³⁶. Ενδεικτικά, σε υπόθεση μικρής δικαστικής συνδρομής, το Συμβούλιο Πλημμελειοδικών Χανίων έχει κρίνει ότι «[ό]ταν κατά το εσωτερικό δικονομικό δίκαιο προβλέπεται ειδική δικονομική ρύθμιση για τη διενέργεια μιας ανακριτικής πράξης (λ.χ. έκδοση βουλεύματος για άρση τηλεφωνικού απορρήτου ή ρύθμιση κατάσχεσης κατ' άρθρο 307 περ. β' ΚΠΔ), αυτή πρέπει να τηρείται και όταν πρόκειται να διενεργηθεί στα πλαίσια παροχής δικαστικής συνδρομής»⁷³⁷. Με βάση το γράμμα του άρθρου 11§3 Ν. 4489/2017, η θεώρηση αυτή πρακτικά συνεχίζει να ισχύει. Πλην όμως, τυχόν αυστηρή τήρησή της έχει ως αποτέλεσμα ακόμη και επουσιώδεις διατυπώσεις να μπορούν να εκληφθούν ως όροι εκ των ων ουκ άνευ για την εκτέλεση κάποιου ερευνητικού μέτρου. Με την ως άνω διάταξη αναγνωρίζεται η πλήρης ισχύς του κανόνα “*locus regit actum*”, *contra* στην Οδηγία και στη σκοπούμενη με αυτή απλοποίηση της διαδικασίας χάριν την αποτελεσματικότερης δικαστικής συνεργασίας μεταξύ των αρχών έκδοσης και εκτέλεσης⁷³⁸.

Περαιτέρω, η αρχή εκτέλεσης μπορεί κατ' άρθρο 9§4 της Οδηγίας να αρνηθεί να συμμορφωθεί με επιμέρους αίτημα της αρχής έκδοσης για την παροχή συνδρομής κατά την εκτέλεση των εντελλόμενων ερευνητικών μέτρων από συγκεκριμένες αρχές

⁷³⁴ Για την αντίστοιχη επιλογή του Βούλγαρου νομοθέτη βλ. Α. Girginov, Εκτέλεση της Ευρωπαϊκής Εντολής Έρευνας..., ό.π., 1221, κατά τον οποίο «[η] λογική που υποκρύπτει η εν λόγω ρύθμιση είναι να αποφευχθεί η άσκοπη (και κατά κανόνα αντιπαραγωγική) “ανάμειξη” ετερόκλητων ρυθμίσεων» και, κατ' αποτέλεσμα, αν κάποιο κράτος μέλος επιθυμεί την εφαρμογή δικών του δικονομικών κανόνων, πρέπει να υποβάλει αίτημα δικαστικής συνδρομής και να επικαλεστεί ως νομική βάση το άρθρο 8 του από 8.11.2001 πρωτοκόλλου ΕΣΑΔΣΠΥ.

⁷³⁵ Α. Τζαννετής, Η Ευρωπαϊκή Εντολή Έρευνας..., ό.π., 87.

⁷³⁶ Βλ. M. Borgers, Mutual recognition and the European Court of Justice: the meaning of consistent interpretation and autonomous and uniform interpretation of Union Law for the development of the principle of mutual recognition in criminal matters, EJCCLCJ 2010, 103.

⁷³⁷ ΣυμβΠλημΧαν 192/2016, ΠοινΔικ 2018, 423, όπου απαντά σχετική παραπομπή σε Σ. Δασκαλόπουλο, Ζητήματα δικαστικής συνδρομής..., ό.π., 173. Σχετικώς βλ. ιδίως ό.α.π., 174.

⁷³⁸ Βλ. Α. Τζαννετή, Η Ευρωπαϊκή Εντολή Έρευνας..., ό.π., 87.

του κράτους έκδοσης, για τον λόγο ότι η συνδρομή αυτή αντιτίθεται στις θεμελιώδεις αρχές του δικαίου της ή ότι έτσι βλάπτονται «ουσιώδη συμφέροντα εθνικής ασφάλειας» του κράτους εκτέλεσης. Και η ευθύς ανωτέρω έννοια ορθά δεν ορίζεται στην Οδηγία και η εννοιοδότησή της επαφίεται στους εθνικούς νομοθέτες ή στα εθνικά δικαστήρια.

Στο αντίστοιχο άρθρο 11 §5 εδ. β' Ν. 4489/2017 ο Έλληνας νομοθέτης όρισε ότι η ελληνική αρχή εκτέλεσης δεν αποδέχεται το εν λόγω αίτημα τόσο όταν βλάπτονται ουσιώδη συμφέροντα εθνικής ασφάλειας όσο και όταν η συνδρομή αυτή αντιβαίνει στο εσωτερικό δίκαιο –και όχι μόνο στις θεμελιώδεις αρχές του. Η ρύθμιση αυτή είναι προβληματική, στο μέτρο που διευρύνεται γενικώς η δυνατότητα άρνησης τέτοιου αιτήματος. Μια σύμφωνη με την Οδηγία ερμηνεία της προϋποθέτει ότι η επίμαχη ρύθμιση εφαρμόζεται από τις ημεδαπές αρχές εκτέλεσης, εφόσον πράγματι κρίνουν ότι το επίμαχο αίτημα δεν αντιβαίνει απλώς στο ελληνικό δίκαιο, αλλά και στις θεμελιώδεις αρχές τούτου.

3. Συρροή με άλλη ευρωπαϊκή εντολή έρευνας ή με αίτηση μικρής δικαστικής συνδρομής

Εάν υποβληθούν δύο ή περισσότερες ΕΕΕ από διαφορετικές αρχές έκδοσης, με αντικείμενο τη διενέργεια ερευνητικών μέτρων για την απόκτηση των αυτών αποδεικτικών μέσων, η εκτέλεσή τους κατ' αρχήν δεν πρέπει να κωλύεται για τον λόγο αυτό. Εξάλλου, στην Οδηγία –όπως και στον Ν. 4489/2017– δεν προβλέπεται σχετικός λόγος άρνησης ή αναβολής εκτέλεσης της ΕΕΕ. Ωστόσο, αν τα σχετικά αποδεικτικά μέσα είναι μοναδικά και οι ΕΕΕ αφορούν στη διαβίβαση των πρωτοτύπων τους (π.χ. σώμα επιταγής και όχι φωτοαντίγραφο της), η αρχή εκτέλεσης τελικώς θα υποχρεωθεί να επιλέξει ποια από αυτές θα εκτελέσει (ενδεχομένως αναβάλλοντας την εκτέλεση της άλλης ΕΕΕ, εφόσον συναινεί η αρχή έκδοσής της και δεν την ανακαλέσει). Σε τέτοιες περιπτώσεις, προκειμένου η αρχή εκτέλεσης να λάβει την απόφασή της⁷³⁹ θα πρέπει να συνεκτιμά όλες τις περιστάσεις –ιδίως τον τόπο τέλεσης του εγκλήματος– και να μπορεί να ζητήσει τη γνώμη της Eurojust (καθώς η δυνατότητα αυτή, αν και δεν προβλέπεται στην Οδηγία, είναι συμβατή με το άρθρο 8 §1 περ. α' του Κανονισμού (ΕΕ) 2018/1727 που διέπει τον οργανισμό).

⁷³⁹ Βλ. τις αντίστοιχες προβλέψεις στο άρθρο 16 §§1-2 της Απόφασης-Πλαίσιο 2002/584/ΔΕΥ για το ΕΕΣ.

Η Οδηγία –όπως και ο Ν. 4489/2017– επίσης δεν ορίζει τί συμβαίνει στην περίπτωση παραλαβής της ΕΕΕ, ενώ σχεδόν ταυτόχρονα παραλαμβάνεται αίτηση δικαστικής συνδρομής τρίτου κράτους (μη μέλους της ΕΕ), με αντικείμενο την απόκτηση των αυτών αποδεικτικών μέσων –εφόσον τα τελευταία δεν έχουν ήδη συγκεντρωθεί και παραδοθεί σε κανένα από τα δύο κράτη. Εν προκειμένω, θεωρώ ότι οι αρμόδιες αρχές εκτέλεσης πρέπει να αποφασίζουν ελεύθερα, συνεκτιμώντας δεόντως όλες τις περιστάσεις. Ωστόσο, σκόπιμη θα ήταν η συμπερίληψη στην Οδηγία ρύθμισης, με βάση την οποία σε τέτοιες περιπτώσεις θα προβλεπόταν η προτεραιότητα της εκτέλεσης της ΕΕΕ έναντι των αιτήσεων τρίτων κρατών⁷⁴⁰. Μια τέτοια επιλογή του Ενωσιακού νομοθέτη θα ήταν εύλογη, λόγω της απλουστευμένης διαδικασίας και των (πολύ σύντομων) προθεσμιών που η ίδια η Οδηγία προβλέπει για την εκτέλεση της ΕΕΕ (σε αντίθεση με τις σύνθετες και χρονοβόρες διαδικασίες της μικρής δικαστικής συνδρομής).

Αντίστοιχο ενδιαφέρον παρουσιάζει και η περίπτωση παραλαβής αίτησης δικαστικής συνδρομής από τρίτο κράτος αναφορικά με αποδεικτικά μέσα που αφορούν σε αξιόποινη πράξη, επί της οποίας έχει ποινική δικαιοδοσία (και) κράτος μέλος της ΕΕ, χωρίς ωστόσο να έχει παράλληλα εκδοθεί κάποια ΕΕΕ από αρμόδια αρχή τούτου. Σύμφωνα με την από 6.9.2016 απόφαση του ΔΕΕ “Petruhhin”⁷⁴¹, σε αντίστοιχη περίπτωση σχετική με την υποβολή αίτησης τρίτου κράτους περί έκδοσης εκζητούμενου, *«πρέπει να δοθεί προτεραιότητα στην ανταλλαγή πληροφοριών με το κράτος μέλος του οποίου την ιθαγένεια έχει ο ενδιαφερόμενος, προκειμένου να παρασχεθεί στις αρχές αυτού του κράτους μέλους, εφόσον έχουν, βάσει του εθνικού δικαίου τους, δικαιοδοσία να ασκήσουν δίωξη κατά του προσώπου αυτού για πράξεις που*

⁷⁴⁰ Πρβλ. την τελικά μη υιοθετηθείσα διάταξη του άρθρου 40§3 της από 19.9.2001 πρότασης Απόφασης-Πλαίσιο για το ΕΕΣ [COM(2001) 522 τελικό, 2001/0215 (CNS), προσβάσιμη σε <http://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2001/EL/1-2001-522-EL-F1-1.Pdf>]. Σύμφωνα με αυτή, «[...] [σ]ε περίπτωση συγκρούσεως μεταξύ ευρωπαϊκού εντάλματος συλλήψεως και αίτησης εκδόσεως υποβαλλόμενης από τρίτη χώρα η οποία δεν μετέχει στην εν λόγω σύμβαση [:ΕΣΕ], υπερισχύει η εκτέλεση του ευρωπαϊκού εντάλματος συλλήψεως». Αντίθετα, με την τελικώς υιοθετηθείσα ρύθμιση του άρθρου 16§3 της Απόφασης-Πλαίσιο 2002/584/ΔΕΥ δεν προβλέπεται η προτεραιότητα των ΕΕΣ έναντι των αιτήσεων έκδοσης, αλλά οι αρμόδιες αρχές εκτέλεσης αποφασίζουν ελεύθερα *«με δέουσα συνεκτίμηση όλων των περιστάσεων»*. Σχετικά βλ. τις παρατηρήσεις του γράφοντος επί της από 6.9.2016 απόφασης του ΔΕΕ [GC] “Alekssei Petruhhin”, C-182/15, ΕΕΕυρΔ 2016, 484 και εκεί υποσημειώσεις.

⁷⁴¹ Σκ. 48 (για την απόφαση βλ. ό.α.π.).

τελέσθηκαν στην αλλοδαπή, η δυνατότητα εκδόσεως ευρωπαϊκού εντάλματος συλλήψεως στο πλαίσιο διώξεως». Κατ' αυτό τον τρόπο, αναγνωρίζεται η προτεραιότητα στην άσκηση της ποινικής εξουσίας του κράτους μέλους επί αξιόποινων πράξεων ως προς τις οποίες πρόδηλα αυτό έχει ποινική δικαιοδοσία, έναντι άλλου κράτους - μη μέλους⁷⁴².

Εντούτοις, η εκτέλεση της ΕΕΕ συνεπάγεται ηπιότερες συνέπειες από την εκτέλεση του ΕΕΣ, καθ' όσον δεν θίγει την προσωπική ελευθερία του καθ' ου. Επιπλέον, η αποδοχή αιτήσεων δικαστικής συνδρομής δεν μπορεί να προσβάλλει το δικαίωμα ελεύθερης κυκλοφορίας των πολιτών των κρατών μελών εντός της Ένωσης. Συνεπώς, σε τέτοιες περιπτώσεις κατά τη γνώμη μου οι αιτήσεις συνδρομής των τρίτων κρατών δεν θα πρέπει να παραμερίζονται. Μια τέτοια αντιμετώπιση του ζητήματος σέβεται τα τρίτα κράτη. Σε περιπτώσεις βέβαια που συντρέχει λόγος μη χορήγησης της δικαστικής συνδρομής στο αιτούν κράτος, το κράτος μέλος προς το οποίο απευθύνεται η αίτηση δικαστικής συνδρομής μπορεί στην πράξη να ενημερώνει, στη συνέχεια, το κράτος μέλος που έχει ποινική δικαιοδοσία. Έτσι, το πληροφορούμενο κράτος μέλος θα έχει την ευχέρεια να προβεί στις δέουσες κατά τη νομοθεσία του ενέργειες και να εκδώσει σχετικώς ΕΕΕ.

Δ. Η δυνατότητα επιλογής από την αρχή εκτέλεσης μέτρου διαφορετικού από το εντελλόμενο

1. Το σχετικό ρυθμιστικό πλαίσιο

Η αρχή εκτέλεσης κατ' αρχήν οφείλει, όπως προλέχθηκε, να εκτελέσει την ΕΕΕ και δη «ως εάν επρόκειτο για ερευνητικό μέτρο διαταχθέν από αρχή του κράτους εκτέλεσης» (άρθρ. 9§1 Οδηγίας και, αντίστοιχα, άρθρ. 11§2 Ν. 4489/2017). Ωστόσο, όταν το ερευνητικό μέτρο που ορίζεται στην εντολή δεν υφίσταται στη νομοθεσία του κράτους εκτέλεσης ή δεν θα ήταν διαθέσιμο σε παρόμοια εγχώρια υπόθεση, κατ' άρθρο 10§1 της Οδηγίας η αρχή εκτέλεσης εκτελεί στο μέτρο του δυνατού άλλο ερευνητικό μέτρο⁷⁴³. Με τη λύση αυτή αποφεύγεται η απόρριψη της εντολής –προς όφελος βέβαια

⁷⁴² Σημειωτέον ότι τούτο, σύμφωνα με την απόφαση (σκ. 49), ισχύει με σκοπό να θίγεται στο μέτρο του δυνατού λιγότερο η άσκηση του δικαιώματος ελεύθερης κυκλοφορίας του εκζητούμενου ενωσιακού ημεδαπού (κατ' άρθρο 21 ΣΛΕΕ), αλλά και για να αποτραπεί ο κίνδυνος να παραμείνει ατιμώρητη η αξιόποινή πράξη για την οποία έχει ασκηθεί δίωξη.

⁷⁴³ Σύμφωνα με την αιτ. σκ. 10 εδ. γ' και δ' του προοιμίου, «[...] η αρχή εκτέλεσης οφείλει, κατά το δυνατόν, να χρησιμοποιεί άλλου είδους ερευνητικό μέτρο αν το ζητούμενο δεν υφίσταται στο εθνικό της

της εκκρεμούσας στο κράτος έκδοσης ποινικής διαδικασίας. Πρόκειται για λύση σκοπιμότητας⁷⁴⁴, με την οποία η αρχή εκτέλεσης υποχρεούται –ακόμη και αν υπό άλλες συνθήκες μπορούσε να αρνηθεί την εκτέλεση της ΕΕΕ– να προβεί σε άλλες έρευνες, άγουσες στο μέτρο του δυνατού στα ίδια ή σε παρόμοια αποτελέσματα με τις ορισθείσες⁷⁴⁵.

Δεδομένο είναι ότι ορισμένα ερευνητικά μέτρα δεν μπορούν να εκτελεστούν για τη διακρίβωση οποιασδήποτε αξιόποινης πράξης. Το εν λόγω θέμα σχετίζεται, μεταξύ άλλων, και με τη λεγόμενη «ποιότητα» του νόμου⁷⁴⁶. Το ΕΔΔΑ έχει κρίνει ότι δεν απαιτείται να προσδιορίζονται εξαντλητικά στο εσωτερικό δίκαιο οι εγκληματικές συμπεριφορές, ως προς τις οποίες χωρεί η διενέργεια συγκεκριμένων ερευνητικών μέτρων (όπως λ.χ. η παρακολούθηση των τηλεπικοινωνιών). Όμως, η φύση των εν λόγω αξιόποινων πράξεων πρέπει να προσδιορίζεται επαρκώς στον σχετικό νόμο⁷⁴⁷. Στις περιπτώσεις, λοιπόν, που δεν δικαιολογείται η διενέργεια του εντελλόμενου με την εκδοθείσα ΕΕΕ ερευνητικού μέτρου για συγκεκριμένο ποινικό αδίκημα (π.χ. λόγω της μη προβλεψιμότητάς του⁷⁴⁸), η αρχή εκτέλεσης οφείλει να προσφεύγει σε εναλλακτικό μέτρο.

δίκαιο ή αν δεν θα ήταν διαθέσιμο σε παρόμοια εγχώρια υπόθεση. Η διαθεσιμότητα θα πρέπει να αναφέρεται σε περιπτώσεις όπου το ζητούμενο ερευνητικό μέτρο υφίσταται μεν στο δίκαιο του κράτους εκτέλεσης αλλά είναι κατά νόμον διαθέσιμο μόνο σε ορισμένες καταστάσεις, π.χ. όταν το μέτρο μπορεί να εκτελεστεί για αδικήματα συγκεκριμένης βαρύτητας, κατά προσώπων για τα οποία υπάρχει ήδη ένας ορισμένος βαθμός υποψίας ή με τη συναίνεση αυτών».

⁷⁴⁴ Κατά τους R. Jurka / J. Zajančauskienė, Movement of evidence in the European Union: challenges for the European investigation order, Baltic Journal of Law & Politics 2/2016, 74, η εν λόγω δυνατότητα επιλογής εναλλακτικού ερευνητικού μέτρου αντιφάσκει προς τον επιτακτικό χαρακτήρα του άρθρου 9§1.

⁷⁴⁵ Πρβλ. τις ρυθμίσεις των άρθρων 16§2 περ. β' της Οδηγίας και 18§2 περ. β' Ν. 4489/2017, σύμφωνα με τις οποίες, αν το κράτος εκτέλεσης κρίνει ότι ενδέχεται να χρειαστεί η εκτέλεση ερευνητικών μέτρων που δεν είχαν προβλεφθεί κατά την έκδοση της ΕΕΕ, ενημερώνει αμέσως την αρχή έκδοσης, ώστε η τελευταία να προβεί σε περαιτέρω σχετικές ενέργειες –όπως η έκδοση καινούργιας ή συμπληρωματικής εντολής. Για παράδειγμα, από τη λήψη αιτηθείσας μαρτυρικής κατάθεσης μπορεί να προκύψει η ανάγκη λήψης της κατάθεσης και άλλου μάρτυρα, στον οποίο αναφέρθηκε («παρέπεμψε») ο πρώτος μάρτυρας. Σε τέτοιες περιπτώσεις απαιτείται η έκδοση καινούργιας ή συμπληρωματικής ΕΕΕ.

⁷⁴⁶ Για την έννοια βλ. Μέρος Πρώτο, Κεφάλαιο Πρώτο, Γ.2.2.2.

⁷⁴⁷ Βλ. από 18.5.2010 απόφαση του ΕΔΔΑ «Kennedy κατά Ηνωμένου Βασιλείου», αριθ. προσφ. 26839/05, σκ. 159.

⁷⁴⁸ Βλ. L. Bachmaier Winter, The role of the proportionality..., ό.π., σελ. 103.

Κατ' άρθρο 12§1 περ. β' Ν. 4489/2017, η αρχή εκτέλεσης προσφεύγει σε ερευνητικό μέτρο άλλο από αυτό που ορίζεται στην ΕΕΕ, όταν το τελευταίο «δεν προβλέπεται για παρόμοια εσωτερική υπόθεση» (ενώ το άρθρο 10§1 περ. β' της Οδηγίας αναφέρεται σε μέτρο που «δεν θα ήταν διαθέσιμο σε παρόμοια εγχώρια υπόθεση»). Ορθό στην προκείμενη περίπτωση είναι η «προβλεψιμότητα» να νοείται ως «διαθεσιμότητα», δηλαδή ο επίμαχος όρος του ελληνικού Νόμου να ερμηνεύεται σύμφωνα με το γράμμα της Οδηγίας. Και τούτο, με δεδομένο ότι η «διαθεσιμότητα» έχει συγκεκριμένο κατά την Οδηγία (:αιτ. σκ. 10 εδ. δ' προοιμίου) νοηματικό περιεχόμενο⁷⁴⁹. Η δε αναφορά στο άρθρο 12§1 περ. α' του Νόμου, ότι το αναφερόμενο στην ΕΕΕ ερευνητικό μέτρο «δεν προβλέπεται» στο εσωτερικό δίκαιο, δεν αφίσταται εννοιολογικά τη διατύπωση στην Οδηγία ότι το εν λόγω μέτρο «δεν υφίσταται».

Στη συνέχεια, με τα άρθρα 10§3 της Οδηγίας και 12§3 Ν. 4489/2017 προβλέπεται –επιπρόσθετα προς τους λόγους που αναφέρθηκαν– ότι η αρχή εκτέλεσης δύναται να εκτελεί ερευνητικό μέτρο διαφορετικό από αυτό που ορίζεται στην ΕΕΕ, όταν το επιλεγόμενο μέτρο έχει το αυτό αποτέλεσμα «με λιγότερο οχληρό τρόπο». Η προκείμενη ρύθμιση παρέχει τη διακριτική ευχέρεια στην αρχή εκτέλεσης να επιλέγει ηπιότερο ερευνητικό μέτρο, σύμφωνα με την αρχή της αναλογικότητας. Για παράδειγμα, αν η εκδοθείσα εντολή αφορά στην τέλεση του πλημμελήματος της παραβίασης της υποχρέωσης διατροφής ή της προσβολής της μνήμης νεκρού⁷⁵⁰, η είσοδος και έρευνα σε κατοικία συνιστά δυσανάλογο μέτρο και πρέπει να αντικατασταθεί από άλλο, λιγότερο οχληρό. Οι ρυθμίσεις των άρθρων 10§3 της Οδηγίας και 12§3 Ν. 4489/2017 είναι βέβαια καλοδεχούμενες, ως σεβόμενες το πρόσωπο κατά του οποίου στρέφονται τα ερευνητικά μέτρα και ανταποκρινόμενες στην αρχή της αναλογικότητας. Με αυτές, δε, μπορεί να αποφευχθεί η εκτέλεση της ΕΕΕ κατά τρόπο δυσανάλογο, όταν δεν πληρούνται η σχετική προϋπόθεση των άρθρων 6§1 περ. α' της Οδηγίας και 7§2 περ. α' Ν. 4489/2017, η οποία κατ' αρχήν ελέγχεται μόνον από την αρχή έκδοσης. Συνεπώς, η εφαρμογή τους ενδείκνυται σε κάθε περίπτωση που πληρούνται οι όροι τους⁷⁵¹. Μάλιστα, σε περιπτώσεις που τίθεται ζήτημα εφαρμογής

⁷⁴⁹ Α. Τζαννετής, Η Ευρωπαϊκή Εντολή Έρευνας..., ό.π., 91.

⁷⁵⁰ Παρ' ημίν άρθρ. 358 και 365 ΠΚ. Εν προκειμένω, δεν λαμβάνεται υπόψη το ενδεχόμενο συνδρομής κάποιου λόγου άρνησης της εκτέλεσης της ΕΕΕ κατ' άρθρο 11§1 της Οδηγίας.

⁷⁵¹ Σε αυτή την κατεύθυνση και R. Garcimartin Montero, The European Investigation Order..., ό.π., 48· C. Heard / D. Mansell, The European Investigation Order..., ό.π., 359, οι οποίοι πάντως θεωρούν ότι έτσι

των άρθρων 11§1 περ. γ', στ' της Οδηγίας και 13§1 περ. γ', στ' Ν. 4489/2017 (:για την άρνηση εκτέλεσης της εντολής επειδή το ερευνητικό μέτρο δεν θα επιτρεπόταν σε παρόμοια εγχώρια υπόθεση ή λόγω της προσβολής των θεμελιωδών δικαιωμάτων)⁷⁵², θα πρέπει να επιλέγονται τέτοια μη παρεμβατικά μέτρα, εφόσον έτσι γίνονται σεβαστά τα θεμελιώδη δικαιώματα και αποφεύγεται η απόρριψη της ΕΕΕ.

Στις εν λόγω περιπτώσεις των §§1 και 3, προτού η αρχή εκτέλεσης προβεί στην εκτέλεση άλλου ερευνητικού μέτρου, σύμφωνα με τα άρθρα 10§4 της Οδηγίας και 12§4 Ν. 4489/2017 ειδοποιεί σχετικά την αρχή έκδοσης⁷⁵³. Κατ' αυτό τον τρόπο αποφεύγεται η εκτέλεση εναλλακτικού ερευνητικού μέτρου αλυσιτελώς, στις περιπτώσεις δηλαδή που το εισφερόμενο στη διαδικασία αποδεικτικό μέσο δεν θα ήταν παραδεκτό στο κράτος έκδοσης. Με βάση την παραπάνω διάταξη (§4), η αρχή εκτέλεσης δεν διαβουλεύεται με την αρχή έκδοσης, αλλά απλώς την ενημερώνει σχετικά με την απόφασή της να προσφύγει σε εναλλακτικό ερευνητικό μέτρο⁷⁵⁴. Έτσι, αν η αρχή έκδοσης δεν καλύπτεται με την προοπτική αυτή της αλλαγής του ερευνητικού μέτρου, μπορεί να προβεί στην ανάκληση ή στη συμπλήρωση της ΕΕΕ.

Τέλος, όταν το εντελλόμενο ερευνητικό μέτρο δεν υφίσταται ή δεν προβλέπεται η εκτέλεσή του κατ' άρθρα 10§1 της Οδηγίας και 12§1 Ν. 4489/2017, αν δεν υφίσταται άλλο ερευνητικό μέτρο, το οποίο να έχει το ίδιο αποτέλεσμα με αυτό που επιδιώκεται μέσω της εκτέλεσης της ΕΕΕ, η αρχή εκτέλεσης «*ενημερώνει την αρχή έκδοσης ότι δεν κατέστη δυνατό να παράσχει τη συνδρομή που ζητήθηκε*» (άρθρ. 10§5 Οδηγίας, 12§5 Ν. 4489/2017). Δηλαδή, σε τέτοια περίπτωση, λόγω αντικειμενικής αδυναμίας εκτέλεσής της (σύμφωνα και με την απαίτηση της προβλεψιμότητας στον νόμο του εντελλόμενου μέτρου), η εντολή απορρίπτεται⁷⁵⁵ και δη με απλή ενημέρωση της αρχής έκδοσης,

«*εισάγεται ένας βαθμός πολυπλοκότητας [“a degree of complexity”] σε ένα πλαίσιο που αποσκοπεί να απλοποιήσει τις αιτήσεις διασυννοριακής απόδειξης*».

⁷⁵² Βλ. παρακάτω Κεφάλαιο Πέμπτο, Δ. και Ζ.1.

⁷⁵³ Σχετικώς, κατ' άρθρο 16§3 της Οδηγίας (:άρθρ. 18§3 Ν. 4489/2017), «*η αρχή εκτέλεσης πληροφορεί την αρχή έκδοσης χωρίς καθυστέρηση με κάθε μέσο που μπορεί να τεκμηριωθεί εγγράφως: α) για οποιαδήποτε απόφαση λαμβάνεται σύμφωνα με το άρθρο 10 [...]*».

⁷⁵⁴ Ωστόσο, δεν μπορεί να αποκλειστεί το ενδεχόμενο η αρχή έκδοσης, μετά την ενημέρωσή της κατά τα προαναφερόμενα, να διαβουλεύεται *de facto* με την αρχή εκτέλεσης με σκοπό τη μη εκτέλεση διαφορετικού ερευνητικού μέτρου από αυτό που εξαρχής διέταξε με την ΕΕΕ που εξέδωσε.

⁷⁵⁵ Εν προκειμένω, ουσιαστικά θεσπίζεται –υποκρυπτόμενος– λόγος απόρριψης της ΕΕΕ· βλ. στο ίδιο Μέρος, Κεφάλαιο Πέμπτο, Ι. Αντίστοιχες ρυθμίσεις απαντούν και για συγκεκριμένα από τα «*ορισμένα*

χωρίς να προηγηθούν διαβουλεύσεις. Πάντως, η ρύθμιση αυτή δεν περιλαμβάνει την περίπτωση που το εντελλόμενο μέτρο είναι δυσανάλογο και δεν υφίσταται ή προβλέπεται στη νομοθεσία του κράτους εκτέλεσης αντίστοιχο μέτρο λιγότερο οχληρό κατ' άρθρα 10§3 της Οδηγίας και 12§3 Ν. 4489/2017. Σε τέτοιες περιπτώσεις, λοιπόν, εφόσον δεν απορρίπτεται η εκτέλεση της εντολής (βάσει των προαναφερθέντων άρθρων 11§1 περ. γ', στ' Οδηγίας και 13§1 περ. γ', στ' Ν. 4489/2017), πρέπει να θεωρείται ότι το εντελλόμενο δυσανάλογο μέτρο εμπίπτει στα άρθρα 10§1 περ. β' της Οδηγίας και 12§1 περ. β' του Νόμου. Και, όθεν, πρέπει να εφαρμόζονται οι διατάξεις των προκείμενων άρθρων 10§5 της Οδηγίας και 12§5 Ν. 4489/2017.

2. Η εξαιρέση των «πάντοτε διαθέσιμων» ερευνητικών μέτρων

Ο Ενωσιακός νομοθέτης έκρινε ότι υπάρχουν ορισμένα ερευνητικά μέτρα, τα οποία είναι στοιχειώδη και πρέπει *«πάντοτε να είναι διαθέσιμα»* –δηλαδή ακόμη και στην περίπτωση που δεν προβλέπονται στη νομοθεσία του κράτους εκτέλεσης ή δεν θα μπορούσαν να εκτελεστούν σε παρόμοια εγχώρια υπόθεση. Τα συγκεκριμένα ερευνητικά μέτρα προβλέπονται στην §2 του άρθρου 10 της Οδηγίας. Πρόκειται: α) για την απόκτηση πληροφοριών ή αποδεικτικών μέσων, που βρίσκονται ήδη στην κατοχή της αρχής εκτέλεσης και θα μπορούσαν να είχαν αποκτηθεί σύμφωνα με το δίκαιο του κράτους εκτέλεσης, στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας ή για τους σκοπούς της ΕΕΕ· β) για την απόκτηση πληροφοριών, που περιέχονται σε βάσεις δεδομένων τις οποίες τηρούν αστυνομικές ή δικαστικές αρχές και στις οποίες έχει άμεση πρόσβαση η αρχή εκτέλεσης στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας· γ) για την εξέταση μάρτυρα, παθόντα, υπόπτου (όχι όμως και κατηγορουμένου) ή τρίτου στο έδαφος του κράτους εκτέλεσης· δ) για οποιοδήποτε *«μη παρεμβατικό»* (*“non-coercive”, «non intrusive»*)⁷⁵⁶ ερευνητικό μέτρο κατά τα οριζόμενα στο δίκαιο του κράτους εκτέλεσης· και ε) για την αναγνώριση προσώπων που κατέχουν συγκεκριμένο αριθμό τηλεφώνου ή διαδικτυακή διεύθυνση⁷⁵⁷.

διερευνητικά μέτρα» που προβλέπονται στο Κεφάλαιο IV της Οδηγίας και δη στα άρθρα 26§6, 27§5, 28§1, 29§3, 30§5 και 31§3· βλ. σχετ. στο ίδιο Μέρος, Κεφάλαιο Έκτο, Δ., Ε., ΣΤ. και Ζ.

⁷⁵⁶ Στις νομοθεσίες των περισσότερων κρατών μελών δεν απαντά ορισμός των «μη παρεμβατικών μέτρων», αλλά αυτά γίνονται αντιληπτά ιδίως ως *«κοινή έννοια” που καθορίζεται στην καθημερινή νομική γλώσσα, η οποία αφορά στα μέτρα που δεν θίγουν τα θεμελιώδη δικαιώματα και συχνά δεν απαιτούν δικαστική εντολή»*· βλ. Eurojust, Eurojust meeting, ό.π., σελ. 10.

⁷⁵⁷ Σημειώνεται ότι στην πρωτοβουλία των επτά κρατών μελών για την ΕΕΕ δεν είχε συμπεριληφθεί αντίστοιχη ρύθμιση. Ενόσω το κείμενο της Οδηγίας τελούσε υπό επεξεργασία, είχαν συμπεριληφθεί σε

Τα παραπάνω μέτρα δεν θεωρούνται –ή τουλάχιστον δεν θεωρούνται ιδιαιτέρως– παρεμβατικά και για τον λόγο αυτό είναι πάντοτε διαθέσιμα. Έτσι, ακόμη και στην περίπτωση που κάποιο από αυτά δεν απαντά στη νομοθεσία ενός κράτους μέλους, η αρχή εκτέλεσης οφείλει να εκτελέσει την ΕΕΕ⁷⁵⁸. Κατ' αποτέλεσμα, ευλόγως πιθανή είναι η θέσπιση εθνικών διατάξεων, ώστε όσα από τα μέτρα του άρθρου 10§2 δεν προβλέπονται στις νομοθεσίες των κρατών μελών να εισαχθούν σε αυτές και να καταστούν διαθέσιμα. Διαφορετικά, η εκτέλεσή τους είναι προβληματική, αφού αντιβαίνει στην απαίτηση της προβλεψιμότητάς τους στο κράτος εκτέλεσης.

Πάντως, δεν αποκλείεται να προκληθούν πρακτικές δυσχέρειες όταν εκδίδεται ΕΕΕ με αντικείμενο την εκτέλεση μη παρεμβατικών μέτρων, τα οποία δεν ορίζονται ρητά στη «ρύθμιση-σκούπα» του άρθρου 10§2 περ. δ'. Το ενδεχόμενο αυτό θα οφείλεται στην έκδοση εντολής με σκοπό την εκτέλεση μέτρων, τα οποία πρέπει να είναι διαθέσιμα σε κάθε περίπτωση κατά τα οριζόμενα στη νομοθεσία του κράτους εκτέλεσης, καίτοι τα ίδια αυτά μέτρα θεωρούνται παρεμβατικά κατά τα προβλεπόμενα στη νομοθεσία του κράτους έκδοσης. Μια πρακτική λύση μπορεί να αναζητηθεί με βάση την αιτιολογική σκέψη 16 του προοιμίου, κατά την οποία μη παρεμβατικά θα μπορούσαν να θεωρηθούν τα μέτρα που δεν παραβιάζουν το δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή ή το δικαίωμα ιδιοκτησίας, ανάλογα με το εθνικό δίκαιο. Η διάκριση σε παρεμβατικά και μη παρεμβατικά ερευνητικά μέτρα είναι εξ αντικειμένου σημαντική. Κατά τον *Ruggeri*, η έλλειψη σαφήνειας ως προς την έννοια της «παρεμβατικότητας» μπορεί να θέσει σε κίνδυνο την αποτελεσματικότητα της προκειμένης διεθνικής

αυτά τα πάντοτε διαθέσιμα μέτρα και η έρευνα και κατάσχεση αντικειμένων· βλ. *R. Belfiore*, *Critical remarks on the proposal for a European Investigation Order and some considerations on the issue of mutual admissibility of evidence*, σε: *Stefano Ruggeri* (επιμ.), *Transnational evidence and multicultural in Europe*, εκδ. Springer, Cham-Heidelberg-New York-Dordrecht-London 2014, σελ. 100. Τα μέτρα αυτά δεν θα μπορούσαν, βέβαια, να θεωρηθούν μη παρεμβατικά ή έστω ήσσονος παρεμβατικότητας σε βάρος του καθ' ου.

⁷⁵⁸ Σχετικώς οι *R. Jurka / J. Zajančauskienė*, *Movement of evidence in the European Union...*, ό.π., 75, διερωτώνται τον λόγο για τον οποίο δεν προβλέφθηκε στην Οδηγία η δυνατότητα του κράτους εκτέλεσης να επιλέξει το ίδιο κάποιο από τα μέτρα αυτά, στις περιπτώσεις που η εκτέλεσή του θα ήταν πιο οικονομική ή αποτελεσματική. Με το ερώτημα αυτό παραγνωρίζεται ότι η αρχή έκδοσης έχει, κατ' αρχήν τουλάχιστον, το πρωτείο της επιλογής του μέτρου που επιθυμεί να εκτελεστεί, σύμφωνα με τις ανάγκες της εκκρεμούσας ποινικής δίκης και την ποινικοοικονομική νομοθεσία που τη διέπει.

διαδικασίας, αλλά και τα εμπλεκόμενα άτομα⁷⁵⁹. Έτσι, εύστοχα περιλήφθηκε στην Οδηγία έστω ο παραπάνω –ενδεικτικός και μη περιοριστικός– ορισμός. Στις αρμόδιες (νομοθετικές και δικαστικές) αρχές των κρατών μελών απόκειται, λοιπόν, η εκτίμηση και ο καθορισμός κατά πόσον ένα μέτρο είναι παρεμβατικό ή μη.

Περαιτέρω, στο άρθρο 12§2 περ. δ' Ν. 4489/2017, το οποίο αντιστοιχεί στο άρθρο 10§2 περ. δ' της Οδηγίας, γίνεται λόγος για «μη καταναγκαστικό μέτρο» αντί για «μη παρεμβατικό ερευνητικό μέτρο». Οι όροι αυτοί πρέπει να θεωρηθεί ότι έχουν το ίδιο εννοιολογικό περιεχόμενο. Στο δε άρθρο 12§2 περ. γ' του Ν. 4489/2017, το οποίο αντιστοιχεί στο άρθρο 10§2 περ. γ' της Οδηγίας, γίνεται λόγος για εξέταση «*τρίτου διαδίκου στο ελληνικό έδαφος*» αντί για εξέταση «*τρίτου στο έδαφος του κράτους εκτέλεσης*». Έτσι, όμως, περιορίζεται αναίτια το πεδίο εφαρμογής του μέτρου σε τρίτους διαδίκους, αντί για οποιοδήποτε τρίτο πρόσωπο, όπως προκύπτει από το γράμμα της Οδηγίας ότι ήταν η πρόθεση του Ενωσιακού νομοθέτη. Εν προκειμένω, είναι βέβαια απαραίτητη –χάριν της ομοιόμορφης εφαρμογής της ρύθμισης στον ενωσιακό χώρο– η σύμφωνη με την Οδηγία ερμηνεία του Νόμου.

Ε. Οι προθεσμίες αναγνώρισης και εκτέλεσης της ευρωπαϊκής εντολής έρευνας

Σημαντική καινοτομία της Οδηγίας συνιστά η πρόβλεψη συγκεκριμένων προθεσμιών για την αναγνώριση και την εκτέλεση της ΕΕΕ. Σύμφωνα με την αιτιολογική σκέψη 21 του προοιμίου, «[ο]ι προθεσμίες χρειάζονται για να εξασφαλισθεί η ταχεία, αποτελεσματική και συνεπής συνεργασία των κρατών μελών σε ποινικές υποθέσεις».

Βάσει των άρθρων 12§§3, 4 της Οδηγίας και 14§§3, 4 Ν. 4489/2017, η απόφαση για την αναγνώριση και εκτέλεση της ΕΕΕ εκδίδεται το μέγιστο εντός τριάντα ημερών από την παραλαβή της. Στη συνέχεια, εφόσον η απόφαση είναι θετική, η εκτέλεση του ερευνητικού μέτρου που ορίζεται στην εντολή λαμβάνει χώρα το μέγιστο εντός ενενήντα ημερών από τη λήψη της απόφασης. Σύμφωνα με τις παραπάνω διατάξεις, οι προθεσμίες αυτές είναι κατ' αρχήν οι απώτερες δυνατές για τη λήψη απόφασης περί αναγνώρισης και εκτέλεσης της ΕΕΕ, καθώς και για την εκτέλεση των εντελλόμενων ερευνητικών μέτρων.

⁷⁵⁹ S. Ruggeri, Introduction to the proposal..., ό.π., σελ. 18. Βλ. D. Sayers, The European Investigation Order..., ό.π., σελ. 11, η οποία είχε εκφράσει τον προβληματισμό της σχετικά με τη μη ύπαρξη ορισμού του όρου «παρεμβατικό μέτρο» στις αρχικές εκδοχές του κειμένου της υπό επεξεργασία οδηγίας. Σχετικώς βλ. και C. Heard / D. Mansell, The European Investigation Order..., ό.π., 361.

Ωστόσο, εφόσον συντρέχει λόγος καθυστέρησης για την έκδοση της απόφασης περί αναγνώρισης-εκτέλεσης της ΕΕΕ, κατ' άρθρα 12§5 της Οδηγίας και 14§5 Ν. 4489/2017 η παραπάνω προθεσμία μπορεί να παραταθεί κατά τριάντα μέρες. Επιπλέον, εφόσον τα αποδεικτικά μέσα δεν βρίσκονται ήδη στην κατοχή του κράτους εκτέλεσης ή συντρέχουν λόγοι αναβολής της αναγνώρισης-εκτέλεσης της ΕΕΕ κατ' άρθρα 15 της Οδηγίας και 17 Ν. 4489/2017⁷⁶⁰, η αρχή εκτέλεσης διαβουλεύεται με την αρχή έκδοσης ως προς τον κατάλληλο χρόνο εκτέλεσης του εντελλόμενου ερευνητικού μέτρου (άρθρ. 12§6 Οδηγίας, 14§6 Ν. 4489/2017). Η δυνατότητα αυτή της απεριόριστης παράτασης της προθεσμίας των ενενήντα ημερών οφείλεται στην ευρύτητα του πεδίου εφαρμογής της ΕΕΕ⁷⁶¹ και φανερώνει την ευελιξία του θεσμού⁷⁶². Έτσι, σύμφωνα με τα παραπάνω, από τη στιγμή που η αρχή εκτέλεσης παραλαμβάνει την εντολή μέχρι και την εκτέλεσή της, το κατ' αρχήν μέγιστο χρονικό διάστημα που ορίζεται προς τούτο ανέρχεται σε

⁷⁶⁰ Κατά κακή διατύπωση των άρθρων 12§4 της Οδηγίας και 14§4 Ν. 4489/2017, η τασσόμενη σε αυτά προθεσμία των ενενήντα ημερών φαίνεται να τελεί και υπό την επιφύλαξη της §5 (:για την καθυστέρηση έκδοσης της απόφασης επί της αναγνώρισης-εκτέλεσης της ΕΕΕ, οπότε η παραπάνω προθεσμία μπορεί να παραταθεί κατά τριάντα μέρες). Όμως, η ως άνω διάταξη αφορά αποκλειστικά στην έκδοση απόφασης επί της ΕΕΕ και όχι στην εκτέλεση των τασσόμενων με αυτή ερευνητικών μέτρων, οπότε εν προκειμένω δεν βρίσκει πεδίο εφαρμογής.

⁷⁶¹ Βλ. ήδη στην αιτιολογική έκθεση της πρωτοβουλίας για την ΕΕΕ, ό.π., σελ. 12-13, όπου αναφέρεται ότι η εν λόγω προταθείσα προθεσμία είναι μεγαλύτερη από την αντίστοιχη του ΕΕΣΑΣ, ακριβώς διότι το πεδίο εφαρμογής της ΕΕΕ είναι πολύ ευρύτερο (μη καλύπτουν μόνο τα προϋπάρχοντα αποδεικτικά μέσα). Πρβλ. άρθρ. 17 Απόφασης-Πλαίσιο για το ΕΕΣ, στο οποίο δεν προβλέπεται η δυνατότητα αντίστοιχης απεριόριστης παράτασης των τασσόμενων σε αυτό προθεσμιών. Σημειώνεται ότι το ΔΕΕ, στην απόφασή του «Minister for Justice and Equality κατά Francis Lanigan», ό.π., σκ. 62, έχει κρίνει ότι η αρχή εκτέλεσης εξακολουθεί να υποχρεούται να εκδώσει την απόφαση για την εκτέλεση του ΕΕΣ και μετά την πάροδο των τασσόμενων στο ως άνω άρθρο προθεσμιών.

⁷⁶² Πρβλ. Α. Girginov, Εκτέλεση της Ευρωπαϊκής Εντολής Έρευνας..., ό.π., 1221, κατά τον οποίο «όταν η Βουλγαρία είναι το κράτος εκτέλεσης της ΕΕΕ, θα είναι πάντοτε σκόπιμο να τηρεί κανείς ευλαβικά τις προθεσμίες, και να ζητείται παράταση σε περίπτωση έστω και πιθανολογούμενης καθυστέρησης», διαφορετικά κατά τον βουλγαρικό ΚΠΔ δεν θα μπορούν να χρησιμοποιηθούν παραδεκτά τα συλλεγόμενα αποδεικτικά μέσα ενώπιον δικαστικής αρχής, βουλγαρικής αλλά συνακόλουθα και του κράτους έκδοσης. Μια τέτοια ερμηνεία συνεπάγεται τη διεξαγωγή ανακριτικών μέτρων αλυσιτελώς – αντίθετα βέβαια προς την πρόθεση του Ενωσιακού νομοθέτη για «ταχεία, αποτελεσματική και συνεπ[ή] συνεργασία των κρατών μελών» (αιτ. σκ. 21 εδ. α' προοιμίου).

εκατόν πενήντα ημέρες (= 30 ημέρες για λήψη απόφασης αναγνώρισης/εκτέλεσης + 30 ημέρες παράταση + 90 ημέρες για την εκτέλεση του ερευνητικού μέτρου)⁷⁶³.

Στο άρθρο 12§1 της Οδηγίας ορίζεται ότι η απόφαση περί αναγνώρισης-εκτέλεσης της ΕΕΕ και η εκτέλεσή της πραγματοποιούνται *«με την ταχύτητα και την προτεραιότητα που θα δινόταν σε παρόμοια εγχώρια υπόθεση»* και, το μέγιστο, εντός των παραπάνω προθεσμιών· ήτοι εντός τριάντα (άλλως εξήντα) ημερών και επιπρόσθετα ενενήντα (άλλως όσων χρειαστεί) ημερών. Αντίστοιχη είναι η ρύθμιση του άρθρου 14§1 Ν. 4489/2017. Η ρητή θέσπιση των εν λόγω προθεσμιών είναι εύλογη, λαμβάνοντας υπόψη ότι σε διάφορες έννομες τάξεις –μη εξαιρουμένης της ελληνικής– οι αντίστοιχες διαδικασίες θα μπορούσαν υπό κανονικές συνθήκες να διαρκέσουν πολύ περισσότερο⁷⁶⁴.

Περαιτέρω, δεν μπορεί να αποκλειστεί το ενδεχόμενο να απαιτείται η εκτέλεση της ΕΕΕ εντός συντομότερης προθεσμίας, λόγω της σοβαρότητας του εγκλήματος ή δικονομικών προθεσμιών ή άλλων ιδιαίτερα επειγουσών περιστάσεων⁷⁶⁵. Τούτο, για παράδειγμα, ισχύει στην περίπτωση που με την έκδοση της εντολής σκοπεύεται η εξέταση ετοιμοθάνατου μάρτυρα ή όταν επίκειται παραγραφή του εγκλήματος ή ο καθ' ου ήδη κρατείται⁷⁶⁶. Σε τέτοιες περιπτώσεις, όπως και όταν το ερευνητικό μέτρο πρέπει

⁷⁶³ Πρβλ. άρθρ. 15§2 Απόφασης-Πλαίσιο για το ΕΕΣΑΣ, σύμφωνα με την οποία η απόφαση περί («άρνησης» [ή και περί «μη άρνησης», συμπληρώνω]) αναγνώρισης ή εκτέλεσης του ΕΕΣΑΣ κατ' αρχήν λαμβανόταν εντός τριάντα ημερών από την παραλαβή του. Σημειωτέον ότι, στην εν λόγω Απόφαση-Πλαίσιο, δεν οριζόταν συγκεκριμένη προθεσμία για την εκτέλεση του ΕΕΣΑΣ, εκτός και αν η αρχή εκτέλεσης ήδη κατείχε τα ζητούμενα αποδεικτικά μέσα, οπότε κατ' άρθρο 15§3 όφειλε να τα διαβιβάσει στην αρχή έκδοσης *«αμελλητί»* ή το μέγιστο εντός εξήντα ημερών από την παραλαβή του ΕΕΣΑΣ.

⁷⁶⁴ Κατά τον A. Farries, *The European Investigation Order: stepping forward with care*, NJECL 2010, 430, η ύπαρξη προθεσμιών προφανώς προβλημάτιζε κάποιους ανώτερους αστυνομικούς υπαλλήλους, οι οποίοι εξέφρασαν τον φόβο ότι θα έπρεπε να δίνουν προτεραιότητα στις εισερχόμενες ΕΕΕ έναντι των εθνικών ερευνών.

⁷⁶⁵ Πρβλ. την –ήδη καταργηθείσα– Κοινή Δράση *«για την ορθή πρακτική κατά την αμοιβαία δικαστική συνδρομή επί ποινικών υποθέσεων»* (ΕΕ L 191/7.7.1998, σελ. 1), σύμφωνα με την οποία προβλεπόταν η υποχρέωση προώθησης συγκεκριμένων πρακτικών, μεταξύ άλλων στις περιπτώσεις που το αιτούν κράτος μέλος χαρακτήριζε την αίτησή του ως επείγουσα. Η νομική αυτή πράξη οφειλόταν, προφανώς, στις δυσλειτουργίες της δικαστικής συνδρομής των κρατών μελών –μεταξύ των οποίων ήταν η μεγάλη καθυστέρηση στην ικανοποίηση των σχετικών αιτημάτων– και, ρητά, στην εκτίμηση ότι *«είναι απαραίτητο να γίνουν περαιτέρω πρακτικές βελτιώσεις»* (κατά το προοίμιό της).

⁷⁶⁶ Πρβλ. στην έκθεση του Συμβουλίου της Ευρώπης “New Start: a report”, ό.π., σελ. 19, την ενδιαφέρουσα πρόταση σύμφωνα με την οποία, σε περιπτώσεις που το κράτος προς το οποίο απευθύνεται

να εκτελεστεί σε συγκεκριμένη ημερομηνία, η αρχή έκδοσης επισημαίνει την εν λόγω παράμετρο στην αρχή εκτέλεσης, η οποία «*λαμβάνει όσο το δυνατόν περισσότερο υπόψη αυτό το αίτημα*» (κατ' άρθρο 12§2 Οδηγίας και, αντίστοιχα, κατ' άρθρο 14§2 Ν. 4489/2017). Πάντως, η αρχή εκτέλεσης δεν υποχρεούται να εκτελέσει το μέτρο στην αιτηθείσα συντομότερη προθεσμία ή συγκεκριμένη ημερομηνία. Η ρύθμιση είναι ορθή, καθώς με αυτή αφήνεται ευρύ περιθώριο στην αρχή εκτέλεσης –δεδομένων και των ήδη σύντομων ως άνω προθεσμιών– να μην ικανοποιήσει σε υπερβολικά σύντομη προθεσμία το αίτημα της αρχής έκδοσης. Άλλωστε η τήρηση μιας τέτοιας υπερβολικά σύντομης προθεσμίας ενδέχεται να μην είναι αντικειμενικά εφικτή ή να προσβάλλει θεμελιώδη δικαιώματα του καθ' ου. Έτσι, σκόπιμο είναι η αρχή εκτέλεσης να λαμβάνει υπόψη το εν λόγω αίτημα καλόπιστα και να το κάνει δεκτό μόνον εφόσον η ικανοποίησή του είναι εφικτή με νόμιμο τρόπο.

Τέλος, σημειώνεται ότι στο ελληνικό κείμενο της Οδηγίας είναι ατυχής η απόδοση του άρθρου 12§4 ότι «*[ε]άν δεν συντρέχουν λόγοι αναβολής δυνάμει του άρθρου 15 ή εάν βρίσκονται ήδη στην κατοχή του κράτους εκτέλεσης αποδεικτικά στοιχεία [...], η αρχή εκτέλεσης εκτελεί αμελλητί το ερευνητικό μέτρο [...] το αργότερο 90 ημέρες μετά τη λήψη της απόφασης [...]*». Αντίστοιχα ενσωματώθηκε η ρύθμιση με το άρθρο 14§4 Ν. 4489/2017. Με αυτή δίδεται η εντύπωση –*quod non*– ότι μόνο σε τέτοια περίπτωση πρέπει να εκτελεστεί το ερευνητικό μέτρο εντός ενενήντα ημερών. Τούτο, όμως, δεν ανταποκρίνεται στην πρόθεση του Ενωσιακού νομοθέτη. Τουναντίον, όπως προκύπτει από το αγγλικό και το γαλλικό κείμενο της Οδηγίας, η προθεσμία των ενενήντα ημερών συνιστά τον κανόνα, εκτός και αν τα αποδεικτικά μέσα ήδη βρίσκονται στην κατοχή του κράτους εκτέλεσης, οπότε πρέπει να διαβιβαστούν συντομότερα (μη οριζόμενης πάντως σχετικής συντομότερης προθεσμίας). Η δε παράταση της προθεσμίας των ενενήντα ημερών βάσει των άρθρων 12§6 της Οδηγίας και 14§6 Ν. 4489/2017 –για μη οριζόμενο περιοριστικά χρονικό διάστημα– συνιστά εξαίρεση για τις περιπτώσεις που δεν είναι πρακτικά εφικτό να τηρηθεί η προθεσμία αυτή.

η αίτηση συνδρομής καθυστερεί να την ικανοποιήσει, με αποτέλεσμα την επιμήκυνση της χρονικής διάρκειας της ποινικής έρευνας ή/και την –άλλως μη αναγκαία– παράταση της προσωρινής κράτησης του κατηγορουμένου, θα πρέπει να ευθύνεται για την καθυστέρηση κατ' άρθρο 6§1 ΕΣΔΑ.

ΣΤ. Οι προϋποθέσεις αναβολής της αναγνώρισης ή της εκτέλεσης της ευρωπαϊκής εντολής έρευνας

Η αναβολή της αναγνώρισης/εκτέλεσης της ΕΕΕ προβλέπεται στα άρθρα 15§1 της Οδηγίας και 17§1 Ν. 4489/2017 και είναι δυνητική, χάριν της άσκησης ιδίας ποινικής δικαιοδοσίας του κράτους εκτέλεσης, ήτοι για λόγο που συνδέεται στενότερα με την άσκηση της κρατικής κυριαρχίας. Συγκεκριμένα, ορίζεται ότι η αναγνώριση/εκτέλεση της ΕΕΕ μπορεί να αναβληθεί α) όταν η εκτέλεσή της μπορεί να παραβιάσει διεξαγόμενη ποινική έρευνα ή ποινική δίωξη, για όσο χρονικό διάστημα αυτό κρίνεται αναγκαίο από το κράτος εκτέλεσης, είτε β) όταν τα αντικείμενα, έγγραφα ή δεδομένα, στα οποία αφορά η εντολή, χρησιμοποιούνται ήδη στο πλαίσιο άλλης διαδικασίας, μέχρις ότου αυτά πάντουν να είναι απαραίτητα γι' αυτή⁷⁶⁷.

Έτσι, αφήνεται σχετικά ευρύ περιθώριο για την αναβολή της εκτέλεσης της ΕΕΕ, αφού η αρχή εκτέλεσης κρίνει ως προς το εύρος του απαιτούμενου σχετικού χρονικού διαστήματος. Η δυνατότητα αυτή είναι προφανώς εύλογη. Σε κάθε περίπτωση, για λόγους καλής συνεργασίας μεταξύ των κρατών μελών πρέπει η αξιοποίησή της να ανταποκρίνεται πράγματι στη *ratio* της ρύθμισης και να μη γίνεται αυθαίρετα.

Όπως σαφώς συνάγεται από το γράμμα των άρθρων 15 της Οδηγίας και 17 Ν. 4489/2017, η διαδικασία που κωλύει την εκτέλεση της ΕΕΕ και δικαιολογεί την αναβολή της πρέπει να διεξάγεται ήδη. Μάλιστα σε τέτοια περίπτωση, εφόσον το έγκλημα στο οποίο αφορά η εντολή τελέστηκε στο κράτος εκτέλεσης (εν μέρει ή εξ ολοκλήρου) ή τίθεται θέμα εφαρμογής της αρχής “*ne bis in idem*”, είναι δυνατή και η απόρριψη της αναγνώρισης/εκτέλεσης της ΕΕΕ κατ' άρθρα 11§1 περ. δ', ε' και 13§1 περ. δ', ε' Ν. 4489/2017⁷⁶⁸.

Παρατηρείται ότι, όταν παρ' ημίν δεν διεξάγεται ήδη ποινική έρευνα ή δίωξη, δεν θα συμφωνούσε με τη βούληση του Ενωσιακού νομοθέτη η αναβολή της εκτέλεσης

⁷⁶⁷ Πρβλ. άρθρ. 6§1 ΕΣΑΔΣΠΥ. Συγκριτικά, σημειώνεται ότι στο πλαίσιο του ΕΕΣ δεν προβλέπεται η δυνατότητα αναβολής της εκτέλεσης του εντάλματος. Η μόνη κάπως παρεμφερής δυνατότητα αναβολής της εκτέλεσης του ΕΕΣ που προβλέπεται είναι η αναβολή της παράδοσης του εκζητούμενου κατ' άρθρο 24§1 της σχετικής Απόφασης-Πλαίσιο, «ούτως ώστε να μπορέσει να διωχθεί στο κράτος μέλος εκτέλεσης ή, εάν έχει ήδη καταδικασθεί, να μπορέσει να εκτίσει στο έδαφος του κράτους αυτού καταγνωσθείσα ποινή για πράξη διαφορετική από εκείνη που αναφέρεται στο ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης».

⁷⁶⁸ Πρβλ. άρθρ. 4§2 Απόφασης-Πλαίσιο για το ΕΕΣ.

της ΕΕΕ⁷⁶⁹, με τη σύγχρονη διαβίβαση από την ελληνική αρχή εκτέλεσης της δικογραφίας, στην οποία αφορά η εντολή, στον αρμόδιο εισαγγελέα για περαιτέρω διωκτικές ενέργειες εκ μέρους των ελληνικών αρχών (λ.χ. κατ' άρθρο 39 ΚΠΔ⁷⁷⁰). Μια τέτοια ενέργεια είναι καταχρηστική και θα μπορούσε να κλονίσει σοβαρά την αμοιβαία εμπιστοσύνη μεταξύ των αρχών έκδοσης και εκτέλεσης.

Στην προαναφερθείσα [υπό β)] περίπτωση προβλέπεται η δυνατότητα αναβολής της εκτέλεσης της ΕΕΕ, όταν αυτή αφορά στην παράδοση αποδεικτικών μέσων που *«χρησιμοποιούνται ήδη στο πλαίσιο άλλης διαδικασίας»*. Η διαδικασία αυτή μπορεί να είναι ποινική, διοικητική, αστική κ.λπ. Η εν λόγω δυνατότητα μπορεί έτσι να αξιοποιηθεί ευρύτατα από την αρχή εκτέλεσης. Δεδομένης όμως της ιδιαίτερης αποστολής του ποινικού δικαίου⁷⁷¹, θα ήταν ενδεχομένως σκόπιμη η πρόβλεψη αναβολής μόνον όταν τα σχετικά αποδεικτικά μέσα χρησιμοποιούνται ήδη στο πλαίσιο *ποινικής* διαδικασίας. Σε κάθε περίπτωση, η αναβολή εκτέλεσης της ΕΕΕ μπορεί εν προκειμένω να αποφευχθεί με την προσωρινή διαβίβαση των αποδεικτικών μέσων κατ' άρθρα 13§4 της Οδηγίας και 15§4 Ν. 4489/2017.

Ο Ενωσιακός νομοθέτης δεν φαίνεται να έλαβε υπόψη του τις περιπτώσεις εκείνες, στις οποίες συντρέχει λόγος ανωτέρας βίας, που κωλύει την άμεση εκτέλεση της ΕΕΕ και επιβάλλει την αναβολή της για όσο χρόνο διαρκεί η εν λόγω πραγματική κατάσταση. Για παράδειγμα, τέτοια περίπτωση συντρέχει όταν η εκδοθείσα εντολή αφορά στην εξέταση υπόπτου, ο οποίος βρίσκεται σε κρίσιμη κατάσταση

⁷⁶⁹ Πρβλ. άρθρ. 11 περ. η' και 12 περ. α'-β' Ν. 3251/2004. Για να συντρέχει περίπτωση άρνησης εκτέλεσης του ΕΕΣ απαιτείται να έχει πράγματι ασκηθεί, το μέγιστο ως την ημέρα της διεξαγωγής της συζήτησης ενώπιον του αρμόδιου δικαστικού συμβουλίου, η ποινική δίωξη για την αυτή αξιόποινη πράξη (*idem factum*) και όχι απλώς να έχει το ελληνικό κράτος, διά των αρμοδίων οργάνων του, τη δυνατότητα να την ασκήσει. Γίνεται δε δεκτό στη θεωρία ότι προς τούτο αρκεί η διενέργεια προκαταρκτικής εξέτασης. Υπέρ της ευρείας ερμηνείας της δίωξης στο πλαίσιο του ΕΕΣ εν όψει του άρθρου 43 προϊσχύσαντος ΚΠΔ, βλ. *Η. Αναγνωστόπουλο*, Η έννοια της «δίωξης» στα άρθρα 11 εδ. η' και 12 εδ. α' του Ν. 3251/2004, ΠοινΧρ 2005, 855 επ.· *contra* η ημεδαπή νομολογία: βλ. ενδεικτ. ΣυμβΑΠ 591/2005, ΠοινΧρ 2005, 840 επ.· ΣυμβΑΠ 854/2016, ΤΝΠ/ΔΣΑ. Η ευρεία αυτή ερμηνεία πρέπει, κατά τη γνώμη μου, να γίνει δεκτή και στο πλαίσιο του άρθρου 43 ισχύοντος ΚΠΔ, στο οποίο προβλέπεται μεταξύ άλλων η κίνηση ποινικής δίωξης με την υποβολή από τον εισαγγελέα αίτησης για την έκδοση ποινικής διαταγής (άρθρ. 409 ΚΠΔ).

⁷⁷⁰ Πρβλ., προκειμένου για το ΕΕΣ, τις παρατηρήσεις του *γράφοντος* επί των ΣυμβΕφΑθ 1, 4 και 6/2016, ΝοΒ 2016, 1464.

⁷⁷¹ Βλ. ενδεικτ. *Γ.-Α. Μαγκάκη*, Ποινικό δίκαιο..., ό.π., σελ. 19, 21.

νοσηλεύόμενος σε μονάδα εντατικής θεραπείας (ενώ αναμένεται να παραμείνει νοσηλεύόμενος για σχετικά μακρύ χρονικό διάστημα). Περαιτέρω, θα έπρεπε ρητά να παρείχετο η δυνατότητα αναβολής της εκτέλεσης της ΕΕΕ, όταν έχει ασκηθεί ένδικο μέσο κατ' αυτής ή θα μπορούσε να προκληθεί μη αναστρέψιμη ζημία στον καθ' ου ύποπτο/κατηγορούμενο/τρίτο.

Από διαδικαστική σκοπιά, η δυνατότητα αναβολής κατ' ουσίαν αφορά στην εκτέλεση της ΕΕΕ και όχι στην αναγνώρισή της. Όταν δηλαδή η αρχή εκτέλεσης παραλαμβάνει την ΕΕΕ, μπορεί σε κάθε περίπτωση, εφόσον πληρούνται οι απαιτούμενοι όροι⁷⁷², να αναγνωρίζει την ΕΕΕ και, στη συνέχεια, να αποφασίζει σχετικά με την αναβολή της εκτέλεσής της. Η ερμηνευτική αυτή προσέγγιση ερείδεται στη διατύπωση του άρθρου 15§2 της Οδηγίας (και, έμμεσα, σε αυτή του άρθρου 17§2 Ν. 4489/2017): Στο εν λόγω άρθρο προβλέπεται ότι, ευθύς ως εκλείψει ο λόγος αναβολής, η αρχή εκτέλεσης ενημερώνει σχετικά την αρχή έκδοσης και προβαίνει «αμελλητί» σε κάθε απαιτούμενη ενέργεια για την εκτέλεση της ΕΕΕ (και μόνο, καθώς η αναγνώριση της ΕΕΕ εν προκειμένω δεν αναφέρεται).

Συγκριτικά, στο πλαίσιο του ΕΕΣΑΣ προβλέπονταν εν μέρει διαφορετικοί (επίσης δυνητικοί) λόγοι αναβολής. Συγκεκριμένα, υπήρχαν δύο στάδια δικαστικής⁷⁷³ κρίσης περί αναβολής, ήτοι αρχικά στο πλαίσιο της αναγνώρισης του ΕΕΣΑΣ και στη συνέχεια στο πλαίσιο της εκτέλεσής του. Ενώ οι λόγοι αναβολής της εκτέλεσης του ΕΕΣΑΣ⁷⁷⁴ είναι οι ίδιοι με τους λόγους αναβολής της αναγνώρισης/εκτέλεσης της ΕΕΕ, στην Οδηγία δεν συμπεριλήφθηκαν αντίστοιχοι λόγοι αναβολής της αναγνώρισής της. Οι τελευταίοι προβλέπονταν⁷⁷⁵ στις περιπτώσεις που α) το τυποποιημένο έντυπο του ΕΕΣΑΣ χρειαζόταν συμπλήρωση ή ήταν εμφανώς λανθασμένο, έως ότου συμπληρωνόταν ή διορθωνόταν, είτε β) το ΕΕΣΑΣ δεν είχε επικυρωθεί αρμοδίως, μέχρι να λάβει χώρα η επικύρωσή του. Αντίθετα στην Οδηγία για την ΕΕΕ προβλέπεται ότι στην περίπτωση που το έντυπο της εντολής είναι ελλιπές ή προδήλως εσφαλμένο η αρχή εκτέλεσης «ενημερώνει» αμέσως (χωρίς να αναβάλλει την αναγνώρισή της) την αρχή έκδοσης (άρθρ. 16§2 περ. α' Οδηγίας, 18§2 περ. α' Ν. 4489/2017). Έτσι, η αρχή έκδοσης οφείλει να συμπληρώσει την έλλειψη, να διορθώσει το σφάλμα ή να

⁷⁷² Βλ. παραπάνω στο ίδιο Κεφάλαιο, Β.

⁷⁷³ Άρθρ. 16§3 Απόφασης-Πλαίσιο.

⁷⁷⁴ Άρθρ. 16§2 Απόφασης-Πλαίσιο.

⁷⁷⁵ Άρθρ. 16§1 Απόφασης-Πλαίσιο.

ανακαλέσει την ΕΕΕ, διαφορετικά η αρχή εκτέλεσης οφείλει να μη την αναγνωρίσει. Περαιτέρω, στην περίπτωση που η ΕΕΕ δεν έχει επικυρωθεί από δικαστική αρχή, προβλέπεται ότι η αρχή εκτέλεσης την «επιστρέφει»/«αναπέμπει» στο κράτος έκδοσης (αντίστοιχα άρθρ. 9§3 Οδηγίας, 11§4 Ν. 4489/2017) –χωρίς να αναβάλει την αναγνώρισή της. Πάντως, κατ’ άρθρα 9§6 της Οδηγίας και 11§7 εδ. α’ Ν. 4489/2017, οι αρχές έκδοσης και εκτέλεσης μπορούν –στην πράξη– να συνεννοούνται με οποιοδήποτε πρόσφορο μέσο, ώστε να διευκολύνουν την αναγνώριση και την εκτέλεση της ΕΕΕ.

Z. Η διαβίβαση των αποδεικτικών μέσων

Σύμφωνα με τα προαναφερθέντα, τα διαβιβαστέα αποδεικτικά μέσα είτε βρίσκονται ήδη στην κατοχή του κράτους εκτέλεσης (οπότε η αρχή εκτέλεσης τα αποκτά ευχερώς από άλλη κρατική αρχή) είτε πρέπει να αποκτηθούν από την αρχή εκτέλεσης με την εκτέλεση ερευνητικών μέτρων. Μετά τη συγκέντρωση των αποδεικτικών μέσων, η ολοκλήρωση της εκτέλεσης της ΕΕΕ επιτυγχάνεται με τη διαβίβασή τους στην αρχή έκδοσης.

Συγκεκριμένα, αφού πρώτα συγκεντρώσει τα αποδεικτικά μέσα, η αρχή εκτέλεσης τα διαβιβάζει «χωρίς αδικαιολόγητη καθυστέρηση» στο κράτος έκδοσης ή απευθείας στις αρμόδιες αρχές τούτου, εφόσον ζητείται με την εκδοθείσα ΕΕΕ και παράλληλα προβλέπεται στη νομοθεσία του κράτους εκτέλεσης (άρθρ. 13§1 Οδηγίας και, αντίστοιχα, 15§1 Ν. 4489/2017)⁷⁷⁶. Θεωρώ ότι, προς αποφυγή καθυστερήσεων κατά το στάδιο της διαβίβασης, ο Ενωσιακός νομοθέτης θα μπορούσε να είχε καθιερώσει ρητά την *κατά κανόνα* απευθείας αποστολή των αποδεικτικών μέσων στην αρχή έκδοσης –όταν δεν υποδεικνύεται διαφορετικά στην ίδια την ΕΕΕ. Άλλωστε, ένας

⁷⁷⁶ Ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι η Επιτροπή επεξεργάζεται ψηφιακή πλατφόρμα συνεργασίας για την ψηφιακή ανταλλαγή των ΕΕΕ που αφορούν σε ηλεκτρονικά αποδεικτικά μέσα και την επικοινωνία μεταξύ των δικαστικών αρχών των κρατών μελών. Η εν λόγω πρωτοβουλία επικροτείται από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο· βλ. το από 3.10.2017 Ψήφισμα σχετικά με την καταπολέμηση της κυβερνοεγκληματικότητας, με αριθ. P8_TA-PROV(2017)0366 (2017/2068(INI)), πλ.αγ. 67 (προσβάσιμο σε <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&language=El&reference=P8-TA-2017-0366>).

από τους σκοπούς της Οδηγίας είναι η εξάλειψη του χρονοβόρου των διαδικασιών της μικρής δικαστικής συνδρομής⁷⁷⁷.

Πάντως, η απευθείας διαβίβαση των αποδεικτικών μέσων στην αρχή έκδοσης ή στην αρχή επικύρωσης ως κατά κανόνα ακολουθητέα πρακτική υποδηλώνεται στο πρότυπο έντυπο της ΕΕΕ (παράρτημα Α'), όπου περιλαμβάνεται η επισήμανση (στην ενότητα Λ') αν το «κύριο σημείο επαφής» για την αρχή εκτέλεσης θα πρέπει να είναι η αρχή έκδοσης ή η αρχή επικύρωσης. Μάλιστα, δεν αναφέρεται καν ως επιλογή η διαβίβαση των αποδεικτικών μέσων στο κράτος έκδοσης. Έτσι, κατά τη συνολική διαδικασία αναγνώρισης και εκτέλεσης της ΕΕΕ η αρχή εκτέλεσης πρακτικά θα τελεί σε επικοινωνία με την αρχή-«κύριο σημείο επαφής», η οποία θα δηλώσει σε αυτήν σε ποια αρχή του κράτους έκδοσης θα πρέπει να διαβιβαστούν τα αποδεικτικά μέσα.

Η διαβίβαση των τελευταίων λαμβάνει χώρα μετά τη συγκέντρωσή τους (τηρουμένων των προθεσμιών που προαναφέρθηκαν), χωρίς να προβλέπεται συγκεκριμένη προθεσμία προς τούτο. Άλλωστε στην πράξη, αφ' ης στιγμής τα αποδεικτικά μέσα έχουν συγκεντρωθεί, υπό κανονικές συνθήκες δεν θα πρέπει να απαιτείται σχετικώς σημαντικό χρονικό διάστημα, εφόσον δεν συντρέχει (νομικό) κώλυμα για τη διαβίβασή τους (όπως τυχόν εκκρεμότητα έκδοσης απόφασης επί ενδίκου μέσου που άσκησε ο καθ' ου).

Περαιτέρω, προβλέπεται ότι η αρχή εκτέλεσης, κατά τη διαβίβαση των αποδεικτικών μέσων, γνωστοποιεί στην αρχή έκδοσης αν επιθυμεί να επιστραφούν αυτά στο κράτος εκτέλεσης «μόλις» πάντως να είναι απαραίτητα στο κράτος έκδοσης (άρθρ. 13§3 Οδηγίας, 15§3 Ν. 4489/2017)⁷⁷⁸. Σύμφωνα με τα άρθρα 13§4 της Οδηγίας και 15§4 Ν. 4489/2017, όταν αυτά είναι ήδη χρήσιμα για άλλη διαδικασία [ποινική ή και διοικητική ή αστική, καθώς δεν διευκρινίζεται], η αρχή εκτέλεσης μπορεί να τα διαβιβάσει προσωρινά, υπό την προϋπόθεση να επιστραφούν στο κράτος εκτέλεσης μόλις πάντως να είναι απαραίτητα ή όποτε συμφωνηθεί ειδικά μεταξύ των αρμόδιων αρχών. Με αυτό τον τρόπο μπορεί να αποφευχθεί η αναβολή εκτέλεσης της ΕΕΕ κατ' άρθρα 15 και 17 της Οδηγίας.

⁷⁷⁷ Τούτο επιτυγχάνεται, μεταξύ άλλων, με την κατάργηση της διαβίβασης των αποδεικτικών μέσων κατά τρόπο αντίστοιχο με αυτόν της διαδικασίας της μικρής δικαστικής συνδρομής. Βλ. για παράδειγμα άρθρ. 460§3 ΚΠΔ.

⁷⁷⁸ Πρβλ. άρθρ. 6§2 ΕΣΑΔΣΠΥ: Σε αυτό κατ' αρχήν προβλέπεται η επιστροφή των αποδεικτικών μέσων, σε αντίθεση με την αντίστοιχη ρύθμιση της Οδηγίας. Πρβλ. και άρθρ. 15§6 Απόφασης-Πλαίσιο για το ΕΕΣΑΣ.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι διατάξεις των άρθρων 13§2 εδ. α' της Οδηγίας και 15§2 εδ. α' Ν. 4489/2017, με τις οποίες ορίζεται ότι η διαβίβαση των αποδεικτικών μέσων μπορεί να ανασταλεί για το χρονικό διάστημα κατά το οποίο εκκρεμεί η λήψη απόφασης επί ενδίκου μέσου (ή ενδίκου βοηθήματος, κατά τον Νόμο) που ασκήθηκε κατά της ΕΕΕ. Ωστόσο, η δυνατότητα αυτή αποκλείεται αν η αρχή έκδοσης υποδείξει⁷⁷⁹ επαρκώς στην ΕΕΕ «*ότι η άμεση διαβίβαση είναι ουσιώδους σημασίας για την ορθή διεξαγωγή της έρευνας ή τη διαφύλαξη των ατομικών δικαιωμάτων*» (κατά τη διατύπωση της Οδηγίας). Στη συνέχεια, αναφέρεται στο εδάφιο β' της ανωτέρω διάταξης της Οδηγίας ότι η διαβίβαση των αποδεικτικών μέσων αναστέλλεται «*σε περίπτωση που θα προκαλούσε σοβαρή και μη αναστρέψιμη ζημία στο ενδιαφερόμενο πρόσωπο*». Οι ρυθμίσεις της διάταξης είναι ορθές, καθώς λαμβάνεται υπόψη τόσο η ουσιώδης σημασία της αποστολής των αποδεικτικών μέσων και η προστασία των ατομικών δικαιωμάτων (τρίτων προσώπων), όσο και το μη αναστρέψιμο που μπορεί αυτή να προκαλέσει στον καθ' ου⁷⁸⁰. Έτσι, επαφίεται στη διακριτική ευχέρεια της αρχής εκτέλεσης να κρίνει εάν πρέπει να ανασταλεί η διαβίβασή τους, σταθμίζοντας τα αντικρουόμενα συμφέροντα της αρχής έκδοσης και του καθ' ου⁷⁸¹. Στον Ν. 4489/2017 γίνεται εσφαλμένα λόγος για αναστολή της διαβίβασης των αποδεικτικών μέσων, όταν άλλως προκαλείται βλάβη «*σε πρόσωπο που αναφέρεται στην ΕΕΕ*» (άρθρ. 15§2 εδ. β'). Η εν λόγω δυνατότητα (συχνά και υποχρέωση) της αρχής εκτέλεσης πρέπει να αφορά σε κάθε «*ενδιαφερόμενο πρόσωπο*», σύμφωνα και με το γράμμα της Οδηγίας.

Η αποτελεσματικότητα του θεσμού της ΕΕΕ βασίζεται στη διαβίβαση των αποδεικτικών μέσων κατά τρόπο ασφαλή και αξιόπιστο⁷⁸². Στην Οδηγία δεν

⁷⁷⁹ Στην ελληνικό κείμενο της Οδηγίας –όχι όμως και στον Ν. 4489/2017– χρησιμοποιείται ο όρος «*αποδείξει*», ο οποίος όμως διαφοροποιείται από τον αντίστοιχο όρο του αγγλικού (‘‘*indicated*’’) και του γαλλικού κειμένου της (‘‘*indique*’’).

⁷⁸⁰ Καθώς δεν ορίζεται εν προκειμένω σε τί συνίσταται η «*σοβαρή και μη αναστρέψιμη ζημία*», το περιεχόμενο αυτής θα διαμορφωθεί από τη νομολογία των δικαστηρίων των κρατών μελών και του ΔΕΕ, εφόσον υποβληθεί σε αυτό σχετικό προδικαστικό ερώτημα κατ' άρθρο 267 ΣΛΕΕ.

⁷⁸¹ Πρβλ. αντίστοιχο άρθρ. 15§5 Απόφασης-Πλαίσιο για το ΕΕΣΑΣ, στο οποίο πέραν της άσκησης ενδίκου μέσου δεν παρέχονταν ανάλογες δυνατότητες στην αρχή εκτέλεσης.

⁷⁸² Έτσι η M.-A. Biasiotti, A proposed electronic evidence exchange across the European Union, Digital Evidence and Electronic Signature Law Review 2017, 2 (προσβάσιμο σε <http://journals.sas.ac.uk/deeslr/article/view/2337/2289>), όσον αφορά στην ανταλλαγή των ηλεκτρονικών αποδεικτικών μέσων μεταξύ των αρμόδιων αρχών.

περιλαμβάνονται σχετικές (έστω γενικές) ρυθμίσεις, οπότε το εν λόγω ζήτημα εξαρτάται από τις πρακτικές που θα εφαρμόσουν οι αρμόδιες αρχές των κρατών μελών⁷⁸³. Σημειώνεται ότι στην Οδηγία θα μπορούσε να είχε επισυναφθεί παράρτημα με πρότυπο έντυπο διαβίβασης των συγκεντρωθέντων αποδεικτικών μέσων (κατ' αντιστοιχία προς τα πρότυπα των παραρτημάτων Α'-Γ'), στο οποίο θα αναφερόταν κάθε σχετικό με τη διαβίβασή τους ζήτημα. Έτσι, θα επιτυγχανόταν η ομοιομορφία της διαδικασίας (και) στο εν λόγω στάδιο, προς διευκόλυνση των αρχών εκτέλεσης και έκδοσης.

Η. Η δυνατότητα συνδρομής αρχών του κράτους έκδοσης κατά την εκτέλεση της ευρωπαϊκής εντολής έρευνας και το ζήτημα της αστικής και ποινικής ευθύνης τους

1. Η συμμετοχή των αρχών του κράτους έκδοσης

Η δίωξη του εγκλήματος πολύ συχνά επιτυγχάνεται καλύτερα όταν συνεργάζονται μεταξύ τους οι δικαστικές ή/και διοικητικές αρχές των κρατών. Η συνεργασία αυτή μπορεί να αφορά σε αξιόποινες πράξεις, που τελέστηκαν εν μέρει σε καθένα από τα κράτη είτε συνολικά σε ένα από αυτά. Στην τελευταία περίπτωση, τα αποδεικτικά μέσα ή οι έρευνες που πρέπει να διεξαχθούν απαιτούν τη συνδρομή –ή έστω τη συναίνεση– του άλλου κράτους, στο οποίο πρέπει να πραγματοποιηθούν οι σχετικές ενέργειες. Στον ενωσιακό χώρο, η δυνατότητα συνεργασίας για τη διεξαγωγή κοινών ερευνών από τις (όχι απαραίτητα δικαστικές) αρχές των κρατών μελών προβλέφθηκε το πρώτον με τη ΣΑΔΣΠΥ/ΕΕ⁷⁸⁴ και, στη συνέχεια, συμπληρωματικά με την έκδοση της Απόφασης-Πλαίσιο για τις ΚΟΕ, η οποία συνεχίζει να ισχύει.

⁷⁸³ Προς τούτο είναι, πάντως, σκόπιμο να αξιοποιούνται όλα τα διαθέσιμα σύγχρονα μέσα. Πρβλ. ήδη την από 5.9.1996 Σύσταση R (96) 8 του Συμβουλίου της Ευρώπης, σύμφωνα με την οποία –αναφορικά με το οικονομικό και το οργανωμένο έγκλημα– «[τ]α ευρωπαϊκά standards θα πρέπει να υιοθετούνται κατά την αμοιβαία συνδρομή προς το σκοπό της χρήσης των τηλεπικοινωνιών κατά την παράδοση των αποδείξεων» [απόδοση Σ. Αλεξιάδη, Κείμενα αντεγκληματικής πολιτικής..., ό.π., σελ. 353].

⁷⁸⁴ Βλ. άρθρ. 12-14 ΣΑΔΣΠΥ/ΕΕ, με τα οποία προβλέπεται η δυνατότητα υπάλληλοι κράτους μέλους να συμμετέχουν σε έρευνες διενεργούμενες σε άλλο κράτος μέλος στο πλαίσιο ελεγχόμενων παραδόσεων, ΚΟΕ και μυστικών ερευνών. Πρβλ. άρθρ. 40 επ. ΣΕΣΣ, τα οποία αφορούν (ιδίως) στην αστυνομική συνεργασία μεταξύ των συμβαλλόμενων κρατών και τα οποία συνθέτουν ένα πιο οριοθετημένο, αλλά αρκετά πιο περιορισμένο (σε σχέση με τις ΚΟΕ) πλαίσιο συνεργασίας.

Στην περίπτωση της ΕΕΕ προβλέπεται η δυνατότητα να συμμετέχουν στα εντελλόμενα ερευνητικά μέτρα –που συνιστούν το ρυθμιστικό αντικείμενό της– και υπάλληλοι του κράτους έκδοσης. Προς τούτο, απαιτείται η υποβολή σχετικού αιτήματος από την αρχή έκδοσης κατ’ άρθρα 9§4 εδ. α’ της Οδηγίας και 11§5 εδ. α’ Ν. 4489/2017, ώστε να συνδράμουν οι αρμόδιες αρχές του κράτους έκδοσης στην εκτέλεση των μέτρων, υπό τον όρο ότι οι ίδιες θα μπορούσαν να επιληφθούν σε παρόμοια εγχώρια υπόθεση (στο κράτος έκδοσης). Σε τέτοια περίπτωση, οι αρχές του κράτους έκδοσης δεσμεύονται από τη νομοθεσία του κράτους εκτέλεσης⁷⁸⁵ και δεν διαθέτουν εξουσίες κατασταλτικής φύσης, εκτός και αν η άσκηση τέτοιων εξουσιών είναι σύμφωνη με τη νομοθεσία του κράτους εκτέλεσης και στον βαθμό που αυτή έχει συμφωνηθεί μεταξύ των αρχών έκδοσης και εκτέλεσης (άρθρ. 9§5 Οδηγίας, 11§6 Ν. 4489/2017)⁷⁸⁶. Σημειώνεται ότι οι αρχές αυτές μπορεί να είναι διοικητικές ή δικαστικές. Στην τελευταία περίπτωση, με τη συνδρομή τους είναι πιθανό να εξασφαλίζεται το

⁷⁸⁵ Πρβλ. την κατ’ αρχήν ισχύ του κανόνα “*locus regit actum*” στο ελβετικό σύστημα διακαντονιακής δικαστικής συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις [που ίσχυσε μέχρι τη θέση σε ισχύ (από 1.1.2011) του ομοσπονδιακού ΚΠΔ]: Η εφαρμογή του παραπάνω κανόνα ήταν προβληματική στις περιπτώσεις που τα ερευνητικά μέτρα εκτελούνταν από αρχές άλλων καντονιών αντ’ αυτών του τόπου διεξαγωγής τους, καθώς η ελλιπής γνώση και εμπειρία των αρχών αυτών ως προς τους κανόνες μιας «ξένης» ποινικής δικονομίας αύξανε το ενδεχόμενο παρατυπιών· βλ. *J. Ouwerkerk, Quid pro quo? A comparative law perspective on the mutual recognition of judicial decisions in criminal matters*, εκδ. Intersentia, Cambridge-Antwerp-Portland 2011, σελ. 150. Για το σύστημα της ελβετικής διακαντονιακής δικαστικής συνεργασίας, βλ. «*Concordat du 5 novembre 1992 sur l’entraide judiciaire et la coopération intercantonale en matière pénale*» (προσβάσιμο σε http://www.rsv.vd.ch/rsvsite/rsv_site/doc.fo.pdf?docId=5920&docType=CONCORDAT&Pcurrent_verseion=0&PetatDoc=vigueur&page_format=A4_3&isRSV=true&isSJL=true&outformat=pdf&isModifiant=false&with_link=false)· βλ. και άρθρ. 22 επ. (νυν ισχύοντος) ελβετικού ΚΠΔ (προσβάσιμο σε <https://www.admin.ch/opc/en/classified-compilation/20052319/index.html>).

⁷⁸⁶ Κατά τη *R. Zaharieva, The European Investigation Order...*, ό.π., 401, με την περιορισμένη πρόβλεψη στην Οδηγία της δράσης των “*visiting authorities*”, πρακτικά επιφυλάσσεται σε αυτές ο «ταπεινός» ρόλος των παρατηρητών των διεξαγόμενων ερευνητικών μέτρων. Πρβλ. τη θέση της Fair Trials International, που διατυπώθηκε από τους *C. Heard / D. Mansell (The European Investigation Order...*, ό.π., 358), ότι οι εν λόγω αρχές του κράτους έκδοσης δεν πρέπει να έχουν εξουσία επιβολής του νόμου ενόσω βρίσκονται στο κράτος εκτέλεσης.

παραδεκτό των αποδεικτικών μέσων που προκύπτουν από την εκτέλεση της ΕΕΕ⁷⁸⁷, αλλά και γενικότερα η τήρηση της νομιμότητας της διαδικασίας υπό την έποψη των θεμελιωδών δικαιωμάτων του καθ' ου –όπως τουλάχιστον αυτά γίνονται αντιληπτά κατά τη νομοθεσία του κράτους έκδοσης.

Κατ' άρθρο 9§4 εδ. β' της Οδηγίας, η αρχή εκτέλεσης «*συμμορφώνεται*» με το «*αίτημα*» συμμετοχής των αρχών του κράτους έκδοσης κατά την εκτέλεση των ερευνητικών μέτρων που αναφέρονται στην ΕΕΕ, «*εφόσον η συνδρομή αυτή δεν αντιτίθεται στις θεμελιώδεις αρχές του δικαίου του κράτους εκτέλεσης και ούτε βλάπτει τα ουσιώδη συμφέροντα εθνικής ασφάλειας του κράτους αυτού*». Δηλαδή, η αρχή εκτέλεσης πρέπει κατά κανόνα να αποδέχεται το σχετικό αίτημα του κράτους έκδοσης, εφόσον δεν συντρέχουν οι παραπάνω εξαιρετικοί όροι (που υποδηλώνουν λόγο μερικής άρνησης εκτέλεσης της ΕΕΕ). Στην τελευταία αυτή περίπτωση, η αρχή εκτέλεσης πρέπει να ενημερώνει άμεσα την αρχή έκδοσης, αιτιολογώντας επαρκώς τη σχετική απόφασή της, για λόγους καλόπιστης συνεργασίας και αποτελεσματικότητας της σκοπούμενης έρευνας. Στη συνέχεια, η αρχή έκδοσης μπορεί να επιχειρήσει να διαβουλευτεί με την αρχή εκτέλεσης. Αν η σχετική προσπάθειά της αποβεί άκαρπη, η αρχή έκδοσης θα πρέπει να γνωστοποιήσει στην αρχή εκτέλεσης αν επιθυμεί την εκτέλεση της ΕΕΕ ακόμη και άνευ της παρουσίας των αρχών της. Διαφορετικά, η αρχή έκδοσης θα πρέπει να ανακαλέσει την εντολή. Κατά τη γνώμη μου, το εν λόγω «*αίτημα*» έχει αμιγώς χαρακτήρα επιμέρους «*εντολής*», καθώς δεν διαθέτει χαρακτηριστικά της «*αίτησης*» που υποβάλλεται στο πλαίσιο της μικρής δικαστικής συνδρομής.

Το άρθρο 9§4 της Οδηγίας ενσωματώθηκε με το άρθρου 11§5 Ν. 4489/2017⁷⁸⁸. Όμως, κατά την ελληνική ρύθμιση, η ημεδαπή αρχή εκτέλεσης αποδέχεται το αίτημα συνδρομής αρχών του κράτους εκτέλεσης, «*εφόσον η συνδρομή αυτή δεν αντιβαίνει στο ελληνικό δίκαιο ούτε θέτει σε κίνδυνο ουσιώδη συμφέροντα εθνικής ασφάλειας*». Έτσι, ο Έλληνας νομοθέτης όρισε εν προκειμένω ως απαραίτητη την τήρηση του εσωτερικού

⁷⁸⁷ Το γεγονός αυτό ισχύει με δεδομένο ότι τα διαβιβαζόμενα κατ' εκτέλεση της ΕΕΕ αποδεικτικά μέσα δεν συνιστούν –αντίθετα απ' ότι η ΕΕΕ– δικαστική απόφαση, ώστε να θεωρούνται αυτομάτως παραδεκτά στο κράτος έκδοσης· βλ. C. Clavierie-Rousset, *The admissibility...*, ό.π., 158.

⁷⁸⁸ Βλ. στο ίδιο Κεφάλαιο, Γ.2, για την νομοτεχνικά άστοχη αναφορά στον τίτλο του άρθρου 10 Ν. 4489/2017 περί ενσωμάτωσης με αυτό και του άρθρου 9§4 της Οδηγίας. Σημειώνεται ότι στο άρθρο 10§4 προβλέπεται η αντίστροφη περίπτωση, δηλαδή η υποβολή αιτήματος συνδρομής των ελληνικών αρχών κατά την εκτέλεση των εντελλόμενων μέτρων στο κράτος εκτέλεσης.

δικαίου σε κάθε περίπτωση. Όπως προαναφέρθηκε⁷⁸⁹, μια σύμφωνη με την Οδηγία ερμηνεία της επίμαχης διάταξης προϋποθέτει ότι οι ελληνικές αρχές εκτέλεσης απορρίπτουν το εν λόγω αίτημα, εφόσον πράγματι κρίνουν ότι αντιβαίνει στις θεμελιώδεις αρχές του ελληνικού δικαίου.

Με βάση την Οδηγία, οι υπάλληλοι κράτους μέλους μπορούν να συμμετάσχουν στη διεξαγωγή μυστικών ερευνών σε άλλο κράτος μέλος. Στην περίπτωση αυτή, με την ΕΕΕ ζητείται από το κράτος εκτέλεσης να δεχθεί τη συνδρομή αξιωματικών του κράτους έκδοσης, που ενεργούν υπό μυστική ιδιότητα ή ταυτότητα κατά τη διεξαγωγή των ερευνών (άρθρ. 29§1 Οδηγίας, 31§1 Ν. 4489/2017). Όπως και στην προαναφερθείσα ρύθμιση του άρθρου 9§5, προβλέπεται ότι οι μυστικές έρευνες «διεξάγονται κατά τη νομοθεσία και τις διαδικασίες του κράτους μέλους στο έδαφος του οποίου λαμβάνουν χώρα» (άρθρ. 29§4 εδ. α' Οδηγίας· αντίστοιχα άρθρ. 31§3 εδ. α', γ' Ν. 4489/2017)⁷⁹⁰.

2. Η αστική και ποινική ευθύνη των αρχών του κράτους έκδοσης

Σε γενικό επίπεδο, γίνεται δεκτό ότι «[τ]ο Κράτος φέρει ευθύνη για τις πράξεις όλων των προσώπων που ενεργούν στο πλαίσιο των επίσημων αρμοδιοτήτων τους»⁷⁹¹. Στο πλαίσιο ενός κράτους δικαίου, το οποίο σέβεται τους πολίτες –ημεδαπούς και αλλοδαπούς, που βρίσκονται στην επικράτειά του ή στη δικαιοδοσία του–, είναι προφανές ότι πρέπει να είναι δυνατή η κατάφαση της ευθύνης του κράτους για αυθαίρετες πράξεις των υπαλλήλων/λειτουργών που το εκπροσωπούν και ενεργούν για λογαριασμό του. Άλλωστε, ο κατασταλτικός μηχανισμός κάθε κράτους οφείλει να λειτουργεί, διά των υπαλλήλων/λειτουργών του, σύμφωνα με το σύνταγμά του και να σέβεται τις θεμελιώδεις συνταγματικές αρχές του. Οι τελευταίες –τουλάχιστον στον ενωσιακό χώρο– περιλαμβάνουν ένα πλέγμα προστασίας του ατόμου, κατοχυρώνοντας τα θεμελιώδη δικαιώματά του.

⁷⁸⁹ Στο ίδιο Κεφάλαιο, Γ.2.

⁷⁹⁰ Αναλυτικότερα για τις μυστικές έρευνες των άρθρων 29 της Οδηγίας και 31 Ν. 4489/2017, βλ. στο ίδιο Μέρος, Κεφάλαιο Έκτο, ΣΤ.

⁷⁹¹ Α.-Α. Σισιλιάνος, Η ανθρώπινη διάσταση του διεθνούς δικαίου: αλληλοεπιδράσεις γενικού διεθνούς δικαίου και δικαιωμάτων του ανθρώπου, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2010, σελ. 64, με σχετική παραπομπή στην από 28.10.1999 απόφαση του ΕΔΔΑ [GC] «Wille κατά Λιχτενστάιν», αριθ. προσφ. 28396/95, σκ. 46.

Στο πλαίσιο της Οδηγίας υφίστανται σχετικές προβλέψεις αναφορικά με τις – σύμφωνα με τα παραπάνω– ενέργειες (και) των υπαλλήλων άλλου κράτους μέλους στο έδαφος του κράτους εκτέλεσης· ειδικά το όλο ζήτημα θα περιπλεκόταν αρκετά. Έτσι, ορίζεται ότι οι υπάλληλοι του κράτους έκδοσης, που είναι παρόντες κατά τη διεξαγωγή των ερευνών, θεωρούνται υπάλληλοι του κράτους εκτέλεσης όσον αφορά στα ποινικά αδικήματα που τελούνται σε βάρος τους ή από τους ίδιους (άρθρ. 17)⁷⁹². Η ρύθμιση αυτή είναι συμβατή με την απαίτηση της ποιότητας του νόμου, καθώς και σύμφωνη με την αρχή της εδαφικότητας. Αναφορικά με την ποινική ευθύνη των υπαλλήλων του κράτους έκδοσης, οι οποίοι δρουν στην Ελλάδα ως κράτος εκτέλεσης, εύλογα εξειδικεύεται στο άρθρο 19 Ν. 4489/2017 ότι αυτοί θεωρούνται «υπάλληλοι» κατ' άρθρο 13 περ. α' ΠΚ.

Ως προς την αστική ευθύνη των εν λόγω υπαλλήλων, ορίζεται ότι το κράτος μέλος του οποίου είναι υπάλληλοι ευθύνεται για οποιαδήποτε ζημία προκαλέσουν στο πλαίσιο εφαρμογής της Οδηγίας. Σε τέτοια περίπτωση, εφαρμόζεται το δίκαιο του κράτους μέλους (έκδοσης ή εκτέλεσης) στο οποίο δρουν (άρθρ. 18§1). Ειδικά κατ' άρθρο 20§1 Ν. 4489/2017, ορίζεται ότι το κράτος έκδοσης ευθύνεται με βάση τα άρθρα 104-105 ΕισΝΑΚ για τις παράνομες ενέργειες και παραλείψεις των υπαλλήλων του, στο πλαίσιο της συνδρομής τους κατά την εκτέλεση της ΕΕΕ στην ημεδαπή. Η ζημία επανορθώνεται από το κράτος μέλος στο έδαφος του οποίου προκλήθηκε, σαν να την είχαν προκαλέσει δικοί του υπάλληλοι (§2), προφανώς για την κατά τεκμήριο ταχύτερη διεκπεραίωση των σχετικών διαδικασιών για την αποζημίωση των παθόντων. Στη συνέχεια, ωστόσο, το κράτος μέλος του οποίου οι υπάλληλοι προξένησαν τη ζημία, αποζημιώνει με το αντίστοιχο –ήδη καταβληθέν– ποσό το παραπάνω κράτος (§3)⁷⁹³.

Η πρόβλεψη της ποινικής ευθύνης των υπαλλήλων κράτους μέλους σε διαφορετικό κράτος μέλος, ενόσω δραστηριοποιούνται στο τελευταίο στο πλαίσιο ειδικής αποστολής –εν προκειμένω για την εκτέλεση των εντελλόμενων βάσει της ΕΕΕ ερευνητικών μέτρων– είναι εύλογη, ωστόσο δεν είναι αυτονόητη. Σε διεθνές επίπεδο

⁷⁹² Πρβλ. *Association Internationale de Droit Pénal*, Πορίσματα 16^{ου} διεθνούς συνεδρίου..., ό.π., 878: «Οι αστυνομικοί πρέπει να έχουν τις ίδιες υποχρεώσεις και προνόμια στις διαδικασίες ενώπιον των δικαστηρίων της χώρας όπου ενεργούν όπως και οι αστυνομικοί της χώρας αυτής».

⁷⁹³ Συγκριτικά, αντίστοιχες διατάξεις με τις προαναφερθείσες (άρθρ. 17, 18 Οδηγίας) για την ποινική και την αστική ευθύνη των εν λόγω υπαλλήλων περιλαμβάνονται και στη ΣΑΔΣΠΥ/ΕΕ (άρθρ. 15, 16). Στην Απόφαση-Πλαίσιο για το ΕΕΣΑΣ δεν είχαν προβλεφθεί αντίστοιχες ρυθμίσεις.

κατ' αρχήν προβλέπεται η ασυλία των κρατικών αξιωματούχων⁷⁹⁴. Με δεδομένο ότι στο πλαίσιο ενός ενιαίου ΧΕΑΔ μπορεί, πλέον, με την εφαρμογή της Οδηγίας 2014/41/ΕΕ όπως και άλλων νομικών πράξεων της ΕΕ, η συνδρομή ενωσιακών ημεδαπών αξιωματούχων να γίνει «καθημερινή υπόθεση», είναι εύλογη η ευθύνη (και όχι η ασυλία) των προσώπων αυτών στο κράτος στο οποίο περιστασιακά δρουν. Παράλληλα, οι εν λόγω υπάλληλοι θεωρούνται υπάλληλοι του κράτους εκτέλεσης και αναφορικά με τα εγκλήματα που τελούνται σε βάρος τους. Έτσι, κατ' ουσίαν παραμερίζονται οι αρχές της ενεργητικής και της παθητικής προσωπικότητας υπέρ της αρχής της εδαφικότητας. Και τούτο, μολονότι ο ποινικά υπόλογος υπάλληλος βρέθηκε στο άλλο κράτος μέλος με σκοπό να ασκήσει τα καθήκοντα που του ανατέθηκαν από το κράτος μέλος έκδοσης. Η προκείμενη επιλογή του νομοθέτη της Ένωσης υπέρ της αρχής της εδαφικότητας είναι σε γενικές γραμμές ορθή, καθώς ο σύνδεσμος του τελεσθέντος εγκλήματος με το κράτος εκτέλεσης είναι στενότερος. Αν δεν είχε ρυθμιστεί το ζήτημα αυτό, θα ήταν σωρευτικά αρμόδιες οι αρχές περισσότερων κρατών μελών, πράγμα που θα μπορούσε να επηρεάσει αρνητικά τις μεταξύ τους σχέσεις, αλλά και να προκαλέσει *forum shopping* (άγρα δωσιδικίας).

Θ. Η υποχρέωση τήρησης της εμπιστευτικότητας των ερευνών

Δεδομένου ότι η ΕΕΕ αφορά σε ποινικές έρευνες στο στάδιο της προδικασίας, η οποία χαρακτηρίζεται από μυστικότητα⁷⁹⁵, εύλογα οι σχετικές διαδικασίες πρέπει να έχουν χαρακτήρα «εμπιστευτικό» έναντι τρίτων. Στην Οδηγία δίδεται ιδιαίτερο βάρος στη διασφάλιση της εμπιστευτικότητας με τη θέσπιση συγκεκριμένων διατάξεων, που ρυθμίζουν τα σχετικά ζητήματα. Μάλιστα, ήδη στο –δεσμευτικό– υπόδειγμα της ΕΕΕ (κατά το παράρτημα Α' της Οδηγίας και του Ν. 4489/2017), στο εισαγωγικό κείμενό του (εδ. β') αναφέρεται ρητά ότι η αρχή έκδοσης «[ζ]ητ[εί] να εκτελεσθούν το ερευνητικό μέτρο ή μέτρα που παρατίθενται στη συνέχεια, λαμβανομένης δεόντως υπόψη της εμπιστευτικότητας της έρευνας».

⁷⁹⁴ Βλ. ZHOU Lulu, Brief analysis of a few controversial issues in contemporary international criminal law, σε: M. Bergsmo / LING Y. (επιμ.), State sovereignty and international criminal law, Πεκίνο 2012, σελ. 46 επ. (προσβάσιμο σε https://www.fichl.org/fileadmin/fichl/documents/FICHL_15_Web.pdf). Ειδικότερα για τις ασυλίες βλ. *infra* υποσημ. 883.

⁷⁹⁵ Για τα καθ' ημάς βλ. σχετ. Ν. Ανδρουλάκη, Θεμελιώδεις έννοιες της ποινικής δίκης, ό.π., σελ. 96, 152 επ.

Κατ' άρθρο 19§1 της Οδηγίας, τα κράτη μέλη έχουν την ευθύνη για τη λήψη των αναγκαίων μέτρων, ώστε να εξασφαλίζεται ότι, κατά την εκτέλεση της ΕΕΕ, οι αρχές έκδοσης και εκτέλεσης λαμβάνουν «*δεόντως υπόψη [...] τον εμπιστευτικό χαρακτήρα της έρευνας*». Κατά το αντίστοιχο άρθρο 21§1 Ν. 4489/2017, οι αρχές έκδοσης και εκτέλεσης «*τηρούν*» τον εμπιστευτικό χαρακτήρα της εντολής. Έτσι, η αρχή εκτέλεσης σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία της «*εγγυάται την εμπιστευτικότητα των πραγματικών περιστατικών και της ουσίας της ΕΕΕ, εκτός των αναγκαίων για την εκτέλεση του ερευνητικού μέτρου*» (άρθρ. 19§2 εδ. α' Οδηγίας και, αντίστοιχα, άρθρ. 21§2 εδ. α' Ν. 4489/2017)⁷⁹⁶. Κατά τη λογική του Ενωσιακού –αλλά και του εθνικού– νομοθέτη, η απαίτηση της εμπιστευτικότητας συνιστά «εγγύηση»⁷⁹⁷, η οποία συναρτάται ευθέως προς την αποτελεσματικότητα της Οδηγίας κατά την πρακτική εφαρμογή της.

Συνακόλουθα, στο άρθρο 19§3 της Οδηγίας και αντίστοιχα κατ' άρθρο 21§3 Ν. 4489/2017 ορίζεται ότι η αρχή έκδοσης δεν αποκαλύπτει το αποδεικτικό υλικό και τις πληροφορίες που της γνωστοποίησε η αρχή εκτέλεσης «*σύμφωνα με το εθνικό της δίκαιο και εφόσον δεν υπάρχει αντίθετη υπόδειξη ή πληροφόρηση από την αρχή εκτέλεσης, εκτός από εκείνα που είναι αναγκαία για τις έρευνες ή τις διαδικασίες που περιγράφονται στην ΕΕΕ*». Η διάταξη αυτή εγείρει ζητήματα προσβολής δικαιωμάτων του καθ' ου η ΕΕΕ σε ορισμένες περιπτώσεις. Τέτοια περίπτωση μπορεί να συντρέχει όταν η τήρηση της εμπιστευτικότητας δεν είναι συμβατή με το δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής ή με την αρχή της δίκαιης δίκης (λ.χ. με το δικαίωμα του καθ' ου να λάβει γνώση όλων των εγγράφων που διαλαμβάνονται στη σε βάρος του εκκρεμούσα ποινική δικογραφία).

Παρατηρείται, πάντως, ότι ορθότερο θα ήταν να είχε κατ' αρχήν διασφαλιστεί στην Οδηγία και στον Ν. 4489/2017 το δικαίωμα του καθ' ου –αλλά και κάθε τρίτου που έχει άμεσο προσωπικό έννομο συμφέρον– να πληροφορείται για την ΕΕΕ και τα επικείμενα προς εκτέλεση ερευνητικά μέτρα. Παράλληλα, θα μπορούσαν να προβλέπονται ειδικά οι περιπτώσεις στις οποίες κατ' εξαίρεση επιβάλλεται η τήρηση

⁷⁹⁶ Η ελληνική διατύπωση της παραπάνω διάταξης είναι εμφανώς προβληματική. Πρβλ. την ορθότερη (και εγγύτερη προς τη διατύπωση της διάταξης στο γαλλικό κείμενο της Οδηγίας) διατύπωση του άρθρου 21§2 εδ. α' Ν. 4489/2017.

⁷⁹⁷ Σημειωτέον ότι αντίστοιχη ορολογία απαντά επίσης στο αγγλικό (:"*guarantee*") και στο γαλλικό (:"*garantit*") κείμενο της Οδηγίας.

μυστικότητας, για παράδειγμα χάριν της προστασίας σημαντικού εννόμου συμφέροντος του παθόντος του εγκλήματος, λόγω του επείγοντος χαρακτήρα των εκτελεστέων μέτρων ή της προστασίας σημαντικών ιδιωτικών συμφερόντων⁷⁹⁸. Οι περιορισμοί αυτοί πρέπει να αιτιολογούνται *in concreto* σε κάθε ΕΕΕ⁷⁹⁹. Διαφορετικά, ο καθ' ου πρέπει να πληροφορείται την ύπαρξη της ΕΕΕ, ώστε να δύναται να ασκήσει τα δικαιώματά του. Τέτοια δικαιώματα είναι, λ.χ., η συμμετοχή του στην εξέταση μάρτυρα που εξετάζεται στο κράτος εκτέλεσης (κατ' άρθρα 10§2 περ. γ' Οδηγίας και 12§2 περ. γ' Ν. 4489/2017) και η άσκηση ενδίκου μέσου. Ειδικά ως προς την ευθύς ανωτέρω δυνατότητα, προβλέπεται στο άρθρο 14§3 της Οδηγίας (:άρθρ. 16§3 Ν. 4489/2017) ότι παρέχεται έγκαιρα η απαιτούμενη σχετική πληροφόρηση «εφόσον δεν υπονομεύεται η ανάγκη διασφάλισης της εμπιστευτικότητας μιας έρευνας»⁸⁰⁰.

Παρά την απόλυτη διατύπωση των διατάξεων που προαναφέρθηκαν, ο Ενωσιακός νομοθέτης –όπως προκύπτει από την ίδια την Οδηγία– αναγνωρίζει ότι σε κάποιες περιπτώσεις η «εγγύηση» της εμπιστευτικότητας δεν είναι δυνατόν να τηρείται. Σε τέτοιες περιπτώσεις, η αρχή εκτέλεσης κατ' άρθρο 19§2 εδ. β' (:άρθρ. 21§2 εδ. β' Ν. 4489/2017) ενημερώνει αμέσως την αρχή έκδοσης. Για παράδειγμα, τούτο μπορεί να προκύψει όταν, βάσει της νομοθεσίας του κράτους εκτέλεσης, πρέπει ο καθ' ου η ΕΕΕ να πληροφορηθεί για τις επικείμενες έρευνες χάριν της προστασίας των προσωπικών δεδομένων του. Η συγκεκριμένη πρόβλεψη της Οδηγίας είναι ορθή και μπορεί να έχει μεγάλη πρακτική χρησιμότητα, καθώς η αρχή έκδοσης μπορεί να μην επιθυμεί καν την εκτέλεση της ΕΕΕ, εφόσον δεν διασφαλίζεται η μυστικότητα των ερευνών. Ακόμη, η αρχή έκδοσης μπορεί να γίνει αποδέκτης συμβουλών από την αρχή εκτέλεσης, σχετικά με τον τρόπο που θα μπορούσε να εκτελεστεί εναλλακτικό μέτρο τηρουμένου του εμπιστευτικού χαρακτήρα της έρευνας: Αν με την εκτέλεση τούτου εξυπηρετείται η εκκρεμούσα ποινική διαδικασία, η αρχή έκδοσης μπορεί να τροποποιήσει σχετικώς την ΕΕΕ ή να την ανακαλέσει και να εκδώσει καινούργια σχετική εντολή. Μολονότι η δυνατότητα αυτή δεν προβλέπεται ρητά, με δεδομένο το

⁷⁹⁸ Βλ. τις σχετικές επιλογές του Ελβετού νομοθέτη στο άρθρ. 80b EIMP.

⁷⁹⁹ Βλ. παράδειγμα σχετικό με την παρακολούθηση/καταγραφή των ενεργειών/κινήσεων/επικοινωνιών του καθ' ου σε *United Nations Office on Drugs and Crime, Manual on international cooperation in criminal matters related to terrorism*, Βιέννη [-Νέα Υόρκη] 2009, σελ. 245 (προσβάσιμο σε https://www.unodc.org/documents/terrorism/Publications/Manual_Int_Coop_Criminal_Matters/English.pdf).

⁸⁰⁰ Βλ. σχετ. στο ίδιο Μέρος, Κεφάλαιο Έβδομο, Β., 2.1 και 3.

γενικότερο πνεύμα της Οδηγίας⁸⁰¹ θα πρέπει να γίνει δεκτή μια τέτοια ερμηνεία, με την οποία άλλωστε εξυπηρετείται η αποτελεσματικότητά της.

Ιδιαίτερη μνεία γίνεται, με την §4 του άρθρου 19 της Οδηγίας, στην υποχρέωση της λήψης μέτρων για τη διασφάλιση ότι οι τράπεζες δεν αποκαλύπτουν στους πελάτες τους ή σε τρίτους την πραγματοποιηθείσα διαβίβαση πληροφοριών (κατ' άρθρα 26-27 Οδηγίας και 28-29 Ν. 4489/2017⁸⁰²) στο κράτος έκδοσης ή ότι είναι σ' αυτό σε εξέλιξη έρευνα που αφορά στα εν λόγω πρόσωπα. Σε τέτοιες περιπτώσεις, είτε πριν από τη διαβίβαση των σχετικών πληροφοριών είτε μετά από αυτή, ο ενδιαφερόμενος δεν πληροφορείται περί των σχετικών ερευνών, οπότε δεν μπορεί να προβεί σε προηγούμενες σχετικές –νόμιμες ή μη– ενέργειες προς ίδιο όφελος (π.χ. με την προηγούμενη μεταβίβαση κεφαλαίων ή με την προηγούμενη επικοινωνία με μάρτυρα).

Η πρόνοια του Ενωσιακού νομοθέτη για τη θέσπιση της παραπάνω διάταξης οφείλεται, ασφαλώς, στην πρωταρχική σημασία που έχουν στις μέρες μας οι ποινικές έρευνες που αφορούν στη χορήγηση στοιχείων εκ μέρους πιστωτικών ιδρυμάτων. Ωστόσο, είναι ουσιώδες για την κάμψη του τραπεζικού απορρήτου και τη χορήγηση των εν λόγω πληροφοριών, να τηρείται σε κάθε περίπτωση η προβλεπόμενη νόμιμη διαδικασία. Πρέπει να σημειωθεί ότι στην Οδηγία δεν γίνεται κάποια ειδική αναφορά στη φύση των «αναγκαίων μέτρων» που πρέπει να λάβουν τα κράτη μέλη, ώστε να διασφαλίσουν την τήρηση της εμπιστευτικότητας στο πλαίσιο ερευνών που διενεργούνται για τη χορήγηση πληροφοριών από τράπεζες· ήτοι, αν με τις σχετικές ρυθμίσεις θα επαπειλούνται κυρώσεις διοικητικής ή ποινικής φύσης. Η επιλογή αυτή του Ενωσιακού νομοθέτη οφείλεται στη διαφορετικότητα των εννόμων τάξεων των κρατών μελών και ανταποκρίνεται στην αρχή της επικουρικότητας. Παρ' ημίν, με το

⁸⁰¹ Βλ. π.χ. άρθρ. 6§3, 9§6 και 10§4 της Οδηγίας, στα οποία γίνεται αντίστοιχα λόγος για *διαβούλευση, συνεννόηση και ενημέρωση* της αρχής εκτέλεσης σε περιπτώσεις που εγείρονται ερωτήματα ως προς την εκτέλεση της ΕΕΕ.

⁸⁰² Στο άρθρο 21§4 εδ. α' Ν. 4489/2017 προδήλως εσφαλμένα παραπέμπονται τα άρθρα 26 και 27 αντί για τα άρθρα 28 και 29 του Νόμου – πράγμα που είχε παρατηρηθεί κατά την κοινοβουλευτική συζήτηση για την ενσωμάτωση της Οδηγίας· βλ. Σ. Δανέλλη σε: Πρακτικά της Διαρκούς Επιτροπής Δημόσιας Διοίκησης, Δημόσιας Τάξης και Δικαιοσύνης της 6.9.2017, προσβάσιμα σε https://www.hellenicparliament.gr/Koinovouleftikes-Epitropes/Synedriaseis?met_id=0d7b9dc4-7d32-470d-8a62-a7e400a35d10. Παρά τη σχετική διαβεβαίωση του αρμόδιου υπουργού (Σ. Κοντονή) κατά τη συνεδρίαση ότι, εφόσον υπήρχε αναντιστοιχία των άρθρων του νομοσχεδίου και της Οδηγίας, θα διορθωνόταν, το εν λόγω σφάλμα επιλοχώρησε στο κείμενο του Νόμου.

άρθρο 21§4 εδ. β' Ν. 4489/2017 προβλέφθηκε ορθά η επιβολή (αυστηρών) κυρώσεων ποινικού χαρακτήρα –κατά φυσικών προσώπων– και διοικητικού χαρακτήρα –κατά φυσικών και νομικών προσώπων– και δη από το «οπλοστάσιο» του Ν. 3691/2008 για την «πρόληψη και καταστολή της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες και της χρηματοδότησης της τρομοκρατίας και άλλες διατάξεις». Διαφορετικά, η διάταξη του προηγούμενου από αυτή εδαφίου θα ήταν *lex imperfecta*.

I. Συμπερασματικές παρατηρήσεις

Όπως προκύπτει από τα παραπάνω, η σύνολη διαδικασία αναγνώρισης-εκτέλεσης της ΕΕΕ διαφέρει σαφώς από τη διαδικασία εκτέλεσης της αίτησης μικρής δικαστικής συνδρομής. Κατ' αρχάς, στο πλαίσιο της Οδηγίας οι κρατικές δικαστικές αρχές μεταλλάσσονται τρόπον τινά σε «ευρωπαϊκές» δικαστικές αρχές, των οποίων οι αποφάσεις –ήτοι οι ΕΕΕ– αναγνωρίζονται και εκτελούνται –κατ' αρχήν υποχρεωτικά– σε ολόκληρο το «έδαφος» της ΕΕ⁸⁰³ (πλην της ιρλανδικής και της δανικής επικράτειας). Οι διαδικασίες για την αναγνώριση και την εκτέλεση των εντολών, που εκδίδουν οι αρμόδιες αρχές, είναι ταχείες. Κατά τη διεξαγωγή των ερευνών μπορούν να συμμετέχουν και υπάλληλοι του κράτους έκδοσης, επικουρικά και για την παρακολούθηση των σχετικών διαδικασιών (κατ' αρχήν μη διαθέτοντας εξουσίες κατασταλτικής φύσης), δεσμευόμενοι πάντοτε από τη νομοθεσία του κράτους στο οποίο βρίσκονται.

Όπως προαναφέρθηκε, η αναγνώριση/εκτέλεση της ΕΕΕ μπορεί να αναβληθεί κατά τη διακριτική ευχέρεια της αρχής εκτέλεσης για συγκεκριμένους λόγους, περιοριστικά αναφερόμενους. Οι λόγοι αυτοί έχουν τεθεί αποκλειστικά υπέρ του κράτους εκτέλεσης, χωρίς να υπάρχει η δυνατότητα να αναβληθεί η αναγνώριση/εκτέλεση της ΕΕΕ για λόγο που συντρέχει στο πρόσωπο του καθ' ου, όπως λ.χ. σε περίπτωση σοβαρού προβλήματος της υγείας του ή άσκησης ενδίκου μέσου ή όταν επαπειλείται με την εκτέλεση της ΕΕΕ μη αναστρέψιμη βλάβη του. Η δυνατότητα που έχει η αρχή εκτέλεσης να αναστείλει τη διαβίβαση των αποδεικτικών μέσων, στις περιπτώσεις που έχει ασκηθεί ένδικο μέσο ή που διαφορετικά θα προκαλείτο σοβαρή και μη αναστρέψιμη ζημία του καθ' ου (άρθρ. 13§2 Οδηγίας, 15§2 Ν. 4489/2017), είναι

⁸⁰³ Έτσι η *M. Marty*, *Un exemple de décision nouvelle: la décision d'enquête européenne - vers la judiciarisation aboutie de la coopération judiciaire dans l'Union Européenne?*, *Jurisdoctoria* 7/2011, 115 (προσβάσιμο σε https://old.jurisdoctoria.net/pdf/numero7/aut7_MARTY.pdf).

ασφαλώς θετική, αλλά προϋποθέτει την προηγούμενη λήψη του ερευνητικού μέτρου. Όμως, η προβληματική κατάσταση που κανονικά θα έπρεπε να κωλύει την αναγνώριση/εκτέλεση της ΕΕΕ, μπορεί να προκαλείται με τη διενέργεια αυτής καθ' εαυτήν της οικείας πράξης και όχι *per se* με τη διαβίβαση των αποδεικτικών μέσων.

Θετικά πρέπει να αποτιμηθεί η, κατ' εξαίρεση προς την αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης⁸⁰⁴ και τον κανόνα “forum regit actum”⁸⁰⁵, δυνατότητα της αρχής εκτέλεσης να επιλέξει την εκτέλεση ερευνητικού μέτρου διαφορετικού από το οριζόμενο στην ΕΕΕ. Με την παροχή της δυνατότητας αυτής, η αρχή εκτέλεσης ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις της αρχής της αναλογικότητας σεβόμενη μεν τη διαδικασία που κινεί η αρχή έκδοσης, τηρουμένης συνάμα της απαίτησης της προβλεψιμότητας του νόμου στην έννομη τάξη της. Έτσι, οι διατάξεις των άρθρων 10§§1, 3 της Οδηγίας και 12§§1, 3 Ν. 4489/2017 προφανώς λειτουργούν προς όφελος του καθ' ου τα ερευνητικά μέτρα, καθώς αποφεύγεται η εκτέλεση (πιο) οχληρών ή αυθαίρετων εν προκειμένω μέτρων. Πάντως, αν δεν υφίσταται εναλλακτικό μέτρο τέτοιο, το οποίο να έχει το ίδιο αποτέλεσμα με αυτό που επιδιώκεται μέσω της εκτέλεσης της ΕΕΕ, η αρχή εκτέλεσης την απορρίπτει (χωρίς να προηγηθούν διαβουλεύσεις).

⁸⁰⁴ Α. Τζαννετής, Η Ευρωπαϊκή Εντολή Έρευνας..., ό.π., 91.

⁸⁰⁵ Βλ. στο ίδιο Κεφάλαιο, Γ.2. Αξιοσημείωτο είναι ότι ο Ενωσιακός νομοθέτης επιλέγει στην Οδηγία την κατ' αρχήν εφαρμογή του κανόνα “forum regit actum”. Ευνόητο είναι ότι έτσι ενισχύεται σαφώς η θέση της αρχής έκδοσης της ΕΕΕ, συγκριτικά με τη θέση της αρχής του αιτούντος κράτους στο πλαίσιο της παραδοσιακής «διεθνούς συνεργασίας» (που διέπεται κατά κανόνα από τον κανόνα “locus regit actum”). Πρβλ. άρθρ. 31§2 Κανονισμού (ΕΕ) 2017/1939, ό.π., κατά το οποίο σε διασυνοριακές υποθέσεις η αιτιολόγηση και η λήψη των μέτρων που αναθέτει ο επιληφθείς Ευρωπαίος εντεταλμένος εισαγγελέας διέπονται από το δίκαιο του κράτους μέλους του, ήτοι εφαρμόζεται η *lex loci*. βλ. και άρθρ. 32 άνω Κανονισμού. Ο Α. Venegoni, The new frontier of PFI investigations: the EPPO and its relationship with OLAF, σε: eucrim 2017, 194 (προσβάσιμο σε https://eucrim.eu/media/issue/pdf/eucrim_issue_2017-04.pdf), θεωρεί ότι καθώς ο Ευρωπαίος εντεταλμένος εισαγγελέας «αποφασίζει το αναγκαίο μέτρο και αναθέτει τη λήψη του σε Ευρωπαίο(-α) εντεταλμένο(-η) εισαγγελέα που εδρεύει στο κράτος μέλος στο οποίο πρέπει να εκτελεστεί το μέτρο» (άρθρ. 31§1), καθίσταται φανερό το ενιαίο της υπηρεσίας πέραν γεωγραφικών εμποδίων και ότι έτσι, κατά τούτο, ο εν λόγω Κανονισμός είναι σίγουρα πιο προωθημένος από κάθε άλλο νομικό μέσο, συμπεριλαμβανομένης της ΕΕΕ. Πλην όμως, ακριβώς λόγω αυτής της επιλογής από τον Ενωσιακό νομοθέτη ως –κατ' αρχήν– εφαρμοστέας της *legis loci* εν προκειμένω, η (βασική) ρύθμιση της εκτέλεσης της ΕΕΕ βάσει του κανόνα “forum regit actum” είναι πιο προωθημένη.

Περαιτέρω, εξαίρεση στον κανόνα “forum regit actum” απαντά στις περιπτώσεις που η Οδηγία προβλέπει διαφορετικές ρυθμίσεις, ήτοι κατ’ εφαρμογή του κανόνα “locus regit actum” ή σχετικά με την επίτευξη *ad hoc* συμφωνίας μεταξύ των κρατών έκδοσης και εκτέλεσης. Μια τέτοια συμφωνία, όμως, δεν πρέπει να περιέχει όρους που συνεπάγονται την παραβίαση των θεμελιωδών δικαιωμάτων του καθ’ ου. Εξαίρεση στον ανωτέρω κανόνα επίσης προβλέπεται σε συγκεκριμένες περιπτώσεις, στις οποίες οι οριζόμενες από την αρχή έκδοσης διαδικασίες και διατυπώσεις είναι αντίθετες προς τις «θεμελιώδεις αρχές» του δικαίου του κράτους εκτέλεσης. Οι αρχές αυτές συγκροτούν τη δημόσια τάξη του και, κατά τη γνώμη μου, συμπεριλαμβάνουν το προστατευτικό για τον καθ’ ου νομικό πλαίσιο, που πηγάζει από τους συνταγματικούς κανόνες του κράτους μέλους, από τον ΧΘΔΕΕ και από την ΕΣΔΑ.

Τέλος, βασικός όρος για την αποτελεσματικότητα της ΕΕΕ είναι, όπως αναφέρθηκε, η τήρηση της μυστικότητας («εμπιστευτικότητας») των εκτελούμενων ερευνητικών μέτρων. Εν προκειμένω, ο Ενωσιακός νομοθέτης όφειλε να είχε καταστρώσει διαφορετικά το σχετικό άρθρο 19 και δη κατά τρόπο συμβατό με τα άρθρα 47 εδ. β’, 48§2 ΧΘΔΕΕ και 6§§1, 3 ΕΣΔΑ. Συγκεκριμένα, έπρεπε να είχε διασφαλιστεί *κατ’ αρχήν* το δικαίωμα του καθ’ ου η ΕΕΕ –αλλά και κάθε τρίτου που έχει άμεσο και προσωπικό έννομο συμφέρον– να συμμετάσχει στη σχετική διαδικασία και να πληροφορηθεί το υλικό της υφιστάμενης δικογραφίας. Ο Ενωσιακός νομοθέτης θα μπορούσε, στη συνέχεια, να προσδιορίσει τις περιπτώσεις, στις οποίες *κατ’ εξαίρεση* επιβάλλεται η τήρηση μυστικότητας εκ μέρους των αρχών που εμπλέκονται στη διαδικασία εκτέλεσης της ΕΕΕ. Η συνδρομή των εξαιρετικών αυτών περιπτώσεων, που επιβάλλουν την τήρηση μυστικότητας, θα έπρεπε να αιτιολογείται *in concreto* σε κάθε εκδιδόμενη εντολή. Μια ρύθμιση με τα παραπάνω χαρακτηριστικά θα ήταν συμβατή με την υποχρέωση σεβασμού του δικαιώματος του καθ’ ου στην πληροφόρησή του ως προς την ύπαρξη της ΕΕΕ⁸⁰⁶ και θα τον διευκόλυνε ουσιωδώς στην άσκηση των υπερασπιστικών δικαιωμάτων του. Έτσι, ανεξαρτήτως της σχετικής έλλειψης της Οδηγίας, ο Έλληνας νομοθέτης όφειλε κατά την ενσωμάτωσή της στην εσωτερική έννομη τάξη να είχε συμπεριλάβει σχετική ρύθμιση στον Ν. 4489/2017.

⁸⁰⁶ Για το σχετικό δικαίωμα, βλ. στο ίδιο Μέρος, Κεφάλαιο Έβδομο, Β.2.1.

Κεφάλαιο Πέμπτο

Οι λόγοι μη αναγνώρισης ή μη εκτέλεσης της ευρωπαϊκής εντολής έρευνας

A. Προκαταρκτικές διευκρινίσεις

Στο πλαίσιο της παραδοσιακής δικαστικής συνδρομής, οι λόγοι απόρριψης της αίτησης χορήγησης αποδεικτικών μέσων συνδέονται κυρίως με την κρατική κυριαρχία και είναι κατά κανόνα δυνητικής εφαρμογής. Κατά βάση, οι λόγοι αυτοί πηγάζουν από τα σχετικά συμβατικά κείμενα λαμβανομένων υπόψη των προβλεπόμενων επιφυλάξεων των συμβαλλόμενων κρατών⁸⁰⁷.

Στην πρωτοβουλία για την ΕΕΕ, οι προβλεπόμενοι λόγοι άρνησης της αναγνώρισης/εκτέλεσης της ΕΕΕ ήταν περιορισμένοι⁸⁰⁸. Ο *Αναγνωστόπουλος*⁸⁰⁹ είχε επισημάνει ότι ήταν επιθυμητό να περιλαμβάνεται στην Οδηγία ένας μάλλον ευρύς κατάλογος λόγων απόρριψης της ΕΕΕ, προς αποφυγή διαφόρων προβλημάτων κατά την

⁸⁰⁷ Πρβλ. την ενδιαφέρουσα ρύθμιση του άρθρου 10§1 του από 16.10.2001 πρωτοκόλλου της ΣΑΔΣΠΥ/ΕΕ, σύμφωνα με το οποίο στις περιπτώσεις που οι αιτήσεις συνδρομής απορρίπτονται βάσει της παραπάνω διάταξης για συγκεκριμένους λόγους –κυρίως κρατικής κυριαρχίας–, η αιτιολογημένη απορριπτική απόφαση πρέπει να διαβιβάζεται από το κράτος προς το οποίο απευθύνεται η αίτηση στο Συμβούλιο –προς ενημέρωση του τελευταίου. Μάλιστα, προβλέπεται κατ’ άρθρο 10§2 σε αυτές τις περιπτώσεις, η δυνατότητα εύρεσης «πρακτικής λύσης» με τη συνδρομή της –τελούσας υπό ιδρυση κατά τον χρόνο κατάρτισης του πρωτοκόλλου– Eurojust. Κατ’ αυτό τον τρόπο, ουσιαστικά επιχειρήθηκε η διενέργεια διαβουλεύσεων μεταξύ των κρατών μελών για την αποδοχή αιτήσεων συνδρομής, όταν αυτές απορρίπτονται για τους παραπάνω λόγους. Η ρύθμιση είναι τουλάχιστον ασυνήθιστη όσον αφορά σε κυρίαρχα κράτη –ακόμη και προκειμένου για τα κράτη μέλη της Ένωσης– και είναι ενδεικτική των ζυμώσεων που σταδιακά οδήγησαν στην ΕΕΕ.

⁸⁰⁸ Ειδικότερα, κατ’ άρθρο 10§1 της πρωτοβουλίας για την ΕΕΕ οι λόγοι αυτοί ήταν: α) η ύπαρξη ασυλίας ή προνομίου, β) η εξαιτίας της εκτέλεσης της ΕΕΕ βλάβη ουσιωδών συμφερόντων εθνικής ασφαλείας, η θέση σε κίνδυνο της πηγής πληροφοριών ή η χρήση διαβαθμισμένων πληροφοριών σχετικών με συγκεκριμένες δραστηριότητες συλλογής πληροφοριών, γ) η μη ύπαρξη διαθέσιμου ερευνητικού μέτρου, που να επιτρέπει την επίτευξη ισοδύναμου αποτελέσματος με το ερευνητικό μέτρο του οποίου η εκτέλεση επιδιώκεται με την έκδοση της ΕΕΕ, και δ) η έκδοση της ΕΕΕ στο πλαίσιο διοικητικών ή δικαστικών (κατ’ αρχήν μη ποινικών) διαδικασιών, μη προβλεπόμενης της εκτέλεσης του εντελλόμενου μέτρου σε αντίστοιχη εθνική υπόθεση. Βλ. σχετικά *L. Bachmaier-Winter, European Investigation Order...*, ό.π., 584 επ.

⁸⁰⁹ *I. Anagnostopoulos, Criminal justice cooperation...*, ό.π., 21. Σε αυτή την κατεύθυνση και το *Council of Bars and Law Societies of Europe, Comments...*, ό.π., σελ. 5.

εφαρμογή της· και δη στις περιπτώσεις που η εκτέλεση των εντελλόμενων ερευνητικών μέτρων παραβιάζει θεμελιώδεις αρχές της έννομης τάξης του κράτους εκτέλεσης.

Εν τέλει, στην Οδηγία προβλέφθηκαν ρητά στο άρθρο 11§1 οκτώ δυνητικοί⁸¹⁰ λόγοι απόρριψης της ΕΕΕ. Αυτοί πηγάζουν είτε από την αρχή της κρατικής κυριαρχίας⁸¹¹ είτε από την υποχρέωση των κρατών μελών προς τήρηση των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Με το άρθρο 13§1 Ν. 4489/2017 όλοι αυτοί οι λόγοι ενσωματώθηκαν στην ελληνική έννομη τάξη ως υποχρεωτικοί. Αυτή η καίριας σημασίας επιλογή του Έλληνα νομοθέτη, και δη αδιακρίτως για όλους τους λόγους που προβλέπονται στην Οδηγία ως δυνητικοί, έγινε κατά τη γνώμη μου καθ' υπέρβαση της ανατιθέμενης κατ' άρθρο 288 εδ. δ' ΣΛΕΕ αρμοδιότητας. Και τούτο, καθώς έτσι πλήττεται η ομοιόμορφη εφαρμογή της Οδηγίας από το ελληνικό κράτος και, συνακόλουθα, θίγεται το επιδιωκόμενο με αυτήν αποτέλεσμα.

Περαιτέρω, προβλέπονται συγκεκριμένοι ειδικοί λόγοι σε επιμέρους διατάξεις των κεφαλαίων IV και V της Οδηγίας για τα «*ορισμένα διερευνητικά μέτρα*» και την «*παρακολούθηση τηλεπικοινωνιών*» (άρθρ. 22 επ. Οδηγίας, 24 επ. Ν. 4489/2017), οι οποίοι εκτίθενται παρακάτω στο Κεφάλαιο Έκτο⁸¹².

Ο θεσμός της ΕΕΕ αποσκοπεί στην κατά το δυνατόν ευρύτερη συνεργασία των κρατών μελών της Ένωσης στον τομέα της συγκέντρωσης αποδεικτικών μέσων σε ποινικές υποθέσεις με διασυνοριακή διάσταση. Η αποτελεσματικότητα της εν λόγω συνεργασίας συναρτάται ευθέως προς το εύρος της δυνατότητας άρνησης της αναγνώρισης ή της εκτέλεσης της ΕΕΕ από το κράτος εκτέλεσης. Καθώς η υποχρεωτικότητα της εκτέλεσης της εντολής αποτελεί τον κανόνα⁸¹³, η μη εκτέλεσή

⁸¹⁰ Οι λόγοι του άρθρου 11§1 είναι δυνητικοί σε όλες τις περιπτώσεις – ακόμη και σε όσες θα έπρεπε να είναι υποχρεωτικοί, όπως θα εξηγηθεί στις πιο κάτω γραμμές.

⁸¹¹ Όπως παρατηρεί εύστοχα ο Α. Τζαννετής, Η Ευρωπαϊκή Εντολή Έρευνας..., ό.π., 89, η εθνική κυριαρχία «εξακολουθεί να διαδραματίζει κάποιον –έστω και πολύ περιορισμένο– ρόλο στην εποχή της προηγμένης δικαστικής συνεργασίας, που στηρίζεται στην αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης». Η ισχύς της αρχής της κρατικής κυριαρχίας έχει μεν εξασθενήσει στους συγκεκριμένους τομείς, στους οποίους εφαρμόζεται η αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης, ωστόσο συνεχίζουν να διατηρούνται συγκεκριμένες πτυχές της, που κατά τεκμήριο ανήκουν στον σκληρό πυρήνα της.

⁸¹² Κυρίως, πρόκειται για τη δυνητική απόρριψη της εκτέλεσης των ερευνητικών αυτών μέτρων στις περιπτώσεις που αυτή δεν θα επιτρεπόταν σε παρόμοια εγχώρια υπόθεση. Πρβλ. άρθρ. 11§1 περ. γ' Οδηγίας, 13§1 περ. γ' Ν. 4489/2017.

⁸¹³ Βλ. στο ίδιο Μέρος, Κεφάλαιο Τέταρτο, Γ.1.

της νοείται ως εξαίρεση που πρέπει να ερμηνεύεται στενά⁸¹⁴. Τα δε περιθώρια άρνησης της αναγνώρισης ή της εκτέλεσής της είναι σχετικά περιορισμένα⁸¹⁵.

Σημαντική είναι η γενική επιταγή στο εδάφιο α' του άρθρου 11§1 της Οδηγίας, η οποία εφαρμόζεται επί όλων των λόγων μη αναγνώρισης ή μη εκτέλεσης της ΕΕΕ, βάσει της οποίας «[μ]ε την επιφύλαξη του άρθρου 1 παράγραφος 4, η αναγνώριση ή η εκτέλεση μιας ΕΕΕ μπορεί να απορριφθεί [...]». Η εν λόγω επιφύλαξη υπέρ του άρθρου 1§4 της Οδηγίας, η οποία αφορά στην υποχρέωση σεβασμού των θεμελιωδών δικαιωμάτων και νομικών αρχών που κατοχυρώνονται στο άρθρο 6 ΣΕΕ, δεν έχει περιληφθεί ρητά –και δη υπέρ του αντίστοιχου άρθρου 2§3 Ν. 4489/2017– στο άρθρο 13§1 εδ. α' Ν. 4489/2017. Από το γεγονός αυτό, ωστόσο, δεν θίγεται η υποχρέωση τήρησης από τις αρμόδιες ελληνικές αρχές και εν προκειμένω της γενικής ισχύος διάταξης του άρθρου 2§3 Ν. 4489/2017⁸¹⁶.

Πρέπει να σημειωθεί ότι στο άρθρο 11 της Οδηγίας και, συνακόλουθα, στο άρθρο 13 Ν. 4489/2017 δεν διευκρινίζεται αν απορρίπτεται η αναγνώριση της ΕΕΕ ή η εκτέλεσή της. Ο Ενωσιακός νομοθέτης επιφυλάσσει την ίδια αντιμετώπιση και στις δύο περιπτώσεις, προφανώς υπολαμβάνοντας ότι οι προβλεπόμενοι λόγοι εφαρμόζονται δυνητικά τόσο στη μία όσο και στην άλλη περίπτωση⁸¹⁷. Το γεγονός αυτό παρέχει, βέβαια, κάποια ελευθερία στους εθνικούς νομοθέτες κατά την ενσωμάτωση της

⁸¹⁴ Πρβλ. στην αυτή κατεύθυνση (ως προς την κατά κανόνα εκτέλεση του ΕΕΣ) την απόφαση του ΔΕΕ “Dawid Piotrowski”, ό.π., σκ. 48.

⁸¹⁵ Βλ. Α. Τζαννετή, Η Ευρωπαϊκή Εντολή Έρευνας..., ό.π., 83, ο οποίος κάνει λόγο για διατήρηση ενός *minimum* λόγων άρνησης στο πλαίσιο της Οδηγίας, σε σύγκριση με τους προβλεπόμενους στην παραδοσιακή δικαστική συνδρομή. Πρβλ. R. Zaharieva, The European Investigation Order..., ό.π., 402, η οποία διατυπώνει την άποψη ότι ο κατάλογος των λόγων απόρριψης του άρθρου 11 είναι υπερβολικά ευρύς, ώστε να μην «αζίζει» στην Οδηγία να χαρακτηρίζεται ως μέσο αμοιβαίας αναγνώρισης. Η ίδια (ό.α.π., 406) υποστηρίζει ότι το αποδοθέν στην ΕΕΕ πνεύμα της αμοιβαίας αναγνώρισης μπορεί να μην είναι επαρκώς ισχυρό, ώστε να εξακολουθήσει αυτή να υπάρχει υπό την πίεση της απαίτησης η αρχή εκτέλεσης να αφιερώνει πόρους σε μια «ξένη» έρευνα και, στην πραγματικότητα, θα μπορούσε να παρακινήσει την αρχή εκτέλεσης να εξετάζει περαιτέρω τους λόγους άρνησης εκτέλεσης της ΕΕΕ.

⁸¹⁶ Για το άρθρο 1§4 Οδηγίας και, αντίστοιχα, για το άρθρο 2§3 Ν. 4489/2017 βλ. στο ίδιο Κεφάλαιο, Ζ.1.

⁸¹⁷ Επειδή ο Ενωσιακός νομοθέτης επέλεξε να συμπεριλάβει στο άρθρο 11 αδιακρίτως κωλυτικούς λόγους για αμφότερα τα διαδικαστικά αυτά στάδια, αυτά αναφέρονται εφεξής από κοινού ως «αναγνώριση/εκτέλεση» (:αναγνώριση ή εκτέλεση). Στις λοιπές περιπτώσεις, όταν δεν είναι ακριβής αυτή η γραφή, τα στάδια αυτά αναφέρονται από κοινού ως «αναγνώριση-εκτέλεση» (:αναγνώριση και εκτέλεση).

Οδηγίας. Ωστόσο, θα ήταν αδόκιμο ομοειδείς ΕΕΕ να απορρίπτονται με την ίδια μεν νομική βάση και άλλοτε να θεωρείται ότι απορρίφθηκε η αναγνώρισή τους, ενώ άλλοτε η εκτέλεσή τους. Τέτοιο ενδεχόμενο θα περιέπλεκε τις δυνατότητες της θεραπείας τους εκ μέρους των αρχών έκδοσης (π.χ. με την επανυποβολή της ΕΕΕ, συμπληρωμένης ως προς εξωτερικό τυπικό όρο της που είχε παραλειφθεί στην αρχική έκδοσή της), αλλά θα ήταν και αποφευκτέο στο πλαίσιο μιας λογικής-συστηματικής εφαρμογής της Οδηγίας.

Θα μπορούσε, κατά τη γνώμη μου, να υποστηριχθεί ότι όλοι οι λόγοι άρνησης που προβλέπονται στα άρθρα 11§1 της Οδηγίας και 13§1 Ν. 4489/2017 αφορούν, κατ' ουσία, στην εκτέλεση της ΕΕΕ και όχι στην αναγνώρισή της. Η αναγνώριση της ΕΕΕ αφορά ιδίως σε θέματα που άπτονται του παραδεκτού της. Έτσι, για παράδειγμα, η εντολή δεν θα πρέπει να αναγνωρίζεται⁸¹⁸ αν έχει εκδοθεί από αστυνομική αρχή χωρίς να έχει επικυρωθεί από δικαστική αρχή (κατ' άρθρα 2 περ. γ' της Οδηγίας και 3 περ. γβ' Ν. 4489/2017) ή αν δεν περιέχει τις απαραίτητες (κατ' άρθρα 5§1 της Οδηγίας και 8§1 του ως άνω Νόμου) πληροφορίες, όπως και αν δεν αφορά σε ποινική διαδικασία (κατά τις διακρίσεις των άρθρων 4 της Οδηγίας και 5 του ως άνω Νόμου). Οι λόγοι αυτοί απαραδέκτου της ΕΕΕ θα μπορούσαν να είχαν συμπεριληφθεί στα προκείμενα άρθρα 11 της Οδηγίας και 13 Ν. 4489/2017 ως λόγοι μη αναγνώρισής της. Η ανωτέρω διάκριση έχει, πάντως, θεωρητικό χαρακτήρα και όχι πρακτική σημασία για την εφαρμογή της Οδηγίας.

Πέρα από τους λόγους των άρθρων 11§1 της Οδηγίας και 13§1 Ν. 4489/2017, λόγο άρνησης εκτέλεσης της ΕΕΕ τρόπον τινά εμπεριέχουν και οι ρυθμίσεις των άρθρων 9§2 της Οδηγίας και 11§3 του Νόμου, κατά τις οποίες η αρχή εκτέλεσης τηρεί τις διατυπώσεις και τις διαδικασίες που έχει ορίσει ρητά η αρχή έκδοσης, εφόσον όμως αυτές δεν είναι αντίθετες προς το δίκαιο του κράτους εκτέλεσης (κατά τον Νόμο) ή τις θεμελιώδεις αρχές του (κατά την Οδηγία). Το ίδιο ισχύει και αναφορικά με τη δυνατότητα της αρχής εκτέλεσης, κατ' άρθρα 9§4 της Οδηγίας και 11§5 Ν. 4489/2017, να αρνηθεί να συμμορφωθεί με επιμέρους αίτημα της αρχής έκδοσης περί παροχής συνδρομής από αρχές του κράτους έκδοσης, εφόσον η οικεία συνδρομή βλάπτει τα

⁸¹⁸ Σε τέτοιες περιπτώσεις η ΕΕΕ δεν θα πρέπει να αναγνωρίζεται, εφόσον βέβαια η αρχή εκτέλεσης έχει πρώτα «συμβουλευθεί» την αρχή έκδοσης κατ' άρθρα 11§4 Οδηγίας και 13§4 Ν. 4489/2017. Πρβλ. *L. Bachmaier Winter*, *Cross-border investigation...*, ό.π., 51, κατά την οποία όσον αφορά στις ελλείψεις ΕΕΕ δεν πρέπει να απορρίπτεται η αναγνώριση/εκτέλεσή τους, αλλά να χωρεί διαβούλευση μεταξύ των αρχών έκδοσης και εκτέλεσης κατ' άρθρο 6§3.

ουσιώδη συμφέροντα εθνικής ασφάλειας του κράτους εκτέλεσης ή αντιτίθεται στη νομοθεσία του (κατά τον Νόμο) ή στις θεμελιώδεις αρχές αυτής (κατά την Οδηγία)⁸¹⁹.

Ακόμη, υποστηρίζεται⁸²⁰ ότι η δυνατότητα προσφυγής σε εναλλακτικά ερευνητικά μέτρα κατ' άρθρο 10 της Οδηγίας υποδηλώνει έναν επιπλέον λόγο άρνησης εκτέλεσης της ΕΕΕ. Πράγματι, όταν το εντελλόμενο με βάση την ΕΕΕ ερευνητικό μέτρο δεν υφίσταται στη νομοθεσία του κράτους εκτέλεσης ή δεν θα ήταν διαθέσιμο σε παρόμοια εγχώρια υπόθεση και δεν υπάρχει άλλο ερευνητικό μέτρο που θα είχε το ίδιο αποτέλεσμα με αυτό, η αρχή εκτέλεσης δεν δύναται να εκτελέσει την εντολή (κατ' άρθρα 10§§1, 5 Οδηγίας, 12§§1, 5 Ν. 4489/2017).

Πρακτικά, δεν αποκλείεται να αποτελέσει λόγο άρνησης εκτέλεσης και η μη συνδρομή των προϋποθέσεων έκδοσης της ΕΕΕ κατ' άρθρα 6§3 της Οδηγίας και 7§4 Ν. 4489/2017. Η ερμηνεία αυτή, όπως προαναφέρθηκε⁸²¹, ορθότερο είναι να αποκλειστεί.

Επίσης, υποστηρίζεται ότι, μολοντί δεν προβλέπεται ρητά, λειτουργεί έμμεσα ως λόγος άρνησης της αναγνώρισης/εκτέλεσης της ΕΕΕ *ratione auctoritatis* η απαίτηση της έκδοσης/επικύρωσης της ΕΕΕ από δικαστική αρχή, στις περιπτώσεις που η απαίτηση αυτή δεν πληρούται⁸²². Μάλιστα το *Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο*, είχε προτείνει να προστεθεί ρητά ο συγκεκριμένος λόγος άρνησης εκτέλεσης⁸²³. Κατά τη γνώμη μου, πρόκειται κατ' ουσία για όρο του παραδεκτού της ΕΕΕ, η έλλειψη του οποίου πρέπει να οδηγεί στην άρνηση της αναγνώρισής της.

Τέλος, δεν αποκλείεται στην πράξη –αν και ορίζεται ρητά ακριβώς το αντίθετο στη σχετική αιτιολογική σκέψη 23 του προοιμίου– να αποτελέσει πρόσθετο λόγο άρνησης εκτέλεσης της ΕΕΕ η περίπτωση κατά την οποία τα απαιτούμενα έξοδα για την εκτέλεσή της είναι «εξαιρετικά υψηλά». Και τούτο, με δεδομένο ότι το κράτος εκτέλεσης κατ' αρχήν βαρύνεται με τα έξοδα εκτέλεσης της εντολής (άρθρ. 21§1 Οδηγίας, 23§1 Ν. 4489/2017). Σε τέτοιες περιπτώσεις, η αρχή εκτέλεσης μπορεί να

⁸¹⁹ Για τις παραπάνω περιπτώσεις βλ. στο ίδιο Μέρος, Κεφάλαιο Τέταρτο, Γ.1.

⁸²⁰ A. Mangiaracina, A new and controversial scenario..., ό.π., 127.

⁸²¹ Στο ίδιο Μέρος, Κεφάλαιο Τρίτο, Α.3. Σχετικά, βλ. και στο ίδιο Κεφάλαιο, Ζ.2.3.

⁸²² G. Vermeulen / W. De Bondt / C. Ryckman, Executive summary, σε: G. Vermeulen / W. De Bondt / C. Ryckman (επιμ.), Rethinking international cooperation in criminal matters in the EU: moving beyond actors, bringing logic back, footed in reality, Institute for International Research on Criminal Policy research series vol. 42, εκδ. Maklu, Antwerpen-Apeldoorn-Portland 2012, σελ. 27.

⁸²³ European Parliament, Orientation vote result..., ό.π., υπό άρθρ. 10.

διαβουλευθεί με την αρχή έκδοσης για την κατανομή των εξόδων ή την τροποποίηση της ΕΕΕ, κατ' άρθρα 21§2 Οδηγίας και 22§2 Ν. 4489/2017. Είναι δε σκόπιμο, προς αποφυγή δημιουργίας αρνητικού κλίματος μεταξύ των συνεργαζόμενων αρχών –η οποία, με βεβαιότητα, δεν θα ευνοούσε τη συνεργασία–⁸²⁴, κάθε κράτος μέλος να έχει γνωστοποιήσει εκ των προτέρων στα λοιπά κράτη μέλη⁸²⁵ ποια έξοδα εκτέλεσης της ΕΕΕ θεωρεί «εξαιρετικά υψηλά»⁸²⁶.

Β. Ο όρος του διττού αξιοποιύνου και η μερική κατάργησή του

1. Η βασική ρύθμιση του όρου του διττού αξιοποιύνου και της κάμψης του

Όπως ορίζεται στο άρθρο 11§1 περ. ζ' της Οδηγίας, η αναγνώριση/εκτέλεση της ΕΕΕ «μπορεί» να απορριφθεί όταν η συμπεριφορά για την οποία έχει εκδοθεί δεν συνιστά έγκλημα κατά τη νομοθεσία του κράτους εκτέλεσης. Έτσι, η συνδρομή του όρου του διττού αξιοποιύνου δεν τίθεται ως κανόνας για την εκτέλεση της ΕΕΕ⁸²⁷. Η ρύθμιση της περίπτωσης ζ' εξαιρεί ρητά τις περιπτώσεις κατά τις οποίες η ΕΕΕ αφορά σε εγκλήματα που περιλαμβάνονται στις τριάντα δύο κατηγορίες εγκλημάτων του παραρτήματος Δ' της Οδηγίας⁸²⁸, εφόσον για την τέλεσή τους επαπειλείται στερητική της ελευθερίας ποινή ή μέτρο ασφαλείας μέγιστης διάρκειας τουλάχιστον τριών ετών. Σε τέτοια

⁸²⁴ Πρβλ. την ενδιαφέρουσα θέση της W. De Bondt, Double criminality in international cooperation in criminal matters, σε: G. Vermeulen / W. De Bondt / C. Ryckman (επιμ.), Rethinking international cooperation in criminal matters in the EU: moving beyond actors, bringing logic back, footed in reality, Institute for International Research on Criminal Policy research series vol. 42, εκδ. Maklu, Antwerpen-Apeldoorn-Portland 2012, σελ. 147, σύμφωνα με την οποία αν είχε προβλεφθεί στην Οδηγία λόγος απόρριψης της ΕΕΕ στις περιπτώσεις που η αρχή εκτέλεσης δεν διαθέτει την ικανότητα να εκτελέσει τα εντελλόμενα ερευνητικά μέτρα, θα μπορούσε παράλληλα να είχε εισαχθεί μια αρχή “aut exequi aut tolerare” (κατ' αντιστοιχία προς την αρχή “aut dedere aut judicare”). Με την αναγνώριση μιας τέτοιας αρχής, η αρχή εκτέλεσης θα έπρεπε είτε να εκτελεί η ίδια την ΕΕΕ είτε να ανέχεται την εκτέλεση των ερευνητικών μέτρων που εντέλλεται η αρχή έκδοσης από την τελευταία.

⁸²⁵ Για παράδειγμα, μέσω της Eurojust ή του Ευρωπαϊκού Δικαστικού Δικτύου.

⁸²⁶ Έτσι και η S. Navickaitė, The European Investigation Order..., ό.π., 118.

⁸²⁷ Contra ο A. Girginov, Εκτέλεση της Ευρωπαϊκής Εντολής Έρευνας..., ό.π., 1222, ο οποίος υποστηρίζει ότι «[μ]ολονότι το διττό αξιόποινο δεν απαιτείται για ορισμένα σοβαρά εγκλήματα, παραμένει ως γενική προϋπόθεση».

⁸²⁸ Σημειωτέον ότι η Οδηγία για την ΕΕΕ είναι η πρώτη ενωσιακή πράξη, όπου ο εν λόγω κατάλογος κατηγοριών εγκλημάτων δεν περιέχεται σε αυτοτελή διάταξη, αλλά διαλαμβάνεται σε παραπεμπόμενο παράρτημά της· βλ. A. Klip, European criminal law, ό.π., σελ. 405.

περίπτωση, η ΕΕΕ δεν μπορεί να απορριφθεί λόγω μη συνδρομής του διττού αξιοποιούν και εκτελείται υποχρεωτικά⁸²⁹. Σημειωτέον ότι ο προκείμενος λόγος άρνησης κατ' άρθρο 13§1 περ. ζ' Ν. 4489/2017 εφαρμόζεται υποχρεωτικά – επίσης εξαιρουμένων των κατηγοριών εγκλημάτων του (ομοίου περιεχομένου με αυτό της Οδηγίας) παραρτήματος Δ' του Νόμου.

Σύμφωνα με την αιτιολογική σκέψη 36 του προοιμίου της Οδηγίας, οι εν θέματι κατηγορίες εγκλημάτων πρέπει να ερμηνεύονται ανάλογα με την ερμηνεία που τους έχει δοθεί «κατ' εφαρμογή των υφιστάμενων νομικών πράξεων περί αμοιβαίας αναγνώρισης». Ιστορικά, η πρώτη μερική κάμψη του κανόνα του διττού αξιοποιούν προς αυτή την κατεύθυνση πραγματοποιήθηκε με την Απόφαση-Πλαίσιο για το ΕΕΣ⁸³⁰. Έκτοτε, ο εν λόγω κατάλογος των κατηγοριών εγκλημάτων του παραρτήματος Δ' έχει συμπεριληφθεί πολλές φορές σε ενωσιακές πράξεις για τη «δικαστική συνεργασία»⁸³¹. Λόγω της έκδοσης της ανωτέρω Απόφασης-Πλαίσιο, η συζήτηση σχετικά με τη φύση του κανόνα είχε αποκτήσει ιδιαίτερη δυναμική στο ενωσιακό επίπεδο. Η σχετική συζήτηση έχει, πλέον, μάλλον ατονήσει, μετά την έκδοση από το ΔΕΚ της απόφασης “Advocaten voor de Wereld VZW” (3.5.2007)⁸³² και, κυρίως, λόγω της εφαρμογής των

⁸²⁹ Κατά τη *L. Bachmaier Winter*, *The proposal for a directive on the EIO...*, ό.π., σελ. 86-87, θα έπρεπε να θεωρείται αρκετό ότι το έγκλημα για το οποίο εκδίδεται η ΕΕΕ συμπεριλαμβάνεται στον κατάλογο του παραρτήματος Δ' ώστε να εκτελείται η εντολή, ακόμη και αν η μέγιστη επαπειλούμενη στο κράτος έκδοσης ποινική κύρωση δεν υπερβαίνει τα τρία έτη. Η συγγραφέας είχε βασίσει τη θέση της αυτή στην παραδοχή ότι η αρχή της αναλογικότητας ήδη διασφαλιζόταν στο (τότε υπό επεξεργασία) κείμενο της Οδηγίας.

⁸³⁰ Και δη στο άρθρο 2§2 της Απόφασης-Πλαίσιο.

⁸³¹ Βλ. ενδεικτ. άρθρ. 3§2 της Απόφασης-Πλαίσιο για την ΑΔΠΑΣ· Μέρος Δεύτερο, Κεφάλαιο Δεύτερο, Β.1 και υποσημ. 443. Στην Απόφαση-Πλαίσιο για το ΕΕΣΑΣ (άρθρ. 14) προβλεπόταν κατ' αρχήν η μη διενέργεια του ελέγχου της συνδρομής του διττού αξιοποιούν· βλ. Μέρος Δεύτερο, Κεφάλαιο Δεύτερο, Γ. Πρβλ. την πρωτοβουλία για την ΕΕΕ (άρθρ. 10), όπου δεν προβλεπόταν ως λόγος άρνησης της αναγνώρισης/εκτέλεσης της εντολής η μη συνδρομή του διττού αξιοποιούν. Για τη σχετική έλλειψη ασκήθηκε κριτική· βλ. *Fair Trials International*, *Response to a European Member States' legislative initiative...*, ό.π., σελ. 5· *S. Peers*, *Statewatch analysis...*, ό.π., σελ. 6· *European Criminal Bar Association*, *Statement on the Member State initiative regarding the European Investigation Order in criminal matters*, 9145/10, Βρυξέλλες 29.4.2010, υπό V.1 (προσβάσιμο σε http://www.ecba.org/extdocserv/2010_ECBA_statem_EIO.pdf). Μάλιστα, το *European Parliament*, *Orientation vote result...*, ό.π., υπό άρθρ. 10, πρότεινε να προστεθεί ο συγκεκριμένος λόγος άρνησης.

⁸³² Με την απόφαση αυτή (επί της υπόθεσης C-303/05), το ΔΕΚ [GC] έκρινε ότι με τις ρυθμίσεις για το ΕΕΣ δεν θίγονται η αρχή “*nullum crimen, nulla poena sine lege*” και η αρχή της ισότητας και της

σχετικών διατάξεων από τις δικαστικές αρχές των κρατών μελών. Πάντως, οι προβληματισμοί που είχαν διατυπωθεί αναφορικά με την κάμψη του όρου του διττού αξιοποίνου στο πλαίσιο του ΕΕΣ θα μπορούσαν να ισχύουν και στο πλαίσιο της ΕΕΕ – λόγω της ύπαρξης στην Οδηγία αντίστοιχων ρυθμίσεων–, πλην όμως σε περιορισμένο βαθμό. Και τούτο, λόγω της μικρότερης προσβολής που προκαλείται σε βάρος του καθ' ου, συγκριτικά με τη σύλληψη του εκζητουμένου και την παράδοσή του στο κράτος έκδοσης του ΕΕΣ.

Ο Έλληνας νομοθέτης μάλλον θεώρησε ότι ο Ενωσιακός νομοθέτης ταυτολογεί στο άρθρο 11§1 περ. ζ' της Οδηγίας, όπου κατ' εσφαλμένη απόδοση του ελληνικού κειμένου της αναφέρεται «*στερητική της ελευθερίας ποινή ή μέτρο στέρησης της ελευθερίας*»⁸³³. Εν προκειμένω, ορθά αντί για «*μέτρο στέρησης της ελευθερίας*» νοείται «*μέτρο ασφαλείας*». Κατ' αποτέλεσμα, όμως, ενσωματώθηκε ελλιπώς η διάταξη με το άρθρο 13§1 περ. ζ' Ν. 4489/2017, όπου γίνεται λόγος για «*έγκλημα του Παραρτήματος*

απαγόρευσης δυσμενών διακρίσεων (σκ. 44 επ.). Κατά το Δικαστήριο, ο ορισμός των πράξεων και των ποινών των τριάντα δύο εν λόγω κατηγοριών εγκλημάτων, ως προς τα οποία αίρεται ο έλεγχος του διττού αξιοποίνου, προκύπτει από το δίκαιο του κράτους έκδοσης του ΕΕΣ, το οποίο μάλιστα «*οφείλει να σέβεται τα θεμελιώδη δικαιώματα και τις θεμελιώδεις αρχές του δικαίου, όπως διατυπώνονται στο άρθρο 6 της Συνθήκης ΕΕ, και, επομένως, την αρχή “ουδεμία ποινή άνευ νόμου”*» (σκ. 53). Συνακόλουθα –εκ της πλαγίας οδού–, το ΔΕΚ κατέληξε στο συμπέρασμα ότι το άρθρο 2§2 της Απόφασης-Πλαίσιο δεν πάσχει από ακυρότητα, υπό το πρίσμα της αρχής της νομιμότητας (σκ. 54). Περαιτέρω, το Δικαστήριο θεώρησε ότι «*οι περιλαμβανόμενες στις εν λόγω κατηγορίες αξιόποινες πράξεις προσβάλλουν τη δημόσια τάξη και ασφάλεια σε τέτοιο βαθμό ώστε δικαιολογημένα να μην απαιτείται έλεγχος του διττού αξιοποίνου*» (σκ. 57), καθώς και ότι ακόμη και στις περιπτώσεις που τυχόν λαμβάνει χώρα διακριτική μεταχείριση προσώπων, αυτή είναι σε κάθε περίπτωση δικαιολογημένη (σκ. 58). Τέλος, το ΔΕΚ απεφάνθη ότι δεν συντρέχει παραβίαση της αρχής της νομιμότητας και της αρχής της ισότητας, λόγω έλλειψης σαφήνειας στον ορισμό των αξιόποινων πράξεων των επίμαχων κατηγοριών εγκλημάτων και συνακόλουθων τυχόν αποκλίσεων στην εφαρμογή της Απόφασης-Πλαίσιο εντός των διαφόρων εθνικών έννομων τάξεων, αφού η Απόφαση-Πλαίσιο δεν έχει ως σκοπό την εναρμόνιση των ουσιαστικών ποινικών δικαίων των κρατών μελών (σκ. 59). Στην απόφαση αυτή ασκήθηκε κριτική από τη θεωρία· βλ. ενδεικτ. *D. Sarmiento*, *European Union: the European Arrest Warrant and the quest for constitutional coherence*, *International Journal of Constitutional Law* 2008, 177 επ. (προσβάσιμο σε <https://academic.oup.com/icon/article/6/1/171/669065>).

⁸³³ Δηλαδή, αποδόθηκε εσφαλμένα ο όρος “*detention order*”/«*mesure de sûreté privative de liberté*» (στα αγγλικά και τα γαλλικά αντίστοιχα), ο οποίος αντιστοιχεί σε «*μέτρο ασφαλείας*» (και όχι σε «*μέτρο στέρησης της ελευθερίας*»· πρβλ. την (ορθή) απόδοση του αντίστοιχου όρου στο άρθρο 2§2 της Απόφασης-Πλαίσιο για το ΕΕΣ. Έτσι, όμως, μπορεί να προκληθεί παρανόηση ως προς το αν η διάταξη αφορά και σε μέτρο ασφαλείας ή μόνο σε στερητική της ελευθερίας ποινή.

Δ' για το οποίο απειλείται στο κράτος έκδοσης στερητική της ελευθερίας ποινή με ανώτατο όριο τουλάχιστον τα τρία (3) έτη». Συνακόλουθα, φαίνεται παρ' ημίν να εκτελείται υποχρεωτικά η ΕΕΕ που αφορά σε έγκλημα του παραρτήματος Δ', όταν επαπειλείται γι' αυτό στερητικό της ελευθερίας μέτρο ασφαλείας, αδιαφόρως αν αυτό έχει μέγιστη διάρκεια τουλάχιστον τριών ετών. Εφόσον θεωρηθεί ότι δεν πρόκειται για συνειδητή επιλογή του Έλληνα νομοθέτη –ο οποίος μάλιστα ενσωμάτωσε ως υποχρεωτικούς άπαντες τους λόγους απόρριψης της ΕΕΕ–, το εν λόγω σφάλμα θα πρέπει να διορθωθεί νομοθετικά.

Συχνά –αλλ' όχι κατά κανόνα–, για να χορηγηθεί η μικρή δικαστική συνδρομή απαιτείται να συντρέχει ο όρος του διττού αξιοποίνου, ήτοι η παράβαση να συνιστά *in abstracto* αξιόποινη πράξη και στο κράτος στο οποίο υποβάλλεται η σχετική αίτηση⁸³⁴. Η ανάλυση του όρου του διττού αξιοποίνου σε *in concreto* και *in abstracto* έχει κριθεί από το ΔΕΕ μη σκόπιμη, στο μέτρο που οι έννοιες αυτές δεν χρησιμοποιούνται σε ενωσιακή πράξη, αλλά και διότι η σημασία τους διαφέρει από κράτος μέλος σε κράτος μέλος. Κατά το Δικαστήριο, στην από 11.1.2017 απόφαση στην υπόθεση «Ποινική δίκη κατά Jozef Grundza», το πεδίο εφαρμογής του προκείμενου λόγου άρνησης πρέπει να ερμηνεύεται συσταλτικά και σκοπός της σχετικής εκτίμησης είναι να εξακριβωθεί αν τα πραγματικά περιστατικά του αδικήματος, όπως περιγράφονται στην προς αναγνώριση-εκτέλεση απόφαση, θα επέσυραν επίσης, αυτά καθεαυτά, ποινικές κυρώσεις στο κράτος εκτέλεσης, αν είχαν λάβει χώρα στο έδαφός του⁸³⁵. Η ως άνω απόφαση αφορά μεν στην ερμηνεία άλλης ενωσιακής πράξης⁸³⁶, εντούτοις οι παραδοχές της αυτές πρέπει να γίνει δεκτό ότι ισχύουν αντίστοιχα και για τις ενωσιακές πράξεις στις οποίες προβλέπεται το διττό αξιόποινο ως λόγος άρνησης εκτέλεσης δικαστικής απόφασης –όπως η Οδηγία για την ΕΕΕ. Σχολιάζοντας δε απόφαση περί μη εκτέλεσης ΕΕΣ λόγω μη συνδρομής του διττού αξιοποίνου (ουσιαστικά *in concreto*), ο

⁸³⁴ Βλ. Μέρος Πρώτο, Κεφάλαιο Πρώτο, Γ.1.3.

⁸³⁵ Υπόθεση C-289/15, σκ. 25-27, 46-47.

⁸³⁶ Και δη της Απόφασης-Πλαίσιο 2008/909/ΔΕΥ «σχετικά με την εφαρμογή της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης σε ποινικές αποφάσεις οι οποίες επιβάλλουν ποινές στερητικές της ελευθερίας ή μέτρα στερητικά της ελευθερίας, για το σκοπό της εκτέλεσής τους στην Ευρωπαϊκή Ένωση», ΕΕ L 327/5.12.2008, σελ. 27 επ.

Braum εξέφρασε την άποψη ότι η αρχή εκτέλεσης όφειλε να υποβάλει στο ΔΕΕ σχετικό προδικαστικό ερώτημα κατ' άρθρο 267 ΣΛΕΕ⁸³⁷.

Η αρχή εκτέλεσης δύναται, κατά τη γνώμη μου, να προβεί σε *in abstracto* έλεγχο κατά την αναγνώριση της ΕΕΕ, ώστε να διακριβώσει κατά πόσο το έγκλημα, στο οποίο αυτή αφορά και «όπως αναφέρεται από την αρχή έκδοσης στην ΕΕΕ», συμπεριλαμβάνεται στις κατηγορίες εγκλημάτων του παραρτήματος Δ'. Δηλαδή, ακόμη και στις περιπτώσεις που η αρχή έκδοσης ισχυρίζεται ότι ένα έγκλημα εμπίπτει στις κατηγορίες αυτές, η αρχή εκτέλεσης δεν στερείται άνευ ετέρου τη δυνατότητα διενέργειας σχετικού ελέγχου. Ο εν λόγω έλεγχος ουσιαστικά αφορά στα γενικότερα χαρακτηριστικά του εγκλήματος, το οποίο θα πρέπει πρόδηλα να εμπίπτει σε κάποια κατηγορία του παραρτήματος (όπως π.χ. οι τρομοκρατικές πράξεις κατ' άρθρο 187Α ΠΚ στην κατηγορία «τρομοκρατία» ή η παραχάραξη νομίσματος κατ' άρθρο 207 ΠΚ στην κατηγορία «παραχάραξη, περιλαμβανομένης της κιβδηλείας του ευρώ»). Άλλωστε, με δεδομένο ότι ο σχετικός έλεγχος διενεργείται κατά τον ίδιο τρόπο (*in abstracto*) ήδη από μακρού χρόνου στο πλαίσιο της παραδοσιακής δικαστικής συνδρομής⁸³⁸, θα ήταν παράλογο, στο πλαίσιο της «νέας προσέγγισης» που σηματοδοτείται με την ΕΕΕ και η οποία περιλαμβάνει τον περιορισμό «όσο το δυνατόν περισσότερο» των λόγων άρνησης⁸³⁹, να δυσχερανθεί η συνεργασία σε ενωσιακό επίπεδο με την προσθήκη εν προκειμένω *in concreto* ελέγχου.

Αξίζει να σημειωθεί ότι, σύμφωνα με μερίδα της θεωρίας⁸⁴⁰, στις περιπτώσεις που η ΕΕΕ έχει ως αντικείμενο την εκτέλεση ήπιων ερευνητικών μέτρων (όπως λ.χ. είναι αυτά των άρθρων 10§2 της Οδηγίας και 12§2 Ν. 4489/2017), η εκτέλεσή τους είναι δικαιιοπολιτικά ανεκτή ακόμη και όταν δεν συντρέχει ο όρος του διττού αξιοποιήσιμου, διότι με αυτή δεν παραβιάζονται τα θεμελιώδη δικαιώματα του καθ' ου ούτε η συνταγματική τάξη του κράτους εκτέλεσης. Δεν ισχύει άνευ ετέρου το ίδιο στις περιπτώσεις που αντικείμενο της ΕΕΕ είναι η εκτέλεση επαχθών (δυσανάλογων) ερευνητικών μέτρων. Η μερική ή πλήρης κατάργηση του όρου του διττού αξιοποιήσιμου δεν είναι κατά τη γνώμη μου προβληματική, καθώς πηγάζει από την αρχή της κρατικής

⁸³⁷ S. Braum, The Carles Puigdemont case: Europe's criminal law in the crisis of confidence, German Law Journal 2018, 1356 (προσβάσιμο σε <http://www.germanlawjournal.com/volume-19-no-06>).

⁸³⁸ Βλ. Μέρος Πρώτο, Κεφάλαιο Πρώτο, Γ.1.3.

⁸³⁹ Αιτ. σκ. 6 προοιμίου Οδηγίας.

⁸⁴⁰ Βλ. σχετ. Α. Τζαννετή, Η Ευρωπαϊκή Εντολή Έρευνας..., ό.π., 89.

κυριαρχίας. Τούτο, όμως, υπό την προϋπόθεση ότι τα εντελλόμενα μέτρα δεν αντιβαίνουν στους θεμελιώδεις κανόνες της νομοθεσίας του κράτους εκτέλεσης και λαμβάνονται τηρουμένων των προϋποθέσεων που προβλέπονται στο εσωτερικό του δίκαιο⁸⁴¹.

Περαιτέρω, στις περιπτώσεις που η ΕΕΕ έχει εκδοθεί υπέρ του υπόπτου/κατηγορουμένου, π.χ. κατ' άρθρο 1§3 της Οδηγίας (δηλαδή κατόπιν υποβολής σχετικού αιτήματος από αυτόν στο πλαίσιο της άσκησης των υπερασπιστικών δικαιωμάτων του), η εκτέλεση της ΕΕΕ δεν πρέπει να απορρίπτεται εξαιτίας της συνδρομής του προκείμενου λόγου του άρθρου 11§1 κατ' εφαρμογή της αρχής “lex mitior”⁸⁴².

2. Η μη πρόβλεψη στο εσωτερικό δίκαιο του εντελλόμενου μέτρου για το εκάστοτε συγκεκριμένο έγκλημα

Με την περίπτωση η' του άρθρου 11§1 της Οδηγίας εισάγεται δυνητικός λόγος μη αναγνώρισης/εκτέλεσης της ΕΕΕ στις περιπτώσεις που η εκτέλεση του ερευνητικού μέτρου, που ορίζεται στην εντολή, δεν προβλέπεται στην εσωτερική έννομη τάξη του κράτους εκτέλεσης για το συγκεκριμένο αδίκημα στο οποίο αυτή αφορά. Συγκεκριμένα, η αναγνώριση/εκτέλεση της εντολής μπορεί να απορριφθεί όταν «*η χρήση του ερευνητικού μέτρου που αναφέρεται στην ΕΕΕ περιορίζεται, βάσει της νομοθεσίας του κράτους εκτέλεσης, σε κατάλογο ή σε κατηγορία αδικημάτων που τιμωρούνται με κύρωση υπερβαίνουσα ένα συγκεκριμένο κατώτατο όριο, που δεν περιλαμβάνει το αδίκημα το οποίο αφορά η ΕΕΕ*». Ο προκείμενος λόγος απόρριψης συνιστά επιμέρους πτυχή του κανόνα του διττού αξιοποιούν⁸⁴³. Παρ' ημίν δε, βάσει του άρθρου 13§1 περ. η' Ν. 4489/2017, εφαρμόζεται υποχρεωτικά.

⁸⁴¹ Βλ. σε αυτή την κατεύθυνση Α. Τζαννετή, ό.α.π., 89-90.

⁸⁴² Βλ. G. Vermeulen / W. De Bondt / C. Ryckman, Enhanced stringency in cooperation, ό.π., σελ. 302. Κατ' επέκταση, η ίδια θέση μπορεί να υποστηριχθεί ως προς όλους τους λόγους άρνησης του άρθρου 11§1, πλην ασφαλώς –όπως εξηγείται κατωτέρω– αυτού της περ. στ'.

⁸⁴³ Υπό μια έννοια, πάντως, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι ο προκείμενος λόγος άρνησης αναγνώρισης/εκτέλεσης πηγάζει και από την αρχή της αναλογικότητας. Και τούτο, καθώς δεν αποκλείεται η αρχή εκτέλεσης να θεωρήσει, αν η νομοθεσία του κράτους εκτέλεσης δεν επιτρέπει την εκτέλεση συγκεκριμένου ερευνητικού μέτρου για το έγκλημα στο οποίο αφορά η ΕΕΕ (π.χ. λόγω ήσσονος ποινικής αξίας του), ότι θα ήταν τόσο παράνομη όσο και δυσανάλογη η εκτέλεσή του. Σε

Ο έλεγχος του εγκλήματος, στο οποίο αφορά η ΕΕΕ, όπως προαναφέρθηκε πραγματοποιείται από την αρχή εκτέλεσης *in abstracto*. Η τελευταία αντιπαραβάλλει τα χαρακτηριστικά του με τα αντίστοιχα της –τυχόν υφιστάμενης– ημεδαπής ποινικής τυποποίησης, ώστε στη συνέχεια να διαπιστώσει αν τα εντελλόμενα ερευνητικά μέτρα διενεργούνται επιτρεπτά, σε αντίστοιχη περίπτωση, στο κράτος εκτέλεσης. Για παράδειγμα, μπορεί να δικαιολογηθεί η απόρριψη της ΕΕΕ, όταν αυτή εκδόθηκε για την εκτέλεση ερευνητικού μέτρου σε κράτος εκτέλεσης, στο οποίο η αξιόποινη πράξη συνιστά πλημμέλημα και το εν λόγω μέτρο διατάσσεται μόνον επί κακουργημάτων. Η παραδοχή αυτή ισχύει ακόμη και στις περιπτώσεις που η αξιόποινη πράξη συνιστά κακούργημα κατά τη νομοθεσία του κράτους έκδοσης, πλην όμως για την ίδια πράξη δεν χωρεί στο κράτος εκτέλεσης η εκτέλεση του εντελλόμενου με βάση την ΕΕΕ ερευνητικού μέτρου λόγω ηπιότερης επαπειλούμενης κύρωσης και ανεξάρτητα από το αν αυτή συνιστά κακούργημα ή πλημμέλημα σ' αυτό⁸⁴⁴.

Όπως παρατηρεί ο Τζαννετής⁸⁴⁵, η σχέση του άρθρου 12§5 Ν. 4489/2017 με το άρθρο 13§1 περ. η' του ιδίου Νόμου δεν είναι αρκούντως σαφής: Το πρώτο προβλέπει την ενημέρωση του κράτους έκδοσης περί μη ύπαρξης ή διαθεσιμότητας του ερευνητικού μέτρου κατά την εσωτερική νομοθεσία –και συνακόλουθα την αδυναμία παροχής της ζητηθείσας συνδρομής–, ενώ το δεύτερο θεσπίζει λόγο άρνησης, όταν το ερευνητικό μέτρο δεν προβλέπεται κατά το ελληνικό δίκαιο για το έγκλημα για το οποίο εκδόθηκε η ΕΕΕ. Πράγματι, μπορεί να εκληφθεί ότι το άρθρο 12§5 Ν. 4489/2017 και,

τέτοια περίπτωση, είναι σκόπιμη η προσφυγή σε εναλλακτικό ερευνητικό μέτρο κατ' άρθρα 10 Οδηγίας και 12 Ν. 4489/2017.

⁸⁴⁴ Ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι στο νομοσχέδιο (άρθρ. 13§1 περ. η') για την ενσωμάτωση της Οδηγίας στην ελληνική έννομη τάξη, όπως αυτό είχε αναρτηθεί διαδικτυακά προς δημόσια διαβούλευση (ό.π.), προβλεπόταν ως λόγος άρνησης εκτέλεσης της ΕΕΕ ότι «*η χρήση του ερευνητικού μέτρου περιορίζεται, κατά την εσωτερική νομοθεσία, σε συγκεκριμένα εγκλήματα, στα οποία δεν περιλαμβάνεται το έγκλημα που αφορά η ΕΕΕ*». Έτσι, όμως, η εκτέλεση του εντελλόμενου ερευνητικού μέτρου θα περιοριζόταν, βάσει της εσωτερικής νομοθεσίας, σε συγκεκριμένα εγκλήματα στα οποία δεν θα περιλαμβανόταν το έγκλημα στο οποίο θα αφορούσε η ΕΕΕ –απαλειφθέντος του όρου η προβλεπόμενη για τα εγκλήματα αυτά κύρωση να υπερβαίνει ένα συγκεκριμένο κατώτατο όριο. Μια τέτοια ρύθμιση θα δυσχέραινε –σε ανεπίτρεπτο κατά τη γνώμη μου βαθμό– τη συνεργασία των ελληνικών δικαστικών αρχών με αυτές των λοιπών κρατών μελών, στις νομοθεσίες των οποίων ενσωματώθηκε «κανονικά» η διάταξη. Κατά συνέπεια, ευτυχώς η διάταξη μεταφέρθηκε τελικά ως έχει στην Οδηγία.

⁸⁴⁵ Α. Τζαννετής, Η Ευρωπαϊκή Εντολή Έρευνας..., ό.π., 92.

αντίστοιχα, το άρθρο 10§5 της Οδηγίας περιέχουν υποκρυπτόμενο λόγο άρνησης εκτέλεσης της ΕΕΕ⁸⁴⁶. Το γεγονός αυτό, ωστόσο, δεν συνεπάγεται τη δυνατότητα – πολλώ δε μάλλον την υποχρέωση– της αρχής εκτέλεσης –πέραν του ελέγχου κατά πόσο για το έγκλημα στο οποίο αφορά η ΕΕΕ επιτρέπεται παρ’ ημίν η εκτέλεση του εκάστοτε εντελλόμενου ερευνητικού μέτρου– να ελέγξει τη βαρύτητα των ενδείξεων ενοχής, που απαιτούνται κατά το εσωτερικό δίκαιο για την εκτέλεσή του⁸⁴⁷. Αν γινόταν δεκτή μια τέτοια ερμηνευτική προσέγγιση, η αρχή εκτέλεσης θα εξέταζε –τουλάχιστον εν μέρει (και πέραν του *in abstracto* ελέγχου του διττού αξιοποιίνου)– την ουσία της διαβιβασθείσας σε αυτήν εντολής· και, ως εκ τούτου, θα επλήττετο η αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης. Άλλωστε, δεν φαίνεται να είχε ο Ενωσιακός νομοθέτης την πρόθεση να ελέγχεται η διαβιβαζόμενη ΕΕΕ και ως προς την εν λόγω παράμετρο. Ακόμη και στο πλαίσιο της Απόφασης-Πλαίσιο για το ΕΕΣ (όπως και σε αυτό του Ν. 3251/2004), για την επιβολή της κράτησης του εκζητουμένου από την αρχή εκτέλεσης του ΕΕΣ δεν διενεργείται έλεγχος των τυχόν ενδείξεων ενοχής – παρά μόνο στο πλαίσιο μιας συνολικά εσωτερικής διαδικασίας, λ.χ. κατ’ άρθρο 282§1 ΚΠΔ. Διαφορετικά, το προκείμενο πλαίσιο της ΕΕ για τη δικαστική συνεργασία θα ήταν παρωχημένο ακόμη και σε σχέση με την (από 1959) ΕΣΑΔΣΠΥ, στο πλαίσιο της οποίας δεν προβλέπεται η αναφορά στην οικεία αίτηση ενδείξεων ενοχής του υπόπτου/κατηγορουμένου για την εκτέλεση των οποιωνδήποτε ερευνητικών μέτρων.

3. Η περαιτέρω κάμψη του όρου του διττού αξιοποιίνου

Στην Οδηγία κατοχυρώνεται μεν ο κανόνας του διττού αξιοποιίνου⁸⁴⁸, ωστόσο κατά τρόπο τέτοιο που η εφαρμογή του καθίσταται εν πολλοίς αβέβαιη. Κατ’ αρχάς, σύμφωνα με όσα προαναφέρθηκαν, τούτο οφείλεται α) στη διακριτική ευχέρεια της αρχής εκτέλεσης να απορρίψει την αναγνώριση/εκτέλεση της ΕΕΕ, στις περιπτώσεις που συντρέχουν οι προϋποθέσεις εφαρμογής του κανόνα, και β) στην κάμψη του κανόνα, εφόσον το έγκλημα στο οποίο αφορά η εντολή περιλαμβάνεται στον κατάλογο

⁸⁴⁶ Βλ. Μέρος Τρίτο, Κεφάλαιο Τέταρτο, Δ.1 (και εκεί υποσημ. 755), καθώς και Κεφάλαιο Πέμπτο, Ι.

⁸⁴⁷ Βλ. Α. Τζαννετή, Η Ευρωπαϊκή Εντολή Έρευνας..., ό.π., 92.

⁸⁴⁸ Σημειωτέον ότι μερική κατοχύρωση του κανόνα του διττού αξιοποιίνου προβλέπει, επιπλέον, η – αναλυόμενη αμέσως παρακάτω– περ. ε’ της §1 του άρθρου 11, στις περιπτώσεις που η ΕΕΕ αφορά σε έγκλημα που φέρεται να τελέστηκε εκτός του εδάφους του κράτους έκδοσης, μερικά ή συνολικά στο έδαφος του κράτους εκτέλεσης και η σχετική συμπεριφορά δεν είναι αξιόποινη στο κράτος εκτέλεσης.

του Παραρτήματος Δ', ανάλογα με το πλαίσιο της επαπειλούμενης για την τέλεσή του ποινής.

Περαιτέρω όμως, σημαντική εξαίρεση εισάγουν τα άρθρα 11§2 της Οδηγίας και 13§2 Ν. 4489/2017, σύμφωνα με τα οποία οι εν λόγω ρυθμίσεις των περ. ζ' και η' δεν ισχύουν όσον αφορά στα ερευνητικά μέτρα που ορίζουν τα άρθρα 10§2 της Οδηγίας και 12§2 του Νόμου⁸⁴⁹. Δηλαδή, δεν χωρεί έλεγχος του διττού αξιοποιήσιμου στις περιπτώσεις που με βάση την εκδοθείσα ΕΕΕ διατάσσεται η εκτέλεση των εν λόγω μέτρων. Έτσι, ενώ κατ' αρχήν προβλέπεται (με την περ. ζ') η δυνητική απόρριψη της ΕΕΕ λόγω της μη συνδρομής του διττού αξιοποιήσιμου σε κάθε περίπτωση, πλην της εντολής που αφορά σε κάποια από τις ως άνω τριάντα δύο κατηγορίες εγκλημάτων, εν τέλει ο κανόνας καταργείται πλήρως επί πολύ συνηθισμένων στην πράξη ερευνητικών μέτρων· όπως π.χ. είναι η εξέταση μάρτυρα ή η εκτέλεση οποιουδήποτε μη παρεμβατικού (τουλάχιστον κατά τις κρατούσες αντιλήψεις στο κράτος εκτέλεσης) μέτρου. Η ίδια διαπίστωση ισχύει (αναφορικά με την περ. η') ως προς τα μέτρα αυτά, όταν η εκτέλεσή τους δεν θα επιτρεπόταν σύμφωνα με τη νομοθεσία του κράτους εκτέλεσης σε αυτό προκειμένου για το ίδιο έγκλημα. Η εν λόγω μερική κατάργηση του κανόνα δεν οφείλεται, πλέον, στη φύση του εγκλήματος στο οποίο αφορά η ΕΕΕ και στο μέγεθος της επαπειλούμενης στερητικής της ελευθερίας ποινής ή του αντίστοιχου μέτρου ασφαλείας, αλλά αποκλειστικά στο είδος του εντελλόμενου μέτρου.

Λαμβάνοντας υπόψη τον χαρακτήρα των μέτρων των άρθρων 10§2 της Οδηγίας και 12§2 Ν. 4489/2017 (τα οποία καλύπτουν σημαντική μερίδα των εντελλόμενων βάσει της ΕΕΕ μέτρων), με τη ρύθμιση αυτή εξασφαλίζεται *a priori*, στις περισσότερες των περιπτώσεων, η εκτέλεση της ΕΕΕ –ή τουλάχιστον η μη απόρριψη αυτής εξαιτίας της μη συνδρομής του όρου του διττού αξιοποιήσιμου. Η ρύθμιση είναι πρωτότυπη, αλλά και ορθή, στο μέτρο που διευκολύνει τη συνεργασία των αρχών έκδοσης και εκτέλεσης και εφόσον δεν συντρέχει λόγος άρνησης εκτέλεσης της ΕΕΕ που άπτεται θεμελιωδών δικαιωμάτων του καθ' ου. Για παράδειγμα, βάσει αυτής της ρύθμισης θα μπορούσε ελληνική αρχή εκτέλεσης να εκδώσει ΕΕΕ για την εξέταση από τις αρμόδιες γαλλικές αρχές μάρτυρα στη Γαλλία, ο οποίος θεωρείται αυτόπτης κατά την τέλεση του εγκλήματος του άρθρου 293§4 ΠΚ (:εξ αμελείας παρακώλυση της λειτουργίας άλλων

⁸⁴⁹ Για τα εν λόγω μέτρα βλ. στο ίδιο Μέρος, Κεφάλαιο Τέταρτο, Δ.2.

κοινωφελών εγκαταστάσεων). Η απαξία του εν λόγω πλημμελήματος είναι μικρή⁸⁵⁰. Σε τέτοια περίπτωση, η αρμόδια γαλλική αρχή εκτέλεσης είναι υποχρεωμένη να εκτελέσει την εντολή, εφόσον βέβαια δεν συντρέχει άλλος λόγος μη αναγνώρισης/εκτέλεσης αυτής.

Στην Οδηγία προβλέπεται η αναγνώριση-εκτέλεση της ΕΕΕ, ανεξάρτητα από την κατηγορία του εγκλήματος στο οποίο αυτή αφορά. Η επισήμανση αυτή δεν στερείται σημασίας, καθώς στο πλαίσιο της αμοιβαίας δικαστικής συνδρομής συνήθως προβλέπεται η δυνατότητα μη ικανοποίησης της σχετικής αίτησης, όταν αυτή αφορά σε συγκεκριμένες κατηγορίες εγκλημάτων και δη σε πολιτικά, φορολογικά και στρατιωτικά εγκλήματα⁸⁵¹. Έτσι, εφόσον δεν συντρέχει κάποιος από τους λόγους του άρθρου 11§1, η ΕΕΕ εκτελείται και όταν αφορά στα εγκλήματα αυτά. Μάλιστα, στις περιπτώσεις που η ΕΕΕ αφορά σε φορολογικά, τελωνειακά ή τραπεζικά εγκλήματα, ορίζεται ρητά στο άρθρο 11§3 της Οδηγίας και αντίστοιχα στο άρθρο 13§3 Ν. 4489/2017 ότι «η αναγνώριση ή η εκτέλεση δεν μπορεί να απορριφθεί από την αρχή εκτέλεσης με τη δικαιολογία ότι η νομοθεσία του κράτους εκτέλεσης δεν επιβάλλει το ίδιο είδος φόρου ή δασμού ή δεν περιλαμβάνει το ίδιο είδος ρύθμισης με το δίκαιο του κράτους έκδοσης όσον αφορά φορολογικά, τελωνειακά ή τραπεζικά ζητήματα». Η παραπάνω ρύθμιση έχει όμοιο περιεχόμενο με αυτή του άρθρου 14§3 εδ. β' της Απόφασης-Πλαίσιο για το ΕΕΣΑΣ⁸⁵².

⁸⁵⁰ Για την τέλεση του εν λόγω εγκλήματος προβλέπεται ποινή φυλάκισης έως έξι μήνες ή χρηματική ποινή. Πρβλ. την περίπτωση «γελοίας» αίτησης δικαστικής συνδρομής για πράξη ανάξιας ποινικού ενδιαφέροντος σε *Ε. Βασιλακάκη*, Το αλλοδαπό δίκαιο..., ό.π., σελ. 370 (εκεί υποσημ. 312).

⁸⁵¹ Βλ. σχετ. Μέρος Πρώτο, Κεφάλαιο Πρώτο, Γ.1.8. Σταδιακά, κατά την εξέλιξη του σχετικού νομικού πλαισίου –και δη σε ευρωπαϊκό επίπεδο– επιδιώχθηκε η κατάργηση των συγκεκριμένων λόγων (δυννητικής) άρνησης εκτέλεσης των αιτήσεων συνδρομής· βλ. ενδεικτ. άρθρ. 8, 9 του από 16.10.2001 πρωτοκόλλου της ΣΑΔΣΠΥ/ΕΕ· 1, 2 του από 17.3.1978 πρωτοκόλλου της ΕΣΑΔΣΠΥ· πρβλ. όμως άρθρ. 1§2 του από 8.11.2001 πρωτοκόλλου της ΕΣΑΔΣΠΥ ως προς τα στρατιωτικά εγκλήματα. Ο *J. Nijhof*, *The European Investigation Order and evidence requests in military criminal cases: a matter of 'uniform application'?*, *EuCLR* 2018, 373 επ., θεωρεί ακατάλληλη την ΕΕΕ επί στρατιωτικών εγκλημάτων και προκρίνει προς τούτο την εφαρμογή της από 19.6.1951 Σύμβασης μεταξύ των κρατών μελών του ΝΑΤΟ επί του νομικού καθεστώτος των δυνάμεών τους («Σύμβαση ΝΑΤΟ SOFA») [N. 2799/1954].

⁸⁵² Σημειωτέον ότι και στις δύο διατάξεις γίνεται λόγος για «δικαιολογία»: Πρόκειται για εσφαλμένη απόδοση των αντίστοιχων όρων του αγγλικού κειμένου (‘‘on the ground’’) και του γαλλικού κειμένου (‘‘*au motif*’’) της Οδηγίας και της Απόφασης-Πλαίσιο. Εντούτοις, ο Έλληνας νομοθέτης ενσωμάτωσε ορθά τη διάταξη με το άρθρο 13§3 του Νόμου, όπου γίνεται λόγος για «αιτιολογία».

Από τα ανωτέρω διαπιστώνεται ότι, ενώ κατ' αρχήν φαίνεται να κατοχυρώνεται στην Οδηγία ο όρος του διττού αξιοποιήσιμου ως δυνητικός λόγος άρνησης εκτέλεσης της ΕΕΕ, εν τέλει αμβλύνεται σε σημαντικό βαθμό. Συγκεκριμένα, ο εν λόγω όρος εμφανώς πλέον παύει να συνιστά τον κανόνα, καθ' όσον ισχύει σε πολύ συγκεκριμένες περιπτώσεις και μάλιστα κατά τη διακριτική ευχέρεια της αρχής εκτέλεσης. Κατά τούτο –πέραν άλλων– η Οδηγία για την ΕΕΕ διαφοροποιείται σημαντικά από τις προηγούμενες ενωσιακές νομικές πράξεις για το ΕΕΣ και την ΑΔΠΑΣ, καθιστώντας ακόμη ευκολότερη τη δικαστική συνεργασία μεταξύ των αρχών έκδοσης και εκτέλεσης.

Γ. Η επιφύλαξη της εδαφικότητας

Στο πλαίσιο της «διεθνούς συνεργασίας» –και δη της έκδοσης– είναι συνήθης η εξάρτηση της αποδοχής της αιτούμενης συνδρομής από τον τόπο τέλεσης του εγκλήματος στο οποίο αυτή αφορά⁸⁵³. Τα βαθύτερα αίτια της δυνατότητας μη ικανοποίησης των σχετικών αιτήσεων, στις περιπτώσεις που τα εγκλήματα τελέστηκαν μερικά ή συνολικά στο κράτος όπου αυτές απευθύνονται, συνδέονται ασφαλώς με την αρχή της εδαφικής κυριαρχίας. Από την τελευταία απορρέει η αρχή της εδαφικότητας⁸⁵⁴, η οποία συνιστά βασική αρχή του διεθνούς ποινικού δικαίου και καθορίζει (μεταξύ και άλλων αρχών) την ποινική δικαιοδοσία ενός κράτους⁸⁵⁵. Σύμφωνα με την αρχή αυτή, το κράτος έχει ποινική δικαιοδοσία ως προς όλα τα εγκλήματα που τελέστηκαν στην επικράτειά του⁸⁵⁶.

Στην Εμπεριστατωμένη Έκθεση⁸⁵⁷ διαπιστώνεται –μάλλον επικριτικά– ότι η Απόφαση-Πλαίσιο για το ΕΕΣΑΣ «επανέφερε ορισμένους λόγους άρνησης, όπως η αρχή της εδαφικότητας, που ανήκαν στο σύστημα της έκδοσης και δεν εφαρμόζονταν πλέον στο πλαίσιο του μηχανισμού αμοιβαίας δικαστικής συνδρομής για τη συγκέντρωση αποδεικτικών στοιχείων». Πράγματι, στο πλαίσιο της ΣΑΔΣΠΥ/ΕΕ δεν προβλέπεται

⁸⁵³ Βλ., για παράδειγμα, άρθρ. 7 ΕΣΕ («τόπος εκτέλεσης»), 438 περ. β' ΚΠΔ. Επίσης, βλ. άρθρ. 4 περ. e, f Model Treaty on Extradition του ΟΗΕ.

⁸⁵⁴ Βλ. *D. Ireland-Piper*, Prosecutions of extraterritorial criminal conduct and the abuse of rights doctrine, ULR 4/2013, 72 (προσβάσιμο σε <http://doi.org/10.18352/ulr.243>).

⁸⁵⁵ Βλ. *Η. Μπαντέκα*, Διεθνές ποινικό δίκαιο, ό.π., σελ. 793, σύμφωνα με τον οποίο από την αρχή της εδαφικής κυριαρχίας απορρέει εθνικό δικαίωμα ποινικής δικαιοδοσίας του κράτους στο οποίο τελέστηκε το έγκλημα.

⁸⁵⁶ Παρ' ημίν βλ. άρθρ. 5 ΠΚ.

⁸⁵⁷ Ό.π., σελ. 6· σχετ. βλ. και σελ. 32.

λόγος άρνησης εκτέλεσης της αίτησης δικαστικής συνδρομής σχετικός με τον τόπο τέλεσης της ερευνώμενης αξιόποινης πράξης, ενώ στην ΕΣΑΔΣΠΥ μόνον έμμεσα μπορεί να συναχθεί τέτοιος λόγος⁸⁵⁸. Στη δε ΣΕΣΣ (άρθρ. 55§1 περ. α΄) παρέχεται η δυνατότητα επιφύλαξης ως προς την εφαρμογή της αρχής “ne bis in idem” στις περιπτώσεις που τα πραγματικά περιστατικά, στα οποία αφορά η αίτηση δικαστικής συνδρομής, έλαβαν χώρα συνολικά ή μερικά στο έδαφος του κράτους προς το οποίο απευθύνεται η αίτηση⁸⁵⁹.

Στην πρωτοβουλία για την ΕΕΕ δεν προβλεπόταν λόγος άρνησης αναγνώρισης/εκτέλεσης της εντολής σχετιζόμενος με τον τόπο τέλεσης του εγκλήματος⁸⁶⁰. Εν τέλει, τέτοιος λόγος προβλέφθηκε μετά τις διαπραγματεύσεις που έλαβαν χώρα κατά το προπαρασκευαστικό στάδιο της Οδηγίας⁸⁶¹, πρόκειται δε για τον μόνο λόγο που σχετίζεται με την ποινική δικαιοδοσία του κράτους εκτέλεσης, καθώς

⁸⁵⁸ Δηλαδή χάριν της αποφυγής της προσβολής της κρατικής κυριαρχίας κατ’ άρθρο 2 περ. β΄ ΕΣΑΔΣΠΥ ή κατ’ άρθρο 5§1 περ. β΄ ΕΣΑΔΣΠΥ σε συνδ. με το άρθρ. 7 ΕΣΕ, εφόσον υιοθετηθεί μια μαξιμαλιστική ερμηνεία της διάταξης.

⁸⁵⁹ Η δυνατότητα αυτή παρέχεται, κατά τη διάταξη, εφόσον τα πραγματικά περιστατικά δεν έλαβαν χώρα μερικά στο έδαφος του αιτούντος κράτους. Σημειώνεται ότι η Ελλάδα αξιοποίησε τη δυνατότητα που παρέχεται στην εν λόγω διάταξη και επιφυλάχθηκε σχετικά, με το άρθρο τρίτο του κυρωτικού Ν. 2514/1997.

⁸⁶⁰ Βλ. άρθρ. 10 της σχετικής πρότασης οδηγίας. Η εν λόγω έλλειψη επισημάνθηκε από τη θεωρία, ωστόσο σε γενικές γραμμές δεν επικρίθηκε τόσο κατηγορηματικά όσο άλλοι παραλειφθέντες λόγοι άρνησης της αναγνώρισης/εκτέλεσης της ΕΕΕ. Σύμφωνα πάντως με την *European Criminal Bar Association*, Statement..., ό.π., υπό V.1, ο προκείμενος λόγος άρνησης έπρεπε να προστεθεί στην Οδηγία.

⁸⁶¹ Τα συμφέροντα των «εδαφικών κρατών» συνυπάρχουν με αυτά των κεντρικών θεσμών της ΕΕ –ακόμη και μετά τη Συνθήκη της Λισαβόνας. Βλ. *Δ. Χρυσόχοου*, Η διαμόρφωση της ευρωπαϊκής πολιτείας, σε: Μ. Τσινισιζέλης / Κ. Υφαντής (επιμ.), *Σύγχρονα προβλήματα διεθνών σχέσεων - Κρατική κυριαρχία: απειλές και προκλήσεις*, εκδ. Ι. Σιδέρη, Αθήνα 2000, σελ. 254, ο οποίος περαιτέρω ορθά διαπίστωνε – προ της σύναψης της Συνθήκης της Λισαβόνας– ότι «[η] σημερινή Ένωση ανταποκρίνεται περισσότερο σε ένα σύστημα εθνικών δημοκρατιών, παρά σε ένα διεθνικό δημοκρατικό σύστημα». Πλέον, με την αύξηση των αρμοδιοτήτων της Ένωσης και την ισχυροποίηση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου (με τη Συνθήκη της Λισαβόνας), η θέση αυτή ισχύει μεν, αλλά σε κάπως περιορισμένο βαθμό. Η δε κυριαρχία των κρατών μελών, αν και περιορίζεται μεταξύ άλλων και με τη συνεχή έκδοση ενωσιακών νομικών πράξεων για πληθώρα ζητημάτων, συνεχίζει να παίζει σημαντικό ρόλο στις μεταξύ τους σχέσεις. Μια πολύ μικρή –πλην όμως χαρακτηριστική– έκφανση της αρχής της κρατικής κυριαρχίας συνιστά και η ρύθμιση της Οδηγίας για τον προκείμενο λόγο μη αναγνώρισης/εκτέλεσης της ΕΕΕ.

για την εφαρμογή όλων των λοιπών λόγων του άρθρου 11 δεν ερευνάται (και δεν έχει σημασία) η –έστω παράλληλη– δικαιοδοσία του κράτους εκτέλεσης.

Σύμφωνα με την περίπτωση ε' του άρθρου 11§1, η αναγνώριση/εκτέλεση της ΕΕΕ μπορεί να απορριφθεί όταν η ΕΕΕ αφορά σε ποινικό αδίκημα «για το οποίο υπάρχουν υπόνοιες ότι διαπράχθηκε εκτός του εδάφους του κράτους έκδοσης και εν μέρει ή εξ ολοκλήρου στο έδαφος του κράτους εκτέλεσης, και η συμπεριφορά για την οποία εκδόθηκε η ΕΕΕ δεν συνιστά αδίκημα στο κράτος εκτέλεσης»⁸⁶². Ο προκείμενος λόγος ενσωματώθηκε αντίστοιχα με το άρθρο 13§1 περ. ε' Ν. 4489/2017, δυνάμει του οποίου όμως εφαρμόζεται υποχρεωτικά στην ελληνική έννομη τάξη.

Με βάση την εν λόγω διάταξη, αμβλύνεται η σημασία του τόπου τέλεσης του ερευνώμενου εγκλήματος, στο μέτρο που απαιτείται σωρευτικά α) να εικάζεται⁸⁶³ ότι το έγκλημα στο οποίο αφορά η ΕΕΕ τελέστηκε εκτός του εδάφους του κράτους έκδοσης, β) το εν λόγω έγκλημα να τελέστηκε μερικά ή συνολικά στο έδαφος του κράτους εκτέλεσης και γ) η σχετική συμπεριφορά να μην είναι αξιόποινη στο κράτος εκτέλεσης. Έτσι, για την εφαρμογή του προκείμενου λόγου άρνησης η αρχή εκτέλεσης οφείλει να διενεργήσει έλεγχο του διττού αξιοποιούν. Ωστόσο, ο κανόνας τυποποιείται «αρνητικά» (υπό διαφορετικό πρίσμα απ' ότι στην περ. ζ'), καθώς εν προκειμένω δεν ελέγχεται η συνδρομή του, αλλά η μη συνδρομή του.

Προϋπόθεση για την εφαρμογή της διάταξης είναι να υπάρχει σύνδεσμος της ερευνώμενης αξιόποινης πράξης με το κράτος εκτέλεσης – έστω και μικρός, στην περίπτωση της μερικής τέλεσης του εγκλήματος στο έδαφός του⁸⁶⁴. Ωστόσο, ο

⁸⁶² Πρβλ. άρθρ. 13§1 περ. στ' Απόφασης-Πλαίσιο για το ΕΕΣΑΣ και 4 περ. 7 Απόφασης-Πλαίσιο για το ΕΕΣ, όπου τα δύο συνθετικά μέρη του προκείμενου λόγου της Οδηγίας για την ΕΕΕ συνιστούν αντίστοιχα δύο ξεχωριστούς λόγους άρνησης εκτέλεσης του ΕΕΣΑΣ και του ΕΕΣ.

⁸⁶³ Η έκφραση της Οδηγίας «υπάρχουν υπόνοιες» δεν είναι ικανοποιητική, με δεδομένο ότι αφορά στη συνεργασία μεταξύ αρχών των κρατών μελών. Η έκφραση απαντά αντίστοιχα στο αγγλικό κείμενο ως “is alleged” (:προβάλλεται) και στο γαλλικό κείμενο ως «est présumée» (:υποτίθεται, εικάζεται).

⁸⁶⁴ Θεωρητικά, θα μπορούσε να είχε προβλεφθεί στην Οδηγία αντίστοιχος λόγος άρνησης εκτέλεσης της ΕΕΕ επίσης πηγάζων από την αρχή της κρατικής κυριαρχίας και δη αναφορικά με τις περιπτώσεις που ο καθ' ου έχει την ιθαγένεια του κράτους εκτέλεσης και η πράξη ως προς την οποία εκδόθηκε η εντολή δεν συνιστά έγκλημα στο τελευταίο. Σε τέτοιες περιπτώσεις, ο σύνδεσμος του κράτους εκτέλεσης με την πράξη είναι ιδιαίτερα απομακρυσμένος (σε αντίθεση με τις περιπτώσεις στις οποίες μέρος της πράξης τελέστηκε στο έδαφός του). Συνεπώς, δεν ξενίζει η μη συμπερίληψη τέτοιου λόγου άρνησης, που θα απέπνεε έναν αέρα μάλλον ακραίου «προστατευτισμού» του κράτους υπέρ των πολιτών του, σε βάρος της ικανοποίησης της ποινικής αξίωσης του άλλου κράτους μέλους. Βλ. S. Ruggeri, Transnational

Ενωσιακός νομοθέτης όρισε ότι απαιτείται περαιτέρω η πράξη να μην είναι αξιόποινη στο κράτος εκτέλεσης –ενδεχομένως με σκοπό να μην απορριφθεί η ΕΕΕ από το κράτος εκτέλεσης και επιδιωχθεί η δίωξη του καθ’ ου σ’ αυτό καθ’ υποκατάσταση του κράτους έκδοσης⁸⁶⁵. Έτσι, αποφεύχθηκε η θέσπιση στο πεδίο της ΕΕΕ ρύθμισης αντίστοιχης με την αρχή του δικαίου της έκδοσης “aut dedere aut judicare”⁸⁶⁶.

Για παράδειγμα, όπως είναι γνωστό η ολλανδική νομοθεσία είναι ιδιαίτερα ανεκτική ως προς την προμήθεια/κατοχή ινδικής κάνναβης για προσωπική χρήση. Η απόκτηση 3 γραμμαρίων της εν λόγω ναρκωτικής ουσίας από πρόσωπο ευρισκόμενο στην ελληνική επικράτεια, μέσω ταχυδρομικής αποστολής από την Ολλανδία, μπορεί να είναι αξιόποινη στην Ελλάδα, όχι όμως άνευ ετέρου και στην Ολλανδία⁸⁶⁷. Σε τέτοια περίπτωση, η ολλανδική αρχή εκτέλεσης ενδέχεται να θεωρήσει ότι η πράξη τελέστηκε μερικά στο έδαφός της (από το οποίο και απεστάλη η ναρκωτική ουσία) και, μη θεωρώντας αυτήν αξιόποινη στην έννομη τάξη της, μπορεί να απορρίψει την ΕΕΕ με την οποία διατάχθηκε η εκτέλεση σχετικών ερευνητικών μέτρων. Σημειώνεται ότι στην περίπτωση αυτή, η αρχή εκτέλεσης θα μπορούσε επιπρόσθετα να απορρίψει την εκτέλεση της εντολής βάσει της περίπτωσης ζ’ του άρθρου 11§1 (με δεδομένο ότι η πράξη δεν είναι αξιόποινη βάσει της νομοθεσίας του κράτους εκτέλεσης, αλλά και δεν εντάσσεται στην κατηγορία «*παράνομη διακίνηση ναρκωτικών και ψυχοτρόπων ουσιών*» του παραρτήματος Δ’ της Οδηγίας).

investigations and prosecution on cross-border cases in Europe: guidelines for a model of fair multicultural criminal justice, σε: Stefano Ruggeri (επιμ.), *Transnational evidence and multicultural in Europe*, εκδ. Springer, Cham-Heidelberg-New York-Dordrecht-London 2014, σελ. 225, ο οποίος θεωρεί απαραίτητη τη θέσπιση σαφών κανόνων ποινικής δικαιοδοσίας μεταξύ των κρατών μελών χάριν της ασφάλειας δικαίου, σύμφωνα και με τις θεμελιώδεις αρχές του ποινικού δικαίου.

⁸⁶⁵ Η πρόβλεψη αυτή είναι ορθή, με δεδομένο ότι κατά το νόημα της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης δεν πρέπει να δίνεται προτεραιότητα στα συμφέροντα του κράτους εκτέλεσης σε βάρος των συμφερόντων του κράτους έκδοσης. Τούτο θα ίσχυε αν στο άρθρο 11§1 περ. ε’ δεν είχε συμπεριληφθεί ο επιμέρους όρος μη ποινικοποίησης της αξιόποινης πράξης, στην οποία αφορά η ΕΕΕ, και στο κράτος εκτέλεσης· βλ. *M. Luchtman*, *Towards a transnational application of the legality principle in the EU’s Area of Freedom, Security and Justice?*, ULR 4/2013, 30 (προσβάσιμο σε <http://doi.org/10.18352/ulr.240>).

⁸⁶⁶ Βλ. Μέρος Πρώτο, Κεφάλαιο Πρώτο, Γ.1.5.

⁸⁶⁷ Βάσει της ολλανδικής νομοθεσίας, η κατοχή μέχρι 5 γραμμαρίων ινδικής κάνναβης κατά κανόνα δεν επισύρει την κίνηση ποινικών διαδικασιών κατά του χρήστη της· βλ. σχετ. *European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction*, *Netherlands drug report 2018*, σελ. 4 (προσβάσιμο σε <http://www.emcdda.europa.eu/system/files/publications/8877/netherlands-cdr-2018-with-numbers.pdf>).

Η επίκληση του προκειμένου λόγου άρνησης της αναγνώρισης/εκτέλεσης της ΕΕΕ δεν επιτρέπεται στις περιπτώσεις που και το κράτος εκτέλεσης έχει ποινική δικαιοδοσία για την ερευνώμενη αξιόποινη πράξη. Πλην όμως δεν αποκλείεται η αρχή εκτέλεσης, πληροφορούμενη μέσω της ΕΕΕ ως προς την τέλεση συγκεκριμένου εγκλήματος, να θεωρήσει ότι υποχρεούται (βάσει της αρχής της νομιμότητας) να κινήσει αυτεπαγγέλτως τη διαδικασία για την άσκηση ποινικής δίωξης, ώστε το κράτος εκτέλεσης να δυνηθεί να ασκήσει την ποινική δικαιοδοσία του. Προς τούτο, ενδέχεται η αρχή εκτέλεσης να μην επιθυμεί την εκτέλεση της ΕΕΕ⁸⁶⁸. Τέτοια ενέργεια, ωστόσο, πέραν του ότι δεν είναι επιτρεπτή (τουλάχιστον) με βάση το πνεύμα της Οδηγίας, πιθανότατα θα συνεπαγόταν την παραβίαση της αρχής “ne bis in idem”.

Περαιτέρω, κατά την §4 του άρθρου 11 της Οδηγίας και αντίστοιχα κατ’ άρθρο 13§4 Ν. 4489/2017, όταν συντρέχει περίπτωση εφαρμογής της περίπτωσης ε’, προτού η αρχή εκτέλεσης αποφασίσει να μην αναγνωρίσει/εκτελέσει –συνολικά ή μερικά– την ΕΕΕ «συμβουλεύεται την αρχή έκδοσης με κάθε πρόσφορο μέσο και, εάν χρειάζεται, ζητεί από την αρχή έκδοσης να της παράσχει αμελλητί κάθε απαραίτητη πληροφορία». Η τήρηση της διαδικασίας αυτής είναι υποχρεωτική και, πρακτικά, με αυτήν κάμπτεται ο κανόνας του διττού αξιοποίνου και υποβαθμίζεται περαιτέρω η σημασία του τύπου τέλεσης του εγκλήματος. Με μια τέτοια πρακτική περιορίζεται η εφαρμογή τού (ούτως ή άλλως δυνητικά εφαρμοζόμενου κατά την Οδηγία) προκειμένου λόγου μη αναγνώρισης/εκτέλεσης της ΕΕΕ, ενώ παράλληλα ενισχύεται η συνεργασία των αρχών έκδοσης και εκτέλεσης με σκοπό την εκτέλεση των εντελλόμενων ερευνητικών μέτρων.

⁸⁶⁸ Πρβλ. την άποψη Θ. Σοφού στην εκδήλωση της Ένωσης Ελλήνων Ποινικολόγων και του Ινστιτούτου Ευρωπαϊκού και Διεθνούς Ποινικού Δικαίου με θέμα «Η διακρατική συνεργασία στις ποινικές υποθέσεις (έκδοση, Ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης, δικαστική συνδρομή)», που πραγματοποιήθηκε στον Δικηγορικό Σύλλογο Αθηνών την 5.4.2017, προσβάσιμη σε <https://www.youtube.com/watch?v=nmDv05ZYdxk> (51:27), ότι παρ’ ημίν «θα έλεγε κανείς ότι ο εισαγγελέας, ο οποίος θα έκανε μεταφορά διαδικασίας σε άλλο κράτος και θα παραιτείτο από τη δίωξη μιας συγκεκριμένης αξιόποινης πράξεως, θα υπέπιπτε στη μομφή της παράβασης καθήκοντος». Μεταφέροντας την εν λόγω θέση στο πεδίο της ΕΕΕ, επισημαίνουμε ότι η αρχή εκτέλεσης κατ’ αρχήν υποχρεούται, άνευ ετέρου, να εκτελέσει την εντολή εκπληρώνοντας διεθνή υποχρέωση του κράτους –σε κάθε περίπτωση ανεξάρτητη της όποιας ασκούμενης σε κυβερνητικό επίπεδο πολιτικής. Ο εισαγγελέας (ως αρμόδια αρχή εκτέλεσης κατ’ άρθρο 11§1 Ν. 4489/2017) δεχόμενος την εκτέλεση της ΕΕΕ και μη ασκώντας παράλληλα ποινική δίωξη για συγκεκριμένη αξιόποινη πράξη –καίτοι η Ελλάδα επίσης έχει ποινική δικαιοδοσία– ενεργεί εν προκειμένω νόμιμα κατά τα προβλεπόμενα στην ενωσιακή νομοθεσία (ενώ δεν θα μπορούσε να καταφαθεί η παράβαση του άρθρου 259 ΠΚ).

Εφόσον η εντολή δεν απορριφθεί βάσει της περίπτωσης ε', πρέπει να εκτελεστεί ακόμη και όταν η αξιόποινη πράξη δεν έχει τελεστεί στο έδαφος του κράτους έκδοσης. Σε κάθε περίπτωση, η αρχή έκδοσης δεν υποχρεούται εκ της Οδηγίας να επικαλεστεί και να θεμελιώσει την ποινική δικαιοδοσία της ως προς την αξιόποινη πράξη. Όμως, αν πράγματι η αρχή έκδοσης δεν διαθέτει την απαιτούμενη δικαιοδοσία (και επιδιώκει, π.χ., να συγκεντρώσει αποδεικτικά μέσα για άλλο σκοπό), ήδη με την έκδοση της ΕΕΕ επέρχεται κατάχρηση της διαδικασίας –η οποία επιτείνεται με την εκτέλεσή της.

Ευλόγως υποστηρίχθηκε στη θεωρία⁸⁶⁹ ότι θα ήταν προτιμότερο να μη συμπεριλαμβανόταν στην Οδηγία ο εδώ εξεταζόμενος λόγος άρνησης. Πέραν όσων προαναφέρθηκαν, η εφαρμογή της διάταξης του άρθρου 11§1 περ. ε' εξαρτάται από τη συνδρομή σειράς προϋποθέσεων, γεγονός που την καθιστά αντικειμενικά δυσεφάρμοστη στην πράξη, αλλά και υποδηλώνει κάποιο δισταγμό του Ενωσιακού νομοθέτη για την καθεαυτήν θέσπισή της. Επιπλέον, η ως άνω ρύθμιση εισάγει στο πεδίο της δικαστικής συνεργασίας έναν λόγο άρνησης της αναγνώρισης/εκτέλεσης της ΕΕΕ, αντίστοιχος του οποίου κατά κανόνα δεν απαντά στο νομικό πλαίσιο της μικρής δικαστικής συνδρομής (ΕΣΑΔΣΠΥ, ΣΑΔΣΠΥ/ΕΕ, ΚΠΑ κ.λπ.⁸⁷⁰). Ο προκείμενος λόγος άρνησης, όπως προαναφέρθηκε, προέρχεται από το παραδοσιακό νομικό πλαίσιο του θεσμού της έκδοσης και συνιστά παραλλαγή του σχετικού προαιρετικού λόγου μη εκτέλεσης του ΕΕΣ (κατ' άρθρο 4 περ. 7 της σχετικής Απόφασης-Πλαίσιο). Η δικαιολογητική βάση του λόγου αυτού στον θεσμό της έκδοσης είναι προφανής, εξαιτίας της βαρύτητας της επέμβασης στο θεμελιώδες δικαίωμα της προσωπικής ελευθερίας του εκζητουμένου. Όμως, με την εκτέλεση της ΕΕΕ κατ' αρχήν δεν προκαλείται επέμβαση αντίστοιχης βαρύτητας σε βάρος του καθ' ου.

Τέλος, στις περιπτώσεις που η ΕΕΕ έχει εκδοθεί υπέρ του υπόπτου/κατηγορουμένου, θα πρέπει να γίνει δεκτό κατ' εφαρμογή της αρχής "*lex mitior*" ότι η αναγνώριση/εκτέλεση της ΕΕΕ δεν θα πρέπει να απορρίπτεται εξαιτίας της συνδρομής του ανωτέρω λόγου⁸⁷¹.

⁸⁶⁹ Βλ. G. Vermeulen / W. De Bondt / C. Ryckman, *Enhanced stringency in cooperation*, ό.π., σελ. 290· L. Bachmaier Winter, *The proposal for a directive on the EIO...*, ό.π., σελ. 84, κατά την οποία, υπό την έποψη της αποτελεσματικής δίωξης των διεθνικών εγκλημάτων, ο προκείμενος λόγος άρνησης «δεν συνιστά την καλύτερη δυνατή λύση».

⁸⁷⁰ Βλ. και Model Treaty on Mutual Assistance in Criminal Matters του ΟΗΕ (*supra* υποσημ. 46), όπου δεν απαντά αντίστοιχος λόγος άρνησης της συνδρομής.

⁸⁷¹ Βλ. υποσημ. 842.

Δ. Το είδος των διαδικασιών σε συνδυασμό με την πρόβλεψη του ερευνητικού μέτρου στο εσωτερικό δίκαιο

Βάσει του άρθρου 11§1 περ. γ', η αναγνώριση/εκτέλεση της ΕΕΕ μπορεί να απορριφθεί από την αρχή εκτέλεσης στις περιπτώσεις που η ΕΕΕ έχει εκδοθεί στο πλαίσιο των διαδικασιών που αναφέρονται στο άρθρο 4 περ. β' και γ'⁸⁷² και, σωρευτικά, το εντελλόμενο ερευνητικό μέτρο δεν θα επιτρεπόταν βάσει της νομοθεσίας του κράτους εκτέλεσης να εκτελεστεί σε παρόμοια εγχώρια υπόθεση⁸⁷³. Η παράβαση στην οποία αφορά εν προκειμένω η ΕΕΕ δεν είναι –τουλάχιστον κατ' αρχήν– ποινική κατά τη νομοθεσία του κράτους έκδοσης, αλλά μπορεί εντούτοις να συνιστά ποινικό αδίκημα κατά τη νομοθεσία του κράτους εκτέλεσης⁸⁷⁴.

Σημειωτέον ότι κατά το αντίστοιχο άρθρο 13§1 περ. γ' Ν. 4489/2017, η εφαρμογή του προκείμενου λόγου άρνησης της αναγνώρισης/εκτέλεσης της ΕΕΕ είναι υποχρεωτική. Έτσι, η ελληνική αρχή εκτέλεσης απορρίπτει την αναγνώριση/εκτέλεση της εντολής, όταν η διαδικασία στο κράτος έκδοσης κινείται από διοικητική αρχή ή από δικαστική αρχή, σε σχέση με παραβάσεις ως προς τις οποίες η απόφαση της διοικητικής ή δικαστικής αρχής μπορεί να οδηγήσει σε δίκη ενώπιον ποινικού δικαστηρίου.

Σε τέτοιες περιπτώσεις, η εκτέλεση του ερευνητικού μέτρου στο κράτος εκτέλεσης δεν αποκλείεται να αντίκειται στην εσωτερική νομοθεσία του. Για παράδειγμα, όταν δεν πληρούνται ουσιώδεις όροι, που προϋποτίθενται για την εκτέλεση του εντελλόμενου μέτρου, παραβιάζεται η προβλεπόμενη νόμιμη διαδικασία στο κράτος εκτέλεσης. Εν προκειμένω, μπορεί να διενεργηθεί και έλεγχος της αναλογικότητας του εντελλόμενου μέτρου εκ μέρους της αρχής εκτέλεσης. Σκόπιμο όμως είναι, αντί της απόρριψης της ΕΕΕ βάσει των άρθρων 11§1 περ. γ' και 13§1 περ. γ' Ν. 4489/2017, να προκρίνεται η προσφυγή σε άλλο μέτρο ή σε λιγότερο οχληρό μέτρο, κατ' άρθρα 10§§1 περ. β', 3 της Οδηγίας και 12§§1 περ. β', 3 Ν. 4489/2017.

Τέλος, η εκτέλεση της ΕΕΕ μπορεί να απορριφθεί ακόμη και στις περιπτώσεις που με αυτήν εντέλλεται κάποιο από τα μέτρα των άρθρων 10§2 της Οδηγίας και 12§2 Ν. 4489/2017. Και τούτο, καθώς τα μέτρα αυτά πρέπει μεν να είναι πάντοτε να είναι διαθέσιμα στο πλαίσιο του δικαίου του κράτους εκτέλεσης, ωστόσο εν προκειμένω,

⁸⁷² Σχετικά με τις περ. β' και γ' του άρθρου 4, βλ. στο ίδιο Μέρος, Κεφάλαιο Δεύτερο, Γ.

⁸⁷³ Ο συγκεκριμένος λόγος άρνησης της αναγνώρισης/εκτέλεσης της ΕΕΕ ήταν ένας από τους ελάχιστους (:μόλις τέσσερεις) που είχαν συμπεριληφθεί στην πρωτοβουλία για την ΕΕΕ.

⁸⁷⁴ Βλ. Α. Τζαννετή, Η Ευρωπαϊκή Εντολή Έρευνας..., ό.π., 89.

λόγω της φύσης της παράβασης στην οποία αφορά η εντολή, δεν ορίζεται ως υποχρεωτική η εκτέλεσή τους.

Ε. Η εθνική ασφάλεια

Η εθνική ασφάλεια (ή κρατική ασφάλεια) είναι συνυφασμένη με την κρατική κυριαρχία, καθώς συνιστά θεμελιώδες προαπαιτούμενο στοιχείο της⁸⁷⁵. Για τον λόγο αυτό, στο πλαίσιο της μικρής δικαστικής συνδρομής προβλέπεται σχεδόν πάντοτε σχετικός λόγος άρνησης εκτέλεσης των σχετικών αιτήσεων συνδρομής⁸⁷⁶. Δεν είναι περίεργο, λοιπόν, ότι ήδη στην πρωτοβουλία για την ΕΕΕ προτάθηκε η θέσπιση σχετικού λόγου απόρριψης της αναγνώρισης/εκτέλεσης της εντολής⁸⁷⁷. Τελικά, κατ' άρθρο 11§1 περ. β' της Οδηγίας, η αρχή εκτέλεσης μπορεί να μην αναγνωρίσει/εκτελέσει την ΕΕΕ όταν *«στην συγκεκριμένη περίπτωση η εκτέλεση της ΕΕΕ θα έβλαπτε ουσιώδη συμφέροντα εθνικής ασφάλειας, θα έθετε σε κίνδυνο την πηγή των πληροφοριών ή θα απαιτούσε τη χρήση διαβαθμισμένων πληροφοριών σχετικών με συγκεκριμένες δραστηριότητες συλλογής πληροφοριών»*. Ο αντίστοιχος λόγος άρνησης της αναγνώρισης/εκτέλεσης της ΕΕΕ ενσωματώθηκε ως υποχρεωτικός με το άρθρο 13§1 περ. β' Ν. 4489/2017.

Παρατηρείται ότι ο εν θέματι λόγος είναι ο μόνος που προσδιορίζει ρητά τον δικαστικό έλεγχο σε «συγκεκριμένη» περίπτωση βλάβης, καθώς και σε «συγκεκριμένες» δραστηριότητες συλλογής πληροφοριών. Η επιλογή αυτή του Ενωσιακού νομοθέτη

⁸⁷⁵ Κατά τον Ν. Λίβο, Το πρόβλημα της ασφάλειας..., ό.π., σελ. 190, η εθνική ασφάλεια συνιστά «αντικειμενική αξία της έννομης τάξης», η οποία επιβάλλει στον κοινό νομοθέτη την υποχρέωση να παρέχει αποτελεσματική προστασία στους τομείς που της αναλογούν. Όπως ο ίδιος (ό.α.π.) σημειώνει, «[α]υτού του είδους η προστατευτική υποχρέωση του κράτους (*Schutzpflicht*) δεν αποβλέπει στην κατοχύρωση ενός υποτιθέμενου αυθύπαρκτου κοινωνικού αγαθού που λέγεται “ασφάλεια”, αλλά συνίσταται αντίθετα στην υποχρέωση ελάττωσης της ανασφάλειας κατά την απόλαυση των συνταγματικά κατοχυρωμένων ελευθεριών». Συνήθως, η κρατική ασφάλεια συνιστά λόγο περιορισμού των ατομικών δικαιωμάτων (βλ. για παράδειγμα άρθρ. 48§1 Συντ., 8§2 ΕΣΔΑ· πρβλ. ΧΘΔΕΕ, στον οποίο δεν απαντά ρητά κανένας περιορισμός γι' αυτό τον λόγο). Στο εδώ ερευνώμενο πεδίο, η κρατική ασφάλεια συνιστά λόγο περιορισμού της δικαστικής συνεργασίας των κρατών μελών χάριν της διασφάλισης της κρατικής κυριαρχίας καθενός από αυτά.

⁸⁷⁶ Βλ. ενδεικτ. άρθρ. 2 περ. β' ΕΣΑΔΣΠΥ, 13§1 περ. ζ' Απόφασης-Πλαίσιο για το ΕΕΣΑΣ, 1α ΕΙΜΡ· επίσης βλ. άρθρ. 4§1 παρ. α' Model Treaty on Mutual Assistance in Criminal Matters του ΟΗΕ, ό.π.· πρβλ. άρθρ. 55§1 περ. β' ΣΕΕΣ.

⁸⁷⁷ Βλ. άρθρ. 10§1 περ. β' πρωτοβουλίας για την ΕΕΕ.

ενδεχομένως υπαγορεύθηκε από την ανάγκη περιορισμού της απόρριψης της ΕΕΕ γι' αυτό τον λόγο, καθώς είναι μάλλον εύκολο –ανάλογα με την υποκειμενική κρίση του εκάστοτε κρίνοντα– να θεωρηθεί ότι η –νεφελώδους φύσης– κρατική ασφάλεια θίγεται από κάθε είδους ενέργειες⁸⁷⁸.

Πέραν των περιπτώσεων, στις οποίες η εκτέλεση της ΕΕΕ βλάπτει ουσιώδη συμφέροντα κρατικής ασφάλειας, η διάταξη προβλέπει τη μη εκτέλεσή της, όταν τίθεται σε κίνδυνο η πηγή των πληροφοριών ή απαιτείται η χρήση διαβαθμισμένων πληροφοριών, σχετικών με συγκεκριμένες δραστηριότητες συλλογής πληροφοριών. Αυτές οι δύο ειδικότερες περιπτώσεις πρέπει να θεωρηθεί ότι υπάγονται στην κρατική ασφάλεια υπό ευρεία έννοια.

Αντίθετα με τη μάλλον καθιερωμένη χρήση του όρου της «πληροφοριακής πηγής» (υπό την έννοια ότι μπορεί να είναι βιβλιογραφική, δημοσιογραφική, πρωτογενής, δευτερογενής κ.λπ.)⁸⁷⁹, ο όρος αυτός μπορεί εν προκειμένω να νοηθεί ως πηγή των πληροφοριών που ζητούνται με την εκδοθείσα ΕΕΕ. Η εκτέλεση της εντολής πράγματι δεν αποκλείεται να θέτει σε κίνδυνο τον πληροφοριοδότη⁸⁸⁰ (που συνιστά την πηγή των επιδιωκόμενων πληροφοριών) και, όθεν, να κριθεί απαραίτητη η απόρριψή της.

Η χρήση διαβαθμισμένων πληροφοριών σχετικών με συγκεκριμένες δραστηριότητες συλλογής πληροφοριών αφορά στη –μέσω της εκτέλεσης της ΕΕΕ–

⁸⁷⁸ Μάλιστα, στο νομοσχέδιο (άρθρ. 13§1) για την ενσωμάτωση της Οδηγίας στην ελληνική έννομη τάξη, όπως αυτό είχε αναρτηθεί διαδικτυακά προς δημόσια διαβούλευση (ό.π.), προβλεπόταν ότι για την απόρριψη της ΕΕΕ έπρεπε η εκτέλεσή της να «έθετε σε κίνδυνο» τα ουσιώδη συμφέροντα εθνικής ασφάλειας (κ.λπ.) και όχι αυτά να «βλάπτονταν». Δηλαδή, μετατίθετο ο εν λόγω κίνδυνος σε προηγούμενο χρονικό στάδιο. Ορθά δεν διατυπώθηκε παρ' ημίν η διάταξη κατ' αυτό τον τρόπο, διότι διαφορετικά θα διευρυνόταν το πεδίο εφαρμογής του προκειμένου λόγου άρνησης, ο οποίος ούτως ή άλλως έχει ενσωματωθεί από τον Έλληνα νομοθέτη ως υποχρεωτικός.

⁸⁷⁹ Βλ. ενδεικτ. *Sotherby's Institute of Art*, New York Library Guide: primary, secondary and tertiary sources, προσβάσιμο σε <https://sia.libguides.com/c.php?g=521408>.

⁸⁸⁰ Στην κατηγορία των πληροφοριοδοτών εμπίπτουν οι “whistleblowers” ή «μάρτυρες δημοσίου συμφέροντος» (κατά τον όρο που χρησιμοποιείται στο άρθρο 47 ΚΠΔ). Σχετικά με την προστασία τους, βλ. το από 24.10.2017 Ψήφισμα του *Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου «σχετικά με θεμιτά μέτρα για την προστασία των καταγγελτών που ενεργούν προς το δημόσιο συμφέρον όταν αποκαλύπτουν εμπιστευτικές πληροφορίες για επιχειρήσεις και δημόσιους οργανισμούς»*, P8_TA(2017)0402 (2016/2224(INI)), προσβάσιμο σε <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+TA+P8-TA-2017-0402+0+DOC+PDF+V0//EL>.

χορήγηση πληροφοριών, οι οποίες κρίνονται απόρρητες και απαραίτητες για τη διαφύλαξη της κρατικής ασφάλειας. Τέτοια περίπτωση, για παράδειγμα, συνιστά η χορήγηση απόρρητων στοιχείων σχετικών με τη λειτουργία ουσιώδους για τις κρατικές λειτουργίες ηλεκτρονικού πληροφοριακού συστήματος (όπως παρ' ημίν η ιστοσελίδα της Γενικής Γραμματείας Πληροφοριακών Συστημάτων⁸⁸¹, η οποία περιλαμβάνει πλήθος φορολογικών δεδομένων των φορολογουμένων στην ημεδαπή).

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η πρόβλεψη ότι, όταν συντρέχει περίπτωση εφαρμογής (και) του προκειμένου λόγου άρνησης αναγνώρισης/εκτέλεσης της ΕΕΕ, κατ' άρθρα 11§4 της Οδηγίας και 13§4 Ν. 4489/2017⁸⁸², η αρχή εκτέλεσης οφείλει προηγουμένως να «συμβουλευθεί» την αρχή έκδοσης και, αν χρειάζεται, να ζητήσει από αυτή να της παράσχει κάθε απαραίτητη πληροφορία. Με αυτή βέβαια την πρόβλεψη φαίνεται να αμβλύνεται η «αποκλειστική εξουσία» της αρχής εκτέλεσης για τη διαφύλαξη της κρατικής ασφάλειας. Είναι όμως αμφίβολο, αν η εν λόγω αρχή θα λάβει σοβαρά υπόψη της τις όποιες πληροφορίες ή «συμβουλές» της αρχής έκδοσης, στις περιπτώσεις που θεωρεί ότι πράγματι επαπειλείται με την εκτέλεση της ΕΕΕ η βλάβη ουσιωδών συμφερόντων κρατικής ασφάλειας. Πιθανότερο είναι, κατά τη γνώμη μου, στις περιπτώσεις αυτές η ανωτέρω ρύθμιση να εφαρμοστεί απλώς «τυπικά», πριν από την απόρριψη της αναγνώρισης/εκτέλεσης της εντολής.

⁸⁸¹ Προσβάσιμη σε <http://www.gsis.gr>.

⁸⁸² Αναλυτικότερα για τις συγκεκριμένες διατάξεις βλ. στο ίδιο Κεφάλαιο, Γ.

ΣΤ. Η ύπαρξη προνομίων και ασυλιών

Η ύπαρξη προνομίων και ασυλιών⁸⁸³ κατά κανόνα δεν προβλέπεται ρητά ως λόγος απόρριψης των αιτήσεων μικρής δικαστικής συνδρομής⁸⁸⁴. Το γεγονός αυτό οφείλεται στο ότι τα προνόμια και οι ασυλίες συγκεκριμένων κατηγοριών ατόμων κατοχυρώνονται ειδικά σε διεθνείς συμβάσεις και στις εσωτερικές νομοθεσίες των κρατών μελών και ισχύουν άνευ ετέρου. Για παράδειγμα, στην από 18.4.1961 Σύμβαση της Βιέννης περί των διπλωματικών σχέσεων, που ισχύει στο πλαίσιο του ΟΗΕ⁸⁸⁵, προβλέπεται το απαραβίαστο των αρχείων και των εγγράφων των διπλωματικών αποστολών των κρατών (άρθρ. 24), το απαραβίαστο της κατοικίας του διπλωματικού πράκτορα (άρθρ. 30§1) και η μη υποχρέωσή του να καταθέτει ως μάρτυρας (άρθρ. 31§2). Σε περιπτώσεις όπως οι παραπάνω δεν μπορεί να διαταχθεί η εκτέλεση ερευνητικών μέτρων, τα οποία καθιστούν τα προνόμια αυτά άνευ νοήματος.

Σε ενωσιακό επίπεδο, η ύπαρξη προνομίων και ασυλιών προβλέφθηκε ως λόγος που κωλύει την εκτέλεση του ΕΕΣ στο άρθρο 20 της σχετικής Απόφασης-Πλαίσιο. Αντίστοιχος λόγος προβλέφθηκε ρητά στις Αποφάσεις-Πλαίσιο για την ΑΔΠΑΣ και το ΕΕΣΑΣ (κατ' άρθρα 7§1 περ. β' και 13§1 περ. δ', αντίστοιχα). Εν προκειμένω, τρόπον τινά επήλθε μια «οπισθοδρόμηση», με δεδομένο ότι μέχρι την έκδοση των παραπάνω Αποφάσεων-Πλαίσιο αντίστοιχος λόγος μη παροχής της αιτούμενης δικαστικής

⁸⁸³ Για τα προνόμια και τις ασυλίες των διπλωματικών αντιπροσώπων, βλ. ενδεικτ. *Ε. Ρούκουνα*, Διεθνές δίκαιο, τεύχ. ΙΙΙ, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα 1983, σελ. 39 επ. Για τη διάκριση των ασυλιών των κυβερνητικών αξιωματούχων *ratione materiae* και *personae*, βλ. *Β. Σαράντη*, Ετεροδικία/ασυλίες, σε: Κ. Αντωνόπουλος / Κ. Μαγκλιβέρας (επιμ.), Το δίκαιο της διεθνούς κοινωνίας, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2014², σελ. 259 επ. Σύμφωνα με τον *Λ.-Α. Σισιλιάνο*, Η ανθρώπινη διάσταση του διεθνούς δικαίου, ό.π., σελ. 128, «η δικαιολογητική βάση του θεσμού της ετεροδικίας και, γενικότερα, των ασυλιών των κρατικών αξιωματούχων δεν ταυτίζεται με αυτήν της ετεροδικίας του Κράτους. Η ετεροδικία των κρατικών αξιωματούχων δεν βασίζεται τόσο στην αρχή της κυρίαρχης ισότητας των Κρατών, ούτε κατατείνει, βεβαίως, στο να ευνοήσει συγκεκριμένα άτομα. Η κρατούσα άποψη στο σύγχρονο διεθνές δίκαιο υιοθετεί ως κύριο κριτήριο την αποτελεσματική εκπλήρωση των διεθνώς προστατευομένων προσώπων [...]». Σημειώνουμε ότι συνήθως το εκάστοτε προβλεπόμενο προνομιακό καθεστώς –όπως αυτά των παραπάνω περιπτώσεων– ως ένα βαθμό οφείλεται στο κλίμα δυσπιστίας που υπάρχει στις σχέσεις μεταξύ των κρατών. Για τα προνόμια και τις ασυλίες στο πλαίσιο της ΕΕ, βλ. Πρωτόκολλο με αριθ. 7 στη Συνθήκη της Λισαβόνας, ΕΕ C 115/9.5.2008, σελ. 266 επ. Για τα καθ' ημάς βλ., μεταξύ άλλων, άρθρ. 2 ΚΠΔ.

⁸⁸⁴ Βλ. π.χ. ΕΙΜΠ και ΚΠΔ, αλλά και Model Treaty on Mutual Assistance in Criminal Matters του ΟΗΕ, όπου δεν έχει συμπεριληφθεί τέτοιος λόγος άρνησης παροχής μικρής δικαστικής συνδρομής.

⁸⁸⁵ Η ως άνω σύμβαση έχει κυρωθεί από την Ελλάδα με το Ν.Δ. 503/1970.

συνδρομής (και έκδοσης) δεν προβλεπόταν στο σχετικό νομικό πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης⁸⁸⁶.

Η ύπαρξη ασυλίας ή προνομίου σύμφωνα με το δίκαιο του κράτους εκτέλεσης εισήχθη ως δυνητικός λόγος μη αναγνώρισης/εκτέλεσης της ΕΕΕ με το άρθρο 11§1 περ. α' της Οδηγίας⁸⁸⁷. Στην αιτιολογική σκέψη 20 εδ. β' του προοιμίου της Οδηγίας αναφέρεται σχετικά ότι «[δ]εν υφίσταται κοινός ορισμός της ασυλίας ή του προνομίου στο δίκαιο της Ένωσης και έτσι ο ακριβής ορισμός αυτών των εννοιών επαφίεται στην εθνική νομοθεσία, αυτός μπορεί δε να περιλαμβάνει μέτρα προστασίας που ισχύουν για τα ιατρικά και νομικά επαγγέλματα, δεν θα πρέπει όμως να ερμηνεύονται κατά τρόπον ο οποίος αντίκειται στην υποχρέωση κατάργησης ορισμένων λόγων άρνησης βάσει του πρωτοκόλλου της σύμβασης για την αμοιβαία δικαστική συνδρομή επί ποινικών υποθέσεων μεταξύ των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης [...]»⁸⁸⁸.

Βάσει του άρθρου 13§1 περ. α' Ν. 4489/2017, ο προκείμενος λόγος άρνησης είναι υποχρεωτικός για τις ελληνικές αρχές εκτέλεσης. Ο Έλληνας νομοθέτης δεν προέβη σε έναν –έστω ενδεικτικό⁸⁸⁹– ορισμό των προνομίων και των ασυλιών, οπότε η ερμηνεία του εννοιολογικού περιεχομένου τους εναπόκειται στις αρμόδιες δικαστικές αρχές. Εντούτοις, η ως άνω διάταξη εμπλουτίστηκε κάπως σε σχέση με αυτή του άρθρου 11§1 περ. α' της Οδηγίας· και δη, (ορθά) ως προς τη συνδρομή εξαίρεσης δικαιοδοσίας και (μάλλον ακατανόητα) ως προς την πρόβλεψη «εξαίρεση [...] εκτέλεσης που εμποδίζει την εκτέλεση της ΕΕΕ».

Εν προκειμένω, σκόπιμο θα ήταν να είχαν κατοχυρωθεί ρητά κάποια κοινώς αναγνωρισμένα επαγγελματικά απόρρητα, όπως το δικηγορικό, το ιατρικό και το δημοσιογραφικό απόρρητο, χάριν της επίτευξης ομοιογένειας κατά την εφαρμογή της

⁸⁸⁶ Βλ. G. Vermeulen / W. De Bondt / C. Ryckman, Enhanced stringency in cooperation, ό.π., σελ. 276.

⁸⁸⁷ Ο συγκεκριμένος λόγος άρνησης είχε συμπεριληφθεί ήδη στην πρωτοβουλία για την ΕΕΕ (άρθρ. 10§1 περ. α').

⁸⁸⁸ Συνοπτικά για τις –όντως προωθημένες και με τα σημερινά ακόμη δεδομένα– προβλέψεις του ως άνω πρωτοκόλλου, βλ. Μέρος Δεύτερο, Κεφάλαιο Πρώτο, Γ. Η βάσει τούτου υποχρέωση κατάργησης ορισμένων λόγων άρνησης αφορούσε στη μη επίκληση προς τούτο του τραπεζικού απορρήτου και στην κατ' αρχήν μη απόρριψη αιτήσεων συνδρομής που υποβάλλονται για φορολογικά και για πολιτικά αδικήματα.

⁸⁸⁹ Πρβλ. ενδεικτ. τον αντίστοιχο ρουμανικό Νόμο ενσωμάτωσης της Οδηγίας, όπου αναφέρεται ενδεικτικά η διπλωματική ασυλία· βλ. D. Dediu, The European Investigation Order in criminal matters: the grounds for non-recognition or non-execution, Challenges of the Knowledge Society 2018, 67 (προσβάσιμο σε http://cks.univnt.ro/cks_2018_archive.html).

Οδηγίας στον ενωσιακό χώρο. Σε τέτοιες περιπτώσεις, η αρχή εκτέλεσης θα έπρεπε να είναι σε θέση να ερευνά και κατά πόσο πράγματι συντρέχει λόγος άρνησης της αναγνώρισης/εκτέλεσης της ΕΕΕ, κρίνοντας αν η άρση του απορρήτου θα συνιστούσε δυσανάλογο μέτρο για τον καθ' ου ύποπτο/κατηγορούμενο. Οι περιπτώσεις αυτές δεν συνιστούν, κατ' ουσίαν, «προνόμια» ή λόγους άρνησης της εκτέλεσης της ΕΕΕ που συνδέονται με την κρατική κυριαρχία (όπως π.χ. η βουλευτική ασυλία), αλλά λόγους σχετιζόμενους με την προστασία θεμελιωδών δικαιωμάτων.

Ειδικότερα ως προς το δικηγορικό απόρρητο, κατ' ορθότερη θεώρηση αυτό συνιστά αναγκαία προϋπόθεση για την αποτελεσματική άσκηση του *δικαιώματος* του καθ' ου στη συνδρομή συνηγόρου, ώστε κατά τούτο να διασφαλίζεται η δικαιοσύνη της ποινικής διαδικασίας (κατ' άρθρα 47 εδ. β', γ', 48§2 ΧΘΔΕΕ και, αντίστοιχα, κατ' άρθρο 6§§1, 3 περ. γ' ΕΣΔΑ)⁸⁹⁰. Η άρση του απορρήτου μπορεί να οδηγήσει σε διάρρηξη της σχέσης εμπιστοσύνης μεταξύ συνηγόρου και εντολέα, αλλά και στην παραβίαση των υπερασπιστικών δικαιωμάτων του τελευταίου. Για τον λόγο αυτό και πρέπει η άρση του να γίνεται με ιδιαίτερη φειδώ, τηρουμένης πάντοτε της αρχής της αναλογικότητας. Η ίδια επισήμανση ισχύει ως προς το ιατρικό απόρρητο⁸⁹¹, το οποίο δεν συνιστά *προνόμιο* των ιατρών, αλλά ουσιώδη όρο για την ανάπτυξη σχέσης εμπιστοσύνης μεταξύ ιατρών και ασθενών, προς όφελος της ιδιωτικής ζωής και της υγείας των τελευταίων. Επίσης, η άρση του δημοσιογραφικού απορρήτου πρέπει να

⁸⁹⁰ Προς αυτή –κατ' ουσίαν– την κατεύθυνση ήδη η από 18.5.1982 απόφαση του ΔΕΚ «AM & S Europe Limited κατά Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων», C-155/79, σκ. 18 επ., στην οποία –μεταξύ άλλων– αναγνωρίζεται ότι η προστασία του εμπιστευτικού χαρακτήρα της αλληλογραφίας μεταξύ δικηγόρου και εντολέα βασίζεται στην ειδικότερη απαίτηση του σεβασμού των υπερασπιστικών δικαιωμάτων. Όσον αφορά στο δικηγορικό απόρρητο κατά το εσωτερικό δίκαιο, βλ. άρθρ. 39§1 Ν. 4194/2013 (Κώδικα Δικηγόρων). Για την κατοχύρωση τούτου ως θεμελιώδους δικαιώματος με το άρθρο 8 ΕΣΔΑ και τη σχετική νομολογία του ΕΔΔΑ, βλ. *Β. Αλεξανδρή, Ζητήματα προστασίας του δικηγορικού απορρήτου υπό το πρίσμα του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ και πρόσφατης συναφούς νομολογίας του ΕΔΔΑ*, σε: Τιμητικός Τόμος Χριστόφορου Δ. Αργυρόπουλου, [Ενωση Ελλήνων Ποινικολόγων / Δικηγορικός Σύλλογος Αθηνών], εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2016, σελ. 212 επ.

⁸⁹¹ Για το ιατρικό απόρρητο κατά το εσωτερικό δίκαιο, βλ. άρθρ. 23 Α.Ν. 1565/1939 («περί κώδικος ασκήσεως του ιατρικού επαγγέλματος») και 13, 14§9 Ν. 3418/2005 (Κώδικα Ιατρικής Δεοντολογίας).

διατάσσεται κατ' εξαίρεση (κατά το ελάχιστο ανεκτό όριο), ειδάλλως προσβάλλεται παράνομα η θεμελιώδης ελευθερία της έκφρασης⁸⁹².

Η ελληνική αρχή εκτέλεσης οφείλει πάντοτε να αρνείται την εκτέλεση της ΕΕΕ, με την οποία η αρχή έκδοσης εντέλλεται την κατάθεση μαρτύρων, που δεσμεύονται από το επαγγελματικό απόρρητο, σύμφωνα με τα οριζόμενα στο άρθρο 212 ΚΠΔ (λ.χ. συνηγόρου, ο οποίος γενικώς δεν μπορεί να εξεταστεί στην προδικασία ή στην κύρια διαδικασία). Σε τέτοιες περιπτώσεις τα εντελλόμενα βάσει της ΕΕΕ ερευνητικά μέτρα πρέπει να οραθούν ως πράξεις προδικασίας, έστω και αν αφορούν στην προδικασία της έννομης τάξης άλλου κράτους. Επίσης, πρέπει να απορρίπτεται η εκτέλεση της ΕΕΕ, όταν αποκλείεται η μαρτυρική κατάθεση λόγω διανοητικής ασθένειας ή συντρέχει συγκεκριμένη ιδιότητα σε σχέση με την υπόθεση στην οποία αφορά η εντολή ή λόγω συγγένειας με τον κατηγορούμενο (σύμφωνα με τα αντίστοιχα οριζόμενα στα άρθρα 209§2, 210 και 222 ΚΠΔ)⁸⁹³.

Περαιτέρω, κατ' άρθρα 11§4 της Οδηγίας⁸⁹⁴ και 13§4 Ν. 4489/2017, ως προς τον προκείμενο λόγο άρνησης αναγνώρισης/εκτέλεσης της ΕΕΕ προβλέπεται ότι, όταν συντρέχει περίπτωση εφαρμογής του λόγου άρνησης της περίπτωσης α', η αρχή εκτέλεσης οφείλει προηγουμένως να «συμβουλευθεί» την αρχή έκδοσης· και, αν χρειάζεται, η ίδια οφείλει να ζητήσει από αυτή να της παράσχει κάθε απαραίτητη πληροφορία. Με την εν λόγω πρόβλεψη φαίνεται να σχετικοποιείται η δυνατότητα απόρριψης της εκτέλεσης της ΕΕΕ, στις περιπτώσεις που υφίσταται προνόμιο ή ασυλία. Ωστόσο, χάριν της τήρησης της προβλεπόμενης στο κράτος εκτέλεσης διαδικασίας και της διασφάλισης της ποιότητας της νομοθεσίας του, η τασσόμενη στο ως άνω άρθρο υποχρέωση πρέπει να οραθεί ως καθαρά τυπική. Δηλαδή, εφόσον όντως υπάρχει προνόμιο ή ασυλία υπέρ του καθ' ου ή τρίτου ατόμου στο οποίο επίσης αφορά η ΕΕΕ, δεν επιτρέπεται η αναγνώριση/εκτέλεσή της. Τούτη, δε, η υποχρέωση ορθό είναι να θεωρηθεί ότι θα ίσχυε ακόμη και αν δεν είχε συμπεριληφθεί στην Οδηγία ο προκείμενος λόγος άρνησης της αναγνώρισης/εκτέλεσης της εντολής.

⁸⁹² Σχετικώς, η ελευθερία του Τύπου, που αναφέρεται ως λόγος άρνησης στα άρθρα 11§1 περ. α' Οδηγίας και 13§1 περ. α' Ν. 4489/2017, θεωρείται στην παρούσα μελέτη θεμελιώδες δικαίωμα και όχι προνόμιο. Ως εκ τούτου, εξετάζεται παρακάτω στο οικείο σημείο (:στο ίδιο Κεφάλαιο, Θ.).

⁸⁹³ Βλ. Α. Τζαννετή, Η Ευρωπαϊκή Εντολή Έρευνας..., ό.π., 89.

⁸⁹⁴ Αναλυτικότερα για τη συγκεκριμένη διάταξη βλ. στο ίδιο Κεφάλαιο, Γ.

Τέλος, με τα άρθρα 11§5 της Οδηγίας και 13§5 Ν. 4489/2017 θεσπίζεται η *υποχρέωση* της αρχής εκτέλεσης, στις περιπτώσεις που συντρέχει η περίπτωση α' της §1, να κινήσει τη διαδικασία για την άρση του προνομίου ή της ασυλίας. Έτσι, διευκολύνεται η αρχή έκδοσης και επισπεύδεται η σύνολη διαδικασία εκτέλεσης της ΕΕΕ. Τούτο βέβαια προϋποθέτει να μπορεί πράγματι να αρθεί η υφιστάμενη ασυλία ή το υφιστάμενο προνόμιο – δυνατότητα που ο Ενωσιακός νομοθέτης φαίνεται εν προκειμένω να τη θεωρεί αυτονόητη, καίτοι δεν είναι. Εύλογα προβλέπεται, στη συνέχεια (εδ. β'), ότι η αρχή έκδοσης είναι αυτή που κινεί τη διαδικασία για την άρση του προνομίου ή της ασυλίας, όταν ανήκει στην αρμοδιότητα άλλου κράτους μέλους ή διεθνούς οργανισμού. Άλλωστε, η ίδια η αρχή έκδοσης έχει άμεσο όφελος από την άρση του προνομιακού καθεστώτος και, κατά πάσα πιθανότητα, μπορεί να υποστηρίξει καλύτερα το σχετικό αίτημά της ενώπιον τρίτου μέρους, το οποίο εν προκειμένω δεν συνιστά μέρος της εκκρεμούσας διαδικασίας εκτέλεσης της ΕΕΕ. Διαφορετικά, η αρχή εκτέλεσης θα έπρεπε να κινήσει μια ολότελα διαφορετική διαδικασία και να φέρει το βάρος της υποστήριξής της, κατά κανόνα μη γνωρίζοντας τα περισσότερα στοιχεία της σχετικής δικογραφίας. Μάλιστα, πιθανώς η διενέργεια της σχετικής διαδικασίας δεν θα περιλαμβανόταν στις άμεσες προτεραιότητες της αρχής εκτέλεσης –ελλείψει σχετικών προθεσμιών κ.λπ.– και δεν αποκλείεται, για τον λόγο αυτό, να απέβαινε αλυσιτελής. Η διαπίστωση αυτή επιρρωνύεται, αν ληφθεί υπόψη ότι κατ' αρχήν το κράτος εκτέλεσης βαρύνεται με τα έξοδα της σχετικής διαδικασίας (άρθρ. 21§1 Οδηγίας, 23§1 Ν. 4489/2017).

Z. Η ρήτρα επιφύλαξης της προστασίας θεμελιωδών δικαιωμάτων

1. Ζητήματα ερμηνείας και εφαρμογής

Στα άρθρα 1§3 της Απόφασης-Πλαίσιο για το ΕΕΣ, 1 εδ. β' της Απόφασης-Πλαίσιο για την ΑΔΠΑΣ και 1§3 της Απόφασης-Πλαίσιο για το ΕΕΣΑΣ ορίζεται ότι με τις εν λόγω νομικές πράξεις δεν μεταβάλλεται η υποχρέωση σεβασμού των θεμελιωδών δικαιωμάτων και των θεμελιωδών νομικών αρχών κατ' άρθρο 6 ΣΕΕ. Ωστόσο, στις ανωτέρω Αποφάσεις-Πλαίσιο, όπως και στην Απόφαση-Πλαίσιο για τις ΚΟΕ, δεν απαντά ρητή διάταξη που να εμπεριέχει ρήτρα επιφύλαξης της προστασίας των

θεμελιωδών δικαιωμάτων⁸⁹⁵. Σχετική ρύθμιση επίσης δεν είχε συμπεριληφθεί στην πρωτοβουλία για την ΕΕΕ⁸⁹⁶.

Λόγω ελλিপούς ή πλημμελούς προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων κατά την εφαρμογή της Απόφασης-Πλαίσιο για το ΕΕΣ στις εσωτερικές έννομες τάξεις⁸⁹⁷, είχε επισημανθεί από τη θεωρία, καθώς και από διάφορους φορείς, ότι ήταν απαραίτητο να συμπεριληφθεί στην Οδηγία για την ΕΕΕ, ως όριο στην αμοιβαία αναγνώριση, ρήτρα περί μη παραβίασης των θεμελιωδών δικαιωμάτων⁸⁹⁸. Ευτυχώς, οι φωνές αυτές εισακούστηκαν κατά τις διαβουλεύσεις για την έκδοση της Οδηγίας⁸⁹⁹. Έτσι, για πρώτη

⁸⁹⁵ Στα προοίμια των Αποφάσεων-Πλαίσιο για το ΕΕΣ (αιτ. σκ. 10, 12-14), για την ΑΔΠΑΣ (αιτ. σκ. 4-6) και για το ΕΕΣΑΣ (αιτ. σκ. 8, 21, 24, 27, 28) υπάρχουν κάποιες γενικές αναφορές, σχετικές με θεμελιώδη δικαιώματα. Ενδεικτικά, η αιτ. σκ. 12 του προοιμίου της Απόφασης-Πλαίσιο για το ΕΕΣ φαίνεται να κατοχυρώνει –ευρέως θα λέγαμε– τα θεμελιώδη δικαιώματα που αναγνωρίζονται στο άρθρο 6 ΣΕΕ (όπως αυτό ίσχυε προ της Συνθήκης της Λισαβόνας, αλλά και στο πλαίσιο αυτής). Καθώς όμως στην Απόφαση-Πλαίσιο δεν υφίσταται ρητός λόγος άρνησης εκτέλεσης του ΕΕΣ συνεπεία παραβίασης θεμελιωδών δικαιωμάτων, διατυπώθηκαν στη θεωρία αμφιβολίες κατά πόσον είναι δυνατόν να απορριφθεί για τον λόγο αυτό ένα ΕΕΣ· βλ. ενδεικτ. *M. Borgers, Mutual recognition...*, ό.π., 100. Από την άλλη μεριά, η *A. Suominen, Different implementations of mutual recognition framework decisions*, σε: *eu crim 2011*, 25 (προσβάσιμο σε https://eucrim.eu/media/issue/pdf/eucrim_issue_2011-01.pdf), θεωρεί ότι τα κράτη μέλη μπορούν να θεσπίσουν τέτοιο λόγο άρνησης εκτέλεσης (και παραπέμπει σχετικά στους Νόμους της Φινλανδίας, της Σουηδίας και της Δανίας για την ενσωμάτωση της Απόφασης-Πλαίσιο για το ΕΕΣ).

⁸⁹⁶ Εντούτοις, το άρθρο 1§3 της πρότασης θα μπορούσε να ιδρύσει *de facto* λόγο άρνησης εκτέλεσης της ΕΕΕ· βλ. *European Union Agency for Fundamental Rights, Opinion...*, ό.π., σελ. 11. Η νομολογία του ΔΕΕ πράγματι κινείται, πλέον, προς αυτή την κατεύθυνση· βλ. ενδεικτ. απόφαση “LM”, ό.π., σκ. 45 επ., 59, 79.

⁸⁹⁷ Βλ. ενδεικτ. *Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, Έκθεση με συστάσεις...*, ό.π., σελ. 5, 8· επίσης βλ. *Επιτροπή, Έκθεση της Επιτροπής στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο για την εφαρμογή από το 2007 της απόφασης πλαισίου του Συμβουλίου της 13^{ης} Ιουνίου 2002 για το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης και τις διαδικασίες παράδοσης μεταξύ των κρατών μελών*, COM(2011) 175 τελικό, 11.4.2011, σελ. 6 επ. (προσβάσιμη σε <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52011DC0175&from=EL>).

⁸⁹⁸ Βλ. *European Union Agency for Fundamental Rights, Opinion...*, ό.π., σελ. 11-12, όπου πάντως επισημαίνεται ότι μια τέτοια ρήτρα θα μπορούσε να χρησιμεύσει ως «βαλβίδα ασφαλείας» και ότι θα έπρεπε να εφαρμόζεται σε συγκεκριμένες περιπτώσεις, ώστε να μην αίρεται εν προκειμένω η αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης.

⁸⁹⁹ Βλ., μεταξύ άλλων, *European Parliament, Orientation vote result...*, ό.π., υπό άρθρ. 10· το από 24.4.2013 με αριθ. 8754/13 έγγραφο του Συμβουλίου, σελ. 10 (προσβάσιμο σε <http://www.statewatch.org/news/2013/apr/eu-council-eio-text-suggestions-8754-13.pdf>)· το από

φορά περιλαμβάνεται σε νομοθέτημα του ευρύτερου πεδίου της «δικαστικής συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις» γενική ρήτρα επιφύλαξης της προστασίας θεμελιωδών δικαιωμάτων –η οποία μπορεί να γίνεται αντιληπτή ως ρήτρα επιφύλαξης της ενωσιακής δημόσιας τάξης⁹⁰⁰.

Συγκεκριμένα, στα άρθρα 11§1 περ. στ' της Οδηγίας και 13§1 περ. στ' Ν. 4489/2017 ορίζεται ότι η αναγνώριση ή η εκτέλεση της ΕΕΕ «μπορεί» να απορριφθεί από την αρχή εκτέλεσης, όταν υπάρχουν σοβαροί λόγοι για να θεωρηθεί ότι η εκτέλεση του εντελλόμενου ερευνητικού μέτρου θα ήταν ασύμβατη με τις υποχρεώσεις του κράτους εκτέλεσης σύμφωνα με το άρθρο 6 ΣΕΕ και τον ΧΘΔΕΕ. Όπως προαναφέρθηκε, όλοι οι λόγοι του άρθρου 11§1 είναι, κατά το γράμμα της Οδηγίας, δυνητικοί. Τούτο παρατηρείται ακόμη και για τους λόγους που, όπως ο προκείμενος, θα έπρεπε ρητά να θεσπίζονται ως υποχρεωτικοί χάριν της τήρησης της ενωσιακής δημόσιας τάξης⁹⁰¹. Πρωτίστως, πρόκειται για τις περιπτώσεις, στις οποίες η εκτέλεση της ΕΕΕ αντίκειται στα θεμελιώδη δικαιώματα του καθ' ου υπόπτου/κατηγορουμένου. Με σκοπό να αποφευχθεί η εκτέλεση της ΕΕΕ σε τέτοιες περιπτώσεις, θεωρώ ότι οι εθνικοί νομοθέτες όφειλαν –κατ' εξαίρεση προς τα οριζόμενα στην Οδηγία– να ενσωματώσουν τον λόγο της περίπτωσης στ' ως υποχρεωτικό. Παρ' ημίν, ορθά, ο προκείμενος λόγος άρνησης εφαρμόζεται υποχρεωτικά και δεν επαφίεται κατά τούτο στη διακριτική ευχέρεια της ελληνικής αρχής εκτέλεσης.

24.5.2013 με αριθ. 9747/13 έγγραφο του Συμβουλίου, σελ. 7 (προσβάσιμο σε <http://www.statewatch.org/news/2013/may/eu-council-eio-compromise-9747-13.pdf>)· την από 27.2.2014 θέση του *Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου* (*supra* υποσημ. 494), σελ. 30. Κατά τη *L. Marin*, *Effective and legitimate? Learning from the lessons of 10 years of practice with the European Arrest Warrant*, NJECL 2014, 343, η θέσπιση του προκείμενου λόγου άρνησης απηχεί τη δημόσια συζήτηση που έλαβε χώρα σε σχέση με το ΕΕΣ. Ουσιαστικά, η άρνηση του ΔΕΕ να ερμηνεύσει το άρθρο 1§3 της Απόφασης-Πλαίσιο για το ΕΕΣ υπό το πρίσμα του άρθρου 6 ΣΕΕ υποχρέωσε τον Ενωσιακό νομοθέτη να συμπεριλάβει ρητά τον σχετικό λόγο απόρριψης της εκτέλεσης της ΕΕΕ· βλ. *Ο. Τσόλκα*, *Αμοιβαία αναγνώριση ποινικών αποφάσεων...*, ό.π., 429.

⁹⁰⁰ Βλ. *L. Bachmaier Winter*, *Cross-border investigation...*, ό.π., 59.

⁹⁰¹ Για τη σχετική προβληματική βλ. *S. Ruggeri*, *Transnational prosecutions, methods of obtaining overseas evidence, human rights protection in Europe*, σε: ιδίου (επιμ.), *Human rights in European criminal law: new developments in European legislation and case law after the Lisbon Treaty*, εκδ. Springer, Cham-Heidelberg-New York-Dordrecht-London 2015, σελ. 165-166.

Πάντως, στο άρθρο 11§1 της Οδηγίας *ad principium* προβλέπεται ρητά επιφύλαξη υπέρ του άρθρου 1§4⁹⁰². Σύμφωνα με την ανωτέρω διάταξη, η Οδηγία «δεν μεταβάλλει την υποχρέωση σεβασμού των θεμελιωδών δικαιωμάτων και νομικών αρχών, όπως κατοχυρώνονται στο άρθρο 6 της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση, συμπεριλαμβανομένων των δικαιωμάτων υπεράσπισης των προσώπων τα οποία υπόκεινται σε ποινικές διαδικασίες, και δεν θίγει τις τυχόν υποχρεώσεις που βαρύνουν τις δικαστικές αρχές ως προς το θέμα αυτό»⁹⁰³. Κατά τη γνώμη μου, με τη διάταξη αυτή διαμορφώνεται –έστω έμμεσα– υποχρεωτικός λόγος άρνησης της αναγνώρισης/εκτέλεσης της ΕΕΕ, όταν με την εκτέλεσή της προσβάλλονται τα θεμελιώδη δικαιώματα και οι νομικές αρχές που κατοχυρώνονται στο άρθρο 6 ΣΕΕ. Η διάταξη του άρθρου 1§4 φαίνεται να είναι, τρόπον τινά, συμπληρωματική αυτής του άρθρου 11§1 περ. στ΄· εντούτοις, ο σαφώς υποχρεωτικός χαρακτήρας της⁹⁰⁴ πρέπει να

⁹⁰² Όπως προαναφέρθηκε (στο ίδιο Κεφάλαιο, Α.), ο Έλληνας νομοθέτης ενσωμάτωσε το άρθρο 11§1 της Οδηγίας με το άρθρο 13§1 Ν. 4489/2017, χωρίς να συμπεριλάβει στο τελευταίο την εν λόγω επιφύλαξη, ήτοι υπέρ του άρθρου 2§3 του Νόμου. Παρά ταύτα, δεν επηρεάζεται η υποχρέωση της τήρησης τούτου από τις ελληνικές αρχές εκτέλεσης.

⁹⁰³ Πρβλ. άρθρ. 1§3 Απόφασης-Πλαίσιο για το ΕΕΣ, καθώς και τη –διαφοροποιημένη– ενσωμάτωσή του από τον Έλληνα νομοθέτη με το άρθρο 1§2 Ν. 3251/2004. Σημειώνεται ότι η διάταξη του άρθρου 1§4 της Οδηγίας είναι «εμπλουτισμένη» με τη ρητή συμπερίληψη, στα θεμελιώδη δικαιώματα, των δικαιωμάτων υπεράσπισης των καθ' ων και την επιφύλαξη υπέρ των σχετικών υποχρεώσεων των δικαστικών αρχών ως προς τα δικαιώματα αυτά. Κατά ταύτα, η εν λόγω διάταξη είναι σαφώς πιο εξασφαλιστική για τον καθ' ου η ΕΕΕ απ' ότι είναι η αντίστοιχη της Απόφασης-Πλαίσιο για τον εκζητούμενο. Στην αρχική εκδοχή της διάταξης, στο άρθρο 1§3 εδ. β΄ της πρωτοβουλίας για την ΕΕΕ, υπήρχε αναφορά στους συνταγματικούς κανόνες των κρατών μελών σχετικά με την ελευθερία του συνεταιρίζεσθαι, την ελευθερία του Τύπου και την ελευθερία της έκφρασης σε άλλα μέσα. Η αναφορά αυτή ήταν κάπως περιοριστική και καλώς αντικαταστάθηκε με αυτή της διάταξης του άρθρου 1§4 όπως ισχύει. Εντούτοις, σημειώνεται ότι είχε εκφραστεί η άποψη ότι, καθ' ότι η προταθείσα διάταξη ήταν γενικά διατυπωμένη –πράγμα που δεν είναι απόλυτα ακριβές–, θα μπορούσε να υπονομεύσει την εφαρμογή της Οδηγίας· βλ. *F. Zimmermann / S. Glaser / A. Motz, Mutual recognition...*, ό.π., 75.

⁹⁰⁴ Άλλωστε η ΕΣΔΑ, στην οποία αναφέρεται το (παραπεμπόμενο από το άρθρο 1§4) άρθρο 6 ΣΕΕ, πρέπει κατά τη νομολογία του ΕΔΔΑ να ερμηνεύεται κατά τρόπο τέτοιο που να εγγυάται την αποτελεσματικότητα των θεμελιωδών δικαιωμάτων στην πράξη, χωρίς αυτά να καθίστανται «θεωρητικά»· βλ. ενδεικτ. από 24.5.2011 απόφαση «Konstas κατά Ελλάδας», αριθ. προσφ. 53466/07, σκ. 36, και επ' αυτής παρατηρήσεις *Ο. Τσόλκα*, ΤοΣ 2011, 441 επ. Πρβλ. *S. Ruggeri, Transnational prosecutions...*, ό.π., σελ. 165, κατά τον οποίο η θέσπιση ρητρών θεμελιωδών δικαιωμάτων φαίνεται να συνιστά κυρίως προγραμματικό τρόπο αναγνώρισης της αξίας τους, χωρίς πάντως να αντιστοιχεί με εντέλεια σε συγκεκριμένες ρυθμίσεις, ιδίως ως προς τις μεθόδους συγκέντρωσης αποδεικτικών μέσων.

θεωρηθεί ότι υπερισχύει της διακριτικής ευχέρειας που παρέχεται με την παραπάνω διάταξη.

Εφόσον, πάντως, συντρέχει σοβαρό ενδεχόμενο παραβίασης του ΧΘΔΕΕ ή παράβασης του άρθρου 6 ΣΕΕ, κάθε αρχή εκτέλεσης οποιουδήποτε κράτους μέλους είναι σε κάθε περίπτωση υποχρεωμένη να απορρίψει την ΕΕΕ. Ειδικά, το κράτος εκτέλεσης δεν ανταποκρίνεται στις (πηγάζουσες εκ των ανωτέρω) υποχρεώσεις του.

Ήδη από το γράμμα της περίπτωσης στ' των άρθρων 11§1 της Οδηγίας και 13§1 Ν. 4489/2017 γίνεται αντιληπτό ότι στο ρυθμιστικό πεδίο της διάταξης εμπίπτουν περιπτώσεις, ως προς τις οποίες προβλέπονται (σαφείς) «υποχρεώσεις» των κρατών μελών⁹⁰⁵, που κατά συνέπεια δεσμεύουν τις αρχές εκτέλεσης. Αν και η σχετική κρίση απόκειται βέβαια στην αρχή εκτέλεσης⁹⁰⁶, ο Ενωσιακός νομοθέτης όφειλε να είχε εκφραστεί κατά τρόπο απόλυτο: Στο μέτρο που η διάταξη του άρθρου 11§1 περ. στ' έχει δυνητικό χαρακτήρα, κατ' ουσίαν έρχεται σε αντίθεση με την ως άνω διάταξη του άρθρου 1§4 – ως μη όφειλε, προκειμένου για ζητήματα που κατάδηλα εμπίπτουν στην «καρδιά» της ενωσιακής δημόσιας τάξης.

Ανεξάρτητα από την ορθότητα ή μη της θέσης αυτής, η διάταξη του άρθρου 1§4 δεν στερείται σημασίας. Είναι βέβαια διαφορετικό το ζήτημα ότι, ακόμη και αν δεν είχε συμπεριληφθεί, οι δικαστικές αρχές θα είχαν ούτως ή άλλως την υποχρέωση να σεβαστούν τα θεμελιώδη δικαιώματα του καθ' ου, όπως αυτά κατοχυρώνονται στον Χάρτη και την ΕΣΔΑ.

⁹⁰⁵ Η Ι. Armada, The European Investigation Order..., ό.π., 26, θεωρεί ότι η επιλεγείσα ορολογία της περ. στ', ήτοι η αναφορά σε «υποχρεώσεις του κράτους μέλους εκτέλεσης», αντί της ρητής αναφοράς στα θεμελιώδη δικαιώματα του καθ' ου υπόπτου/κατηγορουμένου, εγείρει προβληματισμό· και τούτο, καθώς έτσι μπορεί να εκληφθεί ο καθ' ου ως αντικείμενο της δικαστικής συνεργασίας, χωρίς ίδια δικαιώματα. Κατά τη γνώμη μου δεν ευσταθεί ο εν λόγω προβληματισμός, ιδίως με δεδομένο ότι αρκετές ρητές αναφορές, σχετικές με τα θεμελιώδη δικαιώματα, απαντούν τόσο στο κυρίως κείμενο της Οδηγίας (:άρθρ. 1§4, 6§1 περ. α', 13§2, 14§§2, 7, 20, 24§§3 περ. β', 5 περ. ε') όσο και στο προοίμιο της (:αιτ. σκ. 10, 12, 15, 17, 18, 19, 39, 41, 42), αλλά και στο παράρτημα Α' αυτής (:εδ. α'). Ωστόσο, με δεδομένο ότι το ρυθμιστικό πεδίο των διατάξεων του άρθρου 6 ΣΕΕ και αυτών του ΧΘΔΕΕ (στις οποίες παραπέμπει το άρθρο 11§1 περ. στ') αφορά αποκλειστικά στα θεμελιώδη δικαιώματα (βάσει του ΧΘΔΕΕ, της ΕΣΔΑ και των κοινών συνταγματικών παραδόσεων των κρατών μελών περί αυτά), θα ήταν ορθότερο να είχε συμπεριληφθεί στη διάταξη ρητή αναφορά στα θεμελιώδη δικαιώματα του καθ' ου.

⁹⁰⁶ Κατά τον Ι. Anagnostopoulos, Criminal justice cooperation..., ό.π., 17, ο διακηρυσσόμενος σε πολλές ενωσιακές πράξεις σεβασμός στα θεμελιώδη δικαιώματα θα αποκτούσε ξεκάθαρα τυπολατρικό χαρακτήρα, χωρίς πρακτικές συνέπειες για τα άτομα, αν τα δικαστήρια απογυμνώνονταν από την εξουσία τους να διενεργούν έλεγχο του ΕΕΣ ή άλλων διαδικασιών αμοιβαίας αναγνώρισης.

Για την εφαρμογή τής –κατά τα προαναφερθέντα προβληματικής– διάταξης της περίπτωσης στ' απαιτείται να συντρέχουν «σοβαροί λόγοι», ώστε η αναγνώριση και η εκτέλεση της ΕΕΕ να θεωρούνται μη συμβατές με τις υποχρεώσεις των κρατών μελών. Οι σοβαροί αυτοί λόγοι δεν απαιτείται άνευ ετέρου να αποδεικνύονται, αλλά πρέπει να πιθανολογούνται επαρκώς. Η ερμηνευτική αυτή εκδοχή δεν προκύπτει από το γράμμα του ελληνικού κειμένου της Οδηγίας και αντίστοιχα του Ν. 4489/2017, αλλά από τις αντίστοιχες φράσεις στο αγγλικό και το γαλλικό κείμενό της (“*substantial grounds to believe*”, «*des motifs sérieux de croire*»). Πλην όμως, αν συντρέχουν «λιγότερο» σοβαροί λόγοι, σύμφωνα με την Οδηγία δεν υπάρχει η δυνατότητα να απορριφθεί η ΕΕΕ⁹⁰⁷. Ασφαλώς, το προκείμενο συνιστά ζήτημα που καλείται στην πράξη να κρίνει η αρχή εκτέλεσης. Η τελευταία πρέπει να αξιολογεί τις πληροφορίες που περιλαμβάνονται στην ΕΕΕ, καθώς και όσα δεδομένα έχει στη διάθεσή της για τον εκάστοτε καθ' ου η εντολή και το εκάστοτε κράτος έκδοσης. Η ίδια έχει πάντως τη δυνατότητα να υποβάλει κατ' άρθρο 267 ΣΛΕΕ προδικαστικό ερώτημα στο ΔΕΕ, καθ' όσον συνιστά «δικαστήριο» κατά το τελευταίο.

Σημειωτέον, πάντως, ότι ο Ενωσιακός νομοθέτης εν προκειμένω δεν προβαίνει σε διάκριση των τηρητέων δικαιωμάτων σε απόλυτα (όπως είναι η απαγόρευση βασανιστηρίων κατ' άρθρο 4 ΧΘΔΕΕ και, αντίστοιχα, κατ' άρθρο 3 ΕΣΔΑ) και σε σχετικά (όπως είναι το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη κατ' άρθρα 47, 48 ΧΘΔΕΕ και, αντίστοιχα, κατ' άρθρο 6 ΕΣΔΑ). Η επιλογή αυτή είναι ορθή, καθώς διαφορετικά θα περιοριζόταν η προστατευτική εμβέλεια της διάταξης, η οποία ως έχει περιλαμβάνει τουλάχιστον τα θεμελιώδη δικαιώματα που κατοχυρώνονται στα άρθρα 1, 3, 4, 6-8, 20, 21, 47-50 ΧΘΔΕΕ (και στα αντίστοιχα άρθρα 3, 5, 6, 8, 10, 13, 14 ΕΣΔΑ και 1 Πρώτου Προσθέτου Πρωτοκόλλου αυτής). Ως εκ τούτου, η αρχή εκτέλεσης οφείλει να απορρίψει την αναγνώριση/εκτέλεση της ΕΕΕ, εφόσον για (συγκεκριμένους) σοβαρούς λόγους πιθανολογείται⁹⁰⁸ ότι διαφορετικά θα παραβιαστεί απόλυτο είτε σχετικό θεμελιώδες δικαίωμα του καθ' ου.

⁹⁰⁷ Για τον λόγο αυτό και χάριν σαφήνειας, φαίνεται προτιμότερη η απαίτηση για «σαφή και αντικειμενική απόδειξη της παραβίασης θεμελιώδους δικαιώματος [...] είτε αν η εκτέλεση ενός μέτρου θα αντέβαινε ολοφάνερα στις θεμελιώδεις εθνικές συνταγματικές αρχές του Κράτους εκτέλεσης [...]», κατά την προταθείσα σχετική ρύθμιση του *Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου*, Orientation..., ό.π., υπό άρθρ. 10.

⁹⁰⁸ Ορθά κατά την *I. Armada*, *The European Investigation Order...*, ό.π., 27, είναι ιδιαίτερα δυσχερές, με βάση μόνο τα δεδομένα του εγγράφου της ΕΕΕ, η αρχή εκτέλεσης να οδηγηθεί σε ορθή κρίση, αφού δεν έχει στη διάθεσή της τον πλήρη φάκελο της ποινικής δικογραφίας (ή έστω το ουσιώδες μέρος της). Σε

Στο Μέρος Πρώτο⁹⁰⁹ υποστηρίχθηκε ότι σε περιπτώσεις «εξωεδαφικής συμμετοχής» του κράτους, μέσω της παροχής της δικαστικής συνδρομής, στην τέλεση βασανιστηρίων στο αιτούν κράτος, πρέπει να καταφάσκει η παράβαση του άρθρου 3 ΕΣΔΑ και να επιβάλλονται οι προβλεπόμενες κυρώσεις. Η επέκταση του λεγόμενου “Soering effect” προσήκει και εν προκειμένω, όσον αφορά στην εκτέλεση της ΕΕΕ. Μάλιστα, προκειμένου για τον ενωσιακό χώρο, μπορεί πλέον βάσιμα να υποστηριχθεί η επέκταση αυτή της ευθύνης του κράτους εκτέλεσης για (εξωεδαφικές) ενέργειες/παραλείψεις του όχι μόνο στις περιπτώσεις παράβασης του άρθρου 4 ΧΘΔΕΕ (και αντίστοιχα του άρθρου 3 ΕΣΔΑ), αλλά σε κάθε περίπτωση που προσβάλλεται η ενωσιακή δημόσια τάξη⁹¹⁰. Για τον λόγο αυτό, λαμβανομένου υπόψη του άρθρου 6 ΣΕΕ, η αρχή εκτέλεσης οφείλει να προβαίνει σε ουσιαστικό έλεγχο της συμβατότητας της ΕΕΕ με τον Χάρτη, τηρητέων και των γενικών αρχών του δικαίου της Ένωσης (και δη των θεμελιωδών δικαιωμάτων, όπως κατοχυρώνονται από την ΕΣΔΑ και απορρέουν από τις κοινές συνταγματικές παραδόσεις των κρατών μελών)⁹¹¹. Προς αυτή την

τέτοιες περιπτώσεις, η αρχή εκτέλεσης έχει ενδεχομένως τη δυνατότητα μόνο να πιθανολογήσει περί της συνδρομής του προκειμένου λόγου άρνησης. Στη συνέχεια, σύμφωνα με το –υποχρεωτικά εφαρμοζόμενο– άρθρο 11§4, η αρχή εκτέλεσης θα «συμβουλευθεί» την αρχή έκδοσης ως προς τα επίμαχα σημεία, που γεννούν αμφιβολίες για το επιτρεπτό της αναγνώρισης-εκτέλεσης. Συνακόλουθα, η αρχή έκδοσης θα πρέπει να πείσει τεκμηριωμένα την αρχή εκτέλεσης για τη μη συνδρομή του προκειμένου λόγου απόρριψης της αναγνώρισης/εκτέλεσης της ΕΕΕ και για τη συνακόλουθη υποχρέωση της προς εκτέλεση της ΕΕΕ.

⁹⁰⁹ Και δη στο Κεφάλαιο Πρώτο, Γ.2.2.1.

⁹¹⁰ Υπ’ αυτό το πρίσμα, προφανώς ο ΧΘΔΕΕ αναπτύσσει εξωεδαφική εφαρμογή.

⁹¹¹ Πρβλ. πάντως, όσον αφορά στη διαδικασία εκτέλεσης του ΕΕΣ, την απόφαση του ΔΕΕ “Dawid Piotrowski”, ό.π., σκ. 50, κατά το οποίο η διασφάλιση των θεμελιωδών δικαιωμάτων «[...] αποτελεί, κατά κύριο λόγο, ευθύνη του κράτους μέλους εκδόσεως του εντάλματος, ως προς το οποίο πρέπει να θεωρηθεί ότι τηρεί το δίκαιο της Ένωσης και, ειδικότερα, ότι σέβεται τα θεμελιώδη δικαιώματα που είναι αναγνωρισμένα από το δίκαιο αυτό». Υπ’ αυτή τη θεώρηση, θα μπορούσε να εκληφθεί ότι η αρχή εκτέλεσης δεν πρέπει, κατ’ αρχήν, να προβαίνει σε σχολαστικό έλεγχο της ΕΕΕ. Ωστόσο, όπως δέχεται η ίδια απόφαση (και εξηγείται αναλυτικότερα στις κατωτέρω γραμμές), «υπό εξαιρετικές περιστάσεις» χωρούν περιορισμοί των αρχών της αμοιβαίας αναγνώρισης και της αμοιβαίας εμπιστοσύνης μεταξύ των κρατών μελών (σκ. 49). Έτσι, φαίνεται συμβατή η παραπάνω εκφραζόμενη θέση περί διενέργειας από την αρχή εκτέλεσης ουσιαστικού ελέγχου της συμβατότητας της ΕΕΕ με το άρθρο 6 ΣΕΕ και τον ΧΘΔΕΕ (και, συνακόλουθα, με την ΕΣΔΑ και τις κοινές συνταγματικές παραδόσεις ως γενικών αρχών του ενωσιακού δικαίου), ακριβώς προς επιβεβαίωση ότι δεν συντρέχει τέτοια εξαιρετική περίπτωση. Για την

ερμηνευτική κατεύθυνση τρόπον τινά κινούνται και οι διατάξεις των άρθρων 14§2 της Οδηγίας και 16§2 Ν. 4489/2017, δυνάμει της οποίας, εφόσον τίθεται θέμα παραβίασης των θεμελιωδών δικαιωμάτων, οι ουσιαστικοί λόγοι για την έκδοση της ΕΕΕ μπορούν να προσβληθούν με ένδικα μέσα και ενώπιον των αρχών του κράτους εκτέλεσης⁹¹².

Σε πολλές περιπτώσεις, όμως, ο καθ' ου δεν γνωρίζει καν την επικείμενη εκτέλεση ερευνητικού μέτρου, με την οποία θα παραβιαστεί (ή που ο ίδιος θα μπορούσε να υποστηρίξει ότι θα παραβιαστεί) θεμελιώδες δικαίωμά του. Κατά συνέπεια, ο καθ' ου εκ των πραγμάτων θα έχει τη δυνατότητα να επικαλεστεί τη συνδρομή του προκείμενου λόγου άρνησης εκτέλεσης μόνο μετά την εκτέλεσή της (εφόσον βέβαια και τότε την έχει πληροφορηθεί) κατά την άσκηση σχετικού ενδίκου μέσου, με σκοπό τη μη διαβίβαση του επίμαχου αποδεικτικού υλικού στην αρχή έκδοσης. Τόσο στις περιπτώσεις αυτές, όσο και στις περιπτώσεις που έχει γνωστοποιηθεί στον καθ' ου η εκτέλεση της ΕΕΕ, η αρχή εκτέλεσης οφείλει να ερευνά αυτεπάγγελτα την τυχόν παραβίαση θεμελιώδους δικαιώματός του. Μάλιστα, πρέπει να γίνει δεκτό ότι η αρχή εκτέλεσης έχει τη δυνατότητα να αρνηθεί να διαβιβάσει τα αποδεικτικά μέσα στην αρχή έκδοσης ακόμη και μετά την εκτέλεση της εντολής, εφόσον διαπιστώσει εκ των υστέρων ότι συντρέχει ο λόγος απόρριψης της περίπτωσης στ'. Προς τούτο, είναι δυνατόν να αξιοποιηθούν ως νομική βάση –χωρίς πάντως να είναι απαραίτητο εν προκειμένω– και τα άρθρα 13§2 εδ. β' της Οδηγίας και 15§2 εδ. β' Ν. 4489/2017. Η *Armada*⁹¹³ θεωρεί –ευλόγως κατά μια άποψη– ότι ο αυτεπάγγελτος έλεγχος της τυχόν παραβίασης θεμελιωδών δικαιωμάτων, εξαιτίας της εκτέλεσης της ΕΕΕ, μπορεί να θίξει την αμοιβαία εμπιστοσύνη. Εντούτοις, κατά τη γνώμη μου, σε τελική ανάλυση την ενδυναμώνει, καθώς έτσι επιτυγχάνεται –έστω μεσοπρόθεσμα– ένα κοινό επίπεδο προστασίας του καθ' ου στα κράτη μέλη, σύμφωνα και με τις «υποχρεώσεις» τους.

Από άλλη σκοπιά, η *Garcimartin Montero*⁹¹⁴ παρατηρεί ότι η διάταξη της περίπτωσης στ' έχει διατυπωθεί κατά τρόπο αόριστο και, συνακόλουθα, μπορεί να οδηγήσει σε διαφορετικές προσεγγίσεις κατά την ενσωμάτωσή της στις νομοθεσίες των κρατών μελών. Τέτοιος κίνδυνος δεν φαίνεται να ελλοχεύει, με δεδομένο ότι η διάταξη

προβληματική της εφαρμογής της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης όταν τίθεται θέμα παραβίασης ανθρωπίνων δικαιωμάτων, βλ. A. Klip, *European criminal law...*, ό.π., σελ. 434 επ.

⁹¹² Βλ. αναλυτικά στο ίδιο Μέρος, Κεφάλαιο Έβδομο, Β.3.2.

⁹¹³ I. Armada, *The European Investigation Order...*, ό.π., 27.

⁹¹⁴ R. Garcimartin Montero, *The European Investigation Order...*, ό.π., 47.

είναι αρκούντως σαφής και δεν περιλαμβάνει αόριστες νομικές έννοιες που θα μπορούσαν να εκληφθούν διαφορετικά υπό ενωσιακό και εθνικό πρίσμα. Η (απόλυτη) εξειδίκευση των όρων της ρήτηρας θα περιόριζε το γενικό προστατευτικό πεδίο της, αφού είναι μάλλον αδύνατο να κατοχύρωνε όλα τα ενδεδειγμένα δικαιώματα (για την τήρηση των οποίων υποχρεούνται τα κράτη μέλη) κατά τρόπο εξαντλητικό για όλες τις υποθέσεις, που θα ενέπιπταν στο πεδίο εφαρμογής της. Σε τελική ανάλυση, κάθε αρχή εκτέλεσης είναι υποχρεωμένη να τηρεί τις (υπερνομοθετικής ισχύος, τουλάχιστον παρ' ημίν) διατάξεις του ΧΘΔΕΕ, αλλά και τις εξειδικεύσεις τους στο παράγωγο ενωσιακό δίκαιο, λ.χ. στις Οδηγίες του Οδικού Χάρτη, καθώς και τις διατάξεις της ΕΣΔΑ.

Με τη βαρυσήμαντη απόφαση “Aranyosi” και “Căldăraru” (5.4.2016)⁹¹⁵, το ΔΕΕ ουσιαστικά δέχθηκε ότι υπάρχουν όρια στις αρνητικές επιπτώσεις που μπορεί να έχει η αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης στα θεμελιώδη δικαιώματα και ότι το τεκμήριο αμοιβαίας εμπιστοσύνης (το οποίο βασίζεται, μεταξύ άλλων, στο γεγονός ότι τα κράτη μέλη είναι συμβαλλόμενα μέρη της ΕΣΔΑ) δεν είναι αμάχητο⁹¹⁶. Το Δικαστήριο έκρινε κατ' ακολουθίαν ότι, όταν δεν μπορεί να αποκλειστεί εντός εύλογης προθεσμίας η ύπαρξη πραγματικού κινδύνου απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης (κατ' άρθρο 4 ΧΘΔΕΕ) στο κράτος έκδοσης του ΕΕΣ σε βάρος του εκζητουμένου, είναι δυνατόν να απορριφθεί η εκτέλεση του εντάλματος⁹¹⁷. Η πρόσφατη νομολογία του ΔΕΕ⁹¹⁸ ορθά κινείται προς την κατεύθυνση του (μη αμαχήτως τεκμαιρόμενου) σεβασμού των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Διαφορετικά, στο πλαίσιο της ΕΕΕ, θα ήταν άσκοπη η θέσπιση της περίπτωσης στ' ως λόγου άρνησης.

⁹¹⁵ Απόφαση του ΔΕΕ [GC] επί των συνεκδικασθεισών υποθέσεων “Pál Aranyosi” (C-404/15) και “Robert Căldăraru” (C-659/15 PPU). Σχετικά με αυτή βλ., αντί πολλών, *K. Bovend'Eerd*, The joined cases Aranyosi and Căldăraru: a new limit to the mutual trust presumption in the Area of Freedom, Security, and Justice?, *Utrecht Journal of International and European Law* 2016, 112 επ. (προσβάσιμο σε <https://www.utrechtjournal.org/articles/10.5334/ujiel.337/>).

⁹¹⁶ Βλ. ιδίως σκ. 82-83, 88. Βλ. και *A. Willems*, The Court of Justice of the European Union's mutual trust journey in EU criminal law: from a presumption to (room for) rebuttal, *German Law Journal* 2019, 495 (προσβάσιμο σε <https://www.cambridge.org/core/journals/german-law-journal/article/court-of-justice-of-the-european-unions-mutual-trust-journey-in-eu-criminal-law-from-a-presumption-to-room-for-rebuttal/BF7257B6FEB8DA5D4EB4CA422525A985>).

⁹¹⁷ Βλ. σκ. 104.

⁹¹⁸ Για παράδειγμα, σε συνέχεια της ως άνω απόφασης “Aranyosi” και “Căldăraru”, βλ. την απόφαση του ΔΕΕ “LM”, ό.π., ιδίως σκ. 58 επ., 79.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η κατ' άρθρα 11§4 της Οδηγίας και 13§4 Ν. 4489/2017⁹¹⁹ υποχρέωση της αρχής εκτέλεσης να «συμβουλευθεί» την αρχή έκδοσης όταν κρίνει ότι συντρέχει ο προκείμενος λόγος άρνησης της αναγνώρισης/εκτέλεσης της ΕΕΕ. Στην περίπτωση αυτή, η αρχή εκτέλεσης ουσιαστικά αναβάλλει την απόρριψη της εντολής, έως ότου πληροφορηθεί τη θέση της αρχής έκδοσης επί του ανακύψαντος ζητήματος και της παρασχεθούν από αυτή τυχόν απαραίτητες πληροφορίες. Με αυτή την πρόβλεψη φαίνεται να σχετικοποιείται η δυνατότητα απόρριψης της ΕΕΕ λόγω της αντίθεσής της προς τον ΧΘΔΕΕ και το ενωσιακό δίκαιο. Πρακτικά, η αρχή έκδοσης έχει τη δυνατότητα να υποστηρίξει την εκτέλεση της εκδοθείσας ΕΕΕ αντικρούοντας τις αιτιάσεις, που φαίνεται να επιβάλλουν την απόρριψή της. Η αναγνώριση/εκτέλεση της εντολής θα πρέπει βέβαια να απορρίπτεται, εφόσον, ακόμη και μετά την παροχή των απαραίτητων εξηγήσεων εκ μέρους της αρχής έκδοσης, δεν εκλείπουν οι φερόμενοι ως σοβαροί λόγοι που επιβάλλουν τέτοια ενέργεια⁹²⁰.

Περαιτέρω, στο προοίμιο της Οδηγίας απαντούν αρκετές ενδιαφέρουσες αναφορές σε σχέση με τον προκείμενο λόγο άρνησης αναγνώρισης/εκτέλεσης της ΕΕΕ. Συγκεκριμένα, κατά την αιτιολογική σκέψη 18 του προοιμίου, με την Οδηγία δεν μεταβάλλεται η υποχρέωση σεβασμού των θεμελιωδών δικαιωμάτων και των θεμελιωδών νομικών αρχών, όπως κατοχυρώνονται στον ΧΘΔΕΕ και στο άρθρο 6 ΣΕΕ

⁹¹⁹ Για τη συγκεκριμένη διάταξη επίσης βλ. στο ίδιο Κεφάλαιο, Γ.

⁹²⁰ Πρβλ. τη δυνατότητα διαβούλευσης, ακόμη και όταν η αίτηση έκδοσης πρέπει να απορριφθεί βάσει των συνταγματικών αρχών ή αμετάκλητων δεσμευτικών δικαστικών αποφάσεων των συμβαλλόμενων κρατών-μερών, στο άρθρο 17§2 της Συμφωνίας μεταξύ ΕΕ και ΗΠΑ σχετικά με την έκδοση (ΕΕ L 181/19.7.2003, σελ. 27 επ.) [ρηματική διακοίνωση στο άρθρο δεύτερο Ν. 3770/2009]. Επ' αυτής βλ. τη μελέτη του *γράφοντος*, Τα δικαιώματα του εκζητουμένου προσώπου βάσει της Συνθήκης έκδοσης μεταξύ Ελλάδας-ΗΠΑ ως ισχύει μετά το Ν. 3770/2009, ΠοινΔικ 2010, 1349 (και εκεί υποσημ. 25). Σημειώνεται ότι διάταξη με αντίστοιχο περιεχόμενο δεν απαντά στη Συμφωνία μεταξύ ΕΕ και ΗΠΑ σχετικά με την αμοιβαία δικαστική συνδρομή (*supra* υποσημ. 416). Στο πλαίσιο της Οδηγίας, ευτυχώς δεν διατυπώθηκε ρύθμιση αντίστοιχη αυτής του ως άνω άρθρου 17§2 της Συμφωνίας, δεδομένου ότι η εφαρμογή του τελευταίου –με τα ήδη *a priori* απαράδεκτα αποτελέσματα που μπορεί να συνεπαχθεί– απέχει παρασάγγας από την –εύλογη– συνεννόηση στο πλαίσιο των εν θέματι άρθρων 11§4 Οδηγίας και 13§4 Ν. 4489/2017. Η πρόβλεψη διενέργειας διαβούλευσης μεταξύ των αρχών έκδοσης και εκτέλεσης ακόμη και όταν διαπιστωμένα πράγματι συντρέχουν οι όροι για την εφαρμογή των άρθρων 11§1 περ. στ' Οδηγίας και 13§1 περ. στ' Ν. 4489/2017, θα ερχόταν κατάδηλα σε ευθεία αντίθεση προς τα θεμέλια (ήτοι τη δημόσια τάξη) των εννόμων τάξεων των κρατών μελών.

(βλ. σχετ. και αιτ. σκ. 39 εδ. α' προοιμίου)⁹²¹. Προς τούτο, λοιπόν, τονίζεται ότι έπρεπε να συμπεριληφθεί ειδική διάταξη στην Οδηγία. Μολοντί δεν αναφέρεται ρητά η εν λόγω διάταξη, ευλόγως μπορεί να υποστηριχθεί ότι πρόκειται γι' αυτή του άρθρου 1§4 (:άρθρ. 2§3 Ν. 4489/2017). Κατά λογική ακολουθία, τη διάταξη αυτή υλοποιεί –ως οιοινεί «εκτελεστικό» σκέλος της– ο λόγος άρνησης του άρθρου 11§1 περ. στ', ο οποίος ωστόσο τυγχάνει ρητά προαιρετικής εφαρμογής, όπως προαναφέρθηκε.

Σημαντική είναι επίσης η αιτιολογική σκέψη 19 του προοιμίου, σύμφωνα με την οποία η δημιουργία του ΧΕΑΔ βασίζεται στην αμοιβαία εμπιστοσύνη και στο «μαχητό» τεκμήριο συμμόρφωσης των κρατών μελών με το δίκαιο της Ένωσης και ιδίως με τα θεμελιώδη δικαιώματα. Κατά συνέπεια, όπως στη συνέχεια ρητά αναφέρεται, «εάν υπάρχουν σοβαροί λόγοι να θεωρηθεί ότι η εκτέλεση ερευνητικού μέτρου που περιέχεται στην ΕΕΕ θα είχε ως αποτέλεσμα την παραβίαση θεμελιώδους δικαιώματος του ενδιαφερομένου και ότι το κράτος μέλος εκτέλεσης θα παρέβαινε τις υποχρεώσεις του όσον αφορά την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων που αναγνωρίζονται στον Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η εκτέλεση της ΕΕΕ θα πρέπει να απορρίπτεται». Έκφραση της παραπάνω θέσης του Ενωσιακού νομοθέτη συνιστά ο προκείμενος λόγος άρνησης αναγνώρισης/εκτέλεσης της ΕΕΕ. Ενδιαφέρον παρουσιάζει εδώ η ρητή πλέον παραδοχή, ότι δεν είναι δυνατόν άνευ ετέρου να τεκμαίρεται αμάχητα η συμμόρφωση των κρατών μελών με το δίκαιο της Ένωσης στο πεδίο των θεμελιωδών δικαιωμάτων.

⁹²¹ Κατά την αιτ. σκ. 39 εδ. α' προοιμίου, η Οδηγία «σέβεται τα θεμελιώδη δικαιώματα και τηρεί τις αρχές που αναγνωρίζονται από το άρθρο 6 ΣΕΕ και από τον Χάρτη, ιδίως δε τον τίτλο VI, από το διεθνές δίκαιο και τις διεθνείς συμφωνίες στις οποίες είναι συμβαλλόμενα μέρη η Ένωση ή όλα τα κράτη μέλη, συμπεριλαμβανομένης της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών, καθώς και από τα συντάγματα των κρατών μελών, αναλόγως του εκάστοτε πεδίου εφαρμογής». Εν προκειμένω, δεν γίνεται λόγος για σεβασμό από την Οδηγία των θεμελιωδών δικαιωμάτων βάσει των «κοινών συνταγματικών παραδόσεων» των κρατών μελών (κατά την ορολογία του άρθρου 6§3 ΣΕΕ), αλλά βάσει των συνταγμάτων αυτών. Ως εκ τούτου, ο W. van Ballegooij, Better regulation in European criminal law: assessing the contribution of the European Parliament, σε: eucrim 2014, 109 (προσβάσιμο σε https://eucrim.eu/media/issue/pdf/eucrim_issue_2014-04.pdf), θεωρεί ότι στην Οδηγία καταλείπεται στα κράτη μέλη υπερβολικά μεγάλο περιθώριο παρέμβασης βάσει των εσωτερικών νομοθεσιών τους. Πάντως, οι τηρητέες ανάλογα με το εκάστοτε πεδίο εφαρμογής συνταγματικές αρχές των κρατών μελών πρέπει να γίνει δεκτό ότι περιλαμβάνουν (και) τις κοινές συνταγματικές παραδόσεις τους.

Επιπλέον, σύμφωνα με την αιτιολογική σκέψη 39 εδ. β' του προοιμίου, «όταν υπάρχουν σοβαροί λόγοι, βάσει αντικειμενικών στοιχείων, οι οποίοι οδηγούν στο συμπέρασμα ότι η ΕΕΕ εκδόθηκε με σκοπό τη δίωξη ή την τιμωρία προσώπου με βάση φύλο, φυλή, χρώμα, κοινωνική ή εθνική καταγωγή, γενετικά χαρακτηριστικά, γλώσσα, θρησκεία ή πίστη, πολιτική ή άλλη πεποίθηση, εθνική μειονότητα, περιουσία, αναπηρία εκ γενετής, ηλικία ή σεξουαλικό προσανατολισμό ή ότι το πρόσωπο ενδέχεται να περιέλθει σε δυσμενή θέση για οποιονδήποτε από τους λόγους αυτούς», βάσει της Οδηγίας η άρνηση εκτέλεσης της ΕΕΕ δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι απαγορεύεται⁹²². Στην Οδηγία, όπως και στον Ν. 4489/2017, δεν υπάρχει ρητή διάταξη για την απαγόρευση εκτέλεσης της εντολής στις παραπάνω περιπτώσεις διακριτικής μεταχείρισης⁹²³. Θα πρέπει, ωστόσο, να θεωρηθεί ότι οι περιπτώσεις αυτές εντάσσονται στο προστατευτικό πεδίο των άρθρων 1§4 και 11§1 περ. στ' της Οδηγίας (και αντίστοιχα των άρθρων 1§3 και 13§1 περ. στ' Ν. 4489/2017), όταν σχετικώς συντρέχουν σοβαροί λόγοι, που βασίζονται σε αντικειμενικά στοιχεία⁹²⁴, με συνέπεια να απορρίπτεται η εκτέλεση της ΕΕΕ.

Η δίωξη ατόμων λόγω της συνδρομής των παραπάνω ιδιοτήτων κατ' ουσίαν αντιβαίνει σε αναγκαστικό κανόνα του γενικού διεθνούς δικαίου, υπό την έννοια της Σύμβασης της Βιέννης για το Δίκαιο των Συνθηκών⁹²⁵. Σε κάθε δε περίπτωση, αντιβαίνει στον ΧΘΔΕΕ, στην ΕΣΔΑ και –τουλάχιστον– στις κοινές συνταγματικές παραδόσεις των κρατών μελών. Τούτο προδήλως είχε μεν υπόψη του ο Ενωσιακός νομοθέτης και συμπεριέλαβε σχετικώς στην Οδηγία τις διατάξεις των άρθρων 1§4 και 11§1 περ. στ'. Όμως όφειλε, χάριν της αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας των καθ' ων σε βάρος των οποίων εκδηλώνονται οι προαναφερθείσες περιπτώσεις

⁹²² Αντίστοιχη διατύπωση απαντά και στην αιτ. σκ. 27 εδ. β' προοιμίου Απόφασης-Πλαίσιο για το ΕΕΣΑΣ· βλ. και αιτ. σκ. 6 εδ. β' προοιμίου Απόφασης-Πλαίσιο για την ΑΔΠΑΣ, η οποία όμως αφορά ρητά μόνο στη δέσμευση περιουσιακών στοιχείων, για την οποία έχει εκδοθεί ΑΔΠΑΣ, και όχι και στη δέσμευση αποδεικτικών μέσων.

⁹²³ Καίτοι το ως άνω εδάφιο ασφαλώς δεν συνιστά διάταξη με επιτακτικό περιεχόμενο, η S. Navickaitė, *The European Investigation Order...*, ό.π., 112-113, υπολαμβάνει –όχι εσφαλμένα κατ' αποτέλεσμα– ότι συνιστά αυτοτελή λόγο άρνησης της αναγνώρισης/εκτέλεσης της ΕΕΕ.

⁹²⁴ Για παράδειγμα, αντικειμενικά στοιχεία θα μπορούσαν να συνιστούν οι εκθέσεις που εκδίδονται ανά τακτά χρονικά διαστήματα στο πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης, με τις οποίες διαπιστώνεται ότι συγκεκριμένες κοινωνικές κατηγορίες υπόκεινται σε ορισμένα κράτη μέλη διακριτική μεταχείριση (π.χ. λόγω των θρησκευτικών πεποιθήσεών τους ή της φυλετικής καταγωγής τους).

⁹²⁵ Βλ. Δ. Αρβανίτη, Η έκδοση εκζητούμενων προσώπων με βάση τη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών κατά του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος, ΠοινΔικ 2011, 1218 (και εκεί υποσημ. 45).

διακριτικής μεταχείρισης, να είχε συμπεριλάβει ρητά στην Οδηγία σχετικό λόγο απόρριψης της αναγνώρισης/εκτέλεσης της ΕΕΕ.

2. Ειδικότερες εκφάνσεις

2.1 Το δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής

Η απόλαυση της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής συνιστά, αναμφίλεκτα, ουσιώδες στοιχείο της αυτονομίας του ατόμου⁹²⁶. Στην ενωσιακή δημόσια τάξη, το δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής κατοχυρώνεται στο άρθρο 7 ΧΘΔΕΕ⁹²⁷.

Η Οδηγία 2014/41/ΕΕ και ο Ν. 4489/2017 δεν περιέχουν κάποια διάταξη που να διασφαλίζει ειδικά το εν λόγω θεμελιώδες δικαίωμα. Η μόνη σχετική αναφορά απαντά στην αιτιολογική σκέψη 16 του προοιμίου της Οδηγίας, σύμφωνα με την οποία «[τ]α μη παρεμβατικά ερευνητικά μέτρα θα μπορούσαν, λ.χ., να είναι μέτρα που δεν παραβιάζουν το δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή [...], ανάλογα με το εθνικό δίκαιο».

Ωστόσο, εξαιτίας της ίδιας της φύσης της ΕΕΕ –ως μέσου δικαστικής συνεργασίας για τη διεξαγωγή ερευνών και τη συγκέντρωση αποδεικτικών μέσων σε ποινικές υποθέσεις με διασυνοριακή διάσταση–, είναι εμφανές ότι η εκτέλεσή της, σε πλήθος περιπτώσεων, συνιστά επέμβαση στην άσκηση του εν λόγω δικαιώματος του καθ' ου υπόπτου/κατηγορουμένου. Επιπρόσθετα, είναι πολύ πιθανό να προσβάλλεται το εν λόγω δικαίωμα και τρίτων προσώπων, που μπορεί να ελέγχονται «αντανακλαστικά» μέσω της εκτέλεσης της ΕΕΕ (π.χ. συνδικαιούχων τραπεζικού

⁹²⁶ Βλ. P. Roberts, Privacy, autonomy and criminal justice rights: philosophical preliminaries, σε: P. Alldridge / C. Brants (επιμ.), Personal autonomy, the private sphere and the criminal law: a comparative study, εκδ. Hart, Oxford-Portland/Oregon 2001, σελ. 76, ο οποίος παρατηρεί ότι η ιδιωτικότητα συχνά γίνεται αντιληπτή και δικαιολογείται στη –νομικού περιεχομένου ή μη– συζήτηση μη λαμβανομένης υπόψη της συνεισφοράς της στο θετικό ιδεώδες της αυτονομίας, αλλά σε σχέση με μια έκληψη της ελευθερίας υπό αρνητική έποψη.

⁹²⁷ Για τη διάταξη του άρθρου 7 ΧΘΔΕΕ βλ. Θ. Παπαδημητρίου, Άρθρο 7, σε: Β. Τζέμος (επιμ.), Ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ: ερμηνεία κατ' άρθρο, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2015, σελ. 84 επ.

λογαριασμού του καθ' ου ή συνοίκων του –μυστικά παρακολουθούμενου– καθ' ου ή συνομιλητών του μέσω τηλεφώνου)⁹²⁸.

Τα ερευνητικά μέτρα μπορεί να είναι περισσότερο ή λιγότερο παρεμβατικά. Στις περιπτώσεις που το εντελλόμενο βάσει της ΕΕΕ μέτρο θίγει τον πυρήνα θεμελιώδους δικαιώματος του καθ' ου ή που το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα μπορεί να επέλθει με την εκτέλεση ηπιότερου μέτρου, τίθεται θέμα μη συμμόρφωσης του μέτρου προς την απαίτηση της αναλογικότητας⁹²⁹.

Ως προς τα μέτρα που είναι «*πάντοτε διαθέσιμα*» κατ' άρθρα 10§2 της Οδηγίας και 12§2 Ν. 4489/2017⁹³⁰, παρατηρείται ότι αυτά είναι (κατ' αρχήν) ήπιας παρεμβατικότητας, οπότε (κατ' αρχήν) ανταποκρίνονται στην επιταγή για τον σεβασμό της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής, κατά το νόημα του ΧΘΔΕΕ (και αντίστοιχα κατ' αυτό της ΕΣΔΑ⁹³¹). Δεν ισχύει όμως, άνευ ετέρου, το ίδιο ως προς τα «*ορισμένα διερευνητικά μέτρα*» και την «*παρακολούθηση των τηλεπικοινωνιών*» (κεφάλαια IV, V της Οδηγίας και αντίστοιχα κεφάλαια Δ' και Ε' Ν. 4489/2017)⁹³²: Στα κεφάλαια αυτά προβλέπονται συγκεκριμένα μέτρα, των οποίων η εκτέλεση ενδέχεται, λόγω της ιδιαίτερα παρεμβατικής φύσης τους, να προσβάλλει το δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής. Πρόκειται προεχόντως για τη συγκέντρωση αποδεικτικών μέσων σε πραγματικό χρόνο, για τη διεξαγωγή μυστικών ερευνών και για την παρακολούθηση τηλεπικοινωνιών (άρθρ. 28-31 Οδηγίας, 30-33 Ν. 4489/2017).

Βέβαια, πέρα από τα προαναφερθέντα –ρητά προβλεπόμενα– ερευνητικά μέτρα, κατ' άρθρο 3 της Οδηγίας και αντίστοιχα κατ' άρθρο 4 Ν. 4489/2017 η ΕΕΕ «*καλύπτει κάθε ερευνητικό μέτρο*» –πλην της σύστασης ΚΟΕ. Με δεδομένο ότι στην εκάστοτε ισχύουσα νομοθεσία κάθε κράτους μέλους μπορεί να προβλέπονται ποικίλα ερευνητικά μέτρα, των οποίων η εκτέλεση επιτρέπεται υπό διάφορες προϋποθέσεις και τα οποία δεν απαντούν ή δεν είναι απαραίτητα διαθέσιμα κατά τις νομοθεσίες κάποιων ή όλων

⁹²⁸ Βλ. την από 26.7.2017 γνωμοδότηση του ΔΕΕ [GC] με αριθ. 1/15 ΔΕΕ, σκ. 122, κατά την οποία το θεμελιώδες δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής ζωής που κατοχυρώνεται με το άρθρο 7 ΧΘΔΕΕ «*αφορά κάθε πληροφορία σχετικά με φυσικό πρόσωπο η ταυτότητα του οποίου είναι γνωστή ή μπορεί να εξακριβωθεί*».

⁹²⁹ Σχετικά με την αρχή της αναλογικότητας, εν προκειμένω, βλ. στο ίδιο Κεφάλαιο, Ζ.2.3.

⁹³⁰ Για τα εν λόγω μέτρα βλ. στο ίδιο Μέρος, Κεφάλαιο Τέταρτο, Δ.2.

⁹³¹ Συνοπτικά για το σχετικό άρθρο 8 ΕΣΔΑ βλ. Μέρος Πρώτο, Κεφάλαιο Πρώτο, Γ.2.2.1.

⁹³² Αναλυτικά για τα μέτρα αυτά βλ. στο ίδιο Μέρος, Κεφάλαιο Έκτο.

των λοιπών κρατών μελών, γίνεται αντιληπτό ότι τα είδη των δυνητικά εκτελούμενων μέτρων δυνάμει της εκδιδόμενης ΕΕΕ είναι πολυάριθμα.

Ασφαλώς, κατά πόσον οι απαιτήσεις του άρθρου 7 ΧΘΔΕΕ (και αντίστοιχα του άρθρου 8 ΕΣΔΑ) ικανοποιούνται κατά την εκτέλεση του εκάστοτε ερευνητικού μέτρου, συνιστά ένα ερώτημα, στο οποίο η απάντηση εξαρτάται από τα εκάστοτε πραγματικά περιστατικά σε συνδυασμό με το εντελλόμενο μέτρο καθεαυτό. Έτσι, η αρχή εκτέλεσης οφείλει να αρνηθεί να εκτελέσει την ΕΕΕ όταν διαπιστώνει ότι, σε συγκεκριμένη περίπτωση, η εκτέλεσή της θίγει, *contra* στις παραπάνω επιτακτικές διατάξεις (όπως ερμηνεύονται από το ΔΕΕ και το ΕΔΔΑ αντίστοιχα), το εν λόγω δικαίωμα του καθ' ου.

Για παράδειγμα, αν η ΕΕΕ αφορά στη μυστική παρακολούθηση τηλεφωνικών συνδιαλέξεων (άρθρ. 30 Οδηγίας, 32 Ν. 4489/2017), θα πρέπει κατ' αρχάς η αρχή εκτέλεσης να είναι σε θέση να ελέγξει διεξοδικά αν η επίμαχη παρακολούθηση επιδιώκει σκοπούς θεμιτούς κατ' άρθρο 7 ΧΘΔΕΕ (και αντίστοιχα του άρθρου 8§2 ΕΣΔΑ)⁹³³, αναγόμενους στην προστασία της εθνικής ή της δημόσιας ασφάλειας, στην προάσπιση της τάξης κ.λπ. Η σχετική νομοθεσία του κράτους έκδοσης πρέπει να παρέχει επαρκείς και αποτελεσματικές εγγυήσεις έναντι αυθαιρεσιών, ικανών να θέσουν σε κίνδυνο ή να υπονομεύσουν τη δημοκρατία, και να πληροί τα απαιτούμενα ποιοτικά χαρακτηριστικά, ώστε να θεσπίζονται μέτρα αναγκαία σε μια δημοκρατική κοινωνία⁹³⁴. Αν η αρχή εκτέλεσης διαπιστώσει, λ.χ., ότι δεν προκύπτουν σαφώς οι

⁹³³ Το άρθρο 7 ΧΘΔΕΕ δεν περιλαμβάνει τις εξαιρέσεις του άρθρου 8§2 ΕΣΔΑ επί του δικαιώματος. Ωστόσο, σύμφωνα με τις Επεξηγήσεις σχετικά με τον Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων, ό.π., σελ. 20, οι περιορισμοί που μπορούν να επιβληθούν συννόμως στο εν λόγω δικαίωμα είναι οι ίδιοι με τους επιτρεπόμενους στο πλαίσιο του άρθρου 8 ΕΣΔΑ. Αυτοί πρέπει να ερμηνεύονται στενά και το αναγκαίο της συνδρομής τους πρέπει να θεμελιώνεται πειστικά· βλ. από 16.4.2002 απόφαση του ΕΔΔΑ «Société Colas Est et autres κατά Γαλλίας», αριθ. προσφ. 37971/97, σκ. 47 (και εκεί παραπομπές). Περαιτέρω, μια επέμβαση στην άσκηση του δικαιώματος θα θεωρηθεί αναγκαία σε μια δημοκρατική κοινωνία, για ένα θεμιτό σκοπό, εφόσον με αυτή αντιμετωπίζεται πειστική ανάγκη της κοινωνίας και, ειδικά, αν είναι αναλογική προς τον επιδιωκόμενο νόμιμο σκοπό και οι επικαλούμενοι από τις εθνικές αρχές λόγοι για τη δικαιολόγησή της είναι σχετικοί και επαρκείς· βλ. από 4.12.2008 απόφαση του ΕΔΔΑ [GC] «S. and Marper κατά Ηνωμένου Βασιλείου», αριθ. προσφ. 30562/04 και 30566/04, σκ. 101.

⁹³⁴ Όπως ορθά επισημαίνει η *I. Armada*, *The European Investigation Order...*, ό.π., 19, η Οδηγία θα έπρεπε να προϋποθέτει ρητά τη συμμόρφωση των εντελλόμενων ερευνητικών μέτρων με την αρχή της δικονομικής νομιμότητας, όπως αυτή νοηματοδοτείται από το ΕΔΔΑ, δεδομένου ότι η πλειονότητα των καταδικών των κρατών μελών λόγω παράβασης του άρθρου 8 ΕΣΔΑ οφείλεται στην έλλειψη ή την ανεπάρκεια της νομικής βάσης για την εκτέλεση των εκάστοτε ερευνητικών μέτρων.

συνθήκες υπό τις οποίες επιτρέπεται στη νομοθεσία του κράτους έκδοσης η παρακολούθηση, ότι οι διαδικασίες αδειοδότησης των παρακολουθήσεων δεν διασφαλίζουν ότι τα μέτρα διατάσσονται μόνον εφόσον είναι αναγκαία, ότι η παρακολούθηση αφορά στην επικοινωνία μεταξύ συνηγόρου-εντολέα⁹³⁵ ή ότι τα ένδικα μέσα κατά των μέτρων παρακολούθησης δεν είναι αποτελεσματικά⁹³⁶, θα πρέπει να απορρίψει την εκτέλεση της ΕΕΕ βάσει του άρθρου 11§1 περ. στ' και αντίστοιχα παρ' ημίν βάσει του άρθρου 13§1 περ. στ' Ν. 4489/2017.

Εντούτοις, στο μέτρο που το ερευνητικό μέτρο εκτελείται «μυστικά», είναι αντικειμενικά αδύνατο για τον καθ' ου να προβάλλει ισχυρισμούς όπως οι ανωτέρω, ασκώντας ένδικο μέσο⁹³⁷. Περαιτέρω, είναι αμφίβολο κατά πόσον η αρχή εκτέλεσης θα διαθέτει από το περιεχόμενο της ΕΕΕ επαρκή στοιχεία, ώστε να δύναται να προβεί σε επιστάμενο σχετικό έλεγχο της. Πάντως, η αρχή εκτέλεσης οφείλει οποτεδήποτε έχει την παραμικρή σχετική αμφιβολία να ζητεί από την αρχή έκδοσης συμπληρωματικές πληροφορίες (σύμφωνα και με τα άρθρα 11§4 της Οδηγίας και 13§4 Ν. 4489/2017).

2.2 Η προστασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα

Στο ενωσιακό πλαίσιο, «κάθε πληροφορία που αφορά ταυτοποιημένο ή ταυτοποιήσιμο φυσικό πρόσωπο» εντάσσεται στα «δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα»⁹³⁸ [εφεξής:

⁹³⁵ Η επικοινωνία μεταξύ συνηγόρου και εντολέα χαίρει προνομιακού *status* σε ό,τι αφορά στην εμπιστευτικότητά της· βλ. άρθρ. 4 Οδηγίας 2014/48/ΕΕ, 99§4 ΚΠΔ. Το δε άρθρο 8 ΕΣΔΑ κατοχυρώνει την εμπιστευτικότητα κάθε «αλληλογραφίας» μεταξύ των ατόμων, παρέχει όμως αυξημένη προστασία στην επικοινωνία μεταξύ συνηγόρων και των εντολέων τους, καθώς στους συνηγόρους έχει ανατεθεί ο θεμελιώδης σε μια δημοκρατική κοινωνία ρόλος να υπερασπίζονται τους διαδίκους. Βλ. ενδεικτ. από 6.12.2012 απόφαση του ΕΔΔΑ «Michaud κατά Γαλλίας», αριθ. προσφ. 12323/11, σκ. 117-118.

⁹³⁶ Πρβλ. ενδεικτ. τις –σημαντικές– παραδοχές της απόφασης του ΕΔΔΑ «Roman Zakharov κατά Ρωσίας», ό.π., σκ. 238 επ.

⁹³⁷ Ειδικά για τις μυστικές έρευνες βλ. στο ίδιο Μέρος, Κεφάλαιο Έκτο, ΣΤ.

⁹³⁸ Βλ. άρθρ. 4 περ. 1 Κανονισμού (ΕΕ) 2016/679 «για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών και την κατάργηση της οδηγίας 95/46/ΕΚ (Γενικός Κανονισμός για την Προστασία Δεδομένων)», ΕΕ L 119/4.5.2016, σελ. 1 επ. [ΓΚΠΔ]· άρθρ. 3 περ. 1 Οδηγίας (ΕΕ) 2016/680 «για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα από αρμόδιες αρχές για τους σκοπούς της πρόληψης, διερεύνησης, ανίχνευσης ή δίωξης ποινικών αδικημάτων ή της εκτέλεσης ποινικών κυρώσεων και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών και την κατάργηση της απόφασης-πλαίσιο 2008/977/ΔΕΥ του Συμβουλίου», ΕΕ L 119/4.5.2016, σελ. 89 επ. Πρβλ. άρθρ. 2 περ. α' της –ήδη καταργηθείσας– Απόφασης-Πλαίσιο 2008/977/ΔΕΥ «για την προστασία των δεδομένων

προσωπικά δεδομένα]. Μέσω της έκδοσης της ΕΕΕ παρέχεται η δυνατότητα εκτέλεσης κάθε ερευνητικού μέτρου (πλην της σύστασης ΚΟΕ) και αποκτάται πρόσβαση σε πάσης φύσεως προσωπικά δεδομένα τόσο από την αρχή εκτέλεσης όσο και ακολούθως από την αρχή έκδοσης. Κατά συνέπεια, είναι αυτόδηλο ότι το ζήτημα της διασφάλισης του σεβασμού των προσωπικών δεδομένων είναι κρίσιμης σημασίας⁹³⁹, ώστε η αναγνώριση και η εκτέλεση της εντολής να είναι συμβατές με τα σχετικά άρθρα 8 (και 7) ΧΘΔΕΕ (και αντίστοιχα με το άρθρο 8 ΕΣΔΑ)⁹⁴⁰.

Ωστόσο, στην πρωτοβουλία για την ΕΕΕ δεν είχε ληφθεί καθόλου υπόψη το ζήτημα της προστασίας των προσωπικών δεδομένων του καθ' ου υπόπτου/κατηγορουμένου ή των ενδιαφερομένων τρίτων μερών –έλλειψη που

προσωπικού χαρακτήρα που τυγχάνουν επεξεργασίας στο πλαίσιο της αστυνομικής και δικαστικής συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις», ΕΕ L 350/30.12.2008, σελ. 60 επ. Επίσης πρβλ. άρθρ. 2 περ. α' της από 28.1.1981 Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την προστασία του ατόμου από την αυτοματοποιημένη επεξεργασία προσωπικών δεδομένων (η οποία έχει κυρωθεί από όλα τα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης· και από την Ελλάδα με τον Ν. 2068/1992).

⁹³⁹ Για τον λόγο αυτό, ήδη στο από 8.11.2001 πρωτόκολλο της ΕΣΑΔΣΠΥ (άρθρ. 26) προβλέπεται σειρά διατάξεων σχετικών με την προστασία των προσωπικών δεδομένων, με τις οποίες μεταξύ άλλων προβλέπονται λόγοι άρνησης της διαβίβασής τους στο αιτούν τη συνδρομή κράτος, όπως και ειδικές προϋποθέσεις για την αξιοποίησή τους από αυτό.

⁹⁴⁰ Για το άρθρο 8 ΧΘΔΕΕ, βλ. Θ. Παπαδημητρίου, Άρθρο 8, σε: Β. Τζέμος (επιμ.), Ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ: ερμηνεία κατ' άρθρο, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2015, σελ. 97 επ. Σύμφωνα με το ΔΕΕ, από τον συνδυασμό των διατάξεων των άρθρων 7 και 8§1 ΧΘΔΕΕ προκύπτει ότι καταρχήν κάθε επεξεργασία από τρίτο δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα μπορεί να προσβάλει τα δικαιώματα που κατοχυρώνονται στα εν λόγω άρθρα· βλ. από 17.10.2013 απόφασή του «Michael Schwarz κατά Stadt Bochum», C-291/12, σκ. 25. Πρέπει να εξαρθεί ότι τα τελευταία χρόνια το Δικαστήριο έχει εκδώσει σημαντικές αποφάσεις προς την κατεύθυνση της προστασίας των προσωπικών δεδομένων· βλ. από 21.12.2016 απόφαση “Tele2 Sverige AB”, C-203/15 και C-698/15· από 6.10.2015 απόφαση “Maximillian Schrems”, C-362/14· από 8.4.2014 απόφαση “Digital Rights Ireland Ltd” και “Kärntner Landesregierung”, C-293/12 και C-594/12· επίσης βλ. από 26.7.2017 γνωμοδότηση με αριθ. 1/15 (ως προς τη συμφωνία “Passenger Name Record” μεταξύ ΕΕ-Καναδά). Πρβλ. από 2.10.2018 απόφαση του ΔΕΕ “Ministerio Fiscal”, C-207/16, σκ. 48 επ., με την οποία κρίθηκε ότι η πρόσβαση δημοσίων αρχών στα δεδομένα ταυτοποίησης των κατόχων των καρτών “SIM”, που ενεργοποιήθηκαν με κλαπέν κινητό τηλέφωνο (δηλαδή σε μεταδεδομένα βάσης ηλεκτρονικών επικοινωνιών, όπως τα ονοματεπώνυμά τους), με σκοπό την πρόληψη, τη διερεύνηση και τη δίωξη ποινικών αδικημάτων, δεν συνεπάγεται επέμβαση τόσο σοβαρού χαρακτήρα στα θεμελιώδη δικαιώματα των εν λόγω προσώπων, ώστε να πρέπει να περιορίζεται στην καταπολέμηση της βαριάς εγκληματικότητας. Για το άρθρο 8 ΕΣΔΑ βλ. Μέρος Πρώτο, Κεφάλαιο Πρώτο, Γ.2.2.2.

επισημάνθηκε κριτικά από διάφορους φορείς⁹⁴¹. Με την επ' αυτής γνωμοδότησή του⁹⁴² ο Ευρωπαίος Επόπτης Προστασίας Δεδομένων (ΕΕΠΔ) *Hustinx* επισήμανε ότι «[η] αποτελεσματική προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα [...] δεν είναι απλώς σημαντική για τα υποκείμενα των δεδομένων αλλά συμβάλλει και στην επιτυχία της ίδιας της δικαστικής συνεργασίας [...]» (§34). Περαιτέρω, «[λ]όγω των ιδιαίτερα παρεμβατικών χαρακτηριστικών ορισμένων ερευνητικών μέτρων», ο ΕΕΠΔ πρότεινε «μια διεξοδική επανεξέταση [...] της άσκησης του δικαιώματος της υπεράσπισης» (§43). Συμπερασματικά, ο ΕΕΠΔ συνέστησε, μεταξύ άλλων, να συμπεριληφθεί στην τελούσα υπό επεξεργασία οδηγία για την ΕΕΕ «διάταξη που να αποτρέπει τη χρήση των αποδεικτικών στοιχείων για άλλους σκοπούς πέραν της πρόληψης, της διερεύνησης, της διαπίστωσης ή της δίωξης αξιόποινων πράξεων ή της εκτέλεσης ποινικών κυρώσεων, καθώς και της άσκησης του δικαιώματος της υπεράσπισης, ως εξαίρεση στο άρθρο 11 παράγραφος 1 στοιχείο δ) της απόφασης-πλασίου 2008/977/ΔΕΥ» (§59) και να διενεργούνται έλεγχοι ποιότητας ως προς την εφαρμογή της οδηγίας (§57). Επιπλέον, ο ίδιος υπογράμμισε «την αναγκαιότητα ενός ολοκληρωμένου νομικού πλαισίου για την προστασία των δεδομένων, το οποίο θα καλύπτει όλους τους τομείς αρμοδιότητας της ΕΕ, συμπεριλαμβανομένης της αστυνομικής και δικαστικής συνεργασίας, και το οποίο θα εφαρμόζεται τόσο στα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα που διαβιβάζονται ή διατίθενται από τις αρμόδιες αρχές άλλων κρατών μελών όσο και στην εγχώρια επεξεργασία στον ΧΕΑΔ» (§60)⁹⁴³.

⁹⁴¹ Βλ. ενδεικτ. *Council of Bars and Law Societies of Europe, Comments...*, ό.π., σελ. 5· *European Criminal Bar Association, Statement...*, ό.π., υπό IV.2. Βλ. και τις προταθείσες στη συνέχεια τροποποιήσεις του *European Parliament, Orientation vote result...*, ό.π., υπό άρθρ. 18 και 18a.

⁹⁴² Από 5.10.2010 γνωμοδότηση του *Ευρωπαϊού Επόπτη Προστασίας Δεδομένων* [...] «σχετικά με την πρωτοβουλία [...] για οδηγία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με την ευρωπαϊκή εντολή έρευνας σε ποινικές υποθέσεις», ΕΕ C 355/29.12.2010, σελ. 1.

⁹⁴³ Βλ. *European Union Agency for Fundamental Rights, Opinion...*, ό.π., σελ. 9, η οποία συντάχθηκε με τη γνώμη του ΕΕΠΔ περί συμπερίληψης στην προταθείσα οδηγία για την ΕΕΕ διάταξης σχετικής με το δικαίωμα προστασίας των προσωπικών δεδομένων. Το γεγονός της απάλειψης της ρύθμισης που απαντούσε στην Απόφαση-Πλαίσιο για το ΕΕΣΑΣ επισήμανε ο *S. Peers, Statewatch analysis...*, ό.π., σελ. 7. Η *Fair Trials International, Response to a European Member States' legislative initiative...*, ό.π., σελ. 2, είχε παρατηρήσει ότι η αμοιβαία αναγνώριση θα συνιστούσε κατάλληλη προσέγγιση για το προκείμενο πεδίο δικαστικής συνεργασίας μόνον όταν θα συμπεριλαμβάνονταν στην προταθείσα οδηγία για την ΕΕΕ η προστασία των προσωπικών δεδομένων και τα δικαιώματα υπεράσπισης. Σημειώνουμε ότι η Επιτροπή είχε εισηγηθεί, ήδη από το 2010, την προσθήκη διάταξης και αιτιολογικής σκέψης στο

Όπως προαναφέρθηκε, η εν λόγω γνωμοδότηση εκδόθηκε το έτος 2010 αναφορικά με την πρωτοβουλία για την ΕΕΕ. Μεταγενέστερα, δεν συντάχθηκε καινούργια γνωμοδότηση επί του –σε μεγάλο βαθμό διαφοροποιημένου– κειμένου της Οδηγίας, όπως αυτό είχε στα τελικά στάδια επεξεργασίας της. Στην αιτιολογική σκέψη 46 του προοιμίου της μνημονεύεται μεν η έκδοση της παραπάνω γνωμοδότησης, χωρίς όμως να διακηρύσσεται, έστω τυπικά, ότι αυτή λήφθηκε υπόψη κατά την επεξεργασία της Οδηγίας⁹⁴⁴.

Στο υιοθετηθέν κείμενο της Οδηγίας περιλαμβάνονται κάποιες προβλέψεις αναφορικά με τα προσωπικά δεδομένα των ενδιαφερομένων προσώπων –οι οποίες δεν θεσπίζουν ρητό λόγο άρνησης εκτέλεσης της ΕΕΕ. Κατ' άρθρο 20, *«[κ]ατά την εφαρμογή της παρούσας οδηγίας τα κράτη μέλη εξασφαλίζουν ότι προστατεύονται τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα και ότι η επεξεργασία τους πραγματοποιείται μόνο βάσει της απόφασης-πλαίσιου 2008/977/ΔΕΥ του Συμβουλίου, καθώς και τις αρχές της σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης της 28^{ης} Ιανουαρίου 1981 και του συμπληρωματικού της πρωτοκόλλου. Η πρόσβαση στα δεδομένα αυτά περιορίζεται, με την επιφύλαξη των δικαιωμάτων του ενδιαφερόμενου προσώπου. Μόνο εξουσιοδοτημένα άτομα μπορούν να έχουν πρόσβαση στα δεδομένα αυτά.»*. Με τη ρύθμιση αυτή πρέπει να θεωρηθεί ότι εξασφαλίζεται η εφαρμογή του προβλεπόμενου ευρωπαϊκού⁹⁴⁵ και ενωσιακού πλαισίου όσον αφορά σε παντός είδους πληροφορίες, που συνιστούν προσωπικά δεδομένα και σχετίζονται με την ΕΕΕ (δηλαδή διαλαμβάνονται στο σχετικό έντυπό της ή απορρέουν από την εκτέλεσή της). Αντίστοιχο περιεχόμενο έχει το άρθρο 22 Ν. 4489/2017, το οποίο πάντως παραπέμπει μόνο στον Ν. 2472/1997. Η επιλογή αυτή του Έλληνα νομοθέτη οφείλεται στο γεγονός ότι το ανωτέρω νομοθέτημα συνιστούσε το εφαρμοστέο παρ' ημίν ειδικό νομικό πλαίσιο και ήταν συμβατό κατά τον

προοίμιο της Οδηγίας σε σχέση με την προστασία των προσωπικών δεδομένων· βλ. *Commission, Comments...*, ό.π., σελ. 9, 38.

⁹⁴⁴ Σημειώνεται πάντως ότι στις ενωσιακές πράξεις συνηθίζεται απλώς να αναφέρεται ότι ζητήθηκε η γνώμη του ΕΕΠΔ και ότι αυτός γνωμοδότησε (παρατιθεμένων στη συνέχεια των στοιχείων των σχετικών δημοσιεύσεων στην Επίσημη Εφημερίδα της ΕΕ), όπως και στην προκείμενη περίπτωση.

⁹⁴⁵ Πρβλ. τη Σύσταση R (96) 8 του Συμβουλίου της Ευρώπης, πλαγ. 33 (αναφορικά με το οικονομικό και το οργανωμένο έγκλημα), σύμφωνα με την οποία *«[τ]α ευρωπαϊκά standards θα πρέπει να υιοθετούνται κατά την αμοιβαία δικαστική συνδρομή, περιλαμβανομένης της χρήσης των ευαίσθητων δεδομένων»* [απόδοση Σ. Αλεξιάδη, Κείμενα αντεγκληματικής πολιτικής..., ό.π., σελ. 352].

χρόνο ενσωμάτωσης της Οδηγίας με το ενωσιακό και ευρωπαϊκό πλαίσιο⁹⁴⁶, αλλά και στο γεγονός ότι η Απόφαση-Πλαίσιο 2008/977/ΔΕΥ⁹⁴⁷ δεν είχε ενσωματωθεί στην ελληνική έννομη τάξη. Πλέον, ισχύει ο Ν. 4624/2019, δηλαδή ο εθνικός εφαρμοστικός του ΓΚΠΔ⁹⁴⁸ νόμος, με τον οποίο καταργήθηκε ο Ν. 2472/1997⁹⁴⁹.

Καθώς οι εν λόγω διατάξεις της Οδηγίας και του Ν. 4489/2017 δεν διακρίνουν μεταξύ των φορέων του δικαιώματος στην προστασία των προσωπικών δεδομένων⁹⁵⁰, πρέπει να γίνει δεκτό ότι στο προστατευτικό πεδίο αμφοτέρων εντάσσεται τόσο ο καθ' ου η ΕΕΕ ύποπτος/κατηγορούμενος όσο και κάθε τρίτος που σχετίζεται με αυτή, όπως π.χ. ο παθών, ο μάρτυρας κ.λπ. Πάντως, το προστατευτικό πεδίο τους καλύπτει μόνο τα φυσικά πρόσωπα⁹⁵¹.

Οι εν λόγω ρυθμίσεις είναι σημαντικές, με δεδομένο το πλήθος των ερευνητικών μέτρων που είναι δυνατόν να εκτελεστούν κατ' άρθρο 3 της Οδηγίας και των συνακόλουθα διαβιβαζόμενων στην αρχή έκδοσης αποδεικτικών μέσων, τα οποία μπορεί να περιλαμβάνουν κάθε είδους προσωπικά δεδομένα⁹⁵². Ο σεβασμός των

⁹⁴⁶ Και δη με την Οδηγία 95/46/ΕΚ, ΕΕ L 281/23.11.1995, σελ. 31 επ., στην οποία είχαν ληφθεί υπόψη –και μάλιστα επεκτάθηκαν– οι αρχές που περιλαμβάνονται στην προαναφερθείσα Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την προστασία του ατόμου από την αυτοματοποιημένη επεξεργασία προσωπικών δεδομένων.

⁹⁴⁷ Απόφαση-Πλαίσιο 2008/977/ΔΕΥ «για την προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που τηγάνουν επεξεργασίας στο πλαίσιο της αστυνομικής και δικαστικής συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις», ΕΕ L 350/30.12.2008, σελ. 60 επ. Η εν λόγω ενωσιακή πράξη ουδέποτε ενσωματώθηκε στην εσωτερική νομοθεσία.

⁹⁴⁸ Σχετικά με τον Κανονισμό βλ. αντί άλλων Α. Μήτρου, Ο Γενικός Κανονισμός Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων: νέο δίκαιο - νέες υποχρεώσεις - νέα δικαιώματα, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2017, *passim*.

⁹⁴⁹ Βλ. άρθρ. 84 Ν. 4624/2019.

⁹⁵⁰ Της διάταξης μη διακρίνουσας, η ρύθμιση αφορά τόσο σε «δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα» όσο και σε «ευαίσθητα δεδομένα», κατά την ορολογία του Έλληνα νομοθέτη στο άρθρο 2 περ. α', β' του προϋσχύσαντος Ν. 2472/1997. Το ίδιο ισχύει και στο πλαίσιο του Ν. 4624/2019, στο οποίο δεν διακρίνονται τα προσωπικά δεδομένα σε ευαίσθητα και σε μη ευαίσθητα. Άλλωστε, και στον ΓΚΠΔ και την Οδηγία (ΕΕ) 2016/680 οι αναφορές σε ευαίσθητα προσωπικά δεδομένα απαντούν μόνο στα προοίμιά τους.

⁹⁵¹ Εξ ορισμού φορείς του δικαιώματος στην προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα είναι φυσικά πρόσωπα. Για περαιτέρω, βλ. σχετ. στο ίδιο Μέρος, Κεφάλαιο Έβδομο, Γ.1.2.

⁹⁵² Για παράδειγμα, κατ' εξοχήν προσωπικά δεδομένα συνιστούν το δείγμα DNA, οι εικόνες προσώπου, οι ιατρικές εξετάσεις, τα δακτυλοσκοπικά δεδομένα [για τα οποία βλ. ενδεικτ. απόφαση του ΕΔΔΑ «S. and Marper κατά Ηνωμένου Βασιλείου», ό.π., σκ. 125] κ.λπ.

προσωπικών δεδομένων συνιστά θεμελιώδες δικαίωμα⁹⁵³ και ως εκ τούτου η τυχόν παραβίασή του ελέγχεται στο πλαίσιο των άρθρων 11§1 περ. στ' της Οδηγίας και 13§1 περ. στ' Ν. 4489/2017. Ωστόσο, η παραπάνω διάταξη του άρθρου 20 της Οδηγίας δεν είναι περιττή. Και τούτο, διότι με την εκτέλεση της ΕΕΕ *εξ αντικειμένου* προσβάλλεται το δικαίωμα της πληροφοριακής αυτοδιάθεσης του φορέα του, ήτοι του υποκειμένου στο οποίο αφορά η εντολή. Τα λοιπά θεμελιώδη δικαιώματα δυνητικά προσβάλλονται με την εκτέλεση της ΕΕΕ, ανάλογα με τις περιστάσεις, όμως το καθεαυτό αντικείμενό της αφορά στη συλλογή αποδεικτικών μέσων που κατά κανόνα συνιστούν ή σχετίζονται με προσωπικά δεδομένα⁹⁵⁴.

Σύμφωνα με την αιτιολογική σκέψη 41 του προοιμίου, «[κ]ατά την εφαρμογή της παρούσας οδηγίας τα κράτη μέλη οφείλουν να μεριμνούν για διαφανείς πολιτικές όσον αφορά την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και για την άσκηση των δικαιωμάτων των ενδιαφερόμενων προσώπων σχετικά με ένδικα μέσα για την προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που τα αφορούν». Έτσι, κατά γενική αναφορά, επιβάλλεται η μέριμνα των κρατών μελών για «διαφανείς πολιτικές» σε σχέση με τα παραπάνω αναφερόμενα. Εξάλλου, συνδέεται το εν λόγω δικαίωμα –για το ενδεχόμενο της παραβίασής του– με το δικαίωμα στην άσκηση ενδίκου μέσου. Πλην όμως, στο σχετικό με τα ένδικα μέσα άρθρο 14 της Οδηγίας δεν υπάρχει κάποια ειδική πρόβλεψη όσον αφορά στην προστασία των προσωπικών δεδομένων, ώστε αυτή να καθίσταται αποτελεσματική. Γεννάται δε ο προβληματισμός –δεδομένης και της υποχρέωσης εμπιστευτικότητας κατ' άρθρα 19 της Οδηγίας και 21 Ν. 4489/2017–, πώς θα

⁹⁵³ Ο χαρακτηρισμός του εν λόγω δικαιώματος ως θεμελιώδους απαντά ρητά και στην ίδια την Οδηγία: Κατά την αιτ. σκ. 40 προοιμίου, «[τ]ο δικαίωμα του φυσικού προσώπου επί της επεξεργασίας προσωπικών δεδομένων είναι δικαίωμα θεμελιώδες. Το άρθρο 8 παράγραφος 1 του Χάρτη και το άρθρο 16 παράγραφος 1 ΣΛΕΕ ορίζουν ότι κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα στην προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που το αφορούν.». Βλ. σχετ. και άρθρ. 1§2 περ. α' και αιτ. σκ. 1 προοιμίου Οδηγίας (ΕΕ) 2016/680, ό.π.· άρθρ. 1§2 και αιτ. σκ. 1 προοιμίου ΓΚΠΔ.

⁹⁵⁴ Βλ. για παράδειγμα, τελείως ενδεικτικά, το άρθρο 10§2 περ. β' της Οδηγίας (:άρθρ. 12§2 περ. β' Ν. 4489/2017), σύμφωνα με το οποίο στα πάντοτε διαθέσιμα ερευνητικά μέτρα συγκαταλέγεται η «απόκτηση πληροφοριών που περιέχονται σε βάσεις δεδομένων τις οποίες τηρούν αστυνομικές ή δικαστικές αρχές και στις οποίες έχει άμεση πρόσβαση η αρχή εκτέλεσης στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας». Σημειωτέον ότι σύμφωνα με την αιτ. σκ. 37 εδ. α' προοιμίου της Οδηγίας (ΕΕ) 2016/680, «[τ]α δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα τα οποία είναι εκ φύσεως ιδιαίτερα ευαίσθητα σε σχέση με θεμελιώδη δικαιώματα και ελευθερίες χρήζουν ειδικής προστασίας, καθότι το πλαίσιο της επεξεργασίας τους μπορεί να δημιουργήσει σημαντικούς κινδύνους για τα θεμελιώδη δικαιώματα και τις θεμελιώδεις ελευθερίες».

πληροφορηθεί ο ενδιαφερόμενος ότι προσωπικά δεδομένα του επίκειται να υποστούν ή ότι έχουν ήδη υποστεί επεξεργασία, ώστε να ασκήσει τα σχετικά δικαιώματά του.

Περαιτέρω, σύμφωνα με την αιτιολογική σκέψη 42 του προοιμίου, «[τ]α δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα που συγκεντρώνονται δυνάμει της παρούσας οδηγίας θα πρέπει να αποτελούν αντικείμενο επεξεργασίας μόνον όταν αυτό είναι απαραίτητο και αναλογικό για σκοπούς συμβατούς με την πρόληψη, τη διερεύνηση, τη διαπίστωση και τη δίωξη αξιόποινων πράξεων ή την εκτέλεση ποινικών κυρώσεων και την άσκηση του δικαιώματος της υπεράσπισης. Μόνο εξουσιοδοτημένα πρόσωπα θα πρέπει να έχουν πρόσβαση σε πληροφορίες που περιλαμβάνουν δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα, πράγμα που μπορεί να επιτευχθεί με διαδικασίες επαλήθευσης ταυτότητας.». Δηλαδή, προϋποτίθεται η αναλογικότητα και το απαραίτητο της επεξεργασίας των προσωπικών δεδομένων, που συγκεντρώνονται μέσω της εκδοθείσας ΕΕΕ, σε σχέση με τους – απώτερους– επιδιωκόμενους σκοπούς αυτής. Άλλωστε, η αναλογικότητα και το απαραίτητο της εντολής συνιστούν και όρους για την έκδοσή της κατ’ άρθρα 6§1 της Οδηγίας και 7§2 περ. α’ Ν. 4489/2017, όπως προαναφέρθηκε.

Σημειώνεται ότι η διάταξη του άρθρου 20 της Οδηγίας παραπέμπει στην Απόφαση-Πλαίσιο 2008/977/ΔΕΥ, χωρίς ωστόσο να εξαιρεί ρητά την εφαρμογή του άρθρου 11 περ. δ’ της τελευταίας όσον αφορά στα προσωπικά δεδομένα που συλλέγονται μέσω της εκτέλεσης της ΕΕΕ –αντίθετα προς ό,τι είχε προτείνει κατά τα προαναφερθέντα ο ΕΕΠΔ. Μετά την έκδοση της Οδηγίας για την ΕΕΕ, η ως άνω Απόφαση-Πλαίσιο καταργήθηκε και παράλληλα αντικαταστάθηκε από την Οδηγία (ΕΕ) 2016/680⁹⁵⁵. Στην τελευταία δεν απαντά καμία απολύτως αναφορά στην Οδηγία 2014/41/ΕΕ. Ωστόσο, κατ’ άρθρο 59§2 της Οδηγίας (ΕΕ) 2016/680, οι προγενέστερες αυτής παραπομπές στην Απόφαση-Πλαίσιο 2008/977/ΔΕΥ νοούνται ως παραπομπές στην ίδια. Έτσι, η επεξεργασία των προσωπικών δεδομένων που γίνεται βάσει της ΕΕΕ, πραγματοποιείται σύμφωνα με την εν λόγω καινούργια Οδηγία⁹⁵⁶. Άλλωστε, ως εκ της

⁹⁵⁵ Ό.π. (υποσημ. 938). Κατ’ άρθρο 59§1 της Οδηγίας (ΕΕ) 2016/680 προβλέφθηκε η κατάργηση της Απόφασης-Πλαίσιο 2008/977/ΔΕΥ από την 6.5.2018. Έτσι, θεωρητικά, για ένα περίπου έτος η επεξεργασία των προσωπικών δεδομένων, τα οποία συλλέχθηκαν κατά την εφαρμογή της (ισχύουσας από 22.5.2017) Οδηγίας 2014/41/ΕΕ, διεπόταν από την παραπάνω Απόφαση-Πλαίσιο. Εν προκειμένω, δεν μας απασχολούν οι ρυθμίσεις της Απόφασης-Πλαίσιο, καθώς πλέον δεν ισχύει και πρακτικά είχε από ελάχιστη έως μηδενική εφαρμογή στο πλαίσιο της ΕΕΕ.

⁹⁵⁶ Παρατηρείται ωστόσο η εξής νομοτεχνική αστοχία: Κατά την αιτ. σκ. 94 προοιμίου της Οδηγίας (ΕΕ) 2016/680, με την τελευταία δεν θίγεται η ισχύς προγενέστερων αυτής ειδικών διατάξεων πράξεων της

φύσης των –αναμφίβολα προσωπικών– δεδομένων που συλλέγονται και διαβιβάζονται στην αρχή έκδοσης, ακόμη και αν δεν υπήρχε σχετική πρόβλεψη στην Οδηγία 2014/41/ΕΕ, θα έπρεπε η τελευταία να διέπεται από την Οδηγία (ΕΕ) 2016/680 (και αντίστοιχα, προτού αυτή τεθεί σε ισχύ, από την Απόφαση-Πλαίσιο 2008/977/ΔΕΥ). Ο δε ΓΚΠΔ, που εκδόθηκε ταυτόχρονα με την Οδηγία (ΕΕ) 2016/680, δεν εφαρμόζεται επί των προσωπικών δεδομένων που συλλέγονται βάσει της ΕΕΕ⁹⁵⁷, όπως προκύπτει από την αιτιολογική σκέψη 19 του προοιμίου του.

Η Οδηγία (ΕΕ) 2016/680 έχει ως αντικείμενο τη θέσπιση κανόνων που αφορούν «στην προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα από αρμόδιες αρχές για τους σκοπούς της πρόληψης, της διερεύνησης, της ανίχνευσης ή της δίωξης ποινικών αδικημάτων ή της εκτέλεσης ποινικών κυρώσεων, περιλαμβανομένων της προστασίας από απειλές κατά της δημόσιας ασφάλειας και της αποτροπής τους» (άρθρ. 1§1)⁹⁵⁸. Στο πεδίο που μας απασχολεί

Ένωσης στον τομέα της δικαστικής συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις και δη η ισχύς του άρθρου 23 ΣΑΔΣΠΥ/ΕΕ (:«προστασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα»). Πλην όμως, κατ' άρθρο 34§1 περ. γ' της Οδηγίας 2014/41/ΕΕ, οι αντίστοιχες διατάξεις της ΣΑΔΣΠΥ/ΕΕ αντικαταστάθηκαν από αυτές της Οδηγίας. Αντίστοιχη δε διάταξη του άρθρου 23 ΣΑΔΣΠΥ/ΕΕ είναι ακριβώς αυτή του άρθρου 20 της Οδηγίας 2014/41/ΕΕ, η οποία παραπέμπει στην Απόφαση-Πλαίσιο 2008/977/ΔΕΥ. Ο Ενωσιακός νομοθέτης όφειλε να είναι πιο σαφής, αν πράγματι ήθελε να συνεχίσουν να ισχύουν, κατά τη διαδικασία εκτέλεσης της ΕΕΕ, οι επίμαχες διατάξεις της ΣΑΔΣΠΥ/ΕΕ παράλληλα με αυτές της Απόφασης-Πλαίσιο 2008/977/ΔΕΥ [και ήδη της Οδηγίας (ΕΕ) 2016/680]. Κατά τη γνώμη μου, κάτι τέτοιο δεν ισχύει, διότι διαφορετικά ο νομοθετήσας *in concreto* για την ΕΕΕ Ενωσιακός νομοθέτης θα είχε συμπεριλάβει σχετική διάταξη – όπως για παράδειγμα έπραξε αναφορικά με το άρθρο 13 ΣΑΔΣΠΥ/ΕΕ (κατ' άρθρο 3 Οδηγίας 2014/41/ΕΕ).

⁹⁵⁷ Πρβλ. άρθρ. 48 ΓΚΠΔ, κατά το οποίο «[κ]άθε απόφαση δικαστηρίου και κάθε απόφαση διοικητικής αρχής τρίτης χώρας που απαιτεί από υπεύθυνο επεξεργασίας ή εκτελούντα την επεξεργασία να διαβιβάσει ή να κοινοποιήσει δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα μπορεί να αναγνωρισθεί ή να είναι εκτελεστή καθ' οιονδήποτε τρόπο μόνο εάν βασίζεται σε διεθνή συμφωνία, όπως σύμβαση αμοιβαίας δικαστικής συνδρομής, που ισχύει μεταξύ της αιτούσας τρίτης χώρας και της Ένωσης ή κράτους μέλους, με την επιφύλαξη άλλων λόγων διαβίβασης σύμφωνα με το παρόν κεφάλαιο» [:κεφάλαιο V «διαβιβάσεις δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα προς τρίτες χώρες ή διεθνείς οργανισμούς»].

⁹⁵⁸ Η υποβοήθηση της διερεύνησης, της ανίχνευσης και της δίωξης ποινικών αδικημάτων ασφαλώς εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της Οδηγίας για την ΕΕΕ. Πρβλ. P. De Hert / V. Papakonstantinou, The new police and criminal justice data protection directive: a first analysis, NJECL 2016, 9, κατά τους οποίους στην Οδηγία (ΕΕ) 2016/680 έπρεπε να είχε οριστεί με σαφήνεια ότι, από τα προσωπικά δεδομένα στα οποία αφορά, εξαιρούνται όσα υπόκεινται σε επεξεργασία στο πλαίσιο ποινικών δικαστηριακών διαδικασιών: Σε τέτοιες περιπτώσεις, ανάλογα με τον τρόπο που κάθε κράτος μέλος θα επιλέξει να

ειδικότερα, με δεδομένο ότι η εκτέλεση της ΕΕΕ επιβάλλεται βάσει του ενωσιακού δικαίου, έχει μεγάλη σημασία ότι σύμφωνα με την παραπάνω Οδηγία τα κράτη μέλη «διασφαλίζουν ότι η ανταλλαγή δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα μεταξύ αρμοδίων αρχών εντός της Ένωσης, εφόσον η ανταλλαγή αυτή απαιτείται από το ενωσιακό δίκαιο ή το δίκαιο των κρατών μελών, δεν μπορεί να περιοριστεί ούτε να απαγορευτεί για λόγους που σχετίζονται με την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα» (άρθρ. 1§2 περ. β')⁹⁵⁹.

Στην έννοια της «επεξεργασίας» προσωπικών δεδομένων εμπίπτει η εκτέλεση ερευνητικού μέτρου, όπως και η συνακόλουθη διαβίβαση αποδεικτικών μέσων, οι οποίες λαμβάνουν χώρα μέσω της εκτέλεσης της ΕΕΕ. Στη θέση αυτή συντείνει ότι ως επεξεργασία νοείται κάθε πράξη που εν προκειμένω πραγματοποιείται, με ή χωρίς τη χρήση αυτοματοποιημένων μέσων, σε προσωπικά δεδομένα μεταξύ άλλων με τη συλλογή, την αποθήκευση, την αναζήτηση πληροφοριών, τη χρήση, την κοινολόγηση με διαβίβαση, τη διάδοση ή κάθε άλλη μορφή διάθεσης⁹⁶⁰ κ.λπ. (κατ' άρθρο 3 περ. 2 της ως άνω Οδηγίας). Τόσο η αρχή έκδοσης όσο και η αρχή εκτέλεσης μπορούν να θεωρηθούν ως «αρμόδιες αρχές» κατ' άρθρο 3 περ. 7 στοιχ. α' της Οδηγίας. Συγκεκριμένα, τούτο ισχύει ως προς την αρχή έκδοσης επειδή είναι αρμόδια για την *ανίχνευση*, τη *δίωξη* και τη *διερεύνηση* ποινικών αδικημάτων (για τα οποία άλλωστε εκδίδει την ΕΕΕ) και ως προς την αρχή εκτέλεσης επειδή *διερευνά* την τέλεσή τους

ενσωματώσει την Οδηγία στη νομοθεσία του, αναμένεται ο κανόνας να είναι ότι, άπαξ και ξεκινήσει η διενέργεια ανάκρισης (/προανάκρισης), οι οικείες διατάξεις της ποινικής δικονομίας του θα υπερισχύουν αυτών (σύμφωνα με τον κανόνα “lex specialis derogat generali”).

⁹⁵⁹ Κατά την *European Union Agency for Fundamental Rights*, Fundamental rights report 2017, Βιέννη 2017, σελ. 161 (προσβάσιμο σε <http://fra.europa.eu/en/publication/2017/fundamental-rights-report-2017>), η Οδηγία (ΕΕ) 2016/680 [αναφερόμενη ως “Police Directive”] επιδιώκει τη διευκόλυνση της ανταλλαγής πληροφοριών σχετικών με την επιβολή του ποινικού δικαίου. Τα δε κριτήρια για την ανταλλαγή των πληροφοριών μεταξύ των κρατικών αστυνομικών αρχών και των δικαστικών αρχών έχουν εναρμονιστεί, ώστε να διευκολύνουν τις [ποινικές] διαδικασίες και εν τέλει να αυξήσουν την αποτελεσματικότητα στον εν λόγω τομέα.

⁹⁶⁰ Σύμφωνα με το ΔΕΕ, γνωμοδότηση με αριθ. 1/15, ό.π., σκ. 124, «[...] η κοινοποίηση δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα σε τρίτο, όπως είναι μια δημόσια αρχή, συνιστά επέμβαση στο θεμελιώδες δικαίωμα που κατοχυρώνεται με το άρθρο 7 του Χάρτη, ανεξαρτήτως της μεταγενέστερης χρήσεως των κοινοποιούμενων πληροφοριών [...]. Συναφώς, ελάχιστη σημασία έχει αν οι σχετικές με την ιδιωτική ζωή γνωστοποιούμενες πληροφορίες είναι ή όχι ευαίσθητου χαρακτήρα ή αν οι ενδιαφερόμενοι υπέστησαν ή όχι ενδεχομένως δυσμενείς συνέπειες λόγω της επεμβάσεως αυτής [...]».

(εκτελώντας την ΕΕΕ)⁹⁶¹. Συνακόλουθα, θα πρέπει αμφότερες οι αρχές αυτές να έχουν την ευθύνη της προστασίας των προσωπικών δεδομένων των ενδιαφερομένων μερών: η μεν αρχή εκτέλεσης ως προς τα εκτελούμενα ερευνητικά μέτρα και τα διαβιβαζόμενα αποδεικτικά μέσα⁹⁶², η δε αρχή έκδοσης ως προς την αξιοποίηση των αποδεικτικών μέσων που της διαβιβάστηκαν. Προς τούτο, οι αρχές αυτές ελέγχονται από τις αρμόδιες εποπτικές αρχές κατά τα προβλεπόμενα στην Οδηγία (ΕΕ) 2016/680 (άρθρ. 45 επ.).

Στο πλαίσιο αυτό, θα πρέπει να τηρούνται οι αρχές που διέπουν την επεξεργασία των προσωπικών δεδομένων κατ' άρθρο 4§1 της Οδηγίας (ΕΕ) 2016/680, οι οποίες κατά βάση σχετίζονται με την τήρηση της αρχής της αναλογικότητας⁹⁶³. Για συγκεκριμένους λόγους, μεταξύ των οποίων και η «*αποφυγή της παρεμπόδισης [...] της ανίχνευσης, της διερεύνησης ή της δίωξης ποινικών αδικημάτων*», μπορεί να προβλέπεται η καθυστέρηση, ο περιορισμός ή η παράλειψη της παροχής πληροφοριών στο ενδιαφερόμενο άτομο (ήτοι στο «*υποκείμενο των δεδομένων*»), εφόσον ένα τέτοιο μέτρο είναι «*αναγκαίο και αναλογικό σε μια δημοκρατική κοινωνία*» (άρθρ. 13§3 της ως άνω Οδηγίας). Ο ενδιαφερόμενος ύποπτος/κατηγορούμενος ή τρίτος έχει μεν δικαίωμα πρόσβασης στα προσωπικά δεδομένα του (κατά τα οριζόμενα στο άρθρο 14 της ως άνω Οδηγίας), το οποίο όμως είναι δυνατόν να περιοριστεί με σκοπό, μεταξύ άλλων, «*την αποφυγή της παρακώλυσης επίσημων ή νομικών ερευνών, διερευνήσεων ή διαδικασιών*»

⁹⁶¹ Πρβλ. άρθρ. 50§1 της ανωτέρω Οδηγίας, κατά το οποίο κάθε κράτος μέλος προβλέπει ότι «*κάθε εποπτική αρχή παρέχει η μία στην άλλη σχετικές πληροφορίες και αμοιβαία συνδρομή ώστε να υλοποιήσουν και να εφαρμόσουν την παρούσα οδηγία με συνεκτικό τρόπο και θεσπίζουν μέτρα για την αποτελεσματική συνεργασία των εν λόγω αρχών. Η αμοιβαία συνδρομή καλύπτει, ειδικότερα, αιτήματα παροχής πληροφοριών και εποπτικά μέτρα, π.χ. αιτήματα για διαβουλεύσεις, ελέγχους και έρευνες*». Βάσει της διάταξης αυτής, η εποπτική αρχή του κράτους έκδοσης της ΕΕΕ μπορεί να συνεργαστεί με την εποπτική αρχή του κράτους εκτέλεσης της ΕΕΕ.

⁹⁶² Ενδιαφέρουσα είναι η αναφορά στο προοίμιο της εν λόγω Οδηγίας –και θα ήταν σκόπιμο να απαντούσε αντίστοιχη στην Οδηγία για την ΕΕΕ– ότι «*[ο]ι αρμόδιες αρχές θα πρέπει να διασφαλίζουν ότι δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα τα οποία δεν είναι ακριβή, πλήρη ή επικαιροποιημένα δεν διαβιβάζονται ούτε διατίθενται. Για να διασφαλίζονται η προστασία των φυσικών προσώπων και η ακρίβεια, η πληρότητα ή ο βαθμός επικαιροποίησης και η αξιοπιστία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που διαβιβάζονται ή διατίθενται, οι αρμόδιες αρχές θα πρέπει, στο μέτρο του δυνατού, να προσθέτουν τις απαραίτητες πληροφορίες σε κάθε διαβίβαση δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα*» (αιτ. σκ. 32). Σε κάθε περίπτωση, η πρόβλεψη αυτή θα πρέπει να τηρείται από την αρχή εκτέλεσης της ΕΕΕ, στο μέτρο που η ίδια συλλέγει και διαβιβάζει προσωπικά δεδομένα και όθεν δεσμεύεται από την Οδηγία (ΕΕ) 2016/680.

⁹⁶³ Βλ. σχετ. και άρθρ. 8 («*νομιμότητα της επεξεργασίας*»), 27§1 («*εκτίμηση των επιπτώσεων στην προστασία των δεδομένων*») της Οδηγίας (ΕΕ) 2016/680.

(άρθρ. 15§1 περ. α΄ της ως άνω Οδηγίας). Περαιτέρω, ο καθ' ου έχει δικαίωμα, εφόσον θεωρεί ότι η επεξεργασία των προσωπικών δεδομένων του (π.χ. με τη συλλογή ή τη διαβίβασή τους) παραβιάζει τις διατάξεις της Οδηγίας (ΕΕ) 2016/680, να υποβάλει σχετική καταγγελία στην αρμόδια εποπτική αρχή (άρθρ. 52 της ως άνω Οδηγίας). Κατά της απόφασης της τελευταίας, ο καθ' ου δικαιούται να προσφύγει στην αρμόδια δικαστική αρχή (άρθρ. 53 της ως άνω Οδηγίας). Μάλιστα, ο καθ' ου έχει το δικαίωμα να αποζημιωθεί για την υλική ζημία ή την ηθική βλάβη που υπέστη από τον υπεύθυνο επεξεργασίας των προσωπικών δεδομένων του ή από άλλη αρμόδια αρχή (άρθρ. 56 της ως άνω Οδηγίας) –όπως εν προκειμένω η αρχή έκδοσης ή/και η αρχή εκτέλεσης.

2.3 Η αρχή της αναλογικότητας

Κατά τις διαπραγματεύσεις σε σχέση με το περιεχόμενο της Οδηγίας, τα περισσότερα κράτη μέλη τάχθηκαν κατά της θέσπισης λόγου άρνησης της αναγνώρισης/εκτέλεσης της ΕΕΕ σχετικό με την αρχή της αναλογικότητας⁹⁶⁴. Συγκεκριμένα⁹⁶⁵, θεωρήθηκε ότι η συμπερίληψη τέτοιου λόγου άρνησης θα υπονόμει την ενωσιακή συνεργασία, στο μέτρο που αυτή βασίζεται στην αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης και στην αμοιβαία εμπιστοσύνη μεταξύ των κρατών μελών. Περαιτέρω, υποστηρίχθηκε ότι η παροχή στην αρχή εκτέλεσης της δυνατότητας να προβαίνει στον έλεγχο της αναλογικότητας της εντολής θα απαιτούσε την εκ μέρους της επισκόπηση της ουσίας της υπόθεσης, με τον επιπρόσθετο κίνδυνο να χρειάζονται προς τούτο αναλυτικές συμπληρωματικές πληροφορίες και να καθυστερεί, εν τέλει, η δικαστική συνεργασία των αρμόδιων αρχών. Η θεώρηση αυτή είχε ως αποτέλεσμα να μη συμπεριληφθεί η παραβίαση της αρχής της αναλογικότητας στους λόγους του άρθρου 11§1 της Οδηγίας⁹⁶⁶.

⁹⁶⁴ Η αρχή της αναλογικότητας δεν συνιστά κατ' ακριβολογία δικαίωμα, αλλά μέσο ελέγχου του θεμιτού του περιορισμού ενός ατομικού δικαιώματος και μη υπέρβασης του αναγκαίου μέτρου του περιορισμού αυτού. Σχετικά με την αρχή, βλ. στο ίδιο Μέρος, Κεφάλαιο Τρίτο, Α.1. Για μια ενδιαφέρουσα και πρωτότυπη κριτική της αρχής, βλ. *F. Urbina, A critique of proportionality and balancing*, εκδ. Cambridge University Press, Cambridge 2017, *passim*.

⁹⁶⁵ Βλ. το από 29.10.2010 με αριθ. 15531/10 έγγραφο του Συμβουλίου “*Initiative [...] regarding the European Investigation Order in criminal matters - Orientation debate*”, σελ. 6 (προσβάσιμο σε <https://db.eurocrim.org/db/en/doc/1434.pdf>).

⁹⁶⁶ Η παράλειψη της συμπερίληψης λόγου άρνησης βασιζόμενου στην αρχή της αναλογικότητας είχε επικριθεί ήδη στα αρχικά στάδια επεξεργασίας της Οδηγίας· βλ. *Council of Bars and Law Societies of Europe, Comments...*, ό.π., σελ. 5· *Fair Trials International, Response to a European Member States'*

Σχετικώς, υποστηρίζεται από τον Τζαννετή ότι η εξέταση της ΕΕΕ και στο κράτος εκτέλεσης, «αν και δικαιοπολιτικώς ευπρόσδεκτη, δεν φαίνεται απολύτως συμβατή με την αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης» και ότι «η επανεκτίμηση της αναλογικότητας και από το Κράτος εκτέλεσης θα προκαλούσε μη ανεκτές ασυμμετρίες κατά την εκτέλεση της ΕΕΕ, αφού κάθε Κράτος Μέλος έχει το δικό του μέτρο αναλογικότητας»⁹⁶⁷. Η προκείμενη προβληματική είναι εύλογη και σχετίζεται με τον πλουραλισμό των εννόμων τάξεων των κρατών μελών που είναι ενταγμένα στο πλαίσιο του ενωσιακού δικαιικού συστήματος.

Ωστόσο, τα άρθρα 11§1 περ. στ' της Οδηγίας και 13§1 περ. στ' Ν. 4489/2017 παραπέμπουν στο άρθρο 6 ΣΕΕ, όπως και στον Χάρτη. Η αρχή κατοχυρώνεται ρητά στο άρθρο 52§1 ΧΘΔΕΕ⁹⁶⁸ και, αναμφίβολα, συγκαταλέγεται στις «κοινές συνταγματικές παραδόσεις» των κρατών μελών κατ' άρθρο 6§3 ΣΕΕ⁹⁶⁹. Συνεπώς, μπορεί βάσιμα κατά τη γνώμη μου να υποστηριχθεί ότι η αρχή εκτέλεσης, όταν κρίνει ότι με την εκτέλεση της ΕΕΕ παραβιάζεται η αρχή της αναλογικότητας, οφείλει να την

legislative initiative..., ό.π., σελ. 6· *European Criminal Bar Association*, Statement..., ό.π., υπό IV.2, V.1.

⁹⁶⁷ Α. Τζαννετής, *Η Ευρωπαϊκή Εντολή Έρευνας*..., ό.π., 91.

⁹⁶⁸ Κατά την αιτ. σκ. 12 προοιμίου, «[...] [ο]ποιοσδήποτε περιορισμός των δικαιωμάτων αυτών [τεκμηρίου αθωότητας και δικαιωμάτων υπεράσπισης] από ερευνητικό μέτρο που διατάσσεται βάσει της παρούσας οδηγίας θα πρέπει να συμμορφώνεται πλήρως με τις απαιτήσεις του άρθρου 52 του Χάρτη σε ό,τι αφορά την αναγκαιότητα, την αναλογικότητα και τους στόχους γενικού συμφέροντος που θα πρέπει να επιδιώκει, ιδίως την προστασία των δικαιωμάτων των άλλων».

⁹⁶⁹ Βλ. Δ. Μουζάκη, *Το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης*, ό.π., σελ. 546 και εκεί παραπομπές. Ως εκ τούτου, μπορεί να υποστηριχθεί βάσιμα ότι η αρχή της αναλογικότητας εντάσσεται στις «θεμελιώδεις αρχές του δικαίου του κράτους εκτέλεσης» (κατ' άρθρα 9§§2, 4, 24§§2 περ. β', 5 περ. α' της Οδηγίας). Καίτοι στην ΕΣΔΑ δεν υπάρχει ρητή διάταξη, η οποία να κατοχυρώνει την αρχή της αναλογικότητας –όπως αντίθετα ισχύει στον ΧΘΔΕΕ–, εντούτοις το ΕΔΔΑ προβαίνει στον έλεγχο της τήρησής της· βλ. ενδεικτ. S. Greer, *The margin of appreciation: interpretation and discretion under the European Convention of Human Rights*, εκδ. Council of Europe Publishing, Στρασβούργο 2000, σελ. 20. Πάντως, κατά τη L. Bachmaier Winter, *The role of the proportionality*..., ό.π., σελ. 95, λόγω της έκδοσης από το ΕΔΔΑ λίγων αποφάσεων, οι οποίες πραγματεύονται άμεσα το ζήτημα της αναλογικότητας των ερευνητικών μέτρων, δεν είναι δυνατή η θεμελίωση ολοκληρωμένης θεωρίας ή κοινών ευρωπαϊκών προτύπων ως προς την αρχή της αναλογικότητας όσον αφορά στη νομιμότητα παρεμβατικών ερευνητικών μέτρων ή στη δικαιοσύνη ή στο παραδεκτό των αποδεικτικών μέσων.

απορρίψει με βάση τα προαναφερθέντα άρθρα⁹⁷⁰. Παρ' ημίν, δε, εφαρμοστέα είναι και τα άρθρα 25§1 Συντ. και 251§2 ΚΠΔ (κατ' άρθρο 11§3 Ν. 4489/2017).

Η αναλογικότητα της ΕΕΕ συνιστά, όπως προαναφέρθηκε, προϋπόθεση της έκδοσής της κατ' άρθρα 6§1 περ. α' της Οδηγίας και 7§2 περ. α' Ν. 4489/2017⁹⁷¹. Βάσει της διάταξης αυτής, η αρχή έκδοσης είναι κατ' αρχήν η μόνη αρμόδια να κρίνει, σύμφωνα με τα ισχύοντα στην έννομη τάξη της (ακόμη και αν αυτά δεν ισχύουν στην έννομη τάξη του κράτους εκτέλεσης), τη συνδρομή της εν λόγω προϋπόθεσης. Η ρύθμιση αυτή έχει ιδιαίτερη σημασία, λαμβανομένου υπόψη και ότι το ερευνητικό μέτρο πρέπει κατ' αρχήν να εκτελεστεί από την αρχή εκτέλεσης σύμφωνα με τη *legem fori* (άρθρ. 9§2 Οδηγίας). Η δε διαδικασία εκτέλεσης της ΕΕΕ σύμφωνα με τη νομοθεσία του κράτους έκδοσης, σε συνδυασμό με το *in concreto* εντελλόμενο ερευνητικό μέτρο, μπορεί να είναι δυσανάλογη με βάση τις ισχύουσες στο κράτος εκτέλεσης αντιλήψεις⁹⁷². Σημειωτέον, πάντως, ότι παρ' ημίν είναι εν προκειμένω, κατ' άρθρο 11§3 Ν. 4489/2017, εφαρμοστέα η *lex loci*.

Κατ' άρθρο 6§3 της Οδηγίας, όταν η αρχή εκτέλεσης έχει λόγους να πιστεύει – ενεργώντας αυτεπάγγελα ή κατόπιν προσφυγής του καθ' ου– ότι δεν πληρούται η προϋπόθεση της συνδρομής του απαιτήτου και της αναλογικότητας της ΕΕΕ, «*μπορεί να συμβουλευθεί*» την αρχή έκδοσης ως προς τη «σημασία» (και όχι ως προς την αναλογικότητα) της εκτέλεσης της εντολής και, στη συνέχεια, η αρχή έκδοσης «*δύνатаι*» να την ανακαλέσει. Δηλαδή, φαίνεται να είναι τύποις δυνατή η εκτέλεση ακόμη και δυσανάλογης ΕΕΕ, εφόσον αυτή κρίνεται –προφανώς για λόγους σκοπιμότητας– σημαντική. Κατ' αυτό τον τρόπο παραβιάζεται, βέβαια, η αρχή της αναλογικότητας – *contra* στις υποχρεώσεις του κράτους μέλους που πηγάζουν (και) από την ενωσιακή δημόσια τάξη. Μια τέτοια εκδοχή δεν μπορεί να γίνει αποδεκτή. Παρ'

⁹⁷⁰ Σύμφωνα με τον Γ. Τριανταφύλλου, Εισήγηση στην εκδήλωση..., ό.π., [στο: 37:52], στην Οδηγία απαντούν πολλές ρυθμίσεις που έχουν οδηγήσει τη διεθνή θεωρία να δεχθεί ότι μπορεί να γίνει επίκληση της αρχής της αναλογικότητας για την άρνηση εκτέλεσης της ΕΕΕ. Σχετικά βλ. και I. Armada, *The European Investigation Order...*, ό.π., σελ. 16, 30.

⁹⁷¹ Βλ. σχετ. στο ίδιο Μέρος, Κεφάλαιο Τρίτο, Α.1. Υπενθυμίζεται ότι στο σημείο εκείνο αναφέρθηκε ότι η παραπάνω διάταξη θα μπορούσε να εκληφθεί ως μη ρητός λόγος άρνησης της εκτέλεσης της ΕΕΕ· ωστόσο μια τέτοια θεώρηση, όπως υποστηρίχθηκε, δεν ενδείκνυται.

⁹⁷² Πρβλ. άρθρ. 65§2 ΕΙΜΡ, σύμφωνα με το οποίο η –εξαιρετική– εφαρμογή της *legis fori* (του αιτούντος τη δικαστική συνδρομή κράτους) προϋποθέτει ότι αυτή είναι εν προκειμένω συμβατή με το ελβετικό δίκαιο και ότι συνάμα δεν προκαλεί σοβαρή βλάβη στα εμπλεκόμενα πρόσωπα.

ημίν, πάντως, κατ' άρθρο 7§4 Ν. 4489/2017 η διαβούλευση αφορά στη συνδρομή των προϋποθέσεων έκδοσης της ΕΕΕ και μόνον, και ορθά δεν συνδέεται με τη σημασία που έχει η εκτέλεσή της για το κράτος έκδοσης.

Σκόπιμο (*de lege ferenda*) είναι, στις περιπτώσεις που πιθανολογείται (έστω σοβαρά) η παραβίαση της αρχής της αναλογικότητας, να ακολουθείται –χάριν και της εμπέδωσης της αμοιβαίας εμπιστοσύνης μεταξύ των κρατών μελών– η σχετική διαδικασία ως εξής: *Πρώτον*, η αρχή εκτέλεσης να ζητεί διευκρινίσεις από την αρχή έκδοσης (εν είδει «διαβούλευσης» κατ' άρθρα 6§3 εδ. β' Οδηγίας και 7§4 Ν. 4489/2017), ώστε η τελευταία να δύναται να ανακαλέσει την ΕΕΕ εφόσον κρίνει ότι πράγματι δεν πληρούνται τελικά οι όροι έκδοσής της –τουλάχιστον στην έννομη τάξη του κράτους έκδοσης. *Δεύτερον*, εφόσον η αρχή έκδοσης δεν ανακαλεί την ΕΕΕ κατά τα παραπάνω και η αρχή εκτέλεσης τη θεωρεί δυσανάλογη, η τελευταία *οφείλει* να προσφύγει στην εκτέλεση εναλλακτικού ερευνητικού μέτρου υπό τους όρους των άρθρων 10 της Οδηγίας και 12 Ν. 4489/2017⁹⁷³. *Τρίτον*, εφόσον δεν υφίσταται τέτοιο εναλλακτικό ερευνητικό μέτρο, η αρχή εκτέλεσης θα πρέπει να ενημερώσει την αρχή εκτέλεσης κατ' άρθρα 10§5 της Οδηγίας και 12§5 Ν. 4489/2017 ότι δεν κατέστη δυνατόν να παράσχει τη διαταχθείσα συνδρομή. *Τέταρτον*, εφόσον το δυσανάλογο της ΕΕΕ δεν μπορεί να θεραπευθεί με την εκτέλεση εναλλακτικού ερευνητικού μέτρου –

⁹⁷³ Για τον υποκρυπτόμενο αυτό λόγο άρνησης εκτέλεσης της ΕΕΕ, βλ. στο ίδιο Κεφάλαιο, Α. Κατά την αιτ. σκ. 10 προοιμίου, «[...] η αρχή εκτέλεσης οφείλει, κατά το δυνατόν, να χρησιμοποιεί άλλου είδους ερευνητικό μέτρο αν το ζητούμενο δεν υφίσταται στο εθνικό της δίκαιο ή αν δεν θα ήταν διαθέσιμο σε παρόμοια εγχώρια υπόθεση. Η διαθεσιμότητα θα πρέπει να αναφέρεται σε περιπτώσεις όπου το ζητούμενο ερευνητικό μέτρο υφίσταται μεν στο δίκαιο του κράτους εκτέλεσης αλλά είναι κατά νόμον διαθέσιμο μόνο σε ορισμένες καταστάσεις, π.χ. όταν το μέτρο μπορεί να εκτελεστεί για αδικήματα συγκεκριμένης βαρύτητας, κατά προσώπων για τα οποία υπάρχει ήδη ένας ορισμένος βαθμός υποψίας ή με τη συναίνεση αυτών. Η αρχή εκτέλεσης θα πρέπει επίσης να μπορεί να προσφύγει σε άλλο είδος ερευνητικού μέτρου αν αυτό δίνει το ίδιο αποτέλεσμα με το μέτρο της ΕΕΕ με τρόπο ενέχοντα μικρότερη παραβίαση των θεμελιωδών δικαιωμάτων του εν λόγω προσώπου». Περαιτέρω, σύμφωνα με την αιτ. σκ. 11 προοιμίου, «[...] [η] εκτέλεση της ΕΕΕ δεν θα πρέπει να απορρίπτεται για άλλους λόγους πέραν όσων αναφέρονται στην παρούσα οδηγία. Η αρχή εκτέλεσης όμως δικαιούται να επιλέξει ένα ερευνητικό μέτρο λιγότερο οχληρό από εκείνο που αναφέρεται στην ΕΕΕ αν δίνει ισοδύναμο αποτέλεσμα.». Μη παρεμβατικά μέτρα είναι, για παράδειγμα, κατά την αιτ. σκ. 16 προοιμίου, μέτρα που δεν παραβιάζουν το δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή ή στο δικαίωμα ιδιοκτησίας, ανάλογα και με τα εσωτερικά δίκαια των κρατών μελών. Αντίθετα, εξόχως παρεμβατικά είναι ερευνητικά μέτρα, όπως η συγκέντρωση αποδεικτικών μέσων σε πραγματικό χρόνο ή οι μυστικές έρευνες κατ' άρθρα 28, 29 Οδηγίας και 30, 31 Ν. 4489/2017.

λ.χ. επειδή η δυσαναλογία αυτή οφείλεται στην ιδιαίτερα ήσσονα ποινική απαξία του εγκλήματος (στο οποίο η εντολή αφορά σε σχέση με το οποιοδήποτε εν προκειμένω εκτελεστό μέτρο) ή στις ιδιαίτερα επιβαρυντικές για τον καθ' ου συνέπειες⁹⁷⁴–, η αρχή εκτέλεσης *οφείλει* –ως *ultimum remedium*– να απορρίψει την εκτέλεση της ΕΕΕ αξιοποιώντας ως νομική βάση προς τούτο τα άρθρα 11§1 περ. στ' της Οδηγίας, δυνητικά σε συνδυασμό με το άρθρο 1§4 της Οδηγίας, και αντίστοιχα κατ' άρθρα 13§1 περ. στ' και 2§4 Ν. 4489/2017. Κατ' αυτό τον τρόπο, διασφαλίζεται η υποχρέωση των κρατών μελών προς τήρηση της αρχής της αναλογικότητας. Επιπρόσθετα, για την τήρησή της καίριο ρόλο έχει η δυνατότητα του καθ' ου, εφόσον βέβαια πληροφορηθεί για την ΕΕΕ, να ασκήσει ένδικο μέσο για την ακύρωσή της ή άλλως για την εκτέλεση εναλλακτικών ερευνητικών μέτρων, τόσο στο κράτος έκδοσης όσο και στο κράτος εκτέλεσης (σύμφωνα με τα άρθρα 6, 9§2, 10§§1 περ. β', 3, 14 της Οδηγίας και, αντίστοιχα, με τα άρθρα 7§§1, 2, 4, 11§3, 12§§1 περ. β', 3, 16 Ν. 4489/2017).

Η. Η αρχή “ne bis in idem”

Στην πρωτοβουλία για την ΕΕΕ δεν είχε συμπεριληφθεί η παραβίαση της αρχής “ne bis in idem”⁹⁷⁵ ως αυτοτελής λόγος μη αναγνώρισης/εκτέλεσης της ΕΕΕ. Το γεγονός αυτό επικρίθηκε από πληθώρα φορέων⁹⁷⁶. Τελικά, σύμφωνα με το άρθρο 11§1 περ. δ' η αναγνώριση/εκτέλεση της ΕΕΕ «μπορεί» να απορριφθεί από την αρχή εκτέλεσης όταν αντίκειται στην αρχή “ne bis in idem”. Η επιλογή αυτή του Ενωσιακού νομοθέτη ήταν,

⁹⁷⁴ Για παράδειγμα, αν με βάση την ΕΕΕ η αρχή έκδοσης εντέλλεται την παράδοση στην ίδια, ως αποδεικτικού μέσου (λ.χ. εξαιτίας των δακτυλικών αποτυπωμάτων και ιχνών αίματος που το πειστήριο αυτό φέρει), λατέρνας που συνιστά το μοναδικό μέσο εργασίας και απόκτησης πόρων για την επιβίωση της πολύτεκνης οικογένειας του ιδιοκτήτη της, η –έστω και πρόσκαιρη– κατάσχεσή της για την εκτέλεση της ΕΕΕ είναι προφανές ότι συνιστά δυσανάλογο μέσο. Σε τέτοια περίπτωση, η διεξαγωγή εργαστηριακών ερευνών στο κράτος εκτέλεσης ως εναλλακτικό ερευνητικό μέτρο ασφαλώς συνιστά ηπιότερο –και άγον στο αυτό αποτέλεσμα– μέσο.

⁹⁷⁵ Για την αρχή βλ. Μέρος Πρώτο, Κεφάλαιο Πρώτο, Γ.3.

⁹⁷⁶ Το *Council of Bars and Law Societies of Europe*, Comments..., ό.π., σελ. 5, χαρακτήρισε την εν λόγω έλλειψη αδιανόητη (“unimaginable”). Σχετικά, βλ. και *Fair Trials International*, Response to a European Member States’ legislative initiative..., ό.π., σελ. 6· *S. Peers*, Statewatch analysis..., ό.π., σελ. 6· *European Criminal Bar Association*, Statement..., ό.π., υπό V.1· *European Union Agency for Fundamental Rights*, Opinion..., ό.π., σελ. 12. Μάλιστα και η *Commission*, με το από 24.8.2010 έγγραφο C(2010) 5789 final (*supra* υποσημ. 484), σελ. 16, παρατήρησε ότι ήταν απαραίτητο να προστεθεί στο σχέδιο της Οδηγίας ο συγκεκριμένος λόγος άρνησης εκτέλεσης.

βέβαια, επιβεβλημένη, αφού η εν λόγω θεμελιώδης αρχή κατοχυρώνεται πλέον –πέραν του άρθρου 54 ΣΕΣΣ– στο άρθρο 50 ΧΘΔΕΕ. Σημειωτέον ότι ο Έλληνας νομοθέτης ενσωμάτωσε –ορθά– τον προκείμενο λόγο άρνησης ως υποχρεωτικό, κατ’ άρθρο 11§1 περ. δ’ Ν. 4489/2017.

Κατά την αιτιολογική σκέψη 17 του προοιμίου, «[η] αρχή *ne bis in idem* είναι θεμελιώδης αρχή δικαίου στην Ένωση, όπως αναγνωρίζεται στο Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ένωσης και αναπτύσσεται με τη νομολογία του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Επομένως, η αρχή εκτέλεσης θα πρέπει να έχει το δικαίωμα να αρνείται την εκτέλεση μιας ΕΕΕ εάν η εκτέλεσή της θα αντέβαινε στην αρχή αυτήν. [...]». Πράγματι, ακόμη και αν δεν είχε περιληφθεί ρητά στην Οδηγία ο προκείμενος λόγος άρνησης αναγνώρισης/εκτέλεσης της εντολής, η αρχή εκτέλεσης θα υποχρεούτο να την απορρίψει, εφόσον διαπίστωνε ότι με την εκτέλεσή της θα παραβιαζόταν η αρχή “*ne bis in idem*”. Προς τούτο, η αρχή εκτέλεσης θα μπορούσε συμπληρωματικά να επικαλεστεί (χωρίς πάντως κάτι τέτοιο να είναι απαραίτητο) τα άρθρα 1§4 και 11§1 περ. στ’ της Οδηγίας.

Στο σημείο αυτό σχεδόν παρέλκει να αναφερθεί ότι, καίτοι (και) ο προκείμενος λόγος άρνησης καταστρώνεται στην Οδηγία ως δυνητικός⁹⁷⁷, πρέπει να εκλαμβάνεται ως υποχρεωτικός, στις περιπτώσεις που συντρέχουν οι όροι για την εφαρμογή του. Όταν, όμως, η ΕΕΕ έχει εκδοθεί υπέρ του υπόπτου/κατηγορουμένου, φερ’ ειπείν κατ’ άρθρο 1§3, κατ’ εφαρμογή της αρχής “*lex mitior*” η εκτέλεση της ΕΕΕ δεν πρέπει να απορρίπτεται⁹⁷⁸.

Τα κράτη μέλη παραβιάζουν την αρχή “*ne bis in idem*” στις περιπτώσεις που συνεργάζονται στον ευρύτερο ποινικοδικτικό τομέα αναφορικά με εγκλήματα, για την τέλεση των οποίων ο καθ’ ου η ΕΕΕ ύποπτος/κατηγορούμενος έχει ήδη διωχθεί,

⁹⁷⁷ Συγκριτικά, η αντίστοιχη διάταξη της Απόφασης-Πλαίσιο για το ΕΕΣ (άρθρ. 3§2) είναι ορθότερη, καθώς με αυτή θεσπίζεται υποχρεωτικός λόγος άρνησης εκτέλεσης του ΕΕΣ. Πρβλ. πάντως άρθρ. 4§§3, 5 της ως άνω Απόφασης-Πλαίσιο, με το οποίο διαμορφώνονται δύο σχετικοί λόγοι προαιρετικής μη εκτέλεσης του ΕΕΣ. Στις δε Αποφάσεις-Πλαίσιο για την ΑΔΠΑΣ και το ΕΕΣΑΣ, όπως προαναφέρθηκε, η παραβίαση της αρχής “*ne bis in idem*” προβλέφθηκε ως δυνητικός λόγος άρνησης της αναγνώρισης/εκτέλεσης της ΑΔΠΑΣ και του ΕΕΣΑΣ· βλ. Μέρος Δεύτερο, Κεφάλαιο Δεύτερο, Β.2 και Γ.2.

⁹⁷⁸ Βλ. G. Vermeulen / W. De Bondt / C. Ryckman, *Enhanced stringency in cooperation*, ό.π., σελ. 302.

αθωωθεί ή καταδικαστεί με οριστική ποινική απόφαση εντός της Ένωσης⁹⁷⁹. Σημειωτέον ότι κατά το ΔΕΕ η εν λόγω αρχή εφαρμόζεται και στις περιπτώσεις που έχει ήδη παύσει η ποινική δίωξη με απόφαση του εισαγγελέα (χωρίς την παρέμβαση δικαστηρίου)⁹⁸⁰. Η αρχή επίσης εφαρμόζεται στις περιπτώσεις που στον καθ' ου έχει ήδη επιβληθεί διοικητική κύρωση κατ' ουσίαν ποινικής φύσης⁹⁸¹.

Αστόχως, με τα άρθρα 13§4 της Οδηγίας και 15§4 Ν. 4489/2017 προβλέπεται η δυνατότητα διαβίβασης των αποδεικτικών μέσων προσωρινά, επειδή «είναι ήδη χρήσιμα για άλλη διαδικασία», χωρίς να αποκλείεται ρητά η αποδεικτική αξιοποίησή τους με σκοπό τη δίωξη της αυτής αξιόποινης πράξης. Το ίδιο ισχύει και στις περιπτώσεις που η εκτέλεση της ΕΕΕ αναβάλλεται, ώστε να μην παραβλαφθεί διεξαγόμενη ποινική έρευνα/δίωξη ή εφόσον τα σχετικά αποδεικτικά μέσα χρησιμοποιούνται ήδη στο πλαίσιο άλλης διαδικασίας (άρθρ. 15§1 Οδηγίας, 17§1 Ν.

⁹⁷⁹ Πρβλ. την ειδικότερη περίπτωση, στην οποία έχει συναφθεί μεταξύ της κατηγορούσας αρχής ενός κράτους και της –ποινικά– υπόλογης εταιρίας (συνήθως αναφορικά με εγκλήματα διαφθοράς) το λεγόμενο “deferred prosecution agreement” (συμφωνία αναβολής της άσκησης της ποινικής δίωξης), ωστόσο στη συνέχεια ασκούνται σε άλλο κράτος ποινικές διώξεις κατά υπαλλήλων της για τις αυτές αξιόποινες πράξεις. Για τη σχετική προβληματική βλ. *I. Anagnostopoulos*, One act, multiple prosecutions, unlimited sanctions?, σε: American Bar Association, 31st National Institute on White Collar Crime, 2017, σελ. U11 επ. Σε τέτοιες περιπτώσεις μπορεί πράγματι να παραβιάζεται η αρχή “ne bis in idem”, όταν η ύποπτη/κατηγορούμενη εταιρία έχει συμβιβαστεί με την κατηγορούσα αρχή κάποιου κράτους μέλους ως προς συγκεκριμένη αξιόποινη πράξη, με συμφωνία που περιλαμβάνει τους υπαλλήλους της και προβλέπει την καταβολή αποζημίωσης, αλλά μεταγενέστερα θεωρείται ύποπτη/κατηγορούμενη η ίδια ή υπάλληλός της για την αυτή αξιόποινη πράξη σε άλλο κράτος μέλος και εκδίδεται ΕΕΕ σε βάρος κάποιου από αυτούς.

⁹⁸⁰ Βλ. από 11.2.2003 απόφαση «Gözütok και Brügge», C-187/01 και C-385/01, σκ. 38, 48. Πρβλ. όμως από 29.6.2016 απόφαση του ΔΕΕ [GC] “Piotr Kossowski”, C-486/14, σκ. 54, σύμφωνα με την οποία «διάταξη της εισαγγελικής αρχής περί παύσεως της ποινικής διώξεως και περατώσεως, χωρίς την επιβολή κυρώσεων, της σε βάρος ενός προσώπου ανακριτικής διαδικασίας, η οποία είναι απρόσβλητη με την επιφύλαξη της εκ νέου κινήσεως της ανακριτικής διαδικασίας ή της ανακλήσεως της διατάξεως, δεν μπορεί να θεωρηθεί ως αμετάκλητη απόφαση, κατά την έννοια των εν λόγω άρθρων [:54 ΣΕΣΣ, 50 ΧΘΔΕΕ], όταν από την αιτιολογία της προκύπτει ότι η διαδικασία περατώθηκε χωρίς να διεξαχθεί λεπτομερής ανάκριση, ένδειξη για τη μη διεξαγωγή της οποίας αποτελεί η μη ακρόαση του παθόντος και ενός πιθανού μάρτυρα».

⁹⁸¹ Βλ. Μέρος Πρώτο, Κεφάλαιο Πρώτο, Γ.3 (και υποσημ. 171)· επίσης βλ. υποσημ. 370. Αναλυτικά για τα ζητήματα σχετικά με την εφαρμογή της αρχής “ne bis in idem” ως λόγου άρνησης εκτέλεσης της ΕΕΕ όσον αφορά σε φορολογικά αδικήματα, βλ. *L. Bachmaier Winter*, Cross-border investigation..., ό.π., 60 επ.

4489/2017). Στις περιπτώσεις αυτές πρέπει ασφαλώς να διασφαλίζεται στην πράξη η τήρηση της αρχής.

Κατά τα άρθρα 11§4 της Οδηγίας και 13§4 Ν. 4489/2017⁹⁸², εφόσον η αρχή εκτέλεσης κρίνει ότι συντρέχει ο λόγος άρνησης της §1 περ. δ', «*συμβουλεύεται*» την αρχή έκδοσης προτού αποφασίσει να μην αναγνωρίσει/εκτελέσει την ΕΕΕ, ζητώντας από αυτή κάθε τυχόν απαραίτητη πληροφορία. Κατ' αυτό τον τρόπο επιδιώκεται ο περιορισμός των περιπτώσεων άρνησης της αναγνώρισης/εκτέλεσης της εντολής. Η δυνατότητα αυτή δεν κρίνεται εν προκειμένω άστοχη, καθώς ενίοτε είναι δυσχερές να διαπιστωθεί αν πράγματι η δεύτερη κινούμενη ποινική διαδικασία αφορά στην *αυτή* ποινική παράβαση. Προς την κατεύθυνση αυτή συνηγορεί η αιτιολογική σκέψη 17 του προοιμίου, σύμφωνα με την οποία «[...] [λ]όγω του προκαταρκτικού χαρακτήρα των διαδικασιών στις οποίες βασίζεται μια ΕΕΕ, η εκτέλεσή της δεν θα πρέπει να μπορεί να απορριφθεί όταν σκοπός της είναι να βεβαιώσει πιθανή σύγκρουση με την αρχή *ne bis in idem* ή όταν η αρχή έκδοσης έχει παράσχει διαβεβαίωση ότι τα αποδεικτικά στοιχεία που διαβιβάστηκαν συνεπεία της εκτέλεσης της ΕΕΕ δεν θα χρησιμοποιηθούν για την άσκηση δίωξης κατά προσώπου ή την επιβολή κυρώσεων σε πρόσωπο το οποίο έχει δικαστεί τελεσιδίκως σε άλλο κράτος μέλος για τα ίδια πραγματικά περιστατικά». Πλην όμως, η ρύθμιση αντιβαίνει πρόδηλα στο άρθρο 50 ΧΘΔΕΕ, αν ο Ενωσιακός νομοθέτης επεδίωκε με αυτή τον «συμβιβασμό» μεταξύ των αρμόδιων αρχών με σκοπό, εν τέλει, την εκτέλεση της ΕΕΕ και την αξιοποίηση του αποδεικτικού υλικού που προέκυψε από αυτή, έστω και κατά παραβίαση της αρχής “*ne bis in idem*”. Στις περιπτώσεις που πράγματι ο καθ' ου ύποπτος/κατηγορούμενος διώχθηκε για την ίδια αξιόποινη πράξη, η εφαρμογή της ανωτέρω ρύθμισης θα είναι απλώς ένα τυπικό προστάδιο απόρριψης της ΕΕΕ.

Αναμενόμενο είναι πάντως, σε πολλές περιπτώσεις, να μη γνωστοποιούνται στον καθ' ου τόσο η έκδοση της ΕΕΕ όσο και η απόφαση επ' αυτής και η στη συνέχεια εκτέλεση των εντελλόμενων ερευνητικών μέτρων. Έτσι, δεν είναι αυτόδηλο ποιος θα μπορεί πράγματι να πληροφορήσει την αρχή εκτέλεσης ως προς τη συνδρομή του προκειμένου λόγου άρνησης –αφού ακόμη και η αρχή έκδοσης δεν αποκλείεται να αγνοεί τη συνδρομή του σε συγκεκριμένη υπόθεση. Σκόπιμο θα ήταν να απαιτείται ρητά η δήλωση από την αρχή έκδοσης, στο έντυπο της ΕΕΕ, ότι η δίωξη του εγκλήματος για το οποίο αυτή εκδόθηκε δεν παραβιάζει την αρχή “*ne bis in idem*” στο κράτος έκδοσης.

⁹⁸² Αναλυτικότερα για τις συγκεκριμένες διατάξεις βλ. στο ίδιο Κεφάλαιο, Γ.

Και σε τέτοια περίπτωση, πάντως, δεν αποκλείεται να παραβιάζεται η αρχή λόγω της δίωξης/καταδίκης του καθ' ου για το ίδιο έγκλημα σε άλλο κράτος μέλος, αν αναλογιστεί κανείς το ευρύ πεδίο στο οποίο εφαρμόζεται η ενωσιακή “ne bis in idem” (σε αντίθεση με το ενδοκρατικό πεδίο εφαρμογής της αρχής στο πλαίσιο της ΕΣΔΑ). Θεωρητικά, η αρχή εκτέλεσης θα μπορούσε κάθε φορά να προβαίνει σε έλεγχο, κατά πόσο το έγκλημα, για τη διερεύνηση του οποίου εκδόθηκε η ΕΕΕ, έχει αποτελέσει αντικείμενο δίωξης⁹⁸³ στο κράτος εκτέλεσης, αποκτώντας πρόσβαση στις οικείες βάσεις δεδομένων. Ένας τέτοιος έλεγχος, όμως, καίτοι καλοδεχούμενος υπό την έποψη της προστασίας του καθ' ου, θα καθυστερούσε την αναγνώριση-εκτέλεση της ΕΕΕ και παράλληλα θα αύξανε τον φόρτο εργασίας της αρχής εκτέλεσης. Καθώς δε τέτοιος έλεγχος δεν προβλέπεται ρητά στην Οδηγία, δεν μπορεί ρεαλιστικά να αναμένεται να προβλεφθεί στους εσωτερικούς νόμους ενσωμάτωσης των κρατών μελών. Ενδεικτικά, δεν προβλέπεται τέτοιος στον Ν. 4489/2017. Κατά μείζονα λόγο, αντιλαμβάνεται κάποιος τη μεγάλη δυσκολία της διενέργειας σχετικού ελέγχου ως προς τη συνδρομή της αρχής σε ενωσιακό επίπεδο⁹⁸⁴. Ασφαλώς, ο κατά τεκμήριο τελών σε γνώση, κατά πόσον έχει αθωωθεί ή καταδικαστεί ποινικά για την ίδια συμπεριφορά, είναι ο ίδιος ο καθ' ου η ΕΕΕ ύποπτος/κατηγορούμενος. Για τον λόγο αυτό, πέραν πολλών άλλων, είναι απαραίτητο για την τήρηση της εν λόγω αρχής ο καθ' ου να πληροφορείται όσο το δυνατόν πιο έγκαιρα ως προς την ύπαρξη της ΕΕΕ και το περιεχόμενό της, στο οποίο αναφέρεται το αποδιδόμενο σε αυτόν έγκλημα.

Θ. Η ελευθερία της έκφρασης στα μέσα ενημέρωσης

Ήδη στο άρθρο 1§3 (*«ορισμός της Ευρωπαϊκής Εντολής Έρευνας και υποχρέωση εκτέλεσής της»*) της πρωτοβουλίας για την ΕΕΕ οριζόταν ότι η Οδηγία «[...] δεν θα έχει ως αποτέλεσμα να απαιτήσει από τα κράτη μέλη να λαμβάνουν μέτρα τα οποία θα αντιτίθενται στους συνταγματικούς τους κανόνες σχετικά με την ελευθερία του συνεταιρίζεσθαι, την ελευθερία του Τύπου και την ελευθερία της έκφρασης σε άλλα μέσα».

⁹⁸³ Βλ. απόφαση του ΔΕΕ “ΑΥ”, ό.π., σκ. 44-46, σύμφωνα με την οποία το πεδίο εφαρμογής της αρχής “ne bis in idem” δεν εκτείνεται στα πρόσωπα, τα οποία απλώς εξετάστηκαν στο πλαίσιο ποινικής έρευνας (όπως λ.χ. οι μάρτυρες), αλλά μόνο σε υπόπτους/κατηγορούμενους.

⁹⁸⁴ Αν η αρχή εκτέλεσης αμφιβάλλει κατά πόσο συντρέχει περίπτωση εφαρμογής της αρχής “ne bis in idem”, δεν αποκλείεται (εφόσον νομιμοποιείται ως «δικαστήριο» υπό τους όρους του άρθρου 267 ΣΛΕΕ) να χρειαστεί να υποβάλει προδικαστικό ερώτημα ενώπιον του ΔΕΕ.

Εντούτοις, στο εν λόγω κείμενο δεν είχε συμπεριληφθεί ρητά σχετικός λόγος άρνησης της αναγνώρισης/εκτέλεσης της ΕΕΕ⁹⁸⁵.

Στην Οδηγία συμπεριλήφθηκε τελικά σχετικός δυνητικός λόγος χάριν της ελευθεροτυπίας και της ελευθερίας της έκφρασης σε άλλα μέσα (όχι όμως και για την ελευθερία του συνεταιρίζεσθαι⁹⁸⁶). Σύμφωνα με το άρθρο 11§1 περ. α', η αναγνώριση/εκτέλεση της ΕΕΕ μπορεί να απορριφθεί «[...] όταν υπάρχουν κανόνες περί ορισμού και περιορισμού της ποινικής ευθύνης σχετικά με την ελευθερία του Τύπου και την ελευθερία της έκφρασης σε άλλα μέσα ενημέρωσης που εμποδίζει την εκτέλεση της ΕΕΕ». Ο προκείμενος λόγος άρνησης ορίστηκε ως υποχρεωτικός στο εσωτερικό δίκαιο, με το άρθρο 13§1 περ. α' Ν. 4489/2017. Η προπαρατεθείσα διατύπωση, η οποία απαντά τόσο στην αγγλική όσο και στη γαλλική εκδοχή της Οδηγίας, καθώς και αντίστοιχη στο προαναφερθέν άρθρο του Νόμου, και προϋποθέτει για την επίκληση του λόγου άρνησης την ύπαρξη «κανόν[ων] περί ορισμού και περιορισμού της ποινικής ευθύνης», είναι δυσνόητη. Κατά τη *Bachmaier Winter*⁹⁸⁷, δεν είναι σαφές αν η διατύπωση αυτή αναφέρεται στην προστασία των πηγών των πληροφοριών⁹⁸⁸ ή αν συνιστά ειδικότερη κατοχύρωση του κανόνα του διττού αξιοποιούν, που θα πρέπει να ελέγχεται στις περιπτώσεις που η ΕΕΕ αφορά σε εγκλήματα σχετικά με την ελευθερία της έκφρασης διά του Τύπου ή σε άλλα μέσα ενημέρωσης.

⁹⁸⁵ Κατά τον S. Peers, *Statewatch analysis...*, ό.π., σελ. 7, με την υπερβολικά αόριστη και γενική διάταξη του άρθρου 1§3 της Οδηγίας δεν διασφαλιζόταν η προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων – προκειμένου μάλιστα για όρους (:ελευθερία του συνεταιρίζεσθαι, ελευθερία του Τύπου και ελευθερία της έκφρασης σε άλλα μέσα) που δεν έχουν ερμηνευτεί από το ΔΕΕ. Η δε *European Union Agency for Fundamental Rights*, *Opinion...*, ό.π., σελ. 11, επισήμανε ότι στο ως άνω άρθρο 1§3 αναφέρονταν μιν οι εν λόγω εκφάνσεις της ελευθερίας έκφρασης, χωρίς όμως να αναφέρονται γενικά τα θεμελιώδη δικαιώματα. Σημειωτέον ότι το *European Parliament*, *Orientation vote result...*, ό.π., υπό άρθρ. 10, είχε προτείνει να προστεθεί συγκεκριμένος σχετικός λόγος άρνησης αναγνώρισης/εκτέλεσης.

⁹⁸⁶ Αν η προσβολή της θεμελιώδους ελευθερίας του συνεταιρίζεσθαι (άρθρ. 12 ΧΘΔΕΕ και, αντίστοιχα, άρθρ. 11 ΕΣΔΑ) είχε συμπεριληφθεί ρητά στην Οδηγία ως λόγος άρνησης της αναγνώρισης/εκτέλεσης της ΕΕΕ, θα μπορούσε βέβαια ευχερέστερα –απ' ότι ισχύει τώρα στο γενικό πλαίσιο του άρθρου 11§1 περ. στ'– να μην αναγνωριστεί/εκτελεστεί μια εντολή, με την οποία θα διατασσόταν η έρευνα π.χ. των γραφείων μιας συνδικαλιστικής ή πολιτικής ένωσης.

⁹⁸⁷ L. *Bachmaier Winter*, *The proposal for a directive on the EIO...*, ό.π., σελ. 78.

⁹⁸⁸ Υπενθυμίζεται ότι για την προστασία της «πηγής των πληροφοριών» έχει τεθεί ο λόγος άρνησης αναγνώρισης/εκτέλεσης της περ. β' των άρθρων 11§1 Οδηγίας και 13§1 Ν. 4489/2017.

Με τον λόγο αυτό η αρχή εκτέλεσης έχει τη δυνατότητα να σταθμίσει τη (θεμιτή) άσκηση του δικαιώματος της ελεύθερης έκφρασης στα μέσα ενημέρωσης με τον περιορισμό των δικαιωμάτων του καθ' ου, που δυνητικά συνεπάγεται η εκτέλεση των εντελλόμενων με βάση την ΕΕΕ ερευνητικών μέτρων. Υπ' αυτό το πρίσμα, η προκείμενη ρύθμιση της Οδηγίας είναι αυτονόητα θετική, με δεδομένο ότι η ελευθερία της έκφρασης στα μέσα ενημέρωσης συνιστά θεμελιώδες δικαίωμα και κατοχυρώνεται στο άρθρο 11 ΧΘΔΕΕ (και, αντίστοιχα, στο άρθρο 10 ΕΣΔΑ).

Αξίζει να επισημανθεί ότι στην ίδια περ. α' του άρθρου 11§1, όπως και στο άρθρο 13§1 περ. α' Ν. 4489/2017, συμπεριλαμβάνεται ο λόγος απόρριψης της ΕΕΕ που σχετίζεται με την ύπαρξη προνομίου ή ασυλίας⁹⁸⁹. Ο Ενωσιακός νομοθέτης φαίνεται έτσι να υπολαμβάνει ότι η ελευθερία της έκφρασης στα μέσα ενημέρωσης συνιστά – τουλάχιστον σε κάποιες περιπτώσεις– προνόμιο ή ασυλία. Άλλωστε, στην αιτιολογική σκέψη 20 του προοιμίου αναφέρεται ότι «[θ]α πρέπει να υπάρχει δυνατότητα άρνησης μιας ΕΕΕ, όταν η αναγνώριση ή η εκτέλεσή της στο κράτος εκτέλεσης θα συνεπαγόταν παραβίαση προνομίου ή ασυλίας στο εν λόγω κράτος. [...] Αυτό μπορεί επίσης να αφορά, παρόλο που δεν θεωρούνται απαραίτητως προνόμια ή ασυλίες, κανόνες σχετικά με την ελευθερία του Τύπου και την ελευθερία της έκφρασης σε άλλα μέσα.». Όμως, έτσι παραγνωρίζεται ότι εν προκειμένω δεν υφίσταται κάποιο επαγγελματικό ή άλλου είδους «προνόμιο» των δημοσιογράφων ή όσων άλλων εκφράζονται στα μέσα ενημέρωσης, αλλά αδιαμφισβήτητα ασκείται θεμελιώδες δικαίωμα⁹⁹⁰. Ως εκ τούτου, η άρση του δημοσιογραφικού απορρήτου και εν γένει κάθε περιορισμός της ελευθερίας της έκφρασης –εν προκειμένω στα μέσα ενημέρωσης– πρέπει να γίνεται υπό τους όρους του άρθρου 11 ΧΘΔΕΕ (και, αντίστοιχα, του άρθρου 10§2 ΕΣΔΑ)⁹⁹¹ και σύμφωνα με τη σχετική νομολογία του ΔΕΕ (καθώς και, αντίστοιχα, σύμφωνα με αυτή του ΕΔΔΑ).

⁹⁸⁹ Για τον λόγο αυτό βλ. στο ίδιο Κεφάλαιο, ΣΤ.

⁹⁹⁰ Μάλιστα, κατά την επεξεργασία της Οδηγίας, είχε προταθεί να συνιστούν ξεχωριστούς λόγους άρνησης α) τα προνόμια και οι ασυλίες και β) η ύπαρξη κανόνων περί προσδιορισμού και περιορισμού της ποινικής ευθύνης, όσον αφορά στην ελευθερία του Τύπου και την ελευθερία έκφρασης σε άλλα μέσα· βλ. *European Parliament, Orientation vote result...*, ό.π., υπό άρθρ. 10§1 περ. α) και αα). Ως προς το δημοσιογραφικό απόρρητο βλ. *A.-I. Καργόπουλο*, Το δημοσιογραφικό απόρρητο: θεμελίωση του δικαιώματος και προϋποθέσεις εφαρμογής και κάμψης, Δίκαιο Μέσων Ενημέρωσης και Επικοινωνίας 2008, 158 επ.

⁹⁹¹ Στο άρθρο 11 ΧΘΔΕΕ δεν απαντούν περιορισμοί του δικαιώματος. Σύμφωνα όμως με τις Επεξηγήσεις σχετικά με τον Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων, ό.π., σελ. 21, «[κ]ατ' εφαρμογή του άρθρου 52,

Για παράδειγμα, η εκτέλεση μιας ΕΕΕ που έχει εκδοθεί με σκοπό την –έστω εξ αποστάσεως– πρόσβαση σε ηλεκτρονικό υπολογιστή κάποιου “blogger”, για την ανεύρεση της πηγής συγκεκριμένων πληροφοριών που αυτός ανάρτησε στο ειδησεογραφικό “blog” του στο διαδίκτυο, μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα τον περιορισμό της ελευθερίας της έκφρασης του ερευνώμενου - καθ’ ου. Συνεπώς, η επιβολή του εν λόγω μέτρου πρέπει να κρίνεται πράγματι αναγκαία σε μια δημοκρατική κοινωνία για την εθνική ασφάλεια, την προάσπιση της τάξης και την πρόληψη του εγκλήματος, την προστασία της υγείας και της ηθικής ή την προστασία των δικαιωμάτων και ελευθεριών των τρίτων. Η αρχή εκτέλεσης κατ’ αρχήν υποχρεούται μεν να εκτελέσει την ΕΕΕ (κατ’ άρθρα 9§1 Οδηγίας, 11§2 Ν. 4489/2017), ωστόσο ο ρόλος της δεν μπορεί να είναι διεκπεραιωτικός. Εν προκειμένω, η αρχή εκτέλεσης οφείλει να ελέγξει κατά πόσον είναι συμβατός με την αρχή της αναλογικότητας ο περιορισμός της ελευθερίας της έκφρασης, που προκαλείται μέσω της εκτέλεσης της ΕΕΕ. Έστω, λ.χ., ότι το έγκλημα για το οποίο εκδόθηκε η ΕΕΕ αφορά σε συκοφαντική δυσφήμιση διά του διαδικτύου, επειδή εκφράστηκε από δικαιολογημένο ενδιαφέρον συγκεκριμένη θέση του συντάκτη κειμένου, το οποίο αναρτήθηκε δημόσια στο διαδίκτυο και αφορά σε δημόσιο πρόσωπο. Στην περίπτωση αυτή, η αρχή εκτέλεσης δεν έχει μεν την αρμοδιότητα να κρίνει την ουσία της υπόθεσης· ωστόσο, μπορεί να θεωρήσει ότι υφίσταται κανόνας περί ορισμού ή περιορισμού της σχετικής ποινικής ευθύνης (ενδεικτικά παρ’ ημίν βάσει του άρθρου 367§1 περ. γ’, δ’ ΠΚ), ότι το εντελλόμενο μέτρο είναι δυσανάλογο κ.λπ., και να απορρίψει την εκτέλεση της ΕΕΕ.

Τέλος, στις περιπτώσεις που η αρχή εκτέλεσης κρίνει ότι συντρέχει ο προκείμενος λόγος άρνησης της αναγνώρισης/εκτέλεσης της εντολής, οφείλει κατ’ άρθρο 11§4 της Οδηγίας και αντίστοιχα κατ’ άρθρο 13§4 Ν. 4489/2017⁹⁹² να

παράγραφος 3 του Χάρτη, το δικαίωμα αυτό έχει την ίδια έννοια και την ίδια εμβέλεια με το δικαίωμα που κατοχυρώνεται στην ΕΣΔΑ [ΕΣΔΑ]. Οι περιορισμοί που μπορούν να επιβληθούν σε αυτό δεν μπορούν, επομένως, να υπερβαίνουν τους προβλεπόμενους στην παράγραφο 2 του άρθρου 10 [...]». Για τους περιορισμούς βλ.: για το πλαίσιο του άρθρου 11 ΧΘΔΕΕ Α. Φερεντίνου, Άρθρο 11, σε: Βασίλης Τζέμος (επιμ.), Ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ: ερμηνεία κατ’ άρθρο, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2015, σελ. 143 επ.· για το πλαίσιο του άρθρου 10 ΕΣΔΑ Β. Χειρδάρη, Άρθρο 10: δικαίωμα στην ελεύθερη έκφραση, σε: Λεωνίδας Κοτσαλής (επιμ.), Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου & ποινικό δίκαιο: ερμηνεία και εφαρμογή των άρθρων 1-10 ΕΣΔΑ, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2014, σελ. 825 επ.

⁹⁹² Αναλυτικότερα για τις συγκεκριμένες διατάξεις βλ. στο ίδιο Κεφάλαιο, Γ.

«συμβουλευθεί» την αρχή έκδοσης και να ζητήσει κάθε απαραίτητη πληροφορία. Εφόσον όμως *πράγματι* συντρέχει περίπτωση εφαρμογής της διάταξης λόγω νόμιμης άσκησης του δικαιώματος της ελευθερίας έκφρασης, η αρχή εκτέλεσης οφείλει (έστω και αν τύποις απλώς «μπορεί») να απορρίψει την ΕΕΕ. Πάντως, η δυνατότητα χορήγησης κάθε απαραίτητης πληροφορίας εκ μέρους της αρχής έκδοσης ενδεχομένως να είναι εν προκειμένω χρήσιμη, για την αποφυγή της απόρριψης της εντολής στις περιπτώσεις που η αρχή εκτέλεσης παρανόησε τα δεδομένα που της γνωστοποιήθηκαν με αυτή.

I. Συμπερασματικές παρατηρήσεις

Στην πρωτοβουλία για την ΕΕΕ περιέχονταν μόλις τέσσερις λόγοι άρνησης της αναγνώρισης/εκτέλεσης της εντολής, οι οποίοι τελικά στο κείμενο της Οδηγίας ανήλθαν σε οκτώ. Ωστόσο, όπως εξηγήθηκε στις παραπάνω γραμμές, οι λόγοι άρνησης είναι σε πρακτικό επίπεδο περισσότεροι. Ο λόγος της περ. α' του άρθρου 11§1 της Οδηγίας και αντίστοιχα του άρθρου 13§1 Ν. 4489/2017 ουσιαστικά περιέχει δύο επιμέρους λόγους, ενώ ως λόγοι άρνησης μπορούν επίσης να εκληφθούν και να λειτουργήσουν: οι ρυθμίσεις των άρθρων 1§4, 6§3, 9§2, 10§§1 και 5, 21§2 της Οδηγίας και αντίστοιχα των άρθρων 2§3, 7§4, 11§3, 12§§1 και 5, 23§2 Ν. 4489/2017· οι όροι του παραδεκτού για την αναγνώριση της ΕΕΕ κατ' άρθρα 2 περ. γ', 4 και 5§1 της Οδηγίας και αντίστοιχα κατ' άρθρα 3 περ. γ', 5 και 8§1 Ν. 4489/2017· αλλά και η πρόβλεψη της αιτιολογικής σκέψης 39 εδ. β' του προοιμίου.

Έτσι, όμως, το προκείμενο νομικό πλαίσιο εμφανίζεται πολύπλοκο⁹⁹³ και προκαλείται σύγχυση ως προς τις περιπτώσεις, στις οποίες η αρχή εκτέλεσης μπορεί να απορρίψει την αναγνώριση/εκτέλεση της ΕΕΕ, και την (ορθή) νομική βάση που μπορεί να επικαλεστεί προς τούτο. Τα χαρακτηριστικά αυτά της Οδηγίας επιδρούν αρνητικά στην ποιότητα, καθώς και στην αποτελεσματικότητα των σχετικών ρυθμίσεων. Σε κάθε περίπτωση, είτε θεωρηθεί ότι οι λόγοι άρνησης είναι οκτώ είτε πολύ περισσότεροι (σύμφωνα με τις παραπάνω παραδοχές), όσο ευρύτερα αυτοί εφαρμόζονται από την αρχή εκτέλεσης, τόσο περισσότερο περιορίζεται αντίστοιχα η εφαρμογή της αρχής της

⁹⁹³ Κατά τη *L. Bachmaier Winter*, *The proposal for a directive on the EIO...*, ό.π., σελ. 77, ήδη στο υπό επεξεργασία από 21.12.2011 σχέδιο της Οδηγίας [:με αριθ. 18918/11· βλ. υποσημ. 494] ο κατάλογος των –μόλις πέντε κατά τον χρόνο εκείνο– λόγων άρνησης, ως είχε, ήταν «*ακραία πολύπλοκος*», με αποτέλεσμα να καθίσταται δυσχερής η κατανόησή του και να προκαλείται ανασφάλεια δικαίου.

αμοιβαίας αναγνώρισης και η αποτελεσματικότητα της Οδηγίας⁹⁹⁴. Το γεγονός αυτό δεν είναι βέβαια απαραίτητα αρνητικό, καθώς είναι αρκετές οι περιπτώσεις στις οποίες επιβάλλεται η απόρριψη της εκτέλεσης της ΕΕΕ.

Όπως επισημάνθηκε παραπάνω, όλοι οι λόγοι απόρριψης είναι κατά την Οδηγία δυνητικοί. Εντούτοις, διάφοροι από αυτούς πηγάζουν από διεθνείς υποχρεώσεις των κρατών μελών και, ως εκ τούτου, εφόσον κρίνεται από την αρχή εκτέλεσης ότι συντρέχουν, πρέπει σε κάθε περίπτωση να απορρίπτεται η εκτέλεση της ΕΕΕ. Στο πλαίσιο αυτό οπωσδήποτε εντάσσεται η περ. στ', που περιλαμβάνει τη ρήτρα επιφύλαξης της ενωσιακής δημόσιας τάξης περί θεμελιωδών δικαιωμάτων, όπως και η περ. δ', με την οποία διασφαλίζεται η τήρηση της αρχής "ne bis in idem". Εσφαλμένα, λοιπόν, οι δύο αυτοί λόγοι διατυπώθηκαν στην Οδηγία ως δυνητικά εφαρμοζόμενοι. Γενικότερα, τα ερμηνευτικά ζητήματα ως προς την εφαρμογή ή μη των λόγων άρνησης της αναγνώρισης/εκτέλεσης της ΕΕΕ, τα οποία εν προκειμένω θα απασχολήσουν τις δικαστικές αρχές των κρατών μελών, αναμένεται να παραπεμφθούν προς επίλυση στο ΔΕΕ. Μένει να φανεί αν το τελευταίο θα αποφανθεί, μεταξύ άλλων, ως προς τα δικαιώματα που κατοχυρώνει ο ΧΘΔΕΕ, σύμφωνα με την προστατευτική έννοια και εμβέλεια που αποδίδει σε αυτά το ΕΔΔΑ κατ' άρθρο 52§3 του Χάρτη.

Παρ' ημίν, καθοριστική σημασία έχει η επιλογή του Έλληνα νομοθέτη να ενσωματώσει τους λόγους άρνησης της αναγνώρισης/εκτέλεσης της ΕΕΕ καθιστώντας τους όλους υποχρεωτικούς σε κάθε περίπτωση⁹⁹⁵. Η επιλογή αυτή, όμως, δυσχεραίνει την εκτέλεση της εντολής – *contra* και στην εκφρασμένη βούληση του Ενωσιακού νομοθέτη (στο άρθρο 11§1 της Οδηγίας) περί δυνητικότητας της άρνησης της αναγνώρισης/εκτέλεσής της. Έτσι, ακόμη και όταν δεν συντρέχει άνευ ετέρου κώλυμα εκτέλεσης της ΕΕΕ –ήτοι κατά τα προαναφερθέντα στο πλαίσιο των περ. α', β', γ', ε',

⁹⁹⁴ Πρβλ. S. Navickaitė, The European Investigation Order..., ό.π., 114, η οποία, μετά από επισκόπηση των λόγων άρνησης εκτέλεσης της ΕΕΕ με γνώμονα την κρατική κυριαρχία, θεωρεί ότι η Οδηγία περιέχει επαρκή αριθμό διατάξεων, με τις οποίες διασφαλίζεται η διαθεσιμότητα των μέσων εκτέλεσης της εντολής στα κράτη μέλη χάριν της λήψης ικανοποιητικών αποφάσεων εκ μέρους των αρχών εκτέλεσης, αναλόγως των περιπτώσεων.

⁹⁹⁵ Πρβλ. άρθρ. 10-13 Ν. 3251/2004, όπου προβλέπονται υποχρεωτικοί και δυνητικοί λόγοι άρνησης της εκτέλεσης του ΕΕΣ.

ζ' και η' του άρθρου 13§1 Ν. 4489/2017–, η ελληνική αρχή εκτέλεσης δεν έχει τη διακριτική ευχέρεια να την κρίνει εκτελεστή⁹⁹⁶.

Ως προς τις περ. α', β', δ', ε' και στ' των άρθρων 11§1 της Οδηγίας και 13§1 ν. 4489/2017, μπορεί νομίζω να υποστηριχθεί ότι ακριβώς επειδή προβλέπονται ως δυνητικοί, παρέχεται η δυνατότητα διαβούλευσης κατά τις §4 των ανωτέρω άρθρων, ώστε η αρχή εκτέλεσης να δύναται να σταθμίζει όλες τις περιστάσεις. Ο δικαιοδοτικός αυτός ρόλος της δεν φαίνεται να έγινε αντιληπτός από τον εθνικό νομοθέτη, στο μέτρο που μετέφερε και τους λόγους αυτούς, για τους οποίους προβλέπεται το στάδιο της διαβούλευσης, ως υποχρεωτικούς. Εξυπακούεται, όμως, ότι η διαβούλευση αυτή δεν μπορεί να νοηθεί ως «διαπραγμάτευση».

Αν οι αρχές εκτέλεσης επικαλούνται κατά τρόπο ευρύ τη ρήτρα της επιφύλαξης της ενωσιακής δημόσιας τάξης, δεν αποκλείεται στην πράξη να περιορίζεται σε σημαντικό βαθμό η εκτέλεση της ΕΕΕ και κατ' επέκταση η επιδιωκόμενη «δικαστική συνεργασία» των κρατών μελών⁹⁹⁷. Βέβαια, η ίδια η έννοια του *ordre public* είναι από τη φύση της απόλυτη και δεν επιδέχεται εφαρμογή «à la carte»⁹⁹⁸. Οι ισορροπίες είναι λεπτές και είναι σφόδρα πιθανό ότι το ΔΕΕ θα κληθεί να αποφανθεί επί ειδικότερων θεμάτων, που θα τεθούν για την ερμηνεία της εν λόγω ρήτρας. Επίσης, είναι μάλλον αναμενόμενο ότι, αργά ή γρήγορα, και το ΕΔΔΑ θα κληθεί να αποφανθεί αναφορικά με ζητήματα που θα ανακύψουν σε σχέση με την εκτέλεση της ΕΕΕ.

⁹⁹⁶ Με την επιλογή αυτή του Έλληνα νομοθέτη, πρακτικά η ελληνική αρχή έκδοσης μπορεί να εκδίδει μια ΕΕΕ, η οποία να εκτελείται σε κράτος εκτέλεσης όπου οι λόγοι άρνησης έχουν ενσωματωθεί ως δυνητικοί, ενώ αντίθετα, όταν σε αντίστοιχη περίπτωση η ίδια είναι αρχή εκτέλεσης, οφείλει βάσει του Ν. 4489/2017 να απορρίψει την εντολή.

⁹⁹⁷ Μάλιστα κατά τη *R. Garcimartin Montero*, *The European Investigation Order...*, ό.π., 45, τα διαφορετικά δεδομένα ως προς την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων στα κράτη μέλη συνιστούν το κύριο εμπόδιο στο πεδίο της δικαστικής συνεργασίας.

⁹⁹⁸ Διαφορετική, πάντως, φαίνεται να είναι η περίπτωση που η εκτέλεση της ΕΕΕ αντιβαίνει στη δημόσια τάξη του κράτους εκτέλεσης. Για παράδειγμα, καίτοι ο θεσμός της παραγραφής μπορεί να εντάσσεται στη δημόσια τάξη του κράτους εκτέλεσης (όπως ισχύει παρ' ημίν), βάσει της Οδηγίας δεν υφίσταται η δυνατότητα απόρριψης της αναγνώρισης/εκτέλεσης της ΕΕΕ στις περιπτώσεις που έχει χωρήσει παραγραφή της αξιόποινης πράξης. Πρβλ. άρθρ. 4 περ. 4 της Απόφασης-Πλαίσιο για το ΕΕΣ, όπου προβλέπεται εν μέρει η εν λόγω δυνατότητα –υπό την προϋπόθεση ότι το κράτος εκτέλεσης διαθέτει ποινική δικαιοδοσία ως προς τη συγκεκριμένη αξιόποινη πράξη.

Συγκριτικά με τους λόγους που ως επί το πλείστον προβλέπονται για την απόρριψη των αιτήσεων μικρής δικαστικής συνδρομής⁹⁹⁹, παρατηρείται ότι στο πλαίσιο της Οδηγίας εγκαταλείπονται οι λόγοι που σχετίζονται με τον όρο της αμοιβαιότητας¹⁰⁰⁰ και τη στρατιωτική, πολιτική ή φορολογική φύση του ερευνώμενου εγκλήματος. Επιπλέον, περιορίζεται σημαντικά το πεδίο εφαρμογής του κανόνα του διττού αξιοποιύνου. Τέλος, κατοχυρώνονται πληρέστερα τα θεμελιώδη δικαιώματα και η θεμελιώδης αρχή “ne bis in idem”. Οι λόγοι άρνησης εκτέλεσης της ΕΕΕ εφαρμόζονται από την αρχή εκτέλεσης δυνητικά και –για προφανείς λόγους σκοπιμότητας– σχετικοποιούνται μέσω των ρυθμίσεων των §§2-5 του άρθρου 11 της Οδηγίας και αντίστοιχα του άρθρου 13 Ν. 4489/2017, όπως λ.χ. με τη διαβούλευση των §4 των ανωτέρω άρθρων. Η –μοναδική εν προκειμένω– σημαντική πρωτοτυπία της Οδηγίας έγκειται στην πρόβλεψη του ρητού λόγου άρνησης του άρθρου 11§1 περ. στ’ με σκοπό να αποφευχθεί η εκτέλεση μέτρου ασύμβατου προς το άρθρο 6 ΣΕΕ και τον ΧΘΔΕΕ.

Στην Οδηγία, όπως και στον Ν. 4489/2017, η τήρηση της λεγόμενης «αρχής της ειδικότητας» δεν περιλαμβάνεται ως όρος εκτέλεσης της ΕΕΕ¹⁰⁰¹. Η εν λόγω «αρχή» συνιστά κανόνα της δικαστικής συνδρομής και όχι ενωσιακή αρχή, ενώ από αυτή δεν απορρέει θεμελιώδες δικαίωμα του καθ’ ου¹⁰⁰². Σημειώνεται ότι στο άρθρο 27 της

⁹⁹⁹ Βλ. Μέρος Πρώτο, Κεφάλαιο Πρώτο, Γ.

¹⁰⁰⁰ Πρβλ. Α. Girginov, Εκτέλεση της Ευρωπαϊκής Εντολής Έρευνας..., ό.π., 1219, όπου φαίνεται να παραβλέπεται η εν λόγω (συνολική) εγκατάλειψη του όρου της αμοιβαιότητας, καθώς αναφέρεται ότι «[ο]ι βουλγαρικές αρχές δεν αναμένεται να καταφύγουν στο κριτήριο της αμοιβαιότητας» και ότι «μάλλον θα είναι πιο συνεργάσιμες».

¹⁰⁰¹ *Contra* ο Ο. Ναμίας, Η αρχή της ειδικότητας στο δίκαιο ανταλλαγής αποδείξεων μέσω δικαστικής συνδρομής, Εισήγηση στο 8^ο Συνέδριο της Ένωσης Ελλήνων Ποινικολόγων με θέμα «Η ποινική δικονομία της Ευρωπαϊκής Ένωσης – τάσεις και προκλήσεις» (Αθήνα, 15-16 Μαρτίου 2019), προσβάσιμη σε <https://www.youtube.com/watch?v=0gUcGM3cYUk> (40:05) [υπό δημοσίευση στα σχετικά Πρακτικά από τις εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη]. Το κατά πόσον εφαρμόζεται η αρχή της ειδικότητας στο πλαίσιο της ΕΕΕ –τουλάχιστον προς το παρόν– ερίζεται· βλ. *Eurojust*, *Eurojust meeting*..., ό.π., σελ. 11, όπου αναφέρεται σχετικώς ότι υπήρχε διάσταση απόψεων μεταξύ των συμμετεχόντων σε *ad hoc* συνάντηση για την ΕΕΕ· *European Judicial Network*, *EJN Conclusions*..., ό.π., σελ. 5, όπου σημειώνεται ότι τα περισσότερα Σημεία Επαφής του Δικτύου φαίνεται να θεωρούν ότι ο κανόνας της ειδικότητας δεν εφαρμόζεται στο πλαίσιο της ΕΕΕ. Πρβλ. J. Espina Ramos, *The European Investigation Order and its relationship with other judicial cooperation instruments*, σε: *eu crim* 2019, 58 (προσβάσιμο σε https://eu crim.eu/media/issue/pdf/eu crim_issue_2019-01.pdf#page=53), κατά τη γνώμη του οποίου ο εν λόγω κανόνας δεν εθίγη από την Οδηγία και συνεχίζει να ισχύει.

¹⁰⁰² Συνοπτικά για τον κανόνα βλ. Μέρος Πρώτο, Κεφάλαιο Πρώτο, Γ.1.4.

Απόφασης-Πλαίσιο για το ΕΕΣ προβλέπονται ειδικές ρυθμίσεις για την κατοχύρωση, αλλά και για την κάμψη του κανόνα της ειδικότητας. Η μη συμπερίληψη στην Οδηγία γενικής¹⁰⁰³ διάταξης σε σχέση με αυτόν μπορεί να εξηγηθεί και από το γεγονός, ότι οι συνέπειες της εκτέλεσης της ΕΕΕ έχουν ηπιότερο κατασταλτικώς χαρακτήρα σε σχέση με την παράδοση του εκζητουμένου βάσει ΕΕΣ.

Αναμφίβολα, πάντως, η κάμψη του εν λόγω κανόνα διευκολύνει την αναζήτηση της ουσιαστικής αλήθειας στον ενωσιακό «χώρο». Σε αρκετές περιπτώσεις, βάσει των αποδεικτικών μέσων που διαβιβάζονται στην αρχή έκδοσης και αφορούν και σε τρίτα πρόσωπα, όπως και σε επιπλέον αξιόποινες πράξεις (για τις οποίες παρ' ημίν, εφόσον συντρέχουν οι όροι του άρθρου 250 ΚΠΔ, θα πρέπει να ασκηθεί νέα ποινική δίωξη), φωτίζονται άγνωστες μέχρι τότε πτυχές του τελεσθέντος εγκλήματος. Αν και η ΕΕΕ εκδίδεται αναφορικά με συγκεκριμένη αξιόποινη πράξη, στην αρχή έκδοσης κατ' αρχήν επαφίεται η αξιοποίηση των αποδεικτικών μέσων. Όμως, δεν αποκλείεται η αρχή εκτέλεσης να απορρίψει την εκτέλεση της εντολής –ολικά ή εν μέρει– λόγω της συνδρομής κάποιου από τους λόγους του άρθρου 11§1, ειδικά ως προς τη χρησιμοποίηση των αποδεικτικών μέσων επί άλλων αξιόποινων πράξεων (π.χ. αν έτσι παραβιάζεται η αρχή “ne bis in idem” ή ο κανόνας του διττού αξιοποίνου). Μεταξύ άλλων, έχει προταθεί ότι η αρχή έκδοσης πρέπει να ζητεί, ενδεχομένως μέσω νέας/συμπληρωματικής ΕΕΕ, τη συγκατάθεση της αρχής εκτέλεσης για την αξιοποίηση των αποδεικτικών μέσων που της διαβιβάστηκαν για σκοπούς άλλους από τους αναφερόμενους στην αρχική εντολή¹⁰⁰⁴. Μια τέτοια πρακτική μπορεί πράγματι να ενισχύσει την αμοιβαία εμπιστοσύνη μεταξύ των δικαστικών αρχών και, ως εκ τούτου, την αποτελεσματική συνεργασία τους εν προκειμένω.

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω¹⁰⁰⁵, η Οδηγία ουσιαστικά υιοθετεί τον κανόνα “forum regit actum”. Κατά την *Armada*¹⁰⁰⁶, ο ανωτέρω κανόνας είναι υπό δικονομική έποψη πιο κατάλληλος για την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων από την «επιβολή» στο κράτος έκδοσης της υποχρέωσης να δεχθεί αποδεικτικά μέσα που συλλέχθηκαν κατά το δίκαιο άλλου κράτους μέλους. Κατά τη γνώμη μου, η θέση αυτή

¹⁰⁰³ Εξαίρεση, στο πλαίσιο της Οδηγίας, συνιστούν τα άρθρα 22§8 και 23§2 (:άρθρ. 24§6 εδ. α', 25§2 Ν. 4489/2017), στα οποία προβλέπεται ειδική έκφανση του κανόνα της ειδικότητας ως προς τον προσωρινά μεταγόμενο κρατούμενο με σκοπό την εκτέλεση ερευνητικού μέτρου.

¹⁰⁰⁴ Βλ. *Council, Extracts from Conclusions...*, ό.π., σελ. 9.

¹⁰⁰⁵ Στο ίδιο Μέρος, Κεφάλαιο Τέταρτο, Γ.2.

¹⁰⁰⁶ *I. Armada, The European Investigation Order...*, ό.π., 21.

παραγνωρίζει ότι αφενός η καταλληλότητα του εν λόγω κανόνα προφανώς εξαρτάται από τη νομοθεσία του κράτους έκδοσης, ενώ αφετέρου η αντίστοιχη νομοθεσία του κράτους εκτέλεσης (και η πρακτική εφαρμογή της σ' αυτό) μπορεί να είναι πιο εξασφαλιστική για τον καθ' ου. Είναι γεγονός ότι η (απόλυτη) εφαρμογή του κανόνα “forum regit actum” συνεπάγεται μεν το κατ' αρχήν παραδεκτό του εισφερόμενου στην αρχή έκδοσης αποδεικτικού υλικού, συγχρόνως όμως μπορεί να επιφέρει και την παραβίαση της απαίτησης της προβλεψιμότητας (στο πλαίσιο ενός «ποιοτικού νόμου») στο κράτος εκτέλεσης. Ενώ, αντίστροφα, η εφαρμογή του κανόνα “locus regit actum” –που επιλέχθηκε στον Ν. 4489/2017– συνεπάγεται μεν την τήρηση της παραπάνω απαίτησης στο κράτος εκτέλεσης, με ενδεχόμενο όμως να μην είναι παραδεκτό το αποδεικτικό υλικό που εισφέρεται στο κράτος έκδοσης¹⁰⁰⁷.

Κατ' αρχήν ορθή είναι η πρόβλεψη, ως προϋποθέσεων έκδοσης της εντολής¹⁰⁰⁸, της αναλογικότητάς της και της ύπαρξης της δυνατότητας εκτέλεσης των εντελλόμενων ερευνητικών μέτρων για παρόμοια εσωτερική υπόθεση και στο κράτος έκδοσης¹⁰⁰⁹. Ωστόσο, προβληματισμό εγείρει η μη ρητή κατοχύρωση του ελέγχου τους στο κράτος εκτέλεσης και η μη ρητή συμπερίληψή τους ως λόγων άρνησης εκτέλεσης της ΕΕΕ. Οι διατάξεις των άρθρων 6 της Οδηγίας και 7 Ν. 4489/2017 είναι μεν κατ' αποτέλεσμα ορθές (ιδίως εν όψει της §3), προκαλούν όμως μια (έστω φαινομενική) σύγχυση. Ειδικότερα, οι ρυθμίσεις αυτές δεν φαίνεται να λύνουν κατά σαφή τρόπο τα σχετικά ζητήματα, τα οποία είναι δυνατόν να ανακύψουν μεταξύ των αρμόδιων αρχών των κρατών μελών και που μπορεί σε τελική ανάλυση να κλονίζουν την απαραίτητη

¹⁰⁰⁷ Για τα σχετικά ζητήματα –τα οποία δεν ρυθμίζονται από την Οδηγία–, βλ. στο ίδιο Μέρος, Κεφάλαιο Έβδομο, Γ.2.

¹⁰⁰⁸ Βλ. στο ίδιο Μέρος, Κεφάλαιο Τρίτο, Α.1 και 2.

¹⁰⁰⁹ Πρβλ. Απόφαση-Πλαίσιο για το ΕΕΣ, όπου επίσης δεν προβλέπεται αντίστοιχος λόγος άρνησης εκτέλεσης, πλην όμως δεν τίθεται ρητώς ως προϋπόθεση για την έκδοση του ΕΕΣ η τήρηση της αρχής της αναλογικότητας. Προφανώς κατά την επεξεργασία της Οδηγίας για την ΕΕΕ, οπότε και είχαν ήδη διαφανεί οι σχετικές παθογένειες του ΕΕΣ [βλ. αντί πολλών *Fair Trials International*, *The European Arrest Warrant seven years on: the case for reform*, Λονδίνο 2011, σελ. 4 επ., 23 (προσβάσιμο σε https://www.fairtrials.org/documents/FTI_Report_EAW_May_2011.pdf)], κρίθηκε ευτυχώς σκόπιμο να αποφευχθεί η επανάληψή τους στο πλαίσιο αυτής. Βλ. ΣυμβΕφΑθ 1 και 4/2016, ΝοΒ 2016, 1448 επ. (με σχετικές παρατηρήσεις του *γράφοντος*, σελ. 1464 επ.), για ένα παράδειγμα απόρριψης ΕΕΣ μεταξύ άλλων με σκοπό την τήρηση της αρχής της αναλογικότητας, καίτοι δεν προβλέπεται ρητά σχετικός λόγος άρνησης εκτέλεσης του ΕΕΣ στη σχετική Απόφαση-Πλαίσιο και στον Ν. 3251/2004 που την ενσωμάτωσε.

αμοιβαία εμπιστοσύνη μεταξύ τους. Μια ενδεχόμενη λύση στο πρόβλημα συνιστά, όπως προαναφέρθηκε, να συμπεριλαμβάνεται στις περ. στ' των άρθρων 11§1 της Οδηγίας και 13§1 περ. στ' Ν. 4489/2017, ως λόγος άρνησης, η μη τήρηση της αρχής της αναλογικότητας (βάσει του άρθρου 52§1 ΧΘΔΕΕ, καθώς και λόγω της υπαγωγής της στις κοινές συνταγματικές παραδόσεις του άρθρου 6§3 ΣΕΕ).

Ως προς την προστασία των προσωπικών δεδομένων, σημειώνουμε ότι θα μπορούσε να είχε υλοποιηθεί η αναφορά της αιτιολογικής σκέψης 41 του προοιμίου με τη συμπερίληψη ειδικού ενδίκου μέσου στο κυρίως *corpus* της Οδηγίας. Η δυνατότητα αυτή δεν αξιοποιήθηκε και η εν λόγω προστασία περιορίζεται στο πλαίσιο της διάταξης του άρθρου 20 της Οδηγίας (το οποίο παραπέμπει κατά τρόπο γενικό στο ειδικότερο ενωσιακό και ευρωπαϊκό κανονιστικό πλαίσιο¹⁰¹⁰). Πάντως, έχει –καθ' υπερβολήν– υποστηριχθεί¹⁰¹¹ ότι η Οδηγία χαρακτηρίζεται από ιδιαίτερη ευαισθησία ως προς την

¹⁰¹⁰ Κατά τη D. Sayers, *The European Investigation Order...*, ό.π., σελ. 17, ενδείκνυτο η έκδοση μιας συνεκτικής οδηγίας για την προστασία των προσωπικών δεδομένων καθ' όλες τις πτυχές των ποινικών (δικαστικών) και αστυνομικών ερευνών. Κατά τη γνώμη μου, η Οδηγία (ΕΕ) 2016/680 ως ένα βαθμό καλύπτει αυτή την αναγκαιότητα, αλλά θα εκπλήρωνε πιο επιτυχημένα την υποχρέωση για μια πραγματική προστασία των προσωπικών δεδομένων αν διελάμβανε ειδικές διατάξεις για τα επιμέρους στάδια των καθ' ων οι ποινικές διαδικασίες. Περαιτέρω, οι τελευταίοι διακρίνονται κατ' άρθρο 6 της ως άνω Οδηγίας από άλλες κατηγορίες υποκειμένων των δεδομένων (θυμάτων και τρίτων μερών), αλλά δεν προβλέπονται υπέρ αυτών διαφοροποιημένες ειδικές διατάξεις για την άσκηση των πάσης φύσεως προσφυγών κατά των υπευθύνων επεξεργασίας κ.λπ.

¹⁰¹¹ R. Garcimartin Montero, *The European Investigation Order...*, ό.π., 46. Η ίδια φαίνεται να θεωρεί ιδιαίτερα εξασφαλιστικές για τον καθ' ου τις ρυθμίσεις των άρθρων 26-27 και 30-31 της Οδηγίας (χωρίς πάντως να μνημονεύει και το άρθρο 20 –το οποίο παραπέμπει στην άλλοτε ισχύουσα Απόφαση-Πλαίσιο–, ούτε τις αιτ. σκ. 40-42 προοιμίου –από τις οποίες πάντως δεν προκύπτει τίποτε συγκεκριμένο και άμεσα εφαρμόσιμο υπέρ του καθ' ου η ΕΕΕ–). Πρβλ. Χ. Δημόπουλο, Έκδοση εγκληματιών..., ό.π., 585, κατά τον οποίο οι εκτελούμενες δυνάμεις της ΕΕΕ έρευνες «διενεργούνται με τήρηση των καθιερωμένων δικονομικών αρχών της αναλογικότητας, της επικουρικότητας, του τεκμηρίου αθωότητας, του *ne bis in idem* κ.ά. και του σεβασμού των θεμελιωδών ελευθεριών του ατόμου, όπως το δικαίωμα στην ασφάλεια, στο άσυλο, της προστασίας της αξιοπρέπειας, των προσωπικών δεδομένων, του δικαιώματος σε δικαστική προσφυγή και προστασία, στο σεβασμό της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής, της ελευθερίας σκέψης, συνείδησης και θρησκείας, στα δικαιώματα επιχειρηματικότητας, ιδιοκτησίας, έκφρασης και πληροφόρησης και ευρύτερα, στην απόλαυση της νομιμότητας και του κράτους δικαίου». Η άποψη αυτή είναι υπερβολική. Ιδίως δε τα ατομικά δικαιώματα της προστασίας της αξιοπρέπειας, της ελευθερίας σκέψης, της συνείδησης, της θρησκείας, της επιχειρηματικότητας και στο άσυλο δεν θίγονται –τουλάχιστον άμεσα– από την εφαρμογή της Οδηγίας.

προστασία της ιδιωτικής ζωής και ότι το ενδιαφέρον αυτό του Ενωσιακού νομοθέτη είναι δυσανάλογο σε σχέση με τη (μη) μέριμνά του για άλλα θεμελιώδη δικαιώματα.

Η αποτελεσματική συνεργασία των αρχών έκδοσης και εκτέλεσης, στο πλαίσιο της Οδηγίας, όπως και σε αυτό και του Ν. 4489/2017, προϋποθέτει την ύπαρξη αμοιβαίας εμπιστοσύνης μεταξύ τους. Η αμοιβαία αυτή εμπιστοσύνη καλλιεργείται όταν, αφενός, η εκάστοτε αρχή εκτέλεσης απαιτεί τη συνδρομή επαρκών λόγων για την απόρριψη της εκτέλεσης της ΕΕΕ και, αφετέρου, δεν προκαλείται κατάχρηση των λόγων αυτών (λ.χ. με τη συχνή και δίχως ουσιαστικά ερείσματα εφαρμογή τους)¹⁰¹². Ο ρόλος των δικαστικών λειτουργιών, οι οποίοι είναι αρμόδιοι για την έκδοση και την αναγνώριση-εκτέλεση της ΕΕΕ, έχει εν προκειμένω καίρια σημασία για την εφαρμογή της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης κατά τρόπο που να τηρούνται τα θεμελιώδη δικαιώματα του καθ' ου.

Κεφάλαιο Έκτο

Τα «ορισμένα διερευνητικά μέτρα» και η παρακολούθηση τηλεπικοινωνιών ως επιμέρους ρυθμιστικά αντικείμενα της Οδηγίας και του Ν. 4489/2017

Α. Εισαγωγικές διευκρινίσεις

Η Οδηγία για την ΕΕΕ θεσπίζει μεν «ενιαίο καθεστώς» για τη συγκέντρωση αποδεικτικών μέσων, «[π]ρόσθετοι κανόνες είναι εντούτοις απαραίτητοι για ορισμένα είδη ερευνητικών μέτρων» κατά την αιτιολογική σκέψη 24 εδ. α', β' του προοιμίου της. Η πρόβλεψη στην Οδηγία συγκεκριμένων «διερευνητικών» (εφεξής: ερευνητικών)¹⁰¹³

¹⁰¹² Η S. Navickaitė, The European Investigation Order..., ό.π., 114, θεωρεί ότι πολλές διατάξεις λόγων άρνησης εκτέλεσης της ΕΕΕ είναι δυνατόν να «χειραγωγηθούν» (“manipulate”) και, κατ' αποτέλεσμα, αμφισβητεί την ομαλή και αποτελεσματική συνεργασία, η οποία συνιστά τον ακρογωνιαίο λίθο της Οδηγίας.

¹⁰¹³ Στο ελληνικό κείμενο της Οδηγίας χρησιμοποιείται η φράση «ορισμένα διερευνητικά μέτρα». Ο επιμέρους όρος «διερευνητικά» αφίσταται από την παραδεδομένη (και δόκιμη) στο ελληνικό δικονομικό ποινικό δίκαιο ορολογία, στο πλαίσιο του οποίου γίνεται λόγος για «ανακριτικές πράξεις» (άρθρ. 251 επ. ΚΠΔ), μέρος των οποίων είναι και οι «έρευνες» (άρθρ. 253 επ. ΚΠΔ). Οι αντίστοιχοι όροι στα αγγλικά (“investigations”) και στα γαλλικά (“enquête”) αφορούν γενικότερα σε ερευνητικά μέτρα και όχι σε διερευνήσεις, οπότε να θεωρηθεί ότι ο εν λόγω όρος αποδόθηκε εσφαλμένα στο ελληνικό κείμενο της

μέτρων προφανώς οφείλεται στη βαρύτητα που αποδίδεται από τον Ενωσιακό νομοθέτη στα συγκεκριμένα αυτά μέτρα, για τη συγκέντρωση αποδεικτικών μέσων κοινά αποδεκτών στις μέρες μας ως απαραίτητων για την αναζήτηση της ουσιαστικής αλήθειας στο πλαίσιο της ποινικής δίκης¹⁰¹⁴. Γι' αυτό, επιλέχθηκε τα μέτρα αυτά να εκτελούνται βάσει κάποιων «ελάχιστων» προκαθορισμένων κανόνων, κοινών σε όλα τα κράτη μέλη¹⁰¹⁵.

Ειδικότερα, στην Οδηγία τα μέτρα αυτά προβλέπονται στο κεφάλαιο IV «*ειδικές διατάξεις για ορισμένα διερευνητικά μέτρα*» (άρθρ. 22-29), στον δε Ν. 4489/2017 στο κεφάλαιο Δ' «*ειδικές διατάξεις*» (άρθρ. 24-31), και είναι: η προσωρινή μεταγωγή κρατούμενων (στο κράτος έκδοσης ή στο κράτος εκτέλεσης) με σκοπό την πραγματοποίηση ερευνητικών μέτρων, η εξέταση μέσω εικονοτηλεδιάσκεψης ή άλλου είδους οπτικοακουστικής μετάδοσης ή τηλεφωνικής διάσκεψης, η παροχή πληροφοριών σχετικών με τραπεζικούς ή άλλους χρηματοοικονομικούς λογαριασμούς και με αντίστοιχες συναλλαγές, η συγκέντρωση αποδεικτικών μέσων σε πραγματικό

Οδηγίας. Πάντως, κατ' αρχήν οι εν λόγω όροι («διερεύνηση» και «έρευνα») δεν διαφέρουν σημασιολογικά· βλ. αντί άλλων Γ. Μπαμπινιώτη, *Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας*, εκδ. Κέντρο Λεξικολογίας, Αθήνα 1998 [επανεκτύπωση Ιουλίου 1998], σελ. 510 και 674. Πλην όμως, ο όρος «έρευνα» έχει και ειδικότερο νομικό περιεχόμενο, αντίστοιχο του οποίου δεν έχει η «διερεύνηση». Για τη νομική έννοια της «έρευνας», βλ. Χ. Αθανασίου σε: Ν. Ανδρουλάκη / Λ. Μαργαρίτη / Ι. Φαρσεδάκη (επιμ.), *Λεξικό νομικής ορολογίας: ποινικό δίκαιο & εγκληματολογία*, τ. ΙΙΙ, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2018, σελ. 314-315. Εν τέλει, ορθότερο θα ήταν τα «ορισμένα διερευνητικά μέτρα» να είχαν αποδοθεί στην Οδηγία ως «ορισμένα ερευνητικά μέτρα» (με την έννοια «ορισμένων ανακριτικών πράξεων»).

¹⁰¹⁴ Σημειωτέον ότι ήδη στη ΣΑΔΣΠΥ/ΕΕ (άρθρ. 9 επ.) είχαν προβλεφθεί –εν μέρει αντίστοιχες– ρυθμίσεις σχετικά με τις «*αιτήσεις για ορισμένες ειδικές μορφές αμοιβαίας συνδρομής*». Συγκριτικά, στο πλαίσιο της ΕΣΑΔΣΠΥ, βλ. σχετικώς άρθρα 3, 9, 10, 13, 14, 17-20 του από 8.11.2001 πρωτοκόλλου της. Για τα μέτρα αυτά, βλ. D. Flore, *Droit pénal européen...*, ό.π., σελ. 349 επ. Αντίθετα, στην Απόφαση-Πλαίσιο για το ΕΕΣΑΣ (άρθρ. 4§2) αποκλείεται ρητά η έκδοση του εντάλματος για την εκτέλεση σειράς ερευνητικών μέτρων –πολλά από τα οποία συμπεριλαμβάνονται πλέον στα «ορισμένα διερευνητικά μέτρα» της Οδηγίας.

¹⁰¹⁵ Ιδίως στο μέτρο που τα ερευνητικά αυτά μέτρα είναι παρεμβατικά, είναι σκόπιμο να τυποποιούνται –και δη με κάποια ελάχιστη πλην επαρκή ομοιομορφία– στις εσωτερικές νομοθεσίες των κρατών μελών. Βλ. σχετ. A. Bergeaud-Wetterwald, *Les nouvelles techniques d'investigation face au principe de légalité de la preuve*, σε: A. Bergeaud-Wetterwald / J.-C. Saint-Pau (επιμ.), *La preuve pénale: problèmes contemporains en droit comparé*, εκδ. L'Harmattan, Παρίσι 2013, σελ. 10.

χρόνο για ορισμένο συνεχόμενο χρονικό διάστημα και οι μυστικές έρευνες¹⁰¹⁶. Περαιτέρω, για συστηματικούς λόγους εξετάζονται εδώ και τα μέτρα του κεφαλαίου VI «παρακολούθηση τηλεπικοινωνιών» (άρθρ. 30-31) της Οδηγίας, ήτοι αντίστοιχα αυτά του κεφαλαίου Ε' «άρση απορρήτου τηλεπικοινωνιών» (άρθρ. 32-33) του Ν. 4489/2017¹⁰¹⁷. Αν και τα τελευταία αυτά μέτρα συνιστούν πρόδηλα «ορισμένα» ερευνητικά μέτρα και οι ρυθμίσεις τους δεν διαφέρουν σημαντικά περισσότερο απ' ό,τι αυτές των μέτρων του Κεφαλαίου Ζ' μεταξύ τους, οι σχετικές με αυτά διατάξεις έχουν τεθεί –νομοτεχνικά άστοχα– σε διαφορετικό κεφάλαιο της Οδηγίας (και συνακόλουθα του Ν. 4489/2017).

Όπως παρατηρείται, κοινό χαρακτηριστικό όλων των παραπάνω μέτρων είναι ότι πρόκειται για σύγχρονες ανακριτικές μεθόδους¹⁰¹⁸. Πρόκειται δε για μέτρα εξόχως

¹⁰¹⁶ Αξίζει να επισημανθεί ότι η –ιδιαίτερα διαδεδομένη πλέον– ανακριτική πράξη της λήψης DNA και της διενέργειας πραγματογνωμοσύνης για την ανάλυσή του (παρ' ημίν άρθρ. 201 ΚΠΔ) υπάγεται στις γενικές διατάξεις της Οδηγίας, καθώς δεν συμπεριλαμβάνεται στα μέτρα που προβλέπονται σ' αυτή ειδικά, ήτοι σε αυτά των άρθρων 10§2 και 22-31. Η επιλογή αυτή του Ενωσιακού νομοθέτη ενδεχομένως να οφείλεται στην υψηλού βαθμού επέμβαση στο δικαίωμα του καθ' ου στην ανθρώπινη αξιοπρέπεια (άρθρ. 1 ΧΘΔΕΕ, παρ' ημίν και άρθρ. 2§1, 7§2 Συντ.), που επέρχεται στον καθ' ου με την εκτέλεση του εν λόγω μέτρου, οι προϋποθέσεις της οποίας πιθανώς να διαφέρουν πολύ ανάλογα με την έννομη τάξη κάθε κράτους μέλους. Η δε αξιοποίηση βιολογικών δεδομένων δεν είναι, άνευ ετέρου, απαλλαγμένη σοβαρών δυσχερειών και δυνητικών σφαλμάτων· βλ. ενδεικτ. τις εύστοχες παρατηρήσεις Κ. Κώτσου επί της όλως προβληματικής ΤριμΕφΚακΑθ 2609/2017 [«υπόθεση Ηριάννας»], ΠοινΔικ 2018, 86 επ.

¹⁰¹⁷ Σημειωτέον ότι και στο πρότυπο της ΕΕΕ (ενότητα Γ' παραρτήματος Α' της Οδηγίας και του Ν. 4489/2017) αναγράφονται από κοινού όλα τα μέτρα αυτά, καθώς και τα προσωρινά μέτρα (άρθρ. 32 Οδηγίας, 34 Ν. 4489/2017), ώστε η αρχή έκδοσης να δύναται να επιλέξει με ευκολία όποιο κρίνει σκόπιμο.

¹⁰¹⁸ Βλ. Α. Τζαννετή, Η Ευρωπαϊκή Εντολή Έρευνας..., ό.π., 85. Ο ίδιος (ό.α.π.) εντάσσει όλα αυτά τα ειδικά αναφερόμενα μέτρα στο «Ειδικό Μέρος» της Οδηγίας. Σημειωτέον ότι, τόσο εν προκειμένω όσο και εν γένει στην Οδηγία, ο Ενωσιακός νομοθέτης δεν πρωτοτύπησε φροντίζοντας να συμπεριλάβει έστω μια γενική αναφορά περί “digital evidence”. Πρόκειται πάντως για κατηγορία αποδεικτικών μέσων [για τα οποία βλ. υποσημ. 586], ως προς τα οποία η διαδικασία θέσπισης νομικού πλαισίου τελεί ακόμη σε εξέλιξη. Αναμφίβολα, οι ανακριτικές προοπτικές που διανοίγονται με την αξιοποίηση των εν λόγω μέσων είναι σημαντικές· βλ. ενδεικτ. Commission, Horizon 2020: Work Programme 2018-2020: 14. Secure societies - Protecting freedom and security of Europe and its citizens, [European Commission Decision C(2017)7124 of 27 October 2017], σελ. 32 (προσβάσιμο σε <http://www.statewatch.org/news/2017/oct/eu-com-horizon%202020-wp1820-security.pdf>), όπου αναφέρεται η απαίτηση εύρεσης νέων ιατροδικαστικών εργαλείων, τεχνικών και μεθοδολογιών, βασιζόμενων σε κοινές πρακτικές, πρότυπα, πρωτόκολλα-απαιτήσεις διαλειτουργικότητας, τα οποία θα

επεμβατικά στα δικαιώματα του καθ' ου¹⁰¹⁹ –πράγμα που θα γίνει αντιληπτό στα επόμενα υποκεφάλαια. Πάντως, όπως ισχύει γενικά στο πλαίσιο της Οδηγίας¹⁰²⁰, και τα μέτρα αυτά αποσκοπούν στην υπό δικαστική ευθύνη συγκέντρωση αποδεικτικών μέσων για *τελεσθείσα* αξιόποινη πράξη (και όχι σε αστυνομικές - προληπτικές του εγκλήματος ενέργειες).

Στα ερευνητικά μέτρα που αναλύονται εν προκειμένω δεν εντάσσονται τα προβλεπόμενα στο κεφάλαιο VI της Οδηγίας (άρθρ. 32), καθώς και στο κεφάλαιο ΣΤ' Ν. 4489/2017 (άρθρ. 34) «*προσωρινά μέτρα*». Τα τελευταία δεν συνιστούν κατ' ακριβολογία ιδιαίτερο είδος ερευνητικών μέτρων, αλλά μέτρα προσωρινής ισχύος, με τα οποία επιδιώκεται η διατήρηση ενός πράγματος, που μπορεί να χρησιμέψει ως αποδεικτικό μέσο, με την πρόληψη π.χ. της καταστροφής ή της διάθεσής του.

Με τη θέσπιση ορισμένων κανόνων ως προς συγκεκριμένα ερευνητικά μέτρα, τα οποία είναι κοινά αποδεκτά από όλα τα κράτη μέλη (και σε ορισμένα από αυτά εφαρμόζονται ήδη αρκετά χρόνια), προφανώς αποφεύγονται δυσλειτουργίες που ενδέχεται να ανέκυπταν με την αποκλειστική εφαρμογή των γενικών διατάξεων των άρθρων 1-21 και 32 της Οδηγίας και, αντίστοιχα, των άρθρων 2-23 και 35 Ν. 4489/2017. Κατά τούτο, η θέσπιση ειδικότερων διατάξεων είναι θετική. Σημειωτέον πάντως ότι, κατά περιεχόμενο, αρκετές από τις διατάξεις αυτές έχουν καταβολές από το παραδοσιακό δίκαιο της μικρής δικαστικής συνδρομής¹⁰²¹, κατά βάση προβλέποντας την *ad hoc* συνεννόηση μεταξύ των αρχών έκδοσης και εκτέλεσης ή ακόμη και μεταξύ των κρατών έκδοσης και εκτέλεσης. Με αυτές, κάμπτεται εν μέρει η αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης. Περαιτέρω, με κάποιες διατάξεις τάσσονται περαιτέρω προϋποθέσεις και λόγοι άρνησης από όσους προβλέπονται γενικά στις διατάξεις που προηγούνται, στα

επιτρέπουν την ταχεία ανάκτηση, αποθήκευση, ανάλυση και επικύρωση των ψηφιακών αποδεικτικών μέσων, σε σχέση με όλα τα είδη εγκλημάτων, εκτελουμένων των ερευνών κατά τρόπο που να γίνονται πλήρως σεβαστά τα θεμελιώδη δικαιώματα. Μολαταύτα, δεδομένης της τεχνολογικής εξέλιξης, τα ηλεκτρονικά αποδεικτικά μέσα αξιοποιούνται τουλάχιστον *de facto* εδώ και κάποια χρόνια. Σε αυτά δε οπωσδήποτε εντάσσονται τα δεδομένα, που αποκτώνται μέσω της εκτέλεσης διαφόρων από τα μέτρα που αναπτύσσονται στο προκείμενο Κεφάλαιο (όπως η παροχή πληροφοριών περί τραπεζικών λογαριασμών, η παρακολούθηση των τηλεπικοινωνιών –ήτοι και των e-mails– κ.λπ.).

¹⁰¹⁹ Σημειώνεται ότι μέτρα αντίστοιχα με τα προκείμενα χαρακτηρίζονται –όχι άστοχα– ως «*υψηλού δείκτη προσβολής θεμελιωδών δικαιωμάτων*» από τη Μ. Καϊάφα-Γκμπάντι, Κοινές δικονομικές αρχές..., ό.π., σελ. 1068 [=ΠοινΧρ 2007, 683].

¹⁰²⁰ Βλ. στο ίδιο Μέρος, Κεφάλαιο Δεύτερο, Γ.

¹⁰²¹ Βλ. και S. Ruggeri, Introduction to the proposal..., ό.π., σελ. 10.

«γενικά μέρη» της Οδηγίας και του Ν. 4489/2017. Λόγω της ιδιαιτερότητας των σοβαρών αυτών μέτρων, καθώς και του ότι ως προς αυτά δεν υπάρχει συναντίληψη των κρατών μελών, η εν λόγω επιλογή του Ενωσιακού νομοθέτη είναι ορθή. Διαφορετικά, δύσκολα θα καθίστατο δυνατή η εκτέλεση μιας ΕΕΕ που θα είχε ως αντικείμενο τα μέτρα αυτά.

Β. Η προσωρινή μεταγωγή κρατούμενων με σκοπό την εκτέλεση ερευνητικών μέτρων

Το ρυθμιστικό πλαίσιο για το εν λόγω ερευνητικό μέτρο καθορίζεται στα άρθρα 22 και 23 της Οδηγίας, καθώς και στα άρθρα 24 και 25 Ν. 4489/2017, τα οποία αφορούν στην προσωρινή μεταγωγή κρατούμενων στο κράτος έκδοσης και στο κράτος εκτέλεσης, αντίστοιχα, με σκοπό την εκτέλεση ερευνητικού μέτρου¹⁰²². Παρατηρείται ότι ο κρατούμενος, του οποίου διατάσσεται η προσωρινή μεταγωγή στο κράτος έκδοσης ή εκτέλεσης, μπορεί να είναι ύποπτος ή κατηγορούμενος –για τον οποίο επιλέγεται η οδός αυτή αντί της έκδοσης ΕΕΣ¹⁰²³– ή τρίτο μέρος (π.χ. μάρτυρας), το οποίο έτσι επηρεάζεται άμεσα από την εκτέλεση της ΕΕΕ. Με την εν λόγω δυνατότητα αποφεύγεται ο κίνδυνος καταστρατήγησης της διαδικασίας της Απόφασης-Πλαίσιο για το ΕΕΣ, όταν το τελευταίο εκδίδεται για την παράδοση –ήδη κρατουμένου– μάρτυρα, ο οποίος «βαφτίζεται» τυπικά ύποπτος, προς τον σκοπό όπως εξεταστεί/παραστεί στο πλαίσιο ανοιγείσας ποινικής δίκης¹⁰²⁴.

¹⁰²² Η προσωρινή μεταγωγή κρατούμενων είχε ήδη προβλεφθεί, ως ειδικό μέτρο δικαστικής συνδρομής, στο πλαίσιο της ΕΣΑΔΣΠΥ· βλ. άρθρ. 11 ΕΣΑΔΣΠΥ, 3, 13 και 14 του από 8.11.2001 πρωτοκόλλου της. Στη ΣΑΔΣΠΥ/ΕΕ επίσης προβλέφθηκε η εν λόγω δυνατότητα (άρθρ. 9), με πιο περιορισμένα περιθώρια άρνησης εκτέλεσης της σχετικής αίτησης συνδρομής.

¹⁰²³ Με δεδομένο ότι ο μεταγόμενος ήδη κρατείται, εν προκειμένω το ΕΕΣ θα μπορούσε να εκδοθεί για την προσωρινή διαμεταγωγή του κατ' άρθρο 18§1 περ. β' της Απόφασης-Πλαίσιο 2002/584/ΔΕΥ για την άσκηση ποινικής δίωξης (και όχι για την εκτέλεση ποινής ή μέτρου στερητικού της ελευθερίας).

¹⁰²⁴ Η D. Sayers, *The European Investigation Order...*, ό.π., 13, είχε εκφράσει την ανησυχία περί “backdoor extradition”, στην περίπτωση που η έκδοση της ΕΕΕ για τα προκείμενα ερευνητικά μέτρα δεν πραγματοποιείται από δικαστική αρχή. Ωστόσο, κατά τη γνώμη μου, εν προκειμένω ο κίνδυνος καταστρατήγησης αφορά στην Απόφαση-Πλαίσιο για το ΕΕΣ και όχι στην Οδηγία. Η δε παρεχόμενη εν προκειμένω δυνατότητα, που προβλέπεται στην τελευταία, είναι σαφώς αναλογικότερη της παράδοσης εκζητουμένου κατ' εκτέλεση ΕΕΣ.

Στο πλαίσιο της Οδηγίας, η μεταγωγή του κρατουμένου στο κράτος έκδοσης ή στο κράτος εκτέλεσης πραγματοποιείται¹⁰²⁵ εφόσον «απαιτείται» η παρουσία του σε αυτό (άρθρ. 22§1 εδ. α΄, 23§1 Οδηγίας και αντίστοιχα άρθρ. 24§1 εδ. α΄ και 25§1 Ν. 4489/2017). Δηλαδή, το μέτρο αυτό δεν πρέπει να εντέλλεται από την αρχή έκδοσης στις περιπτώσεις που η παρουσία του κρατουμένου δεν είναι υποχρεωτική για την τελεσφόρηση του εκτελεστέου ερευνητικού μέτρου. Σε τέτοιες περιπτώσεις, η ενεργοποίηση της προκείμενης διαδικασίας συνιστά δυσανάλογο μέτρο για το μεταγόμενο άτομο. Καθ' ότι, δε, προϋπόθεση για τη μεταγωγή του κρατουμένου συνιστά το απαραίτητο αυτής, η συνδρομή της σχετικής απαίτησης πρέπει να αιτιολογείται στην ΕΕΕ¹⁰²⁶. Περαιτέρω προϋπόθεση για τη μεταγωγή του κρατουμένου συνιστά, κατ' άρθρα 22§1 εδ. β΄ της Οδηγίας και 24§1 περ. β΄ Ν. 4489/2017, η επιστροφή τούτου στο κράτος εκτέλεσης εντός της προθεσμίας, που τυχόν τάσσει η αρμόδια αρχή. Εφόσον, όμως, δεν ταχθεί τέτοια προθεσμία, δεν αποκλείεται η παραμονή του στο κράτος έκδοσης για αόριστο χρονικό διάστημα.

Κατ' αρχήν θετική είναι η διάταξη του άρθρου 22§2 της Οδηγίας, κατά την οποία, πέρα από τους «κοινούς» λόγους άρνησης της αναγνώρισης/εκτέλεσης της ΕΕΕ κατ' άρθρο 11, είναι επίσης δυνατή η άρνηση της εκτέλεσής της στις περιπτώσεις που ο κρατούμενος δεν συναινεί στη μεταγωγή του ή που αυτή ενδέχεται να παρατείνει την κράτησή του. Η ρύθμιση αυτή θα έπρεπε να είναι υποχρεωτική, χάριν της τήρησης των άρθρων 1, 6 ΧΘΔΕΕ (και, αντίστοιχα προς το τελευταίο, του άρθρου 5§1 ΕΣΔΑ) υπέρ του καθ' ου. Ορθά δε, όταν συντρέχει τέτοια περίπτωση κατά το αντίστοιχο άρθρο 24§2 Ν. 4489/2017, παρ' ημίν η εν λόγω ΕΕΕ υποχρεωτικά δεν εκτελείται¹⁰²⁷. Στο μέτρο που

¹⁰²⁵ Σημειωτέον ότι κατ' άρθρο 22§4 της Οδηγίας, εφόσον συντρέχει περίπτωση, χορηγείται άδεια διέλευσης του κρατουμένου μέσω τρίτου κράτους μέλους (:«κράτους μέλους διέλευσης»), κατόπιν αίτησης [δηλαδή εν προκειμένω δεν εκδίδεται συναφώς ΕΕΕ ή δικαστική απόφαση] συνοδευόμενης από όλα τα απαραίτητα έγγραφα. Το ίδιο ισχύει και στο πλαίσιο του αντίστοιχου άρθρου 24§3 Ν. 4489/2017 (όπου γίνεται λόγος για «κράτος-μέλος διαμεταγωγής»).

¹⁰²⁶ Σε αυτή την κατεύθυνση και οι *C. Heard / D. Mansell*, *The European Investigation Order...*, ό.π., 363, οι οποίοι ορθά παρατηρούν ότι δεν αρκεί η εντολή περί εξέτασης του κρατουμένου από αξιωματούχους του κράτους εκτέλεσης, αλλά πρέπει να εξηγείται ο λόγος για τον οποίο απαιτείται η φυσική παρουσία του.

¹⁰²⁷ Πρβλ. άρθρ. 460 ΚΠΔ, στο οποίο δεν προβλέπεται η εν λόγω προϋπόθεση. Σημειωτέον, πάντως, ότι η ρύθμιση αυτή δεν είναι πρωτότυπη, στο μέτρο που και υπό το καθεστώς της ΕΣΑΔΣΠΥ (άρθρ. 11§1) προβλέπονταν ήδη (επίσης δυνητικά) οι αυτοί (μεταξύ άλλων) λόγοι άρνησης εκτέλεσης της αίτησης συνδρομής. Η διαφοροποίηση έγκειται στο ότι στην ΕΣΑΔΣΠΥ προβλέπεται επιπλέον η μη μεταγωγή

επιδιώκεται η συναίνεση του ενδιαφερομένου ατόμου, αναγνωρίζεται σ' αυτό ρόλος υποκειμένου –και όχι «αντικειμένου»– στη διαδικασία εκτέλεσης της ΕΕΕ¹⁰²⁸. Δεν μπορεί, δε, να γίνει αποδεκτή η παράταση του προβλεπόμενου χρόνου κράτησης του μεταγομένου, επειδή συνεπάγεται την παράνομη κράτησή του. Σε περιπτώσεις τέτοιες, εφόσον ο κρατούμενος δεν συναινεί στη μεταγωγή του, η εκτέλεση της ΕΕΕ πρέπει να απορρίπτεται. Το ίδιο ισχύει και όταν ο κρατούμενος αντιμετωπίζει σοβαρό προσωπικό πρόβλημα (λ.χ. υγείας) ή είναι ακατάλληλη η μεταγωγή ανηλίκου ή ευάλωτου ατόμου¹⁰²⁹. Τέτοιο ενδεχόμενο μπορεί να οδηγήσει στην άρνηση εκτέλεσης της ΕΕΕ κατ' εφαρμογή των άρθρων 22§3 (και 23§2) της Οδηγίας και 24§2 εδ. β' (και 25§2) Ν. 4489/2017, βάσει των οποίων εκτιμάται η ηλικία, η πνευματική και η σωματική κατάσταση του κρατουμένου. Ειδικότερα, διατυπώνει σχετικώς τη γνώμη του ο νόμιμος εκπρόσωπος του κρατουμένου. Στην περίπτωση που ο κρατούμενος είναι ανήλικος, είναι σκόπιμο να ζητείται η γνώμη των ασκούντων την επιμέλειά του¹⁰³⁰. Συναφώς, όταν ενήλικος κρατούμενος έχει τεθεί σε δικαστική συμπαράσταση, είναι εύλογο να

κρατουμένου στις περιπτώσεις που η παρουσία του είναι αναγκαία για ποινική διαδικασία εκκρεμούσα στο κράτος στο οποίο απευθύνεται η αίτηση, καθώς και όταν συντρέχει άλλος επιτακτικός λόγος μη μεταγωγής. Η τελευταία αυτή περίπτωση είναι άκρως «υποκειμενικής» υφής, υπό την έννοια ότι τέτοιο επιτακτικό λόγο μπορεί να συνιστά ένα πρόβλημα υγείας του κρατουμένου, αλλά και ζητήματα απόμεινα των διπλωματικών σχέσεων μεταξύ των κρατών.

¹⁰²⁸ Μολονότι στην Οδηγία δεν προβλέπεται, στην πράξη θα πρέπει να αποτυπώνεται εγγράφως η συναίνεση του κρατουμένου στη μεταγωγή του, προς τον σκοπό όπως αποφευχθεί τυχόν κατάχρηση της διαδικασίας και, σε τελική ανάλυση, τυχόν πρόβλημα κατά την εκτέλεση της ΕΕΕ και ως προς τα αποδεικτικά μέσα, των οποίων σκοπεύεται η συγκέντρωση. Στο έντυπο του παραρτήματος Α' της Οδηγίας, στην οικεία υποενότητα Η1, απαιτείται να συμπληρωθεί αν ο κρατούμενος έχει συναινέσει στη μεταγωγή του στο κράτος έκδοσης ή αν η αρχή έκδοσης ζητεί να επιδιωχθεί τέτοια συναίνεση, ώστε ο τελευταίος να μεταχθεί σ' αυτό. Περαιτέρω, απαιτείται να συμπληρωθεί αν ο κρατούμενος συναινεί στη μεταγωγή του στο κράτος εκτέλεσης. Παρατηρείται ότι τα μόνα πεδία προς συμπλήρωση αναφορικά με το προκείμενο ερευνητικό μέτρο αφορούν στο κατά πόσο συναινεί ή όχι ο κρατούμενος στη μεταγωγή του (και όχι, π.χ., αν επίκειται η ολοκλήρωση της έκτισης της ποινής που του επιβλήθηκε ή αν αντιμετωπίζει θέμα υγείας).

¹⁰²⁹ Βλ. *Fair Trials International*, Fair Trials International's response to the adopted European Investigation Order Directive, 2014, σημ. 4.c (προσβάσιμο σε <https://www.fairtrials.org/wp-content/uploads/EIO-Position-Paper1.pdf>).

¹⁰³⁰ Πρβλ. άρθρ. 127 επ. ΑΚ (ως προς την ικανότητα του φυσικού προσώπου για δικαιοπραξία).

ζητείται η γνώμη του δικαστικού συμπαραστάτη του¹⁰³¹. Καταλληλότερο θα ήταν, κατά τη γνώμη μου, να είχε προβλεφθεί η υποχρεωτική ακρόαση των εν λόγω ατόμων αναφορικά με την προσωρινή μεταγωγή σε συγκεκριμένες, ρητά προσδιοριζόμενες, τέτοιες περιπτώσεις.

Προβληματισμό εγείρει ότι, τόσο κατά την Οδηγία όσο και κατά τον Ν. 4489/2017, δεν απαιτείται να μη συνεπάγονται οι συνθήκες κράτησης του προς μεταγωγή ατόμου στο κράτος έκδοσης την απάνθρωπη και εξευτελιστική μεταχείρισή του. Σε τέτοια περίπτωση, η ΕΕΕ πρέπει να απορρίπτεται βάσει του άρθρου 11§1 περ. στ' της Οδηγίας και, παρ' ημίν, βάσει του άρθρου 13§1 περ. στ' του ανωτέρω Νόμου.

Περαιτέρω, εύστοχα προβλέπεται (άρθρ. 22§7 Οδηγίας, 22§5 εδ. β' Ν. 4489/2017) ότι η περίοδος κράτησης του κρατούμενου στο έδαφος του κράτους έκδοσης αφαιρείται από την περίοδο κράτησης, που έχει ήδη επιβληθεί ή που πρόκειται να επιβληθεί σε αυτόν στο έδαφος του κράτους εκτέλεσης. Αντίστοιχα, το ίδιο προβλέπεται για τον κρατούμενο που μετάγεται στο κράτος εκτέλεσης (άρθρ. 23§2 Οδηγίας, 25§2 Ν. 4489/2017). Όμως, με την §2 του άρθρου 23 της Οδηγίας εισάγεται εξαίρεση, καθ' όσον δεν προβλέπεται η αναλογική εφαρμογή του άρθρου 22§2 περ. β'. Έτσι, η ενδεχόμενη παράταση της κράτησης του κρατούμενου δεν συνιστά λόγο άρνησης της εκτέλεσης της ΕΕΕ. Πράγματι, αποκλειστικά αρμόδια για την κρίση, κατά πόσο με τη μεταγωγή παρατείνεται η κράτηση του κρατούμενου, είναι εν προκειμένω η αρμόδια δικαστική αρχή του κράτους έκδοσης και όχι η αντίστοιχη αρχή του κράτους εκτέλεσης¹⁰³². Πάντως, και σε τέτοια περίπτωση η ελληνική αρχή εκτέλεσης απορρίπτει υποχρεωτικά την ΕΕΕ, καθώς –αντίθετα από ό,τι ισχύει στην Οδηγία– στο αντίστοιχο άρθρο 25§2 του Νόμου δεν εξαιρέθηκε η εφαρμογή του άρθρου 24§2 περ. β'. Ακόμη, το αρμόδιο κράτος μέλος (ήτοι το κράτος εκτέλεσης στην περίπτωση μεταγωγής του κρατούμενου στο κράτος έκδοσης και το κράτος έκδοσης στην περίπτωση μεταγωγής τούτου στο κράτος εκτέλεσης) μπορεί να ζητήσει την απελευθέρωση του κρατούμενου, ενόσω ο τελευταίος βρίσκεται στο άλλο κράτος μέλος (άρθρ. 22§6, 23§2 Οδηγίας και 24§5 εδ. α', 25§2 Ν. 4489/2017). Η εν λόγω πρόβλεψη ασφαλώς έχει τεθεί για τις

¹⁰³¹ Πρβλ. άρθρ. 1666, 1682, 1603 ΑΚ (ως προς την υποβολή ενηλίκου σε δικαστική συμπαράσταση και την επιμέλεια του προσώπου του από τον δικαστικό συμπαραστάτη του).

¹⁰³² Ακόμη και στην οριακή περίπτωση, κατά την οποία το κρατούμενο πρόσωπο δεν συναινεί στη μεταγωγή του και προσφεύγει κατά της ΕΕΕ, για τον λόγο ότι με την εκτέλεσή της παρατείνεται η κράτησή του, με ένδικο μέσο που ασκεί ενώπιον αρχής του κράτους εκτέλεσης, το τελευταίο δεν έχει τη δικαιοδοσία να κρίνει επ' αυτού.

περιπτώσεις που κατά τον χρόνο αυτό ολοκληρώνεται η έκτιση (ή αναστέλλεται ή παύει η εκτέλεση) της ποινής, στην οποία καταδικάστηκε ο μεταγόμενος, ή λήγει η προσωρινή κράτησή του (εφόσον πρόκειται για υπόδικο)¹⁰³³. Ενδιαφέρον παρουσιάζει ότι, κατά το γράμμα των σχετικών διατάξεων, το αρμόδιο *κράτος* ζητεί την απελευθέρωση του μεταχθέντα. Ορθότερο θα ήταν να είχε ανατεθεί ρητά η εν λόγω αρμοδιότητα στην αρμόδια δικαστική αρχή του κράτους έκδοσης ή εκτέλεσης, υπό τη συνευθύνη της οποίας διεξάγεται η προκείμενη διαδικασία εκτέλεσης της ΕΕΕ.

Κατά τις προβλέψεις της Οδηγίας και του Ν. 4489/2017, τα κράτη έκδοσης και εκτέλεσης «συμφωνούν» μεταξύ τους όσον αφορά στις πρακτικές ρυθμίσεις της προσωρινής μεταγωγής του κρατουμένου στο κράτος έκδοσης ή στο κράτος εκτέλεσης¹⁰³⁴, δηλαδή ως προς τις ημερομηνίες μεταγωγής και επιστροφής του, τις συνθήκες της κράτησής του στο κράτος στο οποίο θα μεταχθεί, τα μέτρα ασφαλείας που απαιτούνται κατά την κράτησή του σε αυτό και τη σωματική και διανοητική κατάστασή του (άρθρ. 22§5, 23§2 Οδηγίας και 24§4, 25§2 Ν. 4489/2017). Εν προκειμένω, θεσπίζεται μεν ένα σύστημα, κατά το οποίο η εκτέλεση της ΕΕΕ –ήτοι δικαστικής απόφασης– είναι υποχρεωτική βάσει της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης, ωστόσο οι ρυθμίσεις της Οδηγίας διαφοροποιούνται μερικά. Η διαπίστωση αυτή ισχύει, στο μέτρο που η *συνεννόηση* μεταξύ των αρχών έκδοσης και εκτέλεσης συνιστά αναγκαία προϋπόθεση και, έτσι, κατ’ ουσίαν εισάγεται εξαίρεση από την εφαρμογή του κανόνα “*forum regit actum*”, που κατ’ αρχήν διέπει τις ρυθμίσεις της Οδηγίας. Δηλαδή, ο Ενωσιακός νομοθέτης υπολαμβάνει –όχι άστοχα–, ήδη *a priori*, ότι η εκτέλεση των μέτρων αυτών είναι αδύνατη, αν δεν συνεργαστούν οι αρχές έκδοσης και εκτέλεσης αναφορικά με όλες τις κρίσιμες λεπτομέρειες για την ασφαλή και επιτυχημένη μεταγωγή του κρατουμένου. Καίτοι στο άρθρο 22§5 της Οδηγίας (:άρθρ. 24§4 Ν. 4489/2017) γίνεται λόγος για συμφωνία μεταξύ των *κρατών* έκδοσης και εκτέλεσης, στο πλαίσιο της προκείμενης δικαστικής συνεργασίας πρέπει ασφαλώς να νοηθεί ότι οι

¹⁰³³ Κατά τη D. Sayers, *The European Investigation Order...*, ό.π., σελ. 19, στον προσωρινά κρατούμενο συνήθως επιφυλάσσονται περισσότερα δικαιώματα και, για τον λόγο αυτό, πρέπει να είναι εγγυημένη η αντίστοιχη αντιμετώπισή του στο κράτος έκδοσης.

¹⁰³⁴ Πρβλ. άρθρ. 9§1, 2 ΣΑΔΣΠΥ/ΕΕ, στο οποίο γίνεται ρητά λόγος για «*συμφωνία*» μεταξύ του αιτούντος κράτους και του κράτους προς το οποίο απευθύνεται η αίτηση μεταγωγής κρατουμένου για τη διενέργεια ανακριτικών πράξεων. Σημειώνεται ότι οι παραπάνω ρυθμίσεις της ΣΑΔΣΠΥ/ΕΕ είναι ιδιαίτερα λακωνικές.

σχετικές συνεννοήσεις λαμβάνουν χώρα μεταξύ των αρμόδιων αρχών έκδοσης και εκτέλεσης.

Σύμφωνα με την §8 του άρθρου 22 της Οδηγίας, «[μ]ε την επιφύλαξη της παραγράφου 6, πρόσωπο το οποίο τελεί υπό μεταγωγή δεν διώκεται, κρατείται ούτε υπόκειται σε οποιονδήποτε άλλο περιορισμό της προσωπικής του ελευθερίας στο κράτος έκδοσης για πράξεις ή καταδίκες προγενέστερες της αναχώρησής του από το έδαφος του κράτους εκτέλεσης οι οποίες δεν προβλέπονται στην ΕΕΕ». Αντίστοιχη είναι η ρύθμιση του άρθρου 24§6 εδ. α' Ν. 4489/2017. Οι εν λόγω διατάξεις τρόπον τινά εισάγουν, στο πεδίο της ΕΕΕ, την –παραδοσιακή στο πεδίο της μικρής δικαστικής συνδρομής– αρχή της ειδικότητας¹⁰³⁵. Δεδομένου ότι ο κρατούμενος μετάγεται στο κράτος έκδοσης ή άλλως στο κράτος εκτέλεσης, επειδή έχει κριθεί αναγκαία η παρουσία του κατά την εκτέλεση ερευνητικού μέτρου, δεν αποκλείεται να πρόκειται για κατηγορούμενο ή δυνητικά ύποπτο/κατηγορούμενο. Κατά τούτο, είναι αυτονόητα σημαντικό, τόσο για τον σεβασμό της κυριαρχίας του κράτους –η αρμόδια αρχή του οποίου εκτελεί την ΕΕΕ– όσο και για την προστασία του μεταγομένου, να μη διωχθεί ή και κρατηθεί αυτός για την ερευνώμενη αξιόποινη πράξη ή για άλλη που τελέστηκε πριν από τη μεταγωγή του. Κατ' άρθρα 22§9 της Οδηγίας και 24§6 εδ. β' Ν. 4489/2017, η παρεχόμενη προστασία δεν ισχύει στην περίπτωση που ο μεταχθείς (προφανώς εφόσον ενδιάμεσως απελευθερώθηκε) δεν αποχωρεί από το κράτος στο οποίο μετάχθηκε μετά το πέρας δεκαπέντε διαδοχικών ημερών¹⁰³⁶, αφότου η παρουσία του στο τελευταίο δεν κρίνεται πια απαραίτητη. Το εν λόγω χρονικό διάστημα πρέπει, βέβαια, να υπολογίζεται αφότου ο μεταχθείς πληροφορείται ότι η παρουσία του δεν κρίνεται απαραίτητη για τις ανάγκες της διεξαγόμενης ποινικής έρευνας, καθώς και ότι αν δεν αποχωρήσει εγκαίρως (ήτοι εντός δεκαπέντε ημερών) είναι δυνατή η άσκηση ποινικής δίωξης σε βάρος του, η σύλληψη και η κράτησή του για προγενέστερες της μεταγωγής του αξιόποινες πράξεις ή καταδίκες του. Επιπρόσθετα, η μη αποχώρηση του μεταχθέντα από το κράτος στο οποίο μετάχθηκε δεν πρέπει να οφείλεται στην οικονομική αδυναμία του προς τούτο¹⁰³⁷,

¹⁰³⁵ Βλ. Μέρος Πρώτο, Κεφάλαιο Πρώτο, Γ.1.4.

¹⁰³⁶ Πρβλ. άρθρ. 27§3 Απόφασης-Πλαίσιο για το ΕΕΣ, όπου τάσσεται αντίστοιχα η προθεσμία των σαράντα πέντε ημερών.

¹⁰³⁷ Εν όψει των άρθρων 22§10, 23§3 Οδηγίας και 24§7, 25§3 Ν. 4489/2017, εξυπακούεται ότι στα έξοδα μεταγωγής του κρατούμενου από και προς το έδαφος του κράτους εκτέλεσης ή του κράτους έκδοσης, με τα οποία βαρύνεται το τελευταίο, συμπεριλαμβάνονται τα αναγκαία έξοδα για την αποχώρηση του μεταχθέντα. Σημειωτέον ότι, από προφανή παραδρομή, στο άρθρο 25§3 Ν. 4489/2017 ορίζεται ότι τα

ακόμη και στην περίπτωση που συναίνεσε στη μεταγωγή του, καθώς μια τέτοια αντιμετώπισή του θα ήταν πρόδηλα καταχρηστική.

Με τη συμπερίληψη της φράσης «*οι οποίες δεν προβλέπονται στην ΕΕΕ*» στην ως άνω διάταξη του άρθρου 22§8 και αντίστοιχης στο άρθρο 24§6 εδ. α' Ν. 4489/2017 (:«*οι οποίες δεν περιλαμβάνονται στην ΕΕΕ*»), μπορεί να παρατηρηθεί ότι προκαλείται σύγχυση, αφού με βάση αυτές είναι δυνατόν να εκληφθεί ότι κάποιο άτομο μπορεί να διωχθεί/κρατηθεί/περιοριστεί για προγενέστερες αξιόποινες πράξεις, που προβλέπονται στην ΕΕΕ. Έτσι, όμως, παραβλέπεται ολότελα ότι η ΕΕΕ δεν συνιστά –σε αντίθεση με το ΕΕΣ– μέσο υποβοήθησης της ασκηθείσας ποινικής δίωξης διά της κράτησης του καθ' ου υπόπτου/κατηγορουμένου, αλλά –αποκλειστικά– μέσο συγκέντρωσης αποδεικτικών μέσων. Για τον λόγο αυτό, κατά το προοίμιο της Οδηγίας (αιτ. σκ. 25 εδ. γ'), «*όταν το πρόσωπο πρόκειται να μεταχθεί σε άλλο κράτος μέλος για τους σκοπούς της ποινικής δίωξης, μεταξύ δε άλλων να προσαχθεί ενώπιον δικαστηρίου για τη διεξαγωγή της δίκης, θα πρέπει να εκδίδεται ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης*».

Τέλος, η με βάση την ΕΕΕ μεταγωγή κρατουμένων με σκοπό την εκτέλεση ερευνητικών μέτρων δεν συνιστά κατ' ακριβολογία ερευνητικό μέτρο ή έστω το τελικώς επιδιωκόμενο εκτελεστέο μέτρο, αλλά μέσο για την υποβοήθηση της εκτέλεσης (άλλου) ερευνητικού μέτρου στο κράτος έκδοσης ή στο κράτος εκτέλεσης. Ένα τέτοιο μέτρο, για παράδειγμα, είναι η εξέταση του μεταγομένου ως μάρτυρα κατ' αντιπαράσταση προς τον κατηγορούμενο ή άλλο μάρτυρα¹⁰³⁸. Στις περιπτώσεις, λοιπόν, που η μεταγωγή πραγματοποιείται (κατ' άρθρα 23 Οδηγίας και 25 Ν. 4489/2017) προς το κράτος εκτέλεσης με σκοπό την εκτέλεση ερευνητικού μέτρου σε αυτό, είναι εύλογο η αρχή έκδοσης να ζητεί την εκτέλεση του εν λόγω ερευνητικού μέτρου με την ίδια ΕΕΕ¹⁰³⁹ ή με εκδιδόμενη συμπληρωματική ΕΕΕ. Η δε εκτέλεση τούτου πρέπει να κρίνεται πριν από τη μεταγωγή, ώστε τυχόν άρνηση να συνεπάγεται συνακόλουθα την

έξοδα μεταγωγής κρατουμένου «*προς το κράτος εκτέλεσης βαρύνουν το εν λόγω κράτος*» και όχι το κράτος έκδοσης.

¹⁰³⁸ Παρ' ημίν βλ. άρθρ. 225§1 ΚΠΔ. Πρβλ. άρθρ. 93§7(α) Καταστατικού Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου [:Ν. 3003/2002], κατά το οποίο «[τ]ο Δικαστήριο μπορεί να ζητήσει την προσωρινή μεταφορά του υπό κράτηση προσώπου για τον σκοπό της αναγνώρισεως της ταυτότητας του ή για την λήψη καταθέσεως ή για παροχή άλλης συνδρομής [...]».

¹⁰³⁹ Βλ. σ' αυτή την κατεύθυνση *Council, Extracts from Conclusions...*, ό.π., σελ. 3, όπου απαντά η σύσταση ότι, όταν επιδιώκεται η εκτέλεση περισσότερων μέτρων, η αρχή έκδοσης πρέπει να τα συμπεριλαμβάνει όλα σε μία ΕΕΕ.

απόρριψη ως αλυσιτελούς τής (άρρηκτα συνδεδεμένης με αυτή) ΕΕΕ, με βάση την οποία διατάσσεται η μεταγωγή. Το ίδιο, αντίστοιχα, ισχύει για τη μεταγωγή κρατούμενου στο κράτος έκδοσης: Στην ΕΕΕ πρέπει να αναφέρεται τουλάχιστον συνοπτικά το εκτελεστέο ερευνητικό μέτρο, ώστε ο κρατούμενος να πληροφορείται τον σκοπό της μεταγωγής του (και να συναινέσει μετά λόγου γνώσεως σε αυτή, εφόσον βέβαια η συναίνεσή του απαιτείται), αλλά και η αρχή εκτέλεσης να είναι σε θέση να κρίνει αν συντρέχει λόγος μη αναγνώρισης/εκτέλεσής της κατ' άρθρα 11 της Οδηγίας και 13 Ν. 4489/2017.

Γ. Η εξέταση με εικονοτηλεδιάσκεψη ή άλλου είδους οπτικοακουστική μετάδοση ή με τηλεφωνική διάσκεψη

1. Γενικές παρατηρήσεις

Κατ' αρχάς, το ΕΔΔΑ –το οποίο έχει εν προκειμένω αναπτύξει σχετική προστατευτική νομολογία– έχει κρίνει ότι δυνατότητες, όπως η εξέταση με εικονοτηλεδιάσκεψη, οι οποίες είναι άμεσα διαθέσιμες μέσω της σύγχρονης τεχνολογίας, μπορούν να προσφέρουν μια λύση για την εξέταση των μαρτύρων σε άλλο κράτος κατά τρόπο συμβατό με το δικαίωμα του κατηγορουμένου να εξετάζει μάρτυρες κατ' άρθρο 6§3 περ. δ' ΕΣΔΑ¹⁰⁴⁰. Πάντως, κατά το Δικαστήριο, τα αποδεικτικά μέσα –μεταξύ των οποίων και οι καταθέσεις των μαρτύρων κατηγορίας– πρέπει κατ' αρχήν να υποβάλλονται σε δημόσια ακρόαση παρουσία του κατηγορουμένου, ώστε ο τελευταίος να δύναται να τα αντικρούσει¹⁰⁴¹. Η εξέταση του μάρτυρα/πραγματογνώμονα εξ αποστάσεως πρέπει να επιτρέπεται σε πολύ συγκεκριμένες περιπτώσεις, όταν η εξέτασή του διαφορετικά είναι αδύνατη ή ιδιαίτερα δυσχερής· λ.χ. όταν αδυνατεί να ταξιδέψει επειδή είναι σοβαρά ασθενής ή επειδή για εύλογους λόγους φοβάται να προσέλθει με

¹⁰⁴⁰ Βλ. ενδεικτ. από 28.11.2017 απόφαση «Rastoder κατά Σλοβενίας», αριθ. προσφ. 50142/13, σκ. 58 (*in fine*). Γενικότερα για τη νομολογία του ΕΔΔΑ σχετικά με την αποδεικτική αξιοποίηση των μαρτυρικών καταθέσεων και τα σχετικά ζητήματα, βλ. *L. Bachmaier Winter*, *Transnational criminal proceedings...*, ό.π., 130 επ.

¹⁰⁴¹ Βλ. ενδεικτ. από 10.5.2011 απόφαση του ΕΔΔΑ «Jakubczyk κατά Πολωνίας», αριθ. προσφ. 17354/04, σκ. 44.

τη φυσική παρουσία του στον τόπο εξέτασης (όπως το θύμα βιασμού ή το θύμα κακουργήματος που τελέστηκε από τη σικελική μαφία)¹⁰⁴².

Στη ΣΑΔΣΠΥ/ΕΕ είχαν προβλεφθεί, ως «ειδικές μορφές αμοιβαίας συνδρομής» (υπό τον τίτλο ΙΙ), η εξέταση με εικονοτηλεδιάσκεψη (άρθρ. 10) και η εξέταση μαρτύρων και πραγματογνωμόνων με τηλεφωνική συνδιάλεξη (άρθρ. 11)¹⁰⁴³. Από τη συγκριτική επισκόπηση του άρθρου 10 ΣΑΔΣΠΥ/ΕΕ με το άρθρο 24 της Οδηγίας, το οποίο ρυθμίζει το μέτρο της εξέτασης με εικονοτηλεδιάσκεψη ή με άλλου είδους οπτικοακουστική μετάδοση, προκύπτει ότι οι ρυθμίσεις του τελευταίου βασίζονται σε μεγάλο βαθμό στις αντίστοιχες που είχαν προηγηθεί στο πλαίσιο της ΣΑΔΣΠΥ/ΕΕ¹⁰⁴⁴.

Η εξέταση με εικονοτηλεδιάσκεψη πρέπει να διενεργείται με τη χρήση ποιοτικά επαρκών τεχνικών μέσων¹⁰⁴⁵, ώστε να διασφαλίζεται η ποιότητα του προκύπτοντος από αυτή αποδεικτικού μέσου. Η εν λόγω εξέταση και είναι σκόπιμο να συγκριθούν τα (τεχνικά κ.λπ.) μέσα με τα οποία υλοποιείται από τα κράτη μέλη, ώστε να καταστεί αποτελεσματική στην πράξη η εφαρμογή της¹⁰⁴⁶.

¹⁰⁴² Βλ. *J. Blackstock*, *The European Investigation Order*, ό.π., 496, η οποία μάλιστα θεωρεί ότι το εν λόγω ερευνητικό μέτρο πρέπει να εφαρμόζεται μόνο στις περιπτώσεις που συνιστά την «έσχατη λύση». Πρβλ. *European Law Institute*, *Draft legislative proposals for the prevention and resolution of conflicts of jurisdiction in criminal matters in the European Union*, Βιέννη 2017, σελ. 20 (προσβάσιμο σε https://europeanlawinstitute.eu/fileadmin/user_upload/p_el/Publications/Conflict_of_Jurisdiction_in_Criminal_Law_FINAL.pdf), όπου αναφέρεται ότι με τη θέση σε ισχύ της Οδηγίας για την ΕΕΕ και τη συνακόλουθη δυνατότητα εικονοτηλεδιάσκεψης ή τηλεφωνικής διάσκεψης, καθίσταται «περιττή» η παρουσία του μάρτυρα για την εξέτασή του.

¹⁰⁴³ Πρβλ. άρθρ. 9-10 του από 8.11.2001 πρωτοκόλλου της ΕΣΑΔΣΠΥ, με τα οποία επίσης προβλέφθηκαν ρητά τα εν λόγω ερευνητικά μέτρα.

¹⁰⁴⁴ Σημειωτέον ότι και το άρθρο 25 Οδηγίας σχετίζεται με το άρθρο 11 ΣΑΔΣΠΥ/ΕΕ, όχι όμως σε τόσο μεγάλο βαθμό όσο ισχύει στην παραπάνω περίπτωση.

¹⁰⁴⁵ Βλ. *Fair Trials International*, *Fair Trials International's response to a European Member States' legislative...*, ό.π., σελ. 7.

¹⁰⁴⁶ Το Συμβούλιο (Γενική Γραμματεία) στο από 29.5.2015 έγγραφό του «Σύσταση του Συμβουλίου για τις διασυννοριακές εικονοτηλεδιασκέψεις», αριθ. 9206/15 (προσβάσιμο σε <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-9206-2015-INIT/el/pdf>), παρατηρεί ότι «[θ]α πρέπει επομένως να αξιολογηθεί ο αντίκτυπος των νομοθετικών εξελίξεων –ιδίως δε της ευρωπαϊκής εντολής έρευνας η οποία ορίζει λεπτομερή διαδικασία για τη χρήση της εικονοτηλεδιάσκεψης στις ποινικές υποθέσεις– στους διάφορους δικονομικούς κανόνες και εγγυήσεις που ισχύουν στο κράτος μέλος αίτησης και εκτέλεσης» (πλ.αγ. 21) και καλεί τα κράτη μέλη «[ν]α εξετάσουν τη θέση σε εφαρμογή, σε εθνικό επίπεδο των ακόλουθων μέτρων, με σκοπό τη βελτίωση της διαλειτουργικότητας μεταξύ των κρατών μελών:

Στα καθ' ημάς, πρόκειται για καινούργια δυνατότητα και έτσι, μέχρι στιγμής τουλάχιστον, είναι αμφίβολο κατά πόσο κάθε δυνητικά αρμόδια αρχή εκτέλεσης διαθέτει την απαιτούμενη υποδομή. Εξυπακούεται, όμως, ότι η υποδομή αυτή πρέπει να αποκτηθεί, ώστε να είναι δυνατή η εκτέλεση του προκείμενου ερευνητικού μέτρου, σύμφωνα πλέον και με τις πηγάζουσες από την Οδηγία σχετικές υποχρεώσεις της Ελλάδας ως κράτους εκτέλεσης.

2. Η εξέταση με εικονοτηλεδιάσκεψη ή άλλου είδους οπτικοακουστική μετάδοση
Σύμφωνα με τα άρθρα 24§1 της Οδηγίας και 26§1 Ν. 4489/2017, η αρχή έκδοσης μπορεί να εκδώσει την ΕΕΕ για την εξέταση μάρτυρα, πραγματογνώμονα, αλλά και υπόπτου ή κατηγορουμένου, με εικονοτηλεδιάσκεψη ή άλλου είδους οπτικοακουστική μετάδοση, στις περιπτώσεις που κάποιο από τα παραπάνω άτομα βρίσκεται στο έδαφος του κράτους εκτέλεσης.

Κατά το προοίμιο της Οδηγίας (αιτ. σκ. 26), «[γ]ια λόγους αναλογικής χρήσης των ευρωπαϊκών ενταλμάτων σύλληψης, οι δικαστικές αρχές θα πρέπει να εκτιμούν αν η ΕΕΕ θα αποτελούσε αποτελεσματικό και ανάλογο μέσο στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας. Η αρχή έκδοσης θα πρέπει να εκτιμά ιδίως κατά πόσον η έκδοση ΕΕΕ για την εξέταση υπόπτου ή κατηγορουμένου με εικονοτηλεδιάσκεψη θα μπορούσε να χρησιμεύσει ως αποτελεσματική εναλλακτική λύση.». Η προτίμηση της έκδοσης της ΕΕΕ αντί της έκδοσης του ΕΕΣ, στις περιπτώσεις που αυτή ενδείκνυται, είναι πράγματι ευκαταία για την τήρηση της αρχής της αναλογικότητας. Πέρα από το ότι έτσι δεν περιορίζεται η ελευθερία του υπόπτου/κατηγορουμένου¹⁰⁴⁷, επιπλέον εκμηδενίζεται συγκριτικά το απαιτούμενο κόστος της σύνολης διαδικασίας. Της δε Οδηγίας μη διακρίνουσας, το εν λόγω ερευνητικό μέτρο μπορεί να αφορά και στην εξέταση του

[...] η) [ν]α αξιολογήσουν τον αντίκτυπο πράξεων που έχουν εκδοθεί από την Ένωση, όπως της ευρωπαϊκής εντολής έρευνας σε σχέση με τους ισχύοντες διονομικούς κανόνες» (πλαγ. 22).

¹⁰⁴⁷ Άλλωστε, κατά την Επιτροπή (Εγχειρίδιο για τον τρόπο έκδοσης και εκτέλεσης του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης, ΕΕ C 335/01/6.10.2017, σελ. 1 επ.), «σκοπός του ΕΕΣ δεν είναι η διαμεταγωγή προσώπων απλώς και μόνο για να ανακριθούν ως ύποπτοι. Για τον σκοπό αυτό μπορούν να χρησιμοποιούνται άλλα μέτρα, όπως η ευρωπαϊκή εντολή έρευνας». Σημειωτέον ότι, κατ' άρθρο 1§1 της Απόφασης-Πλαίσιο για το ΕΕΣ, το ένταλμα εκδίδεται προς τον σκοπό της σύλληψης και της παράδοσης «προσώπου που καταζητείται για την άσκηση ποινικής δίωξης ή για την εκτέλεση ποινής ή μέτρου στερητικού της ελευθερίας». Η έκδοση του ΕΕΣ αφορά σε κατηγορούμενο (φυγόδικο), σε καταδικασθέντα (φυγόποινο), αλλά σε κάποιες έννομες τάξεις (π.χ. στη Γερμανία) και σε ύποπτο.

μάρτυρα/πραγματογνώμονα, όπως και στη λήψη της απολογίας του κατηγορουμένου, μέσω εικονοτηλεδιάσκεψης στο στάδιο της διαδικασίας στο ακροατήριο. Το ίδιο ισχύει και στο πλαίσιο του Ν. 4489/2017.

Πέραν των (γενικών) λόγων άρνησης αναγνώρισης/εκτέλεσης του άρθρου 11, η άρνηση της εκτέλεσης της ΕΕΕ είναι εν προκειμένω δυνατή, επίσης, αν ο ύποπτος/κατηγορούμενος δεν συναινεί –είτε πρόκειται να εξεταστεί ο ίδιος είτε κάποιος μάρτυρας ή πραγματογνώμονας¹⁰⁴⁸– ή αν η εκτέλεση του εντελλόμενου ερευνητικού μέτρου σε συγκεκριμένη υπόθεση αντίκειται στις «θεμελιώδεις αρχές της νομοθεσίας του κράτους εκτέλεσης» (άρθρ. 24§2 Οδηγίας). Οι εν λόγω θεμελιώδεις αρχές¹⁰⁴⁹ ασφαλώς περιλαμβάνουν, μεταξύ άλλων¹⁰⁵⁰, τις δικαιοκρατικές εγγυήσεις της ΕΣΔΑ. Στις περιπτώσεις που αυτές προσβάλλονται, όπως (και) όταν ο ύποπτος/κατηγορούμενος αρνείται να εξεταστεί¹⁰⁵¹, ασκώντας τα δικαιώματα πρόσβασης στο περιεχόμενο της δικογραφίας, σιωπής και μη αυτοενοχοποίησής του, η εκτέλεση της ΕΕΕ πρέπει να απορρίπτεται υποχρεωτικά. Σημειωτέον ότι κατά το αντίστοιχο άρθρο 26§2 Ν. 4489/2017, η άρνηση της εκτέλεσης της προκειμένης ΕΕΕ είναι υποχρεωτική όταν δεν συναινεί σε αυτή ο ύποπτος/κατηγορούμενος, καθώς και όταν η εκτέλεση του ερευνητικού μέτρου αντίκειται στο ελληνικό δίκαιο. Κατά τούτο, εφαρμόζεται η *lex loci* σε κάθε περίπτωση και όχι μόνον όταν προσβάλλονται θεμελιώδεις αρχές της.

Περαιτέρω, δεν αποκλείεται ο ύποπτος/κατηγορούμενος να προτιμά να εξεταστεί με τη φυσική παρουσία του ενώπιον των αρμόδιων αρχών του κράτους έκδοσης. Στις δε περιπτώσεις που επίκειται η εξέταση μάρτυρα ή/και

¹⁰⁴⁸ Της Οδηγίας μη διακρίνουσας, πρέπει να γίνει δεκτή αυτή η –υπέρ του υπόπτου/κατηγορουμένου– ερμηνεία.

¹⁰⁴⁹ Σχετικά με τον όρο «θεμελιώδεις αρχές της νομοθεσίας του κράτους εκτέλεσης», βλ. στο ίδιο Μέρος, Κεφάλαιο Τέταρτο, Γ.2.

¹⁰⁵⁰ Για παράδειγμα, στο Ηνωμένο Βασίλειο με βάση τη νομοθεσία του δεν επιτρέπεται η εκτέλεση του εν λόγω ερευνητικού μέτρου· βλ. *College of Policing*, *The European Investigation Order*, [Authorised Professional Practice], 2017, σελ. 2 (προσβάσιμο σε <https://www.app.college.police.uk/app-content/investigations/european-investigations/european-investigation-order/>). Βέβαια, εν προκειμένω είναι διαφορετικό το (κατ' αρχήν επαφιέμενο στην αρχή εκτέλεσης) ζήτημα κατά πόσον η εν λόγω απαγόρευση συνιστά «θεμελιώδη αρχή της νομοθεσίας» του Ηνωμένου Βασιλείου.

¹⁰⁵¹ Βλ. σχετ. Α. Grio, *The defendant's rights in the hearing by videoconference*, σε: Stefano Ruggeri (επιμ.), *Transnational evidence and multicultural in Europe*, εκδ. Springer, Cham-Heidelberg-New York-Dordrecht-London 2014, σελ. 122.

πραγματογνώμονα, εφόσον η εκτέλεση του ερευνητικού μέτρου δεν διεξάγεται μυστικά, είναι πιθανό ο ύποπτος/κατηγορούμενος να αξιώσει τη φυσική παρουσία τους. Άλλωστε, η ταυτόχρονη παρουσία του εξεταζομένου και του υπόπτου/κατηγορουμένου μπορεί να έχει μεγάλη σημασία για την αρμόδια (δικαστική) αρχή του κράτους έκδοσης όπως και για τον ίδιο τον καθ' ου¹⁰⁵². Στον δε ύποπτο/κατηγορούμενο πρέπει να επιφυλάσσεται η δυνατότητα ενεργού συμμετοχής του στη διαδικασία, λ.χ. με την υποβολή ερωτημάτων προς τον εξεταζόμενο. Η δυνατότητα αυτή δυστυχώς δεν περιλήφθηκε ρητά στην Οδηγία και στον Ν. 4489/2017, αλλά ισχύει δυνάμει του άρθρου 48§2 ΧΘΔΕΕ, το οποίο αντιστοιχεί στο άρθρο 6§3 περ. δ' ΕΣΔΑ¹⁰⁵³.

Στα άρθρα 24§3 περ. α' της Οδηγίας και 26§3 περ. α' Ν. 4489/2017 ορίζεται ότι οι πρακτικές ρυθμίσεις σχετικά με την εξέταση συμφωνούνται μεταξύ των αρχών έκδοσης και εκτέλεσης και, στη συνέχεια, η αρχή εκτέλεσης ενημερώνει τον μάρτυρα/πραγματογνώμονα ως προς την ώρα και τον τόπο διεξαγωγής της εξέτασης. Πράγματι, ενδείκνυται –όχι μόνον εν προκειμένω, αλλά γενικότερα ως προς τα περισσότερα ερευνητικά μέτρα– οι συνεργαζόμενες αρχές να συνεννοούνται αναφορικά με τα όποια πρακτικά ζητήματα για την εκτέλεση της ΕΕΕ¹⁰⁵⁴. Παρατηρείται ότι εύστοχο θα ήταν να είχε προβλεφθεί στην Οδηγία, αναφορικά με όλα τα εκτελούμενα ερευνητικά μέτρα –ανάλογα βέβαια με τα ειδικότερα χαρακτηριστικά του καθενός–, η κατ' άρθρα 24§6 της Οδηγίας και 26§6 Ν. 4489/2017 σύνταξη πρακτικών, στα οποία αναφέρονται οι συμμετέχοντες στην εξέταση στο κράτος εκτέλεσης και οι ιδιότητές τους, η τυχόν δόση όρκου, οι τεχνικές συνθήκες κ.λπ. Κατ' αυτό τον τρόπο θα διασφαλιζόταν καλύτερα η τήρηση των απαιτούμενων τύπων τόσο στο κράτος έκδοσης όσο και στο κράτος εκτέλεσης. Μάλιστα, αν και δεν προβλέπεται τέτοια υποχρέωση στην Οδηγία και στον Ν. 4489/2017, είναι πάντως απαραίτητο να

¹⁰⁵² Η δυνατότητα αυτή δεν υπάρχει, ασφαλώς, στην περίπτωση των ανώνυμων (προστατευόμενων) μαρτύρων. Σε τέτοιες περιπτώσεις, η καταδίκη του κατηγορουμένου δεν μπορεί να βασίζεται αποκλειστικά ή σε καθοριστικό βαθμό σε ανώνυμες καταθέσεις· βλ. ενδεικτ. από 23.4.1997 απόφαση του ΕΔΔΑ «Van Mechelen και λοιποί κατά Ολλανδίας», αριθ. προσφ. 21363/93, 21364/93, 21427/93 και 22056/93, σκ. 55· βλ. και άρθρ. 218§6 ΚΠΔ, 9§5 Ν. 2928/2001 (όπως ισχύει και με τον Ν. 4478/2017).

¹⁰⁵³ Βλ. Επεξηγήσεις σχετικά με τον Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων, ό.π., σελ. 30.

¹⁰⁵⁴ Στη ρύθμιση αυτή, ουσιαστικά, υπάγονται και οι προβλέψεις των άρθρων 24§4 Οδηγίας και 26§4 Ν. 4489/2017, κατά τα οποία αν η αρχή εκτέλεσης δεν έχει πρόσβαση στα απαιτούμενα τεχνικά μέσα για τη διεξαγωγή εικονοτηλεδιάσκεψης, τα μέσα αυτά πρέπει να τίθενται στη διάθεσή της από το κράτος έκδοσης με αμοιβαία συμφωνία.

διατηρούνται οι πρωτότυπες ηχογραφήσεις, ώστε ο ύποπτος/κατηγορούμενος και το αρμόδιο δικαστήριο να μπορούν να διαπιστώσουν κατά πόσο τηρήθηκαν όλες οι απαραίτητες εγγυήσεις κατά την εξέταση (λ.χ. ότι η τυχόν παρασχεθείσα διερμηνεία δεν περιελάμβανε σφάλματα κ.λπ.)¹⁰⁵⁵.

Στις περιπτώσεις που με βάση την ΕΕΕ επιδιώκεται η εξέταση υπόπτου/κατηγορουμένου, το εν λόγω άτομο κλητεύεται από την αρχή εκτέλεσης με σκοπό να εξεταστεί σύμφωνα με την εσωτερική νομοθεσία του κράτους εκτέλεσης και ενημερώνεται¹⁰⁵⁶ εγκαίρως ως προς τα δικαιώματά του δυνάμει της νομοθεσίας του κράτους εκτέλεσης, ώστε να έχει τη δυνατότητα να ασκήσει αποτελεσματικά τα υπερασπιστικά δικαιώματά του (άρθρ. 24§3 περ. β΄ Οδηγίας, 26§3 περ. β΄ Ν. 4489/2017). Η εν λόγω ρύθμιση είναι ορθή: Με δεδομένο ότι το εντελλόμενο ερευνητικό μέτρο εκτελείται στο κράτος εκτέλεσης είναι εύλογο, για την τήρηση της νομιμότητας (με την έννοια και της προβλεψιμότητας) της διαδικασίας σ' αυτό, να τηρείται η εσωτερική νομοθεσία του τελευταίου ως προς τα δικαιώματα του καθ' ου υπόπτου/κατηγορουμένου.

Με τα άρθρα 24§5 της Οδηγίας και 26§5 Ν. 4489/2017 τίθενται διάφοροι επιμέρους κανόνες σε σχέση με τα προκείμενα ερευνητικά μέτρα. Έτσι, μεταξύ άλλων, προβλέπεται ότι «η εξέταση διενεργείται απευθείας από την αρμόδια αρχή του κράτους έκδοσης ή υπό την καθοδήγησή της και σύμφωνα με το εσωτερικό δίκαιο αυτού του κράτους» (περ. γ΄ άρθρ. 24§5). Κατ' αυτό τον τρόπο, εξασφαλίζεται το παραδεκτό του αποδεικτικού μέσου στο κράτος έκδοσης κατ' εφαρμογή του κανόνα “forum regit actum”.

Επιπλέον, στην περίπτωση α΄ της ως άνω παραγράφου §5 ορίζεται ότι κατά την εξέταση παρίσταται η αρμόδια αρχή του κράτους εκτέλεσης, η οποία είναι υπεύθυνη για την εξακρίβωση της ταυτότητας του εξεταζομένου, καθώς και για την τήρηση των θεμελιωδών αρχών της νομοθεσίας του κράτους εκτέλεσης με αντιπρόσωπό της – επικουρούμενη από διερμηνέα αν αυτό απαιτείται. Η συνδρομή διερμηνέα –όπως και συνηγόρου¹⁰⁵⁷– απαιτείται, ασφαλώς, και υπέρ του κατηγορουμένου που επιθυμεί να εξετάσει τον μάρτυρα κατ' άρθρο 47 εδ. β΄, 48§2 ΧΘΔΕΕ (και, αντίστοιχα, κατ' άρθρο

¹⁰⁵⁵ Βλ. *Fair Trials International*, Fair Trials International's response to the adopted..., ό.π., σημ. 4.ε.

¹⁰⁵⁶ Βλ. *infra* υποσημ. 1214.

¹⁰⁵⁷ Έτσι και η *Commission*, Comments..., ό.π., σελ. 27, αναφορικά με τις περιπτώσεις που το σχετικό αποδεικτικό υλικό πρόκειται να εισφερθεί στην ποινική δίκη.

6§3 περ. δ' ΕΣΔΑ), εφόσον δεν κατανοεί τη γλώσσα που ο τελευταίος ομιλεί. Για την πληρέστερη διαφύλαξη των εγγυήσεων δικαιότητας της διαδικασίας, σκόπιμο θα ήταν να είχε οριστεί ρητά στην Οδηγία ότι ο παριστάμενος αντιπρόσωπος της αρχής εκτέλεσης είναι δικαστικός λειτουργός. Η διαπίστωση αυτή επιρρωνύεται από την περαιτέρω πρόβλεψη ότι, αν η (όχι απαραίτητα δικαστική) αρχή εκτέλεσης κρίνει ότι κατά τη διάρκεια της εξέτασης παραβιάζονται οι θεμελιώδεις αρχές της νομοθεσίας του κράτους εκτέλεσης, λαμβάνει αμέσως τα απαραίτητα μέτρα για να εξασφαλίσει τη συνέχιση της εξέτασης σύμφωνα με τις εν λόγω αρχές. Δηλαδή, εν προκειμένω η αρχή εκτέλεσης (έστω διά του αντιπροσώπου της) πρόδηλα ασκεί καθήκον δικαστικής φύσης. Με την εν λόγω πρόβλεψη του άρθρου 24§5 περ. α' της Οδηγίας τηρείται η νομιμότητα της διαδικασίας στο κράτος εκτέλεσης, ενώ σε τελική ανάλυση διασφαλίζεται η κυριαρχία του. Μάλιστα παρ' ημίν, βάσει του άρθρ. 26§5 περ. α' Ν. 4489/2017, γενικότερα δεν πρέπει να παραβιάζεται η εσωτερική νομοθεσία (και όχι μόνον οι θεμελιώδεις αρχές της). Για παράδειγμα, στην περίπτωση που κράτος εκτέλεσης είναι η Ελλάδα και κατά την έναρξη της εξέτασης με εικονοτηλεδιάσκεψη η εξετάζουσα (στο κράτος έκδοσης) αρχή ζητήσει την αποχώρηση του συνηγόρου του κατηγορουμένου, αν η απαίτηση αυτή εφαρμοστεί θα παραβιαστεί η εσωτερική νομοθεσία –πολύ περισσότερο εν προκειμένω θεμελιώδης αρχή της– και συνάμα θεμελιώδες δικονομικό δικαίωμα του τελευταίου, ενώ η διαδικασία πάσχει απόλυτη ακυρότητα (άρθρ. 171§1 περ. δ' ΚΠΔ σε συνδ. με άρθρ. 47 εδ. β', γ', 48§2 ΧΘΔΕΕ, 6§3 περ. γ' ΕΣΔΑ). Σε τέτοια περίπτωση, ο εκπρόσωπος της ελληνικής αρχής εκτέλεσης οφείλει να επισημάνει τον –πρόδηλα– παράνομο χαρακτήρα της υπό διεξαγωγή διαδικασίας κατά την ημέτερη έννομη τάξη και, στη συνέχεια, εφόσον η εξετάζουσα αρχή εμμένει στην προαναφερθείσα απαίτησή της, να παύσει την εκτέλεση του ερευνητικού μέτρου.

Με το εδάφιο α' των άρθρων 24§5 περ. ε' της Οδηγίας και 26§5 περ. ε' Ν. 4489/2017 θεσπίζεται σημαντική διάταξη, η οποία λειτουργεί προς όφελος του καθ' ου υπόπτου/κατηγορουμένου και θα έπρεπε να είχε συμπεριληφθεί σε άλλο (γενικό) κεφάλαιο της Οδηγίας και να καλύπτει όλα τα εκτελούμενα δυνάμει της ΕΕΕ ερευνητικά μέτρα και όχι μόνο το προκείμενο. Κατά τη διάταξη αυτή, οι ύποπτοι/κατηγορούμενοι ενημερώνονται πριν από την εξέταση σχετικά με τα δικονομικά δικαιώματά τους –συμπεριλαμβανομένου του δικαιώματος να μην καταθέσουν– που τους αναγνωρίζονται βάσει της νομοθεσίας του κράτους εκτέλεσης και του κράτους έκδοσης. Τόσο δε αυτοί όσο και οι μάρτυρες/πραγματογνώμονες

επικουρούνται κατά περίπτωση από διερμηνέα, με μέριμνα του κράτους εκτέλεσης, κατόπιν αιτήματος του κράτους έκδοσης ή του προς εξέταση προσώπου (:§5 περ. δ' των άρθρων 24 Οδηγίας και 26 Ν. 4489/2017).

Σύμφωνα με το εδάφιο β' των άρθρων 24§5 περ. ε' της Οδηγίας και 24§5 περ. ε' Ν. 4489/2017, εφόσον το εσωτερικό δίκαιο του κράτους εκτέλεσης ή του κράτους έκδοσης αναγνωρίζει στους μάρτυρες/πραγματογνώμονες το δικαίωμα να μην καταθέσουν, οι ίδιοι ενημερώνονται σχετικά με αυτό το δικαίωμα πριν από την εξέταση και δικαιούνται να το επικαλεστούν. Αν ο καλούμενος μάρτυρας/πραγματογνώμονας δεν διαθέτει τέτοιο δικαίωμα, κατά τα προαναφερθέντα, δεν αποκλείεται η επιβολή κυρώσεων σε αυτόν, στην περίπτωση που δεν προσέρχεται για να εξεταστεί ή καταθέτει ψευδώς¹⁰⁵⁸. Κατ' άρθρο 24§7 της Οδηγίας και αντίστοιχα κατ' άρθρο 26§7 Ν. 4489/2017, στην περίπτωση αυτή εφαρμόζεται η *lex loci* «ως αν η εξέταση να διενεργείτο στο πλαίσιο εθνικής διαδικασίας». Η ρύθμιση αυτή –που αντιστοιχεί στη διάταξη του άρθρου 10§8 ΣΑΔΣΠΥ/ΕΕ– διαφοροποιείται από τη ρύθμιση της ΕΣΑΔΣΠΥ (άρθρ. 8), με την οποία προβλέπεται η μη επιβολή κυρώσεων σε τέτοιες περιπτώσεις. Η επιλογή αυτή του Ενωσιακού νομοθέτη ήταν βέβαια εύλογη, με δεδομένο ότι η ΕΕΕ συνιστά δικαστική απόφαση εκτελεστή στο κράτος εκτέλεσης (γενόμενης πάντως σεβαστής της νομοθεσίας του κράτους εκτέλεσης).

Σημαντική είναι η περίπτωση μιας από τις πρώτες –αν όχι της πρώτης– ΕΕΕ που εκδόθηκε από ελληνική αρχή έκδοσης, η οποία αφορούσε στη διενέργεια εικονοτηλεδιάσκεψης για την εξέταση μάρτυρα κατηγορίας (:φερόμενης παθούσας εγκλημάτων σωματεμπορίας-μαστροπείας). Συγκεκριμένα, κατά την απόφαση του Μικτού Ορκωτού Δικαστηρίου Αθηνών με αριθ. 96, 97, 98, 261/2018¹⁰⁵⁹, «ως παθούσα[ς] η κατάθεσή της ενώπιον του παρόντος Δικαστηρίου κρίνεται απαραίτητη προκειμένου να υποστεί και τη βάσανο των ερωτημάτων του Δικαστηρίου και των συνηγόρων των κατηγορουμένων, ενώ δεν προκρίνεται στην προκειμένη περίπτωση η ανάγνωση των ενόρκων καταθέσεων που έδωσε στην προδικασία κατ' άρθρο 365 ΚΠοινΔ, καθότι αφενός η εμφάνιση και η εξέτασή της από το παρόν Δικαστήριο, δεν ελέγχεται ως αδύνατη δεδομένου ότι η διαμονή της στο εξωτερικό (Βουλγαρία) είναι σε όμορη χώρα με την Ελλάδα, χώρα της Ευρωπαϊκής Ένωσης [...], και αφετέρου υπάρχει

¹⁰⁵⁸ Βλ. άρθρ. 231 ΚΠΔ, 224§1, 226 ΠΚ.

¹⁰⁵⁹ Η ως άνω απόφαση –κατά το νομικώς ενδιαφέρον μέρος της– είναι προσβάσιμη σε <https://hcba.gr/novacriminalia-τεύχος-vo-4-οκτώβριος-2018/>.

πλέον νομοθετική λύση (Ευρωπαϊκή Εντολή Έρευνας) [...] και πλέον είναι δυνατή και η εικονοτηλεδιάσκεψη και εξέταση του μάρτυρα από τη χώρα διαμονής αυτού με άμεση εικόνα στο χώρο του δικαστηρίου, προκειμένου να δώσει κατάθεση από τον τόπο διαμονής σε χώρα της Ευρωπαϊκής Ένωσης». Προς τούτο, το δικαστήριο ανέβαλε την εκδίκαση της υπόθεσης και εξέδωσε παράλληλα σχετική ΕΕΕ. Η πρακτική αυτή είναι ευκαίιο να παγιωθεί από τη νομολογία των δικαστηρίων μας, καθώς κατ' αυτό τον τρόπο διασφαλίζεται πράγματι το δικαίωμα του κατηγορουμένου να εξετάζει τους μάρτυρες κατηγορίας κατ' άρθρα 47 εδ. β', 48§2 ΧΘΔΕΕ (και, αντίστοιχα, κατ' άρθρο 6§3 περ. δ' ΕΣΔΑ), σύμφωνα και με τα άρθρα 333§2 και 357§3 ΚΠΔ¹⁰⁶⁰. Έτσι, στις περιπτώσεις που απορρίπτεται το αίτημα του κατηγορουμένου προς εξέταση του μάρτυρα έστω μέσω εικονοτηλεδιάσκεψης, κατ' αρχήν θίγεται υπερασπιστικό δικαίωμα του κατηγορουμένου και προκαλείται απόλυτη ακυρότητα της διαδικασίας κατ' άρθρο 171§1 περ. δ' ΚΠΔ¹⁰⁶¹.

3. Η εξέταση με τηλεφωνική διάσκεψη

Το ερευνητικό μέτρο της εξέτασης με τηλεφωνική διάσκεψη ρυθμίζεται στα άρθρα 25 της Οδηγίας και 27 Ν. 4489/2017. Το μέτρο αυτό αφορά αποκλειστικά στην εξέταση μάρτυρα/πραγματογνώμονα¹⁰⁶², και δη «εφόσον δεν είναι σκόπιμο ή δυνατόν για το προς εξέταση πρόσωπο να εμφανιστεί στο έδαφος του πρώτου κράτους μέλους αυτοπροσώπως και αφού έχουν ήδη εξετασθεί άλλα κατάλληλα μέσα» (άρθρ. 25§1 Οδηγίας και, αντίστοιχα, άρθρ. 27§1 Ν. 4489/2017). Έτσι, ήδη από την ως άνω διατύπωση συνάγεται ότι η αξιοποίηση του προκείμενου μέτρου προορίζεται για τις περιπτώσεις που έχει εξεταστεί η εκτέλεση άλλων ερευνητικών μέτρων αντ' αυτού, αλλά έχει αποβεί άκαρπη ή δεν ενδείκνυται. Δηλαδή, το εν λόγω μέτρο αντιμετωπίζεται ως εξαιρετικό –

¹⁰⁶⁰ Πρβλ. και άρθρ. 354 σε συνδ. με άρθρ. 328 ΚΠΔ σχετικά με την εξέταση μαρτύρων που έχουν κώλυμα να εμφανιστούν στο ακροατήριο, περίπτωση κατά την οποία επίσης εξετάζονται οι μάρτυρες από τον κατηγορούμενο· βλ. *Ο. Τσόλκα*, Το δικαίωμα του κατηγορουμένου να εξετάζει «μάρτυρες κατηγορίας» κατά την έννοια του άρθρου 6 παρ. 3 δ της ΕΣΔΑ, ΠοινΧρ 2006, 88.

¹⁰⁶¹ Βλ. σχετ. το σχόλιο του γράφοντος επί της εν λόγω απόφασης, *Nova Criminalia* 4/2018, σελ. 12-13 (προσβάσιμο σε https://hcba.gr/wp-content/uploads/2018/10/NC4_2018-2.pdf).

¹⁰⁶² Η ΕΕΕ κατ' αρχήν εκτελείται ακόμη και όταν τα πρόσωπα αυτά δεν συναινούν στην εξέτασή τους, ειδικά ως υπόκεινται στις σχετικές κυρώσεις που τυχόν προβλέπονται στο εσωτερικό δίκαιο (κατ' άρθρ. 24§§5 περ. ε' εδ. β', 7 Οδηγίας και 26§§5 περ. ε' εδ. β', 7 Ν. 4489/2017). Πρβλ. την αντίθετη ρύθμιση του άρθρου 11§2 ΣΑΔΣΠΥ/ΕΕ.

διαπίστωση που επιρρωνύεται και από τη μη πρόβλεψη της δυνατότητας εκτέλεσής του για την εξέταση υπόπτου/κατηγορουμένου. Για τον λόγο αυτό, το άρθρο 25§2 της Οδηγίας δεν παραπέμπει στην αναλογική εφαρμογή και του (επιπρόσθετου) δυνητικού λόγου άρνησης εκτέλεσης της ΕΕΕ του άρθρου 24§2 περ. α', το οποίο αφορά μόνο στην περίπτωση που δεν συναινεί ο ύποπτος/κατηγορούμενος στην εξέτασή του. Το ίδιο ισχύει και στο πλαίσιο του Ν. 4489/2017, του οποίου το άρθρο 27§2 δεν παραπέμπει στο άρθρο 26§2 περ. α'. Αυτή η αντιμετώπιση του μέτρου ως εξαιρετικού είναι ορθή, στο μέτρο που είναι δυσχερές για το δικαστήριο της ουσίας στο κράτος έκδοσης, αλλά και για τους διαδίκους, να εκτιμήσουν την κατάθεση του μάρτυρα/πραγματογνώμονα, διαπιστώνοντας με βεβαιότητα τον βαθμό αξιοπιστίας του, χωρίς καν να τον βλέπουν¹⁰⁶³, σε αντίθεση με την εξέταση με εικονοτηλεδιάσκεψη¹⁰⁶⁴.

Ως προς το προκείμενο μέτρο, ο Ενωσιακός νομοθέτης παραπέμπει σχεδόν καθ' ολοκληρίαν στις ρυθμίσεις της εξέτασης με εικονοτηλεδιάσκεψη ή με άλλου είδους οπτικοακουστική μετάδοση, προβλέποντας στην §2 του ως άνω άρθρου ότι εφαρμόζονται αναλογικά οι διατάξεις του άρθρου 24§§3, 5, 6, 7. Όμως, με τη μη συμπερίληψη από τον Ενωσιακό νομοθέτη στις εφαρμοστέες ρυθμίσεις και αυτής της περίπτωσης β' του άρθρου 24§2, η εκτέλεση της ΕΕΕ, με βάση την οποία η αρχή έκδοσης εντέλλεται το εν λόγω ερευνητικό μέτρο, φαίνεται να είναι υποχρεωτική και στην περίπτωση που αυτή αντίκειται στις θεμελιώδεις αρχές του δικαίου του κράτους εκτέλεσης. Καθώς οι αρχές αυτές συγκροτούν την εθνική δημόσια τάξη του κράτους εκτέλεσης, μια τέτοια ερμηνεία δεν μπορεί να γίνει δεκτή. Η ίδια παρατήρηση ισχύει ως προς την εφαρμογή του Ν. 4489/2017, ειδικά όμως όταν προσβάλλονται θεμελιώδεις αρχές της ελληνικής νομοθεσίας (και όχι γενικώς το εσωτερικό δίκαιο). Όθεν, σε τέτοιες περιπτώσεις, ανεξάρτητα από το αν θα προκριθεί η αναλογική εφαρμογή της περίπτωσης β' του άρθρου 24§2 της Οδηγίας και αντίστοιχα του άρθρου 26§2 Ν. 4489/2017, η εκτέλεση της ΕΕΕ είναι απορριπτέα.

¹⁰⁶³ Έτσι και A. Lach, Transnational gathering of evidence..., ό.π., 108.

¹⁰⁶⁴ Και στην περίπτωση της εικονοτηλεδιάσκεψης, πάντως, μπορεί να επιφυλάσσονται σφάλματα κατά την εκτίμηση της κατάθεσης του εξεταζομένου εξ αποστάσεως μάρτυρα από τους διαδίκους, αλλά και από το δικαστήριο, στο μέτρο που δεν αποτυπώνεται με τα χρησιμοποιούμενα τεχνικά μέσα η «γλώσσα του σώματός του», η ειδικότερη χροιά της φωνής του κ.λπ.

Δ. Η παροχή πληροφοριών σχετικά με τραπεζικούς και άλλους χρηματοοικονομικούς λογαριασμούς και με τις αντίστοιχες συναλλαγές

Ήδη στην από 5.9.1996 Σύσταση R (96) 8 του Συμβουλίου της Ευρώπης, είχαν διατυπωθεί οι αρχές-συστάσεις ότι «[ο]ι κανόνες που ρυθμίζουν το τραπεζικό απόρρητο δεν θα πρέπει να εμποδίζουν την αποτελεσματική δράση κατά του οικονομικού και κατά του οργανωμένου εγκλήματος» και ότι οι «[δ]ιαφορές μεταξύ των εθνικών κανόνων που ρυθμίζουν το τραπεζικό απόρρητο δεν θα πρέπει να παρακωλύουν την αποτελεσματική διεθνή συνεργασία στον αγώνα κατά του οικονομικού εγκλήματος και κατά του οργανωμένου εγκλήματος»¹⁰⁶⁵.

Στην ΕΣΑΔΣΠΥ –όπως και στα πρόσθετα πρωτόκολλά της– δεν έχει προβλεφθεί κάποια ειδική ρύθμιση για τη σχετική συνεργασία μεταξύ των κρατών μερών της¹⁰⁶⁶. Στη ΣΑΔΣΠΥ/ΕΕ επίσης δεν απαντά σχετική ρύθμιση, ωστόσο μείζον μέρος του από 16.10.2001 πρωτοκόλλου της αφορά ακριβώς στη συνδρομή για την παροχή πληροφοριών περί τραπεζικών λογαριασμών και τραπεζικών συναλλαγών¹⁰⁶⁷.

Στην Οδηγία απαντούν δύο σχετικά άρθρα, ήτοι τα άρθρα 26 («πληροφορίες σχετικά με τραπεζικούς και άλλους χρηματοοικονομικούς λογαριασμούς») και 27 («πληροφορίες σχετικά με τραπεζικές και άλλες χρηματοοικονομικές συναλλαγές»), κι αντίστοιχα στον Ν. 4489/2017 τα άρθρα 28 και 29, τα οποία λόγω της προφανούς συνάφειάς τους εξετάζονται από κοινού στο παρόν.

Σύμφωνα με την §1 του άρθρου 26 της Οδηγίας, η ΕΕΕ μπορεί να εκδοθεί με σκοπό να καθοριστεί αν συγκεκριμένος ύποπτος/κατηγορούμενος διατηρεί τραπεζικούς λογαριασμούς σε τράπεζα ευρισκόμενη στο κράτος εκτέλεσης και, εφόσον συντρέχει

¹⁰⁶⁵ Απόδοση Σ. Αλεξιάδη, Κείμενα αντεγκληματικής πολιτικής..., ό.π., σελ. 349 και 353.

¹⁰⁶⁶ Έτσι, τα κράτη μέρη της ΕΣΑΔΣΠΥ δεν δεσμεύονται ως προς τις σχετικές εσωτερικές νομοθετικές επιλογές τους. Για παράδειγμα στην Ελβετία, το τραπεζικό απόρρητο συνιστά μεν δικαίωμα κατοχυρωμένο (σε επίπεδο κοινού δικαίου), πλην όμως σε περιπτώσεις δικαστικής συνδρομής ουδέποτε προβάλλεται ως λόγος άρνησης της παροχής της και δεν συνιστά «ουσιώδες συμφέρον» του κράτους, εκτός και αν συντρέχει περίπτωση προσβολής του πυρήνα του δικαιώματος και απειλής της ελβετικής οικονομίας σε γενικό επίπεδο· βλ. Δ. Αρβανίτη, Το ελβετικό νομικό πλαίσιο..., ό.π., σελ. 368-369 και εκεί υποσημ. 22-25.

¹⁰⁶⁷ Συγκεκριμένα πρόκειται για τα άρθρα 1-5 του εν λόγω πρωτοκόλλου. Επισημαίνεται ότι με βάση το άρθρο 7 τούτου, τα κράτη μέλη δεν μπορούν να επικαλούνται το τραπεζικό απόρρητο ως λόγο απόρριψης της αίτησης συνδρομής άλλου κράτους μέλους.

τέτοια περίπτωση, να παρασχεθούν στο κράτος έκδοσης όλα τα στοιχεία αυτών¹⁰⁶⁸. Η διάταξη διαθέτει ευρύ πεδίο εφαρμογής, καθώς επιτρέπει τη χορήγηση¹⁰⁶⁹ των συγκεκριμένων πληροφοριών για οποιασδήποτε φύσης τραπεζικούς λογαριασμούς (π.χ. καταθετικούς, όψεως, συνδικαιούχων κ.λπ.) του υπόπτου/κατηγορουμένου, που τηρούνται σε χρηματοπιστωτικό ίδρυμα¹⁰⁷⁰ που λειτουργεί στο έδαφος του κράτους

¹⁰⁶⁸ Ειδικά όσον αφορά στα εγκλήματα του παραρτήματος I του Κανονισμού (ΕΕ) 2016/794 «για τον Οργανισμό της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη Συνεργασία στον Τομέα της Επιβολής του Νόμου (Ευρωπαϊκή και την αντικατάσταση και κατάργηση των αποφάσεων του Συμβουλίου 2009/371/ΔΕΥ, 2009/934/ΔΕΥ, 2009/935/ΔΕΥ, 2009/936/ΔΕΥ και 2009/968/ΔΕΥ» (ΕΕ L 135/24.5.2016, σελ. 53 επ.) –τα οποία δεν ταυτίζονται απόλυτα με αυτά του παραρτήματος I της Οδηγίας για την ΕΕΕ–, καθώς και στη νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες, στα συναφή βασικά αδικήματα και στη χρηματοδότηση της τρομοκρατίας, η εκτέλεση του προκειμένου ερευνητικού μέτρου σχετίζεται και με την Οδηγία (ΕΕ) 2019/1153 «για τη θέσπιση κανόνων με σκοπό τη διευκόλυνση της χρήσης χρηματοοικονομικών και άλλων πληροφοριών για την πρόληψη, την ανίχνευση, τη διερεύνηση ή τη δίωξη ορισμένων ποινικών αδικημάτων και την κατάργηση της απόφασης 2000/642/ΔΕΥ του Συμβουλίου», ΕΕ L 186/11.7.2019, σελ. 122 επ. Για τον λόγο αυτό, στην αιτ. σκ. 13 προοιμίου της ανωτέρω Οδηγίας αναφέρεται ρητά η Οδηγία 2014/41/ΕΕ. Οι ρυθμίσεις της Οδηγίας (ΕΕ) 2019/1153 έχουν τεχνικό χαρακτήρα και δεν μας απασχολούν εν προκειμένω. Από άλλη δε έποψη, σημειωτέον ότι το εν θέματι ερευνητικό μέτρο διαφέρει ολότελα από τη *μαζική* ανταλλαγή (εν πολλοίς αντίστοιχων) πληροφοριών στο πλαίσιο της συνεργασίας των κρατών βάσει συμβάσεων αμοιβαίας διοικητικής συνδρομής σε φορολογικά θέματα, όπως είναι η από 29.10.2014 Πολυμερής Συμφωνία αρμόδιων αρχών για την αυτόματη ανταλλαγή πληροφοριών χρηματοοικονομικών λογαριασμών του ΟΟΣΑ [:N. 4428/2016].

¹⁰⁶⁹ Κατά το άρθρο 26§2 της Οδηγίας, κάθε κράτος μέλος λαμβάνει τα αναγκαία μέτρα, ώστε να είναι σε θέση να παρέχει τα εν λόγω δεδομένα. Η διάταξη αυτή δεν συμπεριλήφθηκε στον Ν. 4489/2017 – ενδεχομένως επειδή αφορά σε άλλο νομικό πλαίσιο, το οποίο ήδη υπάρχει στην ελληνική νομοθεσία (όπως θα αναφερθεί παρακάτω). Περαιτέρω, κατά την §4 του ιδίου άρθρου (:αντίστοιχο άρθρ. 28§5 Ν. 4489/2017) η υποχρέωση του κράτους εκτέλεσης ως προς την παροχή των εν λόγω πληροφοριών ισχύει μόνο στον βαθμό που αυτές βρίσκονται στην κατοχή της τράπεζας που τηρεί τον λογαριασμό. Διαφορετικά, η αρχή εκτέλεσης θα έπρεπε –άτοπα– να προβεί σε μη νομιμοποιημένες βάσει της ΕΕΕ περαιτέρω ενέργειες.

¹⁰⁷⁰ Για τον εν λόγω όρο, βλ. αιτ. σκ. 28 προοιμίου, το οποίο παραπέμπει στην Οδηγία 2005/60/ΕΚ, ΕΕ L 309/25.11.2005, σελ. 15 επ. Η εν λόγω Οδηγία από την 26.6.2017 έχει αντικατασταθεί από την Οδηγία (ΕΕ) 2015/849 «σχετικά με την πρόληψη της χρησιμοποίησης του χρηματοπιστωτικού συστήματος για τη νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες ή για τη χρηματοδότηση της τρομοκρατίας, την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 648/2012 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, και την κατάργηση της οδηγίας 2005/60/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου και της οδηγίας 2006/70/ΕΚ της Επιτροπής», ΕΕ L 141/5.6.2015, σελ. 73 επ. Στο άρθρο 3 περ. 1, 2 της ως άνω

εκτέλεσης (έχοντας δηλαδή πραγματική και όχι κατ' ανάγκη τυπική ή την κύρια έδρα του σ' αυτό). Κατ' άρθρο 28§1 Ν. 4489/2017, με το οποίο ενσωματώθηκε η ανωτέρω διάταξη, μπορεί –εύστοχα– να είναι καθ' ου η εν λόγω ΕΕΕ και ένωση προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα. Όμως, εκπλήσσει δυσάρεστα η ελληνική απόδοση της διάταξης του άρθρου 26§1 της Οδηγίας, στο μέτρο που εκλαμβάνεται με αυτή ο καθ' ου ύποπτος/κατηγορούμενος ως «αντικείμενο της ποινικής διαδικασίας»¹⁰⁷¹. Το εν λόγω ατόπημα ευτυχώς δεν απαντά στο προαναφερθέν άρθρο του Νόμου, όπου γίνεται λόγος για πρόσωπα «κατά των οποίων στρέφεται η ποινική διαδικασία». Περαιτέρω, κατ' άρθρο 26§3 της Οδηγίας, η εν λόγω ΕΕΕ εκδίδεται και για λογαριασμούς για τους οποίους ο καθ' ου («εμπλεκόμενος στην ποινική διαδικασία») ενεργεί ως πληρεξούσιος.

Κατά την §6 του άρθρου 26 της Οδηγίας, η ΕΕΕ επίσης εκδίδεται με σκοπό να καθοριστεί αν ένα φυσικό ή νομικό πρόσωπο¹⁰⁷² διατηρεί έναν ή περισσότερους λογαριασμούς σε χρηματοπιστωτικό ίδρυμα *μη* τραπεζικό, το οποίο βρίσκεται στο έδαφος του κράτους εκτέλεσης. Σημειώνεται ότι κατά το αντίστοιχο άρθρο 28§2 Ν. 4489/2017, και πάλι καθ' ου μπορεί να είναι και ένωση προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα. Στην εν λόγω περίπτωση, πέρα από τους λόγους του άρθρου 11, άρνηση της εκτέλεσης της ΕΕΕ κατά την Οδηγία *μπορεί να χωρεί*¹⁰⁷³ και στις περιπτώσεις που η εκτέλεση του ερευνητικού μέτρου δεν θα επιτρεπόταν σε παρόμοια εγχώρια υπόθεση. Έτσι, ρητά (μόνον εν προκειμένω και όχι στις περιπτώσεις της §1)

Οδηγίας δίδονται οι ορισμοί του πιστωτικού ιδρύματος και του χρηματοπιστωτικού οργανισμού, ως προς τους οποίους πρέπει να γίνει δεκτό ότι εφαρμόζονται τα ερευνητικά μέτρα των άρθρων 26 και 27.

¹⁰⁷¹ Αυτή η –προβληματική– διατύπωση δεν απαντά στο αγγλικό κείμενο της Οδηγίας (:ο χρησιμοποιούμενος σ' αυτό όρος είναι “subject”, δηλαδή υποκείμενο), ωστόσο απαντά στο άρθρο 26§1, αλλά και στο άρθρο 26§3 και στην αιτ. σκ. 27 προοιμίου του γαλλικού κειμένου της (:«objet»). Πρβλ. *Eurojust / European Judicial Network, Joint note...*, ό.π., σελ. 13, όπου υπολαμβάνεται ότι βάσει της επίμαχης διατύπωσης η εκτέλεση του προκειμένου ερευνητικού μέτρου επιτρέπεται όσον αφορά σε κάθε πρόσωπο, ακόμη και σε μη κατηγορούμενο/ύποπτο.

¹⁰⁷² Και εν προκειμένω –όπως αμέσως παραπάνω–, κατά το ελληνικό κείμενο της Οδηγίας ο καθ' ου αποτελεί «το αντικείμενο της ποινικής διαδικασίας». Ορθά, δε, μεταφέρθηκε η εν λόγω διάταξη με το άρθρο 28§2 Ν. 4489/2017, όπου γίνεται λόγος πρόσωπα «κατά των οποίων στρέφεται η ποινική διαδικασία».

¹⁰⁷³ Η έκφραση της Οδηγίας «χωρεί επίσης άρνηση» δίνει την εντύπωση ότι η άρνηση εκτέλεσης της ΕΕΕ είναι υποχρεωτική, ωστόσο η ερμηνεία αυτή πρέπει να αποκλειστεί δεδομένης της διατύπωσης της φράσης στο αγγλικό και το γαλλικό κείμενο της (“may also be refused” και «peut également être refusée» αντίστοιχα).

μπορεί να ισχύσει η *lex loci*, γενόμενης σεβαστής της απαίτησης της προβλεψιμότητας της νομοθεσίας του κράτους εκτέλεσης. Πάντως, όταν συντρέχει παρ' ημίν τέτοια περίπτωση, βάσει του άρθρου 28§2 εδ. β' Ν. 4489/2017 η άρνηση εκτέλεσης της συγκεκριμένης ΕΕΕ είναι υποχρεωτική¹⁰⁷⁴.

Σκόπιμο θα ήταν, λόγω της προφανούς συνάφειας των κάθε είδους χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων, τραπεζικών ή μη, ως προς τα δεδομένα (συναλλαγών, λογαριασμών ή μερίδων κ.λπ.) που αυτά κατέχουν και, συνακόλουθα, για την ισότιμη μεταχείριση των καθ' ων, ο προαναφερθείς επιπρόσθετος λόγος άρνησης να ίσχυε και για τα τραπεζικά ιδρύματα. Το κενό αυτό μπορεί να καλυφθεί από την αρχή εκτέλεσης με την επίκληση των άρθρων 10§§1 περ. β', 5 της Οδηγίας και 12§§1 περ. β', 5 Ν. 4489/2017, λόγω αδυναμίας εκτέλεσης της ΕΕΕ, όταν το εντελλόμενο με βάση την ΕΕΕ ερευνητικό μέτρο δεν θα ήταν διαθέσιμο σε παρόμοια εγχώρια υπόθεση. Έτσι, παρ' ημίν, η άρση του τραπεζικού απορρήτου είναι κατ' άρθρο 3 Ν.Δ. 1059/1971¹⁰⁷⁵ επιτρεπτή μόνον εάν η αξιόποινη πράξη, στην οποία αφορά η ΕΕΕ, είναι κακουργηματικού χαρακτήρα. Σημειωτέον, πάντως, ότι στο ρυθμιστικό πεδίο του ανωτέρω Νόμου δεν υπάγονται τα μη τραπεζικά χρηματοπιστωτικά ιδρύματα.

Επιπλέον, κατ' άρθρα 26§5 της Οδηγίας και 28§4 Ν. 4489/2017, η αρχή έκδοσης αιτιολογεί στην ΕΕΕ τους λόγους, για τους οποίους οι ζητούμενες πληροφορίες πιθανόν έχουν ουσιαστική σημασία για την ποινική διαδικασία, καθώς και αυτούς για τους οποίους συμπεραίνει ότι ο λογαριασμός ανήκει σε τράπεζες του κράτους εκτέλεσης, και –ει δυνατόν– ποιες ενδέχεται να είναι αυτές, περιλαμβάνοντας κάθε διαθέσιμη πληροφορία που διευκολύνει την εκτέλεση της εντολής. Βάσει αυτής της αιτιολογίας για την έκδοση της ΕΕΕ, όσον αφορά στο εν λόγω ερευνητικό μέτρο, ο καθ' ου –εφόσον βέβαια πληροφορηθεί την έκδοση και το περιεχόμενό της– δύναται να την

¹⁰⁷⁴ Ενδιαφέρον παρουσιάζει ότι στο νομοσχέδιο (άρθρ. 28§6) για την ενσωμάτωση της Οδηγίας στην ελληνική έννομη τάξη, όπως αυτό είχε αναρτηθεί διαδικτυακά προς δημόσια διαβούλευση (ό.π.), προβλεπόταν ότι η εκτέλεση της ΕΕΕ θα μπορούσε να απορριφθεί και στην περίπτωση που «το αιτούμενο ερευνητικό μέτρο δεν προβλέπεται για παρόμοια εσωτερική υπόθεση», με τη διεύρυνση του πεδίου εφαρμογής του ειδικού λόγου άρνησης του άρθρου 26§6 της Οδηγίας (που αφορά μόνο σε μη τραπεζικά χρηματοπιστωτικά ιδρύματα) και στις περιπτώσεις που η εκδοθείσα ΕΕΕ θα αφορούσε στην πληροφόρηση αν ο ύποπτος/κατηγορούμενος διατηρεί ή ελέγχει λογαριασμούς οποιασδήποτε φύσης σε τράπεζα ευρισκόμενη στο έδαφος του κράτους εκτέλεσης. Εν τέλει, η εν λόγω διαφοροποίηση από την Οδηγία δεν υιοθετήθηκε στο άρθρο 28§1 Ν. 4489/2017.

¹⁰⁷⁵ Όπως ισχύει και με τον Ν. 3994/2011.

προσβάλει ασκώντας ένδικο μέσο και κατά το σκέλος της που αφορά στην «ουσιαστική σημασία» των προκείμενων πληροφοριών. Με την επιπρόσθετη αναφορά στην ΕΕΕ κάθε διαθέσιμης σχετικής πληροφορίας, μεταξύ άλλων και ως προς τις τράπεζες στις οποίες ενδεχομένως διατηρεί ο καθ' ου τραπεζικό λογαριασμό, αποφεύγονται περιττές –ενδεχομένως χρονοβόρες και δαπανηρές– ενέργειες εκ μέρους της αρχής εκτέλεσης. Παρεπόμενα, δε, αποφεύγεται η –αδικαιολόγητη– βλάβη της τιμής ή της υπόληψης του καθ' ου ενώπιον τρίτων χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων.

Όσον αφορά στη χορήγηση πληροφοριών σχετικά με τραπεζικές και άλλες χρηματοοικονομικές συναλλαγές, κατ' άρθρα 27§1 της Οδηγίας και 29§1 Ν. 4489/2017, είναι δυνατή η έκδοση της ΕΕΕ για τη λήψη στοιχείων συγκεκριμένων τραπεζικών λογαριασμών και τραπεζικών πράξεων, που διενεργήθηκαν σε συγκεκριμένη χρονική περίοδο, μέσω λογαριασμών που προσδιορίζονται στην ΕΕΕ, περιλαμβανομένων των στοιχείων οποιουδήποτε άλλου συναλλασσόμενου (εμβάλλοντος ή πιστούμενου) λογαριασμού. Δηλαδή, συμπληρωματικά προς τα άρθρα 26 της Οδηγίας και 28 Ν. 4489/2017, με τις διατάξεις αυτές προβλέπεται η παροχή πληροφοριών¹⁰⁷⁶ ως προς τις χρεωστικές-πιστωτικές κινήσεις, που έχουν πραγματοποιηθεί εντός συγκεκριμένου χρονικού διαστήματος¹⁰⁷⁷. Έτσι, για να είναι θεμιτή βάσει της Οδηγίας η εκτέλεση του εν λόγω ερευνητικού μέτρου, απαιτείται εν προκειμένω η ΕΕΕ να αφορά σε συγκεκριμένους τραπεζικούς λογαριασμούς και συναλλαγές, που διενεργήθηκαν σε συγκεκριμένο χρονικό διάστημα.

Στην πράξη, χάριν της απρόσκοπτης αναγνώρισης της ΕΕΕ και της αποτελεσματικής εκτέλεσής της, η αρχή έκδοσης θα πρέπει να εξηγεί σε αυτή με ακρίβεια ποιες πληροφορίες ζητεί να τις διαβιβάσουν. Εύστοχες είναι οι σχετικές

¹⁰⁷⁶ Όπως ισχύει για το άρθρο 26§§2, 4 της Οδηγίας, έτσι και εν προκειμένω ορίζεται ότι τα κράτη μέλη λαμβάνουν τα αναγκαία μέτρα, ώστε να είναι σε θέση να παρέχουν τις εν λόγω πληροφορίες (άρθρ. 27§1 Οδηγίας, το οποίο δεν μεταφέρθηκε στον Ν. 4489/2017), ενώ η υποχρέωσή τους αυτή ισχύει μόνο στον βαθμό που οι πληροφορίες αυτές βρίσκονται στην κατοχή της τράπεζας που τηρεί τον λογαριασμό (άρθρ. 27§3 Οδηγίας, 29§4 Ν. 4489/2017). Περαιτέρω, κατά την αιτ. σκ. 29 προοιμίου, ως «στοιχεία» νοούνται τουλάχιστον το ονοματεπώνυμο και η διεύθυνση του κατόχου του λογαριασμού, τα στοιχεία τυχόν πληρεξουσίων για τον λογαριασμό αυτό και όσα στοιχεία ή έγγραφα προσκομίστηκαν από τον κάτοχο του λογαριασμού, όταν τούτος ανοίχθηκε, εφόσον η τράπεζα τα κατέχει ακόμη.

¹⁰⁷⁷ Έτσι, το ρυθμιστικό πεδίο της εν λόγω διάταξης δεν συγχέεται με αυτό της παρακολούθησης τραπεζικών ή άλλων χρηματοοικονομικών συναλλαγών των άρθρων 28§1 περ. α' Οδηγίας και 30§1 περ. α' Ν. 4489/2017, που αφορά στη συγκέντρωση αποδεικτικών μέσων σε πραγματικό χρόνο. Για το μέτρο αυτό, βλ. το αμέσως παρακάτω Υποκεφάλαιο.

αναφορές στο έντυπο του παραρτήματος Α' (υποενότητα Η4, 2.), σύμφωνα με τις οποίες πρέπει να αναφερθεί για καθεμία τραπεζική ή άλλη χρηματοοικονομική συναλλαγή ο λόγος για τον οποίο θεωρείται ότι το μέτρο έχει σημασία για την ποινική διαδικασία, καθώς και το χρονικό διάστημα και οι λογαριασμοί στους οποίους αφορά η άρση του απορρήτου. Κατ' αυτό τον τρόπο –έστω– ελέγχεται η αναλογικότητα των εντελλόμενων μέτρων (και αποφεύγεται η άμετρη εκτέλεσή τους), οπότε η συμπλήρωση των εν λόγω πεδίων είναι αποφασιστικής σημασίας για τη (νόμιμη) εκτέλεση της ΕΕΕ.

Η εκδιδόμενη εντολή μπορεί να αφορά και σε τραπεζικές πράξεις που διενεργούνται από *μη* τραπεζικά χρηματοπιστωτικά ιδρύματα, περίπτωση στην οποία, πέρα από τους (γενικούς) λόγους του άρθρου 11, επίσης μπορεί να χωρεί η απόρριψή της, όταν η εκτέλεση του ερευνητικού μέτρου δεν θα επιτρεπόταν σε παρόμοια εγχώρια υπόθεση (άρθρ. 27§5 εδ. β' Οδηγίας)¹⁰⁷⁸. Σημειώνεται ότι, κατ' άρθρο 29§2 εδ. β' Ν. 4489/2017, η απόρριψη της ΕΕΕ είναι υποχρεωτική για την ελληνική αρχή εκτέλεσης σε τέτοια περίπτωση¹⁰⁷⁹.

Παρατηρούμε ότι από το γράμμα των διατάξεων των άρθρων 27 της Οδηγίας και 29 Ν. 4489/2017 δεν προκύπτει σαφώς ποια είναι η ιδιότητα των προσώπων καθ' ων εκδίδεται η ΕΕΕ. Τα άρθρα 26 της Οδηγίας και 28 του Νόμου ορίζουν ότι το αντίστοιχο ερευνητικό μέτρο εκτελείται μόνον όσον αφορά στην παροχή πληροφοριών σχετικών με χρηματοοικονομικούς λογαριασμούς προσώπων σε βάρος των οποίων στρέφεται ποινική διαδικασία, ήτοι κατά τη γνώμη μου μόνον υπόπτων/κατηγορουμένων. Για την ταυτότητα του νομικού λόγου, είναι σκόπιμο η παροχή πληροφοριών σχετικών με χρηματοοικονομικές συναλλαγές να διατάσσεται επίσης μόνον αναφορικά με ύποπτα/κατηγορούμενα πρόσωπα¹⁰⁸⁰. Και τούτο, επειδή η επίμαχη παροχή πληροφοριών συνιστά μείζονα παρέμβαση επί του δικαιώματος στην

¹⁰⁷⁸ Και εν προκειμένω ισχύει ό,τι αναφέρθηκε στην υποσημ. 1074.

¹⁰⁷⁹ Κατά το νομοσχέδιο (άρθρ. 29§5) για την ενσωμάτωση της Οδηγίας στην ελληνική έννομη τάξη, όπως αυτό είχε αναρτηθεί διαδικτυακά προς δημόσια διαβούλευση (ό.π.), η εκτέλεση της ΕΕΕ μπορούσε να απορριφθεί για τον ίδιο λόγο και στις περιπτώσεις που η εκδοθείσα ΕΕΕ θα αφορούσε στην πληροφόρηση των στοιχείων συγκεκριμένων τραπεζικών λογαριασμών και τραπεζικών πράξεων που διενεργήθηκαν σε συγκεκριμένη περίοδο από τράπεζες. Η εν λόγω διαφοροποίηση από την Οδηγία δεν απαντά, τελικά, στο άρθρο 29§1 Ν. 4489/2017.

¹⁰⁸⁰ Πρβλ. *Eurojust*, *Eurojust meeting...*, ό.π., σελ. 13, όπου αναφορά ότι οι συμμετέχοντες σε συνάντηση με θέμα την ΕΕΕ κατέληξαν ότι το άρθρο 27 εφαρμόζεται και επί τρίτων προσώπων.

ιδιωτική ζωή (άρθρ. 7 ΧΘΔΕΕ και, αντίστοιχα, άρθρ. 8 ΕΣΔΑ). Άλλη, βέβαια, είναι η περίπτωση στην οποία κατά την εκτέλεση της ΕΕΕ των άρθρων 27 της Οδηγίας και 29 Ν. 4489/2017 προκύπτουν συναλλαγές των ερευνώμενων λογαριασμών με λογαριασμούς τρίτων δικαιούχων, οπότε βάσει των §1 αυτών τα στοιχεία τους πρέπει να γνωστοποιούνται στην αρχή έκδοσης.

Στο προοίμιο (αιτ. σκ. 27), ορίζεται αρχικά ότι η ΕΕΕ μπορεί να εκδοθεί προς απόκτηση αποδεικτικών στοιχείων σε σχέση με τους λογαριασμούς που διατηρεί «*το πρόσωπο κατά του οποίου ασκείται η ποινική διαδικασία*», αλλά αμέσως μετά αναφέρεται ότι «*[η] δυνατότητα αυτή πρέπει να νοείται με την ευρεία έννοια ως καλύπτουσα όχι μόνο υπόπτους ή κατηγορούμενους αλλά και κάθε άλλο πρόσωπο ως προς το οποίο οι πληροφορίες αυτές θεωρούνται απαραίτητες από τις αρμόδιες αρχές κατά τη διάρκεια της ποινικής διαδικασίας*». Η διεύρυνση της δυνατότητας εκτέλεσης των προκειμένων ερευνητικών μέτρων και ως προς λογαριασμούς προσώπων, που δεν είναι ύποπτα ή κατηγορούμενα, είναι ανεπίτρεπτη και δεν βρίσκει έρεισμα στο γράμμα των διατάξεων του άρθρου 26 της Οδηγίας (και δη στις §§1 και 6, στις οποίες γίνεται λόγος για πρόσωπα που αποτελούν «*το αντικείμενο της ποινικής διαδικασίας*»). Εν προκειμένω, αν ο Ενωσιακός νομοθέτης αναφέρεται στα ερευνητικά μέτρα του άρθρου 27 –πράγμα που δεν προκύπτει, τουλάχιστον ευθέως–, όπως προλέχθηκε, αυτά πρέπει να διατάσσονται στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας και δη όσον αφορά σε ύποπτο/κατηγορούμενο (και όχι αδιακρίτως κατά οποιουδήποτε τρίτου προσώπου¹⁰⁸¹). Σε κάθε περίπτωση, εφόσον θεωρηθεί ότι τα μέτρα του άρθρου 27 της Οδηγίας και συνακόλουθα του άρθρου 29 Ν. 4489/2017 αφορούν και σε τρίτα πρόσωπα, τα οποία έτσι καθίστανται εκ των πραγμάτων δυνητικώς κατηγορούμενα, θα πρέπει να αναγνωρίζονται και σε αυτά τα δικαιώματα που προβλέπονται για τον

¹⁰⁸¹ Πρβλ., ως προς την ελληνική έννομη τάξη, ΣυμβΠλημΧαν 192/2016, ό.π., 421, όπου γίνεται δεκτό ότι «*η άρση του απορρήτου των τραπεζικών καταθέσεων ορισμένου προσώπου περιλαμβάνει και τις καταθέσεις του σε κοινό λογαριασμό με άλλα άτομα σχετικά με το διερευνώμενο κακούργημα άτομα*», διαφορετικά «*η άρση του απορρήτου θα γινόταν μόνο στην απίθανη περίπτωση που όλοι οι συνδικαιούχοι θα συγκέντρωναν τις νόμιμες προϋποθέσεις άρσεώς του, ενώ ο ενδιαφερόμενος για να αποφύγει την αποκάλυψη του κακούργηματος θα μπορούσε να ανοίξει κοινό λογαριασμό στο όνομα περισσότερων ατόμων αμέτοχων στο έγκλημα και αγνοούντων ενδεχομένως το λογαριασμό [...]*». Σε αυτή την περίπτωση, πάντως, τα τρίτα πρόσωπα συνδέονται με κατηγορούμενο ως συνδικαιούχοι και δεν αίρεται μόνο για αυτά το τραπεζικό απόρρητο.

ύποπτο/κατηγορούμενο¹⁰⁸². Εν προκειμένω, πάντως, δεν υφίσταται κώλυμα άσκησης ενδίκων μέσων εκ μέρους των θιγόμενων τρίτων¹⁰⁸³.

Περαιτέρω, κατά την §4 του άρθρου 27 της Οδηγίας, η αρχή έκδοσης αναφέρει στην ΕΕΕ τον λόγο για τον οποίο θεωρεί ότι οι πληροφορίες, των οποίων εντέλλεται την απόκτηση, έχουν σημασία για την ποινική διαδικασία. Έτσι, (και) κατά τη διάταξη αυτή υφίσταται υποχρέωση αιτιολόγησης της ΕΕΕ, ενώ απαιτείται οι εν λόγω πληροφορίες να έχουν σημασία στην προκείμενη περίπτωση και όχι απλώς να είναι «πιθανόν να έχουν ουσιαστική σημασία», κατά τη διατύπωση του άρθρου 26§5 εδ. α' της Οδηγίας. Δηλαδή, οι πληροφορίες αυτές πρέπει να είναι σημαντικές, έστω και αν δεν αιτιολογείται ειδικά ο ουσιαστικός λόγος προς τούτο. Παρατηρείται ότι έτσι επέρχεται αδικαιολόγητη διάκριση μεταξύ παρόμοιων περιπτώσεων και δυσχεραίνεται η άσκηση ενδίκου μέσου κατά της ΕΕΕ, με την οποία η αρχή έκδοσης εντέλλεται την εκτέλεση του μέτρου του άρθρου 27. Σκόπιμο είναι, αναφορικά με αμφότερα τα μέτρα των άρθρων 26 και 27, να απαιτείται η ειδική αιτιολόγηση των λόγων για τους οποίους εκδίδεται η ΕΕΕ. Στον Ν. 4489/2017 δεν συμπεριλήφθηκε στα αντίστοιχα άρθρα 28§4 και 29§3 η αναφορά περί «ουσιαστικής» σημασίας των πληροφοριών για τις οποίες εκδίδεται η ΕΕΕ. Με αυτή την –άστοχη κατά τη γνώμη μου– επιλογή του Έλληνα νομοθέτη είναι πιθανό να διαφοροποιηθεί η εφαρμογή της Οδηγίας παρ' ημίν κατά την εκτέλεση των εν λόγω ερευνητικών μέτρων τόσο σε επίπεδο έκδοσης όσο και σε επίπεδο εκτέλεσης της ΕΕΕ. Μένει, λοιπόν, να διαπιστωθεί πώς η διαφοροποίηση αυτή θα αντιμετωπιστεί από τις αρμόδιες ημεδαπές αρχές.

Σύμφωνα με τα άρθρα 19§4 της Οδηγίας και 21§4 Ν. 4489/2017, κάθε κράτος μέλος λαμβάνει τα αναγκαία μέτρα ώστε να διασφαλίσει ότι οι τράπεζες δεν αποκαλύπτουν στους πελάτες τους ή σε άλλα τρίτα πρόσωπα, ότι έχουν διαβιβαστεί πληροφορίες στο κράτος έκδοσης κατ' άρθρα 26-27 της Οδηγίας και 28-29 Ν. 4489/2017 ή ότι μια (προφανώς σχετική με αυτά) έρευνα είναι σε εξέλιξη. Όπως επισημάνθηκε ήδη¹⁰⁸⁴, για την κάμψη του τραπεζικού απορρήτου, ενδεχομένως και για το παραδεκτό των σχετικών πληροφοριών που διαβιβάζονται στο κράτος έκδοσης, είναι ουσιώδες να τηρείται η προβλεπόμενη νόμιμη διαδικασία· δηλαδή κατ' αρχήν η *lex fori*

¹⁰⁸² Βλ. σχετ. από 7.7.2015 απόφαση του ΕΔΔΑ «Μ.Ν. και λοιποί κατά Σαν Μαρίνο», αριθ. προσφ. 28005/12, σκ. 83.

¹⁰⁸³ Βλ. σχετ. στο ίδιο Μέρος, Κεφάλαιο Έβδομο, Β.3.2 και Γ.1.3.

¹⁰⁸⁴ Βλ. σχετ. στο ίδιο Μέρος, Κεφάλαιο Τέταρτο, Θ.

κατ' άρθρο 9§2 της Οδηγίας και, στις περιπτώσεις που εισάγεται σχετική εξαίρεση – όπως κατ' άρθρο 26§6 της Οδηγίας–, η *lex loci*. Οι διαβιβαζόμενες πληροφορίες συνιστούν προσωπικά δεδομένα και εμπίπτουν στην έννοια της ιδιωτικής ζωής¹⁰⁸⁵. Συνακόλουθα, ανεξάρτητα από το αν τα δεδομένα αυτά θεωρούνται ευαίσθητα ή μη, πρέπει σε κάθε τέτοια περίπτωση να τηρούνται οι όροι του άρθρου 8§2 ΧΘΔΕΕ (και, αντίστοιχα, του άρθρου 8§2 ΕΣΔΑ)¹⁰⁸⁶.

Σε εθνικό επίπεδο, η αρμοδιότητα για την απόφαση ως προς τη διενέργεια συγκεκριμένων ανακριτικών πράξεων όπως οι εν λόγω σε εγχώριες υποθέσεις ανατίθεται σε δικαστικό συμβούλιο. Εν προκειμένω, βάσει των §§1 και 3 του άρθρου 11 Ν. 4489/2017 πρέπει να γίνει δεκτό ότι η ελληνική αρχή εκτέλεσης δεν διαθέτει αποκλειστική αρμοδιότητα. Ο αρμόδιος εισαγγελέας εφετών οφείλει να τηρήσει τη διαδικασία που προβλέπεται στην ελληνική νομοθεσία και δη να υποβάλει σχετική αίτηση στο αρμόδιο δικαστικό συμβούλιο (κατ' άρθρα 3 Ν.Δ. 1059/1971, 307 περ. β', στ' ΚΠΔ), ώστε το τελευταίο να αποφανθεί επί της εκτέλεσης του ερευνητικού μέτρου που ορίζεται στην ΕΕΕ (και μόνον· όχι και ως προς καθεαυτήν την αναγνώριση-εκτέλεση της ΕΕΕ). Αξίζει ωστόσο να αναφερθεί το βούλευμα με αριθ. 31/2018 του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ηλείας¹⁰⁸⁷ –ήτοι μια από τις πρώτες περιπτώσεις στις οποίες οι ελληνικές αρχές ασχολήθηκαν με τον θεσμό της ΕΕΕ–, το οποίο εκδόθηκε κατόπιν αίτησης άρσης τραπεζικού απορρήτου που υπέβαλε ανακριτής, στον οποίο είχε παραγγελθεί από τον αρμόδιο εισαγγελέα εφετών η εκτέλεση του ερευνητικού μέτρου κατά τα οριζόμενα σε σχετική (γερμανική) ΕΕΕ. Διαδικαστικά ορθότερο θα ήταν, κατά τη γνώμη μου, η ίδια η αρχή εκτέλεσης να είχε εν προκειμένω υποβάλει την εν λόγω αίτηση στο ανωτέρω δικαστικό συμβούλιο¹⁰⁸⁸. Διαφορετικά, η εσωτερική αρχή που

¹⁰⁸⁵ Βλ. ενδεικτ. απόφαση του ΕΔΔΑ «Μ.Ν. και λοιποί κατά Σαν Μαρίνο», ό.π., σκ. 51 επ.· επίσης από 27.4.2017 απόφαση «Sommer κατά Γερμανίας», αριθ. προσφ. 73607/13, σκ. 47 επ. Με την ως άνω απόφαση, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι επήλθε παράβαση του άρθρου 8 ΕΣΔΑ σε βάρος δικηγόρου, το τραπεζικό απόρρητο του οποίου άρθηκε εν αγνοία του, λόγω της υποψίας ότι είχε πιστωθεί σε αυτόν από εντολέα του χρηματικό ποσό προερχόμενο από εγκληματική δραστηριότητα. Σημειώνεται ότι ο δικηγόρος έλαβε για πρώτη φορά γνώση της συμπερίληψης των εν λόγω πληροφοριών στη σχηματισθείσα κατά του εντολέα του ποινική δικογραφία, όταν την παρέλαβε με σκοπό να ασκήσει τα υπερασπιστικά καθήκοντά του.

¹⁰⁸⁶ Βλ. σχετ. στο ίδιο Μέρος, Κεφάλαιο Πέμπτο, Ζ.2.2.

¹⁰⁸⁷ ΠοινΔικ 2018, 673 επ.

¹⁰⁸⁸ Πρβλ. ΣυμβΕφαθ 16/2016, ΠοινΧρ 2016, 134 επ. [επικυρωθέν με το ΣυμβΑΠ 1161/2016, ΠοινΧρ 2018, 118], βούλευμα με το οποίο κρίθηκε ότι αν η εκτέλεση αίτησης συνδρομής δεν είναι δυνατή κατά

διατάσσεται από την αρχή εκτέλεσης να εκτελέσει την ΕΕΕ φαίνεται τρόπον τινά υποκαθιστά την τελευταία, αναφορικά με ζήτημα –άμεσα απότομο της εκτέλεσης της ΕΕΕ–, ως προς το οποίο η αρχή εκτέλεσης διαθέτει αποκλειστική αρμοδιότητα. Προφανώς, στην κριθείσα περίπτωση εφαρμόστηκε αναλογικά το άρθρο 459§1 ΚΠΔ, κατά το οποίο οι αιτήσεις μικρής δικαστικής συνδρομής *«εκτελούνται με παραγγελία του αρμόδιου εισαγγελέα εφετών από τον ανακριτή, στην περιφέρεια του οποίου πρόκειται να διεξαχθεί η ανακριτική πράξη»*. Κατά τα λοιπά, αρμόδιος για τη διενέργεια της εν λόγω ανακριτικής πράξης είναι ο ανακριτής, κατά τα προβλεπόμενα στον ΚΠΔ (άρθρ. 251 επ. ΚΠΔ).

Ε. Τα ερευνητικά μέτρα για τη συγκέντρωση αποδεικτικών μέσων σε πραγματικό χρόνο, συνεχώς και για ορισμένο χρονικό διάστημα

Πέρα από την απόκτηση αποδεικτικών μέσων, τα οποία ήδη υπάρχουν ή αποκτώνται μέσω της εκτέλεσης ερευνητικών μέτρων και σχετίζονται με ήδη τελεσθέντα εγκλήματα, σημαντική για το εν γένει δικαιοδοτικό έργο είναι η δυνατότητα απόκτησης αποδεικτικών μέσων και «σε πραγματικό χρόνο». Ως τέτοια νοείται η απόκτηση των μέσων αυτών «επί τόπου», μετά την τέλεση του εγκλήματος ή έστω κατά τον χρόνο που αυτό αποπερατώνεται ουσιαστικά. Η δυνατότητα αυτή προβλέφθηκε στο πλαίσιο του από 16.10.2001 πρωτοκόλλου της ΣΑΔΣΠΥ/ΕΕ με τα επιμέρους μέτρα των ελεγχόμενων παραδόσεων (άρθρ. 12) και της παρακολούθησης τραπεζικών συναλλαγών (άρθρ. 3). Στο δε πλαίσιο του από 8.11.2001 πρωτοκόλλου της ΣΑΔΣΠΥ/ΕΕ (άρθρ. 18) επίσης προβλέπεται η διενέργεια ελεγχόμενων παραδόσεων¹⁰⁸⁹.

το ελληνικό δίκαιο ή αν προσκρούει σε διεθνείς συμβάσεις ή αν ο αρμόδιος εισαγγελέας εφετών έχει αμφιβολίες επί των ζητημάτων αυτών, οφείλει να μην παραγγείλει τη διενέργεια των αιτούμενων ανακριτικών πράξεων και να εισάγει τα εν λόγω ζητήματα στο συμβούλιο εφετών (κατ' αναλογική εφαρμογή του άρθρου 458§3 προϊσχύσαντος ΚΠΔ [:άρθρ. 459§3 ΚΠΔ]).

¹⁰⁸⁹ Πρβλ. άρθρ. 17 του από 8.11.2001 πρωτοκόλλου της ΣΑΔΣΠΥ/ΕΕ, στο οποίο ρυθμίζεται η αστυνομική συνεργασία για τη διασυνοριακή παρακολούθηση· άρθρ. 40 ΣΕΣΣ, το οποίο ρυθμίζει τη διαδικασία της διασυνοριακής παρακολούθησης από τις αστυνομικές αρχές βάσει υποβληθείσας αίτησης δικαστικής συνδρομής ή και άνευ τέτοιας, *«για λόγους ιδιαιτέρως επείγοντες»* και για συγκεκριμένες μόνον αξιόποινες πράξεις (η δε αίτηση δικαστικής συνδρομής πρέπει, σε τέτοιες περιπτώσεις, να υποβάλλεται *«χωρίς υπαίτια καθυστέρηση»*).

Στο κεφάλαιο της Οδηγίας για τα «ορισμένα διερευνητικά μέτρα» προβλέπονται ειδικές διατάξεις για τα «ερευνητικά μέτρα που συνεπάγονται τη συγκέντρωση αποδεικτικών στοιχείων σε πραγματικό χρόνο, συνεχώς και για ορισμένο χρονικό διάστημα». Κατ' αρχάς, στις διατάξεις των άρθρων 28§1 της Οδηγίας και 30§1 Ν. 4489/2017 παρατίθενται ενδεικτικά ως τέτοια μέτρα η παρακολούθηση τραπεζικών ή άλλων χρηματοοικονομικών συναλλαγών, που διενεργούνται μέσω ενός ή περισσότερων συγκεκριμένων λογαριασμών, και η ελεγχόμενη παράδοση στο έδαφος του κράτους εκτέλεσης. Σε αντίθεση με το ερευνητικό μέτρο των άρθρων 27 της Οδηγίας και 29 Ν. 4489/2017, που αφορά στην παροχή πληροφοριών σχετικά με τραπεζικές ή άλλες χρηματοοικονομικές συναλλαγές που έχουν ήδη πραγματοποιηθεί, εν προκειμένω συγκεκριμένος τραπεζικός λογαριασμός παρακολουθείται για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα, για την απόκτηση αποδεικτικών μέσων σε πραγματικό χρόνο. Περαιτέρω, ως ελεγχόμενη παράδοση νοείται το ερευνητικό μέτρο, με το οποίο επιτρέπεται η μεταφορά παράνομα κατεχόμενων πραγμάτων (π.χ. ναρκωτικών ουσιών ή όπλων) από το κράτος έκδοσης στο κράτος εκτέλεσης, υπό τον (κεκαλυμμένο) έλεγχο των αρμόδιων αρχών. Το μέτρο αυτό θεωρείται απαραίτητο για την αποτελεσματική ανίχνευση και έρευνα του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος¹⁰⁹⁰. Παρ' ημίν, η διενέργειά του συνιστά ειδική ανακριτική πράξη, που πραγματοποιείται μόνον επί ορισμένων εγκλημάτων (κυρίως κακουργημάτων) υπό τους όρους του άρθρου 254 ΚΠΔ (σε συνδ. με άρθρ. 38 Ν. 2145/1993¹⁰⁹¹).

Η ενδεικτική απαρίθμηση των ανωτέρω δύο μέτρων και η συνακόλουθη ευρύτητα των άρθρων 28§1 της Οδηγίας και 30§1 Ν. 4489/2017, υπό την έννοια ότι στο πεδίο εφαρμογής τους είναι δυνατόν να υπαχθεί σειρά μη προσδιοριζόμενων ερευνητικών μέτρων, είναι προβληματική. Ενδεικτικά, κατά τους εκπροσώπους των περισσότερων κρατών μελών σε συνάντηση που διοργάνωσε πρόσφατα η Eurojust σχετικά με την ΕΕΕ¹⁰⁹², το γράμμα του άρθρου 28 της Οδηγίας είναι αρκούντως ευρύ, ώστε να συμπεριλαμβάνονται στα εν θέματι μέτρα και η οπτική/ακουστική παρακολούθηση, η παρακολούθηση μέσω “Global Positioning System” (“GPS”) και η

¹⁰⁹⁰ J. Hilger, Controlled delivery, σε: Asia and Far East Institute for the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders, Resource Material Series No 58, Τόκιο 2001, σελ. 79 (προσβάσιμο σε http://www.unafei.or.jp/english/pdf/RS_No58/No58_00All.pdf).

¹⁰⁹¹ Όπως ισχύει μετά την αντικατάστασή του από το άρθρο 15 Ν. 2331/1995.

¹⁰⁹² Eurojust, Eurojust meeting..., ό.π., σελ. 5.

πρόσβαση σε ηλεκτρονικό υπολογιστή. Λόγω όμως της μη προβλεψιμότητας των εντελλόμενων ερευνητικών μέτρων, τίθεται σοβαρό ζήτημα ως προς την ποιότητα των επίμαχων ρυθμίσεων (όπως αυτή νοείται στη νομολογία του ΕΔΔΑ).

Περαιτέρω, σύμφωνα με το άρθρο 28§1 της Οδηγίας, όταν η εκδιδόμενη ΕΕΕ αφορά σε ερευνητικά μέτρα που υπάγονται στο εν λόγω άρθρο («όπως» η παρακολούθηση των τραπεζικών συναλλαγών και οι ελεγχόμενες παραδόσεις), είναι δυνατόν να απορρίπτεται η εκτέλεσή της –πέραν των λόγων του άρθρου 11– αν η εκτέλεση του ερευνητικού μέτρου δεν θα επιτρεπόταν σε παρόμοια εγχώρια υπόθεση. Στις περιπτώσεις αυτές, με την ανωτέρω πρόβλεψη καθίσταται σεβαστή η *lex loci*. Η εκτέλεση τέτοιου μέτρου είναι πολύ πιθανό να αντιβαίνει στο εσωτερικό δίκαιο του κράτους εκτέλεσης· και δη, έστω και αν αυτό δεν εκφράζεται ρητά, στις θεμελιώδεις αρχές της νομοθεσίας του. Ιδίως σε τέτοιες περιπτώσεις, πρέπει για τον λόγο αυτό να αποκλείεται η διαθεσιμότητά του. Πάντως, στο αντίστοιχο άρθρο 30 Ν. 4489/2017 δεν υιοθετήθηκε η προκείμενη ρύθμιση: Κατά την §5 αυτού, η ελληνική αρχή εκτέλεσης αρνείται υποχρεωτικά την εκτέλεση της εν λόγω ΕΕΕ, «αν το αιτούμενο ερευνητικό μέτρο δεν προβλέπεται για παρόμοια εσωτερική υπόθεση». Έτσι, παρ' ημίν υπερισχύει εν προκειμένω και εφαρμόζεται πάντοτε το εσωτερικό δίκαιο.

Ειδικότερα ως προς τις ελεγχόμενες παραδόσεις, στα άρθρα 28§2 της Οδηγίας και 30§2 Ν. 4489/2017 ορίζεται ότι οι πρακτικές ρυθμίσεις συμφωνούνται μεταξύ των κρατών έκδοσης και εκτέλεσης. Ρητά οι εν λόγω διατάξεις εφαρμόζονται, όποτε είναι αναγκαίο, και επί οποιωνδήποτε άλλων ερευνητικών μέτρων για τη συγκέντρωση αποδεικτικών μέσων σε πραγματικό χρόνο¹⁰⁹³. Η θέσπισή τους εξυπηρετεί τον περιορισμό των τυχόν δυσλειτουργιών μιας άκαμπτης εφαρμογής της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης. Η ίδια διαπίστωση ισχύει και αναφορικά με τις προβλέψεις των άρθρων 28§4 της Οδηγίας και 30§4 Ν. 4489/2017, κατά τις οποίες οι αρμόδιες αρχές του κράτους εκτέλεσης έχουν το δικαίωμα διενέργειας, καθοδήγησης και ελέγχου των επιχειρήσεων που σχετίζονται με την εκτέλεση της ΕΕΕ. Δηλαδή, εφόσον οι αρχές αυτές το επιθυμούν, μπορούν να ελέγχουν και να διενεργούν οι ίδιες, στο πλαίσιο των συμφωνηθέντων κατά τις §2 των ανωτέρω άρθρων, τα εκτελεστέα ερευνητικά μέτρα. Έτσι, εξαιρετικά ως προς τα ερευνητικά μέτρα των άρθρων 28 της Οδηγίας και 30 Ν.

¹⁰⁹³ Σχετικώς κατά την αιτ. σκ. 24 εδ. γ' προοιμίου, «[...] όπου κρίνεται απαραίτητο, θα πρέπει να συμφωνούνται πρακτικές ρυθμίσεις μεταξύ των κρατών έκδοσης και εκτέλεσης ώστε να ληφθούν υπόψη οι διαφορές ανάμεσα στα εθνικά τους δίκαια».

4489/2017, δεν αποκλείεται να εφαρμόζεται κατά βάση ο κανόνας “locus regit actum”. Όπως εύστοχα παρατηρεί η *Armada*, αναφερόμενη στις §§2 και 4 του άρθρου 28 της Οδηγίας, το πλαίσιο για τα προκείμενα ερευνητικά μέτρα απέχει πολύ από το να είναι σαφές¹⁰⁹⁴. Πράγματι, οι διατάξεις αυτές καταλείπουν μεγάλο περιθώριο διαφοροποιήσεων ως προς τα εκτελεστέα βάσει της ΕΕΕ ερευνητικά μέτρα, καθ’ όσον εν γένει η αρχή εκτέλεσης, αλλά και οι όποιες αρμόδιες αρχές του κράτους εκτέλεσης, έχουν αρμοδιότητες εξόχως αποφασιστικής (και όχι απλώς εκτελεστικής) υφής. Πρόκειται για ρυθμίσεις, με την εφαρμογή των οποίων τίθεται σοβαρό ζήτημα μη προβλεψιμότητας των εντελλόμενων ερευνητικών μέτρων που υπάγονται σε αυτές¹⁰⁹⁵.

Βάσει των άρθρων 28§3 της Οδηγίας και 30§3 Ν. 4489/2017 επιβάλλεται η αιτιολόγηση στην ΕΕΕ¹⁰⁹⁶ όλων των προκείμενων ερευνητικών μέτρων και δη για ποιον λόγο οι ζητούμενες πληροφορίες έχουν σημασία για την ποινική διαδικασία. Έτσι, βέβαια, δίδεται έμμεσα η δυνατότητα στην αρχή εκτέλεσης να ελέγξει κατά πόσον η εκδοθείσα ΕΕΕ δεν αντίκειται στην αρχή της αναλογικότητας (κατ’ άρθρα 6§§1 περ. α’, 3 Οδηγίας και 7§§2 περ. α’, 4 Ν. 4489/2017)¹⁰⁹⁷.

Παρατηρείται ότι, μολοντί η ΕΕΕ μπορεί να εκδοθεί και με σκοπό τη διερεύνηση ποινικής υπόθεσης κατά το στάδιο της εκδίκασής της από το αρμόδιο δικαστήριο, είναι εμφανές ότι δύσκολα μπορεί να εκδοθεί η εντολή στο στάδιο αυτό αναφορικά με ερευνητικά μέτρα, με την εκτέλεση των οποίων επιδιώκεται η συγκέντρωση αποδεικτικών μέσων σε πραγματικό χρόνο.

Εν προκειμένω, δεν έχουν θεσπιστεί ειδικότερες ρυθμίσεις εξασφαλιστικές των δικαιωμάτων του καθ’ ου –πράγμα που εν πολλοίς ισχύει και ως προς τα λοιπά μέτρα των κεφαλαίων IV της Οδηγίας και Δ’ του Ν. 4489/2017. Οι μόνες ουσιαστικά

¹⁰⁹⁴ *I. Armada*, *The European Investigation Order...*, ό.π., 20 (εκεί υποσημ. 63).

¹⁰⁹⁵ Έτσι, ειδικά για το άρθρο 28§1 περ. β’ Οδηγίας, οι *E. Sellier / A. Weyembergh*, *Criminal procedural laws across the European Union: a comparative analysis of selected main differences and the impact they have over the development of EU legislation*, Policy Department for Citizens' Rights and Constitutional Affairs, Βρυξέλλες 2018, σελ. 36 (προσβάσιμο σε http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/plmrep/COMMITTEES/LIBE/DV/2018/10-10/IPOLE_STU2018604977_EN.pdf), με παραπομπή στην από 2.8.1984 απόφαση του ΕΔΔΑ (Ολομέλειας) «Malone κατά Ηνωμένου Βασιλείου», αριθ. προσφ. 8691/79, σκ. 67-68.

¹⁰⁹⁶ Βλ. και υποενότητα Η5 του παραρτήματος Α’.

¹⁰⁹⁷ Η αρχή εκτέλεσης δεν μπορεί –τουλάχιστον κατ’ αρχήν– να προβεί σε έλεγχο, κατά πόσο συντρέχει και η προϋπόθεση της περ. β’ των ανωτέρω άρθρων· βλ. στο ίδιο Μέρος, Κεφάλαιο Τρίτο, Α.2.

προβλέψεις, που είναι δυνατόν να αξιοποιηθούν προς αυτή την κατεύθυνση, είναι η απαίτηση της αιτιολόγησης του εντελλόμενου ερευνητικού μέτρου και η άρνηση της εκτέλεσής του στις περιπτώσεις που αυτή δεν θα επιτρεπόταν σε παρόμοια εγχώρια υπόθεση. Για να συντρέχει η τελευταία περίπτωση, προϋποτίθεται πάντως ότι τα *standards* του κράτους εκτέλεσης, όταν εκτελούνται τα αντίστοιχα μέτρα κατά τις προβλέψεις που ισχύουν στην έννομη τάξη του, δεν υπολείπονται αυτών του κράτους έκδοσης. Έτσι, στο μέτρο που σύμφωνα με την εσωτερική νομοθεσία του κράτους εκτέλεσης, τηρουμένης της ενωσιακής δημόσιας τάξης, γίνονται σεβαστά τα θεμελιώδη δικαιώματα του καθ' ου (όπως το δικαίωμα πληροφόρησης, το δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής κ.λπ.), η συγκέντρωση αποδεικτικών μέσων σε πραγματικό χρόνο είναι κατ' αρχήν θεμιτή.

ΣΤ. Οι μυστικές έρευνες

Η διεξαγωγή μυστικών ποινικών ερευνών συνιστά σημαντικό μέσο των αρμόδιων (ανακριτικών κ.λπ.) αρχών για τη διερεύνηση τελεσθέντος εγκλήματος. Παράλληλα, όμως, πρόκειται –πρόδηλα– για μέσο ιδιαίτερα παρεμβατικό στα δικαιώματα του καθ' ου¹⁰⁹⁸. Η μυστική έρευνα μπορεί να έγκειται στη «φυσική» παρακολούθηση του καθ' ου από εντεταλμένους αξιωματικούς, στη συναναστροφή τους με αυτόν για τη συγκέντρωση των αποδεικτικών μέσων (χάριν της οποίας άλλωστε ενεργούν υπό μυστική ιδιότητα ή πλασματική ταυτότητα) κ.λπ. Το εν λόγω μέτρο μπορεί να αντιστοιχηθεί στην ελληνική έννομη τάξη με την ανακριτική διείσδυση του άρθρου 254§1 περ. β' ΚΠΔ ή –αναλόγως των χαρακτηριστικών της έρευνας– με τη συγκαλυμμένη έρευνα της περ. α' του ανωτέρω άρθρου. Οι εν λόγω ανακριτικές πράξεις διενεργούνται, σύμφωνα με το ανωτέρω άρθρο, μόνον επί ορισμένων εγκλημάτων (κυρίως κακουργημάτων) και υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις.

Ήδη στο πλαίσιο της ΣΑΔΣΠΥ/ΕΕ (άρθρ. 14), όπως και σε αυτό της ΕΣΑΔΣΠΥ (άρθρ. 19 του από 8.11.2001 πρωτοκόλλου της), είχε προβλεφθεί η διεξαγωγή μυστικών ερευνών από αξιωματικούς ενεργούντες υπό μυστική ιδιότητα ή πλασματική

¹⁰⁹⁸ Κατά την κοινοβουλευτική συζήτηση του νομοσχεδίου για την ενσωμάτωση της Οδηγίας στην αρμόδια επιτροπή, είχε μεταξύ άλλων υποστηριχθεί ότι «με το άρθρο 31 και τις από κοινού μυστικές έρευνες [...] θεωράκιζεται ακόμη καλύτερα η ευρωπαϊκή καταστολή και παρακολούθηση, νομιμοποιείται η κοινή δράση και ο καλύτερος συντονισμός πρακτόρων και μυστικών υπηρεσιών στη χώρα μας» (Ε. Συντυχάκης, ό.π., υποσημ. 534).

ταυτότητα¹⁰⁹⁹. Αντίστοιχη πρόβλεψη δεν απαντούσε στην πρωτοβουλία για την ΕΕΕ, αλλά τελικά το εν λόγω ερευνητικό μέτρο συμπεριλήφθηκε στα «*ορισμένα διερευνητικά μέτρα*» της Οδηγίας και δη στο άρθρο 29 αυτής, καθώς και στο άρθρο 31 Ν. 4489/2017.

Η ΕΕΕ που εκδίδεται για τη διενέργεια μυστικής έρευνας πρέπει να είναι αιτιολογημένη και συγκεκριμένα να περιλαμβάνει τον λόγο για τον οποίο η έρευνα ενδέχεται να έχει σημασία για την ποινική διαδικασία που εκκρεμεί στο κράτος έκδοσης (άρθρ. 29§2 εδ. α΄ Οδηγίας, 31§1 εδ. β΄ Ν. 4489/2017 και υποενότητα Η6 του εντύπου του Παραρτήματος Α΄). Για παράδειγμα, μπορεί η αρχή έκδοσης να έχει επιβεβαιωμένες πληροφορίες περί διακινηθείσας μεγάλης ποσότητας όπλων από εγκληματική οργάνωση, η οποία δρα τόσο στο έδαφος του κράτους έκδοσης όσο και σε αυτό του κράτους εκτέλεσης, και να επιδιώκει με την έκδοση της ΕΕΕ τη διεξαγωγή μυστικής έρευνας με σκοπό τη συγκέντρωση των απαιτούμενων αποδείξεων στο κράτος εκτέλεσης, με την παράλληλη όμως συμμετοχή και αξιωματικών του κράτους έκδοσης.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει ότι η απόφαση για την αναγνώριση και την εκτέλεση της ΕΕΕ εκδίδεται, εν προκειμένω, «*από τις αρμόδιες αρχές του κράτους εκτέλεσης, λαμβανομένων δεόντως υπόψη των εθνικών του νομοθετικών διατάξεων και διαδικασιών*» (άρθρ. 29§2 εδ. β΄ Οδηγίας). Κατ’ αυτό τον τρόπο, αναγνωρίζεται ότι πέρα από την αρχή εκτέλεσης, μπορεί να πρέπει να αποφανθεί επί της εντελλόμενης έρευνας και άλλη αρμόδια αρχή του κράτους εκτέλεσης, σύμφωνα με την εσωτερική νομοθεσία του τελευταίου.

Σύμφωνα με τα άρθρα 29§4 της Οδηγίας και 31§3 εδ. β΄ Ν. 4489/2017¹¹⁰⁰, οι μυστικές έρευνες διεξάγονται κατά τη νομοθεσία και τις διαδικασίες του κράτους μέλους, στο έδαφος του οποίου πραγματοποιούνται. Οι σχετικές ποινικές έρευνες διεξάγονται στην επικράτεια του κράτους έκδοσης είτε του κράτους εκτέλεσης, αλλά δεν αποκλείεται η εκτέλεσή τους και στην επικράτεια τρίτου κράτους μέλους¹¹⁰¹.

¹⁰⁹⁹ Πρβλ. τις μυστικές έρευνες κατ’ άρθρο 23 Σύμβασης της Νάπολης II.

¹¹⁰⁰ Η ως άνω διάταξη έχει διατυπωθεί νομοτεχνικά άστοχα, στο μέτρο που είναι σχεδόν ταυτόσημα τα εδ. α΄ και γ΄, καθώς και τα εδ. β΄ και δ΄. Πάντως, δεν προκαλείται ως εκ τούτου κάποιο ερμηνευτικό πρόβλημα.

¹¹⁰¹ Στην περίπτωση αυτή, βέβαια, το τρίτο κράτος μέλος πρέπει να συμφωνεί στη διενέργεια των εν λόγω ερευνών. Κανονικά, προς τούτο θα πρέπει να έχει προηγηθεί η έκδοση και αποδοχή άλλης-σχετικής ΕΕΕ απευθυνόμενης προς αυτό. Ενδέχεται, πάντως, όταν εμπλέκονται περισσότερα από δύο κράτη μέλη, να είναι ευχερέστερη η ευόδωση των μυστικών ερευνών μέσω της σύστασης μιας ΚΟΕ και της *ad hoc* συνεννόησης στο πλαίσιο αυτής.

Πάντως, το δικαίωμα διενέργειας, καθοδήγησης και ελέγχου των μυστικών ερευνών διαθέτει αποκλειστικά η αρμόδια αρχή του κράτους εκτέλεσης. Η διάρκεια της μυστικής έρευνας, οι λεπτομερείς προϋποθέσεις και το νομικό καθεστώς των αξιωματικών που συμμετέχουν κατά τη διάρκειά τους συμφωνούνται μεταξύ των κρατών έκδοσης και εκτέλεσης, λαμβανομένων «δεόντως» υπόψη των νομοθεσιών αμοτέρων. Δηλαδή, εν προκειμένω εφαρμόζεται ένας συνδυασμός των κανόνων “locus regit actum” (ο οποίος εν μέρει υπερισχύει) και “forum legit actum”. Έτσι περιορίζεται, βέβαια, η ισχύς της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης και η ΕΕΕ ξεκάθαρα αποκτά υβριδικά χαρακτηριστικά των δύο ανωτέρω κανόνων. Η λειτουργία της εν προκειμένω μπορεί, τρόπον τινά, να συγκριθεί με αυτή των ΚΟΕ.

Περαιτέρω, κατ’ άρθρο 29§3 της Οδηγίας, η αρχή εκτέλεσης μπορεί να αρνηθεί την εκτέλεση της ΕΕΕ, πέραν των λόγων του άρθρου 11, και όταν η διεξαγωγή της μυστικής έρευνας δεν θα επιτρεπόταν σε παρόμοια εγχώρια υπόθεση ή εφόσον δεν κατέστη δυνατόν να επιτευχθεί συμφωνία σε σχέση με τις επιμέρους ρυθμίσεις της κατά τα οριζόμενα στην §4 του άρθρου 29. Αξιοσημείωτο είναι ότι το αντίστοιχο άρθρο 31§2 Ν. 4489/2017 έχει το ίδιο περιεχόμενο, χωρίς να είναι εν προκειμένω¹¹⁰² υποχρεωτική για την ελληνική αρχή εκτέλεσης η άρνηση εκτέλεσης της ΕΕΕ, όταν συντρέχει κάποια από τις ανωτέρω περιπτώσεις.

Η συμφωνία των αρμόδιων αρχών ως προς την υπό διεξαγωγή μυστική έρευνα πρέπει οπωσδήποτε να λαμβάνει υπόψη τον παρεμβατικό χαρακτήρα του μέτρου και να πραγματοποιείται τηρουμένης της αρχής της αναλογικότητας. Τα θεμελιώδη δικαιώματα του καθ’ ου, ιδίως εν προκειμένω το δικαίωμά του στην ιδιωτική και οικογενειακή ζωή κατ’ άρθρο 7 ΧΘΔΕΕ (και, αντίστοιχα, κατ’ άρθρο 8 ΕΣΔΑ), πρέπει να περιορίζονται μόνο κατά το θεμιτό και έλλογο μέτρο. Οι αξιωματικοί, που φέρουν μυστική ταυτότητα ή ενεργούν υπό πλασματική ιδιότητα, πρέπει να ελέγχονται από δικαστικό λειτουργό, ώστε –τουλάχιστον κατ’ αρχήν– να αποκλείεται η υπέρβαση του εν λόγω μέτρου. Άλλωστε, δεν πρέπει να παραβλέπεται ότι η συνεργασία στο προκείμενο πεδίο είναι δικαστική –και όχι αστυνομική– προληπτική¹¹⁰³ – και ότι, ως εκ

¹¹⁰² Αντίθετα απ’ ό,τι κατά κανόνα ισχύει όσον αφορά στα ερευνητικά μέτρα του παρόντος Κεφαλαίου, κατά τα προεκτεθέντα άρθρα 24§2, 25§2, 26§2, 28§2, 29§2 και 30§5 Ν. 4489/2017.

¹¹⁰³ Πρβλ. παρ’ ημίν άρθρ. 96 (αστυνομικές έρευνες), 102 (έρευνες για τον έλεγχο της οπλοφορίας) Π.Δ. 141/1991, τα οποία αφορούν σε προληπτικές αστυνομικές έρευνες.

της φύσεως των ερευνών, ο κίνδυνος αυθαιρεσίας είναι έκδηλος¹¹⁰⁴. Ιδιαίτερα χρήσιμη θα απέβαινε εν προκειμένω η υιοθέτηση εγγυητικού θεσμού όπως η “Eurodefence” (που είχε προταθεί από ομάδα πανεπιστημιακών το 2006)¹¹⁰⁵, η οποία θα ανελάμβανε την προστασία των δικαιωμάτων του καθ’ ου στο –πρώιμο και μυστικό– στάδιο της έρευνας.

Σημειωτέον ότι η αξιοποίηση αποδεικτικών μέσων που συγκεντρώνονται μέσω της υποκίνησης αστυνομικών, οι οποίοι δρουν ως *agents provocateurs* για την τέλεση εγκλήματος, αντιβαίνει στο άρθρο 47 εδ. β’ ΧΘΔΕΕ (και, αντίστοιχα, στο άρθρο 6§1 ΕΣΔΑ) σε κάθε περίπτωση και δεν θεραπεύεται ακόμη και με αντισταθμίσματα, όπως η μείωση της ποινής του κατηγορουμένου¹¹⁰⁶.

Z. Η παρακολούθηση των τηλεπικοινωνιών

1. Προκαταρκτικές επισημάνσεις

Ήδη στη ΣΑΔΣΠΥ/ΕΕ είχε θεσπιστεί σειρά διατάξεων για την παρακολούθηση των τηλεπικοινωνιών (άρθρ. 17-22), οι οποίες μάλιστα περιλαμβάνονται σε αυτοτελές κεφάλαιο της Σύμβασης (τίτλος III). Στην πρωτοβουλία για την ΕΕΕ προβλεπόταν (άρθρ. 3§2 περ. β’ και γ’) ότι η εντολή δεν θα κάλυπτε την παρακολούθηση και άμεση διαβίβαση τηλεπικοινωνιακών συνδιαλέξεων, η οποία έτσι θα συνέχιζε να διέπεται από το άρθρο 18§1 περ. α’ και (κατ’ αρχήν) β’ ΣΑΔΣΠΥ/ΕΕ.

Τελικά, στην Οδηγία περιλαμβάνεται το αυτοτελές κεφάλαιο V με τίτλο «*παρακολούθηση τηλεπικοινωνιών*», το οποίο περιέχει τα σχετικά άρθρα 30 («*παρακολούθηση τηλεπικοινωνιών με την τεχνική βοήθεια άλλου κράτους μέλους*») και 31 («*κοινοποίηση προς το κράτος μέλος στο οποίο βρίσκεται ο παρακολουθούμενος και*

¹¹⁰⁴ Βλ. ενδεικτ. τη σχετική παραδοχή του ΕΔΔΑ ήδη στην απόφαση «Malone κατά Ηνωμένου Βασιλείου», ό.π., σκ. 67.

¹¹⁰⁵ Βλ. Μέρος Πρώτο, Κεφάλαιο Δεύτερο, Α.1.

¹¹⁰⁶ Βλ. από 23.10.2014 απόφαση του ΕΔΔΑ «Furcht κατά Γερμανίας», αριθ. προσφ. 54648/09, σκ. 68-69. Από τη θεωρία βλ. αντί πολλών Α. Παπαδαμάκη, Ανακριτική διείσδυση: όρια και υπερβάσεις, ΠοινΔικ 2010, 1330. Για τα παρ’ ημίν ζητήματα σε σχέση με την αστυνομική παγίδευση, βλ. Α. Δημάκη, Οι πρόσφατες εξελίξεις στη νομολογία του ΕΔΔΑ σχετικά με την αστυνομική παγίδευση και οι συνέπειες για την ελληνική νομολογία, σε: Ποινικές επιστήμες - θεωρία και πράξη, Προσφορά τιμής στην Άννα Μπενάκη-Ψαρούδα, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2008, σελ. 791 επ. [=ΠοινΧρ 2008, 594 επ.].

από το οποίο δεν απαιτείται παροχή τεχνικής βοήθειας»). Στον Ν. 4489/2017 περιλαμβάνεται αυτοτελώς το κεφάλαιο Ε' με τίτλο «*άρση απορρήτου τηλεπικοινωνιών*», το οποίο περιέχει τα αντίστοιχα άρθρα 31 και 32.

Η εξέλιξη αυτή είναι εύλογη, στο μέτρο που στόχος της Οδηγίας είναι, μεταξύ άλλων, η θέσπιση συνεκτικού συστήματος, που θα αντικαταστήσει όλα τα υπάρχοντα νομοθετήματα στον συγκεκριμένο τομέα και θα καλύπτει κατά το δυνατόν όλα τα είδη αποδεικτικών μέσων¹¹⁰⁷. Πάντως, ως ένα βαθμό οι ρυθμίσεις των ως άνω άρθρων ομοιάζουν με τις αντίστοιχες της ΣΑΔΣΠΥ/ΕΕ.

Λαμβάνοντας υπόψη ότι τα εν λόγω άρθρα αφορούν ουσιαστικά στην εκτέλεση του ιδίου μέτρου, αναλύονται από κοινού στο παρόν.

2. Παρακολούθηση τηλεπικοινωνιών με την τεχνική βοήθεια άλλου κράτους μέλους

Σύμφωνα με τα άρθρα 30§1 της Οδηγίας και 32§1 Ν. 4489/2017¹¹⁰⁸, η ΕΕΕ μπορεί να εκδοθεί για την παρακολούθηση τηλεπικοινωνιών στο κράτος μέλος¹¹⁰⁹, από το οποίο είναι απαραίτητη η παροχή σχετικής τεχνικής βοήθειας. Η εν λόγω ΕΕΕ περιλαμβάνει, πέραν των λοιπών –πάντοτε απαιτούμενων– στοιχείων¹¹¹⁰, επίσης α) πληροφορίες για την εξακρίβωση της ταυτότητας του παρακολουθούμενου, β) την επιθυμητή διάρκεια

¹¹⁰⁷ Βλ. στο ίδιο Μέρος, Κεφάλαιο Πρώτο, Β.

¹¹⁰⁸ Η διατύπωση της διάταξης διαφέρει στο ελληνικό κείμενο της Οδηγίας (το οποίο κατά τούτο μεταφέρθηκε με το ίδιο περιεχόμενο στο άρθρο 32§1 Ν. 4489/2017) σε σχέση με το αντίστοιχο αγγλικό και το γαλλικό κείμενό της. Συγκεκριμένα, κατά την ελληνόγλωσση εκδοχή προκύπτει η υποχρέωση («*πρέπει*») του κράτους εκτέλεσης να παράσχει τη σχετική τεχνική βοήθεια, ενώ στα λοιπά κείμενα αναγνωρίζεται ότι είναι «*απαραίτητη*» (“*needed*”, «*nécessaire*») η σχετική συμβολή του κράτους εκτέλεσης. Η διαφοροποίηση δεν έχει κατ’ αποτέλεσμα σημασία, αφού δυνάμει της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης η αρχή εκτέλεσης κατ’ αρχήν οφείλει να εκτελέσει την ΕΕΕ σε κάθε περίπτωση· βλ. σχετ. στο ίδιο Μέρος, Κεφάλαιο Τέταρτο, Γ.1.

¹¹⁰⁹ Σημειώνεται ότι, κατ’ άρθρα 30§2 Οδηγίας και 32§2 Ν. 4489/2017, στις περιπτώσεις που περισσότερα κράτη μέλη είναι σε θέση να παράσχουν την τεχνική βοήθεια που απαιτείται για την ίδια παρακολούθηση τηλεπικοινωνιών, η ΕΕΕ αποστέλλεται μόνο σε ένα από αυτά, προτιμώμενου του κράτους μέλους στο οποίο βρίσκεται ή θα βρίσκεται ο παρακολουθούμενος. Βλ. σχετ. αιτ. σκ. 31 προοιμίου. Η ρύθμιση είναι λογική, καθ’ όσον έτσι προτιμάται ως κράτος εκτέλεσης αυτό, που συνδέεται και διη «*εδαφικά*» με τον παρακολουθούμενο.

¹¹¹⁰ Βλ. στο ίδιο Μέρος, Κεφάλαιο Τρίτο, Β.

της παρακολούθησης και γ) την παροχή επαρκών τεχνικών δεδομένων¹¹¹¹, ιδίως για τον εντοπισμό του παρακολουθούμενου, ώστε να είναι εφικτό να εκτελεστεί η ΕΕΕ (άρθρ. 30§3 Οδηγίας, 32§3 Ν. 4489/2017)¹¹¹². Παρατηρείται ότι, στο μέτρο που η παρακολούθηση αφορά σε μελλοντικά τηλεπικοινωνιακά δεδομένα του καθ' ου, το προκείμενο ερευνητικό μέτρο συνεπάγεται τη «*συγκέντρωση αποδεικτικών στοιχείων σε πραγματικό χρόνο, συνεχώς και για ορισμένο χρονικό διάστημα*» κατ' άρθρα 28 Οδηγίας και 30 Ν. 4489/2017. Σε τέτοια περίπτωση, πρέπει να θεωρηθεί ότι υπερисχύουν οι εδώ αναλυόμενες ειδικές για το μέτρο διατάξεις της Οδηγίας και του Νόμου.

Περαιτέρω, η ΕΕΕ πρέπει να είναι (ειδικά) αιτιολογημένη, με την αναφορά του λόγου για τον οποίο η αρχή έκδοσης θεωρεί ότι τα εντελλόμενα ερευνητικά μέτρα έχουν σημασία για την εκκρεμούσα ποινική διαδικασία (άρθρ. 30§4 Οδηγίας, 32§4 Ν. 4489/2017). Προς τούτο, στο έντυπο του Παραρτήματος Α' υπάρχει το αντίστοιχο πεδίο (υποενότητα Η7.1).

Σύμφωνα με την §5 του άρθρου 30 της Οδηγίας, η άρνηση της εκτέλεσης της ΕΕΕ χωρεί δυνητικά –πέραν των λόγων άρνησης του άρθρου 11– και αν το συγκεκριμένο μέτρο δεν θα επιτρεπόταν σε παρόμοια εγχώρια υπόθεση. Το κράτος εκτέλεσης (και όχι ρητά η αρχή εκτέλεσης)¹¹¹³ μπορεί να εξαρτήσει τη συναίνεσή¹¹¹⁴

¹¹¹¹ Βλ. συναφώς αιτ. σκ. 33 προοιμίου, από την οποία συνάγεται ότι σκοπός της προκείμενης τεχνικής βοήθειας είναι η διευκόλυνση της συνεργασίας σε συνάρτηση με τη «*νόμιμη*» παρακολούθηση των τηλεπικοινωνιών.

¹¹¹² Τα αντίστοιχα πεδία προς συμπλήρωση από την αρχή έκδοσης βρίσκονται στην υποενότητα Η7.2 του εντύπου του Παραρτήματος Α'. Από το δεύτερο από αυτά προκύπτει ότι τα τεχνικά δεδομένα που πρέπει να αναγραφούν –με σκοπό να εξασφαλιστεί η εκτέλεση της ΕΕΕ– ως προς τον παρακολουθούμενο είναι ενδεικτικά ο αριθμός του κινητού ή του σταθερού τηλεφώνου του, η διεύθυνση του ηλεκτρονικού ταχυδρομείου του και η διαδικτυακή σύνδεσή του.

¹¹¹³ Ορθότερο θα ήταν η δυνατότητα αυτή να επιφυλασσόταν κατά την Οδηγία ρητά στην αρχή εκτέλεσης και όχι στο κράτος εκτέλεσης. Άλλωστε, με το σύστημα συνεργασίας που υιοθετείται με αυτή εγκαταλείπεται στο πλαίσιο της συνεργασίας των κρατών μελών το πολιτικό στάδιο απόφασης επί των αιτήσεων μικρής δικαστικής συνδρομής. Στην πράξη, εύλογο είναι η αρχή εκτέλεσης να συναινεί στην εκτέλεση του προκείμενου ερευνητικού μέτρου, θέτοντας συγκεκριμένους όρους.

¹¹¹⁴ Σημειωτέον ότι η χρήση του όρου «*συγκατάθεση*» στο ελληνικό κείμενο της Οδηγίας δεν αντιστοιχεί απόλυτα στους όρους “*consent*” και «*consentement*» των κειμένων της στα αγγλικά και στα γαλλικά, που σημαίνουν «*συναίνεση*» (:η οποία δεν δίνεται εκ των υστέρων –όπως η συγκατάθεση–, αλλά εκ των προτέρων). Είτε πρόκειται για *συγκατάθεση* είτε για *συναίνεση*, πάντως, η χρήση των εν λόγω όρων εν προκειμένω δεν φαίνεται συμβατή με το σύστημα συνεργασίας που θεσπίζει με την Οδηγία ο Ενωσιακός νομοθέτης. Κατά το πνεύμα αυτής, η αρχή εκτέλεσης κατ' ακριβολογία *δεν συναινεί* στην εκτέλεση της

του από κάθε όρο, που πρέπει να τηρείται σε παρόμοια εγχώρια υπόθεση¹¹¹⁵. Κατ' άρθρο 32§5 Ν. 4489/2017, η άρνηση εκτέλεσης της ΕΕΕ είναι κατ' αρχήν δυνητική¹¹¹⁶. στην πράξη όμως τηρείται η *lex loci*, καθώς η συγκατάθεση εκ μέρους της αρχής εκτέλεσης παρέχεται «*υπό τους όρους οι οποίοι προβλέπονται για παρόμοια εσωτερική υπόθεση*».

Βάσει των άρθρων 30§6 της Οδηγίας και 32§6 Ν. 4489/2017, η ΕΕΕ μπορεί να εκτελείται είτε με την άμεση διαβίβαση των τηλεπικοινωνιακών δεδομένων στο κράτος έκδοσης είτε με την παρακολούθηση, την καταγραφή και στη συνέχεια τη διαβίβαση του «*προϊόντος*» της παρακολούθησης τηλεπικοινωνιών στο κράτος έκδοσης [και όχι – τουλάχιστον ρητά κατά τη διάταξη– στην αρχή εκτέλεσης]¹¹¹⁷. Σύμφωνα με τις παραπάνω διατάξεις, οι αρχές έκδοσης και εκτέλεσης διαβουλεύονται μεταξύ τους με σκοπό να συμφωνήσουν (μη ισχύοντος του κανόνα “*forum regit actum*”) με ποιον από τους δύο αυτούς τρόπους θα διεξάγεται η παρακολούθηση¹¹¹⁸. Περαιτέρω, κατά τις §7

ΕΕΕ, αλλά υποχρεούται να την εκτελέσει, εκτός και αν συντρέχει λόγος άρνησης της αναγνώρισης/εκτέλεσής της.

¹¹¹⁵ Γι' αυτό και, σύμφωνα με την αιτ. σκ. 32 προοιμίου, η αρχή έκδοσης πρέπει να παρέχει στην αρχή εκτέλεσης επαρκείς πληροφορίες, όπως λεπτομέρειες για τη διερευνούμενη αξιόποινη συμπεριφορά, ώστε να μπορέσει η αρχή εκτέλεσης [αρχή έκδοσης, κατά την εσφαλμένη διατύπωση του ελληνικού κείμενου της αιτ. σκ. 32] να αξιολογήσει αν το ερευνητικό μέτρο θα μπορούσε να επιτραπεί σε παρόμοια εγχώρια υπόθεση.

¹¹¹⁶ Ο Έλληνας νομοθέτης μετέφερε τη διάταξη χρησιμοποιώντας την ίδια φράση με αυτή που απαντά στο ελληνικό κείμενο της Οδηγίας, δηλαδή «*χωρεί επίσης άρνηση*». Όπως η φράση αυτή έχει αποδοθεί στο αγγλικό και το γαλλικό κείμενο της Οδηγίας (“*may also be refused*”, «*peut également être refusée*»), διαμορφώνεται δυνητικός λόγος άρνησης της εκτέλεσης της ΕΕΕ. Επειδή, δε, στον Ν. 4489/2017 επιλέχθηκε η ίδια ορολογία με αυτή της Οδηγίας, είναι εν προκειμένω επιβεβλημένη μια σύμφωνη με την Οδηγία ερμηνεία της διάταξης.

¹¹¹⁷ Ορθό είναι, για τον λόγο που εκτέθηκε στην άνω υποσημ. 1113, να θεωρείται η αρχή έκδοσης ως αρμόδια αρχή, στην οποία διαβιβάζονται όλα τα τηλεπικοινωνιακά δεδομένα που συγκεντρώνονται.

¹¹¹⁸ Αξίζει να αναφερθεί ότι, σύμφωνα με το ελβετικό ομοσπονδιακό *Office fédéral de la justice*, Rapport d'activité 2016..., ό.π., σελ. 19, οι έρευνες στον τομέα των τηλεπικοινωνιών χαρακτηρίζονται ως μέτρο «δυναμικής» δικαστικής συνδρομής (*entraide judiciaire «dynamique»*), καθώς ενίοτε είναι αναγκαίο τα αποτελέσματά τους να διαβιβάζονται ταχέως και συνεχώς στην αιτούσα αρχή, ώστε η τελευταία να μπορεί να τα αξιοποιεί αμέσως στο πλαίσιο των ερευνητικών διαδικασιών που εκκρεμούν. Στο πλαίσιο της Οδηγίας δεν προβλέπεται ρητά η περίπτωση αυτή της *συνεχούς* διαβίβασης των αποδεικτικών μέσων, που συλλέγονται με την εκτέλεση του εν λόγω μέτρου. Ωστόσο, η αρχή έκδοσης έχει τη δυνατότητα να την εξασφαλίσει διά της ως άνω διαβούλευσης με την αρχή εκτέλεσης. Άλλωστε, πρόκειται για στοιχείο που μπορεί να θεωρηθεί άρρηκτα συνδεδεμένο με την «*επιθυμητή διάρκεια της παρακολούθησης*» κατ'

των ως άνω άρθρων, η αρχή έκδοσης μπορεί επίσης να ζητεί, εφόσον έχει ιδιαίτερο λόγο, κατά την έκδοση της ΕΕΕ ή κατά τη διάρκεια της παρακολούθησης, τη μεταγραφή, αποκωδικοποίηση ή αποκρυπτογράφηση της καταγραφής, υπό τον όρο ότι συμφωνεί η αρχή εκτέλεσης¹¹¹⁹. Ενώ κατ' αρχήν τα έξοδα που απορρέουν από την εφαρμογή των διατάξεων των εν λόγω άρθρων κατανέμονται σύμφωνα με τα άρθρα 21 της Οδηγίας και 23 Ν. 4489/2017, ευλόγως τα έξοδα μεταγραφής, αποκωδικοποίησης και αποκρυπτογράφησης των τηλεπικοινωνιών ρητώς βαρύνουν το κράτος έκδοσης (άρθρ. 30§8 Οδηγίας, 32§8 Ν. 4489/2017).

3. Παρακολούθηση τηλεπικοινωνιών χωρίς την τεχνική βοήθεια άλλου κράτους μέλους

Τα άρθρα 31§1 της Οδηγίας και 33§1 Ν. 4489/2017 ρυθμίζουν την περίπτωση, στην οποία η διεύθυνση επικοινωνίας του παρακολουθούμενου καθ' ου βρίσκεται σε άλλο κράτος μέλος και για τη διενέργεια της παρακολούθησης δεν απαιτείται η παροχή τεχνικής βοήθειας από το εν λόγω κράτος. Πράγματι, δεδομένης της τεχνολογικής εξέλιξης δεν αποκλείεται η παρακολούθηση των τηλεπικοινωνιών του καθ' ου να πραγματοποιείται ακόμη και από το έδαφος άλλου κράτους, από αυτό στο οποίο έλαβαν χώρα οι εν λόγω τηλεπικοινωνίες. Στην περίπτωση αυτή, λοιπόν, η αρμόδια αρχή του «κράτους μέλους παρακολούθησης» (:«κράτους-μέλους που προβαίνει σε άρση απορρήτου» κατά τον Ν. 4489/2017) κοινοποιεί την «εντολή παρακολούθησης» (:«εντολή άρσης απορρήτου» κατά τον Νόμο)¹¹²⁰ στην αρμόδια αρχή του «κράτους

άρθρο 30§3 περ. β' Οδηγίας και την «επιθυμητή διάρκεια της άρσης απορρήτου τηλεπικοινωνιών» κατ' άρθρο 32§3 περ. β' Ν. 4489/2017.

¹¹¹⁹ Η ελληνική διατύπωση της διάταξης διαφοροποιείται σημαντικά από την αντίστοιχη αγγλική και γαλλική, στο μέτρο που προβλέπεται ότι η αρχή έκδοσης μπορεί να ζητεί τις ως άνω πράξεις (μεταγραφή, αποκωδικοποίηση ή αποκρυπτογράφηση) «εφόσον έχει συγκεκριμένο λόγο, ή συμφωνεί η αρχή εκτέλεσης». Η απόδοση της διάταξης πρέπει να θεωρηθεί εσφαλμένη, καθώς με αυτή τίθενται άλλοι όροι για την εφαρμογή της. Ευτυχώς, ο Έλληνας νομοθέτης αντιλήφθηκε την εν λόγω παρέκκλιση και ενσωμάτωσε την επίμαχη διάταξη (στο άρθρο 32§7 Ν. 4489/2017) με το περιεχόμενο που αυτή έχει στα παραπάνω ετερόγλωσσα κείμενα της Οδηγίας.

¹¹²⁰ Αν ληφθεί υπόψη και το έντυπο του παραρτήματος Γ', γίνεται κατανοητό ότι η προκείμενη ΕΕΕ, δηλαδή η «κοινοποίηση» περί παρακολούθησης τηλεπικοινωνιών σύμφωνα με τα άρθρα 31 Οδηγίας και 33 Ν. 4489/2017, δεν ταυτίζεται με την «εντολή παρακολούθησης». Άλλωστε, η τελευταία δεν αναφέρεται σε καμία άλλη διάταξη της Οδηγίας. Ορθότερο είναι να θεωρηθεί ότι «εντολή παρακολούθησης» είναι η παραγγελία της αρμόδιας αρχής του κράτους παρακολούθησης, που εντέλλεται τη διενέργεια της

μέλους στο οποίο απευθύνεται η κοινοποίηση» (:«κράτους-μέλους στο οποίο απευθύνεται η κοινοποίηση» κατά τον Νόμο). Η αρχή του κράτους παρακολούθησης ενημερώνει την τελευταία: α) πριν από την παρακολούθηση εφόσον γνωρίζει, όταν εντέλλεται την παρακολούθηση, ότι ο παρακολουθούμενος βρίσκεται ή θα βρίσκεται στο έδαφος του κράτους μέλους στο οποίο απευθύνεται η «κοινοποίηση», είτε β) κατά τον χρόνο ή μετά τη διενέργεια της παρακολούθησης, αμέσως μόλις λάβει γνώση ότι ο παρακολουθούμενος βρίσκεται ή βρισκόταν, κατά τη διάρκεια της παρακολούθησης, στο έδαφος του κράτους μέλους στο οποίο απευθύνεται η «κοινοποίηση»¹¹²¹. Κατ' αναλογία προς την αρχή έκδοσης της ΕΕΕ, η οποία είναι δικαστική κατ' άρθρα 2 περ. γ' της Οδηγίας και 3 περ. γ' Ν. 4489/2017, είναι εύλογο –και πρόδηλα σκόπιμο κατά τη γνώμη μου– η αρμόδια αρχή του κράτους παρακολούθησης ή έστω η αρχή επικύρωσης της «κοινοποίησης» να είναι επίσης δικαστική.

Εν προκειμένω, αντί της ΕΕΕ (ως έχει στο παράρτημα Α' της Οδηγίας και του Ν. 4489/2017) προβλέπεται στα άρθρα 31§2 Οδηγίας και 33§2 Ν. 4489/2017 η χρήση του εντύπου του παραρτήματος Γ', που φέρει τον τίτλο «κοινοποίηση». Το έντυπο αυτό περιλαμβάνει –επιπρόσθετα όσων ορίζονται στα άρθρα 5, 31 της Οδηγίας και 8, 33 Ν. 4489/2017– ως συμπληρωτέα πεδία την (προβλεπόμενη) διάρκεια της παρακολούθησης, τον στόχο της παρακολούθησης (αριθ. τηλεφώνου, διεύθυνση Internet Protocol [:"IP"] ή διεύθυνση ηλεκτρονικού ταχυδρομείου), αν θα επιτρεπόταν η παρακολούθηση σε παρόμοια εγχώρια υπόθεση και κατά πόσο το αποδεικτικό υλικό, που συγκεντρώνεται μέσω αυτής, μπορεί να χρησιμοποιηθεί σε διαδικασία ενώπιον δικαστηρίου στο κράτος παρακολούθησης. Η πρόβλεψη διαφορετικού εντύπου από αυτό της ΕΕΕ είναι εύλογη, δεδομένης της μεγάλης διαφοροποίησης του εν λόγω ερευνητικού μέτρου σε σχέση με τα λοιπά ερευνητικά μέτρα που αναφέρονται στην Οδηγία. Η διαφορά αυτή έγκειται, κατά τη γνώμη μου, κυρίως στο γεγονός ότι εν προκειμένω δεν απαιτείται από την αρχή του κράτους μέλους στο οποίο απευθύνεται η «κοινοποίηση» να παράσχει κάποια συνδρομή, εκτελώντας το εντελλόμενο ερευνητικό

παρακολούθησης, η οποία απευθύνεται στην αρμόδια αρχή παρακολούθησης του κράτους παρακολούθησης. Η ίδια επισήμανση ισχύει και για την κατά τον Ν. 4489/2017 «εντολή άρσης απορρήτου».

¹¹²¹ Σημειωτέον ότι η ελληνική διατύπωση της διάταξης είναι κακή και προκαλεί κάποια σύγχυση που δυσχεραίνει την εφαρμογή της –πράγμα που δεν ισχύει ως προς τη διατύπωσή της στο αγγλικό και το γαλλικό κείμενο της Οδηγίας. Ο Έλληνας νομοθέτης, πάντως, ενσωμάτωσε επιτυχώς την προκειμένη διάταξη με το άρθρο 33§1 Ν. 4489/2017.

μέτρο. Πλην όμως, απαιτείται από αυτή να ανεχθεί τη διενέργεια τούτου από την αρμόδια αρχή του κράτους παρακολούθησης. Πρακτικά, η αρχή του κράτους στο οποίο απευθύνεται η «κοινοποίηση» δεν χρειάζεται να προβεί σε κάποια ενέργεια όταν τη λάβει¹¹²².

Σύμφωνα με τις διατάξεις των §3 των άρθρων 31 της Οδηγίας και 33 Ν. 4489/2017, στις περιπτώσεις στις οποίες η παρακολούθηση δεν θα επιτρεπόταν σε παρόμοια εγχώρια υπόθεση, η αρμόδια αρχή του κράτους μέλους στο οποίο απευθύνεται η «κοινοποίηση» μπορεί να ενημερώνει αμέσως, άλλως το αργότερο μέχρι και ενενήντα έξι ώρες από την παραλαβή της «κοινοποίησης», την αρμόδια αρχή του κράτους παρακολούθησης α) ότι η παρακολούθηση δεν μπορεί να διεξαχθεί ή πρέπει να τερματιστεί και β) εφόσον είναι αναγκαίο, ότι τυχόν υλικό που προέκυψε ήδη από την παρακολούθηση του παρακολουθούμενου, ενώ αυτός βρισκόταν ακόμη στο έδαφός του, δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί ή μπορεί να χρησιμοποιηθεί μόνον υπό όρους που η ίδια θα καθορίσει. Προς τούτο, η αρμόδια αρχή του κράτους μέλους, στο οποίο απευθύνεται η «κοινοποίηση», ενημερώνει την αρμόδια αρχή του κράτους παρακολούθησης για τους λόγους που δικαιολογούν τους όρους αυτούς.

Δεδομένου ότι κατά τα προαναφερθέντα η εν λόγω αρχή μπορεί να αντιταχθεί στην παρακολούθηση των τηλεπικοινωνιών εντός ενενήντα έξι ωρών από την παραλαβή της «κοινοποίησης», δεν αποκλείεται το επίμαχο μέτρο να έχει εκτελεστεί προτού καν επιβεβαιωθεί ότι πράγματι παρελήφθη από την αρμόδια αρχή η σχετική «κοινοποίηση». Έτσι, όμως, καταλείπεται περιθώριο αυθαιρεσίας. Ορθότερο είναι, *de lege ferenda* και για λόγους καλής συνεργασίας, η αρμόδια αρχή του κράτους παρακολούθησης να προβαίνει στην εκτέλεση του ερευνητικού μέτρου μόνο κατόπιν προηγούμενης επιβεβαίωσης, εντός ενενήντα έξι ωρών από τη διαβίβαση της «κοινοποίησης», ότι η τελευταία παραλήφθηκε και ότι η αρμόδια αρχή του κράτους στο οποίο αυτή απευθύνεται δεν αντιτάσσεται για τους λόγους που προβλέπονται στα άρθρα 31§3 της Οδηγίας και 33§3 Ν. 4489/2017.

¹¹²² Βλ. *Eurojust / European Judicial Network, Joint note...*, ό.π., σελ. 13, όπου αναφέρεται ότι η «κοινοποίηση» δεν συνιστά εντολή αναγνώρισης ερευνητικού μέτρου, αλλά απλή έκφραση σεβασμού της κυριαρχίας του κράτους μέλους στο οποίο αυτή απευθύνεται.

4. Επιμέρους παρατηρήσεις

Η άρση του απορρήτου των τηλεπικοινωνιών συνιστά εξόχως παρεμβατικό ερευνητικό μέτρο, καθώς με αυτή καταλύεται στην πράξη το δικαίωμα ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής του καθ' ου που κατ' αρχήν κατοχυρώνεται στο άρθρο 7 ΧΘΔΕΕ (και, αντίστοιχα, στο άρθρο 8§1 ΕΣΔΑ· παρ' ημίν και στο άρθρο 19 Συντ.), ενώ συνάμα τίθεται σοβαρό θέμα παραβίασης προσωπικών δεδομένων του (τα οποία προστατεύονται βάσει των άρθρων 7 και 8 ΧΘΔΕΕ, 8§1 ΕΣΔΑ· παρ' ημίν και με το άρθρο 9Α Συντ.)¹¹²³. Η παρακολούθηση των τηλεπικοινωνιών προφανώς συνιστά «επεξεργασία» (κατ' άρθρο 3 περ. 1 Οδηγίας (ΕΕ) 2016/680¹¹²⁴) των αντίστοιχων προσωπικών δεδομένων του παρακολουθούμενου, στο μέτρο που αυτά μεταξύ άλλων συλλέγονται/καταχωρούνται/διαρθρώνονται/συσχετίζονται¹¹²⁵.

Σύμφωνα με την πρόσφατη νομολογία του ΔΕΕ, «οι παρακολουθήσεις τηλεφωνικών συνδιαλέξεων συνιστούν επέμβαση στο δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή, που κατοχυρώνεται με το άρθρο 7 του Χάρτη. Μια τέτοια επέμβαση είναι δυνατόν να επιτραπεί, σύμφωνα με το άρθρο 52, παράγραφος 1, του Χάρτη, μόνον αν προβλέπεται από τον νόμο και αν, τηρουμένων, αφενός, του βασικού περιεχομένου του εν λόγω δικαιώματος και, αφετέρου, της αρχής της αναλογικότητας, είναι αναγκαία και ανταποκρίνεται πραγματικά σε σκοπούς γενικού συμφέροντος που αναγνωρίζει η Ένωση [...]». Περαιτέρω, «προκύπτει, μεταξύ άλλων, από τις υποχρεώσεις που απορρέουν από την αρχή της νομιμότητας και από το κράτος δικαίου ότι η εξουσία καταστολής δεν μπορεί να ασκείται, καταρχήν, εκτός των νομίμων ορίων εντός των οποίων επιτρέπεται να

¹¹²³ Βλ. European Union Agency for Fundamental Rights, Opinion..., ό.π., σελ. 9.

¹¹²⁴ Ο.π. (υποσημ. 938).

¹¹²⁵ Σημειωτέον ότι η Οδηγία 2006/24/ΕΚ «για τη διατήρηση δεδομένων που παράγονται ή υποβάλλονται σε επεξεργασία σε συνάρτηση με την παροχή διαθέσιμων στο κοινό υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών ή δημοσίων δικτύων επικοινωνιών και για την τροποποίηση της οδηγίας 2002/58/ΕΚ» [ΕΕ L 105/13.4.2006, σελ. 54 επ.], η οποία σχετιζόταν με τη διατήρηση συγκεκριμένων δεδομένων που παράγονται ή υφίστανται επεξεργασία από τους παρόχους διαθέσιμων στο κοινό υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών ή δημοσίου δικτύου επικοινωνιών, με σκοπό να διασφαλιστεί ότι τα δεδομένα αυτά θα καθίσταντο διαθέσιμα για τους σκοπούς της διερεύνησης, διαπίστωσης και δίωξης σοβαρών ποινικών αδικημάτων (κατ' άρθρο 1§1 αυτής), έχει πλέον καταργηθεί. Και δη λόγω της έκδοσης της απόφασης “Digital Rights Ireland Ltd” και “Kärntner Landesregierung”, ό.π., με την οποία κρίθηκε ότι η εν λόγω Οδηγία υπερέβαινε τα όρια που επιβάλλει η τήρηση της αρχής της αναλογικότητας υπό το πρίσμα των άρθρων 7, 8 και 52§1 ΧΘΔΕΕ· βλ. ιδίως σκ. 58 επ. της ως άνω απόφασης.

ενεργεί κάθε αρχή, σύμφωνα με το δίκαιο του κράτους μέλους στο οποίο αυτή υπάγεται [...]»¹¹²⁶.

Κατά τη σχετική νομολογία του ΕΔΔΑ¹¹²⁷, για την επιβολή περιορισμών επί του δικαιώματος που κατοχυρώνει το άρθρο 8§1 ΕΣΔΑ, όπως η παρακολούθηση των τηλεπικοινωνιών του καθ' ου, απαιτείται η επίμαχη διαδικασία να παρέχει επαρκείς εγγυήσεις κατά των ποικίλων δυνατών καταχρήσεων που μπορεί εν προκειμένω να επέλθουν. Η αρμόδια αρχή πρέπει να επιβεβαιώνει ότι συντρέχουν, για την επιβολή τέτοιου είδους μέτρων, πραγματικοί λόγοι, ότι ο ύποπτος σχεδιάζει/τελεί/τέλεσε συγκεκριμένο σοβαρό έγκλημα, ότι δεν υπάρχει άλλος τρόπος εύρεσης της αλήθειας ή ότι άλλως η εύρεσή της είναι σημαντικά πιο δυσχερής¹¹²⁸. Παράλληλα, η αρμόδια αρχή πρέπει να προσδιορίζει αν η εκτέλεση τέτοιου είδους μέτρων δικαιολογείται για επιτακτικούς λόγους¹¹²⁹.

Κατά την Οδηγία και τον Ν. 4489/2017, πέρα από την απαίτηση επαρκούς αιτιολόγησης του προκειμένου μέτρου, δεν είναι αναγκαίο να προσδιορίζεται στην ΕΕΕ η μέγιστη δυνατή διάρκεια της παρακολούθησης των τηλεπικοινωνιών, που όμως δεν αποκλείεται να διαρκέσει μεγάλο χρονικό διάστημα. Σε τέτοιες περιπτώσεις, τα έξοδα που προκύπτουν από την εκτέλεση των ερευνών μπορεί να βαρύνουν κατ' άρθρα 21§§2, 3 της Οδηγίας και 23§§2, 3 Ν. 4489/2017 το κράτος έκδοσης, το οποίο επωφελείται από την κίνηση της σύνολης διαδικασίας. Εντούτοις, ακόμη και έτσι, το κράτος εκτέλεσης ενδέχεται να χρειαστεί να διαθέσει ανθρώπινο δυναμικό για μεγάλο-αόριστο χρονικό διάστημα, ενώ συνάμα η επέμβαση σε βάρος του καθ' ου επιτείνεται, αφού μια κατ' εξαίρεση επιβαλλόμενη κατάσταση αποκτά στοιχεία μονιμότητας. Προς αποφυγή καταχρήσεων (και συνακόλουθα της δυσaráστησης της εκάστοτε αρχής εκτέλεσης και της εκδήλωσης «δυστροπίας» εκ μέρους της), η εκτέλεση του μέτρου πρέπει να περιορίζεται στο πράγματι αναγκαίο μέτρο, για το πράγματι αναγκαίο χρονικό διάστημα. Άλλωστε, η αναλογικότητα της ΕΕΕ συνιστά προϋπόθεση για την έκδοσή της (άρθρ. 6§1 περ. α' Οδηγίας, 7§2 περ. α' Ν. 4489/2017).

Η εκάστοτε αρχή εκτέλεσης (ή αρχή του κράτους μέλους στο οποίο απευθύνεται η «κοινοποίηση») δεν αποκλείεται, εν προκειμένω, να είναι ιδιαίτερα επιφυλακτική ως

¹¹²⁶ Από 17.1.2019 απόφαση “Petar Dzivev and others”, C-310/16, σκ. 36 και 35 αντίστοιχα.

¹¹²⁷ Βλ. ενδεικτ. «Malone κατά Ηνωμένου Βασιλείου», ό.π., σκ. 81.

¹¹²⁸ Βλ. ενδεικτ. απόφαση του ΕΔΔΑ «Klass και λοιποί κατά Γερμανίας», ό.π., σκ. 51, 59.

¹¹²⁹ Βλ. ενδεικτ. απόφαση του ΕΔΔΑ «Iordachi και λοιποί κατά Μολδαβίας», ό.π., σκ. 51 *in fine*.

προς την εκτέλεση του εν λόγω μέτρου, εφόσον αυτό ορίζεται για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα και δεν δικαιολογείται επαρκώς –σύμφωνα και με τους όρους που ισχύουν στην έννομη τάξη της. Συνεπώς, παρέπεται λογικά ότι ήταν ορθότατη η επιλογή του Ενωσιακού νομοθέτη να συμπεριλάβει με τα άρθρα 30§5 και 31§3 ως δυνητικό λόγο άρνησης της εκτέλεσης του μέτρου την αντίθεση τούτου στην εσωτερική νομοθεσία, δυνάμει της οποίας η εκτέλεσή του δεν θα επιτρεπόταν σε παρόμοια εγχώρια υπόθεση¹¹³⁰.

Κατά το προοίμιο της Οδηγίας (αιτ. σκ. 30), οι δυνατότητες συνεργασίας στην παρακολούθηση των τηλεπικοινωνιών δεν πρέπει να περιορίζονται στο περιεχόμενο τηλεφωνικών συνδιαλέξεων, αλλά πρέπει να καλύπτουν και δεδομένα κίνησης και θέσης ως προς αυτές τις τηλεπικοινωνίες, επιτρέποντας στις αρμόδιες αρχές να εκδίδουν την ΕΕΕ προς τον σκοπό της απόκτησης «λιγότερο αδιάκριτων»¹¹³¹ δεδομένων για τις τηλεπικοινωνίες. Στη συνέχεια, στην ίδια αιτιολογική σκέψη αναφέρεται ότι «[μ]ια ΕΕΕ που εκδίδεται για την απόκτηση ιστορικών δεδομένων κίνησης και θέσης που αφορούν τηλεπικοινωνίες θα πρέπει να χρησιμοποιείται σύμφωνα με το γενικό καθεστώς που αφορά την εκτέλεση της ΕΕΕ και μπορεί να θεωρείται, ανάλογα με τη νομοθεσία του κράτους εκτέλεσης, ως παρεμβατικό ερευνητικό μέτρο». Δηλαδή, η απόκτηση των δεδομένων κίνησης και θέσης του παρακολουθούμενου (κατ' εκτέλεση των μέτρων των άρθρων 30 ή 31 της Οδηγίας και 32 ή 33 Ν. 4489/2017) εκλαμβάνεται ως μέτρο συμπληρωματικό σε σχέση με αυτή καθεαυτήν την παρακολούθηση και συνακόλουθα θεωρείται ότι πρέπει να συμπεριλαμβάνεται στο πεδίο εφαρμογής των εν λόγω άρθρων. Παράλληλα, αναγνωρίζεται –ορθά– ότι η ίδια ενέργεια συνιστά παρεμβατικό ερευνητικό μέτρο¹¹³².

¹¹³⁰ Γενικά για τη διενέργεια παρακολούθησης «σύμφωνα με τον νόμο» (κατά την επιταγή του άρθρου 8§2 ΕΣΔΑ), βλ. *European Union Agency for Fundamental Rights, Surveillance by intelligence services: fundamental rights safeguards and remedies in the EU, Volume II: field perspectives and legal update*, Λουξεμβούργο 2017, σελ. 37 επ. (προσβάσιμο σε <http://fra.europa.eu/en/publication/2017/surveillance-intelligence-socio-legal>).

¹¹³¹ Λιγότερο «παρεμβατικών», αν ακολουθηθεί η (ορθότερη) αντίστοιχη διατύπωση του αγγλικού και του γαλλικού κειμένου της Οδηγίας («intrusive», «intrusives»).

¹¹³² Το συγκεκριμένο ερευνητικό μέτρο είναι πρόδηλα ιδιαίτερα παρεμβατικό. Κατά τον Χ. Δημόπουλο, Έκδοση εγκληματιών..., ό.π., 592, «η θεσμική κατοχύρωση και κυρίως, η πρακτική εφαρμογή του, διεμβολίζει ανεπίτρεπτα την ανθρώπινη αξιοπρέπεια και την προσωπική ασφάλεια και ελευθερία».

Σχετικώς, πρέπει να επισημανθεί ότι τα εν λόγω δεδομένα γεωεντοπισμού του παρακολουθούμενου δεν είναι άνευ ετέρου απαλλαγμένα σφαλμάτων, που μπορεί να οφείλονται σε τεχνολογικής φύσης λόγους¹¹³³. Εξάλλου, η παροχή τηλεπικοινωνιακών υπηρεσιών έχει σχεδιαστεί από τους παρόχους αυτών για την πραγματοποίηση των επικοινωνιών των πελατών τους και όχι με σκοπό την παρακολούθησή τους. Ως εκ τούτου, τα εν λόγω δεδομένα δεν πρέπει να λαμβάνονται υπόψη ανεπιφύλακτα. Το ίδιο ισχύει γενικότερα ως προς το «προϊόν» της παρακολούθησης τηλεπικοινωνιών. Ενδεικτικά, διαπιστώθηκε πρόσφατα από τις δανικές αρχές ότι το έτος 2012 εμφίλωρησαν τεχνικά σφάλματα ως προς τα δεδομένα παρακολούθησης κινητών τηλεφώνων σε μεγάλο αριθμό ποινικών υποθέσεων (άνω των δέκα χιλιάδων). Κατ' αποτέλεσμα, οι δικαστικές αποφάσεις, που βασίστηκαν επί των επίμαχων –μη πληρούντων τους όρους του νόμου– αποδεικτικών μέσων, θα πρέπει να ελεγχθούν και αναθεωρηθούν δικαστικά¹¹³⁴. Σχετικώς, παρατηρήθηκε από τη *Normann* ότι «τα αποδεικτικά μέσα που φαίνονται αντικειμενικά και τεχνικά δεν ισοδυναμούν απαραίτητα με αποδεικτικά μέσα υψηλής αποδεικτικής αξίας»¹¹³⁵.

Το εσωτερικό νομικό πλαίσιο για την επιβολή παρεμβατικών μέτρων όπως τα προκείμενα πρέπει να ορίζει με σαφήνεια το εύρος των σχετικών αρμοδιοτήτων των αρμόδιων αρχών, κατά τρόπο που να πληρούνται οι όροι ώστε η εκτέλεση αυτών να είναι νόμιμη και αναγκαία σε μια δημοκρατική κοινωνία. Η επιβολή τέτοιου είδους μέτρων δικαιολογείται κατά νόμον σε συγκεκριμένες περιπτώσεις, οπότε πρέπει να ερευνάται και να αιτιολογείται η συνδρομή των νόμιμων προς τούτο όρων από την αρχή που εντέλλεται το μέτρο. Η δε αναδρομική αιτιολόγηση του μέτρου από το δικαστήριο στο στάδιο του ακροατηρίου δεν είναι συμβατή με την υποχρέωση της αρμόδιας αρχής

¹¹³³ Βλ. *R. Coutts / H. Selby*, Problems with cell phone evidence tendered to 'prove' the location of a person at a point in time, *Digital Evidence and Electronic Signature Law Review* 2016, 81 επ. (προσβάσιμο σε <http://journals.sas.ac.uk/deeslr/article/view/2298/2251>).

¹¹³⁴ Βλ. *M. Selsoe Sorensen*, Flaws in cellphone evidence prompt review of 10,000 verdicts in Denmark, *The New York Times*, 20.8.2019, προσβάσιμο σε <https://www.nytimes.com/2019/08/20/world/europe/denmark-cellphone-data-courts.html>.

¹¹³⁵ *K. Normann*, σε: *M. Selsoe Sorensen*, ό.α.π.

να προβεί προηγουμένως σε έλεγχο, κατά πόσον είναι νόμιμη η (επιδιωκόμενη) επιβολή του μέτρου¹¹³⁶.

Συνεπώς, είναι κατ' αρχήν ορθή η απαίτηση των άρθρων 30§4 της Οδηγίας και 32§4 Ν. 4489/2017 να είναι –ειδικά– αιτιολογημένη η ΕΕΕ, με την αναφορά του λόγου για τον οποίο θεωρείται από την αρχή έκδοσης ότι τα εντελλόμενα ερευνητικά μέτρα έχουν σημασία για την εκκρεμούσα ποινική διαδικασία. Βέβαια θα ήταν ορθότερο, σύμφωνα και με τις προηγηθείσες αναπτύξεις, η εν λόγω (ειδική) αιτιολογία να συμπεριελάμβανε υποχρεωτικά κάποια ελάχιστα στοιχεία σχετικά με τη σοβαρότητα του ερευνώμενου εγκλήματος, την αδυναμία προσφυγής σε άλλα –ηπιότερα– ερευνητικά μέτρα κ.λπ. Η απαίτηση αυτή δεν απαντά σε ρύθμιση του άρθρου 31 της Οδηγίας και αντίστοιχα του άρθρου 33 Ν. 4489/2017, αλλά δέον να θεωρηθεί κατ' αναλογίαν εφαρμοστέα και στο πλαίσιο τούτων.

Η αρχή εκτέλεσης δεν έχει, εκ της Οδηγίας και του Ν. 4489/2017, την αρμοδιότητα να ελέγξει την ουσιαστική βάση της ΕΕΕ¹¹³⁷, αλλά για λόγους τήρησης της εσωτερικής δημόσιας τάξης της πρέπει να είναι τουλάχιστον σε θέση να αποκλείσει την εκτέλεση εξόχως παρεμβατικών μέτρων –όπως το προκείμενο–, στις περιπτώσεις που αυτή αποβαίνει δυσανάλογη¹¹³⁸. Επιπρόσθετα, αν η αρχή εκτέλεσης διαπιστώσει ότι δεν προκύπτουν σαφώς οι συνθήκες υπό τις οποίες επιτρέπεται βάσει της νομοθεσίας του κράτους έκδοσης η παρακολούθηση, ότι οι διαδικασίες για τη διενέργεια των παρακολουθήσεων δεν διασφαλίζουν ότι τα μέτρα εντέλλονται μόνον εφόσον είναι αναγκαία ή ότι τα ένδικα μέσα κατά των μέτρων παρακολούθησης δεν είναι αποτελεσματικά¹¹³⁹, θα πρέπει βάσει των άρθρων 11§1 περ. στ' της Οδηγίας και 13§1 περ. στ' Ν. 4489/2017 να απορρίψει την εκτέλεση της ΕΕΕ.

¹¹³⁶ Βλ. από 15.1.2015 απόφαση του ΕΔΔΑ «Dragojević κατά Κροατίας», αριθ. προσφ. 68955/11, σκ. 97 επ.· από 6.6.2019 απόφαση τούτου «Bosak και λοιποί κατά Κροατίας», αριθ. προσφ. 40429/2014, σκ. 43 επ.

¹¹³⁷ Άλλωστε, καθώς το εν λόγω ερευνητικό μέτρο εντέλλεται από δικαστική αρχή, πληρούται η σχετική προϋπόθεση που τίθεται από τη νομολογία του ΕΔΔΑ· βλ. ενδεικτ. από 26.4.2007 απόφαση «Dumitru Popescu κατά Ρουμανίας», αριθ. προσφ. 71525/01, σκ. 71.

¹¹³⁸ Βλ. στο ίδιο Μέρος, Κεφάλαιο Πέμπτο, Ζ.2.3, όπου υποστηρίζεται ότι η αρχή της αναλογικότητας εντάσσεται στην ενωσιακή δημόσια τάξη και ότι συνακόλουθα πρέπει να ελέγχεται αυτεπάγγελα η τήρησή της και, εφόσον δεν συντρέχει, να απορρίπτεται η εκτέλεση της ΕΕΕ κατ' άρθρο 11§1 περ. στ' της Οδηγίας.

¹¹³⁹ Πρβλ. ενδεικτ. τις –σημαντικές– παραδοχές της απόφασης του ΕΔΔΑ «Roman Zakharov κατά Ρωσίας», ό.π., σκ. 238 επ.

Στην ελληνική έννομη τάξη, η άρση του εν λόγω απορρήτου συνιστά ειδική ανακριτική πράξη, που διενεργείται υπό τους όρους των άρθρων 254 ΚΠΔ, 4 και 5 Ν. 2225/1994¹¹⁴⁰ και διατάσσεται από το αρμόδιο δικαστικό συμβούλιο σε εξαιρετικές περιπτώσεις, επί συγκεκριμένων εγκλημάτων (κυρίως κακουργημάτων), όταν –μεταξύ άλλων προϋποθέσεων– η διερεύνηση της υπόθεσης ή η εξακρίβωση του τόπου διαμονής του κατηγορουμένου είναι χωρίς αυτή αδύνατη ή ουσιωδώς δυσχερής. Στις περιπτώσεις, λοιπόν, που ημεδαπή αρχή εκτέλεσης παραλαμβάνει μια ΕΕΕ με αντικείμενο την παρακολούθηση τηλεπικοινωνιών κατ' άρθρα 32 και 33 Ν. 4489/2017, ελέγχει (υποχρεωτικά κατ' άρθρο 13 τούτου) αν συντρέχει λόγος άρνησης της εκτέλεσής της. Περαιτέρω, κατ' άρθρο 32§5 του Νόμου ελέγχει αν η άρση του απορρήτου θα ήταν επιτρεπτή σε αντίστοιχη εσωτερική υπόθεση. Όμως, σε κάθε περίπτωση η αρχή εκτέλεσης οφείλει να εξασφαλίσει ότι δεν προσβάλλεται με την εκτέλεση της εντολής η ελληνική δημόσια τάξη (Σύνταγμα, ΧΘΔΕΕ και ΕΣΔΑ). Έτσι, για παράδειγμα, αν το έγκλημα στο οποίο αφορά η ΕΕΕ αντιστοιχεί στην υποκίνηση της διατάραξης της κοινής ειρήνης κατ' άρθρο 189§3 ΠΚ, με δεδομένο ότι για την αξιόποινη αυτή πράξη δεν επιτρέπεται η διενέργεια του συγκεκριμένου ερευνητικού μέτρου, η εκτέλεση της ΕΕΕ μπορεί να απορριφθεί (αν δεν συντρέχει περίπτωση εφαρμογής του άρθρου 12§§1, 3-5 Ν. 4489/2017)¹¹⁴¹. Πάντως, η ελληνική αρχή εκτέλεσης δεν δικαιούται να υποκαταστήσει την αρχή έκδοσης διερευνώντας την ουσία της εκάστοτε κρινόμενης υπόθεσης. Οφείλει, όμως, να εισάγει την υπόθεση στο

¹¹⁴⁰ Όπως τα ανωτέρω άρθρα ισχύουν και με τον Ν. 4481/2017. Για τη διαδικασία άρσης του εν λόγω απορρήτου βλ. Σ. Παύλου, Η μαγνητοφώνηση τηλεφωνικών συνδιαλέξεων υπόπτων από τις αρχές, ΠοινΧρ 2015, 163.

¹¹⁴¹ Πρβλ. (βρετανικό) *College of Policing*, EIO guidance (developed by the Home Office), [Authorised Professional Practice] 18.7.2017, σελ. 2 (προσβάσιμο σε <https://www.app.college.police.uk/app-content/investigations/european-investigations/european-investigation-order/>), όπου αναφέρεται ότι ορισμένα ερευνητικά μέτρα που προβλέπονται στην Οδηγία, όπως η παρακολούθηση των τηλεπικοινωνιών, δεν υφίστανται στην εν λόγω έννομη τάξη επειδή το εσωτερικό δίκαιο δεν επιτρέπει τη χρησιμοποίηση των αποδεικτικών μέσων που προέρχονται από αυτά. Στην περίπτωση, λοιπόν, που υποβάλλεται μια ΕΕΕ στην αρμόδια βρετανική αρχή για την εκτέλεση του προκείμενου μέτρου, με δεδομένο και ότι αυτό δεν είναι πάντοτε διαθέσιμο κατ' άρθρο 10§2 Οδηγίας, η εκτέλεση της ΕΕΕ θα πρέπει να απορριφθεί (υπό τον όρο ότι δεν συντρέχει περίπτωση εφαρμογής του άρθρου 10§§1, 3-5 Οδηγίας).

αρμόδιο δικαστικό συμβούλιο¹¹⁴². Έτσι, το τελευταίο θα αποφανθεί επί της εκτέλεσης του οριζόμενου στην ΕΕΕ ερευνητικού μέτρου και η προκείμενη διαδικασία δεν θα αντιβαίνει στο εσωτερικό δίκαιο, τηρουμένου του άρθρου 11§3 Ν. 4489/2017.

Η ανωτέρω θέση είναι συμβατή με ανάλογη νομολογία του ΔΕΕ¹¹⁴³, με την οποία έχει γίνει δεκτό, αναφορικά με τα άρθρα 325§1 ΣΛΕΕ και 1§1 περ. β', 2§1 Σύμβασης ΡΙΦ¹¹⁴⁴ ερμηνευόμενα υπό το πρίσμα του ΧΘΔΕΕ, ότι δεν αντιτίθεται σε αυτά η εφαρμογή από τον εθνικό δικαστή εσωτερικού κανόνα, δυνάμει του οποίου είναι απαράδεκτα αποδεικτικά μέσα όπως παρακολούθησεις τηλεφωνικών συνδιαλέξεων, για τα οποία απαιτείται προηγούμενη δικαστική άδεια, όταν η εν λόγω άδεια έχει δοθεί από αναρμόδια δικαστική αρχή. Μάλιστα, η παραδοχή αυτή ισχύει ακόμη και στην περίπτωση που η τέλεση των επίμαχων εγκλημάτων είναι δυνατόν να αποδειχθεί μόνο βάσει αυτών των αποδεικτικών μέσων.

Η. Συμπερασματικές παρατηρήσεις

Σύμφωνα με την από 10.4.2005 Σύσταση R (2005) 10 της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης *«περί των “ειδικών ανακριτικών μεθόδων” σε σχέση με τα σοβαρά εγκλήματα συμπεριλαμβανομένων των τρομοκρατικών πράξεων»*¹¹⁴⁵, «ειδικές ανακριτικές μέθοδοι» είναι αυτές που εφαρμόζονται από τις αρμόδιες αρχές (δικαστικές, εισαγγελικές ή ανακριτικές) για τη συγκέντρωση πληροφοριών κατά τρόπο μυστικό για τους καθ' ων στρέφονται, με σκοπό την ανίχνευση και τη διερεύνηση σοβαρών εγκλημάτων και των υπόπτων τέλεσής τους¹¹⁴⁶. Σε αυτές τις ανακριτικές μεθόδους αναμφίβολα εντάσσονται και τα ερευνητικά μέτρα των άρθρων 26-31 της

¹¹⁴² Βλ. αντίστοιχα, για το ερευνητικό μέτρο της άρσης του τραπεζικού απορρήτου, στο ίδιο Κεφάλαιο, Δ. Η υποχρέωση αυτή της αρχής εκτέλεσης δεν θα υπήρχε αν το άρθρο 11§3 Ν. 4489/2017 δεν προέβλεπε ως προϋπόθεση εκτέλεσης της ΕΕΕ ότι *«οι σχετικές διατυπώσεις και διαδικασίες [κατά την αρχή έκδοσης] δεν αντιβαίνουν στο ελληνικό δίκαιο»* (αντί για τις *«θεμελιώδεις αρχές του δικαίου του κράτους εκτέλεσης»* κατ' άρθρο 9§2 Οδηγίας).

¹¹⁴³ Βλ. ως άνω απόφαση “Petar Dzivev and others”, σκ. 37 επ.

¹¹⁴⁴ Από 26.7.1995 Σύμβαση *«σχετικά με την προστασία των οικονομικών συμφερόντων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων»*, ΕΕ C 316/27.11.1995, σελ. 48 επ.

¹¹⁴⁵ Η ως άνω Σύσταση είναι προσβάσιμη σε https://www.coe.int/t/dg1/legalcooperation/economiccrime/organisedcrime/Rec_2005_10.pdf.

¹¹⁴⁶ Σελ. 3 Σύστασης.

Οδηγίας και 28-33 Ν. 4489/2017¹¹⁴⁷. Κατά την ως άνω Σύσταση, «[ο]ι ειδικές ανακριτικές μέθοδοι πρέπει να διενεργούνται μόνον εφόσον συντρέχουν επαρκείς λόγοι, ώστε να θεωρείται ότι ένα σοβαρό έγκλημα τελέστηκε ή σχεδιάστηκε ή προετοιμάζεται από ένα ή περισσότερα συγκεκριμένα πρόσωπα είτε από ένα μη ταυτοποιημένο ακόμη άτομο ή ομάδα ατόμων. [...] Πρέπει να εξασφαλίζεται η αναλογικότητα μεταξύ των συνεπειών της χρησιμοποίησης ειδικών ανακριτικών μεθόδων και του επιδιωκόμενου σκοπού. [...] Τα κράτη μέλη πρέπει να εξασφαλίζουν ότι οι αρμόδιες αρχές εφαρμόζουν τις λιγότερο παρεμβατικές ανακριτικές μεθόδους, στις περιπτώσεις που αυτές επιτρέπουν την ανίχνευση του εγκλήματος, την πρόληψη ή τη δίωξή του με επαρκή αποτελεσματικότητα. [...] Οι δικονομικοί κανόνες, που διέπουν την προσκόμιση και το παραδεκτό τέτοιων αποδεικτικών μέσων, πρέπει να εγγυώνται το δικαίωμα του κατηγορουμένου σε δίκαιη δίκη»¹¹⁴⁸. Οι διαπιστώσεις αυτές ισχύουν απαρέγκλιτα ως προς όλα τα ερευνητικά μέτρα που πραγματεύεται το παρόν Κεφάλαιο. Από τις αναπτύξεις που προηγήθηκαν, αξίζει να συνοψιστούν και σε κάποια σημεία να προστεθούν κάποιες κύριες παρατηρήσεις –ιδίως υπό την έποψη των θεμελιωδών δικαιωμάτων του καθ' ου.

Ειδικότερα, ως προς την προσωρινή μεταγωγή κρατούμενων με σκοπό την εκτέλεση ερευνητικών μέτρων, κατ' αρχήν είναι θετική η δυνατότητα άρνησης της εκτέλεσης της ΕΕΕ στις περιπτώσεις που ο κρατούμενος δεν συναινεί στη μεταγωγή του ή που αυτή ενδέχεται να παρατείνει την κράτησή του. Εύστοχα δε, στις περιπτώσεις αυτές κατ' άρθρα 24§2 και 25§2 Ν. 4489/2017 η απόρριψη της εντολής είναι υποχρεωτική. Πλην όμως, τόσο στην Οδηγία όσο και στον Ν. 4489/2017 δεν κατοχυρώνεται ρητά το δικαίωμα πληροφόρησης του κρατουμένου ως προς το σκοπούμενο με τη συνδρομή του ερευνητικό μέτρο –ανεξάρτητα από το αν απαιτείται ή όχι να συναινέσει στη μεταγωγή του. Τουλάχιστον χάριν του σεβασμού της αξιοπρέπειάς του (άρθρ. 1 ΧΘΔΕΕ, 10§1 ΔΣΑΠΔ· παρ' ημίν και άρθρ. 2§1 Συντ.)¹¹⁴⁹, πρέπει να παρέχεται η σχετική ενημέρωση. Περαιτέρω, η Οδηγία και ο Ν. 4489/2017

¹¹⁴⁷ Εν προκειμένω, λόγω της –έστω κατ' αρχήν– μη διεξαγωγής τους κατά τρόπο μυστικό, δεν εντάσσουμε σε αυτές τις «ειδικές ανακριτικές μεθόδους» τα μέτρα των άρθρων 22-25 Οδηγίας και 24-27 Ν. 4489/2017.

¹¹⁴⁸ Σελ. 3-4 Σύστασης.

¹¹⁴⁹ Σημειωτέον ότι, μολοντί στην ΕΣΔΑ δεν κατοχυρώνεται ρητά, κατά το ΕΔΔΑ «[η] πεμπουσία της Σύμβασης είναι ο σεβασμός της ανθρώπινης αξιοπρέπειας [...]»· βλ. από 5.6.2015 απόφαση «Lambert και λοιποί κατά Γαλλίας» [GC], αριθ. προσφ. 46043/14, σκ. 142.

δεν ρυθμίζουν τις περιπτώσεις, στις οποίες ο κρατούμενος αντιμετωπίζει σοβαρό προσωπικό πρόβλημα (λ.χ. υγείας) ή όταν πρόκειται για ανήλικο ή ευάλωτο άτομο ή οι συνθήκες κράτησης στο κράτος εκτέλεσης είναι τέτοιες, που συνεπάγονται την απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείρισή του. Η εκτέλεση της ΕΕΕ πρέπει επίσης να απορρίπτεται στις περιπτώσεις αυτές. Δεδομένου, δε, ότι ο κρατούμενος που μεταγεται στο κράτος έκδοσης ή εκτέλεσης δεν αποκλείεται να συνιστά (δυννητικά) ύποπτο/κατηγορούμενο, είναι σημαντικό να μην κρατηθεί κατά την εκτέλεση της ΕΕΕ για αξιόποινες πράξεις που είχαν προηγηθεί της μεταγωγής του. Εν προκειμένω, εύλογα προβλέπεται στην Οδηγία και συνακόλουθα στον Ν. 4489/2017 η έκφανση αυτή της αρχής της ειδικότητας.

Ως προς την εξέταση με εικονοτηλεδιάσκεψη ή με άλλου είδους οπτικοακουστική μετάδοση ή με τηλεφωνική διάσκεψη, όπως προλέχθηκε, το ΕΔΔΑ έχει κρίνει ότι τέτοιου είδους δυνατότητες μπορεί να είναι συμβατές με το δικαίωμα του κατηγορουμένου να εξετάζει μάρτυρες κατ' άρθρο 6§3 περ. δ' ΕΣΔΑ. Πάντως, η σημασία της «πραγματικής» παρουσίας του μάρτυρα/πραγματογνώμονα κατά την εξέτάσή του δεν πρέπει να υποτιμάται και, γι' αυτό τον λόγο, η εξέτάσή του εξ αποστάσεως πρέπει να επιτρέπεται σε περιορισμένο βαθμό, όταν διαφορετικά η αυτοπρόσωπη παρουσία του είναι αδύνατη ή ιδιαίτερα δυσχερής. Εσφαλμένα, τόσο στην Οδηγία όσο και στον Ν. 4489/2017 δεν προβλέπεται η διενέργεια της εξέτασης του μάρτυρα/πραγματογνώμονα/υπόπτου/κατηγορουμένου με τη χρήση ποιοτικά επαρκών τεχνικών μέσων, ώστε να διασφαλίζεται η ποιότητα του παραγόμενου αποδεικτικού μέσου.

Σύμφωνα με το άρθρο 24§2 της Οδηγίας, η άρνηση της εκτέλεσης της ΕΕΕ είναι επίσης δυνατή αν ο ύποπτος/κατηγορούμενος δεν συναινεί στη διενέργεια της εξέτασης¹¹⁵⁰ ή αν η εκτέλεσή της αντίκειται στις «θεμελιώδεις αρχές της νομοθεσίας του κράτους εκτέλεσης». Αντίθετα, κατ' άρθρο 26§2 Ν. 4489/2017, η απόρριψη της εντολής είναι υποχρεωτική όταν δεν συναινεί ο ύποπτος/κατηγορούμενος ή όταν η εκτέλεση του

¹¹⁵⁰ Στις περιπτώσεις που η αρχή έκδοσης εντέλλεται με βάση την ΕΕΕ την εξέταση του υπόπτου/κατηγορουμένου, πρέπει να λαμβάνεται υπόψη αν πρόκειται για ευάλωτο άτομο και να αναγνωρίζονται σε αυτό τα δικαιώματα (:απαγόρευση διακρίσεων, τεκμήριο ευάλωτης κατάστασης, δικαίωμα ενημέρωσης κ.λπ.) που αναφέρονται στην από 27.11.2013 Σύσταση της Επιτροπής «σχετικά με τις δικονομικές εγγυήσεις για ευάλωτα πρόσωπα που είναι ύποπτοι ή κατηγορούμενοι στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών» (ΕΕ C 378/24.12.2013, σελ. 8 επ.). Ειδικά για τους ανήλικους υπόπτους/κατηγορούμενους, πρέπει να τηρείται και η Οδηγία (ΕΕ) 2016/800 (για την οποία βλ. Μέρος Πρώτο, Κεφάλαιο Τρίτο, Γ.6).

ερευνητικού μέτρου αντίκειται στο εσωτερικό δίκαιο. Ο δε ύποπτος/κατηγορούμενος πρέπει να μπορεί να συμμετάσχει ενεργά στη διεξαγόμενη διαδικασία –εφόσον αυτή δεν διεξάγεται μυστικά–, λ.χ. υποβάλλοντας ερωτήματα προς τον εξεταζόμενο μάρτυρα κ.λπ. (κατά την έννοια του άρθρου 6§3 περ. δ' ΕΣΔΑ). Μολονότι δεν προβλέφθηκε ρητά στην Οδηγία, εξυπακούεται ότι για την εξέταση του μάρτυρα ο ύποπτος/κατηγορούμενος έχει δικαίωμα στη συνδρομή διερμηνέα και συνηγόρου. Από άλλη σκοπιά, προβλέπεται ότι όταν βάσει της ΕΕΕ επιδιώκεται η εξέταση υπόπτου/κατηγορουμένου, το εν λόγω πρόσωπο κλητεύεται σύμφωνα με την εσωτερική νομοθεσία του κράτους εκτέλεσης και ενημερώνεται εγκαίρως ως προς τα δικαιώματά του δυνάμει της νομοθεσίας του κράτους εκτέλεσης, ώστε να δυνηθεί να υπερασπιστεί τον εαυτό του αποτελεσματικά. Όμως, εσφαλμένα δεν προβλέφθηκε ότι η εξετάζουσα αρχή (που δεν αποκλείεται να είναι η ίδια η αρχή εκτέλεσης) πρέπει να είναι δικαστική, ώστε να εγγυάται τη δικαιοσύνη της διεξαγόμενης διαδικασίας. Μολονότι –επίσης– δεν προβλέφθηκε στην Οδηγία και στον Ν. 4489/2017, είναι απαραίτητο να διατηρούνται οι πρωτότυπες ηχογραφήσεις, ώστε ο ύποπτος/κατηγορούμενος και το αρμόδιο δικαστήριο να μπορούν να διαπιστώσουν κατά πόσο τηρήθηκαν όλες οι απαραίτητες εγγυήσεις κατά την εξέταση. Εύστοχα δε, όταν σκοπείται η εξέταση κατηγορουμένου, προκρίνεται η έκδοση της ΕΕΕ αντί της έκδοσης του ΕΕΣ, γενόμενης σεβαστής της αρχής της αναλογικότητας.

Περαιτέρω, ως προς την εξέταση με τηλεφωνική συνδιάσκεψη (που αφορά αποκλειστικά στην εξέταση μάρτυρα/πραγματογνώμονα), η εκτέλεση της ΕΕΕ είναι απορριπτέα –παρά τη μη ρητή πρόβλεψη τέτοιας δυνατότητας στην Οδηγία και στον Ν. 4489/2017–, όταν αυτή αντίκειται στις θεμελιώδεις αρχές του δικαίου του κράτους εκτέλεσης και δη στην εθνική δημόσια τάξη του.

Όσον αφορά στην παροχή πληροφοριών σε σχέση με τραπεζικούς και άλλους χρηματοοικονομικούς λογαριασμούς και με τις αντίστοιχες συναλλαγές, η εν λόγω ενέργεια συνιστά μείζονα παρέμβαση επί του δικαιώματος στην ιδιωτική ζωή (άρθρ. 7 ΧΘΔΕΕ και, αντίστοιχα, άρθρ. 8 ΕΣΔΑ). Ως εκ τούτου, τα εν λόγω μέτρα πρέπει να εντέλλονται μόνον ως προς πρόσωπα που έχουν το *status* του υπόπτου/κατηγορουμένου. Η αναφερόμενη στην αιτιολογική σκέψη 27 του προοιμίου δυνατότητα εκτέλεσης των προκείμενων ερευνητικών μέτρων και ως προς λογαριασμούς προσώπων μη υπόπτων/κατηγορουμένων, διευρύνει υπερβολικά το πεδίο εφαρμογής τους, χωρίς έρεισμα στο γράμμα των διατάξεων των άρθρων 26 και 27 της Οδηγίας και, συνακόλουθα, σε αυτό των άρθρων 28 και 29 Ν. 4489/2017. Σε

κάθε περίπτωση, εφόσον τα μέτρα αυτά αφορούν σε τρίτα πρόσωπα, θα πρέπει να αναγνωρίζονται και σε αυτά τα δικαιώματα που προβλέπονται για τους υπόπτους ή κατηγορούμενους (λ.χ. άσκησης ενδίκων μέσων κ.λπ.). Σημειώνεται ότι η ΕΕΕ, με βάση την οποία η αρχή έκδοσης εντέλλεται την εκτέλεση του μέτρου των άρθρων 26 της Οδηγίας και 28 Ν. 4489/2017, πρέπει να είναι αιτιολογημένη, συγχρόνως δε οι πληροφορίες που επιδιώκεται να αποκτηθούν μέσω αυτής πρέπει να είναι σημαντικές για την εκάστοτε συγκεκριμένη περίπτωση. Η σχετική πρόβλεψη δεν απαντά στα άρθρα 27 της Οδηγίας και 29 Ν. 4489/2017, επ' αυτών όμως είναι σκόπιμη (λόγω της συνάφειας των εν λόγω δύο μέτρων) η αναλογική εφαρμογή της. Επιπλέον, για την κάμψη του τραπεζικού απορρήτου, όπως ενδεχομένως και για το παραδεκτό των διαβιβαζόμενων στο κράτος έκδοσης σχετικών πληροφοριών, είναι ουσιώδες να τηρείται η προβλεπόμενη νόμιμη διαδικασία· δηλαδή κατ' αρχήν η *lex fori* και, στις περιπτώσεις που εισάγεται σχετική εξαίρεση, η *lex loci*. Καθώς δε οι διαβιβαζόμενες πληροφορίες συνιστούν προσωπικά δεδομένα και εμπίπτουν στην έννοια της ιδιωτικής ζωής, πρέπει σε κάθε περίπτωση να τηρούνται οι όροι του άρθρου 8§2 ΧΘΔΕΕ (και, αντίστοιχα, του άρθρου 8§2 ΕΣΔΑ).

Ως προς τα ερευνητικά μέτρα για τη συγκέντρωση αποδεικτικών μέσων σε πραγματικό χρόνο, συνεχώς και για ορισμένο χρονικό διάστημα, στον βαθμό που επιβάλλεται η αιτιολόγησή τους στην ΕΕΕ, παρέχεται έμμεσα στην αρχή εκτέλεσης η δυνατότητα να ελέγξει τη συνδρομή της προϋπόθεσης της αναλογικότητας (κατ' άρθρα 6§3 Οδηγίας, 7§4 Ν. 4489/2017). Προβλέπεται δε η απόρριψη της εντολής στις περιπτώσεις που η εκτέλεσή της δεν θα επιτρεπόταν σε παρόμοια εγχώρια υπόθεση. Ειδικότερα ως προς τις ελεγχόμενες παραδόσεις, κατ' άρθρα 28§2 της Οδηγίας και 30§2 Ν. 4489/2017 ορίζεται ότι οι πρακτικές ρυθμίσεις συμφωνούνται μεταξύ των κρατών έκδοσης και εκτέλεσης. Αξίζει να σημειωθεί ότι, εξαιρετικά ως προς τα ερευνητικά μέτρα των άρθρων 28 της Οδηγίας και 30 Ν. 4489/2017, εφαρμόζεται κατά βάση η αρχή “*locus regit actum*”. Το ρυθμιστικό πλαίσιο ως προς τα προκείμενα μέτρα είναι ασαφές, ενώ παράλληλα δεν έχουν θεσπιστεί ειδικότερες ρυθμίσεις εξασφαλιστικές των δικαιωμάτων του καθ' ου. Η συγκέντρωση αποδεικτικών μέσων σε πραγματικό χρόνο μπορεί να θεωρηθεί κατ' αρχήν θεμιτή μόνον εφόσον πραγματοποιείται κατά τρόπο τέτοιο, που να γίνονται σεβαστά τα θεμελιώδη δικαιώματα του καθ' ου.

Ως προς τις μυστικές έρευνες, η σχετική ΕΕΕ πρέπει κατ' αρχάς να είναι αιτιολογημένη και συγκεκριμένα να περιλαμβάνει τον λόγο για τον οποίο η έρευνα ενδέχεται να έχει σημασία για την ποινική διαδικασία που εκκρεμεί στο κράτος

έκδοσης. Καθώς οι εν λόγω έρευνες είναι μυστικές, ώστε ο καθ' ου (ή τρίτο πρόσωπο) να μην επιχειρήσει να αποτρέψει τη συγκέντρωση των αποδεικτικών μέσων, είναι *a priori* δεδομένο ότι ο τελευταίος δεν πληροφορείται ως προς την επικείμενη εκτέλεση του ερευνητικού μέτρου· και συνακόλουθα δεν δύναται να ασκήσει σχετικό ένδικο μέσο. Σημαντική είναι η επέμβαση που προκαλείται από την εκτέλεση του προκειμένου ερευνητικού μέτρου στην ιδιωτική και οικογενειακή ζωή του καθ' ου (άρθρ. 7 ΧΘΔΕΕ και, αντίστοιχα, άρθρ. 8 ΕΣΔΑ), ενώ ο ίδιος δεν αποκλείεται –χωρίς πάντως να εξαναγκάζεται προς τούτο– να αυτοενοχοποιείται αγνοώντας ότι παρακολουθείται. Έτσι, η συμφωνία των αρμόδιων αρχών ως προς τη διεξαγωγή της μυστικής έρευνας πρέπει οπωσδήποτε να λαμβάνει υπόψη τον παρεμβατικό χαρακτήρα του μέτρου και να πραγματοποιείται τηρουμένης της αρχής της αναλογικότητας. Οι δε αξιωματικοί, που φέρουν μυστική ταυτότητα ή ενεργούν υπό πλασματική ιδιότητα, πρέπει να ελέγχονται από δικαστικό λειτουργό, ώστε να ελαχιστοποιείται ο κίνδυνος υπέρβασης του εν λόγω μέτρου. Πάντως, μετά το πέρας της μυστικής έρευνας, επιβάλλεται ο καθ' ου να λαμβάνει γνώση των αποδεικτικών μέσων, που συγκεντρώθηκαν και κατά τη διενέργεια αυτής. Διαφορετικά, δεν παρέχεται σ' αυτόν η δυνατότητα να συμμετάσχει πραγματικά στην ποινική διαδικασία (παραβιαζόμενης, μεταξύ άλλων, της αρχής της ισότητας των όπλων).

Αναφορικά με την άρση του απορρήτου των τηλεπικοινωνιών, (και) εν προκειμένω η άρνηση της εκτέλεσης της ΕΕΕ χωρεί δυνητικά και αν το συγκεκριμένο μέτρο δεν θα επιτρεπόταν σε παρόμοια εγχώρια υπόθεση. Το κράτος εκτέλεσης (στην πράξη –το εύλογα πιθανότερο– η αρχή εκτέλεσης) μπορεί να εξαρτήσει τη συναίνεσή του από κάθε όρο, που πρέπει να τηρείται σε παρόμοια εσωτερική υπόθεση. Ως προς τη δε «κοινοποίηση» σχετικά με την παρακολούθηση των τηλεπικοινωνιών, στις περιπτώσεις που κατ' άρθρα 31 της Οδηγίας και 33 Ν. 4489/2017 δεν απαιτείται η παροχή τεχνικής βοήθειας από το κράτος στο οποίο θα πραγματοποιηθεί ή ήδη πραγματοποιείται η παρακολούθηση, η δικαστική αρχή τούτου μπορεί να αντιταχθεί σε αυτή εντός ενενήντα έξι ωρών από την παραλαβή της «κοινοποίησης» (για τους λόγους των §1 των ανωτέρω άρθρων). Δεν αποκλείεται, όμως, το επίμαχο μέτρο να έχει ήδη εκτελεστεί και, έτσι, καταλείπεται περιθώριο τέλεσης αυθαίρετων ενεργειών. *De lege ferenda*, ορθότερο είναι η αρμόδια αρχή του κράτους παρακολούθησης να προβαίνει στην εκτέλεση του ερευνητικού μέτρου μόνο κατόπιν προηγούμενης επιβεβαίωσης ότι η «κοινοποίησή» της παραλήφθηκε και ότι η αρμόδια αρχή δεν αντιτάσσεται για τους

περιοριστικά προβλεπόμενους λόγους του άρθρου 31§3, πλέον των λόγων του άρθρου 11 της Οδηγίας, και αντίστοιχα των άρθρων 33§3 και 13 Ν. 4489/2017.

Η άρση του απορρήτου των τηλεπικοινωνιών συνιστά εξόχως παρεμβατικό ερευνητικό μέτρο στο δικαίωμα ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής του παρακολουθούμενου (άρθρ. 7 ΧΘΔΕΕ και, αντίστοιχα, άρθρ. 8§1 ΕΣΔΑ). Συνάμα, με την παρακολούθηση των τηλεπικοινωνιών χωρεί «επεξεργασία» των αντίστοιχων προσωπικών δεδομένων του παρακολουθούμενου και, ως εκ τούτου, εγείρεται ζήτημα παραβίασής τους (άρθρ. 8 ΧΘΔΕΕ και, αντίστοιχα, άρθρ. 8§1 ΕΣΔΑ). Κατά τούτα, είναι ορθότατη η επιλογή του Ενωσιακού νομοθέτη να συμπεριλάβει εν προκειμένω ως (έστω δυνητικό) λόγο άρνησης της εκτέλεσης του μέτρου την πρόσκρουση τούτου στην εσωτερική νομοθεσία. Σύμφωνα με το ΕΔΔΑ, για την επιβολή τέτοιου είδους μέτρων απαιτείται να συντρέχουν πραγματικοί λόγοι, να δικαιολογούνται επιτακτικά και να μην υπάρχει άλλος τρόπος εύρεσης της αλήθειας (ή άλλως η εύρεσή της να είναι σημαντικά δυσκολότερη). Κατ' αρχήν ορθή είναι η πρόβλεψη να είναι (ειδικά) αιτιολογημένη η ΕΕΕ, με την αναφορά του λόγου για τον οποίο θεωρείται ότι τα εντελλόμενα ερευνητικά μέτρα έχουν σημασία για την εκκρεμούσα ποινική διαδικασία. Η εν λόγω απαίτηση απαντά στο άρθρο 30, όχι όμως και στο άρθρο 31 της Οδηγίας, ως προς το οποίο πρέπει να ισχύσει αναλογικά –πράγμα που ισχύει αντίστοιχα και για τα άρθρα 32 και 33 Ν. 4489/2017. Ορθότερο, δε, θα ήταν αυτή η (ειδική) αιτιολογία να συμπεριελάμβανε υποχρεωτικά και κάποια ελάχιστα στοιχεία σχετικά με τη σοβαρότητα του ερευνώμενου εγκλήματος, την αδυναμία προσφυγής σε άλλα –ηπιότερα– ερευνητικά μέτρα κ.λπ.

Η αρχή εκτέλεσης (/το κράτος μέλος στο οποίο απευθύνεται η «κοινοποίηση») δεν έχει, βάσει της Οδηγίας και του Ν. 4489/2017, την αρμοδιότητα να ελέγξει την ουσιαστική βάση της ΕΕΕ (/«κοινοποίησης»). Όμως, για λόγους τήρησης της εσωτερικής δημόσιας τάξης του κράτους εκτέλεσης, πρέπει να είναι σε θέση να αποκλείσει την εκτέλεση εξόχως παρεμβατικών μέτρων, όπως αυτό των άρθρων 30-31 της Οδηγίας και 32-33 Ν. 4489/2017, στις περιπτώσεις που η εκτέλεσή του είναι δυσανάλογη. Το ίδιο κατ' αρχήν οφείλει να πράττει η αρχή εκτέλεσης (/το κράτος μέλος στο οποίο απευθύνεται η «κοινοποίηση») στις περιπτώσεις που, με την ΕΕΕ (/«κοινοποίηση»), η αρχή έκδοσης εντέλλεται την παρακολούθηση των τηλεπικοινωνιών που ο καθ' ου έχει με τον συνήγορό του ή την παρακολούθηση

συνηγόρου ενόσω χειρίζεται τις υποθέσεις εντολών του¹¹⁵¹. Αν πάλι η αρχή εκτέλεσης (/το κράτος μέλος στο οποίο απευθύνεται η «κοινοποίηση») διαπιστώσει, ότι δεν προκύπτουν σαφώς οι συνθήκες υπό τις οποίες επιτρέπεται στη νομοθεσία του κράτους έκδοσης η παρακολούθηση, ότι οι διαδικασίες για τη διενέργεια των παρακολουθήσεων δεν διασφαλίζουν ότι τα μέτρα διατάσσονται μόνον εφόσον είναι αναγκαία ή ότι τα ένδικα μέσα κατά των μέτρων παρακολούθησης δεν είναι αποτελεσματικά, θα πρέπει βάσει των άρθρων 11§1 περ. στ' της Οδηγίας και 13§1 περ. στ' Ν. 4489/2017 να απορρίψει την εκτέλεση της ΕΕΕ (/να αντιταχθεί στη διενέργεια της παρακολούθησης, αναφορικά με την οποία έλαβε την «κοινοποίηση»).

Για την εκτέλεση κάποιων από τα προαναφερθέντα ερευνητικά μέτρα, ο Ενωσιακός νομοθέτης θέτει επιμέρους ειδικές προϋποθέσεις. Συγκεκριμένα, στα άρθρα 26§6, 27§5, 28§1, 29§3 και 30§5 εδ. α' της Οδηγίας τίθεται ως δυνητική προϋπόθεση η εκτέλεση των μέτρων αυτών να επιτρέπεται σε παρόμοια εγχώρια υπόθεση. Κατά τούτο, ο Ν. 4489/2017 διαφοροποιείται στα άρθρα 28§2, 29§2 και 30§5 (όχι όμως και στα άρθρα 31§2 και 32§5 εδ. α'), βάσει των οποίων η συνδρομή του εν λόγω όρου είναι υποχρεωτική. Περαιτέρω, βάσει των άρθρων 26§5, 27§4, 28§3, 30§4 της Οδηγίας και των αντίστοιχων άρθρων 28§4, 29§3, 30§3, 32§4 Ν. 4489/2017, η αρχή έκδοσης οφείλει να αναφέρει τους λόγους, για τους οποίους θεωρεί ότι τα αποδεικτικά μέσα, που επιδιώκει να αποκτήσει με την εκτέλεση των εντελλόμενων ερευνητικών μέτρων, έχουν σημασία για την ανοιγείσα στο κράτος έκδοσης ποινική διαδικασία. Με τα δε άρθρα 24§§2 περ. β', 5 περ. α' και 25§2 της Οδηγίας εξασφαλίζεται η τήρηση των θεμελιωδών αρχών του δικαίου του κράτους εκτέλεσης, ενώ με τα αντίστοιχα άρθρα 26§§2 περ. β', 5 περ. α' και 27§2 Ν. 4489/2017 γενικότερα επιβάλλεται η τήρηση της εσωτερικής νομοθεσίας.

Ευκαταίο θα ήταν οι παραπάνω ρυθμίσεις, περί αναφοράς των λόγων, για τους οποίους θεωρείται σημαντική η απόκτηση των αποδεικτικών μέσων, να είχαν τεθεί στο γενικό μέρος της Οδηγίας (:κεφάλαιο II) και αντίστοιχα του Ν. 4489/2017 (:κεφάλαιο Β') και έτσι να ίσχυαν για όλα τα ερευνητικά μέτρα και όχι μόνο για τα συγκεκριμένα. Η δε τήρηση των θεμελιωδών αρχών του κράτους εκτέλεσης –τουλάχιστον στο μέτρο που αυτές διασφαλίζουν θεμελιώδη δικαιώματα του καθ' ου–, ως προϋπόθεση για την

¹¹⁵¹ Βλ. σχετ. υποσημ. 935. Εν προκειμένω, είναι ασφαλώς δυνατόν να αξιοποιηθούν –ακόμη και σωρευτικά– αμφότεροι οι λόγοι άρνησης εκτέλεσης των περ. α' και στ' των άρθρων 11§1 Οδηγίας και 13§1 Ν. 4489/2017· βλ. σχετ. στο ίδιο Μέρος, Κεφάλαιο Πέμπτο, ΣΤ. και Ζ.1.

εκτέλεση της ΕΕΕ, πρέπει να θεωρηθεί ότι ισχύει όσον αφορά σε όλα τα ερευνητικά μέτρα. Πάντως, η επιλογή του Έλληνα νομοθέτη να ορίσει ως υποχρεωτικούς για την αρχή εκτέλεσης τους (ειδικούς) λόγους άρνησης εκτέλεσης των άρθρων 24§2, 25§2, 26§2, 28§2, 29§2 και 30§5 Ν. 4489/2017 έχει, αναμφίβολα, ιδιαίτερη πρακτική σημασία όσον αφορά στην εφαρμογή των εν λόγω μέτρων παρ' ημίν.

Επιπλέον, ιδιαίτερα σε σχέση με τα εξέχουσας παρεμβατικότητας μέτρα των άρθρων 28-31 της Οδηγίας και 30-33 Ν. 4489/2017, ευπρόσδεκτη θα ήταν η θέσπιση ειδικότερων «κοινών ελάχιστων» ρυθμίσεων, ώστε να εξειδικεύεται μια «ελάχιστα» αποδεκτή (από τη σκοπιά των θεμελιωδών δικαιωμάτων του καθ' ου) διαδικασία εκτέλεσής τους σε κάθε κράτος μέλος¹¹⁵².

Όπως γενικότερα προλέχθηκε¹¹⁵³, λαμβάνοντας υπόψη ότι με την εκτέλεση της ΕΕΕ μπορεί να παραβιαστούν θεμελιώδη δικαιώματα, είναι ορθότερο η αρχή εκτέλεσης να είναι δικαστική. Η θέση αυτή ισχύει κατά μείζονα λόγο όσον αφορά στα ερευνητικά μέτρα των άρθρων 22-31 της Οδηγίας και 24-33 Ν. 4489/2017, λόγω της μεγάλης πιθανότητας προσβολής των θεμελιωδών δικαιωμάτων του καθ' ου. Εν προκειμένω, ουσιώδης θα μπορούσε να αποβεί η –εγγυητική– συμβολή υπηρεσίας όπως η προαναφερθείσα “Eurodefence”¹¹⁵⁴, η οποία θα ανελάμβανε την προστασία των δικαιωμάτων του καθ' ου στο πρώιμο-μυστικό στάδιο της έρευνας.

Τέλος, είναι γεγονός ότι η εκτέλεση όλων των παραπάνω ερευνητικών μέτρων μπορεί να πραγματοποιηθεί στο κράτος εκτέλεσης κατά παράβαση της εσωτερικής νομοθεσίας του¹¹⁵⁵. Και αντίστροφα όμως, τα μέτρα αυτά είναι δυνατόν να εκτελεστούν

¹¹⁵² Η D. Sayers, *The European Investigation Order...*, ό.π., σελ. 16, εισηγείται ορθά, μεταξύ άλλων: την προσθήκη ειδικών εξασφαλιστικών ρυθμίσεων για την πρόσβαση σε συνήγορο, τη μαγνητοφώνηση των διαδικασιών, την αμφισβήτηση των αποδεικτικών μέσων και τον επαρκή σεβασμό του τεκμηρίου αθωότητας επί της εξέτασης με εικονοτηλεδιάσκεψη ή τηλεφωνική διάσκεψη· τη σαφή δόμηση των δικαιωμάτων που πηγάζουν από το άρθρο 8 ΕΣΔΑ επί των μυστικών ερευνών και της παρακολούθησης των τηλεπικοινωνιών· τη μαγνητοφώνηση των καταθέσεων των μαρτύρων και των υπόπτων, με την παράλληλη πρόσβασή τους σε συνήγορο και τη διατήρηση των παραγόμενων με την εξέτασή τους αποδεικτικών μέσων.

¹¹⁵³ Βλ. στο ίδιο Μέρος, Κεφάλαιο Δεύτερο, Ε.

¹¹⁵⁴ Βλ. και Μ. Καϊάφα-Γκμπάντι, *Κοινές δικονομικές αρχές...*, ό.π., σελ. 1065 [=ΠοινΧρ 2007, 690-691]. Για την εν λόγω υπηρεσία, βλ. Μέρος Πρώτο, Κεφάλαιο Δεύτερο, Α.1.

¹¹⁵⁵ Κάτι τέτοιο μπορεί να ισχύει, εφόσον δεν εφαρμόστηκε ο κανόνας “*locus regit actum*” ή κάποιος συνδυασμός αυτού με τον κανόνα “*forum regit actum*”, στις διάφορες περιπτώσεις που η Οδηγία παρέχει αυτή τη δυνατότητα.

σύννομα μεν στο κράτος εκτέλεσης, αλλά κατά τρόπο μη συμβατό με τη νομοθεσία του κράτους έκδοσης¹¹⁵⁶. Το γεγονός αυτό καθιστά, βέβαια, αν όχι παράνομη, τουλάχιστον λίαν προβληματική την αξιοποίηση των αποδεικτικών μέσων που προκύπτουν τοιουτοτρόπως. Πάντως, η εκτίμηση των αποδεικτικών μέσων και το παραδεκτό αυτών ρυθμίζονται πρωτίστως από το δίκαιο του κάθε κράτους μέλους¹¹⁵⁷. Συναφώς, σημειώνεται ότι το ΕΔΔΑ κατ' αρχήν δεν εξετάζει τα τυχόν υφιστάμενα πραγματικά ή νομικά σφάλματα των αποφάσεων των εθνικών δικαστηρίων (εκτός και αν αυτά έχουν παραβιάσει τα δικαιώματα και τις ελευθερίες που προστατεύονται από την ΕΣΔΑ), αλλά κυρίως εξακριβώνει αν η σύνολη ποινική διαδικασία, συμπεριλαμβανομένου του τρόπου συλλογής των αποδεικτικών μέσων, ήταν δίκαιη¹¹⁵⁸. Έτσι, όμως, περιορίζεται η προστατευτική εμβέλεια της Σύμβασης σε βάρος του καθ' ου, σε περιπτώσεις που πράγματι θίγονται κατοχυρωμένα σ' αυτή θεμελιώδη δικαιώματά του.

Κεφάλαιο Έβδομο

Τα ποινικοδικονομικά δικαιώματα των ενδιαφερομένων προσώπων σύμφωνα με την Οδηγία και τον Ν. 4489/2017

Α. Γενικές επισημάνσεις

Καίρια σημασία έχει, κατά πόσον η Οδηγία 2014/41/ΕΕ και ειδικά παρ' ημίν ο Ν. 4489/2017 διασφαλίζουν τα δικονομικά δικαιώματα των προσώπων θίγονται από αυτή. Το πρόσωπο, στο οποίο κατ' αρχήν αφορούν τα εντελλόμενα με την ΕΕΕ μέτρα, είναι αυτό του οποίου τα στοιχεία αναγράφονται στην ενότητα Ε' του προτύπου του

¹¹⁵⁶ Τούτο μπορεί να συμβεί όταν δεν εφαρμόστηκε ο κανόνας “forum regit actum” ή κάποιος συνδυασμός αυτού με τον κανόνα “locus regit actum”, κατά τις προβλέψεις της Οδηγίας.

¹¹⁵⁷ Βλ., για παράδειγμα, τον εύλογο προβληματισμό της *J. Lelieur*, *L'application de la reconnaissance mutuelle à l'obtention transnationale de preuves pénales dans l'Union européenne: une chance pour un droit probatoire français en crise?*, ZIS 2010, 597 (προσβάσιμο σε http://www.zis-online.com/dat/artikel/2010_9_491.pdf), περί αποδοχής από τις γαλλικές δικαστικές αρχές –κατ' αποδοχή της εφαρμογής του κανόνα “locus regit actum”– του παραδεκτού αποδεικτικών μέσων που αποκτήθηκαν κατά παραβίαση αρχής [θεμελιώδους] που ισχύει τόσο στο αιτούν κράτος όσο και στο κράτος στο οποίο απευθύνεται η αίτηση δικαστικής συνδρομής.

¹¹⁵⁸ Βλ. υποσημ. 152, 686 και 1345.

παραρτήματος Α'. Συγκεκριμένα, πρόκειται για ύποπτο¹¹⁵⁹, κατηγορούμενο, θύμα (ήτοι παθόντα του διωκόμενου εγκλήματος που ερευνάται), μάρτυρα, πραγματογνώμονα, τρίτο ή για πρόσωπο που φέρει ιδιότητα που δεν εμπίπτει σε κάποια από αυτές τις κατηγορίες (οπότε και πρέπει να προσδιοριστεί ειδικά από την αρχή έκδοσης). Ακόμη και στις περιπτώσεις που η εκδιδόμενη ΕΕΕ σχετίζεται με πρόσωπο, το οποίο ανήκει σε κάποια από τις προαναφερθείσες κατηγορίες (πλην των υπόπτων και των κατηγορουμένων), είναι εύκολα αντιληπτό ότι άμεσα «ενδιαφερόμενο»¹¹⁶⁰ πρόσωπο – υπό την έννοια ότι σε αυτό αφορούν σε τελική ανάλυση οι διεξαγόμενες ποινικές διαδικασίες– είναι απαραίτητα κάποιος ύποπτος ή κατηγορούμενος¹¹⁶¹.

Γενικότερα ως προς τα θεμελιώδη δικαιώματα, η Οδηγία περιλαμβάνει σχετικές αναφορές στο προοίμιο –οι οποίες πρέπει να λαμβάνονται υπόψη για την ερμηνεία της¹¹⁶²– και σε διάφορες διατάξεις, με κύριες αυτές των άρθρων 1§4, 11§1 περ. στ' και αντίστοιχα των άρθρων 2§3, 13§1 περ. στ' Ν. 4489/2017, οι οποίες αποτέλεσαν αντικείμενο ενασχόλησης στο Κεφάλαιο Πέμπτο (υπό Ζ.). Στα θεμελιώδη δικαιώματα του καθ' ου υπόπτου/κατηγορουμένου (και σε ορισμένες περιπτώσεις και των λοιπών ενδιαφερομένων μερών), που μπορεί να θίγονται με την εκτέλεση της ΕΕΕ, συμπεριλαμβάνονται και δικαιώματα δικονομικής-διαδικαστικής φύσης. Η τήρηση των δικονομικών αυτών δικαιωμάτων είναι απαραίτητη για τη διασφάλιση της δικαιοσύνης

¹¹⁵⁹ Κατά τον Χ. Δημόπουλο, Έκδοση εγκληματιών..., ό.π., 592 (εκεί υποσημ. 100), η καθιέρωση διαδικασιών –όπως οι προκείμενες– κατά του υπόπτου «υπονομεύει την αντικειμενική και λόγω πράξης, ενασχόληση του επί των ποινικών νομοθέτου, ανοίγοντας την κερκόπορτα στο *iter criminis* ή διαφορετικά, στην “ποινικοποίηση” της ενδιάθετης βούλησης, ως φρονήματος». Η θέση αυτή είναι υπερβολική, στο μέτρο που οι εν λόγω διαδικασίες δεν στρέφονται κατά του υπόπτου λόγω του φρονήματός του. Κρίσιμη, όμως, είναι η σημασία των δικαιωμάτων που αναγνωρίζονται στον ύποπτο. Με βάση δε το ενωσιακό πλαίσιο και δη τις ποινικοδικονομικές Οδηγίες του Οδικού Χάρτη, η θέση του υπόπτου εξασφαλίζεται εξίσου με αυτή του κατηγορουμένου.

¹¹⁶⁰ Ο όρος «ενδιαφερόμενο» πρόσωπο ή μέρος [*“person (/parties) concerned”, «personnes concernées»*] απαντά στα άρθρα 5§1 περ. γ', 13§2, 14§4, 19§4, 20, 24§6 της Οδηγίας και στις αιτιολογικές σκέψεις 19, 22, 25, 31, 41 του προοιμίου της· ενώ στον Ν. 4489/2017 μόνο στα άρθρα 16§4 και 22 εδ. β'. Κατά τον Γενικό Εισαγγελέα Υ. Βοτ στις προτάσεις του επί της υπόθεσης «Ποινική διαδικασία ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου κατά Ivan Gavanozon», ό.π., σκ. 105, «δεδομένου [...] ότι η εν λόγω οδηγία προβλέπει διασφαλίσεις υπέρ των προσώπων που αφορούν τα ερευνητικά μέτρα, η έννοια του “ενδιαφερόμενου μέρους” πρέπει να είναι αντικείμενο αυτοτελούς ερμηνείας βάσει της οδηγίας 2014/41».

¹¹⁶¹ Για τα λοιπά ενδιαφερόμενα πρόσωπα βλ. στο ίδιο Κεφάλαιο, Γ.1.3.

¹¹⁶² Βλ. υποσημ. 526.

(κατ' άρθρα 47, 48 ΧΘΔΕΕ και, αντίστοιχα, κατ' άρθρο 6 ΕΣΔΑ) της διαδικασίας εκτέλεσης της ΕΕΕ¹¹⁶³.

Σύμφωνα με την αιτιολογική σκέψη 15 του προοιμίου της, η Οδηγία για την ΕΕΕ πρέπει να εφαρμόζεται λαμβανομένων υπόψη των Οδηγιών 2010/64/ΕΕ (σχετικά με το δικαίωμα σε διερμηνεία και μετάφραση), 2012/13/ΕΕ (σχετικά με το δικαίωμα ενημέρωσης) και 2013/48/ΕΕ (σχετικά με το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο κ.λπ.). Πρόκειται για οδηγίες που εκδόθηκαν σε συνέχεια του Ψηφίσματος «για έναν οδικό χάρτη για την ενίσχυση των δικονομικών δικαιωμάτων των υπόπτων ή κατηγορουμένων σε ποινικές διαδικασίες»¹¹⁶⁴. Ευκαταίο –αν και όχι κρίσιμης σημασίας¹¹⁶⁵– θα ήταν οι Οδηγίες αυτές να μνημονεύονται στο καθεαυτό *corpus* των διατάξεων της Οδηγίας. Η διαπίστωση αυτή επιρρωνύεται από το γεγονός ότι με αυτές εμπλουτίζεται το προστατευτικό πλαίσιο του ΧΘΔΕΕ με ειδικές διατάξεις, αρκετές από τις οποίες είναι εφαρμοστέες στο πλαίσιο της Οδηγίας για την ΕΕΕ· και τούτο καθώς με τη βάση αυτής εκτέλεση (ιδίως παρεμβατικών) ερευνητικών μέτρων, αυτονόητα ενδέχεται να παραβιάζονται θεμελιώδη δικαιώματα¹¹⁶⁶ που εμπίπτουν στο ρυθμιστικό-προστατευτικό πεδίο τους¹¹⁶⁷. Υπ' αυτό το πρίσμα, η Οδηγία πρέπει να εφαρμόζεται

¹¹⁶³ Οι διατάξεις των άρθρων 47, 48 ΧΘΔΕΕ και, αντίστοιχα, του άρθρου 6 ΕΣΔΑ εφαρμόζονται τόσο στις περιπτώσεις που η ΕΕΕ εκδίδεται για την εκτέλεση ερευνητικών μέτρων στο στάδιο της διαδικασίας στο ακροατήριο όσο και σε αυτές που εκδίδεται για την εκτέλεση ερευνητικών μέτρων στο στάδιο της προδικασίας. Ειδικότερα, το ΕΔΔΑ –κατά πάγια νομολογία– υπογραμμίζει τη σημασία που έχει για την προετοιμασία των ποινικών διαδικασιών το ερευνητικό στάδιο, με το σκεπτικό ότι τα αποδεικτικά μέσα που συγκεντρώνονται κατ' αυτό καθορίζουν την κρίση του δικαστηρίου για το αποδιδόμενο σε κάποιον έγκλημα· βλ. ενδεικτ. από 24.11.1993 απόφαση «Imbrioscia κατά Ελβετίας», αριθ. προσφ. 13972/88, σκ. 36· επίσης από 12.1.2016 απόφαση «Borg κατά Μάλτας», αριθ. προσφ. 37537/13, σκ. 82.

¹¹⁶⁴ Ο.π. (υποσημ. 363).

¹¹⁶⁵ Βλ. σχετ. υποσημ. 526.

¹¹⁶⁶ Πρβλ. Β. Τζέμο, Γενική θεωρία θεμελιωδών δικαιωμάτων και πρωτογενές ενωσιακό δίκαιο, Δημόσιο Δίκαιο 2018, 212 (προσβάσιμο σε http://www.publiclawjournal.com/docs/2018/2_3/2018_3_2_3_tzemos.pdf), κατά τον οποίο «θεμελιώδες» θεωρείται κάθε (βασικό) δικαίωμα που κατοχυρώνεται στον ΧΘΔΕΕ και στην ΕΣΔΑ, ενώ οι (δευτερογενείς) εξειδικεύσεις αυτών και τα νέα δικαιώματα που θεσπίζονται με το παράγωγο ενωσιακό δίκαιο συνιστούν μεν δικαιώματα, αλλά όχι θεμελιώδη δικαιώματα.

¹¹⁶⁷ Πρβλ. R. Jurka / J. Zajančauskienė, Movement of evidence in the European Union..., ό.π., 79, οι οποίοι φαίνεται να υπολαμβάνουν, με αφορμή την ανάλυση των διατάξεων των άρθρων 22 και 23 της Οδηγίας για την ΕΕΕ (προσωρινή μεταγωγή στο κράτος έκδοσης ή στο κράτος εκτέλεσης με σκοπό την εκτέλεση ερευνητικού μέτρου), ότι οι Οδηγίες 2012/13/ΕΕ και 2013/48/ΕΕ δεν επιδρούν στον μηχανισμό

όχι απλώς «λαμβανομένων υπόψη», αλλά «τηρουμένων» των παραπάνω Οδηγιών. Μάλιστα, για τον ίδιο λόγο πρέπει εν προκειμένω να εφαρμόζονται και οι σχετικές «δικονομικού ποινικού δικαίου» Οδηγίες, που εκδόθηκαν μετά την έκδοση της Οδηγίας για την ΕΕΕ (και ως εκ τούτου δεν ήταν δυνατόν να αναφέρονται στο κείμενό της), δηλαδή οι Οδηγίες (ΕΕ) 2016/343 (σχετικά με το τεκμήριο αθωότητας κ.λπ.), (ΕΕ) 2016/800 (σχετικά με τις δικονομικές εγγυήσεις για τους ανηλίκους που είναι ύποπτοι/κατηγορούμενοι) και (ΕΕ) 2016/1919 (σχετικά με τη δικαστική αρωγή υπόπτων/κατηγορουμένων/εκζητουμένων)¹¹⁶⁸. Βάσει του άρθρου 52§3 ΧΘΔΕΕ, είναι δυνατόν το δίκαιο της Ένωσης να παρέχει ευρύτερη προστασία από την ΕΣΔΑ. Έτσι, στις περιπτώσεις που κρίνεται ότι οι παραπάνω Οδηγίες παρέχουν ευρύτερη προστασία από το –ούτως ή άλλως τηρητέο– πλαίσιο της ΕΣΔΑ, πρέπει να τηρούνται κατά την εφαρμογή της Οδηγίας για την ΕΕΕ.

Στις γραμμές που ακολουθούν επιλέχθηκε η κατηγοριοποίηση των δικονομικών δικαιωμάτων –για συστηματικούς λόγους, καθώς όλα απορρέουν από την αρχή της δίκαιης δίκης κατ’ άρθρα 47 και 48 ΧΘΔΕΕ¹¹⁶⁹– σε όσα σχετίζονται *per se* με τη δικαιοσύνη της διαδικασίας, στα υπερασπιστικά δικαιώματα και στο δικαίωμα άσκησης ενδίκων μέσων. Περαιτέρω, εκτίθενται τα κενά της Οδηγίας και του Ν. 4489/2017 ως προς τα δικονομικά δικαιώματα των ενδιαφερομένων προσώπων, τα οποία δεν συμπεριλήφθηκαν στα εν λόγω νομοθετήματα, αντίθετα απ’ ότι ενδείκνυτο. Παράλληλα, αναπτύσσεται η προβληματική της αποδεικτικής αξιοποίησης των αποδεικτικών μέσων, που συλλέγονται από το κράτος έκδοσης μέσω της εκτέλεσης της ΕΕΕ.

της ΕΕΕ, με το σκεπτικό ότι αυτός κατά κανόνα δεν εφαρμόζεται στο κράτος στο οποίο εκκρεμεί η ποινική διαδικασία. Μια τέτοια προσέγγιση είναι πέρα για πέρα περιοριστική για τα δικαιώματα του καθ’ ου και δεν βρίσκει έρεισμα σε όσα ορίζονται στις παραπάνω Οδηγίες ως προς τα πεδία εφαρμογής τους (εφόσον βέβαια ο καθ’ ου είναι ύποπτος/κατηγορούμενος), αλλά και στην ίδια ακόμη την Οδηγία για την ΕΕΕ (βλ. άνω αιτ. σκ. 15 προοιμίου).

¹¹⁶⁸ Για τις παραπάνω Οδηγίες βλ. Μέρος Πρώτο, Κεφάλαιο Τρίτο, Γ.5 - 7.

¹¹⁶⁹ Οι ανωτέρω διατάξεις αντιστοιχούν στα άρθρα 6 και 13 ΕΣΔΑ· βλ. Επεξηγήσεις σχετικά με τον Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων, ό.π., σελ. 29 επ.

B. Τα προβλεπόμενα δικαιώματα των καθ' ων η ευρωπαϊκή εντολή έρευνας

1. Εγγυήσεις διασφάλισης μιας δίκαιης διαδικασίας

1.1 Η αιτιολόγηση της ευρωπαϊκής εντολής έρευνας

Η αιτιολόγηση των δικαστικών αποφάσεων, καίτοι δεν κατοχυρώνεται ρητά στο άρθρο 47 εδ. β' ΧΘΔΕΕ (και, αντίστοιχα, στο άρθρο 6 ΕΣΔΑ), συνιστά κατ' αρχήν προϋπόθεση της δίκαιης ποινικής δίκης σύμφωνα με το ΔΕΕ¹¹⁷⁰ (και αντίστοιχα σύμφωνα με το ΕΔΔΑ¹¹⁷¹). Διαφορετικά, θίγεται –μεταξύ άλλων– το δικαίωμα του καθ' ου να προσβάλει με ένδικο μέσο την εκδοθείσα σε βάρος του απόφαση, με σκοπό την εξέτασή του και παράλληλα την επανεξέταση της υπόθεσής του.

Η ΕΕΕ συνιστά εξ ορισμού δικαστική απόφαση (άρθρ. 1§1 Οδηγίας, 2§1 Ν. 4489/2017¹¹⁷²), με την οποία δεν κρίνεται η ενοχή του κατηγορουμένου, αλλά εκτελούνται ερευνητικά μέτρα για την εύρεση της αλήθειας αναφορικά με συγκεκριμένη αξιόποινη πράξη και με (αρχικό ή έστω τελικό) «αποδέκτη» τον ύποπτο/κατηγορούμενο. Όμως, για να μπορέσει ο ύποπτος/κατηγορούμενος να υπερασπιστεί με αξιώσεις τον εαυτό του, θα πρέπει, ασφαλώς, να γνωρίζει το περιεχόμενο της ΕΕΕ. Κατά τούτο, το περιεχόμενο και ιδίως η αιτιολογία της έχουν ιδιαίτερη σημασία. Παράλληλα, η συμπερίληψη τούτων στην ΕΕΕ είναι επιβεβλημένη και για τον έλεγχο της, δηλαδή προκειμένου η αρμόδια –παρ' ημίν υποχρεωτικά δικαστική– αρχή εκτέλεσης να δύναται να την αναγνωρίσει και να διαπιστώσει αν συντρέχουν οι όροι για την εκτέλεσή της¹¹⁷³.

¹¹⁷⁰ Βλ. από 14.12.2006 απόφαση “ASML Netherlands BV”, C-283/05, σκ. 28 (όπου παραπομπή σε ποινική νομολογία του ΕΔΔΑ)· Γ. Φλώρου, Άρθρο 47, σε: Β. Τζέμος (επιμ.), Ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ: ερμηνεία κατ' άρθρο, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2015, σελ. 531.

¹¹⁷¹ Βλ. Ι. Ανδρουλάκη, Άρθρο 6 παρ. 1, σε: Λεωνίδας Κοτσαλής (επιμ.), Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου & ποινικό δίκαιο: ερμηνεία και εφαρμογή των άρθρων 1-10 ΕΣΔΑ, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2014, σελ. 423 επ.

¹¹⁷² Για την εν μέρει διαφορετική –αλλά μη συνεπαγόμενη πρακτικές συνέπειες– ρύθμιση του ανωτέρω άρθρου του Νόμου, βλ. στο ίδιο Μέρος, Κεφάλαιο Δεύτερο, Α.

¹¹⁷³ Πρβλ. Ν. Ανδρουλάκη, Η ποινική απόδειξη ως αιτιολογία και η ολοκλήρωσή της, ΝοΒ 2014, 1096, κατά τον οποίο εύγλωττα «[α]υτό που δείχνει ο αποδεικνύων δικαστής με την αιτιολογία πρέπει λοιπόν να είναι πειστικά ορατό, ώστε να μπορεί να το δει και να το καταλάβει ο αποδέκτης της απόδειξης [...]». Εν προκειμένω, πράγματι η αρχή έκδοσης πρέπει τρόπον τινά να αποδείξει –μέσω της αιτιολόγησής της

Στην Οδηγία, όπως και στον Ν. 4489/2017, δεν περιλαμβάνεται κάποια γενική διάταξη που να ορίζει ρητά την υποχρέωση αιτιολόγησης της ΕΕΕ¹¹⁷⁴. Ωστόσο, τα άρθρα 5§1 της Οδηγίας και 8§1 Ν. 4489/2017 ορίζουν τις ελάχιστες πληροφορίες που πρέπει να περιλαμβάνει η εντολή¹¹⁷⁵. Κατά τα άρθρα αυτά, στην εντολή απαιτείται να διαλαμβάνονται τα στοιχεία της αρχής έκδοσης (καθώς και της αρχής επικύρωσης, αν συντρέχει τέτοια περίπτωση), το αντικείμενο και οι λόγοι έκδοσης της εντολής, οι απαραίτητες διαθέσιμες πληροφορίες για τα «ενδιαφερόμενα πρόσωπα» («υπόπτου ή κατηγορουμένου» κατά τον Νόμο), η περιγραφή της ερευνώμενης αξιόποινης πράξης, οι σχετικές ποινικές διατάξεις του κράτους έκδοσης, καθώς και η περιγραφή των εντελλόμενων ερευνητικών μέτρων και των αποδεικτικών μέσων που πρέπει να συγκεντρωθούν. Οι κατά τον ενωσιακό και συνακόλουθα κατά τον εθνικό νομοθέτη ελάχιστες αυτές πληροφορίες, που πρέπει να περιλαμβάνονται στην ΕΕΕ, κατ' αρχήν ικανοποιούν την απαίτηση αιτιολόγησής της.

Ιδιαίτερη βαρύτητα βέβαια έχει το περιεχόμενο της ΕΕΕ, όπως θα το διαμορφώσει η αρχή έκδοσης στην ουσία του και όχι κατά τα τυπικά προβλεπόμενα στην Οδηγία. Στην ενότητα Ζ.1 του προτύπου του εντύπου της ΕΕΕ (στο οποίο παραπέμπουν τα άρθρα 5§1 της Οδηγίας και 8§1 Ν. 4489/2017) η αρχή έκδοσης πρέπει να συμπληρώσει *«συνοπτική έκθεση των πραγματικών περιστατικών»*. Αυτή η έκθεση δεν πρέπει να είναι τόσο *«συνοπτική»* ώστε να καθίσταται ελλιπής και ανατιολόγητη η ΕΕΕ. Σύμφωνα με το εν λόγω έντυπο, στο οικείο προς συμπλήρωση σημείο ζητείται *«[ν]α διευκρινισθεί γιατί εκδόθηκε η ΕΕΕ, με σύνοψη των πραγματικών περιστατικών στα οποία βασίσθηκε, περιγραφή των αξιόποινων πράξεων για τις οποίες έχει ασκηθεί ποινική δίωξη ή διενεργείται έρευνα, το στάδιο στο οποίο έχει φθάσει η έρευνα, τους λόγους ενδεχόμενων παραγόντων κινδύνου και οποιεσδήποτε άλλες σχετικές πληροφορι[ες]»*. Εφόσον πράγματι η αρχή έκδοσης αναφέρει επαρκώς στην οικεία ενότητα της ΕΕΕ όλες τις παραπάνω πληροφορίες –και ιδίως *«γιατί εκδόθηκε η ΕΕΕ»*–

ασφαλώς– στον προβλεπόμενο αποδέκτη της ΕΕΕ, δηλαδή στην αρχή εκτέλεσης, ότι δικαιολογείται η έκδοση και η εκτέλεσή της.

¹¹⁷⁴ Αντίστοιχα, στην Οδηγία και στον Ν. 4489/2017 δεν προβλέπεται η υποχρέωση της αρχής εκτέλεσης να αιτιολογήσει την αναγνώριση-εκτέλεση της ΕΕΕ ή την απόρριψή της. Και τούτο, διότι η αρχή εκτέλεσης κατ' αρχήν υποχρεούται να εκτελέσει την ΕΕΕ· βλ. στο ίδιο Μέρος, Κεφάλαιο Τέταρτο, Γ.1. Πρβλ. άρθρ. 19 ΕΣΑΔΣΠΥ, όπου προβλέπεται η υποχρέωση αιτιολόγησης της άρνησης παροχής της αιτούμενης δικαστικής συνδρομής.

¹¹⁷⁵ Βλ. σχετ. στο ίδιο Μέρος, Κεφάλαιο Τρίτο, Β.

, τότε κατά τη γνώμη μου ικανοποιείται κατ' αρχήν πλήρως η υποχρέωση αιτιολόγησής της.

Ο καθ' ου, εφόσον έχει υπόψη του όλες αυτές τις πληροφορίες μπορεί πράγματι –τουλάχιστον ως ένα προχωρημένο βαθμό– να κατανοήσει την αιτία για την οποία εκδόθηκε η ΕΕΕ και ποιο είναι το αντικείμενό της. Συνακόλουθα, μπορεί ο ίδιος να επικαλεστεί ενώπιον της αρχής εκτέλεσης την έλλειψη κάποιας προϋπόθεσης έκδοσης της εντολής (άρθρ. 6§1 Οδηγίας, 7§2 Ν. 4489/2017)¹¹⁷⁶ ή τη συνδρομή κάποιου από τους λόγους μη αναγνώρισης/εκτέλεσής της (άρθρ. 11 Οδηγίας, 13 Ν. 4489/2017). Με βάση τις πληροφορίες αυτές, ο καθ' ου δύναται στην πράξη να προσφύγει κατά της εκτέλεσης συγκεκριμένου ερευνητικού μέτρου, με τα προβλεπόμενα γι' αυτό ένδικα μέσα (άρθρ. 14§1 Οδηγίας, 16§1 Ν. 4489/2017).

Παράλληλα, γνωρίζοντας τις πληροφορίες αυτές η αρχή εκτέλεσης –ανεξάρτητα αν ο καθ' ου έχει πληροφορηθεί την ύπαρξη της ΕΕΕ και σε τέτοια περίπτωση αν την προσβάλει– έχει τη δυνατότητα να εξετάσει αυτεπάγγελα αν συντρέχουν οι προϋποθέσεις για την αναγνώριση και την εκτέλεσή της. Αν δεν έχει καν συμπληρωθεί κάποια από τις υποχρεωτικά –κατά την Οδηγία και τον Ν. 4489/2017 ελάχιστες– διαλαμβανόμενες σε κάθε ΕΕΕ πληροφορίες, η τελευταία είναι πρόδηλα ελλιπής και αναιτιολόγητη. Κατά συνέπεια, ορθόν είναι η αρχή εκτέλεσης να μη την αναγνωρίσει¹¹⁷⁷, αλλά να ζητήσει συμπληρωματικές πληροφορίες (κατ' αναλογική εφαρμογή των άρθρων 9§6, 11§4 της Οδηγίας και 11§7 εδ. α', 13§4 Ν. 4489/2017).

Σημειωτέον ότι στην Οδηγία προβλέπεται ειδικά στα άρθρα 26§5, 27§4, 28§3, 29§2 εδ. α', 30§4 και, αντίστοιχα, στα άρθρα 28§, 29§3, 30§3, 31§1 εδ. β' και 32§4 Ν. 4489/2017¹¹⁷⁸ η αιτιολόγηση εκ μέρους της αρχής έκδοσης, για ποιον λόγο θεωρεί ότι η εκτέλεση κάποιου από τα οικεία ερευνητικά μέτρα έχει σημασία για την ποινική

¹¹⁷⁶ Η δυνατότητα αυτή έχει μεγάλη πρακτική σημασία καθώς, καίτοι οι προϋποθέσεις για την έκδοση της ΕΕΕ αξιολογούνται από την αρχή έκδοσης, σε περίπτωση αμφιβολίας ως προς τη συνδρομή τους μπορεί να κινηθεί εκ μέρους της αρχής εκτέλεσης διαδικασία διαβούλευσης (κατ' άρθρα 6§3 Οδηγίας και 7§4 Ν. 4489/2017).

¹¹⁷⁷ Σημειωτέον ότι παρ' ημίν, κατ' άρθρο 93§3 εδ. α' Συντ., «[κ]άθε δικαστική απόφαση πρέπει να είναι ειδικά και εμπεριστατωμένα αιτιολογημένη [...]». Η ΕΕΕ συνιστά, προφανώς, απόφαση άλλου κράτους μέλους, το γεγονός αυτό όμως δεν επαρκεί για την εκτέλεσή της στην ημεδαπή άνευ ετέρου – δηλαδή ακόμη και στις περιπτώσεις που η εντολή πάσχει ως προς την αιτιολόγησή της, ήτοι ως προς την απόδειξη της συνδρομής των όρων της Οδηγίας και του Νόμου για την έκδοση και την εκτέλεσή της.

¹¹⁷⁸ Βλ. σχετ. στο ίδιο Μέρος, Κεφάλαιο Έκτο, Δ.-Ζ.

διαδικασία. Τα μέτρα αυτά είναι εξόχως παρεμβατικά και, προφανώς για τον λόγο αυτό, επιβάλλεται από τον Ενωσιακό νομοθέτη *ad hoc* η αιτιολόγησή τους. Σκόπιμο θα ήταν να απαντούσε στις γενικής εφαρμογής διατάξεις της Οδηγίας αντίστοιχη γενική ρύθμιση, βάσει της οποίας η αρχή έκδοσης θα υποχρεούτο να εξηγεί στην ΕΕΕ τους λόγους για τους οποίους θεωρεί σημαντική την εκτέλεση κάθε εντελλόμενου ερευνητικού μέτρου. Ο Έλληνας νομοθέτης δεν μπορούσε εν προκειμένω να διαφοροποιηθεί κατά την ενσωμάτωση της Οδηγίας. Διαφορετικά, θα απαιτούσε έτσι τη συνδρομή πρόσθετων όρων –σε σχέση με τους απαιτούμενους για την εκτέλεση ΕΕΕ που εξέδωσε ελληνική αρχή–, οι οποίοι μάλιστα θα ήταν εύλογα άγνωστοι για την όποια αλλοδαπή αρχή έκδοσης.

1.2 Το δικαίωμα υποβολής αίτησης έκδοσης της ευρωπαϊκής εντολής έρευνας

Η ΕΕΕ συνιστά το εργαλείο μέσω του οποίου η αρχή έκδοσης εντέλλεται την εκτέλεση ερευνητικών μέτρων σε άλλο κράτος μέλος. Έτσι, η αρχή έκδοσης βρίσκεται σε θέση ισχύος έναντι του υπόπτου/κατηγορουμένου και μάλιστα σε ολόκληρο τον ενωσιακό χώρο (πλην των εδαφών της Ιρλανδίας και της Δανίας, που δεν δεσμεύονται από την Οδηγία). Ωστόσο, χάριν της αναζήτησης της ουσιαστικής αλήθειας πρέπει¹¹⁷⁹ να

¹¹⁷⁹ Σημειώνεται ότι ορθά είχε επικριθεί η έλλειψη στην πρωτοβουλία για την ΕΕΕ ρύθμισης, με την οποία να εξισορροπείται η θέση υπεροχής της αρχής έκδοσης σε σχέση με τη θέση του υπόπτου/κατηγορουμένου. Συγκεκριμένα, το *Council of Bars and Law Societies of Europe*, Comments..., ό.π., σελ. 4, επισήμανε ότι είναι απολύτως απαραίτητο να διασφαλιστεί ότι η αρχή της ισότητας των όπλων είναι απολύτως σεβαστή. Κατά την *European Criminal Bar Association*, Statement..., ό.π., υπό V.1.i, ο κατηγορούμενος και ο συνήγορός του πρέπει να έχουν τη δυνατότητα να ζητούν την έκδοση της ΕΕΕ υπό τις ίδιες προϋποθέσεις που ισχύουν για την έκδοσή της από τις δικτικές αρχές. Από τη θεωρία βλ. αντί πολλών *L. Bachmaier Winter*, *European Investigation Order*..., ό.π., 587. Περαιτέρω, κατά την *Commission*, Comments..., ό.π., σελ. 27-29, θα έπρεπε να εξασφαλιστεί η ισότητα των όπλων, με την παρουσία του συνηγόρου του καθ' ου κατά την εξέταση μάρτυρα ή πραγματογνώμονα με εικονοτηλεδιάσκεψη ή με τηλεφωνική διάσκεψη. Το δε *European Parliament*, Orientation vote result..., ό.π., [σελ. 46, 48], είχε προτείνει την τροποποίηση των άρθρων που αναφέρονταν στην εξέταση μάρτυρα ή πραγματογνώμονα με εικονοτηλεδιάσκεψη ή με τηλεφωνική διάσκεψη, με σκοπό την ενημέρωσή των παραπάνω ατόμων ως προς τα ποινικοδικονομικά δικαιώματά τους (ισότητα των όπλων, μη αυτοενοχοποίηση κ.λπ.).

προβλέπεται η έκδοση της ΕΕΕ με σκοπό και την απόδειξη της αθωότητας του τελευταίου¹¹⁸⁰.

Με το άρθρο 1§3 της Οδηγίας και, αντίστοιχα, με το άρθρο 7§1 Ν. 4489/2017 προβλέπεται η έκδοση της ΕΕΕ κατόπιν υποβολής αιτήματος από τον ύποπτο/κατηγορούμενο ή από τον συνήγορό του. Έτσι, ο ύποπτος/κατηγορούμενος, ο οποίος εν προκειμένω δεν λογίζεται ως «καθ' ου» η ΕΕΕ, δύναται να ζητήσει την έκδοσή της για την εκτέλεση ερευνητικών μέτρων σε άλλα κράτη μέλη. Η δυνατότητα αυτή είναι ασφαλώς συμβατή με το –μερικότερο– δικαίωμα του κατηγορουμένου να κληθούν και να εξεταστούν –εν προκειμένω σε άλλο κράτος μέλος– μάρτυρες υπεράσπισης (άρθρ. 47 εδ. β', 48§2 ΧΘΔΕΕ και, αντίστοιχα, άρθρ. 6§3 περ. δ' ΕΣΔΑ).

Οι όροι για την άσκηση του εν λόγω δικαιώματος επαφίενται, βάσει της Οδηγίας, στον εθνικό νομοθέτη. Έτσι, το σχετικό αίτημα του υπόπτου/κατηγορουμένου μπορεί να απορριφθεί¹¹⁸¹ από την αρμόδια κρατική αρχή στην οποία υποβάλλεται, σύμφωνα με τις προβλέψεις του εσωτερικού δικαίου του κράτους μέλους. Κατά της απόφασής της αυτής μπορεί να μην προβλέπεται στο εσωτερικό δίκαιο η ύπαρξη ενδίκων μέσων. Ανεξαρτήτως τούτου, η ορθότητα της απόρριψης του αιτήματος του

¹¹⁸⁰ Πρβλ. τον ρόλο του εισαγγελέα ως «αντιδίκου» στα αγγλοσαξονικά ποινικοδικονομικά συστήματα σε Ν. Ανδρουλάκη, Θεμελιώδεις έννοιες της ποινικής δίκης, ό.π., σελ. 67 επ. Σε τέτοιες περιπτώσεις δεν αναμένεται, βέβαια, η κατηγορούσα αρχή να εκδίδει την ΕΕΕ με σκοπό την απόδειξη της αθωότητας του υπόπτου/κατηγορουμένου. Με δεδομένο ότι στην πρωτοβουλία για την ΕΕΕ δεν προβλεπόταν η δυνατότητα της έκδοσης της εντολής κατόπιν αιτήματος του υπόπτου/κατηγορουμένου, ορθά η Μ. Marty, *Un exemple de décision nouvelle...*, ό.π., 124, έκανε λόγο, στο πρώιμο εκείνο για την Οδηγία στάδιο, για «κατάφωρη έλλειψη ισορροπίας» στις έννομες αυτές τάξεις μεταξύ των δυνατοτήτων που παρέχονταν στις διωκτικές αρχές και σ' αυτές που προσφέρονταν στον ύποπτο/κατηγορούμενο.

¹¹⁸¹ Για παράδειγμα, το εν λόγω αίτημα του υπόπτου/κατηγορουμένου μπορεί να απορριφθεί στις περιπτώσεις που κρίνεται ότι υποβάλλεται αναιτιολόγητα (βλ. από 9.5.2017 απόφαση του ΕΔΔΑ «Poropat κατά Σλοβενίας», αριθ. προσφ. 21668/12, σκ. 42) ή παρελκυστικά, με πραγματικό σκοπό την καθυστέρηση της ποινικής δίκης ή τη συμπλήρωση του χρόνου παραγραφής του διωκόμενου εγκλήματος. Βέβαια, τέτοιου είδους αποφάσεις πρέπει να εκδίδονται με ιδιαίτερη φειδώ, μόνο στις –έστω οριακές– περιπτώσεις που πράγματι συντρέχουν. Ειδάλλως, είναι πολύ πιθανό να παραβιάζεται το δικαίωμα του υπόπτου/κατηγορουμένου στην ισότητα των όπλων και, γενικότερα, το δικαίωμά του σε δίκαιη δίκη. Οι τασσόμενες στην Οδηγία σύντομες προθεσμίες για την αναγνώριση και την εκτέλεση της ΕΕΕ παρέχουν ένα πρώτο –ενδεχομένως βάσιμο στις περισσότερες περιπτώσεις– επιχείρημα για την αντίκρουση απορριπτικών θέσεων όπως οι παραπάνω.

υπόπτου/κατηγορουμένου υπόκειται στον έλεγχο του ΕΔΔΑ¹¹⁸² –εφόσον βέβαια υποβληθεί σχετική προσφυγή μετά την εξάντληση των εσωτερικών ενδίκων μέσων. Σε τέτοια περίπτωση, το Δικαστήριο θα κρίνει αν παραβιάστηκε η αρχή της ισότητας των όπλων, ως επιμέρους συστατικό της αρχής της δίκαιης δίκης (άρθρ. 6§1 ΕΣΔΑ), κρίνοντας κατ’ αρχήν υπό συνολική έποψη (“as a whole”)¹¹⁸³ την επίδραση που είχε η αποστέρηση της δυνατότητας του προσφεύγοντος στη διεξαχθείσα ποινική διαδικασία.

Το γεγονός, ότι το άρθρο 1§3 της Οδηγίας παραπέμπει ευθέως στις εθνικές νομοθεσίες για τις προϋποθέσεις της υποβολής παραδεκτού αιτήματος του υπόπτου/κατηγορουμένου για την έκδοση μιας ΕΕΕ, δεν σημαίνει άνευ ετέρου ότι στις περιπτώσεις αυτές δεν εφαρμόζεται το ενωσιακό δίκαιο. Και τούτο, καθώς το εν λόγω θέμα άπτεται της εφαρμογής της Οδηγίας. Κατά συνέπεια, πρέπει να γίνει δεκτό ότι το ΔΕΕ έχει εν προκειμένω την αρμοδιότητα (κατ’ άρθρο 267 ΣΛΕΕ) να αποφανθεί αν παραβιάζονται τα άρθρα 47§1 και 48§2 ΧΘΔΕΕ¹¹⁸⁴ (λαμβανομένου υπόψη του άρθρου 6§1 ΕΣΔΑ –όπως ερμηνεύεται νομολογιακά από το ΕΔΔΑ–, κατ’ άρθρο 52§3 ΧΘΔΕΕ).

Όπως ορθά παρατηρεί η *Belfiore*¹¹⁸⁵, πέρα από τον συμβολικό χαρακτήρα της ρύθμισης της Οδηγίας¹¹⁸⁶, με αυτή δεν παρέχεται κάποια καινούργια δυνατότητα υπέρ του καθ’ ου, μη υφιστάμενη και υπό το καθεστώς της μικρής δικαστικής συνδρομής.

¹¹⁸² Για τη σχετική με την αρχή της ισότητας των όπλων νομολογία του ΕΔΔΑ βλ. *I. Ανδρουλάκη*, Άρθρο 6 παρ. 1, ό.π., σελ. 362 επ. Αναλυτικά για την έννοια της αρχής βλ. *O. Sidhu*, The concept of equality of arms in criminal proceedings under article 6 of the European Convention on Human Rights, εκδ. Intersentia, Cambridge-Antwerp-Portland 2017, σελ. 75 επ.

¹¹⁸³ Βλ. ενδεικτ. από 13.9.2016 απόφαση του ΕΔΔΑ [GC] «Ibrahim and others κατά Ηνωμένου Βασιλείου», αριθ. προσφ. 50541/08, 50571/08, 50573/08 και 40351/09, σκ. 250-251, 262.

¹¹⁸⁴ Σημειώνουμε ότι, όπως έχει νομολογηθεί (επί αστικής πάντως διαφοράς) από το ΔΕΕ [GC], με την από 6.11.2012 απόφασή του «Europese Gemeenschap κατά Otis NV και λοιπών», C-199/11, σκ. 71, «[η] αρχή της ισότητας των όπλων αποτελεί συμπλήρωμα της έννοιας της δίκαιης δίκης [...] και συνεπάγεται ότι πρέπει να παρέχεται σε καθέναν από τους διαδίκους ευλόγως η δυνατότητα να εκθέτει την άποψή του, περιλαμβανομένων των αποδεικτικών στοιχείων, υπό συνθήκες που δεν τον περιάγουν σε σαφώς μειονεκτική θέση έναντι του αντιδίκου». Μελλοντικά, δεν αποκλείεται καθόλου να κληθεί το ΔΕΕ να αποφανθεί σχετικά με ζητήματα που θα ανακύψουν από την εφαρμογή της αρχής στο πλαίσιο της Οδηγίας.

¹¹⁸⁵ *R. Belfiore*, The European Investigation Order in criminal matters: developments in evidence-gathering across the EU, EuCLR 2015, 321-322.

¹¹⁸⁶ Συγκριτικά, η δυνατότητα αυτή ισχύει και στο πλαίσιο της μικρής δικαστικής συνδρομής, παρ’ όλων ότι στις σχετικές συμβάσεις δεν παρέχεται υπέρ του υπόπτου/κατηγορουμένου αντίστοιχη δυνατότητα. Για τα σχετικά ζητήματα βλ. *Γ. Τριανταφύλλου*, Διεθνής δικαστική συνδρομή..., ό.π., σελ. 147-148.

Πράγματι, ενδεικτικά παρ' ημίν, ο κατηγορούμενος στην Ελλάδα έχει –ως ειδικότερη έκφανση του δικαιώματος δικαστικής ακρόασης (άρθρ. 20§1 Συντ.)– το δικαίωμα να ζητεί κατά την προδικασία και τη διαδικασία στο ακροατήριο την εξέταση οποιουδήποτε αποδεικτικού μέσου –ακόμη και αν αυτό βρίσκεται εκτός της ελληνικής επικράτειας¹¹⁸⁷. Ήδη δε με το άρθρο 102 του νέου ΚΠΔ, προβλέπεται ρητά το «δικαίωμα αίτησης διεξαγωγής αποδείξεων»¹¹⁸⁸. Ως εκ τούτου, ακόμη και αν δεν είχε συμπεριληφθεί ρητά στην Οδηγία και συνακόλουθα στον Ν. 4489/2017 η εν λόγω δυνατότητα, ο ύποπτος/κατηγορούμενος θα μπορούσε να ζητεί την έκδοση της ΕΕΕ με σκοπό τη συμπερίληψη συγκεκριμένου αποδεικτικού μέσου στην οικεία δικογραφία. Αναμφίβολα, όμως, όπως παρατηρεί ο Τζαννετής, η προκείμενη ρύθμιση της Οδηγίας και του Ν. 4489/2017 «ενισχύει τη δικονομική θέση και το δικαίωμα ακρόασης του διωκόμενου προσώπου, αφού προσδίδει υπερεθνική εμβέλεια στο προβλεπόμενο στο εσωτερικό δίκαιο δικαίωμα υποβολής αποδεικτικών αιτημάτων»¹¹⁸⁹. Η εμβέλεια αυτή μπορεί να αποβεί κρίσιμης σημασίας σε περιπτώσεις, όπως λ.χ. της Γερμανίας, όπου η Οδηγία ενσωματώθηκε χωρίς να έχει συμπεριληφθεί στον εθνικό νόμο η διάταξη του άρθρου 1§3 –γεγονός που μπορεί να δυσχεράνει στην πράξη την άσκηση του εν λόγω δικαιώματος.

Άλλο βέβαια θέμα είναι ότι εν προκειμένω –όπως και στο πλαίσιο της μικρής δικαστικής συνδρομής–, η αρμόδια αρχή του κράτους έκδοσης δύναται να απορρίψει το αίτημα του καθ' ου. Στην εσωτερική μας έννομη τάξη, στις περιπτώσεις που απορρίπτεται το αίτημα του κατηγορουμένου περί έκδοσης της ΕΕΕ, καίτοι συντρέχουν οι νόμιμες προϋποθέσεις της, κατ' αρχήν θίγεται υπερασπιστικό δικαίωμα του κατηγορουμένου και προκαλείται απόλυτη ακυρότητα της διαδικασίας κατ' άρθρο 171§1 περ. δ' ΚΠΔ¹¹⁹⁰. Καθώς κατ' άρθρο 6 περ. β' Ν. 4489/2017 αρμόδια για την έκδοση της εντολής είναι και «κάθε άλλη αρμόδια αρχή», αν ο ύποπτος/κατηγορούμενος υποβάλει αίτημα για την έκδοσή της σε μη δικαστική αρχή στο πλαίσιο της προκαταρκτικής εξέτασης ή της προανάκρισης, πρέπει να γίνει δεκτό ότι σε κάθε περίπτωση μόνο δικαστική αρχή μπορεί να αποφανθεί επ' αυτού: Το αίτημα του υπόπτου/κατηγορουμένου περί έκδοσης της ΕΕΕ, που υποβάλλεται σε ανακριτικό

¹¹⁸⁷ Γ. Τριανταφύλλου, Διεθνής δικαστική συνδρομή..., ό.π., σελ. 148.

¹¹⁸⁸ Συμπληρωματικά βλ. άρθρ. 273§2 εδ. α', 274 ΚΠΔ.

¹¹⁸⁹ Α. Τζαννετής, Η Ευρωπαϊκή Εντολή Έρευνας..., ό.π., 85.

¹¹⁹⁰ Στην κατεύθυνση αυτή και Γ. Φουσκαρίνης, Ευρωπαϊκή εντολή έρευνας..., ό.π.

υπάλληλο (π.χ. αρχιφύλακα ή αρχιπυροσβέστη), πρέπει να διαβιβάζεται από τον τελευταίο στην αρμόδια –κατ’ άρθρο 6 περ. β’ Ν. 4489/2017– δικαστική αρχή. Κατόπιν τούτου, ο αρμόδιος εισαγγελέας ούτως ή άλλως θα ελέγξει τη νομιμότητά της και είτε θα εκδώσει την ΕΕΕ είτε, αν έχει ήδη εκδοθεί από τον ανακριτικό υπάλληλο, θα την επικυρώσει. Στις περιπτώσεις που ο ανακριτικός υπάλληλος, στον οποίο υποβάλλεται το εν θέματι αίτημα, το θεωρεί απορριπτέο, οφείλει κατά τη γνώμη μου να το διαβιβάσει προς κρίση στον αρμόδιο εισαγγελέα. Άλλωστε, ο τελευταίος έχει, κατ’ άρθρο 31 ΚΠΔ, τη διεύθυνση της προανάκρισης και της προκαταρκτικής εξέτασης¹¹⁹¹. Έτσι, αρμόδιος για την επίλυση οποιουδήποτε ανακλύπτοντος ζητήματος –δηλαδή και της μη αποδοχής αιτήματος του υπόπτου/κατηγορουμένου για την έκδοση ΕΕΕ– στα στάδια της προκαταρκτικής εξέτασης και της προανάκρισης είναι ο εισαγγελέας¹¹⁹². Ο τελευταίος θα πρέπει να αποφανθεί αιτιολογημένα (άρθρ. 93§3 Συντ., 139 ΚΠΔ) ως προς το αίτημα του υπόπτου/κατηγορουμένου. Αν πάλι τέτοιο αίτημα απορριφθεί στο στάδιο της κύριας ανάκρισης, ο κατηγορούμενος δύναται να προσφύγει στο συμβούλιο πλημμελειοδικών (άρθρ. 307 περ. α’, γ’ ΚΠΔ)¹¹⁹³. Τέλος, αν το εν λόγω αίτημα του υπόπτου/κατηγορουμένου, που υποβάλλεται επ’ ακροατηρίω, δεν απαντηθεί ή απορριφθεί χωρίς την απαιτούμενη αιτιολογία, ιδρύεται λόγος αναίρεσης κατ’ άρθρο 510§1 στοιχ. Α’, Δ’ ΚΠΔ¹¹⁹⁴.

Κατ’ άρθρο 7§3 Ν. 4489/2017, η αρχή έκδοσης απορρίπτει την αίτηση του υπόπτου/κατηγορουμένου περί έκδοσης της ΕΕΕ όταν δεν συντρέχουν οι προϋποθέσεις του άρθρου 7§2 του Νόμου. Πέρα από το γεγονός ότι, όπως προαναφέρθηκε¹¹⁹⁵, η διάταξη του άρθρου 7§3 είναι περιττή εν όψει του σαφούς γράμματος του άρθρου 7§2, βάσει αυτής θα μπορούσε να συναχθεί εξ αντιδιαστολής ότι η ΕΕΕ επιτρέπεται να

¹¹⁹¹ Επισημαίνεται ότι, κατ’ άρθρο 307 ΚΠΔ, το συμβούλιο πλημμελειοδικών έχει αρμοδιότητα μόνο κατά τη διάρκεια της κύριας ανάκρισης.

¹¹⁹² Βλ. σχετ. Α. Ζαχαριάδη, Άρθρο 307, σε: Λ. Μαργαρίτης (επιμ.), Κώδικας Ποινικής Δικονομίας: ερμηνεία κατ’ άρθρο, τ. II, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2012, σελ. 1225 και εκεί παραπομπές.

¹¹⁹³ Πρβλ. ΣυμβΕφΘρακ 54/2017, ΠοινΧρ 2018, 474, όπου αναφέρεται ότι: «[...] κατά την αρεοπαγитική νομολογία, ειδικά όσον αφορά τον ανακριτή, η ανατιολόγητη απόρριψη αιτήματος του κατηγ/νου για διενέργεια πραγματογνωμοσύνης δεν συνεπάγεται μεν ακυρότητα, αλλά ο κατηγ/νος δικαιούται να προσφύγει κατ’ αρ. 307 εδ. α’ ΚΠΔ στο αρμόδιο δικαστικό συμβούλιο».

¹¹⁹⁴ Για τις (αντίστοιχες με τις παραπάνω) δυνατότητες που έχει ο αιτούμενος την υποβολή αίτησης μικρής δικαστικής συνδρομής εκ μέρους των ελληνικών αρχών, βλ. σχετ. Γ. Τριανταφύλλου, Διεθνής δικαστική συνδρομή..., ό.π., σελ. 148.

¹¹⁹⁵ Βλ. στο ίδιο Μέρος, Κεφάλαιο Τρίτο, Α.3.

εκδοθεί «*αυτεπαγγέλτως*»¹¹⁹⁶ (και όχι κατόπιν αίτησης του υπόπτου/κατηγορουμένου), ακόμη και όταν δεν συντρέχουν οι εν λόγω προϋποθέσεις. Μια τέτοια ερμηνεία είναι κατάδηλα εσφαλμένη, καθώς αντίκειται στην Οδηγία (άρθρ. 1§3), αλλά και συνεπάγεται την παραβίαση της αρχής της ισότητας των όπλων.

1.3 Το τεκμήριο αθωότητας

Η ποινική διαδικασία που διεξάγεται στο κράτος έκδοσης υποβοηθείται με τη διενέργεια πράξεων στο κράτος εκτέλεσης, οι οποίες έχουν ποινικό χαρακτήρα και συνιστούν μέρος της. Οι πράξεις αυτές, εφόσον δεν διενεργούνται βάσει ΕΕΕ που ζήτησε να εκδοθεί ο ύποπτος/κατηγορούμενος (κατ' άρθρα 1§3 Οδηγίας, 7§1 Ν. 4489/2017), στις περισσότερες περιπτώσεις μπορεί να έχουν ευθέως αντίκτυπο σε βάρος του. Στο πλαίσιο του ΧΘΔΕΕ (άρθρ. 48§1) και, αντίστοιχα, σε αυτό της ΕΣΔΑ (άρθρ. 6§2), το τεκμήριο αθωότητας συνιστά –πλέον των προαναφερθέντων– ουσιώδες προαπαιτούμενο για τη δικαιοσύνη της εν γένει ποινικής δίκης¹¹⁹⁷ και ισχύει τόσο για τον κατηγορούμενο όσο και για τον ύποπτο¹¹⁹⁸. Το τεκμήριο αυτό, ως διαδικαστική εγγύηση αλλά και ως στοιχείο της προσωπικότητας του καθ' ου¹¹⁹⁹, πρέπει να τηρείται αμφότερα στο κράτος έκδοσης και στο κράτος εκτέλεσης.

Η κατοχύρωση του τεκμηρίου δεν απαντά σε κάποια διάταξη της Οδηγίας, αλλά γίνεται στο προοίμιό της: Κατά την αιτιολογική σκέψη 12, το τεκμήριο αθωότητας αποτελεί «*ακρογωνιαίο λίθο των θεμελιωδών δικαιωμάτων*» του ΧΘΔΕΕ όσον αφορά σε ποινικές υποθέσεις και οποιοσδήποτε περιορισμός του από ερευνητικό μέτρο, διατασσόμενο βάσει της Οδηγίας, «*πρέπει να συμμορφώνεται πλήρως με τις απαιτήσεις του άρθρου 52 του Χάρτη σε ό,τι αφορά την αναγκαιότητα, την αναλογικότητα και τους*

¹¹⁹⁶ «*Αυτεπαγγέλτως*» εκδίδεται η ΕΕΕ όταν τη σχετική πρωτοβουλία έχει δημόσια (δικαστική ή διοικητική) αρχή. Στην περίπτωση αυτή δεν συμπεριλαμβάνεται η έκδοση της εντολής –επίσης κατά διακριτική ευχέρεια της αρχής έκδοσης– κατόπιν υποβολής σχετικού αιτήματος εκ μέρους του παρισταμένου προς υποστήριξη της κατηγορίας. Σημειωτέον όμως ότι και ο τελευταίος μπορεί να επικαλεστεί δικαιώματα που απορρέουν από την αρχή της ισότητας των όπλων.

¹¹⁹⁷ Βλ. ενδεικτ. απόφαση ΕΔΔΑ «Konstas κατά Ελλάδα», ό.π., σκ. 29.

¹¹⁹⁸ Βλ. Γ. Τριανταφύλλου, Άρθρο 6 παρ. 2, σε: Λ. Κοτσαλής (επιμ.), Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου & ποινικό δίκαιο: ερμηνεία και εφαρμογή των άρθρων 1-10 ΕΣΔΑ, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2014, σελ. 479 και εκεί παραπομπές. Αναλυτικά για το τεκμήριο αθωότητας βλ. *ιδίου*, ό.α.π., σελ. 465 επ. Παρ' ημίν βλ. πλέον ρητά άρθρ. 71 ΚΠΔ.

¹¹⁹⁹ Βλ. Π. Βογιατζή, Το τεκμήριο αθωότητας, σε: Λ.-Α. Σισιλιάνος (διεύθ. έκδ.), Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου: ερμηνεία κατ' άρθρο, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2017², σελ. 306 επ.

στόχους γενικού συμφέροντος που θα πρέπει [το μέτρο] να επιδιώκει, ιδίως την προστασία των δικαιωμάτων των άλλων».

Εν προκειμένω, το τεκμήριο αθωότητας του καθ' ου καταλαμβάνει όλες τις ενέργειες που η αρχή εκτέλεσης πραγματοποιεί κατά την εκτέλεση της ΕΕΕ. Η αρχή εκτέλεσης (και κατ' επέκταση η αρχή που εκτελεί το ερευνητικό μέτρο, αν δεν πρόκειται για την αρχή εκτέλεσης) πρέπει να συμπεριφέρεται αμερόληπτα και, μεταξύ άλλων, να αποφεύγει ενέργειες και δηλώσεις με τις οποίες μπορεί να αποδίδεται στον καθ' ου η ενοχή για τις ερευνώμενες αξιόποινες πράξεις. Επίσης, κατά την εξέταση του υπόπτου/κατηγορουμένου μέσω εικονοτηλεδιάσκεψης (άρθρ. 24 Οδηγίας, 26 Ν. 4489/2017) δεν επιτρέπεται να τίθενται σε αυτόν χειροπέδες. Μια τέτοια μεταχείριση, πέραν της σοβαρής ψυχολογικής επιβάρυνσης του καθ' ου, θα προδιέθετε αρνητικά σε βάρος του τόσο τις δικαστικές αρχές του κράτους έκδοσης (όπου επίσης ισχύει το τεκμήριο αθωότητας του καθ' ου) όσο και κάθε τρίτο πρόσωπο. Κατά το εσωτερικό μας δίκαιο, είναι ανεπίτρεπτη και κατ' άρθρο 71 ΚΠΔ.

Σημειώνεται ότι καθ' όλη τη διαδικασία έκδοσης/εκτέλεσης της ΕΕΕ εφαρμογής τυγχάνει η –εκδοθείσα μεταγενέστερα από την Οδηγία για την ΕΕΕ– Οδηγία (ΕΕ) 2016/343 (*«για την ενίσχυση ορισμένων πτυχών του τεκμηρίου αθωότητας [...]»*), καθώς αυτή κατ' άρθρο 2 αφορά σε όλα τα στάδια της ποινικής διαδικασίας από τη στιγμή που ένα πρόσωπο θεωρείται ύποπτο ή κατηγορούμενο¹²⁰⁰.

¹²⁰⁰ Σχετικά με την Οδηγία (ΕΕ) 2016/343 βλ. Πρώτο Μέρος, Κεφάλαιο Δεύτερο, Γ.2.

2. Τα δικαιώματα υπεράσπισης¹²⁰¹

2.1 Το δικαίωμα πληροφόρησης

Ουσιώδη προϋπόθεση για την άσκηση των υπερασπιστικών δικαιωμάτων του καθ' ου η ΕΕΕ συνιστά η γνώση του ως προς την ύπαρξη και το περιεχόμενο αυτής. Ειδικότερα, καθώς η ΕΕΕ περιλαμβάνει διάφορες σημαντικές πληροφορίες, βάσει των οποίων αιτιολογείται (σύμφωνα με όσα προαναφέρθηκαν) η έκδοσή της, είναι προφανές ότι για την πλήρη γνώση του περιεχομένου της απαιτείται η γνωστοποίηση στον καθ' ου από την αρμόδια αρχή έκδοσης ή εκτέλεσης (αναλόγως των περιστάσεων) αυτούσιας της ΕΕΕ. Το σχετικό δικαίωμα, που πηγάζει από την αρχή της δίκαιης δίκης και δη από τα άρθρα 47 εδ. β' και 48§2 ΧΘΔΕΕ (καθώς και αντίστοιχα από το άρθρο 6§3 περ. α' ΕΣΔΑ), δεν είναι απόλυτο, πλην όμως ο περιορισμός του πρέπει να λαμβάνει χώρα μόνον εφόσον αυτό είναι απαραίτητο για τη διαφύλαξη της εθνικής ασφάλειας ή των θεμελιωδών δικαιωμάτων τρίτων κ.λπ. Στο πλαίσιο αυτό, κάθε περιορισμός των υπερασπιστικών δικαιωμάτων του κατηγορουμένου πρέπει μεταγενέστερα να αίρεται από τις δικαστικές αρχές¹²⁰².

Πιθανό είναι, πάντως, στις περιπτώσεις που εκτελείται παρεμβατικό ερευνητικό μέτρο, ο καθ' ου ύποπτος/κατηγορούμενος να πληροφορείται την εκτέλεσή του εκ των πραγμάτων σε σύντομο χρονικό διάστημα, αν οι επιπτώσεις του μέτρου αντανakλούν άμεσα στον ίδιο (π.χ. με την εκτέλεση ερευνητικών μέτρων σε πραγματικό χρόνο). Αντίθετα, όμως, στις περιπτώσεις που εκτελείται ερευνητικό μέτρο ηπιότερης –

¹²⁰¹ Στην Οδηγία απαντούν διάφορες αναφορές στο «δικαίωμα υπεράσπισης» ή –ταυτόσημα– σε «δικαιώματα υπεράσπισης» στα άρθρα 1§§3-4, 14§7, 24§3 περ. β' και στις αιτ. σκ. 12 εδ. β', 42 προοιμίου της. Στον Ν. 4489/2017 απαντούν μόνον αναφορές σε «δικαιώματα υπεράσπισης» και δη στα άρθρα 2§3, 16§7 και 26§3 περ. β'. Κατ' άρθρο 48§2 ΧΘΔΕΕ, «διασφαλίζεται ο σεβασμός των δικαιωμάτων της υπεράσπισης σε κάθε κατηγορούμενο», ενώ σύμφωνα με την αιτ. σκ. 12 εδ. β' προοιμίου το δικαίωμα υπεράσπισης αποτελεί «ακρογωνιαίο λίθο των θεμελιωδών δικαιωμάτων που αναγνωρίζονται στο Χάρτη όσον αφορά τον τομέα της ποινικής δικαιοσύνης». Ως «δικαίωμα/δικαιώματα υπεράσπισης» νοείται το σύνολο των δικαιωμάτων που αναγνωρίζονται στον ύποπτο/κατηγορούμενο και σχετίζονται με την υπεράσπισή του· βλ. *Η. Αναγνωστόπουλο*, Δικαιώματα των κατηγορουμένων..., ό.π., σελ. 47. Συνοπτικά για τα δικαιώματα υπεράσπισης στο ενωσιακό νομικό πλαίσιο, βλ. *A. Klip*, *European criminal law...*, ό.π., σελ. 260 επ.

¹²⁰² Βλ. ενδεικτ. από 16.2.2000 απόφαση του ΕΔΔΑ «Rowe and Davis κατά Ηνωμένου Βασιλείου», αριθ. προσφ. 28901/95, σκ. 61, όπου γίνεται λόγος για «εξισορρόπηση» (“counterbalance”) του περιορισμού των δικαιωμάτων υπεράσπισης κατά τη συνέχιση της δικαστικής διαδικασίας.

τουλάχιστον εκ πρώτης όψεως— παρεμβατικότητας (όπως π.χ. η απόκτηση πληροφοριών κατ' άρθρα 10§2 περ. β' Οδηγίας και 12§2 περ. β' Ν. 4489/2017), δεν αποκλείεται ο καθ' ου να πληροφορηθεί την εκτέλεση τούτου με μεγάλη χρονική καθυστέρηση – ενδεχομένως και χρόνια μετά, όταν λάβει γνώση των εγγράφων της σχηματισθείσας σε βάρος του ποινικής δικογραφίας.

Η πληροφόρηση του υπόπτου/κατηγορουμένου ως προς την ΕΕΕ έχει κρίσιμη σημασία για την άμυνά του κατ' αυτής, με την άσκηση ενδίκου μέσου με σκοπό την ανάκληση της έκδοσής της ή την τροποποίηση από την αρχή έκδοσης των οριζόμενων σ' αυτή εκτελεστέων ερευνητικών μέτρων ή την απόρριψή της από την αρχή εκτέλεσης. Ακόμη, η εν λόγω πληροφόρηση συνιστά αναγκαία προϋπόθεση για την άσκηση και άλλων σημαντικών δικαιωμάτων κατά τον χρόνο που εκτελείται η ΕΕΕ, όπως π.χ. της παράστασης κατά την εξέταση μάρτυρα¹²⁰³ ή πραγματογνώμονα.

Δεδομένων των ανωτέρω, θα ήταν εύλογα αναμενόμενο να περιλαμβάνονται στην Οδηγία συγκεκριμένες ρυθμίσεις, με τις οποίες να διασφαλίζεται ρητά το δικαίωμα του υπόπτου/κατηγορουμένου στην πληροφόρησή του ως προς την ΕΕΕ και να καθορίζονται οι περιπτώσεις στις οποίες αυτό δεν εφαρμόζεται, με προφανή σκοπό τη διαφύλαξη του εμπιστευτικού χαρακτήρα των εντελλόμενων ερευνητικών μέτρων, όταν αυτό επιβάλλεται δικαιολογημένα¹²⁰⁴. Σε κάθε περίπτωση, θα έπρεπε να προβλέπεται ότι ο κατηγορούμενος πληροφορείται έγκαιρα, πολύ πριν από την έναρξη της δίκης, ώστε να δύναται να αμφισβητήσει το παραδεκτό και τη βασιμότητα των συλλεγέντων αποδεικτικών μέσων¹²⁰⁵. Η θέσπιση τέτοιων ρυθμίσεων θα ευνοούσε τόσο τον καθ' ου όσο και την αποτελεσματικότερη εφαρμογή της Οδηγίας από τις αρχές των κρατών μελών, καθώς έτσι θα αποσαφηνιζόταν το πλαίσιο εντός του οποίου οι ίδιες οφείλουν να δραστηριοποιούνται στην πράξη. Εντούτοις, ο Ενωσιακός νομοθέτης δεν συμπεριέλαβε στην Οδηγία σχετική ρητή διάταξη. Αντίστοιχα έπραξε ο Έλληνας νομοθέτης στον Ν. 4489/2017.

Η υποχρέωση τόσο της αρχής έκδοσης όσο και της αρχής εκτέλεσης προς πληροφόρηση του καθ' ου συνάγεται έμμεσα από διάφορες μερικότερες ρυθμίσεις.

¹²⁰³ Η παράσταση του υπόπτου/κατηγορουμένου έχει εν προκειμένω κεφαλαιώδη σημασία, όταν είναι πιθανώς αδύνατη η παρουσία κάποιου μάρτυρα στο ακροατήριο· βλ. σχετ. άρθρ. 220§2 ΚΠΔ.

¹²⁰⁴ Σε αυτή την κατεύθυνση και η *D. Sayers*, *The European Investigation Order...*, ό.π., σελ. 19.

¹²⁰⁵ Έτσι και η *Fair Trials International*, *Fair Trials International's response to the adopted...*, ό.π., πλαγ. 4.b.

Κατ' αρχάς, στο προοίμιο της Οδηγίας (αιτ. σκ. 15) προβλέπεται ότι κατά την εφαρμογή της πρέπει να λαμβάνεται υπόψη –μεταξύ άλλων– η Οδηγία 2012/13/ΕΕ «*σχετικά με το δικαίωμα ενημέρωσης στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών*»¹²⁰⁶. Η Οδηγία αυτή εφαρμόζεται «*από τη στιγμή που ένα πρόσωπο ενημερώνεται από τις αρμόδιες αρχές κράτους μέλους, ότι θεωρείται ύποπτο ή κατηγορείται για την τέλεση αξιόποινης πράξης [...]*» (άρθρ. 2§1), οπότε είναι εφαρμοστέα και στην περίπτωση του καθ' ου η ΕΕΕ, στο μέτρο που αυτός συνιστά ύποπτο ή κατηγορούμενο¹²⁰⁷. Σημειωτέον ότι η εν λόγω Οδηγία θα ήταν εφαρμοστέα υπέρ του καθ' ου ακόμη και αν δεν αναφερόταν ρητά στο προοίμιο της Οδηγίας 2014/41/ΕΕ, καθ' όσον με τις διατάξεις της θεσπίζονται ελάχιστοι κανόνες για να διευκολυνθεί η αμοιβαία αναγνώριση και η δικαστική συνεργασία (κατ' άρθρο 82§2 ΣΛΕΕ), οι οποίοι εξ αντικειμένου αφορούν στον ύποπτο/κατηγορούμενο¹²⁰⁸.

Με δεδομένο ότι η ως άνω Οδηγία παραπέμπεται κατά τρόπο γενικό, πρέπει κατά την εφαρμογή της Οδηγίας 2014/41/ΕΕ να τηρούνται οι διατάξεις της που είναι, εν προκειμένω, επιδεκτικές εφαρμογής. Συγκεκριμένα, πρόκειται για τις διατάξεις της των άρθρων 3 (πληροφόρηση σχετικά με το δικαίωμα ενημέρωσης ως προς την ποινική κατηγορία κατ' άρθρο 6 της Οδηγίας κ.λπ.) [άρθρ. 95-96 ΚΠΔ], 6 (δικαίωμα ενημέρωσης σε σχέση με την ποινική κατηγορία¹²⁰⁹ [κ.λπ.], όπως αυτή διαλαμβάνεται στο σώμα της ΕΕΕ)¹²¹⁰, 7§2 (δικαίωμα πρόσβασης στο υλικό της δικογραφίας, ήτοι στην ΕΕΕ και στα σχετικά με αυτή έγγραφα, όπως π.χ. τα έγγραφα των αρμόδιων αρχών

¹²⁰⁶ Σχετικά βλ. Μέρος Πρώτο, Κεφάλαιο Τρίτο, Γ.3.

¹²⁰⁷ Το εν λόγω δικαίωμα δεν αναγνωρίζεται στην περίπτωση προσώπων που επηρεάζονται μεν από την ΕΕΕ (π.χ. ο συνδικαιούχος τραπεζικού λογαριασμού, του οποίου αίρεται το απόρρητο, αναφορικά όμως με άλλο συνδικαιούχο), αλλά δεν είναι ύποπτα/κατηγορούμενα.

¹²⁰⁸ Η θέση αυτή ισχύει αντίστοιχα και ως προς τις Οδηγίες του Οδικού Χάρτη, οι οποίες αναφέρονται στο προοίμιο της Οδηγίας 2014/41/ΕΕ και αφορούν στο δικαίωμα διερμηνείας και μετάφρασης και στο δικαίωμα σε συνήγορο, τα οποία αναλύονται αμέσως παρακάτω υπό 2.2 και 2.3.

¹²⁰⁹ Πρβλ. σ' αυτή την κατεύθυνση, στο πλαίσιο της δικαστικής συνδρομής κατ' άρθρο 457 του προϊσχύσαντος ΚΠΔ (και ήδη άρθρ. 458 ΚΠΔ) και δη ακόμη και προκειμένου για πταίσμα, γνωμοδότηση Εισαγγελέα Πλημμελειοδικών Τρικάλων 13/2002 [*Π. Παναγιωτόπουλου*], ΠοινΧρ 2003, 377.

¹²¹⁰ Όπως προκύπτει από τον συνδυασμό των άρθρων 3 και 6 της Οδηγίας 2012/13/ΕΕ, το δικαίωμα ενημέρωσης των υπόπτων/κατηγορουμένων αφορά σε τουλάχιστον δύο διακριτά δικαιώματα, δηλαδή αφενός στην κατ' άρθρο 3 ενημέρωση «*τουλάχιστον*» για τα δικονομικά δικαιώματα που απαριθμούνται σ' αυτό και αφετέρου στην κατ' άρθρο 6 ενημέρωση σε σχέση με την ποινική κατηγορία· βλ. απόφαση του ΔΕΕ “*Gavril Covaci*”, ό.π., σκ. 54-56.

για την εκτέλεση των εντελλόμενων ερευνητικών μέτρων και στα αποδεικτικά μέσα που συγκεντρώθηκαν συναφώς) [:άρθρ. 100 ΚΠΔ] και 8 (ένδικα μέσα κατά της παράλειψης ή άρνησης της αρμόδιας αρχής να παράσχει τις απαιτούμενες βάσει της Οδηγίας πληροφορίες σχετικά με την ΕΕΕ).

Περαιτέρω, κατ' άρθρο 14§3 της Οδηγίας 2014/41/ΕΕ «[ε]φόσον δεν υπονομεύεται η ανάγκη διασφάλισης της εμπιστευτικότητας μιας έρευνας, κατά τα οριζόμενα στο άρθρο 19 παράγραφος 1, οι αρχές έκδοσης και εκτέλεσης λαμβάνουν τα ενδεδειγμένα μέτρα, ώστε να εξασφαλιστεί ότι παρέχονται πληροφορίες σχετικά με τις δυνατότητες άσκησης των ενδίκων μέσων βάσει του εθνικού δικαίου όταν προσήκει η εφαρμογή τους και σε χρόνο κατάλληλο ώστε να είναι εφικτή η αποτελεσματική τους άσκηση»¹²¹¹. Αντίστοιχο περιεχόμενο έχει το άρθρο 16§3 Ν. 4489/2017. Από τις διατάξεις αυτές συνάγεται η υποχρέωση πληροφόρησης του καθ' ου, όχι όμως γενικά ως προς την ύπαρξη της ΕΕΕ και το περιεχόμενό της, αλλά ειδικά ως προς τη δυνατότητα άσκησης ενδίκου μέσου κατ' αυτής. Η άσκηση ενδίκου μέσου προϋποθέτει, ασφαλώς, την προηγούμενη πληροφόρηση περί έκδοσης της ΕΕΕ, όπως και τη γνώση του περιεχομένου της. Επιπρόσθετα, προβλέπεται ότι η πληροφόρηση ως προς τη δυνατότητα της άσκησης ενδίκων μέσων πραγματοποιείται όταν αυτά μπορούν να ασκηθούν και δεν υπονομεύεται η ανάγκη διασφάλισης της εμπιστευτικότητας μιας έρευνας. Σημειώνουμε ότι η ελληνική εκδοχή της προαναφερθείσας φράσης της Οδηγίας «όταν προσήκει η εφαρμογή τους» δεν συμπίπτει με την αγγλική και τη γαλλική εκδοχή της (“when these become applicable” και «lorsque celles-ci deviennent applicables»¹²¹² αντίστοιχα) και δίνει –μόνη αυτή– την εσφαλμένη εντύπωση ότι η παροχή της σχετικής πληροφόρησης εναπόκειται στη διακριτική ευχέρεια των αρχών έκδοσης και εκτέλεσης, οι οποίες θα κρίνουν πότε αυτή «προσήκει». Κατά τούτο, ορθά ο Έλληνας νομοθέτης απάλειψε πλήρως τη σχετική φράση (που προσομοίαζε με επιπλέον προϋπόθεση), ορίζοντας στο άρθρο 16§3 Ν. 4489/2017 ότι «[ε]φόσον δεν τίθεται σε κίνδυνο η εμπιστευτικότητα της έρευνας [...] οι ελληνικές αρχές παρέχουν έγκαιρα τις πληροφορίες σχετικά με τη δυνατότητα άσκησης ενδίκων βοηθημάτων και ενδίκων μέσων [...]».

¹²¹¹ Πρβλ. το αντίστοιχο άρθρο 13 της πρωτοβουλίας για την ΕΕΕ, το οποίο ήταν ελλιπές, καθώς σε αυτό αγνοείτο πλήρως το ζήτημα της προηγούμενης πληροφόρησης-γνώσης των ενδιαφερομένων μερών ως προς τη δυνατότητα άσκησης ενδίκου μέσου κατά της εντολής.

¹²¹² Δηλαδή, κατ' απόδοση των παραπάνω φράσεων στα ελληνικά, «όταν καταστούν εφαρμόσιμες».

Επιπλέον, κατ' άρθρο 19§3 της Οδηγίας και, αντίστοιχα, κατ' άρθρο 21§3 Ν. 4489/2017, «[η] αρχή έκδοσης δεν αποκαλύπτει τα αποδεικτικά στοιχεία και τις πληροφορίες που της έδωσε η αρχή εκτέλεσης, σύμφωνα με το εθνικό της δίκαιο και εφόσον δεν υπάρχει αντίθετη υπόδειξη ή πληροφόρηση από την αρχή εκτέλεσης, εκτός από εκείνα των οποίων η κοινοποίηση είναι αναγκαία για τις έρευνες ή τις διαδικασίες που περιγράφονται στην ΕΕΕ». Έτσι, κατά τρόπο σχετικά ασαφή, κατ' αρχήν απαγορεύεται η γνωστοποίηση στον καθ' ου των αποδεικτικών μέσων που συγκεντρώθηκαν με την εκτέλεση της ΕΕΕ και διαβιβάστηκαν στην αρχή έκδοσης. Η *ratio* της εν λόγω διάταξης είναι, κατά τη γνώμη μου, ακατανόητη. Στο πλαίσιο που η προδικασία της ποινικής δίκης στο κράτος έκδοσης επιβάλλει την τήρηση μυστικότητας, οι δικαστικές αρχές του είναι οι μόνες αρμόδιες να κρίνουν ότι ενδείκνυται, στο συγκεκριμένο τουλάχιστον στάδιο και σύμφωνα με τον νόμο, η μη αποκάλυψη όσων προέκυψαν μέσω της εκτέλεσης της ΕΕΕ. Η προκείμενη επιλογή του Ενωσιακού νομοθέτη να τυποποιήσει, γενικά και αόριστα, ως κανόνα τη μη πληροφόρηση του καθ' ου είναι προβληματική¹²¹³, διότι προσβάλλει την αρχή της δίκαιης δίκης και το απορρέον από αυτή δικαίωμα πληροφόρησής του ως προς το υφιστάμενο σε βάρος του αποδεικτικό υλικό.

Εξαιρέση στα προαναφερθέντα «νήγματα» του εν λόγω δικαιώματος εισάγεται με τις ειδικές προβλέψεις που αφορούν στην εξέταση του υπόπτου/κατηγορουμένου με εικονοτηλεδιάσκεψη ή με άλλου είδους οπτικοακουστική μετάδοση (άρθρ. 24 Οδηγίας, 26 Ν. 4489/2017) ή με τηλεφωνική διάσκεψη (άρθρ. 25§2 Οδηγίας, 27§2 Ν. 4489/2017). Ειδικότερα, με το άρθρο 24§3 περ. β' της Οδηγίας και, αντίστοιχα, με το άρθρο 26§3 περ. β' Ν. 4489/2017 ορίζεται ότι, όταν η ΕΕΕ αφορά στην εξέταση του

¹²¹³ Πρβλ. *Office fédéral de la justice, Rapport d'activité 2017: Entraide judiciaire internationale, [Confédération suisse], Βέρνη 2018, σελ. 19* (προσβάσιμο σε <https://www.bj.admin.ch/dam/data/bj/sicherheit/rechtshilfe/strafsachen/taetigkeitsberichte/jb-irh-2017-f.pdf>), όπου αναφέρεται ότι με τις αποφάσεις του ελβετικού Ομοσπονδιακού Δικαστηρίου 1C 1/2017 και 1C 2/2017 της 27.3.2017 κρίθηκε ότι στο ελβετικό δίκαιο δεν υπάρχει νομική βάση που να επιτρέπει τη διαβίβαση στο αιτούν κράτος των καταγραφών που λήφθηκαν μέσω της άρσης τηλεφωνικού απορρήτου, στις περιπτώσεις που δεν έχει προηγηθεί η προηγούμενη πληροφόρηση του καθ' ου, η ακρόασή του (κατά την οποία θα συγκατατεθεί στην εν λόγω διαβίβαση ή θα ασκήσει σχετικώς ένδικο μέσο) και η συνακόλουθη έκδοση απόφασης πέρατος της διαδικασίας, με την οποία μπορεί πλέον να επιτραπεί η εν λόγω διαβίβαση.

υπόπτου/κατηγορουμένου στο κράτος εκτέλεσης, τούτος¹²¹⁴ ενημερώνεται από την αρχή εκτέλεσης «σχετικά με τα δικαιώματά του δυνάμει της νομοθεσίας του κράτους εκτέλεσης, εγκαίρως ώστε να έχει τη δυνατότητα να ασκήσει αποτελεσματικά τα δικαιώματα υπεράσπισης που διαθέτει». Επίσης, κατ' άρθρο 24§5 περ. ε' εδ. α' της Οδηγίας και, αντίστοιχα, με το άρθρο 26§5 περ. ε' εδ. α' Ν. 4489/2017, «οι ύποπτοι ή κατηγορούμενοι ενημερώνονται πριν από την εξέταση σχετικά με τα δικονομικά δικαιώματά τους, συμπεριλαμβανομένου του δικαιώματος να μην καταθέσουν, που τους αναγνωρίζονται βάσει της νομοθεσίας του κράτους εκτέλεσης και του κράτους έκδοσης».

Ακόμη και αν δεν είχαν προβλεφθεί στην Οδηγία αυτές οι ειδικές ρυθμίσεις, θα εφαρμοζόταν αναλογικά το σχετικό νομικό πλαίσιο του κράτους εκτέλεσης. Σύμφωνα με το τελευταίο, ασφαλώς και θα έπρεπε –κατά τα ισχύοντα στον ενωσιακό χώρο βάσει της προαναφερθείσας Οδηγίας 2012/13/ΕΕ– να έχει πληροφορηθεί ο ύποπτος/κατηγορούμενος τα δικαιώματά του και την αξιόποινη πράξη, την οποία φέρεται ότι τέλεσε, προτού καταθέσει αναφορικά με αυτή. Με τις παραπάνω διατάξεις του άρθρου 24 της Οδηγίας και αντίστοιχα του άρθρου 26 Ν. 4489/2017, κατά τη γνώμη μου κατοχυρώνεται επαρκώς το δικαίωμα πληροφόρησης του καθ' ου ως προς τα υπερασπιστικά δικαιώματα που διαθέτει. Μάλιστα, βάσει της §5 περ. ε', επιφυλάσσονται υπέρ του υπόπτου/κατηγορουμένου τα δικονομικά δικαιώματα που προβλέπονται τόσο στη *legem fori* όσο και στη *legem loci*. Συνακόλουθα, απαιτείται η συνδυαστική-σωρευτική εφαρμογή τους. Σκόπιμο θα ήταν να απαντούσαν στην Οδηγία αντίστοιχες ρυθμίσεις γενικής ισχύος (και δη στο κεφάλαιο III «διαδικασίες και διασφαλίσεις για το κράτος εκτέλεσης»).

Ο χρόνος, κατά τον οποίο ο καθ' ου πρέπει να πληροφορηθεί ως προς την ύπαρξη της ΕΕΕ και το αντικείμενό της, διαφοροποιείται αναλόγως του εντελλόμενου ερευνητικού μέτρου και των πραγματικών περιστατικών της κάθε υπόθεσης. Η σχετική κρίση, ελλείπει ρητού προσδιορισμού του χρόνου πληροφόρησης του καθ' ου στην Οδηγία, όπως και στον Ν. 4489/2017, εναπόκειται ασφαλώς στην αρμόδια αρχή έκδοσης ή/και εκτέλεσης.

¹²¹⁴ Στο ελληνικό κείμενο της Οδηγίας από προφανή παραδρομή (καθώς δεν ισχύει το ίδιο –τουλάχιστον– στο αγγλικό και στο γαλλικό κείμενό της) το παραπάνω δικαίωμα κατοχυρώνεται μόνο για τον ύποπτο (και όχι για τον κατηγορούμενο). Ευτυχώς, το εν λόγω σφάλμα δεν μεταφέρθηκε στον Ν. 4489/2017 και έτσι, σύμφωνα με το σχετικό άρθρο 26§3 περ. β' τούτου, φορέας του παραπάνω δικαιώματος είναι και ο κατηγορούμενος.

Για την τήρηση της αρχής της δίκαιης δίκης βάσει των άρθρων 47 εδ. β' και 48§2 ΧΘΔΕΕ, εξυπακούεται ότι πρέπει να ερμηνεύονται στενά οι περιπτώσεις, στις οποίες αποκλείεται η πληροφόρηση του καθ' ου ως προς την επικείμενη εκτέλεση ερευνητικού μέτρου· και τούτο μόνο με σκοπό να αποφευχθεί η προσπάθεια ακύρωσης αυτού. Τέτοιες περιπτώσεις συντρέχουν κατ' εξοχήν όταν η ΕΕΕ έχει ως αντικείμενο τη διεξαγωγή μυστικών ερευνών¹²¹⁵, τη συγκέντρωση αποδεικτικών μέσων σε πραγματικό χρόνο ή την παρακολούθηση των τηλεπικοινωνιών¹²¹⁶ κ.λπ. Στη συνέχεια –μετά την εκτέλεση των ερευνητικών μέτρων–, ο καθ' ου πρέπει να πληροφορείται ως προς το συγκεντρωθέν σε βάρος του αποδεικτικό υλικό¹²¹⁷.

Προκειμένου για μη παρεμβατικό ερευνητικό μέτρο (όπως π.χ. αυτά των άρθρων 10§2 της Οδηγίας και 12§2 Ν. 4489/2017), ο καθ' ου πρέπει κατά κανόνα να πληροφορείται από την αρχή έκδοσης πριν από τη διαβίβαση της ΕΕΕ. Άλλως, ο καθ'

¹²¹⁵ Ωστόσο, το γεγονός ότι στις μυστικές έρευνες ο καθ' ου δεν πληροφορείται την επικείμενη διενέργειά τους δεν σημαίνει ότι σε μεταγενέστερο στάδιο δεν θα πρέπει να λάβει γνώση των αποδεικτικών μέσων, που συγκεντρώθηκαν κατά τις έρευνες αυτές. Πρβλ. στην από 19.9.2017 απόφαση του ΕΔΔΑ [GC] «Regner κατά Τσεχίας», αριθ. προσφ. 35289/11, σκ. 148, την παραδοχή ότι το δικαίωμα του διαδίκου να πληροφορηθεί τα σχετικά με την υπόθεσή του αποδεικτικά μέσα δεν είναι απόλυτο, όταν συντρέχουν αντίθετα συμφέροντα όπως της εθνικής ασφάλειας ή της ανάγκης να προστατευτούν ευάλωτοι μάρτυρες ή να παραμείνουν μυστικές οι διεξαχθείσες έρευνες. Κατά το ΕΔΔΑ, σε αυτές τις περιπτώσεις ο περιορισμός των δικαιωμάτων του διαδίκου είναι συμβατός με το άρθρο 6§1 ΕΣΔΑ μόνον εφόσον δεν θίγεται ο πυρήνας τους. Σχετικά βλ. ορθή κριτική A. Preziosi, *Regner v. Czech Republic: has the European Court of Human Rights forgotten the fair trial rights when national security is at stake?*, 23.10.2017 (προσβάσιμο σε <https://strasbourgobservers.com/2017/10/23/regner-v-czech-republic-has-the-european-court-of-human-rights-forgotten-the-fair-trial-rights-when-national-security-is-at-stake/>), σύμφωνα με τον οποίο, ακόμη και όταν συντρέχουν λόγοι εθνικής ασφάλειας, το δικαστήριο δεν μπορεί να υποκαθιστά τον ρόλο του συνηγόρου. Στον καθ' ου πρέπει να γνωστοποιούνται τα ελάχιστα απαραίτητα στοιχεία της δικογραφίας, έστω και μερικώς (π.χ. χωρίς να αποκαλύπτονται οι ερευνητικές μέθοδοι που ακολουθήθηκαν), ώστε να δύναται να συμμετάσχει πραγματικά στην ποινική διαδικασία, γενομένης σεβαστής της απαίτησης ισότητας των όπλων και αιτιολόγησης της εκδιδόμενης απόφασης. Στην ως άνω υπόθεση, μη τηρηθέντων των παραπάνω όρων, ο προσφεύγων υποβιβάστηκε κατά τον Preziosi σε «μαριονέτα».

¹²¹⁶ Για προαναφερθέντα ερευνητικά μέτρα βλ. στο ίδιο Μέρος, Κεφάλαιο Έκτο, Ε.-Ζ.

¹²¹⁷ Πάντως, το δικαίωμα πρόσβασης κατά την προδικασία σε όλο το ουσιώδες αποδεικτικό υλικό δεν αναγνωρίζεται από το ΕΔΔΑ όταν οι κατηγορούμενοι φυγοδικούν, εφόσον αυτό κρίνεται αναγκαίο για την προστασία της εκκρεμούς ανάκρισης και η υπόθεση δεν εισάγεται (ακόμη) προς εκδίκαση ενώπιον δικαστηρίου· βλ. H. Αναγνωστόπουλο, *Δικαιώματα των κατηγορουμένων...*, ό.π., σελ. 136-137 και εκεί παραπομπές.

ου πρέπει να πληροφορείται από την αρχή εκτέλεσης πριν από την εκτέλεση του ερευνητικού μέτρου ή, ως ύστατο χρονικό σημείο, πριν από τη διαβίβαση στην αρχή έκδοσης των αποδεικτικών μέσων που προέκυψαν από την εκτέλεση της ΕΕΕ. Σε αντίθετη περίπτωση, εφόσον δηλαδή ο καθ' ου δεν πληροφορηθεί ως προς την εντολή έστω και στο προχωρημένο αυτό σημείο, ενδέχεται να διαβιβαστούν στην αρχή έκδοσης παρανόμως κτηθέντα αποδεικτικά μέσα. Τα δε περιθώρια εναντίωσης του καθ' ου είναι πλέον αρκετά περιορισμένα, επειδή δύναται να αντιταχθεί στην αποδεικτική αξιοποίηση των μέσων αυτών μόνον *a posteriori*, ενώπιον των δικαστικών αρχών του κράτους έκδοσης.

Προχωρώντας ένα βήμα παραπέρα από την απόφαση του ΔΕΕ «Ποινική δίκη κατά Ianos Tranca, Tanja Reiter, Ionel Opria»¹²¹⁸, με την οποία έγινε δεκτή η δυνατότητα «επαναφοράς των πραγμάτων στην προτέρα κατάσταση» σε περίπτωση που ο κατηγορούμενος δεν έλαβε πράγματι γνώση ποινικής απόφασης σύμφωνα με την Οδηγία 2012/13/ΕΕ, θεωρώ σκόπιμη την παραδοχή της αντίστοιχης δυνατότητας και εν προκειμένω. Ειδικότερα, στις περιπτώσεις που ο καθ' ου η ΕΕΕ ύποπτος/κατηγορούμενος στερήθηκε αδικαιολόγητα την πληροφόρηση ως προς τα δικαιώματά του (που είναι ουσιώδη για τη διασφάλιση του δίκαιου χαρακτήρα της διαδικασίας) και δεν ενημερώθηκε άμεσα (και το αργότερο πριν από την πρώτη επίσημη ανάκρισή του) ως προς την αξιόποινη πράξη, την οποία φέρεται ότι έχει διαπράξει ως ύποπτος ή κατηγορούμενος, θα μπορούσε να γίνει δεκτή μια σύμφωνη προς το ενωσιακό δίκαιο ερμηνεία των εσωτερικών νομοθεσιών των κρατών μελών, υπό το πρίσμα της ως άνω απόφασης του ΔΕΕ¹²¹⁹. Σύμφωνα με αυτή, στις περιπτώσεις που ο καθ' ου δεν πληροφορήθηκε ως προς την ΕΕΕ ή ως προς τη δυνατότητα άσκησης ενδίκου μέσου κατ' αυτής, πρέπει αντίστοιχα –υπό προϋποθέσεις και προς τον σκοπό όπως αποφευχθεί η δυσχέραση της υπερασπιστικής θέσης του–, να γίνει δεκτή η θέσπιση μηχανισμού για την επαναφορά των πραγμάτων στην προηγούμενη κατάσταση. Στο πλαίσιο αυτό, ευπρόσδεκτη είναι η θέσπιση αντίστοιχων με αυτό μέσων στις εσωτερικές νομοθεσίες των κρατών μελών (ή έστω η διάπλαση τέτοιων από τη νομολογία των δικαστηρίων τους).

¹²¹⁸ Από 22.3.2017 απόφαση του ΔΕΕ, C-124/16, C-213/16 και C-188/16, σκ. 37-38, 51 (:NoB 2017, 977 επ.).

¹²¹⁹ Γενικότερα προς αυτή την κατεύθυνση βλ. το λίαν εύστοχο σχόλιο Δ. Βούλγαρη επί της παραπάνω απόφασης, NoB 2017, 980 επ.

2.2 Το δικαίωμα διερμηνείας και μετάφρασης

Όπως προαναφέρθηκε, η γνώση από τον καθ' ου του περιεχομένου της ΕΕΕ συνιστά όρο αναγκαίο για την άσκηση υπερασπιστικών δικαιωμάτων του, όπως η άσκηση ενδίκου μέσου κατ' αυτής και η παράστασή του κατά την εκτέλεση των εντελλόμενων με αυτή ερευνητικών μέτρων. Αυτονόητο είναι έτσι ότι, προκειμένου να μπορέσει ο καθ' ου να πληροφορηθεί το περιεχόμενο της ΕΕΕ, πρέπει να γνωρίζει τη γλώσσα στην οποία έχει αυτή συνταχθεί. Διαφορετικά, επιβάλλεται να μεταφραστεί η εντολή σε γλώσσα που ο καθ' ου κατανοεί.

Στην Οδηγία, εντούτοις, δεν προβλέφθηκε ρητά η γενική υποχρέωση μετάφρασης της ΕΕΕ σε γλώσσα που καταλαβαίνει ο καθ' ου. Η μόνη σχετική αναφορά απαντά στην αιτιολογική σκέψη 15 του προοιμίου της, στην οποία ορίζεται ότι η Οδηγία θα πρέπει να εφαρμόζεται λαμβανομένης υπόψη της Οδηγίας 2010/64/ΕΕ¹²²⁰. Σύμφωνα με την ως άνω Οδηγία, το δικαίωμα σε διερμηνεία και μετάφραση κατά την ποινική διαδικασία «ισχύει για πρόσωπα από τη στιγμή κατά την οποία ενημερώνονται από τις αρμόδιες αρχές κράτους μέλους, με επίσημη κοινοποίηση ή με άλλο τρόπο, ότι είναι ύποπτα ή κατηγορούνται για την τέλεση αξιόποινης πράξης [...]» (άρθρ. 1§2). Δεδομένο είναι ότι η ΕΕΕ εκδίδεται από την αρχή έκδοσης για την εκτέλεση ερευνητικών μέτρων, τα οποία αφορούν σε ύποπτα/κατηγορούμενα πρόσωπα. Έτσι, εφόσον η ταυτότητα των προσώπων αυτών είναι ήδη γνωστή πριν από την εκτέλεση των ερευνητικών μέτρων, πρέπει να αναγνωρίζονται σε αυτά τα προβλεπόμενα στην Οδηγία δικαιώματα.

Εν προκειμένω, εφαρμοστέο είναι το (επιμέρους) δικαίωμα μετάφρασης της ΕΕΕ, ως ουσιώδους εγγράφου κατ' άρθρο 3§1 Οδηγίας 2010/64/ΕΕ (και, αντίστοιχα, κατ' άρθρα 101, 237§1 εδ. α' ΚΠΔ)¹²²¹. Πρέπει όμως να παρέχεται στον καθ' ου και η

¹²²⁰ Σχετικά με την Οδηγία 2010/64/ΕΕ βλ. Πρώτο Μέρος, Κεφάλαιο Δεύτερο, Γ.2. Υπέρ της ισχύος της στο πλαίσιο της ΕΕΕ ήδη κατά την επεξεργασία της Οδηγίας, βλ. τη μελέτη του *γράφοντος*, Το δικαίωμα σε διερμηνεία και μετάφραση..., ό.π., 645.

¹²²¹ Πρβλ. ΣυμβΑΠ 1750/2016, ΤΝΠ/ΔΣΑ, με την οποία κρίθηκε ότι δεν είναι υποχρεωτική η χορήγηση γραπτής μετάφρασης του ΕΕΣ εν όψει της «ανάλογης» εφαρμογής του άρθρου 236Α του προϊσχύσαντος ΚΠΔ (:νυν άρθρ. 237 ΚΠΔ) κατά τρόπο «που λαμβάνει υπόψη και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που εμφανίζει η φύση και η διαδικασία για την εκτέλεση του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης». Επ' αυτής, βλ. εύστοχες παρατηρήσεις *Η. Αναγνωστόπουλου*, Δικαιώματα των κατηγορουμένων..., ό.π., σελ. 190-191. Πρβλ., στην αντίθετη κατεύθυνση από την ως άνω απόφαση, ΣυμβΑΠ 1224/2018, ΝοΒ 2018, 1707, με την οποία έγινε ορθά δεκτό ότι έπρεπε να χορηγηθεί στον εκζητούμενο γραπτή μετάφραση της απόφασης με την οποία το συμβούλιο εφετών γνωμοδότησε υπέρ της έκδοσής του, ώστε να μπορέσει να υποστηρίξει την έφεσή του κατ' αυτής.

διερμίνευση της ΕΕΕ, στις περιπτώσεις που τούτο ενδείκνυται στην πράξη για τη διασφάλιση της δικαιοσύνης της διεξαγόμενης ποινικής διαδικασίας. Τέτοια περίπτωση συντρέχει όταν, λ.χ., η εντολή εκδίδεται με σκοπό την εξέταση του υπόπτου/κατηγορουμένου με εικονοτηλεδιάσκεψη ή με άλλου είδους οπτικοακουστική μετάδοση (κατ' άρθρα 24§1 εδ. β' Οδηγίας, 26§1 εδ. β' Ν. 4489/2017). Σε αυτή, βέβαια, την περίπτωση, πρέπει γενικότερα να διερμηνεύεται η συνολική διαδικασία της εξέτασης του υπόπτου/κατηγορουμένου, ώστε να διενεργείται σε γλώσσα που κατανοεί.

Ειδικά ως προς το εν λόγω ερευνητικό μέτρο προβλέπεται ότι ο ύποπτος/κατηγορούμενος ενημερώνεται εγκαίρως από την αρχή εκτέλεσης σχετικά με τα δικαιώματά του δυνάμει της νομοθεσίας του κράτους εκτέλεσης, ώστε να δύναται να ασκήσει αποτελεσματικά τα υπερασπιστικά δικαιώματά του (άρθρ. 24§§3 περ. β'¹²²², 5 περ. ε' εδ. α' Οδηγίας, 26§§3 περ. β', 5 περ. ε' εδ. α' Ν. 4489/2017). Σε αυτά, συμπεριλαμβάνεται το δικαίωμα διερμηνείας κατά τη διαδικασία εξέτασής του (το οποίο κατοχυρώνεται ρητά στα άρθρα 24§5 περ. δ' της Οδηγίας και 26§5 περ. δ' Ν. 4489/2017), όπως και το δικαίωμα μετάφρασης της ΕΕΕ (και του σχετικού δικογραφικού υλικού), στην οποία διαλαμβάνεται η κατηγορία που αποδίδεται στον ύποπτο/κατηγορούμενο. Αν δεν τηρηθούν τα εν λόγω δικαιώματα, παραβιάζονται τα άρθρα 47 εδ. α', 48§2 ΧΘΔΕΕ (και, αντίστοιχα, άρθρ. 6§3 περ. α', ε' ΕΣΔΑ).

Επιπλέον, κατ' άρθρο 2§2 Οδηγίας 2010/64/ΕΕ και, αντίστοιχα, κατ' άρθρο άρθρ. 233§1 περ. β' ΚΠΔ επιβάλλεται η υποχρέωση παροχής διερμηνείας κατά την επικοινωνία μεταξύ υπόπτων/κατηγορουμένων και των συνηγόρων τους, όταν αυτή σχετίζεται άμεσα με ανακρίσεις ή ακροάσεις κατά τη διάρκεια της ποινικής διαδικασίας ή με την άσκηση προσφυγής ή με την υποβολή άλλων (εν προκειμένω σχετιζόμενων με την ΕΕΕ) δικονομικών αιτημάτων¹²²³.

Αποδέκτης της υποχρέωσης προς μετάφραση της ΕΕΕ και διερμηνεία κατά την εκτέλεση των ερευνητικών μέτρων είναι κατά κανόνα η αρχή εκτέλεσης, η οποία μεριμνά για την εκτέλεσή τους. Κατ' αυτό τον τρόπο εξασφαλίζεται περαιτέρω η δυνατότητα του υπόπτου/κατηγορουμένου να προσφύγει κατά της ΕΕΕ και των εντελλόμενων μέτρων (εφόσον η επικείμενη ή ήδη διεξαχθείσα έρευνα δεν έχει εμπιστευτικό χαρακτήρα κατ' άρθρα 19 της Οδηγίας και 21 Ν. 4489/2017). Ωστόσο, δεν μπορεί να αποκλειστεί η αντίστοιχη υποχρέωση της αρχής έκδοσης, στις

¹²²² Βλ. σχετ. υποσημ. 1214.

¹²²³ *Η. Αναγνωστόπουλος*, Δικαιώματα των κατηγορουμένων..., ό.π., σελ. 34.

περιπτώσεις που ο ύποπτος/κατηγορούμενος (πρέπει να) πληροφορείται την έκδοση της ΕΕΕ, προτού αυτή διαβιβαστεί στην αρχή εκτέλεσης ή αναγνωριστεί/εκτελεστεί από αυτή. Σημειωτέον ότι δικαστική αρχή πρέπει να είναι αρμόδια να κρίνει αν ο καθ' ου γνωρίζει τη γλώσσα, στην οποία έχει συνταχθεί η ΕΕΕ ή διενεργούνται σε βάρος του οι διαδικασίες για την εκτέλεσή της. Πρόκειται για όρο αναγκαίο για τη διασφάλιση της άσκησης του εν λόγω δικαιώματος.

Στα άρθρα 5§§2, 3 της Οδηγίας και 8§3 Ν. 4489/2017 ρυθμίζεται το διαδικαστικό θέμα της μετάφρασης της ΕΕΕ από την αρχή έκδοσης, στην επίσημη γλώσσα του κράτους εκτέλεσης ή σε όποια άλλη γλώσσα έχει αυτό υποδείξει. Τα κράτη μέλη κατά κανόνα διαθέτουν ίδιες μεταφραστικές υπηρεσίες (όπως είναι, παρ' ημίν, η Μεταφραστική Υπηρεσία του Υπουργείου Εξωτερικών). Έχουν, δηλαδή, πρακτικά τη δυνατότητα να μεταφράσουν την ΕΕΕ στις περισσότερες γλώσσες. Έτσι, οφείλουν αλλά και συγχρόνως δύνανται να τη μεταφράσουν και σε γλώσσα που κατανοεί ο καθ' ου – ως αυτοτελές μέρος στο οποίο επίσης αφορά η ΕΕΕ. Διαφορετικά, η μη μετάφραση της εντολής στο κράτος έκδοσης ή *έστω* στο κράτος εκτέλεσης συνεπάγεται την παραβίαση της αρχής της δίκαιης δίκης.

Αντίστοιχα με όσα αναφέρθηκαν παραπάνω¹²²⁴, στις περιπτώσεις που ο καθ' ου η ΕΕΕ στερείται αδικαιολόγητα τη δυνατότητα πρόσβασης σε διερμηνέα/μεταφραστή, κατά τη γνώμη μου μπορεί να γίνει δεκτή μια σύμφωνη προς το ενωσιακό δίκαιο ερμηνεία των εσωτερικών νομοθεσιών των κρατών μελών, υπό το πρίσμα της απόφασης του ΔΕΕ «Ποινική δίκη κατά Ianos Tranca, Tanja Reiter, Ionel Opria». Δηλαδή, να θεσπιστεί μηχανισμός για την επαναφορά των πραγμάτων στην προηγούμενη κατάσταση, ώστε να αποφεύγεται η δυσχέραση της υπερασπιστικής θέσης του.

2.3 Το δικαίωμα σε συνήγορο

Οι διαδικασίες έκδοσης και αναγνώρισης-εκτέλεσης της ΕΕΕ, όπως ήδη επισημάνθηκε, είναι για τις δικαστικές αρχές σαφώς απλούστερες και αποτελεσματικότερες για τη συγκέντρωση του αποδεικτικού υλικού, σε σύγκριση με τη σύνολη διαδικασία της μικρής δικαστικής συνδρομής. Βάσει της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης, η εντολή κατ' αρχήν αναγνωρίζεται και εκτελείται από την αρχή εκτέλεσης και μάλιστα εντός ιδιαίτερα σύντομου χρονικού διαστήματος από την παραλαβή της. Κατά λογική

¹²²⁴ Στο ευθύς ανωτέρω Υποκεφάλαιο 2.1 για το δικαίωμα πληροφόρησης.

ακολουθία, όμως, τούτο συνεπάγεται τη δυσχέραση της θέσης του υπόπτου/κατηγορουμένου. Εν προκειμένω, διεξάγονται αποτελεσματικότερα στα κράτη μέλη οι σε βάρος του καθ' ου ποινικές διαδικασίες. Η συνδρομή συνηγόρου κρίνεται απολύτως αναγκαία για την αποτελεσματική υπεράσπισή του¹²²⁵, αλλά συνακόλουθα και για το παραδεκτό των αποδεικτικών μέσων που διαβιβάζονται κατ' εκτέλεση της ΕΕΕ. Διαφορετικά, οι ποινικές αυτές διαδικασίες δεν μπορούν να θεωρηθούν συμβατές με τα κριτήρια δικαιοσύνης που τάσσει η ενωσιακή δικαιοταξία (κατ' άρθρα 47 εδ. γ', 48§2 ΧΘΔΕΕ και, αντίστοιχα, κατ' άρθρο 6§§1, 3 περ. γ' ΕΣΔΑ).

Στην Οδηγία δεν προβλέπεται ρητά, κατά τρόπο γενικό, το δικαίωμα σε συνήγορο¹²²⁶. Σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρου 1§3, «[τ]ην έκδοση ΕΕΕ μπορεί να ζητήσει ύποπτος ή κατηγορούμενος (ή δικηγόρος εξ ονόματός του) στο πλαίσιο των δικαιωμάτων υπεράσπισης που προβλέπει το εθνικό δίκαιο και ποινική δικονομία». Αντίστοιχα, κατ' άρθρο 7§1 Ν. 4489/2017, η ΕΕΕ εκδίδεται και κατόπιν αίτησης του συνηγόρου, «επ' ονόματι και για λογαριασμό» του υπόπτου/κατηγορουμένου. Η ρητή πρόβλεψη του δικαιώματος σε συνήγορο μόνο για την περίπτωση υποβολής αιτήματος έκδοσης της εντολής είναι απογοητευτική. Και τούτο, καθώς πρόκειται για επιμέρους έκφανση του δικαιώματος, η οποία συμπεριλαμβάνεται αυτονόητα –χωρίς την ανάγκη θέσπισης ειδικής διάταξης– στο (βασικό) δικαίωμα σε συνήγορο. Όμως, η διάταξη αυτή έχει αρνητικό πρόσημο και για έναν επιπρόσθετο λόγο: Βάσει αυτής, θα μπορούσε εξ αντιδιαστολής να υποστηριχθεί ότι δεν επιτρέπεται η συνδρομή συνηγόρου του υπόπτου/κατηγορουμένου σε άλλες περιπτώσεις, σχετιζόμενες με την εκδοθείσα σε βάρος του ΕΕΕ.

Μια τέτοια ερμηνευτική προσέγγιση δεν είναι, ασφαλώς, δυνατή βάσει της ενωσιακής δημόσιας τάξης (κατά τα προαναφερθέντα άρθρα του ΧΘΔΕΕ). Άλλωστε, από το προοίμιο της Οδηγίας προκύπτει ότι ο Ενωσιακός νομοθέτης δεν είχε την πρόθεση να περιστείλει το εν λόγω δικαίωμα. Ειδικότερα, σύμφωνα με την αιτιολογική σκέψη 15 του προοιμίου, η Οδηγία 2014/41/ΕΕ θα πρέπει να εφαρμόζεται

¹²²⁵ Η *European Union Agency for Fundamental Rights*, Opinion..., ό.π., σελ. 12, είχε μάλιστα προτείνει την αποτελεσματική παροχή νομικών συμβουλών στο επηρεαζόμενο από την ΕΕΕ πρόσωπο χάριν της διασφάλισης της διασυννοριακής ισότητας των όπλων.

¹²²⁶ Βλ. και *R. Garcimartin Montero*, *The European Investigation Order...*, ό.π., 46.

λαμβανομένης υπόψη της Οδηγίας 2013/48/ΕΕ («σχετικά με το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας [...]»)¹²²⁷.

Η ως άνω Οδηγία, σύμφωνα με το άρθρο 2§1 αυτής, εφαρμόζεται «σε υπόπτους ή σε κατηγορουμένους στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας από τη στιγμή που λαμβάνουν γνώση από τις αρμόδιες αρχές κράτους μέλους, μέσω επίσημης ειδοποίησης ή με άλλο τρόπο, ότι θεωρούνται ύποπτοι ή κατηγορούνται για την τέλεση αξιόποινης πράξης, ασχέτως αν έχουν στερηθεί την ελευθερία τους [...]». Έτσι, είναι προφανές ότι ο ύποπτος/κατηγορούμενος, σε βάρος του οποίου εκδίδεται μια ΕΕΕ, εμπίπτει στο προστατευτικό πεδίο της εν λόγω ενωσιακής πράξης. Το ίδιο ισχύει όσον αφορά στον μάρτυρα που εξετάζεται κατ' εκτέλεση της ΕΕΕ, ο οποίος κατά τη διάρκεια της εξέτασής του από την αστυνομία ή από άλλη αρχή επιβολής του νόμου καθίσταται ύποπτος/κατηγορούμενος (άρθρ. 2§3 Οδηγίας 2013/48/ΕΕ). Περαιτέρω, αν και η Οδηγία 2013/48/ΕΕ φαίνεται να αναφέρεται κατ' αρχήν στις ποινικές διαδικασίες που διεξάγονται στο κράτος έκδοσης (ως το κράτος που ασκεί την ποινική δικαιοδοσία του και κινεί διά των δικαστικών αρχών του τις σχετικές διαδικασίες), εν προκειμένω πρέπει να γίνει δεκτό ότι απαιτείται η εφαρμογή της και στο κράτος εκτέλεσης¹²²⁸. Σε μια τέτοια ερμηνεία, άλλωστε, οδηγεί αβίαστα η γενική παραπομπή του προοιμίου της Οδηγίας 2014/41/ΕΕ στην Οδηγία 2013/48/ΕΕ.

Στην ανωτέρω Οδηγία προβλέπεται ρητά ότι τα κράτη μέλη πρέπει να εξασφαλίζουν το δικαίωμα του υπόπτου/κατηγορουμένου να έχει πρόσβαση σε συνήγορο εντός προκαθορισμένης προθεσμίας, κατά τρόπο που του επιτρέπει να ασκεί τα δικαιώματα υπεράσπισής του πρακτικά και αποτελεσματικά (άρθρ. 3§1). Στις περιπτώσεις που επίκειται κατ' εκτέλεση της ΕΕΕ η εξέταση του

¹²²⁷ Σχετικά με την Οδηγία 2013/48/ΕΕ βλ. Μέρος Πρώτο, Κεφάλαιο Τρίτο, Γ.4.

¹²²⁸ Πρβλ. από 27.10.2011 απόφαση του ΕΔΔΑ «Stojkovic κατά Γαλλίας και Βελγίου», αριθ. προσφ. 25303/08, σκ. 38 επ., όπου τέθηκε το θέμα της μη παροχής του δικαιώματος πρόσβασης του ανακρινόμενου σε συνήγορο, στο κράτος προς το οποίο υποβλήθηκε αίτηση δικαστικής συνδρομής βάσει της ΕΣΑΔΣΠΥ και διενεργήθηκε η εν λόγω ανάκριση. Δυστυχώς, λόγω του απαραδέκτου του σχετικού ισχυρισμού του προσφεύγοντος (κατ' άρθρο 35§1 ΕΣΔΑ, λόγω της μη επίκλησής του στα ένδικα μέσα που άσκησε ενώπιον των αρχών του αιτούντος κράτους και συνακόλουθα της παρέλευσης της προβλεπόμενης προθεσμίας), το ΕΔΔΑ δεν αποφάνθηκε επ' αυτού. Σε αντίστοιχη περίπτωση, είναι σφόδρα πιθανό –και εύλογο– το ΕΔΔΑ, επισκοπώντας τη *σύνολη* ποινική διαδικασία, να επεκτείνει το πεδίο εφαρμογής του δικαιώματος σε συνήγορο και στον καθ' ου οι ανακριτικές πράξεις, όταν αυτές διενεργούνται στο κράτος προς το οποίο έχει υποβληθεί αίτηση μικρής δικαστικής συνδρομής.

υπόπτου/κατηγορουμένου, πρέπει να παρέχεται σ' αυτόν το δικαίωμα πρόσβασης σε συνήγορο προτού εξεταστεί από την όποια αρμόδια αρχή (σύμφωνα με το άρθρο 3§2 περ. α' της ως άνω Οδηγίας)¹²²⁹. Περαιτέρω, αναγνωρίζεται στον ύποπτο/κατηγορούμενο *τουλάχιστον* το δικαίωμα να ζητεί την παράσταση του συνηγόρου του στις περιπτώσεις που –εν προκειμένω κατ' εκτέλεση της ΕΕΕ– επίκειται η διενέργεια ανακριτικής πράξης, στην οποία ο ίδιος υποχρεούται να παραστεί και δη σε διέλευση προσώπων για αναγνώριση, σε κατ' αντιπαράσταση εξέταση και σε αναπαράσταση του εγκλήματος (άρθρ. 3§§2 περ. β', 3 περ. γ' της ως άνω Οδηγίας)¹²³⁰.

Με δεδομένο ότι, σύμφωνα με τα προαναφερθέντα, ο ύποπτος/κατηγορούμενος υποχρεούται να παρίσταται στις ως άνω ανακριτικές πράξεις και απαιτείται δυνάμει του ενωσιακού δικαίου να επικουρείται από συνήγορο, πρέπει να γίνει δεκτό ότι εμπίπτει ως δικαιούμενο πρόσωπο στο πεδίο εφαρμογής της Οδηγίας (ΕΕ) 2016/1919 (*«σχετικά με τη δικαστική αρωγή για υπόπτους και κατηγορουμένους στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών [...]»*)¹²³¹ κατ' άρθρο 2§1 περ. β', γ' αυτής. Η διαπίστωση αυτή ισχύει και για κάθε πρόσωπο που δεν είναι αρχικά ύποπτο/κατηγορούμενο, αλλά καθίσταται τέτοιο κατά τη διάρκεια της εξέτασής του από την αστυνομία ή από άλλη αρχή επιβολής του νόμου (άρθρ. 2§3 της ως άνω Οδηγίας). Έτσι, ο ύποπτος/κατηγορούμενος που δεν διαθέτει επαρκείς πόρους για να ανταπεξέλθει οικονομικά στη συνδρομή συνηγόρου έχει το δικαίωμα σε νομική βοήθεια (*“legal aid”*)¹²³², όταν τούτο επιβάλλεται από το συμφέρον της απονομής της δικαιοσύνης (άρθρ. 4§1 της ως άνω Οδηγίας). Η δικαστική αρωγή παρέχεται αμελλητί, το αργότερο πριν από την εξέταση του καθ' ου από την αρμόδια αρχή ή πριν από τη διεξαγωγή *τουλάχιστον* των ανακριτικών πράξεων της διέλευσης προσώπων για αναγνώριση, της κατ' αντιπαράσταση εξέτασης και της αναπαράστασης του εγκλήματος (άρθρ. 4§5 της ως άνω Οδηγίας). Οι ανωτέρω παραδοχές πρέπει να γίνουν δεκτές παρ' ημίν (και) στο πλαίσιο του ΚΠΔ (άρθρ. 91).

¹²²⁹ Βλ. και άρθρ. 24§3 περ. β' Οδηγίας 2014/41/ΕΕ, 26§3 περ. β' Ν. 4489/2017, στις περιπτώσεις που η ΕΕΕ αφορά στην εξέταση του υπόπτου/κατηγορουμένου με εικονοτηλεδιάσκεψη ή με άλλου είδους οπτικοακουστική μετάδοση.

¹²³⁰ Βλ. σχετ. άρθρ. 92 ΚΠΔ.

¹²³¹ Σχετικά με την Οδηγία (ΕΕ) 2016/1919 βλ. Μέρος Πρώτο, Κεφάλαιο Τρίτο, Γ.7.

¹²³² Βλ. και *Justice*, Briefing on the European Investigation Order For Council and Parliament, Λονδίνο 2010, σελ. 19 (προσβάσιμο σε <http://static1.1.sqspcdn.com/static/f/650429/8149987/1281967185407/Briefing+on+the+European+Investigation+Order+for+council+and+parliament.pdf?token=2zxOqvaSLxN9DGSei8A2QuYz43M%3D>).

Σημειώνουμε ότι, καθώς η εν λόγω Οδηγία εκδόθηκε μετά την έκδοση της Οδηγίας 2014/41/ΕΕ, θα ήταν σκόπιμο να είχε συμπεριληφθεί ρητά ως πρόσωπο που εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της και ο καθ' ου η ΕΕΕ –όπως αντίστοιχα προβλέπεται για τον εκζητούμενο βάσει ΕΕΣ κατ' άρθρο 5 αυτής¹²³³. Δεδομένου, πάντως, ότι η Οδηγία αυτή εφαρμόζεται για τα άτομα που έχουν το δικαίωμα σε συνήγορο βάσει της Οδηγίας 2013/48/ΕΕ (η οποία όπως εκτέθηκε περιλαμβάνει στο προστατευτικό πεδίο της τον καθ' ου η ΕΕΕ), η εφαρμογή της εν προκειμένω δεν επιδέχεται αμφισβήτησης.

Μέχρι στιγμής, το ΔΕΕ έχει ερμηνεύσει την Οδηγία 2013/48/ΕΕ¹²³⁴ σε μία μόλις απόφαση: Πρόκειται για την από 5.6.2018 απόφαση “Nikolay Kolev and others”¹²³⁵, στην οποία το ΔΕΕ έλαβε υπόψη τις Επεξηγήσεις σχετικά με τον ΧΘΔΕΕ. Σύμφωνα με αυτές¹²³⁶, το άρθρο 48§2 ΧΘΔΕΕ αντιστοιχεί στο άρθρο 6§3 ΕΣΔΑ και έχει την ίδια έννοια και την ίδια εμβέλεια με αυτό, κατά την επιταγή ομοιογένειας του άρθρου 52§3 ΧΘΔΕΕ. Στη συνέχεια, το ΔΕΕ επικαλέστηκε την ειδικότερη νομολογία του ΕΔΔΑ¹²³⁷. Σημειώνεται ότι η εν λόγω απόφαση δεν αφορά άμεσα στον θεσμό της ΕΕΕ.

Σύμφωνα με τη νομολογία του ΕΔΔΑ¹²³⁸, το άρθρο 6§3 περ. γ' ΕΣΔΑ δεν προσδιορίζει τον τρόπο άσκησης του δικαιώματος σε συνήγορο. Ως εκ τούτου,

¹²³³ Κατά τον *W. van Ballegooij*, *Procedural rights and detention conditions: cost of non-Europe report*, European Parliamentary Research Service, Βρυξέλλες 2017, σελ. 159, υποσημ. 327 (προσβάσιμο σε [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/611008/EPRS_STU\(2017\)611008_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/611008/EPRS_STU(2017)611008_EN.pdf)), η μη κάλυψη από την Οδηγία 2013/48/ΕΕ (αλλά και από τις λοιπές σχετικές ποινικοοικονομικές Οδηγίες) και άλλων, πέραν του ΕΕΣ, μέσων αμοιβαίας αναγνώρισης και δη της ΕΕΕ και της απόφασης περί μέτρων επιτήρησης εναλλακτικά προς την προσωρινή κράτηση (κατά την Απόφαση-Πλαίσιο 2009/829/ΔΕΥ, ΕΕ L 294/11.11.2009, σελ. 20 επ. [:N. 4307/2014]), μπορεί να οραθεί ως «κενό» (“gap”) της. Η παρατήρηση αυτή είναι ορθή – ιδίως όμως όσον αφορά στις οδηγίες που εκδόθηκαν μετά την έκδοση της Οδηγίας 2014/41/ΕΕ και στις οποίες εμπίπτει ο καθ' ου η ΕΕΕ, όπως η προκείμενη Οδηγία (ΕΕ) 2016/1919. Σε τυχόν μελλοντική, δε, τροποποίηση της Οδηγίας 2013/48/ΕΕ, θα ήταν σκόπιμο να συμπεριληφθεί ρητά και ο καθ' ου η ΕΕΕ ύποπτος/κατηγορούμενος ως πρόσωπο που δικαιούται πρόσβασης σε συνήγορο.

¹²³⁴ Σημειώνεται ότι, μέχρι στιγμής, δεν έχει εκδοθεί απόφαση του ΔΕΕ αναφορικά με την Οδηγία (ΕΕ) 2016/1919.

¹²³⁵ Πρόκειται για την απόφαση του τμήματος μείζονος σύνθεσης επί της υπόθεσης C-612/15.

¹²³⁶ Ο.π., σελ. 30.

¹²³⁷ Σκ. 105-106. Σχετικά με την απόφαση βλ. την εισήγηση του *γράφοντος*, Τα δικαιώματα πρόσβασης..., ό.π.

¹²³⁸ Βλ. από 27.11.2008 απόφαση του ΕΔΔΑ [GC] «Salduz κατά Τουρκίας», αριθ. προσφ. 36391/02, σκ. 51• επίσης, «Stojkovic κατά Γαλλίας και Βελγίου», ό.π., σκ. 49.

επαφίεται στα κράτη μέλη η επιλογή των μέσων, με τα οποία το δικαίωμα αυτό κατοχυρώνεται στα νομικά συστήματά τους. Το δε Δικαστήριο έχει την αρμοδιότητα να διαπιστώνει μόνο κατά πόσον η μέθοδος κατοχύρωσης του δικαιώματος, την οποία επέλεξαν τα κράτη μέλη, είναι συμβατή με τις απαιτήσεις της δίκαιης δίκης. Πάντως, το εν λόγω δικαίωμα πρέπει να κατοχυρώνεται πρακτικά και αποτελεσματικά¹²³⁹.

Επιπλέον, οι δύο προαναφερθείσες ποινικοδικονομικές Οδηγίες θεσπίζουν ελάχιστους κανόνες και τα κράτη μέλη μπορούν να διευρύνουν τα δικαιώματα που προβλέπονται σ' αυτές, προκειμένου να παράσχουν υψηλότερο επίπεδο προστασίας¹²⁴⁰. Έτσι, ανεξάρτητα από το γεγονός ότι στην Οδηγία 2014/41/ΕΕ δεν κατοχυρώνεται ρητά και έτσι δεν διασφαλίζεται το δικαίωμα σε συνήγορο, τα κράτη μέλη έχουν βέβαια την ευχέρεια να θεσπίσουν σχετικές, προστατευτικές για τον καθ' ου η ΕΕΕ, ρυθμίσεις στις εσωτερικές νομοθεσίες τους. Μάλιστα, υπό το φως των παραπάνω επισημάνσεων, μια τέτοια ενέργεια κρίνεται απόλυτα ενδεδειγμένη –και παρ' ημίν, με σχετική τροποποίηση του Ν. 4489/2017–, προς αποφυγή της παραβίασης του σχετικού

¹²³⁹ Στο σημείο αυτό πρέπει να επισημανθεί ότι το ΕΔΔΑ έχει μεταστρέψει τη νομολογία του –όπως αυτή είχε μετά την (προαναφερθείσα) κομβικής σημασίας απόφαση «Salduz κατά Τουρκίας»– προς θέσεις λιγότερο προστατευτικές εν προκειμένω για τον ύποπτο: Με τις αποφάσεις του επί των υποθέσεων «Ibrahim and others κατά Ηνωμένου Βασιλείου» (ό.π., σκ. 251-252, 261 επ.), «Artur Parkhomenko κατά Ουκρανίας» (16.2.2017, αριθ. προσφ. 40464/2005, σκ. 74 επ.) και «Simeonov κατά Βουλγαρίας» ([GC], 12.5.2017, αριθ. προσφ. 21980/04, σκ. 132 επ.), το ΕΔΔΑ δέχθηκε την εγκυρότητα της καταδίκης στις περιπτώσεις που ο ύποπτος εξετάζεται χωρίς τη συνδρομή συνηγόρου, όταν η διαδικασία κρίνεται από αυτό δίκαιη υπό συνολική έποψη (“as a whole”): δηλαδή, ακόμη και όταν δεν συντρέχουν επιτακτικοί λόγοι για τον περιορισμό της πρόσβασης σε συνήγορο, λαμβανομένων υπόψη διαφόρων παραγόντων, όπως η ποιότητα των αποδεικτικών μέσων, ο τρόπος που αξιοποιήθηκαν, αν ο προσφεύγων είχε τη δυνατότητα αμφισβήτησης της αυθεντικότητας αυτών κ.λπ. Η νομολογία αυτή πρόσφατα μεταστράφηκε εν μέρει με την από 9.11.2018 απόφασή του [GC] «Beuze κατά Βελγίου», αριθ. προσφ. 71409/10, σκ. 114 επ., ιδίως 193, με την οποία διαπιστώθηκε η παράβαση του άρθρου 6§§1, 3 περ. γ' ΕΣΔΑ στην περίπτωση κατηγορουμένου που εξετάστηκε από τις αστυνομικές αρχές και στη συνέχεια ανακριτικά χωρίς τη συνδρομή συνηγόρου. Πλην όμως, όπως –μεταξύ άλλων– επισημαίνεται στη (συγκλίνουσα) γνώμη της μειοψηφίας των δικαστών G. Yudkivska / N. Vučinić / K. Turković / L. Hüseynov, σκ. 2-3, στην προκείμενη απόφαση αξιοποιείται ως κατευθυντήρια η απόφαση “Ibrahim”, η οποία αφορά σε πολύ διαφορετική υπόθεση, ενώ παραγνωρίζεται η παραδοχή της απόφασης “Salduz” περί «αυτόματης» διαπίστωσης του αδίκου χαρακτήρα μιας διαδικασίας, όταν συντρέχουν συγκεκριμένες προϋποθέσεις.

¹²⁴⁰ Βλ. ενδεικτ. άρθρ. 1 και αιτ. σκ. 54 προοιμίου Οδηγίας 2013/48/ΕΕ· άρθρ. 1 και αιτ. σκ. 16, 30 προοιμίου Οδηγίας (ΕΕ) 2016/1919.

δικαιώματος του υπόπτου/κατηγορουμένου και εν γένει του δίκαιου χαρακτήρα της στρεφόμενης σε βάρος του διαδικασίας.

Αντίστοιχα με όσα προαναφέρθηκαν¹²⁴¹, όταν ο καθ' ου στερείται αδικαιολόγητα τη δυνατότητα πρόσβασης σε συνήγορο, είναι σκόπιμη μια σύμφωνη προς το ενωσιακό δίκαιο ερμηνεία των εσωτερικών νομοθεσιών των κρατών μελών, υπό το πρίσμα της απόφασης του ΔΕΕ «Ποινική δίκη κατά Ianos Tranca, Tanja Reiter, Ionel Ogrăi». Κατ' αυτή, με σκοπό να αποφεύγεται η δυσχέραση της υπερασπιστικής θέσης του καθ' ου, είναι ευπρόσδεκτη η θέσπιση μηχανισμού για την επαναφορά των πραγμάτων στην προηγούμενη κατάσταση.

3. Το δικαίωμα άσκησης ενδίκων μέσων

3.1 Προκαταρκτικές επισημάνσεις

Στις διαδικασίες της μικρής δικαστικής συνδρομής κατά κανόνα δεν προβλέπεται ρητά το δικαίωμα άσκησης ενδίκων μέσων. Κατά τη λογική των συντακτών της ΕΣΑΔΣΠΥ, της ΣΑΔΣΠΥ/ΕΕ κ.λπ., η υποβαλλόμενη από το αιτούν κράτος αίτηση δικαστικής συνδρομής φαίνεται να αφορά στις διμερείς σχέσεις αυτού και του κράτους προς το οποίο απευθύνεται η αίτηση. Το πρόσωπο, στο οποίο η αίτηση αυτή αφορά, δεν φαίνεται να είναι «υποκείμενο» της διαδικασίας και δεν του αναγνωρίζεται –μεταξύ άλλων– το παραπάνω δικαίωμα. Έτσι, όμως, στα εν λόγω συμβατικά κείμενα υφίσταται σε βάρος του καθ' ου ένα ανεπίτρεπτο «κενό».

Κατά γενική παραδοχή, η έμπρακτη κατοχύρωση των δικαιωμάτων προϋποθέτει την αποτελεσματική δικαστική προστασία τους. Τα κράτη μέλη –ως *conditio sine qua non*– υποχρεούνται να προβλέπουν την ύπαρξη ενδίκων μέσων για την προσβολή της ΕΕΕ και των εντελλόμενων βάσει αυτής ερευνητικών μέτρων, στις περιπτώσεις στις οποίες επέρχεται παραβίαση των κατοχυρωμένων από τον ΧΘΔΕΕ (και, αντίστοιχα, από την ΕΣΔΑ) θεμελιωδών δικαιωμάτων του καθ' ου. Άλλωστε, κατά πάγια νομολογία του ΔΕΕ¹²⁴², η αρχή της αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας των δικαιωμάτων (άρθρ. 19§1 εδ. γ' ΣΕΕ), που οι ιδιώτες αντλούν από το δίκαιο της Ένωσης, συνιστά «γενική αρχή του δικαίου της Ένωσης», η οποία απορρέει από τις κοινές συνταγματικές

¹²⁴¹ Στα ευθύς ανωτέρω Υποκεφάλαια 2.1 και 2.2.

¹²⁴² Βλ. ενδεικτ. από 27.2.2018 απόφαση «Associação Sindical dos Juizes Portugueses κατά Tribunal de Contas» [GC], C-64/16, σκ. 35.

παραδόσεις των κρατών μελών και κατοχυρώνεται με το άρθρο 47 ΧΘΔΕΕ (και, αντίστοιχα, από τα άρθρα 6§1 και 13 ΕΣΔΑ). Εύστοχα, λοιπόν, ο Ενωσιακός νομοθέτης συμπεριέλαβε εν προκειμένω σχετικές ρυθμίσεις¹²⁴³.

Στην Οδηγία και συνακόλουθα στον Ν. 4489/2017 επιλέχθηκε η χρήση του (γενικού) όρου «ένδικο μέσο»¹²⁴⁴. Ο όρος αυτός έχει ξαναχρησιμοποιηθεί σε διάφορους θεσμούς της ενωσιακής δικαστικής συνεργασίας¹²⁴⁵, λ.χ. στο πλαίσιο του ΕΕΣΑΣ¹²⁴⁶. Εν προκειμένω, οι σχετικές ρυθμίσεις απαντούν στα άρθρα 14 της Οδηγίας και 16 Ν. 4489/2017 και αναλύονται αμέσως παρακάτω.

3.2 Επί των «διαθέσιμων» ενδίκων μέσων στο κράτος έκδοσης και στο κράτος εκτέλεσης

Στην Οδηγία κατ' αρχάς ορίζεται (άρθρ. 14§1) η υποχρέωση θέσπισης από τα κράτη μέλη ενδίκων μέσων ως προς τα ερευνητικά μέτρα που προβλέπονται στην ΕΕΕ και δη «ισοδύναμων» (ήτοι αντίστοιχων ως προς τα αποτελέσματά τους) με τα προβλεπόμενα σε κάθε παρόμοια εγχώρια υπόθεση. Τα ένδικα μέσα δεν φαίνεται κατά τη συγκεκριμένη διάταξη να στρέφονται κατά της έκδοσης ή της εκτέλεσης της ΕΕΕ, αλλά

¹²⁴³ Υπενθυμίζεται ότι η υποχρέωση των κρατών μελών προς θέσπιση δευτέρου βαθμού δικαιοδοσίας όσον αφορά στις αποφάσεις των πρωτοβαθμίων ποινικών δικαστηρίων δεν πηγάζει από το ενωσιακό δίκαιο, αλλά από το άρθρο 2§1 Εβδόμου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ [:Ν. 1705/1987] και το άρθρο 14§5 ΔΣΑΠΔ [:Ν. 2462/1997]. Βάσει των παραπάνω διατάξεων θεωρείται αναγκαία, σε ευρωπαϊκό περιφερειακό επίπεδο, όσον αφορά στον «ευαίσθητο» χώρο της απονομής της ποινικής δικαιοσύνης, η παροχή στον καταδικασθέντα του δικαιώματος επανάκρισης ως προς την ενοχή του. Άλλωστε, με τις καταδικαστικές ποινικές αποφάσεις οι καταδικασθέντες αποκτούν το «στίγμα» του εγκληματία, εκτίουν στερητική της ελευθερίας ποινή ή υποχρεούνται στην καταβολή χρηματικού ποσού και, σε κάθε περίπτωση, αποκτούν ποινικό *status* που αποτυπώνεται στο ποινικό μητρώο τους (:παρ' ημίν κατ' άρθρο 569§§2, 3 ΚΠΔ). Δηλαδή, οι συνέπειες μιας καταδικαστικής απόφασης μόνον ασήμαντες δεν είναι· βλ. σχετ. Ν. Ανδρουλάκη, Ποινικό δίκαιο: γενικό μέρος - θεωρία για το έγκλημα, εκδ. Δίκαιο & Οικονομία - Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα 2000, σελ. 16 επ. Ωστόσο, στο πεδίο της «δικαστικής συνεργασίας» με μέσο την έκδοση/εκτέλεση της ΕΕΕ –όπως και στο πεδίο της «διεθνούς συνεργασίας» μέσω της αίτησης μικρής δικαστικής συνδρομής–, δεν κρίνεται η ενοχή του κατηγορουμένου, αλλά εκτελούνται ερευνητικά μέτρα και συγκεντρώνονται αποδεικτικά μέσα. Έτσι, μόλις που χρειάζεται να αναφερθεί ότι οι περιπτώσεις αυτές δεν εμπίπτουν στις παραπάνω διατάξεις της ΕΣΔΑ και του ΔΣΑΠΔ.

¹²⁴⁴ “*Legal remedies*” και «*recours*», αντίστοιχα, στο αγγλικό και το γαλλικό κείμενο της Οδηγίας.

¹²⁴⁵ Όχι όμως και στην Απόφαση-Πλαίσιο για το ΕΕΣ: Μόνον έμμεσα (από το άρθρο 23§2 αυτής) μπορεί να συναχθεί η δυνατότητα να εκδοθεί απόφαση μη εξαρχής οριστική και άρα προσβλητή με ένδικο μέσο.

¹²⁴⁶ Βλ. σχετ. Μέρος Δεύτερο, Κεφάλαιο Δεύτερο, Γ.2.

αποκλειστικά κατά των –εντελλόμενων βάσει αυτής– ερευνητικών μέτρων. Όπως ορθά παρατηρεί η Kusak¹²⁴⁷, η διάταξη καθίσταται περιττή στις περιπτώσεις στις οποίες δεν προβλέπεται στο εσωτερικό δίκαιο ένδικο μέσο κατά συγκεκριμένου ερευνητικού μέτρου είτε, εφόσον προβλέπεται τέτοιο, δεν επιτρέπεται η άσκησή του σε συγκεκριμένα στάδια της διαδικασίας.

Κατά την (ενωσιακή) αρχή της ισοδυναμίας, στην οποία παραπέμπει νοηματικά η προαναφερθείσα ρύθμιση, οι προϋποθέσεις των αξιώσεων που απορρέουν από το ενωσιακό δίκαιο δεν πρέπει να συνεπάγονται δυσμενέστερη μεταχείριση από εκείνη, την οποία επιφυλάσσει η ρύθμιση που διέπει παρόμοιες καταστάσεις υπαγόμενες στο εσωτερικό δίκαιο¹²⁴⁸. Έτσι, εξισώνεται η αντιμετώπιση των υπόπτων/κατηγορουμένων/εν γένει θιγομένων στο κράτος εκτέλεσης, όταν το ίδιο κινεί την ποινική διαδικασία (εκτελώντας ερευνητικά μέτρα με πρωτοβουλία του και ασκώντας ίδια ποινική αξίωση), με τους καθ' ων η ΕΕΕ, στις περιπτώσεις που οι διαδικασίες αυτές διεξάγονται στο έδαφός του βάσει της εκδοθείσας (από άλλο κράτος μέλος) εντολής. Πράγματι, κατά το αντίστοιχο άρθρο 16§1 Ν. 4489/2017, κατά των ερευνητικών μέτρων για τα οποία εκδίδεται η εντολή, μπορούν να ασκηθούν τα ένδικα μέσα και τα ένδικα βοηθήματα¹²⁴⁹ (κατ' ορθή προσθήκη), που προβλέπονται στην εσωτερική νομοθεσία¹²⁵⁰.

¹²⁴⁷ M. Kusak, Common EU minimum standards for enhancing mutual admissibility of evidence gathered in criminal matters, *European Journal on Criminal Policy and Research* 2017, 347.

¹²⁴⁸ Κατά το ΔΕΕ, «σύμφωνα με την αρχή της καλόπιστης συνεργασίας που κατοχυρώνεται στο άρθρο 4, παράγραφος 3, ΣΕΕ, οι δικονομικοί κανόνες σχετικά με μέσα παροχής ένδικης προστασίας που αποσκοπούν στη διασφάλιση των δικαιωμάτων που οι πολίτες αντλούν από το δίκαιο της Ένωσης δεν πρέπει να είναι λιγότερο ευνοϊκοί από εκείνους που αφορούν παρόμοια εσωτερικής φύσεως μέσα παροχής ένδικης προστασίας (αρχή της ισοδυναμίας)» (από 24.10.2018 απόφαση “XC, YB, ZA”, C-234/17, σκ. 22). Βλ. και *European Union Agency for Fundamental Rights / European Court of Human Rights / Council of Europe*, Handbook on European law relating to access to justice, Λουξεμβούργο 2016, σελ. 96 (προσβάσιμο σε <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/1034ed26-1f53-11e7-84e2-01aa75ed71a1/language-en>).

¹²⁴⁹ Για την έννοια των ενδίκων βοηθημάτων βλ. Α. Μαργαρίτη, Ποινική δικονομία - ένδικα μέσα, τ. Ι (Εισαγωγή-παραδεκτό-αποτελέσματα), εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2012, σελ. 54 επ.

¹²⁵⁰ Στην Έκθεση της Επιστημονικής Υπηρεσίας της Βουλής επί του νομοσχεδίου για την ενσωμάτωση της Οδηγίας (προσβάσιμη σε <https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/7b24652e-78eb-4807-9d68-e9a5d4576eff/e-entoler-epist.pdf>), παρατηρείται ότι δεν εξειδικεύονται στο άρθρο 16 τα ένδικα βοηθήματα, που επιτρέπονται βάσει του ελληνικού δικαίου κατά των ερευνητικών μέτρων για την

Βάσει των άρθρων 14§2 της Οδηγίας και 16§2 Ν. 4489/2017, οι ουσιαστικοί λόγοι επί των οποίων βασίζεται η ΕΕΕ προσβάλλονται με ένδικο μέσο αποκλειστικά στο κράτος έκδοσης (ρύθμιση που ίσχυε αντίστοιχα στην Απόφαση-Πλαίσιο για το ΕΕΣΑΣ). Πρόκειται για έκφανση της αρχής της ετεροδικίας¹²⁵¹. Όπως διαφαίνεται, ενώ η προαναφερθείσα §1 αφορά στην άσκηση ενδίκων μέσων κατά των εντελλόμενων βάσει της ΕΕΕ ερευνητικών μέτρων, η §2 αφορά στην άσκηση ενδίκων μέσων κατά της ίδιας της ΕΕΕ (αναφορικά με τους λόγους έκδοσής της).

Πρακτικά, η αρμόδια δικαστική αρχή του κράτους εκτέλεσης αποφασίζει μόνον ως προς τους δικονομικούς λόγους, επί των οποίων βασίζεται το ένδικο μέσο που ασκείται κατά των ερευνητικών μέτρων που ορίζει η ΕΕΕ¹²⁵². Ο περιορισμός αυτός οφείλεται στην έλλειψη δικαιοδοσίας της αρχής εκτέλεσης να κρίνει επί των ουσιαστικών λόγων έκδοσης της ΕΕΕ. Άλλωστε, η αρχή εκτέλεσης κατά κανόνα δεν έχει στη διάθεσή της επαρκείς διαθέσιμες πληροφορίες ως προς το ερευνώμενο έγκλημα, λόγω και του συνοπτικού χαρακτήρα των σχετικών συμπληρωτέων πεδίων [:Z.1 και 2.] του εντύπου της ΕΕΕ. Έτσι, η αρμόδια δικαστική αρχή του κράτους έκδοσης είναι δυνατόν να αποφασίζει τόσο ως προς τους δικονομικούς όσο όμως και ως προς τους ουσιαστικούς λόγους, επί των οποίων βασίζεται το ασκούμενο ένδικο μέσο. Η μη συνδρομή των προϋποθέσεων έκδοσης της ΕΕΕ φαίνεται κατ' αρχήν να μπορεί να προβληθεί μόνον ενώπιον των δικαστικών αρχών του κράτους έκδοσης, στο μέτρο που για την τήρησή τους είναι αρμόδια η αρχή έκδοσης (άρθρ. 6§2 Οδηγίας, 7§§2 εδ. α', 3 Ν. 4489/2017). Ωστόσο, ο καθ' ου δύναται να επικαλεστεί τη μη συνδρομή τους και ενώπιον των αρχών του κράτους εκτέλεσης, δεδομένης της προβλεπόμενης σχετικώς διαδικασίας διαβούλευσης (άρθρ. 6§3 Οδηγίας, 7§4 Ν. 4489/2017).

εκτέλεση των οποίων εκδίδεται η ΕΕΕ. Μια περιπτώσιολογική παράθεση των προβλεπόμενων παρ' ημίν ενδίκων μέσων και βοηθημάτων θα εξυπηρετούσε μεν τον εφαρμοστή του δικαίου, θα ήταν όμως πρακτικά δυσχερές.

¹²⁵¹ Βλ. Γ. Τριανταφύλλου, Το δικαίωμα υπεράσπισης στις διαδικασίες διασυνοριακής συλλογής απόδειξης, σε: Χ. Μυλωνόπουλος (επιμ.), Διεθνές ποινικό δίκαιο και σύγχρονη πραγματικότητα: προκλήσεις και προοπτικές, [Πρακτικά του 1^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου του Ινστιτούτου Ευρωπαϊκού και Διεθνούς Ποινικού Δικαίου (2016)], εκδ. Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα 2017, σελ. 170.

¹²⁵² Η *Fair Trials International*, *Fair Trials International's response to the adopted...*, ό.π., πλ.αγ. 4.d, θεωρεί ότι η πρόβλεψη της §2 μπορεί να αποθαρρύνει τους καθ' ων να ασκήσουν ένδικο μέσο σε μια ενδεχομένως αλλοδαπή δικαιοδοσία.

Σημαντική εξαίρεση στην παραπάνω ρύθμιση των άρθρων 14§2 της Οδηγίας και 16§2 Ν. 4489/2017 εισάγεται με την πρόβλεψη σε αυτά ρήτρας επιφύλαξης της προστασίας θεμελιωδών δικαιωμάτων στο κράτος εκτέλεσης: Στις περιπτώσεις που τίθεται θέμα παραβίασης θεμελιωδών δικαιωμάτων, οι –σχετιζόμενοι με την παραβίαση αυτή– ουσιαστικοί λόγοι για την έκδοση της ΕΕΕ μπορούν παραδεκτά να προβληθούν με ένδικο μέσο και ενώπιον των αρμόδιων δικαστικών αρχών του κράτους εκτέλεσης¹²⁵³. Κατά τη *Bachmaier*, η ρύθμιση αυτή αναφέρεται στην υποχρέωση της αρχής εκτέλεσης να εξασφαλίζει ότι τα θεμελιώδη δικαιώματα γίνονται σεβαστά (άρθρ. 1§4 Οδηγίας), στη δυνατότητά της να αρνείται την εκτέλεση της ΕΕΕ όταν υπάρχουν σοβαροί λόγοι να θεωρηθεί ότι άλλως αυτά θα παραβιαστούν (άρθρ. 11§1 περ. στ' Οδηγίας) ή στη δυνατότητά της να συμβουλευέται την αρχή έκδοσης, στις περιπτώσεις που υπάρχουν αμφιβολίες ως προς την αναλογικότητα του εντελλόμενου ερευνητικού μέτρου¹²⁵⁴. Στον βαθμό που το ασκούμενο κατά της ΕΕΕ ένδικο μέσο αφορά στην παραβίαση των κατοχυρωμένων από τον ΧΘΔΕΕ θεμελιωδών δικαιωμάτων του καθ' ου, τούτο συνιστά ειδικότερη έκφανση του δικαιώματος πραγματικής προσφυγής ενώπιον των εθνικών αρχών κατ' άρθρο 47 εδ. α' ΧΘΔΕΕ. Υπ' αυτό το πρίσμα, είναι καθ' όλα ορθή η ρύθμιση των άρθρων 14§2 της Οδηγίας¹²⁵⁵ και 16§2 Ν. 4489/2017.

Η εν λόγω εξαίρεση στη βασική ρύθμιση της §2 είναι απόλυτα συμβατή με την ενωσιακή δημόσια τάξη. Έτσι, για παράδειγμα, η εκτέλεση της ΕΕΕ πρέπει να απορρίπτεται κατ' άρθρα 11§1 περ. δ' της Οδηγίας και 13§1 περ. δ' Ν. 4489/2017, όταν η αρχή εκτέλεσης διαπιστώνει, λαμβάνοντας υπόψη τις πληροφορίες που εισφέρθηκαν κατά την ακρόαση του καθ' ου ή που προέκυψαν με την άσκηση ενδίκου μέσου κατά της ΕΕΕ, ότι συντρέχει στο πρόσωπό του περίπτωση δίωξης (κατά παράβαση του άρθρου 50 ΧΘΔΕΕ) για έγκλημα για το οποίο ο ίδιος έχει ήδη αθωωθεί ή καταδικαστεί εντός της Ένωσης με οριστική απόφαση ποινικού δικαστηρίου. Βέβαια, προτού αυτό

¹²⁵³ Στις περιπτώσεις αυτές γίνεται λόγος για υιοθέτηση από την Οδηγία της αρχής της μέγιστης εύνοιας· βλ. Γ. Τριανταφύλλου, Το δικαίωμα υπεράσπισης στις διαδικασίες διασυνοριακής..., ό.π., σελ. 170.

¹²⁵⁴ L. *Bachmaier*, *Transnational evidence...*, ό.π., 55.

¹²⁵⁵ Η εξαίρεση αυτή στον τιθέμενο κανόνα οφείλεται σε προταθείσα σχετική τροποποίηση του *European Parliament*, *Orientation vote result...*, ό.π., σελ. 33. Πρέπει να παρατηρηθεί ότι γενικά οι προταθείσες τροποποιήσεις του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου με το παραπάνω έγγραφο κινήθηκαν στη σωστή κατεύθυνση και συνέβαλαν στο να εμπλουτιστεί η ιδιαίτερα λιτή (και μη εξασφαλιστική των δικαιωμάτων των θιγόμενων από την ΕΕΕ) σχετική με τα ένδικα μέσα διάταξη που είχε προταθεί στην πρωτοβουλία για την ΕΕΕ.

γίνει, θα πρέπει πρώτα η αρχή εκτέλεσης να έχει «συμβουλευτεί» σχετικά την αρχή έκδοσης κατ' άρθρα 11§4 της Οδηγίας και 13§4 Ν. 4489/2017. Κατά τα λοιπά, πάντως, οι προβλέψεις των άρθρων 14§2 της Οδηγίας και 16§2 Ν. 4489/2017 είναι αρκετά γενικές, αφήνοντας ελεύθερο το πεδίο στη δικαστική αρχή του κράτους εκτέλεσης να δεχθεί το ασκούμενο ένδικο μέσο – ως οφείλει, εφόσον κρίνει ότι θίγεται ή ότι υπάρχει κίνδυνος να θιγεί θεμελιώδες δικαίωμα του καθ' ου η ΕΕΕ. Ασφαλώς, όμως, η σχετική απόφαση της δικαστικής αρχής του κράτους εκτέλεσης πρέπει να είναι αιτιολογημένη, καθώς έτσι είναι δυνατόν να ελεγχθεί δικαστικά¹²⁵⁶. Άλλωστε, το εν λόγω δικαίωμα του καθ' ου κατοχυρώνεται αντίστοιχα και στο άρθρο 13 ΕΣΔΑ και, αν αυτό παραβιαστεί, μπορεί ο ίδιος να προσφύγει (και) στο ΕΔΔΑ.

Όταν πάντως διαπιστώνεται¹²⁵⁷ η συστηματική παραβίαση των θεμελιωδών δικαιωμάτων των καθ' ων από τις αρχές συγκεκριμένου κράτους μέλους, το γεγονός αυτό θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη κατά τον έλεγχο περί συνδρομής των περιπτώσεων στ' των άρθρων 11§1 της Οδηγίας και 13§1 Ν. 4489/2017. Σε τέτοιες περιπτώσεις, ο εν λόγω έλεγχος θα πρέπει κατά τη γνώμη μου να χωρεί αυτεπαγγέλτως, ανεξάρτητα από την άσκηση ενδίκου μέσου εκ μέρους του νομιμοποιούμενου καθ' ου.

Από τις (εκτιθέμενες ευθύς κατωτέρω) διατάξεις των άρθρων 14§5 της Οδηγίας και 16§5 Ν. 4489/2017 προκύπτει ρητά ότι τα ένδικα μέσα που ασκούνται κατά της ΕΕΕ είναι δυνατόν να αφορούν τόσο στην έκδοση¹²⁵⁸, όσο και στην αναγνώριση και την εκτέλεσή της. Συνάγεται δε ευθέως ότι τα εν λόγω ένδικα μέσα ασκούνται τόσο ενώπιον των αρμόδιων αρχών του κράτους έκδοσης όσο και ενώπιον αυτών του

¹²⁵⁶ Βλ. ενδεικτ. από 20.9.2011 απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου της ΕΕ «Ευρωπαϊκή Δυναμική», Τ-461/08, σκ. 122, κατά το οποίο «η αιτιολογία της προσβαλλομένης αποφάσεως συνιστά ουσιώδη τύπο που αποσκοπεί, μεταξύ άλλων, στη διασφάλιση του δικαιώματος του προσώπου στο οποίο η οικεία πράξη προκαλεί βλάβη να ασκήσει αποτελεσματικό ένδικο βοήθημα [...]».

¹²⁵⁷ Η διαπίστωση αυτή μπορεί να βασίζεται στις αποφάσεις που εκδίδονται, κατόπιν της άσκησης ενδίκων μέσων, τόσο από τις αρμόδιες δικαστικές αρχές του κράτους εκτέλεσης όσο και από τις αντίστοιχες αρχές του κράτους έκδοσης. Σημειωτέον, όμως, ότι στην Οδηγία δεν προβλέπεται η παρακολούθηση-καταγραφή των αποφάσεων αυτών. Μια τέτοια ενέργεια (καταγραφής) είναι μεν συμβατή με την τήρηση των υποχρεώσεων του κράτους εκτέλεσης κατ' άρθρο 6 ΣΕΕ, αλλά θα μπορούσε να προσβάλει την αρχή της αμοιβαίας εμπιστοσύνης μεταξύ των κρατών μελών –ιδίως με δεδομένο ότι η δυνατότητα αυτή δεν αναφέρεται στην Οδηγία. Κατά συνέπεια, κυρίως άτυπα θα μπορούσε να χωρήσει τέτοιου είδους καταγραφή.

¹²⁵⁸ Σημειώνεται ότι η αντίστοιχη δυνατότητα δεν προβλεπόταν –χωρίς πάντως να αποκλειόταν– στα ασκούμενα κατά του ΕΕΣΑΣ ένδικα μέσα (κατ' άρθρο 18 της σχετικής Απόφασης-Πλαίσιο).

κράτους εκτέλεσης¹²⁵⁹. Στο μέτρο που οι διονομικοί λόγοι κατά της έκδοσης¹²⁶⁰, της αναγνώρισης¹²⁶¹ ή της εκτέλεσης¹²⁶² της ΕΕΕ επιτρέπεται να προβληθούν με ένδικο μέσο τόσο στο κράτος έκδοσης όσο και στο κράτος εκτέλεσης [:επιχείρημα εξ αντιδιαστολής βάσει των εν λόγω §§1 και 5], δεν αποκλείεται να ανακύψει το φαινόμενο *forum shopping*¹²⁶³. Τέτοια περίπτωση είναι νοητή, όταν ο καθ' ου μπορεί να επιλέξει να προσφύγει στην αρμόδια αρχή του κράτους, το οποίο προβλέπει την ευνοϊκότερη για την υπόθεσή του νομοθεσία και πρακτική εφαρμογή αυτής.

Σύμφωνα με την αιτιολογική σκέψη 22 του προοιμίου, αν υποβληθούν στο κράτος εκτέλεσης «αντιρρήσεις» (“*objections*”) ως προς την ΕΕΕ, οι οποίες αφορούν στους ουσιαστικούς λόγους έκδοσής της, οι σχετικές πληροφορίες θα πρέπει να διαβιβάζονται στην αρχή έκδοσης, ενώ παράλληλα το ενδιαφερόμενο πρόσωπο θα πρέπει να ενημερώνεται σχετικά. Αν το εν λόγω ένδικο μέσο απλώς διαβιβαστεί και δεν θεωρηθεί από την αρχή έκδοσης ως πράγματι ασκηθέν (π.χ. αν απορριφθεί ως απαράδεκτο λόγω αναρμοδιότητας της αρχής στην οποία υποβλήθηκε), παραβιάζεται το σχετικό δικαίωμα του καθ' ου. Μια τέτοια εξέλιξη είναι δε επιπρόσθετα απευκαταία, αν ληφθεί υπόψη ότι σε πολλές περιπτώσεις είναι δυσχερές –ακόμη και για τις δικαστικές αρχές– η διαπίστωση, κατά πόσον οι αιτιάσεις που προβάλλονται με το ένδικο μέσο αφορούν αμιγώς στους ουσιαστικούς λόγους έκδοσης της ΕΕΕ ή σε αυτή καθεαυτήν την εντολή, καθώς και στα εντελλόμενα με αυτή ερευνητικά μέτρα. Ακόμη, άκρως προβληματική (και *de facto* άγουσα στην παραβίαση του δικαιώματος του καθ' ου) είναι η περίπτωση κατά την οποία το ένδικο μέσο που ασκείται για ουσιαστικούς

¹²⁵⁹ Αν είχε παραληφθεί η ρητή αναφορά της ανωτέρω §5, η σχετική διαπίστωση θα μπορούσε να προκύψει εξ αντιδιαστολής από την προαναφερθείσα §2.

¹²⁶⁰ Για παράδειγμα, στις περιπτώσεις που η εκδιδόμενη ΕΕΕ έχει ως αντικείμενο την εκτέλεση μη επιτρεπόμενου στο κράτος έκδοσης ερευνητικού μέτρου για την εξιχνίαση συγκεκριμένου εγκλήματος· όπως λ.χ. παρ' ημίν για τη λήψη γενετικού υλικού επί πλημμελήματος, για το οποίο δεν επαπειλείται (όπως απαιτείται κατ' άρθρο 201§1 εδ. α' ΚΠΔ) ποινή φυλάκισης τουλάχιστον ενός έτους.

¹²⁶¹ Για παράδειγμα, στις περιπτώσεις που η ΕΕΕ, αν και εκδόθηκε από μη δικαστική αρχή, δεν έχει επικυρωθεί από δικαστική αρχή κατ' άρθρα 2 περ. γ' στοιχ. ii) Οδηγίας και 3 περ. γβ' Ν. 4489/2017. Επίσης, όταν η εντολή είναι ελλιπής ή αναιτιολόγητη, όπως προαναφέρθηκε στο ίδιο Κεφάλαιο, Β.1.1.

¹²⁶² Για παράδειγμα, στις περιπτώσεις που με την εκτέλεση της ΕΕΕ παραβιάζεται θεμελιώδες δικαίωμα του καθ' ου· όπως λ.χ. το δικαίωμα στον σεβασμό της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής (κατ' άρθρο 7 ΧΘΔΕΕ και, αντίστοιχα, κατ' άρθρο 8 ΕΣΔΑ), όταν η εντελλόμενη μυστική έρευνα αντιβαίνει στην αρχή της αναλογικότητας.

¹²⁶³ Βλ. *M. Marty*, *Un exemple de décision nouvelle...*, ό.π., 123.

λόγους είναι απαράδεκτο τόσο στο κράτος εκτέλεσης (ακριβώς επειδή αφορά σε ουσιαστικούς λόγους) όσο και στο κράτος έκδοσης (επειδή κατά το ποινικοδικονομικό δίκαιό του είναι παραδεκτή η άσκησή του μόνο σε μεταγενέστερα στάδια της ποινικής δίκης)¹²⁶⁴.

Παρατηρούμε ότι η Οδηγία και συνακόλουθα ο Ν. 4489/2017 δεν εξειδικεύουν ποια πρόσωπα δικαιούνται να ασκήσουν ένδικα μέσα κατά της ΕΕΕ ή/και των εντελλόμενων με αυτή ερευνητικών μέτρων. Ως τέτοια πρέπει να θεωρηθούν οι ύποπτοι ή οι κατηγορούμενοι στους οποίους αφορούν ευθέως οι ΕΕΕ¹²⁶⁵, οι παθόντες¹²⁶⁶ των ερευνώμενων εγκλημάτων (χάριν της τήρησης της αρχής της ισότητας των όπλων¹²⁶⁷)

¹²⁶⁴ B. Schünemann, *Solution models...*, ό.π., σελ. 164.

¹²⁶⁵ Στο ΔΕΕ έχει ήδη τεθεί το ερώτημα, με την αίτηση προδικαστικής απόφασης στην υπόθεση C-324/17 «Ποινική διαδικασία ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου κατά Ivan Gavanozon», αν ο κατηγορούμενος, λαμβανομένων υπόψη των άρθρων 14§2, 6§1 περ. α' και 1§4, συνιστά «ενδιαφερόμενο μέρος» υπό την έννοια του άρθρου 14§4, σε περίπτωση που το μέτρο συλλογής αποδεικτικών στοιχείων στρέφεται κατά τρίτου. Με δεδομένο ότι ο κατηγορούμενος κατ' αρχήν συνιστά το σε τελική ανάλυση θιγόμενο πρόσωπο, η απάντηση στο εν λόγω ερώτημα είναι σφόδρα σκόπιμο να είναι θετική. Κατά τις προτάσεις του Γενικού Εισαγγελέα Y. Bot (*supra* υποσημ. 688), «[...] δεδομένου ότι τα μέτρα αυτά μπορούν να θίξουν τα συμφέροντά του στο πλαίσιο της επίμαχης διαδικασίας, καθόσον, για παράδειγμα, τα στοιχεία που συνελέγησαν μπορούν να συνιστούν απόδειξη εις βάρος του, το πρόσωπο αυτό είναι επίσης “ενδιαφερόμενο μέρος” κατά την έννοια της οδηγίας αυτής» (σκ. 107).

¹²⁶⁶ Το άρθρο 6 ΕΣΔΑ ερμηνεύεται τόσο από το ΕΔΔΑ [ενδεικτ.: από 20.12.2001 απόφαση «P.S. κατά Γερμανίας», αριθ. προσφ. 33900/96, σκ. 22] όσο και από το ΔΕΕ [ενδεικτ.: από 16.6.2005 απόφαση του ΔΕΚ [GC] “Maria Pupino”, C-105/03, σκ. 60] κατά τρόπο τέτοιο, που να εξισορροπούνται τα υπερασπιστικά δικαιώματα με τα δικαιώματα των θυμάτων. Βλ. σχετ. *European Union Agency for Fundamental Rights*, *Opinion...*, ό.π., σελ. 6 και εκεί παραπομπές. Στο άρθρο 47 ΧΘΔΕΕ –το οποίο βασίζεται στα άρθρα 6§1 και 13 ΕΣΔΑ και παρέχει ευρύτερη προστασία από αυτά (βλ. σχετ. Επεξηγήσεις σχετικά με τον Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων, ό.π., σελ. 29)– εντάσσονται και οι παθόντες-θύματα εγκλημάτων. Ιδιαίτερης μνείας χρήζει εν προκειμένω, κατά τη γνώμη μου, η πρόσφατη απόφαση του ΕΔΔΑ «Romeo Castaño κατά Βελγίου», ό.π., ιδίως σκ. 82 επ., σύμφωνα με την οποία παραβιάστηκε το άρθρο 2 ΕΣΔΑ εξ αιτίας της άρνησης εκτέλεσης ΕΕΣ, με αποτέλεσμα να μην είναι δυνατή η δικαστική διερεύνηση και ποινική δίκη για την ανθρωποκτονία του πατέρα των προσφευγόντων. Μια τέτοια προσέγγιση θα μπορούσε, υπό προϋποθέσεις βέβαια, να γίνει αντίστοιχα δεκτή και όταν απορρίπτεται η έκδοση ή η εκτέλεση της ΕΕΕ και, συνακόλουθα, παραβιάζεται θεμελιώδες δικαίωμα των παθόντων που κατοχυρώνεται στη Σύμβαση.

¹²⁶⁷ Για να τίθεται ζήτημα εφαρμογής της αρχής της ισότητας των όπλων εν προκειμένω, πρέπει ο – νομιμοποιούμενος– άμεσα παθών να έχει την ιδιότητα του διαδίκου (π.χ., ενδεικτικά στην ελληνική έννομη τάξη, ως παριστάμενος προς υποστήριξη της κατηγορίας υπό τους όρους των άρθρων 63 επ.

και τα επηρεαζόμενα από τις έρευνες τρίτα μέρη, εφόσον βέβαια έχουν άμεσο έννομο συμφέρον· λ.χ. ο ιδιοκτήτης και συνοδηγός του οχήματος, στο οποίο επίκειται η διεξαγωγή έρευνας¹²⁶⁸. Όπως καθίσταται σαφές από τις διατάξεις των άρθρων 14 της Οδηγίας και 16 Ν. 4489/2017, το εν λόγω δικαίωμα άσκησης ενδίκων μέσων στρέφεται κατά της ΕΕΕ και των εντελλόμενων με αυτή ερευνητικών μέτρων, αλλά όχι και κατά της απόρριψης του αιτήματος έκδοσης της ΕΕΕ που υπέβαλε ο ύποπτος/κατηγορούμενος. Κατά της απόρριψης του αιτήματός του αυτού, ο ύποπτος/κατηγορούμενος μπορεί να προσφύγει στην αρμόδια αρχή κατά τα τυχόν προβλεπόμενα στο εσωτερικό δίκαιο. Στον Ν. 4489/2017 δεν υπάρχει σχετική πρόβλεψη και, ως εκ τούτου, εφαρμόζονται οι σχετικές ρυθμίσεις του ΚΠΔ¹²⁶⁹.

Σημειώνεται ότι στην αιτιολογική σκέψη 41 του προοιμίου γίνεται ειδική αναφορά στην ύπαρξη ενδίκων μέσων για την προστασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα των ενδιαφερομένων προσώπων, χωρίς ωστόσο να προβλέπεται κάτι ειδικότερο στο *corpus* των διατάξεων της Οδηγίας, καθώς και του Ν. 4489/2017.

Με ενδιαφέρον αναμένεται η απόφαση του ΔΕΕ επί της πρώτης αίτησης προδικαστικής απόφασης που υποβλήθηκε σε αυτό (κατ' άρθρο 267 ΣΛΕΕ) για την ερμηνεία της Οδηγίας, ήτοι επί της υπόθεσης “Ivan Gavanozov”¹²⁷⁰. Μάλιστα, η ως άνω αίτηση υποβλήθηκε από δικαστήριο της Βουλγαρίας, η οποία δεν είχε ακόμη – κατά τον χρόνο υποβολής της– ενσωματώσει την Οδηγία στην εσωτερική νομοθεσία της. Μεταξύ άλλων, το Δικαστήριο ερωτήθηκε αν είναι συμβατές με το άρθρο 14 της Οδηγίας εθνικές ρυθμίσεις, με τις οποίες δεν προβλέπεται ένδικο μέσο κατά της δικαστικής απόφασης ούτε διά ξεχωριστής αγωγής με αίτημα την καταβολή αποζημίωσης, για την αμφισβήτηση των ουσιαστικών λόγων έκδοσης ΕΕΕ με

ΚΠΔ) ή να συντρέχουν οι όποιες άλλες σχετικές προϋποθέσεις που τίθενται στις νομοθεσίες των κρατών μελών. Για παράδειγμα, από την πλευρά των παθόντων μπορεί να θεωρείται σκόπιμη η μη εκτέλεση ερευνητικού μέτρου, το οποίο κρίνουν ότι μπορεί να παραβιάσει τα δικαιώματά τους στην υποστήριξη της κατηγορίας και στην τυχόν αξίωση αποζημίωσης.

¹²⁶⁸ Κατά το ερώτημα που τέθηκε στο ΔΕΕ με την προαναφερθείσα αίτηση προδικαστικής απόφασης (*supra* υποσημ. 688), «[ε]ίναι το πρόσωπο που κατοικεί ή χρησιμοποιεί τους χώρους στους οποίους πρόκειται να διεξαχθεί η έρευνα ή να επιβληθεί δήμηση ή το πρόσωπο που πρόκειται να εξεταστεί ως μάρτυρας ενδιαφερόμενο μέρος, υπό την έννοια του άρθρου 14, παράγραφος 4, σε συνδυασμό με την παράγραφο 2, της οδηγίας;». Αναμφίβολα η απάντηση επ' αυτού θα πρέπει να είναι θετική. Σε αυτή την κατεύθυνση βλ. τις ως άνω προτάσεις του Γενικού Εισαγγελέα Υ. Bot (:σκ. 106, 108 σημ. 3).

¹²⁶⁹ Βλ. στο ίδιο Κεφάλαιο, Β.1.2.

¹²⁷⁰ *Supra* υποσημ. 1265.

αντικείμενο τη διεξαγωγή κατ' οίκον έρευνας, την κατάσχεση συγκεκριμένων αντικειμένων και την εξέταση μάρτυρα. Στις σχετικές προτάσεις του ο Γενικός Εισαγγελέας Bot θεωρεί –λίαν εύστοχα–, μεταξύ άλλων, ότι «ο νομοθέτης της Ένωσης περιέβαλε την εφαρμογή της ευρωπαϊκής εντολής έρευνας με διασφαλίσεις με σκοπό την προστασία των δικαιωμάτων των προσώπων που αφορούν τα ερευνητικά μέτρα. Επομένως, αν κράτος μέλος επιλέξει να μην μεταφέρει συναφώς την οδηγία 2014/41, να μην θεσπίσει τις διασφαλίσεις αυτές και, κατά συνέπεια, να μην σεβαστεί την ισορροπία, που απορρέει από την οδηγία αυτή, μεταξύ του παρεμβατικού χαρακτήρα των ερευνητικών μέτρων και της δυνατότητας αμφισβήτησής τους, δεν μπορεί να επωφεληθεί του μηχανισμού της ευρωπαϊκής εντολής έρευνας.» (σκ. 89). Καταλήγει, δε, ερμηνεύοντας το άρθρο 14 υπό το πρίσμα των θεμελιωδών δικαιωμάτων (σκ. 90), ότι αντιβαίνει σε αυτό ρύθμιση κράτους μέλους, «η οποία δεν προβλέπει καμία δυνατότητα αμφισβήτησης των ουσιαστικών λόγων ερευνητικού μέτρου που ζητείται με ευρωπαϊκή εντολή έρευνας, καθώς και η έκδοση, από αρχή αυτού του κράτους μέλους, ευρωπαϊκής εντολής έρευνας» (σκ. 108 σημ. 1).

Η υποχρέωση θέσπισης ενδίκων μέσων κατά της εντολής και των εκτελούμενων βάσει αυτής ερευνητικών μέτρων έχει ως αποδέκτες τόσο το κράτος έκδοσης όσο και το κράτος εκτέλεσης. Με την προαναφερθείσα αίτηση προδικαστικής απόφασης¹²⁷¹ τέθηκε σχετικό ερώτημα στο ΔΕΕ, κατά το οποίο «[π]αρέχει το άρθρο 14, παράγραφος 2, της οδηγίας, στο ενδιαφερόμενο μέρος απευθείας δικαίωμα προσβολής της δικαστικής αποφάσεως περί Ευρωπαϊκής Εντολής Έρευνας ακόμα κι αν το εθνικό δίκαιο δεν προβλέπει αντίστοιχη δικονομική δυνατότητα;». Στις ως άνω προτάσεις του, ο Γενικός Εισαγγελέας Bot εισηγείται ότι «[ι]διώτης δεν μπορεί να επικαλεστεί το άρθρο 14 της οδηγίας 2014/41 ενώπιον εθνικού δικαστηρίου, προκειμένου να αμφισβητήσει τους ουσιαστικούς λόγους για την έκδοση ευρωπαϊκής εντολής έρευνας, όταν το εθνικό δίκαιο δεν προβλέπει ένδικα μέσα στο πλαίσιο παρόμοιων εθνικών διαδικασιών» (σκ. 108 σημ. 2). Ο ίδιος θεωρεί εντούτοις ότι, όταν δεν υπάρχει καμία δυνατότητα άσκησης ενδίκου μέσου, δικαιολογείται το να μη δύναται η αρμόδια αρχή να εκδώσει ΕΕΕ και μάλιστα ότι θα πρέπει σχετικώς να ασκηθεί από την Επιτροπή προσφυγή [κατ' άρθρο 258 εδ. β' ΣΛΕΕ] λόγω πλημμελούς μεταφοράς της Οδηγίας στην εσωτερική έννομη τάξη (σκ. 99).

¹²⁷¹ *Supra* υποσημ. 1265.

3.3 Επιμέρους ρυθμίσεις της Οδηγίας και του Ν. 4489/2017

Το προβλεπόμενο στην Οδηγία δικαίωμα σε ένδικα μέσα υπόκειται κατά τη διάταξη της §3 του άρθρου 14 και, αντίστοιχα, κατ' άρθρο 16§3 Ν. 4489/2017, σε έναν περαιτέρω ουσιώδη περιορισμό: Η πληροφόρηση περί της δυνατότητας άσκησης του ενδίκου μέσου προϋποθέτει ότι δεν υπονομεύεται η ανάγκη διασφάλισης της εμπιστευτικότητας της έρευνας (κατ' άρθρα 19§1 Οδηγίας, 21§1 Ν. 4489/2017). Πλην όμως, ακόμη και όταν είναι αναγκαία η διασφάλιση της εμπιστευτικότητας μιας έρευνας, ο καθ' ου πρέπει να πληροφορείται ως προς την ΕΕΕ, την απόφαση περί εκτέλεσής της και τα εκτελεστέα δυνάμει αυτής ερευνητικά μέτρα¹²⁷² και δη το ταχύτερο δυνατόν αφότου πάψει να συντρέχει η απαίτηση της μυστικότητάς τους, ώστε να παρασχεθεί σ' αυτόν η δυνατότητα να ασκήσει το δικαίωμά του προσφυγής κατ' αυτών¹²⁷².

Το δικαίωμα σε ένδικα μέσα, εφόσον δεν συνοδεύεται από σχετική επιταγή πληροφόρησης ως προς την ύπαρξή του¹²⁷³, καθίσταται θεωρητικό και στερείται πρακτικής σημασίας. Συνεπώς, ορθά προβλέφθηκε, έστω κατ' αρχήν, η εν λόγω υποχρέωση πληροφόρησης. Μάλιστα, εν προκειμένω ο Ενωσιακός νομοθέτης συνδέει την υποχρέωση πληροφόρησης με την αποτελεσματικότητα των ασκούμενων ενδίκων μέσων¹²⁷⁴. Κατά το γράμμα της διάταξης, η άσκηση του εν λόγω δικαιώματος πρέπει να καθίσταται από το εθνικό δίκαιο αποτελεσματική. Έτσι, ο Ενωσιακός νομοθέτης στο σημείο αυτό τρόπον τινά παραπέμπει στην (ενωσιακή) αρχή της αποτελεσματικότητας,

¹²⁷² Πρβλ. από 3.9.2008 απόφαση ΔΕΚ [GC] «Kadi και Al Barakaat International Foundation κατά του Συμβουλίου της ΕΕ», C-402/05 P και C-415/05 P, σκ. 336.

¹²⁷³ Πρβλ. άρθρ. 24§3 περ. β' Οδηγίας και 24§3 περ. β' Ν. 4489/2017, κατά τα οποία ο ύποπτος/κατηγορούμενος, του οποίου επίκειται η εξέταση με εικονοτηλεδιάσκεψη, πληροφορείται για τα δικαιώματα που διαθέτει δυνάμει της νομοθεσίας του κράτους εκτέλεσης, ώστε να μπορεί να ασκήσει αποτελεσματικά τα υπερασπιστικά του δικαιώματα. Στα δικαιώματα αυτά συμπεριλαμβάνεται βέβαια και το δικαίωμα άσκησης ενδίκων μέσων.

¹²⁷⁴ Άλλωστε, σύμφωνα με το ΕΔΔΑ [βλ. ενδεικτ. από 29.6.2006 απόφαση «Webber and Saravia κατά Γερμανίας», αριθ. προσφ. 54934/00, σκ. 135], η μεταγενέστερη γνωστοποίηση εκτελεσθέντων μέτρων παρακολούθησης είναι αναπόσπαστα συνδεδεμένη με την αποτελεσματικότητα των σχετικών ενδίκων μέσων ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων και, συνακόλουθα, με την ύπαρξη αποτελεσματικών εγγυήσεων κατά των καταχρήσεων των γενόμενων παρακολουθήσεων. Και τούτο, καθώς κατά κανόνα υπάρχουν περιορισμένες δυνατότητες του προσώπου να προσφύγει δικαστικά, αν δεν πληροφορηθεί ως προς τα μέτρα που εκτελέστηκαν εν αγνοία του, ώστε να δύναται να αμφισβητήσει αναδρομικά τη νομιμότητά τους.

σύμφωνα με την οποία¹²⁷⁵ το εθνικό δίκαιο δεν πρέπει να καθιστά υπερβολικά δυσχερή ή αδύνατη την άσκηση των δικαιωμάτων που απορρέουν από το δίκαιο της ΕΕ. Αντίστοιχα με όσα προαναφέρθηκαν¹²⁷⁶, όταν ο καθ' ου η ΕΕΕ ύποπτος/κατηγορούμενος δεν πληροφορείται ως προς τη δυνατότητα άσκησης ενδίκου μέσου κατ' αυτή, είναι σκόπιμη μια σύμφωνη προς το ενωσιακό δίκαιο ερμηνεία των εσωτερικών νομοθεσιών των κρατών μελών, υπό το πρίσμα της απόφασης του ΔΕΕ «Ποινική δίκη κατά Ianos Tranca, Tanja Reiter, Ionel Opria». Κατ' αυτή, είναι καλοδεχούμενη η θέσπιση μηχανισμού για την επαναφορά των πραγμάτων στην προηγούμενη κατάσταση, με σκοπό να αποφεύγεται η δυσχέραση της υπερασπιστικής θέσης του.

Σχετικές με τις ως άνω ρυθμίσεις (:§3) είναι οι αμέσως επόμενες διατάξεις των άρθρων 14§4 της Οδηγίας και 16§4 Ν. 4489/2017¹²⁷⁷, με τις οποίες ορίζεται ότι τα κράτη μέλη θεσπίζουν τις ίδιες προθεσμίες για την άσκηση των προκείμενων ενδίκων μέσων, με αυτές που προβλέπονται στις εγχώριες υποθέσεις τους. Οι ρυθμίσεις αυτές είναι εύλογες, αφού διαφορετικά, αδικαιολόγητα προκειμένου για πολίτες της Ένωσης (ή για διαμένοντες σε αυτήν), οι τελευταίοι δεν θα αντιμετωπίζονταν ισότιμα μεταξύ τους και δη συγκριτικά με τους ημεδαπούς του κράτους μέλους όπου ασκείται το ένδικο μέσο. Πρόκειται για έκφανση της αρχής της ισοδυναμίας, η οποία –όπως προαναφέρθηκε– απαντά και στην §1. Επιπλέον, ο Ενωσιακός νομοθέτης συνδέει τις προβλεπόμενες προθεσμίες με την «αποτελεσματική» άσκηση των ενδίκων μέσων εκ μέρους των ενδιαφερομένων. Έτσι, και στο σημείο αυτό (όπως και στην §3) εισάγεται η αρχή της αποτελεσματικότητας. Η ρύθμιση είναι ορθή, αν και γενική. Στο μέτρο που δεν προσδιορίζονται συγκεκριμένες προϋποθέσεις για την αποτελεσματική άσκηση των προκείμενων ενδίκων μέσων, η πρακτική εφαρμογή της ρύθμισης εναπόκειται στους εσωτερικούς νομοθέτες και, σε ένα επόμενο στάδιο, στις αρμόδιες δικαστικές αρχές. Σχετικώς, ο Έλληνας νομοθέτης επέλεξε να παραπέμψει γενικά στα ισχύοντα στο

¹²⁷⁵ *European Union Agency for Fundamental Rights / European Court of Human Rights / Council of Europe, Handbook on European law...*, ό.π., σελ. 96. Βλ. ενδεικτ. και απόφαση του ΔΕΕ “XC, YB, ZA”, ό.π., σκ. 22.

¹²⁷⁶ Στο ανωτέρω Υποκεφάλαιο 2.1 για το δικαίωμα πληροφόρησης.

¹²⁷⁷ Σημειωτέον ότι εσφαλμένα έχει παραλειφθεί στις §§4, 5 του άρθρου 16 Ν. 4489/2017 η αναφορά και σε ένδικα βοηθήματα – πράγμα που είχε επισημανθεί κατά την κοινοβουλευτική συζήτηση [(Σ. Δανέλλης, σε: Πρακτικά..., ό.π. (υποσημ. 802)]. Οι ανωτέρω ρυθμίσεις πρέπει, κατ' αναλογία, να θεωρηθεί ότι αφορούν και σε αυτά.

εσωτερικό δίκαιο. Το κατά πόσο, δε, είναι «αποτελεσματική» η άσκηση των ενδίκων μέσων στα κράτη μέλη υπόκειται στην κρίση του ΔΕΕ. Η αποτελεσματικότητά τους τίθεται ως γενικός όρος και, κατά τούτο, δεσμεύονται τόσο ο εσωτερικός νομοθέτης όσο και τα εθνικά δικαστήρια.

Με τις διατάξεις των άρθρων 14§5 της Οδηγίας και 16§5 Ν. 4489/2017 προβλέπεται ότι οι αρχές έκδοσης και εκτέλεσης ενημερώνουν η μία την άλλη, όταν ασκούνται ένδικα μέσα «κατά της έκδοσης ή της αναγνώρισης ή της εκτέλεσης μιας ΕΕΕ». Η ΕΕΕ μπορεί, όπως συνάγεται λογικά από την Οδηγία και τον Ν. 4489/2017, να προσβληθεί ως προς αυτή καθεαυτήν την έκδοσή της στο κράτος έκδοσης –για λόγους ουσιαστικούς είτε δικονομικούς– τόσο προτού διαβιβαστεί στην αρχή εκτέλεσης όσο και αφού διαβιβαστεί (και δη πριν από την εκτέλεσή της ή και μετά από αυτή), ανάλογα με τις ρυθμίσεις του εσωτερικού δικαίου του κράτους έκδοσης. Αν το ένδικο μέσο κατά της έκδοσης της ΕΕΕ έχει ασκηθεί πριν από τη διαβίβασή της στην αρχή εκτέλεσης, η αρχή έκδοσης οφείλει να αναγράψει τις σχετικές πληροφορίες (:περιγραφή του ενδίκου μέσου, περιλαμβανομένων των απαιτούμενων ενεργειών και προθεσμιών) σύμφωνα με την ενότητα Ι΄ σημ. 1 του προτύπου της ΕΕΕ κατά το παράρτημα Α΄. Και στις περιπτώσεις, όμως, που η έκδοση της ΕΕΕ προσβληθεί με ένδικο μέσο μετά την εκτέλεσή της και τη διαβίβαση του αποδεικτικού υλικού, η σχετική ενημέρωση της αρχής εκτέλεσης δεν παρέλκει στην πράξη.

Σε τέτοια περίπτωση, αν το ένδικο μέσο γίνει δεκτό, το αποδεικτικό μέσο που παρασχέθηκε στην αρχή έκδοσης κατ' εκτέλεση της ΕΕΕ δεν θα πρέπει να αξιοποιηθεί αποδεικτικά –αναλόγως όσων έχει κρίνει η αρμόδια δικαστική αρχή του κράτους έκδοσης. Περαιτέρω, ενδέχεται –αναλόγως των περιστάσεων– να πρέπει να επιστραφεί το εν λόγω αποδεικτικό μέσο στην αρχή εκτέλεσης. Αν πάλι το ασκηθέν ένδικο μέσο έγινε δεκτό στο κράτος έκδοσης για λόγο σχετιζόμενο με την παραβίαση θεμελιώδους δικαιώματος του καθ' ου, η ενημέρωση της αρχής εκτέλεσης επ' αυτού θα μπορούσε να παίζει ρόλο αναφορικά με ΕΕΕ που τυχόν εκδοθούν μελλοντικά από δικαστικές αρχές του ιδίου κράτους έκδοσης.

Σε συνέχεια των παραπάνω, με τις διατάξεις των άρθρων 14§6 και 16§6 Ν. 4489/2017 ορίζεται ότι οποιαδήποτε νομική αμφισβήτηση δεν αναστέλλει την εκτέλεση του ερευνητικού μέτρου, εκτός αν αυτό προβλέπεται σε παρόμοιες εσωτερικές υποθέσεις. Οι διατάξεις αυτές προφανή σκοπό έχουν τη μη παρακώλυση της εκτέλεσης της ΕΕΕ μέσω της άσκησης ενδίκων μέσων κατ' αυτής· είναι, όμως, ασαφείς ως προς την έννοια της «νομικής αμφισβήτησης». Η έννοια αυτή δεν ταυτίζεται άνευ ετέρου με

την έννοια του ενδίκου μέσου. Στα αγγλικά ο παραπάνω όρος έχει αποδοθεί ως “*legal challenge*” (:νομική αμφισβήτηση), ενώ στα γαλλικά απαντά ως «*recours*» (:ένδικο μέσο). Στην πράξη, πάντως, η όποια νομική αμφισβήτηση προβάλλεται με την άσκηση ενδίκου μέσου.

Σημειωτέον ότι, αν μια νομική αμφισβήτηση άπτεται της παραβίασης θεμελιώδους δικαιώματος του καθ’ ου, δεν αποκλείεται η μη αναστολή ή μη αναβολή της εκτέλεσης της ΕΕΕ να παραβιάζει την ενωσιακή δημόσια τάξη. Εντούτοις, στην Οδηγία και τον Ν. 4489/2017 δεν προβλέπεται ρητά η αναστολή της εκτέλεσης της εντολής σε τέτοιες περιπτώσεις. Δυνατή είναι μόνον η αναβολή της αναγνώρισης/εκτέλεσης της ΕΕΕ υπό τους όρους των άρθρων 15 της Οδηγίας και 17 Ν. 4489/2017 –ρύθμιση η οποία δεν μας απασχολεί εν προκειμένω¹²⁷⁸–, καθώς και η αναστολή διαβίβασης αποδεικτικών μέσων. Συγκεκριμένα, κατ’ άρθρα 13§2 της Οδηγίας και 15§2 Ν. 4489/2017, η αρχή που αποφαινεται επί του ενδίκου μέσου¹²⁷⁹ μπορεί να αναστείλει τη διαβίβαση των αποδεικτικών μέσων, όταν έχει ασκηθεί ένδικο μέσο κατά της ΕΕΕ ή κατά της απόφασης αναγνώρισης/εκτέλεσης αυτής –ακόμη και όταν αυτό αφορά σε νομική αμφισβήτηση. Για την εφαρμογή της εν λόγω ρύθμισης απαιτείται –για λόγους σκοπιμότητας– να μην είναι «*ουσιώδους σημασίας*» η άμεση διαβίβαση των αποδεικτικών μέσων για την ορθή διεξαγωγή της έρευνας ή –εύστοχα– να μη θίγονται ατομικά δικαιώματα από την αναστολή αυτή. Επιπρόσθετα, προβλέπεται ορθά ότι η διαβίβαση αυτών αναστέλλεται όταν προκαλείται στο «*ενδιαφερόμενο πρόσωπο*» (στο «*πρόσωπο που αναφέρεται στην ΕΕΕ*» κατά τον Ν. 4489/2017) σοβαρή και μη αναστρέψιμη ζημία. Η ρύθμιση αυτή έχει ουσιαστικό προστατευτικό αντίκρισμα υπέρ του καθ’ ου. Αν όμως η διαβίβαση των αποδεικτικών μέσων δεν ανασταλεί, είναι σφόδρα πιθανό –καθώς άστοχα δεν προβλέπεται ρητά το αντίθετο στην Οδηγία– αυτά να αξιοποιηθούν αποδεικτικά στην ποινική δίκη που θα διεξαχθεί στο κράτος εκτέλεσης, ακόμη και γενομένου τελικά δεκτού του ασκηθέντος ενδίκου μέσου. Μια τέτοια πρακτική είναι σκόπιμο να αποκλειστεί από το δικαστήριο του κράτους έκδοσης

¹²⁷⁸ Εν προκειμένω, δεν μας απασχολεί η δυνατότητα αναβολής της αναγνώρισης/εκτέλεσης της ΕΕΕ, καθώς δεν συνδέεται με την άσκηση ενδίκου μέσου ούτε και γενικότερα με την παράβαση των δικαιωμάτων του καθ’ ου.

¹²⁷⁹ Ως έχουν οι ρυθμίσεις των άρθρων 13§2 Οδηγίας και 15§2 Ν. 4489/2017, αρχή που αποφαινεται επί του ενδίκου μέσου μπορεί να είναι τόσο η αρχή εκτέλεσης όσο και άλλη αρμόδια (δικαστική) αρχή.

de lege ferenda, χάριν της τήρησης των δικαιωμάτων του καθ' ου και για τον σεβασμό της οικείας απόφασης της αρμόδιας αρχής του άλλου κράτους μέλους.

Παρατηρούμε ότι θα ήταν εξίσου σκόπιμη η πρόβλεψη της αναστολής της εκτέλεσης της ΕΕΕ, λόγω της άσκησης ενδίκου μέσου αλλά και ανεξάρτητα από αυτή, στις περιπτώσεις που η προσβολή του καθ' ου μπορεί να έγκειται ακριβώς στην εκτέλεση του ερευνητικού μέτρου και όχι απαραίτητα στη διαβίβαση του προκύψαντος αποδεικτικού μέσου. Για παράδειγμα, σε κάποιες περιπτώσεις *in concreto* κρινόμενες, μπορεί η λήψη DNA ή η διενέργεια νυχτερινής έρευνας σε κατοικία να αποβαίνουν εξόχως επιβαρυντικές για τον καθ' ου. Άλλωστε, κατά το ΕΔΔΑ, η έννοια της αποτελεσματικής προσφυγής (κατ' άρθρο 13 ΕΣΔΑ) «*απαιτεί ένδικο βοήθημα ικανό να αποτρέψει την εκτέλεση μέτρων αντίθετων προς τη Σύμβαση και των οποίων οι συνέπειες είναι δυννητικά μη αναστρέψιμες*»¹²⁸⁰. Η εν λόγω παραδοχή έχει σημασία για την έννοια και την προστατευτική εμβέλεια του αντίστοιχου δικαιώματος του άρθρου 47 εδ. α' ΧΘΔΕΕ (κατ' άρθρα 52§3 και 53 του Χάρτη).

Κατά το εδάφιο α' της §7 του άρθρου 14 και, αντίστοιχα, κατ' άρθρο 16§7 εδ. α' Ν. 4489/2017, η «*επιτυχής αμφισβήτηση*» της αναγνώρισης/εκτέλεσης της ΕΕΕ «*λαμβάνεται υπόψη από το κράτος έκδοσης σύμφωνα με το εθνικό του δίκαιο*». Δεν διευκρινίζεται, όμως, πώς η αμφισβήτηση αυτή λαμβάνεται υπόψη. Αν γίνει δεκτό το ένδικο μέσο κατά της ΕΕΕ, η ποινική διαδικασία που διεξάγεται στο κράτος έκδοσης πρέπει να συμμορφωθεί με τη σχετική απόφαση επ' αυτού, ανάλογα με το περιεχόμενο και την αιτιολογία της. Εφόσον τα αποδεικτικά μέσα, που αποκτήθηκαν με την εκτέλεση της ΕΕΕ, έχουν ήδη διαβιβαστεί στην αρχή έκδοσης, δεν θα πρέπει να ληφθούν υπόψη στην εκκρεμούσα σχετική ποινική δίκη. Σε τέτοια περίπτωση, ενδέχεται να ενδείκνυται η επιστροφή τους στην αρχή εκτέλεσης (π.χ. αν είναι μοναδικά ή έχουν περιουσιακή αξία). Για την αποτελεσματική εφαρμογή της Οδηγίας και συνακόλουθα του Ν. 4489/2017, μέσω της καλλιέργειας κλίματος αμοιβαίας εμπιστοσύνης μεταξύ των δικαστικών αρχών των κρατών μελών, σκόπιμο είναι η αρχή εκτέλεσης –όταν έχει γνωστοποιηθεί σε αυτή η ευδοκίμηση του ενδίκου μέσου– να διαβεβαιώνει επίσημα την αρχή έκδοσης ότι δεν θα αξιοποιηθούν αποδεικτικά τα

¹²⁸⁰ «Mamatkulov and Askarov κατά Τουρκίας», ό.π., σκ. 124. Αν και η ως άνω απόφαση αφορά σε υπόθεση έκδοσης, η εν λόγω παραδοχή πρέπει κατ' αναλογία να γίνει δεκτό ότι ισχύει και εν προκειμένω. Βλ. σχετ. A. van Hoek / M. Luchtman, Transnational cooperation in criminal matters and the safeguarding of human rights, ULR 2/2005, 19 (και εκεί υποσημ. 80).

αποδεικτικά μέσα που της είχαν διαβιβαστεί από αυτή. Αυτή η διαβεβαίωση θα πρέπει να τηρείται και στην πράξη: Το δικαστήριο του κράτους έκδοσης δεν θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη –έστω και άρρητα– το αποδεικτικό υλικό που έχει επιστραφεί στην αρχή εκτέλεσης ή που έχει τεθεί εκτός δικογραφίας· και δη *τουλάχιστον* στις περιπτώσεις που μια τέτοια ενέργεια (π.χ. παρ' ημίν αξιοποιώντας την κατ' άρθρο 177 ΚΠΔ αρχή της ηθικής απόδειξης) λειτουργεί *in malam partem* για τον ύποπτο/κατηγορούμενο.

Πάντως, οι συνέπειες των γενόμενων δεκτών ενδίκων μέσων εξαρτώνται από την εσωτερική νομοθεσία κάθε κράτους μέλους και, προφανώς, διαφέρουν από το ένα στο άλλο. Σε κάποιες περιπτώσεις, θα αποκλείεται η λήψη υπόψη του αποδεικτικού μέσου που αποκτήθηκε με την εκτέλεση της ΕΕΕ ή θα αναγνωρίζεται η ακυρότητα τούτου, ενώ σε άλλες περιπτώσεις θα (συν-)αξιοποιείται μεν αποδεικτικά, αλλά θα αποζημιώνεται ο καθ' ου για τη βλάβη που υπέστη¹²⁸¹.

Σε τελική ανάλυση, η αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης των δικαστικών αποφάσεων πρέπει να λειτουργεί αμφίδρομα: τόσο για την αναγνώριση και την εκτέλεση της ΕΕΕ όσο και για την αναγνώριση και τήρηση της απόφασης, με την οποία γίνεται δεκτό ένδικο μέσο κατά της εντολής ή ερευνητικού μέτρου που διατάχθηκε δυνάμει αυτής. Η δε επανέκδοση μιας ΕΕΕ με το ίδιο περιεχόμενο με αυτή που επιτυχημένα αμφισβητήθηκε πρέπει να θεωρείται αλυσιτελής, στο μέτρο που η πρώτη/αρχική εντολή κρίθηκε προβληματική –ως απαράδεκτη ή μη αναγνωριστέα ή μη εκτελεστέα– από τη δικαστική αρχή του κράτους εκτέλεσης.

Ως ένα βαθμό χωρίς άμεση λογική συνάφεια με το προαναφερθέν εδάφιο α' της §7, ορίζεται περαιτέρω στο εδάφιο β' ότι, με την επιφύλαξη των εθνικών δικονομικών κανόνων, τα κράτη μέλη θα πρέπει να διασφαλίζουν, όσον αφορά στις ποινικές διαδικασίες που διεξάγονται στο κράτος έκδοσης, ότι «*κατά την εκτίμηση των αποδεικτικών μέσων που συγκεντρώθηκαν δυνάμει μιας ΕΕΕ, γίνονται σεβαστά τα δικαιώματα της υπεράσπισης και η νομιμότητα της διαδικασίας*»¹²⁸². Η επιταγή αυτή,

¹²⁸¹ M. Kusak, Common EU minimum standards..., ό.π., 347.

¹²⁸² Ως προς το αντίστοιχο άρθρο 16§7 Ν. 4489/2017 είχε παρατηρηθεί στην Έκθεση της Επιστημονικής Υπηρεσίας της Βουλής, ό.π., ότι θα ήταν νομοτεχνικά ορθότερο, σύμφωνα και προς το άρθρο 14§7 της Οδηγίας, η διάταξη να είχε διατυπωθεί ως εξής: «*Αν ένδικο μέσο ή βοήθημα κατά της αναγνώρισης ή εκτέλεσης μιας ΕΕΕ γίνει δεκτό στο κράτος εκτέλεσης, και η Ελλάδα είναι το κράτος έκδοσης, λαμβάνεται υπόψη σύμφωνα με το ελληνικό δίκαιο. Όταν η Ελλάδα είναι κράτος εκτέλεσης, οι ελληνικές αρχές, υπό την επιφύλαξη των εθνικών δικονομικών κανόνων, διασφαλίζουν ότι, κατά την εκτίμηση των αποδεικτικών*

κατά το αντίστοιχο άρθρο 16§7 εδ. β' Ν. 4489/2017, υλοποιείται «βάσει των εθνικών δικονομικών κανόνων». Οι εν λόγω διατάξεις πρέπει να αποτιμηθούν θετικά, καθώς γίνεται ρητή αναφορά στην υποχρέωση της δικαστικής αρχής του κράτους έκδοσης να σέβεται τη *δικαιοσύνη*¹²⁸³ της διαδικασίας και τα υπερασπιστικά δικαιώματα του καθ' ου. Κατ' αυτό τον τρόπο, λοιπόν, οι αρμόδιες αρχές πρέπει να εκτιμούν τα αποδεικτικά μέσα που τους διαβιβάζονται και, εφόσον δεν πληρούνται οι ως άνω προϋποθέσεις, θα πρέπει να τα κρίνουν απαράδεκτα.

3.4 Ειδικότερες επισημάνσεις ως προς την εσωτερική έννομη τάξη

Ειδικότερα παρ' ημίν, τα ένδικα μέσα που ασκούνται κατά της ΕΕΕ μπορούν να χαρακτηριστούν «οιονεί» (και όχι «γνήσια») ένδικα μέσα¹²⁸⁴. Και τούτο, καθώς τα ασκούμενα κατ' αυτής ένδικα μέσα περιορίζονται στην επιδίωξη της ακύρωσής της (δηλαδή στην ανατροπή των εννόμων συνεπειών της) και όχι στην εξαφάνιση αυτής καθεαυτήν ως συλλογιστικής-διαγνωστικής πράξης, αφού στερείται των εν λόγω χαρακτηριστικών. Ο Έλληνας νομοθέτης ενσωμάτωσε το άρθρο 14 της Οδηγίας χωρίς να μνημονεύει συγκεκριμένα ένδικα μέσα, παρά κάνοντας γενικά λόγο τόσο για ένδικα μέσα όσο και για ένδικα βοηθήματα. Πάντως, βάσει της Οδηγίας (άρθρ. 14§§3, 4) και του Ν. 4489/2017 (άρθρ. 16§1) πρόκειται για τα εκάστοτε προβλεπόμενα στο εθνικό

στοιχείων που συγκεντρώθηκαν δυνάμει μίας ΕΕΕ, τα δικαιώματα της υπεράσπισης γίνονται σεβαστά σε ποινικές διαδικασίες στο κράτος έκδοσης.». Η εν λόγω παρατήρηση είναι ορθή και η υιοθέτησή της ήταν κατ' αρχήν σκόπιμη προς αποφυγή παρερμηνειών, πλην όμως δεν ακολουθήθηκε. Βάσει της διατύπωσης του σχετικού εδ. α' στον Ν. 4489/2017 φαίνεται να είναι δυνατή η λήψη υπόψη «σύμφωνα με το ελληνικό δίκαιο» του γεγονότος ότι ένδικο μέσο ή βοήθημα έγινε δεκτό και στις περιπτώσεις που η ΕΕΕ εκδίδεται από αρχή άλλου κράτους μέλους. Αν, όμως, γίνει δεκτή μια τέτοια ερμηνεία, η ελληνική αρχή εκτέλεσης θα υπεισέρχεται –δίχως επαρκή εκ της Οδηγίας νομιμοποίηση– στις εσωτερικές υποθέσεις του κράτους έκδοσης. Η ενσωμάτωση της διάταξης σύμφωνα με το ως άνω προταθέν με την έκθεση εδάφιο α' θα απέτρεπε μια τέτοια ερμηνεία. Το δε προταθέν με την Έκθεση ως άνω εδ. β' εξυπηρετεί –και αυτό– την ασφάλεια δικαίου, καθώς διευκρινίζεται ότι εφαρμόζεται όταν η Ελλάδα είναι το κράτος εκτέλεσης.

¹²⁸³ Σημειωτέον ότι ο όρος της προκείμενης διάταξης “*fairness of the proceedings*”/“*équité de la procédure*» (αντίστοιχα στα αγγλικά και τα γαλλικά) αποδόθηκε εσφαλμένα στην ελληνική γλώσσα ως «*νομιμότητα της διαδικασίας*». Το εν λόγω προφανές σφάλμα έγινε ευτυχώς αντιληπτό από τον Έλληνα νομοθέτη, ο οποίος στο αντίστοιχο άρθρο 16§7 εδ. β' Ν. 4489/2017 κάνει ορθά λόγο για σεβασμό του δικαιώματος δίκαιης δίκης.

¹²⁸⁴ Για την έννοια των «οιονεί» ενδίκων μέσων (συγκριτικά με αυτή των «γνήσιων» ενδίκων μέσων) βλ. Α. Μαργαρίτη, Ποινική δικονομία..., ό.π., σελ. 50.

ποινικοδικονομικό δίκαιο ένδικα μέσα (:και βοηθήματα). Έτσι, καίτοι γενικές, οι διατάξεις του άρθρου 16 Ν. 4489/2017 δεν θα πρέπει να εκλαμβάνονται ως ατελείς.

Βάσει του άρθρου 16§1 Ν. 4489/2017 ο καθ' ου η εκδιδόμενη από ελληνική αρχή ΕΕΕ δύναται να προσφύγει στις αρμόδιες κατά τον ΚΠΔ δικαστικές αρχές κατά τα προβλεπόμενα σε παρόμοιες (αποκλειστικά-) εγχώριες υποθέσεις. Στην ως άνω διάταξη γίνεται λόγος για την άσκηση ενδίκων μέσων και ενδίκων βοηθημάτων «για ερευνητικά μέτρα» και όχι, ευθέως, κατά της ΕΕΕ ή της απόφασης αναγνώρισης-εκτέλεσής της. Η δυνατότητα προσφυγής κατά της εντολής και της απόφασης της αναγνώρισης-εκτέλεσής της υφίσταται βάσει των §§5 και 7 του ιδίου άρθρου. Λαμβάνοντας δε ως δεδομένο ότι με τα ένδικα βοηθήματα ζητείται η επανάκριση της εκάστοτε προσβαλλόμενης απόφασης (με σκοπό τη μεταρρύθμιση ή την ανάκλησή της) από την αρχή που την εξέδωσε, είναι σκόπιμο εν προκειμένω να προβλέπεται η ύπαρξη ενδίκου μέσου κατά της απόφασης, με την οποία αναγνωρίζεται και εκτελείται η ΕΕΕ. Έτσι, η τελευταία ελέγχεται με σκοπό την ακύρωσή της από διαφορετική (-ανώτερη) δικαστική αρχή.

Εν όψει των ανωτέρω, αλλά και βάσει του άρθρου 20 Συντ., είναι δυνατή η υποβολή από τον καθ' ου προσφυγής στο αρμόδιο δικαστικό συμβούλιο –ήτοι στο συμβούλιο πλημμελειοδικών κατ' άρθρο 307 περ. β', γ' ΚΠΔ¹²⁸⁵– με αίτημα την απαγόρευση της έκδοσης ΕΕΕ με αντικείμενο την εκτέλεση συγκεκριμένου ερευνητικού μέτρου. Ειδάλλως, το δικαίωμα υπεράσπισης του καθ' ου θα περιορίζεται ανεπίτρεπτα σε σχέση με τις αμιγώς εσωτερικές υποθέσεις, *contra* και στην ενωσιακή αρχή της ισοδυναμίας.

Τέλος, αν δεν τηρούνται οι διατάξεις που καθορίζουν το δικαίωμα άσκησης από τον κατηγορούμενο των προβλεπόμενων ενδίκων μέσων/βοηθημάτων κατά της ΕΕΕ ή των εκτελούμενων δυνάμει αυτής ερευνητικών μέτρων, προκαλείται απόλυτη ακυρότητα της διαδικασίας κατ' άρθρο 171§1 περ. δ' ΚΠΔ.

¹²⁸⁵ Βλ. αντίστοιχα, στο πλαίσιο υποβολής αιτήματος μικρής δικαστικής συνδρομής, Γ. Τριανταφύλλου, Το δικαίωμα υπεράσπισης στις διαδικασίες διασυνοριακής..., ό.π., σελ. 161.

Γ. Η ελλειμματική διασφάλιση των ποινικοοικονομικών δικαιωμάτων των ενδιαφερομένων προσώπων κατά τη διαδικασία της ευρωπαϊκής εντολής έρευνας και τη διενέργεια των ερευνητικών μέτρων

1. Τα κενά της Οδηγίας και του Ν. 4489/2017

1.1 Επί των δικαιωμάτων των υπόπτων και των κατηγορουμένων

Τα δικαιώματα του υπόπτου/κατηγορουμένου, τα οποία κατοχυρώνονται στην Οδηγία και τον Ν. 4489/2017 και αναλύθηκαν ανωτέρω, αφορούν σχεδόν αποκλειστικά στη διαδικασία της ΕΕΕ, δηλαδή της έκδοσης, της αναγνώρισης και της εκτέλεσής της. Εντούτοις, ο Ενωσιακός νομοθέτης θα μπορούσε να είχε συμπεριλάβει στην Οδηγία και, αντίστοιχα, ο Έλληνας νομοθέτης στον Ν. 4489/2017 και τα θεμελιώδη δικαιώματα του καθ' ου κατά τη διενέργεια των ερευνητικών μέτρων στο κράτος εκτέλεσης. Τα δικαιώματα αυτά κατά βάση κατοχυρώνονται στον ΧΘΔΕΕ και στις Οδηγίες του Οδικού Χάρτη, καθώς και στην ΕΣΔΑ, και όθεν εμπίπτουν στην ενωσιακή δημόσια τάξη και πρέπει να τηρούνται τόσο από το κράτος έκδοσης όσο και από το κράτος εκτέλεσης. Σε περίπτωση παραβίασης αυτών, εγείρεται ζήτημα νομιμότητας όσον αφορά στην αποδεικτική αξιοποίηση των κτηθέντων αποδεικτικών μέσων στο κράτος έκδοσης.

Για την τήρηση της αρχής της δίκαιης δίκης, σημαντικές εγγυήσεις συνιστούν τα δικαιώματα σιωπής και μη αυτοενοχοποίησης. Εφόσον τα εντελλόμενα με την εκδοθείσα ΕΕΕ ερευνητικά μέτρα αφορούν στη συλλογή αποδεικτικών μέσων χωρίς τη συμμετοχή ή τη σύμπραξη του υπόπτου/κατηγορουμένου, κατ' αρχήν δεν τίθεται θέμα παραβίασης των εν λόγω δικαιωμάτων των προσώπων αυτών¹²⁸⁶. Πλην όμως, όταν με την ΕΕΕ η αρχή έκδοσης εντέλλεται τη συγκέντρωση-διαβίβαση αυτοενοχοποιητικών αποδεικτικών μέσων, όπως λ.χ. μιας προηγηθείσας κατάθεσης του καθ' ου διενεργηθείσας στο πλαίσιο ένορκης διοικητικής εξέτασης ή στο πλαίσιο φορολογικού ελέγχου¹²⁸⁷, η αξιοποίησή τους ασφαλώς παραβιάζει την αρχή της δίκαιης δίκης.

¹²⁸⁶ Βλ. σχετ. άρθρ. 7§3 Οδηγίας (ΕΕ) 2016/343, το οποίο επιτρέπει τη συγκέντρωση αποδεικτικών μέσων «τα οποία μπορεί να προκύψουν νόμιμα μέσω άσκησης εξουσιών νόμιμου καταναγκασμού και τα οποία έχουν ύπαρξη ανεξάρτητη από τη βούληση των υπόπτων ή κατηγορουμένων».

¹²⁸⁷ Για τα σχετικά ζητήματα βλ. αναλυτικά L. Bachmaier Winter, Cross-border investigation..., ό.π., 55 επ.

Περαιτέρω, η διασφάλιση των δικαιωμάτων σιωπής και μη αυτοενοχοποίησης είναι απαραίτητη στις περιπτώσεις που κατ' εκτέλεση της εντολής εξετάζεται ο ύποπτος/κατηγορούμενος (π.χ. κατ' άρθρα 24§1 εδ. β' Οδηγίας, 26§1 εδ. β' Ν. 4489/2017)¹²⁸⁸. Σχετικώς, μόνον έμμεσα μπορεί να συναχθεί ότι διασφαλίζεται το δικαίωμα σιωπής, καθώς η Οδηγία 2014/41/ΕΕ παραπέμπει (στην αιτιολογική σκέψη 15 του προοιμίου της) στην Οδηγία 2012/13/ΕΕ, βάσει του άρθρου 3§1 περ. ε' της οποίας κατοχυρώνεται το δικαίωμα ενημέρωσης του υπόπτου/κατηγορουμένου σε σχέση –μεταξύ άλλων– με το δικαίωμα σιωπής του. Ειδικά όσον αφορά στο μέτρο της εξέτασης υπόπτου/κατηγορουμένου με εικονοτηλεδιάσκεψη ή με άλλου είδους οπτικοακουστική μετάδοση, ο καθ' ου δικαιούται να μη συναινέσει στην εξέτασή του (άρθρ. 24§2 περ. α' Οδηγίας, 26§2 περ. α' Ν. 4489/2017), οπότε δυνητικά κατά την Οδηγία και υποχρεωτικά κατά τον Ν. 4489/2017 απορρίπτεται η εκτέλεση της ΕΕΕ. Σε τέτοιες περιπτώσεις, βέβαια, η απόρριψη της εκτέλεσης της ΕΕΕ είναι μονόδρομος για την αποφυγή της παραβίασης του δικαιώματος σιωπής του καθ' ου.

Περαιτέρω, όταν η ΕΕΕ εκδίδεται σε στάδιο της προδικασίας που διεξάγεται μυστικά¹²⁸⁹, ο καθ' ου τελεί σε άγνοια ως προς τα εκτελούμενα ερευνητικά μέτρα και συνακόλουθα δεν αποκλείεται να παραβιαστεί το δικαίωμα παράστασής του κατά την εκτέλεσή τους και το δικαίωμα δικαστικής ακρόασής του (άρθρ. 47 εδ. β' ΧΘΔΕΕ και, αντίστοιχα, άρθρ. 6§1 ΕΣΔΑ· παρ' ημίν και άρθρ. 20§1 Συντ.). Η παροχή στον καθ' ου της δυνατότητας ακρόασης αναφορικά με τα αποδεικτικά μέσα, που αποκτήθηκαν με την εκτέλεση της ΕΕΕ, μπορεί να λάβει χώρα στο κράτος έκδοσης, όταν βέβαια αυτός πληροφορηθεί ως προς την ύπαρξή τους. Σε τέτοια περίπτωση, η δικαστική ακρόασή του θα χωρήσει κατά τα ειδικότερα προβλεπόμενα στην εσωτερική ποινικοδικονομική νομοθεσία του κράτους έκδοσης. Εν προκειμένω, η άσκηση σχετικού ενδίκου μέσου είναι το ισχυρότερο μέσο που ο καθ' ου διαθέτει για την υπεράσπισή του. Θα ήταν απόλυτα σκόπιμο ο Ενωσιακός νομοθέτης να είχε κατοχυρώσει τόσο το δικαίωμα

¹²⁸⁸ Παρ' ημίν πρέπει να τηρούνται, μεταξύ άλλων, οι όροι των άρθρων 106 (δικαιώματα του κατηγορουμένου στην προανάκριση) και 244§§1, 3 ΚΠΔ (δικαιώματα του υπόπτου κατά την προκαταρκτική εξέταση). Από άλλη σκοπιά, κατά τη *R. Garcimartin Montero*, *The European Investigation Order...*, ό.π., 46, στην Οδηγία δεν υπήρξε πρόνοια –μεταξύ άλλων– σχετικά με την αποτροπή υπερβολικά μακρών σε χρονική διάρκεια εξετάσεων των υπόπτων, οι οποίες μπορεί να τους εξαντλήσουν. Σε τέτοιες περιπτώσεις οι ύποπτοι είναι ασφαλώς πιο ευάλωτοι στην αυτοενοχοποίησή τους.

¹²⁸⁹ Λ.χ. παρ' ημίν ανάκριση διενεργείται πάντοτε χωρίς δημοσιότητα (άρθρ. 241 εδ. α' ΚΠΔ).

δικαστικής ακρόασής των υπόπτων/κατηγορουμένων πριν από την εκτέλεση των ερευνητικών μέτρων όσο και το δικαίωμα παράστασής τους κατά τη διάρκεια αυτής¹²⁹⁰. Σε τελική ανάλυση, η διεξαγωγή της οποιασδήποτε ποινικής διαδικασίας είναι αδιανόητη χωρίς την ακρόαση του υπόπτου/κατηγορουμένου, εφόσον δεν συντρέχουν σοβαροί και δικαιολογημένοι λόγοι για τη μυστικότητα της.

Κατ' άρθρο 48§2 ΧΘΔΕΕ, το οποίο αντιστοιχεί στο άρθρο 6§3 περ. δ' ΕΣΔΑ¹²⁹¹, κάθε κατηγορούμενος έχει το δικαίωμα να εξετάσει τους μάρτυρες κατηγορίας. Με δεδομένο ότι η αρχή έκδοσης έχει τη δυνατότητα να εντέλλεται τη –με βάση την ΕΕΕ– εξέταση μαρτύρων κ.λπ. στο έδαφος του κράτους εκτέλεσης, είναι σημαντικό για τη διασφάλιση της δικαιοσύνης της διαδικασίας να δύναται ο κατηγορούμενος να εξετάσει τα εν λόγω άτομα¹²⁹². Η δυνατότητα αυτή αποκτά ιδιαίτερη βαρύτητα, αν ληφθεί υπόψη ότι πολλοί από τους μάρτυρες που εξετάζονται κατά την προδικασία σε άλλο κράτος μέλος είναι πιθανό να μην προσέλθουν προς εξέταση κατά την εκδίκαση της ποινικής υπόθεσης. Σε τέτοια περίπτωση, η κατάθεση που δόθηκε στην προδικασία κατ' αρχήν αναγιγνώσκεται και λαμβάνεται υπόψη από το δικαστήριο¹²⁹³. Αν όμως η καταδίκη του κατηγορουμένου βασίζεται αποκλειστικά ή σε καθοριστικό βαθμό στην κατάθεση ατόμου, το οποίο ο καταδικασθείς δεν είχε τη δυνατότητα να εξετάσει κατά την προδικασία είτε στο ακροατήριο, σύμφωνα με το ΕΔΔΑ τα υπερασπιστικά δικαιώματά του περιορίζονται κατά τρόπο ασύμβατο με τις

¹²⁹⁰ Ελλείψει σχετικής ρύθμισης στην Οδηγία, είναι σχεδόν απόλυτα βέβαιο ότι ο καθ' ου δεν θα πληροφορείται την επικείμενη εκτέλεση προσωρινών μέτρων, καθώς η λήψη απόφασης επί της σχετικής ΕΕΕ λαμβάνεται κατ' αρχήν μόλις εντός είκοσι τεσσάρων ωρών από την παραλαβή της (άρθρ. 32§2 Οδηγίας, 34§2 Ν. 4489/2017). Αδιαμφισβήτητα, η μη πληροφόρηση του καθ' ου η ΕΕΕ (και) σε τέτοιες περιπτώσεις είναι κατ' αρχήν άκρως προβληματική.

¹²⁹¹ Βλ. άνω υποσημ. 1053.

¹²⁹² Προς τούτο δε, ο κατηγορούμενος πρέπει κατ' αρχήν να πληροφορείται έγκαιρα ως προς την ημερομηνία και τον τόπο της εξέτασης του μάρτυρα, ώστε να δύναται να ασκήσει επαρκώς το εν λόγω δικαίωμά του· βλ. από 3.3.2011 απόφαση του ΕΔΔΑ «Zhukovskiy κατά Ουκρανίας», αριθ. προσφ. 31240/03, σκ. 46. Πάντως, το ΕΔΔΑ έχει κρίνει νόμιμο τον περιορισμό του εν λόγω δικαιώματος του κατηγορουμένου στις περιπτώσεις ευάλωτων μαρτύρων (ιδίως θυμάτων εγκλημάτων σεξουαλικής φύσης), για την προστασία των μαρτύρων από τυχόν απειλές ή αντίποινα του κατηγορουμένου κ.λπ.· για σχετική περιπτωσιολογία βλ. *M. Arslan*, The right to examination of prosecution witnesses, ZIS 2018, 220 επ. (προσβάσιμο σε http://www.zis-online.com/dat/artikel/2018_6_1209.pdf).

¹²⁹³ Βλ., για παράδειγμα, άρθρ. 363 ΚΠΔ.

εγγυήσεις του άρθρου 6 ΕΣΔΑ¹²⁹⁴. Επιπλέον, για την έκδοση και την εκτέλεση της ΕΕΕ, βάσει της Οδηγίας δεν απαιτείται να είναι διαφορετικά αδύνατη η εκτέλεση του ερευνητικού μέτρου στο κράτος έκδοσης. Έτσι όμως, όπως ορθά έχει παρατηρηθεί, δεν αποκλείεται η έκδοση της ΕΕΕ να πραγματοποιείται εν είδει *forum shopping* για την εξοικονόμηση πόρων¹²⁹⁵, με αποτέλεσμα να δυσχεραίνεται η άσκηση του εν λόγω δικαιώματος του κατηγορουμένου. Συνεπώς, μια τέτοια πρακτική έκδοσης ΕΕΕ, ακόμη και όταν η εκτέλεση του ερευνητικού μέτρου είναι δυνατή στο κράτος έκδοσης, παραβιάζει το εν λόγω δικαίωμα του υπόπτου/κατηγορουμένου και, συνακόλουθα, θίγει τη δικαιοσύνη της διαδικασίας.

1.2 Ειδικότερα επί των δικαιωμάτων των καθ' ων νομικών προσώπων

Όπως προεκτέθηκε¹²⁹⁶, κατ' άρθρο 4 περ. δ' της Οδηγίας η ΕΕΕ εκδίδεται επί διαδικασιών που σχετίζονται με αδικήματα ή παραβάσεις, για την τέλεση των οποίων μπορεί να στοιχειοθετηθεί η (ποινική ή έστω τύποις διοικητική) ευθύνη των νομικών προσώπων ή να επιβληθεί σε αυτά (ουσιαστικά ποινικής φύσης) τιμωρία, όπως στις περιπτώσεις που καθ' ων είναι φυσικά πρόσωπα.

Τα νομικά πρόσωπα κατ' αρχήν δεν δύνανται να είναι φορείς συγκεκριμένων, ασύμβατων με τη φύση τους, δικαιωμάτων που κατοχυρώνονται σε ενωσιακό επίπεδο, όπως λ.χ. το δικαίωμα στην ανθρώπινη αξιοπρέπεια (άρθρ. 1 ΧΘΔΕΕ) και το δικαίωμα στην ακεραιότητα του προσώπου (άρθρ. 3 ΧΘΔΕΕ). Παρά ταύτα, ποινικά υπόλογοι για τη δραστηριότητα των νομικών προσώπων ή επηρεαζόμενοι (άμεσα ή έστω έμμεσα) από τις στρεφόμενες κατ' αυτών ποινικές διαδικασίες είναι, σε τελική ανάλυση, άνθρωποι. Στο μέτρο που το νομικό πρόσωπο επικαλείται δικαίωμα που προσιδιάζει στη φύση του¹²⁹⁷, πρέπει να έχει τα ίδια δικαιώματα με το φυσικό πρόσωπο¹²⁹⁸. Καθώς

¹²⁹⁴ Βλ. ενδεικτ. από 17.2.2011 απόφαση «Kononenko κατά Ρωσίας», αριθ. προσφ. 33780/04, σκ. 63.

¹²⁹⁵ *Fair Trials International*, Fair Trials International's response to a European Member States' legislative..., ό.π., σελ. 6.

¹²⁹⁶ Στο ίδιο Μέρος, Κεφάλαιο Δεύτερο, Γ.

¹²⁹⁷ Α.-Α. Σισιλιάνος, Υποχρέωση σεβασμού των δικαιωμάτων του ανθρώπου (άρθρο 1 ΕΣΔΑ), σε: Λίνος-Αλέξανδρος Σισιλιάνος (διεύθ. έκδ.), Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου: ερμηνεία κατ' άρθρο, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2017², σελ. 40.

¹²⁹⁸ Πρβλ. αιτ. σκ. 14-15 του προοιμίου της Οδηγίας (ΕΕ) 2016/343, ό.π., σύμφωνα με τις οποίες θεωρείτο –κατά τον χρόνο που η Οδηγία αυτή εκδόθηκε– ότι ήταν πρόωγη η θέσπιση νομοθεσίας σε ενωσιακό επίπεδο για το δικαίωμα του τεκμηρίου αθωότητας των νομικών προσώπων και ότι αυτό θα έπρεπε να

η ποινική ευθύνη των νομικών προσώπων προβλέπεται στις εσωτερικές νομοθεσίες των περισσότερων κρατών μελών¹²⁹⁹, η θέση αυτή ισχύει αναμφίβολα (και) στο πεδίο του ποινικού δικαίου. Μάλιστα, το ΕΔΔΑ έχει ήδη από ετών αναγνωρίσει ότι, λαμβανομένου υπόψη ότι η ΕΣΔΑ συνιστά «ζωντανό εργαλείο το οποίο πρέπει να ερμηνεύεται υπό το φως των σύγχρονων περιστάσεων», και τα νομικά πρόσωπα είναι υπό προϋποθέσεις φορείς των δικαιωμάτων που κατοχυρώνει η Σύμβαση¹³⁰⁰. Στην αυτή, κατά βάση, κατεύθυνση κινείται και το ΔΕΕ¹³⁰¹.

Τα προβλεπόμενα στον ΧΘΔΕΕ δικαιώματα, που έχουν εξέχουσα σημασία εν προκειμένω, πρέπει να γίνει δεκτό ότι περιλαμβάνουν –έστω κάποια από αυτά κατ’ αναλογία *in bonam partem*¹³⁰²– στο προστατευτικό πεδίο εφαρμογής τους ως φορείς και τα καθ’ ων νομικά πρόσωπα, είναι: το δικαίωμα στην ελευθερία και ασφάλεια (άρθρ. 6 ΧΘΔΕΕ), το δικαίωμα στον σεβασμό της ιδιωτικής ζωής (άρθρ. 7 ΧΘΔΕΕ), το δικαίωμα στην προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα (άρθρ. 8 ΧΘΔΕΕ), το δικαίωμα ιδιοκτησίας (άρθρ. 17 ΧΘΔΕΕ), το δικαίωμα ισότητας έναντι

διασφαλίζεται από τις υφιστάμενες νομοθετικές εγγυήσεις και τη νομολογία, η μελλοντική εξέλιξη των οποίων θα καθόριζε αν υπάρχει ανάγκη για ανάληψη δράσης εκ μέρους της Ένωσης. Βλ. σχετ. την ενδιαφέρουσα (και βάσιμη) κριτική της *European Criminal Bar Association*, ECBA plea to EU politics: follow the rule of law - human rights should not be negotiable - ECBA response to the Commission’s Proposal for a Directive on certain aspects of the presumption of innocence and the right to be present at trial, Λονδίνο 2014, σελ. 5 (προσβάσιμο σε http://www.ecba.org/extdocserv/20141106_ECBA_PresumptionOfInnocence.pdf), κατά την οποία εν προκειμένω δεν λαμβάνονται υπόψη τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του ποινικού δικαίου, ενώ η ΕΕ δεν μπορεί να αναμένει την «εξέλιξη» της νομολογίας ή των εθνικών νομοθεσιών, καθώς η προστασία των φυσικών και των νομικών προσώπων είναι «αναπόσπαστα συνδεδεμένη» στις υποθέσεις που ενέχονται αμφότερα φυσικά και νομικά πρόσωπα.

¹²⁹⁹ Βλ. στο ίδιο Μέρος, Κεφάλαιο Δεύτερο, Γ.

¹³⁰⁰ Βλ. ενδεικτ. «Société Colas Est et autres κατά Γαλλίας», ό.π., σκ. 41. Βλ. σχετ. *Piet Hein van Kempen*, Human rights and criminal justice applied to legal persons: protection and liability of private and public juristic entities under the ICCPR, ECHR, ACHR and AfChHPR, *Electronic Journal of Comparative Law* 14.3/2010, σελ. 3 (προσβάσιμο σε <http://www.ejcl.org/143/art143-20.pdf>).

¹³⁰¹ Βλ. ενδεικτ. από 22.10.2010 απόφαση του ΔΕΕ «DEB Deutsche Energiehandels- und Beratungsgesellschaft mbH κατά Bundesrepublik Deutschland», C-279/09, σκ. 52 επ.

¹³⁰² Οι κανόνες δικαίου που κατοχυρώνουν τα εν λόγω δικαιώματα δεν μπορούν να εκληφθούν ως «κλειστοί» κανόνες δικαίου, μη επιδεχόμενοι αναλογικής ερμηνείας (περίπτωση για την οποία βλ. Θ. Δαλακούρα, Ποινικό δικονομικό δίκαιο, τ. 1, εκδ. Δίκαιο & Οικονομία - Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα 2012, σελ. 97-98).

του νόμου (άρθρ. 20 ΧΘΔΕΕ), το δικαίωμα πραγματικής προσφυγής και αμερόληπτου δικαστηρίου (άρθρ. 47 ΧΘΔΕΕ), το τεκμήριο αθωότητας και ο σεβασμός των δικαιωμάτων της υπεράσπισης (άρθρ. 48 ΧΘΔΕΕ), οι αρχές της νομιμότητας και της αναλογικότητας των αξιόποινων πράξεων και ποινών (άρθρ. 49 ΧΘΔΕΕ), η αρχή “ne bis in idem” (άρθρ. 50 ΧΘΔΕΕ) και η αρχή της αναλογικότητας (άρθρ. 52§1 ΧΘΔΕΕ) ως μέσο ελέγχου του θεμιτού του περιορισμού ενός θεμελιώδους δικαιώματος. Στο μέτρο που τα παραπάνω δικαιώματα αντιστοιχούν σε αυτά που κατοχυρώνει η ΕΣΔΑ¹³⁰³, όπως είναι γνωστό, η έννοια και η προστατευτική εμβέλειά τους είναι ίδιες με εκείνες που τους αποδίδονται με τη Σύμβαση σύμφωνα με την επιταγή ομοιογένειας του άρθρου 52§3 ΧΘΔΕΕ¹³⁰⁴. Περαιτέρω, το ενωσιακό δίκαιο μπορεί, κατά την ανωτέρω διάταξη, να παρέχει ευρύτερη προστασία.

Στην Οδηγία, όπως συνακόλουθα και στον Ν. 4489/2017, δεν απαντά διάταξη, η οποία να κατοχυρώνει τα δικαιώματα των καθ’ ων νομικών προσώπων. Στην πράξη, πρέπει να γίνει δεκτό ότι το καθ’ ου η ΕΕΕ νομικό πρόσωπο είναι φορέας όλων των δικαιωμάτων που προαναφέρθηκαν (υπό Β.1 - 3.), καθώς ταιριάζουν στη φύση του δεδομένου τού (έστω οιονεί) ποινικού *status* του. Για παράδειγμα, είναι αδιανόητη μια δίκαιη δίκη χωρίς τη διασφάλιση του δικαιώματος πληροφόρησης του καθ’ ου νομικού προσώπου¹³⁰⁵ – εν προκειμένω ως προς την ΕΕΕ και τα ερευνητικά μέτρα, των οποίων επίκειται η εκτέλεση.

Ως προς το δικαίωμα επί της επεξεργασίας προσωπικών δεδομένων, στην αιτιολογική σκέψη 40 του προοιμίου της Οδηγίας γίνεται λόγος για «δικαίωμα του φυσικού προσώπου». Η –αποκλείουσα τα νομικά πρόσωπα– προσέγγιση αυτή του Ενωσιακού νομοθέτη είναι συμβατή με την Απόφαση-Πλαίσιο 2008/977/ΔΕΥ (άρθρ.

¹³⁰³ Συγκεκριμένα, το άρθρο 6 ΧΘΔΕΕ αντιστοιχεί στο άρθρο 5 ΕΣΔΑ, το άρθρο 7 ΧΘΔΕΕ αντιστοιχεί στο άρθρο 8 ΕΣΔΑ, το άρθρο 8 ΧΘΔΕΕ αντιστοιχεί στο άρθρο 8 ΕΣΔΑ, το άρθρο 17 ΧΘΔΕΕ αντιστοιχεί στο άρθρο 1 Πρώτου Προσθέτου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ, το άρθρο 47 εδ. α’ ΧΘΔΕΕ αντιστοιχεί στο άρθρο 13 ΕΣΔΑ, τα άρθρα 47 εδ. β’ και 48 ΧΘΔΕΕ αντιστοιχούν στο άρθρο 6 ΕΣΔΑ, το άρθρο 49 ΧΘΔΕΕ αντιστοιχεί στο άρθρο 7 ΕΣΔΑ και το άρθρο 50 ΧΘΔΕΕ αντιστοιχεί στο άρθρο 4 Εβδόμου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ· βλ. Επεξηγήσεις σχετικά με τον Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων, ό.π., σελ. 33 επ.

¹³⁰⁴ Βλ. υποσημ. 335.

¹³⁰⁵ Βλ. ενδεικτ. από 12.11.2002 απόφαση (dec.) του ΕΔΔΑ «Fortum Oil and Gas Oy κατά Φινλανδίας», αριθ. προσφ. 32559/96, σκ. 1 (νομικού μέρους), σε σχέση με την πληροφόρηση νομικού προσώπου ως προς την εναντίον του κατηγορία και τη σχετική ποινική δικογραφία.

1§§1, 2) και την Οδηγία 95/46/EK (άρθρ. 1§1)¹³⁰⁶, οι οποίες ίσχυαν κατά τον χρόνο έκδοσης της Οδηγίας 2014/41/ΕΕ, όπως και υπό το σήμερα ισχύον πλαίσιο του ΓΚΠΔ (άρθρ. 1 και αιτ. σκ. 14 προοιμίου) και της Οδηγίας (ΕΕ) 2016/680 (άρθρ. 1§§1, 2)¹³⁰⁷. Κατά τη λογική αυτή, η προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα επιφυλάσσεται μόνον υπέρ των φυσικών προσώπων. Αξίζει, όμως, να σημειωθεί ότι σε ενωσιακό επίπεδο ήδη δρομολογείται η έκδοση κανονισμού «για τον σεβασμό της ιδιωτικής ζωής και την προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες και την κατάργηση της οδηγίας 2002/58/EK» («Κανονισμός ePrivacy»)¹³⁰⁸, στο προστατευτικό πεδίο εφαρμογής του οποίου εντάσσονται και τα νομικά πρόσωπα¹³⁰⁹. Όπως επί λέξει αναφέρεται στο προοίμιο (αιτ. σκ. 3) της πρότασης του κανονισμού, «[τ]α δεδομένα ηλεκτρονικών επικοινωνιών μπορεί επίσης να αποκαλύπτουν πληροφορίες σχετικές με νομικά πρόσωπα, όπως επιχειρηματικά μυστικά ή άλλες ευαίσθητες πληροφορίες που έχουν οικονομική αξία. Επομένως, οι διατάξεις του παρόντος κανονισμού θα πρέπει να εφαρμόζονται τόσο σε φυσικά όσο και σε νομικά πρόσωπα. Επιπλέον, ο παρών κανονισμός θα πρέπει να διασφαλίζει την εφαρμογή των διατάξεων του κανονισμού (ΕΕ) 2016/679 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου και στους τελικούς χρήστες που είναι νομικά πρόσωπα.»¹³¹⁰. Αν και δεν μπορεί, κατ' ακριβολογία, να γίνεται λόγος για προσωπικά δεδομένα των νομικών προσώπων, η παραπάνω πρωτοβουλία ορθά κινείται προς την κατεύθυνση της αναγνώρισης και κατοχύρωσης αντίστοιχων δικαιωμάτων στις περιπτώσεις που κρίνεται ενδεδειγμένο.

¹³⁰⁶ Ο.π. Παρ' ημίν, βλ. αντίστοιχα άρθρ. 1 Ν. 2472/1997.

¹³⁰⁷ Παρ' ημίν, βλ. ενδεικτ. άρθρ. 22§3 εδ. β', 44 Ν. 4624/2019. Για τις ως άνω ενωσιακές πράξεις βλ. στο ίδιο Μέρος, Κεφάλαιο Πέμπτο, Ζ.2.2.

¹³⁰⁸ Βλ. την από 10.1.2017 σχετική πρόταση κανονισμού της Επιτροπής, COM(2017) 10 final (προσβάσιμη σε <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52017PC0010&from=EL>).

¹³⁰⁹ Βλ. ιδίως σελ. 4, 14, 24 και 30 της ως άνω πρότασης κανονισμού. Σύμφωνα με την αιτιολογική έκθεση της πρότασης (σελ. 4, 5), από τη νομολογία του ΔΕΕ και του ΕΔΔΑ επιβεβαιώνεται ότι οι επαγγελματικές δραστηριότητες των νομικών προσώπων δεν πρέπει να αποκλείονται από την προστασία του δικαιώματος που διασφαλίζουν τα άρθρα 7 ΧΘΔΕΕ και 8 ΕΣΔΑ (παραπέμπονται δε αντίστοιχα η από 14.2.2008 απόφαση του ΔΕΕ “Varec SA”, C-450/06, σκ. 48, και, μεταξύ άλλων, η από 2.4.2015 απόφαση του ΕΔΔΑ «Vinci Construction et GTM Génie Civil et Services κατά Γαλλίας», αριθ. προσφ. 63629/10 και 60567/10, σκ. 63).

¹³¹⁰ Βλ. σελ. 14 της εν λόγω πρότασης.

Το ίδιο άλλωστε ισχύει και ως προς το δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής (άρθρ. 7 ΧΘΔΕΕ και, αντίστοιχα, άρθρ. 8 ΕΣΔΑ. Όπως έχει νομολογηθεί από το ΕΔΔΑ¹³¹¹, μπορεί μεν να επιδέχεται αμφισβητήσεων το γεγονός, κατά πόσον ένα νομικό πρόσωπο είναι δυνατόν να έχει «ιδιωτική ζωή». Ωστόσο, οι επικοινωνίες που αυτό πραγματοποιεί (π.χ. τηλεφωνικά, μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου κ.λπ.) εντάσσονται στην έννοια της «αλληλογραφίας» του άρθρου 8§1 ΕΣΔΑ, μπορεί δε να καταστεί παθών στις περιπτώσεις που αίρεται το σχετικό απόρρητο ή διενεργούνται μυστικές έρευνες σε βάρος του.

1.3 Επί των δικαιωμάτων των τρίτων μερών

Πέρα από τον καθ' ου ύποπτο/κατηγορούμενο, είναι πολύ πιθανό από την εκτέλεση της ΕΕΕ να επηρεάζονται και άλλα πρόσωπα. Αν και στο κυρίως κείμενο της Οδηγίας τα πρόσωπα αυτά δεν προσδιορίζονται ειδικά –και συνακόλουθα δεν κατοχυρώνονται ρητά τα δικαιώματά τους–, στο πρότυπο της ΕΕΕ¹³¹² αναφέρονται ως «*πρόσωπ[α] που αφορά το ερευνητικό μέτρο*» επίσης: το θύμα, ο μάρτυρας, ο πραγματογνώμονας, ο «*τρίτος*» ή πρόσωπο που φέρει ιδιότητα που δεν εμπίπτει σε κάποια από τις προαναφερθείσες κατηγορίες (οπότε και πρέπει να προσδιοριστεί η ιδιότητά του από την αρχή έκδοσης). Πρέπει να δεχθούμε ότι από την εκτέλεση της ΕΕΕ επηρεάζονται: α) οι εξεταζόμενοι μάρτυρες (καθώς μπορεί να αυτοενοχοποιηθούν, να εκτεθούν σε κινδύνους¹³¹³ ή να εκθέσουν άλλα πρόσωπα ενώ π.χ. δεσμεύονται από το δικηγορικό ή ιατρικό απόρρητο)· β) οι πραγματογνώμονες· γ) οι παθόντες εγκλημάτων (στο μέτρο που η ΕΕΕ αφορά στην ποινική δίκη, η οποία σχετίζεται με τα τελεσθέντα σε βάρος τους αδικήματα)· δ) τα παρεμπιπτόντως ερευνόμενα πρόσωπα (που δεν έχουν την ιδιότητα –τουλάχιστον όχι ακόμη– του υπόπτου), όπως λ.χ. ο συνδικαιούχος

¹³¹¹ Βλ. ενδεικτ. από 28.6.2007 απόφαση «Association for European Integration and Human Rights and Ekimdzhiev κατά Βουλγαρίας», αριθ. προσφ. 62540/00, σκ. 60.

¹³¹² Βλ. σχετ. στο ίδιο Κεφάλαιο, Α.

¹³¹³ Η περίπτωση αυτή αφορά και σε άτομα που χαρακτηρίζονται ως «προστατευόμενοι μάρτυρες» (παρ' ημίν βλ. άρθρ. 9 Ν. 2928/2001 όπως ισχύει και με τον Ν. 4478/2017), ακριβώς χάριν της προστασίας τους. Για τα σχετικά (μη ρυθμιζόμενα) ζητήματα στο ενωσιακό επίπεδο, βλ. G. Vermeulen / W. De Bondt / Y. Van Damme, Unregulated and inadequately regulated forms of cooperation, σε: G. Vermeulen / W. De Bondt / C. Ryckman (επιμ.), Rethinking international cooperation in criminal matters in the EU: moving beyond actors, bringing logic back, footed in reality, Institute for International Research on Criminal Policy research series vol. 42, εκδ. Maklu, Antwerpen-Apeldoorn-Portland 2012, σελ. 390 επ.

ερευνώμενου λογαριασμού που τηρείται και επ' ονόματι κατηγορουμένου¹³¹⁴ ή ο συνδιαλεγόμενος τηλεφωνικά με καθ' ου που παρακολουθείται· ε) οι κρατούμενοι, των οποίων διατάσσεται η προσωρινή μεταγωγή στο κράτος έκδοσης ή εκτέλεσης βάσει των άρθρων 22-23 της Οδηγίας και 24-25 Ν. 4489/2017, με σκοπό την παρουσία τους κατά την εκτέλεση ερευνητικού μέτρου· και στ) οι ιδιοκτήτες των αποδεικτικών μέσων που διαβιβάζονται κατ' εκτέλεση της ΕΕΕ (διότι προσβάλλεται το δικαίωμα ιδιοκτησίας τους).

Στην Οδηγία απαντούν διάφορες αναφορές σε «τρίτα μέρη» (“third parties”, «tiers») και, ιδίως, σε «ενδιαφερόμενα μέρη» (“parties concerned”, «personnes concernées»)¹³¹⁵. Από την επισκόπησή της διαπιστώνεται ότι οι αναφορές σε «ενδιαφερόμενα μέρη», ήτοι στα άρθρα 5§1 περ. γ', 13§2, 14§4, 19§4, 20, 24§6 και στις αιτ. σκ. 19, 22, 25, 31, 41 του προοιμίου, αφορούν πρωτίστως στους υπόπτους/κατηγορούμενους –ως προς τους οποίους εκδίδεται η ΕΕΕ. Στην εν λόγω έννοια εμπίπτουν πάντως και τα τρίτα μέρη¹³¹⁶. Στον Ν. 4489/2017 οι αναφορές σε «ενδιαφερόμενα μέρη» απαντούν στα άρθρα 16§4, 21§4, 22 εδ. β' και αφορούν, πέραν των υπόπτων/κατηγορουμένων, και σε τρίτους. Εσφαλμένα στο άρθρο 15§2 εδ. β' του Νόμου αντικαταστάθηκε το «ενδιαφερόμενο πρόσωπο», ως προς το οποίο επίκειται

¹³¹⁴ Κατά την αιτ. σκ. 27 του προοιμίου, η ΕΕΕ μπορεί να εκδοθεί με σκοπό την απόκτηση από την αρχή έκδοσης αποδεικτικών μέσων σε σχέση με τους πάσης φύσεως λογαριασμούς, που τηρούνται σε χρηματοπιστωτικά ιδρύματα, με δικαιούχο –πέραν του υπόπτου/κατηγορουμένου– «κάθε άλλο πρόσωπο», ως προς το οποίο οι πληροφορίες αυτές θεωρούνται «απαραίτητες» κατά τη διάρκεια της ποινικής διαδικασίας. Σχετικώς (κριτικά για το κατά πόσον είναι θεμιτή η εν λόγω δυνατότητα) βλ. στο ίδιο Μέρος, Κεφάλαιο Έκτο, Δ. Μάλιστα, με το άρθρο 19§4 (:άρθρ. 21§4 Ν. 4489/2017) προβλέπεται η νομοθέτηση των αναγκαίων μέτρων, από τα κράτη μέλη, ώστε να διασφαλιστεί ότι οι τράπεζες δεν αποκαλύπτουν στον «ενδιαφερόμενο πελάτη» τους ή «σε άλλα τρίτα πρόσωπα» την πραγματοποιηθείσα διαβίβαση πληροφοριών στο κράτος έκδοσης (κατ' άρθρα 26, 27 Οδηγίας, 28 και 29 Ν. 4489/2017) ή το γεγονός ότι μια έρευνα βρίσκεται σε εξέλιξη. Σχετικά με την υποχρέωση τήρησης της εμπιστευτικότητας των ερευνών βλ. στο ίδιο Μέρος, Κεφάλαιο Τέταρτο, Θ.

¹³¹⁵ Ο όρος «ενδιαφερόμενο μέρος» αντιστοιχεί περισσότερο στους όρους “interested party” και «personne intéressée». Ενδιαφερόμενα μέρη μπορεί να είναι και άσχετοι τρίτοι, όπως π.χ. οι δημοσιογράφοι (οι οποίοι όμως δεν μπορεί να είναι “party concerned” - «personne concernée»). Δηλαδή, θα ήταν ορθότερο ο επίμαχος όρος να είχε αποδοθεί στην ελληνική εκδοχή της Οδηγίας ως «σχετιζόμενα» ή «επηρεαζόμενα μέρη». Πάντως, εΐθισται στα ενωσιακά κείμενα ο εν λόγω όρος να αποδίδεται όπως επιλέχθηκε στην προκείμενη Οδηγία.

¹³¹⁶ Έτσι ο Γενικός Εισαγγελέας Υ. Bot στις προαναφερθείσες προτάσεις του επί της υπόθεσης “Ivan Gavanozov”, ό.π., σκ. 106.

ζημία που δικαιολογεί την αναστολή της διαβίβασης των αποδεικτικών στοιχείων κατ' άρθρο 13§2 εδ. β' Οδηγίας, με το «*πρόσωπο που αναφέρεται στην ΕΕΕ*». Κατ' ακριβολογία, το «*πρόσωπο που αναφέρεται στην ΕΕΕ*» μπορεί να μη συνιστά το πρόσωπο, σε βάρος του οποίου εκτελέστηκε το ερευνητικό μέτρο, ή έστω κάποιο άμεσα ενδιαφερόμενο πρόσωπο. Οι δε ρητές αναφορές στους τρίτους απαντούν μόλις στα άρθρα 10§2 περ. γ', 18§3 και 19§4 της Οδηγίας, καθώς και στα άρθρα 12§2 περ. γ', 20§3 *αλλά και* §2, 21§4 Ν. 4489/2017¹³¹⁷. Ως αναφορά σε αυτούς πρέπει να εκληφθεί και αυτή της αιτιολογικής σκέψης 27 του προοιμίου, όπου γίνεται λόγος για «*κάθε άλλο πρόσωπο*» πέραν των υπόπτων/κατηγορουμένων.

Περαιτέρω, στην Οδηγία γίνεται λόγος για «*τρίτο*» πρόσωπο, στο οποίο αφορά το ερευνητικό μέτρο: Ως τέτοιο πρόσωπο θα μπορούσε να νοηθεί, λ.χ., το χρηματοπιστωτικό ίδρυμα που χορηγεί πληροφορίες σχετικές με χρηματοοικονομικούς λογαριασμούς ή χρηματοοικονομικές συναλλαγές κατ' εκτέλεση σχετικής ΕΕΕ (με εντελλόμενα τα ερευνητικά μέτρα των άρθρων 26-27 της Οδηγίας και 28-29 Ν. 4489/2017). Σε τέτοιες περιπτώσεις, η εντολή αφορά μεν σε «*τρίτους*», χωρίς όμως κατ' αρχήν αυτοί να θίγονται ή έστω να επηρεάζονται αρνητικά. Ακόμη, με την Οδηγία παρέχεται στην αρχή έκδοσης ευρύ πεδίο επιλογής του προσώπου «*που αφορά το ερευνητικό μέτρο*», του οποίου πρέπει να αναγραφεί «*η παρούσα θέση [...] στη διαδικασία*», στις περιπτώσεις που δεν εμπίπτει σε κάποια από τις παραπάνω κατηγορίες. Το πρόσωπο αυτό μπορεί να είναι οποιοδήποτε και, αναλόγως των εκάστοτε συνθηκών, δεν μπορεί να αποκλειστεί το ενδεχόμενο να θίγεται από την εκτέλεση της ΕΕΕ. Εσφαλμένα, δε, δεν ορίζεται στα άρθρα 6§1 περ. α' της Οδηγίας και 7§1 περ. α' Ν. 4489/2017, ως προϋπόθεση της αναλογικότητας και του απαραίτητου της έκδοσης της ΕΕΕ, η λήψη υπόψη των δικαιωμάτων και των τρίτων μερών, οι οποίοι επηρεάζονται (άμεσα) από την εκτέλεσή της.

Στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας όλα τα παραπάνω πρόσωπα θεωρούνται, υπό ευρεία έννοια, ως «*τρίτα μέρη*». Και τούτο με δεδομένο ότι τα κεντρικά πρόσωπα, στα οποία εξ ορισμού αφορά η εκδιδόμενη ΕΕΕ, είναι οι ύποπτοι και οι

¹³¹⁷ Σημειώνεται ότι διαφορετική –και έτσι μη αναλυόμενη στις παρακάτω γραμμές– είναι η περίπτωση των «*τρίτων*» που αναφέρονται στα άρθρα 18§4 Οδηγίας και 20§4 ν.4489/2017, καθώς αυτοί δεν απασχολούν εν προκειμένω τον Ενωσιακό νομοθέτη ως πρόσωπα επηρεαζόμενα από την εκτέλεση της ΕΕΕ [ιδιότητα που είναι αδιάφορο αν φέρουν ή όχι], αλλά ως πρόσωπα κατά των οποίων το κράτος έκδοσης ή εκτέλεσης δικαιούται να στραφεί για την αποζημίωσή του εξαιτίας ζημιών που υπέστη λόγω της δράσης τους κατά την εκτέλεση της ΕΕΕ.

κατηγορούμενοι, δηλαδή τα πρόσωπα κατά των οποίων κινούνται οι ποινικές διαδικασίες. Εν προκειμένω, ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα τρίτα μέρη που κατά τα προαναφερθέντα *κατ' εξαρχήν* θίγονται ή έστω επηρεάζονται αρνητικά και όχι, λ.χ., η ολότελα αόριστη –και έτσι υπερβολικά ευρεία– «κατηγορία» των ως άνω «*τρίτων*».

Η συμπερίληψη στις προστατευτικές διατάξεις της Οδηγίας για τα «ενδιαφερόμενα μέρη», που προαναφέρθηκαν, και των διαφόρων τρίτων, που επηρεάζονται άμεσα από την εκτέλεση της ΕΕΕ δεν μπορεί να αποκλειστεί –τουλάχιστον βάσει του γράμματος της Οδηγίας και του Ν. 4489/2017¹³¹⁸. Διαφορετικά, η προστασία των τελευταίων εκ της Οδηγίας και του Νόμου θα υστερούσε σημαντικά, αλλά και αδικαιολόγητα, δεδομένων των παρεμβάσεων τις οποίες και τα πρόσωπα αυτά ενδέχεται να υφίστανται εν προκειμένω. Επιπλέον, από το γράμμα των άρθρων 1§4 της Οδηγίας και 2§3 Ν. 4489/2017, με τα οποία εισάγεται ρήτρα επιφύλαξης της ενωσιακής δημόσιας τάξης, προκύπτει σαφώς ότι στο προστατευτικό πεδίο τους δεν περιλαμβάνεται μόνον ο ύποπτος/κατηγορούμενος¹³¹⁹. Έτσι, ως προς κάθε επηρεαζόμενο από την εκτέλεση της ΕΕΕ τρίτο πρόσωπο είναι ενδεδειγμένο να ισχύουν οι προβλέψεις της Οδηγίας στα άρθρα 13§2 (αναστολή της διαβίβασης αποδεικτικών μέσων όταν αυτή θα προκαλούσε σοβαρή και μη αναστρέψιμη ζημία), 20 (πρόσβαση σε δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα υπό την επιφύλαξη των δικαιωμάτων του θιγομένου) και 24§6 (επιφύλαξη μέτρων που συμφωνήθηκαν για την προστασία του ενδιαφερομένου στο πλαίσιο της εξέτασης με οπτικοακουστική μετάδοση), καθώς και αντίστοιχα στα άρθρα 15§2, 22 και 26§6 Ν. 4489/2017. Περαιτέρω, κατ' άρθρα 14§4 της Οδηγίας και 16§4 Ν. 4489/2017, τα ενδιαφερόμενα μέρη νομιμοποιούνται να ασκούν ένδικα μέσα. Στα μέρη αυτά πρέπει να γίνει δεκτό ότι περιλαμβάνονται, πέραν των υπόπτων/κατηγορουμένων, και οι τρίτοι¹³²⁰. Επιπλέον, πρέπει να θεωρηθεί ότι αφορούν και στους τελευταίους οι αιτιολογικές σκέψεις του προοιμίου της Οδηγίας με αριθ. 19 (απόρριψη της εκτέλεσης της ΕΕΕ στις περιπτώσεις που υπάρχει σοβαρός λόγος να θεωρηθεί ότι διαφορετικά θα παραβιαστεί θεμελιώδες δικαίωμα), 22 (αποτελεσματική άσκηση ενδίκων μέσων), 25 (συμμετοχή κατά την εκτέλεση της ΕΕΕ) και 41 (άσκηση ενδίκων μέσων για την προστασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα).

¹³¹⁸ Τουναντίον, μάλιστα, η συμπερίληψη αυτή είναι εν προκειμένω σκόπιμη κατ' αναλογική εφαρμογή (ή άλλως κατά τελεολογική διασταλτική ερμηνεία) των σχετικών διατάξεών τους.

¹³¹⁹ Βλ. και προτάσεις Γενικού Εισαγγελέα *Y. Bot* επί της υπόθεσης “*Ivan Gavanov*”, ό.π., σκ. 59.

¹³²⁰ Έτσι ο Γενικός Εισαγγελέας *Y. Bot* στις προτάσεις του, ό.α.π., σκ. 101-107.

Στο μέτρο, όμως, που η ΕΕΕ περιλαμβάνει πληροφορίες ως προς συγκεκριμένο τρίτο κατ' άρθρο 5§1 περ. γ' της Οδηγίας, το πρόσωπο αυτό δεν έχει το δικαίωμα να πληροφορηθεί ως προς την εντολή ακόμη και αν δεν έχει απαιτηθεί η τήρηση του εμπιστευτικού χαρακτήρα του εντελλόμενου ερευνητικού μέτρου, αφού δεν συνιστά καν ύποπτο –ιδιότητα την οποία δεν αποκλείεται να αποκτήσει στη συνέχεια. Το ίδιο ισχύει και ως προς το δικαίωμα σε συνήγορο, το δικαίωμα διερμηνείας και μετάφρασης και το δικαίωμα άσκησης ενδίκων μέσων. Εν προκειμένω, το αντίστοιχο άρθρο 8§1 περ. γ' Ν. 4489/2017 διαφέρει, καθώς αναφέρεται σε πληροφορίες που αφορούν μόνο σε ύποπτο/κατηγορούμενο. Η διαφορά αυτή όμως μικρή σημασία έχει, στο μέτρο που η ελληνική αρχή έκδοσης ή εκτέλεσης διαβιβάζει ή παραλαμβάνει το προκαθορισμένο έντυπο της ΕΕΕ, στο οποίο είναι δυνατόν να αναφέρονται και πληροφορίες σχετικές με τρίτα πρόσωπα (:στις ενότητες Ε' και Ζ', 1.).

Κατ' άρθρα 10§2 περ. γ' της Οδηγίας και 12§2 περ. γ' Ν. 4489/2017, η εξέταση των τρίτων [στους οποίους δεν συμπεριλαμβάνονται, ως ξεχωριστά αναφερόμενοι, οι μάρτυρες και τα θύματα] στο έδαφος του κράτους εκτέλεσης συνιστά ερευνητικό μέτρο, το οποίο πρέπει να είναι πάντοτε διαθέσιμο στο πλαίσιο της νομοθεσίας του κράτους εκτέλεσης. Εν προκειμένω, δικαιολογημένα μπορεί να διερωτηθεί κάποιος *ποιοι* είναι οι εν λόγω τρίτοι, την εξέταση των οποίων μπορεί να εντέλλεται η αρχή έκδοσης της ΕΕΕ, χωρίς όμως αυτοί να συνιστούν μάρτυρες ή παθόντες εγκλημάτων. Σε κάθε περίπτωση, κατά την εξέταση των προσώπων αυτών¹³²¹ πρέπει, κατ' αναλογία, να τους αναγνωρίζονται τα δικαιώματα που προβλέπονται για τους μάρτυρες και τους παθόντες εγκλημάτων (στο μέτρο που βρίσκονται σε συναφή θέση με αυτούς).

Ο δε παρεμπιπτόντως ερευνώμενος κατά την εκτέλεση της ΕΕΕ, εφόσον καταστεί ύποπτος, αναμφίβολα δικαιούται να σιωπήσει, να μην αυτοενοχοποιηθεί και να ασκήσει το δικαίωμα δικαστικής ακρόασής του. Επιπλέον, θα πρέπει να μη ληφθούν υπόψη οι προανακριτικές καταθέσεις που έδωσε υπό την ιδιότητα του μάρτυρα¹³²². Τα ίδια δικαιώματα πρέπει να παρασχεθούν στον κρατούμενο, του οποίου έχει διαταχθεί η

¹³²¹ Στα πρόσωπα αυτά θεωρούμε ότι δεν συμπεριλαμβάνονται οι πραγματογνώμονες, οι οποίοι αναφέρονται ρητά υπό την ιδιότητά τους αυτή σε άλλες ρυθμίσεις της Οδηγίας.

¹³²² Βλ. ενδεικτ. ΑΠ 150/2010, ΤΝΠ/ΔΣΑ, κατά την οποία η λήψη υπόψη και αξιοποίηση αποδεικτικών των μαρτυρικών καταθέσεων, οι οποίες δόθηκαν πριν ο εξετασθείς αποκτήσει την ιδιότητα του κατηγορουμένου, προκαλεί απόλυτη ακυρότητα (άρθρ. 171§1 περ. δ' ΚΠΔ), «*διότι αφορά την υπεράσπιση του κατηγορουμένου και ειδικότερα το δικαίωμα σιωπής και μη αυτοενοχοποίησής του, ως ειδικότερη έκφραση του δικαιώματός του για “δίκαιη δίκη”*», που του εξασφαλίζει το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ».

προσωρινή μεταγωγή στο κράτος έκδοσης ή στο κράτος εκτέλεσης¹³²³. Αξίζει να επισημανθεί ότι γενικότερα ως προς τα τρίτα πρόσωπα, που επηρεάζονται από τις ποινικές διαδικασίες, έχει υποστηριχθεί –όχι αβάσιμα– το ενδεδειγμένο της αποζημίωσής τους λόγω της υποβάθμισης της θέσης τους¹³²⁴.

Από τα άρθρα 18§3 της Οδηγίας και 20§3 Ν. 4489/2017 συνάγεται η αστική ευθύνη του κράτους μέλους, λόγω της ζημίας που προκάλεσαν οι υπάλληλοί του σε «οποιοδήποτε πρόσωπο», «παθόντα» ή «άλλο δικαιούχο», στο έδαφος άλλου κράτους μέλους, κατά την εκτέλεση της ΕΕΕ. Η ρύθμιση είναι εύλογη, καθώς αφορά στην αστική ευθύνη του πράγματι ευθυνόμενου κράτους μέλους, εξαιτίας των (παράνομων) ενεργειών των προστηθέντων υπαλλήλων του, αναφορικά με τη σχετική ζημία που κλήθηκε να επανορθώσει το έτερο κράτος μέλος με βάση το άρθρο 18§2 της Οδηγίας και, αντίστοιχα, το άρθρο 20§2 Ν. 4489/2017.

Ειδικότερα όσον αφορά στο δικαίωμα σεβασμού της ιδιοκτησίας των τρίτων μερών επί των αποδεικτικών μέσων, αυτό κατ' άρθρο 17§1 ΧΘΔΕΕ (παρ' ημίν και κατ' άρθρα 17§1 Συντ. και 1 Πρώτου Προσθέτου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ¹³²⁵) τελεί υπό την επιφύλαξη του γενικού συμφέροντος. Η κατάσχεση περιουσιακού στοιχείου, το οποίο ανήκει σε τρίτο πρόσωπο και συνιστά αποδεικτικό μέσο (διαβιβαζόμενο κατ' εκτέλεση της ΕΕΕ)¹³²⁶, πρέπει να λαμβάνει χώρα τηρουμένης της αρχής της αναλογικότητας (κατ' άρθρο 52§1 ΧΘΔΕΕ, καθώς και σύμφωνα με τη νομολογία του

¹³²³ Βλ. σχετ. στο ίδιο Μέρος, Κεφάλαιο Έκτο, Β.

¹³²⁴ Βλ. σχετ. *European Criminal Policy Initiative, A manifesto...*, ό.π., 431, 433.

¹³²⁵ Σημειωτέον ότι σύμφωνα με το ΕΔΔΑ, στο μέτρο που δεν αποδίδεται στα τρίτα μέρη ποινική κατηγορία, αυτά δεν εμπίπτουν στην ποινική πτυχή του άρθρου 6 ΕΣΔΑ· βλ. ενδεικτ. από 5.5.1995 απόφαση «Air Canada κατά Ηνωμένου Βασιλείου», αριθ. προσφ. 18465/91, σκ. 50 επ.

¹³²⁶ Στα περιουσιακά αυτά στοιχεία, που κατάσχονται και διαβιβάζονται κατ' εκτέλεση της ΕΕΕ, συμπεριλαμβάνεται και το ασφαλιστικώς δεσμευόμενο «στοιχείο το οποίο μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως απόδειξη» (“item that may be used as evidence”, «*éléments susceptibles d’être utilisés comme preuve*») του άρθρου 32 Οδηγίας και, αντίστοιχα, το «αποδεικτικό στοιχείο» του άρθρου 34 Ν. 4489/2017. Στην Οδηγία δεν απαντά ορισμός των εν λόγω στοιχείων, ούτε και το μέγιστο χρονικό διάστημα επιβολής του εντελλόμενου βάσει της ΕΕΕ προσωρινού μέτρου (βλ. άρθρ. 32§3· αντίστοιχα άρθρ. 34§3 Ν. 4489/2017). Και με τα μέτρα αυτά είναι δυνατόν να προσβάλλεται το δικαίωμα ιδιοκτησίας του καθ' ου, *contra* στο άρθρο 17 ΧΘΔΕΕ (και, αντίστοιχα, στο άρθρο 1 Πρώτου Προσθέτου Πρωτοκόλλου ΕΣΔΑ)· βλ. απόφαση ΔΕΚ «Kadi και Al Barakaat International Foundation κατά του Συμβουλίου της ΕΕ», ό.π., σκ. 355 επ.

ΕΔΔΑ¹³²⁷). Ασφαλώς, δεν επαρκεί η αναφορά της αιτ. σκ. 16 προοιμίου ότι «[τ]α μη παρεμβατικά ερευνητικά μέτρα θα μπορούσαν, λ.χ., να είναι μέτρα που δεν παραβιάζουν [...] το δικαίωμα ιδιοκτησίας, ανάλογα με το εθνικό δίκαιο». Ελλείψει ρυθμίσεων στην Οδηγία, πρέπει να προβλέπεται στις εσωτερικές νομοθεσίες των κρατών μελών η απόδοση των κατασχεθέντων το αργότερο μετά την ολοκλήρωση της ποινικής δίκης στο κράτος έκδοσης¹³²⁸. Διαφορετικά, πέραν της παράβασης του άρθρου 17§1 ΧΘΔΕΕ (και αντίστοιχα του άρθρου 1 Πρώτου Προσθέτου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ), θα μπορούσε κατά τη γνώμη μου να υποστηριχθεί ότι η κατάσχεση έχει κατ' ουσίαν τιμωρητικό (ποινικό) χαρακτήρα και, όθεν, ότι εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 47 ΧΘΔΕΕ (και αντίστοιχα του άρθρου 6§1 ΕΣΔΑ)¹³²⁹. Εν προκειμένω, είναι πάντως σκόπιμο να εφαρμόζεται αναλογικά το άρθρο 6§2 της Οδηγίας 2014/42/ΕΕ¹³³⁰, κατά το οποίο δεν θίγονται τα (περιουσιακά) δικαιώματα των καλόπιστων τρίτων.

Όσον αφορά στους παθόντες των εγκλημάτων¹³³¹, πρέπει να λαμβάνεται υπόψη η θέση τους –η οποία αγνοήθηκε πλήρως στην Οδηγία–, χωρίς όμως να επηρεάζεται η ισορροπία της ποινικής διαδικασίας σε βάρος του υπόπτου/κατηγορουμένου. Έτσι, αν η εκτέλεση της ΕΕΕ πραγματοποιείται σε άλλο κράτος μέλος από αυτό στο οποίο βρίσκεται ο παθών, είναι πιθανόν ο τελευταίος να μη μπορεί να παρακολουθήσει και να πληροφορηθεί την πορεία της στο κράτος εκτέλεσης –λόγω αντικειμενικών δυσκολιών όπως η διαφορετικότητα των νομικών συστημάτων και η χρήση σε αυτό γλώσσας που δεν γνωρίζει. Προς τούτο, ενδείκνυται η παροχή συνδρομής διερμηνέα και συνηγόρου στον παθόντα (σύμφωνα με τα άρθρα 4§1 περ. δ', στ', 7, 13 Οδηγίας 2012/29/ΕΕ¹³³²

¹³²⁷ Βλ. υποσημ. 969.

¹³²⁸ Παρ' ημίν, με βάση το άρθρο 544 ΚΠΔ προβλέπεται και η αποκατάσταση της περιουσιακής και ηθικής βλάβης που προκαλείται από την επιβολή κατάσχεσης, λαμβανομένης υπόψη της διάρκειας και της αξίας αυτής, εφόσον εκ των υστέρων αποδειχθεί ότι δεν ήταν δικαιολογημένη.

¹³²⁹ Εξ όσων γνωρίζω, τέτοια ερμηνευτική προσέγγιση δεν έχει μέχρι στιγμής ακολουθηθεί από το ΔΕΕ και το ΕΔΔΑ. Πρβλ. πάντως από 27.11.2007 απόφαση του ΕΔΔΑ «Hamer κατά Βελγίου», αριθ. προσφ. 21861/03, σκ. 59-60, με την οποία θεωρήθηκε ως «ποινή» η κατεδάφιση εξοχικής κατοικίας, εμπίπτουσα στην ποινική πτυχή του άρθρου 6§1 ΕΣΔΑ, και έγινε δεκτό ότι παραβιάστηκε το τελευταίο (όχι όμως και το άρθρο 1 Πρώτου Προσθέτου Πρωτοκόλλου).

¹³³⁰ Ο.π. (υποσημ. 554).

¹³³¹ Βλ. σχετ. *European Criminal Policy Initiative, A manifesto...*, ό.π., 431.

¹³³² Οδηγία 2012/29/ΕΕ «για τη θέσπιση ελάχιστων προτύπων σχετικά με τα δικαιώματα, την υποστήριξη και την προστασία θυμάτων της εγκληματικότητας και για την αντικατάσταση της απόφασης-πλαισίου 2001/220/ΔΕΥ του Συμβουλίου», ΕΕ L 315/14.11.2012, σελ. 57 επ.

και 57§1 περ. δ', στ', 60 Ν. 4478/2017, με τον οποίο ενσωματώθηκε στην ελληνική έννομη τάξη), αναλόγως δε της εκάστοτε υπόθεσης ενδέχεται να είναι σκόπιμη και η παράστασή του κατά την εκτέλεση συγκεκριμένων ερευνητικών μέτρων. Εφόσον, δε, ο παθών έχει την ιδιότητα του διαδίκου στην ανοιγείσα ποινική δίκη (και όχι απλώς την ιδιότητα του μάρτυρα ή οποιαδήποτε άλλη), δικαιούται –κατ' αναλογίαν προς τον κατηγορούμενο– να αιτηθεί προς την αρμόδια αρχή την έκδοση της ΕΕΕ και την εκτέλεση συγκεκριμένων ερευνητικών μέτρων (επιχείρημα *ex* άρθρ. 10 Οδηγίας 2012/29/ΕΕ¹³³³)¹³³⁴.

Αν και είναι πολύ πιθανό να παραβιάζονται τα δικαιώματα των τρίτων μερών (άρθρ. 7, 8, 17 ΧΘΔΕΕ και, αντίστοιχα, άρθρ. 8 ΕΣΔΑ, 1 Πρώτου Προσθέτου Πρωτοκόλλου ΕΣΔΑ κ.λπ.) και συνακόλουθα αυτά να μεταπίπτουν σε ένα ιδιότυπο *status* οιονεί καθ' ων, το πλαίσιο προστασίας τους βάσει της Οδηγίας και του Ν. 4489/2017 είναι, όπως διαπιστώνεται, κατ' ουσίαν ανύπαρκτο. Και τούτο, για τον λόγο ότι δεν περιλαμβάνεται στην Οδηγία, όπως και στον Νόμο, συγκεκριμένη εξασφαλιστική για τα πρόσωπα αυτά διάταξη. Μόνη εξαίρεση συνιστά, τρόπον τινά, ο μη αποκλεισμός τους στα άρθρα 14 της Οδηγίας και 16 Ν. 4489/2017 από τα πρόσωπα που δικαιούνται να ασκήσουν ένδικα μέσα κατά της ΕΕΕ και των εντελλόμενων με αυτή ερευνητικών μέτρων. Κατά συνέπεια, η προστασία των τρίτων μερών εναπόκειται πλήρως στις εσωτερικές νομοθεσίες των κρατών μελών. Πρέπει δε να αναγνωρίζονται σε αυτά τουλάχιστον τα δικαιώματα που προβλέπονται προκειμένου για πρόσωπα που βρίσκονται στην αντίστοιχη νομική θέση¹³³⁵.

¹³³³ Σημειώνεται ότι το ανωτέρω άρθρο δεν ενσωματώθηκε ρητά με τον Ν. 4478/2017.

¹³³⁴ Κατ' άρθρο 4 ΕΣΑΔΣΠΥ, «οι διάδικοι δύνανται να παραστήσιν εις την εκτέλεσιν [δικαστικής παραγγελίας] εφ' όσον το προς ό η αίτησις Μέρος συναινέ προς τούτο». Αντίστοιχη δυνατότητα δεν προβλέπεται στην Οδηγία, πρέπει δε να γίνει δεκτή εφόσον τηρούνται τα δικαιώματα του καθ' ου και προβλέπεται στη νομοθεσία του κράτους εκτέλεσης, ενώ δεν θίγεται το παραδεκτό της διαδικασίας κατά τη νομοθεσία του κράτους έκδοσης. Ενδεχομένως, δηλαδή, να απαιτείται σχετικώς προηγούμενη συνεννόηση μεταξύ των ανωτέρω αρχών. Για την προκείμενη προβληματική παρ' ημίν, στο πλαίσιο της μικρής δικαστικής συνδρομής, βλ. τις ορθές –αντίστοιχα και για την εφαρμογή του Ν. 4489/2017– θέσεις του Γ. Τριανταφύλλου, Το δικαίωμα υπεράσπισης στις διαδικασίες διασυνοριακής..., ό.π., σελ. 164 επ.

¹³³⁵ Έτσι και η R. Garcimartin Montero, The European Investigation Order..., ό.π., 48. Για παράδειγμα, πρέπει να παρέχεται στα πρόσωπα αυτά η δυνατότητα να προσφύγουν κατά της κατάσχεσης περιουσιακού αντικειμένου τους, σύμφωνα και με τη νομολογία του ΕΔΔΑ για το άρθρο 1 Πρώτου Προσθέτου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ· βλ. υποσημ. 159. Παρ' ημίν, βλ. άρθρ. 262§2 ΚΠΔ.

2. Η προβληματική της αποδεικτικής αξιοποίησης των συλλεγόμενων αποδεικτικών μέσων στο κράτος έκδοσης

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η –υποστηριζόμενη από αρκετούς θεωρητικούς¹³³⁶– θέση ότι ο μόνος τρόπος για να αντιμετωπιστούν οι δυσλειτουργίες, που ανακύπτουν από την εφαρμογή των κανόνων “forum regit actum” και “locus regit actum”, είναι η θέσπιση ελάχιστων προτύπων (“*minimum standards*”) για το παραδεκτό των ποινικών αποδεικτικών μέσων σε ενωσιακό επίπεδο. Σχετικώς, ήδη το έτος 2009, με την έκδοση της Πράσινης Βίβλου «για τη συγκέντρωση αποδεικτικών στοιχείων σε ποινικές υποθέσεις μεταξύ κρατών μελών και την εξασφάλιση του παραδεκτού τους»¹³³⁷, η Επιτροπή είχε επιχειρήσει να διερευνήσει τις προθέσεις των κρατών μελών για την τυχόν θέσπιση κοινών προτύπων. Αυτή η πρόκληση «απόπειρα» δεν τελεσφόρησε – προφανώς για λόγους διατήρησης αλώβητης της κρατικής κυριαρχίας– και δρομολογήθηκε αποκλειστικά η έκδοση της Οδηγίας για την ΕΕΕ.

Στο πλαίσιο της Οδηγίας, επιλέγεται κατ’ αρχήν –με διάφορες πάντως εξαιρέσεις– η εφαρμογή του κανόνα “forum regit actum”, προφανώς με σκοπό την εξασφάλιση του παραδεκτού των αποδεικτικών μέσων στο κράτος έκδοσης. Εντούτοις, καμία διάταξή της δεν αφορά ευθέως στη ρύθμιση των ζητημάτων που σχετίζονται με το εν λόγω παραδεκτό σε ενωσιακό επίπεδο. Όπως ορθά παρατηρεί η Kusak¹³³⁸, η διάταξη του άρθρου 9§2 της Οδηγίας (περί κατ’ αρχήν εφαρμογής του παραπάνω κανόνα) δεν σηματοδοτεί εν προκειμένω απλά την έλλειψη προόδου, αλλά ένα «βήμα προς τα πίσω» και μια χαμένη ευκαιρία για τη διαμόρφωση συστήματος αμοιβαίας αναγνώρισης των αποδεικτικών μέσων.

¹³³⁶ Βλ. ενδεικτ. G. Vermeulen / W. De Bondt / Y. Van Damme, *Unregulated...*, ό.π., σελ. 410· M. Kusak, *Common EU minimum standards...*, ό.π., 349. Πρβλ. το “Draft Convention on Electronic Evidence” σε S. Mason / D. Seng (επιμ.), *Electronic evidence*, Institute of Advanced Legal Studies / School of Advanced Study / University of London, Λονδίνο 2017⁴, σελ. 355 επ. (προσβάσιμο σε <http://humanities-digital-library.org/index.php/hdl/catalog/view/electronicEvidence/16/93-1>), με το οποίο προτείνεται συγκεκριμένος τρόπος ανταλλαγής ηλεκτρονικών αποδεικτικών μέσων μεταξύ των συνεργαζόμενων αρμόδιων αρχών των συμβαλλόμενων κρατών, με σκοπό τη διασφάλιση δίκαιης δίκης και την εξασφάλιση του παραδεκτού τους.

¹³³⁷ Ο.π. (υποσημ. 476).

¹³³⁸ M. Kusak, *Mutual admissibility of evidence and the European investigation order: aspirations lost in reality*, ERA Forum 2019, 396.

Οι ελάχιστοι κανόνες που θεσπίζονται με την Οδηγία εξαρτώνται από τη συνδρομή διαφόρων όρων, με κύριο από αυτούς –και ως ένα βαθμό τουλάχιστον εύλογο– τη μη αντίθεση των εντελλόμενων μέτρων στις θεμελιώδεις αρχές του δικαίου του κράτους εκτέλεσης¹³³⁹ ή και γενικότερα στο εσωτερικό του δίκαιο¹³⁴⁰. Έτσι, όμως, είναι υπαρκτός ο κίνδυνος να λειτουργούν οι κανόνες για την εκτέλεση των ερευνητικών μέτρων και τη συγκέντρωση των αποδεικτικών μέσων αποτελεσματικά, μόνο μεταξύ κρατών μελών με παρόμοια σχετικά εθνικά πρότυπα. Η διαπίστωση αυτή ισχύει με βεβαιότητα όσον αφορά στην εσωτερική έννομη τάξη, καθώς με τον Ν. 4489/2017 δόθηκε γενικότερα το προβάδισμα, όταν κράτος εκτέλεσης είναι η Ελλάδα, στην τήρηση της ελληνικής νομοθεσίας¹³⁴¹ και όχι μόνο των θεμελιωδών αρχών της.

Αντίστροφα, όταν η ΕΕΕ εκδίδεται από ελληνική αρχή, μπορεί να διατάσσεται η εκτέλεση μόνο των προβλεπόμενων στην εσωτερική νομοθεσία ερευνητικών μέτρων. Η αποδεικτική αξία των εισφερόμενων με την εκτέλεσή τους αποδεικτικών μέσων κρίνεται κατά το ημεδαπό ποινικοοικονομικό δίκαιο. Αν, για παράδειγμα, βάσει της ΕΕΕ διεξαχθεί η ανακριτική πράξη της αυτοψίας από την αλλοδαπή αρχή εκτέλεσης χωρίς να επιτραπεί η παράσταση των διαδίκων κατά τη διενέργειά της, η έκθεση αυτοψίας θα είναι απόλυτα άκυρη λόγω παράβασης του άρθρου 92§1 ΚΠΔ¹³⁴². Για τον λόγο αυτό, προς εξασφάλιση του παραδεκτού των εισφερόμενων κατ' εκτέλεση της ΕΕΕ αποδεικτικών μέσων, πρέπει να συμπεριλαμβάνεται ρητά στην εντολή κάθε απαιτούμενο τέτοιο ειδικό αίτημα. Το δε κύρος των ανακριτικών πράξεων, που διενεργήθηκαν στο κράτος εκτέλεσης, εξετάζεται με βάση το δίκαιο τούτου. Στις περιπτώσεις, λοιπόν, που ο καθ' ου επικαλείται ενώπιον των αρχών του κράτους έκδοσης την ακυρότητα των πράξεων αυτών, θα πρέπει να προσδιορίζει τον –έστω ουσιώδη– λόγο για τον οποίο αυτές πάσχουν με βάση τη νομοθεσία του κράτους εκτέλεσης¹³⁴³. Όπως διαπιστώνεται, η διασφάλιση του παραδεκτού του αποδεικτικού μέσου συνιστά μάλλον περίπλοκο όρο, που εξαρτάται από πολλούς και διάφορους παράγοντες.

¹³³⁹ Βλ. άρθρ. 9§§2, 4 εδ. β', 24§§2 περ. β', 5 περ. α' Οδηγίας.

¹³⁴⁰ Βλ. άρθρ. 9§5, 10§1, 11§1 περ. ζ', η', 24§§3 περ. β', 5 περ. ε', 7, 29§4 Οδηγίας.

¹³⁴¹ Βλ. στο ίδιο Μέρος, Κεφάλαιο Τέταρτο, Γ.2, για το κεφαλαιώδους εν προκειμένω σημασίας άρθρο 11§3 Ν. 4489/2017. Περαιτέρω, βλ. άρθρ. 11§5 εδ. β', 26§§2 περ. β', 5 περ. α' του Νόμου.

¹³⁴² Βλ. Γ. Τριανταφύλλου, Το δικαίωμα υπεράσπισης στις διαδικασίες διασυνοριακής..., ό.π., σελ. 169.

¹³⁴³ Έτσι, προκειμένου για την «παραδοσιακή» δικαστική συνδρομή, η ΑΠ 216/1988, ΠοινΧρ 1988, 509. Βλ. σχετ. Ε. Βασιλακάκη, Το αλλοδαπό δίκαιο..., ό.π., σελ. 364 επ.

Από την πλευρά της ποινικής καταστολής μπορεί να θεωρηθεί ότι η ενωσιακή δικαστική συνεργασία ευνοείται με την αναγνώριση του παραδεκτού και των παράνομων αποδεικτικών μέσων, που διαβιβάζονται μεταξύ των κρατών μελών κατ' εκτέλεση της ΕΕΕ¹³⁴⁴. Αναμφισβήτητα, όμως, η ανάπτυξη της εν λόγω συνεργασίας δεν μπορεί να πραγματοποιείται με τρόπο, ο οποίος αντιβαίνει *τουλάχιστον* στην εσωτερική δημόσια τάξη του κράτους έκδοσης ή του κράτους εκτέλεσης. Ο αποκλεισμός της αξιοποίησης αποδεικτικών μέσων, που αποκτώνται με την παραβίαση των θεμελιωδών δικαιωμάτων του καθ' ου –και κατ' αποτέλεσμα συνιστούν απαγορευμένα αποδεικτικά μέσα–, είναι απαραίτητος για την προστασία των εν λόγω δικαιωμάτων. Η διαπίστωση αυτή ισχύει τόσο ως προς τη απόκτηση τέτοιων αποδεικτικών μέσων στο κράτος εκτέλεσης, όσο και ως προς την αποδεικτική αξιοποίησή τους στο κράτος έκδοσης, καθώς η παραβίαση των θεμελιωδών δικαιωμάτων μπορεί να συντελεστεί τόσο στο κράτος εκτέλεσης όσο και στο κράτος έκδοσης. Λαμβανομένου υπόψη του λόγου άρνησης των άρθρων 11§1 περ. στ' της Οδηγίας και 13§1 περ. στ' Ν. 4489/2017, μια τέτοια εξέλιξη μπορεί να προληφθεί τόσο από την αρμόδια για την έκδοση/επικύρωση της ΕΕΕ αρχή όσο και από την αρχή εκτέλεσης κατά τον έλεγχο της εντολής. Διαφορετικά, ένα τέτοιο ενδεχόμενο μπορεί εν τέλει να αντιμετωπιστεί με τη μη λήψη υπόψη στο κράτος έκδοσης των (παράνομως κτηθέντων στο κράτος εκτέλεσης) αποδεικτικών μέσων¹³⁴⁵.

Κατά τη γνώμη μου, είναι ώριμες πια οι συνθήκες για να αξιοποιηθεί η δυνατότητα του άρθρου 82§2 εδ. γ' περ. α' ΣΛΕΕ και να θεσπιστούν ελάχιστοι κοινοί

¹³⁴⁴ Βλ. *M. Marty*, *La légalité de la preuve dans l'espace pénal européen*, εκδ. Larcier, Βρυξέλλες 2016, σελ. 461.

¹³⁴⁵ Οι όροι του παραδεκτού των αποδεικτικών μέσων καθορίζονται από τα κράτη μέλη και κρίνονται από τα εθνικά δικαστήριά τους· βλ. υποσημ. 686. Στις περιπτώσεις που το αποδεικτικό μέσο αποκτάται κατά παράβαση των άρθρων 6, 8 αλλά και 3 ΕΣΔΑ, το ΕΔΔΑ αποφαίνεται επί της δικαιοσύνης της ποινικής διαδικασίας εξετάζοντάς τη *συνολικά* (“*as a whole*”) –συμπεριλαμβανομένου του τρόπου κτήσης των αποδεικτικών μέσων· βλ. ενδεικτ. από 29.11.2016 απόφαση του ΕΔΔΑ [GC] «*Lhermitte κατά Βελγίου*», αριθ. προσφ. 34238/09, σκ. 83· από 12.5.2000 απόφαση «*Khan κατά Ηνωμένου Βασιλείου*», αριθ. προσφ. 35394/97, σκ. 35, 38· επίσης, βλ. υποσημ. 1239. Έτσι, όμως, δεν αποκλείεται να κριθεί τελικά δίκαιη μια δίκη, ακόμη και όταν στο πλαίσιο αυτής έχουν ληφθεί υπόψη παράνομως ληφθέντα (εν προκειμένω κατ' εκτέλεση της ΕΕΕ) αποδεικτικά μέσα. Για την προβληματική σχετικά με τις αποδεικτικές απαγορεύσεις –η οποία εκφεύγει της παρούσας διατριβής–, βλ. *D. Giannouloupoulos*, *Improperly obtained evidence in Anglo-American and Continental law*, εκδ. Hart, Oxford-Portland/Oregon 2019, *passim*· *M. Marty*, *La légalité de la preuve...*, ό.π., σελ. 570 επ.

κανόνες για την εξασφάλιση του παραδεκτού των αποδεικτικών μέσων που συγκεντρώνονται ενδοενωσιακά¹³⁴⁶. Δηλαδή, θα μπορούσαν να θεσπιστούν γενικά πρότυπα, εφαρμοστέα σε όλα τα είδη ερευνητικών μέτρων και αποδεικτικών μέσων, είτε ειδικότεροι κανόνες ανάλογα με το είδος του ερευνητικού μέτρου και του αποδεικτικού μέσου. Είναι γεγονός ότι, με την αμοιβαία αποδοχή από τα κράτη μέλη ενός ενωσιακού «κώδικα συγκέντρωσης αποδεικτικών μέσων», οι ποινικές διαδικασίες με διασυνοριακή διάσταση θα διευκολύνονταν σε μεγάλο βαθμό. Η υιοθέτηση ενός τέτοιου «κώδικα» (υπό τη μορφή οδηγίας) θα συνιστούσε σταθμό στην εναρμόνιση των ποινικοδικονομικών κανόνων των κρατών μελών. Τούτο θα λειτουργούσε προς όφελος και του υπόπτου/κατηγορουμένου, στο μέτρο που θα ήταν ευχερέστερη η προβλεψιμότητα των εκτελούμενων ερευνητικών μέτρων. Μια τέτοια εξέλιξη θα ήταν δηλαδή συμβατή με την απαίτηση ποιοτικής νομοθεσίας και θα συνεπαγόταν ασφάλεια δικαίου.

Ως κατακλείδα, η νομοθέτηση προς αυτή την κατεύθυνση θα απλοποιήσει γενικώς τις διαδικασίες της προκείμενης «συνεργασίας» και θα έχει άμεσο πρακτικό αντίκτυπο στη λειτουργία της ΕΕΕ, αφού έτσι θα αποφεύγονται αλυσιτελείς τελικά ενέργειες, κατά τις οποίες εκτελούνται ερευνητικά μέτρα και τα προκύπτοντα από αυτές αποδεικτικά μέσα δεν είναι αποδεικτικώς αξιοποιήσιμα. Παράλληλα, όμως, θα ενισχύσει σαφώς την ασφάλεια δικαίου προς όφελος και του καθ' ου – εφόσον βέβαια τηρείται ο ΧΘΔΕΕ, καθώς και η ΕΣΔΑ.

¹³⁴⁶ Βλ. C. Clavier-Rousset, *The admissibility...*, ό.π., 164 επ., όπου αναλύεται η αναγκαιότητα της εναρμόνισης των εσωτερικών νομοθεσιών των κρατών μελών για το παραδεκτό των διασυνοριακών αποδεικτικών μέσων και προτείνονται συγκεκριμένες βασικές ρυθμίσεις των θεσπιστέων ελάχιστων κανόνων. Μάλιστα, σχετικά πρόσφατα προτάθηκε από την *European Criminal Bar Association*, Agenda 2020: a new Roadmap on minimum standards of certain procedural safeguards, 2018, υπό III.4 (προσβάσιμο σε http://www.ecba.org/extdocserv/20180424_ECBA_Agenda2020_NewRoadMap.pdf), μεταξύ άλλων η θέσπιση ελάχιστων κανόνων για το παραδεκτό των αποδεικτικών μέσων, χάριν της επίτευξης της αμοιβαίας εμπιστοσύνης. Σημειώνουμε ότι ήδη το έτος 2011 οι C. Heard / D. Mansell, *The European Investigation Order...*, ό.π., 367, διερωτώντο εύλογα αν μια προσέγγιση “one-size fits all”, όπως αυτή της Οδηγίας για την ΕΕΕ, θα μπορούσε να λειτουργήσει χωρίς εναρμονισμένες ερευνητικές διαδικασίες και εναρμονισμένους κανόνες παραδεκτού.

Δ. Κριτικές παρατηρήσεις

Λόγω της αμεσότητας και της ταχύτητας εκτέλεσης των εντελλόμενων με την ΕΕΕ ερευνητικών μέτρων, μέσω μιας διαδικασίας η οποία διαφέρει ριζικά από τις αντίστοιχες διαδικασίες της μικρής δικαστικής συνδρομής, η θέση του καθ' ου υπόπτου/κατηγορουμένου είναι *de facto* επιβαρυνμένη. Για τον λόγο αυτό, λοιπόν, μεταξύ άλλων, είναι κεφαλαιώδους σημασίας η επαρκής περιένδυσή του με υπερασπιστικά δικαιώματα τόσο στο κράτος έκδοσης όσο και στο κράτος εκτέλεσης¹³⁴⁷. Η κατοχύρωση των δικαιωμάτων του πρέπει να βρίσκεται σε ισορροπία με τη στόχευση της αποτελεσματικότητας των ερευνών που πραγματοποιούνται δυνάμει της ΕΕΕ¹³⁴⁸.

Τόσο η *ελευθερία* όσο και η *ασφάλεια* συνιστούν ισότιμες και αλληλένδετες αξίες-συστατικά του ΧΕΑΔ. Εντούτοις, στο πλαίσιο της Οδηγίας το «προβάδισμα» δόθηκε στην ασφάλεια. Έτσι, συνιστά καίριο διακύβευμα η διασφάλιση στην πράξη του σεβασμού των θεμελιωδών –εν προκειμένω δικονομικών– δικαιωμάτων, στις περιπτώσεις που αυτά παραγκωνίζονται χάριν της αποτελεσματικότητάς της¹³⁴⁹. Το κανονιστικό πλαίσιο για την ΕΕΕ αποτυγχάνει να θεσπίσει ξεκάθαρες διατάξεις για την εξασφάλιση δίκαιης διαδικασίας, όπως για παράδειγμα σε σχέση με την πρόσβαση του καθ' ου σε συνήγορο και με το τεκμήριο αθωότητας¹³⁵⁰. Ωστόσο, αν και έχει παρατηρηθεί ότι οι μόνες αναφορές της Οδηγίας σε υπερασπιστικά δικαιώματα ουσιαστικά απαντούν στην αιτιολογική σκέψη 15 του προοιμίου της¹³⁵¹, κάτι τέτοιο δεν

¹³⁴⁷ Το ΔΕΕ θεωρεί, όσον αφορά στον θεσμό του ΕΕΣ, ότι η διασφάλιση του σεβασμού των δικαιωμάτων του εκζητουμένου αποτελεί «κατά κύριο λόγο, ευθύνη του κράτους μέλους έκδοσης του εντάλματος, ως προς το οποίο πρέπει να τεκμαίρεται ότι τηρεί το δίκαιο της Ένωσης και, ειδικότερα, ότι σέβεται τα θεμελιώδη δικαιώματα που είναι αναγνωρισμένα από το δίκαιο αυτό» (από 6.12.2018 απόφαση “ΙΚ”, C-551/18 PPU, σκ. 66). Η θέση αυτή δεν ισχύει ως προς τη διαδικασία της ΕΕΕ, δεδομένου ότι στο πλαίσιο αυτής είναι πολύ πιθανό η προσβολή του καθ' ου να επέρχεται *πρωτίστως* στο κράτος εκτέλεσης.

¹³⁴⁸ Βλ. A. Arena, The rules on legal remedies: legal lacunas and risks for individual rights, σε: Stefano Ruggeri (επιμ.), Transnational evidence and multicultural in Europe, εκδ. Springer, Cham-Heidelberg-New York-Dordrecht-London 2014, σελ. 117.

¹³⁴⁹ Βλ. R. Garcimartin Montero, The European Investigation Order..., ό.π., 47.

¹³⁵⁰ Έτσι ο R. Vogler, Transnational inquiries and the protection of human rights in the case-law of the European Court of Human Rights, σε: S. Ruggeri (επιμ.), Transnational inquiries and the protection of fundamental rights in criminal proceedings, εκδ. Springer, Berlin-Heidelberg 2013, σελ. 30, αναφορικά πάντως με προηγηθέν σχέδιο της Οδηγίας.

¹³⁵¹ R. Garcimartin Montero, The European Investigation Order..., ό.π., 46.

ισχύει: Σύμφωνα με τις αναπτύξεις που προηγήθηκαν, υφίσταται ένα βασικό πλαίσιο στο κυρίως *corpus* της. Περαιτέρω, είναι νοητό ένα βασικό πλέγμα προστασίας του καθ' ου, ιδίως βάσει των Οδηγιών που εκδόθηκαν στο πλαίσιο του Οδικού Χάρτη και –εφόσον τηρήθηκε το πνεύμα τους– των νόμων ενσωμάτωσής τους από τα κράτη μέλη. Κατ' αυτό τον τρόπο, περιβάλλεται ο καθ' ου με τις απαιτούμενες δικονομικές εγγυήσεις, ώστε κατ' αρχήν να δύναται να ασκήσει αποτελεσματικά τα υπερασπιστικά δικαιώματά του.

Ειδικότερα, στην Οδηγία και τον Ν. 4489/2017 δεν κατοχυρώνονται επαρκώς τα θεμελιώδη δικαιώματα του υπόπτου/κατηγορουμένου στην πληροφόρησή του ως προς τα δικαιώματά του και το περιεχόμενο της ΕΕΕ, καθώς και στην πρόσβαση σε συνήγορο και σε διερμηνεία και μετάφραση. Ο καθ' ου ύποπτος/κατηγορούμενος πρέπει κατ' αρχήν (εφόσον δεν συντρέχει λόγος τήρησης μυστικότητας) να πληροφορείται στο κράτος έκδοσης ως προς την εκδοθείσα ΕΕΕ, ώστε να δύναται να την προσβάλει έγκαιρα –ιδανικά προτού αυτή διαβιβαστεί στην αρχή εκτέλεσης ή έστω προτού εκτελεστεί από αυτή.

Από άλλη σκοπιά, στο συμβατικό πλαίσιο της παραδοσιακής μικρής συνδρομής δεν προβλέπεται η δυνατότητα υποβολής σχετικής αίτησης κατόπιν αιτήματος του υπόπτου ή του κατηγορουμένου. Τουλάχιστον κατά τούτο, λοιπόν, η Οδηγία για την ΕΕΕ μπορεί να λειτουργήσει και προστατευτικά για τα παραπάνω πρόσωπα. Αναμένεται να φανεί στην πράξη σε ποια έκταση οι δικαστικές αρχές θα δέχονται την εν λόγω δυνατότητα. Σε κάθε περίπτωση, πρέπει εν προκειμένω να γίνεται σεβαστή η αρχή της ισότητας των όπλων μεταξύ της κατηγορούσας/ανακριτικής αρχής και του καθ' ου.

Όπως διαφάνηκε παραπάνω, οι υφιστάμενες ρυθμίσεις της Οδηγίας για τα ένδικα μέσα κατά της έκδοσης, της αναγνώρισης ή της εκτέλεσης της ΕΕΕ ή των επιμέρους ερευνητικών μέτρων που ορίζονται σ' αυτή, δεν επαρκούν για την κατοχύρωση του σχετικού δικαιώματος. Συγκεκριμένα, οι σχετικές ρυθμίσεις είναι γενικές και αόριστες και, κατά συνέπεια, δεν κατοχυρώνονται τα βασικά χαρακτηριστικά των ενδίκων μέσων –καίτοι θα έπρεπε. Πρόδηλα, πάντως, είναι σημαντική η πρόβλεψη στην Οδηγία και στον Ν. 4489/2017 της δυνατότητας διπλής προσβολής της ΕΕΕ, δηλαδή τόσο στο κράτος έκδοσης όσο και στο κράτος εκτέλεσης. Οι ειδικότερες ρυθμίσεις για την κατοχύρωση των ενδίκων μέσων επαφίενται στους εθνικούς νομοθέτες. Οι τελευταίοι είναι βέβαια υποχρεωμένοι –δυνάμει της Οδηγίας, αλλά και για την τήρηση της ενωσιακής δημόσιας τάξης– να τα έχουν συμπεριλάβει

στις εθνικές νομοθεσίες τους. Ειδικότερα, ο Έλληνας νομοθέτης παρέπεμψε γενικώς στα προβλεπόμενα στην εσωτερική νομοθεσία ένδικα μέσα και βοηθήματα και, κατά τα λοιπά, μετέφερε σχεδόν αυτούσιες τις σχετικές διατάξεις της Οδηγίας.

Σημαντικό κενό της Οδηγίας και του Ν. 4489/2017, εν προκειμένω, συνιστά η μη ρητή πρόβλεψη της εκτελεστότητας της απόφασης, η οποία εκδόθηκε επί ενδίκου μέσου που ασκήθηκε κατά της ΕΕΕ. *De lege ferenda*, γενομένου δεκτού του ενδίκου μέσου, τα αποδεικτικά μέσα που ήδη διαβιβάστηκαν στην αρχή έκδοσης –εφόσον δεν ανεστάλη η διαβίβασή τους κατ’ άρθρα 13§2 της Οδηγίας και 15§2 Ν. 4489/2017– πρέπει να μην αξιοποιούνται στο κράτος έκδοσης και να επιστρέφονται στο κράτος εκτέλεσης. Γενικά στις περιπτώσεις που παραβιάζονται τα θεμελιώδη δικονομικά δικαιώματα του καθ’ ου η ΕΕΕ, τα σχετικά αποδεικτικά μέσα θα πρέπει να μην αξιοποιούνται αποδεικτικά.

Ως προς τα λοιπά ενδιαφερόμενα πρόσωπα, αυτά αγνοήθηκαν πλήρως στην Οδηγία¹³⁵² και συνακόλουθα στον Ν. 4489/2017. Η θέση αυτών υστερεί αντικειμενικά, καθώς δεν υφίσταται το οποιοδήποτε (ειδικό) ενωσιακό νομικό πλαίσιο, αντίστοιχο του προβλεπόμενου για τον ύποπτο/κατηγορούμενο/εκζητούμενο με τις Οδηγίες του Οδικού Χάρτη. Έτσι, η θέσπιση σχετικών ρυθμίσεων εναπόκειται εξ ολοκλήρου στους νομοθέτες των κρατών μελών¹³⁵³. Μια λύση για την αντιμετώπιση αυτού του σημαντικού κενού είναι η αναγνώριση υπέρ των προσώπων αυτών των δικαιωμάτων που προβλέπονται στο κράτος εκτέλεσης επί προσώπων που βρίσκονται στην αντίστοιχη νομική θέση.

Στο οικείο υποκεφάλαιο αναφέρθηκαν τα δικαιώματα που πρέπει, κατ’ αναλογία, να γίνει δεκτό ότι περιλαμβάνουν στο προστατευτικό πεδίο εφαρμογής τους ως φορείς και τα νομικά πρόσωπα, στο μέτρο που τα δικαιώματα αυτά προϋποτίθενται

¹³⁵² Βλ. S. Ruggeri, Introduction to the proposal..., ό.π., σελ. 17, ο οποίος είχε επικρίνει την έλλειψη στο κείμενο της τελούσας υπό επεξεργασία (κατά το έτος 2012) Οδηγίας κάθε είδους συμμετοχής των ιδιωτών (υπόπτων/κατηγορουμένων/τρίτων μερών) κατά την εκτέλεση της ΕΕΕ, πράγμα που συνεπαγόταν μια «αδικαιολόγητη ανισορροπία» της θέσης τους σε σχέση με αυτή των αρχών του κράτους έκδοσης.

¹³⁵³ Αν τα εν λόγω «κενά» δεν καλυφθούν στο επίπεδο των εσωτερικών νομοθεσιών των κρατών μελών, συνιστούν κενά *de lege lata*, τα οποία πρέπει να πληρωθούν από τα δικαστήρια των κρατών μελών και, σε απώτερο επίπεδο, από το ΕΔΔΑ και το ΔΕΕ. Για την προκειμένη έννοια των «κενών», βλ. K. Engisch, Εισαγωγή στη νομική σκέψη, (απόδοση Δ. Σπινέλλη), εκδ. Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τράπεζας, Αθήνα 1999³, σελ. 171.

για τη διασφάλιση μιας δίκαιης δίκης. Σε τελική ανάλυση, τα νομικά πρόσωπα ανήκουν σε συγκεκριμένα φυσικά πρόσωπα, διευθύνονται από τέτοια και λειτουργούν βάσει των ενεργειών των τελευταίων. Ο μη σεβασμός των εν λόγω δικαιωμάτων των νομικών προσώπων μπορεί ευχερώς να προσβάλει, αλυσιδωτά, τα θεμελιώδη δικαιώματα των φυσικών προσώπων. Θα ήταν δε ευκταίο να αναγνωριστούν στα νομικά πρόσωπα, σε ενωσιακό επίπεδο –πιθανότατα μέσω της νομολογίας του ΔΕΕ–, ρητώς συγκεκριμένα θεμελιώδη δικαιώματα, όπως όσα αναφέρθηκαν παραπάνω.

Σημειωτέον ότι ο Έλληνας νομοθέτης υπήρξε ιδιαίτερα συγκρατημένος όσον αφορά στα δικαιώματα του καθ' ου: Πέραν των –λιγοστών– σχετικών προβλέψεων των διατάξεων της Οδηγίας, οι οποίες ενσωματώθηκαν στον Ν. 4489/2017, δεν θεσπίστηκε οποιαδήποτε άλλη εξασφαλιστική για τον καθ' ου ρύθμιση. Βέβαια, ιδίως στις περιπτώσεις που υπάρχουν σχετικά κενά της Οδηγίας, η παρέμβαση του νομοθέτη για την κάλυψή τους θα είχε αποβεί πολλαπλά ωφέλιμη για την ορθή εφαρμογή του επίμαχου Νόμου. Για παράδειγμα, απόλυτα ενδεδειγμένο θα ήταν να είχαν προβλεφθεί ειδικές διατάξεις στον Ν. 4489/2017, με τις οποίες οι ύποπτοι/κατηγορούμενοι, αλλά και τα τρίτα μέρη¹³⁵⁴, να πληροφορούνται ως προς τα εντελλόμενα βάσει της ΕΕΕ ερευνητικά μέτρα που θίγουν δικαιώματά τους και τους τρόπους προστασίας τους σε σχέση με αυτά.

Εν τέλει, προστασία παρέχεται μέσω της άσκησης προσφυγής του ζημιωθέντος ενώπιον του ΕΔΔΑ. Πάντως, η εν λόγω δικαστική οδός δεν στερείται εν προκειμένω πρακτικών προβλημάτων, στο μέτρο που συνυπεύθυνα για τη ζημία που υπέστη ο καθ' ου δεν αποκλείεται να είναι τόσο το κράτος έκδοσης όσο και το κράτος εκτέλεσης¹³⁵⁵.

¹³⁵⁴ Βλ. *L. Bachmaier*, *Transnational evidence...*, ό.π., 50.

¹³⁵⁵ Για την επέκταση του λεγόμενου “Soering effect” και στο πεδίο της μικρής δικαστικής συνδρομής, βλ. Μέρος Πρώτο, Κεφάλαιο Πρώτο, Γ.2.2.1. Η επέκταση αυτή πρέπει αντίστοιχα να γίνει δεκτή και σε ενωσιακό επίπεδο, και δη στο πλαίσιο της ΕΕΕ.

Επίλογος:

Η αναζήτηση της ουσιαστικής αλήθειας μέσω της ευρωπαϊκής εντολής έρευνας και τα δικαιώματα του καθ' ου

Η έκδοση της Οδηγίας 2014/41/ΕΕ και η αντικατάσταση με αυτή των νομικών πράξεων, που ίσχυαν στον ενωσιακό δικαιοχώρο, αναμφισβήτητα συνεπάγεται μια σημαντική εξέλιξη¹³⁵⁶ για τη διευκόλυνση της δικαστικής συνεργασίας εντός της Ένωσης. Με την εφαρμογή της Οδηγίας και ειδικά παρ' ημίν του Ν. 4489/2017, η αναζήτηση της ουσιαστικής αλήθειας για τους σκοπούς της ποινικής δίκης¹³⁵⁷ είναι σαφώς ευχερέστερη σε σχέση με το «χαοτικό» πλαίσιο που προΐσχυσε (:ΕΣΑΔΣΠΥ, ΣΑΔΣΠΥ/ΕΕ, ΣΕΣΣ, Αποφάσεις-Πλαίσιο 2003/577/ΔΕΥ και 2008/978/ΔΕΥ).

Από τις αναπτύξεις που προηγήθηκαν καταδεικνύεται ότι η ΕΕΕ διαθέτει αναμφίβολα σημαντικά πλεονεκτήματα σε σχέση με το προΐσχύσαν καθεστώς. Πέρα από την καθιέρωση ιδιαίτερα αυξημένων δυνατοτήτων συνεργασίας, καταργείται πλήρως η αρχή της αίτησης και το πολιτικό στάδιο¹³⁵⁸ που συνήθως ισχύει στα κράτη μέλη για την υποβολή και ικανοποίηση αιτημάτων μικρής συνδρομής (λ.χ. στα καθ' ημάς κατ' άρθρο 459§3 ΚΠΔ). Μεταξύ άλλων, η ΕΕΕ εκδίδεται για σχεδόν κάθε αποδεικτικό μέσο και παρέχει τη δυνατότητα εκτέλεσης σχεδόν όλων των ερευνητικών μέτρων, κατά τον επιθυμητό για την αρχή έκδοσης τρόπο, ώστε να είναι παραδεκτό το

¹³⁵⁶ Βλ. και Α. Σπινέλλη, Η δικαστική συνεργασία..., ό.π., σελ. 388. Σύμφωνα με την από 20.12.2013 Έκθεση της ευρωκοινοβουλευτικής επιτροπής LIBE (*supra* υποσημ. 494), σελ. 59, «η έγκριση της παρούσας οδηγίας αποτελεί αναμφίβολα ένα θετικό βήμα προόδου, που είναι προφανές ότι μπορεί να συμβάλει στην οικοδόμηση του ευρωπαϊκού ποινικού χώρου. Αποκρυσταλλώνει την ένταση μεταξύ της προόδου όσον αφορά τη μεταβίβαση της κυριαρχίας στο όνομα της ασφάλειας, και της προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων». Κατά την πλειονότητα των συμμετεχόντων σε συνάντηση που διοργάνωσε η Eurojust με θέμα την ΕΕΕ, πρόκειται «βήμα προς τα εμπρός στον τομέα της συγκέντρωσης της διασυνοριακής απόδειξης» (Eurojust, Eurojust meeting..., ό.π., σελ. 15).

¹³⁵⁷ Ήδη στην Εμπεριστατωμένη Έκθεση, ό.π., σελ. 21, αναφερόταν ότι γενικός στόχος της ανάληψης δράσης από την ΕΕ, ενδεχομένως με μια οδηγία για την ΕΕΕ, ήταν η «βελτίωση της αναζήτησης της αλήθειας στις ποινικές διαδικασίες με διακρατική διάσταση».

¹³⁵⁸ Η κατάργηση του πολιτικού σταδίου, που έχει επιτευχθεί σε ενωσιακό επίπεδο, συνιστά σημαντικό βήμα προς την κατεύθυνση της ενίσχυσης του κράτους δικαίου, στο πλαίσιο μιας δικαιοσύνης που ελέγχει ως μόνη αρμόδια τις προϋποθέσεις της «συνεργασίας» – πράγμα που προηγουμένως δεν ίσχυε, τουλάχιστον σε τέτοια έκταση.

αποδεικτικό υλικό που διαβιβάζεται στη συνέχεια σ' αυτή. Χάριν της ταχείας εκτέλεσης της εντολής τίθενται συγκεκριμένες σύντομες προθεσμίες. Τα αποδεικτικά μέσα «ταξιδεύουν» μεν, όχι όμως ελεύθερα¹³⁵⁹: Απαιτείται η συνδρομή διαφόρων προϋποθέσεων, μεταξύ των οποίων, κυρίως, να μη συντρέχει κάποιος λόγος μη αναγνώρισης/εκτέλεσης της ΕΕΕ. Οι αρχές έκδοσης και εκτέλεσης μπορούν να επικοινωνούν μεταξύ τους όσον αφορά σε επιμέρους ζητήματα σχετικά με την εκτέλεση της ΕΕΕ και να «διαβουλεύονται», στις περιπτώσεις που προβλέπονται οι δυνατότητες αυτές. Κατά τα ανωτέρω, τίθενται οι όροι για την αποτελεσματικότητα του νέου θεσμού.

Η αποτελεσματικότητα της Οδηγίας σχετίζεται βέβαια άμεσα με τις ευρείες δυνατότητες που αυτή παρέχει και εξαρτάται από την εφαρμογή των –σε αρκετές περιπτώσεις περίπλοκων– ρυθμίσεών της. Το εύρος των δυνατοτήτων δράσης που διαθέτουν τα κράτη μέλη τόσο στο στάδιο της έκδοσης της ΕΕΕ όσο και στο στάδιο της εκτέλεσής της είναι μεγάλο, γεγονός που οφείλεται στο ότι η Οδηγία συνιστά προϊόν συμβιβασμού μεταξύ τους. Ειδικότερα, στην Οδηγία και συνακόλουθα στον Ν. 4489/2017 περιλαμβάνεται σειρά λόγων άρνησης εκτέλεσης της ΕΕΕ, όπως και διαφόρων δυνητικά αντίστοιχων λόγων, αλλά και η δυνατότητα εκτέλεσης εναλλακτικών ερευνητικών μέτρων. Επίσης, άλλοτε μεν προβλέπεται η εφαρμογή της *legis fori*, άλλοτε δε της *legis loci*.

Περαιτέρω, ο τρόπος ενσωμάτωσης της Οδηγίας από το ένα κράτος μέλος στο άλλο μπορεί να διαφέρει σε βαθμό τέτοιο, που να διαμορφώνεται μια συνεργασία «πολλών ταχυτήτων». Αν, για παράδειγμα, βελγική αρχή έκδοσης [η οποία δεσμεύεται από τη βελγική νομοθεσία, στην οποία οι λόγοι άρνησης της αναγνώρισης/εκτέλεσης της ΕΕΕ είναι δυνητικοί¹³⁶⁰] εκδώσει και διαβιβάσει μία ΕΕΕ σε ελληνική ή γαλλική αρχή εκτέλεσης [οι οποίες δεσμεύονται από εσωτερικές νομοθεσίες, κατά τις οποίες οι λόγοι άρνησης είναι υποχρεωτικοί¹³⁶¹], εφόσον συντρέχει λόγος άρνησης, η ΕΕΕ πρέπει να απορριφθεί υποχρεωτικά από την ελληνική ή τη γαλλική αρχή εκτέλεσης. Αντίθετα,

¹³⁵⁹ Έτσι η S. Allegrezza, *Collecting criminal evidence...*, ό.π., σελ. 56, 57.

¹³⁶⁰ Βλ. άρθρ. 12 του από 22.5.2017 βελγικού Νόμου ενσωμάτωσης της ΕΕΕ («*Loi relative à la décision d'enquête européenne en matière pénale*»), προσβάσιμο σε http://www.etaamb.be/fr/loi-du-22-mai-2017_n2017012230.html.

¹³⁶¹ Για τη γαλλική ρύθμιση, βλ. άρθρ. 694-31 γαλλΚΠΔ όπως ισχύει μετά την «*Ordonnance n° 2016-1636 du 1er décembre 2016 relative à la décision d'enquête européenne en matière pénale*» (προσβάσιμο σε http://codes.droit.org/CodV3/procedure_penale.pdf).

μια βελγική αρχή εκτέλεσης θα μπορούσε να εκτελέσει την αντίστοιχη ΕΕΕ παρά τη συνδρομή του ίδιου λόγου. Η –εν πολλοίς αδικαιολόγητη και αντιβαίνουσα στην Οδηγία– ενσωμάτωση ως υποχρεωτικών όλων των λόγων άρνησης μπορεί σε αρκετές περιπτώσεις να εμποδίσει την εφαρμογή του νεότευκτου θεσμού. Όπως υποστηρίχθηκε παραπάνω, οι λόγοι των περιπτώσεων δ' και στ' του άρθρου 11§1 της Οδηγίας (αρχή “ne bis in idem” και ρήτρα επιφύλαξης της προστασίας θεμελιωδών δικαιωμάτων αντίστοιχα) είναι οι μόνοι που έπρεπε *a priori* να είναι υποχρεωτικοί.

Στο πλαίσιο της Οδηγίας προβλέπεται, στις περισσότερες περιπτώσεις, η εφαρμογή του κανόνα “forum regit actum” ως ρυθμιστικής αρχής. Παρά ταύτα, δεν αποκλείεται ενίοτε να μην επιτρέπεται η αποδεικτική αξιοποίηση των αποδεικτικών μέσων που εισφέρονται στην ποινική διαδικασία μέσω της εκτέλεσης της ΕΕΕ. Και τούτο, καθώς δεν αποκλείεται η αρχή εκτέλεσης να έχει εκτελέσει την εντολή κατά τρόπο μη συμβατό με τη νομοθεσία του κράτους έκδοσης, πιθανώς κατ' εφαρμογή του κανόνα “locus regit actum”. Το ενδεχόμενο αυτό οφείλεται κατ' εξοχήν στην ετερότητα των (εσωτερικών) νομικών συστημάτων των κρατών μελών, στις διαφορές των (εσωτερικών) θεμελιωδών αρχών τους, αλλά και στην κατά κανόνα μη ενασχόληση του ΕΔΔΑ με το παραδεκτό των αποδεικτικών μέσων¹³⁶². Στην πράξη, η κατάσταση αυτή μπορεί να επιταθεί και από την ενσωμάτωση της Οδηγίας με διαφορετικούς τρόπους στις εσωτερικές νομοθεσίες –όπως στο παραπάνω παράδειγμα. Τούτο ασφαλώς μπορεί να αναμένεται ότι θα ισχύει όταν κράτος εκτέλεσης είναι η Ελλάδα, αφού όπως επισημάνθηκε στον Ν. 4489/2017 δίδεται το σαφές προβάδισμα στον κανόνα “locus regit actum”, ακόμη και σε περιπτώσεις που αυτό δεν προβλέπεται στην Οδηγία. Όπως προαναφέρθηκε, ενδεδειγμένη λύση για την εξασφάλιση του παραδεκτού των αποδεικτικών μέσων, που συγκεντρώνονται ενδοενωσιακά, είναι η αξιοποίηση της σχετικής δυνατότητας θέσπισης ελάχιστων κοινών κανόνων, που παρέχει το άρθρο 82§2 εδ. γ' περ. α' ΣΛΕΕ.

Με τον Ν. 4489/2017 θεσπίζεται ένα αρκετά σύνθετο σύστημα συνεργασίας μεταξύ των αρχών έκδοσης και εκτέλεσης. Εύστοχα έχει παρατηρηθεί από την *Ένωση Ελλήνων Ποινικολόγων* ότι «η συστηματική ρύθμιση της ύλης της δικαστικής συνδρομής

¹³⁶² Χαρακτηριστικά αναφέρει ο R. Vogler, *Transnational inquiries...*, ό.π., σελ. 38, ότι «το ΕΔΔΑ, με την αδυναμία του να ασχοληθεί με τα ζητήματα της απόδειξης, την υπερφόρτωση υποθέσεων και την αβεβαιότητα της εκτέλεσης των αποφάσεών του, δεν μπορεί να προσδοκάται ότι θα παράσχει επαρκή εποπτεία ενός πανευρωπαϊκού καθεστώτος ανταλλαγής αποδεικτικών μέσων».

απαιτεί τη θέσπιση σχετικού ειδικού κώδικα, που θα ενσωματώνει τις σημερινές διατάξεις του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, τις διατάξεις νόμων που κυρώνουν διεθνείς συμβάσεις καθώς και τις βασικές ρυθμίσεις του δικαίου της ΕΕ»¹³⁶³. Η ως άνω θέση αφορά στο από 2014 Σχέδιο νέου ΚΠΔ¹³⁶⁴ και δεν ακολουθήθηκε από τον νομοθέτη κατά τη θέσπιση του ισχύοντος (από 2019) ΚΠΔ. Ωστόσο, στο πλαίσιο ενός τέτοιου κώδικα (αντίστοιχου λ.χ. του ελβετικού ΕΙΜΡ), μεταξύ άλλων θα μπορούσαν πράγματι να περιληφθούν σε γενικό κεφάλαιο οι προστατευτικές για τον καθ' ου διατάξεις, καθώς και να ενσωματωθούν σε ειδικό κεφάλαιο οι εσωτερικές ρυθμίσεις για την ΕΕΕ. Κατ' αυτό τον τρόπο, θα επιτυγχανόταν παρ' ημίν συνοχή στο ευρύτερο πεδίο της μικρής δικαστικής συνδρομής και της εν θέματι δικαστικής συνεργασίας, αφού θα «συγκεντρώνονταν» ρυθμίσεις με συνάφεια αντικειμένων. Κατ' αποτέλεσμα, θα διευκολύνοντο σε μεγάλο βαθμό οι εφαρμοστές του δικαίου (ήτοι οι αρχές έκδοσης/εκτέλεσης και οι συνήγοροι των ενδιαφερομένων μερών), προς όφελος της εν γένει ποινικής διαδικασίας και ταυτόχρονα προς όφελος και του καθ' ου.

Ήδη το έτος 2010 το Συμβούλιο θεωρούσε, ως προς την έκδοση οδηγίας για την ΕΕΕ, ότι «[ό]σον αφορά την κοινωνική πτυχή και τα ανθρώπινα δικαιώματα, η επιλογή αυτή θα είχε θετικό αντίκτυπο. Το ενιαίο νομικό πλαίσιο θα ικανοποιούσε το σχετικό αίτημα των λειτουργών. Θα ικανοποιούσε επίσης τους πολίτες, που ανησυχούν για την προστασία τους και την πάταξη της εγκληματικότητας»¹³⁶⁵. Η άποψη αυτή παραβλέπει ότι η ΕΕΕ, ως θεσμός καταστολής του εγκλήματος, έχει εξ ορισμού χαρακτήρα παρεμβατικό στα δικαιώματα του καθ' ου. Ο καθ' ου πρέπει να έχει αυτοτελή και ξεκάθαρη νομική θέση στο πλαίσιο του εν λόγω θεσμού, χωρίς να επέρχεται καμία έκπτωση στα θεμελιώδη δικαιώματά του. Το γεγονός ότι η αρχή εκτέλεσης δεν εξυπηρετεί ίδιο (του κράτους εκτέλεσης) ποινικοδιωκτικό έργο, αλλά διευκολύνει την

¹³⁶³ Ένωση Ελλήνων Ποινικολόγων, Παρατηρήσεις-προτάσεις επί του Σχεδίου Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, Αθήνα 19.11.2014, προσβάσιμο σε http://www.dsa.gr/sites/default/files/news/attached/paratiriseis_-_protaseis.pdf, σελ. 42.

¹³⁶⁴ Προσβάσιμο σε http://www.opengov.gr/ministryofjustice/wp-content/uploads/downloads/2014/04/sxed.kod_poin_dikon_.pdf.

¹³⁶⁵ Εμπειριστατωμένη Έκθεση, ό.π., σελ. 33. Επίσης βλ. σελ. 41 αυτής, όπου παραδοχή ότι «η πολιτική της “ευρωπαϊκής εντολής έρευνας” θα έχει το θετικότερο αντίκτυπο [σε σχέση με τις συγκρινόμενες εναλλακτικές πολιτικές για τη συγκέντρωση αποδεικτικών μέσων] στα δικαιώματα που επισημάνθηκαν στην παρούσα ανάλυση, ήτοι στο δικαίωμα στην ελευθερία και την ασφάλεια και το δικαίωμα στη χρηστή διοίκηση».

άσκηση της ποινικής εξουσίας του κράτους έκδοσης, δεν πρέπει να επηρεάζει αρνητικά τη νομική θέση του καθ' ου¹³⁶⁶. Εύγλωττα θέτει το –γενικότερο– ζήτημα ο Σπινέλλης: «Θέλουμε ταχεία και αποτελεσματική λειτουργία της ποινικής δικαιοσύνης και με θυσία ακόμη και θεμελιωδών δικαιωμάτων; Ή μήπως υπάρχουν τρόποι ικανοποίησης και των δύο αυτών σκοπών;»¹³⁶⁷.

Με τη θέσπιση της Οδηγίας παρατηρείται μια «στροφή» της αντίληψης του Ενωσιακού νομοθέτη: Κατόπιν της συμπερίληψης κυρίως προοιμιακών αναφορών σε προηγηθείσες πράξεις (ΣΑΔΣΠΥ/ΕΕ, Αποφάσεις-Πλαίσιο για την ΑΔΠΑΣ και το ΕΕΣΑΣ), μετά και από την επί χρόνια εφαρμογή του ΕΕΣ, πλέον θεσπίζονται ρητές ρυθμίσεις αυξημένης προστατευτικής εμβέλειας –με κύρια βέβαια την πρόβλεψη της ρήτρας επιφύλαξης της προστασίας θεμελιωδών δικαιωμάτων της Ένωσης. Τα προβλεπόμενα στην Οδηγία δικαιώματα λειτουργούν ως «αντίβαρο» στις ευρείες δυνατότητες συνεργασίας που αυτή προβλέπει. Αυτά, πάντως, επαρκούν εν μέρει. Το ίδιο ισχύει για την έννομη τάξη μας, αφού στον Ν. 4489/2017 που την ενσωμάτωσε απλώς επαναλήφθηκαν οι σχετικές διατάξεις της Οδηγίας. Περαιτέρω, οι –πάντως μη στερούμενες δεσμευτικότητας¹³⁶⁸– αναφορές του προοιμίου σε θεμελιώδη δικαιώματα δεν φαίνεται να λήφθηκαν υπόψη από τον Έλληνα νομοθέτη. Στο μέτρο που η Οδηγία θεσπίζει ένα καινούργιο μέσο συνεργασίας, το οποίο διανοίγει νέους ορίζοντες στο πεδίο της εν γένει ποινικής δίωξης, θίγοντας συνάμα δυνητικά τα θεμελιώδη δικαιώματα των καθ' ων υπόπτων/κατηγορουμένων, όπως και τρίτων μερών, ο Έλληνας νομοθέτης έπρεπε να είχε νομοθετήσει κατά τρόπο πιο προστατευτικό για όλα αυτά τα πρόσωπα¹³⁶⁹.

¹³⁶⁶ Πρβλ. στην αυτή κατεύθυνση, όσον αφορά στο ΕΕΣ, *Ο. Τσόλκα*, Ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης..., ό.π., 107-108.

¹³⁶⁷ *Δ. Σπινέλλης*, Το ευρωπαϊκό ένταλμα..., ό.π., σελ. 511.

¹³⁶⁸ Βλ. υποσημ. 526.

¹³⁶⁹ Σκόπιμο είναι η αρμόδια αρχή, δηλαδή η Προεδρία της Κυβέρνησης, να κινησει τη διαδικασία αξιολόγησης των ρυθμίσεων του Ν. 4489/2017 κατ' άρθρο 56 Ν. 4622/2019 (:«αξιολόγηση αποτελεσμάτων εφαρμογής ρυθμίσεων»), ώστε να αποτιμηθούν «οι επιπτώσεις ή παρεπόμενες συνέπειες που προέκυψαν από αυ[τές], το όφελος και τα εν γένει θετικά αποτελέσματα που προήλθαν από την εφαρμογή τ[ους], καθώς και τα πορίσματα της νομολογίας». Η εν λόγω «αξιολόγηση» των θεσπιζόμενων ρυθμίσεων προβλέπεται να πραγματοποιείται μετά την πάροδο τριών ετών –και πάντως πριν από την παρέλευση πενταετίας– από τη θέση του Νόμου σε ισχύ· ήτοι εν προκειμένω το μέγιστο μέχρι την 21.9.2022. Στο πλαίσιο αυτής της «αξιολόγησης» πρέπει να διαπιστωθεί και κατά πόσο, κατά την εφαρμογή του προκειμένου Ν. 4489/2017, τηρούνται οι επιταγές του ΧΘΔΕΕ και των Οδηγιών του

Το σχετικό κενό εν πολλοίς καλύπτεται χάρις στην έκδοση και, πλέον, την ενσωμάτωση των περισσότερων Οδηγιών του Οδικού Χάρτη. Ενδείκνυτο πάντως, κατά τη γνώμη μου, να είχαν συμπεριληφθεί στην Οδηγία, όπως και στον ελληνικό Νόμο ενσωμάτωσής της, επιπλέον ειδικές διατάξεις για τη διασφάλιση των δικαιωμάτων του καθ' ου κατά τη διενέργεια των ερευνητικών μέτρων* και δη για το δικαίωμα παράστασής του κατά την εκτέλεσή τους, για το δικαίωμα δικαστικής ακρόασής του, για το δικαίωμα να εξετάζει τους μάρτυρες κατηγορίας, για το δικαίωμα σιωπής και το δικαίωμα στη μη αυτοενοχοποίησή του, για την κατοχύρωση του τεκμηρίου αθωότητάς του, για την απόδοση των κατασχεθέντων περιουσιακών στοιχείων του –που διαβιβάστηκαν ως αποδεικτικά μέσα στην αρχή έκδοσης– κ.λπ.

Περαιτέρω, η έκδοση και η εκτέλεση της ΕΕΕ πρέπει να πραγματοποιείται πάντοτε υπό την προϋπόθεση της τήρησης της αρχής της αναλογικότητας. Όπως υποστηρίχθηκε παραπάνω, η συνδρομή της εν λόγω αρχής πρέπει να ελέγχεται και από την αρχή εκτέλεσης, στο πλαίσιο των άρθρων 11§1 περ. στ' της Οδηγίας και 13§1 περ. στ' Ν. 4489/2017. Η προσβολή του καθ' ου πρέπει να είναι η μικρότερη δυνατή, καθώς μέσω των ποινικών διαδικασιών δεν είναι επιτρεπτό να «καταστρέφονται» ανθρώπινες ζωές.

Το σύστημα της ένθεν και εντεύθεν διαβίβασης αποδεικτικών μέσων με την εκτέλεση της εντολής προϋποθέτει την αμοιβαία εμπιστοσύνη μεταξύ των αρμόδιων αρχών των κρατών μελών. Η εμπιστοσύνη αυτή δεν μπορεί να βασίζεται σε αμάχητα «τεκμήρια», αλλά στον αποδεικνυόμενο στην πράξη σεβασμό των θεμελιωδών δικαιωμάτων* ήτοι του *πραγματικού* ακρογωνιαίου λίθου του ενωσιακού «χώρου» δικαιοσύνης¹³⁷⁰ και, συνακόλουθα, της ενωσιακής δικαστικής συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις. Η ενωσιακή δημόσια τάξη (ήτοι όπως αυτή συγκροτεί, κατά κύριο λόγο, ο ΧΘΔΕΕ) συνιστά το ακραίο όριο στην εκτέλεση της ΕΕΕ.

Μένει να παρατηρηθεί η εφαρμογή της ΕΕΕ στην πράξη, όπως και η ερμηνεία που θα δώσει το ΔΕΕ επί «αυτοτελών» ή επί ασαφών εννοιών της Οδηγίας. Δεν αποκλείεται, δε, να χρειαστεί συνακόλουθα να τροποποιηθούν επιμέρους διατάξεις της

Οδικού Χάρτη. Πρβλ. άρθρ. 37 Οδηγίας, όπου προβλέπεται η σύνταξη έκθεσης από την Επιτροπή περί της εφαρμογής της, η οποία είναι δυνατόν να συνοδεύεται από προτάσεις τροποποίησής της.

¹³⁷⁰ Βλ. E. Xanthopoulou, Mutual trust and rights in EU criminal and asylum law: three phases of evolution and the uncharted territory beyond blind trust, Common Market Law Review 2018, 504.

στο μέλλον, με την υιοθέτηση σχετικής ενωσιακής πράξης¹³⁷¹ (όπως είχε γίνει και με την Απόφαση-Πλαίσιο για το ΕΕΣ, μετά από κάποια χρόνια πρακτικής εφαρμογής της¹³⁷²). Σχετικώς, πρέπει να υπογραμμιστεί ότι είναι σημαντικότερος ο ρόλος των εθνικών δικαστηρίων –πλέον ως επιμέρους ενωσιακών δικαστηρίων–, μέσω της αξιοποίησης της διαδικασίας υποβολής αιτήσεων προδικαστικών αποφάσεων (άρθρ. 267 ΣΛΕΕ). Εξ όσων γνωρίζω, μέχρι στιγμής ουδέποτε έχει υποβληθεί αίτηση προδικαστικής απόφασης από ελληνικό ποινικό δικαστήριο. Εν προκειμένω, η πρακτική αυτή θα μπορούσε να αποδειχθεί ευεργετική για την ερμηνεία ασαφών-«προβληματικών» όρων της Οδηγίας και για τη σύμφωνα με αυτή εφαρμογή του Ν. 4489/2017. Ουσιώδης, δε, μπορεί να αποβεί και ο ρόλος του συνηγόρου του καθ' ου, μέσω της υποβολής στο εθνικό δικαστήριο αιτήματος για την ενεργοποίηση της διαδικασίας της προδικαστικής παραπομπής με γνώμονα το συμφέρον του εντολέως του. Σε τέτοια περίπτωση, το αίτημα μπορεί να οραθεί και ως αντιστάθμισμα της μη πρόβλεψης της δυνατότητας ατομικής προσφυγής στο ΔΕΕ.

Η επιτυχία του όλου ενωσιακού εγχειρήματος εξαρτάται, σε τελική ανάλυση, από το κατά πόσο τα εκάστοτε νομοθετούμενα μέτρα είναι ορθολογικά, αναγκαία (όταν συνεπάγονται την παραβίαση θεμελιωδών δικαιωμάτων) και σέβονται –όχι απλώς εργαλειακά, αλλά *in praxi* ουσιαστικά– τα θεμελιώδη δικαιώματα. Η εφαρμογή της Οδηγίας 2014/41/ΕΕ μόνον υπό ένα τέτοιο πρίσμα μπορεί να έχει θετικό αντίκτυπο, όταν πέραν της εξυπηρέτησης της *ασφάλειας* πραγματώνεται η *ελευθερία* και κατ' επέκταση η *δικαιοσύνη*· δηλαδή και τα τρία συστατικά του ΧΕΑΔ. Προς τούτο, προϋποτίθεται ασφαλώς η απαρέγκλιτη τήρηση της ενωσιακής δημόσιας τάξης από τους εφαρμοστές του δικαίου¹³⁷³. Εν προκειμένω, η βάση προς τούτο υφίσταται, στο

¹³⁷¹ Βλ. A. Weyembergh, Two crucial challenges in cross-border criminal investigations, σε: S. Carrera / V. Mitsilegas (επιμ.), Constitutionalising the Security Union: effectiveness, rule of law and rights in countering terrorism and crime, Centre for European Policy Studies, Βρυξέλλες 2017, σελ. 21-22, η οποία μάλιστα θεωρεί πιθανότατα αυτή την εξέλιξη.

¹³⁷² Και δη με την Απόφαση-Πλαίσιο 2009/299/ΔΕΥ (ό.π.). Βλ. και τις «συμπληρωματικές» επιμέρους διατάξεις Οδηγιών του Οδικού Χάρτη (π.χ. άρθρ. 1, 2§1, 10 Οδηγίας 2013/48/ΕΕ, ό.π., και άρθρ. 1§1 περ. β', 2§2, 5 και 8 Οδηγίας (ΕΕ) 2016/1919, ό.π.).

¹³⁷³ Σε γενικό επίπεδο, πρέπει προς τούτο να διανυθεί ακόμη μακρύς δρόμος. Βλ. ενδεικτ. *Council of Europe Commissioner for Human Rights* [N. Muižnieks], Annual activity report 2017, CommDH(2018)1, 19.1.2018, *passim* (προσβάσιμο σε <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000001>

μέτρο που τηρούνται οι προστατευτικές ρυθμίσεις της Οδηγίας και του Ν. 4489/2017 (προεχόντως η ρήτρα επιφύλαξης της προστασίας θεμελιωδών δικαιωμάτων), και βέβαια οι Οδηγίες του Οδικού Χάρτη. Έτσι, ορθά σημειώνει ο Τζαννετής¹³⁷⁴, αναφερόμενος στην προστιθέμενη αξία της Οδηγίας, ότι αυτή «εκφράζει την πιο ισορροπημένη μέχρι σήμερα προσπάθεια συμβιβασμού της αποτελεσματικότητας της διασυνοριακής απόδειξης από τη μια μεριά και των θεμελιωδών αρχών του ενωσιακού δικαίου από την άλλη»¹³⁷⁵.

Σε συμπόσιο για το μέλλον του ευρωπαϊκού πολιτισμού, που πραγματοποιήθηκε στην Αθήνα το έτος 1955, ο Camus τόνιζε μεταξύ άλλων ότι «[...] το όριο της δικαιοσύνης βρίσκεται στην ελευθερία, δηλαδή στο δικαίωμα του ανθρώπου να υπάρχει, όπως ακριβώς είναι στους κόλπους ενός κοινωνικού συνόλου»¹³⁷⁶. Οι προστατευτικές ρυθμίσεις της ποινικής δικονομίας, οι οποίες κατ' ουσία θωρακίζουν την ελευθερία, αναντίρρητα πρέπει να συνιστούν θεμελιακό συστατικό της ενωσιακής ταυτότητας¹³⁷⁷. Στο τέλος της ημέρας, σε έναν πραγματικό «χώρο ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης», η εύρεση της ουσιαστικής αλήθειας στο πλαίσιο μιας διεθνικά αναπτυσσόμενης ποινικής διαδικασίας, που πραγματώνεται πλέον και με την εφαρμογή του θεσμού της ΕΕΕ, οφείλει να μην περιστέλλει, αλλά να σέβεται τα θεμελιώδη δικαιώματα κάθε θιγομένου προσώπου. Κατ' αυτό τον τρόπο, επιτυγχάνεται η ισορροπία μεταξύ της διασφάλισης των δικαιωμάτων αυτών και των συνεπειών ενός κατασταλτικού μηχανισμού. Στον βαθμό που η Οδηγία και ο Ν. 4489/2017 εφαρμόζονται κατά τρόπο συμβατό προς την ενωσιακή δημόσια τάξη, είναι σαφής η

68077ec86), όπου διαπιστώνεται σαφής οπισθοδρόμηση ως προς την τήρηση των θεμελιωδών δικαιωμάτων γενικότερα στον ευρωπαϊκό χώρο κατά το έτος 2017.

¹³⁷⁴ Α. Τζαννετής, Η Ευρωπαϊκή Εντολή Έρευνας..., ό.π., 92.

¹³⁷⁵ Μάλιστα, ήδη η Οδηγία αποτελεί πρότυπο για άλλες νομικές πράξεις του ΧΕΑΔ· βλ. αιτιολογική έκθεση της από 21.12.2016 πρότασης κανονισμού της Επιτροπής σχετικά με την αμοιβαία αναγνώριση αποφάσεων δέσμευσης και δήμευσης, COM(2016) 819 final, σελ. 14, 16, 17 και 18 (προσβάσιμο σε: <http://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2016/EL/COM-2016-819-F1-EL-MAIN-PART-1.PDF>) [·ήδη Κανονισμός (ΕΕ) 2018/1805, ό.π.].

¹³⁷⁶ Απάντηση στην εισήγηση του Φ. Βεγλερή, στον τόμο: Αλμπέρ Καμύ, Το μέλλον του ευρωπαϊκού πολιτισμού: συζήτηση στρογγυλής τραπέζης υπό την προεδρία του Άγγελου Κατακουζηνού, (απόδοση Ν. Καρακίτσου-Dougé / Μ. Κασαμπαλόγλου-Roblin), εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2014, σελ. 132.

¹³⁷⁷ Βλ. M. Hildebrandt, European criminal law and European identity, Criminal Law and Philosophy 2007, 76.

προστιθέμενη αξία τους για την ανάπτυξη μιας δικαιοκρατικά οριοθετημένης δικαστικής συνεργασίας εντός του χώρου της Ένωσης.

Βιβλιογραφία *

Ελληνόγλωσση

- *Αθανασίου Χαρά*, λήμμα «έρευνα», σε: Νικόλαος Ανδρουλάκης / Λάμπρος Μαργαρίτης / Ιάκωβος Φαρσεδάκης (επιμ.), *Λεξικό νομικής ορολογίας: ποινικό δίκαιο & εγκληματολογία*, τ. ΙΙΙ, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2018, σελ. 314-315
- *Albrecht Hans-Jörg*, Νομοθετικές απαντήσεις στην 11^η Σεπτεμβρίου: συγκριτική ανάλυση της αντιτρομοκρατικής νομοθεσίας, (απόδοση-επιμ. Στέφανου Καρεκλά), *ΠοινΔικ* 2004, 981 επ.
- *Αλεξανδρής Βασίλειος*, Ζητήματα προστασίας του δικηγορικού απορρήτου, υπό το πρίσμα του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ και πρόσφατης συναφούς νομολογίας του ΕΔΔΑ, σε: Τιμητικός Τόμος Χριστόφορου Δ. Αργυρόπουλου, [Ένωση Ελλήνων Ποινικολόγων / Δικηγορικός Σύλλογος Αθηνών], εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2016, σελ. 211 επ.
- *Αλεξανδρής Βασίλειος*, Ζητήματα σχετικά με το ακώλυτο δικαίωμα πρόσβασης σε συνήγορο υπεράσπισης ως έκφανση του δικαιώματος πρόσβασης στη Δικαιοσύνη, *NoB* 2017, 1265 επ.
- *Αλεξιάδης Στέργιος*, Κείμενα αντεγκληματικής πολιτικής: ευρωπαϊκή αντεγκληματική πολιτική, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2005⁴
- *Ανάγνου Μαίρη*, Ο Ευρωπαϊκός Χώρος Ελευθερίας Ασφάλειας και Δικαιοσύνης (1999-2013), εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2014
- *Αναγνωστόπουλος Ηλίας*, Η έννοια της «δίωξης» στα άρθρα 11 εδ. η' και 12 εδ. α' του Ν. 3251/2004, *ΠοινΧρ* 2005, 855 επ.
- *Αναγνωστόπουλος Ηλίας*, *Ne bis in idem*: ευρωπαϊκές και διεθνείς όψεις, εκδ. Δίκαιο & Οικονομία - Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα 2008
- *Αναγνωστόπουλος Ηλίας*, Το τέλος των δυαδικών κυρώσεων, *ΠοινΧρ* 2015, 623 επ.

* Σημειώνεται ότι στο κείμενο της διατριβής, η πρώτη παραπομπή γίνεται με πληρότητα στο έργο του εκάστοτε συγγραφέα, ενώ στις επόμενες παραπομπές συντέμνονται ο τίτλος και τα λοιπά στοιχεία του. Στη Βιβλιογραφία που ακολουθεί περιλαμβάνονται και οι εκθέσεις και λοιπά κείμενα υπηρεσιών της ΕΕ και του Συμβουλίου της Ευρώπης (όπως π.χ. της Eurojust και του Council of Europe Commissioner for Human Rights). Στις Πηγές –που ακολουθούν παρακάτω– περιλαμβάνονται, μεταξύ άλλων, η νομοθεσία, οι ανακοινώσεις και πληροφορίες που δημοσιεύονται στην Επίσημη Εφημερίδα της ΕΕ, καθώς και οι αιτιολογικές εκθέσεις και λοιπά συναφή έγγραφα επί νομικών πράξεων, που αναφέρονται στο κείμενο της διατριβής.

- *Αναγνωστόπουλος Ηλίας*, Στη Βαβέλ της Ευρωπαϊκής Ένωσης: η Οδηγία 2010/64/ΕΕ για το δικαίωμα διερμηνείας και μετάφρασης στην ποινική διαδικασία (Ν. 4236/2014 - ΚΠΔ 233, 236, 236Α, 238Β), σε: Τιμητικός Τόμος Χριστόφορου Δ. Αργυρόπουλου, [Ένωση Ελλήνων Ποινικολόγων / Δικηγορικός Σύλλογος Αθηνών], εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2016, σελ. 163 επ. [=ΠοινΧρ 2016, 241 επ.]
- *Αναγνωστόπουλος Ηλίας*, Σημείωση επί της ΣυμβΑΠ 920/2016, Ελληνική Δικαιοσύνη 2016, 1512 επ.
- *Αναγνωστόπουλος Ηλίας*, Δικαιώματα των κατηγορουμένων στην Ευρωπαϊκή Ένωση: οι Οδηγίες 2010/64/ΕΕ και 2012/13/ΕΕ, εκδ. Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα 2017
- *Αναγνωστόπουλος Ηλίας*, Το δικαίωμα διερμηνείας και μετάφρασης - Το δικαίωμα ενημέρωσης, Εισήγηση στο 8^ο Συνέδριο της Ένωσης Ελλήνων Ποινικολόγων με θέμα «Η ποινική δικονομία της Ευρωπαϊκής Ένωσης – τάσεις και προκλήσεις» (Αθήνα, 15-16 Μαρτίου 2019), ΠοινΧρ 7/2019 [και υπό δημοσίευση στα σχετικά Πρακτικά από τις εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη]
- *Αναγνωστοπούλου Δέσποινα*, Άρθρο 67 ΣΛΕΕ, σε: Βασίλειος Χριστιανός (επιμ.), Συνθήκη ΕΕ & ΣΛΕΕ: κατ' άρθρο ερμηνεία, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2012, σελ. 412 επ.
- *Ανδρουλάκης Ιωάννης*, Κριτήρια της δίκαιης ποινικής δίκης: κατά το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ, εκδ. Δίκαιο & Οικονομία - Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα 2000
- *Ανδρουλάκης Ιωάννης*, Άρθρο 6 παρ. 1: οι εκφάνσεις του δικαιώματος σε μια δίκαιη δίκη που συνάγονται από τη γενική ρήτρα του άρθρου 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ, σε: Λεωνίδας Κοτσαλής (επιμ.), Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου & ποινικό δίκαιο: ερμηνεία και εφαρμογή των άρθρων 1-10 ΕΣΔΑ, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2014, σελ. 351 επ.
- *Ανδρουλάκης Νικόλαος*, Ποινικό δίκαιο: γενικό μέρος - θεωρία για το έγκλημα, εκδ. Δίκαιο & Οικονομία - Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα 2000
- *Ανδρουλάκης Νικόλαος*, Θεμελιώδεις έννοιες της ποινικής δίκης, εκδ. Δίκαιο & Οικονομία - Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα 2012⁴
- *Ανδρουλάκης Νικόλαος*, Η ποινική απόδειξη ως αιτιολογία και η ολοκλήρωσή της, ΝοΒ 2014, 1089 επ.
- *Ανδρουλάκης Νικόλαος / Δαλακούρας Θεοχάρης / Γιαννίδης Ιωάννης / Αναγνωστόπουλος Ηλίας*, Κώδικας Ποινικής Δικονομίας: νομολογία κατ' άρθρον, επιμ. Δημήτριος Βούλγαρης, εκδ. Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα 2019²

- *Αρβανίτης Δομίνικος*, Τα δικαιώματα του εκζητουμένου προσώπου βάσει της Συνθήκης έκδοσης μεταξύ Ελλάδας-ΗΠΑ ως ισχύει μετά το Ν. 3770/2009, ΠοινΔικ 2010, 1345 επ.
- *Αρβανίτης Δομίνικος*, Η έκδοση εκζητουμένων προσώπων με βάση τη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών κατά του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος, ΠοινΔικ 2011, 1211 επ.
- *Αρβανίτης Δομίνικος*, Το δικαίωμα σε διερμηνεία και μετάφραση κατά την ποινική διαδικασία και η σχετική Οδηγία 2010/64/ΕΕ, ΠοινΔικ 2013, 640 επ.
- *Αρβανίτης Δομίνικος*, Το ελβετικό νομικό πλαίσιο για τη διεθνή δικαστική συνδρομή στην ποινική απόδειξη, σε: Τιμητικός Τόμος Χριστόφορου Δ. Αργυρόπουλου, [Ένωση Ελλήνων Ποινικολόγων / Δικηγορικός Σύλλογος Αθηνών], εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2016, σελ. 365 επ.
- *Αρβανίτης Δομίνικος*, Σχόλιο επί της από 15.10.2015 απόφασης του ΔΕΕ στην υπόθεση «Ποινική δίκη κατά Gavril Covaci», C-216/14, ΝοΒ 2016, 390 επ.
- *Αρβανίτης Δομίνικος*, Παρατηρήσεις επί των ΣυμβΕφΑθ 1, 4 και 6/2016, ΝοΒ 2016, 1462 επ.
- *Αρβανίτης Δομίνικος*, Παρατηρήσεις επί της από 6.9.2016 απόφασης του ΔΕΕ (τμήματος μείζονος συνθέσεως) στην υπόθεση “Aleksei Petruhhin”, C-182/15, ΕΕΕυρΔ 2016, 483 επ.
- *Αρβανίτης Δομίνικος*, Σημείωση επί της ΣυμβΑΠ 135/2017, ΝοΒ 2017, 1141 επ.
- *Αρβανίτης Δομίνικος*, Παρατηρήσεις επί της από 5.12.2017 απόφασης του ΔΕΕ στην υπόθεση “M.A.S., M.B.” [ή “Taricco II”], C-42/17, ΝοΒ 2018, 1149 επ.
- *Αρβανίτης Δομίνικος*, Σχόλιο στην υπ’ αριθ. 96, 97, 98, 261/2018 απόφαση του ΜΟΔ Αθηνών, Nova Criminalia 4/2018, σελ. 12-13, προσβάσιμο σε https://hcba.gr/wp-content/uploads/2018/10/NC4_2018-2.pdf
- *Αρβανίτης Δομίνικος*, Τα δικαιώματα πρόσβασης σε συνήγορο και νομικής βοήθειας στην ΕΕ, Εισήγηση στο 8^ο Συνέδριο της Ένωσης Ελλήνων Ποινικολόγων με θέμα «Η ποινική δικονομία της Ευρωπαϊκής Ένωσης – τάσεις και προκλήσεις» (Αθήνα, 15-16 Μαρτίου 2019) [προσβάσιμη σε The Art of Crime 6/2019, https://theartofcrime.gr/τα-δικαιώματα-πρόσβασης-σε-συνήγορο-κ#_ftnref118, και υπό δημοσίευση στην οριστική μορφή της στα σχετικά Πρακτικά από τις εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη]
- *Αργυρόπουλος Χριστόφορος*, ΕΣΔΑ: ιστορικότητα και προσαρμογή - ο ρόλος του ΕυρΔΔΑ, ΝοΒ 2009, 1964 επ.

- *Association Internationale de Droit Pénal*, Το 16^ο διεθνές συνέδριο ποινικού δικαίου (Βουδαπέστη 1999), [επιμέλεια-απόδοση Διονυσίου Σπινέλλη], ΠοινΧρ 1999, 874 επ.
- *Βασιλακάκης Ευάγγελος*, Το αλλοδαπό δίκαιο στην ποινική δίκη, εκδ. Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη 1999
- *Βασιλακάκης Ευάγγελος*, Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και έκδοση, ΠοινΔικ 2004, 202 επ.
- *Βογιατζής Παναγιώτης*, Το τεκμήριο αθωότητας (άρθρο 6 παρ. 2 ΕΣΔΑ), σε: Λίνος-Αλέξανδρος Σισιλιάνος (διεύθ. έκδ.), Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου: ερμηνεία κατ' άρθρο, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2017², σελ. 301 επ.
- *Βούλγαρης Δημήτριος*, Σχόλιο επί της από 22.3.2017 απόφασης του ΔΕΕ στην υπόθεση «Ποινική δίκη κατά Ianos Tranca, Tanja Reiter, Ionel Opria», C-124/16, C-213/16 και C-188/16, ΝοΒ 2017, 979 επ.
- *Γαλανού Μαρία*, Άρθρο 3: απαγόρευση βασανιστηρίων (ουσιαστικά ζητήματα), σε: Λεωνίδας Κοτσαλής (επιμ.), Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου & ποινικό δίκαιο: ερμηνεία και εφαρμογή των άρθρων 1-10 ΕΣΔΑ, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2014, σελ. 75 επ.
- *Γιαννουλόπουλος Δημήτριος*, Παρατηρήσεις επί του σχεδίου νόμου ενσωμάτωσης της οδηγίας 2013/48/ΕΕ στη διαβούλευση του Υπουργείου Δικαιοσύνης, 16.2.2017, προσβάσιμες σε <http://www.opengov.gr/ministryofjustice/?c=10969>
- *Δαλακούρας Θεοχάρης*, Ποινικό δικονομικό δίκαιο, τ. 1, εκδ. Δίκαιο & Οικονομία - Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα 2012
- *Δασκαλόπουλος Σταμάτης*, Ζητήματα δικαστικής συνδρομής υπό το σύγχρονο θεσμικό της πλαίσιο, ΠοινΧρ 2012, 173 επ.
- *Δασκαλόπουλος Σταμάτης*, Ευρωπαϊκή Εντολή Έρευνας (Ε.Ε.Ε.): ο νέος θεσμός δικαστικής συνεργασίας επί ποινικών υποθέσεων εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ΠοινΧρ 2018, 173 επ.
- *Δημάκης Αλέξανδρος*, Οι πρόσφατες εξελίξεις στη νομολογία του ΕΔΔΑ σχετικά με την αστυνομική παγίδευση και οι συνέπειες για την ελληνική νομολογία, σε: Ποινικές επιστήμες - θεωρία και πράξη, Προσφορά τιμής στην Άννα Μπενάκη-Ψαρούδα, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2008, σελ. 791 επ. [=ΠοινΧρ 2008, 594 επ.]
- *Δημητρακόπουλος Ιωάννης*, Πρόσφατες νομολογιακές εξελίξεις για την εφαρμογή του ne bis in idem στο πεδίο των φορολογικών παραβάσεων, Εισήγηση στο επιμορφωτικό σεμινάριο της στο σεμινάριο της Εθνικής Σχολής Δικαστικών Λειτουργών με θέμα τη

σχέση της διοικητικής με την ποινική και την πολιτική δίκη, 14.6.2018, προσβάσιμο σε http://www.humanrightscaselaw.gr/uploads/4/8/0/3/48039377/%CE%9De_bis_in_idem_-_june_2018_.pdf

- Δημητρακοπούλου Ιωάννα, Κανονιστικό περιεχόμενο του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ, υπό το πρίσμα της νομολογίας του ΕΔΔΑ και ελλείμματα της εθνικής ποινικής νομοθεσίας, σε: Τιμητικός Τόμος Χριστόφορου Δ. Αργυρόπουλου, [Ένωση Ελλήνων Ποινικολόγων / Δικηγορικός Σύλλογος Αθηνών], εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2016, σελ. 291 επ.
- Δημόπουλος Χαράλαμπος, Έκδοση εγκληματιών: Ευρωπαϊκή Εντολή Έρευνας, ΠοινΔικ 2018, 457 επ. και 577 επ.
- Διονυσοπούλου Αθανασία, Κοινές ομάδες έρευνας: προκλήσεις-προοπτικές, Εισήγηση της 28.2.2011 σε εκδήλωση του Ελληνικού Ινστιτούτου Διεθνούς και Αλλοδαπού Δικαίου, προσβάσιμο σε <http://www.hiifl.gr/wp-content/uploads/Dionusopoulou-Final.pdf>
- Engisch Karl, Εισαγωγή στη νομική σκέψη, (απόδοση Διονυσίου Σπινέλλη), εκδ. Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τράπεζας, Αθήνα 1999³
- Ένωση Ελλήνων Ποινικολόγων, Παρατηρήσεις-προτάσεις επί του Σχεδίου Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, Αθήνα 19.11.2014, προσβάσιμο σε http://www.dsa.gr/sites/default/files/news/attached/paratiriseis_-_protaseis.pdf
- Επιτροπή, Ετήσια έκθεση σχετικά με την εφαρμογή του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ το 2016, COM(2017) 239 final, προσβάσιμο σε http://ec.europa.eu/newsroom/document.cfm?doc_id=46017
- Επιτροπή, Από σήμερα η «ευρωπαϊκή εντολή έρευνας» θα βοηθά τις δημόσιες αρχές στην καταπολέμηση του εγκλήματος και της τρομοκρατίας, 22.5.2017, δελτίο Τύπου προσβάσιμο σε http://europa.eu/rapid/press-release_IP-17-1388_el.htm
- European Criminal Policy Initiative, Κείμενο Αρχών για μια ευρωπαϊκή αντεγκληματική πολιτική, ZIS 2009, 748 επ., προσβάσιμο σε http://www.zis-online.com/dat/artikel/2009_12_386.pdf
- Girginov Anton, Εκτέλεση της Ευρωπαϊκής Εντολής Έρευνας στη Βουλγαρία, (απόδοση Παύλου Ανδρεάδη-Παπαδημητρίου / Γιάννη Ναζίρη), ΠοινΔικ 2018, 1217 επ.
- Ζαχαριάδης Αθανάσιος, Άρθρο 307, σε: Λάμπρος Μαργαρίτης (επιμ.), Κώδικας Ποινικής Δικονομίας: ερμηνεία κατ' άρθρο, τ. II, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2012, σελ. 1222 επ.

- *Ζαχαριάδης Αθανάσιος / Καζανάς Αλέξανδρος-Τιμόθεος / Καϊάφα-Γκμπάντι Μαρία / Ναζίρης Ιωάννης / Παπακυριάκου Θεόδωρος / Χατζηκώστας Κωνσταντίνος / Χατζηνικολάου Νικόλαος*, σε: Μαρία Καϊάφα-Γκμπάντι (επιστ. εποπτεία), Οικονομικό έγκλημα και διαφθορά στο δημόσιο τομέα, τ. 3, εκδ. Δίκαιο & Οικονομία - Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα 2015, σελ. 14 επ.
- *Ζημιανίτης Δημήτριος*, Το τρέχον πλαίσιο δικαστικής συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις στην ΕΕ: δυναμική και τάσεις, Εισήγηση στο 8^ο Συνέδριο της Ένωσης Ελλήνων Ποινικολόγων με θέμα «Η ποινική δικονομία της Ευρωπαϊκής Ένωσης – τάσεις και προκλήσεις» (Αθήνα, 15-16 Μαρτίου 2019), προσβάσιμη σε <https://www.youtube.com/watch?v=0gUcGM3cYUk> (5:26 επ.) [υπό δημοσίευση στα σχετικά Πρακτικά από τις εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη]
- *Ιωάννου Κρατερός*, σε: Κρατερός Ιωάννου / Κωνσταντίνος Οικονομίδης / Χρήστος Ροζάκης / Αργύρης Φατούρος (επιμ.), Δημόσιο διεθνές δίκαιο: σχέσεις διεθνούς και εσωτερικού δικαίου, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1990, σελ. 144 επ.
- *Joint Investigation Teams Network*, Πρακτικός οδηγός για τις κοινές ομάδες έρευνας, [Βρυξέλλες 2017], προσβάσιμος σε <http://www.eurojust.europa.eu/doclibrary/JITs/JITs%20framework/JITs%20Practical%20Guide/JIT-GUIDE-2017-EL.pdf>
- *Καϊάφα-Γκμπάντι Μαρία*, “Corpus Juris” και τυποποίηση του ποινικού φαινομένου στο χώρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Υπερ 1999, 621 επ.
- *Καϊάφα-Γκμπάντι Μαρία*, Το ποινικό δίκαιο στην Ευρωπαϊκή Ένωση: σημαντικές όψεις και προοπτικές εξέλιξης, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2003
- *Καϊάφα-Γκμπάντι Μαρία*, Ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης: οι ρυθμίσεις του Ν. 3251/2004 και η μετάβαση από την έκδοση στην «παράδοση», ΠοινΔικ 2004, 1294 επ.
- *Καϊάφα-Γκμπάντι Μαρία*, Κοινές δικονομικές αρχές ως βάση μιας διακρατικής ποινικής καταστολής, σε: Ποινικές επιστήμες - θεωρία και πράξη, Προσφορά τιμής στην Άννα Μπενάκη-Ψαρούδα, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2008, σελ. 1043 επ. [=ΠοινΧρ 2007, 673 επ.]
- *Καϊάφα-Γκμπάντι Μαρία*, Ευρωπαϊκό ποινικό δίκαιο και Συνθήκη της Λισσαβώνας: θεσμικό πλαίσιο ανάπτυξης και αρχές ποινικοποίησης σε ευρωπαϊκό περιβάλλον, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2011
- *Καϊάφα-Γκμπάντι Μαρία*, Στοιχεία ενωσιακού ποινικού δικαίου και της ενσωμάτωσής του στην ελληνική έννομη τάξη, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2016

- *Καλτσώνης Δημήτρης*, Η κατασταλτική λειτουργία του κράτους στην ΕΕ και η τρομοκρατία, σε: Πηνελόπη Φουντεδάκη / Όλγα Τσόλκα / Αντώνιος Χάνος (επιμ.), Ελευθερίες - δικαιώματα - ασφάλεια στην ΕΕ, Πάντειο Πανεπιστήμιο / Γενικό Τμήμα Δικαίου, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2010, σελ. 29 επ.
- *Καλφέλης Γρηγόριος*, Το Ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης (μονοδιάστατη ενοποίηση των ευρωπαϊκών κατασταλτικών μηχανισμών;), ΠοινΔικ 2006, 199 επ.
- *Καλφέλης Γρηγόριος*, Έκδοση Ελλήνων πολιτών, ΠοινΔικ 2007, 1188 επ.
- *Καμπέρου-Ντάλτα Ελένη*, Εγκλήματα Ελλήνων πολιτών στην αλλοδαπή: άρθρο 6 ΠΚ - η σύγχρονη διάσταση της αρχής της ενεργητικής προσωπικότητας, εκδ. Δίκαιο & Οικονομία - Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα 2005
- *Καμύ Αλμπέρ*, Το μέλλον του ευρωπαϊκού πολιτισμού: συζήτηση στρογγυλής τραπέζης υπό την προεδρία του Άγγελου Κατακουζηνού, (απόδοση Νίκης Καρακίτσου-Dougé / Μαρίας Κασαμπαλόγλου-Roblin), εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2014
- *Κανελλοπούλου-Μαλούχου Νέδα*, Η χειραφέτηση της Ευρώπης: συνταγματική θεωρία της ευρωπαϊκής ενοποίησης, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2012
- *Κανελλοπούλου-Μαλούχου Νέδα*, Η Συνθήκη της Λισσαβώνας και η εθνική συνταγματική τάξη: η εμβάθυνση ενός συνταγματικού δεσμού, σε: Τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Παναγιώτη Ι. Κανελλόπουλο, Πανεπιστήμιο Πειραιώς, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2015, σελ. 217 επ.
- *Καργόπουλος Αλέξανδρος-Ιωάννης*, Το δημοσιογραφικό απόρρητο: θεμελίωση του δικαιώματος και προϋποθέσεις εφαρμογής και κάμψης, Δίκαιο Μέσων Ενημέρωσης και Επικοινωνίας 2008, 158 επ.
- *Κατσόγιαννου Μαριλένα*, Άρθρο 6 παρ. 3 εδ. γ': δικαίωμα υπεράσπισης, σε: Λεωνίδας Κοτσαλής (επιμ.), Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου & ποινικό δίκαιο: ερμηνεία και εφαρμογή των άρθρων 1-10 ΕΣΔΑ, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2014, σελ. 561 επ.
- *Κιούπης Δημήτριος / Μουζάκης Διονύσιος*, Οι αποφάσεις-πλαίσια της Ευρωπαϊκής Ένωσης: κείμενα και ελληνική νομοθεσία εναρμόνισης, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2011
- *Κονδύλης Παναγιώτης*, Από τον 20^ο στον 21^ο αιώνα: τομές στην πλανητική πολιτική περί το 2000, εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα 1998
- *Κρητικός Μιχάλης*, Άρθρο 2 ΣΕΕ, σε: Βασίλειος Χριστιανός (επιμ.), Συνθήκη ΕΕ & ΣΛΕΕ: κατ' άρθρο ερμηνεία, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2012, σελ. 8 επ.

- *Κωνσταντινίδης Άγγελος*, Η απόδειξη στην ποινική δίκη, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2012
- *Κώτσουγλου Κυριάκος*, Παρατηρήσεις επί της απόφασης Τριμελούς Εφετείου Κακουργημάτων Αθηνών 2609/2017, ΠοινΔικ 2018, 86 επ.
- *Λίβος Νικόλαος*, Η διεξαγωγή διοικητικών και ανακριτικών ερευνών από το Σ.Δ.Ο.Ε., σε: Φορολογικές κυρώσεις, Πρακτικά ημερίδας Ελληνικής Εταιρείας Φορολογικού Δικαίου και Δημοσιονομικών Μελετών / Τομέα Δημοσίου Δικαίου Νομικής ΕΚΠΑ, επιμ. Ιωάννη Φωτόπουλου, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2002, σελ. 119 επ.
- *Λίβος Νικόλαος*, Το πρόβλημα της ασφάλειας και η ασφάλεια ως πρόβλημα: το παράδειγμα του ποινικού δικαίου, σε: Τιμητικός Τόμος για τον Ιωάννη Μανωλεδάκη: Δημοκρατία-Ελευθερία-Ασφάλεια, τ. Ι, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2005, σελ. 185 επ.
- *Λίβος Νικόλαος*, «Πολύ κακό για το τίποτα»; οι ανακριτικές αρμοδιότητες της Εθνικής Αρχής Καταπολέμησης της Νομιμοποίησης Εσόδων από Εγκληματικές Δραστηριότητες, ΠοινΧρ 2006, 380 επ.
- *Λίβος Νικόλαος*, Οργανωμένο έγκλημα και ειδικές ανακριτικές πράξεις, τόμ. Ι τεύχ. α΄, εκδ. Δίκαιο & Οικονομία - Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα 2007
- *Μαγκάκης Γεώργιος-Αλέξανδρος*, Ποινικό δίκαιο: διάγραμμα γενικού μέρους, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1982²
- *Μανιτάκης Αντώνιος*, Συνταγματική οργάνωση του κράτους, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2001
- *Μανιτάκης Αντώνιος*, Το «Σύνταγμα» της Ευρώπης αντιμέτωπο με την εθνική και λαϊκή κυριαρχία, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2004
- *Μανωλεδάκης Ιωάννης*, Σχετικά με τη φύση της ποινικής δίκης, Αρμ 1977, 705 επ.
- *Μανωλεδάκης Ιωάννης*, Προβληματισμοί για τη συγκρότηση ενός ενιαίου ευρωπαϊκού ποινικού δικαστικού χώρου, Υπερ 1999, 1091 επ.
- *Μανωλεδάκης Ιωάννης*, Η νέα διεθνοποίηση του ποινικού δικαίου και ο κίνδυνος υποβάθμισης του νομικού μας πολιτισμού, Αρμ 2000, 1 επ.
- *Μανωλεδάκης Ιωάννης*, Η απονομή δικαιοσύνης σε περίοδο κρίσης, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2006
- *Μανωλεδάκης Ιωάννης*, Ποινικό δίκαιο: διαρκείς επιρροές και διατήρηση του χαρακτήρα του, ΠοινΔικ 2007, 1311 επ.

- *Μαργαρίτης Λάμπρος*, Ποινική δικονομία - ένδικα μέσα, τ. Ι (Εισαγωγή-παραδεκτό-αποτελέσματα), εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2012
- *Ματθίας Στέφανος / Κτιστάκης Γιάννης / Σταυρίτης Λουκία / Στεφανάκη Καλλιόπη* (επιμ.), Η προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου στην Ευρώπη: με βάση τη νομολογία του Δικαστηρίου του Στρασβούργου, Δικηγορικός Σύλλογος Αθηνών, Αθήνα 2006
- *Μήτρου Αίλιαν*, Ο Γενικός Κανονισμός Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων: νέο δίκαιο - νέες υποχρεώσεις - νέα δικαιώματα, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2017
- *Μουζάκης Διονύσιος*, Το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2009
- *Μουζάκης Διονύσιος*, Το ποινικό δικονομικό δίκαιο μετά τη Συνθήκη της Λισαβόνας, σε: Δημήτριος Κιούπης / Ρεβάκκα-Εμμανουέλα Παπαδοπούλου / Διονύσιος Μουζάκης, Το ποινικό δίκαιο μετά τη Συνθήκη της Λισαβόνας, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2011, σελ. 109 επ.
- *Μουζάκης Διονύσιος*, Πρακτικά προβλήματα από την εφαρμογή του Ν. 3251/2004 για το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης, ΠοινΔικ 2012, 57 επ.
- *Μπαλτατζής Αριστείδης*, Η διεθνής συνεργασία εις το ποινικόν δίκαιον, ΠοινΧρ 1953, 113 επ.
- *Μπαλτατζής Αριστείδης*, Η μη έκδοσις ημεδαπών, ΠοινΧρ 1960, 65 επ.
- *Μπαμπινιώτης Γεώργιος*, Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας, εκδ. Κέντρο Λεξικολογίας, Αθήνα 1998 [επανεκτύπωση Ιουλίου 1998]
- *Μπαντέκας Ηλίας*, Διεθνές ποινικό δίκαιο, σε: Κωνσταντίνος Αντωνόπουλος / Κωνσταντίνος Μαγκλιβέρας (επιμ.), Το δίκαιο της διεθνούς κοινωνίας, 2014², σελ. 779 επ.
- *Μπίλλης Εμμανουήλ*, Παρατηρήσεις επί της από 8.9.2015 απόφασης του ΔΕΕ στην υπόθεση “Taricco and others”, C-105/14, ΠοινΧρ 2016, 478 επ.
- *Μυλωνάς Ιπποκράτης*, Προβληματισμοί για τη θέση του εισαγγελέα στην ποινική δίκη, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2003
- *Μυλωνόπουλος Χρίστος*, Διεθνές ποινικό δίκαιο, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1993²
- *Μυλωνόπουλος Χρίστος*, Η αρχή της ειδικότητας στην έκδοση, ΠοινΧρ 1993, 117 επ.

- *Μυλωνόπουλος Χρίστος*, Το ευρωπαϊκό ποινικό δίκαιο μετά τη Συνθήκη της Λισαβόνας: η ουσιαστική νομιμοποίηση του ευρωπαϊκού ποινικού δικαίου και η σημασία της ποινικής δογματικής για τη διαμόρφωσή του, ΠοινΧρ 2011, 81 επ.
- *Μυλωνόπουλος Χρίστος*, Η αποστολή του διεθνούς ποινικού δικαίου και οι προκλήσεις της σύγχρονης πραγματικότητας, ΠοινΔικ 2015, 1051 επ.
- *Μυλωνόπουλος Χρίστος*, Η ανάγκη μιας γενικής θεωρίας ποινικού δικαίου για την διαμόρφωση αποτελεσματικών και δίκαιων διεθνών ποινικών κανόνων, σε: Χρίστος Μυλωνόπουλος (επιμ.), Διεθνές ποινικό δίκαιο και σύγχρονη πραγματικότητα: προκλήσεις και προοπτικές, [Πρακτικά του 1^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου του Ινστιτούτου Ευρωπαϊκού και Διεθνούς Ποινικού Δικαίου (2016)], εκδ. Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα 2017, σελ. 49 επ. [=ΠοινΧρ 2017, 401 επ.]
- *Νάιντος Χρήστος*, Αποδεικτικές απαγορεύσεις στην ποινική δίκη, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2010
- *Ναζίρης Ιωάννης*, Η προστασία της περιουσίας του Ελληνικού Δημοσίου και η αντιμετώπιση της διαφθοράς στον δημόσιο τομέα με μέσα του διοικητικού δικαίου, καθώς και η εν γένει σχέση της διοικητικής και της ποινικής διαδικασίας στα πεδία των ερευνών, των κυρώσεων και των δικαιωμάτων, σε: Μαρία Καϊάφα-Γκμπάντι (επιστ. εποπτεία), Οικονομικό έγκλημα και διαφθορά στο δημόσιο τομέα, τ. 1, εκδ. Δίκαιο & Οικονομία - Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα 2014, σελ. 1015 επ.
- *Ναμίας Οββαδίας*, Η αρχή της ειδικότητας στο δίκαιο ανταλλαγής αποδείξεων μέσω δικαστικής συνδρομής, Εισήγηση στο 8^ο Συνέδριο της Ένωσης Ελλήνων Ποινικολόγων με θέμα «Η ποινική δικονομία της Ευρωπαϊκής Ένωσης – τάσεις και προκλήσεις» (Αθήνα, 15-16 Μαρτίου 2019), προσβάσιμη σε <https://www.youtube.com/watch?v=0gUcGM3cYUk> (37:33 επ.) [υπό δημοσίευση στα σχετικά Πρακτικά από τις εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη]
- *Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης*, Αμοιβαία δικαστική συνδρομή: κατευθυντήριες γραμμές για την προώθηση της αποτελεσματικής εφαρμογής της διεθνούς συνεργασίας, 2018, προσβάσιμο σε <https://www.oecd.org/corruption/anti-bribery/OECD-Guidelines-on-Mutual-Legal-Assistance-for-Practitioners-in-Greece-EL.pdf>
- *Παπαδαμάκης Αδάμ*, Ανακριτική διείσδυση: όρια και υπερβάσεις, ΠοινΔικ 2010, 1326 επ.

- *Παπαδημητρίου Θεοδώρα*, Άρθρο 7, σε: Βασίλης Τζέμος (επιμ.), Ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ: ερμηνεία κατ' άρθρο, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2015, σελ. 84 επ.
- *Παπαδημητρίου Θεοδώρα*, Άρθρο 8, σε: Βασίλης Τζέμος (επιμ.), Ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ: ερμηνεία κατ' άρθρο, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2015, σελ. 97 επ.
- *Παπαδοπούλου Άννα*, Ευρωπαϊκή εντολή έρευνας: η διασυνοριακή συλλογή αποδείξεων σε νέες βάσεις, Εθνικών και Καποδιστριακών Πανεπιστημίων Αθηνών (Νομική Σχολή), Αθήνα 2016, μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία προσβάσιμη σε <https://pergamos.lib.uoa.gr/uoa/dl/frontend/file/lib/default/data/1450059/theFile>
- *Παπαδοπούλου Λίνα*, Οι τρεις πυλώνες της ευρωπαϊκής δημοκρατίας, κράτη, πολίτες και λαοί: Θεσμικές καινοτομίες της Συνθήκης της Λισαβόνας, Εισήγηση στο Συνέδριο της Έδρας Jean Monnet Πανεπιστημίου Μακεδονίας «Δημοκρατία και Ισότητα στην ΕΕ», 7.4.2014, προσβάσιμο σε <https://auth.academia.edu/LinaPapadopoulou>
- *Παπαδοπούλου Λίνα*, Η σταδιακή συνταγματοποίηση του χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης της ΕΕ, σε: Δέσποινα Αναγνωστοπούλου (επιμ.), Εξελίξεις και προκλήσεις στον χώρο ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Πρακτικά διεθνούς συνεδρίου στη μνήμη Δημητρίου Ευρυγένη, Κέντρο Διεθνούς και Ευρωπαϊκού Οικονομικού Δικαίου / Δικηγορικός Σύλλογος Θεσσαλονίκης, εκδ. Πανεπιστημίου Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη 2015, σελ. 161 επ.
- *Παραράς Πέτρος*, Το ευρωπαϊκό δίκαιο των δικαιωμάτων του ανθρώπου, Δικαιώματα του Ανθρώπου 2012, 1131 επ.
- *Παρασκευόπουλος Νικόλαος*, σε: Λάμπρος Μαργαρίτης / Νικόλαος Παρασκευόπουλος, Ποινολογία: άρθρα 50-133 ΠΚ, εκδ. Σάκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2000⁶, σελ. 1 επ.
- *Πατσαβέλλας Λάμπρος*, Κοινές ομάδες έρευνας: ένα νέο εργαλείο για την αντιμετώπιση του οργανωμένου εγκλήματος στην Ευρωπαϊκή Ένωση, στον συλλογικό τόμο: Ποινικό δίκαιο σήμερα: μέσο προστασίας ή μέτρο ελευθερίας;, Εθνική Σχολή Δικαστικών Λειτουργιών, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2010, σελ. 214 επ.
- *Παύλου Στέφανος*, Η μαγνητοφώνηση τηλεφωνικών συνδιαλέξεων υπόπτων από τις αρχές, ΠοινΧρ 2015, 161 επ.
- *Περάκης Μανώλης*, Η δικαστική προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων στην Ευρωπαϊκή Ένωση, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2015

- *Περράκης Στέλιος*, Διαστάσεις της διεθνούς προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου: προς ένα *jus universalis*, εκδ. Ι. Σιδέρης, Αθήνα 2013
- *Περράκης Στέλιος / Μαρούδα Μαρία-Ντανιέλλα*, Διεθνής δικαιοσύνη: θεσμοί, διαδικασίες, εφαρμογές διεθνούς δικαίου, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2014
- *Πρεβεδούρου Ευγενία*, Προβλήματα συμβατότητας του σχεδίου συμφωνίας για την προσχώρηση της ΕΕ στην ΕΣΔΑ: γνωμοδότηση ΔΕΕ 2/13 της 18.12.2014, [20.12.2014], προσβάσιμο σε <https://www.prevedourou.gr/προβλήματα-συμβατότητας-του-σχεδίου>
- *Ρούκουνας Εμμανουήλ*, Διεθνές δίκαιο, τεύχ. Ι, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1997²
- *Ρούκουνας Εμμανουήλ*, Διεθνές δίκαιο, τεύχ. ΙΙΙ, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα 1983.
- *Σαράντη Βασιλική*, Ετεροδικία/ασυλίες, σε: Κωνσταντίνος Αντωνόπουλος / Κωνσταντίνος Μαγκλιβέρας (επιμ.), Το δίκαιο της διεθνούς κοινωνίας, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2014², σελ. 253 επ.
- *Σαχπεκίδου Ευγενία*, Ευρωπαϊκό δίκαιο, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2013²
- *Schünemann Bernd*, Ελάχιστες προϋποθέσεις μιας αποτελεσματικής υπεράσπισης σε διεθνικές ευρωπαϊκές ποινικές διαδικασίες, (απόδοση Ιωάννη Μοροζίνη / Μαρίας Ρηγοπούλου), ΠοινΔικ 2015, 1055 επ.
- *Sieber Ulrich*, Η αλλαγή παραδείγματος από το ποινικό δίκαιο στο δίκαιο της ασφάλειας: περί της νέας αρχιτεκτονικής της ασφάλειας στην παγκόσμια κοινωνία κινδύνων, (απόδοση Μαριλένας Σαμαριτάκη / Μαρίας Τσιλιμπάρη, επιμ. απόδοσης Εμμανουήλ Μπίλλη), σε: Χρίστος Μυλωνόπουλος (επιμ.), Διεθνές ποινικό δίκαιο και σύγχρονη πραγματικότητα: προκλήσεις και προοπτικές, [Πρακτικά του 1^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου του Ινστιτούτου Ευρωπαϊκού και Διεθνούς Ποινικού Δικαίου (2016)], εκδ. Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα 2017, σελ. 19 επ.
- *Σισιλιάνος Λίνος-Αλέξανδρος*, Η ανθρώπινη διάσταση του διεθνούς δικαίου: αλληλοεπιδράσεις γενικού διεθνούς δικαίου και δικαιωμάτων του ανθρώπου, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2010
- *Σισιλιάνος Λίνος-Αλέξανδρος*, Υποχρέωση σεβασμού των δικαιωμάτων του ανθρώπου (άρθρο 1 ΕΣΔΑ), σε: Λίνος-Αλέξανδρος Σισιλιάνος (διεύθ. έκδ.), Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου: ερμηνεία κατ' άρθρο, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2017², σελ. 36 επ.

- *Σοφός Θεμιστοκλής*, Εισήγηση στην εκδήλωση της Ένωσης Ελλήνων Ποινικολόγων και του Ινστιτούτου Ευρωπαϊκού & Διεθνούς Ποινικού Δικαίου με θέμα «Η διακρατική συνεργασία στις ποινικές υποθέσεις (έκδοση, Ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης, δικαστική συνδρομή)», που πραγματοποιήθηκε στον Δικηγορικό Σύλλογο Αθηνών την 5.4.2017, προσβάσιμη σε <https://www.youtube.com/watch?v=nmDv05ZYdxk> (44:19 επ.)
- *Σπινέλλης Διονύσιος*, Μερικές σκέψεις *de lege ferenda* για την κύρια διαδικασία και τις συνοπτικές διαδικασίες, ΠοινΧρ 1996, 977 επ.
- *Σπινέλλης Διονύσιος*, Το Corpus Juris για την προστασία των οικονομικών συμφερόντων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Υπερ 1999, 3 επ.
- *Σπινέλλης Διονύσιος*, Το ευρωπαϊκό ένταλμα συγκέντρωσης αποδεικτικών στοιχείων και το προτεινόμενο ευρωπαϊκό ένταλμα διεξαγωγής ανακρίσεων, σε: Τιμητικός Τόμος εις μνήμην καθηγητή Χρίστου Δέδε, (επιμ. Νέστορα Κουράκη), εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2013, σελ. 493 επ.
- *Σπινέλλης Διονύσιος*, Η δικαστική συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις στην Ευρώπη και ειδικότερα η ευρωπαϊκή εντολή έρευνας, σε: Τιμητικός Τόμος για τον Καθηγητή Νέστορα Κουράκη: έγκλημα και ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης, (επιμ. Μαργαρίτα Γασπαρινάτου), εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα 2016, σελ. 364 επ., προσβάσιμο σε <http://www.ant-sakkoulas.gr/periexomena/15-2764-2.pdf>
- *Στάγκος Πέτρος*, Η δικαστική προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων στην κοινοτική έννομη τάξη, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2004
- *Συμεωνίδου-Καστανίδου Ελισάβετ*, Ο νόμος για το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης και την αντιμετώπιση της τρομοκρατίας: βασικά χαρακτηριστικά και πρώτη ερμηνευτική προσέγγιση, ΠοινΔικ 2004, 773 επ.
- *Συμεωνίδου-Καστανίδου Ελισάβετ*, Ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης και παράδοση ημεδαπών με σκοπό δίωξης (με αφορμή την ΣυμβΑΠ 591/2005), ΠοινΔικ 2005, 587 επ.
- *Ταγαράς Χαρίσιος / Μεγκ-Παπαντώνη Μαρία*, Η κατ' άρθρο 26.2 ΣΛΕΕ εσωτερική αγορά, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2013³
- *Τζαννετής Αριστομένης*, Άρθρο 3: απαγόρευση των βασανιστηρίων (δικονομικά ζητήματα), σε: Λεωνίδας Κοτσαλής (επιμ.), Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου & ποινικό δίκαιο: ερμηνεία και εφαρμογή των άρθρων 1-10 ΕΣΔΑ, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2014, σελ. 69 επ.

- *Τζαννετής Αριστομένης*, Η Ευρωπαϊκή Εντολή Έρευνας (ενσωμάτωση της Οδηγίας 2014/41/ΕΕ με το Ν. 4489/2017), ΠοινΧρ 2018, 81 επ.
- *Τζαννετής Αριστομένης*, Η εθνική (συνταγματική) ταυτότητα και η παραβίαση των θεμελιωδών δικαιωμάτων ως λόγοι μη εκτέλεσης του Ευρωπαϊκού Εντάλματος Σύλληψης: ο διάλογος μεταξύ ΔΕΕ και Ανωτάτων Εθνικών Δικαστηρίων για τη σχέση μεταξύ ενωσιακού δικαίου και εθνικών Συνταγμάτων, Εισήγηση στο 8^ο Συνέδριο της Ένωσης Ελλήνων Ποινικολόγων με θέμα «Η ποινική δικονομία της Ευρωπαϊκής Ένωσης – τάσεις και προκλήσεις» (Αθήνα, 15-16 Μαρτίου 2019), ΠοινΧρ 2019, 321 επ. [και υπό δημοσίευση στα σχετικά Πρακτικά από τις εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη]
- *Τζέμος Βασίλης*, Άρθρο 52, σε: Βασίλης Τζέμος (επιμ.), Ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ: ερμηνεία κατ' άρθρο, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2015, σελ. 610 επ.
- *Τζέμος Βασίλης*, Γενική θεωρία θεμελιωδών δικαιωμάτων και πρωτογενές ενωσιακό δίκαιο, Δημόσιο Δίκαιο 2018, 211 επ., προσβάσιμο σε http://www.publiclawjournal.com/docs/2018/2_3/2018_3_2_3_tzemos.pdf
- *Τζούφης Βασίλειος*, Σκέψεις για την ανανοηματοδότηση της προβληματικής περί ποινικής ευθύνης νομικών προσώπων υπό το φως της ευρωπαϊκής δικαιοταξίας, ΝοΒ 2017, 283 επ.
- *Tiedemann Klaus*, Το οικονομικό ποινικό δίκαιο στην Ευρώπη: μια αξιολογική προσέγγιση, (απόδοση Όλγας Τσόλκα), ΠοινΧρ 2011, 641 επ.
- *Τριανταφύλλου Γεώργιος*, Η ρύθμιση και η λειτουργία των ερευνών κατά τον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1993
- *Τριανταφύλλου Γεώργιος*, Διεθνής δικαστική συνδρομή στην ποινική απόδειξη, εκδ. Δίκαιο & Οικονομία - Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα 2009
- *Τριανταφύλλου Γεώργιος*, Άρθρο 6 παρ. 2: τεκμήριο αθωότητας του κατηγορουμένου, σε: Λεωνίδας Κοτσαλής (επιμ.), Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου & ποινικό δίκαιο: ερμηνεία και εφαρμογή των άρθρων 1-10 ΕΣΔΑ, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2014, σελ. 465 επ.
- *Τριανταφύλλου Γεώργιος*, Άρθρο 6 παρ. 3 εδ. α': δικαίωμα του κατηγορουμένου να πληροφορηθεί λεπτομερώς τη φύση και τον λόγο της εναντίον του κατηγορίας, σε: Λεωνίδας Κοτσαλής (επιμ.), Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου & ποινικό δίκαιο: ερμηνεία και εφαρμογή των άρθρων 1-10 ΕΣΔΑ, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2014, σελ. 521 επ.

- *Τριανταφύλλου Γεώργιος*, Εισήγηση στην εκδήλωση της Ένωσης Ελλήνων Ποινικολόγων και του Ινστιτούτου Ευρωπαϊκού & Διεθνούς Ποινικού Δικαίου με θέμα «Η διακρατική συνεργασία στις ποινικές υποθέσεις (έκδοση, Ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης, δικαστική συνδρομή)», που πραγματοποιήθηκε στον Δικηγορικό Σύλλογο Αθηνών την 5.4.2017, προσβάσιμη σε <https://www.youtube.com/watch?v=nmDv05ZYdxk> (25:40 επ.)
- *Τριανταφύλλου Γεώργιος*, Το δικαίωμα υπεράσπισης στις διαδικασίες διασυνοριακής συλλογής απόδειξης, σε: Χρίστος Μυλωνόπουλος (επιμ.), Διεθνές ποινικό δίκαιο και σύγχρονη πραγματικότητα: προκλήσεις και προοπτικές, [Πρακτικά του 1^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου του Ινστιτούτου Ευρωπαϊκού και Διεθνούς Ποινικού Δικαίου (2016)], εκδ. Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα 2017, σελ. 159 επ.
- *Τσάτσος Δημήτρης*, Συνταγματικό δίκαιο, τ. Γ' (θεμελιώδη δικαιώματα: Ι. Γενικό μέρος), [συνδρομή Νέδας Κανελλοπούλου], εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1987
- *Τσάτσος Δημήτρης*, Συνταγματικό δίκαιο, τ. Α' (θεωρητικό θεμέλιο), [συνδρομή Ανδρέα Λοβέρδου], εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1994⁴
- *Τσάτσος Δημήτρης*, Επίμαχες έννοιες της ευρωπαϊκής ενωσιακής τάξης: μεθοδολογική συμβολή στην ερμηνεία της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1997
- *Τσάτσος Δημήτρης*, Το αξιακό σύστημα του ενωσιακού ευρωπαϊκού δικαίου: προλεγόμενα στην ερμηνεία των άρθρων 6 και 7 ΣυνθΕΕ, σε: Τιμητικός Τόμος για τον Ιωάννη Μανωλεδάκη, τ. ΙΙ, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2005, σελ. 433 επ.
- *Τσινισιζέλης Μιχάλης / Υφαντής Κώστας*, Προλογικό σημείωμα, σε: ιδίων (επιμ.), Σύγχρονα προβλήματα διεθνών σχέσεων - Κρατική κυριαρχία: απειλές και προκλήσεις, εκδ. Ι. Σιδέρη, Αθήνα 2000, σελ. 9 επ.
- *Τσιρίδης Πολυχρόνης*, Τεκμήριο αθωότητας και η νέα οδηγία της ΕΕ, ΠοινΔικ 2017, 10 επ.
- *Τσόλιας Γρηγόρης*, Άρθρο 8: δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής, σε: Λεωνίδας Κοτσαλής (επιμ.), Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου & ποινικό δίκαιο: ερμηνεία και εφαρμογή των άρθρων 1-10 ΕΣΔΑ, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2014, σελ. 743 επ.
- *Τσόλκα Όλγα*, Η πορεία προς το Corpus Juris: παράγοντας αναδιαμόρφωσης της δικονομικής προστασίας του κατηγορουμένου, σε: Τιμητικός Τόμος Διονυσίου

- Σπινέλλη, Οι ποινικές επιστήμες στον 21^ο αιώνα, (επιμ. Νέστορα Κουράκη), τ. β', εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2001, σελ. 1167 επ.
- Τσόλκα Όλγα, Η αρχή «nemo tenetur se ipsum prodere/accusare» στην ποινική δίκη, εκδ. Δίκαιο & Οικονομία - Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα 2002
 - Τσόλκα Όλγα, Ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης: ένα «φιλόδοξο» μέσο για την προώθηση της δικαστικής συνεργασίας στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ΠοινΧρ 2002, 97 επ.
 - Τσόλκα Όλγα, Το δικαίωμα του κατηγορουμένου να εξετάζει «μάρτυρες κατηγορίας» κατά την έννοια του άρθρου 6 παρ. 3 δ της ΕΣΔΑ, ΠοινΧρ 2006, 86 επ.
 - Τσόλκα Όλγα, Ενωσιακοί θεσμοί εξιχνίασης της «ευρωπαϊκής»: παρόν και μέλλον, σε: Σύγχρονες εξελίξεις του ευρωπαϊκού οικονομικού ποινικού δικαίου, Πρακτικά συνεδρίου (2009), Δικηγορικός Σύλλογος Πειραιά / Ένωση Ελλήνων Ποινικολόγων / Κέντρο Διεθνούς και Ευρωπαϊκού Οικονομικού Δικαίου, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2010, σελ. 77 επ.
 - Τσόλκα Όλγα, Παρατηρήσεις επί της από 24.5.2011 απόφασης του ΕΔΔΑ στην υπόθεση «Konstas κατά Ελλάδας», ΤοΣ 2011, 441 επ.
 - Τσόλκα Όλγα, Ζητήματα εφαρμογής του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης υπό το πρίσμα της δικαστικής προστασίας θεμελιωδών δικαιωμάτων, Εισήγηση στο σεμινάριο της Εθνικής Σχολής Δικαστικών Λειτουργιών με θέμα «Ευρωπαϊκή Σύμβαση Έκδοσης, Ευρωπαϊκό Ένταλμα Σύλληψης, Σύμβαση δικαστικής συνδρομής», Θεσσαλονίκη 25-26.10.2011 [αδημοσίευτη]
 - Τσόλκα Όλγα, Οργανωμένο έγκλημα, σε: Στέλιος Περράκης / Όλγα Τσόλκα, Ανθρώπινη ασφάλεια: δίκαιο και πολιτικές, Σημειώσεις από τις πανεπιστημιακές παραδόσεις, εκδ. Ι. Σιδέρης, Αθήνα 2014, σελ. 88 επ.
 - Τσόλκα Όλγα, «Ne bis in idem» και εσωτερικό δυαδικό σύστημα κυρώσεων για την «αυτή παράβαση»: μια σύνθετη προβληματική εν μέσω «διασταυρώσεων» της ΕΣΔΑ με τον Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ε.Ε., ΠοινΧρ 2015, 625 επ.
 - Τσόλκα Όλγα, «Ερήμην» διεξαγωγή της ποινικής δίκης και ένδικη προστασία του «απόντος» κατηγορουμένου, υπό το πρίσμα της ΕΣΔΑ και της ευρωπαϊκής δικαιοταξίας, σε: Τιμητικός Τόμος Χριστόφορου Δ. Αργυρόπουλου, [Ένωση Ελλήνων Ποινικολόγων / Δικηγορικός Σύλλογος Αθηνών], εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2016, σελ. 229 επ.

- *Τσόλκα Όλγα*, Αμοιβαία αναγνώριση ποινικών αποφάσεων και προστασία θεμελιωδών δικαιωμάτων εντός του «χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης» της Ευρωπαϊκής Ένωσης: ο «διάλογος» μεταξύ του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, *ΠοινΧρ* 2018, 425 επ.
- *Τσόλκα Όλγα*, Διεθνής και ενωσιακή συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις, Πανεπιστημιακές σημειώσεις, Πάντειο Πανεπιστήμιο / Τμήμα Διεθνών, Ευρωπαϊκών και Περιφερειακών Σπουδών, [Αθήνα 2019], προσβάσιμο σε <https://deps.panteion.gr/images/eksetaste-simiosoes-dieth-sin-poinik-ipoth-2-4-19.pdf>
- *Τσόλκα Όλγα*, Το τεκμήριο αθωότητας και η συμμετοχή του κατηγορουμένου στην ποινική διαδικασία, Εισήγηση στο 8^ο Συνέδριο της Ένωσης Ελλήνων Ποινικολόγων με θέμα «Η ποινική δικονομία της Ευρωπαϊκής Ένωσης – τάσεις και προκλήσεις» (Αθήνα, 15-16 Μαρτίου 2019), προσβάσιμη σε <https://www.youtube.com/watch?v=d4WmlxTDB7Y> (1:07:28 επ.) [υπό δημοσίευση στα σχετικά Πρακτικά από τις εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη]
- *Φερεντίνου Αλεξάνδρα*, Άρθρο 11, σε: Βασίλης Τζέμος (επιμ.), *Ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ: ερμηνεία κατ' άρθρο*, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2015, σελ. 129 επ.
- *Φλώρου Γεωργία*, Άρθρο 47, σε: Βασίλης Τζέμος (επιμ.), *Ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ: ερμηνεία κατ' άρθρο*, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2015, σελ. 523 επ.
- *Φλώρου Γεωργία*, Άρθρο 48, σε: Βασίλης Τζέμος (επιμ.), *Ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ: ερμηνεία κατ' άρθρο*, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2015, σελ. 535 επ.
- *Φουσκαρίνης Γεώργιος*, Ευρωπαϊκή εντολή έρευνας στις ποινικές υποθέσεις: παρουσίαση των βασικών ρυθμίσεων του Ν. 4489/2017, *The Art of Crime* 3/2017, προσβάσιμο σε <http://theartofcrime.gr/ευρωπαϊκή-εντολή-έρευνας-στις-ποινικ/>
- *Φυτράκης Ευτύχης*, Το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης σε εφαρμογή: νέες εξελίξεις, νέες ανησυχίες, *ΠοινΔικ* 2006, 210 επ.
- *Χειρδάρης Βασίλειος*, Άρθρο 10: δικαίωμα στην ελεύθερη έκφραση, σε: Λεωνίδας Κοτσαλής (επιμ.), *Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου & ποινικό δίκαιο: ερμηνεία και εφαρμογή των άρθρων 1-10 ΕΣΔΑ*, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2014, σελ. 821 επ.

- *Χριστιανός Βασιλείος*, Το ήπιο δίκαιο «soft law» στο δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ΕΕΕυρΔ 2014, 123 επ.
- *Χρυσικός Δημοσθένης*, Η έκδοση ως θεσμός του ποινικού δικαίου: ανάλυση και ερμηνεία υπό το πρίσμα της προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου, εκδ. Δίκαιο & Οικονομία - Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα 2003
- *Χρυσόχου Δημήτριος*, Η διαμόρφωση της ευρωπαϊκής πολιτείας, σε: Μιχάλης Τσινισιζέλης / Κώστας Υφαντής, Σύγχρονα προβλήματα διεθνών σχέσεων - Κρατική κυριαρχία: απειλές και προκλήσεις, εκδ. Ι. Σιδέρη, Αθήνα 2000, σελ. 251 επ.
- *Ψαρρά Άντα*, Ευρωπαϊκή εντολή έρευνας σε ποινικές υποθέσεις, «Εφημερίδα των Συντακτών», 10.5.2017, προσβάσιμο σε <http://www.efsyn.gr/arthro/eyropaiki-entoli-ereynas-se-poinikes-ypotheseis>

Ξενόγλωσση

- *Acosta Arcarazo Diego / Murphy Cian*, Rethinking Europe's freedom, security and justice, σε: Diego Acosta Arcarazo / Cian Murphy (επιμ.), EU security and justice law: after Lisbon and Stockholm, εκδ. Hart, Oxford-Portland/Oregon 2014, σελ. 1 επ., προσβάσιμο σε https://papers.ssrn.com/sol3/Papers.cfm?abstract_id=2410781
- *Albert Jean / Merlin Jean-Baptiste*, Is the EU ready for automatic mutual recognition... in the fight against crime?, σε: eucrim 2015, 60 επ., προσβάσιμο σε https://eucrim.eu/media/issue/pdf/eucrim_issue_2015-02.pdf
- *Allegrezza Silvia*, Critical remarks on the Green Paper on obtaining evidence in criminal matters from one Member State to another and securing its admissibility, ZIS 2010, 569 επ., προσβάσιμο σε http://www.zis-online.com/dat/artikel/2010_9_489.pdf
- *Allegrezza Silvia*, Collecting criminal evidence across the EU: the EIO between flexibility and proportionality, σε: Stefano Ruggeri (επιμ.), Transnational evidence and multicultural in Europe, εκδ. Springer, Cham-Heidelberg-New York-Dordrecht-London 2014, σελ. 51 επ.
- *Amnesty International (EU Office)*, Amnesty International's Response to the Green Paper from the European Commission on obtaining evidence in criminal matters from one Member State to another and securing its admissibility, Ιανουάριος 2010, προσβάσιμο σε <https://amnestyeu.azureedge.net/wp-content/uploads/2018/10/RespGPaper220110.pdf>

- *Amodio Ennio*, The sources of European criminal procedure, σε: Marco Pedrazzi / Ilaria Viarengo / Alessandra Lang (επιμ.), Individual guarantees in the European judicial area in criminal matters, εκδ. Bruylant, Βρυξέλλες 2011, σελ. 137 επ.
- *Anagnostopoulos Ilias*, The right of access to a lawyer in Europe: a long road ahead?, EuCLR 2014, 3 επ.
- *Anagnostopoulos Ilias*, Criminal justice cooperation in the European Union after the first few “steps”: a defence view, ERA Forum 2014, 9 επ.
- *Anagnostopoulos Ilias*, One act, multiple prosecutions, unlimited sanctions?, σε: American Bar Association, 31st National Institute on White Collar Crime, 2017, σελ. U11 επ.
- *Arena Alessandro*, The rules on legal remedies: legal lacunas and risks for individual rights, σε: Stefano Ruggeri (επιμ.), Transnational evidence and multicultural in Europe, εκδ. Springer, Cham-Heidelberg-New York-Dordrecht-London 2014, σελ. 111 επ.
- *Armada Inés*, The European Investigation Order and the lack of European standards for gathering evidence: is a fundamental rights-based refusal the solution?, NJECL 2015, 8 επ.
- *Arslan Mehmet*, The right to examination of prosecution witnesses, ZIS 2018, 218 επ., προσβάσιμο σε http://www.zis-online.com/dat/artikel/2018_6_1209.pdf
- *Ashworth Andrew*, Self-incrimination in European human rights law - a pregnant pragmatism?, Cardozo Law Review 2008, 751 επ.
- *Asp Petter*, The importance of the principles of subsidiarity and coherence in the development of EU criminal law, EuCLR 2011, 44 επ.
- *Bachmaier Winter Lorena*, European Investigation Order for obtaining evidence in the criminal proceedings: study of the proposal for a European directive, ZIS 2010, 580 επ., προσβάσιμο σε http://www.zis-online.com/dat/artikel/2010_9_490.pdf
- *Bachmaier Winter Lorena*, The role of the proportionality principle in cross-border investigations involving fundamental rights, σε: Stefano Ruggeri (επιμ.), Transnational inquiries and the protection of fundamental rights in criminal proceedings, εκδ. Springer, Βερολίνο-Χαϊδελβέργη 2013, σελ. 85 επ.
- *Bachmaier Winter Lorena*, Transnational criminal proceedings, witness evidence and confrontation: lessons from the ECtHR’s case law, ULR 4/2013, 127 επ., προσβάσιμο σε <http://doi.org/10.18352/ulr.246>

- *Bachmaier Winter Lorena*, The proposal for a directive on the EIO and the grounds for refusal: a critical assessment, σε: Stefano Ruggeri (επιμ.), Transnational evidence and multicultural in Europe, εκδ. Springer, Cham-Heidelberg-New York-Dordrecht-London 2014, σελ. 71 επ.
- *Bachmaier Lorena*, Transnational evidence: towards the transposition of Directive 2014/41 regarding the European Investigation Order in criminal matters, σε: eucrim 2015, 47 επ., προσβάσιμο σε https://eucrim.eu/media/issue/pdf/eucrim_issue_2015-02.pdf
- *Bachmaier Winter Lorena*, Cross-border investigation of tax offences in the EU: scope of application and grounds for refusal of the European Investigation Order, EuCLR 2017, 46 επ.
- *Bantekas Ilias / Nash Susan*, International criminal law, εκδ. Cavendish, London-Sydney-Portland/Oregon 2003²
- *Baratta Roberto*, Complexity of EU law in the domestic implementing process, 19th Quality of Legislation Seminar “EU legislative drafting: views from those applying EU law in the Member States”, European Commission (Legal Service, Quality of Legislation Team), Βρυξέλλες 2014, σελ. 5 (προσβάσιμο σε http://ec.europa.eu/dgs/legal_service/seminars/20140703_baratta_speech.pdf).
- *Batten Gerard*, European Investigation Order: briefing paper, 27.7.2010, προσβάσιμο σε <http://www.williamdartmouth.com/docs/EIO%20Briefing%20Paper.pdf>
- *Belfiore Rosanna*, Movement of evidence in the EU: the present scenario and possible future developments, EJCCLCJ 2009, 1 επ.
- *Belfiore Rosanna*, Critical remarks on the proposal for a European Investigation Order and some considerations on the issue of mutual admissibility of evidence, σε: Stefano Ruggeri (επιμ.), Transnational evidence and multicultural in Europe, εκδ. Springer, Cham-Heidelberg-New York-Dordrecht-London 2014, σελ. 91 επ.
- *Belfiore Rosanna*, The European Investigation Order in criminal matters: developments in evidence-gathering across the EU, EuCLR 2015, 312 επ.
- *Bergeaud-Wetterwald Aurélie*, Les nouvelles techniques d’investigation face au principe de légalité de la preuve, σε: Aurélie Bergeaud-Wetterwald / Jean-Christophe Saint-Pau (επιμ.), La preuve pénale: problèmes contemporains en droit comparé, εκδ. L'Harmattan, Παρίσι 2013, σελ. 9 επ.

- *Besselink Leonard*, Sovereignty, criminal law and the new European context, σε: Peter Alldridge / Chrisje Brants (επιμ.), Personal autonomy, the private sphere and the criminal law: a comparative study, εκδ. Hart, Oxford-Portland/Oregon 2001, σελ. 93 επ.
- *Biasiotti Maria Angela*, A proposed electronic evidence exchange across the European Union, Digital Evidence and Electronic Signature Law Review 2017, 1 επ., προσβάσιμο σε <http://journals.sas.ac.uk/deeslr/article/view/2337/2289>
- *Blackstock Jodie*, The European Investigation Order, NJECL 2010, 481 επ.
- *Borgers Matthias*, Mutual recognition and the European Court of Justice: the meaning of consistent interpretation and autonomous and uniform interpretation of Union Law for the development of the principle of mutual recognition in criminal matters, EJCCLCJ 2010, 99 επ.
- *Böse Martin*, An assessment of the Commission's proposals on electronic evidence, European Parliament's Policy Department for Citizens' Rights and Constitutional Affairs, Βρυξέλλες 2018, προσβάσιμο σε [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/604989/IPOL_STU\(2018\)604989_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/604989/IPOL_STU(2018)604989_EN.pdf)
- *Bot Sophie*, Le mandat d'arrêt européen, εκδ. Larcier, Βρυξέλλες 2009
- *Boulouis Jean*, Droit institutionnel des communautés européennes, εκδ. Montchrestien, Παρίσι 1993⁴
- *Bovend'Eerdt Koen*, The joined cases Aranyosi and Căldăraru: a new limit to the mutual trust presumption in the Area of Freedom, Security, and Justice?, Utrecht Journal of International and European Law 2016, 112 επ., προσβάσιμο σε <https://www.utrechtjournal.org/articles/10.5334/ujel.337/>
- *Braum Stefan*, The Carles Puigdemont case: Europe's criminal law in the crisis of confidence, German Law Journal 2018, 1349 επ., προσβάσιμο σε <http://www.germanlawjournal.com/volume-19-no-06>
- *Champod Christophe / Vuille Joëlle*, Scientific evidence in Europe: admissibility, evaluation and equality of arms, International Commentary of Evidence 1/2011, προσβάσιμο σε <https://doi.org/10.2202/1554-4567.1123>
- *Charrier Jean-Loup*, Code de la Convention européenne de droits de l'homme, εκδ. LexisNexis, Παρίσι 2005
- *Claverie-Rousset Charlotte*, The admissibility of evidence in criminal proceedings between European Union Member States, EuCLR 2013, 152 επ.

- *College of Policing*, Authorised Professional Practice, EIO guidance (developed by the Home Office), 18.7.2017, προσβάσιμο σε <https://www.app.college.police.uk/app-content/investigations/european-investigations/european-investigation-order/>
- *Council of Bars and Law Societies of Europe*, Comments from the CCBE on the proposal for a European Investigation Order, 22.10.2010, προσβάσιμο σε http://www.ccbe.eu/fileadmin/user_upload/NTCdocument/EN_221010_Comments_f1_1288172534.pdf
- *Council of Bars and Law Societies of Europe*, CCBE position on the Commission proposal for a Regulation on European Production and Preservation Orders for electronic evidence in criminal matters, 19.10.2018, προσβάσιμο σε https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/SURVEILLANCE/SVL_Position_papers/EN_SVL_20181019_CCBE-position-on-Commission-proposal-Regulation-on-European-Production-and-Preservation-Orders-for-e-evidence.pdf
- *Council of Bars and Law Societies of Europe*, CCBE recommendations on the establishment of international rules for cross-border access to electronic evidence, 28.2.2019, προσβάσιμο σε https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/SURVEILLANCE/SVL_Position_papers/EN_SVL_20190228_CCBE-recommendations-on-the-establishment-of-international-rules-for-cross-border-access-to-e-evidence.pdf
- *Council of Europe*, New Start: a report, PC-S-NS (2002) 7, Στρασβούργο 2002, προσβάσιμο σε <https://rm.coe.int/0900000168058c391>
- *Council of Europe [Cybercrime Convention Committee]*, T-CY assessment report: The mutual legal assistance provisions of the Budapest Convention on Cybercrime, T-CY(2013)17rev, Στρασβούργο 2014, προσβάσιμο σε <https://rm.coe.int/16802e726c>
- *Council of Europe Commissioner for Human Rights [Nils Muižnieks]*, Annual activity report 2017, CommDH(2018)1, 19.1.2018, προσβάσιμο σε <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900000168077ec86>
- *Coutts Reg / Selby Hugh*, Problems with cell phone evidence tendered to ‘prove’ the location of a person at a point in time, Digital Evidence and Electronic Signature Law Review 2016, 76 επ., προσβάσιμο σε <http://journals.sas.ac.uk/deeslr/article/view/2298/2251>

- *Covolo Valentina*, L'échange d'informations entre autorités administratives et judiciaires: premiers éclaircissements tirés de l'arrêt WebMindLicences, C-419/14, σε: eucrim 2016, 146 επ., προσβάσιμο σε https://eucrim.eu/media/issue/pdf/eucrim_issue_2016-03.pdf
- *Cryer Robert / Friman Håcan / Robinson Darryl / Wilmshurst Elizabeth*, An introduction to international criminal law and procedure, εκδ. Cambridge University Press, Cambridge 2007
- *Csonka Peter / Juszczak Adam / Sason Elisa*, The establishment of the European Public Prosecutor's Office: the road from vision to reality, σε: eucrim 2017, 125 επ., προσβάσιμο σε https://eucrim.eu/media/issue/pdf/eucrim_issue_2017-03.pdf
- *Csúri András*, Towards an inconsistent European regime of cross-border evidence: the EPPO and the European Investigation Order, σε: Willem Geelhoed / Leendert Erkelens / Arjen Meij (επιμ.), Shifting perspectives on the European Public Prosecutor's Office, T.M.C. Asser Press, εκδ. Springer, Χάγη [-Βερολίνο-Χαϊδελβέργη] 2018, σελ. 141 επ.
- *Czapliński Władysław*, European Union law and the laws of the Member States: sources of EU law, σε: Dariusz Milczarek / Artur Adamczyk / Kamil Zajączkowski (επιμ.), Introduction to European studies: a new approach to uniting Europe, Centre for Europe / University of Warsaw, Βαρσοβία 2003, σελ. 117 επ., προσβάσιμο σε <http://www.ce.uw.edu.pl/wp-content/uploads/2017/11/introduction.pdf>
- *Daniele Marcello*, Evidence gathering in the realm of the European Investigation Order: from national rules to global principles, NJECL 2015, 179 επ.
- *De Biolley Serge*, Le développement historique du droit pénal de l'Union européenne – Les débuts: l'acquis Schengen, RIDP 2006, 23 επ.
- *De Bondt Wendy*, Double criminality in international cooperation in criminal matters, σε: Gert Vermeulen / Wendy De Bondt / Charlotte Ryckman (επιμ.), Rethinking international cooperation in criminal matters in the EU: moving beyond actors, bringing logic back, footed in reality, Institute for International Research on Criminal Policy research series vol. 42, εκδ. Maklu, Antwerpen-Apeldoorn-Portland 2012, σελ. 106 επ.
- *De Bondt Wendy / Ryckman Charlotte / Vermeulen Gert*, Liability of legal persons for offences: ensuring consistent cooperation, σε: Gert Vermeulen / Wendy De Bondt / Charlotte Ryckman (επιμ.), Rethinking international cooperation in criminal matters in the EU: moving beyond actors, bringing logic back, footed in reality, Institute for

International Research on Criminal Policy research series vol. 42, εκδ. Maklu, Antwerpen-Apeldoorn-Portland 2012, σελ. 361 επ.

- *De Capitani Emilio / Peers Steve*, The European Investigation Order: a new approach to mutual recognition in criminal matters, 2014, προσβάσιμο σε <http://eulawanalysis.blogspot.com/2014/05/the-european-investigation-order-new.html>
- *De Hert Paul / Papakonstantinou Vagelis*, The new police and criminal justice data protection directive: a first analysis, NJECL 2016, 7 επ.
- *Dediu Daniela*, The European Investigation Order in criminal matters: the grounds for non-recognition or non-execution, Challenges of the Knowledge Society 2018, 66 επ., προσβάσιμο σε http://cks.univnt.ro/cks_2018_archive.html
- *Delmas-Marty Mireille / Vervaele John* (επιμ.), The implementation of the Corpus Juris in the member states, vol. I-IV, εκδ. Intersentia, Αμβέρσα-Οξφόρδη 2001
- *Douglas-Scott Sionaidh*, Opinion 2/13 on EU accession to the ECHR: a Christmas bombshell from the European Court of Justice, [24.12.2014], προσβάσιμο σε <http://verfassungsblog.de/opinion-213-eu-accession-echr-christmas-bombshell-european-court-justice-2/>
- *Dubos Olivier*, Où en est le droit pénal de l'Union européenne? A la recherche de l'espace judiciaire européen, σε: Bertrand Favreau (επιμ.), La Charte des droits fondamentaux de l'Union européenne après le Traité de Lisbonne, Institut des Droits de l'Homme des Avocats Européens (IDHAE), εκδ. Bruylant, Βρυξέλλες 2010, σελ. 61 επ.
- *Emmerson Ben / Ashworth Andrew*, Human rights and criminal justice, εκδ. Sweet & Maxwell, Λονδίνο 2001
- *Espina Ramos Jorge*, The European Investigation Order and its relationship with other judicial cooperation instruments, σε: eucrim 2019, 53 επ., προσβάσιμο σε https://eucrim.eu/media/issue/pdf/eucrim_issue_2019-01.pdf#page=53
- *Eurojust*, Opinion on the Proposal for a Directive on the European Investigation Order (EIO), 4.3.2011, προσβάσιμο σε <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%206814%202011%20INIT>
- *Eurojust*, Eurojust and cooperation partners, Eurojust News 12/2014, προσβάσιμο σε [http://www.eurojust.europa.eu/doclibrary/corporate/newsletter/Eurojust%20News%20Issue%2012%20\(September%202014\)%20on%20the%20European%20Arrest%20Warrant/EurojustNews_Issue12_2014-09-EN.pdf](http://www.eurojust.europa.eu/doclibrary/corporate/newsletter/Eurojust%20News%20Issue%2012%20(September%202014)%20on%20the%20European%20Arrest%20Warrant/EurojustNews_Issue12_2014-09-EN.pdf)

- *Eurojust*, Eurojust meeting on the European investigation order, 19-20 September 2018, Outcome Report, [Χάγη] 2018, προσβάσιμο σε [http://www.eurojust.europa.eu/doclibrary/Eurojust-framework/ejstrategicmeetings/Outcome%20report%20of%20the%20Eurojust%20meeting%20on%20the%20European%20investigation%20order%20\(19-20%20September%202018\)/2018-12_Outcome-Report_Eurojust-meeting-on-EIO-Sept2018_EN.pdf](http://www.eurojust.europa.eu/doclibrary/Eurojust-framework/ejstrategicmeetings/Outcome%20report%20of%20the%20Eurojust%20meeting%20on%20the%20European%20investigation%20order%20(19-20%20September%202018)/2018-12_Outcome-Report_Eurojust-meeting-on-EIO-Sept2018_EN.pdf)
- *Eurojust*, Annual report 2018, [Χάγη 2019], προσβάσιμο σε http://www.eurojust.europa.eu/doclibrary/corporate/eurojust%20Annual%20Reports/Annual%20Report%202018/AR2018_EN.pdf
- *Eurojust / European Judicial Network*, Note on the meaning of “corresponding provisions” and the applicable legal regime in case of delayed transposition of the EIO Directive, σε: Council, Directive 2014/41/EU of the European Parliament and of the Council of 3 April 2014 regarding the European Investigation Order in criminal matters - State of play of the implementation process, information by Eurojust and the EJN, 9936/17 LIMITE, 13.6.2017, σελ. 18 επ., προσβάσιμο σε https://escert.upc.edu/sites/escert/files/documents/9936_17.pdf
- *Eurojust / European Judicial Network*, Joint note of Eurojust and the European Judicial Network on the practical application of the European Investigation Order, 2019, προσβάσιμο σε https://www.ejn-crimjust.europa.eu/ejnupload/news/2019-06-Joint_Note_EJ-EJN_practical_application_EIO_last.pdf
- *European Criminal Bar Association*, Statement on the Green Paper on obtaining evidence in criminal matters from one Member State to another and securing its admissibility, Λονδίνο 2010, προσβάσιμο σε <http://www.ecba.org/extdocserv/ECBA2010onGreenPaperonEvidence.pdf>
- *European Criminal Bar Association*, Statement on the Member State initiative regarding the European Investigation Order in criminal matters, 9145/10, Βρυξέλλες 29.4.2010, προσβάσιμο σε http://www.ecba.org/extdocserv/2010_ECBA_statem_EIO.pdf
- *European Criminal Bar Association*, ECBA plea to EU politics: follow the rule of law - human rights should not be negotiable - ECBA response to the Commission’s Proposal for a Directive on certain aspects of the presumption of innocence and the right to be present at trial, Λονδίνο 2014, προσβάσιμο σε http://www.ecba.org/extdocserv/20141106_ECBA_PresumptionOfInnocence.pdf

- *European Criminal Bar Association*, Agenda 2020: a new Roadmap on minimum standards of certain procedural safeguards, 2018, προσβάσιμο σε http://www.ecba.org/extdocserv/20180424_ECBA_Agenda2020_NewRoadMap.pdf
- *European Criminal Policy Initiative*, A manifesto on European criminal procedure law, ZIS 2013, 430 επ., προσβάσιμο σε http://www.zis-online.com/dat/artikel/2013_11_777.pdf
- *European Judicial Network*, Status of implementation of Council Framework Decision 2003/577/JHA, [18.5.2018], προσβάσιμο σε https://www.ejn-crimjust.europa.eu/ejn/EJN_Library_StatusOfImpByCat.aspx?CategoryId=24
- *European Judicial Network*, Competent authorities, languages accepted, urgent matters and scope of the EIO Directive of the instrument in the EU Member States - as notified by the Member States which have transposed the Directive 2014/41/EU or on the grounds of the information provided by the EJN Tool Correspondents or National Correspondents, 29.4.2019, προσβάσιμο σε <https://www.ejnforum.eu/cp/registry-files/3339/Competent-authorities-languages-accepted-scope-290419f.pdf>
- *European Judicial Network*, EJN Conclusions 2018 on the European Investigation Order, 1.12.2018, προσβάσιμο σε <https://www.ejnforum.eu/cp/registry-files/3456/ST-14755-2018-INIT-EN.pdf>
- *European Law Institute*, Draft legislative proposals for the prevention and resolution of conflicts of jurisdiction in criminal matters in the European Union, Βιέννη 2017, προσβάσιμο σε https://europeanlawinstitute.eu/fileadmin/user_upload/p_eli/Publications/Conflict_of_Jurisdiction_in_Criminal_Law_FINAL.pdf
- *European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction*, Netherlands drug report 2018, προσβάσιμο σε <http://www.emcdda.europa.eu/system/files/publications/8877/netherlands-cdr-2018-with-numbers.pdf>
- *European Union Agency for Fundamental Rights*, Opinion of the European Union Agency for Fundamental Rights on the draft Directive regarding the European Investigation Order, Βιέννη 2011, προσβάσιμο σε <http://fra.europa.eu/en/opinion/2011/fra-opinion-draft-directive-regarding-european-investigation-order-eio>

- *European Union Agency for Fundamental Rights*, Rights of suspected and accused persons across the EU: translation, interpretation and information, Λουξεμβούργο 2016, προσβάσιμο σε http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2016-right-to-information-translation_en.pdf
- *European Union Agency for Fundamental Rights / European Court of Human Rights / Council of Europe*, Handbook on European law relating to access to justice, Λουξεμβούργο 2016, προσβάσιμο σε http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-ecthr-2016-handbook-on-access-to-justice_en.pdf
- *European Union Agency for Fundamental Rights*, Surveillance by intelligence services: fundamental rights safeguards and remedies in the EU, Volume II: field perspectives and legal update, Λουξεμβούργο 2017, προσβάσιμο σε <http://fra.europa.eu/en/publication/2017/surveillance-intelligence-socio-lega>
- *European Union Agency for Fundamental Rights*, Fundamental rights report 2017, Βιέννη 2017, προσβάσιμο σε <http://fra.europa.eu/en/publication/2017/fundamental-rights-report-2017>
- *Fair Trials International*, Fair Trials International's response to a European Member States' legislative initiative for a Directive on a EIO, 26.10.2010, προσβάσιμο σε https://www.fairtrials.org/documents/FTI_Submission_on_the_European_Investigation_Order_1.pdf
- *Fair Trials International*, The European Arrest Warrant seven years on: the case for reform, Λονδίνο 2011, προσβάσιμο σε https://www.fairtrials.org/documents/FTI_Report_EAW_May_2011.pdf
- *Fair Trials International*, Defence rights in the EU, [Λονδίνο] 2012, προσβάσιμο σε https://www.fairtrials.org/wp-content/uploads/2012/10/ADR-Report_FINAL.pdf
- *Fair Trials International*, New clauses: extradition reform, Λονδίνο 2013, προσβάσιμο σε <http://www.fairtrials.org/wp-content/uploads/Briefing-on-Crime-and-Courts-Bill-extradition.pdf>
- *Fair Trials International*, Fair Trials International's response to the adopted European Investigation Order Directive, 2014, προσβάσιμο σε <https://www.fairtrials.org/wp-content/uploads/EIO-Position-Paper1.pdf>
- *Farkas Ákos*, Assignment of power, investigations and the transfer of evidence in transnational criminal proceedings, σε: Bernd Schünemann (επιμ.), A programme for

- European criminal justice, εκδ. Carl Heymanns, Κολωνία-Βερολίνο-Μόναχο 2006, σελ. 367 επ.
- *Farries Anthony*, The European Investigation Order: stepping forward with care, NJECL 2010, 425 επ.
 - *Flore Daniel*, Droit pénal européen: les enjeux d'une justice pénale Européenne, εκδ. Larcier, Βρυξέλλες 2009
 - *Franssen Nicholas*, The future judicial cooperation between the EPPO and non-participating Member States, NJECL 2018, 291 επ.
 - *Garcimartin Montero Regina*, The European Investigation Order and the respect for fundamental rights in criminal investigations, σε: eucrim 2017, 45 επ., προσβάσιμο σε https://eucrim.eu/media/issue/pdf/eucrim_issue_2017-01.pdf
 - *Garlick Paul*, The European arrest warrant and the ECHR, σε: Rob Blekxtoon / Wouter van Ballegooij (επιμ.), Handbook on the European arrest warrant, εκδ. T.M.C. Asser Press, Χάγη 2005, σελ. 167 επ.
 - *Giannouloupoulos Dimitrios*, Improperly obtained evidence in Anglo-American and Continental law, εκδ. Hart, Oxford-Portland/Oregon 2019
 - *Giuffrida Fabio*, Cross-border crimes and the European Public Prosecutor's Office, σε: eucrim 2017, 149 επ., προσβάσιμο σε https://eucrim.eu/media/issue/pdf/eucrim_issue_2017-03.pdf
 - *Gless Sabine*, Mutual recognition, judicial inquiries, due process and fundamental rights, σε: John Vervaele (επιμ.), European evidence warrant: transnational judicial inquiries in the EU, εκδ. Intersentia, Αμβέρσα-Οξφόρδη 2005, σελ. 121 επ.
 - *Gless Sabine / Vervaele John*, Law should govern: aspiring general principles for transnational criminal justice, ULR 4/2013, 1 επ., προσβάσιμο σε <http://doi.org/10.18352/ulr.239>
 - *Glover Richard / Murphy Peter*, Murphy on evidence, εκδ. Oxford University Press, Οξφόρδη 2013¹³
 - *Goldsmith Jonathan* (επιμ.), EAW-Rights: analysis of the implementation and operation of the European Arrest Warrant from the point of view of defence practitioners, Council of Bars and Law Societies of Europe / European Lawyers Foundation, Βρυξέλλες-Χάγη 2016, προσβάσιμο σε http://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/CRIMINAL_

- *Greer Steven*, The margin of appreciation: interpretation and discretion under the European Convention of Human Rights, εκδ. Council of Europe Publishing, Στρασβούργο 2000
- *Grewe Constance / Ruiz Fabri Hélène*, Droits constitutionnels européens, εκδ. Presses Universitaires de France, Παρίσι 1995
- *Grio Alessandra*, The defendant's rights in the hearing by videoconference, σε: Stefano Ruggeri (επιμ.), Transnational evidence and multicultural in Europe, εκδ. Springer, Cham-Heidelberg-New York-Dordrecht-London 2014, σελ. 119 επ.
- *Gully-Hart Paul*, How to obtain evidence in the civil law system (continental Europe), σε: Richard Atkins (επιμ.), The alleged transnational criminal: The second biennial international criminal law seminar, εκδ. Martinus Nijhoff Publishers, Χάγη 1995, σελ. 277 επ.
- *Harris David / O'Boyle Michael / Bates Edward / Buckley Carla* (επιμ.), Law of the European Convention on Human Rights, Οξφόρδη-Νέα Υόρκη 2009²
- *Heard Catherine / Mansell Daniel*, The European Investigation Order: changing the face of evidence-gathering in EU cross-border cases, NJECL 2011, 353 επ.
- *Hecker Bernd*, Mutual recognition and transfer of evidence: the European Evidence Warrant, σε: Stefano Ruggeri (επιμ.), Transnational inquiries and the protection of fundamental rights in criminal proceedings, εκδ. Springer, Βερολίνο-Χαϊδελβέργη 2013, σελ. 269 επ.
- *Hecker Bernd*, The development of individual rights protection in European criminal law after the Lisbon Treaty, σε: Stefano Ruggeri (επιμ.), Human rights in European criminal law: new developments in European legislation and case law after the Lisbon Treaty, εκδ. Springer, Cham-Heidelberg-New York-Dordrecht-London 2015, σελ. 1 επ.
- *Herlin-Karnell Ester*, The Lisbon Treaty: a critical analysis of its impact on EU criminal law, σε: eucrim 2010, 59 επ., προσβάσιμο σε https://eucrim.eu/media/issue/pdf/eucrim_issue_2010-02.pdf
- *Herlin-Karnell Ester*, What principles drive (or should drive) European criminal law?, German Law Journal 2010, 1115 επ., προσβάσιμο σε <http://www.germanlawjournal.com/volume-11-no-10>

- *Hilger Johan*, Controlled delivery, σε: Asia and Far East Institute for the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders, Resource Material Series No 58, Τόκιο 2001, σελ. 79 επ., προσβάσιμο σε https://www.unafei.or.jp/publications/pdf/RS_No58/No58_00All.pdf
- *House of Lords [European Union Committee]*, Brexit: future UK-EU security and police cooperation, 7th Report of Session 2016–17, HL Paper 77, προσβάσιμο σε <https://www.publications.parliament.uk/pa/ld201617/ldselect/ldeucom/77/77.pdf>
- *Hudson Patrick*, Does the death row phenomenon violate a prisoner's human rights under international law?, *European Journal of International Law* 2000, 833 επ., προσβάσιμο σε <http://www.ejil.org/pdfs/11/4/556.pdf>
- *Ireland-Piper Danielle*, Prosecutions of extraterritorial criminal conduct and the abuse of rights doctrine, *ULR* 4/2013, 68 επ., προσβάσιμο σε <http://doi.org/10.18352/ulr.243>
- *Jackson John / Summers Sarah*, The internationalisation of criminal evidence: beyond the common law and civil law traditions, εκδ. Cambridge University Press, Νέα Υόρκη 2012
- *Jackson Miles*, Freeing *Soering*: the ECHR, state complicity in torture, and jurisdiction, *European Journal of International Law* 2016, 817 επ., προσβάσιμο σε <https://academic.oup.com/ejil/article/27/3/817/2197250>
- *Janssens Christine*, The principle of mutual recognition in EU law, εκδ. Oxford University Press, Οξφόρδη 2013
- *Joutsen Matti*, International cooperation against transnational organized crime: extradition and mutual legal assistance in criminal matters, σε: United Nations Asia and Far East Institute for the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders, Resource Material Series No 59, Τόκιο 2002, σελ. 364 επ., προσβάσιμο σε http://www.unafei.or.jp/english/pdf/RS_No59/No59_28VE_Joutsen2.pdf
- *Jurka Raimundas / Zajančauskienė Jolanta*, Movement of evidence in the European Union: challenges for the European investigation order, *Baltic Journal of Law & Politics* 2/2016, 56 επ.
- *Justice*, Response to the Commission Green Paper on obtaining evidence in criminal matters from one Member State to another and securing its admissibility, Λονδίνο 2010, προσβάσιμο σε https://2bquk8cdew6192tsu41lay8t-wpengine.netdna-ssl.com/wp-content/uploads/2015/03/Obtaining_evidence_in_cross_border_criminal_matters_EC_Green_Paper_JUSTICE_response_jan11.pdf

- *Justice*, Briefing on the European Investigation Order for Council and Parliament, Λονδίνο 2010, προσβάσιμο σε <http://static1.1.sqspcdn.com/static/f/650429/8149987/1281967185407/Briefing+on+the+European+Investigation+Order+for+council+and+parliament.pdf?token=2zxOqvaSLxN9DGSei8A2QuYz43M%3D>
- *Keijzer Nico*, Extradition and human rights: a Dutch perspective, σε: R. Blekxtoon / Wouter van Ballegooij (επιμ.), Handbook on the European arrest warrant, εκδ. T.M.C. Asser Press, Χάγη 2005, σελ. 183 επ.
- *Klimek Libor*, Mutual recognition of judicial decisions in European criminal law, εκδ. Springer, Cham 2017.
- *Klip André*, European criminal law: an integrative approach, εκδ. Intersentia, Cambridge-Antwerp-Portland 2016³
- *Konstadinides Theodore / O'Meara Noreen*, Rebalancing fundamental rights and judicial protection in criminal matters after Lisbon and Stockholm, σε: Diego Acosta Arcarazo / Cian Murphy (επιμ.), EU Security and Justice Law: after Lisbon and Stockholm, εκδ. Hart, Oxford-Portland/Oregon 2014, προσβάσιμο σε http://epubs.surrey.ac.uk/790275/3/Rebalancing_fundamental.pdf
- *Kostoris Roberto*, The protection of fundamental rights, σε: Roberto Kostoris (επιμ.), Handbook of European criminal procedure, εκδ. Springer, Cham 2018, σελ. 67 επ.
- *Kubiček Miroslav*, Consolidated document reflecting the applicable provisions of the European Convention on mutual assistance in criminal matters and its two additional protocols, Council of Europe [European Committee on Crime Problems (CDPC) / Committee of Experts of European Conventions on Co-operation in Criminal Matters (PC-OC)], Στρασβούργο 2011, προσβάσιμο σε <https://rm.coe.int/1680074bce>
- *Kusak Martyna*, Common EU minimum standards for enhancing mutual admissibility of evidence gathered in criminal matters, European Journal on Criminal Policy and Research 2017, 337 επ.
- *Kusak Martyna*, Mutual admissibility of evidence and the European investigation order: aspirations lost in reality, ERA Forum 2019, 391 επ.
- *Lach Arkadiusz*, Transnational gathering of evidence in criminal cases in the EU de lege lata and de lege ferenda, σε: eucrim 2009, 107 επ., προσβάσιμο σε https://eucrim.eu/media/issue/pdf/eucrim_issue_2009-03.pdf

- *Lang Alessandra*, Mutual recognition and mutual trust: which comes first?, σε: Marco Pedrazzi / Ilaria Viarengo / Alessandra Lang (επιμ.), Individual guarantees in the European judicial area in criminal matters, εκδ. Bruylant, Βρυξέλλες 2011, σελ. 181 επ.
- *Legal Experts Advisory Panel* [Fair Trials Europe], Defence Rights in Europe: a long road ahead, Λονδίνο-Βρυξέλλες 2016, προσβάσιμο σε <https://www.fairtrials.org/wp-content/uploads/Defence-Rights-in-the-EU-full-report.pdf?platform=hootsuite>
- *Lelieur Juliette*, L’application de la reconnaissance mutuelle à l’obtention transnationale de preuves pénales dans l’Union européenne: une chance pour un droit probatoire français en crise?, ZIS 2010, 590 επ., προσβάσιμο σε http://www.zis-online.com/dat/artikel/2010_9_491.pdf
- *Lelieur Juliette*, ‘Transnationalising’ ne bis in idem: how the rule of ne bis in idem reveals the principle of personal legal certainty, ULR 4/2013, σελ. 198 επ., προσβάσιμο σε <http://doi.org/10.18352/ulr.250>
- *Lucifora Annalisa*, The role of national courts between EU obligations and national standards of protection of fundamental rights, NJECL 2018, 216 επ.
- *Luchtman Michiel*, Towards a transnational application of the legality principle, ULR 4/2013, 11 επ., προσβάσιμο σε <http://doi.org/10.18352/ulr.240>
- *Luchtman Michiel / Vervaele John*, European agencies for criminal justice and shared enforcement (Eurojust and the European Public Prosecutor’s Office), ULR 5/2014, 132 επ., προσβάσιμο σε <http://doi.org/10.18352/ulr.305>
- *Lyons Gene / Mastanduno Michael*, Preface and acknowledgments, σε: ιδίων (επιμ.), Beyond Westphalia?: state sovereignty and international intervention, εκδ. Johns Hopkins University Press, Βαλτιμόρη-Λονδίνο 1995, σελ. 1 επ.
- *Mangiaracina Annalisa*, A new and controversial scenario in the gathering of evidence at the European level: the proposal for a Directive on the European Investigation Order, ULR 1/2014, 113 επ., προσβάσιμο σε <http://doi.org/10.18352/ulr.260>
- *Marin Luisa*, Effective and legitimate? Learning from the lessons of 10 years of practice with the European Arrest Warrant, NJECL 2014, 327 επ.
- *Marty Marie*, Un exemple de décision nouvelle: la décision d’enquête européenne - vers la judiciarisation aboutie de la coopération judiciaire dans l’Union Européenne?, Jurisdoctوريا 7/2011, 105 επ., προσβάσιμο σε https://old.jurisdoctوريا.net/pdf/numero7/aut7_MARTY.pdf

- *Marty Marie*, La légalité de la preuve dans l'espace pénal européen, εκδ. Larcier, Βρυξέλλες 2016
- *Mason Stephen / Seng Daniel* (επιμ.), Electronic evidence, Institute of Advanced Legal Studies / School of Advanced Study / University of London, Λονδίνο 2017⁴, προσβάσιμο σε <http://humanities-digital-library.org/index.php/hdl/catalog/view/electronicvidence/16/93-1>
- *Milanović Marko*, Extraterritorial application of human rights treaties: law, principles, and policy, εκδ. Oxford University Press, Νέα Υόρκη 2011
- *Mitsilegas Valsamis*, The constitutional implications of mutual recognition in criminal matters in the EU, Common Market Law Review 2006, 1277 επ.
- *Mitsilegas Valsamis*, EU criminal law, εκδ. Hart, Οξφόρδη 2009
- *Mitsilegas Valsamis*, The third wave of third pillar law: which direction for EU criminal justice?, European Law Review 2009, 523 επ., προσβάσιμο σε https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1487664
- *Mitsilegas Valsamis*, The limits of mutual trust in Europe's Area of Freedom, Security and Justice: from automatic inter-state cooperation to the slow emergence of the individual, Yearbook of European Law 2012, 319 επ.
- *Mitsilegas Valsamis*, The symbiotic relationship between mutual trust and fundamental rights in Europe's Area of Criminal Justice, NJECL 2015, 457 επ.
- *Mitsilegas Valsamis*, Judicial concepts of trust in Europe's multi-level security governance: from Melloni to Schrems via Opinion 2/13, σε: eucrim 2015, 90 επ., προσβάσιμο σε https://eucrim.eu/media/issue/pdf/eucrim_issue_2015-03.pdf
- *Mitsilegas Valsamis*, EU criminal law after Lisbon: rights, trust and the transformation of justice in Europe, εκδ. Hart, Oxford-Portland/Oregon 2016
- *Mitsilegas Valsamis*, European criminal law after Brexit, Criminal Law Forum 2017, 219 επ.
- *Moreillon Laurent* (επιμ.), Entraide internationale en matière pénale, εκδ. Helbing & Lichtenhahn, Βασιλεία-Γενεύη-Μόναχο 2004
- *Morgan Caroline*, The European Arrest Warrant and defendants' rights: an overview, σε: Rob Blekxtoon / Wouter van Ballegooij (επιμ.), Handbook on the European arrest warrant, εκδ. T.M.C. Asser Press, Χάγη 2005, σελ. 195 επ.

- *Morgan Caroline*, The potential of mutual recognition as a leading policy principle, σε: Cyrille Fijnaut / Jannemieke Ouwerkerk (επιμ.), The future of police and judicial cooperation in the EU, εκδ. Martinus Nijhoff, Leiden 2010, σελ. 231 επ.
- *Müller-Rappard Ekkehart*, Inter-state cooperation in penal matters within the Council of Europe framework, σε: Mahmoud Cherif Bassiouni (επιμ.), International criminal law, vol. II (procedural and enforcement mechanisms), εκδ. Transnational Publishers, Ardsley/Νέα Υόρκη 1999², σελ. 331 επ.
- *Navickaitė Sonata*, The European Investigation Order: achievements and challenges, Social Transformations in Contemporary Society 2016, 109 επ., προσβάσιμο σε http://stics.mruni.eu/wp-content/uploads/2016/07/STICS_2016_4_109-120.pdf
- *Nijhof Jarin*, The European Investigation Order and evidence requests in military criminal cases: a matter of ‘uniform application’?, EuCLR 2018, 368 επ.
- *Normann Karoline*, σε: Martin Selsoe Sorensen, Flaws in cellphone evidence prompt review of 10,000 verdicts in Denmark, The New York Times, 20.8.2019, προσβάσιμο σε <https://www.nytimes.com/2019/08/20/world/europe/denmark-cellphone-data-courts.html>
- *Øby Johansen S.*, EU law and the ECHR: the Bosphorus presumption is still alive and kicking - the case of Avotiņš v. Latvia, 24.5.2016, προσβάσιμο σε <http://eulawanalysis.blogspot.gr/2016/05/eu-law-and-echr-bosphorus-presumption.html>
- *Office fédéral de la justice/Unité entraide judiciaire*, L'entraide judiciaire internationale en matière pénale - Directives, [Confédération suisse], Βέρνη 2009⁹, προσβάσιμο σε <http://www.rhf.admin.ch/etc/medialib/data/rhf.Par.0086.File.tmp/wegl-str-f-2009.pdf>
- *Office fédéral de la justice*, Rapport d'activité 2016: entraide judiciaire internationale, [Confédération suisse], Βέρνη 2017, προσβάσιμο σε <https://www.bj.admin.ch/dam/data/bj/sicherheit/rechtshilfe/strafsachen/taetigkeitsbericht/jb-irh-2016-f.pdf>
- *Office fédéral de la justice*, Rapport d'activité 2017: Entraide judiciaire internationale, [Confédération suisse], Βέρνη 2018, προσβάσιμο σε <https://www.bj.admin.ch/dam/data/bj/sicherheit/rechtshilfe/strafsachen/taetigkeitsbericht/jb-irh-2017-f.pdf>

- *Ouwerkerk Jannemieke*, Quid pro quo? A comparative law perspective on the mutual recognition of judicial decisions in criminal matters, εκδ. Intersentia, Cambridge-Antwerp-Portland 2011
- *Peers Steve*, EU justice and home affairs law, εκδ. Oxford University Press, Οξφόρδη 2006²
- *Peers Steve*, Statewatch analysis - the proposed European Investigation Order: assault on human rights and national sovereignty, Μάιος 2010, προσβάσιμο σε <http://www.statewatch.org/analyses/no-96-european-investigation-order.pdf>
- *Peristeridou Christina*, The principle of legality in European criminal law, εκδ. Intersentia, Cambridge 2015
- *Peters Maaïke / Spapens Antonius*, The potential for information exchange in Europe for the purpose of an administrative approach to crime, σε: Antonius Spapens / Maaïke Peters / Dirk Van Daele (επιμ.), Administrative approaches to crime: administrative measures based on regulatory legislation to prevent and tackle (serious and organized) crime - legal possibilities and practical applications in 10 EU Member States, εκδ. Eleven International Publishing, [Χάγη] 2015, σελ. 503 επ., προσβάσιμο σε https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/e-library/documents/policies/organized-crime-and-human-trafficking/crime-prevention/docs/final_report_eu_study_administrative_approaches_to_crime_en.pdf
- *Plachta Michael*, European arrest warrant: revolution in extradition?, EJCCLCJ 2003, 178 επ.
- *Pradel Jean / Corstens Geert / Vermeulen Gert*, Droit pénal européen, εκδ. Dalloz, Παρίσι 2009³
- *Preziosi Andrea*, Regner v. Czech Republic: has the European Court of Human Rights forgotten the fair trial rights when national security is at stake?, 23.10.2017, προσβάσιμο σε <https://strasbourgobservers.com/2017/10/23/regner-v-czech-republic-has-the-european-court-of-human-rights-forgotten-the-fair-trial-rights-when-national-security-is-at-stake/>
- *Rafaraci Tommaso*, General considerations on the European Investigation Order, σε: Stefano Ruggeri (επιμ.), Transnational evidence and multicultural in Europe, εκδ. Springer, Cham-Heidelberg-New York-Dordrecht-London 2014, σελ. 37 επ.
- *Roberts Paul*, Privacy, autonomy and criminal justice rights: philosophical preliminaries, σε: Peter Alldridge / Chrisje Brants (επιμ.), Personal autonomy, the

private sphere and the criminal law: a comparative study, εκδ. Hart, Oxford-Portland/Oregon 2001, σελ. 49 επ.

- *Ruggeri Stefano*, Introduction to the proposal of a European Investigation Order: due process concerns and open issues, σε: Stefano Ruggeri (επιμ.), Transnational evidence and multicultural in Europe, εκδ. Springer, Cham-Heidelberg-New York-Dordrecht-London 2014, σελ. 3 επ.
- *Ruggeri Stefano*, Transnational investigations and prosecution on cross-border cases in Europe: guidelines for a model of fair multicultural criminal justice, σε: Stefano Ruggeri (επιμ.), Transnational evidence and multicultural in Europe, εκδ. Springer, Cham-Heidelberg-New York-Dordrecht-London 2014, σελ. 193 επ.
- *Ruggeri Stefano*, Transnational prosecutions, methods of obtaining overseas evidence, human rights protection in Europe, σε: Stefano Ruggeri (επιμ.), Human rights in European criminal law: new developments in European legislation and case law after the Lisbon Treaty, εκδ. Springer, Cham-Heidelberg-New York-Dordrecht-London 2015, σελ. 147 επ.
- *Sarmiento Daniel*, European Union: the European Arrest Warrant and the quest for constitutional coherence, International Journal of Constitutional Law 2008, 171 επ., προσβάσιμο σε <https://academic.oup.com/icon/article/6/1/171/669065>
- *Sayers Debbie*, The European Investigation Order: travelling without a ‘roadmap’, Centre for European Policy Studies (CEPS) / Liberty and Security in Europe, 2011, προσβάσιμο σε <http://www.ceps.eu/book/european-investigation-order-travelling-without-%E2%80%98roadmap%E2%80%99>
- *Sayers Debbie*, Protecting fair trial rights in criminal cases in the European Union: where does the Roadmap take us?, Human Rights Law Review 2014, 733 επ.
- *Scalia Valeria*, Protection of fundamental rights and criminal law: the dialogue between the EU Court of Justice and the national courts, σε: eucrim 2015, 100 επ., προσβάσιμο σε https://eucrim.eu/media/issue/pdf/eucrim_issue_2015-03.pdf
- *Schomburg Wolfgang*, Role and status of the public prosecution in international co-operation in criminal matters: the public prosecutor’s office – child of the revolution – motor of the international co-operation in criminal matters, σε: Proceedings of the Pan-European conference “What public prosecution in Europe in the 21st century”, Council of Europe, Στρασβούργο 2000, σελ. 129 επ.

- *Schünemann Bernd* (επιμ.), A programme for European criminal justice, εκδ. Carl Heymanns, Κολωνία-Βερολίνο-Μόναχο 2006
- *Schünemann Bernd*, Observations on the Green Paper on obtaining evidence in criminal matters from one Member State to another and securing its admissibility, Eurodefensor, 2009, προσβάσιμο σε
http://ec.europa.eu/justice/news/consulting_public/0004/civil_society/eurodefensor_en.pdf
- *Schünemann Bernd*, The European Investigation Order: a rush into the wrong direction, σε: Stefano Ruggeri (επιμ.), Transnational evidence and multicultural in Europe, εκδ. Springer, Cham-Heidelberg-New York-Dordrecht-London 2014, σελ. 29 επ.
- *Schünemann Bernd*, Solution models and principles governing the transnational evidence-gathering in the EU, σε: Stefano Ruggeri (επιμ.), Transnational evidence and multicultural in Europe, εκδ. Springer, Cham-Heidelberg-New York-Dordrecht-London 2014, σελ. 161 επ.
- *Sellier Elodie / Weyembergh Anne*, Criminal procedural laws across the European Union: a comparative analysis of selected main differences and the impact they have over the development of EU legislation, Policy Department for Citizens' Rights and Constitutional Affairs, Βρυξέλλες 2018, προσβάσιμο σε
http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/plmrep/COMMITTEES/LIBE/DV/2018/10-10/IPOL_STU2018604977_EN.pdf
- *Selsoe Sorensen Martin*, Flaws in cellphone evidence prompt review of 10,000 verdicts in Denmark, The New York Times, 20.8.2019, προσβάσιμο σε
<https://www.nytimes.com/2019/08/20/world/europe/denmark-cellphone-data-courts.html>
- *Serzysco Agnieszka*, European criminal justice under the Lisbon Treaty, σε: eucrim 2010, 69 επ., προσβάσιμο σε https://eucrim.eu/media/issue/pdf/eucrim_issue_2010-02.pdf
- *Sidhu Omkar*, The concept of equality of arms in criminal proceedings under article 6 of the European Convention on Human Rights, εκδ. Intersentia, Cambridge-Antwerp-Portland 2017
- *Siebert C.*, L'évolution du modele Suisse de l'entraide judiciaire et de la coopération intercantonale en matière pénale, σε: John Vervaele (επιμ.), European evidence warrant:

transnational judicial inquiries in the EU, εκδ. Intersentia, Αμβέρσα-Οξφόρδη 2005, σελ. 187 επ.

- *Slaughter Anne-Marie / Burke-White William*, The future of international law is domestic (or, the European way of law), *Harvard International Law Journal* 2/2006, 327 επ.
- *Sotherby's Institute of Art*, New York Library Guide: primary, secondary and tertiary sources, προσβάσιμο σε <https://sia.libguides.com/c.php?g=521408>
- *Spencer John*, The Green Paper on obtaining evidence from one Member State to another and securing its admissibility: the reaction of one British lawyer, *ZIS* 2010, 602 επ., προσβάσιμο σε http://www.zis-online.com/dat/artikel/2010_9_492.pdf
- *Spinellis Dionysios*, Is the political offence exception to extradition redundant in the view of the international protection of human rights? A Greek perspective, σε: *Albin Eser / Otto Lagodny (επιμ.)*, Principles and procedures for a new transnational criminal law, εκδ. Max-Planck-Institut für Ausländisches und Internationales Strafrecht, Freiburg i./Br. 1992, σελ. 609 επ.
- *Sudre Frédéric*, Article 3, σε: *Louis-Edmond Pettiti / Emmanuel Decaux / Pierre-Henri Imbert (επιμ.)*, La Convention Européenne des Droits de l'Homme: commentaire article par article, εκδ. Economica, Παρίσι 1995, σελ. 155 επ.
- *Summers Sarah*, Fair trials: the European criminal procedural tradition and the European Court of Human Rights, εκδ. Hart, Oxford-Portland/Oregon 2007
- *Suominen Annika*, Different implementations of mutual recognition framework decisions, σε: *eucrim* 2011, 24 επ., προσβάσιμο σε https://eucrim.eu/media/issue/pdf/eucrim_issue_2011-01.pdf
- *Suominen Annika*, Limits of mutual recognition in cooperation in criminal matters within the EU - especially in light of recent judgements of both European Courts, *EuCLR* 2014, 210 επ.
- *Symeonidou-Kastanidou Elisavet*, The right of access to a lawyer in criminal proceedings: the transposition of Directive 2013/48/EU of 22 October 2013 on national legislation, *EuCLR* 2015, 68 επ.
- *Thwaites Nadine*, Eurojust: beacon in EU co-operation, *RIDP* 2006, 293 επ.
- *Toggenburg Gabriel*, The Charter of Fundamental Rights: an Illusionary giant? seven brief points on the relevance of a still new EU instrument, σε: *Andrea Crescenzi / Rosita Forastiero / Giuseppe Palmisano (επιμ.)*, Asylum and the EU Charter of Fundamental

- Rights, εκδ. editoriale scientifica, Νάπολη 2018, σελ. 13 επ., προσβάσιμο σε <https://www.editorialescientifica.com/shop/e-book/asylum-and-the-eu-charter-of-fundamental-rights-detail.html>
- *Turner Jenia Iontcheva*, The expressive dimension of EU criminal law, *The American Journal of Comparative Law* 2012, 555 επ.
 - *United Nations Office on Drugs and Crime*, Manual on international cooperation in criminal matters related to terrorism, Βιέννη [-Νέα Υόρκη] 2009, προσβάσιμο σε https://www.unodc.org/documents/terrorism/Publications/Manual_Int_Coop_Criminal_Matters/English.pdf
 - *United Nations Office on Drugs and Crime*, The globalization of crime: a transnational organized crime threat assessment, Βιέννη 2010, προσβάσιμο σε https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/tocta/TOCTA_Report_2010_low_res.pdf
 - *Urbina Fransisco*, A critique of proportionality and balancing, εκδ. Cambridge University Press, Cambridge 2017
 - *van Ballegooij Wouter*, Better regulation in European criminal law: assessing the contribution of the European Parliament, σε: *eu crim* 2014, 107 επ., προσβάσιμο σε https://eucrim.eu/media/issue/pdf/eucrim_issue_2014-04.pdf
 - *van Ballegooij Wouter*, Procedural rights and detention conditions: cost of non-Europe report, European Parliamentary Research Service, Βρυξέλλες 2017, προσβάσιμο σε [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/611008/EPRS_STU\(2017\)611008_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/611008/EPRS_STU(2017)611008_EN.pdf)
 - *van Hoek Aukje / Luchtman Michiel*, Transnational cooperation in criminal matters and the safeguarding of human rights, *ULR* 2/2005, 1 επ., προσβάσιμο σε <http://doi.org/10.18352/ulr.6>
 - *van Kempen Piet Hein*, Human rights and criminal justice applied to legal persons: protection and liability of private and public juristic entities under the ICCPR, ECHR, ACHR and AfChHPR, *Electronic Journal of Comparative Law* 14.3/2010, προσβάσιμο σε <http://www.ejcl.org/143/art143-20.pdf>
 - *Venegoni Andrea*, The new frontier of PFI investigations: the EPPO and its relationship with OLAF, σε: *eu crim* 2017, 193 επ., προσβάσιμο σε https://eucrim.eu/media/issue/pdf/eucrim_issue_2017-04.pdf

- *Vermeulen Ben*, Freedom from torture and other inhuman or degrading treatment or punishment (article 3), σε: Pieter van Dijk / Fried van Hoof / Arjen van Rijn / Leo Zwaak (επιμ.), Theory and practice of the European Convention on Human Rights, εκδ. Intersentia, Αμβέρσα-Οξφόρδη 2006⁴, σελ. 405 επ.
- *Vermeulen Gert*, EU conventions enhancing and updating traditional mechanisms for judicial cooperation in criminal matters, RIDP 2006, 59 επ.
- *Vermeulen Gert / De Bondt Wendy / van Damme Yasmin*, EU cross-border gathering and use of evidence in criminal matters: towards mutual recognition of investigative measures and free movement of evidence?, Institute of international Research on Criminal Policy, εκδ. Maklu, Antwerpen-Apeldoorn-Portland 2010
- *Vermeulen Gert / De Bondt Wendy / Ryckman Charlotte*, Executive summary, σε: Gert Vermeulen / Wendy De Bondt / Charlotte Ryckman (επιμ.), Rethinking international cooperation in criminal matters in the EU: moving beyond actors, bringing logic back, footed in reality, Institute for International Research on Criminal Policy research series vol. 42, εκδ. Maklu, Antwerpen-Apeldoorn-Portland 2012, σελ. 23 επ.
- *Vermeulen Gert / De Bondt Wendy / Ryckman Charlotte*, Enhanced stringency in cooperation, σε: Gert Vermeulen / Wendy De Bondt / Charlotte Ryckman (επιμ.), Rethinking international cooperation in criminal matters in the EU: moving beyond actors, bringing logic back, footed in reality, Institute for International Research on Criminal Policy research series vol. 42, εκδ. Maklu, Antwerpen-Apeldoorn-Portland 2012, σελ. 205 επ.
- *Vermeulen Gert / De Bondt Wendy / Van Damme Yasmin*, Unregulated and inadequately regulated forms of cooperation, σε: Gert Vermeulen / Wendy De Bondt / Charlotte Ryckman (επιμ.), Rethinking international cooperation in criminal matters in the EU: moving beyond actors, bringing logic back, footed in reality, Institute for International Research on Criminal Policy research series vol. 42, εκδ. Maklu, Antwerpen-Apeldoorn-Portland 2012, σελ. 389 επ.
- *Vernimmen-Van Tiggelen Gisèle / Surano Laura*, Analysis of the future of mutual recognition in criminal matters in the European Union, Institut d'Etudes Européennes / Université Libre de Bruxelles / European Criminal Law Academic Network, Βρυξέλλες 2008, προσβάσιμο σε
https://www.advokatsamfundet.se/globalassets/advokatsamfundet_sv/nyheter/slutrapport_mutual_recognition_eng.pdf

- *Vervaele John*, Ne bis in idem: towards a transnational constitutional principle in the EU?, ULR 4/2013, 211 επ., προσβάσιμο σε <http://doi.org/10.18352/ulr.251>
- *Vervaele John*, The Europeanisation of criminal law and the criminal law dimension of European integration, σε: College of Europe / European Legal Studies, Research Papers in Law 3/2005, προσβάσιμο σε <https://www.coleurope.eu/study/european-legal-studies/research-activities/research-papers-law>
- *Vogler Richard*, Transnational inquiries and the protection of human rights in the case-law of the European Court of Human Rights, σε: Stefano Ruggeri (επιμ.), Transnational inquiries and the protection of fundamental rights in criminal proceedings, εκδ. Springer, Berlin-Heidelberg 2013, σελ. 27 επ.
- *Warren Samuel / Brandeis Louis*, The right to privacy, Harvard Law Review 5/1890, 193 επ., προσβάσιμο σε <http://www.cs.cornell.edu/~shmat/courses/cs5436/warren-brandeis.pdf>
- *Weyembergh Anne (/ Armada Inés / Brière Cloé)*, European added value assessment: the EU arrest warrant, Annex I (critical assessment of the existing European arrest warrant Framework Decision), Βρυξέλλες 2014, προσβάσιμο σε [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2013/510979/IPOL-JOIN_ET\(2013\)510979\(ANN01\)_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2013/510979/IPOL-JOIN_ET(2013)510979(ANN01)_EN.pdf)
- *Weyembergh Anne*, Two crucial challenges in cross-border criminal investigations, σε: Carrera Sergio / Mitsilegas Valsamis (επιμ.), Constitutionalising the Security Union: effectiveness, rule of law and rights in countering terrorism and crime, Centre for European Policy Studies, Βρυξέλλες 2017, σελ. 21 επ.
- *Willems Auke*, The Court of Justice of the European Union's mutual trust journey in EU criminal law: from a presumption to (room for) rebuttal, German Law Journal 2019, 468 επ., προσβάσιμο σε <https://www.cambridge.org/core/journals/german-law-journal/article/court-of-justice-of-the-european-unions-mutual-trust-journey-in-eu-criminal-law-from-a-presumption-to-room-for-rebuttal/BF7257B6FEB8DA5D4EB4CA422525A985>
- *Williams Charles*, Overview of the Commission's proposal for a Framework Decision on the European evidence warrant, σε: John Vervaele (επιμ.), European evidence warrant: transnational judicial inquiries in the EU, εκδ. Intersentia, Αμβέρσα-Οξφόρδη 2005, σελ. 69 επ.

- *Wischmeyer Thomas*, Generating trust through law? Judicial cooperation in the European Union and the “principle of mutual trust”, *German Law Journal* 2016, 339 επ., προσβάσιμο σε <http://www.germanlawjournal.com/volume-17-no-03>
- *Xanthopoulou Ermioni*, Mutual trust and rights in EU criminal and asylum law: three phases of evolution and the uncharted territory beyond blind trust, *Common Market Law Review* 2018, 489 επ.
- *Zaharieva Rositsa*, The European Investigation Order and the Joint Investigation Team - which road to take: a practitioner’s perspective, *ERA Forum* 2017, 397 επ.
- *ZHOU Lulu*, Brief analysis of a few controversial issues in contemporary international criminal law, σε: Morten Bergsmo / LING Yan (επιμ.), *State sovereignty and international criminal law*, Πεκίνο 2012, σελ. 21 επ., προσβάσιμο σε https://www.fichl.org/fileadmin/fichl/documents/FICHL_15_Web.pdf
- *Zimmermann Frank / Glaser Sanja / Motz Andreas*, Mutual recognition and its implications for the gathering of evidence in criminal proceedings: a critical analysis of the initiative for a European Investigation Order, *EuCLR* 2011, 56 επ.
- *Zimmermann Robert*, *La coopération judiciaire internationale en matière pénale*, Βέρνη 2014⁴

Πηγές

Ευρωπαϊκής Ένωσης

Πρωτογενές δίκαιο

- ΣΕΕ [ως έχει με την από 7.6.2016 κωδικοποίηση, ΕΕ 2016/С 202/01, σελ. 13 επ.]
- ΣΛΕΕ [ως έχει με την από 7.6.2016 κωδικοποίηση, ΕΕ 2016/С 202/01, σελ. 47 επ.]
- ΧΘΔΕΕ [ως έχει με την από 7.6.2016 κωδικοποίηση, ΕΕ 2016/С 202/02, σελ. 389 επ.]

Οδηγίες

- Οδηγία 95/46/ΕΚ «για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών», ΕΕ L 281/23.11.1995, σελ. 31 επ.
- Οδηγία 2010/64/ΕΕ «σχετικά με το δικαίωμα σε διερμηνεία και μετάφραση κατά την ποινική διαδικασία», ΕΕ L 280/26.10.2010, σελ. 1 επ.
- Οδηγία 2012/13/ΕΕ «σχετικά με το δικαίωμα ενημέρωσης στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών», ΕΕ L 142/1.6.2012, σελ. 1 επ.
- Οδηγία 2012/29/ΕΕ «για τη θέσπιση ελάχιστων προτύπων σχετικά με τα δικαιώματα, την υποστήριξη και την προστασία θυμάτων της εγκληματικότητας και για την αντικατάσταση της απόφασης-πλαισίου 2001/220/ΔΕΥ του Συμβουλίου», ΕΕ L 315/14.11.2012, σελ. 57 επ.
- Οδηγία 2013/48/ΕΕ «σχετικά με το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας και διαδικασίας εκτέλεσης του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης, καθώς και σχετικά με το δικαίωμα ενημέρωσης τρίτου προσώπου σε περίπτωση στέρησης της ελευθερίας του και με το δικαίωμα επικοινωνίας με τρίτα πρόσωπα και με προξενικές αρχές κατά τη διάρκεια της στέρησης της ελευθερίας», ΕΕ L 294/6.11.2013, σελ. 1 επ.
- Οδηγία 2014/41/ΕΕ «περί της ευρωπαϊκής εντολής έρευνας σε ποινικές υποθέσεις», ΕΕ L 130/1.5.2014, σελ. 1 επ.
- «Διορθωτικό στην οδηγία 2014/41/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 3ης Απριλίου 2014, περί της ευρωπαϊκής εντολής έρευνας σε ποινικές υποθέσεις», ΕΕ L 143/9.6.2015, σελ. 16
- Οδηγία (ΕΕ) 2016/343 «για την ενίσχυση ορισμένων πτυχών του τεκμηρίου αθωότητας και του δικαιώματος παράστασης του κατηγορουμένου στη δίκη του στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας», ΕΕ L 65/11.3.2016, σελ. 1 επ.

- Οδηγία (ΕΕ) 2016/680 «για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα από αρμόδιες αρχές για τους σκοπούς της πρόληψης, διερεύνησης, ανίχνευσης ή δίωξης ποινικών αδικημάτων ή της εκτέλεσης ποινικών κυρώσεων και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών και την κατάργηση της απόφασης-πλαίσιο 2008/977/ΔΕΥ του Συμβουλίου», ΕΕ L 119/4.5.2016, σελ. 89 επ.
- Οδηγία (ΕΕ) 2016/800 «σχετικά με τις δικονομικές εγγυήσεις για τα παιδιά που είναι ύποπτοι ή κατηγορούμενοι στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών», ΕΕ L 132/21.5.2016, σελ. 1 επ.
- Οδηγία (ΕΕ) 2016/1919 «σχετικά με τη δικαστική αρωγή για υπόπτους και κατηγορουμένους στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών και για καταζητουμένους σε διαδικασίες εκτέλεσης του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης», ΕΕ L 297/4.11.2016, σελ. 1 επ.
- Οδηγία (ΕΕ) 2017/1371 «σχετικά με την καταπολέμηση, μέσω του ποινικού δικαίου, της απάτης εις βάρος των οικονομικών συμφερόντων της Ένωσης», ΕΕ L 198/28.7.2017, σελ. 29 επ.
- Οδηγία (ΕΕ) 2019/1153 «για τη θέσπιση κανόνων με σκοπό τη διευκόλυνση της χρήσης χρηματοοικονομικών και άλλων πληροφοριών για την πρόληψη, την ανίχνευση, τη διερεύνηση ή τη δίωξη ορισμένων ποινικών αδικημάτων και την κατάργηση της απόφασης 2000/642/ΔΕΥ του Συμβουλίου», ΕΕ L 186/11.7.2019, σελ. 122 επ.

Αποφάσεις-πλαίσιο

- Απόφαση-Πλαίσιο 2002/465/ΔΕΥ «σχετικά με τις κοινές ομάδες έρευνας», ΕΕ L 162/20.6.2002, σελ. 1 επ.
- Απόφαση-Πλαίσιο 2002/584/ΔΕΥ «για το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης και τις διαδικασίες παράδοσης μεταξύ των κρατών μελών», ΕΕ L 190/18.7.2002, σελ. 1 επ.
- Απόφαση-Πλαίσιο 2003/577/ΔΕΥ «σχετικά με την εκτέλεση των αποφάσεων δέσμευσης περιουσιακών ή αποδεικτικών στοιχείων στην Ευρωπαϊκή Ένωση», ΕΕ L 196/2.8.2003, σελ. 45 επ.
- Απόφαση-Πλαίσιο 2005/214/ΔΕΥ «σχετικά με την εφαρμογή της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης επί χρηματικών ποινών», ΕΕ L 76/22.3.2005, σελ. 16 επ.

- Απόφαση-Πλαίσιο 2006/960/ΔΕΥ «για την απλούστευση της ανταλλαγής πληροφοριών και στοιχείων μεταξύ των αρχών επιβολής του νόμου των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης», ΕΕ L 386/29.12.2006, σελ. 89 επ.
- Απόφαση-Πλαίσιο 2008/909/ΔΕΥ «σχετικά με την εφαρμογή της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης σε ποινικές αποφάσεις οι οποίες επιβάλλουν ποινές στερητικές της ελευθερίας ή μέτρα στερητικά της ελευθερίας, για το σκοπό της εκτέλεσής τους στην Ευρωπαϊκή Ένωση», ΕΕ L 327/5.12.2008, σελ. 27 επ.
- Απόφαση-Πλαίσιο 2008/947/ΔΕΥ «σχετικά με την εφαρμογή της αρχής της αναγνώρισης δικαστικών αποφάσεων και αποφάσεων αναστολής εκτέλεσης της ποινής ή απόλυσης υπό όρους με σκοπό την εποπτεία των μέτρων αναστολής και των εναλλακτικών κυρώσεων», ΕΕ L 337/16.12.2008, σελ. 102 επ.
- Απόφαση-Πλαίσιο 2008/977/ΔΕΥ «για την προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που τυγχάνουν επεξεργασίας στο πλαίσιο της αστυνομικής και δικαστικής συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις», ΕΕ L 350/30.12.2008, σελ. 60 επ.
- Απόφαση-Πλαίσιο 2008/978/ΔΕΥ «σχετικά με το ευρωπαϊκό ένταλμα συγκέντρωσης αποδεικτικών στοιχείων προς λήψη αντικειμένων, εγγράφων και δεδομένων για χρήση σε ποινικές διαδικασίες», ΕΕ L 350/30.12.2008, σελ. 72 επ.
- Απόφαση-Πλαίσιο 2009/299/ΔΕΥ «για την τροποποίηση των αποφάσεων-πλαισίων 2002/584/ΔΕΥ, 2005/214/ΔΕΥ, 2006/783/ΔΕΥ, 2008/909/ΔΕΥ και 2008/947/ΔΕΥ και την κατοχύρωση, δια του τρόπου αυτού, των δικονομικών δικαιωμάτων των προσώπων και την προώθηση της εφαρμογής της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης αποφάσεων που εκδίδονται ερήμην του ενδιαφερόμενου προσώπου στη δίκη», ΕΕ L 81/27.3.2009, σελ. 24 επ.
- Απόφαση-Πλαίσιο 2009/829/ΔΕΥ «σχετικά με την εφαρμογή, μεταξύ των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης στις αποφάσεις περί μέτρων επιτήρησης εναλλακτικά προς την προσωρινή κράτηση», ΕΕ L 294/11.11.2009, σελ. 20 επ.

Κανονισμοί

- Κανονισμός (ΕΕ) 2016/95 «για την κατάργηση ορισμένων πράξεων στον τομέα της αστυνομικής συνεργασίας και της δικαστικής συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις», ΕΕ L 26/2.2.2016, σελ. 9 επ.

- Κανονισμός (ΕΕ) 2016/399 «περί κώδικα της Ένωσης σχετικά με το καθεστώς διέλευσης προσώπων από τα σύνορα (κώδικας συνόρων του Σένγκεν)», ΕΕ L 77/23.3.2016, σελ. 1 επ.
- Κανονισμός (ΕΕ) 2016/679, «για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών και την κατάργηση της οδηγίας 95/46/ΕΚ (Γενικός Κανονισμός για την Προστασία Δεδομένων)», ΕΕ L 119/4.5.2016, σελ. 1 επ.
- Κανονισμός (ΕΕ) 2016/794 «για τον Οργανισμό της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη Συνεργασία στον Τομέα της Επιβολής του Νόμου (Ευρωπόλ) και την αντικατάσταση και κατάργηση των αποφάσεων του Συμβουλίου 2009/371/ΔΕΥ, 2009/934/ΔΕΥ, 2009/935/ΔΕΥ, 2009/936/ΔΕΥ και 2009/968/ΔΕΥ», ΕΕ L 135/24.5.2016, σελ. 53 επ.
- Κανονισμός (ΕΕ) 2017/1939 «σχετικά με την εφαρμογή ενισχυμένης συνεργασίας για τη σύσταση της Ευρωπαϊκής Εισαγγελίας», ΕΕ L 283/31.10.2017, σελ. 1 επ.
- Κανονισμός (ΕΕ) 2018/1727 «σχετικά με τον οργανισμό της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη συνεργασία στον τομέα της ποινικής δικαιοσύνης (Eurojust) και την αντικατάσταση και την κατάργηση της απόφασης 2002/187/ΔΕΥ του Συμβουλίου», ΕΕ L 295/21.11.2018, σελ. 138 επ.
- Κανονισμός (ΕΕ) 2018/1805 «σχετικά με την αμοιβαία αναγνώριση των αποφάσεων δέσμευσης και δήμευσης», ΕΕ L 303/28.11.2018, σελ. 1 επ.

Αποφάσεις

- Απόφαση 2002/187/ΔΕΥ «σχετικά με τη σύσταση της Eurojust προκειμένου να ενισχυθεί η καταπολέμηση των σοβαρών μορφών εγκλήματος», ΕΕ L 63/6.3.2002, σελ. 1 επ.
- Απόφαση 2005/671/ΔΕΥ «σχετικά με την ανταλλαγή πληροφοριών και τη συνεργασία όσον αφορά τα τρομοκρατικά αδικήματα», ΕΕ L 253/29.9.2005, σελ. 22 επ.
- Απόφαση 2008/146/ΕΚ «για τη σύναψη εξ ονόματος της Ευρωπαϊκής Κοινότητας της συμφωνίας μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης, της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και της Ελβετικής Συνομοσπονδίας σχετικά με τη σύνδεση της Ελβετικής Συνομοσπονδίας προς την υλοποίηση, την εφαρμογή και την ανάπτυξη του κεκτημένου του Σένγκεν», ΕΕ L 53/27.2.2008, σελ. 1 επ.
- Απόφαση 2009/820/ΚΕΠΠΑ «σχετικά με τη σύναψη, εξ ονόματος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, της συμφωνίας σχετικά με την έκδοση μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής και της συμφωνίας σχετικά με την αμοιβαία

δικαστική συνδρομή μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής», ΕΕ L 291/7.11.2009, σελ. 40 επ.

- Απόφαση 2010/88/ΚΕΠΠΑ/ΔΕΥ «σχετικά με την υπογραφή, εξ ονόματος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, της συμφωνίας μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Ιαπωνίας για την αμοιβαία δικαστική συνδρομή επί ποινικών υποθέσεων», ΕΕ L 39/12.2.2010, σελ. 19 επ.

Συμβάσεις

- Σύμβαση για την απλουστευμένη διαδικασία έκδοσης μεταξύ των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ΕΕ C 78/30.3.1995, σελ. 2 επ.
- Σύμβαση «σχετικά με την προστασία των οικονομικών συμφερόντων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων» [:(«Σύμβαση PIF»)], ΕΕ C 316/27.11.1995, σελ. 48 επ.
- Σύμβαση για την απλουστευμένη διαδικασία έκδοσης μεταξύ των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ΕΕ C 313/23.10.1996, σελ. 12 επ.
- Σύμβαση για την έκδοση μεταξύ των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ΕΕ C 191/23.6.1997, σελ. 13 επ.
- Σύμβαση περί αμοιβαίας συνδρομής μεταξύ των τελωνειακών διοικήσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης [:(«Σύμβαση της Νάπολης II»)], ΕΕ C 24/23.1.1998, σελ. 1 επ.
- Σύμβαση για την αμοιβαία δικαστική συνδρομή επί ποινικών υποθέσεων μεταξύ των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ΕΕ C 197/12.7.2000, σελ. 1 επ.
- «Κεκτημένο του Σένγκεν» [Συμφωνία του Σένγκεν, ΣΕΣΣ, προσχωρήσεις, Αποφάσεις], ΕΕ L 239/22.9.2000, σελ. 1 επ.

Κοινές Δράσεις

- Κοινή Δράση «για την ορθή πρακτική κατά την αμοιβαία δικαστική συνδρομή επί ποινικών υποθέσεων», ΕΕ L 191/7.7.1998, σελ. 1 επ.

Λοιπά έγγραφα και πράξεις ενωσιακών οργάνων

Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου

- Recommendation of 7 May 2009 to the Council on development of an EU criminal justice area (2009/2012(INI)), προσβάσιμο σε <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+TA+P6-TA-2009-0386+0+DOC+PDF+V0//EN>

- Making it easier for the police to seek evidence in other EU countries, από 8.5.2012 δελτίο Τύπου, προσβάσιμο σε <http://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20120507IPR44566/making-it-easier-for-the-police-to-seek-evidence-in-other-eu-countries>
- [Committee LIBE], Orientation vote result on the adoption of a Directive of the European Parliament and of the Council regarding the European Investigation Order in criminal matters, 8.5.2012, προσβάσιμο σε <http://www.europarl.europa.eu/document/activities/cont/201205/20120523ATT45657/20120523ATT45657EN.pdf>
- [Επιτροπή LIBE], Έκθεση σχετικά με το σχέδιο οδηγίας Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με την Ευρωπαϊκή Εντολή Έρευνας, A7 0477/2013, 20.12.2013, προσβάσιμο σε <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONGML+REPORT+A7-2013-0477+0+DOC+PDF+V0//EL>
- [Επιτροπή LIBE], Έκθεση με συστάσεις προς την Επιτροπή για την αναθεώρηση του ευρωπαϊκού εντάλματός σύλληψης, 2013/2109(INL), 28.1.2014, προσβάσιμο σε <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONGML+REPORT+A7-2014-0039+0+DOC+PDF+V0//EL>
- Θέση που καθορίστηκε σε πρώτη ανάγνωση στις 27 Φεβρουαρίου 2014 εν όψει της έγκρισης οδηγίας 2014/.../ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου περί της Ευρωπαϊκής Εντολής Έρευνας σε ποινικές υποθέσεις, EP-PE_TC1COD(2010)0817, 27.2.2014, προσβάσιμη σε <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONGML+TC+P7-TC1-COD-2010-0817+0+DOC+PDF+V0//EL>
- Ψήφισμα σχετικά με την καταπολέμηση της κυβερνοεγκληματικότητας, P8_TA-PROV(2017)0366 (2017/2068(INI)), 3.10.2017, προσβάσιμο σε <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&language=El&reference=P8-TA-2017-0366>
- Ψήφισμα «σχετικά με θεμιτά μέτρα για την προστασία των καταγγελτών που ενεργούν προς το δημόσιο συμφέρον όταν αποκαλύπτουν εμπιστευτικές πληροφορίες για επιχειρήσεις και δημόσιους οργανισμούς», P8_TA(2017)0402 (2016/2224(INI)), 24.10.2017, προσβάσιμο σε <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONGML+TA+P8-TA-2017-0402+0+DOC+PDF+V0//EL>

Ευρωπαϊκού Συμβουλίου

- Συμπεράσματα της Προεδρίας, Τάμπερε 15-16 Οκτωβρίου 1999, προσβάσιμο σε http://europa.eu/rapid/press-release_PRE99-0002_el.htm
- *Ευρωπαϊκό Συμβούλιο*, Πρόγραμμα της Στοκχόλμης - «Μια ανοικτή και ασφαλής Ευρώπη που εξυπηρετεί και προστατεύει τους πολίτες», 10-11.12.2009, ΕΕ C 115/4.5.2010, σελ. 1 επ.
- *European Council*, 26/27 June 2014 Conclusions, EUCO 79/14, προσβάσιμο σε https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/en/ec/143478.pdf

Συμβουλίου

- Ψήφισμα «για έναν οδικό χάρτη για την ενίσχυση των δικονομικών δικαιωμάτων των υπόπτων ή κατηγορουμένων σε ποινικές διαδικασίες», 30.11.2009, ΕΕ C 295/4.12.2009, σελ. 1 επ.
- Πρωτοβουλία του Βασιλείου του Βελγίου, της Δημοκρατίας της Βουλγαρίας, της Δημοκρατίας της Εσθονίας, του Βασιλείου της Ισπανίας, της Δημοκρατίας της Αυστρίας, της Δημοκρατίας της Σλοβενίας και του Βασιλείου της Σουηδίας για μια οδηγία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της ... σχετικά με την Ευρωπαϊκή Εντολή Έρευνας σε ποινικές υποθέσεις, ΕΕ C 165/02/24.6.2010, σελ. 22 επ.
- Πρωτοβουλία του Βασιλείου του Βελγίου, της Δημοκρατίας της Βουλγαρίας, της Δημοκρατίας της Εσθονίας, του Βασιλείου της Ισπανίας, της Δημοκρατίας της Αυστρίας, της Δημοκρατίας της Σλοβενίας και του Βασιλείου της Σουηδίας για οδηγία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με την Ευρωπαϊκή Εντολή Έρευνας σε ποινικές υποθέσεις - Αιτιολογική Έκθεση, 9288/10, 3.6.2010, προσβάσιμο σε <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=El&f=ST%209288%202010%20ADD%201>
- Πρωτοβουλία του Βασιλείου του Βελγίου, της Δημοκρατίας της Βουλγαρίας, της Δημοκρατίας της Εσθονίας, του Βασιλείου της Ισπανίας, της Δημοκρατίας της Αυστρίας, της Δημοκρατίας της Σλοβενίας και του Βασιλείου της Σουηδίας για οδηγία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με την Ευρωπαϊκή Εντολή Έρευνας σε ποινικές υποθέσεις σχετικά με την Ευρωπαϊκή Εντολή Έρευνας σε ποινικές υποθέσεις - Εμπειριστατωμένη έκθεση, 9288/10 ADD 2, 23.6.2010, προσβάσιμο σε

<http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=El&f=ST%209288%202010%20ADD%202>

- Discussion paper on the European investigation order, 11842/10, 8.7.2010, προσβάσιμο σε <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2011842%202010%20INIT>
- Initiative of the Kingdom of Belgium, the Republic of Bulgaria, the Republic of Estonia, the Kingdom of Spain, the Republic of Austria, the Republic of Slovenia and the Kingdom of Sweden for a Directive of the European Parliament and of the Council regarding the European Investigation Order in criminal matters - Follow-up document of the meeting on 27-28 July 2010 - Follow-up document of the meeting on 27-28 July 2010, 12862/10, 30.8.2010, προσβάσιμο σε <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2012862%202010%20INIT>
- Answers to the questionnaire related to the types of procedure to be covered by the application of the initiative for a Council Framework Decision on the European Investigation Order, 13050/10, 31.8.2010, προσβάσιμο σε <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2013050%202010%20INIT>
- Initiative of the Kingdom of Belgium, the Republic of Bulgaria, the Republic of Estonia, the Kingdom of Spain, the Republic of Austria, the Republic of Slovenia and the Kingdom of Sweden for a Directive of the European Parliament and of the Council regarding the European Investigation Order in criminal matters - Orientation debate, 29.10.2010, 15531/10, προσβάσιμο σε <https://db.eurocrim.org/db/en/doc/1434.pdf>
- Initiative of the Kingdom of Belgium, the Republic of Bulgaria, the Republic of Estonia, the Kingdom of Spain, the Republic of Austria, the Republic of Slovenia and the Kingdom of Sweden for a Directive of the European Parliament and of the Council regarding the European Investigation Order in criminal matters - progress report, 16868/10, 26.11.2010, προσβάσιμο σε <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2016868%202010%20INIT>
- Initiative of the Kingdom of Belgium, the Republic of Bulgaria, the Republic of Estonia, the Kingdom of Spain, the Republic of Austria, the Republic of Slovenia and the Kingdom of Sweden for a Directive of the European Parliament and of the Council regarding the European Investigation Order in criminal matters - Follow-up document of the meeting of the Council on 8-9 November 2010 and the Working Party on 11-12

- January 2011, 5591/11, 31.1.2011, προσβάσιμο σε <http://www.statewatch.org/news/2011/feb/eu-council-eio-5591-11.pdf>
- Πρωτοβουλία του Βασιλείου του Βελγίου, της Δημοκρατίας της Βουλγαρίας, της Δημοκρατίας της Εσθονίας, του Βασιλείου της Ισπανίας, της Δημοκρατίας της Αυστρίας, της Δημοκρατίας της Σλοβενίας και του Βασιλείου της Σουηδίας για οδηγία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με την Ευρωπαϊκή Εντολή Έρευνας σε ποινικές υποθέσεις - Κείμενο που εγκρίθηκε ως γενική προσέγγιση, 18918/11, 21.12.2011, προσβάσιμο σε <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=El&f=ST%2018918%202011%20INIT>
 - Initiative of the Kingdom of Belgium, the Republic of Bulgaria, the Republic of Estonia, the Kingdom of Spain, the Republic of Austria, the Republic of Slovenia and the Kingdom of Sweden for a Directive of the European Parliament and of the Council regarding the European Investigation Order in criminal matters - Preamble, forms and annex related to Article 29.1, 7014/12, 29.2.2012, προσβάσιμο σε <http://www.statewatch.org/news/2012/mar/eu-council-eio-7014-12.pdf>
 - Initiative of the Kingdom of Belgium, the Republic of Bulgaria, the Republic of Estonia, the Kingdom of Spain, the Republic of Austria, the Republic of Slovenia and the Kingdom of Sweden for a Directive of the European Parliament and of the Council regarding the European Investigation Order in criminal matters - "Frequently Asked Questions", 8182/12, 4.4.2012, προσβάσιμο σε <http://db.eurocrim.org/db/en/doc/1733.pdf>
 - Initiative of the Kingdom of Belgium, the Republic of Bulgaria, the Republic of Estonia, the Kingdom of Spain, the Republic of Austria, the Republic of Slovenia and the Kingdom of Sweden for a Directive of the European Parliament and of the Council regarding the European Investigation Order in criminal matters -Text suggestions in view of the trilogue on 14 May 2013, 8754/13, 24.4.2013, προσβάσιμο σε <http://www.statewatch.org/news/2013/apr/eu-council-eio-text-suggestions-8754-13.pdf>
 - Initiative of the Kingdom of Belgium, the Republic of Bulgaria, the Republic of Estonia, the Kingdom of Spain, the Republic of Austria, the Republic of Slovenia and the Kingdom of Sweden for a Directive of the European Parliament and of the Council regarding the European Investigation Order in criminal matters -Text suggestions in

view of the trilogue on 11 June 2013, 9747/13, 24.5.2013, προσβάσιμο σε <http://www.statewatch.org/news/2013/may/eu-council-eio-compromise-9747-13.pdf>

- Initiative of the Kingdom of Belgium, the Republic of Bulgaria, the Republic of Estonia, the Kingdom of Spain, the Republic of Austria, the Republic of Slovenia and the Kingdom of Sweden for a Directive of the European Parliament and of the Council regarding the European Investigation Order in criminal matters - Approval of a package of the main elements in the file in view of its final agreement, 15196/13, 25.10.2013, προσβάσιμο σε <http://www.statewatch.org/news/2013/oct/eu-council-eio-comprise-15196-13.pdf>
- Σύσταση του Συμβουλίου για τις διασυνοριακές εικονοτηλεδιασκέψεις, 9206/15, 29.5.2015, προσβάσιμο σε <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-9206-2015-INIT/el/pdf>
- Αποτελεσματικό σύστημα ποινικής δικαιοσύνης στην ψηφιακή εποχή - ποιες είναι οι ανάγκες - πορεία των εργασιών, 14369/15, 23.11.2015, προσβάσιμο σε <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-14369-2015-INIT/el/pdf>
- Extracts from Conclusions of Plenary meetings of the EJM concerning the practical application of the EIO, 15210/17 LIMITE, 8.12.2017, προσβάσιμο σε <https://www.ejmforum.eu/cp/registry-files/3373/ST-15210-2017-INIT-EN-COR-1.pdf>
- Council, Directive 2014/41/EU on the European Investigation Order - Transposition, 5908/1/18, 14.2.2018, προσβάσιμο σε <http://www.statewatch.org/news/2018/feb/eu-council-eio-transposition-5908-REV-18.pdf>

Επιτροπής

- Πρόταση απόφασης-πλαίσιο για το για το ευρωπαϊκό ένταλμα συλλήψεως και τις διαδικασίες παράδοσης μεταξύ κρατών μελών, COM(2001) 522 τελικό, 19.9.2001, προσβάσιμο σε <http://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2001/EL/1-2001-522-EL-F1-1.Pdf>
- Πρόταση Απόφασης-Πλαισίου του Συμβουλίου σχετικά με το ευρωπαϊκό ένταλμα συγκέντρωσης αποδεικτικών στοιχείων για τη συγκέντρωση αντικειμένων, εγγράφων και δεδομένων με σκοπό τη χρησιμοποίησή τους στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών, COM(2003) 688 τελικό, 14.11.2003, προσβάσιμο σε <http://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2003/EL/1-2003-688-EL-F1-1.Pdf>

- Ανακοίνωση προς το Συμβούλιο και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο «Χώρος ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης: απολογισμός του προγράμματος Τάμπερε και μελλοντικές κατευθύνσεις», COM (2004) 401 τελικό, προσβάσιμο σε <http://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2004/EL/1-2004-401-EL-F1-1.Pdf>
- Ανακοίνωση στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο - Ένας χώρος ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης στην υπηρεσία των πολιτών, COM(2009) 262 τελικό, προσβάσιμο σε <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52009DC0262&from=EL>
- Πράσινη Βίβλος «για τη συγκέντρωση αποδεικτικών στοιχείων σε ποινικές υποθέσεις μεταξύ κρατών μελών και την εξασφάλιση του παραδεκτού τους», COM (2009) 624 τελικό, προσβάσιμο σε <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX%3A52009DC0624>
- Ανακοίνωση της Επιτροπής «Ευρώπη 2020: Στρατηγική για έξυπνη, διατηρήσιμη και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη», COM(2010) 2020 τελικό, προσβάσιμο σε <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52010DC2020&from=en>
- Διασυνωριακό έγκλημα: η Επιτροπή εκδίδει γνώμη σχετικά με τις προτάσεις των κρατών μελών για τη διαβίβαση αποδεικτικών στοιχείων, από 24.8.2010 δελτίο Τύπου, προσβάσιμο σε http://europa.eu/rapid/press-release_IP-10-1067_el.htm
- Comments on the European Investigation Order, C(2010) 5789 final, 24.8.2010, προσβάσιμο σε <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2013446%202010%20INIT>
- Έκθεση της Επιτροπής στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο για την εφαρμογή από το 2007 της απόφασης πλαισίου του Συμβουλίου της 13^{ης} Ιουνίου 2002 για το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης και τις διαδικασίες παράδοσης μεταξύ των κρατών μελών, COM(2011) 175 τελικό, 11.4.2011, προσβάσιμο σε <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52011DC0175&from=EL>
- Σύσταση σχετικά με τις δικονομικές εγγυήσεις για ευάλωτα πρόσωπα που είναι ύποπτοι ή κατηγορούμενοι στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών, EE C 378/24.12.2013, σελ. 8 επ.
- The European Agenda on Security, COM(2015) 185 final, 28.4.2015, προσβάσιμο σε https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/e-library/documents/basic-documents/docs/eu_agenda_on_security_en.pdf
- Πρόταση κανονισμού σχετικά με την αμοιβαία αναγνώριση αποφάσεων δέσμευσης και δήμευσης, COM(2016) 819 final, 21.12.2016, προσβάσιμο σε:

<http://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2016/EL/COM-2016-819-F1-EL-MAIN-PART-1.PDF>

- Πρόταση κανονισμού του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για τον σεβασμό της ιδιωτικής ζωής και την προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες και την κατάργηση της οδηγίας 2002/58/EK (κανονισμός για την ιδιωτική ζωή και τις ηλεκτρονικές επικοινωνίες), COM(2017) 10 final, 10.1.2017, προσβάσιμο σε <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52017PC0010&from=EL>
- Ανακοίνωση της Επιτροπής - Εγχειρίδιο για τον τρόπο έκδοσης και εκτέλεσης του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης, EE C 335/01/6.10.2017, σελ. 1 επ.
- Horizon 2020: Work Programme 2018-2020: 14. Secure societies - Protecting freedom and security of Europe and its citizens, C(2017)7124, 27.10.2017, προσβάσιμο σε <http://www.statewatch.org/news/2017/oct/eu-com-horizon%202020-wp1820-security.pdf>
- Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on European Production and Preservation Orders for electronic evidence in criminal matters, COM(2018) 225 final, 2018/0108 (COD), 17.4.2018, προσβάσιμο σε <https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/placeholder.pdf>
- Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council laying down harmonised rules on the appointment of legal representatives for the purpose of gathering evidence in criminal proceedings, COM(2018) 226 final, 2018/0107 (COD), 17.4.2018, προσβάσιμο σε <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018PC0226&from=EN>
- Διαδικτυακή πύλη της ευρωπαϊκής ηλεκτρονικής δικαιοσύνης: νομικά επαγγέλματα και δικαστικά δίκτυα: νομικά επαγγέλματα: Αγγλία και Ουαλία, προσβάσιμο σε https://e-justice.europa.eu/content_legal_professions-29-ew-restore-el.do?member=1

European Data Protection Board

- Opinion 23/2018 on Commission proposals on European Production and Preservation Orders for electronic evidence in criminal matters (Art. 70.1.b), 26.9.2018, προσβάσιμο σε https://edpb.europa.eu/sites/edpb/files/files/file1/eevidence_opinion_final_en.pdf

Ευρωπαϊού Επόπτη Προστασίας Δεδομένων

- Γνωμοδότηση σχετικά με την πρωτοβουλία του Βασιλείου του Βελγίου, της Δημοκρατίας της Βουλγαρίας, της Δημοκρατίας της Εσθονίας, του Βασιλείου της Ισπανίας, της Γαλλικής Δημοκρατίας, της Ιταλικής Δημοκρατίας, της Δημοκρατίας της Ουγγαρίας, της Δημοκρατίας της Πολωνίας, της Πορτογαλικής Δημοκρατίας, της Ρουμανίας, της Δημοκρατίας της Φινλανδίας και του Βασιλείου της Σουηδίας για οδηγία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με την ευρωπαϊκή εντολή προστασίας, και σχετικά με την πρωτοβουλία του Βασιλείου του Βελγίου, της Δημοκρατίας της Βουλγαρίας, της Δημοκρατίας της Εσθονίας, του Βασιλείου της Ισπανίας, της Δημοκρατίας της Αυστρίας, της Δημοκρατίας της Σλοβενίας και του Βασιλείου της Σουηδίας για οδηγία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με την ευρωπαϊκή εντολή έρευνας σε ποινικές υποθέσεις, ΕΕ C 355/29.12.2010, σελ. 1 επ.

Αποφάσεις του ΔΕΕ*

- «AM & S Europe Limited κατά Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων», 18.5.1982, C-155/79
- «Gözütok και Brügge», 11.2.2003, C-187/01 και C-385/01
- “Maria Pupino” [GC], 16.6.2005, C-105/03
- “ASML Netherlands BV”, 14.12.2006, C-283/05
- «Advocaten Voor de Wereld VZW κατά Leden van de Ministerraad» [GC], C-303/05, από 3.5.2007 απόφαση και από 12.9.2006 προτάσεις Γενικού Εισαγγελέα *Dámaso Ruiz-Jarabo Colomer*
- «Varec SA», 14.2.2008, C-450/06
- «Kadi και Al Barakaat International Foundation κατά του Συμβουλίου της ΕΕ» [GC], 3.9.2008, C-402/05 P και C-415/05 P
- «Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων κατά Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης», 1.10.2009, C-370/07
- “Maribel Dominguez” [GC], 24.1.2012, C-282/10
- «DEB Deutsche Energiehandels- und Beratungsgesellschaft mbH κατά Bundesrepublik Deutschland», 22.10.2010, C-279/09

* Σε αυτές περιλαμβάνονται εν προκειμένω και οι αποφάσεις του ΔΕΚ. Τα κείμενα όλων των αποφάσεων που ακολουθούν είναι προσβάσιμα σε <http://curia.europa.eu/juris/recherche.jsf>.

- «Ποινική δίκη κατά Łukasz Marcin Bonda», C-489/10, από 15.12.2011 προτάσεις της Γενικής Εισαγγελέως *Juliane Kokott*
- «Europese Gemeenschap κατά Otis NV και λοιπών» [GC], 6.11.2012, C-199/11
- “Stefano Melloni” [GC], 26.2.2013, C-399/11
- «Åklagaren κατά Hans Åkerberg Fransson» [GC], 26.2.2013, C-617/10 (:ΠοινΧρ 2015, 617 επ., απόδοση-επιμ. Δομίνικου Αρβανίτη)
- «Michael Schwarz κατά Stadt Bochum», 17.10.2013, C-291/12
- “Marián Baláž”, 14.11.2013, C-60/12
- “Digital Rights Ireland Ltd” και “Kärntner Landesregierung”, 8.4.2014, C-293/12 και C-594/12
- Γνωμοδότηση ΔΕΕ [Ολομέλειας] με αριθ. 2/13, 18.12.2014
- «Minister for Justice and Equality κατά Francis Lanigan» [GC], 16.7.2015, C-237/15 PPU
- “Ivo Taricco and others” [GC], 8.9.2015, C-105/14 (:ΠοινΧρ 2016, 476 επ.)
- “Maximillian Schrems”, 6.10.2015, C-362/14
- «Ποινική δίκη κατά Gavril Covaci», C-216/14, από 15.10.2015 απόφαση (:NoB 2016, 381 επ., επιμ. Ιωάννας Κουφάκη) και από 7.5.2015 προτάσεις του Γενικού Εισαγγελέως *Yves Bot*
- “Pál Aranyosi” και “Robert Căldăraru” [GC], 5.4.2016, C-404/15, C-659/15 PPU
- “Alekssei Petrukhin” [GC], 6.9.2016, C-182/15
- “Piotr Kossowski” [GC], 29.6.2016, C-486/14
- “Krzysztof Marek Poltorak”, 10.11.2016, C-452/16 PPU
- “Halil Ibrahim Özçelik”, 10.11.2016, C-453/16 PPU
- “Ruslanas Kovalkovas”, 10.11.2016, C-477/16 PPU
- “Tele2 Sverige AB”, 21.12.2016, C-203/15 και C-698/15
- «Ποινική δίκη κατά Jozef Grundza», 11.1.2017, C-289/15
- «Ποινική δίκη κατά Ianos Tranca, Tanja Reiter, Ionel Opria», 22.3.2017, C-124/16, C-213/16 και C-188/16 (:NoB 2017, 977 επ.)
- Γνωμοδότηση ΔΕΕ [GC] με αριθ. 1/15, 26.7.2017
- “M.A.S., M.B.” [ή “Taricco II”] [GC], 5.12.2017, C-42/17 (:NoB 2018, 1142 επ., επιμ. Δομίνικου Αρβανίτη)
- “Samet Ardic”, 22.12.2017, C-571/17 PPU
- “Dawid Piotrowski” [GC], 23.1.2018, C-367/16

- «Associação Sindical dos Juizes Portugueses κατά Tribunal de Contas» [GC], 27.2.2018, C-64/16
- “Luca Menci” [GC], 20.3.2018, C-524/15
- “Garlsson Real Estate SA”, 20.3.2018, C-537/16
- “Enzo Di Puma”, 20.3.2018, C-596/16 και C-597/16
- “Nikolay Kolev and others” [GC], 5.6.2018, C-612/15
- “AY”, 25.7.2018, C-268/17
- “LM” [GC], 25.7.2018, C-216/18 PPU
- “RO”, 19.9.2018, C-327/18 PPU
- “Ministerio Fiscal”, 2.10.2018, C-207/16
- “XC, YB, ZA”, 24.10.2018, C-234/17
- «Minister for Justice and Equality, Commissioner of An Garda Síochána κατά Workplace Relations Commission» [GC], 4.12.2018, C-378/17
- “Ahmad Shah Ayubi”, 21.11.2018, C-713/17
- “IK”, 6.12.2018, C-551/18 PPU
- “Petar Dzivev and others”, 17.1.2019, C-310/16
- “RH”, 12.2.2019, C-8/19 PPU
- «Ποινική διαδικασία ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου κατά Ivan Gavanozon», C-324/17, από 11.4.2019 προτάσεις του Γενικού Εισαγγελέως Yves Bot
- “OG” και “PI” [GC], 27.5.2019, C-508/18 και C-82/19 PPU
- “PF” [GC], 27.5.2019, C-509/18
- “Gianluca Moro”, 13.6.2019, C-646/17

Αποφάσεις του Γενικού Δικαστηρίου

- «Ευρωπαϊκή Δυναμική», 20.9.2011, T-461/08

Συμβουλίου της Ευρώπης

Συμβάσεις*

- Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών, 4.11.1950
- Ευρωπαϊκή Σύμβαση Εκδόσεως, 13.12.1957

* Προσβάσιμες σε <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list>.

- Ευρωπαϊκή Σύμβαση περί αμοιβαίας δικαστικής συνδρομής επί ποινικών υποθέσεων, 20.4.1959
- Ευρωπαϊκή Σύμβαση σχετικά με την επίβλεψη των καταδικασθέντων των οποίων η εκτέλεση της ποινής ανεστάλη υπό όρους, 30.11.1964
- Ευρωπαϊκή Σύμβαση σχετικά με την τιμωρία των παραβάσεων οδικής κυκλοφορίας, 30.11.1964
- Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την πληροφόρηση για το αλλοδαπό δίκαιο, 7.6.1968
- Ευρωπαϊκή Σύμβαση σχετικά με τη διεθνή ισχύ των ποινικών αποφάσεων, 28.5.1970
- Ευρωπαϊκή Σύμβαση σχετικά με τη μεταφορά διαδικασιών σε ποινικές υποθέσεις, 15.5.1972
- Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την καταστολή της τρομοκρατίας, 27.1.1977
- Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την απόκτηση στο εξωτερικό πληροφοριών και αποδεικτικών μέσων σε διοικητικές υποθέσεις, 15.3.1978
- Σύμβαση για τη μεταφορά των καταδίκων, 21.3.1983
- Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την αποζημίωση των θυμάτων βίαιων εγκλημάτων, 24.11.1983
- Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης και του ΟΟΣΑ περί αμοιβαίας διοικητικής συνδρομής σε φορολογικές υποθέσεις, 25.1.1988
- Ευρωπαϊκή Σύμβαση για το ξέπλυμα, την έρευνα, την κατάσχεση και τη δήμευση των προϊόντων που προέρχονται από εγκληματικές δραστηριότητες, 8.11.1990
- Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την προστασία του ατόμου από την αυτοματοποιημένη επεξεργασία προσωπικών δεδομένων, 28.1.1991
- Σύμβαση ποινικού δικαίου για τη διαφθορά, 27.1.1999
- Ευρωπαϊκή Σύμβαση σχετικά με το έγκλημα στον κυβερνοχώρο [«Σύμβαση της Βουδαπέστης»], 23.11.2001
- Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την πρόληψη της τρομοκρατίας [«Σύμβαση της Βαρσοβίας»], 16.5.2005
- Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τη νομιμοποίηση, ανίχνευση, κατάσχεση και δήμευση εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες και για τη χρηματοδότηση της τρομοκρατίας, 16.5.2005
- Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για τη δράση κατά της εμπορίας ανθρώπων, 16.5.2005

- Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την προστασία των παιδιών κατά της γενετήσιας εκμετάλλευσης και κακοποίησης, 25.10.2007
- Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την αντιμετώπιση της διακίνησης ανθρωπίνων οργάνων, 25.3.2015
- Ευρωπαϊκή Σύμβαση επί αδικημάτων σχετικών με τα πολιτιστικά αγαθά, 19.5.2017

Συστάσεις

- Σύσταση R (96) 8 για την «αντεγκληματική πολιτική στην Ευρώπη σε μια εποχή αλλαγής», 5.9.1996 (απόδοση Σ. Αλεξιάδη, Κείμενα αντεγκληματικής πολιτικής: ευρωπαϊκή αντεγκληματική πολιτική, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2005⁴, σελ. 346 επ.)
- Σύσταση R (2005) 10 «περί των “ειδικών ανακριτικών μεθόδων” σε σχέση με τα σοβαρά εγκλήματα συμπεριλαμβανομένων των τρομοκρατικών πράξεων», 10.4.2005, προσβάσιμη σε https://www.coe.int/t/dg1/legalcooperation/economiccrime/organisedcrime/Rec_2005_10.pdf

Λοιπά έγγραφα*

- Explanatory Report to the European Convention on Mutual Assistance in Criminal Matters Strasbourg, 20.4.1959
- Explanatory Report to the European Convention on the International Validity of Criminal Judgments, 28.5.1970
- Explanatory Report to the Convention on the Transfer of Sentenced Persons, 21.3.1983

Αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου**

- «Engel και λοιποί κατά Ολλανδίας» [GC], 8.6.1976, αριθ. προσφ. 5100/71, 5101/71, 5102/71, 5354/72 και 5370/72
- «Tytger κατά Ηνωμένου Βασιλείου», 25.4.1978, αριθ. προσφ. 5856/72
- «Klass και λοιποί κατά Γερμανίας» [Ολομέλεια], 6.9.1978, αριθ. προσφ. 5029/71
- «Malone κατά Ηνωμένου Βασιλείου» [Ολομέλεια], 2.8.1984, αριθ. προσφ. 8691/79

* Προσβάσιμα σε <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list>.

** Προσβάσιμες σε <https://hudoc.echr.coe.int/>.

- «[P.] V. κατά Γερμανίας» [Ευρωπαϊκής Επιτροπής Δικαιωμάτων του Ανθρώπου], 13.7.1987, αριθ. προσφ. 11853/85
- «Weeks κατά Ηνωμένου Βασιλείου», 2.3.1987, αριθ. προσφ. 9787/82
- «Schenk κατά Ελβετίας» [Ολομέλεια], 12.7.1988, αριθ. προσφ. 10862/84
- «Soering κατά Ηνωμένου Βασιλείου» [Ολομέλεια], 7.7.1989, αριθ. προσφ. 14038/88
- «Quaranta κατά Ελβετίας», 24.5.1991, αριθ. προσφ. 12744/87
- «Margareta and Roger Andersson κατά Σουηδίας», 25.2.1992, αριθ. προσφ. 12963/87
- «Imbrioscia κατά Ελβετίας», 24.11.1993, αριθ. προσφ. 13972/88
- «Air Canada κατά Ηνωμένου Βασιλείου», 5.5.1995, αριθ. προσφ. 18465/91
- «John Murray κατά Ηνωμένου Βασιλείου» [GC], 8.2.1996, αριθ. προσφ. 18731/91
- «Van Mechelen και λοιποί κατά Ολλανδίας», 23.4.1997, αριθ. προσφ. 21363/93, 21364/93, 21427/93 και 22056/93
- «Halford κατά Ηνωμένου Βασιλείου», 25.6.1997, αριθ. προσφ. 20605/92
- «McLeod κατά Ηνωμένου Βασιλείου», 23.9.1998, αριθ. προσφ. 24755/94
- «Wille κατά Λιχτενστάιν», 28.10.1999, αριθ. προσφ. 28396/95
- «Khan κατά Ηνωμένου Βασιλείου», 12.5.2000, αριθ. προσφ. 35394/97
- «Rowe and Davis κατά Ηνωμένου Βασιλείου», 16.2.2000, αριθ. προσφ. 28901/95
- «P.S. κατά Γερμανίας», 20.12.2001, αριθ. προσφ. 33900/96
- «Société Colas Est και λοιποί κατά Γαλλίας», 16.4.2002, αριθ. προσφ. 37971/97
- «Allan κατά Ηνωμένου Βασιλείου», 5.11.2002, αριθ. προσφ. 48539/99
- «Fortum Oil and Gas Oy κατά Φινλανδίας», 12.11.2002, αριθ. προσφ. 32559/96
- «Mamatkulov and Askarov κατά Τουρκίας» [GC], 4.2.2005, αριθ. προσφ. 46827/99 και 46951/99
- «Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi κατά Ιρλανδίας» [GC], 30.6.2005, αριθ. προσφ. 45036/98
- «Vanyan κατά Ρωσίας», 15.12.2005, αριθ. προσφ. 53203/99
- «Webber and Saravia κατά Γερμανίας», 29.6.2006, αριθ. προσφ. 54934/00
- «Al-Moyad κατά Γερμανίας», 20.2.2007, αριθ. προσφ. 35865/03
- «Dumitru Popescu κατά Ρουμανίας», 26.4.2007, αριθ. προσφ. 71525/01
- «Smirnov κατά Ρωσίας», 7.6.2007, αριθ. προσφ. 71362/01
- «Association for European Integration and Human Rights and Ekimdzhiev κατά Βουλγαρίας», 28.6.2007, αριθ. προσφ. 62540/00

- «O'Halloran and Francis κατά Ηνωμένου Βασιλείου» [GC], 29.6.2007, αριθ. προσφ. 15809/02 και 25624/02
- «Hamer κατά Βελγίου», 27.11.2007, αριθ. προσφ. 21861/03
- «Dedovskiy και λοιποί κατά Ρωσίας», 15.5.2008, αριθ. προσφ. 7178/03
- «Monedero Angora κατά Ισπανίας» (dec.), 7.10.2008, αριθ. προσφ. 41138/05
- «Salduz κατά Τουρκίας» [GC], 27.11.2008, αριθ. προσφ. 36391/02
- «S. and Marper κατά Ηνωμένου Βασιλείου» [GC], 4.12.2008, αριθ. προσφ. 30562/04 και 30566/04
- «Iordachi και λοιποί κατά Μολδαβίας», 10.2.2009, αριθ. προσφ. 25198/02
- «Sergueï Zolotoukhine κατά Ρωσίας» [GC], 10.2.2009, αριθ. προσφ. 14939/03
- «Bykov κατά Ρωσίας» [GC], 10.3.2009, αριθ. προσφ. 4378/02
- «Stanchev κατά Βουλγαρίας», 1.10.2009, αριθ. προσφ. 8682/02
- «Popovitsi κατά Ελλάδας», 14.1.2010, αριθ. προσφ. 53451/07
- «Al-Saadoon and Mufdhi κατά Ηνωμένου Βασιλείου», 2.3.2010, αριθ. προσφ. 61498/08
- «Robert Stapleton κατά Ιρλανδίας» (dec.), 4.5.2010, αριθ. προσφ. 56588/07
- «Kennedy κατά Ηνωμένου Βασιλείου», 18.5.2010, αριθ. προσφ. 26839/05
- «Gäfgen κατά Γερμανίας» [GC], 1.6.2010, αριθ. προσφ. 22978/05
- «Tendam κατά Ισπανίας», 13.7.2010, αριθ. προσφ. 25720/05
- «Kononenko κατά Ρωσίας», 17.2.2011, αριθ. προσφ. 33780/04
- «Zhukovskiy κατά Ουκρανίας», 3.3.2011, αριθ. προσφ. 31240/03
- «Jakubczyk κατά Πολωνίας», 10.5.2011, αριθ. προσφ. 17354/04
- «Konstas κατά Ελλάδας», 24.5.2011, αριθ. προσφ. 53466/07
- «Ahorugeze κατά Σουηδίας», 27.10.2011, αριθ. προσφ. 37075/09
- «Stojkovic κατά Γαλλίας και Βελγίου», 27.10.2011, αριθ. προσφ. 25303/08
- «Othman (Abu Qatada) κατά Ηνωμένου Βασιλείου», 17.1.2012, αριθ. προσφ. 8139/09
- «Ahmade κατά Ελλάδας», 25.9.2012, αριθ. προσφ. 50520/09
- «Michaud κατά Γαλλίας», 6.12.2012, αριθ. προσφ. 12323/11
- «Aswat κατά Ηνωμένου Βασιλείου», 16.4.2013, αριθ. προσφ. 17299/12
- «Del Rio Prada κατά Ισπανίας» [GC], 21.10.2013, αριθ. προσφ. 42750/09
- «Avotiņš κατά Λετονίας» [GC], 23.5.2014, αριθ. προσφ. 17502/07
- «Mamazhonov κατά Ρωσίας», 23.10.2014, αριθ. προσφ. 17239/13
- «Furcht κατά Γερμανίας», 23.10.2014, αριθ. προσφ. 54648/09

- «Dragojević κατά Κροατίας», 15.1.2015, αριθ. προσφ. 68955/11
- «Vinci Construction et GTM Génie Civil et Services κατά Γαλλίας», 2.4.2015, αριθ. προσφ. 63629/10 και 60567/10
- «Α.Τ. κατά Λουξεμβούργου», 9.4.2015, αριθ. προσφ. 30460/13
- «Karpetanios και λοιποί κατά Ελλάδας», 30.4.2015, αριθ. προσφ. 3453/12, 42941/12 και 9028/13 (:ΠοινΧρ 2015, 612 επ., απόδοση-επιμ. Δομίνικου Αρβανίτη)
- «Lambert και λοιποί κατά Γαλλίας» [GC], 5.6.2015, αριθ. προσφ. 46043/14
- «Μ.Ν. και λοιποί κατά Σαν Μαρίνο», 7.7.2015, αριθ. προσφ. 28005/12
- «Dvorski κατά Κροατίας» [GC], 20.10.2015, αριθ. προσφ. 25703/11
- «Roman Zakharov κατά Ρωσίας» [GC], 4.12.2015, αριθ. προσφ. 47143/06
- «Borg κατά Μάλτας», 12.1.2016, αριθ. προσφ. 37537/13
- «Pérez Martínez κατά Ισπανίας», 23.2.2016, αριθ. προσφ. 26023/10
- «Ibrahim και λοιποί κατά Ηνωμένου Βασιλείου» [GC], 13.9.2016, αριθ. προσφ. 50541/08, 50571/08, 50573/08 και 40351/09
- «Lhermitte κατά Βελγίου» [GC], 29.11.2016, αριθ. προσφ. 34238/09
- «Artur Parkhomenko κατά Ουκρανίας», 16.2.2017, αριθ. προσφ. 40464/2005
- «Sommer κατά Γερμανίας», 27.4.2017, αριθ. προσφ. 73607/13
- «Poropat κατά Σλοβενίας», 9.5.2017, αριθ. προσφ. 21668/12
- «Simeonov κατά Βουλγαρίας» [GC], 12.5.2017, αριθ. προσφ. 21980/04
- «Regner κατά Τσεχίας» [GC], 19.9.2017, αριθ. προσφ. 35289/11
- «Rastoder κατά Σλοβενίας», 28.11.2017, αριθ. προσφ. 50142/13
- «Dimitar Mitev κατά Βουλγαρίας», 8.3.2018, αριθ. προσφ. 34779/09
- «Pirozzi κατά Βελγίου», 17.4.2018, αριθ. προσφ. 21055/11
- «Benedik κατά Σλοβενίας», 24.4.2018, αριθ. προσφ. 62357/15
- «Beuze κατά Βελγίου» [GC], 9.11.2018, αριθ. προσφ. 71409/10
- «Bosak και λοιποί κατά Κροατίας», 6.6.2019, αριθ. προσφ. 40429/2014
- «Romeo Castaño κατά Βελγίου», 9.7.2019, αριθ. προσφ. 8351/17

Λοιπές συμβάσεις

- Σύμβαση περί αμοιβαίας εκδόσεως εγκληματιών μεταξύ Ελλάδας και Ιταλίας, 5/17.11.1877
- Σύμβαση μεταξύ των κρατών μελών του ΝΑΤΟ επί του νομικού καθεστώτος των δυνάμεών τους [«Σύμβαση ΝΑΤΟ SOFA»], 19.6.1951

- Σύμβαση της Βιέννης περί διπλωματικών σχέσεων, 18.4.1961
- «Συνθήκη Μπενελούξ» για την έκδοση και τη [μικρή] δικαστική συνδρομή, 27.6.1962
- Σύμβαση της Βιέννης περί του δικαίου των συνθηκών, 23.5.1969
- Σύμβαση Εφαρμογής της Συμφωνίας του Σένγκεν, 19.6.1990
- Πρότυπη Σύμβαση αμοιβαίας συνδρομής σε ποινικές υποθέσεις του ΟΗΕ, 14.12.1990 (όπως ισχύει και με το ψήφισμα της Γενικής Συνέλευσης της 20.1.1999), προσβάσιμη σε https://www.unodc.org/pdf/model_treaty_mutual_assistance_criminal_matters.pdf
- Πρότυπη Σύμβαση έκδοσης του ΟΗΕ, 14.12.1990 (όπως ισχύει και με το ψήφισμα της Γενικής Συνέλευσης της 12.12.1997), προσβάσιμη σε https://www.unodc.org/pdf/model_treaty_extradition.pdf
- Σύμβαση αμοιβαίας δικαστικής συνδρομής σε ποινικές υποθέσεις μεταξύ Ελλάδας και ΗΠΑ, 26.5.1999
- Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών κατά του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος [·«Σύμβαση του Παλέρμο»], 12-15.12.2000

Ελληνικές

Νομοθεσία

- Σύνταγμα 1975/1986/2001/2008
- Ν. ΧΙΒ΄/1878 (κύρωση της από 5/17.11.1877 Σύμβασης περί αμοιβαίας εκδόσεως εγκληματιών μεταξύ Ελλάδας και Ιταλίας)
- Α.Ν. 1565/1939 (Κώδικας άσκησης του ιατρικού επαγγέλματος)
- Ν. 1492/1950 (προϊσχύσας ΠΚ)
- Ν. 1493/1950 (προϊσχύσας ΚΠΔ)
- Ν. 2799/1954 (κύρωση της από 19.6.1951 Σύμβασης μεταξύ των κρατών μελών του ΝΑΤΟ επί του νομικού καθεστώτος των δυνάμεών τους)
- Ν.Δ. 4165/1961 (κύρωση της ΕΣΕ)
- Ν.Δ. 4218/1961 (κύρωση της ΕΣΑΔΣΠΥ)
- Ν.Δ. 503/1970 (κύρωση της από 18.4.1961 Σύμβασης της Βιέννης περί διπλωματικών σχέσεων)
- Ν.Δ. 1059/1971 (για το απόρρητο των τραπεζικών καταθέσεων)
- Ν.Δ. 402/1974 (κύρωση της από 23.5.1969 Σύμβασης της Βιέννης περί του δικαίου των συνθηκών)
- Ν. 392/1976 (ίδρυση και λειτουργία χώρων οργανωμένης κατασκήνωσης κ.λπ.)

- Ν. 1129/1981 (κύρωση του από 17.3.1978 πρωτοκόλλου της ΕΣΑΔΣΠΥ)
- Ν. 1705/1987 (κύρωση του Εβδόμου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ)
- Ν. 1708/1987 (κύρωση της από 21.3.1983 Ευρωπαϊκής Σύμβασης για τη μεταφορά των καταδίκων)
- Ν. 1709/1987 (κύρωση του από 15.3.1978 προσθέτου πρωτοκόλλου της από 7.6.1968 Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την πληροφόρηση για το αλλοδαπό δίκαιο)
- Ν. 1756/1988 (Κώδικας Οργανισμού Δικαστηρίων και Κατάστασης Δικαστικών Λειτουργιών)
- Ν. 1789/1988 (κύρωση της από 27.1.1977 Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την καταστολή της τρομοκρατίας)
- Π.Δ. 141/1991 (αρμοδιότητες και υπηρεσιακές ενέργειες του αστυνομικού προσωπικού κ.λπ.)
- Ν. 2068/1992 (κύρωση της από 28.1.1981 Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την προστασία του ατόμου από την αυτοματοποιημένη επεξεργασία προσωπικών δεδομένων)
- Ν. 2145/1993 (ρύθμιση θεμάτων εκτελέσεως ποινών, επιταχύνσεως και εκσυγχρονισμού των διαδικασιών απονομής της δικαιοσύνης και άλλα θέματα)
- Ν. 2172/1993 (τροποποίηση διατάξεων του ΠΚ και του ΚΠΔ κ.λπ.)
- Ν. 2225/1994 (για την άρση του τηλεπικοινωνιακού απορρήτου κ.λπ.)
- Ν. 2400/1996 (κύρωση του Ενδεκάτου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ)
- Ν. 2462/1997 (κύρωση του ΔΣΑΠΔ)
- Ν. 2472/1997 (για την προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα)
- Ν. 2514/1997 (κύρωση της ΣΕΣΣ)
- Ν. 2610/1998 (κύρωση του Έκτου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ)
- Ν. 2655/1998 (κύρωση της από 8.11.1990 Ευρωπαϊκής Σύμβασης για το ξέπλυμα, την έρευνα, την κατάσχεση και τη δήμευση των προϊόντων που προέρχονται από εγκληματικές δραστηριότητες)
- Ν. 2718/1999 (κύρωση της από 27.9.1996 Σύμβασης για την απλουστευμένη διαδικασία έκδοσης έκδοσης μεταξύ των κρατών μελών της ΕΕ)
- Ν. 2772/1999 (κύρωση της από 18.12.1997 Σύμβασης περί αμοιβαίας συνδρομής μεταξύ των τελωνειακών διοικήσεων της ΕΕ)
- Ν. 2787/2000 (κύρωση της από 10.3.1995 Σύμβασης για την απλουστευμένη διαδικασία έκδοσης μεταξύ των κρατών μελών της ΕΕ)

- Ν. 2804/2000 (κύρωση της από 26.5.1999 Σύμβασης αμοιβαίας δικαστικής συνδρομής σε ποινικές υποθέσεις μεταξύ Ελλάδας και ΗΠΑ)
- Ν. 2928/2001 (σχετικά με τις εγκληματικές οργανώσεις)
- Ν. 3003/2002 (κύρωση του Καταστατικού του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου)
- Ν. 3226/2004 (παροχή νομικής βοήθειας σε πολίτες χαμηλού εισοδήματος)
- Ν. 3251/2004 (ενσωμάτωση της Απόφασης-Πλαίσιο για το ΕΕΣ κ.λπ.)
- Ν. 3289/2004 (κύρωση του Δεκάτου Τρίτου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ)
- Ν. 3296/2004 (φορολογικοί έλεγχοι κ.λπ.)
- Π.Δ. 85/2005 (οργάνωση της Υπηρεσίας Ειδικών Ελέγχων)
- Ν. 3351/2005 (κύρωση του από 18.12.1997 προσθέτου πρωτοκόλλου της από 21.3.1983 Ευρωπαϊκής Σύμβασης για τη μεταφορά των καταδίκων)
- Ν. 3418/2005 (Κώδικας Ιατρικής Δεοντολογίας)
- Ν. 3560/2007 (κύρωση της από 27.1.1999 Ευρωπαϊκής Σύμβασης ποινικού δικαίου για τη διαφθορά)
- Ν. 3671/2008 (κύρωση της Συνθήκης της Λισαβόνας)
- Ν. 3691/2008 (για την πρόληψη και καταστολή της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες και της χρηματοδότησης της τρομοκρατίας κ.λπ.)
- Ν. 3727/2008 (κύρωση της από 25.10.2007 Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την προστασία των παιδιών κατά της γενετήσιας εκμετάλλευσης και κακοποίησης)
- Ν. 3663/2008 (ενσωμάτωση της Απόφασης-Πλαίσιο 2002/465/ΔΕΥ)
- Ν. 3770/2009 (κύρωση του από 25.6.2003 Πρωτοκόλλου της Συνθήκης έκδοσης μεταξύ Ελλάδας και ΗΠΑ)
- Ν. 3771/2009 (κύρωση του από 26.5.1999 Πρωτοκόλλου της Σύμβασης αμοιβαίας δικαστικής συνδρομής σε ποινικές υποθέσεις μεταξύ Ελλάδας και ΗΠΑ)
- Ν. 3875/2010 (κύρωση της από 12-15.12.2000 Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών κατά του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος)
- Ν. 4048/2012 (*«ρυθμιστική διακυβέρνηση: αρχές, διαδικασίες και μέσα καλής νομοθέτησης»*)
- Ν. 4055/2012 (δίκαιη δίκη και εύλογη διάρκεια αυτής)
- Π.Δ. 135/2013 (ενσωμάτωση της Απόφασης-Πλαίσιο 2006/960/ΔΕΥ για την απλούστευση της ανταλλαγής πληροφοριών μεταξύ των αρχών επιβολής του νόμου)
- Ν. 4153/2013 (κύρωση της από 25.1.1988 Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης και του ΟΟΣΑ περί αμοιβαίας διοικητικής συνδρομής σε φορολογικές υποθέσεις)

- Ν. 4194/2013 (Κώδικας Δικηγόρων)
- Ν. 4216/2013 (κύρωση της από 16.5.2005 Ευρωπαϊκής Σύμβασης για τη δράση κατά της εμπορίας ανθρώπων)
- Ν. 4236/2014 (ενσωμάτωση των Οδηγιών 2010/64/ΕΕ και 2012/13/ΕΕ)
- Ν. 4307/2014 (ενσωμάτωση της Απόφασης-Πλαίσιο 2009/829/ΔΕΥ για την αμοιβαία αναγνώριση των αποφάσεων περί μέτρων επιτήρησης εναλλακτικά προς την προσωρινή κράτηση κ.λπ.)
- Ν. 4411/2016 (κύρωση της από 23.11.2001 Ευρωπαϊκής Σύμβασης σχετικά με το έγκλημα στον κυβερνοχώρο και του από 28.1.2003 πρωτοκόλλου της)
- Ν. 4428/2016 (κύρωση της από 29.10.2014 Πολυμερούς Συμφωνίας του ΟΟΣΑ για την αυτόματη ανταλλαγή πληροφοριών χρηματοοικονομικών λογαριασμών)
- Ν. 4478/2017 (κύρωση της από 16.5.2005 Ευρωπαϊκής Σύμβασης για τη νομιμοποίηση, ανίχνευση, κατάσχεση και δήμευση εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες και για τη χρηματοδότηση της τρομοκρατίας, ενσωμάτωση της Απόφασης-Πλαίσιο 2003/577/ΔΕΥ, ενσωμάτωση της Οδηγίας 2013/48/ΕΕ κ.λπ.)
- Ν. 4489/2017 (ενσωμάτωση της Οδηγίας 2014/41/ΕΕ για την ΕΕΕ)
- Ν. 4596/2019 (ενσωμάτωση της Οδηγίας 2016/343, τροποποίηση του Ν. 3251/2004 σε συμμόρφωση με την Απόφαση-Πλαίσιο 2009/299/ΔΕΥ, εφαρμογή διατάξεων του Κανονισμού (ΕΕ) 2017/1939 κ.λπ.)
- Ν. 4619/2019 (κύρωση του ΠΚ)
- Ν. 4620/2019 (κύρωση του ΚΠΔ)
- Ν. 4622/2019 (*«Επιτελικό Κράτος: οργάνωση, λειτουργία και διαφάνεια της Κυβέρνησης, των κυβερνητικών οργάνων και της κεντρικής δημόσιας διοίκησης»*)
- Ν. 4624/2019 (μέτρα εφαρμογής του ΓΚΠΔ και ενσωμάτωση της Οδηγίας (ΕΕ) 2016/680)

Λοιπά έγγραφα (κοινοβουλευτικά και κυβερνητικά)

- *Βουλή των Ελλήνων*, Πρακτικά συνεδρίασης της Διαρκούς Επιτροπής Δημόσιας Διοίκησης, Δημόσιας Τάξης και Δικαιοσύνης, 6.9.2017, προσβάσιμο σε https://www.hellenicparliament.gr/Koinovouleftikes-Epitropes/Synedriaseis?met_id=0d7b9dc4-7d32-470d-8a62-a7e400a35d10
- *Βουλή των Ελλήνων*, Πρακτικά συνεδρίασης της Διαρκούς Επιτροπής Δημόσιας Διοίκησης, Δημόσιας Τάξης και Δικαιοσύνης, 13.9.2017, προσβάσιμο σε

<https://www.hellenicparliament.gr/Koinouvouleftikes->

[Epitropes/Synedriaseis?met_id=e7225af7-59a3-408b-a837-a7e8010bd979](https://www.hellenicparliament.gr/Koinouvouleftikes-Epitropes/Synedriaseis?met_id=e7225af7-59a3-408b-a837-a7e8010bd979)

- *Βουλή των Ελλήνων*, Πρακτικά της Ολομέλειας της 19.9.2017, προσβάσιμο σε https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/a08fc2dd-61a9-4a83-b09a-09f4c564609d/es20170919_1.pdf
- *Επιστημονική Υπηρεσία της Βουλής*, Έκθεση επί του νομοσχεδίου «Ευρωπαϊκή εντολή έρευνας σε ποινικές υποθέσεις – εναρμόνιση της νομοθεσίας με την Οδηγία 2014/41/ΕΕ και άλλες διατάξεις», 18.9.2017, προσβάσιμο σε <https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/7b24652e-78eb-4807-9d68-e9a5d4576eff/e-entoler-epist.pdf>
- *Υπουργείο Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων*, Σχέδιο νέου Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, 2014, προσβάσιμο σε http://www.opengov.gr/ministryofjustice/wp-content/uploads/downloads/2014/04/sxed.kod_.poin_.dikon_.pdf
- *Υπουργείο Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων*, Αιτιολογική έκθεση στο σχέδιο νόμου για την ενσωμάτωση [μεταξύ άλλων] της Οδηγίας 2013/48/ΕΕ σχετικά με το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας και διαδικασίας εκτέλεσης του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης, καθώς και σχετικά με το δικαίωμα ενημέρωσης τρίτου προσώπου σε περίπτωση στέρησης της ελευθερίας του και με το δικαίωμα επικοινωνίας με τρίτα πρόσωπα και με προξενικές αρχές κατά τη διάρκεια στέρησης της ελευθερίας, ΚΝοΒ 2017, 948 επ., προσβάσιμο και σε <https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/2f026f42-950c-4efc-b950-340c4fb76a24/k-idikda-eis-all.pdf>
- *Υπουργείο Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων*, Σχέδιο νόμου για την ενσωμάτωση στο ελληνικό δίκαιο της Οδηγίας του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 3^{ης} Απριλίου 2014 περί της ευρωπαϊκής εντολής έρευνας σε ποινικές υποθέσεις, 2017, προσβάσιμο σε <http://www.opengov.gr/ministryofjustice/?p=8141> και, στη μετά τη διενεργηθείσα δημόσια διαβούλευση τελική έκδοσή του, σε <https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/c8827c35-4399-4fbb-8ea6-aebdc768f4f7/10189226.pdf>
- *Υπουργείο Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων*, Δημόσια διαβούλευση για την ενσωμάτωση στο ελληνικό δίκαιο της Οδηγίας του Ευρωπαϊκού

Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 3^{ης} Απριλίου 2014 περί της ευρωπαϊκής εντολής έρευνας σε ποινικές υποθέσεις, 2017, προσβάσιμο σε <http://www.opengov.gr/ministryofjustice/?p=8141>

- Υπουργείο Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, Αιτιολογική έκθεση επί του σχεδίου νόμου «Ευρωπαϊκή εντολή έρευνας σε ποινικές υποθέσεις – εναρμόνιση της νομοθεσίας με την Οδηγία 2014/41/ΕΕ», ΚΝοΒ 2017, 1764 επ., προσβάσιμο και σε <https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/c8827c35-4399-4fbb-8ea6-aebdc768f4f7/10189221.pdf>
- Υπουργείο Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, Έκθεση αξιολόγησης συνεπειών ρυθμίσεων του σχεδίου νόμου «Ευρωπαϊκή εντολή έρευνας σε ποινικές υποθέσεις – εναρμόνιση της νομοθεσίας με την Οδηγία 2014/41/ΕΕ», 2017, προσβάσιμο σε <https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/c8827c35-4399-4fbb-8ea6-aebdc768f4f7/10189232.pdf>
- Υπουργείο Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, Έκθεση δημόσιας διαβούλευσης στο σχέδιο νόμου «Ευρωπαϊκή εντολή έρευνας σε ποινικές υποθέσεις – εναρμόνιση της νομοθεσίας με την Οδηγία 2014/41/ΕΕ», 2017, προσβάσιμο σε <https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/c8827c35-4399-4fbb-8ea6-aebdc768f4f7/10189234.pdf>

Αποφάσεις ελληνικών δικαστηρίων

- ΣυμβΑΠ 890/1976 [«υπόθεση Pohle»], ΠοινΧρ 1977, 317 επ.
- ΑΠ 216/1988 ΠοινΧρ 1988, 507 επ.
- ΣυμβΑΠ 1137/1998, ΠοινΧρ 1999, 655
- ΣυμβΑΠ 591/2005, ΠοινΧρ 2005, 840 επ.
- ΕγκΕισΑΠ 1/2009 [Γ. Σανιδά], ΠοινΔικ 2010, 438 επ.
- ΑΠ 150/2010, ΤΝΠ/ΔΣΑ
- ΣυμβΑΠ 83/2015, ΤΝΠ/ΔΣΑ
- ΣυμβΑΠ 310/2015, ΠοινΧρ 2016, 202 επ.
- ΣυμβΑΠ 854/2016, ΤΝΠ/ΔΣΑ
- ΣυμβΑΠ 920/2016, Ελληνική Δικαιοσύνη 2016, 1509 επ.
- ΣυμβΑΠ 1161/2016, ΠοινΧρ 2018, 118 επ.
- ΣυμβΑΠ 1289/2016, ΤΝΠ/ΔΣΑ
- ΣυμβΑΠ 1322/2016, ΤΝΠ/ΔΣΑ

- ΣυμβΑΠ 1737/2016, ΤΝΠ/ΔΣΑ
- ΣυμβΑΠ 1750/2016, ΤΝΠ/ΔΣΑ
- ΣυμβΑΠ 135/2017, ΝοΒ 2017, 1130 επ.
- ΓνωμΕισΑΠ 2/2017 [*Χαράλαμπος Βουρλιώτης*], ΝοΒ 2017, 1396 επ.
- ΣυμβΑΠ 1224/2018, ΝοΒ 2018, 1707
- ΕγκΕισΑΠ 6/2019 [*Ξένης Δημητρίου-Βασιλοπούλου*], υπό δημοσίευση σε ΝοΒ 7/2019

- ΣτΕ 951/2018, ΝοΒ 2018, 1090 επ.

- ΣυμβΕφΑθ 2/1998, Υπερ 1998, 568 επ.
- ΣυμβΕφΑθ 1 και 4/2016, ΝοΒ 2016, 1448 επ.
- ΣυμβΕφΑθ 16/2016, ΠοινΧρ 2016, 134 επ.
- ΣυμβΕφΘρακ 54/2017, ΠοινΧρ 2018, 471 επ.
- ΤριμΕφΚακΑθ 2609/2017 [*«υπόθεση Ηριάννας»*], ΠοινΔικ 2018, 81 επ.

- ΓνωμΕισΠλημΤρικάλων 13/2002 [*Παναγιώτη Παναγιωτόπουλου*], ΠοινΧρ 2003, 377
- ΣυμβΠλημΧανίων 192/2016, ΠοινΔικ 2018, 421 επ.
- ΣυμβΠλημΗλείας 31/2018, ΠοινΔικ 2018, 677 επ.
- ΜΟΔ Αθηνών 96, 97, 98, 261/2018, προσβάσιμη σε <https://hcba.gr/novacriminalia-τεύχος-vo-4-οκτώβριος-2018/>

Νομοθεσία τρίτων κρατών

- Βελγικός νόμος της 22.5.2017 για την ενσωμάτωση της Οδηγίας για την ΕΕΕ «*Loi relative à la décision d'enquête européenne en matière pénale*», προσβάσιμος σε http://www.etaamb.be/fr/loi-du-22-mai-2017_n2017012230.html
- Γαλλικός ΚΠΔ όπως ισχύει μετά τον νόμο ενσωμάτωσης της Οδηγίας για την ΕΕΕ (:«*Ordonnance n° 2016-1636 du 1er décembre 2016 relative à la décision d'enquête européenne en matière pénale*»), προσβάσιμος σε http://codes.droit.org/CodV3/procedure_penale.pdf
- Ελβετικό Σύνταγμα της 18.4.1999 (όπως ισχύει)
- Ελβετικός ομοσπονδιακός νόμος της 20.3.1981 «*Loi fédérale sur l'entraide internationale en matière pénale*» (EIMP), προσβάσιμος σε <http://www.admin.ch/opc/fr/classified-compilation/19810037/index.html>

- Σλοβενικό Σύνταγμα της 23.12.1991 (όπως ισχύει)

Εγγράφα αλλοδαπών Κοινοβουλίων

- *Austrian Bundesrat*, Statement to the European Commission, 12.10.2010 και 4.11.2010, προσβάσιμο σε <http://www.ipex.eu/IPEXL-WEB/dossier/document/PE-CONS20100003.do>
- *Czech Chamber of Deputies*, Initiative for a Directive of the European Parliament and of the Council regarding the European Investigation Order in criminal matters, 2.9.2010, προσβάσιμο σε <http://www.ipex.eu/IPEXL-WEB/dossier/document/PE-CONS20100003.do>
- *German Bundestag*, Recommendation for a decision and report of the Committee on legal affairs, 6.10.2010, προσβάσιμο σε <http://www.ipex.eu/IPEXL-WEB/dossier/document/PE-CONS20100003.do>
- *Senate of the Italian Republic*, Resolution of the 2nd Standing Committee on the initiative by a group of Member States for a Directive of the European Parliament and of the Council regarding the European Investigation Order in criminal matters, 2011, προσβάσιμο σε <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%208055%202011%20INIT>
- United Kingdom House of Commons, European investigation order, 6.11.2013, προσβάσιμο σε <http://www.publications.parliament.uk/pa/cm201314/cmselect/cmeuleg/83-xx/8310.htm>

Δικαστικές αποφάσεις τρίτων κρατών

- Γερμανικό Ομοσπονδιακό Συνταγματικό Δικαστήριο, Απόφαση της 18.7.2005 επί της υπόθεσης “Darkanzli”, 2 BvR 2236/2004, ΠοινΧρ 2005, 850 επ. (επιμ. Παναγιώτη Χριστόπουλου)
- Γερμανικό Ομοσπονδιακό Συνταγματικό Δικαστήριο, Διάταξη (Beschluss) της 15.12.2015, 2 BvR 2735/14, προσβάσιμη σε https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Entscheidungen/EN/2015/12/rs20151215_2bvr273514en.html;jsessionid=40F48310E13E21D8657FC46979CD6529.1_cid393

- Ιταλικό Συνταγματικό Δικαστήριο, Διάταξη (ordinanza) 24/2017 της 23.11.2016, προσβάσιμη σε https://www.cortecostituzionale.it/documenti/download/doc/recent_judgments/O_24_2017.pdf
- Πολωνικό Συνταγματικό Δικαστήριο, Απόφαση P-1/05 της 27.4.2005 περί το ΕΕΣ (βλ. σχετική σύνοψη σε http://www.asser.nl/upload/eurowarrant-webroot/documents/cms_eaw_74_1_EAWrelease_270405.pdf)